

52882

A-12

**A MAGY. TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
ÉRTESÍTŐJE**

V. évf. 1-6. sz.

1954 jan.-jún.

Kézirat gyanónt.

52882

**A MAGY. TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
ÉRTESITŐJE**

V. évf. 1-6. sz.

1954 jan.-jún.

Kézirat gyanánt.

Felelős szerkesztő: Pach Zsigmond Pál

Kiadja: A Magyar Tudományos Akadémia
Történettudományi Intézete.

Budapest, VIII., Puskin utca 26.sz.

A K A D É M I A I   K I A D Ó

/Budapest, V., Alkotmány u. 21./

F.: MESTYÁN JÁNOS.

Rota/1954/263/2681.sz.

T A R T A L O M J E G Y Z É K .

GENKINA E.B.: V.I. Lenin államvezetői tevékenysége 1921-ben. /Vopr. Iszt. 1954.1.sz./	1
GAGARIN A.P.: A gazdasági törvények működése, mint a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének objektív alapja. /Vesztnyik Moszk. Unyiv. 1953.11.sz./	28
LJUBLINSZKAJA A.D.: A francia nép kialakulásának kérdéséhez. /Vopr. Iszt. 1953.9.sz./	50
RATKOS P.: A huszita forradalmi mozgalom és Szlovákia. /Hist. Casopis, 1953.1.sz./	77-
SZMIRNOVA E., SZENKEVICS I.G.: Az albán nép szabadságharca a török leigázók ellen a 15. században. /Vopr. Iszt. 1953.12.sz./	94-
NICHTWEISS J.: A második jobbágyság és az u.n. porosztas fejlődés a keletnémetországi mezőgazdaságban. /Zeitschr. f. Gesch. 1953.5.sz./	121-
MATEI GH., DAMASCHIN N.: Az 1899. évi parasztmozgalmak és a falusi szocialista klubok. /Studii, 1953.1.sz./	151
IBARRURI D.: A spanyol nép nemzeti-forradalmi háboruja az olasz-német intervenciósök és a fasiszta lázadók ellen /1936-1939/. /Vopr. Iszt. 1953.7.sz./	178
NYEDOREZOV A.I.: A cseh és a szlovák népek nemzeti felszabadító mozgalma 1939-1945-ben a német fasiszta megszállók ellen. /Vopr. Iszt. 1953.7.sz./	204
- . -	
A legközelebbi években a Voproszi Isztorii folyóiratban közlésre tervbevett cikkek témaköre. /Vopr. Iszt. 1954.1.sz./	231
A "Csehszlovákia története" c. főiskolai tankönyv prospektjéről tartott vita /Ism. G.E. Szancsuk/ /Vopr. Iszt. 1954.1.sz./	238
"Bulgária története" első kötetének maketjéről tartott vita /Ism. M. Bocsarov/. /Vopr. Iszt. 1954.1.sz./	242
A "Lengyelország története" c. egyetemi tankönyv első kötetének prospektje. /H. Lowmianski/. /Kwart. Hist. 1953.3.sz./	246
Budapest-Wroclaw /A Magyar Történeztudományi Kongresszusról és a Szilézia történetével foglalkozó Lengyel Történeztudományi Kongresszusról/. /Kwart. Hist. 1953.3.sz./	286
- . -	

BESZÁMOLÓK A MAGYAR TÖRTÉNÉSZKONGRESSZUSRÓL:

CHERESTESIU V.: A Magyar Történész-kongresszus /Studii, 1953. 4. sz./	300
VESELY J.: A budapesti Magyar Történész-kongresszus nemzetközi jelentősége /Sov. Veda, 1953. 5. sz./	305
HOLOTIK L.: A Magyar Történész-kongresszus eredményeiről /Hist. Cas. 1953. 2. sz./	308
STERN L.: A Magyar Történész-kongresszus és jelentősége a haladó történettudomány szempontjából. /Zeitschr. f. Gesch. 1953. 6. sz./	322
- . -	
SÁNDOR V.: Lenin Ausztria-Magyarországról.	329
- . -	
ARHANGELSZKIJ Sz., ZIMIN A., PORSNYEV B.: "A középkor története" c. tankönyvről. /Kommunizist 1953. 17. sz./	336
A csehszlovák középiskolás történeti tankönyv ismertetése	349
- . -	
Intézetünkbe újonnan beérkezett szovjet történettudományi munkák.	372
Szovjet folyóiratszemle	386
Folyóiratszemle a népi demokráciák országaiból	418
Folyóiratszemle egyéb országokból	440

C I K K E K , T A N U L M Á N Y O K

E. B. GENKINA:

V. I. Lenin államvezetői tevékenysége 1921-ben.

/Voproszi Isztorii, 1954. 1.szán./

Э. Б. ГЕНКИНА: Государственная деятельность
В. И. Ленина в 1921 году.

A. M. Gorkij egyik cikkében a következőket írja Leninnről:

"Vlagyimir Iljics Lenin olyan jól ismerte a múlt történetét, hogy a jelent a jövő szemszögéből tudta szemlélteni... Ő általában úgy tudta előre meglátni, hogy minek kell jönnie, mint előtte senki más. Azt hiszem, azért volt képes erre, mert nagy szellemének felével a jövőben élt; vaskeményesü, bár rugalmas logikája teljesen konkrét, reális formákban mutatta meg neki a távoli jövőt. Véleményem szerint ez a magyarázata annak, hogy miért tanusított olyan bánulatranéltó szilárdságot a valósággal szemben, ami sohasem ejtette zavarba - bármilyen nehéz és bonyolult formában is jelentkezett - sohasem ingatta meg szilárd hitét, hogy eljön az az idő, amikor a munkásosztály és a parasztság lesz az ur az egész világon."/1/

Gorkij egészen világosan emelte ki ezt az egyik legfontosabb vonást, amely V. I. Lenint, mint az új típusú állami és politikai vezetőt jellemezte. A lenini előrelátás és vezetés ereje azon alapult, hogy Lenin mélyreható tudományossággal ismerte a valóságot, az osztályerők viszonyát és ismerte a társadalmi fejlődés törvényeit is. V. I. Lenin államvezetői tevékenységének ideje alatt roppant nagy irói munkásságot fejtett ki, ezek a munkái Összegyűjtött Műveinek utolsó tíz kötetét töltik meg. Ezek között nemcsak beszédeket, felszólalásokat, cikkeket találunk, hanem olyan nagyjelentőségű elméleti tanulmányokat is, amelyek új utat mutattak a tudományban. Már az a tény is világosan bizonyítja, milyen nagyszerűen tudta párosítani Lenin az államvezetői tevékenységet a tudományos munkával. Lenin államvezetői munkája szilárd tudományos alapokon nyugszik.

A szovjet szocialista állam tevékenységét a Kommunista Párt bölcs politikája irányítja, amely a marxi-lenini elmélet alkotó alkalmazásán, a társadalom objektív fej-

---

1/ M. Gorkij művei, 24.k. M. 1953. 377.1.

lődestörvényeinek felismerésén és az egész társadalom, a nép érdekében való alkalmazásán alapszik. Ez adja meg a szocialista építőmunka egész menetének tudatos, tervszerű, szervezett jellegét. A proletárdiktatúrában a társadalom az objektív gazdasági törvényeket a szocializmus győzelmére használja fel és az állam gazdasági-szervező és kulturális-nevelő funkciót gyakorol. "A burzsoá rendszerben a vállalkozók végezték a gyakorlati munkát, nem pedig az állami szervek, nálunk viszont minden gazdasági kérdés - mindannyiunk közös ügye."/2/

A szovjet szocialista állam a nép érdekeit fejezi ki és egész tevékenységében a dolgozók milliós tönegeire támaszkodik, amelyek cselekvően is résztvesznek az állam igazgatásában. A szovjet kormány egész politikáját és mindennapi munkáját hazánk javáról és felvirágoztatásáról, a nép érdekeiről, a nép anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítéséről való gondoskodás hatja át. A Kommunista Párt és a szovjet kormány politikájának ezek az egyedülálló vonásai és sajátosságai nagyszerűen öltöttek testet V.I. Lenin államvezetői tevékenységében.

Cikkünk azt a feladatot tűzi maga elé, hogy megvilágítsa néhány kérdést Lenin államvezetői tevékenységével kapcsolatban a külföldi katonai intervenció és a polgárháború befejezése után és az új gazdasági politika első évében /1921 március - 1922 március/. Ez volt az az időszak, amikor a szovjetország éles történelmi fordulatot tett a háborútól a béke felé, a hadikommunizmustól az új gazdasági politika felé. Ez nagyon nehéz időszak volt, a gazdasági élet szétzüllött állapotban volt a dolgozók súlyos anyagi helyzetben szenvedtek, a Volganelléken rossz volt a termés, aszály uralkodott, megnehezítették a munkát a kulák banditák, a párton belüli ellenségek aknamunkája és a rendkívül bonyolult, feszült nemzetközi helyzet. Először 1921-ben nyílt alkalom arra, hogy a Kommunista Párt és a szovjet kormány teljesen a békés szocialista építésnek szentelje tevékenységét.

Mint egyébként a szovjet állam egész fennállása alatt, így 1921-ben - a háborútól a békére való áttérés időszakában is - ragyogóan kifejezésre jutott a lenini állami vezetés egyik legfontosabb vonása, az, hogy Lenin meg tudta határozni ennek az időszaknak legdöntőbb feladatát és meg tudta ragadni a leglényegesebb láncszemet.

V.I. Lenin szerint 1921-ben a döntő láncszem volt, a parasztsághoz való gazdasági viszony és a gazdaságpolitika próbálkozásai./3/

2/ Lenin művei, 32. k. 464.1.

3/ Uo. 33.k. 270-271./oroszul/.

A Kommunista Párt a háboru után megjelölte az ország előtt álló feladatokat és a gazdasági építés minden kérdésében új utmutatást adott. V.I. Lenin már 1920 végén a VIII. szovjet kongresszuson tartott beszámolójában kitűzte azt a feladatot, hogy a falusi, parasztgazdaság színvonalát egyelőre régi, kistulajdonosi alapra kell felemelni. Emlékeztette a kongresszusi küldötteket arra, hogy milyen gazdaságpolitikát folytatott a párt a külföldi intervenció és a polgárháboru előtt. Emlékeztette őket az Összoroszországi Központi Végrehajtó bizottság 1918. április 29.-i határozatára, amelyet az ő beszámolója alapján a Szovjethatalom soronkövetkező feladatairól hoztak, rámutatott arra, hogy "... sok olyan kérdést, amelyeken most dolgoznunk kell, teljesen konkrét formában, nyomatékosan és neglehetősen határozottan vetettünk fel már 1918 áprilisában. Ha visszaemlékezünk erre, azt mondjuk: az ismétlés a tudás anyja."/4/ Hangsúlyozta, hogy most is, mint 1918 tavaszán, a gazdasági építőmunkát kell előtérbe állítani. Két hónappal ezután az OK/b/P X. Kongresszusa történelmi jelentőségű határozatot hozott arra vonatkozóan, hogy az egész gabonafőlősleg kötelező beszolgáltatását terményadóval kell helyettesíteni, hogy át kell térni az új gazdasági politikára.

A X. pártkongresszus után a szovjet kormány fő feladata lett az új gazdasági politika végrehajtása, a munkás-paraszt szövetség új alapon való megerősítése. E fő feladat megvalósításához elsősorban arra volt szükség, hogy a párt és az állam káderei helyesen fogják fel azt a történelmi jelentőségű fordulatot, amelyet a párt 1921 tavaszán végrehajtott. Lenin 1921-ben sok beszédében foglalkozott az új gazdasági politika és az azzal kapcsolatos gyakorlati feladatok lényegének megmagyarázásával.

A pártkáderek eszei felvértezetttségében rendkívül nagy szerepet játszott Lenin klasszikus munkája "A terményadóról". Ez a cikk a marxista elmélet fényében megvilágította az átmeneti időszak gazdaságának törvényszerűségeit és a proletárdiktatúra gazdaságpolitikájának alapjait. Lenin ebben a munkájában és "A szövetkezetekről" írt cikkében adott választ arra a fő kérdésre, hogy milyen legyen a proletariátusnak és a proletariátus pártjának viszonya a parasztsághoz a hatalom megragadása után. Az új gazdasági politikára való áttérés után írt összes cikkeiben és beszédeiben leleplezte azokat az ellenséges kísérleteket, amelyek el akarták torzítani a "nep" lényegét, úgy akarták feltüntetni, hogy a "nep" csak visszavonulás, mintegy lépés a kapitalizmus restaurációja felé, stb.

Az új gazdasági politika az egyedüli út a szocialista gazdaság alapjainak felépítéséhez. Így értékelte Lenin

---

4/ Lenin művei, 31.k. 512.1.

a "nep" lényegét és leplezte le a "nep" elferdítésére irányuló kapituláns-trockista próbálkozásokat.

"Mi ... tudjuk, mit akarunk.

És ezért győzni fogunk - írta Lenin "A terményadóról" szóló munkájában./4b/

Az új gazdasági politikára való áttérés után a feladatok fő láncszeme az volt, hogy a párt és a szovjet kormány megszervezze az árucserét, mely a város és a falu közötti gazdasági kapcsolatnak a parasztság számára egyetlen elfogadható formája. Egyesek megpróbálták eltiltani a nem-állami magáncserét, "el akarták zárni" ennek kifejlődését. Lenin ezt tekintettel a kisárutermelők sokmilliós tömegére butaságnak és öngyilkosságnak tartotta és a következő rendkívül fontos következtetést vonta le: "Mindenképpen és bármi áron fejleszteni kell a forgalmat, nem kell félni a kapitalizmustól, mert a számára nálunk megszabott keretek /a gazdaságban a földbirtokosok és a burzsoázia kisajátítása, a politikában a munkás-paraszt hatalom által/ elég szűkek, elég "méréskeltek". Ez a terményadó alap gondolata, ez gazdasági jelentősége."/5/

A parasztsággal való árucseré megszervezésében a döntő szerepet a szövetkezeteknek kellett játszaniuk. A szovjet kormány a szövetkezetek elé új feladatokat állított és minden eszközzel elősegítette a szövetkezetek fejlődését és megerősödését. A Lenin által aláírt 1921. április 7.-i határozat értelmében a szövetkezetek jogot nyertek mindenfajta mezőgazdasági termék begyűjtésére, a termékfelesleg cseréjére, összevásárlására és piacravitelére, ugyanugy, mint a kézműipari és kisipari termékeknel. Határozatot hoztak ezenkívül még "Az ipari szövetkezetekről" /július 7./ és "A mezőgazdasági szövetkezetekről" is./augusztus 16./. A Párt Központi Bizottságának utmutatása alapján az Elelmezésügyi Népbiztosság 1921 májusában szerződést kötött a Fogyasztási Szövetkezeti Központtal /Centroszojuz/, hogy a szövetkezetek révén árucseré útján gyűjtsön be mezőgazdasági termékeket és nyersanyagot az állam számára. Ebből a célból az Elelmezésügyi Népbiztosság átadta a Centroszojuznak a falu számára különösen fontos iparcikkek speciális árucseré-alapját.

A Népbiztosok tanácsa és a Munkügyi és Védelmi Tanács /MVT/ ülésén a Fogyasztási Szövetkezeti Központ /Centroszojuz/ 1921 folyamán rendszeresen beszámolt a parasztsággal folytatott árucseré menetéről, és V.I. Lenin a X. pártkongresszus után mondott minden beszédében hangsúlyozta, hogy a parasztsággal való árucseréügyletek helyes megszervezése az új gazdaságpolitika végrehajtásának legfontosabb kérdése. Hogy Lenin milyen figyelemmel kísérte az árucseré megszervezésével kapcsolatos konkrét kérdéseket, erről tanuskodik

4b/ Lenin művei; 32.k. 389.1.

5/ Lenin művei, 32.k. 377.1.

az 1921. július 29.-én a Centroszozuzhoz intézett levele:

"1./Hány volosztjban /hány kormányzóságban/ van Önöknek üzletük /szövetkezeti boltjuk/ s következésképpen ügynökök, és hányban nincsen? Mennyi van volosztjonként?

2./ Hány bolt /ügynök/ válaszol pontosan a Központ összes kérdéseire, küld be elszámolást? hetenként egyszer? kéthetenként?

3./ A volosztjokban hány bolt kapott árut? és mit? /akárcsak egész rövid válaszokban is/. sőt? petroleumot? iparcikkeket? stb.

4./ Milyen válaszokat kaptak a parasztoknál levő tarnékfeleslegek és nyersanyag /amit esetleg nem lehet kapni cserébe valamiért/ mennyisége tekintetében?

kenyér?

egyéb élelmi cikkek?

ipari nyersanyag? stb.

5./ Mennyit cseréltek a legutóbbi leszámolási időszakban? mit miért? Véleményem szerint, amíg nincs ilyen leszámolási rendszer, addig semmi sincs.

Egyedül mesebeszéd."/6/

Lenin nagy figyelmet fordított árucseré-alap létesítésére, hogy ezáltal minél nagyobb mértékben és minél jobban kielégíthessék a parasztoik igényeit a közszükségleti cikkekben. A falunak ebben az időben különösen nagy hiánya volt sóban, petroleumban, iparcikkeben, valamint mezőgazdasági gépekben és felszerelésekben. A sótermelés és sókereskedelem kérdése ugyszólván le sem került a Munkaügyi és Védelmi Tanács /MVT/ napirendjéről, különösen 1921 első felében. V.I. Lenin 1921 május 18-án irt levelében M.F. Frunze /6 b/ elé azt a feladatot állította, hogy vállalja el a Központi Sóbizottság vezetését, hogy katonai módon oldja meg a lakosság sóellátását. Mikor arról volt szó, hogy 200-300 millió pud gabonát kell összegyűjteni Ukrajnában, Lenin kiemelte, hogy "ehhez a legfontosabb a só."/7/

Lenin gondosan ügyelt arra, miként teljesítik a MVT külön rendeleteit, mely szerint csere céljából iparcikkeket és petroleumot kell küldeni Ukrajnába, Szibériába és más körzetekbe. Utasításában kiemelte, milyen rendkívül fontos e rendelkezések lehető leggyorsabb végrehajtása. A Népbiztosok Tanácsa május 24.-i határozatában leszögezte, hogy a mezőgazdasági gépeket és felszereléseket aszerint kell elosztani,

---

6/ Lenin művei, 35.k. 438./oroszul/.

6 b/ Frunze ebben az időben az ukrajnai és krini csapatok parancsnoka és az Ukrán Népbiztosok Tanács elnök h.volt.

7/Lenyinszkij Szbornyik, XXXIV. 415.1.

mennyi élelmiszert és mezőgazdasági terméket kapnak cserébe a parasztságtól.

A szükséges árucseré-alap megteremtésében jelentős szerepet játszhatott a külkereskedelen sikeres fejlesztése. Ezért V.I. Lenin a Külkereskedelmi Népbiztossághoz intézett utasításaiban hangsúlyozta, hogy a külkereskedelen útján árucseré-alapot kell szerezni a parasztsággal való gabonacserére. Azt követelte, hogy a Külkereskedelmi Népbiztosság ennek a közvetlen célnak rendelje alá egész tevékenységét.

De a parasztsággal való szervezett árucserét nem tudták a szövetkezeteken keresztül teljesen megoldani. Az állami árucseré-alap az ipar elpusztult állapota következtében szegény volt áruban, nem is szólva arról, hogy ennek az árunak a minősége sokkal rosszabb volt annál, amelyet a paraszt a piacon meg tudott vásárolni. A szövetkezeti-hálózat ebben az időben még igen gyenge volt.

A tapasztalat és a gyakorlat megmutatta, hogy nem célirányos a természetbeni árucseré, hanem minél előbb ki kell fejleszteni a pénzért való árucserét. A párt és a szovjet kormány tekintetbe vette ezt a tapasztalatot és már az új gazdasági politika első félévének végén levonta ebből a szükséges következtetéseket. A Népbiztosok Tanácsa "Az új gazdasági politika életbeléptetésének végrehajtási utasításában" /1921. aug.9. aláírta V.I. Lenin/ hangsúlyozta, hogy tovább kell fejleszteni az állami és szövetkezeti árucserét és rámutatott arra, hogy "nem szabad pusztán a helyi forgalom kereteire szorítkozni és ahol lehet és ahol az előnyös, át kell térni az árucseré pénzbeli formájára."/8/

V.I. Lenin a VII. Moszkvai Kormányzósági Pártkonferencián 1921. okt. 29.-én tartott beszámolójában kereken és élesen kijelentette, hogy nem sikerült megvalósítani a szervezett árucserét.

"Az eredmény az lett, - ezt az elvtársak most mindnyájan nagyon jól tudják a gyakorlatból, de látni lehet egész sajtónkból is - hogy az árucseré meghiusult: meghiusult abban az értelenben, hogy adás-vétellé fajult. És mi most ezt kénytelenek vagyunk elismerni, ha nem akarjuk fejünket a homokba dugni, ha nem akarjuk megjátsszani, hogy nem látjuk vereségünket, ha nem főlünk nyíltan szembenézni a veszéllyel. Be kell ismernünk, hogy a visszavonulás elégtelennek bizonyult, hogy még jobban vissza kell vonulnunk, még hátrább kell mennünk, amikor az államkapitalizmusról áttérünk az adás-vétel és a pénzforgalom állami szabályozásának megteremtésére. Az árucseréből nem lett semmi, a nagánpiac erősebbnek bizonyult nálunk és árucseré helyett közönséges adás-vétel, kereskedés alakult ki."/9/

8/ "A munkás- és parasztkormány törvényeinek és rendeleteinek tára"/SZU/, 1921. 59.sz. 403. cikkely.

9/ Lenin művei, 33.k. 80-81.l.

Lenin ebben a beszédében mintaszerű józansággal és pontossággal elemezte az objektív gazdasági folyamatokat, amelyek ismeretére a szovjet állam egész politikáját felépíti. A párt és a szovjet kormány politikája azonban nem az objektív törvények fetiszizálására és e törvények rabszolgánodón való követésére épül, hanem ezeket a törvényeket meg tudja "nyergelni", korlátozni tudja hatókörüket és fel tudja használni őket a szocializmus építésére a nép érdekében. Lenin a piac gazdasági irányításának módzatairól és az állami kereskedelen és a szövetkezet megerősítéséről szólva ezeket mondotta: "Ha már a gazdasági valóság, amelybe az együttesen vett nemzetközi és orosz gazdasági és politikai viszonyok következtében kerültünk, olyan, hogy nem az árucserre, hanem a pénzforgalom vált tényvé; ha azt kell kitűznünk feladatunk, hogy szabályozzuk a mostani kereskedelmet, a mostani rossz pénzforgalmat, akkor mi, kommunisták azt fogjuk mondani talán, hogy nekünk ehhez semmi közünk? ez lenne a legártalmasabb csüggedés, a teljes kétségbeesés, ami lehetetlenné tenné minden munkát...

...kötelességünk tanulmányozni az üzleti viszonyokat és a kereskedelmet és akkor kezdünk eredményesen tanulni és akkor tanuljuk ezt meg, amikor kártelzés nélkül kezdünk beszélni erről a feladatról... a kereskedelen kérdése a párt, a gazdasági építés gyakorlati kérdése lett...Tanulnunk kell. Meg kell tanulnunk a kereskedelmi viszonyok állami szabályozását - ez nehéz feladat, de nincs benne semmi lehetetlen." /10/

A XI. Összoroszországi Pártkonferencia /1921. december/ határozatában kimondja: a párt főfeladata a gazdaság területén az, hogy a szovjet hatalom gazdasági munkáját olyan irányban vezesse, hogy számbavéve a piacot és törvényeit, rendszeres, alaposan átgondolt, a piaci folyamat pontos számbavételére épített gazdasági rendszabályok útján vegye kézbe a piac és a pénzforgalom szabályozását./11/ A "kereskedelen megtanulásának" jelszava, melyet Lenin az összes kommunistához és az összes pártfunkcionáriushoz intézett, segítséget jelentett abban, hogy kiállják a versenyt a "nep"-korszak elején kisarjadt nagántókével. Az új gazdasági politikára való áttérés első évében ugyan közelebb húzódtak a háttországi bázis-hoz, azaz a parasztsághoz, ami kielégítette a dolgozó parasztság zömét, de már egy év múlva a XI. Pártkongresszus megállapította, hogy a visszavonulás idele lejárt és most át kell csoportosítani az erőket és támadásba kell indulni a nagántóke ellen.

Igy V.I. Lenin vezetésével a párt és a szovjet kormány teljesítette a fő feladatot, azaz hogy összefogást létesítsenek a szocialista ipar és a paraszti gazdaság között.Eb-

---

10/ Lenin művei, 33.k. 90-91.l.

11/ Lásd "A SzKP a kongresszusok, konferenciák és KB plénumok határozatainak és döntéseinek tükrében." l.r. 1953. 588.l.

ben az első eredményeket már 1921 végére 1922 elejére érték. Az új gazdasági politikára való áttérés következtében falun bekövetkezett politikai fordulat abban jutott kifejezésre, hogy gyors ütemben számolták fel a kulák banditizmust, kezdeti sikereket értek el a mezőgazdaság helyreállításában és a parasztság a párt és a kormány minden intézkedését támogatta. Az 1921. évi aszály és rossz termés következtében beállott nehézségek ellenére is sikeresen bonyolították le a termékadó összegyűjtésére indított első kampányt. A dolgozó parasztság az adó beadásával egyidejűleg önkéntesen hatalmas segítséget nyújtott a Volgavidék éhező lakosságának,

A parasztság egyetlen év alatt sokszázmillió pud gabonát adott be terményadóba.

" A parasztság meg van elégedve jelenlegi helyzetével. Ezt nyugodtan állíthatjuk - mondta V.I. Lenin 1922. novemberében a Kommunista Internacionálé IV. Kongresszusán.- Ugy véljük, hogy ezek a bizonyítékok fontosabbak holmi statisztikai bizonyítékoknál. Hogy a parasztság nálunk döntő tényező, abban senki sem kételkedik...mindenesetre teljesen kizárt, hogy komolyan elégedetlen legyen velünk az egész parasztság. Ezt értük el egy esztendő alatt. Ugy vélen, hogy ez már nagyon sok."/12/

A munkás-paraszt szövetség megerősítése az új gazdasági politika megvalósításának legfontosabb eredménye volt.

- . -

A Kommunista Párt és a szovjet kormány a népgazdaság helyreállítását a mezőgazdaság helyreállításával kezdte el, mert csak ezen az úton lehetett elérni a dolgozók helyzetének megjavítását, a munkás-paraszt szövetség megszilárdítását és a proletárdiktatúra megerősítését. Emellett a párt és a kormány nagy figyelmet szentelt a nehézipar helyreállításának és fellendítésének, mert ez a szocialista társadalom anyagi alapja. A szovjet állam az új gazdasági politikára való áttérés előestéjén tervet dolgozott ki Oroszország villamosítására, a villamosításnak ugyanis rendkívül nagy jelentősége volt az iparosítási terv megoldásánál. V.I. Lenin éles szavakkal leplezte le azokat, akik meg akarták hiusítani a GOELRO terv végrehajtását és azt követelte, hogy azonnal lássanak a terv megvalósításához. 1921 májusában a OK/b/P X. Összoroszországi Konferenciáján hangsúlyozta, hogy a kisipar helyreállítását a párt azért jelölte meg soronkövetkező feladat gyanánt, hogy azután haladéktalanul rátérjen a nagyipar helyreállítására és fejlesztésére. "Az a feltevés, hogy valahikor megfelelkezhattünk erről a legfőbb célról, természetesen egészen nevetséges és ostoba feltevés - mondotta Lenin. Itt csak az a

kérdés, hogyan támadhattak az elvtársakban ilyen kétségek és helytelen elképzelések, hogyan gondolhatták azt, hogy ez az alapvető, legfőbb feladat, amely nélkül a szocializmusnak nem lehet anyagi termelő bázisa, háttérbe szorult."/13/

Az új gazdasági politikára való áttérés csak a GOERLO terv megvalósításának módszereit változtatta meg bizonyos mértékben. Megteremtette a szükséges feltételeket ahhoz, hogy megvalósíthassák a szovjetország történetében első távlati tervet, amely feladatul tűzte ki, hogy a népgazdaságot a szocializmus alapján helyreállítsák és fejlesszék, 1921. legnehezebb hónapjaiban megtették az első lépéseket a GOERLO terv gyakorlati megvalósítására. 1921 nyarán a MVT nagy perspektívájú határozatot hozott "Az állami villamosítási munkák 1921 évben" tárgyában. A terv sok elsőrendű fontosságú villanytelep felépítésének folytatását irányozta elő, sőt elindította a cseljabinszki, styerovi és dnyeperi erőművek helykijelölési és tervezési munkáit is.

V.I. Lenin gondoskodott a GOERLO terv népszerűsítéséről a legszélesebb körökben. Az ő kezdeményezésére a szovjetek VIII. Összoroszági Kongresszusa határozatot hozott a terv propagálásáról. A Kongresszuson résztvevő küldötteknek szétosztották a GOERLO bizottságnak "Az OSZFSZK villamosítási terve" című összefoglaló nagy munkáját. Lenin "Az MVT utasítása a helyi szovjet intézményeknek /1921 május/" című rendelkezésben kérdést intézett a helyi gazdasági szervekhez, miként terjesztik e könyvet és szigorú vizsgálatot követelt azokkal a küldöttekkel szemben, akik nem gondoskodtak a könyv propagálásáról. "Megvan-e a helyi és kerületi könyvtárban az "OSZFSZK villamosítási terve", a VIII. Szovjetkongresszuson mondott előadói beszéd? Hány példányban? Ha nem, akkor világos, hogy a VIII. Szovjetkongresszus ottani küldöttei vagy becsstelen emberek, akiket a pártból ki kell szórni és el kell távolítani minden felelős állásból, vagy olyan sennittevők, akiket börtönbüntetéssel kell megtanítani kötelességteljesítésre..." /14/

Lenin igen nagy figyelmet szentelt a villamosítás előszülöttei - a saturai, kasirai és volhovi erőművek - építésének és gondoskodott arról, hogy az építkezéseket idejében ellássák felszereléssel és munkaerővel.

Különösen szorgalmazta Lenin azt, hogy a mezőgazdaság villamosításában is megtegyék az első lépéseket. El is érte, hogy az 1921. évi tavaszi vetési munkálatok idejére több villanoseke gépesoportot munkába állítsanak. /Ezeknek a gépeknek a gyártását ugyanis ekkor már elkezdték./ Vlagyimir Iljics egy kisebb kísérleti gazdaság területén be akarta mu-

---

13/ Lenin művei, 32.k. 440.1.

14/ Uo. 32.k. 427.1.

tatni, milyen nagy jelentősége van az új mezőgazdasági technikának a szovjet falu fejlesztését illetően és ezzel fel akarta kelteni a parasztság élenjáró rétegeinek érdeklődését. A IX. Összoroszországi Szovjetkongresszuson /1921. december/ boldogan mesélt a kongresszusi küldötteknek a falusi áramfejlesztőtelepek építésében elért első sikerekről. "Ezekkel a kis telepekkel - mondotta Lenin - megteremtettük a falun a modern, új nagyipar központjait. Ha mégolyan kicsinyek is, mégis mutatják a parasztoknak, hogy Oroszország nem áll meg a kézi munkánál, nem marad meg a primitív faeke mellett, hanem megy előre az új idők felé. És a paraszti tömegek lassacskán megértik, hogy Oroszországot másik alapra kell és tudjuk is helyezni."/15/

Nagy figyelmet szentelt V.I. Lenin a falu villamosvilágításának is. Még 1920. novemberében jelen volt Kasino faluban /Volokolanszki körzet, Moszkvai Kormányzóság/ az ottani villanytelep megnyitásán, beszélgetett a parasztokkal és beszédet mondott arról, milyen nagy jelentősége van a villamosításnak a népgazdaságban. Segítette Szijanovo és Gorki falvak parasztjait, hogy megkapják a szükséges anyagot falujuk villamosításához és üdvözlő levelet küldött Gorki falu parasztjainak, amikor a faluba bevezették a villanyvilágítást.

Tjernovo és Gorki parasztjai /Jamszki-szlobodszkajai, volosztyi, kasirai körzet, tulai kormányzóság/ forró hálával köszönték meg a szovjethatalomnak, hogy házaikban kigyult a kasirai villanytelepről kapott villanyfény. "Most nem kell sötétben üldögeznünk, hanem késő estig dolgozhatunk ragyogó fényben - írták 1921. áprilisában. Nincs a világon olyan hatalom, amelytől ilyen csodás fényt várhattunk volna. Ez a szovjethatalom műve volt. A petrolium és a gyújtó gondja már a múlté és nyugodtan várhatjuk, hogy este kigyul a fény és megvilágítja kunyhóinkat. Olyan boldogöröm tölti el lelkünket, hogy az ember akarva-nem akarva felkiált: "csodákat művelsz, Szovjethatalom!". Csak villamosítsák a falut, a mezőgazdaságot, a falu százszorosan meg fogja hálálni."/16/

A parasztok levele, meleg, szívből jövő hálája a Szovjethatalom iránt - ragyogóan tanuskodik arról, milyen nagy jelentőségűek voltak a falu villamosításának ezen első lépései. Lenin éles szemével látta a szovjet falu jövőjét és a falu szocialista átalakításának utjait. Ezért ápolta, gondozta olyan féltő szeretettel a jövő első hajtásait.

A párt és a kormány az iparnak a "nep" alapján való átszervezésével, a "glavkista" vezetési módszerek felszámolá-

---

15/ Lenin művei, 33.k. 157-158.1.

16/ Izvesztyija VCIK , 1921. május 28. / A parasztok levelének kelte 1921. április 24./

sával, a trösztök létesítésével, az üzemeknek az önálló gazdasági elszámolásra való átállításával azt a fő feladatot tartották szem előtt, hogy megerősítsék a proletárdiktatura parancsnoki kulcspozícióit, megszilárdítsák az állami nagyipart, mint a szocializmus építésének alapját és ebből a célból az ország szempontjából legfontosabb és legnagyobb termelési ágakra összpontosítsák a figyelmet. A szovjet kormány 1921. július 5.-i rendelete értelmében a kisvállalatokat bérbe lehetett adni szövetkezeteknek, társulatoknak vagy egyéb egyesüléseknek, sőt magánszemélyeknek is. A szovjetállam tartalékait és anyagi eszközeit az állami kezelésben maradt nagyvállalatokra irányította és biztosította megszakítás nélküli termelő munkájukat.

1921 folyamán a MVT, melynek élén Lenin állt, majdnem mindegyik iparág fejlesztési terveit és perspektíváit megvitatatta. Így pl. a MVT napirendjén a következő kérdések szerepeltek: 1921. január 5.-én a repülőgépipar, január 12.-én a rádiógyártás; január 26.-án határozati javaslatot hoztak a légiközlekedés és repülőgépgyártás maximális programját kidolgozó bizottság felállításáról; február 28.-án "A köztársaság egységes építési tervéről" szóló határozatot hoztak, szeptember 14.-én pedig az autógyárakról, november 2.-án megvitatották a fémiparról szóló határozati javaslatot, november 25.-én a Tanácsban beszámolót tartott a bányászati főigazgatóság az arany-platina iparról, december 30.-án pedig az Országos Tervhivatal a fémipar helyreállításához szükséges intézkedésekről. A MVT határozatot hozott ezenkívül a kaukázusi cementipar feltámasztásáról, a palaipar fejlesztéséhez szükséges intézkedésekről, az Észak-Fehértengeri terület erdő- és fafeldolgozó-iparának helyreállításáról, a lenipar fellendítéséről, a papír- és cukoriparról, a vasutépítésről és még sok más kérdésről. A Népbiztosok Tanácsának és a MVT-nak a napirendjéről le sem került ebben az időben a Donyec-medence kérdése és helyreállításának módzatai. Rendkívül fontos intézkedéseket hoztak a baku-i és gruzniji kőolajipar fellendítése tárgyában.

1921 őszén a MVT ülésein megbeszélték az azerbajdzsáni Mugan sztyeppe öntözésének kérdését. A MVT anyagot és pénzt küldött a Mugan sztyeppe talajának javítási munkálataihoz. Lenin figyelemmel kísérte e határozat végrehajtását és a MVT ügyintézőjéhez intézett megjegyzéseiben kérte, gondoskodjanak arról, hogy "az Állami Bank nagyobb kölcsönt nyújtson, előnyösebb feltételek mellett." Többet kell foglalkozni a kaukázusi gyapot kérdésével Azerbajdzsánban /Mugan sztyeppe/ és Örményországban" /17/ - írta Lenin.

A MVT még 1920. augusztusában különhatározatot hozott "A kurszki mágneses anomália körzetének kutatása" tárgyában. N.A. Szemasko Leninről való emlékezéseiben később beszámolt

egy olyan epizódról, amely világos tanubizonyossága volt annak, milyen nagy jelentőséget tulajdonított Vlagyimir Iljics ennek a kérdésnek: "1921-ben, mikor arról gondolkoztunk, hogy hogyan kellene kivenni a Vlagyimir Iljics kulcsesontja fellett beszorult golyót, röntgenfelvételt készítettünk róla a legjobb röntgenintézetben, P.P. Lazarev akadémikus intézetében. Vlagyimir Iljics már akkor gyengélkedett. A röntgenfelvételeket nagyon gondosan készítettük el, különböző testhelyzetben és a felvételek így elég soká tartottak. Vlagyimir Iljics kissé kimerült. A fáradhatatlan P.P. Lazarev mégis igyekezett kihasználni Vlagyimir Iljics jelenlétét, elmondta neki, hogy milyen gondolatok foglalkoztatják és milyen gondolatai vannak. Ugyanis Pjotr Petrovics vezette a kurszki mágneses anomália tanulmányozására irányuló munkálatokat. A munkálatok műszaki tekintetben igen nehezek voltak...P.P. Lazarev egy teljes órán át mesélt Vlagyimir Iljicsnek a kurszki mágneses anomália munkálatairól. En többször meghuztam a kabátját és kértem, hogy hagyja abba. De Vlagyimir Iljics nagyon érdeklődött a tudományos felfedezés iránt. Figyelmesen hallgatta Pjotr Petrovicsot és kimerültsége ellenére is több kérdést adott fel neki és végezetül kérte, hogy rajtam keresztül rendszeresen küldjön neki rövid beszámolókat arról, hogy mit csináltak és milyen nehézségeik vannak. Így nagyban előrelendítette a kurszki mágneses anomália kutatásának ügyét."

Az ipar ujjaépítésének és fellendítésének sok kérdését, amelyet még Lenin tüzött ki a békés építés első évében, csak a következő években, a Szovjetunió szocialista iparosításának éveiben tudtuk megoldani.

- . -

A párt és a kormány egész tevékenységét, a mezőgazdaságnak és az iparnak az új gazdasági politika alapján megvalósított helyreállítására irányuló összes intézkedéseket a szovjet nép szükségleteiről való gondoskodás hatotta át, és azt a fő célt szolgálták, hogy gyökeresen megjavítsák a munkások és a parasztek helyzetét. Ennek fényes tanubizonyossága "A gazdasági munka kérdéseivel kapcsolatos utasítás", melyet V.I. Lenin írt és a IX. Összoroszországi Szovjetkongresszus hagyott jóvá.

"A Szovjetkongresszus valamennyi gazdasági szerv legfőbb és halaszthatatlan feladatának tekinti - így szól az "Utasítás" - hogy a legrövidebb időn belül - bármi áron is - szilárd gyakorlati sikereket érjenek el, vagyis nagy mennyiségben lássák el a parasztságot a földművelés fellendítéséhez és a paraszti dolgozók életének megjavításához szükséges árukkal."/18/ Ugyanennek a célnak kell alárendelni - folytatta az "Utasítás" - az ipar egész munkáját is, hogy gyors

ütemben és teljes mértékben kielégítse a parasztság szükségleteit, és el kell érni az ipari munkások keresetének növekedését és életének javulását. Minden népbiztosság, minden szovjet- és gazdasági intézmény megkapta a IX. Szovjetkongresszus utasítását, amelyben le voltak fektetve a Szovjethatalom szerveinek fő feladatai, az ipar és a mezőgazdaság fellendítése, hogy ezáltal fedezni tudják a dolgozók növekvő anyagi és kulturális igényeit.

A terményadóra való áttérés javulást hozott a parasztok helyzetében, anyagilag érdekeltté tette őket a vetésterület kiterjesztésében, biztosította a falusi parasztgazdaság helyreállítását és általános fellendülését. Az a körülmény, hogy az állam anyagi eszközeivel és tartalékaival biztosította az ország szempontjából legfontosabb nagyvállalatok és iparágak munkáját és azok az első sikerek, amelyeket ezeknek az iparágaknak a helyreállításában értek, megállították a munkásosztálynak a polgárháború idején megindult deklasszálódási folyamatát és ezzel biztosították az ipari proletariátus fontosabb kádereinek konszolidálódását és gyarapodását.

Felszámolták a kispolgári egyenlőséget, és átszervezték a munkabér-rendszert. Ez megnövelte a munkatermelékenységet és fokozta a munkafegyelmet. A fizetési rendszert úgy állapították meg, hogy a munkás anyagilag is érdekelve legyen munkájának eredményében. 1921. októberében V.I. Lenin rámutatott arra, hogy nem közvetlenül a lelkesedésre, hanem a nagy forradalom szülte lelkesedés segítségével a személyes érdekre, a személyes érdekeltiségre, a gazdasági megfontolásokra támaszkodva mindenekelőtt szilárd kis hidakat kell építeni, amelyek majd a szocializmushoz elvezetnek: "Máskép - mondotta Lenin - nem érkezünk el a kommunizmushoz, máskép nem tudjuk elvezetni a kommunizmushoz az emberek tizmillióit. Ezt mondta nekünk az élet. Ezt mondta nekünk a forradalom fejlődésének objektív menete."/19/ Szeptember 10.-én hozták meg "A bérrendezésről hozott alaprendeletet" V.I. Lenin aláírásával. Ez alapvető fontosságú rendelet volt. A rendelet egész harci programot adott a munkatermelékenység növelésére és a munkásság fontosabb káderei helyzetének megjavítására. Míg 1921 elején a 12. és 1. kategóriájú munkások bére között a különbség mindössze 2 %-ot tett ki, addig 1921. második felében /az új bérrendezési rendelet életbeléptetése után/ a különbség 73 %-ra emelkedett. Megnövekedett a reálbér is. 1921 végére ugyszólván teljesen felszámolták a jegyrendszert.

A dolgozók anyagi helyzetének megjavítása ügyében nagy munkát végzett a párt és a szovjet állam. A szovjet kormány minden rendelkezéséből, határozatából, V.I. Lenin minden utasításából, sürgönyéből, rendelkezéséből, jegyzetéből érezhető az a szovjet kormányra állandóan jellemző szeretet, amely a népi tömegek szükségleteiről és igényeiről gondoskodott,

anikor biztosította a tömegek anyagi és kulturális jólétének szakadatlan növekedését. A szovjet kormány és maga V.I.Lenin - mint a Népbiztosok Tanácsának és a MVT-nek az elnöke, naponta foglalkozott a tömegek fontos kérdéseivel: az ellátással, a munkabérrel, a bérrendszerrel; a társadalombiztosítással, a lakásviszonyokkal, a munkások pihenésének és gyógyításának kérdéseivel, a szegényparasztoknak a Vörös Hadsereg leszerelt tagjainak és családjuknak a megsegítésével, a paraszti kölcsönös segénynyújtási bizottságok megalakításával, a társadalmi ellátás ügyének, a szülők nélkül maradt gyermekek helyzetének megjavításával és sok más kérdéssel.

Nagy figyelmet szentelt a szovjet kormány az értelmiség helyzetének megjavítására és hogy minél jobb feltételeket teremtsen a szovjet tudósok számára munkájukhoz. A Népbiztosok Tanácsának jegyzőkönyveiben számos határozatot találhatunk, amelyek arról tanuskodnak, milyen rendkívül alaposan gondoskodott a szovjet kormány a szovjet értelmiség élénjáró képviselőiről. 1921. januárjában írta alá Lenin azt a rendeletet, hogy "Milyen feltételeket kell biztosítani I.P. Pavlov akadémikusnak és munkatársainak tudományos munkájukhoz". 1921. december 6.-án a MVT számos intézkedést hozott a tudományos dolgozók anyagi helyzetének megjavítására. 1922 márciusában a Népbiztosok Tanácsa határozatot hozott A.Bach professzor genfi laboratoriumának megvétele és a "Karpov" Vegyikísérleti Intézetnek való átadása tárgyában. A határozat megemlékezett arról, milyen nagy érdemei vannak Bach professzornak a tudományban és a forradalomban. A határozattal Bach professzor tudományos és forradalmi tevékenységének 25. évfordulóját ünnepelték.

A kormány számos határozatot hozott az orosz kultúra és művészet kinagasló képviselőinek nyújtandó segítségről, így pl. segélyt szavaztak meg Gelcer táncművésznőnek, havi járadékot Jermolova és Fedotova művésznőknek, nyugdíjat Szkrjabin zeneszerző családjának és másoknak.

A párt és a szovjet állam egész tevékenységében a széles népi tömegek lelkes politikai munkájára és a munka terén kifejtett aktivitására támaszkodott. V.I. Lenin 1921. november 6.-án a Prohorov-textilgyár munkásainak gyűlésén mondott beszédében az ipar helyreállítása terén elért sikerekről szólva megállapította: a Szovjethatalom sikereinek magyarázata az, hogy a párt egész munkájában a világ legcsodálatosabb erejére - a munkások és a parasztok erejére - támaszkodott.

A Kommunista Párt és a szovjet kormány buzdította a tömegeknek a politikában és a munkában tanúsított lelkesedését s a szovjet nép alkotó energiáját a szocialista építés legfontosabb feladatainak teljesítésére irányította. A gazdaság ronjaiból való feltámasztását a dolgozók ügyévé tette. A párt és a szovjet kormány a dolgozó tömegeket a munkához való új szocialista viszonyra nevelte és arra törekedett, hogy az ipar és a mezőgazdaság önfeláldozó dolgozóit országos

tisztelettel és megbecsüléssel vegye körül. Lenin azt követelte, hogy rendszeresebben jutalmazták a gazdasági élet fellendítésében elért sikereket; "tüntessék ki az élenjárókat mind a Munka Zászlajának rendjével, mind jutalmakkal. A VIII. Összoroszországi Szovjetkongresszus 1920. decemberében megalapította a Munka Vörös Zászlaja rendjét, A Munka Vörös Zászlaja rendjét elsőnek a tulai fegyver- és hadianyaggyár kapta meg. A Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottsága a jutalomoklevélben rámutatott arra, hogy a szovjet kormány a gyárak munkásainak és többi alkalmazottainak munkáját "példaképpen állítja a Köztársaság népgazdaságának hatalmas területén működő munkások elé, hogy a kommunista rendszer megszilárdításának és fejlesztésének nagyszerű ügyéért küzdő öntudatos, önfeláldozó harcosok sorai napról-napra szélesebbé váljanak és gyarapodjanak."/20/

A Munka Vörös Zászlaja rendjét az elsőközt kapta meg a Szamara-Zlatouszt vasutvonal Abdulino fűtőházának mozdonyvezetője, Tyerentyij Matvejevics Csarikov. Csarikov résztvett a polgárháboruban és amikor a háboru befejeződött, minden erejét a köztársaság vasuti közlekedésének helyreállítására fordította. 1921-ben Csarikov és brigádjának mozdonya a jó karbantartás következtében 5.000 versztet futott javítás nélkül. Ez a mozdony gabona**szereplvényeket** vitt a Volgamellék éhező lakosságának. Csarikovval egyidőben nyerték el a Munka Vörös Zászlaja rendjét a nyizsnyij-novgorodi Krasznoj Etna gyár munkásai, Lodjagin és Feldman./21/ 1922-ben a munkában elért sikereiért a Munka Vörös Zászlaja rendjével tüntették ki az asztraháni körzet hajósait, a bakui kőolajtelep munkásait és tisztviselőit, a légügyi főraktárt, a Petropavlovszk-Kokcsetav vasutvonal építőit /a vasutvonal első szakaszának megépítéséért/ és még másokat. A Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottsága 1922. február 16.-án ezzel a renddel tüntette ki Dagesztánt, mert "a legkiválóbb energiával 50 versztnyi öntözőcsatornát épített a kommunista szombatokon nagy számban résztvevő helyi lakosság közreműködésével"/22/. A Munka Vörös Zászlaja rendjét 1921-1922 folyamán megkapták: a pjatyinai voloszty egy 66 éves parasztja a fakitermelési norma teljesítéséért; a Kurszki kormányzóságban egy 14 éves parasztfiú, aki, mint családja legidősebb tagja, határidőre és teljes mértékben beadta az 1921 évre járó terményadót; egy Csigirinka falubeli paraszt /Gomeli kormányzóság/, aki önfeláldozó magatartásával megmentette a csigirinkai hidat a jégzajlás idején.

20/ Az Októberi Forradalom Állami Központi Levéltára /CGAOR/ f. 1235. op. 38.1.277.

21/ Uo. op. 46, d.5.11.3 és 95.

22/ Rabocsij /Az OK/b/P Központi Bizottságának lapja/ 1922. március 22.

A szovjet értelmiségből az elsők között kapta meg a Munka Vörös Zászlaja rendjét I.M. Gubkin, a híres geológus. Lenin 1922 október 16-án levelet intézett a Szovjetunió Népgazdasági Tanácsa-, az Állami Tervhivatal és a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságának elnökségéhez, közölve, hogy tudomást szerzett a I.M. Gubkin vezetése alatt álló mérnök-csoport kiváló eredményeiről. Ez a csoport - írta Lenin - hősiességbe nemő kitartással részletes tudományos vizsgálat tárgyává tette az éghető palákat és a szapropellt, sőt kikísérletezte, hogy miként lehet ezekből az ásványokból különböző hasznos termékeket, mint pl.: ichtiolt, fekete lakkot, különböző szappanokat, parafint, ammoniumsulfátot, stb. kivonni.

Tekintettel arra, hogy ezek a munkálatok nagyjelentőségűek voltak az egyik fontos iparág szempontjából, ezért Lenin azt javasolta, hogy:

"1./Pénzügyi tekintetben haladéktalanul biztosítani kell a munka továbbvitelét.

2./A jelenben és a továbbiak során is ki kell küszöbölni mindennemű gátló akadályt.

3./ A munkálatokat folytató mérnököket ki kell tüntetni a Vörös Zászló renddel és nagy pénzüsszeggel kell jutalmazni."/23/

A Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottsága Lenin javaslatára és a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács döntése alapján határozatilag a Vörös Zászló renddel tüntette ki a palaipari dolgozókat, köztük I.M. Gubkint.

Lenin a legnesszebbneműen támogatta a nyizsnij-novgorodi városi tanács felterjesztését, amelyben kérték, hogy a terület. rádiótechnikai ellátásában elért sikereikért Vörös Zászló renddel tüntessék ki Boncs-Brujevics és Vologyin professzorokat és nevüket vezessék rá a vörös táblára.

A szovjet kormány és maga V.I. Lenin gondoskodott arról, hogy minden nagy tudományos munkát, felfedezést és a termelőerők fejlesztése terén fogatosított intézkedések idejében hozzanak felszínre, értékeljenek és támogassanak. A munka frontján elért eredmények ösztönzése nagy nevelő hatással volt, még magasabbra emelte a szovjet emberek munkaaktivitását.

- . -

A szovjet szocialista állam funkcióit a legdemokratikusabb és igazán népi szovjet államapparátus segítségével végzi. A párt és a kormány mindig szem előtt tartotta, milyen fontos a szovjet államapparátus megerősítése, az államapparátus munkamódszereinek tökéletesítése és a tömegekkel való kap-

csolatának fokozása. Különösen élesen vetődött fel ez a kérdés a békes szocialista építőmunkára való áttérés időszakában, mikor a kapitalista elemek megélénkülése és az éles osztályharc következtében új feladatokat kellett megoldani, és egyben le kellett küzdeni az államapparátus munkájában mutatkozó bürokratikus eltévelyedéseket és fogyatékoságokat.

"Az erős apparátusnak - mondotta Lenin a X. Pártkongresszuson - alkalmasnak kell lennie minden műveletre. Ha viszont az apparátus erőssége maradiságba megy át, akadályozza a fordulatokat, akkor a harc elkerülhetetlen. Ezért minden erőnkkel el kell érniünk azt, hogy az apparátus feltétlenül és teljesen alá legyen rendelve a politikának."

Lenin 1921-1922-ben számos írásában foglalkozott a szovjet államapparátus feladataival és munkamódszereivel. "A MVT utasítása", melyet Lenin 1921. május második felében írt, és amelyet 1921. június 30-án a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottsága "A Népbiztosok Tanácsa és a MVT utasítása" címén jóváhagyott, széleskörű program volt a helyi szovjet- és gazdasági szervek tevékenysége számára. E szervek tevékenységének alapja az összes gazdasági - és különösen helyi - intézmények összehangolt, élő, kezdeményezőképes, bürokráciától mentes, de pontos munkája. Az "Utasítás" azt az igen fontos feladatot állította a szovjet és gazdasági szervek elé, hogy munkájukban a maximális kezdeményezőkézséggel és maximális bátorsággal vonjanak be minél szélesebb tömegeket a szocialista építés ügyébe.

A Népbiztosok Tanácsa és a MVT legfelső szerveinek munkája szempontjából igen nagy jelentőséggel bírtak azok a levelek és irányelvek, amelyeket Lenin 1922. elején intézett hozzájuk; többek között az a levél /1922. március 21. és május 5./, melyet a Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettesi és a MVT munkájának kérdésében a Politikai Iroda tagjai számára I.V. Sztálinhoz írt; ugyanebben a kérdésben A.D. Cjurupához intézett levelei /1922. január 24. és február 20./; határozati javaslat az elnökhelyettesek munkájáról /április 11./ és utasítás-javaslat a MVT és a Népbiztosok Tanácsa-, valamint a Kis Népbiztosi Tanács munkájáról /1922. február 27./, stb.

Lenin utmutatásaiban és utasításiban többek között kitért a Munkás-paraszt Felügyelet Népbiztosságának munkájára is. Ez az egyik legfontosabb szerv volt az állami szervek tevékenységének ellenőrzésére és felülvizsgálatára, a tömegeknek az államigazgatásba való bevonására. /Lenin levele "A Rabkrin /Munkás-paraszt Felügyelet/ feladatai, e feladatok értelmezése és teljesítése", Lenin és Sztálin levelezése erről a kérdésről/. Később "Hogyan szervezzük át a Munkás-paraszt Felügyeletet" és "Inkább kevesebbet, de jobban" c. utolsó cikkeiben Lenin széleskörű tervet dolgozott ki a Munkás-paraszt Felügyelet újjászervezésére és a Munkás-paraszt Felügyelet és a Központi Ellenőrző Bizottság szerveinek egyesítésére.

Nagy figyelmet szentelt Vlagyimir Iljics annak a kér-

désnek is, miként kell emelni és megszilárdítani a forradalmi törvényességet és miként kell a legszigorubbán betartani a szovjet törvényeket. Ebben a tárgyban I.V. Sztálinhoz intézett levelében /" A "kettős" alárendeltségről és a törvényességről" /meghatározta, hogy melyek az 1922. májusában alakított államügyésztség feladatai. Élesen bírálta azt az elvet, hogy az ügyészek vidéken "kettős" alárendeltségben legyenek /nemcsak a központnak, hanem a helyi kormányzósági végrehajtóbizottságnak is/, amint ezt a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságának néhány tagja javasolta. A törvényességnek egységesnek kell lennie - írta Lenin - "... a törvényesség sem kalugai, sem kazáni nem lehet, hanem egész Oroszország, sőt a Szovjet Köztársaságok egész Föderációja számára is egységesnek kell lennie..." /24/ Lenin meghatározása szerint az ügyészfelügyelet fő feladata, ügyelni arra, hogy az egész köztársaságban minden helyi különbség és minden helyi befolyás ellenére - valóban egységesen értelmezzék a törvényességet, Lenin ezenkívül különösen kiemeli az igazságügyi szervek és a népbíróságok szerepét a forradalmi törvényesség betartásáért folytatott harcban, A népbíróságok - mutat rá Lenin - szigorúan tartsák szemmel a magánkereskedők és magánvállalkozók tevékenységét, "a legszigorubbán büntessék meg őket, ha akár a legkisebb mértékben is ki akarnak bujni a köztársaság törvényeinek feltétlen teljesítése alól, neveljék rá a munkások és a parasztok széles tökegeit, hogy önállóan, gyorsan és gyakorlatiasan vegyenek részt a törvények teljesítésének ellenőrzésében..." /25/

Lenin azt követelte a szovjet államapparátustól, hogy a leghatározottabb harcot folytassa a magántőke minden visszaélése ellen, haladéktalanul vessen véget ezeknek a visszaéléseknek, ne csak a gazdaság szabályozásával és a gazdasági versennyel, hanem szigorúan szabálybafoglalt és átgondolt törvénykezési úton. Lenin Kurszkij igazságügyi népbiztoshoz írt leveleiben rendkívül fontos utmutatásokat adott a polgári és büntető-törvénykönyv összeállításához, meghatározta az ellenforradalmi tevékenység fogalmát, külön kiemelve, hogy az országon belüli ellenforradalomnak milyen kapcsolata van a nemzetközi burzsoázia tevékenységével, és a Szovjetállam elleni harcával. Leninnek ez a tervezete alkotta a Büntető-törvénykönyv 57. cikkelyének alapját.

Lenin számos utmutatással és irányelvvel segítette az Élelmezésügyi, a Földművelésügyi, az Igazságügyi, Közoktatásügyi, Egészségügyi és egyéb népbiztosok munkáját. Utmutatásai és irányelvei rendkívül nagy jelentőségűek voltak, meghatározták az egyes népbiztosok munkatervét és feladatait. Ezek a levelek ragyogóan visszatükrözik Lenin államvezetői munkamódszerét, és a Népbiztosok Tanácsa elnöki tisz-

---

24/ Lenin művei, 33.k. 361.1.

25/ Uo. 169.1.

tében kifejtett törekvéséget.

V.I. Lenin erős harcot folytatott azért, hogy gyökereitől kiirtsa a szovjet intézményekben a bürokratizmust és aktatologatást is, hogy beléjük oltsa a munkafegyelmet, hogy a funkcionáriusok a legszigorubb felelősséggel végezzék a rájukbízott ügyet. A szovjet funkcionáriusnak - bármely poszton is áll - nem szabad elfelejtenie, hogy az állam érdekei, a nép érdekei mindenképpen felett állnak. Lenin mindenféle provinciális elzárkózottságot és az állammal szembeni minden helyi irányzatot elítélt. "A MVT utasításában" külön válaszokat kért a következő kérdésekre: "Milyen büntetéseket róttak ki azokra a funkcionáriusokra, akik a helyi szerveket a központ rovására és a központ parancsával szemben elégitették ki? A megbüntettek neve? Csökkennek-e az ilyen vétségek? A büntetések mértékét fokozták-e és hogyan?"/26/

Lenin az aktatologatás, a felesleges levelezgetés ellen harcolva megkövetelte, hogy az egyes hatóságok gyorsan és önállóan határozzanak az illetékességük körébe tartozó fontosabb ügyekben. Élesen elítélte azt a kialakult gyakorlatot, hogy a hatóságok részéről minden, vidékre küldött sürgönyt, utasítást, körlevelet a Népbiztosok Tanácsa elnökének kelljen aláírásra benyújtani. Ebben a kérdésben 1921. szeptemberében a következőket írta az Elelmezésügyi Népbiztosságnak: "Azt hiszem, hogy helytelen ninden ilyen sürgönyt aláírásra nekem benyújtani. Ha fokozatosan is, de mindenesetre át kell térni arra a gyakorlatra, hogy az emberek /így a kormányzósági végrehajtóbizottságok is/ az én aláírásom nélkül is megtanuljanak engedelmessé válni, hogy normálisan szót fogadjanak, ne csak rendkívüli módon.

Küldjenek el 2-3 sürgönyt, mint hadparancsot. Ellenőrizzék, hogy teljesítették-e. Ha nem, akkor szigorúan büntessék meg őket és ellenőrizzék a büntetés végrehajtását.

Kérek pontos tervet /naptári programot/, hogy miként térnek át a helyi intézmények a normális fegyelenre."/27/

V.I. Lenin, miután elérte, hogy a szovjet szerveknél megvalósították a természetes fegyelmet, megkövetelte a funkcionáriusokról, hogy a lehető legnagyobb kezdenyvezőkészséget és bátorságot tanusítsák a kérdések felvetésénél, megtanította őket az önálló és felelősségteljes közigazgatásra. A Politikai Irodának a "nep"-ről szóló utasítástervezetében 1922. január 22.-én Lenin a következőket írta: "A Politikai Iroda azt követeli az összes népbiztosságoctól, hogy feltétlenül maximális gyorsaságot, energiát tanusítsanak és küszöböljék ki a bürokratizmust és aktatologatást az új gazdasági politika gyakorlati kipróbálásában."/28/

26/ Lenin művei, 32.k. 416.1.

27/ Lenyinszkij Szbornyik, XXIII. 228.1./oroszul./

28/ Uo. XXXIV. 430.1.

Kb egy hónap múlva /1922 február 20.-án/ "Az új típusú munka programjáról" A.D. Cjurupához intézett levelében a legkategorikusabban azt követelte, hogy "a Népbiztosok Tanácsának és a MVT-nak tiszszeresen meg kell huzni a gyeplőt, hogy a népbiztosságok ne merjenek minden apróságot a nyakukba varrni, hanem maguk döntsenek ezekben a kérdésekben és maguk feleljenek értük."/29/

Lenint haragra gerjesztette az aktatologatás és a hivatali huzavona, amikor fontos és sürgős ügyeket nem intéztek el, és válasz nélkül hagyták egyes személyeknek a panaszeit és bejelentéseit, melyeket a Népbiztosok Tanácsának hivatala eldöntés végett különböző intézményekhez beküldött. Lenin "Levéltervezet a központi szovjet szervek vezetőinek" c. feljegyzésében /1921. december/ ezeket írta: "Haladéktalanul fel kell fejlődni. A szovjet közigazgatási gépezetnek pontosan, becsületesen, gyorsan kell működnie. Ha ez a gépezet zülaltan működik, ezt nemcsak a magánszemélyek sinylik meg, hanem az egész igazgatás jellege illuzórikussá válik.

Minden egyes intézmény munkatermelékenységének igazi mértéke elsősorban az, hogy valóban és haladéktalanul elintézik-e a rajtuk keresztüllenő ügyeket. Ezért megkövetelen, hogy a jövőben a lehető leggyorsabban és a legkimerítőbben válaszolják meg az Önökhöz küldött ügyiratokat és kéréseket. Csak semmitmondó válaszokat gyártani vagy az aktákat más szervekhez küldözgetni, ez pusztá aktatologatás és papirpazarlás.

Figyelmezteten Önöket, hogy ha továbbra is ilyenfajta tevékenység folyik, a Népbiztosok Tanácsa hivatalának joga van arra, hogy felelősségre vonja a bünösöket, függetlenül azok "rangjától."/30/

Lenin az 1922. január 17.-én az Igazságügyi Népbiztossághoz intézett levelében azt követelte, hogy az aktatologatás ellen indítsanak "hathatós harcot, a hadművészet szabályai szerint". Azt javasolta, hogy indítsanak pert az aktatologatási esetekért és csináljanak minden perből nagy politikai ügyet. Mikor a Szovjetunió Népgazdasági Tanácsa Állami Raktárai Főnökségének beszámolóját megkapta, melyben panaszkoztak a nehéz munkafeltételekre, Lenin a levél szerzőjéhez a következő levelet intézte: "Aktatologatással kell vádolnom Önt is: "nár három év óta sirunk", "nár, azt hiszen, majdnem tiszszer végigvittük az ügyet" - írja Ön. De éppen aza hiba, hogy Önök nem vitték végig az ügyet "azt hiszen" nélkül./31/ Lenin levelének végén rámutatott arra, hogy minden egyes ügy valóságos végigvitele, az "alulról" való ellenőrzés megszervezése, a sajtóban való kipellengérezés az aktatologatás elleni harc legjobb eszköze.

29/ Lenin művei, 35.k. 452.1. /oroszul/.

30/ Lenyinszkij Szbornyik, XXXIV. 429.1./oroszul/.

31/ Lenin művei, 35.k. 445.1. /oroszul/.

Lenin a szovjet államapparátus vezetőihez intézett minden egyes utasításában, feljegyzésében azt tanította, hogyan kell dolgozni és hogyan kell elérni a szükséges eredményeket.

Lenin a Kőolajipari Igazgatóság egyik funkcionáriusához Bakuba /1921. május 19./ ezeket írta: "Olvastam Szergohoz intézett bőbeszédű sürgönyét. Közölje rövidebben és pontosabban, hogy mennyi ruházatot és kenyeret juttat a bakui munkásoknak." Az Élelmezési Népbiztosság egyik funkcionáriusát 1921. június 5.-én írt levelében így korholta: "Ön csak sópánkodik, holott már áprilusra pontos javaslatokat kellett volna benyújtania a MVT-hoz...Ezzel szemben Ön áprilistól júniusig csak sópánkodott. Pótolnia kell végre már a mulasztottakat." Az Élelmezésügyi Népbiztosság munkáját bírálva Lenin rámutatott arra, hogy "Maguk csak hosszú firkákat gyártanak, tele panasszal, illetve sirással, értelmes javaslatok helyett..." /32/ - s a továbbiakban kifejtette, hogy az Élelmezésügyi Népbiztosság még felelni fog azért, hogy gépezete nem működik rendesen és nem teljesíti feladatát.

A Közoktatásügyi Népbiztossághoz írt 1921. április 8.-i levelében Lenin megkérdezte: "Mikor lesz kész az alapterv? Milyen kérdésekről lesz benne szó? Olyanok pl. mint: a tankönyvek összeállítása, a könyvtári hálózat és felhasználása, nintaiskolák, a pedagógusok felelőssége, a tanfolyamok, órák, iskolai foglalkozások programja, a tantervek és a tanórák menete gyakorlati teljesítésének ellenőrzése.

Vagy más kérdések? És melyek?

Milyen kérdéseket tartanak a legfontosabbnak, döntőnek?

Vannak-e erről határozatok? Milyen intézkedéseket hoztak a teljesítés rendszeres ellenőrzése érdekében?

Kérek rövid választ." /33/

A Moszkvai Szovjet munkájáról megjelent egy broszúra, amelynek ábráiból kitűnt, hogy a Végrehajtóbizottság ülésein főleg szervezési, azután politikai kérdésekkel foglalkoztak, legkevésbé pedig gazdasági kérdésekkel. Lenin elolvasta a /34/ brosurát és ráírta: "Szörnyűség. Épp fordítva kellene lennie."

Lenin mindig megkövetelte az államtitok szigorú megőrzését és ragaszkodott ahhoz, hogy a titkos okmányok tartalmával kapcsolatos legkisebb kifecsegesért szigorú büntetést szabjanak a vétkesre.

32/ Lenyinszkij Szbornyik, XX. 228, 252, 269.1.

33/ Lenin művei, 35.k. 411.1./oroszul./

34/ Lenyinszkij Szbornyik, XXXV. 196.1. /oroszul./

"A Vörös Hadsereg és a Flotta ellátását végző rendkívüli meghatalmazottól a másolatban mellékelt beadvány érkezett /május 10.-i kellettel/ a MVT-hoz. A beadvány teljesen titkos adatokat tartalmaz a hadsereg létszámáról - írta Lenin 1921. május 12.-én az Igazságügyi Népbiztosságnak. Ha az átiratot ügyesebben szerkesztették volna meg, elkerülhették volna, hogy a hadsereg létszámáról adatokat kelljen közölni. Sőt ni több, - a levél nem titkos ügyiratka - és nem kézbesítővel érkezett, hanem póstán. Ennek következtében az ügydarabot az ügyintézőségeen felbontották. Ezenkívül nyilvánosságra is kerülhetett volna a tartalma, mikor a postahivatallon ment keresztül.

Kérek nyomonozást indítani ebben az ügyben."/35/

Lenin erős kézzel küzdött az államapparátus munkájának megjavításáért, olcsóbbá tételéért, egyszerűsítéséért és az ügyintézés idejének megrövidítéséért. Véleménye szerint - közvetlen kapcsolat állt fenn a státusok felduzzasztása és a munka bürokratikus menete között. 1921. november 27.-én a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságának rendeletére bizottságot alakítottak az OSZFSZK szerveinek felülvizsgálására. "A bizottságnak az a feladata - így szól a rendelet - hogy minél jobban csökkentse az állam és az állami szervek által javadalmazott nem-termelő munkát és ezzel emelje az ipari munka tartalékait."/36/ A szovjet hivatali szervezetekben létesített státusok megnyesegetése megerősítette és egészségesebbé tette az államapparátust, megtisztította az osztályidegen és ellenséges elemektől, és nagy szerepet játszott a bürokratizmus és az aktatologatás leküzdésében.

V.I. Lenin figyelmeztette az államapparátus dolgozóit arra, hogy a konkrét, élő dolgokra összpontosítsák figyelmüket és arra törekedjenek, hogy a dolgozók tönegeit a párt és a kormány határozatainak teljesítéséért folytatott harcra szervezzék. Lenin mindig kifogásolta a hivatali-bürokratikus munkát, amikor a gazdasági vezetés és a szovjet valóság élő ügyét irka-firkával cserélték fel. "Belemerülünk - írta 1922. januárjában - a szennyes bürokrácia mocsarába, az aktagyártásba, a rendeletekről való szófecsérlésbe, a rendeletácsolásba és ebben a papirtengerben elsüllyed az élő munka.

Az ügyes szabotőrök szántszándékkal huznak be bennünket ebbe a papirmocsárba. A legtöbb népbiztos és egyéb tisztviselő öntudatlanul belemerül a csapdába."/37/

Lenin a Népbiztosok Tanácsának egyik elnökhelyettese

35/ Lenyinszkij Szbornyik, XXXIX. 409-410.l. /oroszul./

36/ SzU, 1921. 72. sz. 584.l.

37/ Lenin művei, 35.k. 459.l. /oroszul./

elé azt a feladatot állította, hogy "bármilyen áron szabaduljon meg a haszontalan sürgés-forgástól, kapkodástól, bizottságosditól, a szófecsérléstől és aktagyártástól..." és elsősorban szervezze meg a feladatok teljesítésének ellenőrzését, állapítson meg pontos személyi felelősséget az ügyek vitelében és szervezze meg az olyan emberek kiválasztását, akik a határozatokat végre is tudják hajtani. "Kiismerni az embereket, hozzáértő funkcionáriusokat keresni. Ez most a lényeg; e nélkül - minden rendelkezés és határozat csak piszkos papír"/38/ - írta Lenin.

Nincs Leninnek ugyyszólván egy utasítása, levele vagy rendelkezése sem, amelynek végén Lenin ne hangsúlyozná, hogy a leggondosabban, határozottan, szigorúan, háromszorosan kell ellenőrizni a határozatok reális, gyakorlati végrehajtását. Mikor Lenin 1922. májusában betegszabadságra ment, utasította titkárait, hogy havonta kétszer küldjenek neki jelentést arról, hogy "hogyan áll a végrehajtás pontos ellenőrzésének megszervezése. Ha nem sikerül - ez elbocsátást jelent." "Mindenen népbiztosság köteles - írta Lenin - azonnal kijelölni olyan elvtársakat, akik felelősek lesznek a végrehajtás ellenőrzéséért...Ha ezek a személyek valamit nem pontosan intéznek el, kiméretlenül le kell őket tartóztatni vagy elbocsátani...Ha egy népbiztos követ el pontatlanságot, akkor egyszerű feddéssel kell büntetni, ezt pedig bevezetni a tagkönyvébe"/39/. Jellemzőek Leninnek azok a megjegyzései, amelyeket esetenként a Népbiztosok Tanácsa ügyvezetőjéhez intézett: "ellenőrizze a teljesítést a legbehatóbban és ügyiratilag", "ellenőrizze a legnagyobb bizalmatlansággal", "ellenőrizze a legpedánsabb pontossággal", "a legügybuzgóbban, a leggondosabban", ellenőrizze, hogy "mi lett belőle a valóságban", stb.

Amellett, hogy Lenin a határozatok teljes és igazi végrehajtását követelte, mindig megszervezte ezeknek a határozatoknak a legszélesebbkörű, legdemokratikusabb megvitatását egészen a határozatok elfogadásáig és jóváhagyásáig. Így pl. "A MVT utasítását", amelyet Lenin május 20-30-a között írt, Lenin javaslatára részletesen megvitatották a IV. szakszervezeti kongresszuson, a Legfelső Népgazdasági Tanács IV. kongresszusán, a X. pártkonferencián, a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságának ülésén és csak a széleskörű megvitatás után hagyta jóvá a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottsága június 30.-án. Lenin azért ragaszkodott ahhoz, hogy az "Utasítást" a párt, a szovjet, gazdasági és szakszervezeti funkcionáriusok széles tömegei előtt vitassák meg, mert azt tartotta, hogy ez a biztosítéka annak, hogy az "Utasítás" helyes és hogy mielőbb sikeresen megvalósítható.

38/ Uo. 462.1. /oroszul./

39/ Lenyinszkij Szbornyik, XXXIV. 435.1./oroszul./

Mikor Lenin december végén megírta "A gazdasági munka kérdéseiről szóló utasítását" titkárainak úgy rendelkezett, hogy még a IX. Szovjetkongresszuson való megvitatása előtt betekintés végett küldjék el V.M. Molotovnak, a Politikai Iroda összes tagjainak, a Központi Végrehajtóbizottság elnökének, M.I. Kalininnek és kérte V.M. Molotovot, hogy tudja meg az egyes illetékes népbiztosok véleményét az "Utasításról".

Lenin a Központi Bizottság tagjaihoz, a KB Politikai Irodájához, I.V. Sztálinhoz, V.M. Molotovhoz, M.I. Kalininhez, F.E. Dzerzsinszkijhez, a népbiztosok és másokhoz intézett leveleiben tudakozódott a legkülönbözőbb kérdésekről vallott nézetükről. Azáltal, hogy mindent megbeszélt velük, elérte azt, hogy a tervezett határozatokat kollektív módon megvittasák, "Szeretném tudni, hogy Ön helyesli-e...", "Hogy csináljuk? Milyen tervei vannak Önnek ezzel kapcsolatban?" - kérdezte Lenin I.V. Sztálintól nem egy ízben. Megtudakolta I.V. Sztálin és a Politikai Iroda tagjainak véleményét minden olyan kérdésről, melyet a párt és a kormány tervbevetett. "Gondoljuk át és beszéljük meg a Központi Bizottság tagjaival - írta Lenin Cjurupának "Az új típusu munka programjáról" - és mielőbb rögzítsünk le egy ilyen /vagy olyan/ programot."/40/. Lenin vezetési módszerének egyik legfontosabb vonása volt a tervbevetett határozatok vagy intézkedések kollektív megvitatása.

Lenin mindig arra törekedett, hogy a párt és a kormány legfontosabb határozatait a széles népi tömegek tudomására hozzák, sőt maguk a tömegek is aktívan vegyének részt a határozatok kidolgozásában és megvalósításában. Mikor 1921. elején a párt Központi Bizottsága előkészítette a terménybeszolgáltatás rendszere helyett a terményadó bevezetését, Lenin gyakran fogadott falusi küldötteket és figyelmesen meghallgatta javaslataikat és kívánságaikat. Elvileg, elméletileg a párt Központi Bizottsága és Lenin is világosan látta, hogy a beszállítási rendszert fel kell váltani az adóval, de Lenin mégis fontosnak tartotta, hogy meghallgassa a parasztok véleményét is erről a kérdésről.

Albert R. Williams haladó amerikai író Leninről szóló könyvében a következő jellemző epizódot meséli el. 1921-ben Williams Moszkvában volt és Lenin kihallgatáson fogadta. "Sokan vártunk sorunkra az előszobában. Megvárakoztattak bennünket. Ez szokatlan jelenség volt, mert Lenin mindig nagyon pontos volt. Ebből arra következtettünk, hogy Lenint valami különösen fontos államügy vagy magasrangú személy foglalta le. Elmúlt egy félóra, egy óra, másfélóra - és mi még mindig ott ültünk. Már kezdtük elveszteni türelmünket, de a dolgozószobából még mindig kihallatszott a látogató halk, tompa hangja. Ki lehetett ez a fontos látogató, aki ilyen hosszú audienciát kapott? Végre kinyílt az ajtó s az előszobában tartózkodók nagy csodálkozására a dolgozószobából nem katona, nem diplomata, nem valami magasrangú hivatalnok, hanem egy egyszerű paraszt

lépett ki. Báránybőr-bekecses, bocskoros szegényparaszt, amelyet akkoriban milliós számra lehetett találni Szovjetországban.

"Bocsásson meg kérem - mondotta Lenin, amikor beléptem a dolgozó szobájába - egy tambovi paraszt volt nálam és hallani akartam, hogy mi a véleménye a villamosításról, a kollektivizálásról és a cári adósságok megfizetéséről. S oly érdekes és megkapó volt a beszéde, hogy egészen elfeledkeztem az időről."

"Lenin a legkülönbözőbb emberektől szerezte információit. Ezer és ezer ténybeli adatot gyűjtött össze és mérlegelte, analizálta azokat. Ez fölénybe helyezte ellenségeivel szemben és lehetővé tette számára, hogy a vitákban meggyőzze és legyőzze őket. Nem kellett találgatnia, mit gondolnak a szibériai parasztok, vöröskatonák vagy a doni kozákok. Nem volt titok számára az sem, miként vélekedik és mit érez a leningrádi vasöntő, a volgai rakodómunkás, a moszkvai takarító nő..." /41/

Lenin rendkívül nagy elfoglaltsága és túlterheltsége mellett is mindig talált időt arra, hogy felszólaljon munkástömeggyűléseken, pártonkívüliek konferenciáin, kongresszusokon. 1921. február 25.-án tartották a munkásnők és parasztasszonyok Moszkvai kormányzósági konferenciájukat. A konferencia két női küldöttje eljött a Kremlbe és kérte Lenin titkárát, adja át Leninnek a munkásnők hő kérését, hogy ha lehet, szólaljon fel konferenciájukon, ha csak öt percre is. Leninnek ezen a napon kellett éppen a szovjet-török szerződés megkötése kérdésében a török küldöttséget fogadnia. Lenin ezt válaszolta titkárának: "Ha 5 percről van szó, akkor 3/4 3-kor lehetne; ha át tudja tenni a törökökkel való megbeszélés időpontját későbbre." /42/

1921-ben Lenin felszólalt a II. Összoroszországi bányáskongresszuson, a vas- és fémmunkások moszkvai nagykonferenciáján, a ruhaipari munkások 4. összoroszországi kongresszusán, a moszkvai szovjet plénunán, a közlekedési dolgozók összoroszországi kongresszusán, a Prohorov-textilgyár munkásgyűlésén, a hamovnyiki kerület munkásainak, munkásnőinek, vöröskatonáinak és ifjuságának gyűlésén, a 3.sz. Elektroszila /volt "Dinamo"/ gyár munkásainak gyűlésén, az I. moszkva-kormányzósági mezőgazdasági kongresszuson, stb.

Amikor 1921. áprilisában a petrográdi munkások üdvözölték Lenint és meghívták, hogy vegyen részt a petrográdi pártonkívüli munkások városi tanácskozásán, Lenin válaszában ezt írta: "Nagyon sajnálom, hogy nem tudtam teljesíteni kívánságukat és nem utazhattam el Petrográdba. Őszinte szívből

---

41/ Leninről, Szikra, 1950. 82-83.1.

42/ Lenyinszkij Szbornyik, XXXV, 226 l. /oroszul/.

üdvözlöm a pártönkivüliek tanácskozását és az Önök munkáját. Most, amikor az egész világ burzsoáziája hallatlan hazugsághadjáratot folytat Szovjet-Croszország ellen, s arra törekszik, hogy meghiusítsa kereskedelmi megállapodásainkat a külfölddel, most a pártönkivüli tömegek segítségének a velük való együttműködésnek különösen nagy fontossága van"/43/ Lenin sok sikert kívánt a tanácskozás munkájához és különösen arra kérte őket, tartsák szem előtt, hogy minél több pártönkivüli munkást és parasztot vonjanak be a gazdasági építés munkájába. "A pártönkivülieknek munkához kell látniok, s jöjjenek, jöjjenek egyre többen," - írta levele befejezéséül.

1922 október 22.-én az Októberi Forradalom 5. évfordulóján Lenin azt válaszolta a volt Michelson gyár munkásainak meghívására: "Kedves elvtársak! Nagyon sajnálom, hogy egy kis betegség éppen ma otthonomhoz láncol. A legszívélyesebb üdvözlőmet és jókívánságaimat küldöm az 5. évforduló alkalmából. Sikeres munkát kívánok az elkövetkező öt évre."/44/

A Kommunista Párt és a szovjet állam nagy ereje a néppel való állandó, mindjobban fokozódó és erősödő kapcsolatban rejlik. Lenin párt- és államvezetői tevékenysége a példa arra, hogy miként kell erősíteni a kapcsolatot a tömegekkel, hogyan kell egyre fokozódó aktivitásukra támaszkodni, bevonni őket az államigazgatásba, felemelni a "legalsó rétegeket" az új élet építésére és nemcsak tanítani a tömegeket, hanem tanulni is tőlük.

Lenin mély meggyőződése a kommunizmus eljövendő győzelmében, bátorsága és szilárdsága a párt irányvonalának vitélében azon alapult, hogy mélyrehatóan, bölcsen és előrelátóan ismerte a történelmi fejlődés útjait és törvényeit. Ezt még az ellenséges tábor tagjai is kénytelenek voltak elismerni. Ransom angol polgári újságíró 1919-ben Leninnel való beszélgetése után meg akarta magyarázni. Lenin rendkívüli nyugodtságának, a jövőben való szilárd és rendithetetlen hitének okát. "Azt hiszem - írta Ransom - ennek az az alapja, hogy ő az első nagy vezér, aki lebecsüli saját egyénisége jelentőségét. Lenin teljesen mentes az önhittségtől. Ezenkívül, mint marxista, hisz a tömegmozgalomban, amely tovább fejlődik akár vele, akár nélküle...Ő a nevéből soha el nem szakítható eseményeknek nem oka, hanem kifejezője."

A dolgozók széles tömegei forrón szerették vezérüket, odaadó hűséggel viseltettek szeretett Kommunista Pártjuk iránt. Mikor Lenin súlyosan megbetegedett, ezernyi levél, sürgöny, érdeklődés és jókívánság özönlött az ország minden sarkából Moszkvába a szovjet kormány és maga Lenin címére, amelyben mielőbbi gyógyulást kívántak neki. Amikor 1922. nyarán az a hír

---

43/ Lenin művei, 32.k. 341.1.

44/ Lenyinszkij Szbornyik, XXXIV. 439.1./oroszul./

kezdett elterjedni, hogy Lenin a gyógyulás útján van, rendkívül nagy lelkesedés és öröm töltötte el a szovjet embereket.

"Kedves Lenin elvtárs - sürgönyözték 1922. augusztus 25.-én Szerpuhovból - a szerpuhovi körzet /moszkvai kormányzóság/prigorodnaja járási kongresszusa és vele a prigorodnaja járás összes parasztjai örülünk a gyógyulásodnak. A szóról már áttértünk a tetterre. Már 100 %-ra, a kitűzött határidő előtt teljesítettük a terményadó beadását. Te csak pihenj, mi majd dolgozunk."/45/

Tömegével érkeztek ilyen üdvözlések Leninhez munkásoktól, parasztoktól, értelmiségiektől, a Vörös Hadsereg harcosaitól és parancsnokaitól, tanulóktól, az ifjuságtól - az összes szovjet emberektől. És Leninnek mindig konkrét ügyekről, konkrét kötelezettségekről számoltak be: a terményadó beadásáról, a vetésterület kiterjesztéséről, a munkatermelékenység növeléséről, üzemek újjáteremtéséről, a szovjet szervek munkájának megjavításáról, jó tanulásról, új iskolák, könyvtárak, olvasótermek, klubok megnyitásáról.

Lenin ügyének és tanításának nagy folytatója I.V. Sztálin ezeket mondta: "Nem ismerem még egy forradalmárt, aki olyan mélyen hitt volna a proletariátus teremtő erejében, osztályosztónének forradalmi célszerűségében, mint Lenin."/46/

Leninben - mutatott rá I.V. Sztálin - a világ elsőnek láthatta meg az új, magasabb típusú vezért, az emberiség "legmélyebb mélyéről" való egyszerű tömegek vezérét.

A tömegek teremtő erejébe vetett hit - ez Leninnek, mint a Kommunista Párt és a szovjet állam vezetőjének fő vonása.

- - -

45/ CGAOR, f. 1235. op. 6. d. 295, l. 263.

46/ Sztálin művei, 6.k. 67.1.

GAGARIN A.P.:

A gazdasági törvények működése, mint a Nagy Októberi Szocialista Forradalom objektív alapja.

/Vesztnyik Moszkovszkovo Universzityeta, Társadalomtudományi sorozat, 1953. 11.sz./

А.П. Гагарин: Действие экономических законов как объективная основа победы Великой Октябрьской социалистической революции.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom Oroszországban az imperializmus és proletárforradalom korában érvényesülő objektív gazdasági törvények következtében arathatott győzelmet és ezzel beigazolta a szocialista forradalom lenini elméletének helyességét. Ez az elmélet a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek mélyreható felismerésén és forradalmi alkalmazásán alapul.

A Kommunista Párt, amely töretlenül követte a marx-lenini elméletet, következetesen harcolt az imperialista háborúnak polgárháborúvá változtatásáért, az orosz imperializmus megdöntéséért és támogatta az egész világ proletáriátusának az imperialista háború elleni mozgalmát.

Országunknak a Kommunista Párt által vezetett munkásosztálya felhasználva a kapitalizmus egyenlőtlen gazdasági és politikai fejlődésének objektív törvényét, Oroszországban áttörte az imperializmusnak az egész világot béklyóba verő láncát, létrehozta a proletariátus diktaturáját /a szovjetek hatalmát/ és ennek segítségével gyors ütemben felépítette a szocializmust.

A Kommunista Párt által vezetett oroszországi munkásosztály sikerrel használta ki az első világháború során a világkapitalizmus meggyengülését, megdöntötte a cárizmust és miután előbb a burzsoá-demokratikus forradalom győzelmét biztosította, átfejlesztette azt a szocialista forradalomba.

Az 1917 februártól decemberig terjedő időszakban a Kommunista Párt rendkívül nehéz feladatot teljesített. Megnyerte a többséget a szovjetekben, a szocialista forradalom oldalára vonta a dolgozók millióit, megerősítette a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségét az Ideiglenes Kormány imperialista diktaturájának megdöntése és a szovjet-hatalom győzelmének biztosítása céljából.

1917 előestéjén a Kommunista Párt egységes, hatalmas forradalmi áradatba tönörítette a békéért folyó általános demokratikus küzdelmet, a földesuri birtokok felszámolásáért és a földnek a parasztnak kezébe való juttatásáért folytatott demokratikus parasztnozogalmat, országunk népének nemzeti-felszabadító harcát és a proletariátus szocialista mozgalmát. A cél a burzsoázia megdöntése és a prole-

tárdiktatura megteremtése.

A Kommunista Párt az 1917-es forradalom okainak és mozgató erőinek értékelésével kapcsolatban két fronton harcolt és harcol ma is. Egyrészt a személyiség történelmi szerepének szubjektív-idealista tulbecsülése ellen, azaz a személyi kultusz ellen harcolt, melyet az eszerek, az anarchisták és a trockisták honosítottak meg; másrészt a gazdasági fanatizmus ellen küzdött. Ennek az "elmélet"-nek a segítségével az ultraimperialista Kautsky, az orosz nensevikok és a trockisták a termelőerők mindenhatóságát hirdették, védelmezték az "európai egyesült államok" ultraimperialista "elméletét" és harcoltak a marxizmus-leninizmus, valamint a proletariátus diktatúrája ellen.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomról szóló irodalomban és a propagandamunkákban sokhelyütt helytelenül világitották meg az egyéniség szerepét a történelemben, tulbecsülték egyes kinagasló személyek szerepét, nem vették figyelembe azt az alapelvet, hogy a forradalmat a párt vezeti. Ennek egyrészt az lett az eredménye, hogy lekicsinyelték a Kommunista Párt s a Központi Vezetőség szerepét és lebecsülték a munkásosztály és a parasztság forradalmi aktivitását. Másrészt figyelmen kívül hagyták az emberek tudatától és akaratától függetlenül létező objektív gazdasági törvények működését, pedig ezek a törvények hozzák létre a kapitalizmus felszámolásához és a szocializmus győzelméhez szükséges objektív lehetőségeket. Ezek közé a törvények közé tartozik a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang törvénye is, amelyet Marx fedezett fel 1859-ben.

Nagy jelentőségű volt V.I. Leninnek az a felismerése, hogy az imperializmus korszakában a kapitalizmus egyenlőtlenül fejlődik. V.I. Lenin ebből a törvényből azt a zseniális következtetést vonta le, hogy lehetséges a szocializmus győzelme először néhány, sőt egy országban is. Nagy jelentőségű a modern kapitalizmus /az imperializmus/, valamint a szocializmus gazdasági alaptörvénye is, amelyet I.V. Sztálin fogalmazott meg.

Ezeknek a törvényeknek az ismeretében sokkal mélyrehatóbban érthetjük meg a szocialista forradalom győzelmének alapjait és elkerülhetjük az olyan hibákat, hogy a forradalom gazdasági okainak és mozgató erőinek jellenzésénél a történelmen materialista felfogását felcseréljük a személyiség kultuszával és a gazdasági fatalizmus álláspontjára süllyedünk.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom nem véletlen és egyedülálló jelenség az imperializmus korának történetében, nem csupán a Kommunista Párt és vezetői által kifejtett forradalmi tevékenység eredménye, hanem olyan jelenség, amelynek mélyreható objektív okai vannak. Alapvető oka az a törvényszerűség, hogy a kapitalizmusban kibékíthetetlen ellentét van a termelőerők és a termelési viszonyok között. A

termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang objektív törvénye már régóta utat tör magának a kapitalista országokban, amelyek közé Oroszország is tartozott.

A burzsoázia és a földesurak az 1917-es forradalom előestéjén és folyamán szembeszálltak a szocialista forradalommal, de ellenállásuk megtört a szocializmus "rohambrigádjának", - a marxizmus-leninizmus zászlaja alatt haladó orosz munkásosztálynak és szövetségesének, a dolgozó parasztságnak - hősi harcán. A munkásosztály és a parasztság szövetsége biztosította az ifjú szovjetállam gazdasági és politikai szilárdságát, a szocializmus felépítését és a kultúrforradalom győzelmét a Szovjetunióban.

A marxizmus-leninizmus feltárta az imperializmus korában ösztönösen kibontakozó gazdasági alaptörvények lényegét. A Kommunista Párt a munkásosztály és a parasztság élére állt és a kapitalizmus elleni támadásra, a szocializmusért vívott öntudatos harcra vezette őket. A marxizmus-leninizmus volt az az iránytű, amely a tömegeknek a cárizmus és a kapitalizmus elleni forradalmi harcban az utat mutatta.

A Kommunista Párt összekapcsolta az emberek akaratától és tudatától függetlenül érvényesülő objektív gazdasági törvények működését e törvények forradalmi felhasználásával; ez lehetővé tette Oroszország munkásosztályának és szövetségesének - a dolgozó parasztságnak - nemcsak azt, hogy a legrovidebb időn belül felszámolja a kizsákmányolási viszonyokat, hanem azt is, hogy áttörhesse a Föld egyhatod részén a nemzetközi imperializmus frontját, hogy győztesként kerüljön ki a Szovjetunió külső és belső ellenségeivel életre-halálra vívott összeecsapásból, felépítse a szocializmust és átadhasssa más népeknek is azt a forradalmi tapasztalatot, mellyel az imperializmus és a proletárforradalmak korában lévő objektív lehetőségeket szocialista valósággá válthatják.

Az új, szocialista rend létrejöttét sok évtizeddel közelebbhozták és megkönnyítették az u.n. szubjektív forradalmi tényezők.

A történelemben az objektív, a spontánul érvényesülő tényezők azok a történeti folyamatok, amelyek az emberek tudatos akaratától függetlenül mennek végbe az ország gazdasági fejlődése, a kapitalizmus fejlődése, a régi hatalom felbomlása, a proletariátus és a többi osztályok ösztönös mozgalmaként, az egymással szembenálló osztályok ösztönös összeütközése, stb./ Ez a társadalmi fejlődés objektív oldala./

De a társadalmi fejlődés objektív törvényei érvényesülésének objektív és spontán jellegét nem cserélhetjük össze a munkásosztálynak eme törvények iránti ösztönös viszonyával, e törvények automatikus érvényrejutásának fatalista, passzív kiváráásával, a marxista párt megszervezéséről való lemondással, a munkásosztálynak a kapitalizmus lehető leggyorsabb összezuzásáért és a szocializmus győzelméért folytatott harctól való lemondással.

De ha a munkásosztály és a Kommunista Párt a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek mélyreható ismerete alapján nem folytat tudatos és aktív forradalmi harcot, akkor a kizsákmányoló osztályok - még ha a kizsákmányolt osztályok tulsúlyban is vannak az országban - parlamentáris szélhámoskodással, különböző fondorlatokkal és erőszak alkalmazásával elodázhathatják elkerülhetetlen pusztulásukat, újabb igazságtalan háborukat provokálhatnak és még sokáig tarthatják gazdasági elnyomás alatt, politikai jogfosztottságban és ideológiai rabságban a dolgozó tömegeket. A kizsákmányoló osztályoknak lehetőségük van arra, hogy harcoljanak a békeszerető és szabadságszerető népek ellen, a szocialista tábor ellen. A munkásosztály és a Párt forradalmi aktivitása és szervezettsége - ez a mozgalom szubjektív oldala. Ez azt tükrözi vissza, hogy a munkásosztály helyesen fogta fel a mozgalom objektív törvényeit és spontán folyamatait. A marxizmus-leninizmus elméletével felvértezett haladó emberiség nemcsak a társadalom gazdasági fejlődésének objektív törvényei következtében, hanem teljesen tudatosan is halad előre a kommunizmus felé. A marxi-lenini elmélet és a kommunista pártok forradalmi aktivitása meggyorsítja a kapitalizmus csődjét és a kommunizmus elkerülhetetlen győzelmét az egész világon.

Az Oroszországi Kommunista Párt, amely a munkásosztály forradalmi élcsapata és a dolgozó parasztság elismert vezetője, rövid idő alatt /1903-1917/ olyan hatalmas politikai munkát végzett, amelynek nincs párja az egész világon sem tapasztalatainak gazdagsága, sem a marxista elmélet kidolgozásának és alkotó szellemű alkalmazásának mélysége tekintetében. A Kommunista Párt általános irányvonala megfelelt a proletariátus, a parasztság és az Oroszországban élő népek alapvető érdekeinek.

V.I. Lenin segítette abban, hogy a párt tudatosítása a burzsoa-demokratikus forradalom szocialista forradalomná való továbbfejlesztésének távlatait, a proletárforradalom új elméletével gazdagította a marxizmust és lerakta annak a forradalmi taktikának az alapjait, melynek segítségével a proletariátus a szegényparasztsággal szövetkezve 1917 októberében országunkban megdöntötte a burzsoázia uralmát és megteremtette az igazi népi hatalmat, a szovjetek hatalmát.

Az imperialista háború nehéz éveiben /1914-1918/ egyedül a bolsevik párt volt hű a proletárinternacionalizmus és a szocializmus ügyéhez. A II. Internacionálé pártjai elárulták a szocializmus ügyét, lesüllyedtek a szociálszovinizmus álláspontjára, a munkásosztály árulóivá, imperialista kormányaik lakójaivá váltak. A szocialista forradalom lenini elmélete gazdagította a marxizmust és forradalmi távlatokat tárt fel minden ország proletariátusa előtt a nemzeti burzsoázia elleni harcban és megerősítette a proletariátus hitét a proletárforradalom és a szocializmus győzelmében.

Az imperializmus korában érvényesülő objektív gazdasági törvények működése, valamint a Kommunista Párt forra-

dalmi stratégiája és taktikája hozzásegítette Oroszország népeit ahhoz, hogy kivívják a szocialista forradalom győzelmét.

A Lenin vezetése alatt vívott csatákban megedzett Kommunista Párt megmentette országunkat a nemzeti katasztrófától, megszabadította félgymati helyzetétől és Oroszország népeit a szocialista építés, a nemzetközi imperializmus elleni békeharec ragyogó útjára vezette.

A termelési viszonyok és a termelőerők jellege
közti összhang törvényének durva megsértése a
szocialista forradalom előestéjén.

Amikor a termelési viszonyok és a termelőerők összhangját Oroszországban a polgári demokratikus forradalom szocialista forradalomba való átnövésének előestéjén és idején jellemezni kívánjuk, figyelembe kell vennünk, hogy az objektív gazdasági törvények felhasználásának mindig és mindenütt osztályalapja van és a társadalom haladó irányu fejlődését meghatározó gazdasági törvények alkalmazásában a zászlóvivő a korszak élenjáró osztálya.

Oroszországban ilyen élenjáró osztály - a burzsoádemokratikus és szocialista forradalom vezetője - a munkásosztály volt, szövetségese pedig a parasztság, amely Oroszországban a lakosság zömét alkotta.

Az 1917. évi szocialista forradalom pillére városban a munkásosztály, falun a szegényparasztság, ezenkívül pedig a Kommunista Pártot követő katonák és matrózok voltak. A parasztság társadalmi rétegződése /szegény- és középparasztok, valamint kulákok/ folytán nem lehetett egység a szegényparasztok és a kulákok között. Az eszerek kulákpártja a szocialista forradalom és a szovjethatalom ellensége volt. A szegényparasztság tömegei nem hajlottak az eszerek provokációira, tehát ezek el voltak szigetelve a tömegektől. A nagybirtokosoknak, a finánciókéseknek és az ipari burzsoáziának az eszerek és mensevikek voltak az ügynökei, akik a kadetek / a februári forradalom után legjelentősebb polgári földesuri párt/ mögött sorakoztak fel.

Oroszországban a szocialista forradalom győzelme előtt a modern kapitalizmus /az imperializmus/ gazdasági alaptörvénye volt érvényben. Az imperialista burzsoázia a földbirtokosokkal karöltve a maximális profit utáni hajszában könyörtelenül kizsákmányolta a dolgozókat. A munkásosztály, a szegény- és a középparasztság nincstelenné vált, nyomorban sinylődött. Az imperialista burzsoázia az új nyersanyaglelőhelyek és az elhelyezési piacok utáni hajszában, más országok népeinek kirablása céljából az 1914-1918-as imperialista háboru előestéjén a cár és a földbirtokosok támogatásával fegyverkezési hajszát indított, militarizálta a nemzetgazdaságot. Az imperialisták Oroszországot az angol-ameri-

rikai-francia tömb /antant/ oldalán bevonták az első világháborúba.

Oroszország természeti kincsei már régen magukra vonták a nemzetközi imperializmus figyelmét. A nagy és olcsó munkaerőkinálat /amelynek a falu elnyomorodása volt a forrása/, a munkásosztály és a parasztság politikai jogfosztottsága, a cárizmus katonai-feudális diktatúrája, a nyersanyagforrások bősége /a fémipar, a bányászat, más iparágak és a vasutépítés számára/ Oroszországban széles teret nyitott a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvénye érvényesülésének.

Oroszországban a kapitalizmus az imperializmus korszakában rohamosan fejlődött. A háborút megelőző husz évben a bruttótermelés jelentősen megnőtt:

	A vállalatok száma		A bruttótermelés növekedése /1909-hez viszonyítva/ %-ban:
	1893	1913	
Kohászati ipar	637	1840	140
Vegyipar	56	327	186
Bányaipar	23	253	202

Az oroszországi nagyipar alaptőkéjének összege 1893-ban 1.385 millió rubel volt és ez 1913-ra már 5.956 millió rubelre emelkedett.

A cári Oroszország gazdasági téren a nemzetközi imperializmustól függött. Az első világháború előestéjén Oroszország 18 legnagyobb bankja részvénytőkéjének 42,6 %-a /453,5 millió rubel/ a külföldi, nagyrészt francia /21,9 %/ és német /17,7 %/ kapitalisták kezében volt. Például az Orosz-Azsiai Bank tőkéjének háromnegyedrészét külföldi, 60 %-a a francia kapitalisták birtokában volt. Ugyancsak francia tőkésé volt a Moszkvai Magánbank teljes egészében és a Szibériai Bank tőkéjének 40 %-a. A Rigai Bankban a német tőkésék voltak az urak. A pétervári bankok alaptőkéjének 53 %-a franciáké, 10 % az angoloké és 35 % a németeké volt.

A bank- és az ipari tőke összefonódása, valamint az orosz ipar alárendelt szerepe a bankokkal szemben lehetővé tette, hogy a külföldi tőkésék maximális profitot préseljenek ki az orosz iparból.

Az angol tőke a legnagyobb urali üzemeket kerítette kezébe /Suvalov gróf kistími és liszveni üzemét, a bogoszlóvi és a sziszerti bányavidéket/. Angol kapitalisták birtokában volt a bakui olajtelepek részvényeinek zöme /a Mantasov-, Lianozov-, Sibajev-féle és más telepek/. Ehhez még hozzájárult az is, hogy az olajrészvénytársaságok tulajdonosai meggazdagodásuk érdekében tudatosan csökkentették a termelést és az olajtermékek feldolgozását, hogy az árakat magasan

tartsák és Oroszországot a külföldi monopóliumok alá rendelik. A külföldi imperialisták ugyanilyen módon kezükbe kapartották Oroszország elektrotechnikai iparát is.

Az oroszországi kizsákmányoló osztályok és külföldi hitelezők a maximális profit utáni hajszában kirabolták országunk határvidékeinek nemzetiségi körzeteit /Kazahsztan, Baskiria, Közép-Ázsia, stb./, a központi területek környékén kizsákmányolt "agrárfüggelékéivé" tették őket. Tudjuk például, hogy a földesurak és a kereskedők a rendkívül termékeny baskir földekért gyeszjatyinonként mindössze egy-két kopeket fizettek, vagy "örökáron" gyeszjatyinonként 8-20 kopekért vásárolták össze ezeket a földeket.

1913-ban Turkesztán egész öntözött területének 90 %-a a helyi és orosz birtokosok és kulákok kezén volt. A nemzetiségi határvidékek lakosságának kirablása révén óriási profit áramlott a külföldi és az orosz imperialisták safe-jeibe.

A cárizmus és a burzsoázia nem törődött a hazai ipar fejlődésével. Oroszország hadiipari potenciálja alacsony fokon állt. A 20. század elején Oroszország a világtermelésben csak igen kis hányaddal részesedett, nyersvasból csak 5,5 %-ot, rézből 2,8 %-ot, cinkből 0,17 %-ot, szénből 1 %-ot, gyapotból 5,1 %-ot termelt. Ezáltal gazdasági és katonai függésbe került a nemzetközi imperializmustól. Az alacsony termelési színvonal bilincsbe verte a termelőerők fejlődését és aláásta az ország véderejét. A katonai hatóságoknál kincstári tolvajok, baksislesők és kémek ültek. A tüzérségi lövedékek gyártása például teljesen a francia Schneider és az angol Wickers cégtől függött. Az orosz katonai üzemek részvényeiből óriási mennyiség volt Krupp kezében. Sok millió orosz dolgozó esett áldozatul az imperialista háboruban a wickersek és a kruppok érdekeinek.

Csak a szocialista forradalom győzelme vetett véget a világmészárlásnak. Semmisnek nyilvánították a "szövetségeknek" járó hatvanmilliárdos adósságot, teret nyitottak a termelőerők fejlődése számára és elhárítottak minden akadályt a szocializmus gazdasági alaptörvényének érvényesülése előtt.

V.I. Lenin több ízben hangsúlyozta, hogy a 20. századi Oroszország, amely forradalmi úton vitta ki a köztársaságot és a demokratizmus útjára lépett, csak úgy haladhat előre, ha a szocialista forradalom győzedelmeskedik és felépíti a szocializmust. A proletariátusnak és a parasztság zömének osztályérdeke azt kívánta, hogy feltétlenül összhangba hozzák a termelési viszonyokat a termelőerők jellegével. A termelőerők társadalmi jellegűek voltak, de a tulajdon formája kapitalista maradt. Hogy Oroszországot a nyomor és nélkülözés országából gazdag országgá tegyék és az élen haladó országokkal szemben mutatkozó 50-100 éves elmaradását felszánolják, ki kellett küszöbölni a kapitalizmus gazdasági alaptörvényének érvényesülését és rövid idő alatt szocialista termelési viszonyokat kellett létrehozni.

A termelőerők lelke a városban a munkásosztály, a falun pedig a parasztság. Azok az óriási veszteségek, amelyeket a népek az imperialista háboruban, a gazdasági romlás következtében szenvedtek, fizikai kimerülésre és kihalásra kárhoztatták a lakosságot. Az a nehéz élet, amelyben a dolgozók a cárizmus és a kapitalizmus idején szenvedtek, harcra kényszerítette őket, hogy ezáltal megmeneküljenek a haláltól és megvédjék nemzeti függetlenségüket és kulturájukat.

A gazdasági romlás az Ideiglenes Kormány idején óriási méreteket öltött. A gabonamonopolium ügyében hozott 1917. március 25-i törvény ékesszóló bizonyíték volt arra, hogy milyen vészes következménnyel jár a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének működése és hogy milyen flagráns módon megsértik a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang törvényét.

Sen a cárizmus kalandortervei, sen az Ideiglenes Kormányának a "szervezett gazdaság" létrehozására és tervezésére irányuló tervei nem tudták megváltoztatni az objektív gazdasági törvények működését, ami azután a gazdasági és pénzügyi romlás további elmélyüléséhez, az osztályellentétek kiéleződéséhez és a tömegek gyors forradalmasodásához vezetett.

Csak az előző termelési viszonyok gyökeres, forradalmi felszámolása, a burzsoá állangépezet szétzúzása és a proletárdiktatura körülményei között új, szocialista termelési viszonyokkal való felváltása felelt meg a munkásosztály és a dolgozó parasztság osztályérdekeinek. A szocialista forradalom győzelme tette szabaddá a szocializmus gazdasági alaptörvényének érvényrejutását.

Az a körülmény, hogy a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhangnak az emberek tudatától és akaratától függetlenül érvényesülő általános gazdasági törvénye megbomlott és Oroszországban egyidejűleg megvolt a forradalmi párt, valamint a munkásosztály és a parasztság szövetsége, amely döntő erőként működött a letűnőben lévő osztályok ellenállásának leküzdésében, váltotta ki 1917-re a közvetlen forradalmi helyzetet, amelyet a szocialista forradalom - és a proletárdiktatura győzelmét előkészítő párt tudatosan felhasználott.

Az imperialista burzsoázia és eszernensevik ügynökei.

A háboru révén a fináncoligarchia és az ipari nagyburzsoázia megszédte magát, a munkásosztály és a parasztság tönkrement, a nemzetgazdaság szétzüllött és militarizálódott. A Szovjet Szjezda Promislenesztjyi /igen clacsnyun megadott/ adatai szerint a hadiszükségletekre ténnelő 790 részvénytársaság részvénytőkéje 1915-ig 2,281 milliő rubelre nőtt, évi profitja megkétszereződött /692,2 milliő rubel/ és 216,3 milliő osztaléket fizetett ki.

A "Vesztnyik Finanszov" adatai szerint a részvénytőke arányában számított bruttoprofit összege 1916-ban a fémkohászatban 50 %-ot tett ki /ami az 1913-as összeg kétszerese/, a fémfeldolgozó iparban 81,1 %-ra emelkedett, az 1913. évi 13,5 %-kal szemben. Az imperialista burzsoázia maximális profitja kolosszális arányokra nőtt. Így pl. a tulai rézhermüvek 1916-ban 6 millió részvénytőkéje 15,5 millió rubel profitot eredményezett, ami több mint 250 %-os hozadéknak felel meg. A kolcsugai gyárak 140 % profitot hoztak. Szavva Morozov nyikolszki üzeme 1915-1916-ban 12 millió rubel tiszta hasznot hajtott, ami a részvénytőke 80 %-ának felelt meg.

1915-1916-ban csupán 53 nagybank /amely összefonódott a militarizált iparral/ 132,6 millió rubel tiszta profitot hozott.

A bank és az ipari tőke összefonódása következtében az extraprofit ugyanazoknak az imperialistáknak a zsebébe vándorolt. Így ezek nesés vagyona tettek szert a munkaerő kiméretlen kizsákmányolása és a nemzetgazdaság tönkretétele révén. A burzsoá pártok és az imperialisták eszer-mensevik ügynökei ezért követelték, hogy "a háborút a győzelemig, az utolsó katonáig folytassák."

Csupán 1917 augusztusában 62 részvénytársaság alakult 205 millió rubel ösztökével. Ugyancsak 1917 szeptemberében 303 nagyvállalat jött létre 800 millió rubel alaptökével. Ezek a hadinegrendelésekre dolgozó vállalatok kolosszális jövedelemre tettek szert.

Bár az állam pénzügyei teljesen zilált állapotban voltak, az extraprofitot csupán jelentéktelen mértékben adóztatták meg. 1916-ban pl. ez az adó mindössze 55 millió rubelt tett ki.

1917 október 1-én a "szövetségeselek" zárolták a náluk lévő orosz aranykészletet, majd a rubel aranyfedezetét 23,4 - 24,6 kopekre értékelték. Katastrófális helyzetbe került a rubel oroszországi árfolyama is, amelynek ugyszólván sen arany-, sen más anyagi fedezete nem volt.

A pénzügyi és gazdasági csődből való "kilábalásra" papirpénz-emisszióhoz folyamodtak. Ez a pénzkibocsátás a nagyburzsoáziát gazdagította és rémes következményekkel járt a munkásosztály amugyis igen alacsony létminimumára, mivel az árak emelkedtek, a munkabér pedig még a háboruelőttinél is alacsonyabb színvonalon maradt. 1917 október 1-én 17.175 millió rubel összegben bocsátottak ki papirpénzt. Az árucikkek árindexe a háboruelőtti színvonalhoz képest 1171 %-ra emelkedett. 1917 október 1-én a papirpénz aranyfedezete mindössze 6,8 %-ot tett ki.

A Kerenszkij-rubelt /kerenka/ nyakló nélkül nyomták, számozatlanul, sőt szét sen vágták. A "millionosok" a kerenkát rőffel mérték, de nem lehetett érte semmi hasznosat vásárolni. Egy doboz gyufa többszáz rubelbe került.

Az ország pénzügyileg csődbe jutott, a gazdasági élet megbénult. Csak a kizsákmányoló termelési viszonyokat és a kizsákmányoló osztályok diktaturáját felszámoló Nagy Októberi Szocialista Forradalom mentette meg Hazánkat attól, hogy a "szövetségesek" gyarmatává válják.

1917-ben az állami bevételek 19.128 millió rubelt tettek ki, a kiadások viszont 31.380 millió rubelt. Naponta 58,4 millió rubel ment katonai szükségletekre. A háború előtt Oroszország 9 milliárd rubellel tartozott a külföldi burzsoáziának. A költségvetési deficit a háború négy éve alatt 9 milliárd rubelre szökkent. Ugyanakkor ez alatt az idő alatt a belső és külső kölcsönök 42,5 milliárd rubelt tettek ki. Ez azt jelentette, hogy Oroszország népeinek csupán katonára évente 3 milliárd rubelt kellett fizetniük.

Bár a háború elején a francia bankokban 463 millió, Németországban 110,9 millió, Angliában pedig 80,9 millió rubel értékű orosz arany volt letétben, de a külföldi bankok a háború elején zár alá helyezték e letéteket és később is csak Franciaország fogadta el ezt az aranyat azoknak az adósságoknak a fedezésére, amellyel Oroszország a "szövetségesek" hadiszállításaiért tartozott.

Az Északamerikai Egyesült Államok /a Morgan bankház és a National City Co./ nagyon nehéz feltételek /7%-os kamat/ mellett rövidlejáratú hitelt ajánlott fel Oroszországnak. Oroszország maradék aranykészlete és a kölcsönök mind a francia és amerikai-angol militaristák safe-jébe vándoroltak.

Anglia a háború első évében 183 millió, Amerika pedig 155 millió aranyrubelcs hadimegrendelést kapott Oroszországtól, de a cári kormány nem tudott fizetni a "szövetségeseknek" a fegyverszállítványokért. A "szövetségesek" kezdtek aktívan beavatkozni az Ideiglenes Kormány belpolitikájába. Az ország teljesen az ő kezükbe került és Oroszország katonái életével fizetett az adósságokért. A "szövetségesek" Oroszországnak silány minőségű fegyverzetet adtak el, és háromszoros árat kértek érte.

V.I.Lenin "A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905-1907-es első orosz forradalomban" c. művében azt írta, hogy tíz évvel a szocialista forradalom előtt az Oroszország európai részén fekvő legjobb földekből 70 millió gyeszjatyin volt 30.000 földbirtokos kezében, azaz egy földbirtokra átlag 2,333 gyeszjatyin esett. A földbirtokos osztály, amely az országot a mezőgazdaság fejlesztésének porosz-junker útján kormányozta, arra törekedett, hogy megnyerje a hazai s a külföldi fináncoligarchia és az ipari nagyburzsoázia, valamint a sztolipini reform után megerősödött felső kulákrétegek támogatását.

A termelési viszonyok és a termelőerők jellege közti

összhang objektív törvényének flagrális megsértése mellett számos szubjektív tényező is fokozta az oroszországi önkényuralmi rendszer borulását.

Az imperialista burzsoázia a kadetokkal és az oktobristákkal az élén, a teljes gazdasági romlás és a frontokon elszenvedett nagy vereségek következtében, valamint az angol-amerikai-francia imperializmus érdekében kénytelen volt belenenni II. Miklós trónfosztásába. Mikor a burzsoáziának sehogyan sem sikerült megmentenie a monarchiát, azzal próbálkozott, hogy polgári demokratikus jelszavakat hangoztató diktatúra útján megmentse a kapitalizmust és segítse a "szövetségeseket" a népi forradalom lángjának elfojtásában. Az eszerek és a mensevikek, az angol-amerikai imperializmus kispolgári ügynökei, tudatosan támogatták az orosz imperialista burzsoázia erre ellenforradalmi tervét. Támaszuk falun 1917-ben a mezőgazdasági burzsoázia volt.

Az Ideiglenes Kormány, élén az eszer Kerenszkijjal, az angol, francia és amerikai imperialisták lakájával, az orosz burzsoázia és a "szövetségesek" javát szolgálva népellenes politikát folytatott, ami minden szempontból ellenkezett a munkásosztály és a szegényparasztság osztályérdekeivel. Az eszerek és a mensevikek pártjának támogatásával felszámolta a rövidéletű kettős hatalmat, létrehozta az imperialista burzsoázia diktaturáját.

A forradalmi helyzetben elkerülhetetlen volt az eszer és a mensevik párt által támogatott Ideiglenes Kormány imperialista kalandorpolitikájának teljes bukása.

A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének érvényesülése révén a kapitalista termelésben mutatkozó anarchia sokkal hatalmasabbnak bizonyult, mint a proletariátus, a szegényparasztság és a forradalmi katonák és matrózok ellen irányuló eszer-mensevik kalandorpolitika. A proletárok békét, kenyeret és szabadságot akartak, a bolsevik párt jelszavai alatt küzdöttek és készültek a szovjetek hatalmát győzelemre vivő fegyveres felkelésre.

Bár az Ideiglenes Kormány nagyhanguan és denagó módon ígérte, hogy megszervezi az ország gazdaságának és élelmszerellátásának zökkenőmentes, tervszerű vezetését, a gabonabegyűjtést 1917 nyári hónapjaiban csak 16,9 %-ra teljesítették. /1/

A földesurak és a kulákok nyomására a gabonárákat a duplájára emelték, de a gabonamonopólium mégis kudarcba fulladt. Ugyanez történt az Ideiglenes Kormány által bevezetett "cukor-monopólium"-nal is. Ezt a cukorgyárosok - Tyerescsenko miniszter és társai - buktatták meg.

A Kerenszkij-kormány kalandor gazdasági politikája siralmas helyzetbe döntötte a dolgozó tömegeket. A kapitalista

---

1/ A polgárháború története a Szovjetunióban. I. k. 1937. 210-211 l. oroszul.

rendszerben a termelésnek és a közszükségleti cikkek elosztásának "tervezését" maga a burzsoázia buktatta meg. A nép nyomorgott. A kenyér- és gabonaneműek /zab és egyéb pótanyagok/ névleges fejadagját pl. Moszkvában 1917 július-szeptemberében szénélyenként havi 20,9 fontra szállították le, Petrográdban pedig még ennek is egyharmadával kevesebbre, ugyanakkor, mikor a földbirtokosoknak és kulákoknak gabonafeleslegük volt.

A gazdasági zűllés és az árak feltartóztathatatlan emelkedése az imperialista háború idején a munkásosztály és a szegényparasztság fizikai létét fenyegette. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme megmentette Oroszország népeit az imperialista iga alól.

A szocialista forradalom előestéjén az ország gazdasági katasztrófa előtt állt. Az ipari közlekedési és a fűtőanyag-válság roppant méreteket öltött. Az éhínség a megzabolázatlan spekuláció és a pénzronlás következtében még csak fokozódott. Petrográdban pl. az árak 1916 végére a háborúelőtti állapothoz képest a következő %-os emelkedést mutatták: a fehérkenyér 500 %-kal, a zsiradék 830 %-kal, a cipő és ruhanemű 400-600 %-kal drágult.

A reálbér katasztrófális süllyedést mutatott, sőt a névleges munkabér is a háborúelőtti fizetésnek csak 57,4 %-át tette ki. Rohamosan nőtt a munkanélküliség. 1917 augusztusában és szeptemberében 231 üzenet zártak be. Ezáltal 61.000 munkás került az utcára. Az Ural és a Donyec-medence gyárainak fele leállt. A kapitalisták minden eszközzel el akarták fojtani a forradalmi mozgalmat.

A munkásosztály koncentrációja Oroszország ipari központjaiban rendkívül nagymértékű volt, technikai felszerelés tekintetében azonban az ország az egyik legutolsó helyet foglalta el a világon.

A munkásmozgalom a szocialista forradalom előkészítésének időszakában.

A szervezett proletármenedékek tüzhelyei Petrográd, Moszkva, Donyec-medence, az Ural, Baku és más ipari központok voltak. Oroszország ipari központjai egyben a szocialista forradalmi mozgalom központjai is voltak.

Az első világháború éveiben az ipari munkásoknak kb. 40 %-át mozgósították a hadseregbe. A háttországban maradt munkások helyzete egyre elviselhetetlenebbé vált. A munkaidő számos vállalatnál csaknem 16 óra volt. A burzsoáziának a munkásosztály elleni támadása, a békeipar csökkentése és a nyersanyaghiány révén a munkanélküliség egyre tömegesebb jellegűt öltött. A munkatőzsde hiányos adatai szerint, az ipari központokban már 1916-ban több mint 300.000-re emelkedett a munkanélküliek száma.

A kapitalizmus a munkásosztályt nyomorra, éhezésre, krónikus munkanélküliségre ítélte és forradalmi elégedetlenséget váltott ki a mensevikék és az eszerek által támogatott Ideiglenes Kormány imperialista burzsoáziájának diktatúrája iránt.

A kizsákmányoló termelési viszonyok elleni forradalmi harc szervezője a munkásosztály, a marxista-leninista párt által vezetett leghaladóbb és legszervezettebb osztály lett. A munkásosztály ebben a harcban a szegényparasztság millióira támaszkodott.

A forradalom azért győzött, mert a bolsevik párt által vezetett munkásosztály volt a forradalom előharcosa és vezette a milliós tömegeknek a békéért, a kenyérért és a szabadságért folytatott harcát. Az Ideiglenes Kormány az imperialista antant eszköze volt, és továbbra is a cárizmusnak a nép által gyűlölt imperialista politikáját folytatta. A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvénye még pusztítóbban működött az Ideiglenes Kormány idején és fokozta a kapitalista termelés anarchiáját, amely már amugyis szörnyű méreteket öltött.

Ezért az orosz proletariátus harca a cárizmus ellen egyben az imperializmus elleni harc is volt, mert aki a cárizmus ellen felkelt, az egyben az imperializmus ellen is küzdött. Ilyen módon a cárizmus elleni forradalom kikerülhetetlenül az imperializmus elleni forradalomba, proletárforradalomba nőtt át.

Sok kommunista és pártönkivüli munkás volt a hadseregben, Ezek segítségére voltak a Kommunista Pártnak abban, hogy a maga oldalára vonja a katonatömegeket, amelyek nagyrészt parasztokból álltak. És nem véletlen dolog az, hogy a katonai alakulatok megtagadták az engedelmséget, nem voltak hajlandók a kommunistákat követő munkás- és paraszt testvéreik közé lépni. A forradalmi munkások, katonák és tengerészek feltartóztatták a büntetőszerelevényeket és minden eszközzel segítettek szeretett Kommunista Pártjuknak a kapitalizmus elleni harcban. Teljes nagyságában kiegyenesedett az orosz munkásosztály - a burzsoázia sirásója, amely mögött a sokmilliós tömegek sorakoztak fel a kapitalizmus megrohamozására. A nép a Kommunista Párt vezetésével a történelem alkotójaként lépett fel, és sem az imperialista burzsoázia összpontosított ereje, sem eszer-mensevik ügynökeinek fondorlatai nem tudták feltartóztatni az események menetét.

A marxi-lenini elmélettel felvértezett Kommunista Párt jól tudta, hogy az imperializmus "nem onlik össze magától", a kizsákmányoló osztályok nem mondanak le jószántukból a gazdasági és politikai uralomról, ezért előkészítette a proletariátust a burzsoázia elleni utolsó rohamra, a fegyveres felkelésre. A felkelés győzelméhez a proletariátusnak fegyverre és a hadsereg támogatására volt szüksége. A Kommunista Párt helyes politikájával ezt el is érte.

A proletariátus és a hadsereg aktív segítséget nyújtott egymásnak. Például Moszkvában a szokolnyiki-kerület munkásai kezükbe kerítették a rjazan-uráli vasútvonal pályaudvarán és raktáraiban tárolt fegyvereket és felfegyverezték a moszkvai Vörös Gárdát. Ugyanígy cselekedtek a Donyec-medence; az Ural, a Kaukázus, Ukrajna és Szibéria munkásai is. Külön törzskarokat alakítottak a munkások katonai kiképzésére. A felfegyverzett munkásosztály megjárta a szervezés, a fegyelem és a kizsákmányolók iránti osztálygyűlölet bolsevik iskoláját. A Kommunista Párt összeforrasztotta a munkásosztályt és a szegényparasztságot a kapitalizmus megrohamozására. A hadseregben és a flottában a besorozott munkások erős bolsevik szervezeteket hoztak létre. Hervadhatatlan dicsőséget szereztek a balti-tengeri tengerészek.

Mikor Kornyilov tábornok február 25-én Pétervár ellen indította a "vad hadosztályt", a pétervári munkások, a kronstadti tengerészek és a forradalmi katonák a Kommunista Párt felhívására védelmére keltek a forradalom víványainak. Az ellenforradalmi összeesküvés kudarcba fulladt, a "vad hadosztály" megtagadta az engedelmességet, nem volt hajlandó a munkásosztály hóhéra lenni.

V.I. Lenin ezeket írta szeptemberben: "Miénk annak az osztálynak a többsége, amely a forradalom élcsapata, a nép élcsapata, amely magával tudja ragadni a tömegeket.

Miénk a nép többsége... Ebben van a forradalom általános népi jellegének lényege."/2/

A bolsevikok megnyerték a tömegeket. A Lenin és Sztálin által vezetett kommunisták a fegyveres felkelés élére álltak.

1917 október 25-én /november 7-én/ Pétervár felfegyverzett proletariátusa és a helyőrség szétzúzta a városban és a Téli Palotában a junkerek adáz ellenállását. A kronstadtiak 5.000 főnyi csapata a felkelt munkások és katonák segítségével sietett, megtisztította Oranienburgot, Peterhofot és Sztrelnyát, kezébe kerítette a balti vasútvonalat.

A vibergyi munkások lefegyverezték az 5. kubáni kozák-hadosztályt, a revali munkások pedig a 3. lovashadtestet. Carszkoje Szeloban a munkások sarokba szorították a "rohanászlóaljzat", a peterhofi munkások és katonák pedig lefegyverezték a kadetiskolásokat. Éjszaka 2 órára elfoglalták a Téli Palotát és letartóztatták az Ideiglenes Kormányt.

A Szovjetek II. Összoroszországi Kongresszusa október 25-én /november 7-én/ kikiáltotta a Szovjethatalmat és megalakította Leninnel az élén az első szovjet kormányt. A Szovjetek II. Kongresszusa határozatot hozott a béke és a föld kérdéseiről.

A szocialista forradalom felszámolta a kizsákmányoló osztályokat és új, szocialista termelési viszonyokat teremtett. A szocialista forradalom elsöpörte a termelőerők fej-

lődését guzsbakötő akadályokat.

Az Októberi Forradalom szétzúzta a nemzeti-gyarmati elnyomás láncait és felszabadította Oroszország népeit. A munkásosztály a Kommunista Párt vezetése alatt a helyi nacionalizmus és a nagyhatalmi sovinizmus ellen harcolva a soknemzetiségű állam munkásainak és parasztjainak a kölcsönös bizalom és a testvéri közeledés alapján való tömörítésével nemzeti felszabadító forradalmakat hozott létre és megvalósította a nemzetek szocialista megszervezését.

Ezt a világtörténelmi jelentőségű győzelmet azért tudták elérni, mert a vezető erő a munkásosztály volt.

"Ha a forradalomnak nem lett volna olyan vezére, mint Oroszország munkásosztálya, amely kiérdemelte a nép bizalmát, akkor nem jöhetett volna létre a munkások és parasztok szövetsége sem, és e nélkül a szövetség nélkül nem győzhetett volna az Októberi Forradalom sem."/3/

A parasztság forradalmi harca.

Az önkényuralom megdöntése szárnyakat adott a parasztságnak. A parasztság forradalmi lendülettel kezdte meg a földesuri, a kolostori és apanázsföldek felosztását. Erre az Ideiglenes Kormány azzal válaszolt, hogy 1917. március 9-i rendeletével büntettnek minősítette a földesuri földek birtokbavételét és ennek megfelelően kezdte azokat büntetni./4/

A Kommunista Párt felhívta a paraszti tömegeket, hogy ne várják meg az Alkotmányozó gyűlés összehívását, hanem foglalják el a földesurak és a kolostorok földjeit. A paraszti forradalom lángja kiterjedt az egész országra. Juniában a parasztok 1.122 akciót indítottak, júliusban 1.321-et.

A Kommunista Párt azt tartotta, hogy a paraszti felkelések óriási fordulatot jelentenek az orosz forradalom történetében, ezért minden eszközzel támogatta a dolgozó parasztságot, leleplezte a kadet és eszer-mensevik demagógiát.

V.I. Lenin az oroszországi agrárkérdést jellemezve kiemelte, hogy az általános kapitalista agrárkérdés mellett van egy másik, tipikus orosz agrárkérdés is, az t.i., hogy a kapitalista viszonyokat Oroszországban háttérbe szorították a feudális viszonyok. Ezért a cárizmus és a földesuri önkény elleni harcban a proletariátust és a Kommunista Pártot az egész parasztság támogatja. A szocialista forradalom előestéjén a szegényparasztság a proletariátus szövetségese volt. A Kommunis-

---

2/ Lenin Művei, 26.k. 6.1.

3/ A SzK/b/P története, Bp. 1954. 247-248.1.

4/ Lásd: Törvénygyűjtemény, 189. sz. 1917. 11-28.1.

ta Párt a forradalom különböző szakaszaiban különböző jelszavakat hirdetett az agrárkérdéssel kapcsolatban, számbavéve a parasztság különböző rétegeinek sajátos osztálybeállítottságát, egyfelől a feudális földesurak, másfelől a kadet-típusú burzsoázia ellen folytatott osztályharcának dialektikáját.

Tíz évvel a szocialista forradalom előtt Oroszország európai részében másfél millió kulákbirtok volt. A kulákok kezében 70 millió gyeszjatyin volt a legjobb földből /átlag 46,7 gyeszjatyin/. Ezek kizsákmányolták a szegény- és részben még a középparasztságot is.

A kulákok előszeretettel terjesztették ki földjeiket a földesuri birtokok rovására, de a polgári magántulajdont szentnek és sérthetetlennek tekintették. A falusi burzsoázia és ideológusa - az eszer párt, ugyanugy mint a városi kisburzsoázia és mensevik pártja, a kadet párt /a fő imperialista párt/ uszályába szegődött.

A szegényparasztság a szocialista forradalom előestéjén a proletariátus szilárd szövetségese volt. Ennek az volt a magyarázata, hogy a kisparasztság, amely nem zsákmányolt ki idegen munkát, igen nagy mértékben volt érdekelve az agrárforradalomban.

V.I. Lenin számításai szerint Oroszország európai részének szegényparasztsága az 1905-1907-es forradalom után 10,5 millió portát tett ki. A szegényparasztságnak mindössze 75 millió gyeszjatyin volt birtokában /portánként 7 gyeszjatyin/, amely azonban az igaerő és a mezőgazdasági felszerelés hiánya következtében rosszul volt megművelve, kevésbé volt trágyázva és ezért legnagyobb részben gyenge volt a termés. A szegényparasztok, hogy magukat és családjukat megmentseék az éhínségtől, elszegődtek a földbirtokosokhoz és a kulákokhoz, vagy a városba mentek kereső foglalkozás után. Az első világháború idején különösen fokozódott a paraszttalanítás.

A földműveléssel foglalkozó lakosság 1916. évi összeírása megmutatta a falu éles rétegződését. A falusi lakosság zömét a szegényparasztság /65%/ alkotta, a középparasztság 20 %-ot tett ki, a kulákok felső rétege pedig 15 %-ot.

A nagy készletekkel rendelkező kulákság, kihasználva a munkásosztály és a szegényparasztság éhínségét, a háború idején megszédte magát a gabonaspekulációval és kizsákmányolta a szegényparasztságot.

Az eszerek a parasztkok "paradicsomi életéről" irtak, hogy elkendőzzék a falusi osztályrétegződést, s az osztályharcot és aláássák a munkásosztály és a szegényparasztság szövetségének szükségességét hirdető bolsevik propagandát. Az imperialista burzsoázia eme ügynökei elhallgatták, hogy a falusi lakosság 65 %-a szegényparaszt, akik szörnyű éhínségben sinylődnek és 20 %-a középparaszt, akik éppenhogy tengődnek.

A kulákok és a földesurak által elnyomított és kiméletlenül kizsákmányolt szegényparasztság természetes szövetségese a proletariátusnak, amely szintén éhezett és amelyet szintén kiméletlenül kizsákmányoltak és irtottak az imperialista háború frontjain.

A mensevikek és trockisták a falut teljesen reakciós és a proletariátussal szemben ellenséges érzelmi tömegnek akarták beállítani, hogy ezzel diszkreditálják Lenin tanítását a munkásosztály és a parasztság szövetségéről. A trockisták még a proletárdiktatúrában is kapitalista osztálynak akarták beállítani az egész dolgozó parasztságot és elvetették a munkásosztály és a parasztság szövetségének lehetőségét.

A parasztság osztálytermészetének ilyen ellenforradalmi, mensevik és trockista elemzéséből azt az ellenforradalmár következtetést vonták le, hogy Oroszország gazdaságilag nincs felkészülve a szocialista forradalomra és amely egy paraszti "thermidor", vagy egy burzsoá intervenció következtében feltétlenül elbukik.

Ezzel szemben az az igazság, hogy a szegényparasztság helyzete a szocialista forradalom előtt rendkívül nehéz volt és csak a proletariátussal való szövetség útján menekülhetett meg az éhínségtől és a szörnyű nyomortól. A statisztikai adatok szerint az 1917. évi termés a háború következtében a hat fő gabonaneműből 12,1 %-kal, a takarmányfélésekből pedig 13,7 %-kal csökkent a háborúelőttihez viszonyítva. Sok körzetet megszálltak a németek és azokat a családokat is el kellett látni élelemmel, amelyek ezekről a vidékekről menekültek.

Ilyen módon az ipari válság mellett a mezőgazdaságban is súlyos válság és hanyatlás állott be. A háború következtében a falvakból a munkaerőnek kb a fele hiányzott. Az 1906-os népszámlálás adatai szerint Oroszország ötven kormányzóságából a munkaképes férfilakosoknak a felét hívták be katonai szolgálatra.

Sok kormányzóságban a parasztporták egyharmada ill. fele lovak, vetőmag és mezőgazdasági munkaeszközök nélkül maradt.

A hadsereg igénybevette a lovakat és a husbeszolgáltatás elviselhetetlen terhet rótt a falusiakra. Ennek következtében 5 millió parasztudvarban nem volt ló és 18 millióban tehén. Ezek a porták majdnem semmi gabonát sem tudtak piacra termelni, tönkrementek és éheztek.

1917-ben a mezőgazdaság gép-, fém- és fűtőanyagszükségletének csak 7,9 %-át tudták kielégíteni, sőt ezt is csak földesuri és kulákgazdaságok vonalán. Az élelmiszergabona vetésterülete 1917-ben 45 millió gyeszjatyinnal csökkent.

A gabonaexport majdnem teljesen szűnt meg, míg Oroszország 1913-ban 643 millió pud gabonát exportált, addig 1916-

ban csak 2,7 millió pudot. A papirpénz korlátlan kibocsátása és az árucikkhiány azt eredményezte, hogy a falu majdnem semmi gabonát sem adott el. 1917 március elején Moszkvában és Péterváron csak néhány napra, a fronton pedig csak fél-napra volt kenyér.

Az imperialista háború súlyos teherként nehezedett a középparaszti gazdaságokra is. Ezért a háború és a béke, a föld és a szabadság kérdésében a középparasztság, amelynek "két lelke" /a dolgozó, ill. a tulajdonos "lelke"/, és két osztálytörekvése volt, mint nem kizsákmányoló osztály a Kommunista Pártnak az igazságtalan, imperialista háború beszüntetéséért, a béke haladéktalan megkötéséért és a földbirtokosok, valamint a kolostorok földjének a parasztok kezébe való átadásáért folytatott harcát támogatta. Mint kistulajdonosok azonban nem egyszer a kulákokkal és a szociálforradalmárok kulák pártjával léptek blokkba.

A dolgozó parasztság zöme a Kommunista Pártnak, az oroszországi proletariátus élcsapatának zászlaja alá állt. A Pártnak a munkásosztállyal és a dolgozó tömegekkel való szoros kapcsolata biztosította a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét. Az Ideiglenes Kormány a falu viszonylag vékony kulák rétegére támaszkodva nyíltan szembehelyezkedett a dolgozó parasztság tömegeivel és fegyveres erejével a földesurak és a kulákok érdekeiért szállt sikkra.

Az Ideiglenes Kormány a parasztok fegyverrel való pacifikálására 1917 szeptemberében a kazáni kormányzásba egy nagy katonai alakulatot küldött. De a katonák zöme katonaruhába öltöztetett paraszt volt és így nem volt hajlandó büntetőfunkciókat végezni.

Az új, szocialista termelési viszonyok létrehozása.

Az Ideiglenes Kormány gazdaságpolitikája honlekegyenest ellenkezett a termelési viszonyok és a termelőerők jellege összhangjának törvényével, tehát a dolgozó tömegek osztályérdekeivel.

A szocialista forradalom áttörte a nemzetközi imperializmus frontját és megnyitotta az utat a szocializmus gazdasági alaptörvényének érvényrejutása előtt, kezdetben csupán a szocialista układ szűkebb keretében, majd a más munkáját ki nem zsákmányoló egyszerű árutermelők /a falusi szegénység, a középparasztok és a városi kisiparosok/ által támogatott szocialista szektorban. Ilyen módon a proletárdiktatura diadalmas győzelmét az objektív gazdasági törvények működése készítette elő. Ezek a törvények az uralkodó osztályok ellen és ellenállásukkal szemben elősegítették a forradalmi helyzet létrejöttét az országban, a Kommunista Párt pedig, amely igen jól ismerte a társadalom fejlődésének lényegét és irányvonalát, ugyszólván megnyergelte ezeket az objektív törvényeket és hatalmas hatóerejüket felhasználta arra, hogy meggyorsítsa a régi, kizsákmányoló termelési vi-

szonyok forradalmi uton való szétzuzását és új, szocialista termelési viszonyok létrehozását. A szocialista termelési viszonyok néha teret nyitottak az ország termelőerői fejlődésének és ebben a fejlődésben a munkásosztály és szövetségese - a dolgozó parasztság - létérdeke jutott kifejezésre.

A béke és a föld ügyében hozott dekretumokat, amelyeket V.I. Lenin állított össze és amelyeket a Szovjetek II. Összoroszországi Kongresszusa az október 25-éről 26-ára virradó éjtszakán elfogadott, örömujjongással fogadta a munkásosztály, a parasztság és a hadsereg. Kezdetét vette Szovjet-Oroszország hősiessége harca a világbékéért, a nemzetközi imperializmus ellen. A földtörvény értelmében haladéktalanul és minden megváltás nélkül eltörölték a földbirtokosok földtulajdonjogát. Minden földet össznépi, állami tulajdonnak nyilvánították. A földbirtokosok és a kolostorok földjeit díjmentes használatra a dolgozók kezébe adták. A Szovjethatalom a termelési viszonyok és a termelőerők összhangjára vonatkozó törvény érvényesülését elősegítve, már fennállásának első napjaiban megsemmisítette a termelőerők fejlődésének útjában álló földesuri és polgári akadályokat és utat nyitott a szocializmus gazdasági alaptörvényének kibontakozása előtt.

A Szovjethatalom azonban nem semmisíthette meg a szocialista termelőerők fejlődésének útjában álló összes akadályokat. Az átmeneti időszak sajátosságai, a gazdaság többszektoros volta miatt tervszerűen kellett eljárni, hogy a szegény- és középparaszti gazdaságot a szocialista fejlődés útjára vezessék és először kiszorítsák, majd felszámolják a kapitalista elemeket. Az a körülmény, hogy Oroszország gazdaságában a kapitalizmusról a szocializmusra való átmenet időszakában több szektor volt, osztályellentéteket szült, mintegy talajt képezett a kulákok és ügynökeik /a Buharin-Rikov-féle csoport/, a burzsoá nacionalisták, a kozmopoliták, a Trockij-féle kalandorok, a diverzánssok és a gyilkosok elleni gazdasági és politikai osztályharcra.

A Kommunista Párt és az általa irányított Szovjethatalom a munkásosztályra és szövetségeseire - a dolgozó parasztságra - támaszkodva elseperte az utóból az imperializmus összes belső és külső ügynökeit. A Kommunista Párt a mitológiai Anteushoz hasonlóan a földdel, a néppel való kapcsolatában látta kollektív vezetésének győzhetetlenségét. A történelmi materializmus alaptétele, hogy a tömegek pártjuk, osztályelcsapatuk vezetésével alakítják ki a világ történetét, nagygyóan beigazolódtott a szocialista forradalom előestéjén, a forradalom során, majd az országnak ezt követő fejlődésében.

A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének megszűnt a hatóereje és ez lehetővé tette a munkásosztály és a parasztság számára, hogy kijusson az imperialista háborúból és felszabadítsa magát a földesurak és a burzsoázia igájából. A parasztság több mint 150 millió gyeszjatyin földet kapott a földesuraktól és a kolostoroktól elkobzott földekből és

negyszabadult a Kresztyanszkij Pozemelnij Banknak "járó" 1.300 millió aranyrubel adósságtól. A Szovjethatalom felszabadította a parasztságot a földbirtokosoknak eddig fizetett 500 millió aranyrubel évi földbér alól.

A Szovjethatalom a bankok, a vállalatok és a vasutak államosításával, a földesuri, a kincstári és a kolostori földek elkobzásával, az annexió és a hadisarc nélküli béke jelszavával megfosztotta a külföldi imperialistákat attól, hogy kolosszális profitot élvezzenek Oroszország rovására, felszámolta a kizsákmányolást és megszüntette a lakosság zömének elnyomorodását. A Szovjethatalom fennállása első napjától kezdve a béke és a népek közötti barátság politikáját folytatja és harcol a militarizálás és az imperialista háborúk ellen,

A Szovjethatalom bel- és külpolitikája, harca a békéért és a népek önrendelkezési jogáért a szocializmus gazdasági alaptörvényének követelményéből folyik. A Szovjethatalom politikája koncentráltan tükrözi vissza a szocialista gazdaság követelményeit. Kezdetben ez igen kis hatókörű volt /a szocialista układ, majd a népgazdaság szocialista szektorra/, a falun pedig 8-10 éven át az egyéni kisárutermelő gazdaságra támaszkodott. Így folytatódott ez egészen addig, amíg a mezőgazdaságot az élenjáró technika alapján nem kollektivizálták.

Amikor a kulákságot felszámolták a szocialista termelési viszonyok teljes - bár még nem abszolút - összhangba kerültek a termelőerők fejlődésével.

"Azt mondják - írta I.V. Sztálin - hogy a gazdasági törvények ösztönös jellegűek, hogy e törvények hatásai elháríthatatlanok, hogy a társadalom tehetetlen velük szemben. Ez nem igaz. Ez a törvények fetiszizálása, rabszolgai meghódolás a törvények előtt. Bebizonyosodott, hogy a társadalom nem tehetetlen a törvényekkel szemben, hogy a társadalom, ha felismerte a gazdasági törvényeket és rájuk támaszkodik, korlátozhatja hatókörüket, a társadalom érdekében felhasználhatja és "megnyergelheti" őket, mint ahogy ez a természeti erőkkel és a természeti erők törvényeivel is történik..." /5/

A Szovjetunióban, az európai népi demokratikus országokban, a Kinában és az Észak-Koreában lezajlott forradalmak klasszikus példái voltak az objektív gazdasági törvényszerűségek sikeres forradalmi felhasználásának.

A föld nacionalizálása és díjtalan átadása a parasztság kezébe, a szocialista szektor érdekelttsége a mezőgazdasági nyersanyagok és az élelmiszerek termelésének maximális fejlesztésében, a haza védelme a nemzetközi imperializmussal

---

5/ I.V. Sztálin, A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban. 9.1.

szemben, a kizsákmányolás felszámolása, a nép széleskörű részvétele az ország igazgatásában, a munkásosztály és a parasztság anyagi és kulturális helyzetének viszonylagos megjavulása a forradalom győzelme után azonnal megteremtette a gazdasági alapot a munkásosztály és a parasztság politikai szövetségének megerősítéséhez /mert ez az alapja a proletárdiktatúrának és a proletárdiktatura megvédelmezésének a nemzetközi imperializmussal szemben/.

De ahhoz, hogy a teljes összhang létrejöjjön a termelési viszonyok és a termelőerők fejlődésének jellege között, arra volt szükség, hogy az egész falusi gazdaságot átállítsák a szocialista fejlődés vágányára, hogy felszámolják a mezőgazdaság egyéni rendszerét, amely nem felel meg teljesen a szocialista termelési viszonyoknak.

Szovjet-Oroszországban a szocialista forradalmat követő 8-10 év alatt a mezőgazdaságot az egyéni gazdálkodás rendszeréről átállították a szocialista kolhozrendszerre. Ez a mezőgazdaság önkéntes kollektivizálása útján történt. A kulákságot, mint a szocializmussal ellenséges osztályt végérvényesen felszámolták. Ez is forradalom volt, amely a falun megsemmisítette a régi, burzsoá gazdasági rendszert és új, szocialista rendszert teremtett, olyan forradalom, amelyet a Szovjethatalom a nép érdekében felülről hajtott végre. A modern kapitalizmus törvénye, amelynek kizsákmányoló bázisát Oroszországban forradalmi uton szétzúzták, ezután már csak az imperializmus táborában működött tovább mint alaptörvény. A szocializmus gazdasági fejlődésének objektív törvényei a Szovjetunióban a kommunizmus felé való haladás alapjává váltak.

- . -

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom új korszakot nyitott az emberiség történetében, a kapitalizmus bukásának, a szocializmus és a kommunizmus diadalának a korszakát.

A Kommunista Párt vezetője, a szovjet kormány feje, V.I. Lenin egy tudományosan megalapozott tervet dolgozott ki arra, hogy miként lehet a gazdaságilag elmaradt Oroszországból egy élenjáró szocialista hatalmat csinálni. Lenin halála után a Kommunista Párt és a Központi Bizottság I.V. Sztálinnal az élén a szocializmus gazdasági alaptörvényére, a szovjet népnak a párt iránti bizalmára támaszkodva élére állt annak a harcnak, amelyet a munkások és a parasztok a szocializmus győzelméért folytattak.

A Szovjetunió Kommunista Pártja a kommunizmust építő nagy szovjet nép vezető, lelkesítő és irányító ereje.

"A Kommunista Párt a marxista-leninista elmélet, az objektív gazdasági törvények ismerete alapján tudományosan és gyakorlatilag ellenőrzött politikát dolgozott ki, amely a társadalom anyagi élete fejlődésének szükségleteit, a nép

életbevágó érdekeit tükrözi. A Kommunista Párt volt a tömegek forradalmi energiájának és forradalmi alkotásának ihletője és szervezője."/6/

Azoknak a tapasztalatoknak, amelyeket a Kommunista Párt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméért vívott, világtörténelmi jelentőségük van, A szocialista forradalom győzelme és a kommunizmus felépítése országunkban lelkesítő példa a testvéri kommunista és munkáspártok számára a társadalom forradalmi átalakulásáért vívott harcukban.

- - -

LJUBLINSZKAJA A.D.:

A francia nép kifejlődésének kérdéséhez

/9-15. század/

/Voproszi Isztorii 1953. 9. sz./

Люблинская А.Д.: К вопросу о развитии французской народности / IX-XV.вв. /

A burzsoá nemzetek keletkezésének és kifejlődésének problémája szoros kapcsolatban áll a népek keletkezésének és kifejlődésének problémájával. A nemzetek a népek hosszas fejlődésének eredményeképpen a történeti folyamat egy meghatározott fokán jönnek létre, a felfelé halado kapitalizmus korszakának termékei. "A feudalizmus felszámolásának és a kapitalizmus fejlődésének folyamata egyuttal az emberek nemzeté alakulásának folyamata is."/1/

Ahogy az egyes burzsoá nemzetek kialakulásának és kifejlődésének meg vannak a maga sajátos vonásai, úgy az egyes népek kialakulását és kifejlődését is a feudalizmus /a feudalizmus korának népeinél/, vagy rabszolgatartó rend /az ókori népeknél/ fejlődési folyamata által meghatározott sajátosságok jellemzik. De az egyéni sajátosságoknak nem szabad homályba borítaniuk azokat az általános sajátosságokat, amelyek az összes népekre, mint a társadalmi fejlődés történeti kategóriáira, jellemzőek.

Jelen cikkünkben nincs módunk a francia nép történetének teljes rajzát adnunk, itt csak a probléma egyik oldalát próbáljuk megvilágítani, mégpedig, hogy a francia nép fejlődési folyamatában hogyan kezdtek kialakulni a francia burzsoá nemzet egyes elemei, hogyan haladt a nyelvi, területi, kulturális és gazdasági közösség létrejöttének folyamata. Ezeket a kérdéseket most nem tudjuk egyforma teljességgel megvilágítani, mert a 9-10. századi Franciaország gazdasági és kulturális fejlődésének története távolról sincs olyan részletesen kidolgozva, mint a terület és a nyelv története. Ehhez még hozzájárul az is, hogy a közös gazdaság és közös kultúra kibontakozásának problémái iránt általában nem nyilvánult meg olyan érdeklődés a kutatók részéről./2/

1/ Sztálin művei, 5.k. 17.1.

2/ Az egyes tartományokra és a tartományok egyesülésére nagy tényanyagot gyűjtött össze a burzsoá történetírás /Boissonade Poitourol, Provenceról, Crozet Champagneról, Drouot Burgundiáról, Gachon Languedocról, Marion Berryről stb. szóló tanulmányai és összefoglaló dolgozatai/. A vizsgált korszak gazdaságtörténetére fontos anyagot találunk. Sée, Gandilhon műveiben és egyes kérdésekről szóló cikkeiben; a nyelv történetére vonatkozólag pedig Brunot nagy munkájában.

"... A nemzet elemei - írta I.V. Sztálin - a nyelv, a terület, a kulturális közösség, stb.- nem az égből hullottak, hanem lassanként jöttek létre, még a kapitalizmus előtti időszakban. De ezek az elemek csak csirájukban voltak meg, s a legjobb esetben csak potenciát, lehetőséget jelentettek olyan értelemben, hogy a jövőben, bizonyos kedvező körülmények fennforgása esetén, nemzet kialakulására vezethettek. A lehetőségből csak a felfelé haladó kapitalizmus időszakában lett valóság..." /3/ Ezért a burzsoá nemzetek keletkezésének és kifejlődésének történetét senmiképpen sem szabad elszakítani a népek ezt megelőző történetétől. Éppen a népek fennállásának időszakában alakulnak ki a nyelvi, területi, gazdasági és kulturális közösség alaptényezői, jelennek meg olyan jellemző sajátosságok, amelyek a későbbiek során az illető burzsoá nemzetre jellemzők lesznek és azután teljesen kifejlődnek. De az a probléma, hogy a népek a burzsoá nemzetek előfutárai, csak nemrég kezdte felkelteni a szovjet történészek, elsősorban a Szovjetunió történetével foglalkozó történészek figyelmét. Erről a kérdéstről a nyugateurópai országokban még nem írtak speciális tanulmányokat. /4/

A népek történetét az 1952-ben megjelent középkori főiskolai tankönyv sem világítja meg. Ebben a tekintetben kivételt csak két esetben tesz, de itt is csak általánosságokat érint. /Anglia és Franciaország történeténél/. Így Franciaország történetének a 11-15. századdal foglalkozó fejezete végén megállapítja:

"A 15. század végére Franciaország politikai egyesítése igen nagy sikereket ért el... A politikai egyesülés csak azon az alapon vált lehetővé, hogy megnöttek a termelőerők, a föld elvált a várostól, gyarapodott a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem, kialakult a belső piac. Mindez egy egészbe tömörítette a régebben elzárkózott gazdasági életet élő, különálló területeket. Az ország gazdasági egységének megvalósulásával együtt létrejött a közös nyelv is. A helyi nyelvjárások mellett kezdett kialakulni az egységes francia irodalmi nyelv /az északfrancia nyelvjárás alapján/. Kialakulóban volt az összfrancia kultúra. Így fokozatosan létrejöttek azok az elemek, amelyekből az elkövetkező évszázadokban a francia nemzet kialakult." /5/

3/ Sztálin művei, 11 k. 366-367.1.

4/ J.A. Koszminszkij akadémikus "Az angol nemzet kialakulásának kérdéséhez" c. cikkében /Voproszi Isztorii, 1951. 9. sz. - magyarul TIE, III. 1952. 1-3. sz./ nem foglalkozik az angol nép kialakulásának kérdésével. I.Sz. Miller "A lengyel burzsoá nemzet kialakulásának kérdéséhez" c. cikkében /Voproszi Isztorii, 1952. 7. sz. - magyarul TIE, III. 1952. 10-12. sz./ szentel némi teret a nép problémájának.

5/ A középkor története, I. k. Szerk: J.A. Koszminszkij és Sz.D. Szkazkin, M. 1952. 350.1. /oroszul./

De a fejezet szövege maga nem fejti ki ezeket a tétel-
eket. Egyetlen szót sem szól a közös nyelv és az összfrancia
kultúra kifejlődéséről. Az ország gazdasági fejlődéséről szó-
ló elszórt és gyér adatokból az olvasó nem vonhatja le azt a
következtetést, hogy a 15. század végén Franciaországban már
kialakult a belső piac és hogy ez a különálló területeket
egy egységbe fogta volna össze. Őszintén szólva, ez a követ-
keztetés maga is vitás. A tankönyv nem határozza meg pontos-
san a nyelv fejlődésének útját. A leendő francia nemzeti
nyelv nem az északfrancia nyelvjárás alapján kezdett kifej-
lődni, - mint ezt a tankönyv szerzői állítják - hanem a köz-
ponti francia nyelvjárás alapján, mert az északfrancia nép
nyelve más északi dialektusokat is magában foglalt /normand,
picard, stb./ A tankönyv idézett fejezete a leendő nemzet négy
ismérve közül csak egynek szentel némi figyelmet: mégpedig a
területnek. De ezt a kérdést sem fejti ki világosan és pontos-
san. Rendszerint csak azt állapítja meg, hogy a francia kirá-
lyok ezt vagy azt a területet "elfoglalták"/6/, ami annak a
következtetésnek a levonására szolgáltat okot, hogy a francia
terület fejlődési folyamata egyedül a királyi hatalom számos
"hódításának" eredménye. Véleményünk szerint e helytelen össz-
hatás abban gyökerezik, hogy a tankönyv nem mutatja be a fran-
cia nép kialakulásának és fejlődésének folyamatát. A politi-
kai történet felesleges részleteivel túltömött fejezet nem
taglal olyan fontos kérdéseket, mint a terület kialakulásának
törvényszerűsége, a gazdasági kapcsolatok gyarapodása, a kö-
zös nyelv kialakulásának folyamata, a nemzeti kultúra kisan-
jadása és első lépései.

Senmit sem mond erről a fontos kérdésről a korai
reneszánszszal foglalkozó 25. fejezet sem.

Mint I.V. Sztálin rámutatott, Nagy Károly birodalma
törzsek és népek konglomerátuma volt, amelyeknek megvolt a
maguk külön élete, és saját nyelvük. Az e birodalom keretébe
tartozó törzseknek és népeknek megvolt a maguk gazdasági alap-
ja és régtől fogva kialakult nyelvük. Minden népnek volt egy-
séges nyelve, amely felette állt a dialektusoknak, a helyi
nyelvjárásoknak. Engels azt vallotta, hogy a középkori Fran-
ciaországban nem egy, hanem két nép volt és mindkettőnek meg-
volt a maga nyelve és területe: az egyik a délf francia /pro-
vençal/ a másik az északfrancia /7/ Később a francia burzsoá

6/ II. Fülöp Ágost "elfoglalta Normandiát"/317 l./ Ugyancsak
ő "foglalta el az angol királyok más franciaországi birto-
kait is" /318.l./, "IX. Lajos elfoglalta a burgundi her-
cegség jelentős részét" /347.l./, Languedoc bekebelezését
a könyv csak a királyi hatalom megerősödésének tulajdonít-
ja /328.l./, IV. Fülöpnek Flandria irányában folytatott
politikáját csak mint hódító politikát jellemzi /324.l./
stb./

7/ Lásd: Marx-Engels. Vél. levelek, Bpest, 1950. 540.l.

nenzet kialakulásának folyamatában ezek azután összeolvadtak. Az a véleményünk, hogy ezek a rokon népek a Karoling birodalom széthullása után alakultak ki véglegesen és kezdték meg különálló létüket.

A Gallia területén élő gall-római népbe az 5. századtól kezdve kezdtek beemelkedni egyes germán törzsek: a nyugati gótok, a burgundok, a frankok - mindegyik a maga törzsi nyelvvel. A "barbár" hódítások után megindul az asszimilációs folyamat; a meghódított gall-római nép asszimilálni kezdi a germán törzseket. Ennek az asszimilációnak az okát nagyszerűen tárta fel Engels: "Egy kevésbé kulturált nép minden hódítása természetesen megzavarja a gazdasági fejlődést és számos termelőerőt semmisít meg. De a tertős hódítások eseteinek óriási többségében a kulturálatlanabb hódítónak alkalmazkodnia kell a magasabb "gazdasági helyzethez", ahogy az a hódítás után kialakult; a meghódítottak asszimilálják a hódítót, akinek a legtöbbször még azazek nyelvét is át kell vennie."/8/

A gyorsan lezajló feudálizálódás megváltoztatta a germán törzsek és a gall-római nép társadalmi rendjét, kialakulnak az új, feudális társadalom antagonisztikus osztályai, a leigázott parasztok és a feudális urak között megindul az osztályharc. Ilyen körülmények között vesztették el a germánok törzsi nyelveiket és vették át a gall-római népi latin nyelv provinciális nyelvjárásait.

Mindezeknek a folyamatoknak következtében a 9. század elejére a volt Gallia területén a frankok végérvényesen összeolvadtak a gall-római néppel és betetőződött a nyelvek évszázadok óta folyó hosszas kereszteződési folyamata. A nyelvi folyamatban a győztes a gall-római nép nyelve lett, amely megtartotta nyelvtani rendszerét és szótári alapszókészletét és csak kevés elemet vett át szókincsébe a hódító germánok nyelvéből. A gall-római népi latin nyelv csak néhány szót vett át a germánból és saját belső nyelvfelépítési törvényei alapján fejlődött tovább. A 9. század első feléig ez a nyelv már messze eltávolodott nemcsak a klasszikus latintól, hanem a gall-római népi latintól is. Ez már nem latin nyelv volt, hanem "ronán", az akkori frank királyság hivatalos nyelve, amiről a 842. évi "Strassburgi eskü" tanuskozik.

A romance nyelv kiterjedt Gallia egész területére, de mindhárom nagy tartományában Aquitaniában, Burgundiában és Neustriában /9/ - melyek már a Meroving korszakban kialakultak - megvoltak a külön sajátosságok, amelyek nemcsak a nyelvben, hanem az etnikai összetételben is kifejezésre jutottak. A francia nemzet a gallokból, rómaiakból, britekből és germánokból alakult ki. Az általunk vizsgált időszakban bizonyos mértékben

8/ Engels, Anti-Dühring, 1948. 173.1.

9/ Austrásia területének legnagyobb részén a germán nyelv volt az uralkodó.

nég a kelta korszakot megelőző más etnikai elemek is erősek voltak. Ilyenek voltak délnyugaton az ibériai eredetű aquitánok. Amikor ezek a 6. század végére már eléggé romanizálódtak, a Pireneusokon túlról átköltöztek melléjük az ugyancsak ibér baszkok. A baszkok beleolvadtak az aquitánokba, elsajátították a helyi gall-római latin nyelvjárást és gascogneiaknak kezdték magukat nevezni. Az 5. században az egész délnyugati területen a nyugati gótok laktak.

Etnikai eredete szempontjából rendkívül tarka képet nyújtott Gallia földközi-tengeri partvidékének lakossága /a római Septimania és Provincia területe/. A ligurok, föníciaiak, görögök, kelták egymás után telepedtek meg a termékeny déli földeken. A római korszakban Aquitáni-val együtt ezek a provinciák romanizálódtak el leginkább. A germán hódítások kisebb nyomot hagytak közöttük, mint Gallia területén egyebütt, ahol a római hatás kissé gyengébb volt és ahol a burgundok és különösen a frankok gyökeresen megváltoztatták a római intézményeket. Ezenkívül még a germánok betörése előtt az össznépi gall-római latin nyelv helyi nyelvjáráásokra hullott szét, a germánok pedig saját törzsi nyelveiket hozták Galliába. Mindezek az etnikai, nyelvi és részben földrajzi sajátosságok /a déli és délnyugati vidéket hegyek választják el északtól és folyóvölgyek szelik át/ eredményeképpen, valamint a feudalizálódás színvonalában lévő különbségek következtében /ebben a tekintetben Aquitánia és Neustria járt elől/ bizonyos mértékben mindhárom terület elkülönült egymástól. Emellett a Karoling birodalomban gyökeres különbség volt a román nyelvet beszélő és a tisztán germán lakossággal bíró területek között, ahol a germán nyelv nyelvjáráσαι uralkodtak. A feudalizálódási folyamat a germán területeken sokkal lassabban haladt, egyes helyeken mégcsak meg sem indult. Ekkorra újból teljesen germanizálódott a Rajna balpartja, ahol annak idején román lakosság élt.^{10/} A nyelvben rejlő gyökeres különbség és a feudalizálódási színvonalban lévő jelentős eltérés döntő szerepet játszott a Karoling birodalom nyugati és keleti területre való felosztásában.

A 9. század végére a Karoling birodalom keretébe tartozó germán törzsek fejlődési folyamata annyira előrehaladt, hogy belőlük megalakult a keleti-frank királyság, amelyben a germán dialektusok uralkodtak /az északkeleti határon húzódó keskeny sáv kivételével/. Ebben az államban még erősek voltak a törzsi különbségek maradványai, de ez a terület mégis a német nép állama volt/külön helyet foglalt el Itália/. Az első időkben a nyugati-frank királyság majdnem az egész francia földet magában foglalta és csak a feudalizálódási folyamat befejeződése után indult meg benne a feudális széttagoltság időszaka. Németország és Franciaország sok más ország-

---

10/ Lásd Engels: A német parasztháború. Bpest, 1949. 158.1.

hoz hasonlóan önálló államokként kezdték meg létüket. Az államhatárok többé-kevésbé megfelelték a nyelvi határoknak, de mégsem estek egybe ezzel teljesen. Többek között a nyugati-frank állam határain kívül esett a burgund föld és Lotharingia nyugati része, ahol a román nyelv uralkodott. E területek Franciaországhoz való csatolásának folyamata hosszú évszázadokig húzódott.

A 10. században Franciaország /ez az elnevezés ekkor már tartósan rátapadt a nyugati-frank királyságra/ különálló grófságokra és hercegségekre hullott szét. Az ország északi részén kialakultak a dialektusok /normand, picard, burgundi, poitou, a központi-francia azaz az Isle-de-France nyelve, stb./ az észak-francia nép nyelvének keretében, amely ezeket alárendelte magának. Hasonló folyamat ment végbe ugyanakkor a délfraancia nép területén is a provençal nyelv és sok dialektusa körében.

Franciaország egész északi fele /Bretagne kivételével/ az északi francia nép területe volt és ezen az alapon határozott, bár elég gyenge állami egység jött létre. A francia király kezdetben csak ennek a területnek az uralkodója volt /11/. Magától értetődik, hogy a feudális széttagoltság korában a terület politikai egysége részben csak látszatforma volt. De bármilyen viszályok dúltak is a hűbérurak osztályában, bármilyen függetlenek is voltak a királytól az egyes vazallusok, mindenesetre a hűbérurak közötti kapcsolat sohasem bomlott fel teljesen. A feudális államforma a feudális gazdasági formából fejlődött ki, amelynél ez alapvető viszony /a feudális osztályon belül/ az volt, hogy a földet a hűbérur bizonyos személyes szolgálatért és szolgáltatásokért kapta hűbérbirtokul /12/. Ha ugyan gyenge, de bizonyos kapcsolat

---

11/ "A középkor története" 148-149 l./ a következő bizonyítékokat hozza fel arra, hogy Franciaországban a 9. században nem volt meg a nyelvi egység: 1/a francia terület határvidékén germán nyelvjárást /flamand/, kelta és baszk nyelvet beszéltek, 2/olyan erősek voltak a különbségek a román nyelvben, hogy pl. Párizs lakói nem értették meg Toulouse lakosainak nyelvét. Ezek a bizonyítékok azonban melléfognak. A flamand nyelvjárás, a breton és baszk nyelv még ma is fennállnak szinte ugyanazokon a területeken a közös, egységes francia nemzet nyelv mellett. Ami a Párizs és Toulouse közti nyelvi különbséget illeti, ezek akkor nem különböző nyelvjárások voltak, hanem két rokon nép különböző nyelvei. Emellett a tankönyv egyáltalában nem említi az észak- / és ennek megfelelően a dél/ francia nép nyelvjárásai közti közeli kapcsolatot.

12/ Lásd: Marx-Engels, Vél. levelek. 528.l. Engels: A német parasztháború, Bpest, 1949. 146.l.

fenntartása nemcsak a királynak, de az egész feudális uralkodó osztálynak is érdeke volt. Ez a kapcsolat bizonyos összeforrottságot biztosított nekik, amelyre a kizsákmányolt parasztek kordábantartásához szükségük volt. Ezenkívül "a király volt az egész feudális hierarchia csúcsa, csúcs, amelyet a vazallusok nem nélkülözhettek, s amely ellen ugyanakkor állandóan lázadoztak."/13/ Csak a királyi hatalom tudta megvédeni a vazallusokat a külső ellenségtől és egymástól. Ezért bármennyire erősek és függetlenek is voltak a francia király vazallusai, ez a függetlenség sohasem vezetett a király-ság részekre hullásához.

A későbbiek során a francia királyok a városok növekedésével és támogatásukkal fokozatosan gyarapították domini-umukat, sőt hatalmukat először az ország északi felére, majd a délre is kiterjesztették. Ezeknek a változásoknak igen nagy jelentőségük volt az ország sorsa szempontjából. "Az a hosszadalmas história, amelynek során a névleges francia királyok valóságos királyokká váltak...tele van kicsinyes harcokkal, árulásokkal, fondorkodásokkal. De mégis egy nemzet keletkezésének története" - írta Marx. /14/

A királyi dominium növekedése egyáltalán nem jelentette, az északfrancia nép területének létrejöttét. Mint már megjegyeztük, ennek a területnek már a Karoling birodalom szét- hullásának ideje óta megvoltak a maga határai, ha még nem is tulponosan. A nép léte elképzelhetetlen e népnek a helyi dialektusok fölébe kerelkedő egységes nyelve és az illető nyelv dialektusait beszélő nép által lakott közös terület nélkül. A nép nyelve és területe még hosszú fejlődésen megy keresztül, mielőtt a nemzetre jellemző szilárd közösség kialakul. De mindenestre innen indul ki a nép története. Az egyes grófságok- nak illetve hercegségeknek a királyi dominiumhoz való csato- lása a királyi hatalom fokozatos növekedését jelentette, ami a királyt névleges uralkodóból igazi uralkodóvá tette. A kon- krét történeti feltételek - a városok és a feudalizmust kiszol- gáló árutermelés-növekedése - képezték a királyi hatalom és a polgárság közötti szövetség alapját. A királyi hatalom, mint a kialakuló nemzet képviselője felé vonzódtak a feudális tár- sadalom összes haladó elemei. A királyi hatalom növekedése során megsemmisítette a lázadó vazallus államokat és egyre nagyobb területre terjesztette ki az egységes közigazgatási rendszert, biráskodást, katonai és pénzügyi szervezetet.

Ilyennédon már az északfrancia nép létezésének kezde- ti időszakában /ugyanugy mint a délfranciáknál/ meg volt a nyelv és a terület bizonyos közössége, bár a nyelv helyi dia-

---

13/ Engels: A német parasztháború. Bpest, 1949. 146.1.

14/ Marx-Engels, Vél. levelek. 106.1.

lektusokra, a terület pedig feudális hercegségekre oszlott. A népek további fejlődése során a nyelvnek és a területnek ez a közössége egyre inkább megerősödött.

- . -

De a francia nép történetében számos olyan körülmény volt, ami nagymértékben bonyolította fejlődését. Ilyen tényező először az, hogy a leendő francia burzsoáz nemzet területén nem egy, hanem két nép volt /15/, amelyeknek teljes összeolvadási folyamata hosszú ideig tartott; másodsor a francia földre több ízben betörő Anglia elleni hosszadalmas háború; harmadszor az, hogy Franciaország egész keleti határát burgund területek foglalták el, s a velük való egyesülés szintén bonyolult és hosszadalmas folyamatot jelentett.

Tekintsük át most röviden ezeket a körülményeket. Ezek együttesen fogják adni a Franciaország területének fejlődését jellemző fő vonásokat. Az egyes hercegségek központosított államba való tönörülésének alapját képező gazdasági közösség fejlődéséről majd alább lesz szó.

Franciaország északi részét a délitől a Massif central választotta el. Ennek északi peremén húzódott a középkorban az északi és a déli nyelvterületet elválasztó /langue d'oïl és languedoc /16/ nyelvi határ, jelenleg viszont a délfraancia nyelvjárások határa. A trubadúrok nyelvén Provenconak nevezték Franciaország egész déli részét, a nyelvet pedig provençálnak. Ebben a tág értelemben a Languedoc, ill. Provence magában foglalta Périgord-t, Limousint, Marcheot, Guyennet, Gascognet, Languedocot és a Provence-ot /az utóbbiakat csak szűkebb értelemben, csak mint földközi-tengermelléki területeket/. Dél-Franciaországnak az ország összes többi részétől való földrajzi, etnikai és nyelvi elkülönülése a 10-12-században, a feudális széttagoltság időszakában fokozódott. Ezt az elkülönülést elősegítette a 11. század végétől kezdve /és ez különösen fokozódott a 12. században/ a délfraancia városok -Montpellier, Narbonne, Nîmes stb. felvirágzása /17/ - mivel ezeknek a városoknak a fejlődése nem annyira Franciaország belső életével, mint inkább a Földközi-tengerrel való gazdasági kapcsolataikkal függött össze.

A Földközi tenger nyugati részén a tengermelléki - olasz, spanyol és francia városok rohamos fejlődésében rendkívül nagy szerepet játszottak a kereszteshadjáratok. Ezek a

---

15/ Bretagne-ról később lesz szó.

16/ V.F. Sismarjov, A francia nyelv történeti alakítása. M.1952. térkép.

17/ Marseille és Provence területe a 15. század végéig nem tartozott Franciaország keretébe. De gazdasági és nyelvi tekintetben kapcsolatban állt vele.

városok kihasználták kedvező földrajzi helyzetüket, hogy közvetlen kereskedelmi kapcsolatot létesítsenek a Levantevel /ahol felállították faktoriáikat/ és egymással; közvetítőként szerepeltek az északeurópai országok felé irányuló kereskedelemben. Franciaország földközítengeri kikötőin keresztül szállították a keleti, olasz és spanyol árukat, valamint erre haladt át a kiváló minőségi délfancia borok, olivaj, rizs, gyümölcs egy része. A délfanciaországi folyóvölgyek már akkor tele voltak virágzó kertekkel. A Levantevel való kereskedelemben következtében sok délfanciaországi városban gyors fejlődésnek indult a kézműipar. A délfanciaországi központokban, mint Nîmesben, Montpellierben kifejlődött a kivitelre szánt finom, világosra festett gyapjuszövetek termelése, amelyhez a nyersanyagot az akkoriban juhairól híres causse fennsík szolgáltatta. Ennek következtében a 12. századra jellemző a toulouse-i grófság /azaz a szűkebb értelemben vett Languedoc/ rohamos gazdasági fejlődése.

A délfancia városok kedvező politikai helyzetben is voltak. Legnagyobb részük már a római időkben fennállt, és sok város nemcsak törvénykezési joghatóságát, hanem részben községi igazgatását is megtartotta. Ezek a városok már a 12. század elején gazdag kereskedő városköztársaságok voltak, amelyek kereskedelmi szerződéseket kötöttek az olasz városokkal. A déli lovagok és polgárok között nem volt olyan állandó ellenségeskedés, mint Észak-Franciaországban. Sok nemes a városokban lakott és kereskedelmi tevékenységet űzött. Mindennek eredményeképpen a déli városok zöne hamar kiszabadult a nagy hűbérurak hatalma alól, néghozzá a királyi hatalom közbelépése nélkül. A 12. század folyamán majdnem mindenütt felállították az u.n. "konzulátusokat." A városokban a hatalom a konzulok kezében összpontosult, akik mellett "nagytanácsok" működtek. A városok védve voltak a seigneur-öktől, míg ugyanakkor Észak-Franciaországban a seigneurök a városokat minden lehető módon kiszípolyozták./18/

A Délvidék gazdasági és politikai virágzását nagy kulturális fellendülés kísérte. A toulouse-i és montpellier-i egyetemek Európa legrégebbi egyetemei közé tartoznak. A provencai nép - írta Engels - "még a legsötétebb középkor közepette is új életre keltette az ókori hellénizmus ragyogását"/19/. Ezen a vidéken alakult ki először irodalmi nyelv és ezen a nyelven olyan költészet jött létre, amely abban az időben az összes nyugateurópai nép számára mintaképül szolgált. A provencai nép ipari és kereskedelmi tekintetben semmiben sem maradt el az olaszok mögött és abban az időben az európai fejlődés élén haladt.

18/ Lásd: Marx-Engels Archivum, V. 1938. 233.1.

19/ Marx-Engels művei, VI.k. 407.1.

Ennek a magas fejlettségi színvonalnak volt a következménye, hogy a toulouse-i grófságban elterjedt az eretnecség /az u.n. albigens-mozgalom/. E mozgalomban a városoknak a feudalizmus elleni tiltakozása jutott kifejezésre. Az albigensek között nemcsak városiak voltak, csatlakozott hozzájuk a nemesség és az alsópapság egy bizonyos része is. Annak, hogy az alsó-nemesség csatlakozott a városoknak a pápák elleni harcához, az a magyarázata, hogy az alsó-nemesség függött a városoktól és érdekeik ebben a harcban közösek voltak. Ehhez még hozzájárult az, hogy az albigens-mozgalomban a paraszti-plebejus eretnecség még nem mint a polgárságtól különvált, önálló mozgalom lépett fel. Az egyházi feudalizmussal szemben megnyilvánuló szembeszegülés széleskörű elterjedése a bizonyossága annak, milyen élenjáró terület volt akkor Toulouse vidéke, ahol ilyen méretekben elsőként indult meg a harc a katolicizmussal szemben.

Ezt az eretnecséget a keresztiesek söpredékének és az inkvizíciónak a segítségével a pápaság /III.Ince és legátusai/ fojtotta el. A pápaság ezzel nemcsak saját uralmát védte, hanem az egész feudális rendszert. De az albigensek elleni háborúk sokkal kisebb eredménnyel jártak, mint azt a katolikus egyház várta volna. Nem sikerült az eretnecséget kiirtania. A Languedoc-városoknak azonban a hadakozással súlyos károkat okozott. Bár ezek a városok később kissé magukhoz tértek, már nem tudták elérni előző virágzásukat. A 14-15. században kétségtelenül nagy fejlődést értek el a városok, de a tengeri kereskedelem terén nem tudtak lépést tartani vetélytársaikkal az olasz városállamoknak és a 14. századtól kezdve a Földközi tenger nyugati részén vezető szerephez jutott aragon-katalán tengeri hatalom városainak - versenyével. Ezért a délfraancia városok sem a 13. században, sem később nem tudták visszaszerzni a földközitengeri kereskedelmi utak terén elvesztett pozíciójukat./20/

A Földközi tenger melléki francia városok az országon belül sem tudták megőrizni vezető szerepüket. Ezeknek a városoknak kevés kapcsolatuk volt a Délvidék elmaradt hegyvidéki körzeteivel, amelyekben a vezető erőt a nemesség játszotta. Az egész Délvidéken még a városok virágkorában, a 12. században sem alakult ki összefogó gazdasági és politikai központ. Toulouse nem vált a Délvidék igazi fővárosává, a gróf hatalmát pedig gyengítette a nagy városok önállósága. Ezek pedig ezenkívül egymással versengtek a kereskedelem terén. Guyenne és Languedoc /azaz a volt toulouse-i grófság kissé csökkent területtel/ különböző gazdasági és politikai irányvonalat követett. Guyenne gazdaságilag az Atlanti óceán partján fekvő országok piacai felé orientálódott, Languedoc pedig a Földközi

---

20/ Egyedül Marseille volt kivétel, mint a Dél-Itáliában külön kereskedelmi előjogokat élvező Anjou Nápolyi Királyság nagy kikötője.

tenger országai felé. Az aquitániai "örökség" még a 12. század második felében a Plantageneteknek jutott. A Délvidék mindjárt az albigens háborúk után felosztásra került Anglia és Franciaország között.

A 15. század közepére az egész Délvidéket elfoglalták az északi franciák. Ezek lényegesen alacsonyabb kulturális színvonalon álltak, mint a délvidékiek. Ennek ellenére - mint Engels kiemeli - a Délvidéknek Észak-Franciaországhoz való csatolása nem volt reakciós jelenség, sőt elősegítette a nemzeti állam kialakulását. A bekebelezés következtében provençe-iak franciákká váltak.

Miben áll a Délvidék Észak-Franciaországhoz való csatolásának haladó jelentősége? Dél-Franciaország a feudalizmus fő bástyája volt. A Délvidék szembenállása Észak-Franciaországgal az egész Franciaország haladó erőivel való szembenállássá vált. A Languedoc-városok részben az albigens háborúk miatt, de főleg az általános kedvezőtlen helyzet révén, elvesztették a földközítengeri kereskedelemben és az országon belül élvezett előző kivételes helyzetüket. A Délvidéken nem volt központi hatalom, mert a két király - a francia és angol király - uralma az első időkben csak névleges volt. Ilyen körülmények között a Délvidék igen hamar sajátos "nemesi köztársasággá" vált. A garázda nemesek erős fészket raktak itt maguknak és makacsul védték feudális jogaikat és kiváltságukat. Ez különösen szembeszökően mutatkozott meg a százéves háború idején, a Burgund-Armagnac belviszály és a hugenotta háborúk időszakában.

Dél-Franciaország, amely túlsúlyban lévő gazdag városokkal valamikor élenjáró vidék volt, a feudális arisztokrácia és a lovagok, a minden rendű és rangú seigneurök százainak uralma alá került, akik helyi függetlenségük fenntartása érdekében szövetségre léptek az angol hűbérurakkal, a francia nép ellenségeivel. A délvidéki hűbérurak Észak-Franciaországgal szembeni makacs ellenállásuk érdekében felhasználták a déli és délnyugati városok szeparalista törekvéseit is. Ennek az lett az eredménye, hogy a provençe-i népet Engels megállapítása szerint - "az északfranciák mint tehetetlen tömeget vontatókötélükre fogták"/21/

A két rokon nép összeolvadása egységben burzsoá nemzetté súlyos harcok közepette ment végbe és csak a francia polgári forradalom korszakában fejeződött be, de a Délvidéknek az Észak-Franciaországhoz való csatolása már a 15. század végére, XI. Lajos uralkodása idejére végbenent. Ez készítette elő a két nép későbbi igazi összeolvadásának lehetőségét.

- . -

21/ Marx-Engels művei, VI.k. 408.1.

A másik fontos körülmény - mint erre már fentebb rámutattunk - amely a két rokon francia nép fejlődését gátolta és összeolvadásukat megnehezítette, az Angliával francia földön folyó hosszas megszakításokkal 300 évig tartó háboruskodás volt.

A 10. század elején az Alsó-Szajna mellett fekvő területet a normannok foglalták el, akik azután uralmukat a tengerparton egész Bretagneig kiterjesztették. A normannok rendkívül gyorsan elvesztették nyelvüket, beleolvadtak a helyi lakosságba és nemcsak hogy átvették az akkor Észak-Franciaországban uralkodó rendszert, hanem azt tovább is fejlesztették. A normann hódítók "elfranciásodásának" gyors üteme szemléltető bizonyossága annak, hogy milyen erős volt már akkor az északfrancia nép, hogy teljesen magába olvasztotta a hódítókat. A normandiai nyelvjárásban mindössze néhány skandináv szó maradt és néhány helynév - mint a hódítók személyneveinek nyomai.

Miután a normannok Angliát elfoglalták, az angol király uralma alá került Franciaországnak majdnem egész északi partvidéke és Maine, 1154-ben pedig a Plantagenetek birtokává váltak Franciaországban nemcsak a Loire-i grófságok /Anjou, Touraine/, hanem egész Aquitánia is /az akkori értelemben Poitouval, Auvergnnyel, stb. együtt./ Ez súlyos csapást jelentett az egész francia népre, nemcsak a Capetingekre. Az a körülmény, hogy a francia területnek kétharmad része idegen uralom alatt állt és ennek hátrányos hatása meg is mutatkozott az egész ország fejlődésében. Az angol királyok kontinensen fekvő birtokaikról igen sok anyagi értéket vittek el, ami Franciaország fejlődését hátráltatta.

A Capetingek egymásután kebelezték be vazallusaik birtokait. Így 1186-ban birtokukhoz csatolták Vermandois grófságot, 1189-ben Berryt, 1214-ben Artoist, 1284-ben Champagnet, stb. Hosszu időbe telt - a 12. század közepétől a 15. század derekáig, azaz a százéves háború végéig tartott - amíg a francia földet visszavitték Angliától. Az északi és Loire-menti területek - azaz az északfrancia nép földjeinek - visszacsatolása elég gyorsan ment végbe. A 14. század elején már csak Cinte-től a Pireneusokig terjedő tengerparti sáv maradt az angolok kezében.

Anglia válasza a francia földnek egy egységes központ köré való tömörítésére a később százéves háború nevet nyert háború volt. Angliát Franciaország elleni hódító politikára sarkallta belső helyzete és az, hogy sok angol feudális ur és részben a kereskedők érdekelve voltak Guyenne gazdasági és politikai uralmában, valamint gazdasági érdekeik fűződtek Flandriához. Engels kihangsúlyozza ennek a politikának történelmi csődjét, amikor az angolok terveit "Don Quijote-féle hódító terveknek"/22/ nevezi, hasonlóképen a németek római had-

járataihoz. Anglia százéves háboruban hódító, rabló célokat követett. Franciaország szempontjából viszont ez a háboru igazságos, felszabadító háboru volt. Ha az angolok meg tudták volna valósítani hódító terveiket, ez megakadályozta volna a francia népek /mind az északi, mind a déli francia nép/ természetes és törvényszerű fejlődését, amely egy egységes nemzeti állanban való összeolvadásukhoz vezetett.

Alaposabban kell megvilágítanunk a flandriai kérdést, mert az volt az Anglia és Franciaország közti harc egyik tárgya. Flandria Franciaország politikai határain belül esett, sőt szoros kereskedelmi kapcsolatban állt ezzel. Flandriában szilárd gyökeret vert a francia nyelv. IV. Fülöpnek nem volt kevesebb alapja Flandria bekebelezésére, mint pl. utódainak a 16. században Bretagne Franciaországhoz való csatolására, hiszen Bretagne mind nyelvi, mind etnikai összetétel tekintetében szintén idegen volt Franciaország számára. Flandria abban különbözött Bretagnétól, hogy az utóbbinak, mint félszigetnek, egyedül Franciaországgal volt közös határa. Flandria mint határmenti terület, más országokkal is gazdasági kapcsolatban állt. Flandriában a legnagyobb erőt a gazdag és független városok képviselték. Ezek meg is védték függetlenségüket nemcsak Franciaországgal, hanem Angliával szemben, nemcsak a 14-15. században, hanem később is...Jellemző, hogy végereedményben épp a három legfontosabb város - Ypres, Bruges és Gand /Gent/ - területe maradt Franciaországon kívül.

De nem Flandria volt a háboru fő oka és az angol hódítások fő tárgya. Anglia győzelme Sluysnál megsennsítette a francia flottát, Crécy-i győzelme utat nyitott neki Calaisba, és ezek birtokbavétele 1347-ben zárta le a Flandria határánál folyó hadműveleteket. Ezután a fő jelentőségre a délnyugati rész tett szert, ahonnan az angolok a gascogneiakkal együtt rabló betöréseket intéztek a központi francia területek ellen. Végül pedig az a körülmény, hogy Anglia elszakította az egész délnyugati területet, ez mindenképpen lassította azt a folyamatot, amelynek során az északfranciák a délf francia nép területét elfoglalták.

Engels így ír Franciaországról: "Ott - a középkorban az idegen betörést a hódító angol képviseli, aki a provancal nemzetiség javára avatkozik be az észak-francia nemzetiséggel szemben. Az angolokkal vívott háborúk... az idegen beavatkozók kiűzetésével végződtek s azal, hogy Észak legyőzte Délt."/23/

Jellemző, hogy az angolokat Észak-Franciaország úgyszólván magára hagyatva üzte ki a Délvidékről a 14. században.

V. Károly nem kapott aktiv támogatást sem az Angliához került Aquitániától, sem a Languedocban. Hadai a fő csapás-

kat Auvergnéből és a Loire-menti területekről, azaz északról, intézték az angolok ellen. Az angolok olyan szilárdan vetették meg lábukat az atlanti kikötőkben, hogy V. Károly minden erőfeszítése ellenére sem tudta őket onnan kiverni.

De a Délvidéknek az Északkal való teljes egyesülése, amely a 14. század nyolcvanas éveig majdnem teljesen megvalósult, még nem volt végleges. A 15. század elején újból betörték az angolok és nemcsak Normandiát, Maine vidékét és egyéb területeket foglaltak el /aminek eredményeképpen egész Észak-Franciaország Anglia és szövetségese, Burgundia uralma alá került/, hanem Franciaország elvesztette függetlenségét is. Az angol és francia egyesült állam királva 1422-ben az angol VI. Henrik lett. Ebben a Franciaország szómára rendkívül vészes időben az egész francia nép harcra kelt a hódítók ellen. A harcban a fordulópontot az ostromlott Orleáns felmentése jelentette. Ez a francia győzelem, amelynek élén Jeanne d'Arc, a hős hősnő állt, véglegesen elzárta az angolok elől a dél felé vezető utat, úgyhogy nem tudtak egyesülni azokkal az erőikkel, amelyek az újból /innár harmadszor/ elfoglalt nyugati Guyenneben állomásoztak. A franciák orleánsi győzelme megkönnyítette számukra a további hadakozást. Végül is az angolok kénytelenek voltak lemondani a francia földre és a francia koronára támasztott igényeikről.

Az angolok felett aratott végleges győzelemmel egyidejűleg befejezést nyert a Délvidéknek Észak-Franciaországhoz való csatolása. Az angolok betörései a Délvidékre csak elődázhatták az északiak győzelmét, de nem változtathatták meg a történeti folyamat menetét. A százéves háború még fokozottabban megmutatta, hogy Franciaországnak meg kell teremtenie a nemzeti egységet.

- . -

A harmadik tényező, amely a francia nép fejlődését, majd a francia nemzet kialakulási folyamatát akadályozta, a burgund földéért folyó harc volt. Burgundiában nem alakult ki a délfranciához hasonlóan saját nyelvvel rendelkező egységes nép. Burgundia egyes részei mind nyelvük, mind politikai sorsuk tekintetében eltértek egymástól.

Kezdetben a tulajdonképpeni Burgundia /a Saône, Rhône és a Felső-Loire menti területek/, amelyet az 5. század derekára a burgundok elfoglaltak /ebbe beletartozott a tengermelközi Provence is/, a frank királyság különálló részét alkotta. Mikor Nagy Károly birodalma széthullott, Burgundia két részre oszlott. A Saône és a Loire-menti területek Franciaország kebelébe kerültek, /burgundi hercegség néven/ és vazallusi függésben álltak a francia királytól. Burgundiában az északfrancia nyelv burgundi dialektusa uralkodott. Az összes többi területek /a későbbi Franche-Comté, Szavoja, Dauphiné, Provence, a Rhône jobbpartja és a későbbi Svájc nyugati része/ Lothar "vegyes államának" részét képezték, majd két /Felső- és Alsó-

Burgundia/ burgund királysággá alakultak és végül 1032-1034-ben névlegesen a német birodalom kebelébe kerültek. A 12.század elején a Provence - a provence-i nyelven beszélő lakosság területe - egyszersmindenkorra elvált Burgundiától és Katalonia uralma alá került. Az 1246-1481 közötti időben Provence az Anjou-ház birtoka volt, gazdasági és politikai szempontból a Nápolyi királysághoz tartozott és csak 1481-ben csatolták vissza Franciaországhoz.

Nyelvi tekintetben a Rhôna jobbpartján fekvő területek voltak egyneműek Forezben, Lyonnais nyugati részén és Vivarais-ban provence-i nyelvet beszéltek, Lyonnais keleti részén pedig az északfrancia nyelv egyik dialektusát. Franche-Conté-nak, Szavojának, Dauphinének és az alpesi területeknek megvoltak a maguk dialektusai, amelyeket rendszerint a délkeleti dialektusok külön csoportjába sorolnak; ezeknek olyan jellemző vonásaik vannak, amelyek révén közel állnak mind az északfrancia, mind a provence-i nyelvhez; néha frank-provence-i dialektusoknak is nevezik őket, kihangsúlyozva ezzel kevert jellegüket. Ezeket a területeket fokozatosan, igen hosszú idő során csatolták vissza Franciaországhoz: a Rhône jobbpartját és Dauphinét a 14. században, a Franche-Conté-t átmenetileg 1482-1493-ban és véglegesen 1687-ben, Szavoját teljesen és véglegesen 1860-ban.

A francia nyelvű svájci területek így is Franciaország határain kívül maradtak, akárcsak Belgium déli területei, ahol a francia nyelv vallon dialektusát beszélik. "Ez annak a bonyolult és lassu történeti folyamatnak természetes eredménye, amelyen Európa az utóbbi évezred alatt keresztülment, mikor majdnem minden nagy nemzetből levált szervezetének egy-egy darabja, és elszakadva a nemzeti élettől, legtöbbször olyan nagy mértékben vett részt egy más nép nemzeti életében, hogy azután már nem akart ismét egyesülni saját törzsével."/24/

A keleti területek visszacsatolása alig volt kevésbé nehéz és hosszadalmas folyamat, mint a délvidék egyesítése Északkal, amit az Angliával való háború tett bonyolulttá. Már a 14. század második felétől megindul egyes németalföldi körzeteknek a burgund hercegek /25/ /a francia királyi ház tagjai/ örökségéhez való csatolása. Németalföld gazdasági és politikai tekintetben oly hamar tulszárnyalta magának Burgundiának a jelentőségét /ehhez ekkor csak maga a hercegség és Franche-Conté tartozott/, hogy e burgund "közbeékelte állam" központjai Gand /Gent/ és Brüsszel lett. A 15. században a százéves háborúban a burgund hercegek önálló helyet foglaltak el és először Angliával kötött szövetségük révén biztosították az angoloknak az uralmát Északon, maguknak pedig Pikardia birtokát. Majd 1435-ben Arrasban Burgundia békét kötött Fran-

24/ Marx-Engels művei, XIII.k. I.rész, 155-156.l.

25/ A többi királyi herceg birtokai Franciaország belső körzeteiben feküdtek és ezért lényegesen nem tartóztatták fel a népek és a nemzeti állam fejlődését. Más kérdés volt a határmenti Burgundia.

ciaországgal /mint egyenrangú hatalom/ és egyre inkább terjeszkedett majdnem az egész keleti határ mentén. Merész Károly uralma idején Burgundiához csatolták Lotharingiát, a Felső-Rajna vidékét, Geldernt, stb. Így a burgund állam összefüggő gyűrűként fogta körül Franciaország egész északkeleti vidékét a La-Manche melletti Dieppetől egész Lyonig, sőt tisztán franciálakta területeket is felölelt, mint Pikardiát és Nivernais-t.

Elkerülhetetlen volt, hogy Franciaország háborúba ne bonyolódjék "vazallusával", mikor ez önálló királyságot akart alakítani és hatalmába akarta keríteni a "burgundok királyságának" egész területét és erre a harcra elsősorban gazdaságilag legfejlettebb körzeteit, azaz Németalföldet használta fel. Ezt csak az a körülmény odázta el valamelyest, hogy Franciaországnak először két másik elsőrendű feladatát kellett elintéznie, kiűznie területéről az angolokat és bekebeleznie a Délvidéket. Csak miután sikeresen megoldotta ezt a két feladatot, indult meg a központi hatalom harca külföldi birtokaira támaszkodó burgund vazallusa ellen. Ez a harc volt XI. Lajos külpolitikájának lényege és ehhez az ország minden erejének megfeszítésére szüksége volt.

Ebben az időben a burgund állam keretébe olyan ősi francia provinciák tartoztak, mint a burgund hercegség, a Franche-Comté, Pikardia, Artois, valamint Flandria és Lotharingia, melyeknek egy része később Franciaországhoz került. E területek mellett, ahol a lakosság /Flandria egy részének kivételével/ francia nyelvű eljárásokat beszélt, a burgund hercegek birtokában volt Németalföld is. Ez az etnikai és nyelvi tekintetben kevert "közbeékelte állam" /a területek gazdasági fejlettsége sem volt egyforma/ nem lehetett szilárd. Merész Károly halála után végleg Franciaországhoz került egész Pikardia, valamint a burgund hercegség. Ami Franche-Comté-t és Artois-t illeti, ezek rövid időre a francia királyság kebelébe kerültek /1482-1493/, majd ismét visszakerültek a "burgund örökség" keretébe és ebben a minőségükben jutottak a 16. században V. Károly Habsburg-birodalmába. Végleg csak a 17. század második felében csatolták őket vissza Franciaországhoz.

Ilyen módon a burgund területért folyó harc XI. Lajos uralma idején a központi hatalom győzelmével és a nemzeti állam még csak igen megnyírbált területtel rendelkezett. Hiányzott belőle nemcsak Bretagne, hanem Dél-Flandria, Lotharingia, Szavoja és Rousillon is /nem is szólva Elzászról és Korzikáról/. Sőt még olyan törzsükös területek is, mint Artois és Franche-Comté 11 évre ismét elszakadtak Franciaországtól és visszacsatolásuk egész a 17. század végéig váratott magára.

Így a 16. századig - amikor a francia nemzet születőben volt, csak egy feladat nyert végleges megoldást, az, hogy Angliától visszafoglalták a francia földeket. Azoknak a feladatoknak a megoldása, hogy Észak-Franciaország teljesen összeolvadjon a Délvidékkel és visszacsatolja az átmenetileg elvesztett keleti területeket, ez a burzsoá nemzet növekedé-

sének és megérésének időszakára maradt örökségül. Bretagnet 1491-ben csak formálisan csatolták Franciaországhoz, és csak a 16-18. században nőtt össze bizonyos mértékig Franciaországgal. De a breton nyelv máig is fennmaradt és a bretonok - úgy mint a mai Franciaország délnyugati határszélén lakó baszkok rég letűnt népek /a kelták és az ibérek/ maradványai. Tehát a francia nép közös területe a 16. századig még nem alakult ki teljesen; ez csak a felfelé haladó kapitalizmus korában, a burzsoá nemzet kifejlődésének időszakában valósult meg.

- . -

A gazdasági élet közössége a kapitalizmus előtti időszakban csak igen viszonylagos lehet. A kézműiparon nyugvó árutermelés korlátozta a belső piac méreteit, kisméretű volt a külkereskedelem is. A termelést béklyóba fogták a tisztán céhrendszerű ipar formái és ennél fogva megtartotta feudális jellegét. A nyugateurópai országokban a 14. században már többé-kevésbé rendszeres árucserével találkozhatunk egyes területek határain belül, a 15. század végére, a kapitalista termelési mód jelentkezésének előestéjén pedig ez a csere jelentősen kibővül, az ország nagy területeit fogja át. Ennek ellenére, ebben az időben még nem beszélhetünk a nemzeti piac meglétéről.

"A belső piac akkor jelenik meg - írta V.I. Lenin - amikor az árugazdaság megjelenik; ennek az árugazdaságnak fejlődése teremt meg s fejlődésének fokát a társadalmi munkamegosztás foka határozza meg; az árugazdaságnak a termékekről a munkaerőre való átvitelével terjeszkedik..." /26/ Az árugazdaság kezdeti időszakában a társadalmi munkamegosztás csak elhatárolta a kézműipart a mezőgazdaságtól. Később a kézműipar differenciálódott, de szintén csak a helyi piac szükségleteinek keretén belül. Az egyes területek között csere csak esetenként történt. Kb a 14. századtól kezdve a kézműipar fejlődésével a céhek és a kézműiparosok mindjobban kialakuló specializálódása révén fokozódott a csere is az egyes országrészek között és az egyes területek is specializálódnak az ipar, sőt a mezőgazdaság terén is. A területek közötti fokozódó csere, a fokozatosan növekvő áruforgalom, a kisebb helyi piacoknak országos piaccá való összpontosulása azt eredményezte, hogy a területek, körzetek, hercegségek egy egészé tömörültek.

Franciaországban ez a folyamat a 14. század első felében indult meg, de a százéves háború akadályozta lezajlásának természetes menetét és a 15. század végéig ebben az irányban bizonyos sikereket csak Franciaország északi részén észlelhetünk. Ami az ország különböző részeit elsősorban a

Délvidéket és Északot egy egészbe összeforrasztó igazi "összfranciaországi piacot" illeti, ennek kifejlődése már a 17-18. századra, azaz a kapitalizmus kialakulásának és fejlődésének időszakára esik.

A 15. század végén az északfrancia és délfancia népek közötti gazdasági kapcsolat még nagyon gyenge volt. A helyzet nem változott lényegesen egészen a 16. század derekáig. Ez a magyarázata annak, hogy a 16. század második felében Franciaországban jelentkező gazdasági, társadalmi és politikai válság idején a Délvidéken egy elég hosszú ideig fennálló önálló köztársaság keletkezik: A Délvidék határozottan visszautasította a nemzeti kötelék szükségességét. Csak a 17. századtól kezdve indul meg az ország két felének egy gazdasági egységgé való összeolvadásának folyamata.

Most tekintsük át röviden azokat a fő tényeket, amelyek azt tanúsítják, hogy Franciaország északi részén bizonyos fejlődést mutat a gazdasági közösség. Az északi folyók /a Szajna, a Loire középső folyása és mellékfolyói/ medencéje kitűnik a víziutak rendkívül kedvező fekvésével, ennek pedig a középkorban a belkereskedelemben fejlődése szempontjából döntő jelentősége volt. Főleg ez a körülmény magyarázza a Szajna, Marne, Oise, Somme folyók mentén, valamint a Loire középső folyásánál fekvő városok gyors növekedését. A 13. század végére ezek a városok már szoros kapcsolatban állnak egymással. A szajnai városok közül a legnagyobb szerepet Párizs, a Loire-menti városok közül pedig Orleans játszotta. Párizsban már a 12. században megjelenik a "belvizi kereskedők céhje", amely a fő szerepet játszotta a város igazgatásában. 1210-ben, Normandia meghódítása után, a roueni és párizsi "belvizi kereskedők" a királyi hatalom erős támogatásával szerződést kötnek a Szajnában való kereskedelemben tárgyában. Létrejött egy bizonyos szajnai kereskedő-szövetség, amelyhez csatlakoztak a Felső-Szajnában és Yonne-on kereskedést űző burgund kereskedők. A 14. században találkozunk a Loire-on közlekedő kereskedők szövetségével.

A Marne, a Szajna és mellékfolyóik mentén fekvő városokban folytak le a híres champagne-i vásárok. Ezeken a vásárokon találkoztak olasz, flandriai, francia és egyéb kereskedők; ezeken a vásárokon nemcsak drága keleti cikkekkel kereskedtek, hanem helyi készítésű árukkal is, mint vászonnal, bőrökkel, valamint szarvasmarhával, borral és gabonával. Mivel 1284-ben Champagne-t Franciaországhoz csatolták, ez megerősítette ennek a vidéknek Párizsszal való gazdasági kapcsolatát. A 14. század elején Franciaország fővárosa már az ország északi részének legnagyobb gazdasági központjává vált. Párizsban kb. 300.000 lakosa volt, ami abban az időben óriási számot jelentett. A párizskörnyéki Saint-Denisben tartott vásáron majdnem az összes francia városokból /a déliekből is/ összejöttek a kereskedők.

Ilyen módon a 14. század elején az északi vidék terü-

letei között már szorosabb gazdasági kapcsolatok kezdenek szövődni. Nemcsak a fejlődő kézműiparhoz szükséges nyersanyag-gal kereskednek, hanem a városok és különösen Párizs szükségletét jelentő mezőgazdasági termékekkel is, még hozzá elég nagy mennyiségben. Így kifejlődött Észak-Franciaország egyes területeinek gazdasági specializálódása. A normandiai vasérc, só, szarvasmarha és posztó, a champagne-i és burgundiai vázson, posztó és kiváló bor, a sokfajta párizsi iparcikk élénk kereskedelem tárgyát képezte. Az északfrancia területek gazdaságilag függő viszonyba kerültek egymástól.

Ez azonban a helyi piacok összeolvadásának még csak kezdeti szakasza volt. A százéves háború súlyos csapást mért a gazdasági közösség e csíráira és tömegesen pusztította el a termelőerőket, még hozzá főképpen az északi területeken. A lakosság pusztulása, az ipar és a kereskedelem összezsugorodása, a francia területeknek hosszú ideig való megszállása a külföldi hódítók által, amit nagy területek pusztulása és elnéptelenedése kísért, a roppant adóteher, a francia hűbérurak rablásai és belviszályai - ezek azok a súlyos szörnyűségek, amelyek a francia népre szakadtak. Ki kell emelnünk azt a tényt is, hogy Franciaország 1420-1430-ban átmenetileg részekre hullott. Az északi és délnyugati vidék az angolok, az északkeleti és keleti rész a burgundok kezébe került, és a Languedoc majdnem teljesen önállóvá vált.

A gazdasági és politikai kapcsolatok helyreállítása hosszadalmas és nem könnyű feladat volt. Rögtön az angolok kiűzése és a Délvidék meghódítása után megindult a harc Burgundiával, ami szintén nagy áldozatokat követelt. A gazdaságilag még fel nem ocsudott országra újabb megpróbáltatások vártak. Rendkívül megnövekedtek az adóterhek, ami a népi tömegek számára súlyos szenvedést jelentett; az adóteher az egész gazdaság fejlődésén az adóteher hátrányosan mutatkozott meg. Csak nagy nehézséggel éledtek fel a területek közti kapcsolatok. Ebben a tekintetben jellemző Jacques Coeur kereskedelmi tevékenysége. Coeur kereskedelmi érdekeltségeinek fő színtere a Levante volt, és nem a belső piac. Nagy vagyonát főképpen a Kelettel való közvetítő kereskedelemből szerezte.

De az előző gazdasági kapcsolatok fokozatosan mégis helyreálltak és megerősödtek. XI. Lajos gazdaságpolitikája elősegítette ezt a folyamatot./27/ Mindenütt nagy vásárok nyíltak. A lyoni és normandiai vásárokon /Caenban és Rouenben/ élénk nagykereskedelem folyt hazai és importárúokban. Az árucikkek jelentős részét azután /szintén főképp nagyban/továbbárusították a területi piacokon és végül a kis helyi vá-

---

27/ Érdekes megemlíteni, hogy az egész "burgund örökségből" a 15. század végén Franciaország számára csak azok a részek maradtak, amelyek gazdaságilag már ugyanis Franciaországhoz kapcsolódtak - a burgund hercegség és Pikardia.

sárokon keresztül jutott el az áru a fogyasztók széles köreihez. Jelentősen kifejlődött a fémkohászat és fémfeldolgozás /főképpen a tűzérségi szükségletekre és egyéb nem tűz-fegyverek készítésére/n megjelent a selyenhernyótenyésztés és a selyenkészítés. Mindez méginkább elősegítette az egyes területek specializálódását és a közöttük kifejlődött árucserét. Lyon jelentősége megnőtt, mert ez lett a központ, amely az északi területeket a Délvidékkel összekötötte. Lyon, amely kezdetben főképpen olyan határmenti város volt, ahol olasz kereskedők és bankárok voltak tulsúlyban, most francia várossá, a francia selyemipar bölcsőjévé és az ország fő vásári központjává vált. XI. Lajos feltámasztotta a lyoni vásárokat és nagy kiváltságokat adott a városnak. A lyoni vásárok nemzetközi jelentőségük mellett lényeges tényezővé váltak a nemzeti piac kifejlesztése terén is. A 15. század végén Lyonba hozták készítményeiket a többi vidékek: Normandia, Berry, Poitou és Languedoc posztót, Forez, Beaujolais, Roimnais és Bresse vásznat, Auvergne és Limousin szőrmét, Beaujolais, Lyonnais, Gevaudan és Albigeois festékanyagokat, és Párizs különféle készítményeket./28/

A fenti felsorolás mutatja, hogy a lyoni vásárokon még az országnak korántsem minden területe vett részt és hogy Lyon tevékenységi köre főleg a Lyonhoz közeleső körzetekre terjedt ki. Mégis a területek közti kapcsolatok szakadatlanul erősödtek. Nemcsak az ország északi részén, hanem Rouantól Marseille-ig, a Szajna, a Saône és a Rhône mentén állandó és intenzív kereskedelmi forgalom fejlődött ki. De a gazdaságilag fejlett Északnak Marseille-lel való kapcsolata, amely az ország keleti részén lévő folyókon bonyolódott le, lényegében nem érintette a Délvidék egészét. Míg Északon a földrajzi feltételek elősegítették a gazdasági kapcsolatok kifejlődését, addig a Délvidéken nem voltak olyan természetes közlekedési utak, amelyek az egyes vidékeket egymással és főként a Földközi tenger és az Atlanti oceán partjával összekötötték volna. A Massif Central ágai majdnem a Pireneusok előhegyeiig nyulnak le és a Garonne és a Dordogne medencéjének nincs kapcsolata Languedoc-kal. Languedoc városait Beaucaire-től Narbonne-ig szárazföldi és tengeri utak kötötték össze, de a nyugati résszel csak Carcassonne-on és Toulouse-on keresztül vezető ut kapcsolta őket össze. A Languedoc városok főként a Levante, Olaszország és Spanyolország felé kereskedtek. A 12. században a Délvidéken több nagyvásárt tartottak: Toulouse-ban, Carcassonne-ban, Montpellier-ben, Beaucaire-ban. A beaucaire-i országos vásárnak még nemzetközi jellege is volt, ellátogattak ide spanyol, olasz és levantei kereskedők. A későbbiek során a Languedoc városok hanyatlásával kapcsolatban a 14-15. században ezek a vásárok elvesztették előbbi jelentőségüket.

Ezzel szemben Bayonne, Bordeaux, La Rochelle, majd a

28/Lásd:Gandilhon, Politique économique de Louis XI, Paris 1941. 236. l.

breton kikötők /Nantes, Saint-Malo, stb./ is kifejlődtek főképpen az Angliával, Flandriával és az Északi tenger mellett fekvő többi országokkal való külkereskedelmük révén. Különösen szoros gazdasági kapcsolat alakult ki Bordeaux és Anglia között. Bort, gyümölcsöt, diót, gabonát, festékanyagokat Anglia főként Guyenneből kapott. Az angol kereskedők sokat időztek Bordeaux-ban, a bordeaux-iak pedig az angol kikötőkben. A százéves háborúban Guyenne városai az angolok oldalán álltak, a 15. században pedig az angolok kiűzése után gyakorlatilag független köztársaságokká váltak./29/ VII. Károly rendelete, amely megtiltotta a Guyenne és Anglia közti kereskedelmet, a tartomány tönkremenését jelentette volna. "Bordeaux nem tud létezni, anélkül, hogy kapcsolatai és kereskedelme legyen az angol királysággal," - jelentették ki a bordeaux-iak a francia kormánynak. 1463-ban XI. Lajos visszaállította kereskedelmi jogait és kiváltságait és Bayonnának, Bordeaux-nak és La Rochelle-nek teljes önkormányzatot adott./30/ A 15. század végén e városok nagy és gazdag kikötők voltak, a 16. században pedig a nagy földrajzi felfedezések révén jelentőségük méginkább megnőtt. De egészen a 17. század kezdetéig kevés kapcsolatuk volt Párizssal és általában Észak-Franciaországgal; sőt a későbbiek során is csak elég lassan gyarapodtak az Észak-Franciaországgal való gazdasági kapcsolataik.

Ilyen módon a 15. század végére Franciaországban még nem alakult ki az összfranciaországi piac. Ebben a korszakban még nem beszélhetünk az ország gazdasági egységéről. Gazdasági közösség bizonyos mértékben csak Franciaország északi részében állott fenn. Marseille kivételével az egész Délvidék továbbra is elszigetelt gazdasági életet élt. A gazdasági tönrülés nem minden esetben előzi meg a politikai egyesülést. A Délvidék meghódítását nem előzte meg egységes gazdasági talaj kialakulása. Éppen ellenkezőleg, a hódítás ténye volt az az alap, amelyen a 16. századi harcok szövevényén keresztül a kapitalista termelési mód kifejlődésének eredményeképpen, egész Franciaország gazdasági közössége létrejött. És ekkor alakult ki az igazi nemzeti piac. Az állam, azaz a politikai felépítmény tevékenysége elősegítette ennek kialakulását.

Az általunk vizsgált időszakban, azaz a 9-15. században, fontos változások történtek a francia nyelv fejlődésében, melynek létrehozója és hordozója a nép volt. A nyelv történetében visszatükröződtek a francia nép gazdasági, politikai és kulturális fejlődésének fő szakaszai.

A 9. században kialakult romance nyelv két nyelvre oszlott, amelynek hordozója a két rokon nép - az északi és a

---

29/ Lodge, The Relations between England and Gascony. History, 1934. 131-139.1.

30/ Gandilhon, id.n. 367, 368, 269 1.

délfrancia - volt. A két nyelv az illető népek egységes nyelve volt, de azok még helyi nyelvjárásokra oszlottak.

A francia nyelv fejlődésében - mint más nyelveknél is - nagy változások történtek azzal kapcsolatban, hogy a fejlődő kereskedelemnek rendszeres levelezésre volt szüksége, továbbá hogy megjelent a nyomtatás, fejlődött az irodalom. Dél-Franciaországban ez a fejlődés korábban indult meg, mint északon, de azután a délfrancia nép konkrét történelmi létfeltételei következtében számos akadályba ütközött. Északon kedvezőbb feltételek alakultak ki a köznyelv kialakulásához.

Köztudomású, hogy egy nép nyelvének nemzeti nyelvvé fejlődése úgy történik, hogy az egyik helyi dialektus emelkedik és ez válik a leendő nemzeti nyelv alapjává. Ez a szerep a gazdasági és politikai szempontból vezető nyelvjárásnak jut. Ez a nyelvjárás azután fokozatosan felülkerekedik a szomszédos területek nyelvjárásaival szemben és az ország jelentős területének közös nyelvévé válik. A nemzet kialakulásának időszakában ez a folyamat már az egész országra kiterjed. Ezen a síkon meg kell említenünk, milyen alapvető különbség volt a két francia nép nyelvének sorsában.

Délen már a 12. században magas fejlettségi fokon álló irodalmi nyelv jött létre, mely a naga nemében az első volt Nyugat-Európában. A helyi nyelvjárások között az első helyre került a limousin-i nyelvjárás /nyelvi tekintetben "provençe-i" és "limousini" szinonima volt/. De ez a dialektus mégsem tudott a többi déli dialektus fölé kerekedni, mert a 13. század végétől kezdve már világosan tapasztalható a Délvidék általános hanyatlása és egyes területeinek elkülönülése. A későbbiek során a provençe-i nép beleolvadt a kialakulóban lévő francia nemzetbe és nyelve provinciális nyelvjárássá vált. Mivel Észak-Franciaországnak a Délvidékkel való gazdasági közössége lassan fejlődött ki, és a gazdasági kapcsolatok magán a Délvidéken belül sokkal gyengébbek voltak mint északon, a provençe-i nyelv helyi dialektusai összehasonlíthatatlanul életteljesebbeknek bizonyultak, mint az északiak. Míg az északi dialektusok majdnem teljesen elvesztették önálló létüket és beleolvadtak az egységes nemzeti nyelvbe és felőrlődtek benne /csak az északi határvidékeken maradtak meg a helyi nyelvjárások maradványai/, a Délvidéken még manapság is teljes tarkaságukban megvannak a helyi nyelvjárások/ a marche-i, limousini, a felső-auvergne-i, alsó-auvergne-i, felső-languedoc, alsó-languedoc, gascogne-i, provençe-i/.

A francia nemzeti nyelv az Isle-de France dialektusából fejlődött ki, mert ez volt mind gazdasági, mind politikai tekintetben Észak-Franciaország élenjáró dialektusa. A nemzeti nyelv kifejlődése párhuzamosan haladt azzal a folyamattal, ahogy Párizs az északfrancia nép központjává

vált./31/ A központi-francia nyelvjárás különleges helyzetének első jelei már a 12. század végén megmutatkoztak, elsősorban az irodalmi nyelv területén, bár meg kell állapítanunk, hogy ebben az időszakban, a 12. század végén és a 13. század elején, egyes szomszédos nyelvjárások - mint pl. Pikardia és Normandia nyelvjárásai - nem voltak kevésbé fejlettek, mint az Isle-de-France nyelve. Ezekben a dialektusokon is állítottak ki hivatalos iratokat a városi önkormányzati szervek, sőt irodalmi műveket is írtak e dialektusokon. A 13. század elején, a negyedik keresztes hadjárat egyik résztvevője, Robert de Clary lovag, hazai pikárd nyelvjárásán írta meg a hadjárat krónikáját. De ez volt a helyzet azokon a területeken, amelyek nem álltak szoros politikai kapcsolatban Párizsszal. Ami azonban az északi területek törzsét illeti, amely már szilárd egységet képezett /Isle-de-France, Vermandois déli része, Nyugat-Champagne, Orléanais, Blois, Berry, stb./, a nyelvi közösség itt a 13. században már kétségtelenül megvolt. Villehardouin champagne-i maréchal a 13. század elején szintén központi-francia dialektusban írta meg krónikáját, és krónikájában a champagne-i dialektusnak csak jelentéktelen nyomai fedezhetők fel. Ez a példa annál is érdekesebb, mert a szerző nem írta, hanem tcllbamondta művét, korának össznépi beszélt nyelvén. Ugyancsak a 13. században a városi hatóságok hivatalos irataiban láthatjuk, hogy a központi-francia dialektus elemei hogy hatolnak be a helyi dialektusokba. A 13. század végén már azt tapasztalhatjuk, hogy a központi-francia nyelv már az egész északi vidéken elterjedt. Ennek egyik bizonyossága a francia "Nagy krónika" 1274-ben Saint-Denis-ben készült fordításának népszerűsége. A 14. században Franciaország északi részén központi-francia dialektus kétségtelenül uralkodó volt az irodalomban és a hivatalos iratokban; a királyi hivatalnokok révén pedig kezdett behatolni a Délvidékre is.

A százéves háború feltartóztatta a nyelvi közösség kialakulását Észak és Dél között. Guyenne-nek Anglia által való elszakítása és Languedoc függetlenségének fokozódása megakasztotta ennek a nyelvi közösségnek a kifejlődését és elősegítette a helyi déli dialektusok megerősödését. Délen Párizs nyelve csak az udvarral kapcsolatban álló arisztokrácia, a királyi hivatalnokok és részben a kereskedők körében terjedt el. A nyelvi közösség azonban északon már annyira erős volt, hogy ezt még a százéves

---

31/ Itt nem érintjük a latin nyelv kiszorításának folyamatát, mert ez a nyelvi közösség kialakulásában csak alárendelt szerepet játszott. A latin nyelv Franciaországban, mint a többi nyugateurópai középkori országban is, nem volt össznépi nyelv.

háboru megpróbáltatásai sem tudták megingatni. A legjobb példa erre talán az, hogy a távoli határvidékről, Lotharingiából származó Jeanne d'Arc nyelvét Észak-Franciaország egész népe, így a francia hadsereg katonái is egyformán megértették. Az ország északi területén tehát kialakult a nyelvi közösség, amelyet számos nemzedék hozott létre, hogy kielégítse az egész társadalomnak, a társadalom minden osztályának szükségletét.

Ilyenmódon a 15. század végére Észak-Franciaországban már egységes, össznépi, magas fejlettségi fokon álló nyelv volt. Emellett természetesen egyes területeken, különösen északnyugaton és északkeleten: még nem tűntek el véglegesen a helyi dialektusok. A provence-i nyelv még sok helyi dialektusra tagozódott. Az északi nyelv behatolása Délre még csak kezdeti szakaszában állt.

- . -

A meghatározott életviszonyok eredményeképpen minden nemzetnél nemzedékek során át egy bizonyos lelki alkat, egy sajátos szellemi arculat, "nemzeti jellem" alakul ki. Amennyiben a "nemzeti jellem" "a nemzet közös kulturájának sajátos kifejezésre jut - mégis megfogható és nem hagyható figyelmen kívül"/32/. A "nemzeti jellem" együtt alakul a nemzet életviszonyaival és rányomja bélyegét a nemzet arculatára.

A kultúra közössége, mint a nemzet egyik eleme, szintén észrevétlenül alakult ki, még a kapitalizmus előtti időkben, mint a nemzet többi eleme is, de igazi fejlődése csak a felfelé haladó kapitalizmus korszakában kezdődik.

Nehéz valamennyire is teljesen meghatározni egy már kialakult nemzet lelki alkatát és kulturális közösségét. Még nehezebb ezt megállapítani egy népnél, amely még meg sem indult a burzsoá nemzetté válás útján. Mégis kétségtelen, hogy már ebben az időben is kialakultak a lelki alkat bizonyos vonásai, amelyek az egyik népet a másiktól megkülönböztetik és amelynek nyoma rajt van az illető nép történetén, a ránkmaradt irodalmi és művészeti emlékeken, a népművészetben. Minden népnek sajátos szellemi arculata van, melynek vonásai hosszú nemzedékeken keresztül alakultak ki és fejlődtek ki.

Franciaország a középkorban a klasszikus feudalizmus országa volt. A feudális rendszer itt korábban és teljesebben fejlődött ki, mint más országokban, a jobbágyrendszer pedig a parasztság egész tömegét felölelte. A feudális kihasználás súlyos formái kiélezték az osztályharcot. A parasztek és a városiak felkelései az egész középkor folyamán egymást érték. Az osztályok harca a 18-19. században itt na-

gyobb mértékben ért el döntő szakaszához, mint más országokban./33/ Ez a vonás bizonyos tekintetben már a feudális időszakban megmutatkozott. 1358-ban a felkelt francia parasztok arra vágytak, hogy "a nemeseket az egész világon kiirtsák", sőt rettenthetetlenül nyílt harcban is megütköztek osztályellenességeikkel. A francia városokban a kommuna mozgalom nem egyszer forradalmi jelleget öltött./34/ Így még a nemzet kialakulását megelőző időszakban kezdtek kifejlődni az osztályharcnak azok a hagyományai, amelyek a későbbiek során olyan hatalmas szerepet játszottak a francia nép történetében, és amelyek mintegy nemzeti jellemvonásává avatták a forradalmi hevet.

A 15. században, a százéves háború idején, igen szembeesőképpen megnyilvánult a francia nép hazafiassága. A partizánmozgalom, mint a francia nép egész hősi harca a külföldi hódítókkal szemben, szemléletes bizonyossága volt nemzeti öntudatának. A hazafiúi érzések kifejezésre jutottak sok akkori irodalmi és publicisztikai műben is. Ezek az érzések, a hazáért egységes és egész ország - eszméje, már korábban - a 14. század közepén a népet ért megrázkódtatások és balsors idején - kisarjadtak. Az angol feudális urak Észak-Franciaország népe számára már akkor gyűlölt idegenek voltak, akik "a drága Franciaország" földjére törtek. Ezek az érzések egyformán megvoltak a városiakban és a lovagok alsó rétegeiben is. Az angol csak uraskodik a saját portáján... a tenger maradjon csak határ Anglia és Franciaország között"/35/ - így szól egy költemény a 14. század negyvenes éveiből.

Már akkor, a 14. század derekán világosan kifejezésre jutott egész Franciaország egységének eszméje a francia "Nagy krónikában", ebben a Saint-Denis-ben összeállított hatalmas krónikagyűjteményben, amely a királyi hatalom politikai érdekeit is szem előtt tartotta. E krónika rendkívüli közkedveltsége révén az ország egységének eszméje a városiak és a lovagok széles köreinek tudatába vésődött be. Az ország történetének ez az anyanyelven írt műve kedvelt könyv lett minden városban és minden kastélyban, s igen nagy szerepet játszott a franciák nemzeti öntudatának és kulturális közösségének kialakításában. Ebből a könyvből szerezték a franciák történeti ismereteiket, ebből ismerkedett meg a kor minden írástudó embere a hazáért történetével. Az ország történetéből egy és más egész a népig eljutott. A vándorénekesek /jongleur-ök/ történeti témáju énekeikhez nagymértékben felhasználták a francia "Nagy krónikát", amelyet azután minden városban, fa-

---

33/Lásd, Marx-Engels művei XVI.k. I. rész, 189.1.

34/ Lásd: Marx-Engels Vál. levelek, 96.1.

35/ D. Kirkland, The Growth of National Sentiment in France before the XV C. History, 1938. júniusi sz., 17.1.

luban és uton-utfélen énekeltek. Azok a monarchista illuziók, amelyek a feudális korában a népi tömegekben éltek, megerősítették a nép tudatában az ország politikai egységének eszméjét a francia király uralma alatt. Az országegység eszméjének hordozója az északi vidék volt és éppen itt fejlődött ki a népi hazafias mozgalom.

Marx és Engels többször hangsúlyozták a franciák szellemi arculatának más vonásait is: a "gall" hevességet, a világos éles elmét, az élénk nép kiapadhatatlan vidámságát, /36/ stb.. Mindezek a vonások a francia nép lelki alkatában már a 14. században megmutatkoztak és kulturájának - elsősorban a népi és városi kulturának - közösségében is kifejezésre jutottak. A lovagi irodalomban a lelki alkatnak ezek a sajátosságai sokkal gyengébben domborodtak ki. Ez az irodalom a feudális urak számára készült, a feudális urak osztályfelfogását, előítéleteit és szűkkörü kaszterkölcset tükrözte vissza. De erre az irodalomra is jellemző a lelki elenzés találékony-sága és józansága, az éles elne és művészi forma.

A 14. században a képzőművészetben is elértek egy bizonyos kulturális közösséget. Az építészetben a szobrászatban, a miniatúrában és művészi képműiparban pedig kialakultak a gót stílus tisztán francia sajátosságai. A 15. század végén Észak-Franciaországban majdnem teljesen eltörölték a művészetben a helyi középkori "iskolák" vonásai. Fouquet már teljesen francia művész volt.

A kulturális közösség fejlődése számára új és erős mozgatóerőt jelentett a könyvnyomtatás megjelenése és fejlődése. Ez korábban elképzelhetetlen mértékben fokozta a művelődés és a kulturális érintkezés lehetőségét. Mindez előkészítette a nemsokára bekövetkező francia reneszánsz alapját, amely a francia nemzeti kultúra történetének első szakasza.

De az Észak és Dél közötti kulturális közösség még csak csirájában jött létre, nem volt még meg a nyelvi közösség. A déli vidékeket kulturális hagyományaik szorosabban fűzték Kataloniához és Olaszországhoz, mint Észak-Franciaországhoz. Burgundiában a hercegek "burgund" történetírással, "burgund" irodalommal, stb. próbálták megerősíteni helyi elkülönülésüket. De ezeknek a kísérleteknek nem voltak olyan alapjai, mint Délen.

A fentiekben azt próbáltuk megrajzolni, milyen szintet értek el a 15. század végére a leendő nemzet egyes elemei. Eddig az ideig egyik vonás sem fejlődött ki teljesen, az egész ország viszonylatában, bár egyes elemek, mint pl. a nyelv, Észak-Franciaországban a közösségnek viszonylag magas fokát érte el. Hátra volt még a nemzet kialakulásának hosszú, háromévszázados időszaka, amikor ezek a csirák igazi

---

36/ Lásd: pl. Marx-Engels művei, XIII.k. 1. rész, 27.1.- XXI.k. 495.1.- IV.k. 572.1.

nenzeti közösséggé fejlődtek.

Az elmondottakban arra törekedtünk, hogy legalább nagy vonásokban bemutassuk, milyen nagy szerepet játszottak Franciaország történetében a 9-15. században a közösségnek a nemzetté válást megelőző időszakra jellemző elemei. Ennek a közösségnek fő létrehozója és hordozója a nép, az egységes össznépi nyelvek és a kultúra kiapadhatatlan gazdagságának megteremtője volt. A nép munkája hozta létre az összes anyagi javakat és ugyancsak a nép tökéletesítette a termelőerőket és a munkaeljárásokat. A parasztek és a kézművesek munkája volt az az alap, amelyre a gazdasági közösség kialakulását meghatározó áruforgalom épült. A nép védte meg földjét a külföldi hódítóktól. A nép számára ez a föld hazája, Franciaország volt, nem pedig olyan feudális birtok, amelyért a nemések állandóan viaskodtak egymással annak ellenére, hogy idegenek garázdálkodtak az országban. A francia föld egyesítésének folyamata nélyen a nép életében gyökerezett, megfelelt a történeti fejlődés égető szükségleteinek.

- - -

PETER RATKOŠ:

A huszita forradalmi mozgalom és Szlovákia.

/Historický Časopis, 1953. 1. szám./

Peter Ratkoš: Husitské revolučné hnutie a Slovensko.

A huszita forradalmi mozgalomra, mint a középkor leg-hatalmasabb európai antifeudális mozgalmára joggal büszke a cseh nemzet. A huszita forradalmi mozgalom áterjedt a szomszédos országokra: Németországra, Lengyelországra és főként Magyarországra is, a huszita kiáltványok izgalomba hozták a franciaországi /picardiai/ parasztokat és az angliai és spanyolországi egyetemekre is eljutottak. Ezért a huszita mozgalomnak nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi jelentősége is van. A huszita mozgalom az elnyomott parasztokat és iparosokat, a vidéki és városi szegényeket, az alsópapságot és a kishemesiséget a világi és az egyházi hierarchiától és a - főként német - vagyonos patriciátustól elválasztó mély osztályellentétekből folyt. Sőt az uralkodó osztály egyes csoportjai között is kiéleződtek az ellentétek, ami abban jutott kifejezésre, hogy a lovagok és a főnemesség egyidőre csatlakoztak a huszita mozgalomhoz, s ezáltal közös arcvonal jött létre a gyűlölt Zsigmond császár s az egyház világi hatalma ellen./1/ Ez a kiéleződött osztályharc jellemozte a vallási életben mutatkozó forradalmi ideológiát, amelyet népi származású, és amellet képzet predikátorok: mint Ján Hus mester, Ján Želivský, Václav Koranda, Peter Engliš és mások fogalmaztak meg.

A burzsoá történetírás elválasztotta a középkori vallási mozgalmakat a nemszabadoknak a feudális urak ellen vívott osztályharcától. A huszita mozgalmat is csupán vallási mozgalomnak tartotta, tagozta annak társadalmi jellegét és kulturpolitikai jelentőségét./2/ A vallási életben mutatkozó antifeudális ideológia jelentőségéről 1874-ben Engels a következőket írta: "Világos tehát, hogy ezáltal a feudalizmus ellen minden általánosan megfogalmazott támadásnak elsősorban az egyház ellen kellett irányulnia, s valamennyi forradalmi irányu társadalmi és politikai tannak egyszersmind és tulnyomóan vallási eretnekségnek kellett lennie. Ahhoz, hogy a fennálló társadalmi viszonyokhoz hozzányulhassanak, előbb meg kellett fosztani azokat dicsfényüktől."/3/

1/ Josef Macek: A huszita forradalmi mozgalom. Bp.1954.159-160. 1.

2/ Uo. 161.sk.1. és főként 185-191.1.

3/ Engels, A német parasztháboru. Bp. 1949. 25.1.

A huszita forradalmi mozgalom visszhangjával a szlovák burzsoá történetírás is bőségesen foglalkozott. Az idősebb történésznemzedék /Fr. V. Sasinek, P. Krizko és J. Botto/ a közzétett anyag hiányosságai ellenére is többé-kevésbé pozitíven értékelte a huszita mozgalom hatására kibontakozó szlovákiai eseményeket, még ha nem is tekintette a huszita mozgalmat társadalmi mozgalomnak. Ezzel szemben a fiatalabb történésznemzedék, amely lényegében a magyar burzsoá történész Tóth - Szabó Pál/4/ által gyűjtött anyagra támaszkodott, a huszita mozgalom szlovákiai visszhangjával szemben negatív álláspontot foglalt el. M. Mišik a maga klerikális szemszögéből a huszita s a cseh-testvéri mozgalmat és Jiskra uralmát kalandor katonai akciónak minősítette, amely kimerítette a "kis szlovák nemzet" erőit. M. Mišik szerint egy kis nemzet boldog jövője a békés fejlődésen nyugszik és nem az idegen és kedvezőtlen vezetés alatti fegyvercsörtetésben és harci zajban, ami egyidőre hozhat ugyan dicsőséget, de a jövőre nézve elkerülhetetlen és biztos pusztulást jelent számára, mivel /J. Škultétyt idézi/ - nyomoruságos az a lakosság, amelynek földjén állandóan katonai akció folyik"./5/ Mišik álláspontja megfelelt a szlovák néppárti szeparatista burzsoázia érdekeinek és azt támogatta. J. Špirko Mišikhoz viszonyítva jelentős eredeti anyagot gyűjtött össze a cseh testvérek mozgalmáról. Jiskra uralmát Špirko igen pozitívan értékeli, emellett azonban a huszitákkal és követőikkel, a cseh testvérekkel szemben klerikális-negatív álláspontot foglalt el./6/ B. Varsik elfogadja ugyan a huszitizmus szórványos eseteit Szlovákiában, de a kérdésnek csupán a vallási oldalával -mint a reformáció kezdeteivel - foglalkozik. Ezért nem használta fel a huszita mozgalomról /1417-1435/ és a cseh testvérek mozgalmáról /1445-1470/ már ismert anyagot; arra a véleményre jutott, hogy a szlovák vidék "közönyösen" és érdektelenül viseltetett a huszitizmussal szemben. A délnagyországi és erdélyi huszita mozgalommal ellentétben azt mondja, hogy "Szlovákiában a XV. század végéről és a XVI. század elejéről senilyen hírünk sincs a huszitákról, nyoma sincs huszita társadalmi befolyásnak a nép körében. Szlovákiában nincsenek jelei a nép között a társadalmi forrongásnak, ahogyan azokkal Magyarország déli részein találkozzunk stb."/7/

4/ Tóth-Szabó Pál: A cseh huszita mozgalom és uralom története Magyarországon. Bp. 1917.

5/ Mikuláš Mišik: Husiti na Slovensku /A husziták Szlovákiában/. Banská Bystrica, 1928. 321.l.

6/ Jozef Špirko: Husiti, jiskrovci a bratrci v dejinách Spiša /A husziták, Jiskra emberei és a cseh testvérek a Szepesség történetében/. Spišská Kapitula, 1937. 117.sz.l.

7/ B. Varsik: Husiti a reformácia na Slovensku do Žilinskej synody /A husziták és a reformáció Szlovákiában a zsolnai zsinatig./ Bratislava, 1932. 42.l.

A huszita mozgalom szlovákiai eseményeihez V. Chaloupecký munkái és Otakar Odložilík tanulmányai hoztak adalékokat, mégpedig inkább anyagot, semmint a szlovákiai társadalmi és gazdasági viszonyok elenzését./8/

Habár a burzsoá történetírás a huszita mozgalom szlovákiai visszhangjával ellenségesen állt szemben, Szlovákiában erős huszita hagyomány maradt fenn, amelynek eredeti vallási tartalma a szlovák ujjászületés korában /S. Rožňay, Ján Kollár, J. Kalinčiak/ nemzetivé válik. A huszita hagyomány Andrej Sládkovič költő alkotásában a csehszlovák testvériség, az Osztrák-Magyar Monarchiában elnyomott két nemzet közös hagyománya lesz./9/ A huszita hagyománnyal behatóbban csupán Br. Varsik foglalkozott, aki azt a 18. század végén s a 19. század elején keletkezett nestereséges alkotásnak tekintette./10/ A huszita hagyomány már a századforduló munkásmozgalmában is haladó szerepet töltött be. Ezért szükséges, hogy a szlovák történetírás sokkal behatóbban foglalkozzék a huszita hagyományokkal, mint eddig.

A huszita mozgalom szlovákiai visszhangjának vizsgálatánál azonban a huszita hagyományok negléte mellett figyelembe kell vennünk a huszita mozgalom kifejlődése előtti kulturális és gazdasági kapcsolatokat is Szlovákia és a cseh tartományok között. Szlovákia és a cseh tartományok kulturális kapcsolatainak kibontakozásáról főként a 14. század második felében beszélhetünk a prágai egyetem jelentőségével kapcsolatban; ez ugyanis az egyetlen megfelelő színvonalon álló főiskola Közép-Európában. A prágai egyetemet látogató szlovák diákokról Br. Varsik írt./11/ A cseh kulturvilággal neglévő élénk kapcsolatok elősegítették a kultúra terjedését Szlovákiában. Erről tanuskodnak a Csehországban lemásolt és napjainkig fennmaradt latin kéziratok, főként a cseh nyelven írt és Szlovákiában használt egyházi énekek, szótárak, passzionálék és más világi és vallási jellegű enlékek. Így tehát a cseh nemzeti kultúra

---

8/ V. Chaloupecký: Kniha Žilinská /Zsolnai könyv/. Bratislava, 1934. U.ő.: Středověké listy ze Slovenska /Középkori oklevelek Szlovákiából/. Bratislava, 1937 és egy cikke: Proces proti husitským přívržencům v Bratislavě /A huszita pártívek elleni pör Bratislavában/. Právní obzor /Jogi szemle/ XIII.k./1930/ - O. Odložilík: Z počátku husitství na Moravě /A huszitizmus kezdeteiről Morvaországban/. Časopis Matice moravské XLIX.k./1925/ 1. s kk.1.

9/ Tábor, Nemzeti almanach az 1870 évre. I.k.szerk. A. Truchlý-Sytnianský/ - To české tábory /Ezek a cseh táborok/ c. költemény, 1-5.1.

10/ B. Varsik, i.m. 21-32. és főként 47-60.1.

11/ B. Varsik: Slováci na pražskéj univerzite do konce stredoveku /Szlovák diákok a prágai egyetemen a középkor végéig/, Sborník Fil. fak. univ. Komenského /A Komenský egyetem filozófiai fakultásának évkönyve/. IV.k./1926/, 45 s kk.1.

már a huszita mozgalom előtt is segítette a szlovák nemzeti kultúra fejlődését./12/ Emellett a huszita forradalmi mozgalomban Csehországban szlovákok is résztvettek. A radikális tábori szárny híve volt a vágújhelyi Lukáš prédikátor, akit 1424-ben Rožnberki Oldřich égetett meg. Morvaországban működött Ján Vavrincov nyitrai kanonok Račicéből, akit már 1417-ben azzal vádoltak, hogy huszita tanokat terjeszt. Vavrincov teológiai traktátusait mindmáig megőrizték a brnoi könyvtárban és az admonti kolostorban. Ján Vavrincov ellenfele Pavel dolanyi plébános volt, akiről Vavrincov azt mondta, hogy nem érti meg munkáit, "mivel a sötétben tanult". 1419-ben Ján Vavrincov Nyitrán telepedett le, nikor is alighanem kényszer alatt megtagadta a huszita tant./13/ Ezen a téren is további anyagot kell még gyűjtenünk, hiszen a huszita forradalmi mozgalom kezdetekor sok szlovák tanult Prágában.

Burzsoá történetírásunk egyáltalán nem foglalkozott a 14. és 15. század fordulója körüli társadalmi és gazdasági viszonyok elemzésével, pedig ezek mutatnák meg, mennyire voltak Szlovákiában kedvező feltételek az antifeudális huszita ideológia átvételére és a szlovákiai viszonyok mennyiben voltak mások, mint a cseh tartományok vagy Dél-Magyarország társadalmi és gazdasági viszonyai. Mivel a burzsoá történetírás a történelmet nem osztályszempontból értelmezte, nem látta meg a feudális társadalomban az osztálykülönbségeket és nem foghatta fel a jobbágyok és a feudális urak közötti osztályharc különféle alakjait.

A feudális társadalmi rend alapvető osztályát a jobbágyparasztok képezik. A szlovák vidék osztálytagozódása a feudális elnyomás súlyosbodása, a falu és a város közötti cserforgalom növekedése és az elemi csapások következtében már a 13-14. században megindult. Falun a gazdag parasztok mellett nő a vagyontalan zsellérek száma./14/ ők alkotják elsősorban

---

12/ Albert Pražák: Dějiny slov. literatury /A szlovák irodalom története/. Prága, 1950. 71-72.l.; v.ö. V. Chaloupecký: Středověké listy ze Slovenska. IX-X.l./bevezetés/.

13/ A. Pražák, i.m. 85-88.l.

14./ Molnár Erik: A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig. Budapest, 1949, 208-10. l. Példát hozunk fel Sverzova szepesi faluból, ahol 1376-ban egy telken 3-6 földműves család volt, és voltak olyan telkek is, amelyeket 1-2 gazda négyes lófogattal művelt meg: "In dicta vero villa Zyorso taliter siscitati exstitissent, quod terras unius lanei sex, vel quinque, aut quatuor, sive tres iobagiones uti possent et quod etiam duobus divitibus hominibus, quorum singuli in quatuor equis arare possent, terra unius lanei sufficeret; quidam autem sacerdos ibidem dixisset, quod unus iobagio, quator equos habens, terram unius lanei annuatim posset parare", Fejér, CDH IX. k.5.r. 140-141.l.; v.ö. az 1405. évi VI.tc.-ét a jobbágyok költözködéséről: Corpus iuris Hungarici.I.k. 214.l.

a városokba állandóan áranló napszámos munkaerők nagy csoportját. Gazdag kereskedő- és bányavárosainkban már a 14. században a kisszánu gazdag patriciusok, valamint az iparosok, kereskedők, földművesek és fuvarosok középrétegei mellett vagyontalan napszámosok, segédek és szolgák éltek./15/ Az inkvizitorok ténykedése Szlovákiában a valdens eretnokség és a flagellánsok ellen arról tanuskodik, hogy városainkban éles osztályharc folyt./16/ A vidéki nép a földesuri erőszak ellen felkeléssel, a földről való meneküléssel és rablótámadásokkal védekezett. A rablók között szegény nemeseket is találunk./17/ A feudális urak a jobbágyság ellenállásával szemben a pallosjog megszerzésével védekeznek. Ez a jog eleinte csupán a várnegyei nemesi szervezetet illette meg./18/ A kisenesség az olaszországi és balkáni háborús események és a természetes szaporodás következtében nem tudott a kisszánu jobbágy és esetlegesen saját munkájából megélni. Ezért a kisenesség a mánások szolgálatába áll. A föld, a feudalizmus alapvető termelőeszköze, a főnesség kezében összpontosul. 1380-ban Magyarországon a földbirtok 20 %-a, 1440-ben 40 %-a hatvan mánáscsalád birtokában volt. Ezalatt a királyi birtok 15 %-ról 5 %-ra csökkent./19/ A főnesség tehát a királyi birtok 10 %-át és a kisenesség s a falvak földjeinek 10 %-át kaparintotta meg. A szabad királyi városok kezén a földnek csupán 2 %-a volt. Ebben az időben az egyházi birtok kb. 13 %-ra terjedt és annak többségén mánások uralkodtak. Az egyházi intézmények a világi földesurak jobbágyságától is tizedet szedtek, emellett azonban más jövedelmi forrásaik is voltak: az adományok, felajánlások, alapítványok, valamint az épületekből /népszárszékekből, nalkoból és városi lakóházakból/ folyó járadékok. A garanszentbenedeki apátnak pl. számos falu jobbágyságának tizede mellett liszt- és bányamalmai voltak Ujbányában és népszárszékei Körmöcbányán./20/ Az alsópapság a cseh /főként a prágai/ papsággal összehasonlítva csekély kiváltságú volt. A tized szedése és a saját

---

15/ Molnár E., i.m. 136-7.1.

16/ Rudolf Holinka: K ideovín proudin starših Slovenska /A régebbi Szlovákia eszmei áranlatairól./ Prúdy X.k./1926/. 341-346.1.

17/ Fejér: CDH X.k. 570.1. Itt számos abauji nemes és jobbágy nevét találhatjuk.

18/ Czinár M.: Index alph. CDH, 219.1.- Jus patibuli seu gladii cinszó.

19/ Molnár E., i.m. 264-265.1. és Hóman-Szekfü: Magyar történet, 7. kiad. II.k. 380-382.1.

20/ Knaus N., A Garán-melletti szent-benedeki apátság, Budapest, 1890. 160-162, 216-217.1.

számlájára, a jobbágyokkal folytatott gazdálkodás nem hozhatta közelebb a néphez. Az ércpénz elértéktelenedése és főként hamisítása Zsignond uralma alatt legérzékenyebben a földműveseket érintette, akiknek kötelezettségei az egyházzal, az állammal és főként a földesurakkal szemben állandóan növekednek. Jó példa erre az, hogy a földesurak elfoglalják az erdőket és a legelőket, amelyeket nem hagynak meg tovább a jobbágyok használatában, hanem arra kényszerítik azokat, hogy pénzjáradékot fizessenek az erdők és legelők után. Zsignond alatt megkezdődik a kis szabad városok hanyatlása, amelyek mezővárosokká lesznek. Az olasz és német kereskedő- és uzsoratóke, amely már az Anjouk alatt befészkelte magát Magyarországon és főként a szlovák bányavárosokban, azzal szegényíti az országot, hogy nagy mennyiségben visz ki Magyarországról aranyat és ezüstöt, ami korlátozza a hazai patriciusok gazdagodását.

Ezzel szemben a cseh tartományokban a pénz felhalmozódása a patriciátus és a földbirtok koncentrációjára a világi és az egyházi hierarchia kezén, mint az eredeti tőkefelhalmozódás alapvető mozzanatai, sokkal jobban kiélezték az osztályellen-téteket a cseh feudális társadalomban, mint Magyarországon. Ezenkívül az eltérő magyarországi viszonyok a 14. század végén és a 15. század elején a világi főnevelés és a prelátusok, valamint a magyar királyok és a pápai kuria kölcsönös viszonyai-ban gyökereztek. Az Anjouk és Luxemburgi Zsignond viszályai a pápai kuriával a nápolyi örökségért és az adriai hajózásért Magyarországon úgy tükröződtek, hogy a feudális oligarchia egy csoportjának az országos hivatalok és a prelátusi székek egyaránt a birtokában voltak: ezeket nem idegenekkel, hanem magyar báró-családok tagjaival töltötték be. A magyar katonai rendszer - a bárói bandériumok - nemcsak az uralkodásra alkalmatlan királynak - amilyen Zsignond volt /21/ - kötötte meg a kezét, hanem féken tartotta a kizsáknányolt tömegeket is. A bandériumok, ahogyan a Balkánon és a Magyarország déli határára lefolyt eseményekből látjuk, nem segítettek a fenyegetett szomszédokat és vazallusokat a törökök ellen, hanem megerősítették a feudális oligarchia /a Garaiak, Ujlakiak, Marótiak ligája s mások/ helyzetét az országon belül. A huszita forradalmi mozgalom kitörésére kedvező alkalom kínálkozott új cseh uralkodó választásakor, míg Magyarországon más volt a helyzet. A délnagy magyarországi és az erdélyi huszita mozgalom a bogunil ideológia által megerősített horvát és szerb parasztságot és a ~~magyarországi~~ román parasztságot és pásztorokat előző több évtizedes ellenállásához kapcsolódott. Ezt az ellenállást Marchiai Jakab inkvizíciós tevékenysége sen törte meg és 1437-1438-ban a hu-

---

21/ K.Marx Zsignondot "sajnálatraéltó parazitának, ingyenélőnek, csalónak, iszákosnak, gyáva bohócnak és komédiásnak" mondja. - Idézi J. Macek, i.n. 58.1. K. Marx Chronologische Auszüge c. munkája nyomán.

szita ideológia hatása alatt nyílt antifeudális felkelés robbant ki./22/ Moha a szlovákiai társadalmi és gazdasági viszonyok eltértek a cseh tartományokban és a Dél-Magyarországon uralkodó viszonyoktól, ennek ellenére Szlovákiában kedvezőek voltak a feltételek az antifeudális huszita ideológia átvételére. Ezért az a fontos feladat vár reánk, hogy értékeljük a már ismert anyagot és további anyagot gyűjtsünk a huszita mozgalom szlovákiai visszhangjáról a 15. század első és második felében. Ez azonban nem jelenti azt, mintha az eddig ismeretes anyag alapján nem rajzolhatnók fel legalább vázlatosan a szlovákiai huszita és cseh-testvéri mozgalom képét és eközben nem utalhatnók a burzsoá történetírás tévedésére.

Ennek az igénytelen tanulmánynak a bevezetésében azt mondtuk, hogy a forradalmi huszita mozgalomnak nemzetközi jelentősége volt, nárcsak azért is, mert kezdetől fogva nemzetközi programja volt. A huszita eszméknek a Prágát ostromló magyar és német kereszties hadak közt való terjesztésére már az 1420. évből van bizonyítékunk, amikor a prágaiak azt kérték Zsiondtól, engedje meg, hogy a négy prágai cikkelyt cseh, latin, német és magyar /Hungarice/ nyelven olvassák fel./23/ És ha az antifeudális ideológiának az ellenséges katonaság közti terjesztésére vonatkozó törekvések természetesen a bárók és a prelátusok határozott ellenállásával találkoztak is, mégsem sikerült a huszita eszmék terjedését és fejlődését a cseh tartományok határai közé korlátozni. Nálunk a huszita eretnekségről -legalábbis az egyházi hierarchia körében - már 1417-1419-ben tudtak /Račicei Ján Vavrincev vitája Dolany-i Pavel-lal/. Két évvel a huszita forradalmi mozgalom kitörése után, amikor Nyugat-Szlovákiában első ízben jelentek meg a huszita hadak, Kelet-Szlovákiában a kizsáknányolt bányászok és parasztok éles osztályharcot vívtak a szepeesi bányák területén. 1421-ben a jászói kolostor jobbágysai fellázadtak és Szomolnok bányavárosban több bányászt elítéltek a gazdagokkal szembeni ellenállás miatt./24/ Ennek a társadalmi megmozdulásnak a hullámai egészen Gömörig éreztették hatásukat. Nem lehet azonban egyelőre bizonyossággal állítani, hogy ez a megmozdulás összefüggött a huszita mozgalommal. A következő évben a cseh tartományokban fosztogató kereszties hadakból több nyitravidéki nemes és lovag megszökött; ezért ezeket huszitizmussal gyanúsították.

A huszitizmus terjesztése volt a programja a szomszédos országok, a Magyarország és a Németország elleni megtorló támadásoknak is, mivel a fosztogató kereszties hadak főként ezek-

---

22/ Székely György: Magyar parasztháborúk.- Ld. A magyar parasztháborúk 1437-1514 c. munka bevezetésében. Bp.1950. 16-34.1.

23/ Tóth-Szabó P., i.n. 60-61.1.

24/ A magyar parasztháborúk 13.1.és feljegyzés a szomolnokai városi könyvben /a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének fotógyűjteménye/; eredetije a budapesti Széchényi Könyvtárban.

ből az országokból toborítottak. Az első hadjárat Szlovákiában folyt le 1421-ben és két év múlva a tábori hadsereg Žižka vezetése alatt Délnyugat-Szlovákián keresztül Esztergom felé vonult./25/ A magyar bárók és prelátusok a határok védelme érdekében Cseh- és Morvaországban zsoldosokat fogadnak fel, de csak olyanokat, akik nem eretnekek./26/ Kis huszita egységek 1425-1427-ben főként Trencsén vármegyét nyugtalanították. 1428-ban Prokop Holy, a tábori főparancsnok, Prokúpekkal, az árvák parancsnokával és Ján Tovačovskýval, a prágai hadak parancsnokával együtt nagy hadjáratot szervezett Magyarországgal szemben, amely a Vág völgye ellen irányult. A huszita hadak a megerősített Pozsony kivételével egész Délnyugat-Szlovákiát elfoglalták. De még mielőtt a huszita hadak Pozsony alá értek volna, Wolf pozsonyi várnagy Bécsből levélben figyelmeztette Pozsony város tanácsát, hogy a városban belül huszita összeesküvők vannak, szám szerint valami hatvanan, akik a huszita hadak megérkezésére várnak, hogy egyesülhessenek velük./27/ A huszita hadak sikereinek és programjának hatására egy hontmegei nemes, Paláti István jobbágyságot, mint huszita katonai egységet szervezte meg és ezzel elpusztította a garaszentbenedeki apátság jobbágyhelységét, Kovácsit és főként Herestyéni György gazdatisztnál állt boszút./28/ 1429 elején Pozsonyban tárgyalások folytak a husziták és Zsigmond között. A huszita küldöttség kíséretének katonái a külvárosban maradtak. A husziták ottléte felbátoríthatta a városban élő huszita csoportot, főként amikor Prokop Holy és Petr Engliš bátran azt követelték, hogy Zsigmond térjen vissza a tévutrról és engedje meg a négy prágai cikkely nyilvános megtárgyalását. Zsigmond, akit az esztergomi érsek, az olomouci bíboros, a prágai egyetem valamint a magyar és a sziléziai főnemesek képviselői vettek körül, nem volt hajlandó a huszita feltételekhez hozzájárulni./29/ és azt remélte, hogy a huszitákat, ezeket a "veszélyes és hajthatatlan eretnekek"-et a baseli zsinat /1431-1437/ diplomáciai úton majd visszavonulásra kényszeríti.

1434-ből a pozsonyi polgárok között is ismerünk néhány huszitát. Egyikük Peter Kutiey volt, a másik Janko Vogelhauser,

---

25/ Ján Hromádka: Česká cesta na Slovensku a Žižkovo ťažení do Uher /A cseh út Szlovákiába és Žižka betörése Magyarországra/. Bratislava, VII.k. 416-417.l. és Schönherr Gyula: Az Anjou-ház örökösei. /A magyar nemzet története, Szerk.: Szilágyi Sándor, III.k./ Bp. 1895. 570.l. Mindkét említett hadjáratban indokolás nélkül kételkedtek.

26/ Fejér: CDH X.k. 6. r. 871.l.

27/ B. Varsik, i.m. 9.l.

28/ Tóth-Szabó P., i.m. 101.l.

29/ J.Macek, i.m. 129-31.l.

a harmadik pedig a név után ítélve talán Ján Hus./30/ Szövetségeseik voltak a városi szegénység, a halászok, a vár építésénél alkalmazott munkások és a vidéki származású iparosok, mint Martin Kupelník /Bader/, egy pozsonybesztercei felcser. /31/ A pozsonyi huszitákat a nagyszombati kapitány, Borotini Blažko védelmezte, amint ez kitűnik egy 1434-i levélből/32/, amely szerint a nagyszombatiak nyolcnapos fegyverszünetet kötöttek a pozsonyiakkal. A levél alakja és tartalma - amelyben arról van szó, hogy Blažko, a nagyszombati gazdag és szegény polgárok képviselőjeként fegyverszünetet köt Pozsony gazdag és szegény, a várfalakon belül és a külvárosokban élő, de csupán világi lakosaival - mutatja a nagyszombatiak és közvetve a pozsonyiak antifeudális álláspontját is. A pozsonyi patriciátus csak 1434 decemberében, a lipany-i katasztrófa után mert fellépni a huszitizmus követőivel, mint osztályellenséggel szemben. Borotini Blažko még Lipany után is, csaknem egy évig tartotta magát Nagyszombatban, helyzete azonban meggyengült és így a vele szövetséges pozsonyi huszitákon, az ellenük folytatott vizsgálat során már nem segíthetett. Pozsony német patriciátusa az új városi jog szerkesztéséről azt az elvet követte, hogy minden "eretnek"-et vagy "huszitá"-t büntetlenül agyon lehet ütni. Kitűnik ez abból, hogy tanácstag csak olyan polgár lehetett, aki nem követett el gyilkosságot, kivéve azt az esetet, ha az illető polgár huszitát vagy más eretneket ütött agyon./33/ Ez a határozat megmaradt a városi jog 16. szándából származó másolatában. A huszita mozgalom társadalmi és nemzeti jellegét később is nyomon követhetjük. 1437-ben a bebörtönzött szegény napszámosok szent Vencelre és Prokopra, tehát a nemzeti szentekre esküsznek bosszút a patriciátus el-

---

30/ Peter Kutty pozsonyi polgár szerepel V. Chaloupeckýnél: Středověké listy ze Slovenska, 8.1.; és azonos a "herr Kutty"-val, akit a husziták elleni per során említenek: V. Chaloupecký, Proces proti husitiským přívržencům, Právní obzor XIII.k. 12 s kk. - Vogelhauserről a pozsonyi "Achtbuch" mondja, hogy valamilyen Janko, akit kártyacsalás miatt ítéltek el, szolga volt a huszitáknál "vnd sein herr der huss hat geheissen Jannko Vogelhawser": Király J., Pozsony város joga a középkorban. 263.1.- Az 1434. évi adókönyvben Hws Hans albérllőként szerepel Hoz VI...mászáros majorjában: Keváts F., Városi adózás a középkorban. Pozsony, 1900. 63.1.

31/ Chaloupecký, Proces proti husitským přívržencům. Právní obzor XIII.k. 12-17.1.

32/ Tóth-Szabó P., i.m. 363.1.: "Blažko de Borotyň, civitatis Tyrnawiensis assessor recognosco, ..quod ego una cum subditis, familiaribus servitoribus et hominibus meis, divitibus et pauperibus in civitate Tyrnawia...assumpsit certam et fidelem christianam treugarum pacem...cum prudentibus viris, iudice, magistro civium iuratisque civibus, nec non cum subditis familiaribus, servitoribus ipsorum et hominibus ipsis adherentibus divitibus et pauperibus secularibus tantum, in civitate Posoniensi et in eiusdem suburbiis existentibus."

len./34/

A huszita mozgalom intenzivebb befolyása látható Nagyszombatban és környékén. Amikor 1432-ben az árva egységek Borotini Blažko vezetése alatt és a környékbeli parasztek támogatásával csellel elfoglalták Nagyszombatot, a megrémült német patriciátus a dunántúli Kismarton városába szökött./35/ Borotini Blažkot a krónikák parasztembernek mordják; /36/ uralmának jelentőségéről egy 1435-ből való oklevél tanuskodik, amelyben elrendelik, hogy Szent György, Vöröskő, Galgóc és Sempta jobbágysai, Modor, Terling és Csókafalva lakosai adják vissza a szőlőket a nagyszombati polgároknak és ne akadályozzák a munkásokat a szőlőkben végzendő munkáknál./37/ Az oklevélből kitűnik, hogy a nagyszombati patriciátus már jóval a huszita mozgalom előtt szőlőket vásárolt a mezővárosokban és falvakban és hogy Blažko nagyszombati uralma alatt visszakerültek az eredeti birtokosok tulajdonába, persze Borotini Blažkonak fizetendő bizonyos cenzus mellett. Az oklevélben azonban utalást találunk arra is, hogy azelőtt a nagyszombatiak semilyen cenzust sem fizettek és ezeket a szőlőket szabadon használták. A nagyszombati husziták demokratizáló tevékenysége az egész alsó Vág völgyére kihatott. Az a tény, hogy a szentgyörgyi, a vöröskői, a galgóci és a semptei váruaságok jobbágysai, valamint Modor, Terling és Csókafalva lakosai védekeznek a visszatérő nagyszombati gazdagok ellen /nem akarják nekik átadni a szőlőket és megakadályozzák a szőlőkben végzendő munkát/, világos bizonyítéka annak, milyen befolyással volt a huszita ideológia az alsó Vág völgyére. Később, 1445-1468-ban cseh testvérek csoportjai jelennek meg és telepdednek le ezekben a körzetekben, amelyek fenyegetik a nagyszombati és pozsonyi patriciátus hatalmát és amelyeket az ottani lakosság támogat.

Nagyszombat elfoglalása és Pozsony fenyegetése 1428-1429-ben és 1432-1434-ben nem volt véletlen tény gazdasági és katonai-sztratégiai szempontból. Nagyszombatnak kulcshelyzete volt a Morvaországba vezető kereskedelmi uton; Holicnak és Szokolcának a huszita egységek által történt elfoglalása pedig elvágta Pozsony és a Morva folyó melletti helyek kereskedelmi kapcsolatait. A huszita helyőrségek Tapolcsányban és Likaván való elhelyezését /1432-1434/ szintén sztratégiai

---

33/ Király J.: Pozsony város joga a középkorban. Bpest, 1894. 394.l.: "wer eine tödt mitt wolbedachtnn mutt, der ist nitt wirdig das er kom In den ratt, ausgenomen, es wern dan hussn oder soender widd/er/ den glaubn."

34/ Király J., i.m. 258.l.: "da swurn sie zu einand/er/ bey dem heiligen Sand Prokopp vnd Sand Wentzla das sy das nicht vngerochn woltn lassn."

35/ Tóth-Szabó P., i.m. 113.l.

36/ A magyar parasztháborúk, 13.l.

37/ Tóth-Szabó P., i.m. 366-367.l.

és gazdasági szempontból kell megítélnünk. A tapolcsányi helyőrség uralta a Nyitra alsóvidékét és a Krakkóba vezető utat, a likavai helyőrség pedig a bányavárosok, főként Besztercebánya és Libetbánya Lengyelországgal való kapcsolatait ellenőrizte. Ezekből a bányavárosokból rezeset vittek ki. A Nyitra alsóvidékről adatok maradtak fenn olyan nemesekről, akik a husziták szövetségesei voltak. Liptóból még nincsen hasonló anyagunk. Ezekről a vidékekről azonban nincs elég adatunk arra, hogy milyen volt a husziták és a népi tömegek viszonya. A Délnyugat-Szlovákiában és még inkább a Szepességben uralkodó viszonyok azonban bizonyítják, hogy a husziták nem voltak elszigetelve a széles tömegektől.

Míg az 1421-1432-es hadjáratok Nyugat- és Észak-Szlovákiára terjedtek ki, addig az 1431. és főként az 1433. évi hadjáratok - amelyeket Strážnicei Fridrich és Horkai Ján Pardus vezetett - Sziléziába és innen a Szepességbe irányultak./38/ A baseli alkudozások nem törték meg a taborita hadak elhatárolását, hogy a maguk oldalára vonják a vidéki s főként a városi szegénységet és ezzel kapcsolatban nem lehet elferdíteni a huszitizmus Késmárkon /és bizonyára a Szepesség más részein is/ való elterjedéséről szóló adatot /39/ az 1433. évi nagy hadjárat után. Ezekből az évekből maradt fenn a Szepességben Dolanyi Štefannak a husziták elleni traktátuma is./40/ A kódexet, amely a huszitaellenes traktátumot tartalmazza, Mikuláš Czipser a verbói plébániának ajándékozta/41/ és használata a Szepességben 1439 körül nem a véletlen műve, hanem egy olyan antifeudális mozgalommal függ össze, amely a huszita ideológiára támaszkodott. Nincs szó valamilyen eretnek teológiáról; a népi tömegek, a városi plebejus elemek és a kismemesség a huszitizmust a maguk felfogása szerint értelmezték. Ez főként abban jutott kifejezésre, hogy megtagadták a tized fizetését a szepesi plébánosoknak és a prépostnak. Ezért Zsigmond már 1433-ban figyelmezteti a plébánosokat, a polgárokat és a nemeseket, hogy rendszeren szolgáltatassák be az illetékeket a szepesi prépostságnak, még ha az közben nincs is betöltve./42/ Ugyanakkor Ľubica polgárai megtagadják a tized fizetését, amely plébánosukat, Filipet illette./43/ Az egyházi hierarchia alapjövédelmét alkotó

38/ Münnich S.: Igló város története. Igló, 1896. 194-5. l.

39/ Fejér: CDH X.k. 7.r. 544. l., "christicolos in eisdem /azaz Késmárkon és környékén/ existentes ad nefandam eorundem sectam convertentes".

40/ J. Špirko, i.m. 124. l.

41/ J. Špirko / i.m. 124. l./ vitába száll J. Macurekkel és helyesen úgy véli, hogy a kódex csak kb. 1439-ben került a Szepességbe; a kódex jelentőségét nem értékelte.

42/ C. Wagner; Annalecta Scepi. I. 330. l.

43/ C. Wagner, i.m. I. 273. l.

tized megtagadása egész Sárosmegyéig terjedt, ahol 1436-ban az egri püspök a nemességnél és a városoknál sürgeti a tized kivetését./44/ A tized és más illetékek tömeges megtagadása az antifeudális mozgalom megnyilvánulása, amelynek elkerülhetetlenül a gazdag kolostorok és a prelátusok kizsákmányoló törekvései ellen kellett irányulnia. A huszita mozgalom visszhangja a Szepességben és Sárosban nem volt szórványos és véletlen, amit az is bizonyít, hogy a cseh testvérek mozgalma, mint a huszita mozgalom továbbélése 1445-1462-ben újra megjelenik a Szepességben, valamint a szomszédos vármegyékben, Sárosban, Zemplénben, Gömörben és egyebütt. A huszita és a cseh-testvéri mozgalom közti időszakból /1435-1445/ is vannak bizonyítékaink a Szepességből a kisenemesség és az egyházi hierarchia küzdelméről. Hrabivý szepesi prépost 1436-ban a szepesi székesegyházban kápolnát emelt az oltári-szentség tisztelőtére, a huszitizmus befolyásának ellensúlyozására. A kápolna építése és Ján Stock prépost költséges életmódja a bevételek növelését tették szükségessé. Stock követelése a földművesek és főként a kisenemesség, sőt néhány kononok ellenállásába ütközött. Albert király 1439-ben arra szólítja fel a szepesi nemeseket, hogy azokat, akik fellázítják a nemeseket és a népet a prépost ellen, büntessék meg./45/ A kisenemesség viszálya Stock préposttal továbbhúzódott és 1445-ben szembehelyezkedett vele Harhovi Ladislav és Benedikt, két nemes, a lábovníani várnaggy, sőt végül a selmecebányai apát, valamint más világi és egyházi férfiak is, akikkel szemben a prépost interdiktumot akart alkalmazni./46/ A viszályban a tizedről és egyéb illetékekről volt szó és Jenő pápa hozzájárult az interdiktum kihirdetéséhez, ha Stock ellenfelei nem hátrálnak meg. Stock tehát megfélemlítő eszközt akart használni az egyházi hierarchia ellenfeleivel szemben, amely hierarchiát a Szepességben ő képviselte.

Számos bizonyítékot ismerünk a nemeseknek a szlovákiai huszita mozgalomban való részvételéről. Említettük, hogy már 1422-ben, a csehországi keresztosz hadakból nemesek szöktek meg: Elefánti Miklós, Szerdahelyi Pál és Tamás, Zsámbokréti János és György, Somszegi László, akiket ezért huszitizmussal gyanúsítottak./47/ Később mint a huszita ideológia nyílt követői ismeretesek Peter Hrabor Nagyszombat környékéről, Zsoldos János Szarkafalváról, az Alsó-Nyitra-vidéki Kerek Péter Lipnikről, Stefan a hontmegyei Palástról, Vreata és Sűče várak, Mikuláš Zobonya nevű várnaggya, akiket bíróság elé idéztek vagy akiknek vagyonát elkobozták./48/

44/ Fejér: CDH.X.k.7.r. 815.1. /A pénzre a bandérium felállításához volt szüksége.

45/ C. Wagner, i.m. 332.1.

46/ C. Wagner, i.m. 334.1.

47/ Tóth-Szabó P., i.m. 191.1.; a Forgách-család levéltára a budapesti Nemzeti Múzeumban.

48/ B. Versik, i.m. 11.1. és egy megjegyzés a 20. lapon.

A huszita program, amelyet a négy prágai cikkely tartalmazott / 1. isten szavának szabad hirdetése, 2. az oltáriszentség két szín alatti kiszolgáltatása, 3. a papság világi hatalmának megszüntetése, 4. a halálos bűnök nyilvános büntetése / Szlovákiában is gyökeret vert a nép és a kisenemesség körében, persze nem olyan mértékben, mint a cseh tartományokban. A jobbágytömegeknek és a nemeseknek a feudális urak elleni küzdelme Szlovákiában legkövetkezetesebben a klérus világi hatalmának kérdésében nyilvánult meg. A cseh-testvéri mozgalomban a kolostorokkal és a prelátusokkal szemben gazdag lovagok is állást foglaltak, mint Peter Komorovský, Lévai Cseh László, Perini Ján, Blažej Podmanický és mások, akiknél nem az egyházi hierarchia elleni következetes harc, hanem csupán a zsákmány volt a fontos.

A lipany-i katasztrófa után Észak-Szlovákiában szétvert huszita egységek tűntek fel, amelyeket a taborita hadak egyik parancsnoka, Ostřovi Fridrich egyesített, aki Oroszországból származott és Zigmund Korybutovič kíséretében jött Csehországba 1422-ben. Ez a csoport a lengyel-szlovák határon fekvő Czorsztyn mellett ütött tábor /49/ és Ulászló lengyel uralkodó oldalára állt. A Habsburgok és a Jagellók közt a magyar koronáért folyó harcokban a volt taborita testvérek újból megjelentek Kelet-Szlovákiában, most mint lengyel szolgálatban álló zsoldosok. A taborita testvériség további tagjai Brandýsi Ján Jiskra morva lovag vezetése alatt jöttek Szlovákiába. Ján Jiskra, aki már 1433-ban a taborita hádkkal szemben Zsigmond császár oldalán állt, /50/ a Habsburg párt megbízható embere volt, úgyhogy mint Posthumus László érdekeinek védőjére, őreá bízták Magyarország északi határainak, azaz Szlovákiának védelmét Ulászló lengyel hadaival szemben. Habár a cseh-testvéri mozgalom kezdetei aránylag homályosak, mégis az 1445-ös nemzetgyűlésen említett „szökevények”-ben egyrészt a Jiskra hadseregéből megszökötteket, másrészt a lengyel hadsereg maradványait kell látni. /51/ A következő évben Cseh László lévai lovag nemesekkel és egyszerű származású emberekkel /Csehországi Oskola, Martinko és Ján Scame valamint más cseh és „magyar” lovasokkal és gyalogosokkal behatolt az ipolysági premontrei kolostorba, s innen sok értéktárgyat hur-

---

49/ C. Wagner, i.m. III. 187.1. "Fridericus Russus; dux exul, cum non contemnenda Bohemorum manu novum castrum prope Chrestinum edificare incepit, unde in totam viciniam praedas et latrocinia exercebat". V.ö. J. Špirko, i.m. 31-33.

50/ V. Chaloupecký: Středověké listy ze Slovenska, 234.1.: "et heretici adhuc iscent ante Plznam et nostri de castro Radijne cum Giskra captiverunt eis duos capitaneos et unum interfecerunt, cuius nomen Svarolij." Chaloupecký ezt az adatot a kéziratok Dipl. Posoniense-ből merítette, amely Pozsony város levéltárában van elhelyezve.

51/ J. Špirko, i.m. 30.1.

colt el./52/ Ez az esemény világosan mutatja, hogy a lévai lovag vállalkozásában résztvettek azok a cseh harcosok, akiknek programja volt a harc a gazdag kolostorok, a papság világi hatalma ellen. Ebben a vállalkozásban szlovák származású emberek is résztvettek /Mortinko/. 1447-1448-ban a lechnicei és a jászói kolostorokat, valamint a vágujhelyi prépostságot, később pedig a sticvniki, a szentbenedeki és a Letanovce melletti menedékkői kolostorokat fosztották ki. Ezek arról tanuskodnak, hogy Szlovákiában erős antifeudális mozgalom volt, amelyet sem a magyar oligarchiának, sem Jiskrának és kapitányságnak nem sikerült szétvernie. Ennek az antifeudális mozgalomnak a jelentősége - amelyet a burzsoá történetírásban is "cseh-testvéri"-nek neveznek - akkor növekedett meg, amikor Jiskra palocsai kapitány, Košovi Peter Aksamit állt az élére./53/ A cseh testvéri mozgalom 1450-51-ben Szlovákiának csaknem egész területére kiterjedt és kapcsolatban állott az ausztriai és lengyelországi testvérek csoportjaival.

Mikor 1453-ban Jiskra, akit László király elejtett, ideiglenesen eltávozott Szlovákiából, a cseh-testvéri mozgalom dicsősége tetőpontján állott. Ebben az időben a cseh-testvéri hadak számát huszezer emberre becsülik./54/ A testvérek több várat foglaltak el, mint Palocsa, Sárospatak, Murány, Hodejov, Hrušov, Košeca, Lédnica, Árva, Likava, Hrádok /P.Komorovsky/ és mások, több tábornak nevezett védővárat építettek, mint Hanigovce, Hrabušice, Teplice a Szepességben, Chmelov és Kiszében mellett Sárosban, Jászó Abaujban, Čabiny Zemplénben, Brezova Gömörben, Ózsdány Nógrádban, Szent Péter és Kosztolány Nyitrában, valamint Pata és Vrāna a mai Magyarország területén./55/ A cseh-testvéri mozgalommal tartottak Késmárk polgárai is, akiknek élén Mikuláš Brčel állott.

A burzsoá történetírás a cseh testvérekben csupán idegen betolakodókat, kalandorokat és fosztogatókat látott, az adatok azonban arról tanuskodnak, hogy a testvérek nagyrészt hazai földművesek és kispapok voltak. Annyit a burzsoá történetírás is elismert, hogy a cseh testvérek a huszita ideológia maradványaihoz csatlakoztak, de elpalástolta a testvéri mozgalom antifeudális jellegét. A táborok demokratikus berendezkedése, ahol nem a parancsnok, hanem az öregek tanácsa...

52/ Tóth-Szabó P., i.m. 383-384.l.

53/ J. Špirko, i.m. 69.l.

54/ Tóth-Szabó P., i.m. 276.l. Aeneas Sylvius Piccolomini pápai legátus levelezésére támaszkodik.

55/ E várak és táborok közül a cseh testvérek egyeseket hamarabb ideig tartottak kezükben, másokat a szakadatlan harcok folyamán elvesztettek; ezeket újonnan létesített táborokkal helyettesítették. Igy pl. Pata mellett a testvérek Ondrišek és Uhrík vezetése alatt két nap alatt sáncokkal körülvett fatáborot létesítettek. Számuk hatszáz lovas és gyalogos körül lehetett, akik éjjel-nappal dolgoztak. V.ö. Bártfai Szabó László: Pata és Ujvár megyék. Századok, 1907. 203-204.l.

tött a zsákmány közös tárolás, a nők egyenjogúsága, világosan bizonyítja a mozgalom antifeudális jellegét. A fogyasztási kommunizmus elvei, amelyek a huszita forradalmi mozgalom sajátosságai, ismét mozgósították a széles tömegeket a földesurak, a világi és egyházi hiérarchia és a patriciátus elleni harcra. A cseh testvérek mozgalmának idején Zemplénben és Abaújban az 1456. évi parasztfelkelésről és a parasztok és kiskisnemesek ellenállásának kisebb megnyilvánulásairól tudunk. /56/ A cseh testvérekhez menekültek az üldözött lelkészek is, amiről egy 1459-ből való pápai levél tanúskodik, amelyben a pápa jóváhagyja a szepesi káptalan két kanonokának kiközösítését, akik a cseh testvérek táborába szöktek. /57/ Ezzel kapcsolatban helyesen értékelhetjük a magyar prelátusoknak 1449-ben a pápához intézett panaszát, hogy a Szepességben és Sárosban terjed a huszizmus, sőt két szin alatt áldoznak. /58/ Eddig azt hitték, hogy ez Jiskra megrágalmazása volt, közben azonban megfélemlítettek arról, hogy a pápa embere, Acneas Silvius Piccolomini Közép-Europában járt, ismerte Jiskrát és a cseh testvéreket és bizonyára hiteles jelentéseket adott be a szlovákiai helyzetről. Az anyagban a „Bohemi” elnevezés alatt említettek egyszer Jiskra híveit másszor meg a cseh testvéreket jelentik, és ezt a megkülönböztetést ki kell emelni. A két szin alatti áldozással kapcsolatban meg kell említenünk, hogy a Szepességben és Sárosban a cseh testvérek mozgalma idején több település volt, ahová a XIV-XV. században Erdélyből, Szerbiából és Ukrajnából pravoszláv pásztorok költöztek, akik határozottan egy antifeudális és egyházellenes frontban álltak a cseh testvérekkel. Ezek a pravoszlávok, akiket „schematici”-nek és „Rutheni”-nek neveztek, a hivatalos egyház szigorú felügyelete alatt álltak. Példának elegendő a Križovianyban alapított ferencrendi kolostor. /59/

A cseh testvéri mozgalom Petr Aksamit 1458. évi hősi halála után hanyatlani kezdett, a magyar oligarchia a fiatal Mátyás király vezetése alatt ekkor minden oldalról támadást indított a cseh testvérek ellen. A támadás Zemplénben és Gömörben kezdődött. A szepesi táborok 1462. évi felszámolása után a mozgalom középpontja áttolódik a Vág völgyébe; a Gal-

---

56/ Az 1456. évre C. Wagner: *Diplometarium Sarosiense*. 65-66. l. A nemesek és a parasztok a deregnyei nemesek malmaira 1459-ben több mint negyven emberrel támadtak. V.ö. Századok, 1873. 679. l.

57/ Theiner: *Vetera mon. hist. Hung. Romae*, 1860, II. 343-44. l.; A kanonokok "ab ecclesia eadem absentarunt et ad castra Bohemorum prope dictam ecclesiam sancti Martini existentium se transtulerunt et eorundem Bohemorum auxilio et favore suffulti quandam domum in loco capitulari dicte ecclesie manu armata invadere seu incastellare procurarunt".

58/ A magyar prelátusok panaszát Mikuláš Lašocki krakkói eseperesnek kellett elvinnie Rómába. J. Špirko, i.m. 130. l.

59/ C. Wagner, *Diplometarium Sarosiense*. 519-20. l.

góc melletti Szent Péteren és Kosztolányban létesítettek táborokat. A magyar feudális urak összpontosított támadásának 1468-ban a cseh testvérek nem tudtak ellenállni, ami lehetővé tette Corvin Mátyás terjeszkedő politikáját a cseh földek ellen. Noha a cseh testvérek nagy része átment Mátyás szolgálatába /például Fr. Hág parancsnok Hájból/ és a fekete sereg magvát alkotta, az északi határ mentén 1474-ig megmaradtak a cseh testvérek kis csoportjai./60/

Burzsoá történészeink azt hirdették, hogy a huszita mozgalom Szlovákiában nem vert gyökeret. Megállapították, hogy semilyen bizonyíték sincs arra, hogy Szlovákiában a reformáció előtt a huszita ideológia elterjedt volna. Azonban nem tették fel a kérdést: miért? Itt csupán egy nyomós tény hozunk fel. Corvin Mátyás alatt új ferences kolostorokat létesítettek Sóváron, Füleken, Okolicsnón, Galgócon és Szokolcán./61/ Ismeretes, hogy a ferences rend feladata mindenekelőtt az eretnekek, a szektánsok és a szkizmatikusok elleni harc volt, és ezért ezeknek a kolostoroknak az alapításában óvóintézkedést kell látnunk a szlovák nép közt megmaradt huszita ideológia maradványainak elnyomására és kiírtására. Ezek a kolostorok ott keletkeztek, ahol a cseh testvérek táborai voltak, persze a Szepességén kívül. A Szepességben a XIV.századtól kezdve az összes plébánosok szilárd ezeryezetén /fraternitás/ kívül több kolostor volt /Lechnica, Stiavník, Dravce, Stola, Menedékkő, Lendak/. Mivel Mátyás alatt Magyarország egyetlen körzetében sem létesült annyi ferences kolostor, mint „in partibus superioribus”, azaz Szlovákiában, ez arra a meggyőződésre juttat bennünket, hogy a huszita mozgalom visszhangja és a cseh testvéri mozgalom befolyása Szlovákiára igen erős volt, ezek ellen tevékenyebben kellett eljárni, és ez a huszita ideológia maradványainak kiírtására irányuló ténykedés az oka annak, hogy kevés a forrásunk a huszitizmusról a XV.század végéről és a XVI.század elejéről.

Kutatásaink a huszita mozgalom és folytatása, a cseh testvéri mozgalom szlovákiai visszhangja terén még csak a kezdet kezdetén vannak. A Tóth-Szabó és a J. Špirko által gyűjtött, esetleg más, itt-ott közzétett anyagra támaszkodunk. Ez a tény nem jogosít fel bennünket arra, hogy ne foglaljunk állást a szlovákiai huszita és a cseh testvéri mozgalom, a huszita hagyomány kérdésében, hanem ellenkezőleg arra készítet minket, hogy a burzsoá történetírásból hiányzó határozott tárgylagos álláspontot foglaljunk el. Ahogyan K. Gottwald a né

60/ J. Špirko, i.m. 115.1.

61/ Karácsonyi J.: Szent-Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. I.k. Bp. 1922. 345.1.

met megszállás idején a cseh nemzet elé állította a huszita hagyomány jelentőségét, /62/ ahogyan Alois Jirásek az első nagyobb történelmi regényt, a Bratstvo-t /63/ a huszita harcosok szlovákiai ténykedéseiről éppen a csehek és szlovákok közös monarchiabeli elnyomatása idején írta, és utalt a huszita hagyományokkal kapcsolatban a két nemzetnek a jövőbe vezető közös útjára, nem állhatunk meg az eddigi eredményeknél, tényekkel kell alátámasztani a huszita mozgalomnak Szlovákiával kapcsolatos értékelését, amelyet A. Jirásek így fejezett ki:

"A szlovákok erőben és számban leginkább abban a viharban erősödtek, amikor Magyarországot a huszita fegyver remegtette meg."

- - -

62/ K. Gottwald, Deset rokov /Tíz év/. Bratislava, 1950, 253-256.l.

63/ Alois Jirásek, Sobrané spisý /Összegyűjtött művei/. XXXIX.k. 238.l.

N.D. SZMIRNOVA ÉS I.G. SZENKEVICS:

Az albán nép szabadságharca a török leigázók ellen
a 15. században.

/Voproszi Isztorii, 1953.12.sz./

Смирнова Н.Д., Сенкевич И.Г.: Освободительная борьба албанского народа против турецких поработителей в XV веке.

Az albán nép hosszú évszázadokon keresztül hősi harcot vívott hazája szabadságáért és függetlenségéért. Hosszu és nehéz utat járt meg az albán nép története során. A 12-14. században a bizánci és a szerb hódítók a 15. század első felében pedig a törökök ellen küzdött. 450 éven át ellenállt a törökök beolvasztó törekvéseinek, a 20. században pedig elszánt harcot vívott az albán állam független, önálló létéért.

A középkori Albánia történetének egyik legragyogóbb fejezete a 15. század derekán a török hódítók ellen vívott harc. Ezt a harcot 25 éven keresztül a legendás albán hős, Kasztrióta György, melléknevén Szkander bég vezette.

Enver Hodzsa így összegezte az albán nép évszázados harcát: "Az albán nép acélos akarata a szabadság kivívására éppen olyan törhetetlen volt, mint hegyeink, úgy dacolt az ellenség dühödt rohamával, mint hegyeink az idővel és a viharokkal... Népünk rendkívüli hősiességgel harcolt egy negyed évszázadon keresztül nemzeti hősünkkel Kasztrióta Györggyel, Szkander béggel az élén, és mindig győzelmet aratott az ottomán birodalom hordái felett, mert a szabadságért, a függetlenségért, a haza földjéért harcolt." /1/

Aleks Buda mai albán történész helyesen állapítja meg: Szkander bég sikereinek az a magyarázata, hogy a népi + 1., elsősorban a parasztságra támaszkodva szállt szembe a hódítókkal. A törökökkel való harccal egyidejűleg a feudális anarchia ellen is küzdött, ami egybeesett a tömegek óhajával /2/ és egy időre egyesíteni tudta az ország erőit a török betörés visszaverésére. Ennek az albán nép feladatainak egységén alapuló összefogásnak az eredménye az ország központosítása lett. Így az idegen hódítók elleni harcban

1/Kongresi i I-rë i Partisë të Shqipërisë. Tirana 1950. 17.1

2/Aleks Buda, Fytyra e Skënderbeut në dritën e studimeve të reja, "Buletin i Institutit të Shkencave", Tirana 1951. 3-4. sz. 153.1.

+tömegekre

már a 15. század derekán lefektették az egységes, központosított albán állam alapjait. Szkander bég azonban tudta, hogy magukra utalva, egyedül nem tudnak megküzdeni a nagyobb létszámú, jobban felszerelt és kiképzett török seregekkel és ezért kénytelen volt támogatásért szomszédaihoz, Velencéhez, Nápolyhoz, Dubrovnikhoz /Ragusa/ és Szerbiához fordulni.

A szovjet történeti irodalomban még nem jelent meg olyan munka, amely az albán népnek Szkander bég vezetése alatt vívott harcával foglalkozott volna. Albánia történetének erre a korszakára nem rendelkezünk kellő dokumentum-anyaggal és ez számos probléma megoldását rendkívül megnehezíti.

A burzsoá történettudomány, amely a reakció szolgálatában áll, arra törekszik, hogy "tudományosan" támassza alá az imperialisták hódító tervcineik "igazságos" voltát és behizonyítja: Albániának nincs sem történeti múltja, sem joga a független létre. Ez az áltudomány még Albánia történetének ezt a legfontosabb időszakát - a 15. századi törökellenes harcok korát - sem ismeri el, pedig ennek mind a balkáni államok, mind Magyarország és Itália szempontjából ropant nagy jelentősége van. A burzsoá történészek durván meghamisítják a tényeket és lekicsinylik azt a szerepet, amelyet az albán nép szabadságáért és hazája függetlenségéért vívott harcával játszott, és arra törekszenek, hogy kisebbítsék a török elleni háború vezetőjének, Szkander bégnek jelentőségét. Különféle tudományellenes elméleteket gyártanak. A történeti valósággal ellentétben azt állítják, hogy Albániában a 15. században még nem volt feudalizmus, hogy a Szkander bég vezetése alatt folyó harc egyrészt a szabad albán parasztság harca volt a török feudalizmus, másrészt a velencei kapitalizmus ellen, és hogy maga Szkander bég a római katolikus egyház előharcosa volt a Balkánon. A nyugateurópai burzsoá tudósok Albánia 15. századi történetének tárgyalásánál egyáltalában nem világítják meg az ország társadalmi-gazdasági viszonyait.

Albánia társadalmi-gazdasági rendszerének tanulmányozásában a legnagyobb érdeme az orosz tudósoknak és különösen V.V. Makusevnek van, aki feldolgozta a rendkívül értékes velencei és részben a milánói levéltári anyagot. V.V. Makusev munkáiban nagy tényanyagot használ fel és ebből eléggé teljes képet kaphatunk az Adriai-tenger albán partvidékének feudális viszonyairól.

Az Albán Népköztársaság történészei az élenjáró történettudomány legújabb eredményeinek fényénél tanulmányozzák országuk hősi múltját. Jelenleg A. Buda albán történész ir monográfiát Szkander bég életéről és tevékenységéről, "Szkander bég egyénisége az újabb kutatások megvilágításában" című cikkében /megjelent a Buletin i Institutit të Shkencaveit 1952. 3-4. számában/ érdekesen dolgozza ki az albániai feu-

dalizmus kifejlődésével kapcsolatos problémákat és pontos értelmezést ad több, Szkander bég életére vonatkozó adatnak, amelyet különböző kutatók mind másféleképpen értelmeztek.

- . -

A 14-15. században Albánia feudális állam volt, ahol a feudális viszonyok az egyes területeken /tengerparti sáv és a belső körzetek/ különböző fejlettségi fokon álltak és megvoltak még a nemzeti rend erős csökevényei, annyiban, amennyiben fennállt a zadruža és megvoltak a kenézek és alattvalóik - a jobbágyparasztek - közötti nemzeti kapcsolatok.

A Makusev által idézett dokumentumokból világos képet kapunk a 14-15. századi albániai feudális viszonyokról. A megrüvelt föld a feudális nagybirtokosok, az "erős bojárok" /ahogyan Makusev nevezi őket/ és a gazdag városiak kezében volt, bár a föld egy része még továbbra is a földközösségek használatában állt. Mindenesetre a dokumentumok azt tanúsítják, hogy egyedül az albán társadalom felső rétegének volt földbirtoklási joga./4/

A föld örökletes bastinákra, próniákra és ugynevezett territoriumokra vagy terrenumokra oszlott, amelyeket Makusev a vásárolt földek közé sorol./5/ A bastinák örökölhető adománybirtokok voltak. A próniák ezzel szemben állami földek, amelyeket bizonyos szolgálatokért a hűbérurak kaptak öröknyújtási jog nélkül. Eleinte, a 13-14. században a próniabirtokosok földjei nem voltak örökölhetőek, de már a 14-15. század végén megváltozott a helyzet. A próniák is örökölhető birtokokká váltak és a próniák és a bastinák közötti különbségek elmosódtak./5/ Jelentős nagybirtokaik voltak az egyháziaknak, kolostoroknak és a faluközösségeknek. Ezek a földek békében adómentesek voltak, de háború idején ezek után is szedtek adót.

A földeken jobbágyok dolgoztak, a feudális urak nagy földbért préseltek ki belőlük. Mint több forrás tanúsítja, minden porta egy dukát négy garas földbért fizetett, ezenkívül pedig búzából tizedet és egy mérő kölest kellett a föld-

---

4/ V.V. Makusev, Történeti vizsgálódások az albániai szlávokkal kapcsolatban a középkorban. "Varsói Egyetemi Értesítő", 1871. 5.sz. 133.1.

5./ Uo.

6/ A.M. Szeliscsev, A szláv lakosság Albániában. Szófia 1931, 82.1.

birtokosoknak adni. A földbért évi két részletben voltak kötelesek leróni. Ezenkívül a parasztokat katonai szolgálatra és különböző munkákra kötelezték a faluközösség szánára, pl. favágásra, halfogásra, erődítési munkálatokra stb./7/

A parasztok függőségi foka különböző volt. Makusev megállapítása szerint voltak "szolgák", akiket a birtokos a földdel együtt vagy akár anélkül is eladhatott, és el is kergethetett az általa megnüvelt földről./8/ A "szolgák" jobbagyosorban voltak és minden valószínűség szerint azok közül az idegen földről való rabszolgák közül kerültek ki, akik már régen vetődtek Albániába és itt a földekre telepítették őket. Emellett azonban "megvult Albániában a szolgasorba jutás más lehetősége is: voltak, akik pénzért vagy más ellenszolgáltatásért vállaltak szolgálást. Ezek ideiglenes szolgák voltak."/9/ Megtaláljuk ezenkívül a személyileg szabad parasztokat is, akiknek nem volt saját földjük, de "béreltek" a városi közösségektől, kolostoroktól, nagányszemélyektől. Ezek megnüvelték a földet és "megegyezés szerint" fizettek érte. A "megegyezés szerinti" fizetséget rendszerint a termés egytizedében, vagy más törtrészében állapították meg, és meghatározták, milyen munkát kell az illetőnek a földesur szánára szolgáltatásként elvégeznie./10/ Ezenkívül feltétlenül szabták, hogy a "bérlő" nem hagyhatja el a telket. Ez a "bérlés" Makusev leírása nyomán nagyon hasonló volt a földbérlet viszonyához és a "bérlő" a jobbagyparaszthoz.

Ha kevés adat is áll rendelkezésünkre erre vonatkozólag, annyi tanulságot mindenesetre levonhatunk, hogy az Adriai-tenger partvidékén fekvő albániai körzetekben kifejlődtek a feudális viszonyok, megvult a feudalizmus alapja - a feudális földtulajdon, megvult a munkajáradék és a terményjáradék. A terményjáradék nagyobb távlatokat nyitott a parasztság előtt a gazdasági tevékenység terén és hozzájárult ahhoz, hogy különbségek álltak elő a parasztok gazdasági helyzetében. Ebből származott, hogy az egyik paraszt tönkrement, a másik megszédte magát, azaz megindult a bonlás a paraszti faluközösségben. Bizonyos mértékben megvult a pénzjáradék is /különösen a tengerparton/, de ez nem terjedt el nagyon ebben az időszakban.

Ezzel kapcsolatban nem látszik teljesen hitelt érdemlőnek Kritobulos 15. századi bizánci történetírónak az a megállapítása, hogy a szultán az albán földek egy részének

---

7/ Lásd: V.V. Makusev, id.m. 126.1.

8/ Uo. 123.1.

9/ Uo. 124.1.

10/ Uo.

elfoglalása után az adót "meghatározott számú fiugyernekben és marhában róttá ki rájuk.../hiszen nem volt pénzük/ és bizonyos számú katonát kellett kiállítaniok serege szánára". /11/ A korabeli oklevelek azt mutatják, hogy a pénzügyviszonyok nemcsak a tengerparton, hanem a belterületen is bizonyos fejlettségi fokot értek el. Vitatni lehet a pénzügyviszonyok fejlettségi fokát, de fennállásukat nem lehet tagadni.

Hogy milyen fokon álltak a feudális viszonyok a belső hegyvidéki körzetekben, arról csak igen gyér adataink vannak. De már ezekből is levonhatjuk azt a következtetést, hogy ott is megindult a faluközösség bomlása. Ezekben a körzetekben a lakosság főfoglalkozása az állattenyésztés volt és ez rányomta bélyegét a feudális viszonyok fejlődésére, lassította, de meg nem akadályozhatta azt.

Az Albániában járt utazók azt írják, hogy a hegyvidéki körzetekben megmaradtak a szabad állattenyésztők. Albániának egy 1306-ból származó földrajzi leírásában ezt olvashatjuk: "Ebben az országban bőven van hus, sajt, tej, de kevés a kenyér és a bor, az arisztokráciának azonban ez is bőven áll rendelkezésére; nincsenek itt városok, várak, községek, megerősített helyek vagy falvak, hanem kunyhókban laknak az emberek és nemzetségektől költöznek egyik helyről a másikra." /12/ A szabad hegyilakók továbbra is faluközösségekben éltek. Ezeknek az élén állt a falu bírója, az u.n. "katunar, vagy "cselnik". A 14. században a hegyilakók személyileg még szabadok voltak, de adót fizettek a téli legelők használatáért, amelyeket a feudális urak már a 13. század végétől igyekeztek kezükbe kaparintani. A 15. században a közföldek - a legelők - már nem a faluközösség birtokában voltak, hanem a feudális urak - a kenézek, gazdag városiak - birtokolták. A szabad állattenyésztők - elvesztvén legelőiket - függőhelyzetbe kerültek. Ezt bizonyítja az az oklevél, amelyet I. Alfonz nápolyi király Kruja lakóinak adott. Az oklevél szerint a városiak szabadon rendelkezhetnek birtokukkal, ide számítva a legelőket is./13/ A már fentebb említett földrajzi leírásban az ismeretlen szerző értesít bennünket az egyes hegyi körzetek lakói által fizetett adóról, a jobbágyokról. Elmondja, hogy a lakosoknak megerősített városaik és állandó lakóházaik vannak, letelepült életmódot folytatnak és szőlőműveléssel foglalkoznak./14/

11/ Lásd: Z.V. Udalcova, Kritobulos bizánci történetíró a 15. században a Balkán-félszigeten élő délszlávokról és egyéb népekről. "Vizantijjszkij Vremennyik" 1951.4.sz. 114.1.

12/ Anonymi descriptio Europae Orientalis. Ed.O.Gorca, Krakko 1916. 25-26.1.

13/ Lásd: Illyrisch-Albanische Forschungen.I.k. München-Leipzig 1916. 148.1.

14/ Anonymi descriptio Europae Orientalis, 28.1.

E korábbi időszakra vonatkozó adatokból arra következtethetünk, hogy az ország hegyvidéki körzeteiben már a 14. században megindult a feudális viszonyok fejlődése. Ezt igazolja az az adománylevél, melyet 1426-ban Kasztrióta Gjon a hilandari kolostornak adott. Ebben az oklevélben két falut /Radostushét és Trebishtét/ adományoz a kolostornak. "E két adományozott falut - mondja az oklevél - mentesítem mindenféle - nagy és kis - munka alól. E falvak nem kötelezhetők sem fejadó, sem állami adó fizetésére, hanem mindez a szent kolostor javára szolgál. Nem állítható a falvak élére senilyen ur, sem birtokos, sem deák. Nem kötelezhető sem gabona-, sem bor-, sem méhtized fizetésére, sem földbért, sem legelőpénzt nem kell fizetnie - hanem csak a kolostor szedhet szolgáltatást e falvakból törvényadta jogai szerint"./15/ Az említett falvakban lakó parasztok szolgáltatási kötelezettségeinek felsorolása szembezőkően mutatja, milyen fejlettek voltak a feudális viszonyok az ország belső körzeteiben is. Ezzel kapcsolatban érdekes idéznünk, milyen kiváltságokat kaptak az albán városok és különösen Kruja /Krója/ II. Andronikos bizánci császártól /1282-1328/ a városok adott kiváltságlevelé szerint. Ez a város némileg különbözött Albánia belső vidékeinek többi városaitól, mert a Dubrovnikból /Raguza/ Szerbia felé vezető kereskedelmi utvonallal mentén feküdt. Az, aki Kruját birtokolta, bizonyos előjogokat élvezett Albánia többi kenézeivel szemben, mert az ő kezében összpontosult a tengerelléki albán városoknak Szerbiával és a többi szomszéd országgal való kereskedelme. Kruja kiváltságait később - 1457-ben - I. Alfonz nápolyi király is megerősítette./16/

Az ország belső vidékeinek többi városairól csak igen hézagos adataink maradtak, de ezek is azt tanúsítják, hogy akkortájt ezek a városok nem voltak ipari és kereskedelmi központok, hanem csak egyes kenézségek közigazgatási centrumai vagy az Albánia területén folyó háborúkban szolgáltak támaszpont gyanánt.

Az adriai tengerpart Velence uralma alatt álló városain keresztül folyt a közvetítő kereskedelem Nyugat és Kelet között. Jelentős fejlődést értek el itt a különböző kézműves iparágak.

A Velencei Köztársaság arra törekedett, hogy fenntartsa uralmát e mind stratégiai, mind gazdasági tekintetben rendkívül fontos pontok, "a déli adriai vidék őrállásai" /17/

15/ Srpska kraljevska akademija. Zakonski spomenici srpskih država Srednega Veka. Prikupio i uredio Stojan Novaković. V.k. Beograd 1912, 467.1.

16/ Lásd: Illyrisch-Albanische Forschungen, I.k. 147-151.1.

17/ R. Cessi, Storia della Repubblica di Venezia. I.k. Milano-Messina 1944, 369.1.

felett.

Általában az albániai városokat az ország termelőerőinek alacsony színvonala jellemezte, az ipar még nem vált el a mezőgazdaságtól, a csereforgalom még nagyon jelentéktelen volt, bár a mezőgazdaságban már megvolt a szűkkörű specializálódás.

Albániában a gabonatermelés és az állattenyésztés mellett más, viszonylag magas mezőgazdasági kultúrát igénylő ágazatok is kifejlődtek, mint például a szőlőtermelés, a veteményeskerti gazdálkodás, a selyemhernyótenyésztés és a tengerparton az olajfa termesztése. A mezőgazdasági kultúráról nehéz ítéletet mondanunk, mert erről a kérdéstről senilyen adatunk sem maradt fenn, kivéve az Illyrisch-Albanische Forschungen-nek azt az adatát, hogy Albánia mezőgazdasági eszközöket kapott. De a behozott mezőgazdasági eszközök csak a tengerparton terjedtek el, ezzel szemben az ország belsejében a mezőgazdasági technika igen primitív, elmaradt volt és ez minden különösebb változás nélkül így maradt egészen a 20. századig.

A feudális elnyomás azt eredményezte, hogy az osztályharc kiéleződött az albán falvakban. Ennek visszhangját megtalálhatjuk a velencei levéltárak anyagában. V.V. Makusev eseteket idéz arra vonatkozólag, hogy a magas pénzzolgáltatás miatt hogyan mentek tönkre a parasztok és távoztak el telkükről. A feudális elnyomás elleni legerősebb tiltakozást mutatják az 1343-ban Prizren vidékén és 1351-ben Ulqinban /Ulcinj/ lezajlott parasztfelkelések.

A 15. századi albán társadalom szerkezetében tehát a feudális viszonyok játszották a főszerepet, de ezek nem egyformán fejlődtek ki az országban. Meg kell mondanunk, hogy a feudalizálódási folyamat Albániában lassabban haladt, mint a szomszéd országokban. Az ország gazdaságában továbbra is a közösségi földbirtoklás játszott jelentős szerepet. Ez különösen a hegyvidéki körzetekre vonatkozik, ahol még erősek voltak a nemzetiségi rend maradványai. Szélesebb körben terjedt ki a feudalizmus a síkságon elterülő mezőgazdasági vidéken és a tengerparti körzetekben. A földbirtoklási viszonyokra némileg rányomta bélyegét Bizánc, majd Szerbia hosszú uralma Albánia területén és ez meggyorsította a feudalizálódás folyamatát.

Az albán feudális urak a 14. század végén és a 15. század elején nagy szerepet játszanak a Balkán-félsziget politikai életében. Miután Dusan István államá felbomlott, a mai Albánia területén egymástól független kis feudális fejedelemségek keletkeztek, amelyek állandó viszálykodásban álltak egymással. Ez megkönnyítette az idegen hódítóknak az ország el-

foglalását. Ezeknek a feudális birtokoknak az élén a Dukagjin, Topia, Balsha, Kasztrióta és más nemzetségek tagjai álltak.

Albánia északkeleti részén feküdtek az egyik legrégebb és leghatalmasabb nemzetség, a Dukagjinok birtokai. A 14. század végén ez a nemzetség két ágra szakad. Az egyik ág birtoka Shkodértől /Szkodra, Scutari/ északra volt, hozzájuk tartozott Mirdita egy része is Volpianával, mint központtal. A Dukagjinok másik ága Leshtől északra és északkeletre Zadrimbán, Pukában, Selitében, Budában, Fangjában volt birtokos. A központ Lesh városa volt, amelyet a velenceiek később /1393-ban/ elfoglaltak. Az ország e részében más, kisebb feudális urak birtokairól is tudunk, mint pl. a Zahari-birtokokról./18/ Észak-Albánia legnagyobb feudális urai a Balshák voltak. A Balsha-nemzetségbeli urak a szomszédos hűbérurak földjeire is kiterjesztették hatalmukat. Így a 14. század végén I. Balsha elfoglalta a Felső-Zéta területét és behatolt a Dukagjinok birtokaira. Elfoglalta Kruját és Shkodert, az utóbbit pedig központjává tette./19/ Szkander bég idejében a Balshák elvesztették birtokaik nagy részét és csak egy Lesh és Kruja között fekvő jelentéktelen birtokkal rendelkeztek.

Közép-Albánia urai között a legnagyobb befolyással a Muzaki nemzetség birt. Ezeknek legjelentősebb birtokuk Muzakiában feküdt./20/ A Muzakik nemzetségfője az "Epirus deszpotája" címet viselte./21/

A nemes családok közé tartozott a Topia család is. A Topia nemnek két ága volt: az északi Topiak és a déliek, akiket Araniti Komnenáknak hívtak. A Topia-nem birtokai délen Durrestől /Durazzo/ Artáig, keleten pedig Krujáig és Ochridáig terjedtek. A Topiak déli ágából a legismertebb Araniti György, Szkander bég kortársa, aki egy ideig az utóbbi szövetségese is volt. Araniti György tehetséges hadvezér hírében állott, akit Európában közzismertté tett az Evrenosz bej által vezetett nagy török hadsereg felett 1433-ban aratott győzelme.

A fejedelmek néha egyesültek a közös ellenség - a török - visszaverésére, ezek a szövetségek azonban csak rövid ideig tartottak. Az ország még nem jutott ki a nagymérvű feudális széttagoaltság állapotából, a feudális urak között állandó viszály dult, arra viszont nem szánták rá magukat, hogy a néptömegekre támaszkodjanak. Ez a magyarázata annak, miért végződtek vereséggel a törökellenes harcok és hogyan tudták az ottomán birodalom csapatai végeredményben elfojtani ezeket

---

18/ A. Gegaj, L'Albanie et l'invasion turque au XV-e siècle. Paris 1937, 13. l.

19/ Uo. 17. l.

20/ K. Hopf, Chroniques greco-romaines, inédites ou peu connues, Berlin, 1873. 280. l.

21/ A.M. Szeliscsev, idem. 66. l.

a mozgalmakat. A törökök és a velenceiek arra használták fel ezeket a belviszályokat, hogy albán városokat, sőt egész területeket foglaljanak el. A 15. század elejére Shkodër, Ulqin, Lesh, Bar /Antivari/ és Durrës városok Velence kezébe kerültek, 1417-ben pedig a törökök elfoglalták Vlorát /Valona/. /22/

A 15. század elejére közismertté válik a Kasztrióta család, amelyből Kasztrióta György, azaz Szkander bég származott. Kasztrióta Gjon, György apja kezében volt a tengerpart a Rodoni foktól egészen a Durréstől északra fekvő Dibráig /23/. Annakidején Gjon csak két falut örökölt: Signát és a Drina-menti Alsó-Gardit, /24/ hatalma azonban nemsokára a Felső- és Alsó-Dibra körzetére, Matira, sőt attól délre egészen Tiranáig kiterjedt. A N. Iorga által kiadott egyik dokumentumban Kasztrióta Gjon magát "dominus partium Bosniae"-nek nevezi. Ebből azt következtethetjük, hogy Gjon uralma a Shkodërtől és Leshtől északkeletre fekvő területekre is kiterjedt.

Kruja eredetileg nem a Kasztrióta család birtoka volt, hanem a Topiáké és csak Gjon idejében került a Kasztrióták kezébe. /25/ A Kasztrióta-család, amely korábban kevéssé ismert és nem valami gazdag család volt, Gjon idejében Albánia egyik legbefolyásosabb családjává vált.

Felemelkedésüket az okozta, hogy birtokaik az ország központi részén feküdtek és ezen haladtak keresztül a Balkán-félsziget többi országába vezető kereskedelmi utak. A Kasztrióták élénk kereskedelmet folytattak az itáliai államokkal és Dubrovnikkal. Ezenkívül pedig szoros rokoni kapcsolatok fűzték őket Albánia legbefolyásosabb feudális családjaihoz. Így például Kasztrióta Gjon úgy adta férjhez öt lányát, hogy rokonságba került az Araniti, Topia, Muzaki, Balsha-Shtreza és a montenegrói Csernojevics családokkal. Ebből a családból született 1405-ben Kasztrióta György, Szkander bég, aki később az albán népnek a török betörés elleni harca élére állt. György ifjuságáról csak bizonytalan és ellentmondó adatokkal rendelkezünk. Azt mindenesetre megállapítottunk, hogy György résztvett a szultán hadjárataiban; ezt a velencei levéltárban őrzött okmányok tanúsítják. György kivételes adottságai révén már korán tehetséges hadvezérré vált és még török szolgálatban több győzelmes hadjáratot vezetett.

22/ Uo. 66.1.

23/ Uo. 67.1.

24/ F. Noli, George Castrioti Scanderbeg, Boston 1947. 21. 1.

25/ Uo. 10.1.

Albániát állandóan támadták a török csapatok, rabolták az országot és a lakosságot fegyveres erővel kényszerítették arra, hogy a szultánnak adózzon. A rigómezei csata /1389/ után Szerbia az ottomán birodalom uralma alá került. A törökök egyre gyakrabban intéztek támadásokat a Balkán-félsziget népei ellen, 1423-ban Isza bég vezetése alatt Albániába törtek be és miután Kasztrióta Gjon és Araniti György vereséget szenvedtek, Albánia II. Murad uralma alá került./26/

A harc azonban tovább folyt. Topia András 1432-es győzelme a többi feudális ur számára is jeladás volt a harcra. Több nagy városban legyilkolták az ott állomásozó török helyőrségeket.

A feudális felső réteg azonban félt attól, hogy a harcba bevonja a népet. Egyes feudális urak összefogtak ugyan a közös ellenség elleni harcra, de ezek a szövetségek rövidéletűek és ingatagok voltak, mert hamarosan belviszály ütötte fel a fejét közöttük. Az egymás elleni küzdelem során gyakran fordultak segítségért az erősebb szomszédhoz - a Velencei Köztársasághoz, Dubrovnikhoz és Szerbiához, de ez nem járt mindig sikerrel. Így 1410-ben, amikor Kasztrióta Gjon kénytelen volt egyik fiát tuszul adni a törököknek, Velencéhez fordult segítségért, de elutasító választ kapott./27/ 1417 őszén újabb követséget menesztett Velencébe és felajánlotta, hogy Velence vazallusává lesz, odaigérte nekik a Medua-hegyet /Leshtól északnyugatra/ és a Shkodër környékén fekvő Barbarossa falvát, de ismét süket fülekre talált./28/ Később, 1420-ban kereskedelmi kapcsolatba lépett Dubrovnikkal, amit 1420 február 25-éről kelt oklevele tanusít./29/

Velence albániai politikáját abban az időben az határozta meg, hogy milyen viszonyban állt az ottomán birodalommal. A törökökkel való kereskedelemben ugyanis erősen érdekelve voltak a velencei kereskedők. Természetese, hogy nem akarták támogatni az albán feudális urak törökellenes harcait, nehogy akadályok gördüljenek ezzel a törökökkel való kereskedelem elé. Másrészt viszony békében akartak élni az albán néppel, nehogy az adriai partvidéken fekvő városaik veszélybe kerüljenek. Ez a magyarázata annak, hogy 1438-ban

---

26/ A.M. Szeliscsev id.m. 67.1.

27/ V.V. Makusev, Történeti vizsgálódások az albániai szláv telepekkel kapcsolatban a középkorban. Zsurnal Minyisztjersztva Narodnove Proszvescsenja, Szentpétervár 1871. 5. sz. 61. l.

28/ Uo. 62.1.

29/ Sz. Novaković, id.m. 793.1.

Kasztrióta Gjont és két fiát - Sztanisát és Györgyöt - a Velencei Köztársaság díszpolgárává avatta./30/

1443-ban új fejezet nyílik az albán nép függetlenségi harcának történetében, és ez a harc Kasztrióta György, azaz Szkander bég nevéhez fűződik. Az ő személyében az albán nép tapasztalt hadvezért nyert, aki ügyesen tudta vezetni a török hódítók elleni felszabadító harcot.

Gjonnak, Szkander bég apjának halála után a szultán fiának, Györgynek adta át "timar" gyanánt apja földbirtokait. Erről tudósít bennünket Asik pasa török krónikás./31/ Arról, hogy György örökölte apja földjeit, más források is tanuskodnak, mint az osztrovicai Konsztantin Mihajloviics "Egy janicsár emlékezései" c. könyve és az olasz Giovanni Maria Angiolelo megjegyzése, aki résztvett II. Mohamed hadjáratában./32/ 1443-ban Szkander bég megszökött a török hadseregből. Még ez évben résztvett csapatával abban a hadjáratban, amelyet a szultán az akkori idők egyik kiemelkedő hadvezére, Hunyadi János, Ulászló, Lengyelország és Magyarország királya és Szerbia deszpotája, Brankovics György vezetése alatt álló egyesült szláv és magyar serege ellen indított. Szkander bég unokaöccsével, Hamzával és háromszáz albán lovassal Nisnél a november 22-i döntő csata idején elhagyta a török tábornokot. Ebben az ütközetben a török csapatok súlyos vereséget szenvedtek./33/

1443 november 28-án Szkander bég megérkezett Krujába és felvonta az erődre a Kasztrióták kétféjű fekete sassal díszített vörös zászlóját, amely később albán nemzeti lobogó lett.

30/ Illyrisch-Albanische Forschungen. I.k. 141. 1.

31/ Lásd: Buletin i Institut të Shkencave, 1951. 3-4 sz. 160.1. Buda más török krónikásra is hivatkozik: Szaad-ed-Dinre és Szollak Zadere, akik megerősítik az Asik pasa által képviselt hivatalos hagyományt.

32/ Lásd: Uo. 161.1. Ezek a tények megcáfolják Barlettinek és más életrajzíróknak azt az állítását /többek között Schlosser "Egyetemes történetének" állítását, amelyet Marx "Kronológiai jegyzeteiben" említ/, hogy Szkander bég Krujába való visszatérése érdekében megölte a reisz-effendit, de előbb erőszakkal arra kényszerítette, hogy Kruja birtokáról egy fermánt állítson ki számára.

33/ M. Barletius, Des aller streitbarsten und teuersten Fürsten und Herrn, Herrn Georgen Castrioten, genannt Scanderbeg usw. Frankfurt a/M. 1561. 41. 1.

Szkander bég látta, hogy az albán feudális urak szétaprózott csapataival lehetetlen megfelelő ellenállást kifejteni a hódítókkal szemben, nem szólva arról, hogy ezek is állandó viszályban álltak egymással. Ezért hozzáfogott az ország erőinek összefogásához. Az 1444-ben Leshben tartott gyűlésen katonai szövetséget hozott létre./34/ Az összejövetelel résztvettek Albánia legbefolyásosabb családjainak képviselői, mint Dukagjin Pál és Miklós, Zahari Lek, Spani Péter, Dusmani Lek, Balsha-Shtreza György, Topia András és Tanush, Araniti György, Muzaki Korona Tódor, stb., valamint Zéta ura, Csernojevics István is fiaival együtt. Szkander bég Velencét is felkérte a szövetségben való részvételre, de a szenátus várakozó álláspontra helyezkedett és csak megfigyelőit küldte el. A megbeszélésen leszögezték az albán fejedelmek ligájának megalakítását, és Szkander béget választották meg a Liga csapatainak fővezérévé./35/ A Liga minden tagja kötelezettséget vállalt, hogy résztvegyen a hadműveletekben és pénzbeli hozzájárulást fizet a Liga alapjába. A katonai és a pénzbeli hozzájárulás mérvét a résztvevők maguk állapították meg. Mint Barletti írja, a fejedelmek évente kb. 200.000 aranydukátot fizettek be a Liga alapjába./36/

Amikor Szkander bég visszatért Leshből, erélyesen hozzáfogott a törökök elleni harcra való felkészüléshez. Hatalma ekkor már Albánia északi részének jelentős területeire terjedt ki. Nagy sikert jelentett, hogy Szkander bég egyik legtehetségesebb vezére, Golemi Mózes /akit csapatainak átlomáshelyéről, a határmenti hegyi körzetben fekvő Dibráról gyakran Dibra Mózesnek is neveznek/ csapataival elfoglalta Szvetigrádot. Szvetigrád volt Kasztrióta Gjón hagyatékából az utolsó vár, amely még a törökök kezében volt.

Szkander bég teljes energiával erősítette az országot és erős hadsereget szervezett. Ujabb erőditéseket emeltetett Krujában. Rögtön ezután tervet dolgozott ki arra, hogy hol építsen új várakat és hogyan tökéletesítse a régiakat Albánia többi részében. A várak hálózata később nagyban elősegítette a törökök elleni hadműveletek sikerét. Az ország különböző részeiben lévő várak elaprózták az ellenfél erejét, amely így kénytelen volt ezek köré jelentős létszámú csapatokat összehívni és ezzel meggyengítette főseregét. Ebben az időszakban jött létre az albán hadsereg gerince, melynek létszáma 12-15.000 fő között ingadozott./37/ A sereg

---

34/ Uo. 41.1. Lesh albán város akkor velencei birtok volt.

35/ Uo.

36/ Uo.

37/ Uo. 41, 43.1.

zöme gyorsmozgású könnyűlovasságból állt, melynek egynegyede a szövetséges fejedelmek csapataiból került ki. A krujai fiatalok alkották Szkander bég személyi gárdáját, amely a sereg legfegyelmesebb és legkiképzettebb része volt. A jobbágy-parasztokból kikerült harcosok mellett az ország szabad lakosságából is sokan léptek be a hadseregbe.

Az albán hadsereg ereje főként abban állt, hogy a török hordák elleni harcban az ország lakosságára támaszkodott. A nép hősiesen és önfeláldozóan védte hazája függetlenségét legkegyetlenebb és legerősebb ellensége, a török hódítók ellen. A nép támogatása volt az, amely a hadsereg számos győzelmét biztosította és a mozgalomnak népi felfeladító jellegét adott. A háború népi jellege már a harc első hónapjaiban megmutatkozott. Az albán hadsereget a nép támogatása és segítsége segítette győzelemre. A hódítók ellen nemcsak a hadsereg szállott sikra, hanem a nép is. Szkander bég rögtön Albániába való visszatérése után el tudta indítani a hadműveleteket a törökök ellen, mert "az egyszerű nép óráról-órára özönlött seregébe, úgyhogy néhány hét alatt létszáma 12.000-re nőtt"./38/ Az albán nép harca felfeladító harc, a harc célja Albánia függetlenségének kivívása pedig az egész nép ügye volt. Az albán hadsereg ereje abban is rejlett, hogy a katonák előtt lebegő cél nem rablás és idegen területek elfoglalása, hanem hazájuk szabadságának és függetlenségének kivívása volt. Az albán hadsereg ezért tünt ki magas harci szellemével és így a kis Albánia olyan erős ellenféllel szemben diadalmaskodott, mint az akkori ottomán birodalom.

Az albán népnek hősi harcában nagy segítséget nyújtottak az ország természeti adottságai. Az albán csapatok rendszerint akkor törték rá a törökökre, amikor azok valamilyen szorosban vonultak, nem tudtak visszafordulni és így tehetetlenek voltak a meglepetésszerűen rájuk támadó mozgékony kis albán csapatokkal szemben. A hegyi terepen a török hadsereg nem tudta egyik fő előnyét - tömegeit - érvényesíteni.

A háború népi jellege határozta meg Szkander bég taktikáját. Szkander bég hadműveleteiben mindig számításba vette az ország különböző részein megszervezett erős parasztcsapatok támogatását. Ezek a csapatok már a döntő ütközet előtt rajtaütöttek a törökön és így meggyengítették őket.

Az albánok már 1444 júniusában kénytelenek voltak harcra kelni a törökök ellen. Ekkor Ali pasa 25.000 főnyi sereg élén tört be az ország földjére. A csata az Alsó-Dibránál zajlott le és az albánok teljes győzelmével végződött. Hétezer török maradt a csatatéren és ötszázan estek fogságba. Az albánok vesztesége ezzel szemben elesettekben 1.680

és sebesültekben kétezer fő volt./39/ Ez volt az albánok első győzelme a szultán seregei felett és lehet, hogy ennek a híre készítette a törököket arra, hogy békét kössenek Szerbiával és Magyarországgal /1444 július/, amelyekkel akkor éppen hadban álltak. Ulászló magyar király hamarosan azzal az ajánlattal fordult Szkander béghez, hogy közösen szálljanak szembe a törökkel, Szkander bég azonban még nem szánta rá magát, hogy országa határain túl viseljen hadat, mert helyzete ekkor még nem volt elég szilárd.

A dibrai vereség nem vette el a törökök kedvét attól, hogy Albániát meghódítsák, 1445-46-os hadjárataik azonban mind kudarcra végződtek. Feriz bej, az 1445. évi hadjárat vezére elesett az ütközetben, a helyére lépő Musztafa pasa pedig fogságba esett. A török sereget szétzúzták. Az 1447-i hadjáratot pedig a janicsárok drinápolyi felkelése is akadályozta.

Az Albán Liga megerősödése aggodalmat váltott ki Velencében. A velenceiek úgy látták, hogy a Liga veszélyt jelenthet az albán tengerparton fekvő birtokaikra. Mint Marx megjegyezte, "a magyarok, a szerb király és az albán Iszkander bej /Szkander bég - A szerző megj./ hatalmának megerősödése szálka volt a velenceiek szemében!"/40/ Ettől kezdve a velenceiek mindent elkövettek, hogy felbomlasszák a Ligát, és erre használták fel azután a Liga egyes tagjainak önállósági törekvéseit. A velencei szenátus követői ugyanakkor tárgyalásokat folytattak a törökkel, hogy az ottomán birodalom ugyanakkor tárgyalásokat folytattak a törökkel, hogy az ottomán birodalom több délalbániai várost engedjen át a Velencei Köztársaságnak /Vlorát, Janinát és Gjinokastrét/ Argyrokastron/. /41/ A velenceiek szították a Dukagjinok és Zahari Lek közötti viszályt is. Ennek az lett az eredménye, hogy a Dukagjinok hívei megölték Zahari Leket és a velenceiek megszállták Zahari várát, Danjót.

Szkander bég jól látta, milyen veszéllyel fenyegeti Albánia függetlenségét Velence tengerparti uralma, ezért a két arcvonalon folytatott harc nehézségei ellenére még 1447-ben Velence ellen is megindította a harcot. A hadműveletek megindítása előtt azonban megnyerte a Liga legtöbb tagjának és Brankovics György szerbiai deszpotának a támogatását. Ezenkívül kihasználta az Apennin-félsziget hegemoniájáért az itáliai városok között folyó harcokat és megnyerte I. Alfonz nápolyi király pártfogását. I. Alfonz 1447 októberében Albániába küldte megbízottját, Bernardo Lopezt./42/ Velence ép-

39/ V.V. Makusev, Történeti vizsgálódások az albániai szlávokkal kapcsolatban a középkorban. 85.l.

40/ Marx-Engels Archivum, VI.k. 200. l. oroszul.

41/ F. Noli, id.n. 39.l.

42/ A. Gegaj, id.n. 66.l.

pen nehéz helyzetben volt, mert ebben az időben Lombardiában hadakozott. A Szkander bég vezetése alatt álló albán hadsereg hadműveletei sikeresen bontakoztak ki. Danjo városát a Liga birtokának nyilvánították és döntő csapást készítettek elő Velencének az albán tengerparton fekvő birtokai ellen. Velence Durres elvesztésétől félve 1447 év végén illetve 1448 elején Shkoder grófjának közvetítésével békét ajánlott Szkander bégnek azzal a feltétellel, hogy Albánia elismeri Velence tengerparti birtokait./43/ Szkander bég elutasította a velencei szenátus javaslatát és felkészült Shkoder várának elfoglalására. Mielőtt azonban körülzárhatta volna a várost, a velencei helyőrség erősítést kapott. Ugyanakkor a velencei szenátus évi száz dukát vérdíjat tűzött ki Szkander bég fejére /44/ és követséget küldött Törökországba, hogy a szultánt rávegye az Albánia elleni támadásra.

A Drinápolyban járt követség elérte célját, nagy török hadat indítottak utnak Albánia felé, amely 1448-ban átlépte az ország határát. A sereget maga Murad szultán vezette, aki "véglegesen el akarta intézni az albán ügyeket és így személyesen indult h. dba."/43/Szkander bég tudta, milyen veszélyt jelent a kétfrontos hadviselés erősebb ellenfelekkel szemben, ennek ellenére azonban elhatározta, hogy folytatja a hadműveleteket. Azt tervezte, hogy egyenként őrli fel ellenfeleit és a velencei hadra méri a főcsapást. Csapatainak egy részét Danjóban hagyta, főerőivel Shkoder ellen indult és 1448 július 23-án a Drina partján tönkrevverte a Danilo Jurisic vezetése alatt álló velencei sereget./46/ Az albán hadak folytatták támadó hadműveleteiket és ugyanez év augusztusában súlyos vereséget mértek Oraniknál a török csapatokra./47/ A szultán, aki ekkor Kruja alatt állt, kénytelen volt alvonulni a város alól.

Meg kell állapítanunk, hogy az albán hadsereg első győzelmei közvetlen segítséget nyújtottak a magyaroknak. Marx megjegyezte, hogy ezekben az években /1446-1448/ "Murad nem tudott seregeivel rátörni Magyarországra, mert az a veszély fenyegette volna, hogy Szkander bég oldalba támadja"./48/ Így

---

43/ V.V. Makusev, Történeti vizsgálódások az albániai szlávokkal kapcsolatban a középkorban. 86.l.

44/ S. Ljubic, Istine o odnosajih izmedju juznoga slavenstva i Mletacka republike. IX.k. Zagreb 1890. 268.l.

45/ S. Uzuncarsili, Osmanli tarihi, II.k. Ankara 1947. 62.l.

46/ V.V. Makusev, Történeti vizsgálódások az albániai szlávokkal kapcsolatban a középkorban. 86.l.

47/ F. Noli, id.m. 40.l.

48/ Marx-Engels Archivum, VI.k. 203.l. oroszul.

tehát az albán nép Szkander bég vezette felszabadító harca nemzetközi jelentőségűvé lett. Lekötötte a török csapatokat és megakadályozta őket abban, hogy észak felé Magyarország, nyugat felé pedig Itália ellen forduljanak.

Seregük veresége arra készítette a velencei szenátust, hogy újból béketárgyalásokba bocsátkozzék. Ennek eredményeképpen 1448 október 4-én aláírták a békeszerződést. A Lesh közelében folytatott tárgyalásokon albán részről Szkander bég, Dukagjin Miklós, Pelino György és Lesh püspöke, Velence részéről pedig Andrea Venier és Shkodér grófja, Paolo Lorredano kapitány vettek részt. Velence felbontotta a szultánnal kötött szerződést, abbahagyta az Albánia ellen irányuló hadműveleteket és arra kötelezte magát, hogy évente 1.400 dukátot fizet Szkander bégnek /akinek ezt a pénzt a török elleni közös harcra kell felhasználnia/; abban az esetben pedig, ha Szkander bég elvesztené területeit, úgy menedékjogot nyer a Velencei Köztársaságban, /49/ Danjo pedig Velence kezében marad.

Ebben az időben fejeződtek be Szkander bégnek azok a még 1447 tavaszán kezdett tárgyalásai is, amelyeket Hunyadi János magyar hadvezérrel és Araniti Györggyel folytatott. Megegyezés jött létre a török elleni harcra vonatkozóan. Az eredeti terv az volt, hogy két oldalról veszik tűz alá a szultán seregét: Hunyadi Szerbia felől és Szkander bég Albánia felől. II. Murad azonban Kruja alóli elvonulása után Drinápolyba ment és innen közvetlenül Hunyadi ellen vonult. Hunyadi az albánok segítségére számítva Rigómező felé tartott. Szerbia deszpótája, Brankovics György azonban, aki ekkor a szultán szövetségese volt, nem engedte területén keresztülvonulni Szkander bég és Araniti hadait, hanem megszállta az albán határon lévő szorosokat. Hunyadi János csapatait a törökök 1448 október 17-én a rigómezei ütközetben levertek, őt magát pedig Brankovics fogságba ejtette. /50/

A magyarok rigómezei veresége megnegyeztette Albánia helyzetét. Egy újabb török hadjárat veszélye fenyegetett, közben pedig a nemzetközi helyzet Albánia szempontjából kedvezőtlenül alakult. A Velencével kötött béke nem volt szilárd. Velence csak arra várt, hogy Albánia meggyengüljön és egyáltalában nem igyekezett segítséget nyújtani számára az ottomán birodalom ellen, mert szoros kereskedelmi kapcsolatokat akart kötni a törökökkel. Hunyadi János, Szkander bég egyik leghűbbszövetségese a törökök elleni harcban, Szerbiában fogságban volt. A Nápolyi Királyság és Dubrovnik segítése mindössze abban állt, hogy időnként pénzbeli támogatást küldtek.

49/ S.Ljubić, id. n. 282-283.1.

50/ F. Pall, Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg, Revue Historique de Sud-Est Européen, Paris 1933. IV-VI. 171.

A magyar vereség utáni időszak különösen súlyos volt, mert 1449-től kezdve a törökök erőteljes kísérleteket tettek az albán nép ellenállásának megtörésére. A kimerítő háborúk és a török határmenti csapatok évenként megismétlődő betörései elpusztították az országot. Majdnem az egész felnőtt férfilakosság a hadseregben volt. De még azok is, akik közvetlenül nem vettek részt a hadműveletekben, kénytelenek voltak /mint Barletti szóképe mondja/ "egyik kezükkel a földet művelni, a másikban pedig a kardot szorongatni."/51/

Szkander bég parancsára a völgylakók falvaikból a hegyekbe mentek, ahol a hozzáférhetetlen várak biztos védelmet nyújtottak számukra. Szkander bég mindenhová elküldte hű embereit és rájuk bízta, hogy szervezzék meg a várak védelmét. A helyőrségeket megerősítették, ostrom esetére kellő viz- és élelmiszertartalékokat tároltak. A hadsereg új felszerelést és fegyvereket kapott.

1449 tavaszán a török seregek átlépték Albánia határát. Az újabb hadjáratot II. Murad szultán vezette. Szkander bég Krujában helyőrséget hagyott, egyik hívével, Urannal az élén; ő maga pedig egy csapattal Dibra felé vonult./52/ A törökök megkezdték Szvetigrád ostromát, és árulás következtében majdnem háromhónapos ostrom után bevették a várat. A hadműveletek erősen kifárasztották a török erőket, úgyhogy a szultán röviddel Szvetigrád elfoglalása után visszatért Drinápolyba és a várban nagy janicsár csapatot hagyott hátra.

Szkander bég megpróbálta visszafoglalni Szvetigrádot, de sikertelenül/53/, mert nem volt tüzérsege. A Szvetigrádért folyó harcban súlyosan megsebesült Szkander bég /53/ egyik küzdőtársa, egyik legjobb hadvezére, Dibra Mózes. 1450 elején a törökök elfoglalták Beratot. Az albán feudális urak között a kudarcok láttára fejvesztettség lett urrá, egyesek árulóvá váltak. A Liga sok tagja cserben hagyta Szkander béget. Jellemző, hogy a Ligából éppen a feudális nagyurak váltak ki, a Dukagjinok, Aranitik, akiknek nagy földbirtokaik és sok jobbágyuk volt. A feudális urak szerettek volna véget vetni a háborúnak, mert ez nekik sok veszteséget okozott - a parasztok már évek óta hadban voltak és így nem fizettek földbért.

Velence külsőleg megtartotta semlegességét, sőt baráti érzelmeiről biztosította Szkander béget, de titokban továbbra is támogatta a törököket élelmiszerszállítványokkal. 1450 tavaszán az albánok helyzete még rosszabbá vált, a törökök újra ostrom alá vették a fővárost, Kruját. Május 14-én a vár alatt II. Murad szultán vezetésével egy ostromló sereg jelent meg. Amint a kortársak írják, az ellenség tiz súlyos

---

51/ M. Barletius, id.m. 41.1.

52/ Uo. 98.1.

53/ Uo. 141-142.1.

lövedékeket kilövő, hatalmas ágyu torkát irányították a városra./54/A város ostroma nagy nehézséggel járt, mivel "Kruja, Epirusz legnagyobb városa meredek lejtőkkel körülvev magas hegyen épült, ahová nem vezettek utak. A várost a természet minden adottsága védte és senilyen hadimesterkedéssel sem lehetett bevenni, ha csak az éhség nem kényszerítette arra."/55/

Murad először megadásra szőlította fel a várost, majd mepróbálta megvesztegetni védőit. Mikor ez sem sikerült, hozzákezdett a hosszas ostromhoz. Uran, az albán hadvezér, a krujai helyőrség parancsnoka, a főváros védelmére az összes fegyverforgatásra képes lakost mozgósította. Az erős tüzérségi tűz lerombolta az erődített falak egy részét. De a Mohamed /II. Murad fia/ vezetésével a réseken betörni akaró törököket a védők visszaverték. Ugyanakkor az ellenséget Szkander bég csapatai támadták hátba. Ezek a csapatok meglepetésszerűen ereszkedtek alá a Kruját körülvevő hegyekből. A város védőinek kitartása és bátorsága, az albán lovasság állandó éjtszakai rajtaütései visszavonulásra kényszerítették a török sereget. 1450 novemberében II. Murad kiadta a parancsot az ostrom megszüntetésére és visszavonult Drinápolyba, ahol nemsokára meg is halt. Egy névtelen török krónikás így írja le II. Murad Kruja elleni hadjáratát: "853-ban Murad szultán újból kezébe vette az albánok elleni hadjáratot, ágyukkal övezte körül Akcse Hisszart /Kruját/ és temetővé változtatta azt. A szultán abban reménykedett, hogy a város megadja magát. De azok nem adták meg magukat és közeledett a tél. A bejek ekkor így szóltak: "Támadni szeretnénk". Azt mondta erre Murad szultán: "Ha én most támadok, akkor sokan esnek el. Ötven ilyen várért sem adom én egyetlen katonámat." Így hát otthagya a várat és elvezette a hadsereget."/56/ Magától értetődik, hogy az ostromot Murad nem azért szüntette be, mintha egyszerre sajnálni kezdte volna a török katonákat, hiszen már eddig is sok ezret vesztett belőlük Albániában. A török hadsereg visszavonulásának az volt az oka, hogy a lakosok önfeláldozóan védelmezték Kruját és nem akartak török rabságba kerülni, továbbá, hogy Szkander bég katonái nagy hősiességet tanúsítottak. Ehhez még az is hozzájárult, hogy a szultán hirt kapott Hunyadi János készülődéseiről, aki közben kiszabadult a fogságból és ismét hadai élére állt.

A törökök második hadjárata, akárcsak az első, kudarcra végződött. Albánia ezuttal is feltartóztatta a török hordák támadását, a lakosság helyzete azonban igen súlyos volt. Az ország romokban hevert: az ellenség elpusztította a városokat és a falvakat, letiporta a földeket és felélte vagy elhajította a marhákat. A török utját mindenütt füstölgő üszök jelezte. A Liga képtelen volt pénzt adni az ország elpusztított gazdaságának helyreállítására. A tagok egy része kilépett a

54/Lásd: F. Noli, id.m. 26.1.

55/M. Barletius, id.m. 13.1.

56/Lásd: F. Noli, id.m. Függelék, 153-154.1.

Ligából, amely egyrészt azért bomlott fel, mert az albán fejedelmeknek nem tetszett Szkander bég hatalmának növekedése és féltették feudális önállóságukat. Leginkább persze a népi mozgalom fokozódásától rettegtek, mert a függetlenségéért harcra kelt nép jobban megrémítette őket, mint a törökök. Azaz, hogy abbahagyták a török elleni harcot, osztályérdekeikért a nép érdekeit árulták el. Szkander bég kénytelen volt az ország határán kívül keresni segítséget, ezért I. Alfonz nápolyi királyhoz fordult.

1451 márciusában albán követség indult Nápolyba. A követség tagjai István, Kruja püspöke és Niccoló Borguzzi dominikánus barát voltak. A szerződést március 26-án, Gaetában kötötték meg, ebben I. Alfonz megígérte, hogy mindaddig segítséget nyújt az albánoknak, míg a törököt országukból teljesen ki nem űzik. Az albánok pedig megfogadták, hogy az ország felszabadítása után hűbéri fogadalmat tesznek Alfonznak és adót fizetnek neki./57/ Alfonz megerősítette Kruja kiváltságait. A szerződés értelmében ettől kezdve nápolyi alkirály székel Albániában./58/

Meg kell állapítanunk, hogy a szerződésből az albán parasztság számára számos lényeges előny származott, az albánok megnyerték az Appenin-félsziget egyik legbefolyásosabb uralkodójának támogatását, Albánia pedig gyakorlatilag független maradt. A kikötés szerint a nápolyi királytól való hűbéri függés csak Albánia felszabadulásától kezdve számított. Albánia mind kül-, mind belpolitikai téren megőrizte függetlenségét. Az idegen csapatok létszáma Albániában jelentéktelen volt. Így például Kruja nápolyi királyság helyőrsége Ramon d'Ortafa alkirály parancsnoksága alatt mindössze száz főt tett ki./59/ Amint a nápolyi levéltári anyagból láthatjuk, Nápoly évente 1.500 dukát pénzbeli segítséget nyújtott Albániának./60/ A Nápolyi Királyság, mint Velence vételetársa, Szkander bég szövetségese volt minden Velence ellen irányuló vállalkozásban is. A szerződés megkötése tehát Szkander bég nagy diplomáciai sikere volt. Szkander bég tehát hasznot tudott húzni a Velence és Nápoly közti versengésből és külső segítséget kapott egy olyan időpontban, amikor Albánia erőforrásai kimerültek. A szerződés megkötése elősegítette a Törökország - Albánia legfőbb és legveszélyesebb ellensége - elleni szövetség létrehozását.

57/ Uo. 49.1.

58/ Uo. Függelék, 119. l. Az Alfonz és Szkander bég között létrejött szerződés után Velence nem tartotta be többé az albánokkal kötött szerződést és nem teljesítette szerződés szerinti pénzügyi kötelezettségeit./Uo. 88.1./

59/ A. Gegaj, id.m. 89.1.

60/ F. Noli, id.m. 49.1.

1451-ben II. Murad halála után fia, II. Mohamed lépett az ottomán biralom trónjára. II. Mohamed idején megjelent a feudális-katonai rabló török állam hódító politikája Európa és különösen a Balkán-félsziget irányában. Mohamed szultán uralkodása első napjaitól kezdve csapást készült mérni Bizáncre.

Az Albánia elleni török támadás egyidőre elmaradt, így a török elleni albán harcok első időszaka véget ért.

Az albán és a többi balkán-félszigeti nép hősi harca a török hódítók ellen élő cáfolat egyeseknek arra az állítására, hogy az európai hadak 1444. évi várnai és 1448. évi rigómezei veresége után a Balkán népei megszűntették az aktív ellenállást a török előnyomulással szemben és hogy a törökök háborítatlanul járhattak-kelhettek a félszigeten és így felkészülhettek Konstantinápoly elfoglalására. A tények az ellenkezőjét tanúsítják. A török elleni harc - többek között Albániában is - tovább folyt. Bár a törököket már 1452 őszén a Konstantinápoly elfoglalására való készülődés kötötte le és főerőiket a tengerszoroshoz vonták össze, 1453 elején mégis elég jelentős török erők álltak az albán határokon Ibrahim bej vezérlete alatt. Bár ezek nem indítottak hadműveleteket, így is állandó fenyegető veszélyt jelentettek Albánia számára. Szkander bég lovassága nem várta meg, amíg a törökök betörnek, hanem 1453 április 21-én rájuk tört és annak ellenére, hogy Ibrahim bej előre értesült a készülő támadásról és fel is készült rá, az albánok mégis győzelmet arattak./61/

Konstantinápoly bevétele /1453 május 29/ gyökeresen megváltoztatta a nemzetközi helyzetet és nagyon megnehezítette a harcoló Albánia helyzetét. Konstantinápoly eleste elsősorban azt jelentette, hogy fokozódni fog a törökök nyomása, hiszen most hadaik legnagyobb része felszabadult. Konstantinápoly elfoglalásával a törökök nemcsak nagy katonai előnyökre tettek szert azzal, hogy fontos hidfőt szereztek az Európa elleni támadásra, hanem számos kereskedelmi előny birtokába jutottak. Kezükhöz kerültek a Földközi tengert s Fekete tenger medencéjével és Kelettel összekötő rendkívül fontos kereskedelmi utak, ami érzékenyen érintette az itáliai államok és elsősorban a Velencei Köztársaság érdekeit. A fenyegető veszély láttán Európa megkísérelte, hogy ninél szélesebb frontot hozzon létre a törökök visszaverésére. Az Appenin-félszigeten uralkodó helyzet azonban nem segítette elő egy török elleni szövetség létrehozását. Az olasz államok az egymás elleni harccal voltak elfoglalva: Velence Milánóval harcolt, Nápoly pedig Genovával és Fizenzével.

Itáliában elterjedt az a hír, hogy Mohamed Róma elleni hadjáratra készül, utja tehát Albánián vezet keresztül.

Ezért Velence és Nápoly intézkedéseket tettek az adriai tengerparton fekvő birtokaik védelmére. A velencei szenátus utasította shkoderi és ulqini képviselőit, hogy menjenek Durresba és mérnökök segítségével menjenek új védelmi berendezéseket./62/ A velencei kereskedők azonban a Bizánci Birodalom bukását követő első években még a fenyegető közvetlen veszély ellenére is inkább békés kapcsolatokat akartak fenntartani a törökökkel - már amennyire ez lehetséges volt - és nem akartak fegyveres összeütközésbe bocsátkozni, úgy hogy 1454-ben Velence előnyös kereskedelmi szerződést kötött Törökországgal.

Szkander bég jól látta az ottomán birodalom felől fenyegető nagy veszedelemet, ezért széleskörű szövetséget akart szervezni. Röviddel Konstantinápoly eleste után Rómába és Nápolyba utazott, hogy megállapodásra jusson a pápával és I. Alfonzzal, hogy ezek támogassák az u.n. "berati hadjáratot". Ez a hadjárat azt célozta, hogy a törököket kiűzzék a Gjinokastré /Argyrocastron/ - Vlora körzetből./63/ A Nápolyi Királyságnak fontosabb érdeke fűződött az Albániával való szövetséghez, mint Velencének, mert Albánia elfoglalása nemcsak kereskedelmi érdekeire mért volna csapást, hanem azt a veszélyt rejtette volna magában, hogy a törökök közvetlenül az ország határához nyomulnak előre. Szkander bég egyidejűleg Dubrovnikkal, Magyarországgal és Szerbiával is létesített kapcsolatokat és segítségüket kérte a török elleni hadjáratra. Szkander bég felhívásai azonban nem váltottak ki különös lelkesedést a szomszéd államokban. "A keresztény királyok és fejedelmek - írja Sangundino velencei diplomata I. Alfonznak - szunnyadoznak és egymásra tekintgetnek."/64/

1455 tavaszán Ramon d'Ortafa parancsnoksága alatt kétezer főnyi nápolyi katonaság és ostromtüzérség érkezett Albániába azzal a megbizással, hogy csatlakozzék "Albánia ura" csapataihoz./65/ Az albán hadsereg, felhasználva az alkalmat, hogy a szultán Szerbiában harcol, a Berat körzetében levő török csapatok ellen indult. 1455 júliusában körülkerítették Beratot. A török azonban erősítést kapott: Evrenosz bej negyvenezer főnyi lovassal jött segítségükre. Szkander bég egy kisebb csapattal éppen egy másik városban tartózkodott és Berat ostromát a fiatal albán hadvezér, Topia Muzaki

---

62/ V.V. Makusev. Történeti vizsgálódások az albániai szlávokkal kapcsolatban a középkorban, 95.1.

63/ V.V. Makusev, A délszlávok és a szomszédos népek történeti emlékei. II. rész Varsó 1874. 148.1.

64/ Uo. 1. rész 223.1.

65/ V.V. Makusev id.n. 95.1.

vezette. 1455 július 26-án az albán csapatok vereséget szenvedtek, az ostromló sereg fele Topia Muzakival együtt elesett a harcmezőn./66/ A kis csapata élén Berat alá érkező Szkander bég már nem tudott a helyzeten változtatni, mert a katonai fölény a törökök oldalán volt. Szkander bég a sereg romjaival kénytelen volt Leshbe visszahuzódni.

A berati katasztrófa Albánia számára súlyos következményekkel járt. A Liga tagjai közül sok feudális ur ismét elárulta az ügyet és átállt a velenceiek, illetve a törökök oldalára. A velenceiekhez csatlakozott Araniti György és Csernojevics István, a törökökhöz Dukagjin Miklós és Pál, sőt Szkander bég egyik legjobb vezére, Dibra Goleni Mózes is.

Az albánok 1455. évi akciója ugyan kudarcot vallott, de abban az időben, amikor olyan általános volt a töröktől való félelem, elszántságuk és kitartásuk mindazok számára lelkesítő példának szolgált, akik tovább harcoltak.

Szkander bég az ellenség visszaverésére újabb erőket gyűjtött az országban. Néhány európai állam is küldött katonai segítséget, így I. Alfonz nápolyi király 1456 januárjában Rinaldo del Duce és Jehan de Soto vezetésével két újabb gyalogoscsoportot irányított Albániába. Más országokból is érkeztek csapatok, pl. Fülöp burgundiai hercegtől is. Ez a segítség azonban inkább jelképes volt, mert a külföldi csapatok kislétszámúak voltak és nem képezték ki őket a hegyek közötti harcra.

1456 tavaszán tizenötezer főnyi török sereg tört be Albániába, de vereséget szenvedett. Az albánok győzelméhez hozzájárult az, hogy Hunyadi János a magyar csapatokkal 1456 júliusában Belgrád alatt ragyogó győzelmet aratott a törökök felett. Mohamed, aki személyesen vezette a hunyadi serege elleni hadműveleteket, kénytelen volt abbahagyni Belgrád ostromát és visszavonult a magyar határról. Annak ellenére, hogy Hunyadi és Szkander bég ezekben az években nem hangolták össze terveiket és nem indítottak közös hadműveleteket azzal, hogy az albán és a magyar nép saját területén a hódítók ellen küzdött, mégis segítséget jelentettek egymás számára. A törököknek most is két arcvonalon kellett harcolniuk, ami feltartóztatta további előnyomulásukat Európában. A törökök belgrádi veresége az európai feudális uralkodók között újból felelevenítette egy új keresztes hadjárat eszméjét. Ezért Mohamed úgy határozott, hogy ismét megpróbálja megtörni Albánia ellenállását, hogy kiküszöbölje részvételét a törökellenes hadjáratokban.

1457 nyarán a törökök elindították a hadműveleteket

Albánia ellen. A hadjáratot Isza bej és Kasztrióta Hamza vezette, aki kevéssel az 1456. évi események után átállt a törökök oldalára. Julius 31-én Durrés kapitánya, Marco Diego jelentette, hogy nyolcvanezer főnyi török hadsereg tör Albánia ellen és a hadban a török oldalára átállt albán urak is vannak. Diego közlése a török sereg létszámáról túlzottnak tekinthető, az igazságot ma már nehéz megállapítani, a tény azonban az, hogy Szkander bég ideig-óráig kerülte a velük való összeesapást és elrejtőzött a hegyekben, ami valószínűvé teszi, hogy számuk jelentős volt.

Szkander bég ekkor megváltoztatta taktikáját. Kerülte a döntő csatákat, visszahúzódott az ország belsejébe és maga után csalogatta az ellenség seregét. A visszavonuláskor parancsára alpusztították a vetést, elhajtották az állatokat, hogy ezáltal az ellenség élelem nélkül maradjon, a kívülről jövő élelmiszer-utánpótlás pedig az albániai hegyi terepen csaknem lehetetlen volt. A török hadak ugyszólván ellenállás nélkül nyomultak előre az országban és Lesh körzetében érték el a tengerpartot. A hódítók azt hitték, hogy a hadjárat célját, Albánia leigázását elérték. A teljes és könnyű győzelem reményében Kasztrióta Hamzát Albánia uralkodójának kiáltották ki./67/ A helyzet azonban váratlanul éles fordulatot vett. A török sereget albán csapatok támadták meg akkor, amikor arra a legkevésbé sem számított. A törökök körülbelül harmincezer főnyi veszteséget szenvedtek és fejetlen visszavonulásban kerestek menedéket. Ez a csata 1457 szeptemberében zajlott le. Isza bejnek sikerült megmenekülnie. Kasztrióta Hamza azonban fogságba került és a nápolyi börtönbe szállították.

Az albán nép győzelme a harcnak ebben a szakaszában rendkívüli jelentőségű volt. Megállította a török további előnyomulását Albániában és egyben Itália államait is megmentette a betörés veszedelmétől. Szkander bégnek, mint kora egyik legtehetségesebb hadvezérének, hírneve egyre nőtt.

Albániát a törökök részéről egyelőre nem fenyegette támadás veszélye. Mohamed Ázsiában volt elfoglalva, ezért béketárgyalásokba bocsátkozott Szkander béggel, sőt Albánia és Epirusz feletti jogait is elismerte. A békekötésre az albánoknak is szükségük volt, mert déli és keleti határaik háborítatlanságát akarták biztosítani.

A béke azonban hamarosan újból felbomlott. 1462 január elején roppant török hadsereg érkezett Albánia határaihoz, így az országot ismét a török betörés veszélye fenyegette.

Mohamed három hadsereget küldött ellenük. Ezek a Felső- és Alsó-Dibra felől érkeztek és egyesülni akartak egymással. Ebben a nehéz percben Szkander bég katonai és diplomáciai képességei ismét megmutatkoztak. Hadseregével merész és gyors átkeléseket hajtott végre és egymás után verte szét a három török hadsereget, nem hagyva időt számukra az egyesülésre./68/

1463-ban Szkander bég Velencével kezdett tárgyalásokba, amely ebben az időben maga is hajlandónak mutatkozott a török közös visszaverésének megszervezésére. Sőt Velence olyan feszült viszonyba került az ottomán birodalommal, hogy minden pillanatban katonai összeecsapásra lehetett számítani.

A tárgyalások eredményeképpen Velence és Albánia 1463 augusztus 20-án szövetséget kötött Törökország ellen. Velence kötelezettséget vállalt arra, hogy pénzbeli támogatást nyújt, csapatokat is bocsát Szkander bég rendelkezésére és néhány hadihajót és segédhajót küld az albán vizekre, hogy "megvédje az országot és lakosait a tenger felől". A két szerződő fél kötelezte magát, hogy nem köt különszerződést Törökországgal./69/

1463 szeptember 12-én Velence egy török elleni közös akció érdekében Magyarországgal is hasonló szerződést kötött./70/ Az év végén Velence II. Pius pápával is megegyezett, hogy résztvesz a török elleni kereszties hadjáratban. 1463 novemberében újabb kereszties hadjáratot hirdettek, és a részvételre Európa összes kereszties államát felhívták. 1463 november 27-én Albánia a szerződés értelmében kihirdette a hadiállapotot Törökországgal. Ekkor már egy 1.300 főnyi velencei lovas és gyalogos csapat tartózkodott Albániában Gabriel Trevisano vezérlete alatt.

Európa különböző országaiból kezdtek özönlenni a lovagok Anconába. A kis város nem tudott befogadni hosszabb ideig ilyen kiéhezett katonaságot, mert a hadjárat szervezői nem fizették ki nekik a megállapodás szerinti utiköltséget, nem gondoskodtak számukra élelmiszerről és szállásról. A keresztiesek között éhinség dühöngött. II. Pius pápa halála után a keresztieshad felbonlott és a keresztieshadjárat eszméjét teljesen feladták./71/

68/ M. Barletius, id.n. 267-269.l.

69/ F. Noli, id.n. Függelék. 134-137.l.

70/ F. Pall, id.n. 134.l.

71/ V.V. Makusev, id.n. 106.l.

A kereszteshadjárat kudarca megmutatta, hogy Albánia harcában nem számíthat kívülről jövő támogatásra és magára marad a török hódítás fenyegető veszélyével szemben. Akkor, amikor Anconában még csak készülődtek a hadjáratra, az albánok már egy Seremet bej parancsnoksága alatt álló 14.000 főnyi török haddal harcoltak. Az albánok Ochrida mellett szétverték Seremet seregét, amely tízezer főt vesztett elesettekben és sebesültekben. Szkander bég fogságba ejtette a defterdárt és négy tizenkét előkelőséget, de negyvenezer dukát váltságdíjért hamarosan szabadon bocsátotta őket./72/

Mikor Mohamed hírül vette Seremet bej vereségét, újabb hadsereget küldött az albán származású Balaban pasa vezetésével. Balaban pasát a szultán egyik legjobb hadvezérének tartották, aki jól ismerte a hegyi hadviselés taktikáját és az ország természeti viszonyait. Szkander bég 1464 őszén találkozott először Balabannal a Balkalia völgyében, a csata Balaban győzelmével végződött. A csatában fogságba esett az albán hadsereg hét legjobb vezére, köztük Dibra Golemi Mózes és Jurica Vladan is, aki néhány éve Szkander bég egyik leg-hűségesebb és legközelebb álló fegyvertársa volt. Mohamed nem fogadta el a Szkander bég által értük felajánlott hatalmas váltságdíjat, a fogságbaejtett albán vezéreket a szultán parancsára vadállati módon meggyilkolták./73/

A győzelemittas Balaban 1465 őszén megindult Ochrida felé, de a Felső-Dibránál szörnyű vereséget szenvedett. Szkander bég csapataitól /74/, úgy hogy alig tudott elmenekülni.

A következő évben maga II. Mohamed szultán állt a török csapatok élére. Óriási hadseregével elfoglalta Szvétigrádot és Beratot és az ellenállás központja, Kruja felé tört. A város védelmét 4.400 főnyi helyőrség élén Topia Tanush vezette. Mohamednek nem sikerült rögtön a felvonulás után elfoglalnia a várost, ezért hosszabb ostromra rendezkedett be. A törökök Krujától délre, a régi város romjain felépítették Elbasani vagy Valni erődjét, amely legerősebb támaszpontjukká vált Közép-Albániában. Mohamed hamarosan elhagyta Albániát és Kruja ostromát Balaban pasára bízta.

A török hadműveltek Velence albániai érdekeit veszélyeztették, így a köztársaság a harcnak ebben a szakaszában támogatta is Szkander béget. De már 1466 júliusában, amikor

---

72/ M. Barletius, id.m. 286.1.

73/ Uo. 290-291.1.

74/ Uo. 294.1.

Mátyás magyar király nem akart bekapcsolódni a harcba, a velencei szenátus ismét a törökökkel való békés kapcsolatok felvétele felé hajlott. Ezekben az Albánia számára súlyos időkben Szkander bég kénytelen volt Itáliába, Rómába menni, hogy segítséget szerezzen pénzben, élelmiszerben és felszerelésben. 1466 december 12-én egyszerűen katonaruhába öltözve, kisebb lovascsapatok kíséretében elindult Rómába. Megérkezésekor díszes ceremóniát rendeztek a Szent Péter székesegyházban és II. Pál pápa az ünnepségen kardot nyújtott át Szkander bégnek. Az ünnepi fogadás azt az illúziót volt hivatva kelteni, hogy a "Szentszék" minden áldozatra kész, hogy az albánokon segítsen. Annak ellenére azonban, hogy a pápa, Velence és a nápolyi király egymást tulharsogva magasztalták Szkander bég hőstetteit és szeretetükről, együttérzésükről biztosították a "keresztény hit harcosát" /mint ők nevezték/, az albán nép e "barátai" távol álltak attól, hogy igazi segítségben részesítsék. Az albánok 1466-ban, úgy mint eddig is, Rómától csak ígéretekkel kaptak. Marx megjegyzi "Konológiai feljegyzéseiben": "Iszkander bej segítségért ment II. Pálhoz Rómába, de ez a csirkefogó /Stinker/ tulságosan fukar volt ahhoz, hogy pénzt adjon neki katonák toborzására, úgyhogy Iszkander bej dolgavégezetlenül tért haza." /75/

Szkander bég 1467 tavaszán, Itáliából való hazatérte után fokozta a harcot a Kruját ostromló Balaban pasa ellen. Az év áprilisában szétvert egy Balaban öccsének parancsnoksága alatt álló török sereget.

Mohamed új csapatokat küldött Albániába és már 1467 júliusában újból Kruja alatt állt. A szultán hadserege, miután nem sikerült Kruját rohammal bevennie, hozzáfogott a környék elpusztításához, egészen a tengerpartig levonult és lerombolta a Szkander bég által félig felépített Csivril várát.

Az Elbasaniban állandó erős török helyőrség állandó aggodalmat okozott Velencében, ezért a velenceiek ajánlatot tettek Szkander bégnek, hogy katonákat és három ezer dukátot adnak neki, ha elfoglalja Elbasanit. Szkander bég támadást indított a vár ellen, de nem volt ostromfelszerelése és elég katonája, mivel a velenceiek nem küldték el a megígért erősítést.

1468 januárjában Szkander bég tanácskozásra hívta ösze a Liga tagjait Leshbe, hogy tervet dolgozzanak ki a további akciókra. Tervét azonban nem sikerült megvalósítani. Tüdőgyulladásban megbetegedett és 1468 január 17-én Leshben 63 éves korában meghalt.

Az albán nép harca a török hódítók ellen Szkander bég halála után is tovább folyt. II. Mohamednek csak 11 év múlva sikerült leigáznia Albániát. Az ország több mint négyszáz évig tartó török iga alá került, de az ellenállás tüze sohasem lohadt le. Szkander bég emléke fennmaradt a mondákban és a népdalokban, neve a nemzeti felszabadulásért vett harc jelképe lett és hosszú évszázadokon keresztül lelkesítette az albán népet az idegen elnyomás elleni harcban. A bátor albán nép a hódítók kegyetlen terrora és a feudális felső réteg árulásai ellenére is folytatta hősi harcát.

- - -

JOHANESS NICHTWEISS:

A második jobbágyság és a kapitalizmus fejlődésének
ugynevezett porosz útja Kelet-Németország mező-
gazdaságában.^{x/}

/Zeitschrift für Geschitswissenschaft, 1953. 5. szám./

Johannes Nichtweiss: Zur Frage der zweiten Leibeigen-
schaft und des sogenannten preussischen Weges der Ent-
wicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft Ost-
deutschlands.

Az 1525-ös nagy német parasztháború veresége után akadálytalanul felülkerekedett Németországban a feudális reakció, mely a 14. század végén a pénzgazdálkodás fejlődésével és a városok felemelkedésével kapcsolatban a parasz-
tokra nehezedő megújult nyomással kezdődött /1/ és melyet Marx és Engels "második jobbágyság"-nak nevezett./2/ Ez a folyamat Németország délnyugati részében indult meg és ott a 15. század utolsó és a 16. század első negyedében mind gyakrabban idézett elő parasztfelkeléseket, melyeknek tető-
pontja a nagy parasztháború volt 1525-ben.

A feudális urak növekvő pénzszükséglete Németország keleti részében is arra vezetett, hogy kísérletet tettek a parasztek fokozott kizsákmányolására és elnyomására. Csak-hogy ott a német feudális urak nyomása főként a szláv parasz-
tokra nehezedett, akiknek terhére a német telepeseket sokkal csekélyebb szolgáltatásokra kötelezték, mint a régi német te-
rület parasztjait. A szláv-német keleti területek parasztjai a nagy német parasztháború előtt még sokkal jobb helyzetben voltak, mint Délnyugat-Németország parasztjai. Ennek követ-
keztében azok alig vettek részt a parasztfelkelések és a pa-
rasztháború nagy mozgalmában/3/ és így annál súlyosabban érintette őket a feudális reakció, mely a parasztek veresége után egyelőre semilyen akadályba nem ütközött.

Most olyan politikai helyzet állt elő, mely utat nyitott annak az Elbától keletre fekvő területeken már a 15. század óta meglévő tendenciának teljes érvényesüléséhez, mely nagy "Gutsherrschaft"-ok alakítására irányult./4/

A "Gutsherrschaft" tulajdonjogot, bíraskodási jogot és örökösödési jogot egy kézben egyesíti, miáltal "térbeli-
leg zárt, valóságos territoriális uralmi terület" keletkezik,
"melyben a földesur a hatóság, lakói pedig magán-alattvalói."
/5/ Ez a kérdés jogi oldala. Ehhez járul az, hogy a földes-

x/ Lábjegyzetek a cikk végén.

uri hatóság a kényszerített cselédszolgálatban, a nagy földesuri majorság részére teljesítendő korlátlan robotban, az alattvaló röghözkötésében valósul meg. A földesuri hatóság már a 16. század elejére kifejlődött./6/ Ez adta az alapot a nagy majorsági uradalmak létesítéséhez, viszont éppen ezek vezettek azután oda, hogy a "Gutsherrschaft" jogviszonyai teljesen kifejlődtek. "A jogi mozzanat összekapcsolása a gazdasági mozzanattal - ez adja meg a "Gutsherrschaft" fogalmát."/7/

A nagy majorsági uradalmak, melyeknek oly döntő hatásuk volt a "Gutsherrschaft" rendszerének kialakulására Kelet-Németországban, a gabonakereskedelem és a Nyugat-Európa felé irányuló gabonakivitel fejlődésével szoros kapcsolatban keletkeztek és fejlődtek.

Délnyugat-Németországnak nem volt számbajöhető szerepe a gabonakivitelben. Svábföldön azon idők fő kiviteli cikkét a rozst, alig termelték. Ott a kenyeret tönkölyből /triticum spelta/ és csak részben búzából sütötték. Frankföld, Hessen és a Rajnvidék gabonabehozatalra szorultak./8/ Így Délnyugat-Németországban nem volt meg a gabonakivitel lehetősége és ezzel hiányzott a nagy majorsági uradalmak keletkezésének legfontosabb előfeltétele.

Azokat az agrárviszonyokat, melyek Nyugat-Németországban kialakultak, mint tudjuk, a "Grundherrschaft" fogalom jelöli. A "Grundherrschaft" és a "Gutsherrschaft" közti különbségről, valamint azokról az okokról, melyek Kelet- és Nyugat-Németország agrárviszonyainak fejlődésében ezt a különbséget előidézték sokat irtak azóta, hogy G.F. Knappnak a parasztek felszabadításáról szóló műve megjelent./9/

E kérdés tárgyalása túlnőne ennek a munkának keretein. Itt csak rámutatunk arra, hogy M.M. Szmirin "Vizsgálatok a reformációt megelőző politikai küzdelem történetéhez Németországban" c. munkájában megbirál néhány német történetírót, akik erről a kérdéstről irtak./10/. Felhívják a figyelmet arra, hogy még azok a történészek is, akik elismerik, hogy az agrárviszonyok különböző fejlődésének gazdasági és anyagi okai vannak és akik ezeknek az okoknak nagy jelentőséget tulajdonítanak, hibásan tárgyalják ezt a kérdést, azért, hogy vele sovíniszta nézeteiket és a fajelmélet tévtanának eszméit indokolják. Így pl. Goltz rámutat arra, hogy csak Kelet-Németországban segítették elő a földrajzi feltételek nagy majorsági uradalmak létrejöttét./11/ Ő azonban nem tekinti ezt a földrajzi mozzanatot döntőnek. Szerinte Kelet- és Nyugatnémetország agrárviszonyai főként azért fejlődtek különbözőképpen, mert keleten jobbagymunka uralkodott, amelyet - teljesen félreismerve a szláv jogot - abból vezet le, hogy általában a szláv keleten nem lett volna irott jogi hagyomány.

Más német történetírók egyáltalán nem veszik figyelembe az egyes területek gazdasági feltételeit és formális jogi, nem kevésbé hamis magyarázatokra szorítkoznak. Így

pl. Below úgy véli, hogy Kelet-Németország agrárviszonyainak sajátosságai egyedül a keleti közjogi hatalom gyengeségéből erednek./12/ Ez bizonyos megszorítással Carora is érvényes, aki államjogi-politikai vonalon keresi az magyarázatot./13/

Ez azonban korántsem jelenti azt, mintha a politikai viszonyok egyáltalán nem hatottak volna az agrárviszonyok kialakulására. Ellenkezőleg, ez a hatás igen jelentékeny volt. Ezt ennek a munkának külön szakaszában fogjuk kimutatni. Itt csak arra utalunk, hogy maga Szmirin csatlakozik Wittich és Margarete Bosch véleményéhez, akik a nagy majorsági gazdaságok létesítésére irányuló részben földfosztással /Bauernlegen/ egybekötött kísérleteket tanulmányozták Északnyugat-/Westfalen, Hannover/ és Dél-Németországban/Bajorország/. /14/

Ezeken a területeken is kedvező feltételek voltak nagykiterjedésű gabonakivitelre, mégsem a nagy majorsági uradalmak váltak itt tulnyomóvá, hanem a paraszti majorgazdaság, /15/ ahol a paraszt a földön, mely a földesur tulajdona maradt, a termények egy bizonyos hányada fejében gazdálkodott. Nem volt tehát örökletes dologi tulajdonjoga telkére, azonban ténylegesen szilárd birtokjogot szerzett rá és azt örökösére szokta hagyni. M. Bosch e fejlődés főokát abban látja, hogy a fejedelmek helyzete a nemességgel szemben ezeken a területeken szilárdabb volt, mint keleten és hogy a parasztok az uralkodó osztályon belüli küzdelmet, a fejedelem biztosabb helyzetére támaszkodva ki tudták használni arra, hogy megerősítsék birtokjogukat telkeikre, úgy hogy a földtől való megfosztásuk nem vált nagyméretűvé./16/

A majorsági jog és az agrárviszonyok kérdését Északnyugat- és Dél-Németországban szintén nem tárgyalhatja jelen tanulmány. Meg fogja azonban mutatni, hogy Kelet-Németországban is ott üzhették el leggátlátalanabban a parasztokat, ahol a fejedelmek nem tudtak a parasztokkal szemben hatalomra szert tenni. Azonban a parasztok földtől való megfosztásában és a majorkodó nagybirtok kialakításában nem a fejedelem gyengesége volt végső fokon döntő, hanem a gazdasági okok.

Sokkal helyesebben írják le a gazdasági és a politikai-jogi tényezők együttműködését a "Gutsherrschaft" fejlődésében Rachfahl, Jessen és Maybaum. Kiváltképpen megmutatják ezek a szerzők, egyéb és más belső okok mellett azt a döntő szerepet, melyet a gabonakereskedelem és a gabonakivitel ebben játszott.

A Keleti-tenger partvidékének országai már hosszú idők óta gabonatermelő és exportáló országok voltak. A Hanza-városok már a 13. században gabonakereskedelmet folytattak Skandinávia és Nyugat-Európa felé. /17/

Amikor 1400 körül a Hanza hatalma lehanyatlott, angol, francia és németalföldi hajók jöttek Danzigba gabonáért./18/ 1392-ben már 300 hajó futott be Franciaországból, Angliából és Belgiumból Danzig kikötőjébe, hogy mindegyikük teljes rakomány gabonával térje vissza./19/ A Német Lovagrend nagy ará-

nyokban folytatott gabonakivitelt a 14. és 15. században./20/ Hatalmának javarészt annak köszönhető, hogy közvetítő szerepet töltött be a Lengyelországból nyugatra irányuló gabonakivitelben./21/

A 15. században nagyon megnövekedett a gabonaexport Lübeck, Rostock és Danzík kikötőiből./22/ Különösen Lübeck fejlődött, mint a mecklenburgi és pomerániai kivitel központja. Ez hosszas küzdelemre vezetett egyrésztől Lübeck, másrésztől Rostock, Wismar és Stralsund között./23/

A fokozott gabonakivitel gyakran drágulást idézett elő a városokban, ami zendülésekre vezetett a városi dolgozók között./24/

Nyugat-Európa országainak növekvő gabonaszükséglete a 15. és 16. században, az azzal kapcsolatos nagy haszonlehetőségek arra indították a keletelbéli nemességet, sőt magukat a fejedelmeket is, hogy önállóan folytassanak gabonakereskedelmet, ezzel emeljék jövedelmüket. A lübecki tanács 1482. évi krónikájában olvassuk a következőket: "Ugyanezekben az időkben nagy gabonadrágaság volt Flandriában, úgy hogy egy szállitmány gabona ott 100 márkánál többet ért. Ezért az udvari emberek és a kapzsi kereskedők ezekben az országokban gabonakufárokká lettek, a gabonát hajóval Flandriába küldik és itt a rozs mérőjét 7 márkára sőt többre felverték."/25/

hatjuk: Albert Krantzól a "Wandalia" német fordításában olvas-

"Daher, weil Hollandt, ein gross volkreich und was dat Getreit belangt, unfruchtbar landt des lieben Kerns benöigt, suchte dasselbe bei den Osterischen Ländern darumb an, und boten ein gross Geldt, das jnen Lufuhr möchte geschähen. Hierüber betrog der Geitz jrer viel, von den unsrigen, dass sie auff den zukünftigen hunger nicht gedachten. Itzt fingen aber auch etliche Fürsten und die vom Adel an kauffleute zu werden, wie sie den süssen Gewinn suchten..."/465-466.1./ "Mivel Hollandiának egy nagy, népes és ami a gabonát illeti terméketlen országnak a jó gabonára szüksége van, a keleti országokat megkeresi ez iránt és nagy pénzt ígér, hogy a behozatal létrejöjjön, Emiatt a kapzsiság sokat a mieink közül úgy léprecsalt, hogy nem gondoltak az eljövendő éhségre. Ekkor azonban számos fejedelem és a nemességből valók is elkezdtek kereskedni, amint megszínatolták az édes nyereséget..."

Hintze a következőkről számol be: Brandenburg örgrófságban az 1488-i tartományi gyűlési határozat megszüntette azt a kényszert, melyet addig a városok gyakoroltak a parasztok felett, hogy gabonájukat csak a városi piacon adhassák el. Ez az intézkedés nyilván a nemesség növekvő gabonakereskedelmére mutat, melyet a 16. században kialakuló majorsági uradalnak előhírnökének tekinthetünk./27/

A gabonával való kereskedéstől, melyet a lovag gyakran erőszakkal ragadott magához parasztjaitól./28/, a következő lépés odavezetett, hogy lehetőleg ennél többet termeljen sa-

ját maga. Ezt a lépést különösen akkor tették meg, amikor a régi felvevő területekhez - Skandinávia, Hollandia /29/, Flandria és Anglia - a 16. században még Spanyolország, Portugália és Itália csatlakoztak./30/

A tengerszoros vámjegyzékei azt mutatják, hogy a hajóforgalom a tengerszoroson át a 16. század végén ötször, sőt hétszer akkora volt, mint a század elején/31/ és ennek mintegy 60 %-a holland hajókra esett./32/

A Nyugat felé tartó hajók rakománya főként rossz volt. Azonban jelentékeny mennyiségben szállítottak más mezőgazdasági terményeket is, mint pl. kendert, lent, kócot, fát, állati bőrt, emellett hamut, szurkot, kátrányt, hamuzsirt, vasat, rezet, ólnot. A keletnek tartó hajók sőt, borokat, szöveteket, selymet, gyapotot, gyarmatarut és halakat hoztak./33/

Azt az ösztönzést, melyet a gabona és más mezőgazdasági termékek előnyös elhelyezési lehetőségei nagy nemesi majorsági gazdaságok alakításához adtak, még fokozta ezen cikkek hatalmas áremelkedése a 16. század második felében./34/

A városok arra kényszerültek, hogy megvédjék a gabonakereskedelemre vonatkozó privilégiumukat. A nemesség a gabona szabad kivitelét követelte, és azt, hogy maga szállíthassa azt külföldre. Megindult "egy küzdelem, mely száz változatban hatja át a német tartományok 16., 17. és 18. századi történelmét" és melyben a városok mindig újra és újra alulmaradtak./35/

Nem is lehetett ez másként azok között a körülmények között, melyek Németországban az 1517 és 1525 között lezajlott korai polgári forradalom veresége után kialakultak. Ennek a helyzetnek jellemző jegyei az erős központi hatalom hiánya, a Hanza gyöngyülése és összeomlása, általános gazdasági pangás, a városok lehanyaglása, iparuk és kereskedelmük pusztulása voltak egy olyan korban, melyben a hatalmas világpiac megnyílt és a nyugateurópai országokban kapitalista manufaktúrák fejlődtek. Nem a német városokat vonták be a nagy világpiacba, hanem a nemeseket és a kiviteli cikkek olyanok voltak,/36/ hogy "majdnem kizárólag a vidéki nemesség anyagi létforrásait duzzasztották és ezzel a polgárok feletti relatív hatalmát növelték."/37/

Ebben rejlik az alapvető különbség az angliai és a németországi kapitalista fejlődés kezdetei között. Míg Németországban elmaradott a politikai széttagoltság, Anglia erőteljes, egységes nemzeti állammá fejlődött, mely előmozdította a polgári haladást. A gyapjúmanufaktúrák felvirágzása Flandriában, majd magában Angliában, valamint a gyapjúárak megfelelő emelkedése megindították a falusi lakosság földtől való megfosztását. A juttatás, mely kevés embert igényel, kiszorította a földművelést. A mezőgazdasági termelés súlypontja ipari nyersanyag előállítására tolódott át. Ehhez járult az, hogy Angliában az erős és feltörekvő burzsoázia

mellett a nemesség is új volt /" a régi hűbéri nemességet elnyelték a nagy hűbéri háborúk," /38/ és ennek polgári jövedelenforrása, kapitalista földjáradéka/39/ volt. Az angol nagybirtokosok gazdasági területen a burzsoázia kezére játszottak. Azzal, hogy földjeikről elűzték a falusi lakosságot, a tőkés manufaktúra rendelkezésére bocsátották a szükséges szabad bér munkásokat és egyúttal a földművelést a fejlődésnek arra az útjára vitték, mely a tőkés kereskedelen és a tőkés ipar helyzetének megfelelt. "Innen erednek egyező érdekeik a burzsoáziával, ezért vannak szövetségben egymással."/40/

Az angol mezőgazdaság ennek következtében szoros kölcsönhatásban fejlődött a kapitalizmusnak a népgazdaság egyéb ágaiban, az iparban, a kereskedelemben, a hajózásban történt fejlődésével. Magát a mezőgazdaságot mindinkább kapitalista módon üzték. A kapitalista bérlő, aki nagy arányokban zsáknányolt ki mezőgazdasági munkásokat, megfelelt a városi manufaktúra-vállalkozónak, Ezenkívül az új manufaktúrák részben kitelepüdtek vidékre, mert itt nem gátolták fejlődésüket a városi céhkorlátok.

Kelet-Németországban ezzel szemben azoknak a nyugateurópai országoknak gabonaszükséglete, melyekben a tőkés viszonyok fejlődtek és az ezzel kapcsolatos ár-forradalom, a jobbágyi robotmunkán alapuló mezőgazdasági nagyüzemi termelés fejlődését indította meg. Ez sok munkaesőt igényelt és nem haladt párhuzamosan a városi tőkés manufaktúrák megfelelő fejlődésével, ellenkezőleg ezt a fejlődést még gátolta, mivel a jobbágyrendszer megakadályozta a manufaktúrák kitelepülését a céhkorlátoktól mentes falura./41/

A kivétel jellege megnövelte a nemesség feudális jövedelenforrásait és ezzel hatalmát egy gyenge és gyáva polgárság felett. A városi polgárság gyengesége megnövekedett abban, hogy engednie kellett a nemesség követelésének, mely a városba szökött jobbágyok kiadatására irányult. Ezzel feladták a városi jog ősi rendelkezését, mely szerint minden nem szabad állapot a városban egy esztendő alatt elévül. Gazdaságilag erősödő polgárság, melynek szabad munkavállalókra van szüksége keletkező manufaktúrái számára, ezt sohasem tette volna. A kelet-német városokban az odavetődött falusiakat nem tudták felhasználni. Ez megkönnyítette a földesuraknak, hogy a jobbágyság jármába hajtsák őket./42/

Ellentmondásos jelenség adódik ebből: a nemesség hozzáidörulását a Nyugat-Európában kifejlődő kapitalizmushoz Németország keleti területein a parasztok kiszáknányolásának szörnyü fokozódása, teljes jogfosztottságuk, röghökötésük, egyszóval mindazoknak a különleges formáknak megjelenése kísérik, melyeket a második jobbágyság azokon a területeken, ahol a "Gutsherrschaft" uralkodott, magára öltött.

Marx "A tőké"-ben utmutatást ad ahhoz, hogy ezt a komplikált jelenséget megérthessük. "Mihelyt azonban", írja "az olyan népeket, melyeknek termelése még a rabszolgamunka, a

jobbágmunka stb. alacsonyabb formáin alapul, bevonják a világpiacba, ahol a tőkés termelés uralkodik s ezáltal termékeiknek külföldre való eladása legfőbb érdekükké válik, a rabszolgaság, a jobbágyság stb. barbár borzalmaihoz a tulajdonka civilizált szörnyüségai járulnak."/43/

A fejlett kapitalista országokba irányuló gyapotkivitellel Észak-Amerika déli államaiban a patriarchális négermunkát átváltoztatta "a kapitalista termelőnőd alapján álló rabszolgaság"-gá/44/, melyben a néger "egy gondosan kiszámított és számító rendszer tényezőjeként"/45/ mérhetetlen és kegyetlen kizsákmányolásnak vetették alá. Az Elbától keletre fekvő országokban a gabonakivitel következménye a második jobbágyság volt. A junker, aki exportra termeltetett gabonát, egyáltalán nem hasonlított a természeti gazdálkodás feudális urára, akinek fogyasztóképesége /családja tagjai, vendégeinek és hűbéres kíséretének felvevőképeségével egyetemben/ parasztjainak kizsákmányolását "nagyon variabilis, de mégis reális korlátok"/46/ közé szorította. Most azonban pénzre és újra pénzre volt sürgősen szükség. Ezt a szükségletét a keleten uralkodó viszonyok között úgy elégítette ki legkönnyebben, ha majorságát a paraszti telkek terhére megnövelte, azaz parasztjainak egy részét elűzte és megnövekedett majorsági gazdaságát a megmaradt parasztok és az új, jobbágysorban levő zsel-lőrek felfokozott munkateljesítményével tartotta fenn.

Ez magyarázza a robotmunka általános növekedését a 16. század folyamán. Északnyugati Mecklenburgban pl. a 16. század közepéig legfeljebb heti egy napot tett ez ki./47/ 1550-1560 körül aratás idején már heti két nap volt szokásos, a század végé felé két nap hetenként és korlátlan szolgálat aratáskor. A 17. század első évtizedében már tulnyonó volt a heti háromnapos szolgálat és teljesen korlátlan szolgálat aratáskor és szántás-vetéskor./48/

Ebből a robotkötelezettségből, mely a széles piacra termelő földesur kiterjedt mezőgazdasági üzeme számára gazdasági szükségszerűség, származik a parasztok szabad költözési jogának korlátozása és megszüntetése, a szökött jobbágy visszszakövetelésének joga, a paraszt röghözkötése és a jobbágyság többi vonása, ahogy azok Kelet-Poroszországban, Pomenáriában, Brandenburgban a 16. század közepe, Schleswig-Holsteinban a század vége óta jelentkeztek./49/

A robotmunka és jobbágyrendszer közötti összefüggésre Marx hívja fel a figyelmet "A tőke" I. kötetében. "A robotmunka", írja - "a dunai fejedelemségekben természetbeni szolgáltatásokkal a jobbágyrendszer egyéb tartozékaival volt összekötve, de az uralkodóosztály számára a robot jelentette a legfontosabb adóment. Ahol ez az eset áll fenn, ott általában nem a robot származott a jobbágyrendszerből, hanem rendszerint fordítva, a jobbágyság a robotmunkából."/50/

Engels látjegyzetben hozzáfűzi: "Ez a megállapítás Né-

metországra, de különösen Poroszország keletelbai területei re is érvényes. A 15. században a német parasztnak csaknem mindenütt terményben és munkában meghatározott szolgáltatásokat kellett teljesíteni, de legalább is gyakorlatilag szabad ember volt. Sőt a brandenburgi, pomerániai, sziléziai és keletporoszországi német telepéseket jogilag is szabad embereknek ismerték el. A nemességnek a parasztháboruban aratott győzelme végetvetett ennek az állapotnak. Nemcsak a legyőzött délnémetországi parasztokat súllyesztették jobbágy-sorba. Már a 16. század közepétől kezdve a keletporoszországi, brandenburgi, pomerániai és sziléziai, majd nemsokára ez után a schleswig-holsteini szabad parasztokat is jobbágy-sorba taszították."

A jobbágyok robotmunkáján alapuló mezőgazdasági nagy-üzem rendszere azonban csak a harmincéves háboru után fejlődött ki teljes mértékben. Ez a háboru a falusi lakosságot érintette legsúlyosabban: "Egy teljes emberöltőn át járta Németországot keresztül-kasul a legfájdalmasabb zsoldoscsürhe, amelyet csak ismer a történelem. Szarcoltak, fosztogattak, gyújtogattak, erőszakoskodtak, gyilkoltak mindenütt. Legtöb-bet szenvedett a paraszt ott, ahol a nagy hadseregektől távol, kisebb szabadcsapatok vagy inkább szabad székányolók garázdálkodtak saját szakállukra és saját zsebükre. A pusztulás és elnéptelenedés határtalan volt. Mire eljött a béke, Németország védtelenül eltiporva, lerongyolódva, véresen fe-küdt a porondon; a legnyomorultabb azonban ismét a paraszt volt."

A nemesség is ott szenvedett, de nem ugyanolyan mértékben, mint a paraszt, /52/ kinek utolsó ellenállóereje is megtört. Így a nemesség falun úgy alakíthatta a viszonyo-
kat "ahogy az leromlott anyagi helyzete helyreállítására a legalkalmasabb volt." /53/ Csak annyi parasztoat telepített újra le, amennyit szükségesnek látott majorsági gazdaságának megműveléséhez. Ez a letelepítés azonban sokkal rosszabb jo-gi feltételek között történt, mint a háboru előtt. A pa-raszt többé egyáltalán nem kapott dologi jogot belső telek-re és szántóra, csak az u.n. "Lassbesitz" jogát, azaz a szántóföld, a belső telek és a gazdasági felszerelés a föl-desur tulajdonában maradt, amelyet csak használatra engedett át a parasztnak. Megkülönböztetünk örökölhető "Lassbesitz"-et ott, ahol azelőtt teljes örökösödési joga volt a parasztnak telkére és nem örökölhető, hanem csak életfogytiglani vagy akár bármikor megszüntethető "Lassbesitz"-et ott, ahol már régebben az örökhaszonbérleti jognál rosszabb birtokjog volt érvényben. /54/

A nem örökölhető, használatra átengedett "Lassbesitz" tulsúlyban volt a 17. század második felében és a 18. szá-zad első felében Mecklenburgban, Holsteinban, Livóniában, Csehországban, Morvaországban, Pomerániában, Kelet-Porosz-országban /55/, Ucker- és Neumarkban és Mittelmark egyes ré-szeiben /56/. Ugyanakkor a földesurak arra törekedtek, hogy

azokat a jobbágyokat, akiknél a használatba adott telek még örökölhető volt, megfoszták örökösödési joguktól és a parasztság gazdaság csupán élethossziglani haszonélvezőivé tegyék.

Az Elbától keletre fekvő területek parasztságának nagy része tehát jogilag már el volt választva termelőeszközzeitől. A birtokjog nagyon bizonytalan volt és rendkívül nagy mértékben megkönnyítette a termelő tényleges elválasztását a termelőeszközöktől. Hanssen azzal a holsteini jobbágyok között élő közmondással jellemzi ezt az állapotot, hogy a parasztnak nem szabad megágyaznia, mielőtt beesteledik, mert nappal még nem tudhatja, vajjon a következő éjjel még abban az ágyban alhatik-e./58/

Hogy a paraszt jogi elválasztása termelőeszközzeitől milyen messzire jutott, mutatja a földesur tulajdonát képező gazdasági felszerelés /Hofwehr/ mennyisége. Mecklenburgban a 18. század második felében egész és háromnegyedetlkeseknél következőkép alakult ez: vetőmag az őszi és tavaszi vetéshez, valamint a háztartáshoz és az állatok etetéséhez szükséges gabona; továbbá széna, szalma és trágya. 8 ló, 4 igásökör, 3 vagy 4 tehén, néhány tenyész- és egyéb scrtés, néhány juh, 6 liba és 1 gunár. 20-24 tyuk tartoztak a jobbágytelek földesuri állományához. Továbbá a következő leltári tárgyak voltak a földesuré: 2 üzemképes kocsi minden tartozékával, 2 eke vagy kapa, 6-8 borona, néhány kasza, villa, fejsze, bárd, fűrész, furó valamint más szerszámok, ezenkívül hordók és üstök, serpenyők és vödrök, asztalok és padok, székek, cselédágyak stb./59/

A földesur tulajdonában lévő felszerelés mennyisége az idők folyamán megnövekedett. Ez kifejezi a paraszt növekvő függőségét földesurától. Annyira, hogy az uradalmi felszerelés mennyiségének növekedését a paraszti rend süllyedésének mértékéül vehetjük./60/ Hiába mondták ki, hogy az u.n. fölös-felszerelés, melyet a paraszt az uradalmi felszerelésén tulmenően szerezne, az ő tulajdonát képezi /61/, mert könnyen fel lehet mérni, mily csekély lehetett a paraszt saját tulajdona, ha meggondoljuk, hogy kötelees volt az uradalmi felszerelést saját erejéből megfelelően karbantartani./62/

A harmincéves háboruban sok paraszttelek pusztává vált/63/ és ez lehetővé tette a nemességnek, hogy akadálytalanul alakíthasson paraszti földet urasági földdé. Így éppa háboru alatt és után az allodiális birtokok hatalmas mértékben megnöttek. A paraszt birtokjogának gyengülése előkészítette és megkönnyítette a birtokok további növekedését. "Mert alig hogy a háboru borzalmas sebei a következő ötven év alatt némileg behegedtek, a földeket újra művelni kezdték s a lakosság megszaporodott, újra megéheztek a nemes földesurak paraszti földrét és paraszti munkára. A földesuri allodium nem volt elég nagy ahhoz, hogy felszivja mindazt a munkát, amit még ki lehetett préselni a jobbágyokból - a kipréselést itt szószerint véve. Az a rendszer, hogy a parasztot zse?

ré, jobbágysorban levő napszámossá degradálták, nagyszerűen bevált. A 18. század elejétől mind nagyobb lendületet vesz ez; most a parasztek földtől való megfosztásának nevezik. A nemes annyi parasztot foszt meg földjétől, amennyit a körülményekhez képest tud; először még annyit meghagy, amennyi az igás robothoz szükséges, a többit zselléreké teszi, amely állapotnak egész sor különböző elnevezése van a német nyelvben. Ezek egy viskóért és picike burgonyaföldért télen-nyáron robotolnak, gabonában és csak nagyon kis részben pénzben fizetett nyomoruságos napszámért. Ahol a nagyságos ur elég gazdag ahhoz, hogy maga állítsa ki az igásállatot, a megmaradt parasztek is megfosztja földjétől és telkeiket hozzácsapja az urasági gazdasághoz."/66 /

A jobbágyrendszer újbóli bevezetése tehát két szempontból volt a földesur számára szükséges és előnyös:

1. a mezőgazdasági nagyüzemhez és a földesur személye körüli szolgálathoz szükséges munkaerő biztosítására.

2. a parasztek földtől való megfosztásának megkönnyítésére majorsági gazdaság megnagyobbítása céljából.

Emellett azonban látni kell, hogy a második jobbágyság Németország keleti részein nem "visszatérés a régi gazdasági formákhoz, a feudalizmushoz"/65/. Anikor Kuczynski azt írja, hogy a második jobbágyság szakaszában a mezőgazdaságban a feudalizmus újra teljesen uralomra jut,/66/ anikor megállapítja, hogy a "Gutsherrschaft" a feudális paraszti elnyomás tetőpontját jelenti, mert még inkább mint a feudális uralom általában, a parasztek robotmunkáján alapult,/67/anikor ebben az egész periódusban csak a feudális mezőgazdaság hanyatlását látja,/68/ akkor ez egyoldalú beállítás, mely az egész folyamat téves értékelésére vezethet.

A második jobbágyság Kelet-Németországban és a parasztek földfosztásának ezzel kapcsolatos jelenségei valójában azok a különleges formák, melyek között Németországban a kapitalista termelési mód előkészítése folyt a falun, erős központi hatalom hiányának feltételei közt, a német parasztság tehetetlenségének feltételei közt, melynek utolsó ellenálló erejét megtörte a parasztháborúban elszenvedett vereség és a harmincéves háború, a német polgárság gyengeségének feltételei közt, mely nem léphetett fel a parasztság szövetségeseként, a nemesiség gazdasági és politikai uralmának feltételei közt.

Már rámutattunk arra, hogy Marx és Engels bőséges történeti anyag alapos elemzése után a németországi földfosztást közvetlenül a falusi lakosság angliai elkergetéséhez hasonlították. Ez utóbbi pedig alapjául szolgált a kapitalista termelőmódnak szükséges szabad bér munkásokat létrehozó folyamatnak. Hivatkozhatunk továbbá Leninre, aki Marx és Engels kutatásainak eredményeire támaszkodva "A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" c. művében a feudalizmus gazdasági formáció-

jának klasszikus jellemzését adja./69/

Lenin ott a feudális robotgazdaság négy alapvonását sorolja fel, amelyeket sorra elemeznünk kell. "Először is megkövetelte a természetes gazdaság uralmát. A feudális birtoknak önállót, zárt egységnek kellett lennie, amely a külső világgal csak fölötté laza kapcsolatban volt."/70/

Nyilvánvaló, hogy a keleten tulsúlyban lévő nagy majorsági gazdaságok alapját már nem a természetes gazdaság, nem a közvetlen fogyasztásra való termelés képezte. Nagy tömegben termeltek mezőgazdasági termékeket árúként a kiterjedt piac számára. A Nyugateurópa felé irányuló gabonaexport játszotta a döntő szerepet abban, hogy az Elbától keletre fekvő területeken "Gutsherrschaft" rendszerében kialakultak és fejlődtek a nagy majorsági gazdaságok. A "Gutsherrschaft" teljes kibontakozásának idején is, a 18. században, mint Mecklenburg példáján látni fogjuk, mindig újra ez volt a hajtóereje a majorság kiterjesztésének a paraszti föld rovására és a mezőgazdasági termelés emelésének. Ugy látom, hogy Kuczynski egyoldalú ábrázolásának egyik oka az, hogy a majorsági gazdaságok ezen árutermelő tevékenységének nem szentel figyelmet. Lenin azonban a feudális robotgazdaság ezen alapvonásának tárgyalásánál megállapította: "A földesurak által eladás céljából folytatott gabonatermelés, ami különösen a jobbágyság fennállásának utolsó időszakában fejlődött ki, már a régi rendszer szétesésének előfutára volt."/71/

Figyelenrenéltó, hogy Lenin a piacra való gabonatermelést nem nevezi egyszerűen kapitalista termelésnek, hanem az csak "a régi rendszer szétesésének előfutára"; mert az árutermelés egymagában még nem vezetett kapitalista termelőmódra, ellenkezőleg, bizonyos ideig kiszolgált a feudális rendszernek./72/ Ahhoz, hogy az árutermelés a kapitalizmushoz vezessen, további feltételekre volt szükség, melyeket a feudális robotgazdaság lenini jellemzésének második és harmadik alapvonása kapcsán tárgyalhatunk meg: "Másodszor, az ilyen gazdálkodás szempontjából elengedhetetlen, hogy a közvetlen termelő el legyen látva általában termelőeszközökkel, különösen pedig földdel; sőt, hogy oda legyen láncolva a földhöz, mert máskülönben a földesur számára nincsenek biztosítva a munkáskezek."/73/

A feudális robotgazdaságnak ez a feltétele is mindinkább hiányzott a keleti majorsági gazdálkodásban. A fejlődés egyértelműen az önálló parasztgazdaság megsernisítése felé irányult, afelé, hogy a parasztot földjéről, telkéről, házából, gazdaságából elűzze Kelet-Németország parasztljainak zömére nem áll az, amit Kuczynski a gazdasági felszerelésről ír: " hogy a majorsági üzem az idők folyamán mindinkább részüzemmé vált annyiban, hogy mind több és több termelőeszközt a parasztnak kellett az uradalmi üzem számára kiállítaniuk."/74/ A parasztnak birtokjogának rosszabbodásánál már kinutatuk, hogy a földesur tulajdonát képező gazdasági felszerelés

népnyiségének növekedése kifejezésre juttatja a parasztnövekvő gazdasági függését földesurától./75/ Továbbá éppen a parasztnak földfosztása, mely a 18. század elejétől "mind nagyobb lendületet vesz"/76/, azt jelenti, hogy a parasztnakat megfosztják termelőeszközeiktől, mindenekelőtt a földtől és hogy "ha egyelőre nem is valójában szabad munkásokká, de potenciálisan szabadokká válnak."/77/

Ez a kapitalista viszonyok megteremtésének fontos előfeltétele a falun; ugyanis a termelő saját és családja életfenntartásán felül termelt többletterméke elsajátításának módszerei merőben ellentétesek a feudális robotgazdaságban és a kapitalista gazdaságban: "ott a termelőnek földdel való ellátásán, itt a termelőnek a földtől való megfosztásán alapulnak."/78/

Ennél a kérdésnél nem szabad sablonszerűen értelmezni a "termelő földtől való megfosztásának" formuláját. Ez alaptendenciaként helyes. Lenin azonban figyelmeztet arra, hogy a mezőgazdaságba a kapitalizmus különösen lassan és rendkívül változatos formákban hatol be, és hogy a mezőgazdasági munkások földdel való ellátása igen gyakran naguknak a birtokosoknak érdekében történik. Ezért a földdel bíró falusi munkás típusa minden tőkés országban megtalálható./79/

A földjétől megfosztott keletelbai parasztnat tehát, aki egyelőre mint jobbágy napszámos vegetál viskójában és egy kis belsőséggel, nem kell megegyszer kisajátítani ahhoz, hogy tőkés módra kizsákmányolt mezőgazdasági proletárrá válják. Ehhez elég, ha a földesurtól való szenélyi függést megszüntetik.

A parasztn önálló gazdaságának megszüntetésével elpusztul azonkívül a falusi háziipar is, mely a parasztni gazdaságban elválaszthatatlan egységbe kapcsolódott a földműveléssel. A kisajátított, napszámosokká lett parasztnak termelőeszközök hiányában nem tudják már azt a sok használati tárgyat előállítani, melyet az önálló parasztn családja készített/80/, legalább is a legszükségesebbet meg kell vásárolniuk. Ezzel nő a belső piac, mely nélkül a tőkés termelési mód elképzelhetetlen. Arra, hogy a parasztn termelőeszközöktől való megfosztásának folyamata időben egybeesik a falusi mellekipar elpusztulásával, és hogy ez a tőkés termelési mód ki-fejlődésének döntő tényezője, Marx határozottan felhívja a figyelmet,/81/ és Lenin, Marxra támaszkodva "A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" c. munkájában, melynek alcíme "A nagyipar belső piacának kialakulása", megcáfolja a narodnyikok hamis nézetét, akik azt akarták bizonyítani, hogy a kapitalizmusnak nincs alapja Oroszországban, minthogy ennek fejlődése a tömegek elnyomorodása következtében a piac összeszűküléséhez vezet./82/

Természetesen a belső piac növekedését a keletnémetországi viszonyok között a másik oldalról hátráltatta a ter-

mészetbeni bér, a jobbágyok kis mellékgazdasága, a földesur kötelező gondoskodása rokkantság és öregség esetén stb. De le kell szögeznünk, hogy a fejlődésnek az volt a tendenciája, melyet Marx megmutatott.

A paraszt odaláncolása a földhöz, ahogy azt Lenin a feudális robotgazdálkodás második alapvonalánál érti, szintén nem áll már fenn. A roboton alapuló feudális gazdálkodásra az jellemző, hogy a paraszt a paraszti földhöz van kötve, nem az urasági földhöz. A földesur törekvése oda irányul, hogy a parasztokat telkeiktől megfosssa. Azonban szükségük van munkaerőre mezőgazdasági nagyüzemeikhez. Így aztán a parasztokat, és a napszámosokat egyaránt a földesuri uradalomhoz kötik, annak tartozékaivá teszik./83/ Ez lehetővé teszi a földesur számára, hogy ugyanakkor, amikor a parasztokat telkeiktől megfosztja, visszatartsa őket az uradalom munkaerőiként.

A feudális robotgazdaság harmadik alapvonása az, hogy ez a gazdasági rendszer "a parasztnak a földesurtól való személyes függését feltételezi"./84/ A harmadik alapvonal közvetlenül a másodikból következik. Az önállóan gazdálkodó paraszt számára nem áll fenn gazdasági kényszer, hogy a földesurnak dolgozzék. Közvetlen hatalom a paraszt személye felett, "nem-gazdasági jellegű kényszer"/85/, ilyen módon elengedhetetlenné válik a földesur számára.

A személyi függés a keletnémetországi majorsági gazdaságban még fennáll. Már megmutattuk az előbbieken, hogy a személyi függés az idők folyamán a földesuraknak a robotszolgálat iránti farkasétvágyával és a harnincéves háború alatti és utáni emberhiánnyal kapcsolatban erősödött. A termelőknél a földtől való fokozódó megfosztásával, gazdasági önállóságuk megsemmisítésével a földesurtól való személyi függésük feleslegessé, a fejlődés gátjává válik. Nem véletlen, hogy a 18. században, a "Gutsherrschaft" és a parasztok fokozott földfosztásának virágkorában, még a nemesség soraiban is akadtak szószólói a jobbágyrendszer megszüntetésének./86/

Az a tény azonban, hogy a "Gutsherrschaft" rendszerében a személyi függés fennmarad, eldönti azt, hogy a majorsági gazdálkodást nem tekinthetjük még a tőkés termelőmód egy formájának és nem nevezhetjük egyszerűen kapitalista üzemnek./87/ Mert tőkés termelés csak akkor áll fenn, ha a termelőeszközektől megfosztott termelők munkaerejüket áruként kényszerülnek eladni. A jobbágysorban levő napszámosok ezt nem tehetik, mert személyileg a földesur tulajdonában vannak és nem rendelkezhetnek önmaguk és munkaerejük felett.

A feudális robotgazdaság negyedik alapvonása Lenin szerint "a technika rendkívül alacsony és veszteglő színvonal... a gazdálkodás...kisparasztok kezében..."/88/

Ez már nem áll a kelet-németországi majorsági gazdálkodásra. Hiszen ezt ép az jellemzi, hogy a földesur vagy bér-

ló a föld nagy részét saját kezelésbe vette és a parasztgazdaság jelentősége csökkent. A parasztok földtől való megfosztása Mecklenburgban a 18. században ép a gazdasági vezetés megjavulásával, új gazdálkodási módszerek alkalmazásával, technikai újításokkal és tudományos felismeréseknek a mezőgazdaságban való hasznosításával járt együtt.

A feudális robotgazdaság négy tipikus ismertetőjéből, melyeket Lenin felsorol, az Elbától keletre fekvő Németország majorgazdaságaiban az u.n. jobbágyfelszabadítás előtt csak egy maradt meg egész terjedelmében: a paraszt személyi függése és a "gazdaságon kívüli kényszer", de ezek is elvesztették a telküktől megfosztott parasztnál történeti indoklásukat. Semmikép sem tekinthetjük tehát a majorsági gazdálkodást "a feudalizmushoz való visszatérésnek". Másrészt viszont nem mondhatjuk kész tőkés üzenek. Valójában a majorkodó földesur a jobbágy-parasztokat és napszámosokat gazdaságon kívüli kényszer alkalmazásával zsákmányolta ki, ugyanakkor azonban vállalkozó volt, aki gazdaságának berendezésénél és fejlesztésénél azt tartotta szem előtt, hogy széleskörű kereskedelmet folytasson mezőgazdasági termékekkel. Találón mondja Engels már a harmincéves háború idejéről: "A kapitalista korszak a falun, mint a jobbágyi robotmunkára alapozott mezőgazdasági nagyüzem korszaka köszöntött be."89/

Azonban ami itt készüléfében volt, az nem az a tiszta, klasszikus formája a tőkés viszonyoknak a mezőgazdaságban, mint ahogy azok Angliában kialakultak. Ott a közvetlen termelőket, a mezőgazdasági munkásokat egy tőkés, a bérlő foglalkoztatja, aki a mezőgazdaságot csak tőkebefektetési területnek tekinti. Ez a tőkés bérlő a földtulajdonosnak bizonyos határidőre szerződésileg kikötött pénzüsszeget, úgynevezett földjáraadékat fizet. Ez a bérlő vállalkozói hasznát /mely megfelel az átlagprofitnak a tőke többi befektetési területein/ meghaladó többlet./90/ A tőkés viszonyoknak ez a formája a németországi mezőgazdaságban, különösen a keleti vidéken, az előbbieken bemutatott feltételek alapján nem fejlődhetett ki. Ami a "Gutsherrschaft" keretében születőben volt, az a kapitalizmus fejlődésének u.n. porosz útja a mezőgazdaságban. Ennél "a feudális földesuri gazdaság lassan nő át polgári, junkergazdaságba, miközben évtizedekre a leggyötremlénebb kisajátításra és szolgaságra ítéli a parasztokat, s narknyi kisebbséget tevő "Grossbauer"-t választ ki"/91/

A "junkerk"-gazdaságban a junker egy személyben földbirtokos és vállalkozó. Nem történik meg tehát annak az értéktöbbletnek, melyet a termelő előállít, földjáraadéokra és vállalkozói haszonra való kettéválasztása. A junker mindkettőt zsebrevágja./92/

A polgári, kapitalista "junkerk"-gazdaság kiteljesedése Kelet-Németországban a 19. századra esik. A jobbágyok felszabadítása e század elején megadta a tönkrement parasztnak a lehetőséget, hogy az iparba vándoroljanak át és egy-

uttal elhárította az utolsó akadályt a kapitalizmus porosz uton való kifejlődése előtt a mezőgazdaságban. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ez a fejlődés csak ekkor indult meg. Mint láttuk, a széles piacra való gabonatermeléssel és a parasztok ezzel kapcsolatos földfosztásával fontos előfeltételei már a 15. század óta kialakulóban voltak.

- . -

Eddig a kelet-németországi második jobbágyságnak és a földfosztásnak főleg gazdasági okaival, valamint az ezek folytán a feudális társadalom alapjában végbement változásokkal foglalkoztunk. Már rámutattunk arra, hogy ezeket a változásokat elősegítette és visszahatott rájuk a feudális társadalom felépítménye./93/ E munka keretében nem tárgyalhatjuk a feudális társadalom átalakuló alapja és a felépítmény különböző részei közötti sokoldalú kölcsönhatást. Azonban a további fejtegetések előkészítéseként még tisztázni kell néhány kérdést, amelyek a felépítmény politikai-jogi részének a gazdasági alapban végbemenő változásokra való hatásához tartoznak. Az a kérdés, milyen hatása volt a paraszti rend helyzetére a római jog átvételének, mely a 15. század végén kezdődött? Ide tartozik a földesuri biráskodás és az ugynevezett parasztvédelem kérdése is.

Arra a kérdésre, hogy a római jog átvétele a 15. század végétől jelentős okként hozzájárult-e a német parasztság helyzetének rosszabbodásához, a német történelmi irodalomban a legkülönbözőbb válaszokat találjuk. Miután Janssen /94/ és Lamprecht /95/ teljes mértékben igenlő választ adtak, Grossmann kijelentette, hogy Brandenburgban a római jog önmagában még nem volt kedvezőtlen a parasztság számára /96/, csak az válhatott hátrányossá, hogy a római jogban iskolázott jogászok nagyon hajlanosak voltak az általánosításra./97/ Meitzennek az volt a véleménye, hogy a római jog jelentős befolyása nem mutatható ki a földesuri-paraszti viszonyok területén./98/ V.d. Goltz is egyenest tagadó választ adott./99/ A római jog átvételének okaira vonatkozó speciális kutatás során Below ezeknek az ellentmondó véleményeknek egy részét egybevetette és arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a római jogot különböző célok szolgálatába állították és hogy úgy kell tekintenünk, mint önmagában lényegileg senleges erőt./100/ Aubin, Below kutatásaiból kiindulva vizsgálja a római jog átvételének hatását a német paraszti rendre és megerősíti Below tételét a római jog senlegességéről./101/

Ez ellen fel lehet hozni, hogy legalábbis az ilyen általánosítások helytelenek. Minden kétséget kizár, hogy a római jog átvételének kihatása a 15. század végén és a 16. század elején egyike volt azoknak a mozzanatoknak, melyek Délnyugat- és Közép-Németország parasztjait felkelésbe ker-

gették./102/ Hiszen a római jog, mely nem ismeri a közös tulajdont, hatalmas emelést jelentett ahhoz, hogy a fejedelmek és a nemesek a közös földeket magántulajdonukká változtassák. Ezt Engels is megerősíti "A mark" c. munkájában, ahol a feudális reakció kezdetéről beszél a 14. század végén és a 15. században. A parasztokra nehezedő megújult nyomással kezdődött, az urbéri- és robotszolgáltatások emelésével, azokkal a kísérletekkel, hogy a parasztokat jobbágyokká és a közös "mark"-földeket urasági földdé tegyék. "Segitettek ebben a fejedelmeknek és nemeseknek a római jogászok, akik a római jog tételeinek a német, többnyire meg sem értett viszonyokra való alkalmazásával határtalan zürzavart okoztak, "de úgy, ... hogy működésük következtében mindig a földesur nyert és a paraszt vesztett."/103/

Teljesen helytálló tehát Sugenheim megállapítása, hogy az 1524-től 1525-ig felkelő parasztok nem a régi, az idők sodrában régen letűnt jobbágyrendszer megszüntetését követelték, hanem azért az új jobbágyságot, melyet a római jogászok segítségével raktak a német falusi lakosság vállaira./104/

Mindenesetre hangsúlyozni kell, hogy a római jog átvétele nem volt oka a második jobbágyságnak, hanem csak bábáskodott megszületésénél. A feudális reakció okai, mint már megmutattuk/105/, a városok és a pénzgazdálkodás keletkezése voltak, tehát a római jog átvétele előtti időkbe nyulnak. Nyilván a római jog nélkül is elég ürügyet találtak volna a fejedelmek és a nemesek a községi földek elrablásához és a parasztok leigázásához, miért mondtak volna le azonban egy ilyen alkalmas eszköztől, mely lehetővé tette számukra, hogy céljaikat gyorsan és teljes mértékben ériék el?/106/

Teljesen nyilvánvaló a római jog átvételének negatív hatása a parasztok helyzetére azokon a területeken, ahol a parasztok földfosztása "lendületbe jött". Mivel a római-jogi tulajdonfogalom teljes mértékben igénybevehető rendelkezési jogot tartalmaz egy dolog felett, s csak egy részesedés szempontjából osztott /nem pedig lényegében osztott/ tulajdont és emellett idegen dolog fölötti jogot ismer, mely utóbbi örökhaszonbérletre /emphytheusis/ és időleges haszonbérletre oszlik, nem esett nehezére a római jogászoknak annak kimutatása, hogy a feudális ur fő-tulajdona az egyedüli tényleges tulajdon és a paraszt joga, akinek telkét ezen feudális ur javára szóló földjáraadék terheli, idegen dolog feletti jog. Így jobbágyparasztozok megfosztását házuktól, telküktől "a divatba jött római jog útján sokkal inkább lehetett szépítgetni."/107/ Továbbá, a római jog segítségével, habár a német jogviszonyok félreismerésével /108/, könnyebben lehetett keresztülvinni a jobbágyok egysorbaállítását a római rabszolgákkal, miáltal tárt kapukra talált az ur önkény. "Amint azonban a paraszt jobbágyvá változott és ezt a római jogász a római rabszolgával egysorba állította, egész más nótát füttyült az uraság. A bíróságokon ülő jogászok hozzájárulásával most korlátlan szolgálatozkat követelt a parasztoztoztól, annyit, akkor és ott, ahogy

éppen kedve tartotta."/109/ A legtisztábban mutatkozott a római jog átvételének hatása a paraszti rend helyzetének romlása tekintetében Mecklenburgban.

A parasztlak elnyomása és jogfosztása nem történhetett a fejedelmek közreműködése nélkül. Szerepét Engels a következő rövid formulában összegezte: "Azért, hogy a nemességnek megengedte, hogy parasztlakait leigázzák, a nemesség megengedte neki, hogy ugyanezeket a parasztlakokat állami adókkal sújtsa..."/110/

Tévhelyesen általános jelenség volt akkoriban, hogy a fejedelmek engedményeket tettek a rendeknek, hogy a parasztlak rovására könnyítsenek pénzzavarukon. Ez volt az az idő, amikor Németországban a fejedelmi abszolutizmus kialakult, az abszolút monarchia e "legelnyomorodottabb formája"/111/, mely megbízható eszköz volt a nemesség kezében a jobbágyság általános újrabevetetésére./112/ A fejedelmek arra törekedtek, hogy függetlenítsék magukat a rendektől. Ehhez állandó hadseregre és nagyszámú hivatalnokra volt szükségük. Ez sok pénzbe került. Az alattvalókat tehát az eddiginél is jobban rá kellett szorítani az adófizetésre. Ez nem ment azonban a rendek közreműködése nélkül, mert az ő joguk volt rendkívüli adókat kivetni. Ilyen adókhoz azonban a rendek csak akkor járultak hozzá, ha a fejedelmek szabad kezet adtak nekik a parasztlakkal szemben és mindig újra megerősítették azokat a felsőbbrendű jogokat, melyeket az idők folyamán elbitoroltak. Az adók jóváhagyása többnyire nem jelentett áldozatot a nemesség számára, mert maga adómentességet élvezett és az adókat nem saját, hanem mások zsebéből, a parasztlak és polgárok zsebéből engedélyezte. Az ellenszolgáltatást ellenben kizárólag saját hasznára fordította. Ismert példa erre a brandenburgi tartományi gyűlés 1653.-i határozata, melyben a rendek engedélyezték a választófejedelemnek az állandó hadsereg tartásához szükséges anyagi eszközöket, ennek fejében azonban összes régi jogait és előjogait, és még újakat is hozzá, megerősítették. ~~Itt~~ ~~be~~következett az, amit Engels általában a rendek adómegszavazási jogának és a fejedelmek tartós pénzzavarának következményeként megállapít: "És, hogy mindegyre a koronát feltegye, ugyanaz a fejedelmek szentesítette a földesur korábbi elnöklési jogának a szabad parasztlaki bíráskodásban - mely maga már rég megszűnt - szokásba jött átváltoztatását uriszéki bíráskodásra és uradalmi rendőrségre, melynek alapján a földesur nemcsak rendőrfőnöke, hanem egyedüli bírása is volt parasztlakainak - még saját ügyeiben is-, úgy hogy a parasztlak a földesurat csak magánál a földesurnál vádolhatta be. Ezzel a földesur törvényhozó, bíró és végrehajtó volt egy személyben és birtokán teljesen korlátlanul uralkodhatott."/113/

Az állandó hadsereghez szükséges pénz engedélyezésével azonban a nemesség a fejedelmek kezébe adta a döntő eszközt, mellyel ez megsemmisítette a nemesség politikai hatal-

mát a rendi gyűléseken. Ezt a veszteséget a nemesség gátlástalan önkénnyel egyenlítette ki a parasztek elnyomásában, amihez az uriszéki bíráskodás a legnagyobb segítséget nyújtotta. A földesurak ily módon szentesített hatóságai jogukat természetesen arra használták fel, hogy akadálytalanul keresztülvigyük azokat a változtatásokat, melyek gazdasági érdekeiknek megfeleltek, annál is inkább, mert a parasztnak, korlátozott anyagi lehetőségeik mellett, nagyon nehéz volt akár a legkiválóbb esetekben is egyáltalán jogsegélyt találni a zsarnokoskodó földesurakkal szemben. Ezért "a harmincéves háborútól a negyedik jénei vereségig"/114/ terjedő időben, amikor a földesuri hatóság véglegesen megszűnt, a parasztek jog- és földfosztása tetőpontra hágott.

Annak, hogy a fejedelen, - mint éppen rámutattunk, - előmozdította a nemesség korlátlan uralmát parasztszajai fölött, ellentmondani látszik egy ellenkező irányú tendencia, mely a 18. században, különösen Brandenburg-Prorsországnban lép fel. Általában "parasztvédelem" névvel jelölik. Itt azonban korántsem arról van szó, hogy az egyes parasztot védenék birtok megőrzésében azzal, hogy megjavítják birtokjogát/115/. Maga a parasztvédelem abban állt, hogy a földesur ne szüntethessen meg a birtokához tartozó paraszttelket és ne változtathassa a paraszti földet urasági földd, hanem elhalálozás vagy a paraszti jogilag indokolt elmozdítása esetén, a telekre azonnal ültessen másik parasztot. A parasztvédelem tehát a teleknek szólt, nem birtokosaiknak. Az ilyen politika okát Engels abban látta, hogy a fejedelmek észrevették: a parasztek földfosztása csökkenti az adóbevételt és károsan hat a hadügyre. /116/ Első pillantásra úgy tűnik, mintha e két ok közül az elsőnek kisebb szerepe lett volna; ugyanis a paraszti adó, a telekadó, magát a földet terhelte és ezt a paraszti földnek az urasági földhöz való csatolása esetén a földesurnak kellett teljesítenie. Azonban, mivel a telek, melytől a parasztot megfosztották, szoros kapcsolatba került az adómentes nemesi birtokkal, a földesurnak nagy ködösítési lehetőségei voltak, hiszen közigazgatási és bírósági szervként állt az állam és az alattvalók között, úgy hogy nagyon sok megszüntetett paraszttelkek után nem fizették az adót és a kincstár aggodalma tényleg egyik motívuma volt a parasztvédelemnek.

A parasztvédelem katonai okai minden további nélkül világosak: a költséges toborzott hadsereg megszüntetése után a parasztek adták az újcsook zónét és az altiszti kar tagjait, attól is félték, hogy nehezebbé válik a bekvártélyozás, ha eltűnnek a parasztagazdaságok. A parasztek kötelesek voltak a csapatok felvonulásánál és egyéb katonai szükségletek esetén előfogatot adni és fuvarozni. Mindezeketől a hadsereg számára adott szolgáltatásoktól a nemesi birtok mentes volt.

A parasztvédelem összeredménye azonban, még Brandenburg-Prorsországnban is, ahol a fejedelmi abszolutizmus aránylag erős volt, meglehetősen csekély maradt. Kelet-Prorsországnban a nemesség ellenállása következtében nem vitték ke-

resztül, Nyugat-Németországban, melyet csak 1772 után csatoltak oda, csak később léphetett életbe, Brandenburgban, Pomerániában, Sziléziában az 1756 előtti állapotot kellett fenntartani./117/ Míg azonban az állami intézkedések a fejedelen birtokain, a kincstári uradalomban a jobbágyok helyzetének némi könnyítésére vezettek, a nemesség keveset törődött a parasztság földfosztását tiltó szigorú rendelkezésekkel, melyeket ezért rövid időközökben ismételtén meg kellett újítani és szigorúan hangsúlyozni./118/ Ez Engelst a következő megállapításra készítette: "Igy különösen Poroszországban a 18. században egymást követik a rendelkezések, melyeknek meg kellene akadályozniuk a parasztság földfosztását, de az lesz a sorsuk, mint ami annak a tömegtelen mennyiségű irkafirkának, melyet Nagy Károly kapitulárei óta a német kormányok összeirtak, kilencvenkilenc %-ával történik: épp. hogy csak papíron voltak érvényben, a nemesség kevéssé zavartatta magát, a parasztság földfosztása tovább folyt."/119/

Ha azonban összehasonlítjuk Brandenburg-Poroszországot más keletnémet államokkal a parasztság földfosztása szempontjából, akkor meg kell állapítanunk, hogy Brandenburg-Poroszországban a 18. század második felében mégis csak fékeztek a parasztság földfosztását, úgy hogy a 19. század elején még ténylegesen tízezerrel voltak parasztteltek./120/ ezzel szemben pl. Mecklenburgban, ahol nem volt állami paraszttvédelem, épp a 18. század második fele a legkinémetlenebb földfosztás időszak, úgy hogy a 19. század elejére már nem volt enlítésrenéltó telkes parasztság a nemesi birtokok területén. Minthogy azonban Brandenburg-Poroszországban a 19. századi jobbágyfelszabadítás és szabályozási eljárások folyamán újra elejtették a paraszttvédelem határozatait/121/ elmondhatjuk, hogy a paraszttvédelem állami rendszabályai a paraszttok telkeiktől való megfosztásának folyamatát némileg fékeztek ugyan, azt megakadályozni azonban nem tudták, mint ahogy az angol törvényhozás más történeti korszakban, a 15. és 16. században hiába küzdött az ellen, hogy a szántóföldet legelővé változtassák, ami akkoriban még erőszakos egyéni cselekedetek formájában ment végbe./122/

Ez újabb különbség a német és az angol fejlődés között. Angliában a törvényhozás gátló intézkedései a falusi lakosság földjétől való elkergetésével szemben a folyamat elejére esnek és csak a 18. században lesz "maga a törvény a községi földek elrablásának előmozdítója",/123/ tehát hatása egybeesik a történeti fejlődéssel. Németországban fordítva történik, és a paraszttvédelemről szóló törvényhozási intézkedéseket halomra dönti a történeti fejlődés.

A római jog átvételének, az uriszéki biráskodásnak és a paraszttvédelemnek kérdéseit vizsgálva kitűnik, hogy a feudális társadalom felépítményének politikai-jogi része nem viselkedett passzívan a társadalom alapjával és az alapon végbe menő változásokkal szemben, hanem aktívan hozzájárult ahhoz,

hogy bizonyos formát adjon neki./124/ Ugyanakkor azonban megmutatkozik itt, hogy a társadalmi fejlődés törvényei objektív törvények, melyek az emberek akaratától és tudatától függetlenül, ha nem is akaratuk és tudatuk közreműködése nélkül jutnak érvényre. Látnuk, hogy a felépítmény politikai-jogi részének hatása az alapra a feudalizmus bomlási szakaszában az alap és a felépítmény között fennálló ellentmondást tovább élezi, ugyanis a feudális társadalom belül, melyet ez az alap és az a felépítmény szolgál, mindennek ellenére olyan folyamatok zajlanak le, melyek szabadá tiszák a kapitalista társadalomnak a feudalizmus szétrombolására hivatott elemeit. Ez az egyes szakaszoknak az angol fejlődéstől eltérő formájában és sorrendjében történik, azonban itt is - ugyanugy mint ott - a földesi lakosság mérhetetlen szenvedéseivel jár./125/

A parasztek védekeztek az ellen a fokozódó elnyomás és kizsákmányolás ellen, mely ezzel a fejlődéssel járt. Nemcsak passzív ellenállást tanusítottak, mely rosszminőségű munkában, az uradalmi felszerelés elhanyagolásában, az urasági állatok és leltári tárgyakkal való rossz bánásmódban és egyéb hasonlóban nyilvánult, hanem aktívan is ellenálltak. Az aktív ellenállás formái voltak pl. a szolgálat megtagadása, a földesur parancsainak és tilalmainak semmibevétele, jogvita egyes jogok és köteleességek körül. Nagyon érzékenyen érintette a földesurakat a parasztek szökése is, mely sokszor családostól, az összes leltári tárgyakkal és nagy csoportokban történt. Ez az aktív ellenállás egyik eszköze volt, mert a menekülő parasztek nemcsak a földesur egyes követelményeivel szálltak szembe, hanem törésre vitték a dolgot és megszegték a fennálló törvényeket./126/ Végül egyéni erőszakos védekezésre is sor került a földesur és alkalmazottai tulkapásaival szemben, néha egész paraszti közösségek zendülésére és kollektív felkelésekre is, úgy hogy már csak katonai karhatalom segíthette a földesurakon. Az ellenállásnak ez a formája a 18. század végén a francia polgári forradalom hatására az uralkodóosztályra nézve veszélyes formát öltött. A francia parasztek példáját követő általános felkelés réme erőteljesen hozzájárult ahhoz, hogy a nemesség belássa az agrárállapotok reformjának szükségességét. Mindezt meg fogjuk részleteiben is mutatni Mecklenburg példáján.

Itt még egy elvi kérdést kell felvetnünk: az a benyomás keletkezik, hogy a parasztek a történelmi fejlődéssel szálltak szembe, amikor védekeztek a földfosztás és a széles piacra való termelés kifejlődésével kapcsolatos fokozódó kizsákmányolás ellen. Ismeretes, hogy a földesur elleni küzdelmeiknél többnyire a régi állapotokhoz való visszatérést és régi jogok helyreállítását követelték. De amikor a terhek

csökkentéséért, a robotszolgálatról való mentesítésért, a jobbágyság megszüntetéséért, jobb birtokjogért harcoltak, ezzel megingatták a feudalizmus alapjait, veszélyeztették a nemesség gazdasági és politikai uralmát a polgárság felett, kiálltak a kapitalizmus fejlődésének a mezőgazdaságban másik, haladóbb fejlődési útja mellett, melyet Lenin az "amerikai típusú út"-nak nevez, /127/ melynek előfeltétele a földesurak majorsági gazdaságának megszüntetése és a feudális földbirtokok felosztása a parasztek között s amely azt jelenti, hogy "a termelőerők a leggyorsabban fejlődnek és /amennyire ez az árutermelés viszonyai között egyáltalán lehetséges/ a paraszttömegek létfeltételei a legkedvezőbbek. /128/.

- . -

A parasztság második jobbágysága tehát a személyes szabadság hiánya és a röghöz kötés, mely a 16. századtól a 18. századig az Elbától keletre nagymértékben elterjedt. Az idézte elő, hogy e területek nemessége alkalmazkodott a Nyugat-Európában kialakuló kapitalizmus feltételeihez. A belső piac növekedése és Nyugat-Európa emelkedő gabonaszükséglete arra indították a földesurakat, akiknek érdekük volt, hogy termelvényeik mind nagyobb részét vihessék piacra, hogy parasztaikat röghöz kössék és kizsákmányolásukat a robotszolgálat fokozásával súlyosbítsák. A polgárság gazdasági és politikai gyengesége és a városok kereskedelmének és iparának hanyatlása megkönnyítette a földesuraknak a második jobbágyság bevezetését. Kelet-Németországban a 16. századtól kezdve tulsúlyban volt a jobbágyok robotmunkáján alapuló mezőgazdasági nagyüzem. Ennek fejlődése a parasztság mind nagyobb részének fokozódó kisajátítását és birtoktalan, jobbágysorban lévő napszámoscokká változtatását jelentette. A majorsági gazdálkodás egyben a mezőgazdasági termékekkel való széleskörű kereskedelemre épült vállalkozás volt és kezdetét jelentette a kapitalizmus "porosz úton" való fejlődésének a mezőgazdaságban. A második jobbágyságot a földesurak az államhatáron segítségével vezették be, mely a parasztokat a földbirtokos kénye-kedvére hagyta. A második jobbágyság bevezetése és kihatásai a parasztek ellenállását váltották ki, akik megtagadták a szolgálatot a földbirtokosoknak, megszöktek tőlük és erőszakos felkeléseket indítottak ellenük. /129/.

Lábjegyzetek.

- 1./ "A 14-15. században a városok gyors fejlődésnek indultak és meggazdagodtak. Iparművészetük és luxusuk főleg Dél-Németországban és a Rajnánál virágzott. A városi patriciusok bősége nem hagyta nyugodni a közönséges ételeken élő, durva ruhákban járó, otromba butorok közt lakó vidéki junkert. De honnan szerezzé meg e szép dolgokat? Az utonállás egyre veszélyesebb lett és egyre kevesebb eredménnyel járt. A vásárláshoz pedig pénz kellett. Ezt pedig csak a paraszt teremthette elő. Ez az eredete a parasztra nehezedő újabb nyomásnak, felemelt adóknak és robotnak, annak az újult, mind sürgetőbb igyekezetnek, hogy a szabad parasztot féljobbágyá, a féljobbágyot jobbágy sorba süllyessze, s a közös markföldet urasági földdé változtassa." /Engels, A mark, lásd: A német parasztháború, Bp. 1949. III. melléklet, 167.1./
- 2./ Engels levelei Marxhoz 1882. dec.15.,16. és 22-éről, Marx-Engels, Válogatott levelek, Bp. 1950, 421-423 és Briefwechsel IV.k. 698.1. Engels, A mark, i.m. 167.1. Marx és Engels ebben a kérdésben Maurerre támaszkodnak, aki "A jobbágytelkek története" c. munkájában IV.k.499-500.1. a jobbágytság egy "enyhébb" formájának keletkezéséről beszél Németországban a 15. és 16. században /szemben a jobbágytság súlyosabb formájával a korai feudalizmusban, amikor annak még rabszolgarendszerbeli vonásai voltak/. Maurer ott az ellen a nézet ellen foglal állást /ami Kindlinger felfogása volt/, hogy maga a jobbágyrendszer csak a 16. század óta jött létre.
- 3./ Csak Kelet-Poroszországban volt az 1525-ös parasztháborúnak" gyenge visszhangja, melyet minden különösebb nehézség nélkül el lehetett fojtani" /Engels, A porosz parasztság története, lásd: Marx-Engels-Lenin-Sztálin, Megjegyzések a német történelemhez, I.k. Berlin, 1953, 569.1. - Vess össze J.Voigt, A parasztfelkelés története Kelet-Poroszországban, "Neue preussische Provinzblätter", III. k. 1847, 1. skl.
- 4./ V.V. Birjukovics B.F. Porsnyev Sz.D. - Szkazkin: Az újkor története /Bp. 1953/ c. munkájának magyar fordításával megegyezően /lásd 209.1./ a "Gutsherrschaft" és "Grundherrschaft" fogalmát nem fordítjuk magyarra. A Szabó István: Tanulmányok a parasztság történetéből /Bp. 1949/ c. munkájában javasolt terminológia további precizizálásra szorul. L. Korn, A paraszti jogviszonyok története Brandenburg határőrgrófságban /Mark-ban/ a német település kezdetétől I. Frigyes uralkodásáig /1700/. Zeitschrift für Rechtsgeschichte" II.k. 1873, 1-44.1.- Karl Theodor v. Inama-Sternegg, Német gazdaságtörténet a középkor utolsó századaiban, I. rész, Leipzig 1899, 60.1.- Carl Joh. Fuchs, A parasztfelkelés bukása és a "Gutsherrschaft" keletkezése, Strassburg 1888, 39-46.1.-

- Gustav Aubin, A római jog átvételének hatása a német parasztságra "Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik", III. sorozat, 44/1912 k. 733-734.1.- Werner Wittich, A német agrártörténet korszakai, "Grundriss der Sozialökonomie", VII. rész, Tübingen 1922. 16-17.1.- Jens Jessen, A majorsági gazdálkodás keletkezése és fejlődése Schleswig-Holsteinban az agrárreform megindulásáig, "Zeitschrift für Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte", LIk.1922. 56.1.
- 5./ Heinz Maybaum, A majorsági gazdálkodás keletkezése Mecklenburg északnyugati részében. A "Vierteljahresschrift für Sozial-und Wirtschaftsgeschichte" 6. melléklete 1926, 3.1.
- 6./ L. Korn, i.n. 18.1.
- 7./ Heinz Maybaum, i.n. 4.1.
- 8./ W. Naudé, Az európai országok gabonakereskedelmi politikája a 13.sz.-tól a 18. sz.-ig "Acta Borussia", Getreidehandelspolitik. I.k. Berlin, 1896. 231.1.
- 9./ Egynéhány a legfontosabb munkák közül: Georg Friedrich Knapp, A parasztok felszabadítása és a mezőgazdasági munkások eredete Poroszország régebbi területén. I.-II. k. Leipzig 1887, I.k. 28-49.1.; - Georg Friedrich Knapp, A mezőgazdasági munkások szolgátságban és szabadságban, Leipzig, 1891, 46-64.1.- Georg v. Below, Németország keleti és nyugati része, "Historische Bibliothek", XI. k. 1900, 1-74.1.- Theodor v. Goltz, A német mezőgazdaság története, I.k. Stuttgart-Berlin 1902. 147-148.1., 153.1., 228.1.; Werner Wittich, "Grundherrschaft" Északnyugat-Németországban, Leipzig 1896, 12-18.1.- G. Caro, A német agrártörténet problémái, "Vierteljahresschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte", V.k. 1907, 423 skl.-Rachfahl, Schleswig-Holstein a német agrártörténetben, "Jahrbuch für Nationalökonomie und Statistik" 1909 évf., XCIII.k., 455-462.1.- Max Sering, Örökösödési jog és agrár-törvényhozás Schleswig-Holsteinban történeti alapon, "Landwirtschaftliche Jahrbücher", XXXVII.k., V. kiegészítő k. Berlin 1908, 221-222.1., 225 l.-Jens Jessen i.n. 1-8.1.- Heinz Maybaum i.n. 1-4. 1.- vedd össze a Handwörterbuch der Staatswissenschaften /Államtudományi kéziszlóárban I.k. 4. 1923 G.V. Below, "Agrargeschichte" /"agrártörténet"/ 52-57.1.- R. Kötzschke, Paraszt, paraszti birtok és paraszti rend, II.k. 4. 1924. 371-376.1.- Werner Wittich, "Gutsherrschaft" V.k. 3. 1910, 209-260.1.- G.J. Fuchs, "Bauer" /paraszt/ a "Wörterbuch für Volkswirtschaft" I.k. 262-274.1.
- 10./ M.M. Sznirin, Vizsgálatok a reformációt megelőző politikai küzdelem történetéhez Németországban, M. 1952. 51 skl.
- 11./ Theodor v.d. Goltz, i.n. 147-148.1.
- 12./ Georg v. Below, Németország keleti és nyugati része, i.n. 36.1.
- 13./ Caro i.n. 453.1.

- 14./ Werner Wittich, A "Grundherrschaft" Északnyugat-Németországban, Leipzig 1896, 379-381.l.- Margarete Bosch, A parasztság felszabadításának gazdasági feltételei Kleve hercegségben és Mark grófságban, Tübingen 1920. 213-215.l. 195-197.l.- Lásd továbbá Josef Kulischer, Általános gazdaságtörténet, München 1929, II.k. 89-91.l.- August v. Miaskowski, Az örökösödési jog és a földtulajdon negoszlása a Német Birodalomban, I.k. Leipzig 1882, 113.l.- S. Riezler, Bajorország története, VI.k. 225-226.l.- Karl Lamprecht, Német történet, IX.k., Berlin 1913, 242.l.
- 15./ Rudolf Kötzschke, A német gazdaságtörténet alapja a 17. századig. Leipzig-Berlin, 1923. 188.l.
- 16./ Margarete Bosch i.m. 225-226., 228-230.l.
- 17./ W. Naudé i.m. 220-221.l.
- 18./ August Meitzen, A porosz állam földje és mezőgazdasági viszonyai. VI.k. Berlin 1901, 167.l.
- 19./ Kasimir v. Rakowski, A nagybirtok keletkezése a 15. és 16. században Lengyelországban, Berlin, 1899. 23.l.
- 20./ Otto Hintze, A Hohenzollernek és művük. Berlin 1915, 109. l.
- 21./ Kasimir v. Rakowski i.m. 24.l.
- 22./ W. Naudé i.m. 220-221.l.
- 23./ Uo. 221.sk1.
- 24./ Már 1483-ban zavargásokra került sor Hamburgban a gabona drágulása miatt /A. Krantz, Wandalia, vagy a vend történelem leírása", Lübeck 1600, 468.sk1./
- 25./ "In dessen sulven tyden was grote dure tiid des kornes in Vlanderen, also dat eyne last weyten dar boven hundert marck ghalt. Drum me worden de hovelude in dessen Landen unde de gyrigen koplude kornekopers unde senden dat korne myt der vaert in Vlanderen und brochten hyr den Schepel rogghen up 7 unde mer." - F.H. Grautoff, Detmar ferences lector krónikája, 2. rész, Hamburg 1830, 430.l.
- 26./ A teológia és a kánoni jog tanára Rostockban, később dómdékán és jogtanácsos Hamburgban. A "Wandalia"-ban 1504-ig terjedő eseményeket ír le.
- 27./ Otto Hintze i.m. 105.l. Lásd továbbá: Karl Lamprecht, Német történet IX.k. 250 l., Rachfahl i.m. 461.sk1.-Christian Reuter, Keleti-tengeri kereskedelem és a mezőgazdaság a 16. és 17. században, Meereskunde VI.k. 1912, 10.l. Ernst Baasch, Holland gazdaságtörténet, Jena 1927, 272.l. -Johannes Hansen, Adalékok Lübeck gabonakereskedelmének és gabonapolitikájának történetéhez, Veröff, zur Geschichte d. Freien und Hansestadt Lübeck, I. k. 1.sz. 1912, 31.l.- Heinz Maybaum i.m. 117-118.l. - Jens Jessen i.m. 26.l. és 57.l.- Karl Koppmann, Adalék a mecklenburgi

sziklás kikötők történetéhez "Hansische Geschichtsblätter", 1885. évf. 109. skl.- Paul Steinmann, A mecklenburgi hercegek pénzügyi, közigazgatási, gazdasági és kormányzati politikája a középkorról az ujkorra való átmenet idején. "Jahrbuch des Vereins für Mecklenburgische Geschichte", 86. évf., 1922. 117. skl.- Felix Priebatsch, A brandenburgi kereskedelem a középkor végén, "Schriften des Vereins für die Geschichte Berlins", XXXVI /1899 10.1./.

- 28./ Johannes Hansen i.m. 32.1.
- 29./ Hollandia már a feudalizmus virágkorában gabonabehozatalra szorult./Baasch. Holland gazdaságtörténet, 272.1./ A 15. században a kézművesség és az iparművészet felvirágzásával kapcsolatban kenyérgabona szükséglete erősen emelkedett /Adolf Jürgens, Adalékok Schleswig-Holstein kereskedelmének történetéhez a 16. és 17. században "Abhandlungen zur Verkehrs- und Seegeschichte" VIII.k., Berlin 1914. 8.1./ Sajat szükségletei fedezéséből Hollandia a 15. század végétől kezdve, miközben győzelmes harcot vívott a Hanza-városokkal, hatalmas teheráruforgalmat fejlesztett ki a Keleti-tenger mentén fekvő országokból származó gabonaneműekben. Joggal teszi fel Rachfahl a kérdést: "Nem lehetne megoldani az Északkelet-Németországban kialakuló "Gutsherrschaft" problémáját a németalföldi Keleti-tengeri hajózás történetével?" Rachfahl u.a. 462.1./
- 30./ W. Naudé i.m. 305.1.; Rachfahl i.m. 462 l.- Johannes Hansen, i.m. 6.1.- Adolf Jürgens i.m. 9.1.- Heinz Maybaum, i.m. 152.1.
- 31./ Johannes Hansen, i.m. 12.1.
- 32./ Ernst Baasch, i.m. 162-163.1.
- 33./ Ua. 283-284.1. és 286.1.
- 34./ G. Wiebe, Adalék a 16. és 17. század ár-forradalmának történetéhez "Staats- und sozialwissenschaftliche Beiträge" II.k., II. 1895 sz. 158.1.; - Christian Reuter i.m. 18.1.- Adolf Jürgens i.m. 9.1.; Max Sering i.m. 225-226.1.- Heinz Maybaum i.m. 152 skl.; - Jens Jessen i.m. 57.1.
- 35./ W. Naudé, Brandenburg-Poroszország gabonakereskedelempolitikája és katonai raktarainak igazgatása 1740-ig, "Acta Borussica", Gabonakereskedelempolitika, II.k., Berlin 1901, 14. és 31.1.
- 36./ Lásd 125.1.
- 37./ Marx, Az abszolút monarchiáról, MEGA I.rész, VI.k.1933. Moszkva, 313.1.
- 38./ Marx, A tőke I.k. 777.1.
- 39./ A pénzjáradékot szigorúan meg kell különböztetni a tőkés földjáradéktól: ez utóbbi a földművelésben tőkéseket és

bérmunkásokat tételhez fel, az előbbi pedig függő parasz-
teket. A tőkés földjáradék az értéktöbbletnek az a része,
amely a vállalkozói nyereség levonása után megmarad, míg
a pénzjáradék az egész többlet-terméknek az ára, amelyet
a paraszt a földesurnak lefizet.... pénzjáradék példája
a földesurnak fizetett paraszti földbér."/Lenin, A kapita-
lizmus fejlődése Oroszországban, 166.1./

- 40./ Engels, Miért volt eredményes az angol forradalom? Ge-
sammelte Schriften von Karl Marx und Friedr. Engels 1841-
1850, III.k. Stuttgart 1913, 412-413.1.
- 41./ Engels levele Marxhoz 1882. dec. 15-én. Marx-Engels, Vál.
levelek, 422.1.
- 42./ Max Sering i.m. 227.p.
- 43./ Marx, A tőke. I.k. Bp. 1948, 252.1. /A "külföldre való"
az eredetiben nincs benne, azonban a "Szikra" fordítása
így szól és ez meg is felel a mondat értelmének. Fordító
megjegyzése./
- 44./ Ua. III.k. Berlin 1949. 372.1. /Természetesen itt arról
lehet szó, hogy Észak-Amerika déli államaiban az Európá-
ban kialakult nemzetközi kapitalizmus alapján áll fenn
egy ideig még rabszolgaság, nem pedig arról, mintha ott
helyben lenne kapitalista termelómód és ennek bázisán
rabszolgaság. Egyébként a Tőke magyar fordítása ezt a he-
lyet másként értelmezi, lásd 383 l., ez a fordítás azon-
ban nem illeszthető be a cikkirő gondolatmenetébe. A fordí-
tó megjegyzése./
- 45./ Ua. I.k. Bp. 1948. 252.1.
- 46./ Alfred Meusel, Thomas Müntzer és kora, Berlin, 1952. 13.
1.
- 47./ Heinz Maybaum i.m. 144.1.
- 48./ Ua. 176-177.1.
- 49./ Engels, A mark, i.m. 168.1. Ez a jobbágyrendszer azonban
csak a harmincéves háború után, amikor ezt a nagy ember-
hiány sürgette, kapott végleges, törvényben rögzített for-
mát.
- 50./ Marx, A tőke, I.k. 253.1. /Kiemelés a szerzőtől/.
- 51./ Engels, i.m. A mark, i.m. 168-169.1. Lásd továbbá Ernst
Moritz Arndt, Kisérlet a pomerániai és Rügen-szigeti
jobbágyok történetének megírására, Berlin, 1803, 168-
169 l., - Karl Lamprecht, Német történet IX.k. 252.1.-
Friedrich Grossmann, A földesuri-paraszti viszonyról
Mark-Brandenburgban a 16. századtól a 18. századig. Staats-
u. sozialwissenschaftliche Forschungen", II/1890 k. 68-69.
1.- August Meitzen i.m. VI.k. 111.1.; Theodor Knapp, Ösz-
szegyűjtött adalékok elsősorban a német parasztság jog-
és gazdaságtörténetéhez, Tübingen 1902. 374.1.- Ahlers, A

- paraszti telekrendszer Mecklenburgban a középkor folyamán. "Jahrbuch des Vereins für Mecklenburgische Geschichte, 51. évf., 1886. 75.1.- Hugo Böhlau, A jobbágyság eredetéről és lényegéről Mecklenburgban, "Zeitschrift für Rechtsgeschichte," 10.k. Weimar 1872, 393-394.1.
- 52./ L. Korn, i.m. 43.1.- Otto Vitenne, Mecklenburg története, Gotha 1920. 255.1.- Otto Hintze i.m. 187.1.
- 53./ Engels, A mark, i.m. 169.1.
- 54./ Lamprecht, K., Német történet, IX.k. 252.1.- Fuchs, Carl Joh., A parasztság hanyatlása és a "Gutsherrschaft"-ok keletkezése, Strassburg, 1888. 92-93.1.
- 55./ Josef Kulischer, Általános gazdaságtörténet, II.k. 93.1.
- 56./ Friedrich Grossmann i.m. 90. skl.- Georg Friedrich Knapp. A jobbágyfelszabadítás, I.k. 57-58.1.
- 57./ Werner Wittich i.m. 12-13.1.
- 58./ Georg Hanssen, A jobbágyság megszüntetése és általában a földesuri-paraszti viszony átalakulása Schleswig és Holstein hercegségekben. Szt. Pétervár 1861. 17.1.
- 59./ L. Carl Eggers, A jobbágyság jelenlegi állapotáról és megszüntetésének lehetőségéről Mecklenburg-Schwerin, Bützow, Schwerin és Wismar hercegségek kanarabirtokain 1784-ben. 108 skl.
- 60./ Heinz Maybaum i.m. 189.1. A 18. század elején csak hat ló tartozott az uradalmi felszereléshez /Ernst Boll, Mecklenburg története. II.k. Neubrandenburg 1855/56, 466.1./ Sőt Klüver 1737-ben csak négy lovat számít oda. /Hans-Henrich Klüver, Mecklenburg hercegség és a hozzá tartozó tartományok és helységek leírása, Hamburg, 1737, 775.1./
- 61./ C.W.A. Balck, Pénzügyi viszonyok Mecklenburg-Schwerinben, Wismarban, Rostockban és Ludwigslustban 1877-ben, 94.1.
- 62./ Moritz Wiggers, A parasztok elleni irtóhadjárat Mecklenburgban, Leipzig, 1864. 37.1.
- 63./ Brandenburgra vonatkozólag Grossmann okmányokból statisztikai összeállítást készített a pusztásodásról és arra a feltevésre jutott, hogy a földművelőlakosság legalább felére csökkent /Friedrich Grossmann, i.m. 68-69.1./ Boll Mecklenburgra vonatkozólag kiszámította, hogy a lakosság száma öt hatodával süllyedt /Ernst Boll Mecklenburg története, II.k. 134-135.1./ Lásd továbbá: Ernst Moritz Arndt i.m. 168-169.1.; - L. Korn i.m. 42-43.1.- Karl Lamprecht, Német történet IX.k. 252.1.- Otto Hintze i.m. 187.1.; Theodor Knapp i.m. 374.1.- C.W.A. Balck, Mecklenburg a harmincéves háborúban, "Jahrbuch des Vereins für Mecklenburgische Geschichte", Jhg. 1903, 68.sz. 105-106.1.- Meta Murjahn, Földesuri-paraszti viszonyok a 17.

században Stargard északi területein."Jahrbuch des Vereins für Mecklenburgische Geschichte" 98/1934 sz. 37-38.1.

- 64./ Engels, Adalékok a porosz parasztek történetéhez, i.m. 572.1.
- 65./ Jürgen Kuczynski, Általános gazdaságtörténet, Berlin 1950 166.1.
- 66./ I.m. 200.1.
- 67./ Uo.
- 68./ I.m. 209.1.
- 69./ Lenin, A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, Bp. 1949. 181-183.1.
- 70./ I.m. 151.1. Lásd továbbá Marx, A kapitalista termelést megelőző formák, Berlin, 1952. 42.1.- Marx, A tőke, III.k. 37-38.1. és 867.1.
- 71./ Lenin i.m. 151.1.
- 72./ I.V. Sztálin, A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban, Bp. 1952. 17.1. - M.M. Szmirin, "Vizsgálatok a reformációt megelőző politikai küzdelem történetéhez" c. munkájában, 82. skl, megmutatja, hogyan használták ki saját érdekükben az árutermelés előnyeit a mezőgazdaságban Németország délnyugati részének földesurai, úgy hogy ugyanakkor megszilárdították a feudális robotgazdaságot.
- 73./ Lenin i.m. 182.1.
- 74./ Jürgen Kuczynski, i.m. 200.1.
- 75./ Lásd 129.1.
- 76./ Engels, Adalékok a porosz parasztság történetéhez, i.m. 572.1.
- 77./ Marx, A kapitalista termelést megelőző formák, i.m. 41.1.
- 78./ Lenin i.m. 182.1.
- 79./ Lenin, Die Entwicklung des Kapitalismus in Russland, Sämtl. Werke Bd.III.Berlin 1929, 140.1. /A magyar fordítás, lásd 169.1., ezen a helyen félrevezető. A fordító megjegyzése./
- 80./ Marx, A tőke, III.k. 38.1.
- 81./ Ua. I.k. 808.1.
- 82./ Meg kell jegyeznünk, hogy Lenin, "A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" c. művében külön kimutatja azt, hogy a fejlődő kapitalista termelés maga hoz létre piacot önmaga számára, főleg a termelőeszközök terén.
- 83./ Hugo Böhlau, A jobbagység eredetéről és lényegéről Mecklenburgban, i.m. 417-419.1.
- 84./ Lenin i.m. 182-183.1.- Lásd, Marx, A tőke, III.k. 856-858.1.
- 85./ Marx u.a. 857.1.
- 86./ Ernst Boll, Mecklenburg története, II.k. Neubrandenburg, 1856, 437.sk1.

- 87./ Mint ahogy azt Knapp: A mezőgazdasági munkások szolgáltságában...62.1./, Grünberg, A jobbágyfelszabadítás és a földesuri-paraszti viszony bomlása Csehországban, Morvaországban és Sziléziában, 1-2. rész Leipzig, 1894. 1. rész, 37.1 - Sering, Örökösödési jog és agrártörvényhozás...225.1. - Aubin, A római jog átvételének... 732-733.1. tévesen állítják. A piacra való termelés /Knapp, Grünberg/ és a pénzszerzési célzat /Aubin, Sering/ nem kizárólagos ismertetőjegyei a kapitalista üzemnek. Szocialista üzemek is egyelőre még piacra termelnek és egyelőre még úgy kell gazdálkodniuk, hogy pénzben kifejezhető hasznot mutathassanak ki!
- 88./ Lenin i.m. 183.1.
- 89./ Engels, A mark. i.m. 168.1.
- 90./ Marx, A tőke, III.k. 680-681.1.
- 91./ Lenin, A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905-1907-es első orosz forradalomban. Szikra, 1950. 29.1. és Lenin, A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, i.m. 14.1.
- 92./ Marx, A tőke, III.k. 871.1.
- 93./ Sztálin, Marxizmus és nyelvtudomány, 11. l.
- 94./ Janssen, J.: A német nép története a középkor végétől kezdve, 1. kt. Freiburg i.Br. 1878. 488-491.1.
- 95./ Lamprecht, K., Német történet, V.k. 1. rész, Berlin, 1894, 103.1.
- 96./ Grossmann, F.: A földesuri-paraszti jogviszonyokról... 43-44.1.
- 97./ Ua. 39.1.
- 98./ Meitzen, A.: i.m. 168.1.
- 99./ Goltz, Th., A német mezőgazdaság története...I.k. 231.1.
- 100./ Below, G., A római jog átvételének okai Németországban, Hist. Bibliothek, 19. k. 1905, 66.1.
- 101./ Aubin, G., i.m. 747.1.
- 102./ Meusel, A., i.m. 12.1.
- 103./ Engels, A mark, i.m. 167.1.
- 104./ Sugenheim, S., A jobbágyfelszabadításának története Európában a 19. század közepe tájáig, Szentpétervár, 1861. 367.1.
- 105./ Lásd:fent 123. sk. 1.
- 106./ Lásd Engels, A feudalizmus hanyatlásáról és a burzsoázia felemelkedéséről, 148.1.
- 107./ Engels, Adalékok a porosz parasztek történetéhez, i.m. 570 1.
- 108./ Knapp, Th., Összegyűjtött adalékok...380-381.1.
- 109./ Engels, Adalékok a porosz parasztek történetéhez, i.m. 571.1.
- 110./ Uo.

- 111./ Marx-Engels, A német ideológia, 198.1./németül/.
- 112./ Birjukovics, Porsnyev, Szkazkin, Az ujkor története, I.1. Bp. 1953. 213.1.
- 113./ Engels, Adalékok a porosz parasztek történetéhez, i.m. 571.1. Lásd még Engels, A mark, i.m. 169.1.- Mehring F., Történeti dolgozatok a porosz-német történelemről, Berlin, 1946, 46.1.- Hintze, O., A Hohenzollernek...205-206.1. /1653-as tartományi gyűlési határozat/ - Goltz, Th. i.m. I.k. 227-228.1.- Wiggers, i.m. 27.1. és 35.1.- Balok, C. W.A., Pénzügyi viszonyok 2-3.1.- Reuter, Ch., Keleti-tengeri kereskedelem..., 27-28.1.- Boll, E., Mecklenburg története, I.k. 218.1.- Maybaum, H., A "Gutsherrschaft" keletkezése, 148-149.1.
- 114./ Engels, E., Adalékok a porosz parasztek történetéhez, i.m. 575.1.
- 115./ Knapp, G.F., A jobbágyfelszabadítás... I.k. 57-58.1.
- 116./ Engels, Adalékok a porosz parasztek történetéhez, i.m. 572-573.1.
- 117./ Knapp, G.F., i.m. I.k. 53.1.
- 118./ Miaskowski, A., i.m. 113-114.1.
- 119./ Engels, Adalékok a porosz parasztek történetéhez, 573.1.
- 120./ Uo. 575-577.1.
- 121./ Knapp, G.F., i.m. I.k. 55.p.- Engels, Adalékok a porosz parasztek történetéhez, 573.1.
- 122./ Marx, A tőke, I.k. 783.1.
- 123./ Uo.
- 124./ Sztálin, Marxizmus és nyelvtudomány, 6.1.
- 125./ "Németországban sem ment végbe másként a tőke eredeti felhalmozása, mint vér és nyomorúság és gyaláz t közepette!" /Mehring, F., Történeti dolgozatok...151.1./
- 126./ Vessd össze. "Sowjetwissenschaft", 1952/3.sz., 441. és 468.1.
- 127./ Lenin, A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905-1907-es első orosz forradalomban, Szikra, 1950. 29.1.
- 128./ Uo. 34.1.
- 129./ V.ö. Szovjet Nagy-Enciklopédia, 9.k. 370. sk. 1.

GH. MATEI - M. DAMASCHIN:

Az 1899. évi parasztmozgalmak és a falusi
szocialista klubok.

/Studii, 1953. 1. szám./

Gh. Matei și M. Damaschin: Despre mișcările
țărănești din 1899 și cluburile socialiste
la sate.

Az 1888 és 1899. közötti időkben a falvakban kiéle-
sedő osztályharc, az erőteljes megmozdulások, az 1888. évi
parasztfelkelések és az 1907. évi nagy parasztfelkelés kö-
zött az átmenetet jelentik. Ezek az események előre jelzik
az 1907-i még nagyobb mozgalmakat. A 19. századvégi paraszt-
mozgalmak tehát mintegy átmenetet képeznek az 1888. és 1907. évi
két nagy parasztfelkelés között.

Mik voltak az 1899.-i parasztmozgalmak és felkelések
okai?

Azt kell mondanunk, hogy az okok ugyanazok, mint ame-
lyek az 1888. évi felkelést kirobbantották, ezek az okok azon-
ban időközben még súlyosabbakká váltak.

Az 1899.-i erős parasztmozgalmak okainak megvilágítá-
sára maradjunk a konkrétumok területén, szövegezzük meg ma-
gukat az adatokat.

A 19. század végének birtokstatisztikáit vizsgálva a
földbirtoknak igen igazságtalan elosztását állapíthatjuk meg.
A földtulajdonosok 1,5 %-át kitevő kb. 5.000 nagybirtokos kö-
zel 4.000.000 hektár földdel, az ország termőterületének
49 %-ával rendelkezett, amelyből egy nagybirtokosra kb. 800
hektár jutott.

Körülbelül 39.000 középbirtokos, a földtulajdonosok
3,5 %-a, 852.000 hektár művelhető területtel, az összterület
11 %-ával rendelkezett. Ebből egy birtokosra kb. 22 hektár
jutott.

921.000 paraszt családfő, a földtulajdonosok 95 %-a
ezzel szemben kb. 3.000.000 Ha földdel, azaz a termőterület
40 %-ával rendelkezett, melyből egy családfőre kb. 3,25 Ha ju-
tott.

Ez utóbbiak közül körülbelül 1.400.000 lelket számlá-
ló 292.000 /32 %/ paraszt családfőnek 2 hektáron aluli föld-
je volt, tehát akkora terület, amely teljesen elégtelen volt
a napi élelem, de még a szárazzeledel, a kenyér és puliszka

megszerzésére is. /1/ Ugyanezekből a statisztikákból kitűnik, hogy a családfenntartó parasztnak ez az egyharmada azon a földön, amellyel rendelkezik, 35 %-kal kevesebb búzát és kukoricát tud csak termelni, mint amennyi saját maga és családja élelmezésére szükséges. Ehhez járulnak még egyéb élelmiszerek, hus, főzelék stb., valamint a ruházat, adók, stb. költségei./2/

Ennek következtében az ehhez a kategóriához tartozó paraszt igen sokat nélkülözött. A szükség vagy arra kényszerítette, hogy földet béreljen - ezáltal a földbirtokostól szoros függésbe kerüljön, aki őt kedve szerint kizsákmányolja, - vagy arra, hogy saját földjét másoknak bérebe adja s más helyen keressen magának megélhetési lehetőséget.

Ezekben a szegényparaszton vagy félproletárelemeken kívül még több mint 400.000 volt azoknak a földnélküli parasztnak a száma, akik a mezőgazdasági proletariátust alkották, s akik többségükben nagybirtokok bérmunkásai /napszámosai, havi vagy évi béresei/ voltak.

Tehát megkülönböztethetünk nálunk ebben az időben egyrészt mezőgazdasági félproletariátust /szegényparasztságot/ és mezőgazdasági proletariátust, másrészt kulákságot, vagyis a falusi burzsoáziát, s e két réteg között a középparasztságot.

A földtulajdon elosztásának ez a módja Romániában érthetővé teszi számunkra a parasztság fő követeléseit, a föld követelését - minden mozgalmában és felkelésében - így az 1899. évi felkelésben is. Az 1899.-i parasztmozgalmak fő oka tehát a földhiány volt.

Az előző paraszti megmozdulások következtében a burzsoá-földesuri kormányok arra kényszerültek, hogy a gazdasági szerződésekre és az állami földek eladására vonatkozó törvényeket módosítsák. Ezek az intézkedések a falusi burzsoázia helyzetének megszilárdulására és még kegyetlenebb földesuri kizsákmányolásra vezettek.

Creangă G.D. statisztikáiból világosan láthatjuk, hogy a 19. század két utolsó évtizedében, - tehát a vizsgáltunk tárgyát képező parasztmozgalmak idején - a paraszti kizsákmányolás fokozódott./3/

1/ Creangă, G.D.: A falusi földbirtok Romániában. București, 1907. 55.1.

2/ Uo. 55.1.

3/ Creangă G.D.: A föld- pénz- és termény haszonbérnek, a legeltetési bérnek, valamint a mezőgazdasági munkabéreknek emelke dése 1870-1906 között. București, 1908.

Minden megyéből néhány nagybirtokot véve alapul, Creanga kimutatja, hogy 1880-1900 között Dâmbovița megyében hektáronként a pénzhaszonbér 30 leiről 60 leire, vagyis 100 %-kal, Vlașca megyében 24 leiről 36 leire, azaz 50 %-kal, Teleorman megyében 24 leiről 60 leire, vagyis 150 %-kal emelkedett,

A terményhaszonbér /dézsmá, itt a terményben fizetett bérleti díjat jelenti, Ford./ amely Munténiában és Olténiában volt a megszokásosabb, azokban a megyékben, ahol az 1899-i parasztmozgalom a legerősebb, szintén hatalmas növekedést mutat. /4/

Egy Romanați megyei nagybirtokon 1880-ban, az említett statisztika szerint a dézsmá 1:3-hoz, vagyis a termés 25 %-a a földbirtokost, 75 %-a a parasztot illette. /5/ A bérleti szerződésből származó különszolgáltatásként minden szerződő paraszttól ötven ár buzaföld és ötven ár kukoricaföld teljes megmunkálásával, azonfelül két napi fuvarral, hat napi kézimunkával, három csirkével és tíz tojással tartozott a földesurnak. 1900-ban ugyanezen a nagybirtokon a dézsmá 1:1-hez aránylott, vagyis 50 % a földesuré, 50 % a paraszté volt, ezenfelül a bérlő paraszttól még száz ár föld teljes megmunkálásával, három napi fuvarral, 300 vékának az állomásra szállításával, két csirkével és tíz tojással tartozott a földesurnak.

1880-ban Dolj megyében egy, a statisztikában bemutatott nagybirtokon a dézsmá 1:4-hez aránylott, vagyis 20 %-a a földesuré, 80 % a paraszté. Különszolgáltatásként ehhez járult a földbirtokos számára még 50 ár buzaföld és 50 ár kukoricaföld teljes megmunkálása. 1900-ban ugyanezen a nagybirtokon a dézsmá 1:1-hez aránylott, vagyis a termés 50 %-a a földesuré, 50 %-a a paraszté, ezenfelül különszolgáltatásként: 150 ár kaszás növény learatása, összegyűjtése, behordása, 50 ár kukoricaföld teljes megmunkálása és 3.50 hektoliter kikötőbe való szállítása.

1880-ban egy Olt megyei nagybirtokon a dézsmá 1:4 arányban állt, vagyis 20 % a földesuré és 80 % a paraszté, míg különszolgáltatásként: 150 ár teljes megmunkálása, négy napi kézimunka, két napi szekérfuvar, egy vasuti fuvar. 1900-ban a dézsmá 1:2, vagyis 33 % a földesurát, 67 % a paraszttól illette; különszolgáltatásként pedig 20 ár "la tarla"^{x/} szerinti megművelése, minden bérelt hektár után, a szerződő pa-

---

4/ Uo. 4-16. 1.

5/ A törtszámban a számláló a földesur, a nevező a parasztrészt jelentette. Ez nem számtani arány.

x/ La tarla: a bérbeadó paraszttól szántott, vetett, összegyűjtött és beszállította a termést a bérbeadó földesurnak egy bizonyos darab földről -/A Ford./.

raszt két napi kézimunkával és egy vasuti szállítással tartozott.

1880-ban Vlaşca megyében egy - nem a statisztika legsúlyosabb esetei közül kiválasztott nagybirtokon - a dézsma 1:6 arányban állt, azaz 14 % a földesurat és 86 % a parasztot illette, melyhez különszolgáltatás címén járult 50 ár buzaföld teljes megmunkálása, két napi szekérfuvar, négy napi kézimunka és 42 hektoliter szállítása Giurgiuba, 1900-ban ugyanezen a nagybirtokon a dézsma 1:3 arányban állt, vagyis 25 % a földesur és 75 % a paraszté, melyhez különszolgáltatásként járult: száz ár buzaföld teljes megmunkálása, ezenfelül minden bérelt hektár föld után még 25 ár teljes megmunkálása és ezenfelül személyenként négy napi szekérfuvar, hat napi kézimunka, 42 hektoliter termény Giurgiuba szállítása, öt csirke.

Teleorman megyében 1880-ban a dézsma 1:5 arányban állt, vagyis 17 % a földbirtokosé és 83 % a paraszté, melyhez különszolgáltatásként járult: hektáronként tíz ár teljes megmunkálása, a szerződő fél által 35 hektoliternek a kikötőbe való szállítása, négy tyuk és husz tojás. 1900-ban ugyanezen a nagybirtokon a dézsma 1:1 arányban állt, vagyis 50 % a földbirtokost, 50 % a parasztot illette, melyhez személyes különszolgáltatásként járult: 70 hektoliter elszállítása az állomásra, vagy 105 hektoliter elszállítása a kikötőbe, négy napi szekérfuvar, négy napi kézimunka, négy tyuk és husz tojás./6/

A vizsgált nagybirtokokon - tekintet nélkül a különszolgáltatásokra - 1880-1900 között a dézsma ilyen arányú növekedését állapíthatjuk meg:

Romániai megyében	100 %
Dolj megyében	150 %
Olt megyében	65 %
Vlaşca megyében	78 %
Teleorman megyében	194 %

A 19. század két utolsó évtizedében a legelőbéreknek szintén hatalmas növekedése állapítható meg. A parasztnak nem volt legelőjük, s tekintettel arra, hogy állataiknak még az állami erdőkben való legeltetésére sem volt engedélyük, arra kényszerültek, hogy legeltetési egyezségeket kössenek a földbirtokosokkal vagy a bérlőkkel, akik tet-

---

6/ Creanga, G.D.: A föld pénz- és terményhaszonbérének, a legeltetési bérnek, valamint a mezőgazdasági munkabéreknek emelkedése 1870-1906 között. Bucureşti, 1908. 28-29.1.

szésük szerint állapították meg a legelők bérét. A parasztság kizsákmányolásának fokozódását ezen a téren az alábbi tanulmányos táblázat mutatja:

1.sz. táblázat

Egy állat után járó legeltetés díja

M e g y e	Nagy állat /ló, szarvasmarha/ 1880 1900 lei		Apró jószág /juh, sertés, kecske/ 1880 1900 lei	
	Romanați	4	6	0,50
Dolj	3	10	0,50	5,25
Olt	2	5	0,60	1
Vlaşca	2,50	8	0,75	1
Teleorman	2	5	0,50	1,50

Az 1. sz. táblázat alapján 1880-1900 között a legelődíjak emelkedése így alakult:

Egy Romanați megyei nagybirtokon nagy állat után	50 %
Egy Dolj megyei nagybirtokon nagy állat után	150 %
apró állat után	66 %
Egy Vlaşca megyei nagybirtokon nagy állat után	220 %
apró állat után	33 %
Egy Teleorman megyei nagybirtokon nagy állat után	150 %
apró állat után	300 %

Meg kell jegyeznünk, hogy az említett statisztikából nem azokat a nagybirtokokat választottuk ki, ahol a szerződés feltételei a legsúlyosabbak voltak, hanem azokat, ahol azok közepeseknek mutatkoznak. A legeltetés díja jóformán sehol sem maradt állandó, Teleorman és Dolj megyében pedig elképesztően felemelkedett.

A dézsma és a legelődíjak emelkedéséhez hasonló útemben növekedett a megvesztegetések száma is.

Ezzel szemben a szerződésekben leszögezett mezőgazdasági munkabérek ugyanabban a korszakban csak nagyon ritkán növekedtek. Általában ugyanazok maradtak, sőt egyes nagybirtokokon csökkentek is.

A következő táblázat ezen a téren is a paraszti kizsákmányolás növekedését mutatja.

2.sz. táblázat

A mezőgazdasági munkabérek^{7/}

Megye	1 8 8 0:					1 9 0 0:				
	szán- tás	ka- pá- lás	ara- tás	1 nap kézi munka	1 nap szeker munka	szán- tás	ka- pá- lás	ara- tás	1 nap kézi munka	1 nap szeker munka
	Ha-ként leiben					Ha-ként leiben				
Romanați	10	10	10	1	2	10	10	14	1,50	3
Dolj	10	14	12	1	2	10	14	12	1	2
Olt	14	12	12	1	1	12	12	12	2	3
Vlașca	10	8	16	1,50	3	10	8	16	1,50	4
Teleor- man	12	8	12	1	3	10,20	8	-	1-3	3-5

Az ország többi részén a parasztság kizsákmányolása - igen kis kivétellel - ugyanabban az ütemben fokozódott, mint a vizsgált megyék területén.

A Vlașca megyei Purani, és a Teleorman megyei Ciurari községből vett két bérleti szerződést tanulmányozva /ezeknek szövegét közöljük/ meg kell állapítanunk, hogy a földet bérlő szegényparasztság tényleges veszteséggel dolgozott. Például Purani községben:

A paraszt bérbevesz nyolc pogon /egy pogon = öt ár. Ford./ azaz négy hektár földet, amelyet búzával vet be. A termést csak három hektár után élvezi, mert egy hektár termést dézsma fejében leadja a tulajdonosnak. Egy hektár buzavetésről, mely átlagban 18,5 hektoliter búzát terem, a paraszt magának 40,5 hektoliter búzát takarít be. Abban az időben egy hektoliter buza kb tíz leibe került. A szerződéses paraszt tehát a négy hektár buzavetés után évi összjövedelemképpen 405 leit hajt be.

Lássuk, mit ad ennek ellenében a paraszt bérletként:

1. A bérlet négy hektár megmunkálását, mely kb 200 leibe kerül /egy hektár buzavetés átlagban a következő munkákat igényli: öt nap kézimunka és nyolc nap szekérmunka; ha a kézi napszámot két lei-jel és a szekérszámot öt lei-jel vesszük, akkor a paraszt egy hektáron végzett munkája ötven leit tesz ki, ez tehát a négy hektáron 200 lei/;
2. Négy hektár megmunkálását a földesur táblájában, a szerződés értelmében, mely ismét 200 leibe kerül;
3. Négy hektár bevetését, ha hektáronként két hektoliter magot vesszünk alapul, ez nyolcvan leit tesz ki.

7./ jegyzetet ld.köv. old.

4. Egy hektár termését /tekintettel arra, hogy a termésdézsmá 1:3-hoz, vagyis 25 % a földesuré és 75 % a paraszté/, mely 135 leibe kerül;
5. Tíz napi kézimunkát, husz lei;
6. Négy napi szekérmunkát, husz lei;
7. 105 véka szállítását, 52,50 lei;
8. két ökör és egy sertés legeltetését, 18 lei;
9. Az erdőőrnek 12 lei.
10. Megvesztegetésekre 23 leit.

A parasztnak a bérelt négy hektár föld után tehát 760, 50 lei kiadása van, melyből, ha levonjuk a 405 lei jövedelmet, az következik, hogy parasztunknak 355,50 lei az évi deficitje, s hogy hektáronként 88,87 lei a vesztesége.

Ha a másik, a Ciurari községbeli esetet vizsgáljuk meg, ugyanezt a tényt állapíthatjuk meg: A paraszt hét pogon, azaz 3,5 hektár területet bérel, melynek felét búzával, felét kukoricával veti be. Az 1,75 hektárnyi búzavetésről, a fentéhez hasonló számítás alapján, 236,25 leit kajt be. Az 1,75 hektár kukoricavetés után /egy hektár kukoricavetés kb. 12,1 hektoliter kukoricát terem, egy hektoliter ára kb. 6,50 lei/ még kap 137,64 leit.

A hét pogon termése fejében tehát az év végén 373,89 leit kellett volna kapnia. Ebből az összegből azonban dézsmá fejében odaad 35 %-ot, vagyis 124,64 leit / a szerződés szerint a dézsmá 1:2-höz/ s így összjövedelemképpen 249,26 leie marad.

Mit ad ennek ellenében a paraszt:

1. megdolgozza a z 1,75 hektár búzavetést, 70 lei; /egy hektár teljes megmunkálása ebben az időben teleormán megyében kb 40 leit tett ki./
2. megdolgozza az 1,75 hektár kukoricavetést, 87,50 lei; /egy hektár teljes megmunkálása kb. 50 leibe került./
3. a földesur táblájában két hektár búzavetését megmunkálja 80 lei;

7/ Creangă, G.D.: A föld pénz- és terménybérének, a legeltetési bérnek, valamint a mezőgazdasági munkabérének emelkedése 1870-1906 között. Bucuresti, 1908, 51, 65, 73, 81, 85.l.

4. 1,75 hektár kukoricavetés megmunkálását a földesur táblájában, 75 lei;
5. az 1,75 hektár búzával való bevetését, 37,5 lei;
6. az 1,75 hektár kukoricával való bevetését, 5,69 lei;
7. a dézsmát, 124,64 lei;
8. Híz napi kézimunkát, á 1,50 lei, összesen 15 lei;
9. Öt napi szekérmunkát, á három lei, összesen 15 lei;
10. Szállítást, kb. 30 lei;
11. Füvelésért kb. 9,60 leit;
12. Az erdőőrnek tíz leit;
13. Megvesztegetésekre 16 leit.

A bérelt föld után tehát a parasztnak 575.92 lei kiadása van, melyből ha levonjuk a 249, 26 lei jövedelmet; a paraszt deficitje összesen 326,66 lei. Ez azt jelenti, hogy minden bérelt hektár föld után 93,30 lei a vesztesége.

Megjegyezzük, hogy a számításban nincsenek benne a paraszt saját és állatai élelmezésének költségei, sem a ruházódási kiadások vagy munkaeszközeinek a költségei, s a területből sem vontuk le azt a földet, amelyet a földesur, vagy a bérlő a kiméréskor ellopott.

A 20. század elején összeállított összes községi monográfiákban, a parasztcsaládok költségvetésének vizsgálatánál megállapítható, hogy a szegényparasztok és a középparasztok nagyrészenek költségvetése deficittel zárul, hogy évről-évre veszteséggel dolgozik. Ez főképpen azoknál állapítható meg, akik kevés földdel rendelkeznek és földet is bérelnek.

Ha az itt bemutatott bérelti szerződéseket összehasonlítjuk azokkal, amelyek "Az 1888-as parasztfelkelések"/8/c. munka elején találhatók, megállapíthatjuk, hogy a parasztok előnyére semmiféle javulás sem következett be, hogy az 1893-ban hozott törvény változtatásai semmiben sem módosították az előbbi állapotot s hogy ezek között vannak olyanok, amelyek az 1888-i változtatásoknál is sanyargatóbbak. A bérelti szerződéseket szabályozó 1893-ban hozott törvény 4. cikkelyét - amely részben megtiltotta a vesztegetést -, sehol sem vették figyelembe; s ugyanígy a 3. cikkelyt sem, amely

---

8/ A Román Népköztársaság történetére vonatkozó okmányok és adatok. Összeállította Roller, Minail akadémikus. A Román Népköztársaság Akadémiájának Kiadója, 1950.

meghatározta az egy állat után járó legelő területét, vagy a 30. cikkelyt, amely leszögezte, hogy pénteken és szombaton a paraszt saját földjét kell hogy művelje.

Az itt bemutatott bérleti egyezségekből megállapíthatjuk azt is, hogy ebben az időben - különösen Munténiában és Olténiában - az egyezségeknél olyan rendszere volt érvényben, melyben a "ledolgozást" a "tizedmunkával" és a "tarla"-val kapcsolták össze. A "tarla" a legjellegzetesebb feudális maradványt képviselte. Más szóval a paraszt a bérelt föld után a munkajáradékon /sokszor pénzjáradékon/ kívül természetbeni járadékkal /terménytér/, ezenkívül a földesur által kijelölt földdarabnak teljes megmunkálásával is tartozott, melyet saját eszközeivel kellett hogy elvégezzen /ledolgozás a földesur táblájában./

A 19. század végén az uzsora is virágzott a falvakban. A szegényparaszt a megélhetés szükségleteinek fedezésére kölcsönhöz folyamodott, mert állandóan veszteséggel dolgozott s élelmét évről-évre mégsem sikerült megszereznie. Kölcsönt vett fel az adók kifizetésére, vagy váratlan események, esküvő, temetés, állat elpusztulása esetén is. A szegényparaszt és legtöbbször a középparaszt is, az egyszer felvett kölcsöntől tíz év alatt sem tudott megszabadulni, míg végül hitelezői saját földdarabjától is megfosztották.

A parasztok főleg a földesurtól, vagy a nagybérletől kölcsönöztek élelmiszert - inkább télen - melynek ellenében úgy "egyezkedtek", ahogyan a kölcsönzők határoztak. Pénzkölcsönt inkább a módosabb parasztoktól, a korcsmárosoktól, kereskedőktől, jegyzőktől, papoktól, stb. az ugynevezett falusi burzsoáziától vettek fel.

Az uzsora elképesztő arányokat öltött. Lássuk, mit ír Vasile M. Kogălniceanu erről a rákfeneről: "Falun az uzsora félelmetes módon dühöng. Egy hivatalos vizsgálat erről a tényről szörnyű állapotokat tett nyilvánvalóvá. Vannak olyan helységek, ahol a parasztok 365 sőt 520 %-os kamatokat is fizetnek."/9/

A kölcsönzött összeg ellenében a "falusi előkelőség" több évi időtartamra haszonbérbe vette a parasztok földjét. Az adósságot és az óriási uzsorakamatot nem tudván kifizetni, az eredeti kölcsön összege állandóan növekedett s a paraszt arra kényszerült, hogy földjét évtizedeken át az uzsorás kezén hagyja. Ez pedig a földet vagy sajátmaga dolgozta meg,

---

9/ Kogălniceanu Vasile M.: A mezőgazdasági törvényhozás és a mezőgazdaság érdekében hozott intézkedések 1864-től napjainkig. Bucureşti, 1902. 39.1.

vagy - számára előnyösebb feltételekkel - másoknak adta alhaszonbérletbe. Az ilyen parasztföldeknek hosszú időre szóló haszonbérbeadása alapjában véve nem volt egyéb, mint egy burkolt eladás. Titkolt eladásnak nevezzük, mert a falusi birtoktörvény 7. cikkelye megtiltotta a parasztföldek elidegenítését, nehogy a paraszt otthagyja a falut és a szükséges munkaerő így a földesurnak ne hiányozzék. A parasztek nyíltan nem tudván eladni a földet, titokban adták el azt, vagy a fenti módon haszonbérbe adták.

A szegényparasztságot és a középparasztság egyrészét ilymódon földjüktől ténylegesen megfosztották, s ez a falusi barzsoázia kezében összpontosult.

V.I. Lenin kimutatja, hogy azok a reakciós intézkedések, amelyek a paraszti földek forgalmát megszüntetik, nem képesek megakadályozni a paraszteknek a földtől való elszakítását, de annak a kulákság kezében való felhalmozódását sem. "Érthető, hogy a jómódu parasztek saját kezükben összpontosítják a földet és hogy ez az értelmetlen reakciós intézkedés csak rontja a szegényparasztság helyzetét: a tönkrement, mezőgazdasági felszerelés híján lévő parasztek mindenestre kénytelenek bérbeadni földjüket és ennek /vagy a föld eladásának/ megtiltása azt eredményezi, hogy vagy titokban, tehát rosszabb feltételek mellett adják bérbe a földet, vagy pedig a szegényparaszt ingyenesen adja oda a földet az "obcsinának", azaz ugyanannak a kuláknak." /10/

Valóban, a tényleges eladások vagy a hosszú időre szóló haszonbérbeadásokkal leplezett eladások hivatalos hirdadásokban nálunk is megerősítést nyertek. Így, 1899 július 6-án a földművelésügyi minisztérium közbenjár az igazságügy-minisztériumnál. Rámutat arra, hogy "a dobrudzsai parasztek a válság következtében visszavásárlási szerződéssel eladják földjeiket az uzsorásoknak, mely szerint egy hektár 90 lei, mint ahogy azt a falusi birtoktörvény megszabja. A valóságban azonban az uzsorások nem fizetnek többet husz leinél, úgy hogy rövidesen az összes földeket meg fogják kaparintani." Kéri, hogy a minisztérium ilyen ügyleteket ne hitelesítsen. Az igazságügyminisztérium ilyenértelnű utasítással látja el a Constanța és Tulcea megyei törvényszékeket. /11/

Hasonló és az uzsorás számára elég leleményes és kedvező módszerről ad számot az Agricola c. ujság is./D.P./ Dâmbovița megyében 22 falut vizsgálva az összes falvakban ugyanazt az eljárást tapasztalja, vagyis: a szükségét szenvedő parasztek a falusi kereskedőktől vagy a nagygazdáktól

10/ Lenin, Művei I. köt. Bp. 1951. 232.1.

11/ Igazságügyminisztériumi irattár, 193/99 sz. ügyirat.

kölcsönkapott összeg ellenében átadják földjeiket. Lássuk, hogyan: a parasztn minden pogon földje után 7,10 vagy 12 lei kölcsönt kap. A földet a módos gazdának vagy a kereskedőnek haszonbérbe adja. Az egy pogon után járó 7,10 vagy 12 lei kölcsön ellenében a parasztn maga fizeti a bérbeadott föld után járó állami adót, a földet szintén maga dolgozza meg saját felszerelésével. "Mivelhogy a termés a bérlő urral részbe van - nyilatkozta az adós parasztn - kötelezen nagyon arra, hogy a dézsnát ő hozzá hazaviszem, míg, ha a földet nem jól és időre dolgozom meg, a bérlő ur azt alhaszonbérletbe adhatja."/12/

Egy pogon föld évi termésének értékesítése Dâmbovița megyében Bolintin és Ialomița járásokban - az Agricola számítása szerint - 80,90 vagy éppen 100 leit jelentett. Ebből az összegből 40, 45 vagy 50 lei, azaz 50 % az uzsorásnak jut, amiből az következik, hogy az uzsorás 400-500 %-os kamatot kapott.

Ugyanez a szokás terjedt el Prahova megyében is, s ugyancsak az Agricola véleménye lapján, "ez az istencsapás mindenütt dühöng." Az általa vizsgált 22 falu közül tíz falu esetében az ilyen módon elidegenített földek a kisajátítottak földjeinek 10-13 %-át, másik hat faluban 5-10 %-át, és más hat faluban 5 %-át tették ki./13/

Az esetek többségében a földet öt évre adták haszonbérbe. Nem telet el azonban egy esztendő sem, s a parasztn újból kölcsönt vett fel s ugyanazt a földet további öt esztendőre újból bérbeadta. Így egy-egy szegényparasztnak 15-20 évre átengedett följé volt.

A belügyminisztériumnak egyik 1905-1906-ban, tehát alig pár évvel az 1899.-i parasztnmozgalom után készült s a parasztnföldök haszonbérbeadásával foglalkozó statisztikájából kitűnik, hogy

a/ a földjüket haszonbérbeadó parasztnok száma Ilfov, Dolj, Ialomița, Dâmbovița, Teleorman, Vlașca és Romanși megyékben a legnagyobb;

b/ a bérbevevő személyek 86 %-a szintén parasztn /nagy-részt kulák/, 7,2 %-a korcsnáros és 6,8 %-a egyéb foglalkozású /kereskedő, jegyző, pap, stb./;

c/ a haszonbérösszegek pogononként 1-3 lei között változtak. Egyes helyeken a parasztnok egy pogon földet csak egy véka kukoricáért adták haszonbérbe;/14/

12/ Agricola. Falusi uzsora. Bucuresti, 1904. 7.1.

13/ Agricola, i.h. 9-10 p.

14/ Creangă, G.D.: A földjeiket önként haszonbérbeadó parasztnok száma és a bérbeadások okai. București, 1907.XI p.

d/ a parasztek a következó okok miatt adták földjeiket haszonbérbe:

1. A parasztnak 50 %-a azért adta bérbe földjét, mert télen élelennvásárlás miatt szüksége volt pénzre, tekintve, hogy a föld a maga és családja ellátására nem volt elegendó.
2. 8,9 %-a igavonó állat hiányában
3. 9,6 %-a más foglalkozást talált magának
4. 9,6 %-a nem vette birtokába a földet, mert az igen messze, más megyékben volt, stb.

A fenti szánok ismét meggyóznak bennünket arról, hogy Leninnek Oroszországra vonatkozó megállapításai majdnem egészükben a mi állapotainkra is alkalmazhatók. A szegény-parasztek kijátsszák a földjeik forgalmára hozott agrártörvények szigorításait és a nyomor miatt majdnem semmiért lemondanak róluk. Egyesek a nyomoruságos megélhetésért a városba mennek, ahol még azt is eladják, amijük megmaradt, munkaerejükét. Földjeik az akkor feltórekvó falusi burzsoázia kezében halmozódnak fel.

A 19. század végén és a 20. század elején a román falu osztályviszonyainak ime ezek a fő vonásai: ellentmondások bonyolultsága, kifosztás és rablás, melyek a dolgozó parasztságot rendkívül súlyos helyzetbe hozzák. A körülményeknek ebből a kuszáltságából felszínre kell hoznunk a nagybirtokosok szívósságát és kapitalista gazdasággá való lassu - de a szegényparaszt tönegek szánára annál fájdalmasabb - átalakulását. A dolgozó parasztság kinlódásának és szenvedésének nagyrészben a földesurak az okai; az ellenük folytatott harcot alapvetó követelésüknek tartják, s földhöz való joguk kivivásáért ez a harc egyre élesebb formák között folytatódik.

- . -

Milyen volt a burzsoá-földesuri kormányok magatartása a parasztságnak a földkérdés forradalmi uton való megoldásáért folytatott harcával szemben? Bizonyos, hogy elke-seredett erőfeszítéseket tettek a parasztfelkelések vérbe-fojtása és a földesuri osztály helyzetének megmentése érdekében. Céljaik elérésére azonban ez az egyetlen ut nem bizonyult elegendónek. Az az akadály, melyet a kapitalizmus fejlődésének útján általában és a mezőgazdaságban különösen az erős feudális maradványok jelentettek, azt eredményezte, hogy a fejlődésnek ez a folyamata az egyre kegyetlenebbül kizsákmányolt tönegek szánára megrázóvá és rendkívül fájdalmassá vált. Ez határozta meg az egyre nagyobb tömegmegmozdulásokat és az akadályok felszámolásáért folyó általános harcot. A

burzsoázia és a földesuri osztály ezért mindent elkövet, hogy szörnnyű uralmának fenntartása és a parasztek harcának elfojtása érdekében a falvakban magának támaszt biztosítson. Ezzel magyarázható a burzsoá-földesuri kormányok intézkedéseinek egész sora: az állami földeladási törvény, a mezőgazdasági egyezségek törvényének módosítása, a paraszti földrészek elidegeníthetetlensége, a földműveskölcson, az úgynevezett népbankok, stb. A legtöbb ilyen intézkedést a liberális kormányok hozták, mert ezek elsősorban a burzsoázia érdekeit képviselték, tehát a falusi burzsoázia megerősítésében leginkább voltak érdekelték. Itt azonban ki kell hangsúlyoznunk azt a tényt, hogy még ezeket az intézkedéseket is - amelyek a kapitalista termelési viszonyok fejlődési kereteinek a kiszélesítésére vonatkoztak - az elkinzött és kiszáradt paraszti tömegek állandó és egyre élelődő harcai kényszerítették ki a burzsoáziától és a nagybirtokosoktól. A burzsoázia és a földesuri osztály azonban - az akkori feltételek között - ezeket az intézkedéseket is saját osztályérdekeinek megfelelően hozta meg. A burzsoá-földesuri kormányok által a földért folyó paraszti harc tetőfokán hozott ezek intézkedések jellegéről tanuszkodnak a következő tények:

1868-1899 között 163.561 Ha állami földet, vagyis az eladott földek 92,75 %-át adták el - ahogyan Vasile Kogălniceanu mondja - "nemparasztoknak" /korcsnárosok, tanítók, bérlők, uzorások/ s csak 7,25 %-át paraszteknek /dolgozó paraszteknek/. A tények világánál maga Kogălniceanu megjegyzi: "Ezek a százalékszámok jobban vádolnak minden agrárpolitikánál, melyet a parasztek kisajátítása, jobban mondva ki nem sajátítása követett."/15/

Ani a földműves-hiteleket és népbankokat illeti, ezek csak a falusi burzsoázia és kis mértékben a középparasztság érdekeit szolgálták. A szegényparasztság - biztosíték kiányában - ezektől az intézményektől nem kapott kölcsönt. A középparasztság számára pedig a tönkrejutást, az elszegényedést jelentette, mert a tartozásokat nem tudván idejében kiegyenlíteni, el kellett adnia állatait és egyéb javait, végül pedig bérbeadta földjét és elvándorolt.

A fenti intézkedésekkel foglalkozva, Lenin megállapítja, hogy "mindezeknek a hiteleknek, újításoknak, bankoknak és ehhez hasonló "haladó" reformoknak csak az láthatja hasznát, akinek jól vezetett és szilárd gazdasága révén megfelelő "megtakarítása" van, azaz egy elenyésző kisebbség, a

---

15/ Kogălniceanu, M.Vasile: Földműves törvényhozás és a mezőgazdaság érdekében hozott intézkedések 1864-től napjainkig. București, 1902. 23-24.1.

kisburzsoázia képviselői. S bárhogyan is szervezzék újjá a paraszttankokat és más efféle intézményeket, ezzel a legkevesebbé sen fogják érinteni azt a fontos és lényegbevágó ténytet, hogy a lakosság zömét kisajátították és továbbra is kisajátítják, s hogy ennek kenyerrevalója sincs, nemhogy okszerű gazdálkodást folytathatna."/16/

Lenin a továbbiakban hivatkozik arra tényre, hogy mindazok a reformok, amelyek Oroszországban "a kapitalista gazdaság fejlődésének előmozdítására voltak hivatva" erős feudális maradványokba ütköztek.

A burzsoá-földesuri osztály álláspontját tehát a parasztságnak a földkérdés forradalmi megoldásáért folytatott harcával szemben a legtöbbször így lehet kifejezni:

Egyrészt: sortüz és vadállati kegyetlenség a felkelt paraszttömegekkel szemben,

másrészt: a falusi burzsoáziát mint a burzsoá-földesuri rendszer társadalmi és politikai támaszpontját támogató politika.

- . -

Térjünk most át a vizsgálatunk tárgyát képező kérdések egyik legfontosabbjára: a munkásmozgalomnak a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának az 1899. évi parasztmozgalommal kapcsolatban tanúsított magatartására és a falusi szocialista klubok létrejöttére és szerepére.

Ismeretes, hogy az 1864-es agrárreform nem szánolta fel a nagybirtokokat, tehát nem oldotta meg a földkérdést, burzsoá jellegénél fogva azonban mégis kiindulási pontot jelentett hazánkban a kapitalizmus egyre szélesebb fejlődése felé. Egyidőben a kapitalizmus fejlődésével, egyes fontos ipari központok alakulásával, hazánkban a 19. század második felében és különösen a század utolsó évtizedeiben, fokozatosan erősödött a proletariátus, az a társadalmi erő, amelynek a kapitalizmus sirásójává kellett válnia. Már 1872-től kezdve, az oroszországi forradalmi mozgalomnak erős hatása alatt, nálunk is kezdetét veszi a munkásmozgalom. A proletariátus egy "önmagában való" osztályból egyre inkább egy "önmagáért való" osztállyá válik, független politikai erőnek nyilvánítja magát, magasra emeli a harci zászlót, vezeti az egész dolgozó népet a demokráciáért, a haladásért folyó harcba. A munkásmozgalom egyre nő és erősödik, ahogyan arra Gh. Gheorghiu-Dej rámutat:

"Már a 19. század végén a román proletariátusnak jutott az a történelmi feladat, hogy a társadalmat előbbre vigye és hogy vezetője és irányítója legyen forradalmi uton való megoldásában azoknak a polgári demokratikus átalakulásoknak, melyek megoldása szükségessé vált."/17/ 1893-ban megalakul a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja. Nálunk azonban egyrészt a nehézipari proletariátus hiánya /országunkban még a kisipar volt túlsúlyban és a gyarmati jellegű ipar: bánya-, közlekedési-, élelmiszer-ipar volt fejlődőben/, másrészt a burzsoáziának az a törekvése, hogy a marxizmust saját érdekében használja fel, oda vezetett, hogy a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának vezetőségébe burzsoá elemek furakodtak be, amelyeknek sikerült a vezetésben túlsúlyt szerezniük.

A Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának programjában egy sor olyan pont volt, amelyek a munkásságnak a burzsoá-földesuri rendszerrel szembeni ellenállásának akaratát fejezték ki, tehát azt, hogy a Párt a demokratikus követelések érdekében a haladásért harcoljon. A földkérdésben azonban ezek a pontok a burzsoázia és nem a munkásosztály nézeteit képviselték. Ebben a kérdésben, amely a burzsoá-demokratikus forradalom végrehajtásának döntő kérdése volt, a burzsoázia, - a Párt vezetésébe bejutott exponensei által - saját szempontjait juttatta érvényre.

A Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja 1893-i programköveteléseiben egy sor olyan intézkedést tervezett, amelyek alapjukban véve nem különböztek az oroszországi "nép barátai" által dicsőített s Lenin által leleplezett és szétzuzott intézkedésektől. A programban sehol sem szerepelt a nagybirtokok kisajátítása s ebből a szempontból a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának programja még a polgári forradalom célkitűzéseit sem tartalmazta.

A Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja 1894 évi második kongresszusa "A falusi propaganda és a parasztszakszervezetek" kérdését is megvitatta.

A Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja főtanácsának a második kongresszuson elhangzott jelentése rémutat a falusi propaganda szükségességére a felkelések megakadályozása, a "falvakban a törvények tiszteletére való felhívás" céljából, továbbá azért, hogy "az állam egyes, a parasztság számára szükséges törvényeket adjon". A jelentés azt is elmondja, hogy ha a szociáldemokráciának kellő ereje lett volna falun, meg tudta volna akadályozni a felkeléseket és azok-

---

17/ Gheorghiu-Dej, Gheorghe: Cikkek és beszédek. Pol. irod. kiadó. 3. kiadás 1952. 517.1.

nak fájdalmas és elszörnyítő következményei" is."/18/

A vita befejezése után a kongresszus határozatot szavazott meg, melyben arra ösztönzi az összes szocialista csoportokat, hogy agitációt kezdjenek a körökhöz kapcsolódó paraszti céhek alakítása érdekében. A körökben ingyen brosurákat osztottak szét, amely az alkotmánnyal és a választási törvény magyarázatával kezdődik.

A földkérdés, melyet a IV. kongresszus csak megemlít, 1898-ban az április 12-14 között Bukarestben megtartott V. kongresszuson ismét felmerül. A vitákból szükségesnek tartjuk nyilvánosságra hozni Gherea Dobrogeanu nézeteit. Ezeket mondja: "Ha könnyű a falvakat felemelni, a parasztek között szocialista mozgalmat indítani, nem hiszen, hogy ugyanolyan könnyű lesz a falusi propaganda nyomon kirobbanó hatalmas mozgalmat uralni, kézben tartani. Amit a parasztság érdekében tehetünk és tennünk kell, az annak elérése, hogy az ország demokratikus intézményei a parasztság szánára élő valósággá váljanak. A jelenlegi demokratikus intézmények keretei között - a parasztság érdekeinek védelmével - a szocialisták a parasztságot saját szánukra nyerik meg és ezzel valóban politikai erővé válnak."/19/

Tehát a falvakban a törvényes taktikát és a "jelenlegi intézmények" keretein belül parlamentáris uton folyó harcot, nem pedig a forradalmi harcot dicsőítik.

A Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának V. kongresszusa ezután határozatot szavazott meg, amely a falusi propaganda szükségességét, valamint egy olyan bizottság megalakítását hangsúlyozta, amelynek speciális feladata ezzel a kérdéssel foglalkozni.

A munkásság és a parasztság harca élesedik. A két, merőben ellentétes irányzat között a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának kebelén belül is egyre éledező harc indul.

Egyrészt a burzsoá elemek - az úgynevezett "nagy lelkek" voltak azok, akik az oroszországi "törvényes marxistákhoz" hasonlóan arra törekedtek, hogy "a marxizmus zászlóját arra használják fel, hogy a munkásmozgalmat a burzsoá tár-

---

18/ A román szociáldemokrácia 1894 április 20, 21 és 22-én Bukarestben tartott második kongresszusán elhangzott vitákról szóló beszámoló. București, Tip. Noua, Gr. Alexandrescu, 57.1.

19/ Iansa Noua, 1898. ápr.14.

sadalom érdekeinek vessék alá", és Marx tétélei közül a legfontosabbat, a "proletárforradalom, a proletariátus diktatúrájának" elvét főiridebják /20/; másrésztől forradalmi munkáselenek voltak azok, akik jelentékeny számban kapcsolódtak be a mozgalomba. Ezeknek az elemeknek az érdeme a paraszti tömegek és a szocialista körök megszervezése érdekében indított nagyszabású akció, melynek az a célja, hogy a munkásosztály harcát a parasztság burzsoá-földesuri rendszer elleni harcával kapcsolják össze.

Igy, a munkáskörök mintájára Zimniceában hasonló szervezet alakul, melynek összetétele nagyrészt paraszt volt. A zimniceai kör megalakulása után annak mintájára Teleorman negye több falujában hasonló szervezetek alakultak. A munkásmozgalom élenjáró elemei a parasztság megszervezésére, a falusi szocialista körök létesítése érdekében nagyszabású akciót indítanak. Az első szocialista körök megszervezésének híre faluról-falura terjed. A megmozdult paraszti tömegek a munkásság példáján és annak ösztönzésére az előttük álló négy nehezebb harcok tudatában, a szervezkedés útjára lépnek.

Igy, rövid idő alatt, 1898 végéig és 1899 januárjában Teleorman, Vlaşca, Romanşti, Olt és kisebb mértékben Dolj, Arges, Râmboviţa, Buzău megyékben számos szocialista kör alakult.

A fenti tényekből kitűnik, hogy a falu több a legsötétebb nyomorba taszított paraszti tömegek szervezésének magvát elhintették, nennyire termékeny volt, és nennyire érezhető volt a parasztság munkásosztály által való vezetésének hiánya.

A paraszti tömegek szocialista körökbe való szervezésének lendülete nyugtalanította a burzsoáziát és a nagybirtokosságot. Ugyancsak aggodalommal töltötte el a párt vezetésében lévő burzsoá elemeket is, de már a szervezkedésre való általános áttérését nem tudták megállítani. E folyamat láttára s egyrésztől a párton belüli haladó munkáselenek nyomásának engedve, másrészt attól a gondolattól vezetve, hogy a parasztköröket a burzsoázia saját javára, elsősorban választási érdekei számára is felhasználhatja az úgynevezett "nagylelkűek" maguk is elfogadták a parasztság szervezésének gondolatát.

A Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának mezőgazdasági bizottsága a Teleorman-negyvei falvakban szocialista körök létesítéséhez fogott. A helyszinre delegátusokat

küldött, akik a párt Általános Tanácsának azt javasolták, hogy alkossák meg "A földmunkások körének alapszabályzatát." A törvényes taktika politikája, mely a falusi burzsoázia érdekeinek szolgálatában áll, világosan tükröződik ezeknek az alapszabályoknak tartalmában. Ezeknek a szabályzatoknak értelmében a köröknek feladata a következő volt:

- a/ az összes munkások, főképpen a földmunkások egyesítése;
- b/ "harc csendesebb és törvényes módon az összes munkások, főképpen a földművesek felvilágosítása és nevelése érdekében" és
- c/ "a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának a munkásság életének megjavításáért, valamint az ország munkássága számára hasznos politika érdekében folytatott harcának támogatása."

Az alapszabályzat előírta még a vasárnaponként tartandó összejöveteleket, melyeken a "Lumea Nouă" c. lapot és a Párt Általános Tanácsa által küldött brosurákat kell felolvasni és magyarázni. A kör harcolni fog a községi tanács választásánál, ugyszintén a képviselőválasztásoknál is a parasztsággal törődő képviselők megválasztásáért. Az alapszabályzat ezután egy sor szervezéstechnikai utbaigazítást irt elő.

Jónak látták, hogy a körök különbség nélkül minden parasztot felvegyenek, szegényt, gazdagot egyaránt. Sőt a körök vezetői éppen a falusi burzsoáziából valók, gazdag parasztok voltak.

A parasztkörök szervezése tekintetében így álltak a dolgok. Meg kell emlékeznünk arról a tényről, hogy miközben a haladó munkáselének és az elégedetlen parasztság ezeket a falusi szocialista köröket hatásos harci eszköznek tekintették, a földesuri földék parasztok közötti szétosztásáért folyó harcban, addig a Párt vezetésében levő burzsoázia elemek ezeket a köröket teljesen ellenkező módon, a falusi burzsoázia érdekei előmozdításának eszközeként értelmezték. Ebben a második esetben nemcsak hogy szó sem esett a földesuri földék szétosztásáról, hanem módot találtak ezek a körök arra is, hogy a paraszti tömegek figyeljét a legégetőbb problémájukról, a földkérdésről eltereljék. Ioan Nădejde kijelenti, hogy "a körök célja a törvények tisztelete." /Adăvărul, 3420. 1899. jan. 28./

A falusi szocialista körök azonban az árulók akaratára ellenére alakultak s így bizonyos mértékben harcos jelleget nyertek és a tömegeket harcra készítették elő.

Arra nézve, hogy a paraszttömegek hogyan fogadták a munkásoknak a szervezkedésre való felhívását, az alábbi szá-

nok kellőképpen tanuskodnak. Az eddig talált okmányokból kitűnik, hogy

- a/ 1899-ben Telcorna megyében a megye 127 faluja közül 96 faluban voltak szocialista körök, s ez a falvak összességének több mint 75 %-át jelentette.
- b/ Vlaşca megye 120 községe közül 31-ben a falvak 25 %-ában voltak szocialista körök.
- c/ Romanaţi megye 116 községe közül 29 községben voltak körök /25 %/.
- d/ Olt megye 102 községéből 38-ban voltak körök /több mint 37 %/ stb.

Tekintettel arra a viszonylag rövid időre - 2-3 hónap - mely alatt ezek a körök létrejöttek, a számok jelentősége annál nagyobb és a kérdésnek harc útján történő megoldása a parasztság harcosszellemeről tanuskodik.

A tanulmányozott okmányokból megállapítottuk, hogy szocialista körök összesen 217 községben voltak, bár nagyon valószínű, hogy ez a szám sokkal nagyobb volt. Megjegyezzük, hogy némely faluban 2-3 kör működött, minden tanyán egy-egy. Ezek nem foglaltatnak benne a 217-ben.

De egy másik tény is figyelmenreméltó, mégpedig a falusi szocialista klubokba beiratkozott parasztok száma. Így pl. a Romanaţi megyei Donca tanyán, Isbiceni községben 125 paraszt családfő közül hetvenen a kör tagjai voltak. Ez a szám a családfők 56 %-át jelentette; az Olt megyei Drăganesti községben 700 paraszt családfő közül 314-en körtagok voltak, vagyis több mint 44 %-ban; az Olt megyei Crăciuneii de Jos községben 448 paraszt családfő közül 363-an iratkoztak be a körbe mindjárt annak megalakulásakor; ez az összlétszám 81 %-át tette ki. Az Olt megyei Vespeşti községben 139 paraszt családfőből 131-en a kör tagjai voltak, tehát az összlétszámnak majdnem 95 %-a. Így volt az összes községekben.

Az ország sok részében, főként ott, ahol a falusi szocialista körök erősek voltak, a parasztok szembehelyezkedtek a nagybirtokosok és nagybérlők által diktált egyezségekkel, szembehelyezkedtek a szocialista körökön belül a községi tanácsokkal és kérik a földesuri földek szétosztását.

Ebben a helyzetben a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának áruzó vezetősége arra törekszik, hogy a központi propagandisták által a parasztokat "lecsendesítsék", hogy "a csendes és törvényes harc" útjára tereljék, hogy "a törvény útján, fegyver és dorong nélkül egy jobb életet nyerjenek."

Az áruzó céljai azonban nem mindig sikerülnek. Ott,

ahol a szocialista klubok egyes vezetőit - akiknél a központból jött ávitások meghallgatásra találnak, - sürgősen kicserélik és a tömeg folytatja a harcot. Ilyen példákat találunk a függelékben közlött okmányokban.

A munkásság szintén elmélyíti akcióját a kegyetlen kizsákmányolás és a felettétek kénye-kevé ellen. A munkások harca növekszik. A sztrájkok szaporodnak. Ezek közül megemlítjük a legjelentősebbet, a bukaresti nyomdászok sztrájkját, mely 1898 végén és 1899 januárjában zajlik le. A burzsoá-földesuri kormány ezeket a sztrájkolókat katonákkal igyekszik helyettesíteni. Ugyancsak 1899 januárjában, a szabók általános sztrájkot hirdetnek. A nestereikhez intézett felterjesztést I.C. Frimu írja alá.

A burzsoá-földesuri rendszer ellen folytatott harc hullámai állandó növekedésben voltak.

- . -

Nézzük meg, ezek között a körülmények között milyen volt az ország élén álló burzsoá-földesuri kormány és a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja áruló vezetőségének magatartása?

1899 elején - tehát a munkás- és parasztnozgalmak tetőpontján - D.A. Strudza nagybirtokos vezetése alatt a liberális kormány volt hatalmon. Pherekyde volt a belügyminiszter. A liberális kormány egy újabb, ezalkalommal az 1888.-inál jobban előkészített parasztnozgalmat elfojtására durva eszközökhöz folyamodott, 1899 január közepe táján kiadta az összes falusi szocialista körök felosztását és a megyei főispánokat ilyenértelmu utasításokkal látta el. Hasonlóképpen elrendelte a "fejeselek" letartóztatását, kik alatt általában a körök bizottságait kellett érteni.

A konzervatívok a parasztfelkelések leverésének súlyos és alapvető kérdésében a liberálisokkal egyesültek. Pherekyde "jómagaviseletu bizonyítványt" ad a konzervatívoknak, s kijelenti a parlamentben, hogy a parasztek felhajtói semmiesetre sem a konzervatívok, mert ez a párt "komoly kormánypárt."

De kik voltak a "gyujtogatók?" A kormányon levő liberálisok és az ellenzékben levő konzervatívok egyhanguan kijelentették, hogy az új parasztfelkelésekért a munkásokat terheli a felelősség. A munkásmozgalmak ellen brutális intézkedéseket hoztak, a kiutasítási törvényhez folyamodtak, amely a munkásmozgalmak élharcosainak egész sorát érintette. A szocialista mozgalom sok élharcosát letartóztatták és bántalmazták.

Ugyanakkor igen sok parasztot letartóztattak, ver-
tek, kinoztak s vittek törvény elé.

Mit tettek eközben a kiváló "nagylelkűek", Mortun,
Nádejde, Athanasiu stb? Már nem tudták a tömegeket uralni.
A burzsoázia érdekében "a legnyugodtabb és legtörvényesebb"
cselekvésre szóló felhívásaiknak gátjait a munkások és pa-
rasztk harcai széttörték, őket túlhaladták és megrémítet-
ték. A forradalmi hullám elnyelte őket.

A parasztek "lecsendesítésére" szóló összes nyilat-
kozataik eredménytelenek voltak.

A parasztkhoz intézett 1899 január végén közzétett
és a "Lumea Nouă"-ban megjelent egyik felhívás többek között
ezeket mondta:

"Mindenre, ami még szent előttetek, ne keljete fel
a törvények és a hatóságok ellen, mert ezzel a legnagyobb
gyűlöletet hozzátok a magatok fejére... Nem tehetitek rá ke-
zeiteket a nagybirtokosok földjeire, mert ez rablás lenne,
mint ahogy rablás lenne, ha a földbirtokosok elvették a ti
földjeiteket... A már egyszer megkötött egyezségeket lelki-
ismeretesen tiszteletben kell tartanotok."

Ion Nádejde azt írta, hogy ők /a Romániai Munkások
Szociáldemokrata Pártjának burzsoá vezetői/, "megakadályoz-
ták a parasztek mozgalmát", s földet foglaló törekvéseiket
"nem segítették".

Vasile Mortun 1899 január 21-én kijelentette a par-
lamentben:

"Meg fogjuk látni...együtt, kik a bűnösök, hogy kér-
jék könyörtelen megbüntetésüket. Ezzel kijelentem, hogy
ha ebben az országban valamely parasztfelkelésért való bü-
nösségnek a vádját nemcsak rám, de a szocialista pártra rá
lehetne szórni, erkölcsi felelősséget vállalok, hogy a kép-
viselőházban benyujtom lemondásomat és hogy a politikában
- még hátralévő napjaimban - nevemről többet nem fognak hal-
lani."

A burzsoá-földesuri képviselőház - egyébként termé-
szetes módon - megtapsolt nem egy ilyen hasonló, nem a ki-
zsákmányolt tömegekhez, hanem ezek kizsákmányolói felé "szo-
cialistát" és "nagylelkűt" játszó egyént.

A "nagylelkűek", akiknek felborult az a számítása,
hogy a marxizmust, annak a kizsákmányolt népi tömegekre gya-
korolt egyre erősebb befolyását felhasználják a burzsoázia
általuk képviselt részének érdekében, arra készültek, hogy
mindenestől átmennék a liberális pártba, mert a munkásmoz-
galom felszámolására számítottak.

A Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának vezetésében a burzsoá elemek árulása különben szélesebb keretek között játszódott le. A II. Internacionálé utáni, Engels halálát követő időszakban alakul át a monopoliumentől a kapitalizmus imperialista kapitalizmussá.

Az imperializmus magával hozza a kapitalizmus összes belső és külső ellentmondásainak kiéleződését. Ez, amint arra a nagy Lenin rámutatott, "a halódó kapitalizmus" és a "szocialista forradalom előestéjének időszaka".

Ugyanakkor azonban az imperializmus a fő kapitalista országokban negteremti az opportunizmus társadalmi bázisát is /a munkásarisztokráciát/, amely az imperialista burzsoázia feleslegeiből táplálkozik.

A szociáldemokrata pártokon belül megalkuvó kispolgári csoportok alakultak, melyek a pártok vezetésének megszerzéséért harcoltak.

Ebben az időben Németországban Bernstein lerakta a nemzetközi opportunizmusnak, a revizionizmusnak elméleti alapjait. Marx-Engels tanainak felülvizsgálását akarta, tagadta az osztályharc és a proletárdiktatúra elméletét, magasztalta az osztályegyüttműködést és a kapitalizmusnak a szocializmusba való békés átnövését hirdette, stb.

A bernsteinizmus nemzetközi irányzattá vált és más pártok /legális marxisták, ökonomisták, stb./ elméletében és tevékenységében is megerősítésre talált.

1899-ben Franciaországban a "szocialista" Millerand abba a burzsoá kormányba lépett be, melynek hadügyminisztere a kommun hóhéra, Falifét volt. A Bernstein-elmélet tézisei gyakorlati megvalósulásának ez a legvilágosabb példája. Bernstein kiáltványa és Millerand esete a szociáldemokrata pártokban vitákat, éles harcokat váltott ki.

Azonban a Lenin által vezetett oroszországi párt kivételével egyetlen munkáspártban sem folyt kitartó harc az opportunizmus és a revizionizmus ellen. Csak a bolsevisták - Lenin és Sztálin vezetésével - leplezték le és nérték megsemmisítő csapást a revizionizmusra.

A nemzetközi munkásmozgalomnak ebbe az általános helyzetébe illeszthető bele a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja vezetőségéből az u.n. "nagylelkűek" árulása is. A "legális marxisták" nyílt árulók, míg ezeknek az árulása a liberális pártba való közvetlen átmenetben nyilvánul meg.

Nem így viselkedett az I.C. Frimu, Al. Ionescu stb. által vezetett öntudatos munkásság. Ez a harc álláspontján

maradt s ugyanakkor támogatta a parasztságnak földért folytatott harcát. Az 1899 február 27-i "tiltakozó gyűlés" határozata a liberális kormány által elindított terror ellen, valamint I.C. Frimu "Előre megyünk" című, a "Lumea Nouă" 1899. július 18.-i számában közzétett és Al. Ionescu "Ébredjétek" című, a "Lumea Nouă"-ban 1899 június 13-án közzétett cikke a slatinai események után ilyen értelemben tanuskodnak.

A szocialista körökbe szervezett parasztság a haladó munkások támogatásával elszántan folytatta a harcot annak ellenére, hogy a burzsoá-földesuri liberális kormány 1899 január-márciusban üldözésbe fogott.

Teleorman és főként Olt megyében a parasztek ellenszere-
göltek a körök feloszlátásának, megverték az alispánokat és
kiverték az adminisztratív szerveket. A parasztkörök vezetői-
nek letartóztatása és a felkelések leverése céljából katonaság
lépett közbe. A letartóztatottak csoportja mellett ott
mentek a falu összes szegényparasztjai is, akik azt kiabál-
ták, hogy mindannyiukat le kell tartóztatni, mert mind egy-
formán "bűnösök".

Majdnem mindenhol, ahol a kormánysszervek feloszlatták
a köröket, magukkal vitték a talált iratokat, letartóztatatták
a bizottságokat. A közigazgatási szervek és a hadsereg eltávo-
zása után 2 nappal már új körök alakultak. A harc által lel-
kesített parasztek mindent elkövettek, hogy szervezeteik meg-
maradjanak. Új hírekkel és a feloszlátott kör újból való meg-
alakulásának jegyzőkönyvével titokban delegátusokat küldöttek
a bukaresti Munkásegyletbe, köralakítási úrlapokat vittek fa-
luról-falura botüregekben, bundabélésekben, csizmatalpokban
elrejtve stb. Egyre határozottabbakká lettek elnyomóikkal és
kizsákmányolóikkal szemben. A központban levő árulókat pedig
"szélhámosoknak" nevezték.

A parasztek a földesuri földek szétosztása által föl-
det, 1:10 arányu dézsmát, általános szavazatot, stb. kérnek.

A falvak általános lázban égnek, a mozgalmak szapo-
rodnak. Ezzel közölt okmányok a mozgalmak kiszélesedéséről
tanuskodnak.

Irányítsuk figyelmünket az egyik legélesebb és legje-
lentősebb mozgalomra: az 1899. évi parasztnozgalomra. A Poiana
Dolj-i felkelésről van szó. Ugy tűnik, hogy itt a felkelések-
nek hagyománya is volt, mert a poianai parasztek már 1894-ben
és 1896-ban is felkeltek.

1899 februárjában több mint száz szegényparaszti csa-
lád elfoglalta Ilariu Marien földesur birtokát s ide költöz-
tek családotól, mindenestől együtt. Az elfoglalt földbe le-

ütött hosszú pózna végén egy darab piros vászon lobogott. /21/ A parasztek ezután nekük között felosztották a birtokot. Tanácsától tartva megszervezték a védelmet, s azt a helyet, ahova költöztek, nélyen körülárkolták. A megtorlás azonban nem maradt el. Dolj negye liberális főispánja, Vrabiescu, katonai beavatkozást kért. Bár a parasztek elszántan védekeztek, nem tudtak ellenállni, s a legkegyetlenebb megtorlás következett. A letartóztatottakat levátkóztették, kötéllal és láncsal fákhöz kötötték s a téli hidegben a főispán felügyelete alatt megkínózták. Családjukat szétkergették, s egész szegényes vagyonukat /viskó, ekék, szekerek és más munkeszközök/ ruháikkal együtt felégették.

Mégis a terjedő felkelésekkel a liberális kormány nem tud megbirkózni. Egy konzervatív kormány következik, élén egy másik nagybirtokossal, G. Gr. Cantucuzinóval. 1899 májusában félelmetes terror légkörében tartották meg az általános választásokat, nélynek eredményeképpen konzervatív többséggel rendelkező parlamentet hívtak össze.

1899 júniusában zajlott le a slatinai parasztnozgalom. Az Olt-megyei községekben hónapokon át tartó erős mozgalmak után 1000 parasztk indult el Slatina felé, ahol összeütköztek a hadsereggel, mivel az nem engedte őket benyomulni a városba. A mellékelt okmányok részletesen megvilágítják a slatinai eseményeket és az azt kirobbantó okokat, Megenlítésre méltó az a tény, hogy a parasztek - ahogy azt az okmányok mutatják - a földért indították a harcot és a résztvevők nagy többsége olyan falvakból való volt - ahol még voltak szocialista körök, vagy előzőleg működtek.

A konzervatív kormánynak máshonnan kellett katonaságot hoznia, mert a slatinai nem volt elegendő a parasztek ellen, főképpen Craiovából hoztak csapatokat. A felkelt parasztek oldalán slatinai munkásokat is találunk. A munkásság és a parasztság párhuzamos harcai ezekben a percekben forrtak egygél elsőlzben. Az egybekapcsolódás szakalkalonnal még gyenge volt, de a továbbiakban szakadatlanul nő.

A slatinai állomás munkásának Doinea Iliének vére összekeveredett testvéreinek a földért és kenyérért harcra indult dolgozó parasztek vérevel. Egy másik, Mireanu, C. I. slatinai házoló nellét bajonettel döfték keresztül. S hány munkásnak a neve maradt elrejtve, amelvet a hivatalos okmányok nem enlitenek.

Az elvetemültek azután bilincsekbe verték a felkelt parasztekot. 1899 június 10-12 én egy ujság így tudósít:

"A lovasság ma este sok embert lekaszabolt, soknak levágták az orrát... Ez borzalmas felháborodást keltett és a parasztok most még elszántabbak, mint tegnap." /22/

Letartóztatások, kinzások, perek következnek.

A parasztság azonban nemcsak a fentemlitett megyékben, hanem még sok más megyében: Vlaşca, Prahova, Dâmboviţa, Argeş, Mehedinţi, Buzău, R. Sărat, Tulcea, Iaşi, Tutova stb. is megmozdul.

Buzău és R. Sărat megyékben a földesurak és nagybérlők azt kérték a parasztoktól, hogy a búzát kézzel tépjék és ne arassák,

Felkelések zajlanak le a király Zorlen-Tutova és Poeni-Iaşi-i uradalmaiban is.

- . -

Az 1899 évi parasztfelkelések nem jártak sikerrel. Mint az előzőeket, a burzsoá-földesurak ezeket is vérbefojtották. A földkérdés ismét megoldatlanul, a jövő számára maradt feladatként.

Az 1899. évi felkelések azonnali következményeképpen eredménytelen intézkedéseket fogantatosítottak a falusi uzsonra felszámolására, ugyanakkor azonban törvényt hoztak a falusi csendőrség megerősítésére is.//

Mi a paraszti harcok sikertelenségének fő oka? A földkérdés forradalmi uton való megoldásának harcában a proletariátus forradalmi pártjának és a parasztság proletariátus által való vezetésének hiánya.

A Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártjának vezetésében tulsúlyban voltak a burzsoá áruló elemek, akik a munkás- és paraszti harcok legizsóbb tüzeiben, az új század küszöbén, elárulták a bennük reménykedő tönegeket.

Hazánk régi munkáspártját így ideiglenesen felszámolták.

Azután munkásosztályunk még haladottabb, becsületes elemei - Al. Ionescuval és I.C. Frinival az élükön - sen jutottak el addig, hogy a munkásosztály és parasztság szövetségére megteremtésének, s ezen belül a munkásosztály vezetőszerépének szükségességét felismerjük. Nem jutottak el ama szükségesség felismeréséig, hogy azt a burzsoá-demokratikus for-

radalomnak a véghezviteléért, elsősorban a földesuri földek megszüntetéséért, tehát a feudális maradványok felszámolásáért folyó harcot a proletariátusnak kell vezetnie.

Röviddel a Kommunisták Romániai Pártja megalakulása után, annak V. kongresszusán a földkérdésben egészen forradalmi, a marxista-leninista tudományon alapuló programot hoznak. V.I. Lenin rámutatott arra, hogy az imperializmus feltételei között a burzsoázia hogyan válik ellenforradalmivá, attól való félelmében, hogy a tömegek nem állnának meg a félféudális birtokok felosztásánál, hanem tovább mennének, magát a burzsoá vágyont fenyegetve; a burzsoázia fél a tömegek figyelmét a földesuri birtokok felszámolására felhívni, pedig ezzel egyben a kapitalista termelési viszonyok fejlődését akadályozza.

A burzsoáziának még az a része is, amely érdekelve van a földesuri birtokok felszámolásában, a proletariátus növekvő erejének és az osztályellentmondások rendkívüli kiéleződésének körülményei között következtelené válik és végül eltávolodik a forradalomtól, árulóvá lesz.

"Az imperializmus korszakában a proletariátus az az egyetlen forradalmi, fenntartás, hábozás nélküli társadalmi erő, amely nem tekint hátrafelé."

"A proletariátusnak végig kell vinnie a demokratikus forradalmi átalakulást, magához kapcsolva a parasztság tömegeit, hogy az önkényuralom ellenállását erőszakkal elnyomja és a burzsoázia ingadozását ellensúlyozza."/23/

A nép széles tömegeinek a burzsoá-földesuri rendszer ellen folyó harcában az alapvető tény: a munkásosztály vezetésének a hiánya volt az oka e harc elfojtásának hazánkban a 19. század végén.

Az öntudatos munkásbág azonban a "nagylelkűek" áru-lása folytán 1899 tavaszán elszervezett nehéz csapás után sem hajtotta meg zászlaját az osztályellenesség előtt. Még nag-sabbra emelte és szervezkedésre és még elszántabb harcra ké-szülődött. A század elején Frinu, Al. Ionescu és mások, a haladottabb munkások egy csoportja hangoztatja "a munkás-nozgalom nem hal meg", hirdeti a jövő hasadó hajlanlát. A jövő valóban megmutatta, hogy hazánkban a munkásnozgalom nem-csak hogy nem halt meg, hanem állandóan erősödött és győzött,

Ez vezette és vezéti győzelemre a parasztok milliói-nak tömegeit, kiket a múltban a földesurak és kulákok meg-csufoltak és kegyetlenül kifosztottak.

Azokban a falvakban, ahol 1899-ben, 1907-ben és annyi más alkalommal a parasztek föld és jogok helyett sor-tüzet kaptak és félelmetes kizsákokban részesültek, ott ma kollektív mezőgazdaságok alakulnak. A Román Kommunista Párt által vezetett dolgozó parasztság lezárta a kizsáknányoló igát és ma boldog életet épít magának.

Egy félszázaddal azok után az események után, amelyekről e. kötetben összegyűjtött adatok beszélnek, a dolgozó parasztság előtt a Román Népköztársaságban a mezőgazdaság szocialista átalakításával a jólétnek és a szakadatlan fejlődésnek legragyogóbb útja nyílik meg.

- - -

DOLORE IBARRURI:

A spanyol nép nemzeti-felszabadító harca az olasz és német intervenciósok és a fasiszta lázadók ellen./1936-1939/.

/Voproszi Isztorii. 1953. 11.szám./

Долорес Ибаррури: Национально-революционная война испанского народа против итало-германских интервентов и фашистских мятежников/1936-1939/

1936. július 17-én a Marokkóban állomásozó spanyol hadsereg több helyőrségében lázadás tört ki a köztársaság megdöntése érdekében, hogy fasiszta rendszert állítsanak fel Spanyolországban. Július 18-án a zendülés áttért a főszigetre összes helyőrségeire. A zendülés a spanyol hadsereg magasállású vezetőinek köztársaságellenes összeesküvéséből eredt.

A fellázadt hadsereg azoknak a földesuraknak, finánc-oligarcháknak, az egyháznak és az összes reakciós és fasiszta erőknek a fegyveres erejeként lépett fel, amelyek: nem tudtak megbékelni ezzel a ténnyel, hogy Spanyolországban demokratikus rendszer uralkodik és meg akarták védeni kaszt-és osztálykiváltságukat. A lázadásból tömegpusztító háború lett Spanyolországban, amely a spanyol népnek több mint egy millió ember életébe került.

A lázadók és segítőtársaik ezt a háborút helyi jelle-
gű polgárháborúnak próbálták feltüntetni, azt hangoztatták, hogy ez a háború csak az uralomért küzdő két fegyveres táborra szorult spanyolok ügye. Valójában ennek az 1936. július 18-án kezdődött és 1939. március 5-ig tartó háborúnak megindulása és menete ezt mutatja, hogy nem helyi epizódról volt szó. A spanyolországi háború kinőtt a nemzeti keretek közül és rendkívül nagy nemzetközi jelentőségre tett szert.

A spanyol feudális urak és reakciósok ellenforradalmi harcát a köztársaság és a nép ellen külföldről - a fasiszta Olaszországból és a hitlerista Németországból - szították és irányították. A lázadók buzdításában és irányításában a Vatikán keze is benne volt.

Németország fasiszta főkolompasai cinikusan beismer-
ték, hogy Spanyolországot fegyvereik kipróbálására szolgáló "kisérleti mezőny"-nek tekintik. A hitleri Németország és a fasiszta Olaszország nemcsak a Spanyol Köztársaság megfojtását és Spanyolország leigázását tűzték ki célul, hanem Anglia és Franciaország pozícióinak meggyengítését is és azoknak a feltételeknek az előkészítését, amelyek segítségével agresszív eszelekményeiket kiterjeszthetik Európában. A német és

olasz fasiszták a Spanyolország ellen indított intervencióval közvetlen csapást mértek Angliára és Franciaországra, mert lefoglalták ezeket a tengeri utakat, amelyek ezeket az imperialista hatalmokat óriási afrikai és ázsiai gyarmatbirtokikkal összekötötték. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország uralkodó körei az országuk biztonságát fenyegető közvetlen veszély ellenére is aktívan elősegítették Hitler agresszív politikáját. Arra számítottak, hogy ezzel a politikával megvalósíthatják régi reakciós álmaikat: rátörhetnek a Szovjetunióra, megsemmisíthetik és ezzel feltartóztathatják a népek haladó fejlődését.

A spanyol militaristák és a reakciós kasztok az ellenforradalom előkészítése során megegyeztek ezekkel a kormányokkal és arra kötelezték magukat, hogy a spanyol nép és a köztársasági kormány elleni harchoz nyújtandó segítségért spanyol területeket engednek át nekik katonai-stratégiai támaszpontok építésére, az ország nyersanyagkincseinek kiaknázására. A reakciós spanyol összeesküvők ezzel az áruló üzlettel, amelyben spanyol területeknek idegen hatalmak részére való átengedésére vállaltak kötelezettséget, elősegítették a fasiszta Németország rabló stratégiai terveinek megvalósítását, mert a német fasiszták erre törekedtek, hogy támaszpontokat szerezzenek a Földközi tengeren és Afrikában és megkeparintásuk Franciaország pireneusi hátságát.

A nemzetközi és belső reakciónak a spanyol nép elleni gaztettét megkönnyítette a Spanyolországban létrejött helyzet.

1931. Áprilisában a spanyol nép hét, évi katonai-fasiszta diktatúra után megdöntötte a feudális-oligarchikus monarchiát és kikiáltotta a köztársaságot. A király és családja kénytelen volt elhagyni Spanyolországot. A feudális és oligarchikus körök, amelyek eddig hatalmon voltak, a amelyeket villámcsapásként ért a népi demokratikus mozgalom fellendülése, semilyen ellenállást sem tudtak tanúsítani.

A monarchia megdöntése és a köztársaság kikiáltása után a hatalom a burzsoázia és a liberális földbirtokosok kezébe ment át, akik a köztársasági pártokhoz tartoztak. Őket támogatta a szocialista párt is, amelynek vezetői 1931-1933-ig résztvettek a kormányban. Ezek a vezetők azt hangoztatták, hogy Spanyolországban polgári-demokratikus forradalom folyik, és így a vezető szerepet ebben a forradalomban a liberális-köztársasági burzsoáziának kell betöltenie. A szocialista pártok vezetői ebből a hűzúg, antimarxista tételből kiindulva valójában azt tették, hogy segítettek a burzsoáziának a forradalmi-demokratikus mozgalom továbbfejlődésének feltartóztatásában és arra törekedtek, hogy a munkásosztályt másodrangú társadalmi erő szerepére kárhóztassák, amely csak arra jó, hogy a burzsoázia uszályában evezzen.

Az első köztársasági kormányokban több szocialista miniszter vett részt, akiknek a szerepe - saját bevallásuk szerint - az volt, hogy a burzsoázia érdekeit védelmezzék."Je-

lenleg - írta a szocialista párt lapja - a szocialista miniszterek minden erejüket és képességüket a burzsoázia ügyének szolgálatába állítják. /1/ Indalecio Prieto, a szocialista párt egyik legnevesebb vezetője, a szocialisták tevékenységének jellegét a polgári-demokratikus kormányban így határozta meg: "Itt én ^{nem} vagyok szocialista, csupán a nemzetgazdaság vártáján állok és csak ebben a minőségben cselekszen." /2/

A köztársaságiak és a szocialisták e politikája következtében a reakciós erőknek módjuk nyílt erők számukra szükséges átcsoportosítására. Felhasználták a republikánusok és a szocialisták állásfoglalását és nyíltan hadat üzentek a köztársasági rendszer ellen. A köztársaság megalapítása idején a legreakciósabb erőket eltávolították a politikai uralomból. A köztársasági-szocialista kormány azonban nem nyúlt hozzá ezeknek az erőknek gazdasági bázisaihoz sem az államapparátusban - és különösen a hadseregben - elfoglalt pozícióikhoz. Így a reakciók széleskörű szabotázs- és provokációs hadjáratot indíthattak a köztársaság ellen. A gyárosok bezárták gyáraikat, a földesurak bevetetlenül hagyták a földeket. Ennek következtében a munkások, a parasztok és a mezőgazdasági dolgozók ezrei maradtak munka és kenyér nélkül. A negyztőkések tőkekivételre spekuláltak, a bankok megtagadták a hitelt a parasztoktól és kisvállalkozóktól, a reakciók összeesküvést szöttek a hadseregben. A sajtóban és parlamentben, a templomban és nyilvános gyűléseken eszeveszett köztársaság- és kormányellenes agitáció folyt.

A köztársasági kormány semilyen komoly rendszabályt sem hozott az ellenforradalmárok tevékenységének meggátolására. A köztársasági-szocialista hatalmi szervek elnézték a reakciók tevékenységét, de ugyanakkor kegyetlenül elfojtották a munkások és a parasztok tiltakozását és tüntetéseit, még fegyveres erőket is küldtek ellenük.

A forradalom fő problémáit nem oldották meg, az osztályellentétek tovább éleződtek, a gazdasági válság elmélyült. A reakciós erők egész sor provokációt indítottak el és folytattak le, és a köztársasági-szocialista kormány is lényegében ellenforradalmi politikát folytatott. Mindez azt eredményezte, hogy az országban rendkívül feszült helyzet állt elő, és a kormány helyzete megingott.

A köztársaság fennállásának rövid ideje /alig két év/ alatt harminc helyi jellegű sztrájk zajlott le. A hatalmi szervekkel való összeütközés során több mint 400 munkás és paraszt vesztette életét és több ezren megsebesültek. 1932. januárjában kb egy millió munkás sztrájkolt; 1932. februárjában, egymillióháromszázezer. Az ebben az időszakban lezajlott sztrájkokat az jellemezte, hogy szoros kapcsolat volt a politikai és a gazdasági sztrájkok között.

1/ El Socialista, 1932. november 27.

2/ El Socialista, 1931. április 22.

1932. augusztus 10-én a spanyol reakció először mutatta meg nyíltan azt a törekvését, hogy minden áron kész a köztársasági rendszer megdöntésére. Ezen a napon Madridban és Sevillában ellenforradalmi katonai lázadás tört ki Sanjurjo tábornok vezetése alatt. A lázadást csak a munkások határozott fellépésével sikerült gyorsan elfojtani.

A kormány győzelme azonban nem erősítette meg a köztársaság helyzetét. A köztársasági-szocialista kormány tovább folytatta a reakcióval szemben az elnéző politikát és nem használta fel ezt a katonai lázadást arra, hogy döntő harcot indítson a reakciós, köztársaságellenes erők ellen. Ellenkezőleg, fokozódott a munkások és parasztek üldözése. Ez az ország népének felháborodását váltotta ki és ezért a kormány 1933-ban kénytelen volt lemondani. Ezzel véget ért a köztársasági-szocialista koalíció. Ugyanennek az évnek novemberében tartották a parlamenti választásokat, amelyen a köztársaságiak és a szocialisták külön-külön léptek fel és komoly vereséget szenvedtek, míg a választási blokkot alakító jobboldaliak megszerezték a parlamenti többséget és megalakult a fasisztabarát Lerroux kormány.

A reakciónak ez a győzelme - amely a köztársasági és különösen a szocialista párt politikájának a következménye volt - utat nyitott a hatalomhoz az 1931-ben megdöntött erők előtt. Ugy látszott, hogy közel állnak a megvalósuláshoz a reakció tervei. A reakció arra számított, hogy törvényes úton jut hatalomra és azután majd fasiszta rendszert vezet be. De Spanyolország munkásosztálya és dolgozói készen álltak arra, hogy a legerősebb ellenállást tanúsítsák a támadó reakcióval szemben és megakadályozzák a fasiszta uralomrajutását. A Spanyol Kommunista Párt, amely már ebben az időben megszabadult a párt fejlődését feltartóztató szektáns-oppportunista vezetőségtől, nagy politikai felvilágosító munkát végzett a széles tömegek körében. A Kommunista Párt vitte a vezetőszerepet a politikai sztrájkok és a népi megmozdulások szervezésében a fasiszta kihívással szemben.

Miután a szocialisták kiváltak a kormányból, a szocialista párt bomlásnak indult és egymással szembenálló csoportokra oszlott. A jobboldali vezetők a burzsoáziával való együttműködésre törekedtek. A szocialista párt egyszemélyi tagjainak nagy része azonban a baloldalon állt és a kommunista párttal karöltve lépett fel a munkásosztály egységéért a fasiszta elleni harcban és a nép demokratikus víványainak védelmében. A szocialisták egyes vezetőemberei, élükön a szocialista párt titkárával, Largo Caballeróval bekapcsolódtak a baloldali irányzat vezetésébe, hogy ezzel /mint azt később meguk is beismerték/ megakadályozzák a szociáldemokrata befolyás alatt álló munkásoknak a kommunista oldalra való átpártolását. A munkásosztálynak és a szocialista párt baloldalának nyomására a szocialista vezetők kénytelenek voltak ideiglenesen elfogadni a kommunista párttal való akcióegységet. Ezáltal könnyebbé vált olyan meg egyezések létrehozása, hogy a szocialista és a kommunista párt akcióegységben vivjon közös harcot a fasiszta reakció ellen.

A kommunisták és a szocialisták megegyezései, melyeket a dolgozók lelkesedéssel fogadtak, lehetővé tették az 1934 októberi népi felkelést, amely mintegy válasz volt arra, hogy a fasiszta klerikális reakció képviselői nyíltan beléptek a kormányba. Spanyolország reakciós kormánya a legkegyetlenebb megtorlást alkalmazta a felkelőkkel szemben. A felkelés elfojtására katonaságot és repülőgépeket is bevetettek. Spanyolország börtönei zsúfolásig megteltek a dolgozók ezreivel. Sokat kivégeztek közülük, a többit pedig szörnyű kínzásoknak vetették alá. Különösen kegyetlen megtorlást alkalmaztak Asturia dolgozóival szemben, akik tizenöt napig tartották a hatalmat a kezükben.

A felkelést tehát elfojtották, a munkáosztály azonban nem érezte magát legyőzöttnek. Az októberi harcokban kipróbálta erőit és megértette, hogy a harci egység a reakció feletti győzelem záloga.

A tömegek ellenállása megmutatta a spanyol reakciónak, hogy saját erejével nem törheti meg a munkások és parasztek nihilizmus akaratát és elszántságát. A köztársaság létrejöttével fokozódott a munkások és parasztek szívében a harci akarat és az aktív politikai tevékenységre való törekvés, ami a köztársasági-szocialista vezetők óhajával szöges ellentétben állt.

Ez arra ösztökélte a spanyol reakció vezetőit, hogy közvetlen kapcsolatot és együttműködést létesítsenek a fasiszta országokkal. A spanyolországi fasiszta mozgalom főkolompósa, José Antonio Primo de Rivera, az 1932. augusztus 10-i zendülést vezető, de azután a köztársasági szervek által szabafonbocsátott Sanjurjo tábornok kíséretében Berlinbe látogatott, hogy szerződést kössön a hitleri Németország kormánnyal. A különböző reakciós szervezetek egy másik csoportja még 1934 tavaszán Olaszországba utazott. Itt megállapodást írtak alá, melynek értelmében Mussolini arra kötelezte magát, hogy minden eszközzel segíti a spanyolországi köztársasági rendszer ellen harcoló pártokat. Azt is megígérte, hogy puskát, gránátot, gépfegyvert és jelentős pénzüsszeget bocsát az összeesküvők rendelkezésére.

1935-ben Spanyolországban rendkívül feszültté vált a helyzet. A Kommunista Párt, amely a tömegeket a reakciós kormány által folytatott elnyomó politika elleni harcra mozgósította, figyelmeztetett a fasiszmus fenyegető veszélyére és minden erejével megfeszítette, hogy egyesítse a munkásokat és a demokratikus erőket. A kommunista párt által vezetett tömegek egyre fokozódó ellenállása gátat vetett a helyzetének megerősítésére törekvő reakció elé. Egyik kormányváltás a másikat érte. Egynás után buktak meg a kormányom és a következők még kevesebb tekintéllyel rendelkeztek, mint az előzők. 1935 végén a függetlenekből és a szocialistákból megalakult a koalíciós kormány. Ez a kormány feloszlatta a parlamentet és új választásokat írt ki 1936 februárra.

Az egész időszak alatt a kommunisták hatalmas munkát végeztek, hogy megvalósítsák az egységet a munkásosztályon belül, valamint a munkásosztály és az összes demokratikus erők között. A szocialista vezetőség továbbra is egységet próbált, gyakorlatilag azonban nem volt hajlandó együttműködni a kommunistákkal a munkásosztály egységének létrehozásában. A szocialista vezetők trockista jellegű baloldali frazisekbe burkolózva akadályozták a köztársasági erők demokratikus egységfrontjának megalakítását.

Amíg a szocialista vezetők résztvettek a kormányban, arról próbálták meggyőzni a munkásokat, hogy saját érkeiket fel kell áldozniuk a burzsoá-földesuri köztársaság érdekében. Amikor a szocialisták kinaradtak a kormányból, egyszerre "balra tolódtak" és arról kezdtek szónokolni, hogy "szocialista" forradalmat kell megvalósítani Spanyolországban, persze...proletárdiktatúra nélkül, úgy hogy a szocialista párt alkot kormányt. Odáig súlyedtek, hogy a trockista szennyben kezdtek érveket keresni a munkások és a demokratikus erők egységét ellenző magatartásuk igazolására.

Az éles választási harctól megrettenve a párt egyszerű tagjainak nyomására a pártvezetőség megváltoztatta állásfoglalását és kénytelen-kelletlen elfogadta a kommunista párt ajánlatát. Az 1936 januárjában a baloldali csoportok között létrejött megegyezés eredményeképpen megalakult a Népfront, amelyben a következő pártok vettek részt: a baloldali köztársasági párt a köztársasági-szocialista kormány volt fejének, Manuel Azañának a vezetésével; a köztársasági szövetség Martínez Barrióval az élén; a kommunista párt; a szocialista párt; a catalonai baloldali párt; Catalonia szocialista és kommunista pártja és a Dolgozók Általános Szövetsége / melynek kb egy millió tagja volt és a szocialisták befolyása alatt állt.

A népfront megalakulása lehetővé tette a proletariátus, a parasztság és a városi középrétegek akcióegységét a faszizmus fenyegető veszélyével szemben. A baloldali erők a tömörülése jelentős tömegeket mozgósított a reakció elleni harcra, különösen falun és a városi kispolgárság körében, amelyek eddig közönbösek voltak a politikai harcot illetőleg, vagy az egyház és a földbirtokosok befolyása alatt állottak. A baloldali erők összefogása következtében a Népfront győzelmet aratott az 1936. február 16-i választáson. A parlamentbe baloldali többség került: 158 burzsoá-köztársasági képviselő / az 1933. évi 62-vel szemben/, 88 képviselő a szocialista pártból / az 1933. évi 58-~~62~~ szemben/ és 17 a kommunista pártból, amelynek azelőtt csak 1 képviselője volt. A többi köztársasági csoport is az eddiginél több képviselőt küldött a képviselőházba. A parlament 473 tagja közül 268 képviselte a munkás- és köztársasági pártokat; a jobboldaliaknak és a centrumnak 203 képviselője volt. Ilyen számarány mellett a baloldaliak győzelme ellenére is még bonyolult és veszélyes maradt a helyzet.

A baloldali pártok támogatásával kormány alakult a bal-

oldali köztársasági párti M. Azana vezetésével, aki a Népfontra támaszkodott. A kormány a polgári és kispolgári köztársasági pártok képviselőiből állt. Ez a kormány helyreállította azokat a demokratikus szabadságjogokat, amelyeket a reakciós kormányok 1934 októbere után eltöröltek. Szabadonbocsátotta azokat, akiket a reakció elleni harcban való részvételük miatt elítéltek és kötelezte a vállalkozókat azoknak a munkásoknak a visszavételére, akiket a politikai represszióval kapcsolatban elbocsátottak.

A Népfront-kormány e rendszabályainak pozitív jelentőségük volt. Emellett azonban a köztársasági kormány nem volt hajlandó elismerni, hogy az agrárkérdés megoldása a kormánypolitika elsőrendű feladata és ezen a területen csak másodrendű jelentőségű rendszabályokra szorítkozott, amelyek csak jelentéktelen mértékben könnyítették a szegényparasztok és a nézőgazdasági munkások súlyos helyzetét. Nem oldották meg a nagybirtok felosztásának kérdését és a földet nem adták a parasztok kezébe. Negatív álláspontot foglalt el a kormány a nemzeti kisebbségek követeléseinek tekintetében is. Gyengesége és fogyatékoságai ellenére azonban a Népfront-kormány haladóbb politikát folytatott, mint az előző kormányok. Mögötte álltak a tömegek és tevékenysége idején az egész országban megerősödött és kiterjedt a demokratikus erők befolyása.

A fasiszta reakció az 1936 februári választásokon vereséget szenvedett és ez meghusítottta azt a törekvését, hogy "törvényes úton" kerüljön hatalomra Spanyolországban. A reakció nem békélt meg ezzel a helyzettel, hiszen a hatalom visszaszerzésének lehetősége napról-napra nehezebbé vált számára. Ezért a reakciósok katonai lázadás útján külföldi intervenciók segítségére támaszkodva szándékozták Spanyolországban a fasiszta diktatúrát felállítani. Az összeesküvők arra szánítottak, hogy váratlan csapást mérnek a népi ellenállásra és a köztársasági kormány ingadozó és megalkuvó politikáját kihasználva próbálják azt megtörni.

Spanyolország politikai helyzetében azonban ekkor már sok minden megváltozott. A kommunista párt már nem az önfeláldozóan küzdő munkások egy apró csoportja volt, mint nemrégiben, hanem már komoly politikai erővé vált és mögötte álltak a dolgozók széles tömegei. A kommunista párt tevékenységét, képviselőinek a parlamentben és az utcákon tartott szónoklatait lelkesedéssel támogatták a dolgozók. A párt gyorsan tömegpárttá vált és döntő befolyásra tett szert az ország politikai életében.

A kommunista párt a tömegek érdekeit védelmezve és a Népfront programjának megvalósítását követelve, a parlamentben és azonkívül is erőlesen és következetesen leplezte le a reakciósok és fasiszták nesterkedéseit és éberségre hívta fel a demokratikus erőket, elsősorban a munkásosztályt. Állhatatosan követelte a kormánytól, hogy vessen véget a reakciósok tevékenységének, akik arcátlan összeesküvést szőnek a köztársaság

megdöntésére, irtsa ki a fasiszta kalendárok bandáit, amelyek büntetlenül törnek a munkások és a baloldali nézeteket valló emberek életére.

- . . -

A februári választási győzelem annyira elvakította a köztársasági kormányt, a köztársasági vezetők olyan önhitték és felelőtlenek voltak, hogy az 1931 után elszenvedett súlyos lecke ellenére sem hoztak semmilyen rendszabályt az összeesküvő reakciók terveinek megghiúsítására. 1936. július 17-én a fasiszták lázadást robbantottak ki a spanyol hadsereg marokkói helyőrségeiben, de a köztársasági vezetők nem tulajdonítottak ennek jelentőséget helyi jellegű katonai zendülésnek tartották, amint Casares Quiroga miniszterelnök ki is jelentette: "a félszigeten nincs senki, egyáltalán senki, aki egy ilyen lehetetlen csinybe bonyolódna". Ezt a kijelentést akkor tette, amikor a lázadás már az ország összes helyőrségeire kiterjedt, amelyeknek zömükben monarchista érzelmű parancsnokai résztvettek a köztársaságellenes összeesküvésben.

Franco tábornok angol gépen repült szolgálati helyéről, a Kanári szigetekről Marokkóba, majd Marokkóból a félszigetre, hogy a lázadás élére álljon, mert Sanjurjo tábornok, akinek a lázadást vezetnie kellett volna, Spanyolországba utaztában repülőgépszerencsétlenség áldozata lett. Frankóval egyidejűleg marokkói csapatok és az idegenlégión tagjai is pertraszálltak a félszigeten. Ezek a csapatok végigvonultak Spanyolország városain és falvain, vörfolyamokat és úszkös romokat hagyván maguk mögött. A hitlerista kormány két hadihajórajt küldött Spanyolország partjára. A frankóisták hadműveleti terveiket a német és olasz vezérkarokkal együtt dolgozták ki.

A lázadás főkolomposai a köztársasági vezetők gyengeségére és ingadozására számítva azt hitték, hogy igen rövid idő alatt sikert érnek el. Az egyik lázadó tábornok, Queipo de Llano, a sevillai rádióban azt a kijelentést tette, hogy néhány óra leforgása alatt végeznek a köztársasággal. A lázadás főkolomposai azonban nem számítottak arra, hogy Spanyolországban egy új erő van, amelyet nem lehet számításon kívül hagyni.

- És ez az erő a munkásosztály, a dolgozó tömeg, a nép volt. A lázadók megfélemltek arról, milyen leckét adott a spanyol nép Napoleonnak a függetlenségi háborúban. A fasiszta tábornokok Napoleonhoz hasonlóan arra számítottak, hogy Spanyolország kimerült és a lelkiileg elcsüggedt népet könnyen fűzik az idegen hódítók rabszíjára. Saját tapasztalatukon győződhetek meg azonban arról, hogy ha "a spanyol állam halott is volt, de a spanyol társadalom tele volt élettel". /3/ Az

3/ Lásd, Marx-Engels művei, X.k. 722-1. /oroszul./

összeesküvők - akárcsak Napoleon 1808-ban - erős ellenállásra találtak a spanyol nép minden rétege részéről.

A Spanyol Kommunista Párt elszánt harcra hívta fel a népet. 1936. július 16-án, a zendülés előestéjén, a kommunista párt főtitkára, José Diaz, a parlament állandó bizottságában bejelentést tett az előkészületben levő fasiszta államcsinyről. Ilyenmódon az összeesküvőknek azok a számításai, hogy a zendülés váratlanul éri a kormányt, megghiúsultak.

Amint a lázadás híre Madrid lakónegyedeiben elterjedt, a felháborodott polgárok haragra gerjedve az utcára vonultak és fegyvert követeltek a kormánytól, hogy megvédjék a köztársaságot. Ekkor, mikor a kormánytól bátorságot és elszántságot követeltek, amikor a támadásra induló fasizmussal szemben a népi tömegekre kellett volna támaszkodni, kiderült, hogy a kispolgári köztársasági vezetők közül hiányzik a politikai szilárdság és félnek a néptől. Mikor a tömegek az utcákon fegyvert követeltek a köztársasági rendszer védelmére, Manuel Azaña köztársasági elnök az egyik köztársasági vezetőt Martinez Barriót bizta meg kormányalakítással, és felhatalmazta arra, hogy szükség esetén esetleg egyezzen meg a lázadókkal, és ha elkerülhetetlen, engedje át nekik az ország kormányzását.

Amikor nyilvánosságra került az újjáalakult kormány összetétele, jellege és szándékai, a kommunista párt felhívta a tömegeket, hogy tagadják meg a kormánytól a bizalmat és követeljék egy olyan kormány megalakítását, amely felfegyverzi a népet és megszervezi az ország védelmét. A tömegek nyomására a Barrio kormány megbukott és J. Giral köztársaságpárti politikus alakított új kormányt, aki felvette a harcot a lázadókkal, kiosztotta a népnek azt a kevés fegyvert, amellyel a köztársaság rendelkezett.

Az ellenállás óriási nehézségekbe ütközött. A nép ugyszólván fegyver nélkül harcolt, míg a lázadók állig fel voltak fegyverezve. A katonai összeesküvők helyzetüket kihasználva már előre elvitték a fegyvereket a raktárakból és amit már nem tudtak elvinni, használhatatlanná tették. Egységesen lépett fel a nép ellen a hadsereg felső rétege, a földesurak, a fináncoligarchia és az egyház. Az ő kezükben volt az állam egész fegyverkészlete és tapasztalt parancsnoki káderei. Németország és Olaszország fasiszta kormányai támogatták az ellenforradalmi lázadást. A fegyverzetben, parancsnoki káderekben és anyagi eszközökben való óriási fölény azonban nem sokat segített a lázadókön.

A népi tömegek, amelyeket a kommunista párt és a Népfront többi pártjai vezettek és a forradalmi hév s a lázadók iránti gyűlölet lelkesített, harcra keltek a reakcióval szemben és hősiességükkel csodákat műveltek. A fasiszták első támadásait visszaverték és Spanyolország legfontosabb városaiban és körzeteiben - Barcelnában, Madridban, Valenciában, Vasconiában, Asturiában, Andaluzia egy részében, Estremadurában és Kasztiliában - majdnem teljesen elfojtották a lázadást. A ten-

gerészek agyonlőtték a flotta fasiszta tisztjeit és a hadihajók nagy része átállt a köztársasági kormányhoz. A fasisztáknak csak elszigetelt körzeteket sikerült a kezükbe keríteniük az ország északi és déli részén. A fasiszta csapatok nem tudtak ellenállni a köztársaság védelmére kelt népnek. A lázadók rohamcsapataikat - a marokkói csapatokat és az Afrikában állomásozó idegenlégiót - nem tudták átadni a félszigetre, mert a hadiflotta a köztársaság oldalára állt.

Amikor az összecsküvők kudarca nyilvánvalóvá vált, a fasiszta Németország és Olaszország kormányai ledobták az álarcot és fokozták a lázadónak nyújtott segítséget. Sok szállítórepülőgépet küldtek Marokkóba, amelyeken fasiszta csapatokat szállítottak Spanyolország déli részeire. Majd röviddel ezután Hitler és Mussolini tankokat, hadirepülőgépeket, fegyvereket, lőszert, majd később reguláris katonai egységeket küldtek a spanyol fasisztáknak, tehát a nyílt katonai beavatkozás útjára léptek. A fasiszta Németország és Olaszország már a lázadás első napjaiban megalakították Spanyolországban politikai, gazdasági és katonai szervezeteiket, és megkezdték a nyersanyagoknak az országból való kiszállítását. Az egész világ előtt világossá vált a Spanyolországban kibontakozó harc igazi értelme.

A spanyol nép a demokratikus vívmányok védelmezése mellett sikra szállt az ország szuverénitásaért és függetlenségéért a fasiszta katonai reakcióval és a külföldi intervencióval szemben. Ez a spanyol nép háborújának nemzeti forradalmi jellegét adott. Nemzeti volt azért, mert a nép szállt harcba az országot az olasz-német gyarmati sorba dönteni akaró külföldi intervenció ellen és forradalmi volt azért, mert a spanyol nép a spanyol reakció ellen küzdött a hosszú és elkéseredett harcban kivívott demokratikus szabadságjogainak megtartásáért, megerősítéséért és fejlesztéséért.

A fasiszta Olaszország és Németország a spanyolországi háborúban való részvételével nemcsak megfojtani akarta a spanyol köztársaságot, hanem az imperialista háború kiterjesztése és továbbfejlesztése számára is elő akarta készíteni a feltételeket. Az agressziót a fasiszta Olaszország indította el Abesszinia elleni támadásával, 1937-ben pedig Japán fogott hozzá Kína elleni támadó terveinek megvalósításához. Ezek az események visszatükrözték az imperialista országok közötti harc kiéleződését. Az imperialista országok lépésről-lépésre közeledtek a második világháborúhoz. Hitler a spanyol fasisztáknak nyújtott segítséggel szorosabbra akarta vonni a gyűrűt Franciaország körül, fasiszta országokkal akarta körülvenni, hogy megtörje a fasiszta rovánskövetelésekkel szemben nyilvánuló ellenállást, hogy kényre-kedvre megadja magát kérelhetetlen ellenségének a - német imperializmusnak - és megfossza őt afrikai gyarmatai védelmétől, mert a keleti országok felé irányuló német törekvéseknek ez lett volna az első lépése.

A spanyolországi hitlerista intervenció jellegét és

céljait világosan felvázolta Reichenau tábornok 1938-ban a fasiszta főkolompósok előtt tartott beszédében: "Hiba lenne a spanyolországi háborút másodrangú háborúnak tekinteni. Spanyolország sok dologra megtanított bennünket: Spanyolországban jöttünk rá katonai stratégiánk hibáira"; "a spanyolországi intervenció nemcsak rendkívül értékes hadiiskola, hanem ragyogó politika is", "a háborúra való gondos és rendszeres felkészülés feltétlenül megköveteli, hogy férkőzzünk be az ellenség táborába, szárazföldi és tengeri közlekedési utvonalaiba, kereskedelmi útjaiba - egyszóval mindenüvé, ahol az ellenfél olyan erővel rendelkezik, amelyekkel háború esetén számolnunk kell"; "spanyolországi intervenciónk révén sikerült lábunkat megvetnünk Anglia és Franciaország fő stratégiai vonalain...Spanyolországi pozícióink segítségével kedvező helyzetben vagyunk, mert uraljuk ennek a stratégiai körzetnek létfontosságú pontjait. Segít ségére voltunk Franco tábornoknak abban, hogy messzehordó lövegeket állítson fel Gibraltárral szemben Algeciránál és az afrikai parton Ceuta környékén. Ezek az ütegek igen hasznosak lehetnek, ha arról van szó, hogy átvágjuk a franciák és angolok számára létfontosságú vonalakat"; Ebben van spanyolországi beavatkozásnak legfőbb jelentősége"/4/

A fasiszta Olaszország számára a spanyol háboruban való részvétel arra szolgált, hogy lecsillapítsa a különösen Abesszinia bekebelezése után felgerjedt étvágyát. A fasiszta Olaszország arra törekedett, hogy a Földközitengert olasz beltengerré tegye, hogy uralmi helyzetet szerezzen magának azzal, hogy meghódítja a Baleári szigeteket, vagy Észak-Afrikának azt a részét, amelynek révén uralhatja a Földközi tenger bejáratát. A fasiszta kormányok vezetői ezeket a törekvéseket és szándékokat nagyhangú frázisokkal takargatták, azt hirdették, hogy meg kell védeniük a civilizációt vagy megfelelő "életteret" kell biztosítaniuk.

Mindkét fasiszta diktátor - Hitler is, Mussolini is - arra számított, hogy kezükbe kerítik a Földközi-tengert és partvidékét és így hidfőállást nyernek világuralmi törekvéseikhez. Látszólagos barátságuk a kölcsönös segélynyújtási egyezményeik alig takarták el a köztük dúló titkos vetélkedést és ellentétet. Terjeszkedő törekvéseiknek szemmel láthatólag összeütközéshez kellett vezetniük és azzal végződnieük, hogy az egyik világuralomra áhító fél kidől a versenyből.

A hitleristák Ausztriába való betörése súlyos csapást mért az olaszoknak azokra az álmaira, hogy elfoglalják Ausztria és Jugoszlávia néhány körzetét és egyben utat nyitott Hitlernek a Földközi tenger felé. A fasiszta Olaszország lenyelte a keserű pirulát és azzal próbálta magát vigasztalni, hogy Spanyolországban majd neki jut a legjobb falat. Egy olasz diplomata kijelentette Párizsban: "Azt, amit elvesztettünk Közép-Európában, vissza fogjuk nyerni a Földközi-tengeren. Spanyol-

---

4/ L'Humanité, 1938. július 12.

ország megéri Ausztriát."

Kivülről nézve Mussolini csakugyan a helyzet urának látszott. Egyezményeket írt alá, nyíltan csapatokat és repülőszázadokat küldött Spanyolországba, üdvözölte a Vasconiát bombázó olasz repülőket és a Santandert és Malagát elfoglaló olasz hadseregeket. Valójában azonban a spanyolországi intervenció igazi vezetője a német imperializmus és Hitler volt. A háború felelőssége emellett az angol, a francia és az amerikai imperialistákat terheli, akik megengedték a fasiszta agressziót, sőt azzal, hogy megteremtették a "Benemavatózói Bizottságot", a köztársasági kormánytól még az önvédelem jogát is megtagadták.

Az imperialista burzsoázia reakciós szerepét és azt, hogy mennyire lábbal tiporta azokat az egyezményeket és szerződéseket, amelyeket kötött, világosan mutatja az a bűnös segítség, amelyet az Egyesült Államok, Franciaország és Anglia reakciós uralkodó körei a spanyolországi intervenciónak nyújtottak, és az, hogy megalakították a "Benemavatózói Bizottságot", amellyel megakarták fojtani a Spanyol Köztársaság ellenállását, Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok demokratikus kormányai, amelyekkel a spanyol köztársaság rendszer diplomáciai viszonyban állott, megtagadták a köztársasági Spanyolország törvényes demokratikus kormányának, hogy fegyvert vásárolhasson az agresszió elleni védelemre. 1936-1937-ben az Egyesült Államokban meghosszabbították és megerősítették a semlegességi törvényt, amely mintegy közvetlen ösztönzést jelentett a spanyolországi olasz-német fegyveres beavatkozás számára. Ezt a törvényt úgy alkalmazták, hogy a köztársasági Spanyolország nem vásárolhatott fegyvert az Egyesült Államokban, ugyanakkor, mikor a fasiszta Németország, Olaszország és Portugália szabadon vásárolhattak fegyvereket Amerikában és ezzel felfegyverezték a spanyol fasisztákat.

Ebben a politikában, amely Spanyolország hősi népét rabszolgaságra ítélte és a többi ország elleni fasiszta agressziót megkönnyítette, a leggaládabb szerepet Léon Blum - a francia szocialista párt és a nemzetközi szociáldemokrácia egyik vezetője - játszotta. Blum szervezte meg az u.n. "Benemavatózói Bizottságot", amely megakadályozta a köztársasági kormányt abban, hogy a harc első hónapjaiban beszeresse a szükséges fegyvereket, amikor a lázadók szétzuzásának kérdése lényegében a fegyverzet kérdése volt. A Blum kormány felbontotta a Spanyolország és Franciaország között 1935. decemberében létrejött kereskedelmi megállapodást, amelynek értelmében a köztársasági Spanyolország évente száz millió frankért vásárolhatott volna fegyvert Franciaországban. A Blum kormány a francia határon, a Bidassoa hidján /amely Franciaországot Vasconiától elválasztja/, feltartóztatott egy katonai felszereléssel megrakott szerelvényt, amelyet a spanyol kormány Irun város védőinek küldött. Ez az árulás okozta Irun elését /1936 szeptemberében/ és azt, hogy a köztársaság helyzete az ország északi részén meggyengült.

"Sohasem bocsáthatjuk meg és nem is fogjuk megbocsátani Blumnak azt, amit Spanyolország ellen tett"/5/ - írta később az ismert spanyol politikus, a kereszténydemokrata Angel Ossorio y Gallardo. A spanyol köztársaság külügyminisztere, a szocialista Julio Alvarez del Vayo - aki francia elvbarátai bűnös tettét enyhíteni próbálta - a köztársaság bukása után kiadott könyvében kénytelen volt mégis elismerni, hogy Blum az imperializmus lakója. Alvarez del Vayo rámutat arra, hogy a "Benemavatkozási Bizottság" Londonban született és Blum a Foreign Office utasítására vállalta a bizottság megalakítójának szerepét. Ezzel - Alvarez del Vayo szavai szerint - az angol imperialisták "egy csapással két legyet ütöttek: egyrészt elkerülték a francia népfront híveinek azonnali fellépését, ami elkerülhetetlen lett volna, ha a "benemavatkozás" politikáját ténylegesen az azt valójában kitervelő angol tory-kormánytól indul ki, másrészt pedig Blum állítólagos kezdeményezésére hivatkozva igazolták magukat a munkáspárti és a liberális közvélemény előtt...A munkáspárti vezetők, akik akkortájt alkalmazkodóbbak voltak, mint a csatorna tulsó partján élő barátaik, haladéktalanul kijelentették, hogy ami jó Blumnak, az jó nekik is"/6/.

De nemcsak a francia és belga szocialisták és az angol munkáspártiak, hanem - csekély kivétellel - az egész nemzetközi szociáldemokrácia is makacsul vonakodott hathatós segítséget nyújtani a spanyol népnek, amit nem egy ízben javasolt a Kommunista Internacionálé. A munkásosztály áruói, a II. Internacionálé vezetői megakadályozták, hogy a kapitalista országok munkásosztálya a szükséges keretben testvéri segítséget nyújtson a spanyol dolgozóknak. Az egész háború folyamán szabotálták a spanyol népi ellenállás megsegítését és az imperializmus és a fasizmus kiszolgálásának politikáját folytatták.

A Kommunista Internacionálé titkára, Georgi Dimitrov, a következőket írta akkor a Szocialista Internacionálé vezetőinek: "Roppant nagy felelősség nyugszik azoknak a vállán, akikről most a Szocialista Munkásinternacionálé és a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség határozata függ. Semmi sem igazolhatja azt, hogy eddig meghiusultak azok a kísérletek, amelyek a spanyol nép védelme ügyében a nemzetközi proletariátus akcióegységének megszervezésére irányultak."/7/

A spanyol nép sikra szállt a szabad, demokratikus országban való élethez fűződő jogáért a hatalmas ellenséges táborral szemben, amelyben az olasz fasiszták, a német nácik, az imperialista hatalmak, a szociál-reformista vezetők, a vatikáni és az anglikán egyházi hierarchia egyesültek. Ebben a légkörben, amelyben bűnös praktikák, aljas törekvések, galád árusítás

---

5/ Angel Ossorio y Gallardo, La España de mixida. Buenos-Aires. 1941. 161.1.

6/ Julio Alvarez delVayo, La guerra emperó en España.Mexico. 1940. 80.1.

7/ Dimitrov, A fasizmus és a háború elleni egység frontért vivott harc. Cikkek és beszédek: M.1937. 170.1.

és gyávaság, aljas nentörődömség és sötét szándékok kavargtak, végigzúgott egy hang a hegyeken és völgyeken, a városokon és falvakon, a lövészárkokon és a hátországon, és felrázta a spanyol köztársasági harcosok lelket, akik Spanyolországot az európai demokrácia és a béke élharcosává tették a fasiszta agresszió elleni védelemben. Ez a Szovjetunió hangja volt. Csak a Szovjetunió védte következetesen és határozottan a spanyol nép érdekeit, és leplezte le az intervenciósokat és fuilajtárjaikat.

I.V. Sztálin 1936. októberében a Spanyol Kommunista Párt főtitkárához, José Diazhoz intézett táviratában az egész szovjet nép gondolatait és érzéseit juttatta kifejezésre. Kiemelte, hogy milyen fontos és nagy jelentőségű a spanyol nép háborúja, amelyet minden nép együttérzése kísér. "A Szovjetunió dolgozói - írta I.V. Sztálin - csak kötelességüket teljesítik, mikor minden erejüktől telő segítséget megadnak Spanyolország forradalmi tömegeinek. Jól tudják, hogy Spanyolország felszabadítása a fasiszta reakciók igája alól nem a spanyolok magánügye, hanem az egész haladó és élenjáró emberiség közös ügye." /8/

A szovjet kormány képviselői több ízben leleplezték a "Benemavatózási Bizottságban", hogy Olaszország és Németország részt vesz a spanyol háborúban és hogy a Bizottság vezetői - Anglia és Franciaország kormányfőférfiai-kétszínű politikát folytatnak. A Szovjetunió rámutatott arra, hogy a spanyol köztársaságot a "Benemavatózási Bizottság" egyenlőtlen helyzetbe hozta ellenfelével szemben, egyoldalú tetteivel halálra ítélte azt és ugyanakkor megengedte, hogy az ellene harcoló lázadókat és az olasz-német fasisztákat ellássák hadianyaggal.

1936. október 23-án a Szovjetunió kormánya bejelentette, hogy őt sen köti jobban a benemavatózási szerződés, mint a többi aláíró. /9/ Ilyen módon a Szovjetunió szabadkezet biztosított magának a spanyol köztársasági kormány megsegítésének kérdésében.

A szovjet kormány határozata nagy segítséget nyújtott a köztársasági Spanyolországnak védelmé megerősítésében és megszilárdította a spanyol népnek azt a törekvését, hogy maga határozhasson sorsáról. Ez a védekező magatartás olyan ellenállássá vált, amely bámulatba ejtette a világot. Ebben nagy része volt annak a hathatós segítségnek, amelyet a Szovjetunió nyújtott a spanyol köztársaságnak, a spanyol népnek.

A spanyolországi nemzeti-forradalmi háború a demokratikus erők harci szolidaritásának ragyogó példáit mutatta a világnak: a munkások, a parasztok és a haladó értelmiség minden országban tömeggyűléseket és tüntetéseket rendezett, követelte az u.n. benemavatózási politika megszüntetését, a spanyol-

---

9/ Pravda, 1936. október 24.

8/ Pravda, 1936. október 16.

országi intervenció határozott beszüntetését. pénzt gyűjtött a spanyol köztársaságnak. A kommunista pártok a proletár internacionalizmushoz híven a spanyol nép védelmezőinek első soraiban álltak. A világ majdnem minden országából antifasiszta önkéntesek özönlöttek Spanyolországba, hogy "nemzetközi brigádokat" alakítva, fegyverrel harcoljanak a lázadók és a fasiszta intervenciók ellen. Az antifasiszta brigádok tagjai hervadhatatlan érdemeket szereztek a spanyol nép szabadságharcában, magasra emelték a proletár internacionalizmus zászlaját és vérrel pecsételték meg szilárd meggyőződésüket. A köztársasági Spanyolország kitűnő példa és tanulság volt az egész világ dolgozóinak és demokratáinak, amely megmutatta, hogy gátat lehet vetni a fasiszmusnak és meg lehet erősíteni a demokráciát és a békét.

- . -

A spanyolországi háború több szakaszon át változó sikerrel folyt. A háború első hónapjaiban a fasiszta támadás közvetlen célpontja a főváros - Madrid - elfoglalása volt. A frankóista tábornokok azt hitték, hogy Madridot könnyen elfoglalhatják, hiszen a köztársaságnak nem volt rendes hadserege és a lázadók reguláris csapataival csak sebtében megszervezett, rosszul felfegyverzett és kiképzetlen népfelkelőket állított szembe. A fasiszták arra számítottak, hogy Madrid elfoglalásával halálos csapást mérnek a köztársasági erőkre.

1936 október végén és november elején a fasiszta oszlopok - amelyek nagyrészt olasz és német repülőgépeken a félszigetre szállított marokkói csapatokból állottak - megkezdték előnyomulásukat a Tajo medencéjében, elfoglalták Toledót, a köztársasági körzet más városait és november 6-án Madrid környékére értek. Ezzel egyidejűleg más fasiszta oszlopok északról indultak Madrid ellen. A fővárost komoly veszély fenyegette. A köztársasági kormány Valenciába tette át székhelyét.

A miniszterelnök /és egyben hadügyminiszter/ Largo Caballero, a legtöbb miniszter és több magasrangú katonatiszt azon a véleményen volt, hogy a főváros védelme lehetetlen, a köztársasági erőket új védelmi vonalra kell visszavonni és át kell engedni Madridot és Madrid környékét a fasisztáknak. A helyzetet a Kommunista Párt mentette meg. Fellepett e defetista politika ellen és minden erőt mozgósított Madrid védelmének megszervezésére. A Párt leküzdötte Largo Caballero defetista politikáját, a trockisták, anarchisták és a köztársasággal szembenálló egyéb ellenséges elemek árulását és a népet a fővárosért fegyvert ragadó szilárd erővé kovácsolta. A kommunisták által fellelkesített és mozgósított madridi dolgozók a várost valóságos erőddé építették ki. A Kommunista Párt által szervezett reguláris katonai egységek, köztük a híres 5. ezred, fedezte a legveszélyesebb vonalakat. Madrid védelménél született meg az új népi-köztársasági hadsereg.

Ugyanekkor érkeztek meg Madridba az első nemzetközi brigádrészek, és jelentek meg az első köztársasági repülőgépek és tankok, amelyek nagy szerepet játszottak Madrid védelmében. Ezekben a döntő napokban a spanyol nép meggyőződött a Szovjetunió és a többi ország kommunista pártjainak testvéri szolidaritásáról. Ez a szolidaritás a kommunisták által vezetett madridi dolgozók hősiességével párosulva megmentette Spanyolország fővárosát. A fasiszta csapatok Madrid kapuinál súlyos vereséget szenvedtek. A háború új szakaszába lépett. A katonai séta - aminek a beavatkozást a lázadó tábornokok elképzelték - hosszú és számukra súlyos megpróbáltatásokat jelentő háborúvá vált. A fasiszta államok a Madrid elleni első támadás kudarca után kiterjesztették az intervenciót. 1937-ben az intervenciók északnyugatról újabb támadást intéztek Madrid ellen, de súlyos veszteséget szenvedve kellett meghátrálniuk. Ekkor egy olasz hadtestet küldtek Spanyolországba és március 8-án az intervenciók harmadszor is rohamra indultak Madrid ellen. Azt, ami a francóista marokkói csapatoknak nem sikerült, ezuttal masseláni feketeágassai próbálták meg.

Madridot ismét nagy veszély fenyegette. És újra a Kommunista Párt mozgósította a népet. A főként kommunisták vezetése alatt álló katonai alakulatok megállították az északkelet felől előretörő külföldi oszlopokat. A fasiszta rablók Madridtól ötven kilométerre, Guadalajaránál - felszerelésbeli fölényük ellenére - újabb vereséget szenvedtek. A köztársasági csapatok több ezer foglyot ejtettek és nagymennyiségű fegyvert és hadifelszerelést zsákmányoltak.

A helyzet a köztársasági táborban ebben az időszakban súlyossá vált. A szocialista párt vezetőinek jelentős része - Julian Besteiro, Largo Caballero és Indalecio Prieto - az élen, az anarchista főkolompók és több polgári-köztársasági és nacionalista politikus - hol titokban, hol nyíltan - elkeseredetten ellenezte az ellenállás folytatását és a háború helyes vezetését. A köztársaság nem rendelkezett szervezett hadiiparral, nem tudta megteremteti a szükséges tartalékokat és védelmi vonalakat és nem tudott megbízható állambiztonsági szerveket alakítani. Largo Caballero minden módon a Kommunista Párt által erőlyesen javasolt rendszabályok meggyújtásán munkálkodott.

A Kommunista Párt már a háború első napjaitól kezdve széleskörű programot dolgozott ki az ország tartalékainak és a nép minden erejének mozgósítására, hogy lehetővé tegye a győzelmet a fasiszta lázadók és az intervenciók felett. A Kommunista Párt követelései a következők voltak: fegyelmezett reguláris népi hadsereg szervezése egyszemélyi parancsnokság alatt, mert az első hónapokban a csapatok kisebb részlegekre és csoportokra oszlottak; tartalékok előteremtése; a front és a hátsó rész megtisztítása az ellenség ügynökeiktől; a hadiipar fejlesztése; a front ellátásának biztosítása, mégpedig úgy, hogy nyújtsanak segítséget a parasztnak és elégtételt ki évszázados vágyaikat: gyökeres agrárreform útján adják át a földbirtokosok földjeit a parasztnak; szervezzék meg a partizán-

harcot az ellenség által megszállt körzetekben,

Ezeknek a rendszabályoknak a megvalósítása azonban nagy nehézségekbe ütközött. A szocialista párti reakciós vezetők, az anarchista főkolomposok és a trockista bandák /akik az anarcho-szindikalista Nemzeti Munkaszövetség egyes szakszervezeti szervezeteire és az anarchista csoportokra támaszkodtak/ bomlasztó ellenforradalmi tevékenysége komoly veszéllyel fenyegette az ellenállás folytatását.

Emellett Spanyolországban 1936-ban - amikor a spanyol nép a fasizmus ellen harcolt és nemzeti függetlenségét védte az olasz-német intervencióval szemben - a regionalizmusnak és a széttagoaltságnak ugyancsak a politikáját folytatták, mint amelyet a spanyol anarchisták 1873-ban a kantonális felkelés idején folytattak, és amelyet Engels olyan élesen elítélt /10/. Ezt a politikát csak elmélyítették a trockista banditák ellenforradalmi mesterkedései. 1936-ban, akárcsak 1873-ban, minden kisebb vagy nagyobb közigazgatási kerület saját számlájára és kockázatára harcolt, csupán arra törekedett, hogy a határain belül levő fasizma erőket semmisítse meg. Ez a széttagoaltság kezdetben úgy keletkezett, hogy a dolgozó tömegek csapatokba verődve válaszoltak a lázadók kihívására. Ez akkor - amikor a kormány ingadozó és határozatlan politikát folytatott - érthető is volt, de később már nagy kárt okozott a megvédendő ügynek. Az ellenállás szétforgácsolódott. Minden egyes körzetnek, minden egyes tartománynak, városnak vagy községnek és ezeken belül minden egyes pártnak vagy szakszervezeti csoportnak megvolt a maga apró csapata, hadiipara, katonai vezetősége. Ezek a vezetők azonban nem értették meg, hogy közös akciót kellene folytatni, és megtagadták, hogy egységes fegyelem alá vonják őket és teljesítsék a központi kormány katonai terveit.

A kormány, amelyet a háború első hónapjaiban doktor Giral vezetett, a népet fegyverezte fel az állam rendelkezésére álló kevés fegyverrel, de képtelen volt változtatni a kialakult állapoton, bár becsülettel törekedett erre. Ez a helyzet még a Népfront-kormány megalakulása /1936 szeptember/ után is fennmaradt. Ebben a kormányban helyet foglaltak a köztársasági, a szocialista és a kommunista párt képviselői, a miniszterelnök Largo Caballero lett. Largo Caballero a kommunisták követelései ellenére is ellenezte a reguláris hadsereg megalakítását, mondván, hogy Spanyolország "a partizánok országa, amelynek a védelemhez nincs szüksége hadseregre." A hadsereg megalakítása után ellenezte az egységes parancsnokság létrehozását, a hadműveletek vezetésének központosítását, a tartalékok megteremtését és a hadiipar fejlesztését. Mindezzel az ellenség közére játszott. Franco tábornok és a lázadók nem is kívánhattak volna jobb feltételeket maguknak a köztársaság elleni agresszió kifejtésére. A miniszterelnök és a hadügyminiszter állásfoglalása abból fakadt, hogy ellenségei voltak a Kommunista Pártnak és a Kommunista Párt növekedő befolyása szálka volt a szemükben.

Largo Caballero és a szocialista párt többi ál-balol-

dali vezetői a trockistákra és anarchistákra támaszkodtak, az ő nézeteiket fogadták el és széles teret nyitottak az anarchisták külön csoportjainak kalandorpolitikája előtt. Az 1936. évi forradalmi helyzettel kapcsolatban - ugyanugy, mint 1873-ban - világossá vált az anarchizmus kispolgári, proletárellelens és forradalomellenes lényege. Az anarchisták kijelentették, hogy a politikán kívül állnak, de szenvedélyes politikai szerencselovagokká váltak. Azt követelték, hogy adjanak nekik helyet a központi és az autonóm kormányokban, sőt arra törekedtek, hogy saját vezetésük alatt szakszervezeti kormányokat alakítsanak. Az államnak ezek az „ellenzői” ahelyett, hogy eltörölték volna az államot és „a szabad megegyezést” hirdették volna, egy egész sor kis államot alakítottak minisztertanácsokkal, rendőrségekkel, hadseregekkel és saját pénzrendszerrel.

Az anarchista államszervezet tipikus példája az a „rend”, amelyet Aragonban hoztak létre. Itt az anarchisták egy bizonyos „rablókirályságot” állítottak fel, amelyet egy tanács élén Ascaso volt banditavezér kormányzott. Ascaso erőszakos cselekedetekkel és rablásokkal terrorizálta a vidék lakosságát, amely nagyrészt parasztokból állt. Az aragoniai parasztokat kötelezték, hogy szolgáltatassák be az anarchista bizottságoknak állataikat, mezőgazdasági termékeiket, munkaeszközeiket, értéktárgyaikat, sőt földjüket is adják át közös használatra. Az anarchisták érvénytelenítették az eddigi pénzt, amelyet a lakosoknak át kellett volna adnia a tanács ügynökeinek. A köztársasági pénz helyett az anarchista állam papírpénzt bocsátott ki, amelynek semmi értéke sem volt. Mindez elkeserítette a parasztokat, akik a francóista táborba menekültek, hogy megszabaduljanak az anarchista „szabadságtól”.

Katalóniában és más körzetekben a trockisták és az anarchisták az ipari és a közlekedési berendezéseket magánvállalkozásukká tették. A kezükbe kaparintott fémáru- és textilüzemek nem a front szükségleteit tartották szem előtt, hanem azt termelték, ami - az anarchisták szerint - a legtöbb hasznot hozta. Az új tulajdonosok és az anarchista kapitalisták kereskedelmi szervezetet alakítottak gyümölcs és más cikkek kivitelére, hogy ezzel külföldi valutát szerezzenek, megfosztották a kormányt ettől a bevételi forrástól, amelyre szüksége volt máskor is, de különösen most, amikor a „Benemavatózási Bizottság” által guzsbakötött spanyol nép súlyos harcot vívott a belső és külső ellenség ellen.

Ez a helyzet egészen 1937 májusáig fennállt. Május elején anarchisták és a trockisták - érezve a lakosság részéről irántuk megnyilvánuló fokozódó gyűlöletet - elhatározták, hogy erőszakkal kaparintják kezükbe a hatalmat. Ezért kiűritették az aragoniai frontot, csapataik és hadianyaguk egy részét átdobták Barcelonába, ahol 1937. május 3-4-én államcsínyt hajtottak végre a köztársasági kormány ellen, mégpedig olyan időpontban, amikor a baszk fronton Irun elvesztése és Guernica lerombolása után a köztársaság helyzete különösen veszélyessé vált, mert a lázadók az ország fő ipari körzetei felé törtek előre.

A kommunisták rendkívüli erőfeszítéssel próbálták megjavítani a helyzetet és azt követelték Largo Caballero miniszterelnöktől, hogy vessen véget ennek a bűnös és szegényes állapotnak, szedje ráncba az anarchistákat és hozza helyre a front helyzetét. Ezzel egyidejűleg megnagyarázták a tömegeknek a való helyzetet és rámutattak arra, milyen rendszabályok lennének szükségesek az ellenállás folytatásához. A miniszterelnök nem volt hajlandó meghallgatni a kommunisták követeléseit, ezért a kommunista miniszterek kiléptek a kormányból, Kormányválság állt be. A népi tömegek nyomására Largo Caballero 1937 májusában kénytelen volt lemondani.

Az új kormány élére egy másik szocialista, Juan Negrin került. Ebben a kormányban nem vettek részt az anarchisták és Negrin - nagy késsélelemmel - megkezdte néhány olyan hálászthatatlan rendszabály életbeléptetését, amelyet a kommunisták már régen követeltek, és megpróbálta annak a túrhetetlen állapotnak a megváltoztatását, amely Malaga és Vasconia elvesztéséhez vezetett. A Negrin-kormány mégsem tisztította meg elég erélyesen és következetesen a hátországot és a hadsereget a trockista és az anarchista árulóktól, provokátoroktól és más ellenséges elemektől.

Vasconiában, Spanyolország legnagyobb ipari körzetében, ahol a politikai, gazdasági és katonai vezetés a baszk nacionalista párt kezében volt, nem szerveztek reguláris hadsereget, és a népi erőket nem mozgósították a harcra olyan mértékben, mint a köztársasági Spanyolország többi körzeteiben. A földet nem adták a parasztok kezébe, nem hajtották végre a helyzetnek megfelelő forradalmi-demokratikus változtatásokat. Kiaknázatlanul maradtak egy hatalmas hadiipar megszerzésének lehetőségei. Pedig lényegében Vasconiában összpontosult az ország vasipara, itt voltak a nagy finomechanikai gyárak, valamint a nagy robbanóanyag-gyárak.

Largo Caballero nem nyújtott komoly segítséget a baszkoknak, azzal igazolva semmittevését, hogy Vasconiának autonóm kormánya van. Ez arra vezetett, hogy Vasconiában szeparatista irányzatok kezdtek felütni fejüket. Odáig fajult a helyzet, hogy a baszk szeparatisták között olyan felhívások hangzottak el, hogy szüntessék be a háborút és helyezték az országot idegen zászló védnöksége alá.

1937 június 19-én az intervenciók és a lázadók nagy támadást indítottak az északi fronton és július 20-án elfoglalták Bilbaót, Vasconia fővárosát. A támadás támogatására tömegesen vetették be német és olasz repülőket és a német flotta az angol és a francia flotta támogatásával blokádnak alá vette a Biscayai öböl partvidékét. De sem a védtelen városok kegyetlen bombázása, sem Guernica német repülőik által való barbár elpusztítása /1937 április 26/, sem az intervenciók sereg őriási létszámbeli fölénye, sem a blokádnak nem hozott sikert a támadóknak. Vasconiában az intervenciók és a lázadók a köztársasági csapatok és az egész nép elkeseredett ellenállásába ütköztek.

A baszk népfölkelők és a népi erők, különösen San Sebastianban és Irun védelme idején megmutatták harci szellemüket és bátorságukat. Hősies erőfeszítéseikkel éles ellentétben állott a baszk nacionalista vezetőknek az a szándéka, hogy szüntessék be a harcot, nehogy kár érje a nagy iparvállalatokat és így a lázadók oldalán álló baszk nagytőkések érdekeit. Vasconia elfoglalása után a baszk kapitalisták gyáraikat sértetlenül találhatták és rögtön meg is kezdték a termelést a francoista hadsereg számára. Tehát éppen Vasconia autonóm kormánya burzsoá-nacionalista vezetőinek kapituláns politikája volt az oka annak, hogy az intervenciósok Vasconiát elfoglalhatták.

1937. július 20-án elesett Bilbao, Vasconia fővárosa és néhány hónappal később az egész északi szénbányavidék és vasipari körzet a lázadók kezébe került. Október 22-én elesett a köztársaságiak utolsó északi bástyája: Gijón /Asturia/. Az északi iparvidék elváltása súlyos csapás volt a köztársaságra. A fronton válságosra fordult a helyzet.

A köztársaságiakra az északi fronton szenvedett vereség után heves támadások vártak a keleti /aragoniai/ fronton, ahol az intervenciósok igyekeztek kijutni a Földközi-tengerre és kezükbe kaparintani Katalóniát. A keleti front helyzete 1937 őszén kedvezőtlené vált a köztársaságiak számára. Katalóniában hosszú ideig minden ellenőrzés nélkül garázdálkodtak az anarchisták és a trockisták, akik akadályozták az erős reguláris hadsereg megalakítását, megbontották a fegyelmet a katonai alakulatokban és mintegy provokálták, hogy a lakosság akciókat indítson a köztársaság ellen.

A német és olasz fasiszták, mielőtt északon és keleten megindították volna a hadműveleteket /amelyekben a német repülők és az olasz légi- és szárazföldi erők nagy egységekkel vettek részt, mielőtt a német repülőkötelékek 1937. májusában támadást indítottak volna Almeria ellen, előrelátóan kiléptek a "Benemavatók Bizottságából", kijelentve, hogy a továbbiakban saját belátásuk szerint járnak el a spanyol köztársasággal szemben. Azt hitték, hogy ezek után a fenyegetések után és a köztársasági Spanyolországra mért súlyos csapások köve kezében a köztársaság már nem képes soká ellenállni. A hitleristák azonban tévedtek. Éppen az ellenkezője következett be, a fasiszta vérengzések még jobban megerősítették a köztársaság védelmezőinek harci elszántságát.

1937-ben a köztársasági hadsereg előretört Levanta térségében és felszabadította Teruel-t. Az előnyomulást a jobb oldali szocialista honvédelmi miniszter, Indalecio Prieto defetista politikája ellenére valósították meg. Prieto pesszimizmusa és kapituláns politikája demoralizálta, bomlasztotta a hadsereg vezetőinek körét, bátorította a kormányt és azokat, akik a francia és az angol kényszolgálatnál szoros kapcsolatban állva összeesküdtek Spanyolország Francónak való kiszolgáltatására.

1938 márciusában a fasiszta hadak fő erőit az arago-

niai fronton vonták össze és megindították a támadást Teruel ellen. A Prieto áruló taktikája miatt meggyengült köztársasági hadsereg kénytelen volt kiüríteni a várost. Így az ellenségnek sikerült megvalósítania azt a tervét, hogy kijusson a Földközi tengerhez, kettévágja a köztársaság területét és ezzel elszigetelje Kataloniát a köztársasági Spanyolország többi részétől. A köztársaság katonai és politikai helyzete jelentősen megrendült.

Az ellenség ügynökei fokozták tevékenységüket. A kapitulánsok és a kishitűek a nép szenvedéseire és a katonai kudarcokra spekulálva arra törekedtek, hogy megtörjék a köztársaságiak ellenállását. A Kommunista Párt mozgósította a népet ez ellen a kapituláns kísérletek ellen. A kommunisták a népi tömegekre támaszkodva és a különböző politikai pártok becsületes, hazafias csoportjaival szövetségben, támogatták a kormányt a köztársaság ellenségei elleni harcban.

A fasiszták támadást kíséreltek meg Katalonia ellen, de visszaverték őket. Ekkor, 1938 júniusában a fasiszták husz hadosztályt vontak össze délen, megerősítették tüzérséggel és páncélosokkal, és nagy repülőerőktől támogatva hatalmas támadást indítottak Valencia elfoglalására. Valencia védelmére a köztársasági hadak parancsnoksága július végén támadó hadműveleteket indított az Ebro frontján. A köztársaságiak átkeltek a folyón, megtámadták az ellenséget és súlyos vereséget mértek rá. A támadás célját azonban nem érték el teljes mértékben, mert az ellenség ügynökei, akik Prieto segítségével különböző vezérkari posztokba és kormányintézményekbe lopakodtak be, meggyújtották az előzetes hadműveleteket a déli-központi övezetben, holott ezeknek támogatniuk kellett volna az Ebro frontján folyó hadműveleteket. A köztársaságiak több mint három hónapig védték az ellenség számbeli fölényben lévő erőivel szemben az Ebro déli partján kiépített hidfőt és ezzel megakadályozták, hogy az ellenség kiszélesítse a köztársaságiak kettévágására irányuló éket. Az Ebro-menti hadműveleteknek igen nagy erkölcsi és politikai jelentőségük volt. Megmutatta a köztársasági hadak egyre fokozódó harcképességét, és parancsnokaiknak növekedő katonai tudását.

A Kommunista Párt hősiességével és harci szellemével, valamint az egész háború ideje alatt követett helyes politikájával sokezer munkás, paraszt és értelmiségi ragaszkodását és szeretetét, valamint minden becsületes köztársaságpárti megbecsülését és rokonszenvét vitta ki magának. A Kommunista Párt a Köztársaság védőinek első soraiban harcolt és legjobb fiait adta a frontnak. Emellett pedig arra törekedett, hogy minden eszközzel elősegítse a társadalmi átalakulást és megszilárdítsa a demokratikus erők egységét. A tömegektől támogatott kommunisták kitartó erőfeszítései eredményeképpen a háború ideje alatt megteremtették a spanyol népi demokratikus köztársaság megalakításának az alapjait.

A Népfront-kormány kisajátította a nagybirtokosok földjeit és átadta azokat a szegényparasztoknak és napszámosoknak, sőt ezenkívül hitelt és vetőmagot is adott nekik. Ellenőrzés alá

vonták a bankokat és a tulajdonosaik által elhagyott üzemeket. A bankok és az üzemek felett a munkások és az állam közösen gyakoroltak felügyeletet. A nemzeti kérdés megoldásában jelentős lépéseket tettek: elismerték a nemzetek önrendelkezési jogát, megalakították Vasconia autonóm kormányát, megerősítették a katalán kormányt, előkészítették azt a kérdést, hogy miként oldják meg Galicia autonómiáját a terület felszabadítása után.

Széleskörű intézkedéseket fogantatosítottak szociális-kulturális területen is. A főiskolák és egyetemek kapuit kitérték a munkások és parasztok elé, és anyagi segítséget nyújtottak a tanulóknak tanulmányaik idejére. A gyárakban megvalósították az egyenlő munkáért egyenlő bér elvét nők és férfiak részére egyaránt. Különös gondoskodással vették körül az anyákat és a gyermekeket, akiket állandóan segélyeztek.

Egyre nőtt a kommunisták befolyása az egész köztársasági Spanyolországban és különösen a fronton. A kommunisták vezetésével megalakult a Néphadsereg. A kommunisták viselték a háboru súlyának zömét. Valahányszor nehéz helyzetből kellett kiutat találni, a kommunistákhoz fordultak.

A háboru megindulása után Katalóniában létrejött az Egyesült Katalán Szocialista Párt, miután a Katalán Kommunista Párt, a Katalán Szocialista Szövetség, Katalónia Szocialista Szövetsége és Katalónia Proletárpártja - a marxista-leninista alapelvek elismerése alapján - egyesültek. A Spanyol Kommunista Párt mellett ez a párt nagy szerepet játszott a katalán munkásosztály megszervezésében és politikai nevelésében, miután harcra mozgósította a munkásosztályt a fasiszta agresszorok ellen.

Azok a bátor forradalmi-demokratikus átalakítások, amelyeket a spanyol köztársaságban a háboru éveiben valósítottak meg, még nagyobb gyűlöletet keltettek a belső és a nemzetközi reakció soraiban a köztársaság iránt. Az angliai és a franciaországi és a mögöttük álló amerikai uralkodó körök az 1938 szeptemberében a hitlerista Németországgal való müncheni lepakálás után még ellenségesebb politikát folytattak a spanyol köztársasággal szemben és azon igyekeztek, hogy a német és az olasz intervenciók kezével mielőbb megfojtsák azt. Az a körülmény, hogy a francia reakciós kormány 1938 júniusában lezárta a francia-spanyol határt és a francia hatóságok visszatartották a köztársasági kormány által Franciaországban vásárolt és türelmetlenül várt hadianyagot, különösen repülőgépeket, közvetlenül elősegítette Katalónia elvesztését.

A köztársaság ellenségei egyre tevékenyebbek lettek. A nemzetközi imperializmus ügynökei, - a trockisták, az anarchisták, a jobboldali szocialisták és más árulók - fokozták a harcot a Kommunista Párt és a Népfront ellen. A müncheni egyezmény aláírásának híre erősen aláasta a spanyol harcosok erkölcsi szellemét. Látták, hogy Olaszország és Németország fasiszta seregei napról-napra nőnek és egyre több segítséget nyujta-

nak nekik az angol-francia imperialisták, akiket felbőszít az, hogy ilyen hosszú ideje áll ellen a köztársaság.

Ilyen körülmények között az intervenciósok 1938 december 23-án újabb támadást indítottak Katalóniában. A támadásban mintegy 300.000 főnyi olasz, német és francóista katona vett részt, míg a köztársasági hadsereg létszáma 100-120.000 fő volt, és mindössze 37.000 puskával rendelkeztek. Minden köztársasági repülőgépre 15-20 fasiszta repülőgép esett. Az erők aránya tankokban 1:35, gépfegyverekben 1:15, tüzérségben 1:30 volt. Amíg a gyengén felfegyverzett köztársasági katonák vérüket hullatva tartóztatták fel az állig felfegyverzett ellenség előnyomulását, addig Franciaországban ott vesztegeltek a spanyol köztársasági kormány által vásárolt gépfegyverekkel, fegyverzettel, repülőgépekkel megpakolt szorolványok, mert a francia hatóságok nem engedték meg kivitelüket a köztársasági Spanyolországba.

A katalóniai front helyzetének rendbeszedésére a köztársasági vezérkar nagyméretű hadműveleteket szervezett Extremadura és Andaluzia körzetében. De a központi övezet vezérkara, amelynek a francia és az angol kémszolgálat ügynökei: Muedra és Garijo alezredek, ill. Casado ezredek is tagjai voltak, szabotálta ezeket a hadműveleteket. Ugyanakkor Casado együttműködve az anarchistákkal, a spanyol vezérkarba befurakodott angol kémekkel és a jobboldali szocialisták egy csoportjával /élükön J. Besteiroval/ áruló tervet dolgozott ki, miként juttassák a fasiszták kezére Madridot. Casado - hogy elterelje magáról a gyanút - a madridi fronton egy ügynevezett "váratlan hadmozdulatot" tett, amely azonban egyáltalán nem volt váratlan az ellenség számára. Casado gondoskodott arról, hogy a tervezett hadmozdulat napjáról és órájáról egész Madrid tudomást szerezzen. Ezzel a hadmozdulattal Casadónak az volt a célja, hogy megsemmisülésbe vigye, hősi halálba kergesse azokat a köztársasági főerőket, amelyek még szembeállhattak volna a Madrid feladását kifőző bűnös tervekkel. A zömükben kommunistákból álló csapatokat a parancsnokság abban a "megtiszteltetésben" részesítette, hogy a hadművelet élvonalában álljanak. Amikor ezek a csapatok támadásba lendültek, tüzfüggöny fogadta és söpörte el őket. A reformista Julian Besteiro - aki nemrég látogatta meg Londonban Edent - éppen ebben az időben próbálta eltávolítani Negrint a kormány éléről, hogy egy kapituláns kormányt alakítson. Ez a mesterkedés a "mocsár összeesküvése" elnevezést nyerte.

1939 január 26-án az angol-francia-amerikai szolgálatban álló spanyol árulók, akik a köztársasági vezérkar magas tisztségeibe furakodtak be, feladták Barcelonát és február 11-én az egész Katalóniát kezükbe kerítő fasiszták elérték a francia-spanyol határt. Ugyanakkor az áruló Ubietta, aki a Menorca szigetén lévő haditengerészeti támpont parancsnoka volt, átadta a szigetet a francóistáknak. Franco képviselője a Devonshire angol cirkáló fedélzetén érkezett a szigetre.

Több mint 300.000 spanyol, aki nem akart a francóisták által elfoglalt területen maradni, Franciaországban keresett menedéket, a francia kormány azonban koncentrációs táborba zárta őket, majd egy részüket kiadta Franco hóhérainak. Anglia és

Franciaország kormánya Francót a lázadók főkolomposát elismerte a "spanyol kormány fejének" és azt követelte a köztársasági Spanyolország kormányától, hogy feltétlenül kapituláljon Franco előtt.

A köztársasági kormány azonban határozottan elutasította ezt az ultimátumot. Katalónia elvesztése után a kormány 1939 februárjában átköltözött Madridba, hogy szervezze meg ebben a körzetben az ellenállást és folytassa a harcot. A kormánnyal együtt sok katonai vezető érkezett Madridba, köztük kommunista parancsnokok is, akik a háboruban megmutatták hősiességüket, a köztársaság ügye iránti hűségüket, harci szellemüket és elszántságukat.

A köztársaság további ellenállására minden lehetőség megvolt. Madrid körzetében, a front központi-déli övezetében, még öt köztársasági hadsereg alkotott szilárd védelmi vonalat. A köztársaságnak erre az időre - bár kicsi - de egyre erősödő hadiipara fejlődött ki. A nép a Kommunista Párt vezetése alatt telve volt elszántsággal, hogy a győzelemig folytatja a harcot. Negrin tudomást szerezve arról, hogy az ellenség fondorlatai következtében a központi fronton bomlás jelei mutatkoznak, segíteni akart a helyzeten és a párt és a nép bizalmát élvező kommunistákat nevezett ki parancsnokoknak a front legveszélyeztetettebb pontjaira.

A spanyol nép iránti nemzetközi szolidaritás mozgalma ebben az időben érte el tetőfokát. Az egész világ dolgozói látták, hogy a spanyol nép hősi harca a fasiszta államok nagy erőit köti le és ezzel megakadályozza egy világháború kirobbantását. Az egész világon széles kereteket öltött az angol, a francia és az amerikai kormány bűnös külpolitikájával szembeni népi mozgalom.

Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok uralkodó körei a spanyol köztársaságiak ellenállásának megtörése érdekében újabb csapást akartak mérni hátulról a hősi küzdelmet folytató spanyol népre. E csapás sikerét elősegítette az, hogy ebben a nehéz helyzetben a köztársasági kormány feje - Negrin - ingadozott. E határozatlanság lehetővé tette, hogy az összeesküvők megvalósítsák a köztársaság ellen kifőzött terveiket. Amikor Negrin elhatározta, hogy a védelmi vonal legfelelősségteljesebb szakaszaira kommunistákat állít, már késő volt. Az összeesküvés már alaposan kibontakozott. Az összeesküvés részesei tudták, hogy vesztenek, ha a kommunisták kerülnek a front élére és ezért sürgették a zendülést.

1939 március 3-án a spanyol köztársaság haditengerészeti támaszpontján, Cartagenában fasiszta lázadás tört ki. A hajóraj árulókból álló parancsnoksága /a hajóraj politikai biztosa jobboldali szocialista volt/ a köztársasági flottát Bizertába irányította, és így a köztársaságot megfosztotta legfontosabb védelmi eszközétől. Egyidejűleg Madridban megalakították az ugynevezett honvédelmi-juntát, Ennek élén Casado ezredes állt, mellette pedig Julian Besteiro jobboldali szocialista vezető, és támogatta őket Spiriano Mera, anarchista főkolompos. A junta nyílt harcot indított a köztársasági Negrin-kormány ellen és március 5-6-án kezébe ragadta a hatalmat Mad-

riában. Első dolga az volt, hogy a frontot megnyissa az ellenség előtt. E gyalázatos gaztett után pedig március 18-án "becsületes és érdemleges" békét kért Francótól. A kapituláns, áruló junta kiengedte a börtönből a fasisztákat és ügynökei vadászatot indítottak a kommunisták és a spanyol hazafiak ellen, megölték vagy kiszolgáltatták őket Francónak.

A kommunisták befoglalásának növekedése nemcsak a lövészárkok túlsó oldalán levő ellenséget és imperialista segítő társait ejtette súlyos aggodalomba, hanem a régi spanyol apolitikus politikai kalandorokat, különösen a szocialista párt és az anarchisták vezetőit is. Örök szégyenük marad, hogy tagjai voltak Casado ezredes áruló juntájának, amely Spanyolországot a fasiszták kezére játszotta.

Ebben az áruló juntában tevékeny részt vállaltak a szocialista és anarchista főkolomposok, akiket szoros kapcsolat fűzött az angol kémiszolgálatához. A junta fennállásának rövid ideje alatt is kitűnt, hogy ezek az árulók gyűlölték a demokratikus forradalom vívmányait, amelyeket a Marx-Engels-Lenin-Sztálin nagy tanítását követő kommunisták valósítottak meg és védtek kitartóan. A junta sokszáz kommunistát kivégeztetett, sokezeret letartóztatott és Madrid feladásával egyidejűleg kiadta őket Francónak. Az angol-francia-amerikai imperialistákat szolgáló Casado-féle junta természetesen követte a "benemavatkozási politikát", és a nemzetközi reakció tevékenységének szégyenletes epilogusa volt. Politikája megfojtotta a spanyol köztársaságot és súlyos csapást mért a hazája szabadságáért és függetlenségéért hősi harcot vivő spanyol népre.

A junta tagjai megnyitották a frontot az ellenség előtt és lehetetlenné tették a kommunisták minden ellenállását, azután pedig elszöktek Spanyolországból. Az angol kormány erre a célra külön hadihajót bocsátott rendelkezésükre. Március 28-án a fasiszták betörték Madrid utcáira. Csak a Casado-féle junta árulása tette lehetővé számukra, hogy a spanyol főváros földjére tegyék lábukat.

Igy végződött a spanyol népnek a fasiszta lázadók és a német és olasz intervenciók ellen vívott háborúja, amely 32 hónapig tartott és a spanyol nép szabadságharcának hőskölteménye volt.

A spanyol nép hősi harcának - amellyel három évig tartóztatta fel a nemzetközi reakció erőinek támadását, nagy történelmi jelentősége van. A spanyol nép harca feltartóztatta a más népek elleni hitleri agressziót, ugyanakkor pedig megmutatta, hogy a Spanyolországra rákenyszerített fasiszta diktatúra semmilyen szilárd támaszra sem talál az országban és csak a nemzetközi reakció, különösen Franco új urai az amerikai imperialisták segítségével tarthatja fenn magát. Az imperialisták pedig Spanyolországot grammatikává akarják tenni és hídfőállást akarnak itt kiépíteni egy újabb világháború céljából.

A spanyol nép nemzeti-forradalmi háborúja rendkívül fontos szakasza volt annak a hosszú éveken át vívott forradalmi és hazafias harcnak, amelyet Spanyolország dolgozói a félféudális monarchia ellen a köztársaságért, a nemzeti függetlenségért, valamennyi dolgozó demokratikus szabadságjogaiért vívtak. Ha a spanyol nép átmenetileg vereséget is szenvedett, ez a háború mély nyomot hagyott a nép tudatában. A nemzeti-forradalmi háború tanulságai, a népi tömegek által ebben az időszakban szerzett gazdag tapasztalatok rendkívül nagy szerepet játszanak abban a harcban, amelyet a népek az imperialista hódítók ellen a békéért és a nemzeti függetlenségért vívnak.

A. I. NYEDOREZOV:

A cseh és szlovák népek nemzeti felszabadító mozgalma 1939-1945 között a német-fasiszta megszállók ellen.

/Voproszi Isztorii, 1953. 7.sz./

Недорезов А.И.: Национально-освободительное движение чешского и словацкого народов против немецко-фашистской оккупации в 1939-1945 годах.

Az angol, német, francia és olasz kormányok 1938 szeptemberében az amerikai uralkodó körök közvetlen segítségével feldarabolták Csehszlovákiát. A legnagyobb imperialista hatalmak Münchenben széttagolták Csehszlovákia állami szuverénitását. A cseh nép hön óhajtott hazája megvédését, de a csehszlovák burzsoázia uralkodóköréi Hitlernek segítettek az ország bekebelezésének előkészítésében, elutasították a Szovjetunió önzetlen segítségét, elfogadták az imperialista hatalmak diktátumát.

A csehszlovák burzsoázia sutbadobta a nemzeti függetlenség és szuverénitás zészlaját. A burzsoázia arra számított, hogy a német fasizmus elbánik a csehszlovák nép forradalmi mozgalmával és biztosítja számára a maximális nyereség megszerzését a proletariátus fokozott kizsákmányolása révén. K. Gottwald írta: "A cseh reakció, a finánc-, az ipari- és az agrár-nagytőke politikai képviselői a nemzet hátába dőfték a történet abban a pillanatban, amikor a nép fiai a határookra siettek, hogy a köztársaságot megvédjék legádázabb ellenségétől és a leigázás leggonoszabb formájától."/1/

Az országnak a német imperializmus által történt megszállása maga után vonta a csehek és szlovákok nemzeti államának felszámolását és e két testvéri szláv nép elválasztását. A cseh lakosságú körzetek, amelyek a "Cseh és Morva protektorátus" elnevezését kapták, német gyarmattá váltak, amelynek igazgatását Hitler helytartója végezte. A gyarmati rendszer álcázása végett megalakították a protektornak alárendelt báb-"kormányt". A megszállást elősegítő E. Sobota elnök Németországgal szemben szerzett különleges érdemeiért megkapta egész életére az "államelnök" címét./2/ A protektorátus területét "örök időkre"

1/ Klement Gottwald, Deset let., Sbornik stati a projevu, 1936-1946. Praha. "Svoboda". 1947, 243-244.1.

2/ E. Sobota, Co to byl protektorat, Praha, 1946. 34.1.

német csapatok szállták meg. A csehszlovák hadsereget felszámolták, a protektorátust megfosztották a külső kapcsolatok jogától./3/

Szlovákia rabságba döntése némileg más módon történt. Területének jelentős részét a fasiszta Magyarország tartotta megszállva. A többi részen a hitleristák megalapították a fiktív szlovák államot, amelynek élére a Gestapo és a Vatikán régi ügynökeit állították. A német fasiszták ilyen cselfogás segítségével akarták elválasztani egymástól a cseheket és szlovákokat, akarták elhinteni köztük a bizalmatlanságot és ellenségeskedést, így akarták felszítani a szlovák népben a nacionalizmus érzését és a szlovák katonákat saját rablőháborújuk folytatására akarták felhasználni. A német kormány Szlovákiát rabságbadöntő szerződések és egyezmények hálójával vette körül, amelyek Németországtól teljes gyarmati függőségbe hozták. Németország és Szlovákia közt Berlinben március 23-án került aláírásra a 25 éves szerződés/4/, amely szerint Németország jogot nyert arra, hogy Szlovákia területén fegyveres erőket tarthasson, hogy katonai támaszpontokat és más katonai berendezéseket építsen. A szlovák "kormány" kötelezte magát, hogy a német kormánnyal egyetértésben folytatja külpolitikáját és szervezi meg haderejét./5/ A szerződéssel egyidejűleg aláírt titkos jegyzőkönyv kimondotta, hogy Szlovákiában növelik az élelmicikkek előállítását és ezek kivitelét Németországba, ki szélesítik a hasznos ásványok felkutatását és kitermelését a német ipar számára; az ipari termelést a német monopoliumok, Szlovákia pénzügyeit pedig a német bankok ellenőrzése alá helyezik, fokozzák a faanyag kivitelét Németországba stb./6/

A hitleristák, amikor Csehszlovákiát Németország gyarmati függvényévé változtatták, arra törekedtek, hogy ipari termelőképességét, emberanyagát és nyersanyagforrásait a világháború megszerzése céljából felhasználják az agresszív imperialista háború folytatásához. A német monopolizáció számos állami és hadiüzemet kaparintott kezébe Csehszlovákiában, amelyeket a hitleristák "katonai zsákmány"-nak nyilvánítottak. A német monopolizáció most, hogy a legfontosabb vállalatok kényszerkibocsátású új részvényeire közvetlenül rátették a kezüket és a régi részvényeket összevásárolták, azzal, hogy a kis vállalatokat tönkretették, hogy ellenőrzésük alá helyezték a

---

3/ Sbirka zákonu a nařizeni Ročník 1939, c. 23. No.75.Erlass des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren vom 16. März 1939.

4/ A szerződés szövegét lásd a "Československo a norimberský proces. Hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistu proti Československu." Praha. 1946. 342-343.l.

5/ Uo.

6/ Uo. 343 l. skk.

bankokat stb., a megszállt ország valamennyi fontos iparágát a naguk szolgálatába állították.

Az "I.G. Farbenindustrie" konszern rátette kezét a vegyiparra, /7/ az "A.G. Reichswerke Herman Göring" /8/ konszern pedig a legfontosabb kohászati és gépgyárakra, a "Dresdener Bank" ellenőrzése alá vette a pilseni Škoda gyárakat, a brnoi "Zbrojevka" hadiüzemet, a kladnói "Poldina Hut" kohászati üzemet, papírgyárakat, szlovákiai bankokat, a "Deutsche Bank" ellenőrzése alá kerültek a cukorgyárak, a textilipar, az elektrotechnikai ipar stb.

A német monopoliumpok több mint 3000 kohászati üzemet és elektrotechnikai vállalatot, kb 100 bányát, több mint 400 vegyi és több mint 600 textilipari vállalatot, valamint a bőripar, az élelmiszer-, és más iparágak vállalatainak jelentős mennyiségét tartották ellenőrzésük alatt. Az ország egész gazdasága a megszállók kezében volt, ami lehetővé tette, hogy a Csehszlovákiában előállított ipari termékeket és élelmiszereket óriási mennyiségben vigyék ki Németországba. Németország egyedül a protektorátusból kétszerre többet vitt ki, mint amennyit az egész München előtti Csehszlovákia exportált a világ valamennyi országába. /9/ A kivitt termékek értékét úgy rögzítették le, mint Németország "adósságát" a protektorátussal és Szlovákiával szemben. Az utóbbiak ilyen módon semmit sem kaptak áruikért. A kár, amelyet a megszállók 1938-tól 1945-ig az országnak okoztak, 200 milliárd csehszlovák koronát tett ki. /10/ Mindez a népgazdaság lezüllését és az ország termelőerőinek hanyatlását idézte elő.

A nemzeti leigázás, a gyarmati kizsákmányolás és a politikai jogfosztás súlyos teherként nehezedett Csehszlovákia dolgozó tömegeire. A protektorátusban éppen úgy, mint Szlovákiában nemcsak felnőtteket, hanem gyermekeket is kényszermunkára kötelezték. /11/ A munkanap 12-14 órára nyult, az ünnepeket és a szabadnapokat eltörölték, ha a munkás késett, letartóztatták. A vállalatoknál bevezették a megfélemlítés rendszerét, a testi fenyegetést, a különleges katonai rendőrség

---

7/Karel Maleček. Hospodářská diktatura koncernu. Praha, 1948. 52. l.

8/ A második világháború alatt a konszern fiókvállalatának neve Csehszlovákiában "Waffen - Union - Skoda - Brün" volt.

9/ "Československé listy", 1944. április 15.

10/ "A nürnbergi per" anyaggyűjtemény, 1952. 60. l. / oroszul./

11/ Československo a nürnbergský proces, 110. l.

/Werkschutz/ felügyeletét a munkások felett, stb. /12/ A munkás embertelen munkájáért értéktelen pénzt kapott. A megszállók mindennemű béremelést megtiltottak. Közben az országban szakadatlanul növekedett a drágaság. Így 1940-ben a vámhatárnak a protektorátus és Németország közt való megszüntetése folytán Csehszlovákiában az árak 70 %-kal emelkedtek. /13/ Az alacsony élelmiszer-fejadag és a kimerítő munka a halandóság növekedését idézte elő. Csaknem kétszeresére szaporodott a tuberkulotikus megbetegedések száma. A munkásosztály nyomora óriási méreteket öltött.

A fasiszmus Csehszlovákiát, mint a többi általa leigázott országot gyarmati rabszolgák szállítójává változtatta a német ipar, a német földbirtokok és a kulákgazdaságok számára. Kényszermunkára küldtek Németországba minden nem dolgozó férfit 16-tól 65 éves korig, minden gyermektelen nőt 17-től 45 éves korig és a gyermekek egy részét 16 éves korig. /14/ A megszállók razziákat rendeztek, karhatalommal terelték az embereket vonatokba és gépkocsikra. A fasiszta fegyenctelepre hajtott emberek teljes száma több mint 1,300.000-et tett ki. Az elhajtott csehek és szlovákok jelentős tömege embertelen körülmények között napi 12-16 órát dolgozott.

A Németországból, Ausztriából, Romániából és más országokból kitelepített németek részére "élettér" biztosítása ürügyével elvették a csehszlovák parasztok földjét. A megszállás éve alatt egyedül a protektorátus területére összesen kb 200.000 németet telepítettek át. /15/ Több százezer hektárnyi földet vettek el a cseh parasztoktól /16/ és ezeket átadták a német telepeseknek: SS legényeknek, tiszteknek, hivatalnokoknak. A gyarmatosítás szerves alkotórésze volt annak a kannibáli tervnek, amelyet a hitleristák dolgoztak ki a csehszlovák nép megsemmisítésére "C.terv" elnevezéssel. A protektorátusi helytartó, K.G. Frank javaslatait 1940 októberében a hitlerista vezetők elfogadták és ez a terv irányozta elő a cseh lakosság felének megsemmisítését és másik felének rabszolgává való átalakítását. /17/

A csehszlovák faluban bevezették a kötelező beszolgáltatásokat, embertelen gabona- és állatrekvirálásokat hajtottak végre. Így 1939-ben a protektorátusból Németországba a termés 75 %-át, az állomány jelentős mennyiségét vitték ki; a cseh lakosság részére pedig jegyrendszer alapján olyan kis

---

12/ "Československé listy" 1944. febr.15.

13/ "Zemědělské noviny" 1946. márc.24.

14/ Československo a norimberský proces, 110.1.

15/ J. Kolatko. Zemědělská osídlovací politika v pohraničí. Praha. 1946. 16.1.

16/ L. Chmela. Hospodářská okupace Československa. Praha, 1946. 105.1.

17/ "Rudé právo, 1946. febr.14.

fejadagot adtak, amely mellett éheztek az emberek. A beszo-
gáltatások nem teljesítése esetén a parasztokat halálbünte-
tés fenyegette; a gazdaságba bevezették az u.n. kényszeriga-
zítást, azaz a gazdaságot tulajdonképpen elvették a tulajdonos
sától.

A falu kibírhatatlan kirablása következtében az or-
szágban erősen csökkent az állatállomány, kisebbedett a ve-
tésterület és csökkent a földek terméshozama. A par sztságot
nyomorba döntötték, a mezőgazdaságot erősen lezüllesztették.

A gazdasági kirablás politikája, amelyet a hitleris-
ták folytattak, a városi kispolgárságot is sujtotta. A meg-
szállók a kisiparosokat nagy adókkal sujtották és ha azt nem
fizették, bezárták műhelyeiket. A protektorátus kormánya
ezenfelül számos műhelyt, kis- és középüzemet zárt be az 1940.
évi rendelet értelmében, amely "a protektorátus gazdaságának
Németország háborús szükségleteihez való alkalmazkodása" tár-
gyában készült./18/ Így több mint 15.000 kis és részben kö-
zép vállalatot zártak be és számoltak fel, amelyeknek felsze-
relését a német monopóliumok elrabolták.

A féktelen gazdasági rablást és a leigázott nép ki-
zsákmányolását a teljes önkény és a hallatlan terror beveze-
tése kísérte. Akármelyik hitlerista megölhetett egy csehet
és azzal igazolhatta magát, hogy a gyilkosságot a "német be-
csület" megvédése érdekében követte el. A hitleristák a cseh-
szlovák nép legjobb fiait irtották ki rendszeresen a börtö-
nökben és a koncentrációs táborokban, a buchenwaldi kemencék-
ben, valamint Auschwitzban, a terezinai börtönökben és más
hasonló helyeken. A megszállás alatt koncentrációs táborok-
ban és fasiszta külföldi kényszer munkával 245.000 csehszlovák
polgárt öltek meg és pusztítottak el.

A megszállók arra törekedtek, hogy megsemmisítsék a
leigázott népek nemzeti kulturáját és nyelvét, hogy a néptö-
megeket nemzeti öntudat nélküli igavonó állatokká változtassák.
A lakosság fő- és középiskoláit, a nemzeti könyvtárakat, muze-
umokat, színházakat bezárták, az újságokat betiltották, a köny-
veket elégették. Ilyen volt a gyarmati rabság, a fasiszta bar-
bárság, a züllés és emberirtás sötét nyomorusága, amelynek
igájában a cseh és szlovák nép dolgozó tömegei szenvedtek a
német imperializmus által történt megszállás idején.

Más helyzetben voltak a megszállás éveiben Csehszlo-
vákia kizsákmányoló osztályai. A hitlerista megszállási rend-
szer megfosztotta a csehszlovák monopólista burzsoáziát az
országban addig elfoglalt uralkodó gazdasági és politikai
helyzetétől. A csehszlovák burzsoázia most alárendelt hely-
zetbe került, azonban hamar alkalmazkodott ehhez a szerephez
és lakájmódra szolgálta ki az idegen rabszolgatartókat. A
megszállási rendszer lehetővé tette a csehszlovák burzsoázia

18/ Šbirka zákonu a narizeni protektorátu Cechy a Morava,
Rocnik. 1940. c. 99.

számára, hogy a munkásosztály kegyetlen kizsákmányolásával magas nyereségre tegyen szert. Így pl. a legnagyobb prágai gépgyár /a Csehszlovák Kolben Danék/ az 1939-41 években 15 % nyereséget hozott, a cseh fegyvergyár /Česka Zbrojovka/ pedig részvényeseinek 12 % jövedelmet biztosított./19/ A fasiszta Németország agresszív háborúja óriási hadinyereségekhez juttatta a cseh és a szlovák monopolista burzsoáziát.

Ami a földbirtokosokat illeti, ezeknek a megszállók nemcsak visszaadták a még az 1919 évi földreform végrehajtása során tőlük megvásárolt földjeik tulnyomó részét, hanem ezenkívül sok földet is átadtak nekik abból is, amit a cseh és szlovák parasztoktól vettek el. A földesurak és részben a kulákok gazdaságaikban az ingyenes kényszermunkát alkalmazhatták és a fekete piacon magasabb árakon adhatták el a kenyeret, a húst, a zsírt stb. 1943-ben a megszállók az aratási munkák alkalmával 300.000 ifjút és leányt dolgoztatottak a földesurak és a kulákok gazdaságaiban./20/ Mindezek a körülmények fényt vetnek arra, hogy a cseh és a szlovák nagyburzsoázia, valamint a földesurak elárulva a nemzeti érdekeket, miként működtek együtt tevékenyen a megszállókkal és miként támogatták rendszerüket.

A nagyburzsoázia, amely halálosan félt a néptől, arra törekedett, hogy ne engedje meg a nemzeti felszabadító harc kifejlődését. A néptömegek elnyomására különböző fasiszta típusú szervezeteket alapítottak, 1939 év márciusának végén a megszállók beleegyezésével megalakították a "Nemzeti szolidaritás" elnevezésű fasiszta szervezetet. Hácha, Moravec, Hruby és más nyílt fasiszták mellett ennek a szervezetnek az élén a fasiszmus előtt kapituláló jobboldali szociáldemokraták állottak, Hampl, Macek, Veverka, Nečas, Majer, továbbá a néppárti vezetők: F. Schwarzenberg, Gotlek, a nemzeti szocialista Zenkl, Nestaval és más érulók. Szlovákiában ugyanezt a szerepét játszotta mint a megszállók eszköze a Hlinka párt /A Szlovák Nemzeti Egység Pártja/ amely Szlovákia minden régebbi burzsoá pártját egyesítette. Ennek a pártnak katonai terrorista szervezete - a "Hlinka gárda" - a hitlerista SS csapatokat utánozta és a kommunisták kiirtására ajánlotta fel szolgálatait.

Ilymódon Csehszlovákia burzsoá és kispolgári pártjainak képviselői, köztük a jobboldali szocialisták, a német megszállás eszközei lettek és buzgón kiszolgálták őket. Ezeknek a "politikuskoknak" a háta mögött a nagy cseh és szlovák gyárosok, pénzemberek és földesurak álltak. Mindezekkel az elemekkel összefogtak a burzsoá emigránsok is, akik Beneš,

---

19/ Karel Malecek. Id. mű 22 l.

20/ "Československé listy, 1943. aug.10.

Hodzsa Sramek és mások körül tömörültek. Tulajdonképpen szolidaritást vállaltak a Hácha-Tiso klikk népellenes, nemzetellenes politikájával. 1938. novemberében Benes szívélyesen üdvözölte Háchát, Hitler ügynökét, amikor megválasztották elnöknek./22/ Később Benes közvetlen írásbeli összeköttetést tartott fenn Hácha klikkjével és nem egyszer helyeselte a protektorátus "bábkormányának" tevékenységét./23/ Benes azt ajánlotta csehszlovákiai hűveinek, hogy a kivárási taktikát folytassák s tanusítsanak "önmegtartóztatást" a megszállókkal szemben./24/

A német fasiszta megszállás Csehszlovákia dolgozóinak politikai öntudatosodását segítette elő. A munkások és a parasztok szemléltetően meggyőződtek arról, hogy a burzsoázia amikor a dolgozókat kizsákmányolásra, nyomorra, munkanélkülségre ítélte, elárulta Csehszlovákia nemzeti függetlenségének ügyét. Kiszolgáltatta a népet a fasiszta rabszolgatartók önkényének, együttműködött velük, segített nekik az ország kirablásában és a rabló imperialista háború folytatásában. Csehszlovákiában a burzsoázia nemzetellenes jellege és teljes politikai csődje szemelláthatóan megmutatkozott. Ez a körülmény komoly hatással volt a nemzeti felszabadító harc fejlődésére. Csehszlovákia népi tömegei nemcsak a fasiszta megszállók ellen keltek fel, hanem ezeknek a nemzeti burzsoázia köréből való cinkosai ellen is.

- . -

Csehszlovákia dolgozó tömegei ellenségesen fogadták a német fasiszta rablókat és már a megszállás első napjaitól kezdve harcot folytattak ellenük. Ennek a harcnak szervezője és lelke a munkásosztály volt, amelyet élcsapata, a kommunista párt vezetett. A fasiszta terror súlyos körülményei között a kommunista párt emelte magasra a nemzeti felszabadulás zászlaját és a megszállók elleni harcra vezette a néptömegeket,

A nemzeti felszabadító mozgalom vezetésének biztosítására a párt szervezetileg átépítette sorait. Az egységes Csehszlovák Kommunista Pártból kivált és önállóvá lett Szlovákia Kommunista Pártja, amely a szlovák nép harcának élére állt. A két kommunista párt munkáját közvetlenül földalatti központi bizottságok irányították. A legalsó pártcsoport a "trojka" volt. A kommunista párt nagy mennyiségben adott ki

---

22/ Edvard Benes. Pameti. Praha, 1947. 80.1.

23/ Edvard Benes. Sest let exilu a druhé svetové války. Praha. 1946. 27.1.

24/ Edvard Benes. Pameti. 204.1.

illegális politikai irodalmat: újságokat, brosurákat, röplapokat, - amelyekkel a néptömegeket a megszállás ellen vitte harcba./25/ A két kommunista párt munkájának közös vezetését egy pártközpont végezte, élén Klement Gottwalddal.

A kommunista párt, amikor meghatározta munkájának fő vonalát, abból a tényből indult ki, hogy az országnak a hitlerista Németország által való megszállása veszélyezteti a nemzet további fennállását. Az idegen imperialista iga lerázása lett a kommunista párt egész tevékenységének főfeladata. Az a felhívás, amelyet Csehszlovákia Kommunista Pártjának központi bizottsága bocsátott ki, többek között ezeket mondotta: "A cseh nép sohasem nyugszik bele az idegen, a fasiszta uralomba... A cseh nép nem engedi, hogy századokra rabságba döntsék. Mint már történelme folyamán nem egyszer lerázta az idegen rabság jármát, a cseh nép most ugyanúgy még erősebben harcol majd a rabság -, és országának kifosztása ellen. A kommunisták, akik minden erőfeszítésüket arra fordítják, hogy az országot megmentsek a súlyos csapásoktól, azzal az ünnepléses kijelentéssel lépnek a nép elé, hogy a cseh nép teljes szabadságának és függetlenségének visszaállításáért folytatott nemzeti harcban bátran és önfeláldozóan az első sorokban fognak küzdeni."/26/

A kommunista párt hangsúlyozta, hogy a csehszlovák népa maga igazságos szabadságharcában támogatást talál más népeknél, elsősorban a szovjet népnél, amely mindig késznek nyilatkozott Csehszlovákia segítségére jönni. A szovjet kormány az 1939 márc. 18-iki jegyzékében határozottan tiltakozott a fasiszta Németországnak Csehszlovákia népei ellen irányuló erőszaka ellen, 1939 május 23-án pedig a szovjet megbízott a Népszövetség ülésén javaslatot terjesztett be, hogy ítéljék el a Csehszlovákia ellen irányuló agressziót és alkalmazzanak szankciókat az agresszor ellen. Anglia és Franciaország küldöttei meghíusították a szovjet kormány javaslatát és ilyen módon ismételtlen bebizonyították, hogy ezeknek az országoknak kormányai összeesküdtek a fasiszta Németországgal és helyeselték Csehszlovákia megszállását. "A Szovjetunió álláspontja a csehszlovák állam önállóságának visszaállításáért folytatott harcunkkal kapcsolatban határozottan pozitív és lojális"/27/ - írta 1939 június 25-i előterjesztésében Zdeněk Fierlinger, Csehszlovákia szovjetunióbeli követe.

25/ Csehszlovákia Kommunista Pártjának központi lapja a "Rudé Právo" volt, a Szlovák Kommunista Párté a "Hlas L'udu". Ezenkívül a párt vidéki bizottságai sok újságot adtak ki. Ez újságok közül néhánynak a nevét idézzük: Pravda, Svoboda, Ciel, Čin, Pohoden, Kladio, Uder, Iskra.

26/ Tvorba, 1949. 11.sz.

27/ Zdeněk Fierlinger Ve službách CSR, Praha. 1947, díl.I.233.1.

A nemzeti felszabadító mozgalom leghatározottabb és legkövetkezetesebb ereje, vezetője a munkásosztály volt. A kommunista párt megnagyarázta a munkásoknak, hogy osztályérdekai legtevékenyebb részvételét követelik meg a nemzeti felszabadító harcban, hogy a tőke elnyomása alól való felszabadulás elképzelhetetlen anélkül, hogy a nép felszabadulna a hitlerista rabság alól. A kommunisták a megszállásnak már az első napjaitól kezdve munkáscsoportokat alakítottak a rablók elleni harcra. Ezek a csoportok szabotázs-cselekményeket hajtottak végre a gyárakban, a vasutakon stb. hogy lehetetlenné tegyék a német-fasiszta hadsereg számára dolgozó csehszlovák vállalatok munkáját.

A szlovák "kormány" 1939-ben Lengyelországba Németország megsegítésére /28/ katonaságot akart küldeni, de a katonák megtagadták az engedelmességet, zavargás tört ki köztük. A zavargásokkal egyidőben a szlovák dolgozók is tüntettek és tiltakozó sztrájkokat szerveztek, s mindez arra kényszerítette a Szlovákiában uralkodó Tiso-Tuka fasiszta klikket, hogy lemondjon szlovák katonák Lengyelországba küldéséről.

1939 okt. 28-án, a Csehszlovák Köztársaság kikiáltásának évfordulóján, a Kommunista Párt az ország nagyvárosaiban népes tiltakozó tüntetéseket rendezett a megszállása ellen.

A kommunista párt vezette a harcot a dolgozók gazdasági érdekeinek megvédelmezéséért, követelte a munkabér fel-emelését, a kényszermunka megszüntetését, a közellátás megjavítását. 1940. elején a szlovák kommunisták sztrájkokat szerveztek Sirka, Liptovska Osada, Muráň városok üzemeiben, Považska Bystrica, Podbrezová vállalataiban. Okt. 30-án kezdődött a nagy bányász-sztrájk Handlovában, amelyet a csendőrség és a katonaság tankok és páncélkocsik felhasználásával nyomott el.

A csehszlovák munkások szabotázsja és sztrájkjai nagy kárt okoztak a fasiszta hadigépezetnek. A második világháború első éveiben azonban, egészen a fasiszta Németország Szovjetunió-elleni támadásáig a csehszlovák dolgozóknak a megszállók ellen folytatott harcában a passzív ellenállás formái voltak túlsúlyban.

A nemzeti felszabadító harcnak a megszállás első éveiben jelentkező gyengesége azzal magyarázható, hogy a kommunista pártnak nem sikerült mindjárt kezdetben széles néptömeget bevonni ebbe a mozgalomba és megteremtene a nemzeti harci frontot. Ezt az országon belül áruló elemek, valamint a Londonban tartzkodó burzsoá emigránsok klikkje akadályozták.

A burzsoá emigráció ki akarta érdemelni Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország uralkodó köreinek jóindulatát. Ezek a körök ugyanis arra számítottak, hogy Németország veresége esetén helyreállítják a burzsoá-földesuri államot. Az amerikai, angol és francia felderítő szolgálat sok emigránst azért verbuvált, hogy ügynökként felhasználhatja majd Csehszlovákia új imperialista leigázására. Szorgosan igyekeztek elhelyezni ügynökeiket a kommunista párt soraiban is, erre a célra trockistákat, cionistákat, burzsoá nacionalistákat és más ezekhez hasonló elemeket használtak fel. A nemzeti felszabadító mozgalom meggyújtásában ezekre fontos szerep várt./29/

Franciaország veresége után Anglia beleegyezését adta ahhoz, hogy az ország határain kívül ideiglenes csehszlovák kormányt alakítsanak. Az angol-amerikai imperialisták utasítására ez a kormány 1940 őszén tárgyalásokat kezdett az emigráns lengyel kormánnyal egy lengyel-csehszlovák konföderáció megszervezéséről, amelynek alapul kellett volna szolgálnia a szovjetellenes blokk létrehozásához./30/

A burzsoá emigráció arra törekedett, hogy megakadályozza a nemzeti felszabadító mozgalom kifejlődését Csehszlovákiában. Hivatkozott az "áldozatok hiábavalóságára" és a népet felhívta, hogy "bendben és nyugalomban"/31/ várja meg, amíg az angol-francia imperialisták részéről "út az ország felszabadításának órája." "Most - mondotta rádióbeszédében Beneš 1939 decemberében - nemilyen akcióba ne kezdjétek, nehogy elnyomóitok, a náci erőszak emberei ezt felhasználhassák ellenetek."/32/

Azok a burzsoá nacionalista csoportok, amelyek magában Csehszlovákiában tartozkodtak /"Belső ellenállási központi szövetség", "a belső ellenállás központi vezetősége", "a belső ellenállás politikai központja", stb./, a burzsoá emigráció utasításai szerint mindeképpen akadályozták a harci erők egyesülését és Beneš felhívásának emgedelmeskedve várták, míg "a náciizmus épülete kezd összeomlani a győzelmes szövetséges hadsereg csapásai alatt", /33/ elleneztek a tevékeny nemzeti felszabadító harcot. Az aktív harc helyett terveket dolgoztak

---

29/ "Rudé právo", 1952, szept. 20.

30/ Az u.n. keleteurópai föderáció, amelyhez Lengyelországon és Csehszlovákián kívül csatlolni akarták Magyarországot, Romániát, Jugoszláviát, Ausztriát és a szovjet balti köztársaságokat.

31/ Ed. Beneš, Tri roky druhé svetové války. Projevy a dokumenty z.r. 1938-42. London. "Czechoslovak", 37.1.

32/ Uo, 36.1.

33/ Ed. Beneš, Tri roky... 41.1.

ki arra, hogyan veszik át a hatalmat az országban a megszállás megszűnése után./34/

A fasiszta Németországnak a Szovjetunió ellen kezdett támadása gyökeresen megváltoztatta a nemzetközi helyzetet. A háboruba belépett az az ország, amelyben megvolt a képesség, hogy leverje a német imperializmust, hogy felszabadítsa a leigázott népeket, hogy a népek közös arcvonala az élére álljon Hitler hadseregei ellen. A leigázott népek megsegítésének következetes politikájából és a fasiszta Németország ellen harcoló minden erő tömörítéséből kiindulva a szovjet kormány 1941. július 18-án a csehszlovák kormánnyal egyezményt kötött, melyben megállapodtak a hitlerista Németország ellen alkalmazandó közös műveletekben. Az egyezményben a Szovjetunió kölcsönös segítség és támogatás megadását irányozta elő Csehszlovákiának a Németország elleni háboruban, valamint azt, hogy a Szovjetunió területén csehszlovák katonai egységeket szervez, amelyek a Szovjetunió legfelsőbb katonai parancsnokságának vezetése alatt résztvesznek a hadműveletekben./35/ Az egyezmény jelentős lépés volt a Szovjetunió és Csehszlovákia népei közötti harci barátság megszilárdításában és emelte Csehszlovákia nemzetközi tekintélyét, mint Németország ellen harcoló egyenjogú szuverén államét.

A szovjet nép hősi ellenállása a hitlerista rablókkal szemben élénkítette a csehek és szlovákok nemzeti felszabadító mozgalmát. 1941 nyarán a protektorátus és Szlovákia hadigyáraiban, vasutvonalain tömeges jelleget öltött a szabotázs, a diverzió. A munkásosztály tetteivel válaszolt a kommunista párt jelszavára: "Dolgozz, de ne siess!" A munka termelékenység a cseh gyárakban már a nyári hónapok alatt 40 % kal visszaesett./36/ A diverzáns csoportok műhelyeket és gyárakat robbantottak fel, elégették a nyersanyag- és készáru-raktárakat, összetörték a gépeket, használhatatlan munkagépeket és fegyvereket gyártottak. Így a plzeni Škoda-gyárban több műhelyet használhatatlanná tettek és ennek az óriási hadigyárnak a munkája néhány napra megállt. A tüzérségi felszerelések hřebenicei gyárában felrobbantották a villanytelepet, stb. A kommunista párt kezdeményezésére megalakult diverziós csoportok - "uderky" - rőnboló cselekményeket hajtottak végre a vasutakon.

A kommunisták számos gyárban sztrájkokat szerveztek,

34/ Lásd e csoportok hatalonátvételi terveit az egyik szereplő visszaemlékezéseiben: J. Jelinek. Politické ustredi domaciho odboje. Praha. 1946.

35/ "A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háboru szakaszában" l.k. Ogiz. Goszpolitizdat. 1946. 134.1.

36/ Jan Sverma. A cseh nép harca a német megszállók ellen. Ogiz. 1942. 25.1. /oroszul/.

Olyan nagy gyárak munkásai sztrájkoltak, mint a Škoda gyárak Hradec Královében, a "Walter" repülőgépgyár, a Kolben-Daněk hadiüzem, a prágai Ringhofen waggongyár, a kladnói Poldina Hut'kohászati kombinát/37/, a náchodi textilgyár, a rakovníki, a svatě-novicei bányák stb.

Prágában a kommunisták rövid idő alatt 15 sztrájkot szerveztek. A munkások a gyárakban a megfélemlítési rendszer megszüntetését, a munkabér és a közellátási fejadagok emelését, a közéleti cikkek németországi kivitelének megtiltását követelték. A nők országszerte tömeges éhségtüntetések rendeztek.

Egyidejűleg megszületett Csehszlovákiában a partizánmozgalom, mint a rablók elleni népháború leghatékonyabb formája. Kelet-szlovákiában és a protektorátusban az első partizáncsapatok 1941 nyarán jelentek meg. Ezeknek a csapatoknak a megjelenése a nemzeti felszabadító mozgalom új szakaszát jelezte.

A munkásosztály megindult harcának és a kommunisták önfeláldozó falusi munkájának hatása alatt a nemzeti felszabadító mozgalomhoz a dolgozó parasztság egyre szélesebb tömegei csatlakoztak. A parasztok szabotálták a kötelező beszolgáltatásokat, elrejtették a gabonát és az állatokat, megtagadták az adófizetést, felgyújtották a nép ellenségeinek nagybirtokait, a partizánokat élelmiszerekkel, ruhával és cipővel segítették. A parasztok 1941 őszén tanúsított ellenállása következtében meggyűlölték azok a hitlerista tervek, hogy a cseh parasztságtól elveszik az élelmiszereket. A nemzeti felszabadító mozgalomhoz értelmiségiek, kisiparosok és más dolgozó rétegek is csatlakoztak.

A nemzeti felszabadító harc fejlődése felvetette az e harcot vezető olyan népi szervek létrehozásának kérdését, amelyekben meglesz a képesség, hogy a nép valamennyi harcoló erejét egységes arcvonalba egyesítsék. Az illegális újságokban, nagyszáru röpiratban és felhívásban a kommunisták felszólították a dolgozókat, hogy alapítsák meg az illegális nemzeti bizottságokat. A kommunista párt felhívásai a népnél támogatásra találtak. Megkezdték az első illegális nemzeti bizottságok szervezését, amelyek a megszállók elleni harcot vezették, később pedig az új, forradalmi néphatalom szerveivé lettek.

A nemzeti felszabadító harc fellendülése lehetővé tette, hogy a néptömegek egyesítésére megtörténjenek a következő lépés is, a vezetés egyetemes nemzeti szerveinek létrehozása. 1941 szeptemberében az ellenállási mozgalom csoportjainak képviselőiből megalakult Prágában a Központi Forradalmi Nemzeti Bizottság. 1942 év márciusában hasonló bizottság alakult Bratislavában.

A csehszlovák nép nemzeti felszabadító mozgalma egyre növekedett és egyre szélesebb köröket öltött, érzékeny csapásokat mért a hitlerista megszállási rendszerre, a fasiszta hadigépezetre. Hátbatámadta a német hadsereget és ezzel lényeges segítséget nyújtott a Szovjetunió Honvédő Háborújának és valamennyi szabadságszerető nép harcának a fasiszta Németország ellen.

A hitlerista kormány Csehszlovákia népeinek nemzeti felszabadító mozgalnát a legszélsőségesebb rendszabályokkal és eszközökkel igyekezett elnyomni. 1941 szeptember végén a protektorátusba vezényelték Himmler helyettesét, Heydrichet, a hírhedt hitlerista hóhért, aki a protektorátusban kihirdette az ostromállapotot. A megszálló hatóságok ellen irányuló ellenséges cselekedeteket a haditörvények értelmében rendszerint halálbüntetéssel sújtották./38/ Nagyszámban tartóztatták le, lötték agyon vagy börtönözték be a kommunistákat és pártönkivüli munkásokat, parasztokat és értelmiségi dolgozókat, akik résztvettek a harcban. A megszállók kegyetlen terrorral akarták megfélemlíteni a leigázott népet, így akarták kiverni belőle a harc lehetőségének még a gondolatát is. Ezt azonban nem sikerült elérniük.

A kommunista párt nem törődve a megszállók súlyos visszavágásaival, nemcsak hogy nem hagyta abba tevékenységét, hanem új erővel továbbfejlesztette a harcot. A hitleristáknak 1943 decemberében Moszkva alatt elszenvedett veresége új reményeket keltett a csehszlovák népben, a nemzeti felszabadító harcra új fellendülést hozott. Ez különösen szemléletesen mutatkozik a partizánmozgalom növekedésében.

Moravská-Ostrava vidékén, a Beskyd hegyekben jelentékeny csapat tevékenykedett, amely később a Jan Žižka nevű partizán-dandárba nőtt át. A dandárba főleg az ostrava-karvivi szénmedence bányászai tömörültek./39/ Brno körzetében egy partizáncsapat egy egész hitlerista helyőrséget fegyverzett le. Számos partizáncsapat tevékenykedett Szlovákiában. 1942 májusában nagy partizáncsapat alakult Nyugat-Szlovákiában a Kis-kárpátok vidékén. 1942 nyarán Közép-Szlovákiában Banská Štiavnica és Nová Baňa városok körül is nagy partizánegységek tevékenykedtek, amelyek komoly csapásokat mérték a Tiso-Tuka rendszerre.

A kommunista párt nagy háboruellenes fellépéseket szervezett a szlovák hadsereg osztagaiban, melyet a hitleristák a Szovjetunió elleni háboruban használtak fel. Így 1942 januárjában Žilina városában a szovjet-német arcvonalról visszatért katonák fellázadtak. A katonák a Németország melletti háború megszüntetését követelték. 1942 júniusában fellázadt egy ffontra indított kötelék. A lázadó katonák közül sokan

---

38/ Československo a norimberský proces. 169.1.

39/ Tvorba, 1946. No.17.

mindkét esetben beálltak partizánok.

1942 májusában Prágában Heydrich ellen merénylet történt. A merényletet ejtőernyős vadászok követték el, akiket londoni emigráns körök dobtak le. A háború utáni bírósági tárgyalások során derült ki, hogy a londoni Beneš-kormány ejtőernyős vadászait és ügynökeit azért dobták Csehszlovákiába, hogy a megszállott területen megsemmisítsék a kommunistákat, az ellenállási mozgalom szervezőit, hogy az emigráns kormány ügynökei szorosán együttműködtek a Gestapoval. /40/ Ami a Heydrich elleni terrorista cselekményt illeti, a burzsoa emigráció ezzel a cselekménnyel akart érdemeket szerezni a nép előtt, ezzel akarta megmutatni a népnek, hogy ő is "résztvesz" a nemzeti felszabadító harcban.

A Heydrich elleni terrorista cselekmény, amelyet a népi tömegmozgalomtól elszakítva hajtottak végre, sokba került a cseh népnek. A megszállók a protektorátusban nyomban bevezették az ostronállapotot és megkezdték a véres bosszúállást. A megszállóhatóságok kiadták a parancsot, hogy az embereket a legkisebb engedetlenségért is ki kell végezni, nem kímélve sem a nőket, sem a gyermekeket. Mindenkit, aki este 9 óra után és reggel 6 óra előtt megjelent az utcán, a helyszínen agyonlőtték. 1942 június 10-én a fasiszta barbárok egytől-egyig agyonlőtték a Prága közelében lévő Lidice bányásztelep minden férfi lakosát, a nőket és a gyermekeket pedig elhajtották Németországba. 15 nap alatt agyonlőtték Ležáky falu egész felnőtt lakosságát /Chrudini körzet/ azért, mert az a vád merült fel ellenük, hogy a partizánokat segítették. Heydrich megölése után összesen több mint kétezer embert végeztek ki, nem számítva Lidice és Ležáky meggyilkolt lakosait.

A hitleristák véres gáztettei arról tanuskodtak, hogy rettegetek a néptől, hogy teljesen csődöt mondtak azok a terveik, amelyekkel a csehszlovák népet engedelmes rabszolgákká akarták változtatni. Az új, kegyetlen terrorhullám nem törte meg a nép akaratát. K. Gottwald ekkor írta, hogy a hitleristák terrorja "senkit sen ijeszt meg, hanem új haragot, új visszautasítást, új ellenállást idéz fel." /41/

A Szovjet Hadseregnek Sztálingrádnál aratott történelmi győzelme megszilárdította a csehszlovák népnek a közeledő felszabadulásba vetett hitét, emelte harci szellemét. "A németeknek a sztálingrádi vereséggel kapcsolatban megtartott háromnapos gyásza nekünk, cseheknek az öröm napjait jelentette. A gyászdalok, amelyekkel a németek hadseregük sztálingrádi veszteségeit siratták, a mi népünknek az ujjászületés lehetőségét hirdették." /42/

40/ Václav Král. Benes a obrana statu. Bratislava. 1952. 30-31.1.

41/ Klement Gottwald. Deset let...159.1.

42/ Klement Gottwald. Se Sovetskym Svazem na vecné casy. Praha, 1948. 92.1.

A német-fasiszta csapatok sztálingrádi veresége után a hitleristák fokozták a leigázott népek kirablását, hogy a megszállt országok minden erőforrását a háború további viseléséhez használják fel. Válaszképpen a nemzeti felszabadító harcba a nép új rétegei, elsősorban a parasztek kapcsolódtak be. Kezdték tevékenyebben résztvenni a partizánmozgalomban és segítséget nyújtottak a partizánoknak. A szovjet csapatok sztálingrádi győzelmének hatása alatt Csehszlovákiában ugyanúgy, mint a hitleristák által megszállt más európai országokban is, a nemzeti felszabadító harc új fellendülése kezdődött. Jelentős mértékben megnövekedett a partizán csapatok száma, ezek létszáma és harci tevékenysége. Nagy partizán csapatok jelentek meg nemcsak Szlovákiában, hanem Csehország déli részén is, Tabor körzetében, Morvaországban és Sziléziában.

Egyidejűleg a szlovák hadsereg osztagai, amelyeket a szovjet-német arcvonalra küldtek, teljes létszámmal átálltak a Szovjet Hadsereg és a szovjet partizánok oldalára. A szlovák partizánok a hitleristák ellen a szovjet partizánokkal együtt harcoltak Poljeszje erdőségeiben, Ukrajnában és a Krímen.

1943 márciusában az a csehszlovák katonai osztag, amelyet a szovjet-csehszlovák egyezmény alapján szerveztek, a szovjet-német arcvonalon résztvett a hitlerista csapatok elleni harcokban. A Szokolovo körzetében, Harkov mellett végrehajtott sikeres harcok után a csehszlovák zászlóaljzat dandárrá szervezték át. Ebbe önként beléptek azok a szlovák katonák és tiszték, akik átálltak a szovjet hadsereg oldalára. A csehszlovák dandár résztvett Kíev felszabadításában, a szovjet parancsnokság közös vezetése alatt tevékenykedett, a szovjet csapatokkal együtt harcolt és kiválóharcképességről tett bizonyosságot.

A szovjet csapatok sztálingrádi győzelme szemléltetően megmutatta a Szovjetunió erejét és képességét arra, hogy szét tudja zúzni a hitlerista Németországot. A londoni csehszlovák kormány megértette, hogy a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatok megerősödésének további tudomásul nem vétele ennek a kormánynak politikai és diplomáciai elszigeteléséhez, valamint a csehszlovák népnél tekintélyének teljes elvesztéséhez vezethet. A londoni csehszlovák kormány így lépett rá a szovjet kormánnyal barátsági, kölcsönös segélynyújtási és háborúutáni együttműködési szerződés megkötésének útjára. Az 1943. dec. 12-én aláírt szovjet-csehszlovák szerződés megvetette alapját a szovjet és csehszlovák nép közti baráti kapcsolatoknak, amelyek mindkét szerződő fél teljes egyenlőségén és szuverenitásának tiszteletben tartásán épültek fel. A szerződés tervehette kölcsönös segítségnyújtását a Németország elleni háborúban és mindkét ország együttes fellépését az európai béke biztosítására a második világháború után./44/

44/ "A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború szakaszában"
l.k. 430-432.1.

A szovjet-csehszlovák szerződésnek történelmi jelentősége volt a csehszlovák nép további sorsára. Csehszlovákia népei megbízható biztosítékot kaptak szuverén államuk feltámasztására. A szerződés megerősítette Csehszlovákia nemzetközi helyzetét és komoly csapást mért az imperialistáknak azokra a terveire, melyekkel szovjetellenes föderációk és konföderációk létrehozására törekedtek. Ez volt a népek közötti békének és barátságnak legnagyobb győzelme. Jellemző, hogy abban a szerződéstervezetben, amelyet Beneš dolgozott ki, a csehszlovák parlament által történt ratifikálást csak a háboru utánra tüzték ki. A szerződést csak öt évre kellett volna megkötni./45/ De ez a kísérlet, amely a szerződést jelentéktelen papirosszá akarta változtatni, kudarcot vallott. A szerződés által a Szovjetunió és Csehszlovákia közötti politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok fejlődése a kölcsönös segítség és a kölcsönös előnyök alapján a két országnak kapcsolatát tartós, baráti alapra állította. Érthető, hogy Csehszlovákia dolgozói ezt a Szovjetunióval kötött szerződést a legnagyobb helyesléssel fogadták.

Benešnek és híveinek moszkvai tartozkodása idején, amikor azért voltak ott, hogy a szovjet-csehszlovák szerződést aláírják, köztük és a Csehszlovákiai Kommunista Párt vezetősége közt megbeszélések folytak a nemzeti felszabadító mozgalom és az új Csehszlovák állam felépítése legfontosabb kérdéseiről./46/ A Kommunista Párt rámutatott arra, hogy az ellenség legyőzése érdekében egyesíteni kell az országban és az országon kívül minden, a megszállók ellen harcoló erőt. A Kommunista Párt azt javasolta, hogy ennek az országban gyakorlatilag már megvalósult egyesülésnek konkrét formáját szilárdítsák meg. Ez: a csehek és szlovákok nemzeti arcvonala, a munkások, parasztok, kézművesek, értelmiségiek és más társadalmi rétegek képviselőinek harci szövetsége, amely tevékenyen harcol a megszállók ellen.

A munkásosztály alapfeladatául tüzte ki, hogy a nemzeti felszabadító harcot győzelemre vezeti és megalapítja Csehszlovákia új, népi demokratikus államát, amelyben a hatalom a városi és falusi dolgozók kezében lesz, élén a munkásosztállyal. A Kommunista Párt számos komoly rendszabályt javasolt, amelyeket az ország felszabadítása után tüstént meg kell valósítani: az alapvető iparágak, a bankok és biztosító társaságok államosítását, a német és magyar földbirtokosok és népellenségek földjeinek elkobzását, s ezek átadását a törpebirtokos és földnélküli parasztságnak, a hatalom átadását a

---

45/ Lásd Ed. Beneš. *Paměti*, 380.1.

46/ Lásd a tárgyalások menetét és tartalmát V. Kopecký "Gottwald v Měkkvů" című könyvében, Praha, 1946.

helyi nemzeti bizottságnak, a nemzeti egyenlőtlenség felszámolását az országban, a burzsoá árulópártok - az agrár, a Hlinka, a földműves párt tevékenységének betiltását, a megszállókkal együttműködő árulók stb. elítélését./47/

Igy 1943-ban megfogalmazták az új, demokratikus csehszlovák állam felépítésének elveit, amelyek később a kassai program, a felszabadított csehszlovák köztársaság első kormányának alapelvei lettek./48/

Beneš, aki a burzsoá emigráció külön álláspontját képviselte, s más program alapján állt, a München előtti burzsoá rend feltámasztásának szükségességét védte és csak néhány, az országban a kapitalizmust megszüntető reformot javasolt. E "reformok" közül némelyek nyíltan provokációs jellegűek voltak és ezekkel arra számítottak, hogy a munkásosztálytól elszakítják a parasztságot /pl. a minden 50 hektárnál nagyobb föld államosítása kérdésében/. /49/ Beneš nem volt hajlandó elismerni a nemzeti bizottságoknak azt a jogát, hogy mint hatósági népi szervek tevékenykedjenek a helyszínen és a régi bürokratikus gépezet visszaállításához ragaszkodott. Beneš igazolta a nép ellenségeinek tevékenységét az országban, s kijelentette, hogy ezeket a cselekményeket az "életmentés" szükségessége idézte elő, és nem volt hajlandó elismerni, hogy szükség van az áruló pártok tevékenységének betiltására. A tárgyalások befejezésekor Gottwald megállapította, hogy a felek elvi álláspontjai különbözők és hogy a legfontosabb kérdésekben nem sikerült megegyezésre jutni./50/

A Szovjetunió nagyszerű győzelmei 1944 tavaszán, a szovjet csapatok megjelenése Csehszlovákia határán /51/, a Szovjetunióval kötött barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és háború utáni együttműködési szerződés és más fontos események óriási befolyással voltak a cseh és a szlovák népek nemzeti felszabadító harcának további emelkedésére. A munkásosztály széleskörű és tevékeny részvétele a nemzeti felszabadító harcban módot adott arra, hogy a vállalatok munkássága illegális munkásbizottságokat alakítson, s ezek az adott vállalat munkásainak harcait irányítsák. Ez volt a jövőbeni üzemi tanácsok csirája. Az illegális munkásbizottságok Csehszlovákia területének a Szovjet Birodalom által történt felszabadítása után

---

47/ V. Kopecky. Id. mű. 35.1.

48/ Klement Gottwald. Döset let... 295.1.

49/ V. Kopecky. Id. mű, 33.1.

50/ Uo. 35.1.

51/ 1944 ápr. 8-án az I. Ukrán arcvonal csapatai megjelentek a Szovjetunió régebbi csehszlovák és román határán.

öriási szerepet játszottak a gyáraknak a munkások részéről történt lefoglalásában, a népi demokratikus rendszer felállításában.

1944 tavaszán és nyarán új, népes partizán csapatok jelentek meg Morvaország erdősegeiben Třebice és Ždar /52/ városok körzeteiben, a Cseh-Morva Fennsík erdősegeiben. Tabor vidékén, Csehország déli részén már tevékenykedett a "Za Prahu" partizán dandár.

A partizánmozgalom különösen erősen Szlovákiában fejlődött. Itt az egyes partizán egységek létszáma több ezer harcosra rugott. A partizánok közt a szlovákok mellett sok volt az orosz, ukrán, belorussz partizán - szovjet polgárok, akik a fasiszta önkény elől menekültek. Sok orosz és ukrán szovjet partizán-parancsnokok vezényeltek. Ezért a szovjet partizánmozgalom tapasztalata nagy szerepet játszott a szlovákiai partizánharc kifejlesztésében. A partizán csapatok egész körzeteket szabadítottak fel, ezeken a helyeken megdöntötték a Tiso-Tuka rendszert és felállították a nemzeti bizottságokat. A megszállók által kiméretlenül kirabolt parasztság egyre szélesebb tömegei, különösen a falusi szegénység, csatlakoztak a nemzeti felszabadító harchoz. A Kommunista Párt lankadatlan tevékenysége következtében megerősödött a munkásosztály harci szövetsége a dolgozó parasztsággal. Ehhez a szövetséghez a kézművesek és értelmiségiek is csatlakoztak.

Igy alakult ki és szilárdult meg a csehek és szlovákok nemzeti frontja, amelynek létrehozásáért a Kommunista Párt küzdött. A tömegek öntudatában mélyreható változások mentek végbe, az opportunisták elemek befolyása hanyatlott. Jelentékeny mértékben forradalmivá váltak a szociáldemokraták, a nemzeti szocialisták, agrár és egyéb pártok tagjai. Helyes következtetéseket vontak le volt vezetőik nemzetellenes politikájából és csatlakoztak a Nemzeti Arcvonalhoz. Klement Gottwald, miután megállapította, hogy a burzsoá emigráció nem óhajt számolni a néptömegek öntudatában végbenem politikai változásokkal, - 1944 februárjában azt írta, hogy a nép "amelynek olyan súlyos tapasztalatai voltak, még álcázott alakban sem tűri meg a régebbi politikai viszonyok visszatérését, s különösen nem tűri el, hogy vezető állásokba, az állam kormánykerekéhez visszatérjenek azok a társadalmi rétegek és politikai képviselők, amelyek a mostani nemzeti válságban olyan szégyenletesen becsapták és elárulták a népet." /53/

A Szovjet Hadseregnek a hitlerista rablókra mért döntő csapásaival, a nemzeti felszabadító mozgalom erősödésével és a megszállási rendszer közeli összeomlásával kapcsolatban a cseh és szlovák burzsoázia a kapitalista rendszer fenntartása érdekében különböző cselekvésekhez folyamodott. Mivel

---

52/ "Československé listy", 1944. júl. 15.

53/ K. Gottwald. Deset let... 245-246. l.

nem volt módjában feltartóztatni a nemzeti felszabadító mozgalmat, kísérletet tett arra, hogy saját kezébe ragadja vezetését és ezzel a mozgalmat az országban a hatalom megszerzésére használja fel. Erre a célra felhasználták a burzsoázia ügynökeit - a régi megrögzött burzsoá politikusoktól kezdve egészen a kémekig és provokátorokig, - akik különböző időpontokban a csehszlovák rendőrség és az idegen felderítő szolgálatok utasításai szerint furakodtak a Kommunista Pártba.

A szlovák burzsoázia egy része, hogy a Tiso-Tuka rendszertől való eltávolodásának látszatát keltse, a nemzeti felszabadító harc hívének nyilvánította magát. A Kommunista Párt érintkezésbe lépett a burzsoáziának ezzel a részével, amelynek volt bizonyos befolyása a parasztságra és a Szlovák Nemzeti Tanács megalapítására szerződést kötött vele. Ebben a burzsoázia a szlovák nép nemzeti felszabadító harcában való részvételre kötelezte magát. 1943 decemberében hosszas tárgyalások után elfogadták a Szlovák Nemzeti Tanács munkaprogramját. Ez egyetemes népi felkelés útján a fasiszta rendszer megdöntését, a csehek és szlovákok demokratikus államának megalapítását, demokratikus társadalmi-gazdasági és politikai átalakulások végrehajtását irányozta elő.

A Szlovák Nemzeti Tanácsba ebben az időben kommunistáknak álcázva magukat nacionalista, áruló elemek furakodtak be: Husák, Novomesky és mások. Feladatuk tüzték maguk elé, hogy megghusítsák a proletariátus osztálypolitikáját, ne engedjék meg a munkásosztály vezető szerepének létrehozását a nemzeti felszabadító mozgalomban és ennek vezetését a szlovák burzsoázia alá rendeljék. /54/ A burzsoázia ezeknek az árulóknak a segítségével jutott tulsúlyhoz a Szlovák Nemzeti Tanácsban.

Szlovákia nacionalista és áruló elemei arra törekedtek, hogy zátonyra vigyék a partizánmozgalmat. A partizán csapatok vezetéséből eltávolították a néphez hű embereket, akadályozták a kommunisták munkáját a hadseregben. Átadták a burzsoá emigráns kormány ügynökeinek a szlovák felkelés működési tervébe kidolgozását. Az általuk kidolgozott terv nem népi felkelésre készült, hanem katonai puccsra. A műveletek végrehajtását kis területen tervezték a Banská Bystrica-Zvolen-Brezno nad Hronon háromszögben, a felkelők főerőinek itteni összpontosításával. A terv a Tiso-Tuka hadsereg művelőteire szántott, amelynek csatlakoznia kellett volna a felkeléshez, és nem vett tudomást a nép legnagyobb katonai és politikai erejéről, a partizán csapatokról. A burzsoá elemek azt remélték, hogy a Tiso-Tuka hadsereget szembeállíthatják a Szovjet Hadsereggel és "feleslegessé teszik" a szovjet csapatok megjelenését Szlovákia területén azzal, hogy saját kezükbe ragadják a hatalmat az országban.

54/ Lásd: Viliam Siroky. Za stastné Slovensko v socialistickom Československu. Bratislava, 1952, 249. l.

A hitleristák Romániában és Magyarországon elszenvedett vereségeik után elhatározták, hogy Szlovákia "önállóságát" végérvényesen felszámolják és saját katonai hídőjükké alakítják át a Szovjet Hadsereg ellen. 1944. augusztus 23-án az ország megszállása érdekében német-fasiszta csapatokat kezdtek összevonni Szlovákia határain. Ugyanezen a napon Tiso Hitlerhez fordult és segítséget kért tőle a szlovák partizánok elleni harcra. Ennek híre a szlovák nép általános, elemi erejű felháborodását idézte elő. A partizán csapatok elkezdtek Szlovákia megszállását és nagyszabású hadműveletekbe kezdtek. A felkelők elfoglalták a nagyvárosokat - Turčiansky Sv. Martin, Ružomberok-ot, Liptovský Sv. Mikuláš és számos más községet. Augusztus 30-án estig a felkelt nép, amelyhez a hadsereg egy része is csatlakozott, jelentős területeket szabadított fel Szlovákiában. A felkelés azonnal tullepett a "katonai vezetők" áruló tervének keretein. Már az első napokban igazi népi felkelés volt.

A felkelés legharcképesebb erői a partizán csapatok voltak, amelyek zömükben munkásokból és falusi szegényparasztokból álltak. Hanar kiegészültek a helyi lakosságból és a népfelszabadító hadsereg nagyjává lettek. A munkásokból és parasztokból álló katonai osztagok átálltak a nép oldalára és ezzel együtt alkották az első csehszlovák felkelő hadsereget. A felkelés szervező és vezető ereje már az első napokban a Kommunista Párt lett. A kommunisták voltak a néphadsereg élharcosai, a néptömegeket bátor harcra vitték az ellenség ellen, leleplezték az árulókat. Ők álltak a nemzeti bizottságok élére, amelyek mint a felszabadított körzetekben és községekben a közigazgatás népi szervei, végrehajtották a nép egész erejének mozgósítását a megszállók elleni harcra, sorozták a felkelő hadseregbe, a hadsereget és a partizánokat élelmiszerekkel látták el, gondoskodtak a katonák és partizánok családjairól, biztosították a forradalmi rend védelmét stb.

A szlovák felkelés vezetője a munkáosztály volt. Ennek köszönhető, hogy a forradalmi hatalom a burzsoá ügynökségnek a Szlovák Nemzeti Tanácsban véghezvitt nesterkedései ellenére számos fontos demokratikus rendszabályt tudott megvalósítani: bevezették a szólásszabadságot, a gyűlékezési és sajtószabadságot, a politikai foglyokat kiszabadították, a hitlerista fasiszta pártot feloszlatták és a férfiakat mozgósították a népfelszabadító hadseregbe. Gazdasági téren bevezették a német monopoliumpok kezében volt vállalatok ellenőrzését, megtiltották az árak felemelését, megindították az ipari termelést, a vasúti közlekedés munkáját stb./55/

A szlovák felkelés fejlődésére óriási hatással voltak a szovjet csapatok teljesítményei. 1944 szeptemberében

az I. ukrán arcvonal csapatai Krosno körzetében áttörték a fasiszta védelmi vonalat és kemény harcok után benyomultak Szlovákia területére. A Szovjet Hadsereg támadó műveletai lekötötték a hitlerista hadsereg főerőit Szlovákiában. E körülmény nélkül a hitleristák feltétlenül gyorsan elnyomták volna a felkelést. A Szovjet Hadsereg parancsnoksága a felkelőket katonai és anyagi segítségben részesítette, fegyvereket, hadianyagokat, élelmiszereket küldött nekik, repülőgépeket bocsátott rendelkezésükre csapaterületek bevezetésére stb.

Az angol-amerikai parancsnokság ezzel a baráti támogatással ellentétben a felkelés megghusításának politikáját folytatta. Félt a szlovák felkelés győzelmétől, minthogy azon a véleményen volt, hogy ebben az esetben a Szovjet Hadsereg hamar benyomul Szlovákia területére és tovább nyomul Közép-Európába. Az angol és amerikai katonai missziók, amelyeket Szlovákiába küldtek, /56/ szándékosan zavarták a felkelők hadműveleteit és a felkelés vezetőinek azt ajánlották, hogy oszlassák fel a partizáncsapatokat.

A londoni emigráns csehszlovák kormány - az angol-amerikai uralkodókörök utasításait követve - állást foglalt az ellen, hogy a szovjet csapatok segítséget nyújtsanak a felkelt szlovák népnek. A felkelés vezető szerveiben helyet foglaló képviselői iparkodtak megtörni a partizánmozgalom erejét. Az áruló Slánsky mindenképpen segítette a burzsoáziának, hogy ezt a célját elérje. A csapatok vezetőivé a nép jól ismert ellenségeit léptette elő. /57/ Mindezeknek a burzsoá ügynököknek áruló tevékenysége a legkedvezőtlenebb módon mutatkozott meg a felkelés menetében és eredményeiben.

A német-fasiszta parancsnokság elhatározta, hogy mindenáron elnyomja a szlovákiai felkelést. A felkelők ellen nyolc válogatott, jól felfegyverzett hitlerista hadosztályt vontak össze. Az óriási számbeli tulsuly, valamint a nép ellenségeinek árulása következtében a hitleristáknak sikerült olyan nagy városokat újra hatalmukba keríteni, amelyeket a felkelők már felszabadítottak, így többek között a felkelés központját, Banska Bystricát is /október 28/. De a felkelt szlovák nép még ezután sem tette le a fegyvert. A nép folytatta a háborút. A burzsoá elemek most már nyíltan megtagadták a részvételt ebben a háboruban. Viest "szalontábornok" hazabocsátotta a parancsnoksága alá tartozó osztagokat. /58/ Átcsoportosítás és megerősítés után a partizáncsapatok és egységek újból megsemmisítő csapásokat kezdtek mérni az ellenségre;

56/ Vojenské otazky dneska. "Nase vojsko". Praha, 1950. 149.1.

57/ "Rudé právo" 1952. nov. 21.

58/ Zd. Fierlinger. Zrada ceskoslovenské burzoasie a jejich spojencu. Praha, 1951. 143.1.

hátbatámadva azt, segítve ezzel a támadásban lévő Szovjet Hadsereget. A partizánok fő erőit a Nagy- és Kis Fáttra, a Magas- és Alacsony Tátra, az Érchegység körzeteiben vonták össze./59/

A szlovák népi felkelés hatalmas történelmi szerepet játszott a szlovák és a cseh nép sorsában, az új népi demokratikus csehszlovák állam megteremtésében. Kiemelkedő és dicsőséges fejezet volt a szlovák nép történetében. A felkelt nép szívvél-lélekkal szállt hadba a fasiszta rendszer és a szlovák burzsoázia áruló klikkjének politikája ellen, a csehek és szlovákok egységes demokratikus államának megteremtéséért. A felkelés megghiúsította a hitleristáknak azt a tervét, hogy a szlovák népet felhasználják a Szovjet Hadsereg elleni harcban, ugyanakkor lényeges segítséget is jelentett, mert lekötötte a hitlerista hadsereg erőinek bizonyos részét.

Az a tény, hogy a Szovjet Hadsereg 1944-1945 telén felszabadította Csehszlovákia nagyrészét és közeledett a hitlerista Németország összeomlása, egész sürgősségében felvetette azt a kérdést: milyen irányu lesz a cseh és a szlovák nép további fejlődésének utja és mindenekelőtt milyen lesz az államhatalom jellege az országban. Az a körülmény, hogy Csehszlovákia népei nemzeti szabadságukat a Szovjet Hadsereg győzelmének köszönhették, megsemmisítő csapást mért az angol-amerikai imperialisták és a csehszlovák burzsoázia számításaira, akik Csehszlovákiában a München előtti burzsoá-földesuri állam feltámasztására számítottak. A csehszlovák nép nemzeti felszabadító harca a hitlerista megszállók ellen népi demokratikus forradalomba nőtt át, amely az áruló nagyburzsoázia ellen is irányult.

A nemzeti felszabadító mozgalom folyamán új, forradalmi néphatalmi szervek - nemzeti bizottságok - keletkeztek. A városokban és falvakban mindenütt már a partizánok, illetve a Szovjet Hadsereg felszabadítása után felállították a nemzeti bizottságokat. Ezek a bizottságok megindították az ipari termelést, a vállalatoknál bevezették a népi igazgatást, megszervezték a lakosság élelmiszerellátását, eltávolították a romokat, megszervezték a népmiliciát a rend megőrzésére, stb. A burzsoáziának nem volt elég ereje ezeknek az új hatalmi szerveknek az eltávolításához, amelyek a nép szélső körű támogatását élvezték, s nem volt elég ereje, hogy működésbe hozza a régi államapparátust.

Az új hatalmi szervek fennmaradásának biztosításához szükség volt a munkásosztály és parasztság szövetségének megerősítésére. V.I. Lenin írta: "A népforradalom idején, vagyis egy olyan forradalom idején, amely életre keltette a tömegeket, a munkás és paraszt többséget, csak olyan hatalom lehet szilárd, amely valóban és feltétlenül a lakosság többségére

támazkodik."/60/ A munkásosztály és a városi és falusi nem-proletár dolgozó tömegek közti szövetség politikai formája a csehek és szlovákok Nemzeti Arcvonala volt, amely a nemzeti felszabadító mozgalom folyamán alakult meg.

A városi és falusi dolgozók jelentékeny része különösen a parasztság, a kézművesek és az értelmiségiek még nem szabadultak meg a kispolgári és burzsoá pártok hagyományaitól és befolyásától, még hittek e pártok vezetőinek. Ezt a körülményt tekintve a Kommunista Párt javasolta, hogy a Nemzeti Arcvonalban tömörítsék az összes dolgozókat, akik akár a Kommunista Párt, akár más pártok tagjai. A burzsoá pártok vezetői, akik emigrációban voltak, - nem tehettek mást - elfogadták a kommunisták javaslatait a csehek és szlovákok Nemzeti Arcvonalának megteremtésére és a Nemzeti Arcvonal kormányának megalakítására. A burzsoá politikusok azt remélték, hogy ezzel a fogással sikerül becsapniuk a dolgozókat és megszerezni a nemzeti arcvonal vezetését. Belépve az államhatalmi szervekbe, arra számítottak, hogy e szervezetben való szereplésüket felhasználhatják a demokratikus átalakulás meggyorsítására és a burzsoá rendszer helyreállítására.

A Kommunista Párt azzal a feltétellel lépett koalícióra a burzsoá pártok képviselőivel hogy a munkásosztály kezébe adják az államban a vezető, irányító szerepet és elismerik a Kommunista Pártnak az új, népi demokratikus állam felépítésére kidolgozott programját s lemondnak a burzsoá pártoknak a katonai diktatúra vagy az emigráns kormány hatalmának felállítására és konföderáció létrehozására irányuló terveiről. A Kommunista Pártnak a kispolgári és burzsoá pártok képviselőivel kötött koalíciójának szükségessége elsősorban az osztályerőknek azon a csoportosulásán alapult, amely a nemzeti felszabadító mozgalom folyamán alakult ki, és a dolgozók politikai fejlettségének fokán állt. Át kellett haladni ezen a szakaszon, hogy a tömegek saját tapasztalatukból ismerjék meg ezeknek a pártoknak az arcukat. A kispolgári és a polgári pártok képviselőinek részvétele a népi demokratikus hatalmi szervezetben nem tudta megváltoztatni a népi demokratikus rendszer osztályjellegét. Ez a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúráját jelentette a munkásosztály vezető szerepe mellett.

A népi demokratikus kormány programját 1945. ápr. 5-én a Szlovák Nemzeti Tanács ülésén a Szovjet Hadsereg által felszabadított szlovák városban, Košicében hirdették ki, ezért kapta a košicei program elnevezést. Ebben a košicei programban meghatározták a Nemzeti Felszabadító harc befejezésének alapvető feladatait és útját, valamint a népi demokratikus állam építésének legfontosabb elveit./61/ A népi

---

60/ Lenin, Művei, 25.k. 395.l.

61/ "Ceskoslovenské listy" 1945. május 1.

demokratikus csehszlovák állam a két testvéri szláv nép, a csehek és szlovákok teljesen egyenjogú szövetsége alapján jött létre. Helyi viszonylatban felállították a nép által választott Nemzeti Bizottságokat, bevezették a minden polgárra nézve általános egyenlő választójogot, kivéve a népnek azokat az ellenségeit, akik együttműködtek a megszállókkal. Biztosították az összes demokratikus szabadságjogokat. A csehek és szlovákok egységes demokratikus államában a szlovák nép egyenjogúságot és széleskörű önkormányzatot kapott; Kárpátukrajna kérdésének megoldását lakosságának elhatározására bízta. Előírányozták a nép ellenségeinek bíróság elé állítását és megbüntetését, azokat, akik tevékenyen együttműködtek a megszállókkal, valamennyi fasiszta típusú párt és szervezet - agrár, Hírlap-, földművespárt és minden fasiszta szervezet tevékenységének betiltását, amelyek a megszállás éve alatt keletkeztek. A kőicei program számos forradalmi gazdasági átalakítás megvalósítását vette tervbe: a német és magyar monopóliumok és népelleneségek egész vagyonának elkobzását, földreform végrehajtását a nagybirtokos rendszer megszüntetése érdekében és a szegény- és középparasztság, valamint mezőgazdasági munkásság földhözjuttatását, a főbb iparágak, energiaforrások, bankok és biztosítótársaságok államosítását./62/ Csehszlovákia külpolitikájának alapjául a Szovjetunióval való szövetséget, barátságot és mindenoldalu együttműködést nyilvánították.

A Szovjet Hadseregnek Csehszlovákia területén végrehajtott győzelmes hadműveletei a cseh nép nemzeti felszabadító harcának további fellendülését vonták maguk után. A partizánmozgalom 1945 tavaszán felölelte a hitleristák által még megszállva tartott egész területet. Itt már nagy partizán egységek tevékenykedtek, amelyeknek soraiban több ezer partizán harcos foglalt helyet. A megszállók a partizánmozgalom elleni harcra az SS és a rendőrcsapatok jelentős erőit dobták be, de nem tudták elnyomni a mozgalmat. A partizánok támadásokat hajtottak végre hitlerista csapatok helyőrségei, menetelő hadoszlopok, katonai raktárak és vasuti állomások ellen, városokat, falvakat és egész körzeteket szabadítottak fel, a hitlerista katonák ezreit ejtették foglyul. A kommunisták kezdeményezésére azoknak az erőknek egyesítésével, amelyek aktívan harcoltak a hitleristák ellen, megalapították a Cseh Nemzeti Tanácsot, amelynek a Kommunista Párt, az illegális szakszervezetek, a partizán csapatok, az ellenállási csoportok és a parasztság képviselői lettek tagjai.

Ebben a szakaszban a cseh burzsoázia képviselői új cselfogásokhoz folyamodtak; Prágában a hitlerista Németország összeomlása után egyedül akarták a hatalmat kezükbe ragadni és nem akarták megengedni, hogy az országban felállítsák a népi demokratikus kormány hatalmát. A reakciós ele-

mek terveik megvalósítását összekötötték az amerikai csapatok tevékenységével. Az amerikai légihaderő, amely mindezekig semmi komoly kárt sem okozott Csehszlovákiában a hitlerista hadiiparnak, a háború utolsó heteiben, különösen a csehszlovák népi demokratikus kormány megalakítása után bár légitámadásokat hajtott végre az ország legfontosabb ipari objektumai ellen és ezeket a legkegyetlenebb bombázásoknak vetette alá. Elpusztította Brno és Prága nagy gépgyárait, a zlini cipőipari kombinátot, a mosti szintetikus benzinkombinátot, a kralupyi, a pardubicei cukorgyárakat és a népgazdaság számára jelentős más vállalatot. Az amerikai parancsnokság ezzel tönkret akarta tenni Csehszlovákia gazdaságát és meg akarta teremteni az előfeltételeket az amerikai imperializmus által való leigázásához. Számos városban bár bombázásoknak vetették alá a munkások lakóhelyeit, hogy ezzel megsemmisítsék és megfélemlítsék a munkásosztályt, megfojtsák forradalmi mozgalmát./63/

Az amerikai csapatok április utolsó napjaiban behatoltak az ország nyugati körzeteibe. Az általuk megszállt körzetekben bevezették az erőszak, a rablás és a helyi cseh lakosság sanyargatásának rendszerét. A megszállók kiszállították az országból a nyersanyagot, a készárut és az értékes felszerelést. Amit nem sikerült kivinniük, azt megsemmisítették. Ezekben a körzetekben fenntartották a hitlerista rendszert, a német-fasiszta hadsereg és rendőrség alakulatait. Ott, ahol a nép már maga leszámolt a hitlerista rendszerrel, elkergették a nemzeti bizottságokat és helyükbe falusi bíróságot ültettek. Az amerikai parancsnokság nem ismerte el a Kossicében megalapított népi demokratikus kormány hatalmát. Arra számított, hogy a csehszlovák reakcióssok segítségével sikerül megteremtenie Csehszlovákia burzsoá bábkormányát./64/

A hitlerista megszállók és ügynökeik arra használták fel az amerikai csapatok megjelenését Csehszlovákia területén, hogy erőszakos ellenállást tanusítsanak a Szovjet Hadsereggel szemben. Mint Scherner hitlerista tábornok parancsa bizonyítja, a Prága és Drezda közt összevont hitlerista csapatok csoportjának parancsnoksága és az amerikai parancsnokság titkos egyezményt kötött, amely szerint az amerikai csapatok beszüntették a támadást Kelet felé./65/Ugyanakkor a hitlerista megszálló hatóságok a cseh reakcióval együtt tárgyalásokat kezdtek az amerikai parancsnoksággal a protektorátus fenntartásáról u.n. "Cseh Morva Köztársaság" alakjában./66/ Frank megbízásából az amerikai hadsereg pa-

---

63/ "Rudé Právo" 1952 febr.14.

64/ "Obrana Lidu" 1952. ápr.11.

65/ "Tvorba" 1951. No.36.

66/ "Tvorba" 1946. No.19.

rancsnokságához repültek: Hruby, a protektorátus "kormányának" minisztere, Kruliš-Rinda nagytőkés és Klecanda tábornok. Frank "ujjászervezte" a protektorátus "kormányát", kirekesztve ebből a megszállók leginkább kompromittált cinkosait.

Ugyanakkor a cseh burzsoázia reakciós körei megalapították Prágában az u.n. "Központi Nemzeti Bizottságot", amelynek "utasításait" és "rendelkezéseit" a fasiszta sajtó lapjaiban nyomatták ki. A reakció ezt tervezte, hogy ezt szembeállítja a Cseh Nemzeti Tanáccsal és felhasználja az országban a hatalom meghódítására, ha megbukik a protektorátus fenntartásának terve.

Azonban a hitlerista csapatoknak a Szovjet Hadsereg által történt szétzúzása és a prágai proletariátus felkelése semmivé tette az amerikai imperialisták, a hitlerista rablók és a csehszlovák reakciósok minden tervét. 1945 május 1-én és 2-án kezdődtek a prágai lakosság első fegyveres összecsapásai a fasiszta csapatokkal. Ezek az összecsapások nagyobb arányokat öltöttek akkor, amikor megtudták, hogy a Szovjet Hadsereg elfoglalta Berlint. A gyárak kommunisták által létesített bajtársi alakulatai /a forradalmi gárdák/ május 5-én a fővárosban elfoglalták a legfontosabb stratégiai pontokat: a vítavai hidakat, a pályaudvarokat, a villanytelepet és sok gyárat. A lakosság torlaszokat kezdett építeni a város utcáin.

Ugyanezen a napon, május 5-én, kihirdették, hogy a protektorátus "kormányát" megdöntötték és a hatalom átkerült a Cseh Nemzeti Tanács kezébe.

A Tanács a felkelt prágai nép segítségére hívta a környező városok és falvak lakosságát és segítségért fordult a szövetséges csapatokhoz. A környező városokból és falvakból jelentős erősítések érkeztek a fővárosba. De az amerikai csapatok, amelyek száz km-nél is kisebb távolságban voltak Prágától, megtagadták a felkelők segítségét.

A hitleristák Prága felkelt lakosai ellen bevetették visszavonuló tűzvonalbeli osztagaikat és megkezdték a város légitbombázását, ágyuzását. A fegyverzetben tulnyomó fölényben lévő hitlerista csapatoknak máj. 6 és 7-én elkeseredett harcok árán sikerült megsemmisíteniök és hatalmukba keríteniök számos torlaszt, a város sok fontos pontját és sikerült behatolniök a város közepébe. A felkelt lakosság azonban folytatta a harcot. Május 8-ára virradó éjtszaka új erőket mozgósítottak, új torlaszokat emeltek. Ámbár a tulsúly továbbra is a megszállók oldalán volt, máj. 8-án a német tábornokok a felkelőknek fegyverszüneti tárgyalások megkezdését javasolták. A hitlerista parancsnokság erre a cselőgásra azért szánta el magát, mert tudomására jutott, hogy a szovjet tankcsapatok észak felől, Németországból a prágai felkelők segítségére sietnek.

A szovjet csapatok a Szovjet Hadsereg Legfelsőbb Pa-

rancsnokának parancsára Prágába mentek, hogy segítő kezüket nyujtsák a testvéri csehszlovák népnek. A szovjet csapatok május 9-én kora reggel bevonultak Csehszlovákia fővárosába, csakhamar széttagozták a hitleristák ellenállási fészkeit és felszabadították a várost.

A prágai dolgozóknak a proletariátus vezetése alatt történt felkelése és Prágának a Szovjet Hadsereg által történt felszabadítása meggyőzte a burzsoáziának azt az újabb kísérletét, hogy kezébe ragadja a hatalmat. A Szovjet Hadsereg és a nemzeti felszabadító mozgalom győzelme lehetővé tette a csehszlovák népnek, hogy megszüntesse az országnak az imperialista hatalmak által 1938 évi u.n. müncheni egyezmény szerint végrehajtott feldaraboltságát, hogy helyre állítsa az állam területi épségét és felszabadított köztársaságban szabadon döntsön az állami hatalom kérdéséről.

A megszállási rendszerrel együtt a protektorátusban és Szlovákiában elsöpörték a bábkormányokat. Összeomlottak az amerikai imperializmusnak az ország angol-amerikai megszállására, a reakciós londoni emigráns kormány csehszlovákiai hatalmának felállítására, a csehszlovák nép szuverénítésének megszüntetésére, Közép-Európában az amerikai imperializmus védnöksége alá helyezett Osztrák-Magyar Monarchia féle államalakulat feltámasztására irányuló terveik. A Szovjetunió, amikor szétzúzta a fasiszta megszállókat, Csehszlovákia népeit nemcsak megszabadította az imperialista rabságtól, hanem egyúttal megtisztította az utat a dolgozók előtt a társadalmi felszabadulásért vívott harchoz.

Csehszlovákia népeinek ez a nemzeti felszabadító mozgalma a munkásosztálynak és élcsapatának, a Kommunista Pártnak vezetésével a csehszlovák nép igazságos, demokratikus háborúja volt a hitlerista Németország ellen. Ez a mozgalom népi demokratikus forradalomba torkolt a dolgozók hatalmának felállítása érdekében s harca a megszállók, valamint az áru-ló monopolista burzsoázia és földesurak ellen irányult.

A Kommunista Párt hatalmas fasiszta-ellenes koalíciót hozott létre - a csehek és szlovákok Nemzeti Arcvonalát - mint a munkásosztálynak a városi és falusi nem proletár dolgozók tömegeivel kötött szövetségének politikai formáját. Ez a szövetség megvetette a népi demokratikus forradalom további fejlődésének és ezt követőleg a szocialista forradalomba való átmenetnek az alapját.

A legközelebbi években a Voproszi Isztorii folyóiratban megjelenésre tervezett cikkek témaköre.

/Voproszi Isztorii, 1954. 1. szán./

Примерный перечень проблем, намечаемых к освещению в журнале "Вопросы истории" в ближайшие годы.

Sok történész kérte a szerkesztőségtől, hogy ismer- tessük a folyóiratot legjobban érdeklő kérdéseket és ezzel kapcsolatban mindjárt közölték velünk erre vonatkozó javasla- taikat és kívánásaikat. Alább közlünk egy témajegyzéket azokról a kérdésekről, amelyek a szerkesztőség véleménye sze- rint a legfontosabbak lennének. Mindegyik témakörből ki lehet választani néhány olyan konkrét témát, amely alkalmas lenne a Voproszi Isztoriiban közölhető cikk számára.

A problémák jegyzéke természetesen nem kimerítő fel- sorolás, más problémák felvetése is kívánatos lenne. A szer- kesztőség kéri a tudományos dolgozókat és előadókat, hogy te- gyék meg kritikai megjegyzéseiket és kiegészítéseiket a jegy- zékre vonatkozólag.

I.

A kapitalizmus előtti társadalmi formációk fejlő- désének törvényszerűségei.

A rabszolgatartó rend válsága és felbomlása.

A rabszolgatartó rend és a feudalizmus keletkezése a Kaukázusontulon és Közép-Ázsiában.

Áttérés az ősközösségi rendről a feudális termelési módra Ruszban.

A feudalizmus sajátosságai Kelet országokban.

A város és falu közti ellentét keletkezése és fejlő- dése.

A feudális város és a városi lakosság Oroszország- ban és más országokban.

A manufaktura jellege Oroszországban.

Az árutermelés a rabszolgatartó rendben és a feuda- lizmusban.

Az ipari forradalom Oroszországban.

A kapitalizmus fejlődésének sajátosságai az egyes országokban: Angliában, USA-ban, stb.

A kapitalizmus fejlődésének sajátosságai Oroszor- szág határvidékein.

A munkásosztály kialakulása és fejlődése Oroszor- szágban

A munkásosztály kialakulása Kelet országokban.

A burzsoázia kialakulása Oroszországban, országos viszonylatban és az ország nemzetiséglakta határvidékein.

Az orosz imperializmus sajátosságai.

A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének működése.

A kapitalizmus általános válságának első szakasza.

A parasztság Oroszországban a kapitalizmus időszakában.

A kapitalista termelési viszonyok felszámolása és új, szocialista termelési viszonyok megteremtése a Szovjetunióban.

A termelőerők fejlődése a Szovjetunió iparában, a szocialista iparosítás.

A termelőerők fejlődése a Szovjetunió mezőgazdaságában.

A város és falu közti ellentét felszámolása a Szovjetunióban.

A szocializmus gazdasági alaptörvényének működése a szocialista építés különböző szakaszaiban.

A szocializmus építésének befejezése és fokozatos átterés a kommunizmusra a Szovjetunióban.

A szocializmus alapjainak építése a népi demokratikus országokban.

II.

A népi tömegek szerepe a korai burzsoá forradalmakban.

Az antifeudális parasztmozgalmak és sajátosságaik.

Városi felkelések és jellegük.

Forradalmi mozgalom Oroszországban az első forradalmi helyzet éveiben.

A második forradalmi helyzet Oroszországban.

Az orosz munkásosztály egyetemes szerepe. Oroszország a nemzetközi forradalmi mozgalom központja.

Az 1905-1907-es első orosz forradalom: a/ a munkásmozgalom, b/ a parasztmozgalom, c/ a helyi forradalmi események, d/ a szovjetek a forradalomban, e/ a fegyveres felkelés, f/ a forradalom nemzetközi jelentősége és hatása az egyes országokra.

Az egyes keleti országok népeinek antifeudális és imperialistaellenes harca.

Az oroszországi forradalmi mozgalom hatása a forradalmi mozgalom fejlődésére Nyugat és Kelet országaiban.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom: a/ a társadalmi-gazdasági előfeltételek, b/ a munkásmozgalom, c/ a parasztmozgalom, d/ a nemzetközi forradalmi mozgalom 1917 február-októberben, e/ az Októberi Forradalom győzelme az egyes vidéke-

ken, f/ a fegyveres felkelés, g/ az Októberi Forradalom világtörténelmi jelentősége, h/ a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása a forradalmi mozgalmakra az egyes országokban.

A munkásosztály és a parasztság szövetsége Oroszországban a forradalmi mozgalom és a szocialista építés különböző szakaszaiban.

A parasztság helyzete és a parasztmozgalom sajátosságai a kapitalizmus időszakában az egyes országokban.

A szocialista munkaverseny és szerepe a szocialista építés különböző szakaszaiban.

V.I. Lenin és a leninizmus szerepe az orosz és a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésében.

A szovjet nép harca a szabadságért és a szocialista Haza függetlenségért a Nagy Honvédő Háború éveiben.

A szakszervezeti mozgalom fejlődése Oroszországban és a szakszervezetek szerepe a szocialista építőmunkában.

A Komszomol és az ifjúság a szocialista építésben.

A munkásosztály harca a tőkés országokban a háború és a fasizmus ellen.

A munkásmozgalom a kapitalista országokban a két világháború közötti időszakban.

Az európai és ázsiai népek nemzeti-felszabadító és antifasiszta harca a második világháború időszakában.

A népi demokratikus forradalmak Közép- és Délkelt - Európa országaiban és Ázsiában.

A munkásmozgalom fejlődésének sajátosságai: a/ Angliában, b/ az USA-ban.

A népek harca a békéért, demokráciáért és a szocializmusért a második világháború után.

A kapitalista országok haladó erőinek harca a békéért és a demokratikus jogokért.

A békeharcosok világmozgalma.

A kapitalista országok dolgozóinak mozgalma a Szovjetunió védelmében.

III.

A népek kialakulása és fejlődése.

A burzsoá nemzetek keletkezése és fejlődése Európában és különösen Oroszországban.

A burzsoá nemzetek kialakulása Keleten.

A nem-orosz népek Oroszországhoz való csatlakozásának történelmi jelentősége.

Ukrajna Oroszországhoz való csatlakozása és e tény történelmi jelentősége.

Oroszország határvidékein a cárizmus uralma alatt lezajlott nemzetiségi mozgalmak jellege.

A nemzeti-felszabadító mozgalom Oroszországban az első orosz forradalom éveiben és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom időszakában.

A nemzeti egység kérdése Németország történetében.

A szovjet szocialista nemzetek kialakulása és fejlődése.

A Szovjetunió népeinek barátsága és e barátság fejlődése és megerősödése a szocialista építés folyamán.

Harc a munkásmozgalom hegemóniájáért a nemzeti felszabadító mozgalmakban Kelet országokban.

A szocialista nemzetek kialakulása a népi demokratikus országokban.

Az európai országok munkásosztályainak harca nemzetük függetlenségéért és államuk szuverenitásáért a második világháború után.

A Kínai Népköztársaság megalakulása és fejlődése.

IV.

A politikai felépítmény szerepe a rabszolgotartó és feudális társadalomban.

Az abszolút monarchiák osztálylényege.

A feudális állam Oroszországban.

Az önkényuralmi rendszer belpolitikája a feudális-jobbágytartó rendszer felbomlása idején Oroszországban.

A burzsoá demokrácia hanyatlása Európa országokban és az USA-ban.

Az állami felépítmény szerepe a kapitalista országokban az imperializmus korszakában.

A soknemzetiségű burzsoá államok fejlődésének sajátosságai.

A szovjet szocialista állam funkciói és fejlődési szakaszai.

A szovjet soknemzetiségű állam létrejötte és fejlődése.

A politikai rendszer fasizálódása az imperialista országokban.

A népi demokratikus országok államrendszere.

V.

A mongol hódítás jellege és következményei.

A kapitalista államok gyarmati politikája a kapitalizmus fejlődésének korai szakaszában.

A cári Oroszország külpolitikájának fő irányai a 19. században.

Milyen jelentősége volt az orosz-török és orosz-perzsa háborúknak a Kaukázuson túl és a Balkán félsziget népei szempontjából.

Az 1812-i Honvédő Háború nemzetközi jelentősége.

Az imperialista hatalmak közötti ellentétek kiéleződése a kapitalizmus általános válsága idején.

Az amerikai imperializmus külpolitikájának jellege és sajátosságai.

Az amerikai imperializmus agresszív politikája a második világháború után.

A Brit Birodalom hanyatlása.

Az imperializmus gyarmati rendszerének válsága.

A német imperializmus agresszív politikája.

Az imperialista ellentétek a Közel Keleten.

A szovjet-német kapcsolatok.

A szovjet-amerikai kapcsolatok.

A szovjet-francia kapcsolatok.

A második világháború eredete és jellege.

A népi demokratikus államok külpolitikája.

Az imperialista ellentétek a második világháború után.

A szovjet állam harca a békéért.

Az imperialista és demokratikus erők harca az ENSZ-ben.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok gazdasági és kulturális együttműködése, mint a nemzetközi kapcsolatok új, szocialista típusa.

A Német Demokratikus Köztársaság - a béke és a biztonság fontos bástyája Európában.

VI.

Marx és Engels szerepe az I. Internacionálé vezetésében.

A marxizmus elterjedése és az első munkásszervezetek létrehozása egyes országokban.

A Szovjetunió Kommunista Pártja programjának kidolgozása és annak fejlődése.

A SzKP szervezeti szabályzatának kidolgozása és fejlesztése.

A SzKP agrár programja.

A SzKP programja a nemzeti kérdésben.

A Bolsevik Párt harca a kispolgári pártok szétzúzásáért.

A SzKP harca az opportunisták és kapitulánsok ellen, a SzKP sorainak tömörítéséért.

A SzKP harca a munkásosztály és parasztság szövetségének létrehozásáért és megerősítéséért.

A SzKP harca a burzsoá nacionalizmus ellen, a dolgozónak a szovjet hazafiság és proletár internacionalizmus szellemében való neveléséért.

A SzKP stratégiája és taktikája.

A SzKP - a szovjet társadalom irányító és vezető ereje a kommunizmus felépítéséért folyó harcban.

A SzKP eszmei-nevelő tevékenysége.

A kommunista pártok megalakulása és fejlődése a nyugati országokban.

A kommunista pártok megalakulása és fejlődése a Kelet országokban.

A Kommunista Internacionálé és helye a történelemben.

A kommunista mozgalom Európában és az USA-ban a második világháború után.

A kommunista és munkáspártok - a népi demokratikus országok dolgozóinak élcsapatjai.

VII.

Az orosz kultúra világjelentősége a 19. században és a 20. század elején.

Oroszország egyes népeinek kulturája és az orosz kultúrának a népek kulturáira gyakorolt befolyása.

A szláv népek nemzeti kulturájának kialakulása és fejlődése.

A forradalmi demokratikus és liberális tábor harca Oroszország társadalmi mozgalmaiban.

Az oroszországi népek forradalmi-demokratikus mozgalmainak kialakulása. Hogyan hatottak rájuk az orosz társadalmi eszmék.

Hogyan zúzták szét az orosz marxisták, Lenin a narod -

nyikoknak a „hősökről” és a „tömegről” vallott szubjektív-idealista elméleteit.

A „két kultúra” problémája a burzsoá nemzetek kulturájában.

A burzsoá kultúra válsága az imperializmus időszakában.

A kulturforradalom a Szovjetunióban.

A szovjet népek tartalmában szocialista, formájában nemzeti kulturájának fejlődése.

A szovjet tudomány fejlődése és szerepe a Szovjetunió szocialista építésében.

A jobboldali szocialisták ideológiájának proletárellelensége.

Az amerikai imperializmus reakciós „világuralmi” eszméinek leleplezése.

A Vatikán és a katolikus pártok reakciós szerepe a kapitalista országok legújabbkori történetében.

A pánturkizmus és pániszlamizmus népelles, reakciós lényege.

A kulturforradalom a népi demokratikus országokban.

VIII.

A történeti folyamat periodizálásának problémája.

A fő irányzatok az orosz burzsoá történettudományban.

A burzsoá történetírás válsága az imperializmus időszakában.

A mensevik-eszer történeti koncepció tudománytalan és népelles lényege.

A burzsoá-nacionalista történettudományi irányok kritikája.

A marxizmus vulgarizálása M.N. Pokrovszkij műveiben.

A szovjet népek történetének meghamisítása a külföldi reakciós történészek munkáiban.

A szovjet történetírás fejlődése.

A történettudomány fejlődése a népi demokratikus országokban.

Haladó irányzatok a burzsoá országok történettudományában.

A történettudományi kutatás módszerei /tudományos forráskritika, tudományos hipotézis, elemzés és általánosítás, a tipikus problémája a történeti kutatásban, stb./.

.....

A "Csehszlovákia története" c. tankönyv prospektje.

/Ismerteti: G.E. Szancsuk/

/Voproszi Isztorii, 1954. 1. szám/

Г.Э. Санчук: О проспекте учебника "История Чехословакии"

1953 novemberében a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szlavisztikai Intézetének Történettudományi Osztályán megvitatták a "Csehszlovákia története" c. főiskolai tankönyv 1. kötetének prospektjét./1/ amelyet egy csehszlovák történészekből álló munkaközösség készített el. A prospekt röviden összefoglalja a cseh és szlovák föld történetét a legrégebb időktől a kapitalizmus kifejlődésének kezdetéig /1848-ig/. 9 fejezetből áll./Összterjedelme több mint 9 nyomtatott oldal/, s magában foglalja Csehország és Szlovákia történetét. A prospektet a cseh és szlovák történészek közös munkával állították össze. Résztvettek e munkában: I. Macek, J. Böhm, A. Klima, F. Graus és más vezető történészek /összesen 19-en/.

A prospekt nagy érdeklődést váltott ki a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szlavisztikai Intézetének munkatársai között. A prospekt megvitatásában 14-en vettek részt; a Szlavisztikai Intézet munkatársain kívül felszólaltak: A.I. Ozolin, a történettudomány kandidátusa /szaratovi egyetem/, L.P. Laptjev, a történettudomány kandidátusa /Moszkva-területi Pedagógiai Főiskola/, J.F. Ivanov disszertáns-aspiráns /Moszkvai "Lenin" Állami Pedagógiai Főiskola/, A.M. Harkov, /Gorkij Könyvtár/, N.M. Pasajeva /Történettudományi Könyvtár, Moszkva/ és mások.

A "Csehszlovákia története" tankönyv prospektjének kétségtelen érdemei vannak és nagy tudományos és politikai jelentőséggel bír. Ez az első kísérlet arra, hogy a marxizmus-leninizmus alapján revideálja a történettudomány által már előbb összegyűjtött nagy tényanyagot és általánosítsa azokat a komoly tudományos eredményeket, amelyeket a cseh és a szlovák régészek és történészek az utóbbi években folytatott kutatásaik során / a 19. század derekáig terjedő időszakra/ Csehország és Szlovákia történetére vonatkozólag elértek.

1/ These k prvnímu dílu učebnice československých dějin /Čsl. dějiny do r. 1848./ Historický Ústav Československé Akademie věd. Druhá redakce. Praha, říjen. 1953.

A prospekt politikailag élesen foglal állást és vitázó hangnemben bírálja a cseh és szlovák reakciós burzsoá történettudományt. Leleplezi, hogy hogyan hamisították meg a reakciós kozmopolita történészek /Pakař, Chaloupecký, stb./ Csehszlovákia történetét. A prospekt minden fejezetéhez előljáróban histográfiai bevezetőt irtak. A történeti folyamat vázolásánál a szerzők a cseh föld társadalmi-gazdasági fejlődéséből igyekeznek kiindulni. Nagy figyelmet fordítanak a feudális társadalom közvetlen termelőinek történetére, a népi tömegek szerepére, az osztályharcra - mint a társadalom történetében a mozgatóerőt képviselő tényezőre.

A szovjet történészek most először kaptak teljes áttekintést a cseh és szlovák történészeknek a csehszlovákiai feudalizmus egész fejlődési szakaszáról vallott felfogásáról. A felszólalók meglepéssel állapították meg, hogy a prospektben teljes megvilágítást nyert Szlovákia története /némi hézagokkal: Pl. a zárófejezetben: /" A feudális viszonyok bomlása. Nemzeti megújulás. 1781-1830."/ nem világították meg kellőleg Szlovákia történetét/. Meg kell említenünk, hogy az előzőleg megjelent munkáknak az volt a fő fogyatékoságuk, hogy nem világították meg eléggé a szlovák történelmet, elszakították Csehország történetétől. A csehszlovák történészek prospektje Szlovákia történetét Csehszlovákia történetének szerves részeként tárgyalja. A cseh történészek számos fejezetben, különösen a korai feudalizmus történetéről szóló fejezetben, részletes ismertetést adtak Szlovákia társadalmi-gazdasági történetéről és számos problémát még alaposabban és következetesebben világították meg, mint a Csehország történetét a megfelelő fejezetekben /különösen vonatkozik ez a korai és fejlett feudalizmus korszakára/.

A népi tömegek történetével kapcsolatban számos esetben jól mutatták be az antifeudális harc különböző formáit, a cseh népnek a német agresszió elleni harcát, a szlovák népnek a magyar feudális urak többévszázados igája elleni harcát, a cseh és szlovák népnek az osztrák iga és a török veszedelem elleni harcát. A szerzők arra törekedtek, hogy marxista, tudományos alapon átértékeljék a cseh és szlovák történet legkiemelkedőbb időszakait és eseményeit. Például különös figyelmet érdemel hogy miként értékelték ki a következő eseményeket: a csehországi parasztháború, az 1618-1620. évi felkelés és a fehérhegyi vereség, hogyan értékelték át a szlovák történet fő problémáit a kapitalista viszonyok keletkezésének problémáit, hogyan világították meg a nemzeti mozgalomnak a cseh és szlovák földön a 18. század végén és a 19. század első felében kibontakozott fellendülését. /"Cseh és szlovák megújulás"./

A cseh és szlovák nép történeti jelentőségű személyeinek - mint Husz János, Zselivsky, I. Rákóczi, Csák Máté, brandysi Jiskra János és sok más - értékelésében a szerzők a marxista-lenini tudománynak a személyiség szerepéről vallott egyedül helyes felfogásából indulnak ki és megbírálják a burzscá tudósoknak e személyek tevékenységéről vallott elferdített felfogását.

Lényegében helyesen világítják meg a cseh és szlovák kultúra történetét. A minden osztálytársadalomban levő két kultúra /a népi tömegek és az uralkodó osztályok kulturája/ lenini tételéből és a marxista klasszikusoknak a kultúra osztályjellegéről adott utmutatásaiból kiindulva jól rendszereztek és alapjában helyesen világították meg az összegyűjtött nagy tényanyagot.

A prospekt alapján figyelemmel kísérhetjük a cseh és szlovák kultúra fejlődésének fő szakaszait és azt, hogy hogyan kapcsolódnak egymáshoz ezek a szakaszok. A szerzők következetesen harcolnak az ellen a megrögződött kozmopolita burzsoá elmélet ellen, hogy Csehország és Szlovákia a kultúra területén mindent idegenből kölcsönzött és nem volt önálló. A szerzők igen nagy figyelmet fordítanak a népi tömegek kulturájára, megautatják a rendkívül gazdag, évezredek cseh és szlovák kultúra mély gyökereit, melynek ősi voltára, sokrétűségére és magas színvonalára méltán büszkéek Csehszlovákia népei. Jól mutatják be a cseh és szlovák kultúra nemzeti sajátosságait és egyben rámutatnak a feudális társadalom kulturájának osztálylényegére. A kulturáról szóló fejezetek általános vonalvezetésének kifejtésére vonatkozólag a felszólalóknak nem volt semmi ellenvetése.

A felszólalók minden szempontból vizsgálat tárgyává tették a prospektet. A megvitatás során a Szlavisztikai Intézet munkatársai közölték azokat a következtetéseket, amelyeket az intézetük által készített "Csehszlovákia története" c. könyv írása során levontak. Számos elvi jelentőségű és részletkérdésekre vonatkozó megjegyzést tettek a prospektben megvilágított számos problémára vonatkozólag.

Különösen részletesen foglalkoztak azokkal a problémákkal, amelyek a csehszlovák történészek prospektjében vitások, kétségesek, illetve néha helytelenül vannak megvilágítva. Ilyen problémák: a feudalizmus keletkezése a csehek-nél, a cseh földön a 14. században és a 15. század elején végbemenő társadalmi-gazdasági fejlődés értékelése, a csehországi 15. századi parasztháború értékelése stb. A felszólalók felvetettek sok olyan problémát, amely véleményük szerint elsőrendű jelentőségű a cseh és szlovák feudalizmus története szempontjából és amely nem nyert kellő megvilágítást a csehszlovák történészek prospektjében. Megállapították, hogy a

prospekt nem foglalkozott eléggé a termelőerők fejlődésének elenzésével az egyes időszakokra vonatkozóan, nem vetették fel helyesen a soknemzetiségű állam kialakulásának problémáját és nem mindig helyesen fejtik ki az osztályharc kérdéseit, nem tárgyalják megfelelően a németek településeit a cseh földön stb.

A "Csehország története" tankönyv prospektjének vitája megerősítette a szovjet és csehszlovák történészek tudományos kapcsolatait. Mint a tapasztalat mutatja, az ilyen viták elősegítik a történettudomány fejlődését.

- - -

BOCSAROV N.:

"BULGÁRIA TÖRTÉNETE" ELSŐ KÖTETÉNEK MAKETJE.
/Vita a Szovjetunió Tudományos Akadémiája
Szlavisztikai Intézetében/.

/Voproszi Isztorii. 1954. 1. szám/.

Н.Бочаров: Макет первого тома "Истории
Болгарии".

A bolgár történészek előtt az a feladat áll, hogy megírják Bulgária marxista történetét. Helyes értékelést kell adniuk a bolgár történetnek a burzsoá történészek által elferdített különböző eseményeiről, és helyesen kell megvilágítaniuk a bolgár népnek a társadalmi és nemzeti felszabadulásáért vívott harcát.

Nagy lépést jelent ezen a téren, hogy a bolgár történészek az utóbbi években szorgalmas munkával megalkották "Bulgária története" első kötetének maketjét. A könyv első kötetének maketja felöleli a legrégebbi időktől a tőkés viszonyok kialakulásának kezdetéig terjedő időszakot. A könyv megírásában a legkiemelkedőbb bolgár történészek vettek részt, így Dimotrov Sznegarov, Mitev, Danov, Burmov és Gandev. A kötetet komoly tudósok szerkesztették: Koszev, Dimitrov, Angelov, Natan és Hrisztov.

Az első kötet maketje a bolgár történelemről szóló sok más könyvtől eltérően, széleskörűen kifejti Bulgária társadalmi-gazdasági fejlődésének történetét. Ez a könyv az első, amely megvilágítja a bulgáriai feudalizmus kérdését, melynek létét a burzsoá történetírás tagadta; valamint kidolgozza a kapitalista viszonyok kialakulásának kezdeti időszakát. A kötet első része az ősközösségi és a rabszolgatartó renddel foglalkozik Bulgária területén; a második rész a korai feudalizmussal; a harmadik rész a fejlett feudalizmussal; a negyedik a bolgár népnek a török uralom alatti helyzetével; az ötödik a bolgár megújulás korszakával.

1953 végén a "Bulgária története" első kötetének maketjét megvitatták a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szlavisztikai Intézetében. A vitán résztvevő elvtársak egyhangulag megállapították., hogy a "Bulgária története" kétségtelen sikert jelent a bolgár történetírás terén. Ez a maket az első kísérlet arra, hogy Bulgária történetét marxista szemzőgből áttekintse. A vitán felszólaló kartársak megállapították a maket érdemeit, és egyben arra törekedtek, hogy segítséget nyújtsanak a bolgár történészeknek a még meglévő fogyatékok kiküszöböléséhez.

N. A. Borovszkaja, a moszkvai Állami Egyetem Könyvtárának tudományos munkatársa kiemelte, hogy a maketben a rabszolga-teremtő termelési módról szóló fejezet jól van kidolgozva, de ugyanakkor megállapította, hogy a bolgár állam kialakulásáról, és a proto-bolgároknak az állam kialakulásában elfoglalt helyéről, szerepéről és jelentőségéről szóló kérdés véleménye szerint nem teljesen helyesnek van megoldva. N. A. Borovszkaja megjegyezte, hogy a szláv törzseknek **Macedóniában** kialakult tartós szövetségét lényegében államalakulathoz lehet tekinteni már a VI. sz. elején, és nem a VI. sz. második felében, mint ez a könyv szerzői állítják.

J. V. Bromlej, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Osztályának szaktitkára, felsorolta a könyvnek a fejezetnek a hibáit, amely az ugynevezett második cárság társadalmi-gazdasági viszonyairól foglalkozik. J. V. Bromlejnek az a véleménye, hogy a könyv szerzői helytelenül jellemezték a feudális tulajdont, de meg kellett volna jegyezniük, hogy a feudális tulajdon megjelenése a második bolgár cárság idején nem volt új jelenség, hiszen a feudális tulajdon Bulgáriában már a bizánci uralom idején is megvolt.

J. V. Bromlej nem értett egyet a parasztok helyzetének jellemzésével és a feudális kizsákmányolás egyes formáinak értékelésével, ahogyan azt a maket nyújtja.

I. Sz. Dosztjan, a történettudományok kandidátusa, a Szalvisztikai Intézet tudományos munkatársa, felszólalásában a XV-XVIII. századdal foglalkozott. Megállapította, hogy a maket nem egészen sikerülten világítja meg a földbirtoklás formáinak és rendszereinek kérdését. A maket kevés figyelmet szentel az ipar és a kereskedelem fejlődésének, a városok növekedésének. Nem fejt ki azt, hogy milyen vészes következményekkel járt a török hódítás a bolgár városok fejlődése szempontjából. Nem mutatja be a felölelt három és fél évszázad alatt végbemenő gazdasági fejlődést, holott éppen ebben az időben a városok, az ipar és a kereskedelem nagy lépést haladtak előre. Nem világítja meg azt a kérdést, hogy milyen szerepet játszottak a görögök a városok gazdasági fejlődésében, pedig enélkül nem világos az a harc, amelyet a megújulás időszakában a bolgár burzsoázia a görögök gazdasági és politikai befolyása ellen vívott.

I. Sz. Dosztjan véleménye szerint a maketben nem kellett volna egy külön alfejezetet szentelni a török feudalizmus sajátosságainak. Nem a török feudalizmus általános sajátosságait kellett volna tisztázni, hanem konkrét bulgáriai formáit, számitásba véve azt, hogy a feudális viszonyok a XV-XVIII. sz. folyamán nem voltak egyfomák. I. Sz. Dosztjan nem tartja helyesnek a maket szerzőinek azt a megállapítását,

hogy Törökország központosított állam volt, és Törökországban nem volt feudális széttagoltság. A valóságban Törökország feudális-katonai állam volt, amelynek egységét a fegyverek erejével tartották fenn. Amint Törökország katonai ereje gyengülni kezdett, hanyatlásnak indult a központi kormány uralma is. I. Sz. Dosztien megállapította, hogy a maket jól írja le a török iga ellen kitört népi felkeléseket. De helytelennek tartja azt az eljárást, hogy előbb ismertetik az összes felkeléseket, és azután egyszerre vonják le a következtetéseket az összes felkelésekből, ami által a felkelések közti különbség elmosódik. A török elnyomás ellen vívott összes felkeléseket parasztfelkelésként jellemzik, holott a trnovoi és csiproveci felkelések elsősorban városiak felkelései voltak. A XVI-XVII. században lezajlott városi felkelések /amelyek vezetői között bolgár feudális urak voltak/ azt a célt tűzték ki, hogy megdöntsék a török igtát és ujjaélesszék a bolgár feudális államot.

A.Sz. Tverityinova, a történettudománymá nyok kandidátusa, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Orientalisztikai Intézetének tudományos munkatársa megállapította, hogy a vita alatt lévő maket nem tárja fel a bulgáriai török uralom jellegét, hanem a török feudalizmust csupán a török törvények alapján jellemzi. Helytelennek tartja azt a megállapítást, hogy a török hódítások elősegítették a földközösségi-nemzeti rend bukását a törököknél. A helyzet inkább fordítva áll fenn. A földközösségi-nemzeti rend bomlása és a feudálizálódó arisztokrácia megjelenése volt a török hódítások oka. A.Sz. Tverityinova megjegyezte, hogy a maket szerzői eltulozzák a török állam centralizációjának fokát. Rámutatott arra is, hogy a feudális viszonyok a törököknél éppen a hódítások során fejlődtek ki azoknak a társadalmi-gazdasági viszonyoknak az alapján, amelyeket a törökök a meghódított népektől vettek át.

I.Sz. Septunov, a Szlavisztikai Intézet tudományos titkára, a török uralom és a megújulás korának a bolgár kultúrájával foglalkozott felszólalásában. Véleménye szerint a maket nem tárja fel a megújulás kori bolgár kultúra fejlődésének fő tendenciáját - a kritikai realizmust Nem mutatja be, hogy mi volt az az új, amivel Rakovszki, Botev és Karavelov a bolgár kultúra fejlődését elősegítették. Beszélni kellett volna a zenekultúra fejlődéséről is, hiszen ebben az időben alakulnak meg a népi kórusok, amelyeknek repertoárjában bolgár népdalokat találunk. Ki kellene bővíteni a tudománytörténetre vonatkozó fejezetet, mert ez túl rövid. Ez a fejezet beszél a történettudományról, de semmit sem szól az etnográfia, a folklóre és a természettudomány fejlődéséről. A szerzők kevés figyelmet szentéltek a damaszkineknek, holott azok hatása nységük fontos mérőföldkő a bolgár irodalmi nyelv és az írásbeliség fejlődésében.

L.B. Valev, a történettudományok kandidátusa, a Szlavisztikai Intézet tudományos munkatársa a megújulás korszakáról szóló fejezetekkel foglalkozott, amelyek áttekin-
tik a tőkés viszonyok kialakulásának kérdését. Megjegyezte,
hogy egészben véve ezek a fejezetek jók, de nem világítanak
meg olyan fontos kérdéseket, mint a céhek felbomlása, a céhe-
ken belül uralkodó társadalmi differenciálódás, és felületesen
szólnak a manufaktúra fejlődéséről. L.B. Valev megállapítja,
hogy a maket eltulózza az 1834-es földreform eredményét. Rá-
mutat arra, hogy a maket jól világítja meg az áprilisi felke-
lést, de nem oldja meg azt a kérdést, hogy kik vitték a vezető-
szerepet ebben a felkelésben. Véleménye szerint a szerzők nem
teljesen helyesen jellemzik a szerb burzsoázia viszonyát Bul-
gáriához.

Sz.A. Nyikityin professzor, a Szlavisztikai Intézet
osztályvezetője rámutatott arra, hogy a könyv szerkesztői előtt
még nagy munka áll. Szembeszökő, hogy az egyes fejezetek szer-
zői milyen különböző álláspontot foglalnak el olyan fontos
kérdésben, mint a parasztok helyzete. Véleménye szerint a
szerzők túlságosan nagy bizalommal viseltetnek a törvények iránt
és túlozzák a reformok jelentőségét.

M.A. Birman, a történettudományok kandidátusa, a
Szlavisztikai Intézet tudományos munkatársa, más elvtársakhoz
hasonlóan pozitívan értékelte a maketet. M.A. Birman a megújho-
dás időszakáról szóló rész fogycatékosságairól szólva kiemelte,
hogy a szerzők túl nagy figyelmet szentelnek egyes történeti
személyiségeknek, és nem eléggé világítják meg a népi tömegek,
különösen a parasztok szerepét.

I.V. Kozmenko, a történettudományok kandidátusa meg-
állapította, hogy a "Bulgária története" maketjének szerzői a
nemzeti felszabadító mozgalom jellemzésénél nem eléggé pontosan
határozzák meg az e mozgalomban uralkodó két irányzat - "az öre-
gek" és az "ifjak" irányzatának - szerepét. Véleménye szerint
többet kellett volna szólni a bolgárok és az oroszok között
az orosz-török háboruban létrejött harci szövetségéről.

A "Bulgária története" maketjének vitáján résztvevő
történészek érdeklődéssel hallgatták a bolgár Todorov elvtárs
felszólalását, aki jelenleg a Szlavisztikai Intézet aspiránsa.
Todorov elvtárs beszámolt arról, hogyan jött létre ez a könyv.

A maket megvitatása megmutatta, hogy a bolgár törté-
nészek helyes uton járnak, és máris jelentős sikereket értek el
Bulgária történetének marxista kidolgozásában.

A "Lengyelország története" c. egyetemi tankönyv I.kötetének
prospektje /1764. évig./^{x/}

/Kwartalnik Historyczny, 1953. 3. szám./

/Összeállította: Henryk Lowmiński/

BEVEZETÉS.

A feudalizmus korával foglalkozó előző történeti szintézisek, elsősorban pedig az egyetemi kézikönyvek közé tartozó szintézisek értékelése. A tankönyv metodológiai alapvetése. A tankönyv periodizációjának alapjai, kronológiai és tárgyi rendszere. A lengyel történet térbeli keretei: etnográfiai és államhatárok.

Első korszak.

Az ősközösség korszaka.

I. rész.

Az ősközösség korszaka /az i.u. első évezred közepéig./

I. fejezet: Források és irodalom.

A marxizmus-leninizmus megállapításai az ősközösség korszakáról.

Archeológiai és történeti irányzatok.

Az ősközösség korával foglalkozó lengyel marxista archeológiai és történeti irodalom kezdetei.

Vitás kérdések: az ősközösség korának periodizációja, a szlávok etnogenezise, a luzsicei kultúra, a gótok vándorlása, stb.

Archeológiai és írott források; kiegészítő források: a nyelvészeti, antropológiai, etnográfiai kutatások eredményei.

II. fejezet: A legrégebb emberi társadalom Lengyelország területén.

Az állati társadalom és a régi paleolit.

---

x/ Prospekt I tomu uniwersyteckiego podręcznika Historii Polski do 1764 roku.

Az ember legrégibb nyomain Lengyelország területén; csiszolt kőkorszak.

III. fejezet: Az anyajogu nemzetség korszaka, a mezőgazdaság kezdetei /a késői paleolittól a bronzkor kezdetéig, kb. i.e. 1700-ig/.

Vadászat és halászat: az állattenyésztés és a földművelés kezdetei /kapás földművelés./

Az anyajogu nemzetség létrejötte.

A késői paleolit és a bronzkor kezdete.

A szalagos kerámia kulturája.

IV. fejezet: A patriarchalis nemzetség /a bronz elterjedésétől a késői La Taine korszakig: a szlávok eredete/.

Az állattenyésztés fejlődése, a bronz elterjedése.

Az apajogu nemzetség kialakulása.

Az égetéses mezőgazdaság kifejlődése; az első mezőgazdasági eszközök.

A luzsicei kultúra; a tulajdonképpeni vaskor.

A késői hallstadi korszak törzsi harcai; a luzsicei kultúra hanyatlása.

V. fejezet: A társadalmi differenciálódás kezdetei. A venétek törzsszövetségei a lengyel területeken /i.e. II/I.sz. és i.u. I. évezred első fele/.

A La Taine korszak /középső és késői/; fordulat a termelő erők fejlődésében, a vas ismeretének elterjedése.

A szlávok időszámításunk kezdetén és az első századokban /venétek és az antok szövetségei/.

A társadalmi differenciálódás az u.n. római korszakban a lengyel földek egyes részein.

A szlávok szerepe a római rabszolgatartó császárság megdöntésében és a Középeurópában végbemenő etnikai változásokban.

A nemzetségi szervezet bomlásának folyamata.

A territoriális egységek kialakulása.

Az ősközösség korának irodalma.

Második korszak.

A feudalizmus korszaka: A korafeudális társadalom.

II. rész.

Az osztálytársadalom kialakulása és az első államalakulatok a lengyel földeken 6.sz.-9.sz.közepe/.

I. fejezet: Irodalom és források.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításai a feudális formáció létrejöttéről.

A korszak történetírásának áttekintése: Ad. Naruszewicz, J. Lelewel, A. Bielowski, T. Wojciechowski, K. Potkański, W. Ketrzyński, O. Balzer, St. Zakrzewski, K. Tymieniecki, J. Widajewicz, Z. Woiciechowski, St. Arnold, Fr. Niederle, H. Schmid, B. Grekov, V. Mavrogyin, V. Ribakov stb.

A marxista lengyel historiográfia kezdetei.

Vitás kérdések: a lechek szláv volta, az erődített helyek keletkezése, a törzsi területek szervezete, stb.

Archeológiai és írott források /Bajor geográfus, nyugati évkönyvek/; nyelvészeti és etnográfiai segédforrások.

II. fejezet: A szántásos földművelés fejlődése: a társadalmi osztályok keletkezése.

A korszak általános jellemzése; a korszak helye a történeti folyamatban, a korszak határmegvonásának és meghatározásának alapjai.

Földrajzi alapok, természeti kincsek /Szilézia/; települési és demográfikus viszonyok.

A gabonatermelés és az állattenyésztés hozamának növekedése; külkereskedelem.

Az ősközösség hanyatló formái; a primitív rabszolgaság układja, a feudális układ keletkezése.

III. fejezet: Az államszervezet a 6.sz.-tól a 9.sz. közepéig.

Törzsi terület, opolék, megerősített helyek a 8.-9. században,

A politikai hatalom: a fejedelem és a tanács; az előkelőknek és a népnek a hatalomban való részvétele.

Külföldi kapcsolatok: Oroszországgal és a nyugati szlávokkal, a frankokkal, normannokkal és Bizánccal.

IV. fejezet: A lengyel földek kulturája a 6. sz.-tól a 9.sz. közepéig.

Anyagi kultúra.

Vallás, szokások, nyelv.

A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

III. rész.

A lengyel állam kialakulása /a 9.sz.közepétől 1000-ig/.

I. fejezet: Történetírás és források.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításai a feudális állam lényegéről.

A korszak történetírásának szemléje: J. Lelewel:K. Szajnocha, Fr. Piekosiński, T. Wojciechowski, K. Potkański, St. Zakrzewski, F. Schmid, J. Widajewicz, Z. Wojciechowski, G. Labuda, B. Grekov.

A marxista lengyel történetírás kezdetei.

A legfontosabb vitás kérdések: a normann kérdés, a morva és cseh terjeszkedés a lengyel földeken, a kereszténység kezdetei, a lengyel földek egyesítési folyamata a Piaszok alatt, a császársághoz való viszony.

Archeológiai és irott források /Widukind, Thietmar, a nyugati évkönyvek, Ibrahim ibn Jakub utleirása, Dagome Iudex, szent Adalbert legendája, stb./

II. fejezet: A korafeudális társadalom és gazdasági alapjai.

A korszak általános jellemzése: a korszak helye a történeti folyamatban, a korszak határmegvonásának és meghatározásának alapjai.

Terület, népesség és telepek.

A parasztgazdaság mint a mezőgazdasági termelés alapja; a föld megművelése /eszközök, könnyű faeke, nehéz eke, borona, természetett növények, stb./

A nagybirtok az egyház és a főurak kezén.

A termelés növelése és differenciálódása; a lengyel városok csirái a 10.században.

Külkereskedelem és kereskedelmi utak: a balti, az orosz és a nyugati ut; fizetési eszközök, az idegen pénz beözönlése és a saját pénzverés.

Osztályok: az előkelők és a szabadok; a feudális függőségben élők, rabszolgák.

III. fejezet: A nagykiterjedésű állam kiépítésére irányuló kísérletek a 9. században és a 10. század első felében.

Szilézia és a viszlánok.

Morva terjeszkedés Dél-Lengyelországban.

Központ a polán törzs területén; Mazovia becsatolása és kapcsolatok a szomszédokkal.

IV. fejezet: Az államszervezet megerősödése a 10. század második felében és a lengyel állam határainak kialakulása.

I. Mieszko állama.

A kereszténység felvétele a feudális állam belső szükségleteinek eredménye.

Lengyel-cseh megbékélés I. Mieszko alatt és az Elbamenti szlávokkal való kapcsolatok.

Mieszko kapcsolatai a német császársággal: kísérletek a befolyási övezetek elhatárolására és a megegyezésre.

Pomeránia, Szilézia és Kis-Lengyelország becsatolása.

A kievi Oroszországgal való kapcsolatok, a Vörös városok kérdése.

Az államszervezet, a hadsereg és az állam védelme.

V. fejezet: A lengyel kultúra a 9. és a 10. században.

Anyagi kultúra: hadművészet.

Változások az előkelők gondolkozásmódjában a kereszténység felvételével kapcsolatban.

Világi és egyházi építészet.

A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

IV. rész.

A piasztok korafeudális monarchiája, 1000-1138.

I. fejezet: Történetírás és források.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításai a korafeudális monarchiára vonatkozólag.

A kor történetírásának szemléje: M. Bobrzyński, St. Smolka, I.A. Linnyicsenko, T. Wojciechowski, K. Potkański, St. Kętrzyński, A. Presznyakov, St. Zakrzewski, T. Tyc, K. Tymieniecki, K. Maleczyński, St. Arnold stb.

A lengyel marxista történetírás kezdetei.

A fontosabb vitás kérdések: a nagybirtok kifejlődése, népi felkelések, szent Stanislaw kérdése, Zbigniew és Boleslaw.

Irott források: Thietmar, nyugati évkönyvek, az orosz évkönyvek, Kosmas, Gallus, az első lengyel évkönyvek, legendák; oklevelek és okmányok.

Anyagi források: archeológiai, ikonográfiai, stb.

II. fejezet: A korszak általános jellemzése.

A korszak helye a történeti folyamatban, a korszak határmegvonásának és meghatározásának alapjai.

A feudális alap fejlődése, az ősközösségi és rabszolga ukladok eltünése.

A korafeudális monarchia mint a feudalizmus szabályos fejlődésének kifejezése.

Az államegység megerősítése az elszakadási törekvések ellen vívott harcban.

A korafeudális monarchia jellemzése.

III. fejezet: A feudális alap megerősödése és kiterjedése.

Népi mozgalmak, a pusztá területek benépesítése és a hadifoglyok letelepítése.

Parasztgazdaság: technikai változások /a zab elterjedése/, a falusi termelés differenciálódása az állam és a feudális urak nyomása alatt, állami és földesuri terhek.

A lakosság függőviszonyba való döntése a feudális urak által.

A világi és egyházi nagybirtok növekedése.

A városok és a falusi ipar; vásárok.

Nemzetközi kereskedelem; a hazai pénz elterjedése.

IV. fejezet: Lengyelország politikai aktivitása Vitéz Boleslaw idején.

A gnieznoi értekezlet, kísérlet a III. Ottó császár-

ral való együttműködésre.

Luzsice és Milsko elfoglalása: Csehország ideiglenes elfoglalása.

Háboru a császársággal Luzsice és Milsko miatt: a budziszyni béke 1018-ban. Egyverszűnet Szvjatopolk orosz fejedelemmel, a Vörös városok elfoglalása.

Vitéz Boleslaw és II. Mieszko megkoronázása, a koronázás bel- és külpolitikai jelentősége.

V. fejezet: Népi felkelések.

II. Mieszko katonai sikerei és katonai erejének hanyatlása.

Besprim és Lengyelország ideiglenes felosztása.

Az előkelők fellépése a központi hatalommal szemben és a korafeudális monarchia válsága; a feudális Mazovia különválása.

A népi felkelés kitörése és lefolyása.

I. Br̃etislav cseh fejedelem pusztító betörése és Szilézia elfoglalása.

VI. fejezet: A korafeudális állam helyreállítása.

Kázmér visszatérése, szövetsége Oroszországgal, harcok Mazovia, Pomerania és Szilézia visszaszerzéséért.

Lengyelország nemzetközi tekintélyének helyreállítása.

Az állami és egyházi szervezet helyreállítása.

Merész Boleslaw belpolitikája: megegyezés Oroszországgal és a magyarokkal; harc a csehek ellen; harc a pomeránok ellen.

Lengyelország s a császárság és pápaság küzdelme; függetlenedés a császárságtól és megegyezés a pápasággal.

Az 1076. évi koronázás az államegység megszilárdítására való törekvés kifejezése.

VII. fejezet: A feudális széttagolódás jelentkezése a 11. század második felében.

A főurak újra harcba szállnak a központi hatalommal: a főurak lázadása és Merész Boleslaw elűzése.

Wladyslaw Herman és Sieciech centralisztikus uralma.

A főurak további harca a központi hatalom ellen s az ország felosztása a fejedelem fiaí között.

Lengyelország meggyengülése nemzetközi tekintetben a 11. század végén.

VIII. fejezet: A monarchia helyreállítása.

Boleslaw harca Zbigniew-vel az államegységért.

Lengyelország függetlenségének megvédése V. Henrik ellen /1109/.

Pomeránia meghódítása és Lengyelországhoz való csatlóása.

Lengyelország nemzetközi helyzetének meggyengülése Ferdeszáju Boleslaw uralkodásának végén a feudális széttagoltság elemeinek megerősödése következtében.

Ferdeszáju Boleslaw 1138. évi végrendelete, kísérlet az elszakadási törekvésekkel való kiegyezésre.

IX. fejezet: A korafeudális monarchia berendezkedése.

Külharcok a szuverénitás biztosításáért.

A fejedelmi hatalom és a központi szervek.

Területi szervezet: Pomeránia sajátos szervezete.

Az egyházszervezet a korafeudális monarchia szolgáltatásban.

Az immunitás kezdetei a főurak és az egyház birtokain.

X. fejezet: A lengyel kultúra a 11. században és a 12. század első felében.

Az anyagi kultúra és a szláv elemek tulsulya.

A hadi tudomány.

A kereszténység elterjedése.

Szokások, nevelés, művelődés.

Folklór, írásbeliség.

Építészet és képzőművészetek.

A korafeudális /monarchia politikai ideológiája: a lengyel nemzetiség elemei.

A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

Harmadik korszak.

A feudalizmus kora: a telepítési mozgalom erősödése és a földbéres gazdálkodás fejlődése.

V. rész.

A feudális széttagolódás létrejötte és megerősödése /1138-1250/.

I. fejezet: Történetírás és források.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításai a feudális széttagolódás törvényszerűségeiről.

A kor történetírásának szemléje: J. Lelewel, M. Bobrzyński, J. Szujski, T. Wojciechowski, St. Smolka, Wl. Abraham, St. Zachorowski, M. Lodyński, Fr. Bujak, R. Grodecki, K. Tymieniecki, V.T. Pasuto stb.

A lengyel marxista történetírás kezdetei.

A fontosabb vitás kérdések: A németjogu telepítés előtti belső telepítés kiterjedése; a dinasztikus és társadalmi tényezők szerepe a széttagolódás megerősödésében; a senioratus és principatus szerepe az államegység megszilárdításában; a német lovagrend behívása Lengyelországba, stb.

Az évkönyv és krónikairodalom /a kislengyelországi, sziléziai és nagylengyelországi évkönyvek, Wincent mester krónikája; a henrykóvi cisztercita apátság krónikája/; oklevelek.

Anyagi és archeológiai, numizmatikai, szfragiszti-
kai, ikonográfiai és kartográfiai források.

II. fejezet: A korszak általános jellemzése.

A korszak helye a történeti folyamatban; a korszak határmegvonásának alapjai és a korszak meghatározása,

A telepítési mozgalom megélénkülése s a technikai haladás a termelőerők általános fejlődésével kapcsolatban.

A feudális széttagolódás a néptömegek szolgásgba való süllyedésének tényezője; a főurak tulsúlyának megerősödése. Az államegység elemeinek fennmaradása, a centrifugális és centripetális tényezők küzdelme /a részfejedelemség mint "feudális félállam" - I.V. Sztálin/.

III. fejezet: A telepítési mozgalom és a földbéres gazdálkodás kezdetei.

A telepítési mozgalom erősödése /hospites/ és ennek okai: a termelőerők fejlődése, a parasztek feudális kizsákmányolásának erősödése; a puszták, - elsősorban a határmenti területek művelés alá vonása.

A népesség differenciálódása: gazdaságtípusok, földdel való ellátottság, a viselt terhek, a nem-szabad népesség eltűnése, a parasztek osztályharca.

A flamand-vallon beköltözés, a németjogu telepítés kezdetei: az immunitás fejlődése.

A nagybirtok szervezésének fejlődése.

A nagybirtok növekedése, a puszták birtokbavétele, a szabadparasztek kisbirtokának eltűnése, fejedelmi adományozások útján.

A nagybirtokosok egyes rétegeinek kialakulása.

A köznemesség /kisebb lovagok/ anyagi helyzetének megromlása.

A termelés és a városi élet fellendülése a városokban: piacok, a kereskedelem fejlődése.

A részfejedelemségek külön gazdaságpolitikája: pénz és pénzügyletek.

IV. fejezet: A feudális széttagoltság megerősödése és növekedése a 13. század fordulóján.

A fiatalabb fejedelmek /juniorok/ győzelme II. Wladislaw felett a főúri oppozíció támogatásával.

A császárságnak és pápaságnak a lengyel belügyekbe való beavatkozása.

II. Wladislaw fiainak szerződés alapján Sziléziába való visszatérése, s Szilézia feudális széttagolódása.

A brandenburgi örgrófság létrejötte a nyugati szlávok földjén.

Boleslaw Kędzierzawy és III. Mieszko uralkodása Krakkóban: a főúrak Kázmért ültetik a krakkói trónra.

A lezicai értekezlet, a szeniorátus mellőzése és a principiátus bevezetése Kázmér Sprawiedliwy /Igazságos/ családjában.

Krakkó sikertelen megszerzési kísérlete III. Mieszko részéről; Nyugat-Pomeránia elvesztése.

Egyházszervezet: kolostorok és birtokaik.

Az egyház függetlenné válik az államhatalomtól a 13. század fordulóján: Henryk Kietlicz.

Igazságos Kázmér és Fehér Leszko orosz politikája; az első litván támadások a lengyel területek ellen.

A kislengyelországi fejedelemség politikai primátusának megszűnése Fehér Leszko alatt; a gdański fejedelemség felszabadulása.

V. fejezet: A Henrykfiak sziléziai monarchiája és a fejedelemségek közötti harc.

Szilézia a 13. században a lengyel földek élére került, ennek gazdasági és társadalmi alapja.

Harc a krakkói trónért Fehér Leszko halála után; további engedmények a főurak számára.

A sziléziai Henrykfiak harca a többi lengyel fejedelemségek ellen a lengyel földek összefogásáért.

VI. fejezet: A külveszély növekedése a 13. század első felében.

Tatár támadás Orosz- és Lengyelország ellen /legnicai csata/, a sziléziai Henrykfiak monarchiájának bukása.

A tatár támadások gazdasági következményei; a tatár nyomás csökkenése az orosz ellenállás következtében.

Porosz törzsek a 13. század kezdetén, támadásaik Mazovia és Pomeránia ellen.

A német lovagrend behívása Lengyelországba és Poroszország meghódítása.

A német lovagrend megszervezi a német feudális urak támadását a Balti tenger délkeleti partjai ellen; a lovagrend nemzetközi támasza /pápaság, császárság, német városok/.

Lubusa környékének elvesztése, Lengyelország nyugati határának első megsértése /1249/.

VII. fejezet: Lengyelország kulturája a feudális széttagoltság korában.

Anyagi kultúra.

Hadi tudomány.

Az egyházi ideológia hatásának növekedése a társadalmi tudatra.

A hazai történetírás kezdetei; az írásbeliség bevezetése a jogviszonyokba.

Haladás az építészetben és a képzőművészetek terén.
A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

VI. rész.

A feudális széttagoltság felszámolása és Lengyel-
ország egyesítése.
/1250-1346/.

I. fejezet: Történetírás és források.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításai a részfejedelemségek egyesítésével kapcsolatban.

A történetírás szemléje: J. Lelewel, K. Szajnocha, M. Bobrzyński, J. Szujski, K. Potkański, St. Kutrzeba, J. Ptasnik, O. Balzer, St. Ketrzynski, R. Grodecki, K. Tymieniecki, Fr. Bujak, Br. Włodarski, St. Zajaczkowski, M. Friedberg, E. Długopolski stb.

A lengyel marxista történetírás kezdetei.

A fontosabb vitás problémák: a német elem Lengyelországba való behatolásának méretei, valamint jelentősége a civilizáció és kultúra szempontjából, a német jog szerepe a falu és a város szervezetének alakításában, az egyház szerepe Lengyelország egyesítésében, II. Przemysl királyságának partikuláris vagy univerzális jellege.

Irott források: évkönyvek /kislengyelországi, sziléziai, nagylengyelországi, mazowiai és kujáviai/ és krónikák /sziléziai krónikák, Nagylengyel Krónika, Duisburgi Péter Krónikája, Halics-Volhyniai Krónika/, oklevelek és okmányok /a lengyelek lovagrend-elleni perének aktái/.

Anyagi, építészeti, archeológiai, ikonográfiai stb. források.

II. fejezet: A kor általános jellemzése.

A korszak helye a történeti folyamatban; a korszakhatár megvonásának alapjai és a korszak meghatározása.

Falvak telepítése és a városok növekedése a pénzgazdaság fejlődésének alapján.

A rendi társadalom kialakulása.

Az egyesítési tendenciák győzelme és ennek előfeltételei: az árugazdaság fejlődése, a külső veszély, a néptömegek nyomása a belső rend megszilárdítása érdekében.

Az egyesítési ideológia kialakulása, a középnemességre és a lengyel polgárságra való támaszkodás, az egyesülés haladó jellege.

A lengyel városi kultúra kezdetei.

III. fejezet: A földbéren nyugvó gazdálkodás és az áru- és pénzviszonyok fejlődése a telepítési akcióval kapcsolatban.

A falusi lakosság további növekedése.

Technikai ujitások a német jognak a falvakba való bevezetésével kapcsolatban.

Földdel való ellátás stb. s a parasztgazdaság terhei a németjogu falvakban; a parasztok gazdasági helyzetének átmeneti megjavulása, jogi helyzetük megjavulása /személyes szabadság, dominium utile/.

A németjogu falvak szervezete /biráskodás, igazgatás, soltészek/.

A nagybirtok: a vagyonkülönbségek, növekedése a nemességben belül.

Az áru- és pénzviszonyok megélénkülése.

Városalapítások és német jogra való átállításuk.

A városi önkormányzat szervezete.

Városi kézműipar, ennek technikája és szervezete.

A bányászat fejlődése.

A kereskedelem fejlődése és szervezete: kereskedelmi utak.

A városi rend kialakulása: társadalmi és népiségi változások a városokban.

A részfejedelmek saját gazdasági rendszerének felszámolása és az uralkodók gazdaságpolitikája; a pénz és a pénzügyigazgatás.

IV. fejezet: A feudális széttagoltság válsága a 13. század második felében.

A feudális széttagoltság erősödése Sziléziában.

A feudális széttagoltság felszámolása Henryk Probus wroclawi fejedelemségében: harcai Tamás püf.ök ellen.

Kis-Lengyelország Boleslaw /Stydlivy uralkodása alatt; orosz kapcsolatai.

A külső veszély erősödése /a második és harmadik tatár támadás, összeütközések Csehországgal/ és az egyesítési ten-

dencia megjelenése Fekete Leszko alatt.

Mazowia gazdasági fejlődésének elmaradása; a litván támadások pusztító hatása; Mazowia szövetsége Haliccsal.

A belső tagozódás erősödése Kujáviában és Mazowiában.

Nagy-Lengyelország gazdasági fejlődése a 13. század második felében.

Az egyesítő tendenciák erősödése Nagy-Lengyelországban a 13. század második felében; a külveszély növekedése Brandenburg felől.

A gdański tengerpart gazdasági és politikai egyesítése Nagy-Lengyelországgal.

Nyugat-Pomeránia gazdasági fejlődése.

Német behatolás Nyugat-Pomerániába s a részfejedelemség nemzetközi helyzetének romlása.

V. fejezet: Lengyelország első egyesítési kísérletei a 14. század fordulóján.

Sikertelen kísérletek a lengyel egység megteremtésére Kis-Lengyelországban és Sziléziában; a városi patriciusok szerepe.

Nagy-Lengyelország, a lengyel nemzetállam egységesítésének központja.

II. Przemysl megkoronázása /1295/ és halála.

Kísérlet Lengyelország egyesítésére cseh hegemónia alatt; II. Vencel megkoronázása /1300/.

A cseh uralom vége Lengyelországban.

VI. fejezet: A feudális széttagoaltság felszámolása. Lengyelország Lokietek Ulászló alatt.

Kis-Lengyelország: a lengyel nemzetállam egyesítésére irányuló második kísérlet központja.

Lokietek a lengyel társadalom alapvető tömegeire támaszkodva harcol az állam egyesítéséért.

Brandenburgi agresszió a gdański Pomeránia ellen, s a részfejedelemség áruló módon történt megszerzése a lovagrend által /1308/.

A krakkói német patriciusok lázadása: a polgárság törekvése Lengyelországnak idegen uralom alá való helyezésére.

Nagy-Lengyelországnak Lokietek országához való csatlóása, Lengyelország nemzetközi jelentőségének növekedése.

Lokietek Ulászló megkoronázása /1320/, a Lengyelország nemzetállamként való egyesítésére irányuló elgondolás győzelme.

VII. fejezet: Az államegység megszilárdulása és megvédése.

Az állam egyesítésének további folyamata /Kujávia/.

Harc a gdański tengerpartért a lovagrend elleni per segítségével.

Az első litván szövetség, Lokietek harcai Brandenburg és a lovagrend ellen.

Győzelnek és vereségek a lovagrend elleni harcban /a plowcei csata 1331-ben; Kujávia és Dobrzyń megszerzése/.

A feudális elszakadási tendenciák maradványai Lengyelországban /Szamotuli Vincent árulása, mazowiai szeparatizmus/.

Szilézia elválása Lengyelországtól az álcázott német feudális agresszió következtében: a sziléziai fejedelmek árulása.

III. Káznér egyezkedő politikája a Sziléziáért és Pomerániáért folyó harcban.

A Pomerániáról /az 1343. évi kalisi béke/ és Sziléziáról /namysłowi 1348. évi béke/ való lemondás a lovagrend és a csehek közti szövetség nyomása alatt a keleti agresszió érdekében.

VIII. fejezet: A lengyel királyság közigazgatási szervezete.

A részfejedelemségek szervezetének öröksége s egységes lengyel állammá való átalakulása /területi felosztás, pénzügyigazgatás, a várnagyi szervezet, a starosta-intézmény, kancellária/.

A rendek kialakulása.

Tartományi és központi gyűlések.

A királyi hatalom az államban.

Tartományi és városi jog.

IX. fejezet: Lengyelország kulturája az állam egyesülésének korában.

Anyagi kultúra.

Hadi tudomány.

A szellemi élet az egyház kezében, a kolduló rendek megalakulása.

Szokások, műveltség, iskolák.

Egyházi irodalom, a lengyel történetírás fejlődése, s a népi tudat erősödése Lengyelországban.

A lengyel jogtudomány /az első lengyel törvénykönyv az u.n. "księga elbląska"/.

A román és gótikus kultúra elemeinek megerősödése az építészetben, a képzőművészetekben, az irodalomban.

A zene.

A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

Negyedik korszak.

A feudalizmus kora: a jobbágyság megerősödése, s a földbéren alapuló gazdaságról a majorsági robotgazdálkodásra való áttérés.

VII. rész.

A feudális rendi monarchia /1346-1454/.

I. fejezet: Történetírás és források.

A kor történetírásának szemléje: J. Lelewel, J. Szujski, K. Szajnocha, M. Bobrzyński, St. Smolka, A. Prochaska, A. Lewicki, St. Kutrzeba, J. Dabrowski, O. Halecki, L. Kolankowski, H. Paskiewicz, Z. Kaczmarczyk, B.D. Grekov.

A lengyel marxista történetírás kezdetei.

A fontosabb vitás kérdések: a személyiség szerepe a történelemben /pl. III. Kázmér, Hedwig, Jagello, Witold/, Lengyel-litván unio /nacionalista értelmezés/, a huszitizmus szerepe és Zbigniew Oleśnicki politikája; a gazdasági-társadalmi problémák kidolgozásának hiánya.

Források: új típusú források.

Irott források: évkönyvek, Czarnkówi Janko krónikája, Dlugosz Lengyelország története c. munkája, oklevelek és okmányok, birtokjegyzékek /Dlugosz "Liber beneficiorum" című könyve, a lubusai püspökség birtokainak jegyzéke /gazdasági elszámolások, törvényhozási jellegű okmányok /Nagy Kázmér statutumai, királyi ediktumok és dekrétumok, tartományi privilegiumok stb./; hivatali könyvek.

Anyagi források, építészeti, ikonográfiai, stb.

II. fejezet: A korszak általános jellemzése.

A korszak helye a történeti folyamatban; a korszak határmegvonásának alapjai és a korszak meghatározása.

A telepítés előrehaladása a határterületeken, s az áru- és pénzviszonyok további fejlődése /a helyi piac kialakulása, a falu befolyása a termelésre/.

A lengyel rendi monarchia /államforma/.

A soknemzetiségű állam kialakulása.

A városi kultúra virágzása.

III. fejezet: A földbéren alapuló gazdálkodás virágzása, s hanyatlásának első jelei.

Az állam területe és népessége.

A déli, keleti és északi határterületek betelepítésének előrehaladása / a mazóvok behatolása Poroszországba/.

Eredmények a mezőgazdasági technika terén.

A parasztgazdaság nagysága, terhei és a járadékfajták.

A majorsági gazdálkodás /folwark/ kialakulása /föld-foglalás, elkerítés, szabad emberek és a nérmunka kezdetei/.

A paraszt jogi helyzete; a parasztság szabadságának korlátozására irányuló tendencia és a feudális függés megerősödése.

A paraszt harca a növekvő feudális kizsákmányolás ellen, a harc kiélesedése a 15. század második évtizedében.

A soltészek rétegei, különböző társadalmi helyzetük és sorsuk a wari statutum szerint.

A feudális nagybirtok méretei, termelése és erdőgazdasága.

A feudális osztály rétegződése /főurak, közép- és kishemesek, papság/.

IV. fejezet: A városok, a kereskedelem virágzása és az ipari kapacitás.

A városok növekedése, számuk szaporodása /a faluról a városba történő bevándorlás, többek között a köznemesség pauperizálódása./

Eredmények az ipari technika terén /a vizimalom elterjedése/, a városi ipar és a céhek termelésének fejlődése.

A bányászat fejlődése és szervezete.

A bel- és külkereskedelem fejlődése /lengyel nyersanyagok és ipari gyártmányok, pl. posztó kivitele, a különféle gyártmányok behozatala, élénk kereskedelmi kapcsolatok Nürnberggel, Magyarországgal, Poroszországgal, Litvániával és Kaffával/.

Pénz- és hitelviszonyok.

A városi lakosság rétegei /kereskedő patriciusok, földbirtokot szerzett patriciusok, az egyszerű városiak és a városi szegénység./

A városok autonómiájának kiszélesedése /városi tanács, a városi pénzügyigazgatás/.

Osztályharc a városokban /németek, zsidók, örmények/.

A falusiak bevándorlása a városokba, új városok alapítása.

V. fejezet: III. Kázmér gazdaságpolitikája és központosítása.

III. Kázmér monarchiájának területi és gazdasági alapjai.

A pénz- és adórendszer egységesítése, a királyi javak visszavétele és a zsupák újjászervezése.

Központosító törekvések /legisták/: III. Kázmér törvényhozásának jelentősége az állam központosítása szempontjából.

A kislengyelországi urakra való támaszkodás és a nagylengyelországi oppositio letörése; a városi tanácsosok szerepe.

III. Kázmér monarchiája nemzetközi jelentőségének növekedése /megegyezés Magyarországgal, a luxemburgok és wittelsbachok elleni politika, terjeszkedés Oroszország felé és a litván háborúk/.

Nyugat-Pomeránia elfoglalására irányuló tervek.

VI. fejezet: A társadalomban a centripetális tendenciák győzelme a centrifugális tendenciák felett /1370-1385/.

Anjou-uralom Lengyelországban: feudális anarchia Nagy-Lengyelországban; a magyarok irányító szerepe az Oroszország felé való további terjeszkedésben.

A köznemesség privilégiumainak növekedése a kassai privilégium következtében: a főhivatalok centralizációja.

A városok támogatásának politikája.

A centripetális tendenciák megjelenése az interregnum alatt a Hedwig uralkodásának kezdete.

VII. fejezet: Lengyel-litván unió és a lovagrend elleni harc. 1385-1422.

A litván állam expanziójának erősödése Olgerd alatt, a litván állam válsága a lovagrend általi fenyegetés következtében.

A Jagelloval kötött 1385. évi krewi egyezmény; a Lengyelországot fenyegető külső veszély, valamint a főurak és a polgárság osztályérdekeinek szerepe az unió létrehozásában.

Az 1386. évi lengyel-litván unió létrejött; Halics

elfoglalása /1387/.

Lengyelország és Litvánia együttműködése a lovagrend elleni harcban 1387-1404 között.

A lovagrend politikai aktivitása a 15. század fordulóján; Litvánia s a szláv országok fenyegetett helyzete /harc a zsmudok földjéért/.

A lengyel városok, köznemesség és főurak a lovagrend ellen.

A nagy háború és a grünwaldi ütközet /jelentősége, a azok az okok, amelyek miatt a győzelmet nem használták ki/, a herodloi unio./

További harcok a lovagrend ellen, s a Melno-tó melletti béke 1422-ben.

A lovagrend és Litvánia ügye a Konstanzi zsinaton /Pawel Wlodkowic/.

VIII. fejezet: Belviszonyok 1385-1439 között.

A köznemesi mozgalom kezdetei s az egyházi pénzügyletekkel való szembeállítás.

A főurak szerepe Lengyelországban a Jagellok alatt, s küzdelem a trón örökléséért.

A Jagellok monarchiájának központosító tendenciája.

Mazowia hűbéri hódoltságának ügye.

IX. fejezet: Lengyelország a huszita mozgalom korában.

1422-1439.

Litvánia harca állami függetlenségéért /Witold megkoronázása és Szvidrigajlo felkelése/.

Háború a lovagrend ellen /1431-1433/; a wilkomierzi csata s a bresti béke /1435/.

A huszitizmus, Csehország és Lengyelország összefogásának programja a német feudális urak ellen.

A huszita mozgalom megerősödése az országban és huszita harcok Sziléziában.

Jagello Kázmér támadása Csehország ellen. Kísérletek huszita felkelések kirobbantására Lengyelországban /grotniki csata és a Zbaszyn-ért folytatott harc/.

X. fejezet: A főurak túlsúlya és ennek meggyengülése/1439-1454/.

Ulászló magyar király és a mágnásuralom Lengyelországban; a várnai csata /1444/.

Jagello Kázmér uralomrajutása Lengyelországban,

harc a főuri oppositio, elsősorban az Oleśnickiek ellen.

A köznemesi mozgalom és első győzelme a nieszawai törvényekben.

XI. fejezet: Lengyelország politikai berendezkedése/1346-1454/.

Corona Regni Poloniae; a királyi hatalom jogköre és korlátozása a köznemesi privilégiumok által.

Harc a püspökök kinevezési jogáért.

A királyi tanács, a mágnások szervének létrejötte.

A rendi képviselőlet kezdetei /a köznemesség és a városok részvétele: a városok politikai szerepének gyengülése/.

A tartományi hivatalok és a strarosták tisztének **átalakulása**, országos és udvari hivatalok keletkezése; változások a bírósági szervezetben.

A királyi pénzügyi szervezet és az ország védelme.

Halics megszervezése és a lengyel jog bevezetése.
/1434/.

XII. fejezet: Szilézia belső fejlődése.

Az árutermelés erős fejlődése mind a falun, mind a városokban /a pénzjáradék és a bér munkán alapuló majorsági gazdálkodás fejlődése/.

Szilézia szoros gazdasági kapcsolatai a lengyel állammal, különösen a kereskedelen terén.

A radikális társadalmi ideológia erősödése Sziléziában /valdensek, népi prédikátorok, husziták, s a parasztok részvétele a huszita mozgalomban/.

Szilézia szerepe a centralizációra törekvő Luxemburg monarchiában; az uralkodóosztályok támogatást keresnek a Luxemburgoknál.

XIII. fejezet: Pomeránia belső fejlődése.

A lovagrendi állam gazdasági felvirágzása a 14. század második felében és hanyatlása a 15. század első felében.

A német lovagrend nagyhatalmi politikája.

A lovagrendi állam válsága a 15. században és a rendiség kezdetei.

Nyugat-Pomeránia feudális széttagoltsága a 14. és 15. században.

A pomerániai dinasztiaiak nemzetközi kapcsolatai a szomszédos államokkal, kísérletek a lengyelekre való támaszkodásra a Brandenburg ellen folytatott harcban.

Szilézia, Pomeránia és a lovagrend uralma alatt álló Poroszország, valamint a többi lengyel földek belső fejlődésében mutatkozó hasonlóságok.

XIV. fejezet: A lengyel kultúra a 14. és 15. században.

Anyagi kultúra és az életszinvonal emelkedése /polgárok, életmód, luxus/.

Hadi tudomány.

Nevelés, iskolázás, a Kázmér által alapított egyetem és a Jagello-egyetemen folytatott ideológiai harc.

A lengyel jogi kultúra fejlődése.

A lengyel nyelv és a lengyel nyelvű irodalom fejlődése.

Latin írásbeliség; a történetírás jellemzése:; politikai irodalom /pápaellenes iratok/.

Gótikus építészet, fa- és rézmetszés, festészet.

Zene.

Cseh és orosz hatások a lengyel kultúrára.

A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

VIII. rész.

A soknemzetiségű feudális köztársaság kialakulása

1454-1576.

I. fejezet: Történetírás és források.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításai Lengyelország 15-16. századi történetével kapcsolatban.

A korszak történetírásának szemléje: M. Bobrzyński, Lubowicz, A. Pawiński, A. Jablonowski, W. Zakrzewski, A. Prochaska, M. Ljubavszkij, Fr. Papée, L. Finkel, St. Kutrzeba, L. Kolanowski, J. Stásnik, O. Halecki, V.I. Picseta, J. Rutkowski, St. Kot, R. Rybarski, Wl. Pocięcha, K.V. Bazilevics stb.

A lengyel marxista történetírás kezdetei.

A legfontosabb vitás kérdések: a majorságok kialakulása és a parasztok költözködése, a "nemesi demokrácia" jellege, az exekuciós /a törvények végrehajtását követelő/ tábor értékelése, "a Jagello eszme" a kül- és belpolitikában, a lengyel kultúra occidentalizmusa, a lengyel reformáció értékelése, stb.

Források: számbeli növekedés, új típusok.

Irott források: krónikák /Długosz és folytatói/; a

diplomáták és utazók jelentései, naplók, megyegyűlési instrukciók, országgyűlési naplók, politikai irodalom; a hivatalok és magánszemélyek levelezése, hivatali könyvek /köztük a lengyelországi és mazowiai metrika/, a bírósági könyvek, okmányok, törvények, adójegyzékek és elszámolások, lustrációk, urbáriumok stb.

A kéziratos és levéltári források jellemzése.

Anyagi források: archeológiai, építészeti, kartográfiai, numizmatikai, ikonográfiai források.

II. fejezet: A kor általános jellemzése.

A korszak helye a történeti folyamatban; a korszak határ megvonásának alapjai és a korszak meghatározása.

A majorsági robotgazdálkodás kialakulása az Elbe folyótól keletre fekvő országokban végbemenő belső változások következményeképpen.

A kapitalista elemek a lengyel gazdaságban a nyugat-európai kapitalista alap kialakulásával kapcsolatban; a nagy földrajzi felfedezések jelentősége.

A nemesi köztársaság szervezetének kialakulása, az exekuciós mozgalom.

A soknemzetiségű ország kialakulása annak megvilágításával, hogy Nyugat-Európában központosított államok, Kelet-Európában pedig soknemzetiségű államok alakulnak.

Harc a feudális ideológia ellen: a renaissance és reformáció Európában és Lengyelországban.

A lengyel renaissance sajátos vonásai, két szakasza; polgári és nemesi.

III. fejezet: A majorsági robotgazdálkodás fejlődése.

A telepítések fejlődése: a mazóviai telepítés expanziója, vlach telepítés, telepítés a lengyel korona orosz vidékeiben, a tatár támadások pusztító hatása.

A mezőgazdasági technika tökéletesedése.

A parasztgazdaság és átalakulása a vizsgált korszakban; a parasztgazdaságok tulsulya a nemesi felett.

A lengyel falu szervezete.

A földbéren alapuló gazdálkodás szerepe és a "puszták" kérdése.

A majorsági robotgazdálkodás fejlődésének elemei: áru- és pénzgazdálkodás, a gabonakivitel növekedése, a feudális urak belső tulsulyának alapjai.

A függőviszony, elsősorban a parasztek függőviszonyának súlyosbodása.

A köznemesség majorságokat szervez a 15. század második felében; a robot további növekedése a köznemési falvakban a 16. század fordulóján.

A majordági robotgazdálkodás kiterjedése; a majorságok méretei az egyházi és királyi birtokokon.

A feudális urak jövedelme növelésének új formái, Bona királynő /reformjai/.

A nagybirtokok méretei és szervezete.

A paraszt kiszorítása az árupiacról a majorsági robotgazdálkodás kifejlődésével kapcsolatban.

Az osztályharc erősödése, a paraszti ellenállás formája; parasztfelkelés Mucha vezetésével alatt.

A falusi ipar /fafeldolgozás, őrlés, pálinkafőzés, stb./, a falusi kézműipar.

IV. fejezet: A városok gazdaságának felvirágzása.

A városok és gazdasági alapjait: ipar, kézműipar, kereskedelem, földművelés.

Városi kézműipar; a céhműhelyek számának növekedése; a céhek szövetsége.

Új termelési ágak: papirgyártás és nyomdászat. Posztókészítés, a költségek szerepe a posztógyártásban.

Bányászat és kohászat; a termelés manufakturális formái nem fejlődhetnek nagyobb méretben.

Az utak és a szállítás.

A kiviteli kereskedelem fejlődése: A nyersanyagszállító Lengyelország.

Behozatali kereskedelem /az ipari gyártmányok tulsulya/ és ennek negatív hatása a hazai termelésre, valamint a lengyel városok kereskedelmére; a nemesség érdeklődése a külkereskedelem iránt.

Az átmenő-kereskedelem fejlődési szakaszai.

A belkereskedelem fejlődése és szervezete;

Az árumegállítási jog az egységes árupiac kialakulásának akadálya.

A lengyel városok és kapitalista vállalatok fejlődési akadályainak megjelenése; a városok ipari termelésének csökkenése.

A pénz és a hitel.

Az árak "forradalma", s hatásuk a lengyel városok életében a 16. század második felében.

Az iparban és kereskedelemben végbemenő változások hatása a polgárság fejlődésére.

A "polgárok" és a városi szegénység; a patriciusok; városi osztályharc.

A nemesség városellenes politikája.

V. fejezet: Kísérletek az állam központosítására a 15. század második felében és a 16. század kezdetén és sikertelenségük.

A főurak tulsulyának megtörése Jagello Kázmér uralkodása alatt a köznemesség támogatásával.

Az állam szuverénitásának megvédése a pápaság beavatkozásával szemben.

A lengyel országgyűlés létrejötte és a köznemesség szerepe a főurak ellen vívott harcban Jánso Albert uralkodása idején.

A főurak próbálkozásai a tulsuly visszaszerzésére Alexánder uralkodása alatt.

Az általános nemesi felkelés bukása, pénzügyi és hadügyi reformok /1512-1513/.

Az 1520. évi bidgości országgyűlés /a conventus iustitiae létrehozása/.

VI. fejezet: A népi terület kiterjesztése és az expanzió iránya a Jagellok alatt /1454-1526/.

A 13 éves háború genezise /1454-1466/: a pápaság és a császárság állásfoglalása.

A hadműveletek és a diplomáciai háború négy szakasza: Chojnice, Swiecino, Malbork megváltása, a Gniew felmentésére irányuló lovagrendi akció veresége.

Az 1466. évi torúni béke, a süvegesek háborúja.

Jagello Kázmár dinasztikus politikája és ennek gazdasági és társadalmi alapjai. Jagello Wladyslaw lengyel király /1471-/, harcok Mátyás magyar király ellen Sziléziának a lengyel korona számára való megszerzéséért.

Harc a magyar trónért: Jagello Wladyslaw /Ulászló/ magyar király.

A Jagello dinasztia Kázmér halála után; Zsigmond királyfi Szilézia és Lausitz kormányzója.

A Jagello-államok blokkjának gyengesége az egyre növekedő török veszéllyel szemben. Kaffának /1475/, Killának és Bialgródnak /1484/ a törökök által való elfoglalása, lengyel kísérletek a Fekete-tengerhez való kijutásra: az 1497. évi bukovinai támadás.

A krimi kánság keletkezése és a tatár támadások az orosz föld ellen.

A litván nagyfejedelemség a centralizált orosz állam kialakulása ellen a 15. század második felében.

A litván- orosz háborúk /1492-1522/, Litvániának Lengyelországhoz való közeledése: az u.n. vilnoi /1499/ és mielnicai /1501/ uniók.

Lengyelország politikai bekerítése és az 1515-i bécsi kongresszuson a Habsburgok támogatása déli programmal.

Utolsó háború a lovagrend ellen, s az 1525. évi orosz hűségeskü.

Mazóvia becsatolása.

Mohács a magyar és a cseh örökség, valamint Szilézia megszerzése a Habsburgok által.

VII. fejezet: Az exekuciós mozgalom és a soknemzetiségű köztársaság létrejötte /1520-1576/

Az exekuciós mozgalom erősödése 1520 után.

Bona királynő, kísérletek a királyi hatalom megerősítésére a főurak segítségével.

Zsigmond Ágost megválasztása és megkoronázása apja életében.

A középnemesség oppositioja, az 1537. évi kakasháború.

Kísérletek a hadügy ujjaszervezésére I. Zsigmond élete végén.

A középnemesség haladó programja, Sieniawski fellépése, Modzezewski politikai irói tevékenysége.

Harc az egyházi javak elkobzásáért és a negyed bevezetése.

Belső reformok a litván nagyfejedelemségben.

A köznemesség programja az állam egységesítésére és a Litvániával való unióra; az orosz területek particularizmusának felszámolása s a Litvániával való 1569. évi lublini unio.

A soknemzetiségi nemesi respública létrejötte.

Az állam és a jog a nemesi politika eszköze, az első szabad választások.

VIII. fejezet: A lengyel reformáció, mint a társadalmi harc ideológiája.

A katolikus egyház Lengyelországban a 16. század első felében.

A mágnás király, I. Zsigmond a reformáció, a parasztháború, valamint a városi plebejus mozgalmak ellen.

A köznemesség harca a papság ellen a tizedért és a joghatóságért, a polgárság harca az olcsó egyházért.

A parasztság ügye a reformációban.

Az evangélikus többségű, 1550. évi országgyűlés, harc a népi zsinatért.

A polgársághoz való viszony /1556/57. évi országgyűlés/.

A haladó köznemesség győzelme a fordulópontot jelentő 1562-63. évi országgyűlésen; a köznemesség osztályozása.

Szakadás a reformáció táborában, áriánizmus.

Az ellenreformáció kezdetei és annak társadalmi propagandái.

A varsói konföderáció és annak jelentősége.

IX. fejezet: A dunai és feketetengeri kérdés; a kurlandi háború /1526-1576/.

A soknemzetiségű Habsburg-állam kialakulása a Duna mellett; a Habsburgok harca Zápolya János ellen, Lengyelország semlegessége.

A török veszély, kapcsolatok a román fejedelemségekkel: Obertyn /1531/ és a királyfiak támadásai.

A tatár támadások elleni védekezés.

Litvánia viszonya Oroszországhoz 1522 után, az 1534-1537. évi háború; a határok megszilárdulása.

A kurlandi állam szétesése és bekebelezése a Jagellok államába; az 1560. évi litván-orosz háború kitörése.

Gazdasági és politikai erők játéka a Baltikumban: a hétéves északi háború 1563-1570; flottaépítés és a szánski ügy.

A Habsburgokhoz való viszony, a magyar probléma, Valois megválasztása.

A nemzetközi helyzet 1575-ben, Báthory megválasztása.

X. fejezet: A nemesi köztársaság szervezete.

A királyi hatalom jogköre, a szenátus.

A tartománygyűlések; az országgyűlések története a Jagellok korszakában: országgyűlések 1569 után.

Pacta conventa, a Henryk-féle cikkek.

Központi hivatalok Lengyelországban és a litván nagy-

fejedelemségben.

Területi beosztás, helyi szervek.

A hadügy.

A pénzügyek szervezete.

Igazságszolgáltatás: városi és vidéki bíróságok, királyi bíróságok.

Az egyház szervezete, zsinatok.

XI. fejezet: Szilézia belső fejlődése.

A falusi termelőerők fejlődése, a munkaerő elvándorlása Lengyelországból.

A kapitalista układ csirái a bányászatban, kohászatban és textiliparban; a fejlődés akadályai a 16. század második felében.

Szilézia kereskedelme, Lengyelország jelentősége a kereskedelem szempontjából.

A falusi és városi osztályharc, a germanizáció veszélyének növekedése.

Szilézia berendezkedése a 15.-16. században.

A humanizmus és a reformáció Sziléziában, kapcsolatok a lengyel kultúrával.

XII. fejezet: Pomeránia belső fejlődése.

A porosz lakosság csökkenése a lovagrendi területeken és a mazur telepítések kezdetei.

A lovagrendi területek gazdasági pangása a tizenhároméves háború után és a lassu ujjaéledés a 16. században; a jobbágyság földhözköttése a majorságok kifejlődésével kapcsolatban.

A lovagrend szekularizációja és az 1525. évi sambiai felkelés.

Az "Új Határgrófság" brandenburgi uralom alá kerülése, s a parasztság jobbággyáváválásának kezdetei.

A parasztság jobbággyáváválása és a majorságok kezdetei Nyugat-Pomerániában.

A szczecini Pomeránia gazdasági kapcsolatainak megélénkülése Lengyelországgal a 15. és 16. században.

A feudális széttagoltság felszámolása Nyugat-Pomerániában és a rendiség kezdetei.

A reformáció győzelme és a társadalmi harcok Nyugat-Pomerániában a 16. században.

Párhuzamosság Szilézia, Pomeránia és Poroszország,

valamint a többi lengyel földek belső fejlődésében.

XIII. fejezet: A lengyel renaissance kulturája.

Az anyagi kultúra, a nemesség és a patriciusok élet-színvonalának emelkedése.

A lengyel ujjászületés hadművészete.

Társadalmi élet, szórakozások, szokások.

Nevelésügy; a plébániai oktatás a 15-16. században.

A krakkói akadémia; fejlődése /nemzetközi jelentősége/ és hanyatlása; a lengyelek külföldi iskolázása.

A matematika és Kopernikus műve.

Természettudomány, orvostudomány, mezőgazdaságtudomány.

A humanizmus fejlődése a lengyel történetírásban.

Harc a lengyel nyelvért, a lengyel polgári irodalom a 16. század elején.

A nyugati renaissance elemei, - Callimachus, Celtes.

A társadalmi és politikai gondolat az irodalomban, Ostroróg, Modrzewski.

A nemesi irodalom: Rej, Kochanowski.

A realista festészet a 16. század elejéig, a metszetkészítés - Wit Stwosz.

Az építészet és a lengyel-román fametszés, Zsigmond kápolnája, a waweli udvar, Michalowicz.

Könyvnyomtatás és grafika.

Zene, Szamotuli W. elaw.

Lengyel kulturális kapcsolatok Kelettel és Nyugattal.

A lengyel zsidók kulturája.

A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

Ötödik korszak.

A feudális korszak, a majorsági robot-

gazdálkodás.

IX. rész.

A majorsági robotgazdálkodást folytató nemesi köztársaság. 1576-1648.

I. fejezet: Historiográfia és források.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításai

majorsági robotgazdálkodást folytató lengyel nemesi köztársaságról.

A korszak történetírásának szemléje: A. Naruszewicz, J. Lelewel, J. Szujski, M. Bobrzyński, St. Tarnowski, W. Czermak, W. Zakrzewski, A. Pawinski, A. Rembowski, Wl. Smolenski, J. Rutkowski. B. Grekov, Miller, A. Novoszelszkij stb.

A lengyel marxista történetírás kezdetei.

A legfontosabb vitás kérdések: a lengyel nemesi köztársaság gazdasági hanyatlásának kezdetei, ellenreformáció, stb.

Források: új típusú források, az írott források túlsúlya.

Írott források: krónikák és emlékiratok, politikai irodalom, a tartománygyűlések és az országgyűlések jegyzőkönyvei, levelek, a hivatalok és bíróságok iratai, törvényhozási iratok, urbáriumok, összeírások, gazdasági elszámolások, stb.

A kéziratok és a levéltári anyag jellemzése.

Anyagi források: építészeti, muzeális, ikonográfiai, stb.

II. fejezet: A korszak általános jellemzése.

A korszak helye a történeti folyamatban; a korszak háttármegvonásának alapjai és a korszak meghatározása.

A majorsági robotgazdálkodás általánossá válása és a paraszttömegek helyzetének további romlása.

A falusi és városi kapitalista elemek fejlődésének akadályai.

Az ukrajnai latifundiumok kialakulása.

A falusi és városi osztályharc kiélesedése; nemzeti felszabadító harcok Ukrajnában.

A lengyel újjászületés harca a feudális hanyatlással.

Az ellenreformáció győzelme, s a nemesi köztársaság szövetsége a Habsburgok katolikus táborával.

Annak okai, hogy miért nem jött létre az abszolutizmus Lengyelországban.

III. fejezet: A feudális kizsákmányolás növekedése és az ukrajnai latifundiumok megerősödése.

Terület, népesség és települések/az "olęder"-típusú telepek kezdetei/.

Kísérletek a gazdálkodás újjászervezésére Lengyelországban, valamint Sziléziában és Pomerániában.

A falusi termelőerők: a mezőgazdasági technika és stagnálása; a mezőgazdasági üzemek nemesség általi elhanyagolása /a föld mennyisége és nem a termelés minősége a döntő tényező/.

A parasztgazdaság /telepítés, urbárium, mezőgazdasági eszközök/ és a parasztság pauperizációja.

A falu és a város közötti csere korlátozottsága a majorsági robotgazdálkodás és a parasztság pauperizációja következtében.

A parasztgazdaságok csökkenése és a falusi differenciálódás.

Az állami és földesuri terhek /a robot általánossá válása/.

Elemi csapások és gazdasági következményei.

A majorsági robotgazdálkodás további fejlődése; a korakapitalista majorság, városi majorság, majorságok a királyi földeken.

A nagybirtokok szervezete és gazdasági kizsákmányoló tevékenysége; a mezőgazdasági termelés egyoldalúsága.

A latifundiumok fejlődése a lublini unió következtében.

A katolikus egyház a régi köztársaság területének legnagyobb földbirtokosa; az egyházi birtokok az ellenreformáció egyik fő gazdasági tényezőjét jelentik.

A nemesi középirtok, s a mágnásoktól való függésének növekedése.

A pauperizálódott kismemesség a mágnások klienseit alkotja.

A paraszt kizsákmányolásának és elnyomásának fokozódása /a földesuri elnyomó szervezet, s a majorságok falusi politikája, a paraszt jogi kiszolgáltatottsága/.

A falusi önkormányzatnak a birtokigazgatás alá való rendelése; a falusi bíraskodás, fellebbezési bíróság.

A falusi osztályharc kiéleződése és a parasztfelkelések.

A majorsági robotgazdálkodás hanyatlásának kezdetei.

IV. fejezet: A városok fejlődésének akadályai, a pénzügyigazgatás bomlásának kezdetei.

A városi lakosság száma, a városi gazdaság szerkezete.

A céhipar, s a városi és falusi kontáripar.

A nemesség privilégiumai mint a városok gazdasági erejének csökkentői és a kontáripar fejlődésének akadályai.

Az ipari termelőerők és a kapitalista termelés fejlődésének akadályai.

Bányászat és kohászat: a kapitalista elemek e termelési ágakban, a bányászat és kohászat hanyatlása a 16. század második felében.

A belkereskedelem és szervezete; az egységes belső piac megteremtésére irányuló tendenciák további akadályai a majorsági gazdálkodás következtében.

Külkereskedelem: Lengyelország mint a nyugati ipar nyersanyagfelvevője s ugyanakkor gabona és más nyersanyagok szállítója.

A kereskedelmi és uzsoratóke; a hitel.

A kisebb városok hanyatlásának kezdetei és a jelenleg okai.

A városi differenciálódás fejlődése: a patriciusok, az u.n. "polgárok", a városi szegénység.

A városi osztályharc problémái: a polgárság állásfoglalása a nemességgel szemben, harcok a polgárság soraiban.

A pomerániai városok jellemző vonásai; dánisk gazdasági szerepe.

Az állami pénzügyigazgatás bomlása.

Pénzügyi reformok, a pénz elértéktelenedése. Gazdasági válság a 16. század második felétől az árforradalom következtében.

V. fejezet: A főurak és az ellenreformáció győzelme. 1575-1609.

II. Miksa megválasztása a főurak által. Báthory 1576. évi megválasztása a köznemesség által. A két választás az állami vezetésért folyó belső harc kifejezése a feudális táboron belül.

Báthory belpolitikája; a végrehajtó hatalom erősítésére irányuló kísérletek és az igazságszolgáltatási reform /1578. évi törvényszékek/.

Hadseregreform; zsoldos hadsereg.

A Zborowskiak /a főurak korlátozására irányuló kísérlet/.

A főurak győzelme az 1587. évi kettős választásnál és ennek következményei; az 1589. évi választási reformkísérletek bukása /a pápaság paráncsára/.

További harc a hatalomért az uralkodóosztály soraiban és az 1592. évi inkvizíciós országgyűlés.

Zebrzydowski lehetetlenné teszi az országgyűlés határozatainak végrehajtását; a mágnásuralom kezdete.

Az ellenreformáció győzelme és a jezsuiták szerepe.

Az ellenreformáció győzelmének jelentősége a major-sági robotgazdálkodást folytató nemesi köztársaság megszilárdulása szempontjából.

VI. fejezet: Külpolitika a határmenti főurak egyre erősödő befolyása alatt /1576-1600/.

Vereség Gdańskban 1577-ben és 1585-ben, sikerek 1577-ben Poroszországgal kapcsolatban.

Báthory livoniai harcai /1579-1582/.

Törökellenes tervek Báthory uralkodása idején; török veszély a 16. század végén.

Lengyel-Habsburg konfliktus 1587-1589-ben a Lengyelországban folyó belső harcok következtében.

A szláv országok együttműködésére irányuló tervek /Lengyelország és Csehország 1589-ben; tervek 1589-ben és 1600-ban a cárnak a lengyel trónra való meghívására/.

Lengyelország belépése a Habsburg táborba /titkos egyezmény a Habsburgokkal; a katolikus főurak, a pápai nuncius és a jezsuiták titkos egyezménybeli szerepe/.

A lengyel-svéd ellentétek 1594-1600.

VII. fejezet: A mágnásuralom Ukrajnában és az ukrán nép nemzeti felszabadító harca 1648-ig.

A határvidéki latifundiumok politikai jelentősége.

A bresti unió mint a lengyel feudális urak osztályuralmának s a nem-lengyel lakosság feletti uralmának megerősítésére, valamint az ellenreformáció és a Vatikán befolyásának növelésére irányuló eszköz.

Az ukrán társadalom osztályszerkezete: a kozákság.

Az első kozák-parasztfelkelések Ukrajnában /1593-96/.

A kozákok felhasználása a belharcokban. Az állam és a határőrvidéki főurak által a kozákság szerepe az uniós törekvések és a pravoszláv vallás közötti harcban; kozák támadások a Fekete-tengeren.

Kozák-paraszt felkelések Ukrajnában a 13. század második és harmadik évtizedében.

Az ukrán parasztság elnyomása és a kozákok helyzetének megromlása, az 1648. évi ukrán népi felkelés.

VIII. fejezet: A lengyel főurak hódító politikája Keleten és a lengyel érdekek elhanyagolása a Baltikumban és Nyugaton /1600-1648/.

A lengyel főurak és az egyház támogatja Ál-Dimitrijt.

Lengyelország beavatkozása Oroszországban, a deulinoi fegyverszünet /1619/.

Sikertelen háboru Svédországgal Livoniáért /1600-1621/.

Lengyelország csatlakozása az európai reakciós táborhoz; lengyel-osztrák fegyverszünet 1613-ban.

A Svédország elleni háboru a Visztula torkolatának és a gazdasági szuverénitásnak megszerzéséért /1626-1629/.

A 17. századi lengyel-török háboru megindulása /Cecora 1620, Chocim 1621/.

Közigazgatási és hadseregreformok III. Zsigmond és IV. Ulászló alatt.

A balti politika IV. Ulászló alatt s a tengeri tervekről való lemondás.

Poroszország hűbérviszonyának lassu lazulása a 17. század első felében.

Lengyelország és a harmincéves háboru /helytelen politika az 1618-1620. évi cseh felkeléssel szemben, Lengyelország a Habsburgok táborában/; e háboru gazdasági következményei.

A szmolenszki háboru /1632-1634/.

Közeledés Oroszországhoz és IV. Ulászló törökellenes tervei.

IX. fejezet: Szilézia belső fejlődése.

A majorsági robotgazdálkodás visszaállítása Sziléziában.

A városok gazdasági fejlődésének megállása.

A Lengyelországgal való kereskedelem növekedése és jellege.

Az ellenreformáció és a harmincéves háboru hatása Sziléziában.

X. fejezet: Pomeránia belső fejlődése.

A nagybirtok növekedése és a mazur kolonizáció előrehaladása Poroszországban.

A nagybirtokosok szembenállása a Hohenzollernekkel és hatalmuk megerősödése Poroszországban.

Nyugat-Pomeránia gazdasági és politikai hanyatlása a 17. század fordulóján.

Hasonló vonások Szilézia, Pomeránia, Poroszország, valamint a többi lengyel földek belső fejlődésében.

XI. fejezet: Lengyelország kulturája a 16. század végén és a 17. század első felében.

Anyagi kultúra /élelmelés, ruházat, fegyverek, házfelszerelési tárgyak, építkezés, technikai fejlődés/.

Haditudomány.

Szokások, társasági élet.

Két irányzat az iskolázásban: a haladó és reakciós /jezsuita/ iskolák.

Az obskurantizmus kezdetei a tudományban, visszatérés a skolasztikához.

Vallási türelmetlenség és a babona növekedése, a nemesi öntönjenezés első jelei.

Népi és plebejus kultúra /irodalomban, iskolában/.

A haladás és a reakció harca az irodalomban /polgári irodalom, unitárius irodalom, udvari és nemesi irodalom; Jan Kochanowski kiemelkedő költészeté/.

Történetírás: a krónikás műfaj eltűnése, az életrajz-irodalom kezdetei.

A lengyel /késői/ renaissance művészete és zenéje; harc az ellenreformációs szellemű új művészeti és zenei formák ellen 1590-től 1650-ig.

A színház kezdetei: népi színház, udvari és iskolai előadások, IV. Ulászló olasz operája.

A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

X. rész.

A feudális nemesi köztársaság válsága és a nemzeti
ujjászületés kezdete /1648-1764/.

I. fejezet: Történetírás és források.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításai a kor problémáiról.

A kor történetírásának áttekintése: Naruszewicz iskolája, J. Lelevel, K. Jarochocki, J. Szujski, N. Bobrzyński, W. Czermak, Wl. Smolenski, K. Szajnocha, L. Kubala, St. Załęski, Wl. Koncpczyński, J. Feldman, K. Piwarski, stb.

A lengyel marxista történetírás kezdetei.

A legfontosabb vitás problémák: a belső krízis okai, a kapitalista elemek megjelenése.

Források: új típusú források, a nyomtatott források ritkasága.

Irott források: krónikák, emlékiratok és naplók, tartománygyűlési és országgyűlési beszámolók, hivatalos és magánlevelezés, a hivatalok és bíróságok könyvei, törvényhozási okmányok, elszámolások, összeírások, urbáriumok, stb.

A kézirati és levéltári anyag jellemzése.

Anyagi források: archeológiai, építészeti, kartográfiai, ikonográfiai, stb. források.

II. fejezet: A korszak általános jellemzése.

A korszak helye a történeti folyamatban; a korszakhatár megvonásának alapjai és a korszak meghatározása.

Lengyelország gazdasági gyengülése, a majorsági robotgazdálkodás következménye.

Háborus vereségek s a nemesi köztársaság válságának elmélyülése; az osztály- és nemzeti ellentétek további élesedése.

A felépítmény problémái: a gazdasági hanyatlás következménye a politikai gondolat és a kultúra hanyatlása.

Lengyelország nemzetközi tekintélyének megszűnése.

A gazdasági élénkülés a nemzeti ujjáéledés előfutára.

III. fejezet: A termelőerő és termelőviszonyok válsága a mezőgazdaság területén.

A népesség csökkenése és a kivándorlási mozgalom a 17. század közepén lezajló pusztító háborúk eredménye; népsűrűség.

A földművelés és a mezőgazdasági kultúra színvonalának hanyatlása; az elemi csapások hatásának problémája ezekkel a jelenségekkel kapcsolatban.

A parasztgazdaság hanyatlása.

A parasztgazdaságok számának csökkenése, a törpegazdaságok számának növekedése.

A puszta földek problémája.

A paraszt által viselt állami és földesuri teher.

A feudális kizsákmányolás ellen irányuló paraszti harc formái.

A háboru utáni építési időszak és következménye: a parasztság részleges elszegényedése.

A bérmunka alkalmazása az ország egyes részein.

Az "olęder"-típusu új telepítés.

Kísérletek a földbérfizetés bevezetésére egyes birtokokon /királyi, főuri, nemesi, egyházi és városi birtokokon/

A föld további koncentrációja a majorságok segítségével, elsősorban a latifundiumokon.

Differenciálódás és ellentétek a feudális urak osztályán belül; a főúri latifundiumok növekedése a középnemesség birtokainak rovására.

A nagybirtokok gazdálkodásának jellemzése; rövidlejáratu bérletek a gazdaság leggyakrabban előforduló értékesítési formája.

Nagy egyházi birtokok.

A főúrak kliensei /1. a magyar "familiárisok"/.

Ujabb háborus pusztítások a 18. század elején.

Változások szükségessége a mezőgazdaságban.

A technikai haladás első jelei, s a kapitalista układ csirái.

IV. fejezet: A városi gazdaság hanyatlása; az áru- és pénzgazdaság élénkülése a korszak vége felé. Az állami pénzügyek.

A városok elnéptelenedése és pusztulása a 17. század második felében.

Az ipar szervezete és ennek hanyatlása.

A falusi ipar /elsősorban a földesuri jobbágyok iparának/ konkurrenciája,

A bányászati termelés hanyatlása.

A kereskedelem hanyatlása; a buzakivitel hanyatlása az ország általános gazdasági pangásának, valamint az általános európai piac helyzetének következménye.

A kereskedelmi utak megváltozása és ennek kihatása a lengyel városok kereskedelmére.

Pénzügyi válság és ennek hatása a városi gazdaságra.

A lengyel városok társadalmi szervezete, harc ennek demokratizálásáért.

Ujabb nagymértékű háborus pusztítások a 18. század elején.

Az áru- és pénzgazdaság fejlődésének jelei.

A kapitalista układ csirái a 18. század első felében.

Az állami pénzügyek, ennek bomlása és a reformtörékvések.

V. fejezet: Az egész országot pusztító háborúk a 17. század közepén. Sikertelen kísérletek az állam megreformálására. /1648-1667/.

Antifeudális és nemzeti felszabadító felkelés Ukrajnában.

Parasztmozgalmak a lengyel földeken /Pothole, Nagy-Lengyelország, Mazovia/.

Törökország és Oroszország részvétele az ukrajnai harcokban.

Az 1655-ös svéd támadás Lengyelország ellen. "A viz-özön": a főurak árulása, a tömegek patriotizmusa, a nép harca a támadás ellen, s a parasztek részvétele a harcban.

A Lengyelország felosztására irányuló tervek.

Rákóczi támadása.

Területi veszteségek /a Poroszország feletti fennhatóság elvesztése és az 1660. évi olivai béke/.

További háború Oroszország ellen és Ukrajna megosztása /az 1667. évi andruszovoi fegyverszünet/.

A feudális Lengyelország politikai zűrzavarának növekedése; a liberum veto.

A katolikus reakció diverziós szerepe a parasztek társadalmi nyomásával szemben /az unitáriusok ügye/.

Tervek a királyi hatalom megerősítésére János Kézmér alatt /viszonylagos haladó voltak/; a főurak egy részének ellenakciója.

Lubormirski katonai konföderációja és az országgyűlés meghiusítása.

A főurak és a centrifugális tendenciák megerősödése.

VI. fejezet: Lengyelország nemzetközi tekintélyének hanyatlása és a belső válság elmélyülése /1667-1700/.

A pápai politika hatása a lengyel politikára.

Idegen befolyások a királyválasztásoknál /1669, 1674, 1697/; a Habsburg-francia vetélkedés a köztársaság feletti befolyás megszerzéséért, a többi szomszédos országok szerepe.

Lengyel-török háborúk.

A feudális köztársaság utolsó hadi sikerei /Chochim, Żurawno, Bécs/.

A lengyel hadsereg győzelmei Sobieski János idején.

A török háborúk vége és mérlege /karlócai béke 1699-ben/.

A köznemesség ellenállási kísérletei a mágnességek túlsúlyával szemben és ezek sikertelensége /golábi konföderáció, Olkieni/.

A királyi hatalom további hanyatlása és a főurak további befolyásának állandó növekedése.

A katolikus egyházi hierarchia, a szerzetesrendek, /jezsuiták/ befolyásának állandó növekedése.

Politikai anarchia a köztársaságban.

VII. fejezet: Az északi háború a 18. század elején és a belső zavarok /1700-1710/

A köztársaság passzív szerepe az északi háborúnak nevezett nemzetközi konfliktusban.

A hadműveletek kiterjedése a köztársaság területére, a Leszczyński és II. Ágost között folyó harc.

Parasztmozgalmak Ukrajnában és Belorussziában.

Oroszország hatalmának növekedése I. Péter alatt; Poroszország jelentőségének növekedése /1701. évi koronázás/.

A köztársaság politikai jelentőségének további hanyatlása; Lengyelország felosztására irányuló tervek.

Az orosz "garancia" /1717/.

Az északi háború hatása a politikai életre.

II. Ágost abszolutisztikus törekvései és a tarnogródi konföderáció.

Részleges pénzügyi és hadügyi reformok.

VIII. fejezet: A köztársaság politikai válságának elmélyülése /1717-1740/.

A szomszéd országok befolyásának további növekedése; az 1720. évi orosz-porosz egyezmény.

Az 1732. évi traktátum és az 1733. évi kettős választás.

"A lengyel örökösödési háború", a dzikowi konföderáció és Leszczyński Szaniszkó lemondása.

Lengyelország további meggyengülése nemzetközi szempontból. A mágnességek. Az országgyűlések állandó megzavarása, a korrupció, az államhatalom anarchiája.

A toruni ügy, a pravoszláviára visszatértekhez való

viszony. "A szász idők"; Lengyelország a szász politika ter-
veinek jövedelemforrása és eszköze.

A főuri frakciók harca /Potockiak és Czartoryskiak./

IX. fejezet: A fordulat kezdetei a köztársaság politikai éle-
tében /1740-1764/.

A közigazgatási és politikai szervezet elfajulásának
legfeltűnőbb jelei, e szervek működése.

Sikertelen pénzügyi és hadügyi reformtervek.

Az államhatalom erőtlensége.

Poroszország 1740-ben megszerzi Sziléziát, a hétéves
háború.

Az alap kapitalista elemeinek növekedése és hatása
a társadalmi-politikai eszmékre.

Bíráló hangok a dolgok állásával kapcsolatban s az
első reformgondolatok /Leszczyński, Poniatowski, Zaluski, stb./
St. Konarski.

X. fejezet: Szilézia belső fejlődése.

A majorsági robotgazdálkodás uralkodó szerepe Szilé-
ziában; az ellenreformáció és a Habsburg uralom hatása a ma-
jorsági robotgazdálkodás megerősödésére.

Az osztályharc kiélesedése a sziléziai falvakban.

Az ipar, a centralizált manufaktúra kezdetei.

A városi osztályharc.

Szilézia gazdasági kapcsolatai Lengyelországgal; a
paraszttömegek lengyel volta.

XI. fejezet: Pomeránia belső fejlődése.

A nagybirtok válsága s az első parasztreformok a po-
rosz fejedelemségben.

A brandenburgi uralom ellenzéke.

A Hohenzollernek közjogi kapcsolatainak megszűnése
Lengyelországgal, a mazurok lengyel volta.

A paraszttömegek elkergetése s a robot fokozása Nyugat-Po-
merániában.

A brandenburgi állam megveti lábát Nyugat-Pomerániá-
ban /Szczecin elfoglalása/.

A Szilézia, Pomeránia és Poroszország, valamint a
többi lengyel föld belső fejlődésében mutatkozó hasonló voná-
sok.

XIII. fejezet: A lengyel kultúra a 17. század második felében
és a szász dinasztia idején.

Anyagi kultúra.

Hadi tudomány.

Vallási fanatizmus, szokások és társasági élet.

Az iskolázás és műveltség hanyatlása, a javulás kezdetei a 18. század közepén.

A tudomány hanyatlása és a tudományos élet fellendülésének jelei a 18. század közepétől.

A lengyel irodalom a barokk korszakban és a szász dinasztia idején.

Képzőművészetek.

Zene.

Iskolai és főuri színház.

A korra vonatkozó irodalom és forráskiadványok jegyzéke.

Zárszó.

A lengyel feudalizmus korának általános jellemzése.

A nemesi köztársaság gyengeségének okai a kapitalizmus hajnalán és a nemzeti ujjászületés tényezői.

Budapest és Wroclaw.

/Kwartalnik Historyczny, 1953.3.sz./

BUDAPESZT I WROCLAW

1953. június 6-13-ig ülésezett Budapesten a Magyar Történészek Kongresszusa a Szovjetunió, Csehszlovákia, Románia, a Német Demokratikus Köztársaság és Lengyelország történetészdelegációinak részvételével.

A múlt év június 28-a és július 1-e között tartották Wroclawban a Lengyel Tudományos Akadémia Történeti Intézete által rendezett tudományos ülésszakot, amely Szilézia történetével foglalkozott.

Folyóiratunknak ebben a számában közöljük a budapesti kongresszusról szóló beszámolót, míg a sziléziai konferenciáról szólót a következő számban tesszük közzé.

A lengyel történettudomány egésze és további fejlődése szempontjából mind a két összejövétel többet érdemel egyszerű beszámolónál, ezért mostani számunktól kezdve szeretnénk megvilágítani a két konferencia eredményeit, igyekszünk azokat elemezni és hatásukat értékelni.

x x x

A budapesti kongresszus nemzetközi jelentősége nemcsak a külföldi delegációk részvételében, s a kongresszus programjában jutott kifejezésre. /Az előadások és korrefereátumok ugyanis olyan általános és közös problémákat érintettek, amelyek mind a magyar nép, mind pedig valamelyik testvéri nép története szempontjából egyaránt jelentősek.//1/

A kongresszus nagy jelentősége elsősorban abban mutatkozik meg, hogy a haladás és a béke táborához tartozó népek és országok történettudományának képviselői - élükön a szovjet tudomány képviselőivel -, most találkoztak először, s megvitattak egy sor égető szervezeti és tudományos problémát.

Ez a magyar történészek érdeme, az ő kezdeményezésükre került sor erre a találkozóra.

A kongresszuson részt vevő összes delegációk, elsősorban pedig a legnagyobb aktivitást kifejtő, kiváló történészekből /A.Pankratova, J.Tarle és P.Tretyakov/ álló szov-

---

1/ H.Jabłońskinak a Magyar Történészkongresszusról írt beszámolóját lásd a Kwartalnik Historyczny 1953.3.sz.394-400. l.

jet delegáció érdeme, hogy a találkozás nem korlátozódott csupán a magyar kongresszuson való pusztán részvételre, hanem igazi nemzetközi értekezletté, helyesebben több, egymást követő gyümölcsöző munkaértekezletté vált. A jelenlévők mindannyian hangsúlyozták, hogy az országaink között gazdasági, technikai, politikai és kulturális téren már meglévő együttműködést ki kell terjesztani az ideológia, elsősorban pedig a történettudomány területére is. Ez annál fontosabb, mint-hogy sok közös szervezeti, módszertani és konkrét történeti probléma merült fel; hasonló nehézségekkel küzdünk, hasonló feladatok állnak előttünk, s valamennyien tanulhatunk a közös tanítótól.

Történettudománnyal foglalkozó intézeteink fiatal intézmények, most tették meg első lépéseiket. Ezeknek az intézeteknek le kell küzdeniök a kádernehézségeket, a régi ideológia és a régi munkamódszerek terhét; előttük áll a régi tudományos kutatók módszertani átképzésének szükségessége, az új kutatók kiképzése és munkábaállítása. Mindannyiunknak elsősorban az a feladatunk, hogy a történettudományt a szocializmus és a béke nagy eszméjének szolgálatába állítsuk, fontos fegyverré kovácsoljuk a társadalmi tudatban található csökevények kiirtására és új szellemben való átalakítására irányuló harcban.

Nem véletlen az, hogy történettudományi intézeteink a népeink történetéről szóló egyetemi tankönyvek megírását tekintik főfeladatuknak, s a legközelebbi időkben ennek rendelnek alá mindent.

Ugyancsak nem véletlen az, hogy intézeteink valamennyien nagy nehézségekkel küzdönek a legújabb kor, s elsősorban országaink népi demokratikus szakaszának megírásával kapcsolatban. A kutatások megindítása a korszakra vonatkozóan égetően sürgős feladat.

Végül az sem tekinthető véletlennek, hogy valamennyiünknek közös feladata a burzsoá történetírás és elsősorban az imperializmus korát tárgyaló hazai és egyetemes történetírás kritikájának kiszélesítése és kiélezése. Ugyanakkor sok olyan konkrét probléma van, amelyek közösek népeink történetében; ezek helyes kidolgozása és megoldása jelentősen könnyebbé válik a kölcsönös segítség útján.

Ha népeink sajátosságait figyelembe vesszük, könnyebben oldhatjuk meg közösen, mint külön-külön az olyan problémákat, mint amilyenek a feudalizmus kialakulása és jellege, a XIV-XVIII. századi parasztnemzgek, népeink harcainak jelentősége a tatár, a török, a német vagy a Habsburg-agresszió ellen, a központosított állam kérdése, a kapitalizmus keletkezése és fejlődése, az Eibától keletre fekvő országok porosz uton történő fejlődésének analízise, továbbá a burzsoá nemzetek kialakulásának egész problematikája, a munkásmozgalom kezdetei, a bolshevik párt és a leninizmus hatása országaink munkásmozgalmára. Ugyanezt mondhatjuk a

legújabb kor történetéről is: az imperializmus lényege és jellege, a közepesen fejlett kapitalista országokban létrejövő forradalmak jellege és perspektívái, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása és jelentősége, az SzK/b/P segítsége a kommunista pártoknak, az imperialista országok és a Vatikán viszonya népeinkhez, a burzsoázia áruló és népellenes szerepe, a Szovjet Hadsereg felszabadító tevékenysége a második világháborúban, a népi demokráciák jellege és fejlődési szakaszai, a szocializmus építésének egész problematikája, továbbá a Szovjetunió segítsége - történeti fejlődésünknek azok a legfontosabb közös problémái, amelyek sok hasonló vonást mutatnak.

Végül pedig nemkevésbé fontos az országaink közötti kapcsolatok széles kérdéscsoportja. Ezeket a kapcsolatokat a burzsoá történetírás meghamisította és eltorzította, multunkból csupán azt választotta ki, ami bennünket a birtokos osztályok politikája következtében elválasztott, azzal a szándékkal, hogy ellentéteket és sovinizmust szitson a népek között, vagy pedig a reakciós és népellenes elemek együttműködését, a sötétség és a reakció erőinek összefogását emelte ki és elkendőzte vagy elhallgatta mindazt a szépet és haladót, amely bennünket valóban összekötött.

Népeink azonban sohasem voltak egymásnak ellenségei. Történelmünk tele van olyan eseményekkel, amelyek az elnyomás elleni közös harcról, a társadalmi és nemzeti felszabadulásért folytatott együttes küzdelemről beszélnek.

Országaink történettudományának közös feladata ezt az igazságot bemutatni, s a ma is közösen, közös célkért vállaltva harcoló népeinkben tudatosítani.

A Budapesten tartott konferenciákon torvbevettünk sok olyan együttműködési formát és eszközt, amelyek kétségtelenül hozzájárulnak majd a népi demokráciák és a Szovjetunió történettudománya közötti együttműködés megerősödéséhez. A résztvevők különös nyomatékkal hangsúlyozták a kölcsönös tájékoztatás kiépítésének, elmélyítésének és rendszeresebbé tételének szükségességét. Fontos szerepet kell ebben játszaniok a tudományos folyóiratoknak, amelyeknek az eddiginél szélesebb keretek között és tervszerűbben kell majd beszámolniok a testvéri országok tudományos életéről. Ismertetniök kell a legfontosabb kiadványokat, s be kell számolniok a kutatások eredményeiről. Az egyes történeti intézeteknek kölcsönösen tájékoztatniok kell egymást a munkatervekről, a kutató tervekről, a kiadványokról, a szervezési kérdésekről és a tudományos eseményekről /ülésszakok, konferenciák/. Ez lehetővé teszi majd azok teljes egybehangolását.

A történeti intézetek főfeladatainak megoldásában igen nagy segítséget nyújthat és kell is nyújtania az egyetemi tankönyvprospektusok csoréjének, valamint az egyes kötetek kéziratái megküldésének, s esetleges közös megvitatásának, mind a módszer és a szerkezet /pl. a historiográfiai

és a forrásokot ismertető részek helye, szerepe és jellege/, mind pedig a tartalom szempontjából, elsősorban az érintkező problémák területén. Ugyanez vonatkozik más olyan szélesebb tárgyú fontosabb munkákra is, amelyek jelentősége túlmegy a nemzeti kereteken, tárgykörük pedig két vagy több ország történetiséit is érdekli.

Az eddigi együttműködés nagy hiányossága az volt, hogy csak ritkán és véletlenül juthattunk a többi ország történeti kiadványaihoz és folyóirataihoz. Ezzel kapcsolatban felvetődött a kurrens bibliográfiák kölcsönös megküldésének szükségessége a legfontosabb kiadványok esetleges rövid ismertetésével, megjegyezve azt is, hogy az illető munkát ajánlják-e fordításra vagy ismertetésre. Ugyancsak tervbevették a legfontosabb kiadványok közvetlen cseréjét is.

Az egyes országok közgyűjteményeiben, levéltáraiban, könyvtáraiban és múzeumaiban sok olyan anyag van, amelynek igen nagy a jelentősége a másik országban folyó tudományos kutatások szempontjából. Ezen a területen is meg kell szervezni a kölcsönös tájékoztatást /katalógusok, leltárak, prospektusok kicserélése/, s kívánatos a mikrofilm-csere megszervezése is. Szoros összefüggésben áll ezzel a személyi kapcsolatok kiépítése tudományos célú utazások, kongresszusok és konferenciák alkalmával, valamint a kutatók közötti levelezés megteremtése, stb.

Rendkívül fontos az egyetemi hallgatók és aspiránsok tervszerű cseréje, ami a tanulmányi anyag helyes és célszerű összeállításával lehetővé teszi a Szovjetunió és népi demokráciák történetével foglalkozó kádereknek, hogy hiányos tudásukat így jelentős mértékben kiegészítsék s ugyanez teszi lehetővé számunkra azt, hogy az ezekkel a kérdésekkel foglalkozó egyetemi tanszékek és tudományos intézeti osztályok munkáját magas színvonalra emeljük.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok történetiséi közötti együttműködés kiszélesítésére megállapított irányvonalak, módok és eszközök, s a közös feladatok és problémák kijelölése azonban nem meríti ki a budapesti kongresszus nemzetközi jelentőségét és eredményességét. Az érdekelt országok összefogott erőivel a közeljövőre tervbevettük négy, meghatározott tárgyú cikkgyűjtemény elkészítését, szerkesztését és kiadását. Ezeket valamennyi érdekelt ország nyelvén kiadjuk.

Az 1905. évi orosz forradalom, a Nagy Október főpróbájának ötvenedik évfordulójára a szovjet történészek szerkesztésében a népi demokratikus országok történetiséinek, s másoknak bevonásával cikkgyűjtemény készül, amely bemutatja e forradalom lefolyását, jellemzőjegyeit, nemzetközi jelentőségét és más országokra gyakorolt hatását.

A longyel történészek azt a megtisztelő feladatot kapták, hogy a fasizmus igájából felszabadult népi demokratikus országokról szóló kötet munkálatait szervezzék, a köte-

tet szerkesszék. A cikkyűjtemény a felszabadulás tizedik évfordulójára fog megjelenni. E két kötet megjelenési határideje már igen közel van.

Tekintetbe véve azt, hogy a XV-XVI. századi nagy parasztnozgalmak milyen nagy szerepet játszanak országaink történetében, elhatároztuk egy cikkyűjtemény kiadását, amely elsősorban a huszita mozgalommal és annak más országokra való hatásával foglalkozik. E kötet szervezési munkálatait és szerkesztését a cseh történészekre bíztuk.

Végül pedig a Nagy Októberi Szocialista Forradalom negyvenedik évfordulójával kapcsolatban elhatároztuk, hogy a magyar történészek szerkesztésében kiadunk egy okmánygyűjteményt. E kötet az Októberi Forradalomnak az egész világ forradalmi mozgalmaira, a társadalmi és nemzeti felszabadulásért vívott harcokra gyakorolt hatásával foglalkozik majd.

Ezeket a munkákat felvettük a Lengyel Tudományos Akadémia Történeti Intézetének munkatervébe. Elkészítésük nagy erőfeszítést kíván a lengyel történészektől.

A Budapesten tartott Magyar Történész Kongresszuson felmerült javaslatok és határozatok megvalósítása kétségtelenül hozzájárul majd történettudományunk színvonalának felemeléséhez, megkönnyíti az előttünk álló feladatok megoldását s kiküszöböli egy sor nehézséget. A multban ez az összefogás nem jöhetett létre, s ez fényes bizonyítéka volt annak a tételnek, hogy a kapitalizmus viszonyai között lehetetlenek az olyan gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok, mint amelyek ma országaink között léteznek, azok között az országok között, amelyek a haladás, a béke és a szocializmus jelszavát irták zászlójukra, s ezek megvalósításán dolgoznak.

x x x

A sziléziai konferencia jelentősége elsősorban abban áll, hogy további lépést jelent a tudományos munka új módszereinek, formáinak és jellegének terjesztése és elmélyítése terén, másodsor pedig abban, hogy igen sokban gyarapította tudásunkat Sziléziával, a sziléziai nép történetével kapcsolatban és végül: eredményei, mint "a dolgozó néptömegek által felhalmozott tapasztalatok" /Bierut/ máris nagy szerepet játszanak és fognak játszani a tömegek tudatának emelésében.

A konferencia előkészítésének jellemző vonása a közös munka. Az öt előadást hónapokon keresztül tartó munkával - a konzultánsokat nem számítva - 34 személyből álló munkaközösség készítette elő. /2/ A munkaközösségek nemcsak az

-
- 2/ A konferencia programján a következő munkaközösségi referátumok szerepeltek: 1./ A néptömegek szerepe Szilézia történetében a feudális korszakban. /K.Maleczyński/; 2./ A kapitalista ipar fejlődése Sziléziában. 1850-1914 /dr.K.Popiolek/;

"anyagszállító" szerepét játszották, hanem teremtő kritikai munka központjai voltak és nagyban elősegítették az előadó munkáját mind az előadás kidolgozásában, mind az általános kérdés-felvetésben, s elősegítették a tények és az általánosítások közötti helyes arányok létrejöttét. Általában előrevitték a legfontosabb problémák megoldását.

Mindezzel szoros összeköttetésben áll a lengyel Történettudományi Intézet által az ülészak számára kidolgozott tematika jelentősége és aktualitása, valamint ezeknek megvalósítási módjai. Az előadások s a vitával kapcsolatos felszólalások, nagy részben nem eredmény nélküli tényleírások és kis problémák fejtegetéseinek halmazai voltak. A nagy tényanyagot, amelynek nagy részét elsőként merítették a forrásokból, azért gyűjtötték össze, hogy azok az igazi tudományos analízist, a megértést és bizonyítást szolgálják. A tényeket összegyűjteni, azután azokról beszélni, felsorolni őket nem nehéz dolog. Sokkal nehezebb és sokkal értékesebb is a jelenséget, a tipikust jelentő tények feltárása, de nem statisztikai értelemben véve, nem önkényesen kiválasztva, hanem úgy, hogy azok az adott jelenség lényegét fejezzék ki, lehetővé tegyék az új, az előremutató, csirájában való megfogását még akkor is, ha az első pillantásra gyenge, de megvan benne a fejlődési távlat és fejlődésében nem akadályozható meg.

A tények annyira szükségesek a történetírás számára, mint a levegő az ember számára. De mint Gorkij mondta, a tény nem jelenti még az egész igazságot, hanem mindössze nyersanyag, amelyből sok más ténnyel való összefüggésével kell az igazságot kibányászni.

A sziléziai konferencia ismételten megmutatta nekünk, hogy mily messzire haladtunk attól az uttól, amely a háboru előtti történeti konferenciákat és kongresszusokat jellemezte, amelyekben hiányoztak a történeti okok feltárására irányuló szélesebb körű törekvések.

A konferencia jellemzője továbbá a felszólalók többségének helyes ideológiai magatartása volt. Nem voltak itt sem szenttelen szemlézők, sem pártoskodók, hanem valamenynyien a néptömegek és a haladás oldalán álló, a nép ügyét szentvédelyesen szolgáló harcosok voltak.

A résztvevők igen nagy tevékenységet fejtettek ki a konferencián /64 felszólalás/, az előadások, a viták a kritika és önkritika szellemében folytak. És ez olyan eredmény, amely előnyösen különbözteti meg ezt az értekezletet sok más, hasonló vállalkozástól.

3./ A társadalmi és nemzeti felszabadulásért vívott harc Sziléziában./ K.Piowski prof./; 4./ A nemzetközi fináncotőke, a nemzetközi reakció támasza és a lengyel burzsoázia állásfoglalása Sziléziával kapcsolatban és Sziléziában 1917-1945 között. /dr. H.Zielinski/; 5./Szilézia a népi Lengyelországban. /E.Osmańczyk szerkesztő/.

Megtaláljuk a konferencián a régi burzsoá történetírás kritikáját is, - bár nem elegendő mértékben és nem mindig kielégítő módon. Megbíráltak egy sor háboru utáni munkát, megbírálták az elhangzott előadásokat és hozzászólásokat. Azt a néhány felszólalást, amely idegen vagy ellenséges osztályálláspontot, módszertani és ideológiai hibát tükrözött, a többiek válaszaikban azonnal élesen visszautasították. Ugyanakkor egyes előadók és felszólalók, amikor bíráltak és vitáztak, tudtak önkritikát gyakorolni saját hibáikkal szemben is, megbírálták előző helytelen álláspontjukat.

A sziléziai konferencia volt az első lépés azoknak az utmutatásoknak a megvalósítása terén, amelyeket E.Ochaba, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának titkára adott, amikor az otwocki konferencián a következőket mondotta: "A mély háboru utáni változások, Lengyelország Odera-Neisse-vonali régi határának visszakapása különösen élesen vetik fel a visszaszerzett területek története, a testvéri nyugati szláv népek története és harca feldolgozásának kérdését. ... A sziléziai népnek a társadalmi és nemzeti felszabadulásért vívott százados harca még történetíróra vár."

Azzal, hogy a konferencia először vetette fel egész Szilézia problematikáját és először vizsgálta történetét mint egészet, s hogy történeti távlatban mutatta be a sziléziai nép felszabadulását és azt a körülményt, hogy a nép saját kezébe vette a semmi által sem korlátozott népgazdaság irányítását, ezzel jobban megalapozta és kiterjesztette tudásunkat Szilézia és a sziléziai nép alapvető problémáiról, jelenségeiről és történeti folyamatáról. Lehetővé tette, hogy mostantól kezdve jobban megértsük és helyesebben értékeljük ezeket a problémákat és jelenségeket. Ez különösen a következő kérdésekre vonatkozik:

- 1./ a sziléziai termelőerők fejlődése a legrégebbi korokban, a régészeti források megvilágításában;
- 2./ a paraszttömegek helyzete és harca a feudális korszakban;
- 3./ Szilézia lengyel jellege az elmúlt századokban;
- 4./ a sziléziai lengyel városi kultúra eddig figyelmen kívül hagyott elemeinek feltárása;
- 5./ Szilézia gazdasági és kulturális kapcsolatai a többi lengyel területekkel a történelem folyamán;
- 6./ a sziléziai lengyel nép elnyomása és Szilézia visszafejlődése a német birodalom keretei között;
- 7./ a társadalmi és népi mozgalmak hagyománya Sziléziában;
- 8./ Szilézia kizsákmányolása az idegen, elsősorban az amerikai tőke által lengyel bérenceik közreműködésével és segítségével;

9./ a nemzetközi reakció, elsősorban az amerikai imperializmus és a Vatikán lengyelelles magatartása;

10./ a néptömegek felszabadítása a reakciós ideológia hatása alól, valamint a munkásosztály szerepe, és hősi harcai, a forradalmi munkásmozgalom szerepe, amely megmutatta a társadalmi és nemzeti felszabaduláshoz vezető egyedüli helyes utat.

11./ a lengyel birtokos osztályok, továbbá Napieralski és Korfanty típusú képviselőik, valamint az egyházi hierarchia népellenes szerepe;

12./ a lengyel és a német nép haladó erőinek nemzetközi szolidaritása és együttműködése Sziléziában és Szilézia ügyében, valamint a lengyel és a cseh haladó tényezők együttműködése, amely már a huszita mozgalommal kezdődött;

13./ a Nagy Októberi Forradalom, valamint a Vörös Hadsereg szerepe a hitlerizmus szétverésében, továbbá a Szovjetunió békepolitikájának, gazdasági életünkben és kulturánk fejlesztésében nyújtott segítségének döntő hatása Szilézia számára;

14./ a sziléziai lengyel nép gazdaságának és kultúrájának hatalmas fejlődése a második világháború után.

A népi Lengyelország fennállása óta kezdtünk először tudományosan foglalkozni Szilézia helyreállításának, s az új élet építésének nagyszerű történetével. Ennek fordulóponttá kell válnia. Történetünk ezen új korszakának kutatásánál - melyet eddig teljesen elhanyagoltunk - fordultnak kell beállnia a kutatómunkában.

Ugyanakkor a konferencia rámutatott a munkánkban még mindig található hiányosságokra és hibákra. A burzsoá tudomány nézeteinek kritikája nem volt eléggé széles és mély, a kritika és önkritika még nem eléggé alapos és harcoss.

Még nem minden fontos és égető probléma vált teljesen világossá, az előadások és a vita még nem világította meg azokat minden oldalról, nem sikerült a konferencián teljesen analizálni és megmagyarázni azokat. Néhány olyan probléma, amelyet kezdetleges módon fogalmaztak meg, még további kutatásokat és erőfeszítéseket kíván.

A konferencia a következő feladatokat tűzte ki:

1./ fokozott mértékben folytatni kell a Szilézia történetével kapcsolatos kutatásokat, össze kell fogni az ezzel foglalkozó tudományos munkásokat, s ami a legfontosabb, még inkább e kutatási terület felé kell irányítani az értékes, harcoss fiatal tudományos kádereket;

2./ még inkább, mint eddig, alkalmazni kell a Szilézia történetével kapcsolatos kutatásokban a marxizmus-leninizmus elméletét és módszerét;

3./ még jobban mint eddig, fel kell használni a szovjet történetírás nézeteit és eredményeit, még jobban ki

kell építeni és el kell mélyíteni a csehszlovák és a Német Demokratikus Köztársaság tudományával való együttműködést;

4./ ki kell szélesíteni a rendelkezésre álló forrásokat a következő módon:

- a./ még tervszerűbben kell rendezni a sziléziai anyagot tartalmazó állami levéltárakat;
- b./ fel kell használni az ipari levéltárakat és teljesen hozzáférhetővé kell tenni az egyházi levéltárakat;
- c./ fel kell számolni azt a nagymértékű hanyagságot, amely ma a sziléziai történet forrásainak kiadása terén, s különösen a legújabb kori forrásokra vonatkozólag tapasztalható.

A konferencián kialakult széleskörű vita eredményeképpen a legfontosabb feladatok közé kell sorolnunk a következőket:

- 1./ folytatni kell a sziléziai parasztok antifeudális harcával kapcsolatos kutatómunkát;
- 2./ erősen növelni kell a munkásosztály és a munkásmozgalom történetével foglalkozó munkát;
- 3./ fel kell lendíteni a termelőerők és a termelési technika fejlődésével kapcsolatos kutatásokat;
- 4./ fel kell tárni a sziléziai nép társadalmi és nemzeti felszabadítására irányuló harcok hagyományait;
- 5./ okmányokkal alátámasztva teljes mértékben fel kell tárni mind a lengyel birtokos osztályok reakciós és áruló szerepét, mind pedig a Vatikán, a sziléziai püspökök és a klérus nagy részének reakciós, a lengyel nép érdekeivel ellenkező politikáját;
- 6./ sokoldaluan be kell mutatni a lengyel nép, valamint más népek, s elsősorban a német nép haladó erőinek együttműködését Sziléziában és a sziléziai ügyben;
- 7./ tovább kell tanulmányozni Szilézia történetét a XX. században, különös figyelemmel a sziléziai felkelések értékelésére.

Különösen fontos feladat annak a munkának a folytatása, amelyet már a konferencia megkezdett: Szilézia története a népi Lengyelország első évtizedében.

A vázolt feladatokkal kapcsolatban a Lengyel Tudományos Akadémia Történeti Intézetének sziléziai fiókintézetében dolgozó és a körülötte csoportosuló történészek kötelezték magukat, hogy 1955. végéig a következő munkákat végzik el:

- 1./ nyomtatásra készítik elő a marxista-leninista módszertani alapokon nyugvó sziléziai történet első kötetét, amely a XIX. század közepétől az 1955. év végéig terjedő idő-

vel foglalkozik és egyidejűleg megkezdik a többi kötetekkel kapcsolatos munkát;

2./ Szilézia legújabbkori történetére vonatkozó forráskiadványok előkészítése;

3./ a "Szilézia történetére vonatkozó tanulmányok és források" c. kiadvány számára elkészítik a sziléziai parasztok helyzetére és harcaira vonatkozó munkákat;

4./ ugyanennek a sorozatnak a keretei között elkészítenek két kötetet, amelyek a sziléziai lengyel kultúra és haladó ideológia történetével foglalkoznak és egyidejűleg tervet dolgoznak ki hasonló tárgyú további munkákra;

5./ a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának párttörténeti osztálya a német történészekkel együtt kiad egy forrásmunkát, amely a haladó és forradalmi lengyel és német erők együttműködésével foglalkozik a sziléziai társadalmi és nemzeti felszabadulásért folytatott harcban;

6./ megkezdik Szilézia népi demokratikus korszakának történeti feldolgozását, s a lehető legrövidebb idő alatt kiadnak egy erre vonatkozó forráskiadványt;

7./ együttműködve a Lengyel Történeti Társulattal és az Általános Tudományos Társasággal, aktívan résztvesznek a sziléziai történeti kutatások eredményeinek széleskörű népszerűsítésében.

A konferencia véghatározatában leszögezte, hogy ezek a kutatások annál jobban és annál teljesebben szolgálják népünket, annál jobban elmélyítik a dolgozó tömegek öntudatát, annál jobban mozgósítják azt további munkákra és harcokra, minél előbb és minél teljesebben sikerül kiküszöbölni a kritika és önkritika útján a sziléziai történeti kutatásokban mutatkozó hiányokat, minél jobban ki tudják terjeszteni e kutatások szervezeti kereteit, minél tervszerűbbé tudják tenni a munkát, s minél jobban össze tudják hangolni, s össze tudják fogni a kutatásokat.

A határozatban még a következőket olvassuk: "A Történettudományi Intézet Szilézia történetével foglalkozó értekezlete olyan időben ülésezett, amikor az amerikai imperializmus agresszív erői és ügynökei nem rettennek vissza a legbrutálisabb gonosztettektől, provokációktól és kalandoktól sem, abban a törekvésükben, hogy fenntartsák a koreai háborút és háborus tüzfészket létesítsenek Európában.

A lengyel történészek, akik a világ összes szabadságáért küzdő népeivel szolidaritást vállalnak, tudják, hogy az a provokáció, amelyet nemrégiben az amerikai zsoldban álló nyugatnémetországi új hitlerista körök hajtottak végre, s amelynek az volt a célja, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban megakadályozza az alkotó és békés építést, nemcsak az új, haladó Németország ellen irányult, hanem a mi Lengyel Népi Köztársaságunk ellen, annak az egész nép szeretetével övezett nyugati földjei ellen is.

A lengyel történettudomány munkásai a konferencia egész munkájával, az ott vállalt kötelezettségekkel és eljövendő megfeszített munkájukkal arra törekszenek, hogy kifejezésre juttassák összeforrottságukat a lengyel dolgozó tömegekkel és a népi állammal. A lengyel történészek célja az, hogy tovább szolgálják a szocialista építés ügyét, s a békéért és igazságosságért, az összes népek szabadságáért folyó további harcot.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetése alatt tömörült Népfront zászlói alatt, a mi nagy tanítónk, Boleslaw Bierut utmutatását követve a sziléziai történettel foglalkozó történészek minden erejüket megfeszítik, hogy munkaterületükön megoldják azokat a nagy feladatokat, amelyek a lengyel történettudomány előtt állanak."

x x x

A népi Lengyelországban a tudomány és az élet kapcsolata már nagymértékben megvalósult, elsősorban a műszaki- és természettudományok területén. A történettudományban e téren a sziléziai konferencia az első lépés volt. Ez nemcsak a konferencia tematikájában és jellegében, nemcsak abban mutatkozott, hogy nagyszámban vettek részt abban közéleti férfiak és politikusok, hanem abban is, hogy azóta tervszerű és részben már végrehajtott széleskörű népszerűsítési akció keretei között máris a nép elé tárták a konferencia eredményeit /sajtó, felolvasások, kiadványok/.

Hogy a konferencián résztvevő történészek teljesen megértik azt, mennyire fontos munkájuk szoros, elszakíthatatlan kapcsolata a nép, a legszélesebb tömegek életével és munkájával, világosan mutatja az a körülmény, hogy a konferencia utolsó napján a Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének kérésére a Népfront helyi bizottsága gyűlést rendezett a Szakszervezetek Kerületi Házában, amelyen a történészek Wroclaw népe előtt számoltak be munkájukról.

Ezen az értekezleten bemutatták és Szilézia számára meghatározták a történettudománynak azokat a nagy feladatait, amelyeket meg kell oldani azok tudásának elmélyítése és megerősítése terén, akik ma hazájuk nagyságának és boldogságának építésén fáradoznak. Az említett összejövetelel erősen hangsúlyozták, hogy történettudományunk Sziléziával kapcsolatos kutatásainak eredményeit e téren elért minden új eredményt, minden megállapított igazságot a lehető leggyorsabban és a lehető legszélesebb körben kell a társadalom elé tárni. Szilézia és lakói történetét az igazságnak megfelelően egész szélességében alaposan fel kell tárni és a nép, elsősorban ennek az országrésznek lakói elé kell vinni. Meg kell ismertetni mindezt azokkal, akik századokon át megmaradtak ezen a földön, akik minden elnyomás és vihar ellenére megőrizték ezt a földet a lengyel nép és állam számára, eléjük kell tárni azoknak, akik az utóbbi években telepédtek itt le, s most

közös munkájával építik ezen a földön az új és végre szabad életet!

A sziléziai történet területén ez a feladat annál égetőbb és annál szükségesebb, minthogy ezen a területen igen sok mulasztást követtünk el, mert mind a német, mind a lengyel burzsoá történettudomány sok hamis állítást hozott forgalomba és sok tényt hallgatott el a sziléziai föld múltjáról.

Szükségesnek mutatkozik, hogy mindazok, akik ma saját munkájukkal alakítják ennek a földnek az arculatát, megismerkedjenek atyáik és ősatyáik nehéz munkájával és harcaival. Ma, amikor nem tudjuk, hogy mi a munkanélküliség, ma, amikor munkánk révén elért egész nemzeti jövedelmünket a jólét, a dolgozó emberek életszínvonalának emelésére fordítjuk, beszélünk kell azokról a még nem is olyan régmúlt, de számkra távoli időkről, amikor a föld lakóinak mindennapi osztályrésze a munkanélküliség és az éhezés volt, amikor sokezeren hiába kerestek munkát és kenyeret, s amikor azok, akik végre munkához jutottak, nem kapták meg a nekik járó munkabért, hanem rendszerint kevesebbet kerestek, mint a junkerburzsoá német állam más részein.

A népnek, amelynek fiai előtt ma szélesre tárultak a tudás, a társadalmi emelkedés kapui, tudnia kell azokról az időkről, amikor ezen az ősi lengyel földön a lengyelek előtt zárva volt a tanuláshoz, az emelkedéshez való út, amikor a nyomorúságból és megalázásból felfelé vezető út szinte kizárólagosan a német iskolán keresztül, nemzeti jellegének, tudatának elvesztése, osztályérdekeink elárulása útján vezetett.

Itt, ahol a dolgozó emberek számára új, napfényes városnegyedek emelkednek, itt, ahol sokszázezer lakóház épül, ahol kórházakat és étkezőket emelnek, ahol mozgó gyógyszertárak és mozgó rendelők keresik fel a legeldugottabb sarkokat is, ahol hatalmas összegeket költenek az egészségügyi viszonyok állandó javítására, beszélünk kell azokról a nemrég múlt időkről, amikor a munkások az olvasztó kemencék alatti lyukakban laktak, amikor szűk tömeglakásokban tanyáztak. Be kell mutatni a hivatalos statisztikákból vett adatokat, amelyek arról beszélnek, hogy itt, ezen a földön, a leggazdagabb millionosok hazájában halt meg a legtöbb csecsemő és kisgyermek, hogy Sziléziában volt egész Európában a legmagasabb a halálozási arányszám.

Emlékeztetnünk kell az ifjúságot arra, hogy azok a gyönyörű paloták, amelyekben most csecsemőotthonok, kulturházak, munkásszállások vannak, valaha az itteni millionosok, a szénbárók tulajdonában voltak. Emlékeztetnünk kell az ifjúságot azokra az időkre, amikor ezek a paloták és parkok zárva voltak az olyanok számára, mint ők, amikor kizárólag néhány olyan gazdag embert szolgáltak, amelyen pl. Donersmarck herceg volt, akinek évi jövedelme /1913-ban 13 millió márka/ 13.000 munkás évi jövedelmét tette ki, s akinek vagyonát 254

millió márkára becsülték, ami jóval felülmuta az egész sziléziai bányászatban és kohászatban alkalmazott munkások évi bérét.

A legtöbbet és a leggyakrabban pedig arról a nagyszerű, hősiességéről kell beszélni, amelyet a sziléziai nép vívott a feudális, majd a kapitalista kizsákmányolás, a népi elnyomás ellen lengyel nyelvén és a szabad ember életre való jogának védelmében.

Amikor szemléletesen beszélünk a népi elnyomásról, ugyanilyen szemléletesen kell megemlékeznünk mindarról, ami a sziléziai lengyel népi tömegeket és a német lakosságot összekapcsolta. Kulturotthonainkban és kulturházainkban ki kell függesztenünk az olyan kiváló sziléziaiak képét, mint Lompa vagy Wieczorek. Beszélünk kell róluk és mindazokról, akik az itteni népet a társadalmi és nemzeti felszabadításért vívott harcban vezették. Mindazoknak, - mondották a wroclawi értekezleten, - akik még ma is hallgatnak az imperialista nyugatról jövő rágalomokra és csaló ígéretekre, meg kell ismerniök a teljes igazságot a birtokos osztály árulásáról és népellenes tevékenységéről. Beszélni kell és meg kell emlékezni mindazokról a sötét erőkről és hatalmakról, amelyek akadályokat emeltek a haladás és az igazság érvényesülésének útjába, akik gátolni, megnehezíteni igyekeztek a haladást, hogy továbbra is más emberek munkájának kizsákmányolásából élhessenek. Társadalmunknak beljes világossággal kell látnia a lengyel uralkodó osztályok, a földbirtokosok és a burzsoázia igazi, áruló és népellenes állásfoglalását, tevékenységét. Ezek az emberek denagóg jelszavak ködébe burkolózva, felhasználva a néptömegek patriotizmusát, állandóan együttműködtek ugyanezen osztályok német képviselőivel. Teljes egészében meg kell ismerni pl. Grazynski, Pilsudski és a fasizmus sziléziai ügynökének tevékenységét, vagy a hamis módon sziléziai népi hősként emlegetett Korfanty szerepét, aki magas fizetés ellenében végrehajtotta a német kapitalisták parancsait, s így vagyonukat és milliós jövedelmüket megmentette egy olyan időszakban, amikor Lengyelországban még a munkások és a hivatalnokok béreinek, az éhnyugdíjaknak megfizetésére sem volt pénz. Beszélni kell azokról is, akik a sötét hitleri rabszolgaság idején - amikor a lengyel földön a legjobb hazafiak kárlehetetlen harcot folytattak a megszállók ellen, amikor az Odera és a Neisse irányában vérüket áldozva megkezdték útjukat a szovjet és a lengyel katonák - kényelmes londoni karosszékben ülve, s magukat lengyel kormányának nevezve, Mikolajczykkal az élükön ünnepélyes nyilatkozatot tettek, hogy egyáltalán nem törődnek az Odera-Neisse határral. Be kell mutatni és le kell leplezni a nyugati imperialista hatalmak és a Vatikán népünk érdekeivel állandóan ellentétes politikáját, amelyek mindig és változatlanul ellenségek, függetlenül attól, hogy a hamis látszat álarcá alá rejtőznek, hogy mit mondanak a pápai enciklikák és körlevelek, függetlenül attól, hogy brutális nyilatkozatokban megtagadják tőlünk a minket megillető jogokat.

Szilézia multjáról, néptönegeinek munkájáról és kizsákmányolásáról, valamint hősi harcairól szóló ismereteink nagy népszerűsítő akciójához csatlakozniok kell az összes erre hivatott intézményeknek.

Szilézia nagyszerű története, lengyel lakói munkájának és harcának története, amelyet a történész nehéz munkája napfényre hoz és megtisztít a hamisításoktól, méltó arra, hogy jól megalapozott, alaposan megszervezett és tervszerűen lebonyolított népszerűsítési akció eredményeképpen az egész nép tulajdonává váljék.

E mult tanulságai Szilézia lakóiban, mindazokban, akik századok óta ott élnek és azokban is, akik később költöztek oda, egész népünkben a jogos büszkeség érzését fogják feléleszteni. Ugyanakkor lehetővé teszik majd, hogy jobban megértsük a mai napot, annak vívmányait, nehézségeit és hiányait, lehetővé teszik, hogy tudományos alapon tegyünk különbséget az igazi és a hamis barátok között, lehetővé teszi, hogy biztosan és jól megismerjük annak az értékét, amit építettünk és teremtetünk ezen a földön attól a pillanattól kezdve, hogy a munkásosztály vezetése alatt a nép vette kezébe a hatalmat. Szilézia története megismerésének fel kell élesztenie a jogos gyűlöletet és a fáradhatatlan harci kedvet mindazok ellen a belső és határainkon kívüli ellenséges erők ellen, amelyek akadályozzák munkánkat s meg akarják semmisíteni azt, amit építünk. A régi sziléziai nemzedékek nagyszerű harcának hagyománya a gyönyörű holnapért folyó munkára és harcra mozgósít úgy, ahogyan azok látták, ahogyan azok megálmodták, akik ezen a földön küzdöttek, akik számára drága volt a haladás és a világ összes népeinek boldogsága.

De hogy ma a lengyel történészek így beszélhetnek a visszavonhatatlanul elmúlt idők jogtalanságáról, s a sziléziai nép kizsákmányolás elleni nehéz harcáról, s hogy ma naponként építhetjük e föld és lakóinak egyre szebb jövőjét, azt elsősorban azoknak az alapvető változásoknak köszönhetjük, amelyek Szilézia földjén az utolsó néhány év alatt történtek. Mindezt elsősorban a Vörös Hadsereg katonái kiontott vérének és a hozzájuk csatlakozott újjászületett lengyel hadsereg osztagainak, a Szovjetunió védelmének és segítségének köszönhetjük. Ennek köszönhetjük, hogy ezt a földet visszaadták a lengyel népnek és államnak. Ugyanennek köszönhetjük, hogy ezen a földön teljesen felszámolhattuk a földbirtokosok és kapitalisták kizsákmányolásának és uralmának alapjait, s hogy e földön ma egy új rend alapjait, a szocializmus alapjait rakjuk le, olyan új rendét, amely nem ismeri a kizsákmányolást.

Mindezeknek a forradalmi változásoknak köszönhető, hogy a századokon át kizsákmányolt és elnyomott sziléziai nép kiegyenesíthette gerincét, s munkája csakis és kizárólag az ország gazdagságának növelését és a nép jólétének emelését szolgálja. Csak most vált a sziléziai nép az egész lengyel néppel együtt földjének igazi, kizárólagos és örökös gazdájává.

BESZÁMOLÓK A MAGYAR TÖRTÉNÉSZKONGRESSZUSRÓL.

Victor Cheresteşiu:

A Magyar Történész-kongresszus.

/Studia, 1953. IV. sz./

1953 nyarán /június 6-13/ a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Történelmi Társulat rendezésében Budapesten tartották meg a Magyar Történész-kongresszust. A Kongresszus iránt különös figyelem nyilvánult meg a Magyar Dolgozók Pártja és a magyar kormány részéről.

A Kongresszus összefogta a magyar történettudomány legszármottevőbb kutatóit. A Kongresszuson résztvettek a szovjet történettudomány képviselői: Pankratova, Tarlé és Tretyakov elvtársak, valamint a népi demokratikus országok: /Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, Bulgária és a Német Demokratikus Köztársaság/ képviselői, bebizonyítván, hogy a szocialista tábor országai közötti új típusú kapcsolatok, a népek közös érdekein alapuló baráti együttműködés, a történettudomány területén is teljes mértékben megnyilvánul.

A Kongresszus szemlét tartott a magyar történettudománynak az ország felszabadítása óta elért sikerei és eredményei felett, kiemelte a marxista-leninista gondolkodáson alapuló és az általa vezetett történettudomány nagy fölényét a polgári történetírással szemben. A Kongresszus kiemelte a magyar történészek harcát a burzsoá-földesuri magyar történetírás reakciós, tudománytalan, sovíniszta, klerikális szemlélete ellen; rámutatott arra, hogy a polgári történetírás Magyarország történetének legfontosabb mozzanatait a magyar arisztokrácia és a burzsoázia reakciós, expanzionista érdekeinek szolgálatában hamisította meg.

A magyar történészek, akiket a marxi-lenini elmélet és az élenjáró szovjet történettudomány fényes példái vezetnek, számos olyan kérdést oldottak meg, amelyet a régi reakciós magyar történetírás még csak nem is érintett, vagy teljesen meghamisítva tárgyalt.

Pankratova akadémikus hangsúlyozta, hogy a magyar történészeknek igen figyelemreméltóak azok a törekvései, amellyel tanulmányozzák és felszínre hozzák a magyar munkásmozgalom és különösen a marxista-leninista párt harcainak dicsőséges lapjait, amely harcokat a független, szabad és szocialista Magyarországgért vívtak.

/A beszámoló a következőkben ismerteti az egyes referátumokat és korreferátumokat. - Szerk./

A Magyar Történész-kongresszus munkálatai bemutatták azoknak a harcoknak a közös momentumait, amelyeket a magyar, a román, a cseh, a szlovák, és a lengyel nép a szabadságért és a függetlenségért folytatott. Pankratova elvtársnő, a szovjet küldöttség vezetője, a Kongresszuson tartott felszólalásában hangsúlyozta, hogy Kélet- és Délkelet-Európa népeinek a története szorosan összefonódik és ezért a történészekre az a feladat vár, hogy feltárják azt, ami a népeket a múltban egyesítette és tisztázzák azokat a tényezőket, amelyek mesterségesen elválasztották őket. Ezeknek a népeknek a története arra tanít bennünket, hogy sorsuk szorosan összekapcsolódik, hogy a nagy nemzeti veszedelmek pillanataiban az ő együttműködésük és egységük nyújtotta a legjobb lehetőségeket ama veszélyek sikeres leküzdésére, amelyek további fejlődésüket fenyegették. A népi tömegek felismerték és tudomásul vették ezt a tényt. Így jártak el a népek történetének haladó alakjai is, akik a tömegek vágyait és érdekeit fejezték ki.

A feudális urak osztálya és később a burzsoázia sokszor szembenállt ezzel az együttműködéssel és saját osztályérdekeiből kiindulva, megpróbálták, hogy Európának ebben a részében a népeket egymás ellen uszítsák.

Érdeklődést keltettek a román-magyar kapcsolatokra vonatkozó korreferátumok.

Köztudomású, hogy a régi magyar történetírás - csakhogy, mint a román burzsoázia és a földesurak történetírása is - a román-magyar kapcsolatok kérdéseit sovíniszta szomszögből, egymás népe iránti megvetéssel tárgyalta; meghamisította és elpalástolta a két szomszédnép közös harcainak momentumait.

A két országnak a Szovjet Hadsereg által történt felszabadítása, az országainkban végbement hatalmas társadalmi átalakulások után megnyílt a lehetősége annak, hogy a két nép történetének közös vonásait valódi fényükben világítsuk meg.

A kongresszuson tartott néhány referátum adatokat tartalmaz a két nép kapcsolatairól, számos kérdést vet fel, amelyek tudományos megoldása a két ország történészeinek feladata.

A török elnyomók elleni közös harcot a polgári történészek mindkét országban az illető nép monopóliumaként tekintették, elhallgatták a szomszédnépek együttes erőfeszítéseit ebben a harcban.

Elekes Lajos "A magyar nép szövetségesei és ellenségei a török hódítókkal vívott harcban" című referátumában kiemelte a román jobbágyok részvételét Hunyadi János harcaiban. Román katonákat állandóan találunk az ő hadseregében, és Hunyadi János nagy bizalmat tanúsított a román fejedelemségek harcosai iránt.

Körvin Mátyás uralkodása második szakaszának kül- és belpolitikájával foglalkozva Elekes elvtárs kiemelte Mátyás ama

törekvéseinek helyességét, amelyek belpolitikai téren a központi hatalom megerősítésére - erre a török előnyomulás veszélye nagy lehetőségeket nyújtott -, külpolitikai síkon pedig a török elleni harc érdekében egy nagy, főképpen a szomszédokkal kötendő szövetség megteremtésére irányultak. Ebből a szempontból az előadó hangsúlyozta a Mátyás és István között létrejött és a törökellenes moldvai harcok sikere érdekében kötött szövetség különös jelentőségét, valamint a román fejedelemségek és Magyarország helyzetének kölcsönös kapcsolatát: egyik ország helyzete meggyengülésének egyenes következményeként a másik állam helyzetének meggyengülését is a török előnyomulással szemben. Elekes nem leplezte el Mátyás hibáit sem: rámutatott István elleni hadjáratának igazságtalan jellegére, amely - ahogyan arra a magyar történész utalt - Mátyás seregeinek visszavetésével végződött. Igazságtalan volt a cseh háború is.

A Kongresszus napjaiban ünnepelték Rákóczi függetlenségi harcának 250. évfordulóját. Ez a harc, a magyar és a román történészek számára is sok fontos kérdést tartalmaz, főként Rákóczi erdélyi fejedelemmé való megválasztása következtében.

Pach és Esze elvtársak elemzéseik foglalkoznak az észak-erdélyi jobbágyok helyzetével, a már ebben a korszakban a románok és magyarok szétválasztására irányuló Habsburg-intrikákkal, s a Kővár-vidéki kuruc harcokban résztvevő két román-többségű ezred megalakításával, és rámutatnak arra, hogy a kuruc kapitányok között számos román is volt. Ezek a momentumok a két nép harcai között meglévő kapcsolatokat bizonyítják.

I. Tóth Zoltán Kossuth-díjas professzor "Bălcescu Miklós a magyar és román nép összefogásáért 1848-49-ben" címmel tartott előadást. Bălcescu ragyogó alakját a múltban a román és a magyar történészek meghamisították, és eltitkolták Bălcescunak a román és a magyar nép, valamint Európa eme részének összes elnyomott népei közötti megegyezésre irányuló kitartó és állandó törekvéseit. A nagy hazafi halálának évfordulója a magyar történészek számára is alkalom volt, hogy Nicolae Bălcescu pozitív alakját, s a két nép közeledése és barátsága érdekében kifejtett munkájának érdemeit igaz fényben mutassák be.

Sok érdekes kérdést vet fel Komóny G. Gábor referátuma is a magyar uralkodósztályok elnyomó nemzetiségi politikájáról 1867 után Erdélyben.

A referátum bátran feltárja a magyar arisztokráciának és a burzsoáziának az erdélyi román lakosság elleni elnyomó intézkedéseit és azok tartalmát, s ezzel leleplezi a magyar burzsoázia történészeinek és politikusaiknak elméletét, akik egy "megértő" vagy éppen nagyvonalú politika hangoztatásával kísérelték meg ezt a tényt eltitkolni vagy éppen tagadni.

Érdekesek Erényi Tibor referátumának megállapításai a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalkuvó nemzetiségi politikájáról. Engels hangsúlyozta, hogy Ausztria-Magyarországon a

~~románmunkásoknak~~ a dolgok természeténél fogva nemzetközi jellege van. Az első munkásszervezetek valóban helyes nemzetiségi politikát folytattak: románnyelvű újságok és kiáltványok jelentek meg az erdélyi és a budapesti vállalatoknál dolgozó román munkások számára. A szociáldemokrata párt reformista vezetősége azonban, amely a burzsoázia kegyeit élvezte, nemzetiségi vonatkozásban is olyan politikát folytatott, amely megfelelt a burzsoázia érdekeinek.

Az 1905-1907-es orosz forradalom és az orosz munkások hősiessége Magyarországon is erős hatást váltott ki. Erős harci hullám indul el nemcsak a magyar munkások, hanem a magyarországi román munkások között is. Hanák Péter referátuma az 1905-ös orosz forradalom magyarországi hatásáról számos értékes adatot tartalmaz a mi történéseink számára is. A február 5-i budapesti tüntetésen résztvesznek a fővárosi munkások; a nemzetiségi kisebbségek munkássajtója foglalkozik a nagy eseménnyel és rendkívüli gyűléseken fejezik ki együttérzésüket a nemzetiségi munkások az orosz munkásokkal. A kormánykörökben pánik tör ki, sztrájkhullám önti el az országot, nemcsak a választási jogot követelik, hanem a szakszervezetek az általános sztrájk jelszavát is kiadják. 1905 május 1-én Kolozsváron "békés" tüntetés helyett, - amilyennek a szociáldemokrata vezetők akarták - általános sztrájk zajlott le; sztrájkok voltak Lugoson, Nagyváradon, Aradon, Petrosényben, Aninán és Resicán is. Ezeknek a sztrájkoknak még nem voltak világosan meghatározott követeléseik, politikai céljaik azonban kétségkívül voltak. A szociáldemokrata párt vezetőségének a sztrájkok megállítására irányuló kísérletei ellenére 1905 szeptemberében Pesten - egy valóban forradalmi légkörben - zajlik le a magyarországi proletariátus legtekintélyesebb tüntetése. Ugyancsak Hanák elvtárs említi néhány, a mi történéseink számára is fontos adatot a "Potemkin" gőzös hős matrózairól. Közülük sokan kerültek Erdélybe és különböző munkásközpontokban telepedtek le. Így Temesvárra ötvenen érkeztek s a szociáldemokrata pártba tömörült munkások támogatását élvezték. A munkások a matrózok védelmére keltek, s nem engedték, hogy a rendőrség letartóztassa őket. Sokan közülük Temesváron, Aninán, Resicán telepedtek le. Az ő tevékenységük, az erdélyi román és magyar munkásokra gyakorolt befolyásuk vizsgálata a román és az erdélyi magyar történészek megtisztelő feladata marad.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatásával foglalkozó referátumok kiemelték, hogy az amerikai, az angol és a francia imperialisták szolgálatában álló s a Magyar Tanácsköztársaság megsemmisítésére felhasznált román burzsoá-földesuri hadsereg intervenciója ellenére a két nép közötti együttérzés ebben az időben is megnyilvánult. Liptai elvtárs korreferátuma /A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadserege/ az "Echo de Paris" című francia lap 1919 július 7-i számának szavait idézi: a román burzsoázia és a földesurak intervencióos hadserege katonáinak "fegyelmezettsége" igen sok kívánni valót hagy, igen sok a szökevény, akik tömegesen csatlakoznak a magyar bolsevistákhoz. Az erdélyi magyar és román munkások - amint ezt a burzsoá "Neue

"Freie Presse" c. osztrák lap is elismeri - általános sztrájk-
kal válaszoltak a román burzsoá-földesuri hadseregnek a Magyar
Tanácsköztársaság elleni támadására. A hősi magyar Vörös
Hadsereg alakulataiban sok román is harcolt. Ugyanakkor askét
ország kizsákmányoló osztályának gyűlölete a forradalmi hullám
elfojtására irányult.

Az összes népi demokráciák történészei számára rend-
kívül értékesek voltak Pankratova elvtársnő utmutatásai, taná-
csai. Pankratova elvtársnő hangsúlyozta, hogy a népi demokrá-
ciák történészeinek rendkívüli fontosságot kell tulajdoníta-
niuk a dolgozó tömegek, a munkásmozgalom, a forradalmi mozgal-
mak, a kommunista pártok történetének.

Pankratova elvtársnő hangoztatta a jelenkori történet
még elmélyültebb tanulmányozásának fontosságát, erélyesen har-
colva a hibás elméletek ellen, amelyek alapján sok időszerű kér-
dés, például a népi demokrácia fejlődési szakaszai tartalmának
tanulmányozása nem is volna történelem. A történészek hazafias
feladata, hogy ezekkel a dolgozó emberek nevelése szempontjá-
ból annyira fontos kérdésekkel foglalkozzanak.

- . -

/A cikk az itt következő részben a Kongresszus határozatait
közli. - Szerk./

- . -

A Kongresszus megmutatta a magyar történészek eredm-
ményeit, és rámutatott a tömegekhez, a néphez közelálló, Marx,
Engels, Lenin és Sztálin győzelmes tudományán alapuló történet-
tudomány előtt álló ragyogó perspektivákra.

Az ilyen történettudomány, amollett, hogy helyesen
világíthatja meg a hazai történetének legfontosabb eseményeit,
erős mozgósító erővé, a néptömegek hazafias nevelésének, a szo-
cializmus építésének erős tényezőjévé válik. A Kongresszus fon-
tos szakaszt jelölt meg a proletárnemzetköziség s a szocialista
tábor népei barátságának és közelségének jegyében nemcsak a
magyar történettudomány fejlődésében, hanem a Szovjetunió és a
népi demokráciák történészei együttműködésének fejlesztésében
és elmélyítésében is.

Jindřich Veselý:

A budapesti Magyar Történész-kongresszus
nemzetközi jelentősége.

/Sovětská Věda, Historie 1953. 5. sz./

Jindřich Veselý: Mezinárodní význam kongresu maďarských
historiků v Budapešti

Folyó év június első felében zajlott le Budapesten a tiznapos Magyar Történész-kongresszus, amelyet Rákóczi Ferenc, a magyar nemzet szabadságáért küzdő harcos hősi felkelése 250. évfordulójának ünnepségével kapcsolatban hívtak össze. A kongresszus feladata az volt, hogy áttekintést szerezzen a magyar történettudomány állásáról és ugyanakkor tisztázzon számos megoldatlan kérdést és tudományos problémát. A Kongresszus programja igen széleskörű volt. Vezető gondolatát - a magyar nép szabadságharcát - a magyar nép elnyomói, a törökök és később a Habsburgok ellen folytatott évszázados hősi küzdelméről szóló referátumok és korreferátumok fejezték ki. Élénk figyelmet szentelt továbbá a magyarországi munkásosztály harcának a magyar földbirtokosok és a burzsoázia ellen az első Magyar Tanácsköztársaság idején. A Kongresszus rendezői, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete és a Magyar Történelmi Társulat a Magyar Munkásmozgalmi Intézettel való együttműködésben, arra törekedtek, hogy minden előadás és hozzászólás a marxista-leninista tanítás szempontjából induljon ki és ne legyen a nacionalista vagy a revizionista tendenciáktól. Hangsúlyozni kell azt, hogy ezen a téren a Kongresszus egész lefolyása magas színvonalú volt. A Kongresszuson résztvettek mind az idősebb, mind az ifjabb nemzedékhez tartozó történészek.

Rendkívüli jelentőségre tett szert a Kongresszus azáltal, hogy a Magyar Tudományos Akadémia meghívta a népi demokratikus országok és a Szovjetunió történettudományának képviselőit. Így a Magyar Történész-kongresszus a megbeszélések során nemzetközi kongresszus lett, amely sikeresen kísérelte meg néhány nemzetközi jellegű kérdés megoldását is. A külföldi delegátusok referátumokkal és korreferátumokkal vettek részt a Kongresszus megbeszélésein. Igen nagy jelentőségű volt a szovjet delegáció részvétele, amelynek tagjai kiemelkedő történészek: A. M. Pankratova, a Szovjet Tudományos Akadémia levelező tagja /a küldöttség vezetője/, J. V. Tarle akadémikus és P. N. Tretyakov, a Szovjet Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetének igazgatója voltak. A szovjet delegáció tagjai jelentős referátumokat tartottak a Kongresszuson: J. V. Tarle Rákóczi Ferencről, és A. M. Pankratova az 1905-ös első orosz forradalom nemzetközi jelentőségéről.

A.M. Pankratova és a szovjet küldöttség többi tagjai azonban kiemelkedő érdemeket szereztek azon a téren is, hogy a népi demokratikus országok történészeinek részvételét nemcsak kölcsönös ismerkedésre és számos egyéni megbeszélésre, hanem három önálló vitautlásra is felhasználták, amelyekben megvitaták a kölcsönös együttműködés kérdését és számos konkrét feladatot jelöltek ki. Ez a megbeszélés tulajdonképpen a népi demokratikus országok történészeinek első nemzetközi konferenciájává lett a szovjet történészek jelentős részvételével, és eredménye egy megegyezés volt az együttműködésről, néhány közös munkáról, egy közös perspektivikus munkaprogramról és kölcsönös tapasztalatszeréről.

- . -

/A beszámoló a következőkben a kongresszus határozatait közli./

- . -

Meg kell köszönni a magyar történészeknek, hogy a Szovjetunió és a népi demokratikus országok történettudománya képviselőinek meghívásával lehetővé tették a közös érdekek és célok első kölcsönös megvitatását és rendszeressé tették az idáig kevésbé fejlett és inkább csak esetleges együttműködést. A szovjet történészeknek, különösen A.M. Pankratova elvtársnőnek kell viszont köszönetet mondani azért, hogy ezt az alkalmat kezdeményezően használták ki a kölcsönös együttműködésnek és további kifejllesztésének értékes és minden ország számára hasznos megvitatására.

Nem szükséges hangsúlyozni azt, hogy a Kongresszuson alkalmat találtak a mi történelmünk néhány kérdésének tisztázására is, események és személyiségek értékelésére, amelyekre vonatkozólag a szomszédos népi demokráciák történészeinek olykor teljesen ellentétes nézeteik voltak. Így például sikerült Dr. Maceknek és Dr. Holátiknak tisztázniok Hunyadi János, Corvin Mátyás és Brandysi Giskra János történeti szerepének ezideig problematikus értékelését. Egyes szabadságharcok, akár a Dózsa György-féle vagy a Rákóczi Ferenc-féle felkelés vagy 1848-49 részletesebb elemzésénél kiderült, milyen sok közös ügye volt országaink népének Magyarország, Lengyelország vagy Románia népével. Nem lehet kétség afelől, hogy a források és az adatok további kutatása Magyarország, Csehszlovákia, Lengyelország, Románia és a többi közép- és kelet-európai ország elnyomott népének kölcsönös együttműködésére és közös harcára vonatkozólag még számos bizonyítékot tár fel.

Egészében úgy kell értékelnünk a Magyar Történeti-kongresszust, mint elsőrendű jelentőségű eseményt, amely fontos állomása a kölcsönös kapcsolatok és az együttműködés elmélyítésének a szocialista országokban folyó történeti kutatás terén. Azon a téren, ahol a kölcsönös kapcsolatok és összefüggések mindig különösen erősek voltak, a szomszédos országok történeti

anyagának átvizsgálása nélkül a legtöbb esetben egyáltalán lehetetlen valóban tudományos következtetéseket levonni.

Említést érdemel az a figyelemreméltó érdeklődés is, amelyet a magyar közvélemény a budapesti Történészkongresszusnak szentelt. A napisajtó és a rádió naponként hozott terjedelmes kommentárokat és híreket a Kongresszus megbeszéléseiről, sőt egyes előadásokat teljes terjedelemben közölt. A Párt és a kormány vezetői rendkívüli figyelemmel kísérték a Kongresszus megbeszéléseit, amelyeken a lehetőség szerint rendszeresen részt is vettek. Minden arról a tényről tanuskodott, hogy a magyar nép képviselői, akiknek a kezében ma Magyarországon a kormányhatalom van, nagyon értékelik a történettudományt, mert az segíti a tömegek ideológiai színvonalának emelését és semmi fáradságot sem kímélnek, hogy a történettudomány számára lehetővé tegyék a legszélesebb körű fejlődést és virágzást.

Tudovít Holotik:

A Magyar Történész-kongresszus eredményeiről

/Historicky Časopis, 1953. 2. sz./

Holotik L.: Z výsledkov kongresu maďarských historikov

1953 június 6-13-án zajlott le Budapesten a Magyar Történész-kongresszus, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Történelmi Társulat rendezett. A magyar marxista történészek jelentőségteljes kezdeményezésében résztvett számos külföldi vendég is a Szovjetunióból és a népi demokratikus országokból, többek között Csehszlovákiából is. A külföldi delegációk közül különösen ki kell emelni A.M. Pankratova, J.V. Tarle és P.N. Tretyakov szovjet történészek jelenlétét. Lényeges mértékben járultak hozzá a Kongresszus sikeréhez, közreműködtek abban, hogy színvonala magasabb legyen és eredményei szélesebbkörűek. A szovjet történészek érdeme, hogy a Kongresszus végeredményben nemzetközi kongresszus jellegét öltötte. A Kongresszusnak ez a nemzetközi jellege megmutatkozott a záró határozatokban, amelyek valamennyi népi demokratikus ország és a Szovjetunió történészeinek munkája számára is jelentősek.

A Magyar Történész-kongresszust azoknak a fordulatot jelentő változásoknak a szelleme hatotta át, amelyek 1945 és a magyar reakció teljes veresége után álltak be a népi demokratikus Magyarországon. Eppen úgy, ahogyan az új Magyarországon a régi nemesi és tőkés Magyarország felszámolásával és a munkásosztály kormányának felállításával megváltozott az egész politikai és gazdasági élet, alapvetően megváltozott a magyar történettudomány is.

A múltban a magyar történetírás a kizsákmányoló osztályok kiszolgálójának szerepét játszotta. Hivatalos helyet foglalt el benne a reakciós, feudális-klerikális történetírás. Ezt a feudális-klerikális történetírást teljesen áthatotta az alantas nacionalizmus és sovinizmus szelleme. Főfeladatának azt tartotta, hogy kisebbitse a régi Magyarországon élő nemzeteket, a szlovákok, ukránok, románok történelmi jelentőségét, mégpedig a múlt válogatás nélküli hamisítása és eltorzítása útján. Igaz, hogy ugyanakkor elmosta, elferdítette és elnyomoritotta azt a történelmi igazságot is, hogy mi volt a magyar nép szerepe a magyar történelemben. A feudális-klerikális magyar történetírás főérdeklődése mindenekelőtt a nemesi családok történetére összpontosult, hogy így megindokolja a nagybirtokosok uralmának történelmi szükségszerűségét Magyarországon. A sovinizta magyar történetírásnak nem csekély része volt a bizalmatlanság és gyűlölet szításában a magyar nép és Csehszlovákia népei között. Igaz, hogy hasonló szerepet játszott a szlovák burzsoá-nacionalista történetírás is.

Ha röviden jellemezhetjük a magyar marxista törté-
nészek kongresszusának alapvető irányzatát, mindenekelőtt azt
a tényt kell kiemelnünk, és hangsúlyoznunk: főcélja az volt,
hogy elmélyítse és megerősítse a magyar nép proletár inter-
nacionalizmusát és szocialista hazafiságát, megerősítse a béke
és a demokrácia táborába tartozó nemzetek testvéri barátságá-
nak szálait. A kongresszus ezért nemcsak a magyar történet-
tudomány életében volt rendkívül jelentős esemény, hanem ugyan-
akkor a politikában is. A Magyar Történész-kongresszus tehát
igen kifejezően és meggyőzően mutatja a régi reakciós történet-
írás és a fiatal magyar marxista történetírás közötti hatal-
mas különbséget.

A Magyar Történész-kongresszus programja rendkívül
gazdag és sokszínű volt és két részre oszthatjuk. Az első rész
a magyar marxista történészek mintegy harminc referátumából
és korreferátumából állott, ezeket a Magyar Tudományos Akadémia
nagytermében a nagyközönség előtt adták elő és általában a szé-
lesebb nyilvánosságnak szánták. A második résznek szakmaibb
irányzata volt. Két szűkebbkörű értekezleten tárgyalták meg a
népi demokratikus országok történészei közötti együttműködés
lehetőségeit és formáit és a szovjet történetírás által a népi
demokratikus országok történészeinek adott segítséget. Ezeken
az üléseken tulmenően a Magyar Munkásmozgalmi Intézet és a
Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete külön vi-
tákat rendeztek, amelyeken ezeknek az intézeteknek a munkájáról
esett szó, de ugyanakkor a munkásmozgalom történetének konkrét-
tebb kérdéseiről is, a magyar történelem fontosabb problémái-
ról és a nagy történelmi tankönyvek előkészítésében folytatott
munka módszereiről.

Az előadássorozat, amely a széleskörű érdeklődő kö-
zönség előtt hangzott el, három alapvető csoportra oszlott:
Fejeztek függetlenségünk védelmében vívott küzdelmeink törté-
netéből, A baráti szomszéd népekkel közös küzdelmeink hagyomá-
nyaiból és A nagy orosz nép - példaképünk forradalmi harcaink-
ban.

Az első csoportban a fő referátumokat E l e k e s
Lajos tartotta A magyar nép szövetségesei és ellenségei a tö-
rök hódítókkal vívott harcban, E s z e Tamás A Rákóczi-szabad-
ságharc és Z s i g m o n d László Az amerikai és angol impe-
rialisták a magyar nép felszabadulása ellen /1919-1944/. A cso-
port jelentős korreferátumai közül mindenekelőtt meg kell emli-
teni J.V. Tarle felszólalását Rákóczi diplomáciai tevékenységé-
ről. /Rákóczi és az európai nagyhatalmak./

A baráti szomszédos népekkel közös küzdelmeink hagyomá-
nyaiból című csoportban hangzott el M é r e i Gyula referá-
tuma A magyar reformmozgalom és az 1830-31-es lengyel szabad-
ságharc, I. T ó t h Zoltáné Bălcescu Miklós a magyar és román
nép összefogásáért 1848-49-ben, A r a t ó Endréc Csehszlovák-
magyar munkásmozgalmi kapcsolatok /1867-1890/. Arató Endre re-
ferátumához csatlakozott S p i r a György korreferátuma Szlo-

vák bányászok az 1848-49-i magyar szabadságharcban címen.

A nagy orosz nép - példaképünk forradalmi harcainkban című harmadik csoportban terjedelmes referátumot tartott A.M. P a n k r a t o v a az első orosz polgári demokratikus forradalom nemzetközi jelentőségéről /Az 1905-1907. évi első orosz forradalom nemzetközi jelentősége./. F o g a r a s i Béla Cserni-sevskij magyar vonatkozású cikkei címen tartott előadást, H a - n á k Péter az 1905-ös orosz forradalom hatásáról Magyarországon, R é t i László A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása Magyarországra és a magyar forradalmak 1918-1919 címen. A csoport fő referátumai közül meg kell továbbá említenünk N e m e s Dezső referátumát, amely A Szovjetunió iránti szeretet és bizalom a magyar nép tömegeiben /1919-1945/ címen hangzott el. A Kongresszuson a külföldi delegációk tagjai is felléptek korreferátumaikkal, mindenekelőtt A baráti szomszéd népekkel közös küzdelmeink hagyományából című előadássorozatban.

A Kongresszus előadásos részét M o l n á r Erik zárta le referátumával S z t á l i n A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban című műve és a magyar történettudomány c. referátumával.

A Magyar Történészkongresszus legfőbb tartalma tehát az volt, hogy kiemelve a magyar nép nagy és ösztönző hagyományait a nemzeti függetlenségért, a nemzeti szabadságért folytatott harcában. Ugyanakkor azonban újból és újból hangsúlyozták, hogy a magyar nép szabadsága szoros kapcsolatban áll a szomszédos nemzetek szabadságával, amelyekkel a magyar nép a múltban gyakran harcolt együtt az idegen hódítók, különösen a törökök és a Habsburgok ellen. "A nemzeti függetlenség ügye szent ügyé csak akkor lesz, ha összekapcsolódik az európai haladás ügyével és a néptömegek érdekeivel."¹ Révai Józsefnek ezt a tételét, amely a marxizmus-leninizmus klasszikusainak a nemzeti kérdésről adott zseniális tanításából indul ki, a Kongresszuson gazdag konkrét történeti anyag alapján széleskörűen fejtegették ki. A közép- és délkelet-európai nemzetek történelmi kapcsolatait így új megvilágításban mutatkoznak meg.

Az egykori Magyarország és a szomszédos országok nemzetei közti kölcsönös kapcsolatok gazdag történetéből vett példák meggyőzően beszélnek arról, hogy a nemzetek közti mély baráti kapcsolatok mindenekelőtt a közös, haladó és forradalmi eszmények alapján, az idegen betolakodók és hódítók elleni közös küzdelmekben, az uralkodó osztályok általi kizsákmányolás és elnyomás minden formája elleni közös harcban, a szebb, jobb élet utáni sohasem lankadó erőfeszítésben alakulnak ki. A közép- és kelet-európai nemzetek közös harcainak története a török hódítók ellen és az egykori Magyarország nemzeteinek közös harca a

---

1/ R é v a i József: Marxizmus - népiesség - magyarság. Bpest, 1948. 167. l.

Habsburg elnyomók ellen azt mutatja, hogy a népi demokratikus Magyarország és a többi népi demokratikus ország, valamint a Szovjetunió mai barátságának és testvériségének mély történeti gyökerei, több évszázados mély hagyományai vannak.

Mint látható, a Magyar Történészkongresszus tematikája igen erősen érinti a szlovák történelem fontos problémáit is. A szlovák nép rendkívül fontos szerepet játszott a törökök és a Habsburgok elleni harcban, ezekben a harcokban együtt lépett fel a magyar, az ukrán és a román néppel. A magyar marxista történészek munkáikban komoly igyekezetet tanúsítottak, hogy rámutassanak a szlovák népnek erre a haladó hagyományára.

Marx Károly és I.V. Sztálin a török veszedelem elleni harcot, a harcot a törökök ellen, akik elpusztították és visszafejlesztették az általuk elfoglalt országokat, késleltették a meghódított nemzetek fejlődését, a délkelet- és közép-európai nemzetek fontos feladatának tartották. Hasonlóképpen kell értékelnünk, nézetünk szerint a Habsburgok elleni harcot is, legalábbis a 17. század végéig. A magyar marxista történetírás helyesen állítja a Habsburg abszolutizmus elleni harcban az első helyre II. Rákóczi Ferenc harcát. Rákóczi kimagasló szervező, katonai, politikai és diplomáciai tehetség volt. A magyar nép függetlenségéért folytatott harcban az ő érdemeit nem lehet letagadni. Rákóczi hosszú, eredményes harcot folytatott a Habsburg gyarmati elnyomás ellen. Ebben a harcban sikerült kialakítani a "nemzeti egység"-et², tömöríteni a nemzet többségét.

A főfigyelmet a referensek a továbbiakban arra a kérdésre összpontosították, melyek voltak tulajdonképpen azok a társadalmi erők, rétegek és osztályok, amelyek a magyar nép nemzeti felszabadító harcát vezették. A régi feudális-klerikális és polgári történetírás eredménytelenül igyekezett azt bizonyítani, hogy a törökellenes és a Habsburg-ellenes harcok hordozói a magyar feudális urak voltak. Ezeket az alá nem támasztott állításokat, amelyek makacsul tartották magukat, a marxista magyar történettudomány alaposan felülvizsgálta. Nem a főnemesség és az egyházi hierarchia, hanem a magyar nép széles tömegei, Közép- és Délkelet-Európa egyéb nemzeteinek népével együtt viselte mind a törökök, mind a Habsburgok elleni harcoknak a terhét. A főnemesség és a közép- és főnemesség, az egyházi hierarchia - éppen ellenkezőleg - ezekben a harcokban éppenséggel ellentétes szerepet játszott, szabotálta és elárulta a nemzeti felszabadító harcot. A törökellenes és Habsburg-ellenes harcok történetének egyetlen következtetése az, hogy a nemzeti függetlenség őrzője csupán a nép.

2/ V.ö. II. Rákóczi Ferenc értékelését P a c h Z s i g m o n d Pál munkájában, II. Rákóczi Ferenc harcának jelentősége a Magyarország függetlenségéért folytatott küzdelemben. Kapitoly z uhorských dejin. Bratislava, 1952. 137 s kk. 11.

Ha helyesen világítjuk meg a magyar nemzet függetlenségéért vívott harcának történetét, amelynek hordozója maga a magyar nép volt és amelyben a szomszédos nemzetek is résztvettek, hogy ugyanakkor saját függetlenségükért is harcoljanak, ezzel gyökerestül kiirtjuk a polgári történetírás sovíniszta tendenciáit. A magyar marxista történettudomány ezért fordít teljes joggal olyan összpontosított figyelmet arra, hogy ápolja és kifejlessze a függetlenségért vívott harc, valamint a sovínizmus és a nacionalizmus elleni harc hagyományait.

Bár a Magyar Történész-kongresszus hatalmas sikere minden kétségen felül áll, befejezésül utalás történt bizonyos hiányosságaira is. Ilyen hiányossága volt az, hogy nem hangzott el olyan előadás, amely a magyar történetírás jelenlegi állapotát taglalta volna, amely megbírálna a polgári történetírást és ennek néhány maradványát a marxista történészek munkáiban. A.M. Pankratova hangsúlyozta, hogy a polgári történészek hamis koncepciói ellen folytatott harc nélkül, valamint a történetírás elméleti kérdéseire fordított állandó figyelem nélkül nem lehet fiatal marxista történészeket nevelni.

A Kongresszus rendezőinek szemére lehetett vetni, hogy a programba nem vettek fel a magyar nép osztályharcainak történetéből vett előadásokat. Teljesen figyelmen kívül maradt a Dózsa-féle felkelés, az 1631-32-es parasztfelkelés dicső története, a magyarországi jakobinus mozgalom stb. Sohasem szabad megfeledkezni arról, hogy a marxizmus-leninizmus szempontjából a történelem mindenekelőtt "az anyagi javak termelőinek története, a dolgozó tömegek története".³ Nem is beszélve arról, hogy a Magyarországon lezajlott parasztfelkelések történetén lehet a legjobban bebizonyítani a magyar, szlovák, ukrán, román nép közös eszményekért folytatott közös harcairól szóló tételt stb.

Hasonlóképpen azt is mondhatjuk, hogy a Kongresszuson elhangzott legtöbb referátumban és korreferátumban Magyarország valamennyi nemzetekszéles tömegeinek a török és Habsburg elleni harcban való részvételéről szóló tételeket jóval szélesebbkörű; gazdagabb és meggyőzőbb anyaggal lehetett volna alátámasztani. A magyar nemzet és a szomszédos nemzetek közti kölcsönös történelmi kapcsolatok felvázolásában gyakran a történelmi események mechanikus összevetésére lyukadtak ki, amelyek közt semmiféle kapcsolatot sem lehet találni.

A kölcsönös történelmi kapcsolatokról folytatott vitában helyesen figyelmeztettek arra, hogy nem hangsúlyozhatjuk ki szűkkeblűen a kölcsönös kapcsolatok és általában a haladó hagyományoknak csupán pozitív oldalait, ha negatív oldaluk is vannak.

Josef M a c e k akadémiai levelező tag, a csehszlovák delegáció vezetője, alapreferátumában rámutatott a csehszlovák

---

3/ A SzK/b/P története. Bpest, 1953. 150. 1.

marxista történetírás szempontjaira a csehszlovák és a magyar történelem egyes fontos közös problémáiban. Macek figyelmeztetett arra, hogy Hunyadi Mátyás értékelésénél, aki kétségtelenül nagy egyéniség, nem hallgathatjuk el csehországi rabló hadjáratait, amelyeknek semmi közük sincs a haladáshoz. Hasonlóképpen rámutatott arra, milyen eltérően értékelik II. Józsefet a cseh marxista történészek. Másrészt hangsúlyozta, hogy az 1848-as ausztria-magyarországi események értékelésében a csehszlovák és magyar történészek között semmiféle ellentét sincs.

A csehszlovák és a magyar történészeknek igen sok közös problémájuk van, amelyek csak kölcsönös együttműködéssel oldhatók meg. Különösen a szlovák és a magyar történetírás közt volna szükséges, hogy egységes véleményre jussunk egyes alapvető kérdésekben. Ilyen például a szlovák és a magyar történelem periodizálása, amely nyilván jelentős mértékben azonos lesz, ha Magyarország valamennyi nemzetének fejlődése nem is volt egészen egységes ütemű. Sok nagy alapvető kérdést a jövőben csak a legszorosabb együttműködéssel oldhatunk meg. A Magyar Történeti Kongresszus is hozzásegített már ahhoz, hogy megoldjuk a szlovák történelem sok problémáját, amelyekkel a fiatal szlovák marxista történetírásnak halaszthatatlanul tisztába kell jönnie.

Ugy véljük azonban, hogy a magyar nép függetlenségéért folytatott harcának kérdései is, amelyeknek a magyar marxista történészek eddig a legnagyobb figyelmet szentelték, még további pontos kidolgozást, további tanulmányozást és újabb vitákat igényelnek. Pontosabban kell értékelni a Habsburgok és a törökök elleni harcot. A Magyarország függetlenségéért folytatott harc kérdéseit jobban kapcsolatba kell hozni az ország belső helyzetével.⁴

Véleményünk szerint a Habsburgok elleni függetlenségi harcok értékelésénél azt a tényt kell előtérbe helyezni, hogy a 16. és 17. század folyamán Magyarország nemzetének legnagyobb ellensége a török volt. A török hódítók tartották a kezükben a magyar etnikum területének legnagyobb részét és ők voltak a magyar nép közvetlen leigázói, olyan értékek pusztítói, amelyeket a multban felhalmozott. A török hódoltság jelentette a gazdasági és kulturális fejlődés legnagyobb akadályát nemcsak a magyar nemzet számára, hanem a régi Magyarország egyéb nemzetei számára is. Ezért a törökök Magyarországból való kiűzésének koráig arra a kérdésre kell a figyelmet összpontosítanunk, ki és milyen mértékben járult hozzá ahhoz, hogy az ország felszabaduljon ez alól a járom alól. Végül is a marxizmus-leninizmus klasszikusai segítenek hozzá, hogy értékeljük a török terjeszkedés és a soknemzetiségű Habsburg-monarchia keletkezésének kérdését. I.V. Sztálin világosan mutatott rá a soknemzetiségű Habsburg-monarchia

---

4/ Erre a tényre mutat rá lényegében Molnár Erik is A magyar történetírás a felszabadulás óta, eredményei, hiányosságai és legsürgősebb feladatai. A MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei. 1951.

lőtrejöttének törvényszerűségére: "Európa keleti részén a központosított államok kialakulása, mivel az önvédelem követelményei /törökjárás, mongoljárás stb./ siettették, a feudalizmus felszámolása előtt ... ment végbe."⁵ Ilyen körülmények között a Habsburg-monarchia végső soron mégiscsak összefogja, igaz, hogy nagyon ki nem elégítő módon; a törökellenes harcot.⁶ Nem kétséges, hogy a Habsburgok a 16. és 17. században elnyomták Magyarország nemzetét. De tekintettel arra, hogy a törökök elleni harc az elsőrendű, a Habsburgok mégiscsak a kisebb rosszat jelentik. A függetlenségi harcok értékelésében a törökök Magyarországról való kiűzése látszik határkőnek. Véleményünk szerint a törökök kiűzése Magyarországról egyáltalában a magyar történelem egyik legjelentősebb periodizációs határvonala.

Magyarországnak a török járom alól való felszabadulása után Magyarország legnagyobb ellenségei a Habsburgok. A 17. század végétől kezdve a Habsburgok Magyarország történetében már csak a hódító és gyarmatosító szerepét játsszák. Ezért jogosult az, hogy a marxista történetírás olyan nagyra becsüli II. Rákóczi Ferencet, a Bécs elleni küzdelem egyesítőjét. Rákóczinak a szlovák történelemben is méltó helyet kell találnia. II. Rákóczi Ferenc harca Bécs ellen lényegesen különbözik elődeinek, Bocskaynak, Thökölynak és másoknak a harcaitól, akik török vazallusok voltak. Ugy véljük azonban, hogy teljesen téves II. Rákóczi Ferencben a jobbágyok érdekeinek védelmezőjét látni. Ebben az irányban kívánatos volna az általa követett célok és a program jóval gondosabb megvizsgálása.

A függetlenségi harcok értékelésénél nem szabad megfeledkeznünk még egy körülményről, mégpedig arról, hogy maga Magyarország soknemzetiségű állam volt. Ugy véljük, hogy a nemmagyar nemzetiségek viszonylatában a magyar államot úgy kell értékelni, mint a népek börtönét. Igaz, hogy a nemzetiségi elnyomásnak a feudalizmusban más a formája, mint a kapitalizmusban, kifelé nem látható annyira, de mégis megmutatkozik a politikai, gazdasági és kulturális életben. Magyarország is soknemzetiségű állam volt, amelyben az egyik nemzet játszotta a főszerepet, a többi pedig elnyomott nemzet volt. Az elnyomott nemzetek között a szlováknak a helyzete a legrosszabbak közé tartozott, ami jelentős mértékben hátráltatta fejlődését. Ebből következik az, hogyan értékeljük 1918-ig a magyar államot, amelyet a feudális-klerikális történetírás, ismert okokból, igen nagyra becsült. Igaz, hogy 1526-tól kezdve Magyarország többé-kevésbé függő viszonyban volt Bécsből. A magyar uralkodó osztályoknak azonban közben mindig volt annyi önállóságuk, hogy elnyomhatták, szolgátságban tarthatták a Magyarországon élő többi nemzetiséget. A magyarországi nemmagyar nemzetiségek ezért kettős idegen elnyomás alatt szenvedtek, a német zsoldosok és hivatalnokok és a magyar nemesség részéről. Az a tény, hogy a régi Magyarország maga

5/ I. V. S z t á l i n Művei. 5. Bpest, 1951. 17. l.

6/ I d. M o l n á r Erik, id.mű.

soknemzetiségű állam volt, bonyolult ellentmondásokat hoz létre történelmében, és ezeknek a megértése nélkül nem lehet eléggé helyesen és történetileg igaz módon megrajzolni a függetlenségi harcokat, osztálykorlátozottságukat és korlátozott voltukat, tekintettel a magyar államon belül élő többi, nemmagyar nemzetiség helyzetére. Ugy látszik, arról van tehát szó, hogy a török és a Habsburg hódítók elleni függetlenségi harcok problémája bonyolultabb, mint ahogy azt eddig kifejtették. Habár azonban nézetünk szerint ez a kérdés még nincs is teljesen tisztázva, mégis csak ki kell emelni a magyar marxista történetírás nagy és értékes eredményeit, amelyeket ennek a problémának a feldolgozásánál szerzett.

Végül pedig a magyar marxista történetírásnak még egy további nagy pozitívumát kell hangsúlyoznunk. Ez harcos volta és az élettel való kapcsolata. Ez a két sajátossága szoros összefüggésben áll egymással. A magyar történészek igen határozottan törekszenek arra, hogy a történelemmel harcoljanak a magyar nép jobb jövőjéért. A magyar marxista történettudomány hatékony fegyver a nacionalizmus és sovinizmus ellen. A magyar marxista történészek kongresszusa igen szemléletesen igazolta azt, hogy a történelem igen hathatós eszköz ahhoz, hogy a széles tömegeket a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus szellemében neveljük. A sovinizmus elleni harcban rendkívüli jelentőségűek azok a munkák, amelyek megvilágítják az orosz forradalmi mozgalmak és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nemzetközi jelentőségét. A sovinizmus elleni harcban a magyar marxista történetírás rámutatott a magyar-lengyel, magyar-román és magyar-csehszlovák közös történelmi kapcsolatokra. A nemzetek közötti kölcsönös történelmi kapcsolatokra vonatkozó munkákban a magyar marxista történészek valóban uttörők, akiket érdemes követni.

- . -

A Magyar Történész-kongresszus legnagyobb eredménye az volt, hogy itt jöttek létre a népi demokráciák és a Szovjetunió történészei közötti együttműködés feltételei. Már a kongresszus első napjaiban A.M. Pankratova nem egyszer felvázolta a Szovjetunió és a népi demokráciák történészeinek közös feladatait. Pankratova ösztönzést adott arra, hogy gondoljunk egy, a munkásmozgalom történetére, az 1905-ös első orosz polgári demokratikus forradalom nemzetközi jelentőségének problematikájára, a nemzetiségi problematikára, különösen a soknemzetiségű államok, elsősorban Ausztria-Magyarország és a cári Oroszország történetére vonatkozó közös munkákra.

A nemzeti kérdés tanulmányozása kell, hogy a népi demokráciák és a Szovjetunió történészeinek közös feladata legyen, mert ezeknek az országoknak a nemzetei a múltban többnyire az Osztrák-Magyar Monarchia és a cári Oroszország soknemzetiségű államaiban éltek és a nemzetiségi problematika nemzeti történelmük egyik legjelentősebb területét képezi.

A kongresszus más tagjainak, P.N. Tretyakov, J.V. Tarle szovjet történészeknek, a többi külföldi delegáció tagjainak és I. Tóth Zoltán a népi demokratikus országok történészei közötti együttműködés fő kérdéseiről szóló alappreferátumának volt köszönhető, hogy a kongresszus befejezésekor értékes határozatok születtek, amelyeknek a demokrácia és a béke országainak történészei közötti új és gazdag együttműködés alapjaivá kell lenniök.

A külföldi delegációk tagjai a magyar történészekkel együtt megállapodtak a tudományos és szervezeti jellegű szoros együttműködésben. A tudományos együttműködés területén egyrészt konkrét közös vállalkozásokról van szó, amelyeknek a legközelebbi években kell megvalósulniuk, másrészt arról, hogy felvázolták a legfontosabb problémaköröket, amelyekben a marxista történettudomány gyorsabb haladása érdekében egyidejűleg kell dolgozni.

A konkrét közös feladatok, amelyekben a szlovák történészeknek is részt kell venniük, a következő gyűjteményes munkák:

1. Az 1905-ös első orosz polgári demokratikus forradalom 50. évfordulójára, a szovjet történészek vezetése alatt,
2. a népi demokratikus országok létrejöttének 10. évfordulójára, a lengyel történészek vezetése alatt,
3. a huszita forradalmi mozgalom nemzetközi jelentőségéről, a csehszlovák történészek vezetése alatt, és
4. 1957-ben a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára. Ennek a gyűjteményes kötetnek az lesz a feladata, hogy megmutassa az Októberi Forradalom hatalmas nemzetközi visszhangját. Szerkesztését a magyar történészek vállalták.

A marxista történetírás legfontosabb problémáiként, amelyeken közösen kell dolgozni, a kongresszus a következő témákat vetette fel:

1. A feudalizmus keletkezése. A mi viszonyaink között ennek a kérdésnek a megoldása elsősorban azt jelenti, hogy tisztázzuk a Nagymorva birodalom osztályjellegét, a szláv nemzetek szerepét a feudalizmus létrejöttében Magyarországon stb.
2. Nemzeteink felszabadító harcának története a tatár, török, német és Habsburg elnyomók ellen.
3. A 14-18. századi parasztmozgalmak. Ennek a problematikának a körébe tartozik a huszita forradalmi mozgalom is.
4. A központosított állam kérdései, a soknemzetiségű Habsburg-monarchia létrejötte és fejlődése.

5. A kapitalizmus létrejötte és fejlődése "az Elbától keletre fekvő" országokban, az eredeti felhalmozás, az ujkori nemzetek kialakulása. Ide tartozik a nemzeti felszabadulásért folytatott harc is a 19. században.

6. A munkásosztály és a munkásmozgalom létrejötte és fejlődése, a munkásmozgalom kölcsönös kapcsolatainak fejlődése országaink között. Ebben az összefüggésben kívánatos az ausztria-magyarországi szociáldemokrácia történetének széleskörű megvilágítása.

7. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása országainkra az 1917-1923 közti korszakban. Ennek a témának a kidolgozása kapjon vezető helyet perspektivikus terveinkben.

8. A burzsoázia néPELLenes és sovinszta politikájának leleplezése.

9. A népi demokratikus rendszer létrejötte és fejlődése országainkban.

A felvetett közös feladatok sikeres teljesítését csak is a népi demokratikus országok és a Szovjetunió történészeinek szoros kölcsönös kapcsolata biztosíthatja. A kongresszus ezért úgy határozott, hogy szélesebbkörű és élénkebb tájékoztató szolgálat épüljön ki és hogy országaink történészei kölcsönösen segítsenek egymásnak mindenütt, ahol erre szükség van. A kölcsönös tájékoztatás feladata mindenekelőtt a történeti folyóiratokra hárul és ezért azt javasolják, hogy a központi sajtótermékekben nyissanak rovatot a Szovjetunió és a népi demokráciák történetírásairól.

Munkánk fejlődését elősegíti a kéziratok, tankönyv-tervezetek stb. kölcsönös megbirálása. Fokoznunk kell a fordítói tevékenységet, hogy a Szovjetunió és az egyes népi demokratikus országok történettudományának eredményeit az érdeklődők szélesebb köre számára tegyük hozzáférhetővé.

A Kongresszus ösztönzést adott arra, hogy erőteljesebben fejlesszük a kapcsolatokat a történettudományi intézetek között, hangsúlyozta azt, hogy gyakrabban kell vitákat rendezni a történettudomány időszori kérdéseiről. A jövőben növelni kell a tanulmányutak lehetőségét, meg kell valósítani az előadósserét egy vagy több előadásra a főiskolákon. Az együttműködésnek ebbe a kategóriájába kell sorolni intézeteink munkatársainak cseréjét is, valamint az aspiránsok és az egyetemi hallgatók cseréjét.

A fontos javaslatok közé tartozik az is, hogy különleges osztályokat állítsunk fel, amelyek a többi népi demokratikus ország és a Szovjetunió történetével foglalkoznának. Ilyen osztály már létezik például a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében.

Természetes, hogy ennek az együttműködésnek szellemében a jövőben meg kell könnyíteni a levéltárakkal való kapcsolatot, meg kell valósítani a leltárak, katalógusok cseréjét stb.

A Magyarországgal való kölcsönös levéltári érintkezés megkönnyítésére a csehszlovák küldöttség azt javasolta, hogy állítsák fel a Csehszlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének fiókindézetét Budapesten. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete hasonló fiókot létesít Pozsonyban.

A népi demokratikus országok és a Szovjetunió történe-
szeinek közös munkájára vonatkozó javaslatok, amelyek a Kongresszuson elhangzottak, új formák kezdetét jelentik országaink történe-
szeinek kollektív munkájában, és megvalósításuk lényegesen hozzájárul a fiatal marxista tudomány további gyors fejlődéséhez.

- . -

A Magyar Történe-
szkongresszus értékes gondolatokat vet fel olyan kérdéshez is, amellyel eddig sem a cseh, sem a szlovák történetírás nem foglalkozott. Ez a csehszlovák-magyar, ill. szlovák-magyar kapcsolatok kérdése. A kongresszuson két referátum hangzott el ebből a témakörből, Arató Endre referátuma a csehszlovák-magyar munkásmozgalmi kapcsolatokról /1867-1890/ és Spira György korreferátuma a selmecbányai szlovák bányászok részvételéről a magyar forradalom oldalán 1848-49-ben. A cseh-magyar kapcsolatok történetének egész könyvet szentelt Kovács Endre.⁷

A cseh és a szlovák történészek feladata a jövőben az lesz, hogy szintén foglalkozzanak a csehszlovák-magyar kapcsolatok kérdéscsoportjával és hogy így harcoljanak nálunk a burzsoá nacionalizmus ellen és megerősítsék a barátság szálait a magyar néppel. A kölcsönös kapcsolatok feldolgozásánál mindenekelőtt arról van szó, hogy megmutassunk és kiemeljünk mindent, ami a múltban összekötött bennünket, különösen a közös elnyomók elleni közös harcokat.

R é v a i József 1951-ben - a csehszlovák-magyar kulturális egyezmény megkötése alkalmából - rámutatott a csehszlovák és a magyar történetírás közös feladatára, amikor azt mondta: "Ideje már a magyar, valamint a cseh és szlovák nép közös harcaira, a csehszlovák és magyar történelem, a csehszlovák és magyar kultúra eleven kölcsönhatásaira emlékeztetni."⁸ Kétségkívül szükséges ez azért is, hogy ezek a kapcsolatok igaz megvilágításban mutakozzanak meg és hogy kidomborodjék az, ami a múltban elválasztotta nemzeteinket, és ezzel szemben az, ami a szoros és üdvös szövetséghez vezetett. A szlovák, a cseh és a

7/ K o v á c s Endre: Magyar-cseh történelmi kapcsolatok. Budapest, 1952.

8/ Szabad Nép, 1951. 266. sz.

magyar történetírás rendkívül eltorzította nemzeteink történelmi kapcsolatait. Az alantas sovinizmus és nacionalizmus mérgeivel megromtotta az országaink népei közötti kapcsolatokat.

A csehszlovák és magyar történészek feladata most az, hogy kijavítsák a sovinizta és egyéb burzsoa-nacionalista történetírás hibáit és rámutassanak a nemzeteink közötti kapcsolatoknak azokra a gazdag, haladó és forradalmi hagyományaira, amelyek végighúzódnak a csehszlovák és magyar nép egész történetén.

Elég, ha mélyebben beletekintünk nemzeteink történetébe, és megmutatkozik a közös harci sorsok, a haladó és forradalmi események hosszú sora, amelyekben országaink népe testvéri egységben lép fel a közös osztályellenség és a nemzeti ellenség ellen. A multbeli csehszlovák-magyar kapcsolatok új tényeire mutattak rá érdekes munkáikban Kovács és Arató. Már a magyar marxista történészeknek ezek az uttörő munkái arról tanuskodnak, hogy az új, friss, a marxista-leninista világnézettel felfegyverkezett szemlélet nemzetünk multbeli kölcsönös, élő és mindkét fél számára hasznos kapcsolatainak gazdag gyümölgéseit tárja fel.

A csehszlovák és a magyar nép közös küzdelmeinek azonban nemcsak az a lelkesítő ereje, hanem magának a tudományos következetesség követelésének is kölcsönös történelmi kapcsolataink tanulmányozásához kell vezetnie. Rendkívül nagy vonzóereje van ennek a problémának abból a szempontból, hogy megvizsgáljuk egyik vagy másik nemzet sajátos fejlődését, ennek eltéréseit és közös jeleit, a kölcsönös hatásokat stb. Nem csekély feladat annak bizonyítása, mennyi pozitívum született a nemzetek közötti kölcsönös kapcsolatokból, mit nyert egyik nemzet a másiktól, mit vett át és esetleg mit fejlesztett tovább, hogyan gyarapították a kölcsönös kapcsolatok egyik vagy másik országban a gazdasági életet és a kulturális fejlődés folyamatát, hogyan járultak hozzá a történelmi kapcsolatok a haladó és forradalmi politikai fejlődés meggyorsításához, hogyan segítette egyik nemzet a másikat a nemzeti és társadalmi szabadságért folytatott harcában.

Ebben az értelemben a nemzetek történelmi kapcsolatait rendkívül fontos tudományos problémát jelentenek, amelyet meg kell oldani annak érdekében, hogy feltárjuk a nemzeteink történetében megmutatkozó különleges fejlődési sajátosságokat és az ezekből következő törvényszerűségeket.

Ez a probléma a Csehszlovák Köztársaság nemzetei számára annál is aktuálisabb, mert évszázadokon keresztül mint elnyomott nemzetek éltek a soknemzetiségű osztrák, illetve osztrák-magyar államban, mert ezeknek a századoknak a során bonyolult nemzetiségi helyzet állt fenn, amely lényegesen rányomta bélyegét a cseh és a szlovák nép fejlődésére. Nem lehet továbbá közömbös az a kérdés sem, hogyan éltek a nemzetek ezekben az egységekben, milyen volt kölcsönös kapcsolatuk stb. A magyar nép történetével kapcsolatban különösen fontos a szlovák nemzet helyzete és a magyar és a szlovák nemzet közti bonyolult kapcsolatok.

De hála a nemzeti kérdéstről szóló sztálini elméletnek, ezt a kapcsolatot világosan látjuk; világos választóvonalat húzhatunk a szlovák és a magyar nemzet haladó és reakciós kapcsolatai között.

A szlovák nemzet a régi Magyarországon elnyomott nemzet volt, de a magyar dolgozó nép helyzete éppen olyan nehéz volt. A szlovák és a magyar nép között természetes harci egység alakult ki, amely a közös hazai és idegen kizsákmányolók ellen irányult. A szlovák jobbágyokat éppen úgy lelkesítette, a felszabadítás nemes gondolata Dózsa felkelésében, mint a magyarokat, a magyar paraszttal közösen léptek fel Császár Péter parasztfelkelésében, elválthatatlanul ott álltak a magyar paraszttal együtt az 1831-es nagy kelet-szlovákiai felkelésben és a többi kisebb megmozdulásban. A földnélküli szlovákok tömegei odaálltak a Habsburg-ellenes harc zászlaja alá és a kuruc, ellenálló, tisztára népi, társadalmi-felkzabadó hagyomány mélyen begyökereződött a szlovák népbe.

A falusi és a városi szlovák nép hordta vállán a törökellenes harc terhének egy részét, amely a magyar nép legéletbevágóbb kérdése volt a 16. és 17. században.

1848-ban is, amikor a szlovák burzsoázia olyan tragikus szerepet játszott, a szlovák parasztságot, a szlovák bányászokat annak a felszabadító harcnak az oldalán látjuk, amelyet a magyar nép vezet a feudális társadalmi szervezet és Bécs ellen. Röviden szólva azt látjuk, hogy a feudalizmus korában, amikor a társadalmi szabadságért vagy a hódítók ellen folyó harorról volt szó, a dolgozó tömegek egymás mellett állnak. Ezért kell a dolgozó nép kölcsönös kapcsolataira fektetni a legfőbb hangsúlyt a szlovák és a magyar nép kapcsolatában. Ezek mutatják a legkevesebb ellentétet és a legtöbb tevékeny, mindkét fél számára hasznos együttműködést. Ezekben a küzdelmekben az a kérdés, vajjon az ország népe közösen vagy elszigetelten, nemzetiségi különbség nélkül lépett-e fel, azt jelenti, vajjon erős vagy gyenge volt-e ez a mozgalom, olyan kérdéssé válik ez, amely végérvényesen eldönthette a mozgalom sikerét. Ez persze hatalmas jelentőségre tesz szert a kapitalizmus korában, a kiélezett nemzetiségi ellentétek korában, különösen olyan országban, amilyen a régi Magyarország volt.

A magyar és a szlovák nemzet 1918 előtti viszonyának kérdése a szlovák történelem egyik alapvető kérdése ebben a korszakban, különösen a 18. század végétől kezdve, és nem korlátozhatjuk a kapcsolatok kérdésére. De itt is elválaszthatjuk és el is kell választanunk, vajjon kizárólag a kapcsolatok kategóriájába soroljuk-e azt a konkrét, élénk kölcsönös befolyásolást, amelynek sajátos jelentősége van mindkét fél számára /munkáspártok, közös szervezkedés/, az elnyomók elleni közös harcot, de az egyoldalú hatást is stb.

Uj fejezet kezdődik a szlovák-magyar kapcsolatokban 1918 után a Csehszlovák Köztársaság megalakulásával. 1919-ben a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttével kifejlődnek a csehszlovák-magyar kapcsolatok, amelyek általában a csehszlovák-magyar érintkezések történetének legszebb és legfényesebb lapjai közé tartoznak.

A Magyar Tanácsköztársaság a Csehszlovák Köztársaságban hatalmas örömteli visszhangra talált. A Magyar Tanácsköztársaság soraiban cseh és szlovák munkások is harcoltak. A Szlovák Tanácsköztársaság a magyar proletárforradalom révén született meg. A csehszlovák-magyar kapcsolatokon látjuk a legjobban, milyen alapon jönnek létre a különböző nemzetekhez tartozó dolgozó nép barátságának gyökerei. A csehszlovák-magyar kapcsolatok vizsgálatánál nem szabad megfeledkeznünk azokról a magyar partizánokról sem, akik hősiesen harcoltak a Szlovák Nemzeti Felkelésben.

A Magyar Történészkongresszust - mint lefolyása, célzata és az ott elért eredmények mutatják - igen nagyra kell becsülnünk. A magyar marxista történészek szerencsés kezdeményezéssel megmutatták a népi demokratikus országok és a Szovjetunió történészei közötti kölcsönös együttműködés új útját. A magyar marxista történészek példát mutattak arra, hogyan kell a történelemmel harcolni a nacionalizmus és a sovinizmus ellen. A Magyar Történészkongresszus tehát nagy ösztönzést ad a szlovák marxista történettudománynak is, amelyet tovább kell fejleszteni és célkitűzéseit meg kell valósítani.

LEO STERN:

A Magyar Történész-kongresszus és jelentősége a haladó történettudomány szempontjából.

/Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 1953. 6. sz./

Leo Stern: Die Ungarische Historiker-Kongress und seine Bedeutung für die fortschrittliche Geschichtswissenschaft.

1953. június 6-13. között zajlott le Budapesten a Magyar Történész-kongresszus, amelyen a Szovjetunióból és a népi demokratikus országokból neves történetkutatók vettek részt. A szovjet történészeket A.M. Pankratova, J.V. Tarle akadémikus és P.N. Tretyakov professzor képviselte; a lengyel delegáció tagjai H. Jablonski és L. Grosfeld professzorok, a cseh küldöttségé J. Macek akadémikus, J. Vesely és L. Holotik professzorok voltak. A román történészeket M. Roller akadémikus és V. Cherestescu professzor, a bulgárokat pedig M. Dinitrov akadémikus képviselte. A Német Demokratikus Köztársaságból sajnos csak Leo Stern professzor vehetett részt a Kongresszuson.

Ez a Történész-kongresszus nemcsak az új Magyarország szellemi életében jelentett fontos eseményt, hanem jelentős volt a haladó és békeszerető népek történettudománya számára is. Fontosságát az elhangzott referátumok és korreferátumok tartalma, terjedelme és jelentősége mellett különösen azok az egyhanguan hozott határozatok mutatják, amelyek a részvevő országok haladó történészeinek közös munkájával megoldandó feladatokra és az ezekhez szükséges nemzetközi együttműködésre vonatkoznak.

Az előző magyar történész-kongresszus óta hetven év múlt el. A magyar polgári történettudomány az imperializmus és a proletárforradalom korában főként a német polgári történetírás epigonja, szellemi albérlője volt és azon fáradozott, hogy a német polgári történettudomány nacionalizmusát, sovinizmusát, faji ideológiáját és a kizsákmányoló tőkés rendszer fasizta apologetikáját mutatis mutandis a magyar viszonyokra átplántálja. Ha a polgári liberális angol és francia történetkutatókat mintául is vették elvéve, a polgári történeti irányzatok alapelveinek megfelelően tagadták azt, hogy az osztályharc a történeti fejlődés mozgató ereje. A magyar polgári történetírás tipikus jegyei voltak 1945-ig a szubjektivizmus, a voluntarizmus, az idealizmus, a magyar "uralkodó nemzet" nacionalista-sovinizta magasztalása, a magyar nemességnek - mint a magyar nép összes nemzeti erényei megtestesítőjének - reakciós apológiája, a faji üldözés, a népek közötti ellenségeskedés és a féktelen nacionalista rablócélok szítása, a csehek, a románok és a délszlávok ellen.

Gyökeresen más szempontokból indulnak ki az új Magyarország történészei. Egyesíti őket a marxista-leninista világnézet, valamint az a minden marxista történészt átható törekvés, hogy a történettudomány ne csak az objektív történeti igazságok feltárására szolgáló eszköz legyen, hanem a béke, a demokrácia és a szocializmus fegyvere is. Ez nyilvánult meg a Kongresszuson is, amelyet a barátság és a szívélyesség mindent átfogó légköre hatott át. A Kongresszus résztvevőinek ideológiai-politikai összetartozása különösképpen is kifejezésre jutott abban, hogy a Kongresszus a magyar nép történetét a szomszédnépek történetével kapcsolatosan tárgyalta. A referátumok és a korreferátumok a Magyarországon és a Magyarország körül élő népek történetét a kiszákmányolás és az elnyomás elleni harcokban ábrázolták. Bemutatták a dolgozók szerepét a magyar nép szabadságharciban, valamint a más országok népeivel való történeti kapcsolatokat és a közösen folytatott harcokat a közös ellenség - a törökök, a Habsburg-monarchia, az angol, a francia, a német, és az amerikai imperializmus - ellen. A különböző témák szerint csoportosított referátumok és korreferátumok kronologikusan követték egymást. Felölelték a parasztfelkeléseknek és a magyar nép tömegharcainak történetét, részletesen foglalkoztak az 1848/49-es szabadságharccal és a magyarországi forradalmi munkásmozgalom fejlődésével egészen a Nagy Októberi Szocialista Forradalomig, amelynek óriási hatása volt Magyarországon. Megvilágították az 1919-es Tanácsköztársaságért folytatott hősiesség harcot, valamint a magyar proletariátusnak a fasiszta hódítás és a nemzeti árulás elleni forradalmi küzdelmét 1919-től 1945-ig, amikor a dicső Szovjet Hadsereg felszabadította Magyarországot és bemutatták az új Magyarország építésének történetét. Így tehát a magyar nemzet jelenkori történetének fontos kérdései álltak a Kongresszus tanácskozásainak középpontjában:

- 1./ A magyar népnek a függetlenségért folytatott küzdelmei.
- 2./ A magyar nép és a baráti szomszéd népek közös harca a szolgaság és az elnyomás ellen.
- 3./ Az orosz nép forradalmi harcainak hatása a magyar nép felszabadító harcaira.

Ezekhez a kérdéscsoportokhoz a magyar történészek hatalmas új anyagot tártak fel, ezek alapján új megállapításokra jutottak és ezáltal mind a magyar, mind a nemzetközi történettudomány számára új nagy perpektívákat nyitottak.

Az előkészületek erre a minden tekintetben reprezentatív történészkongresszusra több mint két évig tartottak. Tanácskozásait élénk figyelemmel kísérte a történettudomány iránt érdeklődő magyar közönség; az ülések elnökségében rendszeresen megjelentek a kormány egyes tagjai, magas párt-funkcionáriusok, és résztvett a kongresszuson a diplomáciai testület számos képviselője is. A magyar történészek, akik

a Kongresszus előkészítésében a legnagyobb gondosságot tanúsították, teljes mértékben megérdemelték mintaszerű munkájukért a több alkalommal tolmácsolt elismerést.X/

- . . -

Ki kell emelnünk, hogy a számos referátum és korreferátum mellett elég időt irányoztak elő a meghatározott témákról szűkebb körben tartott szakmai viták számára, a külföldi küldöttek referátumai és korreferátumai, történelmi nevezetességi helyek, múzeumok, színházak látogatása, kirándulások, baráti légkörben lezajlott tudományos eszmecserek számára, és nem akadt olyan alkalom, ahol a magyar vendégszeretet ne nyilvánult volna meg a legragyogóbb módon.

A referátumokat és korreferátumokat tartó történet-szek akadémiái fokozataiból és címeiből látható a tudományos utánpótlás összetétele. Neves, nemzetközi tekintéllyel rendelkező történészek mellett fiatal tudományos erőket is találunk, akik máris figyelenreméltó teljesítményeket mutatnak fel. Kétségtelen, hogy az új Magyarország történettudománya az utóbbi években nagy előrehaladást tett. Kiváló tudományos erők, Andics Erzsébet, Fogarasi Béla és Molnár Erik akadémikusok vezetésével viszonylag rövid idő alatt sok olyan munka jelent meg, amelyek megkísérelték, hogy a magyar történet egyes korszakait a marxizmus-leninizmus alapján feltárják. Azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a magyar történészek vezető folyóirata, a "Századok", olyan szellemi energiaközpont, ahonnan erős ösztönzés indul ki a történészfront kálereinek mozgósítására.

Kritikai szempontból meg kell jegyeznünk, hogy néhány speciális kérdésekről és problémákról folytatott szakmai vitától eltekintve, a referátumokat - nyilván túlnagy számuk miatt - a Kongresszuson nem vitatták meg. Ez a Kongresszusunak kétségtelenül fogyatékosága volt. Kevesebb több lett volna! Így gyakorlatilag lehetetlen volt egyes kérdés-komplexumokat kiegészíteni, továbbfejleszteni, ill. korrigálni. Nagy hiányosságnak éreztük azt is, hogy nem volt egy olyan átfogó irányutató referátum, amely a mai magyar történettudomány állapotát, perspektíváit, terveit és céljait ismertette volna. Rendezési hiba volt Molnár Erik alapvető elméleti referátumát /"I.V. Sztálin, A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban című műve és a magyar történettudomány"/ a Kongresszus végére hagyni, először is azért, mert ez a referátum új megvilágításba helyezte a magyar történet sok elvi jelentőségű kérdését, másodsor pedig azért, mert ezt a referátumot sem követte vita, holott a téma ezt feltétlenül megkövetelte volna.

Molnár Erik referátumában meggyőzően mutatta be, hogy a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti feltétlen összhang gazdasági törvénye csak lassan tört magá-

X/Az ezután következő részben Leo Stern a Kongresszus referátumait és korreferátumait sorolja fel./Szerk./

nak utat Magyarországon és hogy a magyar feudális arisztokrácia a Habsburg-monarchia reakciós rendszerére támaszkodva, erős ellenállást fejtett ki a törvény hatóerejével szemben. Gyümölcsöző vita kiindulópontja lehetett volna Molnár második tétele is, amely szerint az 1848/1849-es szabadságharc nem eredményezte a feudalizmus felszámolását, nem vitték végig, azaz a magyarországi kapitalizmus arra az utra lépett, amelyre az orosz fejlődés. Érdekes vitatéma lett volna még Molnárnak az a kérdése is, hogy Magyarországot a Habsburg-monarchia uralma alatti gyarmatnak lehet-e tekinteni, valamint több más kérdés is. Így pl. az, hogy milyen sajátosságai voltak a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének a tőkés Magyarországon, milyen sajátos fejlődésen ment át Magyarország, mint nemzetiségi állam, amelyben az uralkodó osztályok a többi népeket - főként a szlávokat - elnyomták és kifosztották, valamint Molnárnak ezekből a sajátosságokból folyó másikké tézise, mely szerint Magyarország uralkodó osztályai túlságosan gyengék voltak ahhoz, hogy önálló külpolitikát folytassanak és ezért kénytelenek voltak a világpolitika konjunkturális helyzetének megfelelően az erősebb imperialista hatalmak - hol a Habsburg-monarchia, hol Anglia, Amerika, vagy Németország - uszályába szegődni.

A fentebb említett fogyatékokra A.M. Pankratova nyomatékosan rámutatott, akinek erős tudományos egyénisége a Kongresszusra nagy hatást tett. Általában hiányoltuk, hogy Magyarország társadalmi-gazdasági fejlődésének kérdésével a Kongresszuson csak kevéssé foglalkoztak és hogy a magyar történet kezdeteiről és a középkori Magyarországról nem voltak referátumok, ami természetesen csak a program máshelyütt való megrövidítésével lett volna lehetséges.

A Kongresszust nagy tudományos értékkel gyarapították a Szovjetunióból és a népi demokratikus országokból jött küldöttek korreferátumai és hozzászólásai. Külön kell kiemelnünk A.M. Pankratova általánosan nagy tetszést aratott előadását "Az 1905-1907. évi első orosz forradalom nemzetközi jelentőségéről", valamint J. Tarle beszámolóját "Az 1514. évi magyar parasztfelkelés"-ről és a magyar nép Habsburgok elleni, Rákóczi vezette szabadságharcának 250. évfordulója alkalmából tartott "Rákóczi és az európai nagyhatalmak" c. előadását.

A Kongresszus folyamán több eszmecsere volt a külföldi küldöttekkel, amelyeket különböző részletproblémák megvitatásának szenteltek. Ezeket a megbeszéléseken több, egyhanguan elfogadott határozati javaslat született.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok képviselői közvetlen kapcsolatban álltak a magyar történészekkel, ismerték a Kongresszus tematikáját és így módjuk volt külön korreferátumokat tartani. Ezzel szemben a Német Demokratikus Köztársaság küldötte nem ismerte előre a tematikát és így a vitákon való részvételen kívül nem léphetett fel külön korreferátummal. Ezt a hiányosságot pótolta részben az a körül-

mény, hogy saját levéltári kutatásai alapján egy külön megbeszélésen mindkét fél részére eredményes eszmecsere folytathatót azokkal a magyar történészekkel /Benda Kálnán, Kató István, Bónis György, Varga Zoltán, Mátrai László, Paulinyi Oszkár, Barta István és mások/, akik az 1794. évi magyar jakobinus-mozgalom rendkívül érdekes és bonyolult problematikájával foglalkoznak.

- . -

Mi tehát a Magyar Történész-kongresszus tudományos mérlege és milyen tanulságokat vonhatunk le belőle a Német Demokratikus Köztársaságban folyó tudományos munkákra vonatkozóan?

Nem lehet feladata ennek a beszámolóknak, hogy mélyebben tárgyalja az egyes referátumokat és korreferátumokat, bár az érdekes és újszerű problémafelvetés, az ismertetett tényanyag és az elvi értékelés szempontjából több kérdést ki kellene emelnünk. A Magyar Tudományos Akadémia a referátumokat rövidítve vagy teljes terjedelemben a legfontosabb világnyelveken kiadja és így ezek hozzáférhetőek lesznek a tudományos világ számára.

A Történész-kongresszus különös jelentősége az, hogy kétségtelenül fordulatot indít meg haladó történeti kutatómunkánkban. Az egyes népi demokratikus országok történészei kezdik leküzdeni eddigi elszigetelt munkamódszerüket és a szovjet történettudomány vezetésével szervezett, tervszerű, közös munkára térnek át. A Kongresszus nagy felismerése volt, hogy nemcsak az írókat, hanem a történészeket is "az emberi lélek mérnökeinek" lehet nevezni, ha pedig nacionalista, szovinista és imperialista érdekek szolgálatában állnak, akkor "az emberi lélek megromlói", amint ezt a régi-u.n. klasszikus német történetírás és a mai kozmopolita angol-amerikai történetírás nagyon is jól tanusítja.

A Kongresszus másik nagy felismerése az volt, hogy a nemzeti múlt nagy alakjainak jelentőségét minden oldalról meg kell világítani.

Ifjuságunkat nemzeti múltunk nagy eseményeinek és alakjainak példáján a hazafiság és a proletárméltóság szellemében kívánjuk nevelni. Itt óvakodnunk kell a kritikátlan aktualizálástól, az események és nagyjaink romantikus idealizálásától, mert ez még a marxistáknál is felidézheti azt a veszélyt, hogy a polgári nacionalizmusba tévednek. Vonatkozik ez a magyar történelem nagy alakjaira: I. Istvánra, IV. Bélára, Hunyadi Jánosra, I. Mátyásra, Bocskaira, Bethlenre, Zrínyire, Rákócziira, Széchenyire és Kossuthra csakugy, mint más nép nagy alakjaira, mivel a bennük rejlő ellentmondásokat csak osztály-, idő- és érdekkorlátaikból, a korabeli gazdasági, társadalmi, politikai és ideológiai viszonyok

konkrét történeti vizsgálatából elemezhetjük ki. A haladó magyar történészek előtt az a nehéz feladat áll, hogy meg-rajzolják a magyar történelem nagy eseményeinek és alakjainak pozitív, haladó és előremutató vonásait, de ne tévesszék szem elől a negatív, az ellentmondásos és a reakciós momentumokat sem. Ez olyan feladat, amelyet csak a szomszédnépek történészeinek baráti együttműködésével oldhatnak meg, amelyeket azelőtt a magyar "uralkodó nemzet" elnyomott, mint pl. a cseh, a szlovák, a román és a délszláv népeket. Mutatis mutandis hasonló feladat áll a haladó német történészek előtt is a nagy nemzeti kulturahagyaték feltárásánál, a német történelem jelentős eseményeinek tárgyalásánál, amelyek pozitív jelentőségét népünk mai küzdelmeinek szempontjából még távolról sem ismerték fel kellően. E mellett nem szabad elfelejtenünk, hogy a német multa az összes szomszédnépekkel - főként a szlávokkal - szemben erős politikai és erkölcsi tehertétel nehezedik. A haladó német történészek feladata, hogy ezt a tehertételt közös erőfeszítéssel eltávolítsa és örvendetes tény, hogy a Szovjetunió és a népi demokratikus országok történészei ebben a legmesszebbmenő támogatásukról biztosítottak bennünket. A szláv szomszédnépek elleni sokévszázados német feudális és imperialista agresszió egész történetét nekünk, haladó német történészeknek kell megtisztítanunk a közösen feltárt objektív történeti igazság alapján, ahogyan azt a haladó magyar történészek sikeresen megkísérelték. Konkrét átfogó anyag alapján mutatták meg, hogy a magyar nép hosszú történeti fejlődése folyamán bátran harcolt szabadságáért és függetlenségéért és hogy e harc sikerét a magyar népi tömegek mellett a szomszéd népek aktivitása is meghatározta, mert közösen harcoltak a közös ellenség ellen. A haladó német történetírásnak is feladata, hogy a német népi tömegeknek a szabadságért és a függetlenségért folytatott harcát előtérbe állítsuk, mert ezt a német polgári történetírás vagy meghamisította vagy elferdítette vagy elhallgatta; a német történelemben is ki kell mutatnunk, hogyan mosta fehérre a multa a német polgári történetírás az uralkodó osztályok nemzetáruló politikáját és hogyan teszi ezt ma is. Meggyőző okfejtéssel kell bemutatnunk, hogy Németországban is csupán a forradalmi munkásosztály volt az, amely a nemzeti szabadságnak és a függetlenségnek az uralkodó osztályok által eldobott zászlaját a német nép boldog jövőjébe vezető úton magasra emelte.

A Német Demokratikus Köztársaság munkásai és parasztjai kihasználva a Szovjet Hadsereg történelmi győzelme következtében teremtett kedvező bel- és külpolitikai helyzetet, megindították a harcot a nemzeti újraegyesülésért, Németország szabadságáért és függetlenségéért, az egységes, demokratikus és békeszerető Németországért. A Német Demokratikus Köztársaság is belépett a Szovjetunió által vezetett imperialistaellenes és demokratikus béketáborba és szoros kapcsolatban és együttműködésben a béketábor országaival, siker-

rel lépett a szocializmus építésének útjára. A haladó német történészeknek - a német nép politikai tanácsadóinak és nevelőinek - elsőrendű feladatuk hozzájárulni ahhoz, hogy az áldatlan multat egyszer mindenkorra eltenessék, hogy a békésen egyesített német nemzet politikailag megtisztulva és történeti multjából adódó új tanulságokkal megerősödve, végre a béke, a demokrácia, a haladás, a kultúra és a humanizmus útjára lépjen, mind a maga, mind az összes békeszerető népek javára. x/

- . -

A bemutatott tematikából, problematikából és a Magyar Történészkongresszuson hozott határozatokból tisztán látható, hogy ez a Kongresszus valóban fordulópontot jelent a haladó történettudomány szempontjából. A Német Demokratikus Köztársaság intézményeinek behatóan kell foglalkozniuk a Kongresszus lefolyásával, problémáival s határozataival és ezeket meg is kell vitatniuk, hogy megfelelő következtetéseket vonhassunk le a Német Demokratikus Köztársaság haladó német történettudománya számára.

Mindenekelőtt be kell kapcsolódnunk abba a közös munkába, amelyet a Magyar Történészkongresszus elhatározott a megjelölt tárgy gyűjteményes kötetekre vonatkozóan. Nagyon rövid időn belül közölnünk kell a szovjet, a lengyel, a cseh és a magyar történészekkel, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban ki dolgozza fel az előirányzott témákat. Olyan eredeti tanulmányok jönnék tekintetbe, melyeknek terjedelme nem haladja meg a két ívet és amelyek idejében elkészülnek, hogy a meghatározott alkalomra tervezett cikkgyűjtemények határidőre megjelenhessenek.

Meg kell alakítanunk továbbá a Német Tudományos Akadémia keretében működő Történettudományi Intézetet, mert csak így küzdhetjük le az egyes kutatóintézetek áldatlan elszigeteltségét és csak így indíthatjuk meg az egész Német Demokratikus Köztársaságra kiterjedő tervszerű történeti kutatómunkát.

A magyar példából láthatjuk, hogy milyen gyümölcsöző a történettudomány fejlődése számára egy alaposan előkészített történészkongresszus. Tanuljunk ebből és a haladó német történészek elé is tűzzük ki célként egy ilyen jelentős történészkongresszus megrendezését.

- - -

---

x/ Az itt következő részben a Kongresszuson elfogadott határozatokat közli a cikk./Szerk./

SÁNDOR VILMOS:

Lenin Ausztria-Magyarországról. x/

Lenin, Marx és Engels ügyének és tanításának folytatója, rendkívül sokoldalú tudományos munkássága során, páratlan módon gazdagította a marxizmus-leninizmus tudományát és ezzel szoros kapcsolatban a történettudományt. Lenin nagy történeti munkái - a marxizmus-leninizmus alkalmazásának és továbbfejlesztésének páratlan művei - éppen úgy szoros kapcsolatban állnak az élettal és a proletariátus forradalmi érdekeit szolgálják, mint a számos munkájában előforduló történeti vonatkozások.

Amint Lenin, a marxizmus továbbfejlesztője a történetírástól követelt, hogy "az események minden megítélésénél közvetlenül és nyíltan egy bizonyos meghatározott társadalmi csoport álláspontjára helyezkedjünk" /Művei I.k. 424.l./ - azt Lenin, a történetírás mestere művelője valóra váltotta. Történeti munkái és megállapításai: utmutatás és mintakép a marxista-leninista történetírás számára - éles fegyver a proletariátus forradalmi harcában és a szocialista építésben,

Lenin történeti műveiben, valamint Oroszország és más nemzetek történetére vonatkozó egyes megállapításaiban a sajátos lenini módon a történeti fejlődés nagy perspektíváit, a nagy összefüggéseket, a társadalmi fejlődés törvényeit ragadja meg úgy, amint azok a forradalmi munkásmozgalom érdekeit szolgálják.

Két nagy történeti műve: "A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" és "Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" - bár több szempontból különböznek egymástól, mint pl. a megvizsgált történelmi anyag körét illetően, amely az elsőben Oroszországra terjed, míg a másodikban számos tőkés országra vagy abban, hogy az elsőben inkább a marxizmus tanításainak szélesebb kifejtése és az oroszországi viszonyokra való alkalmazása áll előtérben, míg a másodikban "a marxista irodalomban először, sokoldalúan és mélyen elemezte az imperializmust" ami "hatalmas hozzájárulás volt az alkotó marxizmus kincsestárához" /Tézisek a SzKP fennállásának 50. évfordulójára/ - a különbözőségek mellett összefüggő egységet alkotnak, amely a kapitalizmus fejlődési történetén, ennek kezdetétől, a kapitalizmus általános válságának kibontakozásáig vezetnek végig. Egységet alkotnak abból a szempontból is, hogy a forradalmi elmélet győzelméért, a marxizmus elöljáróival folytatott harcban születtek.

Mindkét korszakalkotó klasszikus munkája a kapitalizmus történetének tanulmányozásához, az utmutatások kimeríthetetlen forrása, Marx és Engels valamint Sztálin munkáival együtt a kapitalizmus történeti kutatásának nélkülözhetetlen vezérfonala.

---

x/ A Lenin Intézetben f.év február 25.-én tartott előadás.

"A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" széles konkrét anyagra támaszkodva, mélyen elemezte a kapitalizmus fejlődésének törvényszerűségeit. A tényanyag és az elemzés szoros kapcsolata különösen alkalmassá teszi, hogy az alapvető kérdésekben bármely ország kapitalista fejlődésének kutatói számára részletes utmutatással szolgáljon. Különösen nagy jelentőségű Magyarországra agrárfejlődésének tanulmányozása és értékelése szempontjából, mert Magyarország agrár-társadalmi szerkezete és agrárkapitalista fejlődése - ahint Lenin megállapította - legközelebb állt az oroszországi viszonyokhoz. A magyarországi agrárkapitalista fejlődés történetének kutatásában Lenin e munkájának alapvető, iránymutató szerepe volt és van. E mellett a magyarországi kapitalizmus egésze fejlődési törvényeinek kutatásához is vezérfonalat ad. Az ipari kapitalizmus fejlődésének három szakasza, - a belső piacnak és a gyáripar fejlődésének problémái: többek között azok a Lenin által részletesen kifejtett kérdések, amelyek a hazai ipari kapitalizmus történetének feldolgozásához pótolhatatlan segítséget nyújtanak. Anélkül, hogy részletes adatokat szükséges lenne felsorolni, megállapítható, hogy a magyar marxista történetírás eredményei közül, számos Lenin e munkájának köszönheti születését.

Anig "A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" a monopoliunok előtti kapitalista fejlődés problémáinak megoldásához nyújt utmutatást, addig az imperializmus korszakába való átmenetnek és az imperializmusnak az első világháború közepéig terjedő fejlődésének történeti kutatása alapvetően Leninnek "Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című munkájára támaszkodik. Leninnek ez a munkája nemcsak az imperializmus kialakulásának és fejlődésének általános törvényszerűségeit illetően ad utmutatást a magyar történeti kutatás számára, hanem ki is jelöli Ausztria-Magyarország helyét a világimperializmus rendszerében. Rendkívül nagy segítséget ad e munka Magyarország félgymati függősége elvi kérdéseinek tisztázásához is.

E két nagy történeti munkája mellett Lenin leggyakrabban Oroszország történetével foglalkozott. Történeti érdeklődési köre emellett - ha általában nem is összefüggő rendszerességgel - más országok történetére is kiterjedt, és alig van talán a földnek országa vagy népe, melynek egyik vagy másikat történeti eseményét meg nem világította volna.

Anikor Lenin valamilyen külföldi ország történetének egyik vagy másikat eseményével foglalkozott, ezt leginkább azért tette, hogy összehasonlítsa az oroszországi fejlődés megfelelő jelenségével, hogy segítségükkel élesebben világítsa meg az oroszországi viszonyokat, hogy közelebb hozza és érthetőbbé tegye az oroszországi és a nemzetközi munkásmozgalom

számára. Azt, hogy valamelyik ország történetének melyik problémájával foglalkozott, mindig az élet maga vetette fel, a problémákat a munkásmozgalom érdekei jelölték ki. Lenin a külföldi országok történetével való foglalkozást azért tekintette hasznosnak és fontosnak, mert "a különböző országok politikai és gazdasági fejlődésének, valamint marxista programjuknak összehasonlítása, reppant nagyjelentőségű a marxizmus szempontjából, mert kétségtelen, hogy a modern államoknak közös kapitalista jellegük és közös fejlődési törvényük van." Ehhez hozzáfűzte, hogy "az efféle összehasonlítást hozzáértéssel kell végezni. Eleni feltétel, annak tisztázása, vajjon összehasonlíthatók-e, az összehasonlítandó országok fejlődésének történelmi korszakai..." /Lenin: Válogatott Művek, I.k. 825-827.l./ Leninnek e figyelmeztetése, amennyire nagától érintődő, mégis számos, hazai történetírásunkban fellelhető hiba forrására mutat rá.

Lenin Oroszország történetének más országok történetével való összehasonlítása során, a Magyarország történetéből vett adatokat és eseményeket elsősorban az oroszországi agrárfejlődés megvilágítására használta fel - mert Magyarország agrárfejlődése - mint már említettem - a legközelebb állt Oroszországhoz. A magyar agrárfejlődés adatait használta fel többek között "Az agrárkérdés és a Marx-kritikusok" /5.k. 141.l./ "A modern földművelés tőkés rendszere" /16.k. 405-410.l./ "A vas a parasztgazdaságban" /19.k. 276-277.l./c. munkáiban. A Magyarországra vonatkozó adatokhoz fűzött megállapításai utmutatást adnak a magyarországi agrárfejlődés történetének feldolgozásához.

Ausztria-Magyarország - a monarchia - társadalmi és politikai rendszere tekintetében, és elsősorban mint soknemzetiségű államalakulat mutatott fel az oroszországihoz hasonlót - de attól sok tekintetben el is térő viszonyokat. "A keleteurópai államok - Oroszország, Ausztria, Törökország... az államok nyugateurópai 'Já' csoportjától gyökeresen eltérő képet mutatnak, - állapítja meg Lenin. Ennek a három államnak mindegyikében a lakosság több mint fele, 57 %-a a "másnemzetiségű"...lakossághoz tartozik." /23.k. 300-301.l./

Nagy általánosságban megállapíthatjuk, hogy a történelmi kérdések közül: Magyarországgal kapcsolatban az agrárkérdés - az osztrák-magyar monarchia vonatkozásában: a nemzetiségi kérdés volt az a két problémakör, amelyből kiindulva Lenin 1917 előtt - a forradalmi munkásmozgalom által felvetett konkrét kérdések tisztázása céljából, Magyarország, illetőleg az osztrák-magyar monarchia történetének egyes kérdésehez közeledett és ezeket a marxizmus-leninizmus fényével megvilágította.

Leninnek az osztrák-magyar monarchia történetét érintő megállapításai - amelyek általában nem nagy számúak, de igen nagyjelentőségűek - lényegében két problemakörrel foglalkoznak. Az egyik: a polgári forradalom, - a másik: az osztrák-magyar monarchia létrejöttének és nemzetközi jelentőségének kérdése.

Lenin - az osztrák-magyar monarchia és Oroszország nemzetiségi viszonyainak összehasonlítása kapcsán megállapította, hogy Ausztriában /az osztrák-magyar monarchiában/ "a burzsoá demokratikus forradalom 1848-cal kezdődött és 1867-tel lezárult." /Válogatott Művek I.k. 825-827.l./

E rendkívül fontos megállapításnak Magyarország történetének periodizációja szempontjából igen nagy tudományos jelentősége van, mert megszabja a feudális és a kapitalista társadalmi formáció közötti határvonalat 1848-ig és a kapitalista formáción belül 1867-et belső periódushatárként állítja fel.

Tudományos jelentőségével együtt politikai jelentősége is rendkívül fontos.

A századeleji években ugyanis a magyarországi szociáldemokrata párt jobboldali vezetői, a burzsoázia által lekanyerezett munkásarisztokráciára és a szakszervezeti bürokráciára támaszkodva, a munkásmozgalmat a burzsoáziával való együttműködés, a parasztsággal való szövetség mellőzése, tehát a munkásosztály forradalmi vezetőszerének tagadása után, a kispolgári opportunizmus mocsarába igyekeznek vinni. A munkásosztály érdekeit eláruló politikájuk igazolására, az a hamis "elméletet" terjesztették, hogy az 1848-1849-es forradalom nem volt polgári forradalom, hogy Magyarország nem kapitalista ország, s a még soronlévő polgári forradalom vezetőereje, és általában a polgári átalakulás előharcosa: a burzsoázia, - hogy a burzsoázia "haladó" társadalmi osztály, amelyet a munkásosztálynak támogatnia kell. Lenin minden alkalmat felhasznál a burzsoázia "haladó" jellegének leleplezésére. Többek között "A fehérkesztyűs forradalmarások" c. cikkében /8.k. 491-494. oroszul/ az 1867 utáni első magyar kormány miniszterelnökének, Andrássy Gyulának szerepén keresztül mutatja be azt a burzsoát, aki korábban harcolt a barrikádokon, azután államellenes büntettségért elítélték, majd száműzetésben élt, végül elárulta a szabadságot, eladta a forradalmat. "A liberális burzsoák végleg kibékültek a trónnal és a rendőrséggel, maguk kerültek hatalomra és állati kegyetlenséggel nyomták és nyomják el állandóan a munkások szabadság- és szociális reformterkvéseit."

Lenin nem hogy semmi kétséget afelől, hogy az osztrák-magyar monarchiában a polgári forradalom lezáródása nem jelentette a polgári forradalom befejezését - a polgári forradalom feladatainak megoldását. A cári abszolútizmushoz viszonyítva azonban az osztrák-magyar monarchiában, a polgári forradalom eredményeként csaknem fél évszázada, nagyjában és egészé-

ben /aláhuzás tölem/ megállapodott burzsoá alkotmány uralkodik, amelynek talaján legalisan működik a legalis munkáspárt." A demokratikus jogok szempontjából ez lényeges különbség volt a cári Oroszország és a monarchia között. Ez azonban csak akkor látszik ilyennek, ha a cári Oroszország viszonyaival hasonlítjuk össze. Mert a monarchiában a polgári átalakulást - állapítja meg Lenin - a burzsoázia és a földbirtokosok "a munkásoknak legkevésbé előnyös formában valósították meg, olyképpen, hogy megmaradtak a monarchia is, és a nemesség kiváltságai is, és még rengeteg középkori maradvány." /Marx, Engels, marxizmus 249-250/. A monarchia alkotmánya - ez a "nagyjában és egészében burzsoá alkotmány" - "a legszánalmasabb és legfukarabb alkotmány, amely nemhogy köztársaságot, de általános választójogot, igazi politikai szabadságot sem adott." /8.köt. 491-494.l. oroszul./

Magyarország polgári átalakulásának befejezetlenségére, a feudális maradványok továbbélésére mutat rá Lenin, amikor megállapítja, hogy "a reakciós földbirtokosoknak a mindenhatósága tekintetében "Magyarország legközelebb áll a cári Oroszországhoz, ahol a földbirtokosok szintén átmentették a középkorból az óriási kiterjedésű földbirtokot.

Leninnek az osztrák-magyar monarchia polgári átalakulására vonatkozó megállapításaiból világosan kitűnik, hogy a dualista monarchiát - bár nagyjában és egészében burzsoá államnak, - antidemokratikus, ellenforradalmi alkotásnak tekintette.

Ezekben a megállapításokban az osztrák-magyar monarchia és külön Magyarországon polgári átalakulásának sokoldalú értékelését köszönhetjük Leninnek a polgári forradalom alapvető problémáit tisztázó utmutatások történelmünk számos kérdésének megértését és helyes értékelését könnyítik meg.

Az osztrák-magyar monarchiának, mint a világgazdasági rendszerben egységes államalakulatnak keletkezéséről Lenin nélyreható történelmi elemzést adott. Ennek során kiemelte, hogy Oroszországban a nemzeti kérdés történelmi eredete és jelentősége más természetű, mint az osztrák-magyar monarchiában és ennek a különbözőségnek okai részben a monarchia burzsoá "alkotmányából" adódtak, részben a monarchia létrejöttének történelmi körülményeiben gyökereztek.

Lenin megállapítja, hogy Ausztria-Magyarország soknemzetiségű államalakulatának létrejöttében döntő szerepet játszott, hogy "Ausztria uralkodó nemzete, a német, a véglegesen 1871-ben megalakult német állam határain kívül került. Azonkívül a magyaroknak az a kísérlete, hogy önálló nemzeti államot hozzanak létre, már 1849-ben összeomlott az orosz jobbágysereg csepásai alatt." - Az 1848-as európai forradal-

nak bukása: az osztályerőviszonyokban, - Ausztria végleges ki-
szorulása 1866-ban Németországból: a nemzetközi erőviszonyok-
ban olyan eltolódásokat idézett elő, hogy az így előállott
"sajátos" helyzetben - mint Lenin megállapítja: "a magyarok,
majd a csehek is, nem az Ausztriától való különválásra, hanem
Ausztria épségének megőrzésére törekednek, éppen a nemzeti
függetlenség érdekében, amelyet kapzsibb és erősebb szomszéd-
ok eltiporhatnának." /Válogatott Művek I.köt. 825-827.1./ Ez
azt jelenti, hogy az adott történelmi körülmények között kü-
lön-külön Ausztria is, Magyarország is gyengék lettek volna
a cárizmus fenyegető erejével szemben megállni; a cseh burzso-
ázia pedig az 1871-ben egységes nemzeti állammá alakuló Német-
országtól való félelmében törekedett az 1867-ben létrejött
osztrák-magyar monarchia "épségének megőrzésére."

Nemzetközi szerepe szempontjából "Ausztria két köz-
ponti /dualista/ állammá alakult", amely az első világháborút
megelőző években "három központi állammá /trialisztává: néme-
tek, magyarok, szlávok/ van átalakulóban."

A történelmi tények messzemenően igazolják, hogy Le-
ninnek az osztrák-magyar monarchia keletkezéséről és a mo-
narchia egyik összetartó erejét képező szerepéről adott nély-
reható történelmi elemzése, a kérdésnek igen lényeges pontját
világította meg.

Annak jellemzésére, hogy az 1867-es kiegyezés, tehát
a dualista monarchia létrejöttében milyen fontos szerepet ját-
szott a magyar uralkodóosztályoknak a cárizmus terjeszkedésé-
től való félelme, és hogy egyben mennyire kiaknázták ezt a
kiegyezés szükségességének igazolására, hadd idézzem Kossuth
Lajosnak egyik leveléből a következőket: "Hallottuk nyíltan
felállítani a doctrinát, hogy azért szükséges a közösügyi jog-
feláldozások árán is kiegyezkedni a bécsi hatalommal, mert
csak az osztrák birodalommal szorosabb egyesülés biztosíthat-
ja hazánkat az orosz ellen. - És a nemzet megijedt és sietett
az osztrák sas szárnyai alá bujni." /VI.k. 38.1./ Egy másik le-
velében a következőket írja: "...vádolom Önöket... a nemzet,
Európa s a történelem előtt: az oroszotli félelemből elfogadott
közösügyi transactio politikájával..." /VIII.k. 101. 1./ S vé-
gül még egy levelében: "Az orosz hatalomra támaszkodó pánszlá-
vizmus. Kell-e mondanom, a mit mindenki tud, amit még a leve-
gő rezgése is kiált, hogy az attóli félelem volt a korbács,
mellyel Magyarországot a közösügyes alku süppedékeibe beleker-
gették." /VIII. 385.1./

A magyar uralkodóosztályoknak a terjeszkedő cárizmus-
tól és a pánszlávizmustól való félelmét alapvetően az okozta,
hogy Magyarország lakosságának nagyobbik fele nem magyar, jó-
részben szláv nemzetiségű volt, - hogy a cárizmus a halódó tör-
ök birodalom meghódítására törekedett, ami a török birodalom
által leigázott szláv nemzetek felszabadulását, újabb szláv
államok keletkezését jelentette.

Lenin egy másik, szintén az oroszországi nemzetiségi

kérdést érintő tanulmányában - választ ad arra a kérdésre, hogy mi volt az osztrák-magyar monarchia szerepe, - európai méretekben. Ebben az esetben nem a monarchia belső politikai szervezete, hanem az dönti el a kérdést, hogy mi az európai demokrácia érdeke - "a cárizmus ereje és befolyása - mondhatnánk: mindenható ereje és tulnyomó befolyása ellen folytatott harcában". Lenin, Marxra hivatkozik, aki a cárizmus és a pánszlávizmus ellen foglalt állást 1849-ben "amikor az orosz jobbágyokból álló hadsereg elnyomta a nemzeti felszabadító és forradalmi demokratikus felkelést Magyarországon."

Az osztrák-magyar monarchia is, keletkezése idején, gát volt a cárizmus és a pánszlávizmus ellenében. Persze az 1849-es Magyarország cárizmus ellenességének és az 1867-es Magyarország cárizmus ellenességének nem volt semmi köze egymáshoz. Révai József állapítja meg "Pánszlávizmus és szellemi honvédelem" c. tanulmányában, hogy "az 1867-es dualizmus is gát volt ugyan a pánszlávizmus, a cárizmus ellen, de ez már nem egy forradalmi nemzet műve volt, hanem egy nemzeté, amely reakciós osztályainak vezetése alatt berendezkedett, megtalálta helyét a forradalom utáni reakciós Európában." /Marxizmus és magyarság, 164. l./ "Andrássy Gyula, Tisza Kálmán, Apponyi Albert, Tisza István politikája továbbra is szlávellenes volt. Sőt, éppen a magyar uralkodóosztályoknak volt főrészüik abban ... hogy a Habsburg monarchia latbavesse nagyhatalmi állásának teljes súlyát a szláv népek nemzeti önrendelkezésének megakadályozására. A pánszlávizmus elleni harc ekkor már reakciós jelszóvá vált. Tartalma a magyar nemzetiségi elnyomás politikájának fenntartása és annak megakadályozása volt, hogy az elnyomott szláv nemzetek önrendelkezési jogukkal élhessenek."

Az imperializmus korszakának közeledtével, amikor a forradalmi mozgalom súlypontja Nyugatról Oroszországba, a reakció súlypontja pedig Keletről Nyugatra helyeződött át, amikor a cárizmus már gyenge lábon állt: az osztrák-magyar monarchiának a cárizmus terjeszkedését gátló szerepe elvesztette időszerűségét.

Lenin az első világháború derekán, 1916 közepén írt cikkében idézi a következőket: "Ausztria belsőleg életképtelen", a "Habsburg-monarchia nem egy burzsoá állam politikai szervezete, hanem csak a társadalmon élőködők néhány klikkjének laza szindikátusa" és "...Ausztria-Magyarország felszámolása történelmileg, csak Törökország széthullásának folytatása s egyben a történelmi fejlődés követelménye." /22. köt. 322-324. l./

- . -

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének -- a proletár forradalom lenini elmélete diadalának -- óriási nemzetközi kihatása volt. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom egyik következményeként hullott szét elemeire a soknemzetiségű osztrák-magyar monarchia.

SZ. ARHANGELSZKIJ - A. ZIMIN - B. PORSNYEV:

"A középkor története" tankönyvről, "x/

/Kommuniszt, 1953. 17. sz./

С.Архангельский - А. Зимин - Б. Поршнева: Учебник по истории средних веков.

A szovjet történészek egyik legkomolyabb feladata marxista tankönyveket és tansegédleteket írni a főiskolák számára. Minden új tankönyv-visszatükrözi a történettudomány állapotát, visszatükrözi az egész időszak tudományos munkájának eredményeit és fogyatékoságait. Egy új tankönyv mutatja meg a legjobban, hogy milyen eredményeket értek el a szovjet tudósok a marxista-leninista módszerek elsajátításában és hogyan tudják a konkrét történeti tényeket marxista szemszögből megvilágítani.

A bírált tankönyvet úgy kell tekintenünk, mint a szovjet tudomány által a középkor története területén elért eredmények összefoglalását. A tankönyv kollektív munkájában résztvettek a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos munkatársai és a Lomonoszov Moszkvai Állami Egyetem előadói. Ez a tankönyv először 1938-ban, majd újabb kiadásban 1941-ben jelent meg. Az 1952. évi kiadást annyira átdolgozták és kibővítették a szerzők, hogy nagyrészt új könyv lett.

A szerzőknek az volt a feladatuk, hogy az európai országok konkrét történeti anyaga alapján jellemezzék a feudális társadalmi formáció összes fő oldalait. A J.A. Koszminszkij és Sz.D. Szkazkin vezetésével dolgozó szovjet történészeknek alapjában véve sikerült ezt a feladatot megoldaniuk és olyan komoly, tartalmas munkát alkotniuk, amely a történeti tényeket a marxista-leninista világnézet szemszögéből vizsgálja.

A tankönyv első kötete két részre oszlik. Az első rész /a korai középkor/ foglalkozik a római birodalom rabszolgatartó rendszerének válságával, a "barbár államok" megalakulásával, a feudalizmus kialakulásával, a frank államban, Franciaország, Németország, Itália, Anglia, a nyugati és déli szlávok és Bizánc történetével egészen a 11. századig. A második rész megvilágítja, hogy miként fejlődött Nyugat-Európa a feudalizmus virágkorában, azaz a 11-15. században; külön fejezetek tárgyalják Csehország, Lengyelország, Magyarország és Románia, a délszláv országok és a bizánci birodalom történetét.

A burzsoá történetírás, mint köztudomásu, majdnem

---

x/ A középkor története, I.köt. Szerk. J.A. Koszminszkij és Sz.D. Szkazkin, M. 1952. 748.l.

kizárólag az u.n. latin és germán országok történetével törődött, s mellőzte a szláv államokat és általában Kelet-Európa országait és népeit. A bírált tankönyv érdeme, hogy a nyugat-európai országok története mellett elég részletesen foglalkozik Kelet-Európa 5-15. századi történetével, a nyugati és déli szláv népek történetével és feltárja, hogy milyen szerepet játszottak a szláv népek az egyetemes történet folyamatában. A könyv mindkét része kimerítően, friss anyag felhasználásával fejti ki Bizánc történetét, amely szoros kapcsolatban áll hazánk történetével.

A tankönyv szerzőit az az elv vezeti, hogy a keleteurópai népek történetének tanulmányozása nélkül lehetetlen megérteni a középkor történeti folyamatát, és így bemutatják, hogy milyen nagyjelentőségű volt a szláv népeknek a római birodalommal szemben vívott harca a rabszolga-termelési mód megdöntése szempontjából. Jelentős helyet foglal el a szláv népeknek a német lovagok, a "latin" hódítók, a mongolok, törökök stb. ellen, a szomszéd feudális monarchiák hódító törekvései ellen vívott hősi harca; és ilyen keretben fejti ki a tankönyv a Nagymorva birodalom, Csehország, Bulgária és a többi szláv állam történetét. Ezzel kapcsolatban gyakran olyan kevésbé ismert tényeket hoz fel, amelyeket a burzsoá történészek tudatosan elhallgattak. Részletesen bemutatja a középkorban a különböző szláv népek közötti kapcsolatokat, kölcsönös testvéri segítségüket a közös ellenség ellen vívott harc súlyos éveiben, valamint a különböző népek és államok Oroszországgal való kapcsolatait és Oroszországnak e népek történetére kifejtett hatását. A szerzők jól szemléltetik, hogy milyen gazdasági, és politikai kulturális kapcsolatai voltak Oroszországnak délkeleten Bizánccal, a délszláv népekkel, a moldvaiakkal, a valachokkal, nyugaton Lengyelországgal, Csehországgal, Magyarországgal és északkeleten a balti népekkel.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a keleteurópai népek történetével foglalkozó fejezetek nem mentesek a lényeges hiányosságoktól, ami azt mutatja, hogy a szovjet történészeknek még sok tennivalójuk van ezen a területen.

Nincs értelme a középkor történetével foglalkozó könyvben megismételni a Szovjetunió történetéről szóló tankönyvben foglaltakat, de azért a tanulók számára a tájékozódás megkönnyítésére az ismertetett eseményeket időben egybe kellett volna hangolni Oroszország történetének ismert tényeivel. Így például, amikor először megemlítik a nyugati szláv törzseknek a 10. században a hódító németek elleni felkeléseit, röviden utalni kellett volna arra, hogy mi volt abban az időben a helyzet a keleti szláv törzseknél és meg kellett volna emlékezni a régi Oroszországban lezajlott eseményekről.

A középkor történetét a tankönyv mint a feudális termelési mód keletkezésének, fejlődésének és bomlásának történetét tárgyalja. Számos fejezet és alfejezet jellemzi a feu-

dális társadalom termelőerőit és termelési viszonyait, ezek külön sajátosságait a különböző országokban, a különböző korokban a különböző népeknél. De sehol sem fejti ki a tankönyv elég rendszeresen és kimerítően a feudális termelési mód fejlődésének egyes alapvető kérdéseit, mint például a feudális földtulajdonnak, mint a feudalizmus gazdasági alapjának kérdését, a gazdaságon kívüli kényszer szerepét, az árutermelésnek a feudalizmusban betöltött helyét és szerepét.

A legsikerültebben a tankönyv a rabszolgatartó társadalomról a feudalizmusra való átmenetet világítja meg. Az első két fejezet a római birodalom rabszolgatartó rendszerének válságával és a körülvevő "barbár" törzsek társadalmi rendszerével foglalkozik. Bemutatja, hogy a rabszolgatartó termelési mód zsákutcába jutott, a termelőerők további fejlődésének akadályává vált.

A marxizmus-leninizmus azt tanítja, hogy a múltban a termelési viszonyok csak az élenjáró társadalmi erőknek a régi tulajdonformák fenntartásában érdekelt elhaló erők elleni éles harcán keresztül kerülhettek összhangba a termelőerők jellegével. Ennek megfelelően a tankönyv feltárja az egyik társadalmi formációról a másikra való áttérés forradalmi jellegét. A harmadik és a negyedik fejezet a Nyugatrómai és a Keleti /Bizánc/ birodalomban a 4-6. században lezajlott népi mozgalmakat és "barbár" hódításokat tárgyalja. Ezek a fejezetek elméleti színvonal, az élesen beszélő tények és a világos kifejtés tekintetében a tankönyv legjobb fejezetei. Itt kibontakozik az elnyomott tömegeknek a rothadó rabszolgatartó társadalom elleni hatalmas harca, a rabszolgák és a colonusok felkelései, amelyek a római birodalom pilléreit belülről megingatták és lehetőséget nyújtottak a "barbároknak", hogy kívülről rátörhessenek Rómára. Két-háromszáz évig tartott ez a fordulatot jelentő korszak, amelynek során a nyugati birodalom romjain "barbár" államok jöttek létre, a keleti birodalom pedig a szláv törzsek betöréseinek színtere lett.

Mindössze azt róhatjuk fel hibául a szerzőknek, hogy nem fejtették ki elég alaposan, hogy a "barbárok" szövetsége a felkelt rabszolgákkal nem a római birodalom külső és belső ellenségeinek véletlen egyesülése volt, hanem ennek meg voltak a mély társadalmi-gazdasági gyökerei. Hiszen a római rabszolgák - a római társadalom fő termelőerői - tegnap még azok a "barbárok" voltak, akiket erőszakkal kiszakítottak saját társadalmi körükből, a szabad "barbárok" pedig, még ha a római határoktól távol estek is, potenciálisan a holnap rabszolgái voltak. Az természetes, hogy amikor Róma meggyengült és széthullott, ezek egyesültek. Ezt a tankönyv meg is említi, de nem fejti ki és nem teszi a rabszolgák és a "barbárok" szövetségéről felhozott konkrét tények elemezésének alapjává.

A római birodalom bukásának problémájához helyes módszerrel nyulnak a szerzők és ennek köszönhető, hogy helyes

képet nyújtanak a feudalizmus kialakulásának útjáról. Marx és Engels utmutatásait követve hangsúlyozzák, hogy tarthatatlanok a "romanista" és "germanista" burzsoá történészek elméletei. Ezek a tudósok azon vitatkoznak, hogy a feudalizmus a római vagy a "barbár" rendből nőtt ki, holott a valóságban a nyugateurópai feudalizmus azoknak a feudális elemeknek a szintézise, amelyek egyrészt a római rabszolgasági társadalomban alakultak ki, másrészt pedig a germán és szláv földközösség-nemzeti rendszer bomlásából jöttek létre./72.1./

Rátérve a feudalizmus kialakulásának történetére a szerzők helyesen írják: "A kizsákmányolt tömegeknek a rabszolgasági birodalmat megrendítő forradalmi mozgalmi és a "barbár" hódítások következtében az egész társadalmi rendszer négyreható átalakuláson ment át: a rabszolgasági rendszert Európában kezdte felváltani a feudális rend, amelynek elemei már a rabszolgasági rend bomlásának, valamint a germán és szláv népek ősközösségi-földközösségi rendjének bomlási folyamataiban kialakultak.

A mi feladatunk most az, hogy vizsgáljuk a feudalizálódás folyamatát, a feudális rend kifejlődésének és megszűlésének folyamatát Európában."/101. 1./

A szerzők világosan kitűzik a célt, de sajnos megfeledkeznek róla, amikor a feudalizmus keletkezését tárgyalják a frank államban és később az egyes különböző népeknél - az angolszászoknál, spanyoloknál, olaszoknál, szlávoknál, magyaroknál, stb. A feudalizmus kialakulási folyamatának kifejtésénél hiányzik a szintézis. Így az ötödik fejezetben a feudalizmus kialakulását a frank államban /és a további fejezetekben - a többi országban/ csak úgy tekintik, mint az ősközösségi rendről - a feudális rendre való áttérést./109.1./ Bár a frank állam a szó szoros értelmében a római Gallia rabszolgasági rendjének füstölő romjain jött létre, az ötödik fejezetben még csak említés sem történik a kevéssel előtte lezajlott forradalmi mozgalmakról, illetve ennek visszhangjairól és következményeiről. Mintha ilyen események nem is történtek volna, csak egyszerűen azt mesélik el, hogy a frank földközösségből hogyan vált ki lassacskán a szabad paraszti tulajdon /allodium/, majd hogyan ment tönkre a szabad parasztság, és lett földje a feudális urak tulajdonává. Igaz, idézik Engels megállapítását, amely szerint az allodium kialakulása összefügg azzal a forradalmi ténnyel, hogy a frankok elfoglalták a rómaiaktól a földet, de nem elenzik egyben az ezt a tételt igazoló konkrét történelmi tényeket, holott kétségtelen, hogy amikor a frankok birtokukba vették a birodalom megszállt részeit, maguk is az új életviszonyok hatása alá kerültek és maguk is átalakították ezeket a feltételeket.

Tehát a szerzők helyesen nyultak a rabszolgasági társadalom felbomlásának kérdéséhez, de bizonyos maradisággal kezelték a feudális társadalmi rend kialakulásának kérdését. Marx és Engels rámutattak arra, hogy a feudalizmus keletkezé-

se a "barbárok" szervezetében gyökerezik," amely csak a hódítás után, a meghódított országokban talált termelőerők hatására fejlődött igazi feudalizmussá."/1/ A marxizmus klaszszikusainak ez a tankönyvben idézett megállapítása lényegében ellentétben áll az egész tárgyalással, mert a tankönyv szinte kizárólag csak arról beszél, hogy közvetlenül áttértek a "barbárok" társadalmi rendjéről a feudalizmusra és kikerüli a rabszolgatartó Rómától öröklött termelőerők kérdését.

Be kellett volna mutatni, hogy miután a feudális termelési viszonyok kialakultak és uralkodóvá váltak, hosszú ideig a termelőerők további fejlődésének erős mozgatóerői voltak. Az egyes fejezetekben erről ugyan megemlékeznek a szerzők, de a felhozott tények nincsenek általánosítva. A termelőerők gyarapodását a feudális társadalomban nem rendszeresen, nem kimerítően jellemzik. Például a tizedik fejezet részletesen leírja, hogy a termelőerők növekedése a kézműipar elválásához vezetett, de hiányzik a fejlett városi kézműipar technikájának, a termelőerők további növekedésének jellemzése és talán épp a legfőbbet nem mutatják be, mégpedig azt, hogy a termelőerők növekedése révén kialakult új termelési viszonyok hogyan hatoltak később vissza a termelőerők növekedésére.

Számos helyen, pl. a. 149, 255-257. lapon, a feudális gazdaság jellemzésénél a naturálgazdaságot helyezik előtérbe. Ez tényleg a feudalizmus egyik jellemző vonása, különösen a korai feudalizmusban. De ha ezzel a vonással kezdjük, akkor a feudalizmusnak a marxista elmélet által kiemelt fő termelési viszonyai - a tulajdon feudális formája, a kizsákmányolási viszonyok - a háttérbe kerülnek és a naturgazdaság osztatlan uralma a feudalizmus gazdasági alapjaként lép eléjük. A szerzők akkor jártak volna el helyesen, ha pl. a tizedik fejezetben, ahol a nyugateurópai gazdasági fejlődést jellemzik, azt a kérdést állították volna előtérbe, hogy a jobbágyparaszt munkája termelékenyebb, mint a rabszolgáé, mert a jobbágyparasztnak saját gazdasága van és már annyira érdekeltve van a munkában, amennyire szüksége van ahhoz, hogy megművelje a földet és a feudális urnak a járadékot terméséből természetben megfizesse. Ezzel mintegy kihangsúlyozták volna, hogy a feudális termelési viszonyok között már kezdetétől fogva nagyobb tér nyílt a termelőerők fejlődése számára, mint a rabszolgatartó viszonyok mellett.

A Kelet-Európa történetéről szóló egyes fejezetekben nem mutatták be, hogy a feudális földtulajdon az az alap, amelyre a feudális termelési viszonyok épültek. Sőt ellenkezőleg, a feudalizmus fogalmát elsősorban a gazdaságonkívüli kényszerrel és különösen e kényszer legkoncentráltabb formájával - a jobbágyrendszerrel - kapcsolták össze. Konkrétan ez abban jutott kifejezésre, hogy összekeverték a feudális

---

1/ Marx-Engels összes művei, IV.k. 64.l. /oroszul/.

rend létrejöttét a jobbágyrendszer terjedésének problémájával. Bár e két jelenség szoros kapcsolatban áll egymással, a feudalizmus keletkezése mégis elsősorban a feudális földtulajdon létrejöttének, a feudális ur földtulajdona következtében feudális járadék fizetésére kényszerült, függő viszonyban álló parasztság kialakulásának folyamata, A parasztság erőszakos földhözkötése pedig akkor is végbemehetett, amikor a feudalizmus, mint a termelési viszonyok rendszere, már gyökeret vert. A gazdaságonkívüli kényszer és a jobbágyrendszer megerősítették a földesur hatalmát a paraszt felett, de nem alkották a feudalizmus alapját.

A szerzők nem tisztázták ezt a kérdést és így egyes kelet-európai népek feudalizálódási folyamatának betetőződését igen késői időre tették. Így pl - a könyv szerint - a feudalizálódási folyamat Csehországban lényegében a 12. századra fejeződött be, mert "a parasztság zömét erre az időre már jobbágysorba hajtották"/440.l./ A feudális földtulajdonról itt szó sem esik. Zűrzavaros a romániai feudalizmus keletkezésének tárgyalása is. A tankönyv azt mondja, hogy ez a folyamat a 15. században fejeződött be /536.l./ Ebben az esetben tehát összekevernek olyan különböző jelenségeket, mint a feudális rend kialakulása és a parasztok jobbágyi kiszákmányolásának fokozódása, mely utóbbi Kelet-Európa összes országaiban az árugazdálkodás növekedésének behatása alatt a 15. századtól kezdve ment végbe.

A marxizmus-leninizmus azt tanítja, hogy a történet-tudománynak, ha igazi tudomány akar lenni, elsősorban nem a királyokkal, hadvezérekkel, egyes személyiségekkel, hanem az anyagi javak közvetlen termelőinek, a népi tömegeknek történetével kell foglalkoznia.

A tankönyv szerzőinek általában sikerült bemutatniuk a népi tömegeknek a kiszákmányolók elleni harc történetét. Ez nagy érdeme a könyvnek. A tankönyv világosan, meggyőzően bemutatja, hogy a tömegeknek még a feudális elnyomás elleni ösztönös harca is milyen hatalmas erő. A különböző fejezetekben megismertet bennünket számos nagyobb-kisebb parasztfelkelés történetével. Az olvasó megtudja, hogy a paraszti tömegek részvétele néha döntő tényező volt a külföldi hódítók elleni háborúkban, mint pl. Jeanne d'Arc idejében /341-342.l./ hogy a paraszti ellenállás néha hosszú ideig feltartóztatta a reakció nyomását, pl. Németországban, egészen a 16. század elején lezajlott parasztháború leveréséig /425.l./; hogy a parasztfelkelések hatással voltak az állam sorsára, mint pl. Bizáncban /580-581.l./. Érdeklődésre tarthat számot a Norvégia történetével foglalkozó rész, amely elénk tárja, hogy a parasztságnak átmenetileg sikerült politikai győzelmet kiharcolnia.

De a könyv nemcsak a parasztfelkeléseket mutatja be, hanem elemzi a feudális kiszákmányolás elleni paraszti ellenállás egyéb formáit is. Ezek a számos helyen elszórtan ábrázolt tények összességükben biztósítják és elmélyítik arról

alkotott elképzeléseinket, hogy milyen hatást gyakorolt az osztályharc a középkori történet különböző oldalaira. Így láthatjuk, hogy a feudális urak a parasztek elszánt harcába ütközve kénytelenek voltak korlátozni követeléseiket és meghatározott "szokások" mérvére szabályozni a parasztoktól követelt szolgáltatásokat. Azt olvashatjuk, hogy bár a parasztfelkelések vereséget szenvedtek, de az a tény, hogy már a Karolingok korában lerögzítették a jobbágyparasztság feudális szolgáltatásait, ami biztosította minimális létszükségletüket, nagyrészt annak a következménye volt, hogy a parasztek szakadatlan osztályharcot vívtak elnyomóik ellen, akik mindig a feudális járadék emelésére törekedtek /139.1./. Így Franciaországban is a 9-11. században a parasztek kitartható ellenállással a követelések valamelyes korlátozására kényszerítették a feudális urakat és ennek köszönhető hogy kedvezőbb feltételek alakultak ki a feudális társadalomban a termelőerők gyorsabb fejlődése számára /153-154.1./

A tankönyv áttekinti a súlyos feudális kizsákmányolás elleni paraszti harc különböző formáit. Bulgáriában a 7-11. században gyakori jelenség volt az, hogy felégették a bojár udvarházakat, elhajtották a szarvasmarhát, megölték a nagybirtokosokat. Ezt akkor az uralkodó osztály "mortalitáságnak" bélyegezte, de lényegében csak a leigázott parasztság osztályharcának egyik formája volt./239-240.1./. A kézművesek fokozatosan kiváltak a falusi lakosság tömegéből, igyekeztek elhagyni a falut, megszökni a feudális urak hatalmi köréből, lerázni magukról a jobbágyi elnyomás igáját. A jobbágyparasztek eltávovása a falvakból volt az a tényező, amely közvetlenül a középkori városok kialakulásához vezetett./261.1./ A parasztek elmentek keresztes-hadjáratba, hogy ezáltal megmeneküljenek a feudális elnyomás alól; azt remélték, hogy az új földön, az új körülmények között visszanyerik szabadságukat, amelytől otthon meg voltak fosztva. A parasztek szökéseit, városba távovásait, kereszteshadjáratban való részvételt, stb. a könyv szerzői helyesen tartják a feudális elnyomás elleni paraszti ellenállás különböző megnyilvánulási formáinak. Az angol falvakban a 13. században a parasztság a legkülönfélébb formában juttatta kifejezésre tiltakozását. Megtagadta a járadékfizetést, a robotszolgáltatást, ledöntötte a kerítéseket, behajtotta a gulyát a földesur által kisajátított földre, legelőre, elszökött a városba, stb. Mindez összeütközésekhez vezetett, amelyek néha paraszti tömegakcióba olvadtak össze /371.1./. A tankönyv több fejezetében megállapítja, hogy a parasztozgalom gyakran az "eretnekség" formáját öltötte. Tehát a feudális elnyomással szembeni paraszti ellenállás jellegét és formáit a tankönyv széles keretek között és sokoldalúan mutatja be. Elég alaposan szemlélteti a középkori városokban zajló osztályharcot is.

Sajnos egyes helyeken a szerzők helytelen utra térnek, túlságosan kiemelik egyes királyok és hadvezérek szerepét. Így például a 63-66. és 101-102. lapen, ahol olyan fon-

tos kérdést tárgyalnak, mint a frank állam kialakulása, a frank törzseknek egy király uralma alatti egyesülése. Ahelyett, hogy előbb a törzsi szervezetről az államra való áttérés társadalmi, osztályalapját magyarázták volna meg, és azután változták volna az átmenet élén álló Klodvig király személyét és politikai ténykedését, a szerzők épp az ellenkező utat választották. Először leírják, hogy Klodvig, az egyik frank vezér, hogyan távolította el az utjából ravaszsággal és hiteszéggel a többi frank vezért, hogyan hajtotta uralma alá a frank törzseket, hogyan erősítette meg hatalmát, és csak ezután térnek ki a frankok társadalmi rendjére, a frank királyok hatalmának társadalmi alapjára. A 13. fejezet első alfejezete "A norman hódítás és a feudalizmus kifejlődése Angliában /11-12.század/" joggal kelti az olvasóban azt a képzetet, mintha Hódító Vilmos francia herceg nemcsak leigázta - nem tudni miért - az egész országot, hanem az angolok elől eltitkolva szándékait, becsapással be is vezette a feudalizmust Angliába /351-352.l./ Csak ezután idézi a tankönyv Marxnak azt a megállapítását, hogy az angilai származású feudális osztálynak objektíven szüksége volt egy erős kézre, hogy végre tudja hajtani a parasztok jobbagysorba hajtását, szüksége volt "egy elég erős hadseregre, hogy bármely percben el tudja fojtani a népi felkelést"/2/.

Hasonló példa épp elég van. Így a tankönyvben az áll, hogy Csehországban a városok azért keletkeztek, mert a cseh királyok az államkincstár érdekében kezdtek városokat alapítani /442.l./. Az önálló cseh állam keletkezését a tankönyv így "magyarázza": "...1158-ban Vladiszlav fejedelem Barbarossa Frigyes-től elnyerte a király örökletes címét, mert segítséget nyújtott neki olaszországi hadjárata idején. Így Csehország önálló államává vált". /441.l./ A Romániáról szóló rész a történelem fő cselekvő személyeiként a fejedelmeket állítja be /538-539, skk. l./. A 14. fejezet számos alfejezetében a tárgyalás Barbarosan Frigyes, II. Figyes, a pápák stb. köré van összpontosítva.

A szerzőknek az volt a feladatuk, hogy az alap és az osztályharc jellemzése alapján bemutassák a feudális felépítést is, a felépítést aktiv szerepét a feudális alap megerősítésében és védelmében, konkrét sajátosságait és vonásait a különböző országokban, a különböző időkben. Ezt a feladatot az állam és jog tekintetében általában sikeresen oldották meg. Helyesen tárták fel a feudális alapot megszilárdító és kialakító feudális jog osztályrendeltetését, a tulajdon feudális formáját. Helyesen jellemezték a feudális államot, fejlődését, mind belső, mind külső fő funkcióit.

Egészen a frank államtól /139-141.l./ számos fejezetben konkrétan feltárják a feudális állam egyes formáinak parasztteljes irányzatát. A királyi hatalom megerősödésének központi problémáját a francia monarchia példáján mutatják be: "A parasztok kizsákmányolásának fokozása, az elnyomott tömegek közötti elégedetlenség növekedése arra kényszerítették

a feudális urakat, hogy megerősítsék a dolgozók elnyomását szolgáló osztályszervüket, az államhatalmat. A feudális urak /különösen a kisebbek/ a népi felkelésektől való félelmükben a királyi hatalom megerősítésében kerestek védelmet"/315.1./; a királyi hatalom fő célja volt "a hatalom megerősítése és központosítása a parasztok ellenállásának elfojtása céljából" /316-317.1./. A tankönyv bemutatja, hogy Franciaországban a gazdasági alapon mutakozó új jelenségek alapján a falvakban és városokban folyó osztályharc további kiélesedése miatt szükség volt az államhatalom további megerősítésére, hogy pórázon tarthassák a dolgozó tömegeket. Ez az új szakasz a rendi monarchia korszaka volt. Az egységes spanyol monarchia megalakulását /a 15. században/ is igen ügyesen állítják kapcsolatba a megelőző időben Spanyolországban kibontakozott parasztfelkelések nagy fellendülésével /484.1./

Egészében véve a feudális állam kérdését a könyv helyesen világítja meg, de több esetben nem pontosan oldják meg a korafeudális államok keletkezésének kérdését, mint pl. néhány szláv népnél. Így a lengyel állam megalakulását úgy ábrázolják, mint az egyes törzsek egyesülését, de az egyesülés társadalmi-gazdasági okait nem magyarázzák meg. Ugyanúgy a délszlávok első államalakulásainak problémájánál is elszakítják a kérdést a feudalizmus fejlődésének folyamatától./232.1./ A szláv népeknél egyes tömörülések jellegét a szerzők igen zavarosan képzelik el. Pl. Szamo fejedelemségét egy fél oldal keretében hol "állami tömörülésnek", hol "törzsszövetségnek", hol "államalakulatnak" nevezik /194-195.1./ Semmit sem jelentenek az olvasó számára az ilyen kifejezések:"a 7.század első felében a karintiai horvátok is politikai alakot öltöttek/?/", vagy "a szerb törzsek is kezdtek politikailag szerveződni" /234.1./

A feudális társadalom ideológiájának jellemzésében komolyabb fogyatékoságok vannak. A könyv leggyengébb oldala az eszmék története, a kultúra története. Bár erről a területről elég sok értékes anyagot dolgoztak fel, de nézetünk szerint sem módszertan, sem módszeresség szempontjából nem helyesen. Nem úgy tárják fel a feudális társadalom ideológiai felépítményének aktív társadalmi szerepét, ahogy kellene. Teljes mértékben megengedhető, hogy egy tankönyv a kulturáról áttekintő fejezeteket adjon, de a kulturtörténet legfontosabb megnyilvánulásait nem szabad elszakítani a társadalom konkrét történetétől, a népek és az országok történetétől. A tankönyv ezzel szemben a középkori kulturát egyszerűen külön fejezetekben tárgyalja a könyv végén, mintegy függelékképpen. A könyv szerzői a különböző korszakok és országok történetének kifejtésénél nem találtak helyet az ideológiai jelenségek számára. Ezért a különböző országok kulturális sajátosságai nem domborodnak ki. Bár az egész kötet kronológiailag két korszakra van osztva, az első részben egyáltalán nincs kulturális fejezet, hanem a második részben szereplő három kulturtörténeti fejezet mind a két korszakot felöleli. A fejezetek felosztási elve nem következetes. A 24. fejezet a nyugateu-

rópai országok középkori kulturájával foglalkozik az 5-13. századig, azaz másfél korszakot ölel fel; a 25. fejezet a 14-15. század kulturájáról szól /tehát a második korszak feléről/, de itt is csak egy országról, Itáliáról; a 26. fejezet a szláv népek és Bizánc középkori kulturáját tárgyalja a 4-15. századig.

A feudális ideológia vallási jellegű volt. A vallási nézeteknek megvolt a meghatározott intézményük - az egyház. Egy középkori történeti tankönyvnek marxista jellemzést kellett volna adnia a vallás és az egyház történetéről, le kellett volna festenie a katolikus egyházat, mint egy hatalmas szervezetet, amelynek fő láncszemei a nagyszámu alsópapság. Az alsópapság naponta, óránként hatást gyakorolt a dolgozók, az egyszerű emberek millióinak gondolkodására, tetteire s ideológiai veretét felülről - a pápáktól, főpapságtól, teológusoktól - kapott. A szerzők elégnék tartották, hogy itt-ott futólag ejtsenek néhány szót erről, ahelyett, hogy konkrétan bemutatták volna, hogyan hatott a középkori vallás a tömegek tudatára és magatartására.

A 24. és 25. fejezetben a szerzők figyelmüket azokra a jelenségekre összpontosítják, amelyek szerintük egyházellenesek a középkori kulturában. Az igaz, hogy a 24. fejezetben van szó a katolikus egyháznak a műveltségi monopóliumért folytatott harcáról. Egy külön alfejezet leleplezi a katolikus egyháznak a modern burzsoá történetírásban megnyilvánuló apológiáját. De ez nem pótolhatja azt, hogy hiányzik a vallás és az egyház történetének és a tömegek tudatára kifejtett hatásainak jellemzése. Nem elég pontosan fejtik ki a középkori kultúra antif feudális és egyházellenes elemeinek társadalmi alapját sem. Helyesen kezdik el ezeknek az elemeknek a jellemzését a népi alkotásokkal /596, 599.l./, de már a 11-12. századtól kezdve sürgősen a városiaknak tulajdonítják a vezető szerepet ebben az eszmei ellenállásban. Kik értenek a szerzők városiak alatt? Milyen társadalmi rétegnek tulajdonítják a "városi kultúra" létrehozását, ha pl. "városi irodalom" mellett külön alfejezetet hoznak "az alsóbb városi rétegek költészete" címmel? A városi irodalomról szóló alfejezetben a városiakat világosan szembeállítják a "köznéppel". A középkori Róka-regény elemzéséből világos, hogy a szerzők "városiak" kifejezést a "gazdag városi felső rétegek" szinonimájául használják a "köznéppel" szemben.

Ezzel szemben a "városiak" kulturája - a szerzők állítása szerint - ugyanakkor visszatükrözte "az egész városi lakosság érdekeit a maga egészében"/600.l./, valamint a parasztok érdekeit is. Ez a sok osztályt felölelő "korai városi kultúra", amely állítólag a polgárság körül összpontosult, alkotja a 24. fejezet nagyrésznének tartalmát. A szerzők mosterségesen a "korai városi kultúra" körébe utalják a legkülönbözőbb ideológiai jelenségeket. Ugyanakkor elkerüli figyelmüket a 11-13. századi város valóban központi alakja - a kézműves - a középkori város egész anyagi kulturájának igazi meg-

teremtője. A kézművesekről, a városi lakosság fő középső rétegéről még említés sem történik, ezzel szemben gyakran esik szó "a gazdag felső rétegekről" és az "alsó plebejusi rétegekről", amelyek közösen szembenállnak a feudális-egyházi kultúrával.

Míg a 24. fejezetben a felső városi rétegek kulturája még a "városi kultúra" gyűjtőnép alatt szerepel, addig a 25. fejezet közvetlenül a "polgári ideológia születésé"-vel foglalkozik, bár a tankönyv - érthető okból - még igen keveset szól a polgárság kialakulásáról. Itt bevezetik a "korai polgári kultúra" fogalmát /627.l./. Mivel az előző fejezet a 13. századdal zárul, kiderül, hogy a 14.15. századi európai kulturáról a szerzők nem tartanak érdemesnek semmit sem említeni azokon a jelenségeken kívül, amelyeket feltétlenül polgári ideológiának neveznek.

A polgárság természetesen élenjáró szerepet játszott ebben a korban, de nem szabad elfelejteni, hogy minden időben a kultúrában a legnagyobb alkotások a népre mennek vissza. Amikor Danté, Petrarca, Bocaccio alkotásairól, a korai olasz reneszánsz festőművészeiről, építészeiről, tudósairól szólnak, akik halhatatlan szellemi értékekkel gazdagították az emberiséget, a könyv szerzői lényegében tagadják alkotásaik népi forrásait. A 634. oldalon azt állítják, hogy "a reneszánsz kulturája a kizsákmányoló osztályok, elsősorban a felfelé törvő ifju, aktiv és harácsoló polgárság - kulturája volt". Ennek a tételnek az alátámasztására rendkívül leegyszerűsítő módszert alkalmaznak: a humanisták eszméit közvetlenül a polgárság kereskedelmi és ipari tevékenységéből vezetik le.

A szovjet tudósok nem dolgozták ki eléggé a szláv népek középkori kulturájának kérdéseit és ez meg is mutatkozott a tankönyv 26. fejezetén. Többek között nem elemzik pontosan a bizánci kultúra és a szláv népek kulturája közötti kölcsönös kapcsolatokat. Részben csak a kulturális tényezők neveinek felsorolására szorítkoznak.

Nem tárgyalja a tankönyv világosan az említett népek zömének eredetét. Így a román nép keletkezése helyett a román nyelv kialakulásának kérdését fejtegeti /531-532.l./ A "törzs", "törzsi hercegség", "nép" kifejezés több ízben szerepel a különböző fejezetekben /pl. a 143, 159, 251 lapon/, de elméletileg nem tisztázott, a szerzők még meg sem próbálják a történeti fogalmak ismérveinek jellemzését. A "nemzet" fogalmat néha nem helyesen használják. Néhány esetben a nemzetek kialakulásában fő tényezőnek az ország politikai egyesítését tartják. A terület közösségét, mint a nemzet egyik ismérvét, összezavarják az ország politikai egyesítésével /398.l./

Nincs ellenvetésünk a középkori történetnek a bevezetésben kifejtett periodizálásával szemben; de nem pontosan formulázzák meg a középkor végének kérdését. A 6. oldalon a 17. századi angol polgári forradalmat belefoglalják a középkor történetébe, a 12. és 13. oldalon a középkor végére és

egyben az ujkor elejére utalják. Mint ismeretes, nálunk a 17. századi angol polgári forradalmat szokás az ujkor kezdetének tekinteni. Tehát, ha pontosan akarjuk megfogalmazni, a középkor nem az angol polgári forradalommal, hanem annak előestéjével zárul. Bár a bevezetésben a 11.-15. század közötti időközt helyesen a "fejlett feudalizmus korszakának" nevezik, ez az elnevezés miatt, miért nem, hiányzik a tankönyv megfelelő részének címéből.

Mulasztásnak tartjuk, hogy a szerkesztők sietve elhagyták az arabokról szóló fejezetet, és meg sem várták a keleti országok középkori történeti tankönyvének megjelenését, amelyre utalhattak volna a tanulók számára. Több helyen említés történik az arabokról, európai hódításaikról, kultúrájukról, sőt még térképet is közölnek birodalmukról, de általános jellemzést nem adnak történetükről. Ezt a hiányosságot részben azzal lehetett volna pótolni, hogy áttekintést adtak volna a középkori nemzetközi kapcsolatokról /ilyen áttekintés általában rendkívül fontos/. De helyesebb lett volna önálló fejezetet szentelni az araboknak, hiszen ezt a tankönyvet nemcsak az egyetemek, hanem a pedagógiai főiskolák történeti fakultásai is használni fogják tankönyv gyanánt, az utóbbiaknak a tantervében pedig nem szerepel külön diszciplínaként a középkori keleti országok története, hanem mind az arabok, mind Törökország története az általános középkori történet programjába tartozik bele.

Hiányzik a könyvből egy olyan fejezet, amely a burzsoá történetírás kritikájával és a középkori történelem kutatásában az orosz és szovjet tudósok által elért eredmények bemutatásával foglalkozna. Igaz, hogy egyes fejezetek bírálattal illetik a burzsoá történetírást, de ez az elv nem vonul következetesen végig az egész tankönyvön.

A könyvet általában nagy gondossággal szerkesztették. A szerkesztők kétségtelenül szem előtt tartották, hogy egy tankönyvben minden egyes szót mérlegelni és ellenőrizni kell, hogy a könyvben nincsen másodrangú fontosságú dolog. Sajnos ennek ellenére is akad a könyvben hanyag megfogalmazás. A 10. fejezetben pl. vannak megfogalmazások, amelyek hamis képzeteket kelthetnek a kapitalizmus keletkezéséről. "A segédmesterek állandó fizetett munkásokká válása" c. alfejezetben a szerzők a 14.-15. századi segédmestereket az előproletariátussal, a Firenzében 1378-ban fellépő igazi manufakturális előproletariátust pedig a "plebejusi ellenzékkel" azonosítják. Az anyag még nincs eléggé összefogva: Engels ugyanazon idézete pl. háromszor ismétlődik különböző fejezetekben /66, 102 és 139.1./ Megesik az is, hogy ugyanazokat az eseményeket ismétlik.

Nem minden fejezet egyforma értékű a kompozíció arányossága, a tárgyalás pontossága, stilisztikai kidolgozottság tekintetében. Ebben a szempontban legsikerültebbek a 11, 12, 18. fejezetek, amelyek olvasmányos anyagot nyújtanak. De mellettük találunk olyan fejezeteket is, amelyek nincsenek

ológgé kidolgozva, szárazak és nem elég kifejezők.

Ez az első kötet igen vastag. Előkészületben van a második kötet, amely a 16. század elejétől a 17. század derekáig terjedő időszakot öleli fel. Azt hisszük, hogy a középkor történetének három része összevéve sokkal többre fog terjedni, mint ezer oldal. Egy ilyen vastag könyv inkább tansegédletnek való, mint tankönyvnek, hiszen egy tankönyvnek szorosra fogott anyagot kell nyújtania és szigorúan kell alkalmazkodnia az állami programhoz.

A középkori politikai történet bonyolult és változatos tényeinek tanulmányozását nagyban megkönnyíti az, hogy a könyvhöz mellékeltek gondosan előállított, színes térképeket, valamint szövegekben 32 kisebb léptékű térképet. Ezek jól szemléltetik az egyes népek és országok történetét.

- . -

A középkor története az emberi társadalom fejlődése egységes képeinek alkotó része. A különböző népek és országok konkrét történetének tanulmányozása a feudális korszakban, gazdag forrás a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek megértéséhez. A szovjet középkorászoknak a történelmi materializmus utmutatásait követve, szakadatlanul emelniük kell munkájuk elméleti színvonalát.

Meg kell jegyeznünk, hogy a burzsoá reakciós történészek és filozófusok a középkor történetét az idealizmus, a szellemi sötétség, a fajgyűlölet eszközéül használják fel. A szovjet tudósok felelősségteljes és megtisztelő feladata, hogy leleplezzék az ő agyszüleményeiket és velük szemben objektíven, szigorúan tudományos alapon világítsák meg az egyetemes történetet. El kell ismernünk, hogy a bírált kollektív munka szerzői - a könyv fogyatékoságai mellett is - értékes hozzájárulással gyarapították a szovjet történettudományt.

- - -

K Ö N Y V I S M E R T E T É S

A Csehszlovák Köztársaság története. Tankönyv a gimnáziumok és pedagógiai gimnáziumok IV. osztálya számára. Bratislava, 1952, 328.1.^{x/}

Irták: Ján Dekan, Jozef Macek, Václav Husa, Mária Husová, Arnošt Klima, Juraj Doležal, Václav Král. A szlovák történelemre vonatkozó részeket kiegészítették Ján Dekan, Peter Ratkoš, Ján Tibenský, Jaroslav Dubnický, Karol Goláň, Miroslav Kropilák, Miro Hysko.

- . -

Ezt a tankönyvet a cseh és szlovák történettudomány neves képviselői állították össze. Szövege az általános gazdasági-társadalmi fejlődés ábrázolásánál figyelembe vette a szlovák nép fejlődését is, de a szlovák nép politikai történetére, a magyar államon belül elfoglalt helyére és a magyar néppel való kapcsolataira utaló külön fejezetek is kiegészítik.

Mielőtt rátérnénk a tankönyv anyagának legalább futólagos ismertetésére, meg kell jegyeznünk általánosságban azt, hogy ez a tankönyv következetesen igyekszik alkalmazni a történelmi materializmus módszerét a cseh és szlovák nép fejlődésének menetére. A könyv fő célja, megmutatni, hogyan érvényesülnek a társadalom fejlődésének alapvető törvényszerűségei a cseh és a szlovák nép történetében. A gazdasági és társadalmi viszonyok elemzéséből indul ki és ezekből magyarázza meg az osztályharc különböző szakaszait és formáit. Nagy gondot fordít a könyv arra, hogy a régi cseh, szlovák és magyar burzsoa történetírás hamisításaival, uszító hangjával szemben a történelmi igazságot mutassa meg a mai Csehszlovákia ifjuságának. Kimutatja a cseh uralkodó osztályoknak a szerepét a cseh sovinizmus felszításában, az igazságnak megfelelően ábrázolja a szlovák és a magyar nép kapcsolatait, közös harcait közös elnyomók ellen, épp úgy, mint a cseh és német nép közös harcait. Ezek a szempontok igen fontosak a mi számunkra is, hiszen a múltban a magyar és a csehszlovák uralkodó osztályok egyaránt a nacionalizmus és sovinizmus mérgeivel rontották meg a szomszédos népek kapcsolatait, és ez a káros, népellenes politika éppen a történelemtankönyvekben tükröződött nagy élességgel. Már az isko-

lában egymás gyűlöletére nevelték az ifjúságot, elidegenítették egymástól, saját önző osztályérdekeik védelmére. A Szovjetunió meghozta szabadság ezen a téren is döntő fordulatot jelentett, a felszabadult magyar és csehszlovák nép érdekeit szolgáló történettudomány már az iskolában egymás megbecsülésére, egymás értékeinek tiszteletére, közös multunk igazságainak szeretetére tanít. Számunkra talán ez a legfontosabb tanulság, amelyet ebből a könyvből le kell szűrünk, egyúttal igen fontos az a segítség is, amelyet az új csehszlovák történettudomány e tankönyv révén is a magyar történészeknek nyújt azon a téren, hogy világosabban lássák a megoldandó közös problémákat, közös multunk felderítetlen szakaszait és a csehszlovák történészekkel vállvetve láthassanak hozzá a közös feladatok megoldásához.

A könyv az őskorral kezdi a tárgyalást, megmutatja azt a hatalmas utat, amelyet az ősemler megtett a civilizációig. Részletesen ismerteti a Csehszlovák Köztársaság területén egymást váltogató őskori kulturákat. Természetesen nem szorítkozik a leletek pusztá leírására, hanem megmutatja azt a gazdasági és társadalmi fejlődést, amelyet ezek a leletek tükröznek.

A feudalizmus kezdeteiről szóló fejezetben ismerteti a szlávok bevándorlását a ma általuk elfoglalt területre, amely valószínűleg már i. u. a 2-3. század fordulóján kezdődött. Az írásos források a 6. századtól adnak részletesebb képet a szláv társadalomról. Ez ebben a korszakban már az ősközösségi szervezet bomlásának a szakaszában van, az osztályviszonyok már kialakulóban vannak. Az első szláv állam a hódító avar törzsek ellen alakul ki, egy Samo nevű frank kereskedő vezetése alatt a 7. század közepén. Ez a szláv állam, amelynek magva valószínűleg Morvaország, Nyitra vidéke és Alsó-Ausztria volt, még a frank birodalom támadását is vissza tudta verni, Samo halála után azonban valószínűleg kisebb egységekre bomlott.

Ez az államalakulás már a feudális osztályviszonyok kialakulásának a korába esik. E viszonyok kialakulásának alapvető feltétele a termelőerők olyan fejlettségi foka volt, amely mellett a földművelés már lehetővé tette a kizsákmányolást. A termelésnek ez a fellendülése a leletanyagok alapján a 8-9. századra tehető. A termelőerők fejlődése természetesen lehetővé tette egy katonáskodó uralkodó osztálynak a kiválását és idővel megteremtette az államalakulás feltételeit. Így alakul ki azon a területen, amely valamikor Samo államának a központja volt, a nagymorva birodalom. Ez a prefeudális állam a német expanzió ellen született meg, Mojmir morva fejedelen elűzte a németbarát Pribina nyitrai fejedelmet és ezzel egyesítette ezt a területet. Pribinát Német Lajos a Dunántúlon kárpótolta, Pribina ezen a területen buzgón terjesztette a kereszténységet és németesített. Mojmir utóda, Rastislav folytatta a németellenes politikát,

ezért hívta meg Bizáncból Konstantint és Metódot, a szláv liturgia megalapítóit. Az önálló szláv egyházi szervezetért és a morva állam önállóságáért folytatott harcot azonban Svätopluk fejedelem elárulta, németbarát politikát folytató országán belül, Metód ellenében a német papokat támogatta és ezért, bár külsőleg meg tudta védeni országát a német fennhatóság ellen, az erőszakra felépített, belsőleg gyenge állam halála után hamarosan a német terjeszkedés áldozatává lesz. Jelentőségét azonban mutatja az a tény, hogy itt kialakuló magyar állanszervezet a legtöbb ilyen vonatkozású fogalomnak a nevét a szlávból vette át, tehát szláv mintára formálódott ki. A könyv igen helyesen emeli ki a politikai történet során I. és II. Mojmir haladó és Svätopluk reakciós szerepét és méltó helyet biztosít Konstantinnak és Metódnak a szláv művelődés történetében. A nagymorva állam belső berendezéséről, az osztályviszonyok jellegéről azonban nem mond semmi határozottat és ezzel a történetírás egyik fontos feladatára utal, hogy különösen a régészet eredményei és további kutatások alapján fényt derítsen az állam belső fejlődésére.

Ezek után a könyv áttér a cseh állam kialakulásának az ismertetésére. Ennek kezdetei a 10. századra nyulnak vissza, addig a cseh területek a nagymorva birodalom fennhatósága alá tartoztak. Az államalakulás első évtizedeibe esik Vencel fejedelem meggyilkolása. Ezt az eseményt később az uralkodó osztályok kihasználták egy Szent Vencel-hagyomány kiépítésére, amelynek semmi köze sem volt a dölgöző nép érdekeihez, és csak arra volt jó, hogy az uralkodó osztályok a huszita hagyományok ellen játsszák ki. A 11. század elejéig a kialakuló cseh államot még állandó belső harcok rázzák meg, az egyre erősödő fejedelmi hatalom természetesen nagy támogatásra talál a keresztény vallásban és a papságban.

Szlovákia területét a magyarok még nem szállták meg a 10. század folyamán, egyideig /a hatvanas évektől kezdve/ valószínűleg egyrésze a cseh államhoz tartozott, Boleszláv lengyel király pedig szintén meg akarta hódítani, de végül is a 11. század folyamán belekerült a kialakuló magyar állam keretei közé.

A könyv ezek után általános képet ad a feudális osztályviszonyok megerősödéséről, a nemesség kialakulásáról, a jobbágyság helyzetéről, rámutat arra, hogy a rabszolgaság intézménye, amely sohasem vált uralkodó jellegűvé, a 11-12. század folyamán teljesen eltűnik. A korszak a feudális széttagoltság kora, de már ekkor megjelennek a kézműves-ipar és a kereskedelem első fornái. A politikai harcok eléggé részletes ismertetése után a szerzők itt rátérnek a kultúra ismertetésére, rámutatnak a már ekkor jelentős eredményeket felmutató kultúra osztályjellegére. Véleményünk szerint a politikai eseményeknek, a különböző trónviszályoknak ilyen

részletes ismertetése tulterheli a középiskolás tanulókat. A középiskola végeredményben még nem szakembereket nevel, hanem a történelemórákon a társadalom fejlődésének menetére, hazafiasságra és igazi nemzetköziségre akar nevelni. Épp az előbbi érdekében pedig jobb lett volna elvileg tárgyalni a feudális széttagoltság kérdését és a politikai eseményekből még inkább csak a lényegre utalni.

A feudális monarchiáról szóló fejezetben először a termelőerők fejlődését ismerteti könyvünk, rámutat a német és egyéb telepítés fontosságára. Ez a telepítés általános kelet-európai jelenség volt ebben a korszakban, szervezői a király és az egyház mellett a nemesség képviselői is. Kétségtelen, hogy ez a telepítés hozzájárult a mezőgazdaság színvonalának emeléséhez, azonban a burzsoa történetírás túlértékelte a telepítés szerepét, azt hirdette, hogy ez hozta meg a mezőgazdasági termelés fontos technikai újításait is /pl. az ekét/. A régészeti leletanyag természetesen megcáfolja ezt a burzsoa hamisítást. A 13. század egyúttal az ipar, a városok fejlődésében is igen fontos. A könyv részletesen ismerteti a városok fejlődését és belső társadalmi tagozódását.

A gazdasági fejlődés ismertetése után tér át a könyv ismét a politikai életre. Az uralkodó a feudális monarchia kiépítésére törekszik, de ebben a törekvésében először is az egyházzal jut ellentétbe. Az egyház Csehországban és Magyarországon egyaránt igen jelentős kiváltságokat biztosít magának ebben a korszakban. Mellette pedig az uralkodói hatalomnak egyre nagyobb versenytársa a nagybirtokos főnemesség. II. Přemysl Ottokár uralma után a főnemesség egyre nagyobb tért hódít, viszont már 1309-ben legalább is részleg meg kell hátrálnia egy még ifjabb versenytárs, a városi patriciátus előtt, amely - ha csak ideiglenesen is - bizonyos engedményeket csikar ki a főnemességtől.

Csehország megerősödése és politikai súlyának növekedése, amely már az utolsó Přemysl-uralkodók alatt jelentős volt, a 14. század folyamán, a Luxemburgi dinasztia uralkodása idején még nagyobb léptekkel halad előre. János és főképpen IV. Károly ügyes külpolitikájuk mellett főképp az egyház segítségének köszönhetik hatalmuk gyarapodását. Károly a főnemességgel szemben kénytelen kompromisszumos politikát követni, jogait nem tudja lényegesen megnyírni, a városokban viszont egyértelműen a kereskedő patriciátust támogatja a céhes iparosokkal szemben. Ez összefügg egész kereskedelem-politikájával, amely arra irányult, hogy Prágából hatalmas kereskedelmi központot építsen ki. A könyv nagy érdeme itt az, hogy élesen szembefordul a burzsoa történetírás rajzolta idealizált képpel, amely Károlyt Csehország édesatyja és a Német Birodalom mostohaatyjaként ábrázolta, és rámutat arra, hogy Károly városfejlesztő politikája egyúttal a német elem támogatását is jelenti.

Magyarországon a századforduló az uralkodói hatalomnak ideiglenes meggyengülését okozza, ami lehetővé teszi az oligarchák önállósodási törekvéseinek sikerét. Ilyen oligarcha a Trencsénben külön udvart tartó Csák Máté. A városok vele szemben a királyi hatalmat támogatják, és fejlődésük valóban csak Csák Máté halála után van biztosítva, mert addig a kiskirályok feudális belháborúi akadályozzák a városok gazdasági erősödését és fellendülését. A tankönyvnek ebben a részben élesebben kellett volna elítélnie Csák Máté reakciós szerepét, a központosítással szemben elfoglalt helytelen álláspontját. Csák Máté alakja ugyanis a szlovák burzsoa történetírásnak igen kedvelt ütőkártyája volt, alakjának helytelen értékelése pedig még az új marxista magyar történetírásban is kísértett. Az ilyen káros illuziók gyökeres felszámolása csak növelné a tankönyv érdekeit.

A 14. század Csehországban a feudális állam virágkora, de a válság jelei már ekkor megmutatkoznak. A népi tömegek ellenállása a feudális kizsákmányolással szemben különböző eretnek-mozgalmak formájában folyik. A feudális kultúra hatalmas alkotásokat hoz létre az uralkodó osztályok érdekeit szolgáló művészeti ágakban, de ugyanakkor már a fennálló rend bírálata is szóhoz jut, természetesen a valóságos irodalmon belül.

A feudalizmus válsága a 14-15. század fordulóján éleződik ki. Minthogy az egyház ekkorra a legnagyobb földbirtokos, a legkiméleltlenebb kizsákmányoló, a népi tömegek haragja elsősorban az egyház ellen fordul. De az egyház ellen fordul az egyre nagyobb földbirtokokra vágyó nemesség is. Persze a nemesi osztályon belül is élesednek az ellentétek a nagybirtokos arisztokrácia és a köznemesség, a lovagok között. A város, amely idegen elem a feudális társadalmon belül, összeütközésbe kerül a feudális uralkodó osztályokkal, de a városon belül is éles osztályharc dúl a patriciátus, a kézművesek és a városi szegény nép közt; ez a harc Csehországban nemzeti formákat is ölt, lévén a patriciátus zömében német, a kézműves réteg és a szegények pedig csehek. Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy "a feudalizmus válsága" kifejezés ebben a korszakban talán korai. A csehszlovák történészek között is vannak ma számosan, akik ellenzik ezt a megfogalmazást. A kérdés mindenestre még alapos kutatást és széleskörű megvitatást igényel.

Az osztályellentétek kiéleződésének időpontjában lép fel Hus János, a népből kikerült tudós és pap, aki rettenthetetlen bátorsággal képviselte a nép érdekeit a kizsákmányolás ellen és tanításainak igazságát halálával pecsételte meg. Hus fellépése ideológiai síkon is kiélezte az osztályellentéteket. Halála után a városi és falusi szegényeket, a kézműves iparosokat és a főnemesség egy részét egybefoglaló széles egyházellenes koalíció alakult ki, amelyben

a döntő szerep természetesen a hegyekben gyülekező, forradalmi népé, a jobbágyoké és a városi szegénységé. Amikor a nemzetközi reakció a pápa szervezésével kereszties hadjáratot indít a csehországi forradalmi mozgalom ellen, a nép egy dél-csehországi lovagnak, Jan Žižkának a vezetése alatt eredményesen száll szembe az intervencióval. Mihelyt azonban a külső veszély elmúlik, a városi iparos ellenzék a háttérbe szorítja a szegénységet és a maga kezébe keríti a vezetést. Táborban és egyéb központokban megvalósítja a fogyasztási kommunizmust, de elsősorban a hadi helyzetre való tekintettel. A termelőeszközök társadalmasításáig persze a kézműves-iparos polgárság nem tudott eljutni. A városi polgárság érdekeit képviselő Žižka minden kompromisszumot elhárító politikája megnyerte számára a szegénység támogatását is. Halála után azonban az egykori egységfront, amely már eddig is ingatag lábakon állt, teljesen megbomlik. A nemzetközi reakció kihasználja a huszita tábornak ezt a belső bomlását, elszigeteli a haladó tábort, megegyezik az áru-
ló városi polgársággal és a lovagokkal, utána pedig fegyveres erővel veri le a megmaradt huszita erőket.

A huszita mozgalom mégis a cseh történelem legfényesebb korszaka, ahogy Gottwald elvtárs mondotta. A mozgalom elsősorban társadalmi mozgalom volt, a feudális társadalmat megreformálásáért harcolt, persze az igazságosabb társadalmi rendért küzdő szegénység mozgalomát a polgárság ki tudta használni a maga osztályérdekei szempontjából. Ugyanakkor nemzeti harc is volt ez a német befolyás ellen. A husziták a szomszédos országokban is terjesztették eszméiket, és ezek az eszmék nagy visszhangra találtak mindenütt a feudális rend által elnyomott tömegekben. A kulturális fejlődés terén is nagy fejlődést jelentett a nemzeti nyelv jogainak hangsúlyozása. Ezért van az, hogy a későbbi cseh történelem során a haladó mozgalmak mindig visszatértek a huszizmus forradalmi hagyományaihoz és ezekből merítették erőt.

A huszita forradalmi mozgalom leverése után Csehországban elúrhodják a reakció. A huszita harcosok könyveinek elmenekülni hazájukból, számos helyen találjuk őket idegen szolgálatban. A néptömegek csalódtak a huszita mozgalomban, ezt a csalódást és a nép kérlelhetetlenségét az uralkodó feudális reakcióval szemben fejezi ki Petr Chelčický, a dél-csehországi gondolkodó, a cseh testvérek felekezetének megalapítója. A tankönyv Chelčickýt utópikus szociálistának nevezi. Véleményünk szerint ez a kifejezés itt helytelen, az utópikus szocializmus egy meghatározott későbbi korszak teréke. Helyesebb volna a szocializmus előfutárának nevezni, ez a kifejezés Kautsky könyve óta meghonosodottnak tekinthető. A huszita mozgalom hatása természetesen megmutatkozott Szlovákiában, de Magyarország egyéb területein is, elsősorban a Délvidéken és Erdélyben, ahol 1437-ben kerül sor nagy parasztfelkelésre. Szlovákiában a mozgalom hatásának és Jiskra cseh zsoldosvezér uralmának az a jelentősége, hogy a

szlovák városokban a szlovák polgárság átveszi a vezetést a német kisebbségtől, mindenütt a cseh nyelv lesz a hivatalos a latin és német helyett. A cseh testvérek mozgalma megerősítette a jobbágyok ellenállását a földesurakkal és patriciusokkal szemben. A huszitizmus szlovákiai hatásának kihangsúlyozása a cseh-szlovák kapcsolatok haladó hagyományainak alátámasztása szempontjából kétségekívül igen fontos, és helyes az, amit a tankönyv ebben a vonatkozásban elmond, De utalni kellene arra is, hogy Jiskra a központosított magyar állam kifejlődése szempontjából reakciós szerepet játszott és itteni, a Habsburgok érdekében kifejtett működését határozottan el kellene ítélni.

A könyv részletesen ismerteti Mátyás és Poděbrad György viszálykodását, amelyet a pápa szított, utána pedig rátér a gazdasági viszonyok alakulására a 15. század végétől. A századfordulótól kezdve a nagybirtok igyekszik kiterjeszteni a saját kezelésében lévő földeket, kivitelre termel gabonát. A kivitel főképp Németországba és az alpi tartományokba irányul, de egy része Észak- és Nyugat-Európába is eljut. A nemesség ipari vállalatokat is alapít és új lendületet kap a bányászat. Az allodiális föld kiterjesztése persze az osztályharc élesedésével jár együtt, a parasztság, ha lehetősége van rá, a városokba menekül, a vidék szinte elnéptelenedik. A könyv beszámol számos parasztfelkelésről és városi mozgalmakról, amelyek arra készítetik a feudális uralkodó osztályokat, hogy egyre határozottabban kodifikálják a feudális jogot. Ez egyúttal a városok háttérbeszorulását is jelenti, a polgárság és nemesség harcából a főnemesség kerül ki megerősödve és ez foglalt el egyre jelentősebb helyet az ország politikai életében. Ez a korszak egyúttal a művelődés szélesebb körökben való elterjedésének, a cseh nyelv egyre jelentősebb fejlődésének is a kora.

A Habsburgoknak a cseh és magyar trónra kerülése és a Habsburg-monarchia központosító törekvései súlyos következményekkel jártak a cseh és szlovák nép számára. Ez a ténye egyrészt a katolikus egyház fokozott súlyát jelentette, másrészt azt, hogy az államapparátusban a német és magyar uralkodó osztályok kerültek az élre, a cseh és szlovák nép egyre inkább az alávetett nép helyzetébe süllyedt alá. 1547-ben a cseh rendek megkísérik az első ellenállást a központosító törekvésekkel szemben, az ellenállás élén a városok állnak, de a központi hatalom fegyveres erővel leverti ezt a mozgalmat és a cseh városok politikai szerepe még inkább csökken. A jezsuita befolyás erősödése Csehországban újból erélyes ellenállást váltott ki, II. Miksa a németországinál nagyobb vallásszabadságot volt kénytelen engedélyezni Csehországnak. Vallási köntösben ismét társadalmi ellentéteknek a kiéleződéséről van itt szó.

A szlovák nép számára a 16. századi török hódítás, amely részben közvetve, részben közvetlenül érintette a szlovákokat, súlyos megpróbáltatást jelentett. A reformáció viszont, a cseh irodalmi nyelv használatának széles körökben való elterjedése jelentősen megerősítette a szlovák nép állását a soknemzetiségű monarchiában.

A 16.-17. század fordulóján újabb jelentős gazdasági változások mennek végbe ezen a területen. A főnemesség nagybirtokai egyre nagyobb területet ölelnek fel, gazdasági és ennek megfelelően politikai súlyuk egyre inkább megnő, míg ugyanakkor a köznemesség és a városi polgárság szerepe csökken. A nagy tengerentúli felfedezések, a kereskedelmi utak eltolódása igen negatív hatást gyakorolt a cseh ipar és kereskedelem fejlődésére. A cseh ipar még mindig céhi kezek között mozgott, csak egyes iparágakban /főleg a textiliparban/ kezd kifejlődni a faktorális-rendszer. Az "árforradalom", ez az általános európai jelenség, a bányászat, különösen a nemesércbányászat hanyatlása kiélezi az osztályellentéteket. A könyv több példát is hoz fel az osztályharc erősödésére.

A gazdasági válság kiélezte az ellentéteket az uralkodó osztályon belül is. Így került sor a központi kormány elleni fellépésre 1618-ban, ami a harmincéves háború kezdetét jelentette. Ez a Habsburg-ellenes harc azonban nem vált a cseh nép nemzeti felszabadító harcává. A városi polgárság és a köznemesség már nem volt elég erős, tulajdonképpen néhány protestáns főúrnak a hatása alatt állott, ezek pedig a katolikus és Habsburg-hű főnemességgel szemben egyéni érdekeiket védelmezték. A nép eleinte sok helyen csatlakozott a harchoz, a jobbágyfelszabadítás követelése azonban a legélesebb ellenzésbe ütközött az uralkodó osztályok részéről, ez viszont természetesen elvonta a népet a harctól. A rendi vezetők különben sem bíztak a népi megmozdulás erejében, hanem idegen segítségben és zsoldos seregekben. Így a harc tulajdonképpen az uralkodó osztály két tábora közt folyt, a rendi ellenállás veresége azonban a Fehérhegyi csata után súlyos következményekkel járt az egész cseh népre.

A győztes Habsburgok és főnemesi cinkosaik gazdaságilag tönkretették az országot, ugyanakkor egyre jobban fokozódott a politikai, nemzetiségi és kulturális elnyomás. A nagybirtokos-klerikális reakció győzelme után hivatalosan is kimondták, hogy az ország a lázadás miatt elvesztette minden eddigi jogát és kiváltságát. A rendi gyűlésen a köznemesség és a városok befolyása már teljesen jelentéktelen volt, a főnemesség uralta a terepet.

A harmincéves háború menete egyre súlyosabb következményekkel járt Csehország lakosságára nézve, ennek megfelelően egyre sűrűbbeké váltak a parasztfelkelések is. A

háborus korszakból a főnemesség és az egyházi hierarchia került ki megerősödve, míg a köznemesség és a polgárság meggyengült. A hosszú háború és az elnyomás fokozódása természetesen a jobbágyság szempontjából járt a legsúlyosabb következményekkel, a nagybirtok könnyörtelenül fokozza a jobbágyok kizsákmányolását, növeli a robotot valamint a pénzbeli és természetbeni szolgáltatásokat egyaránt. Ehhez az elnyomáshoz járul a nemzetiségi és kulturális elnyomás, amely a cseh nép legjobb fiait az emigrációba kergeti. Komenský ekkor került Magyarországra, sárospataki működését a könyv külön kihangsúlyozza.

A harmincéves háború után a parasztság fokozódó elnyomása egyre újabb felkelésekre, harcokra vezet. Ezeknek a sorába tartozik a szlovák Jánošík harca is, aki résztvett II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában, ennek bukása után pedig kis csapata élén harcolt a földesurak ellen. Ezeknek a harcoknak igen nagy a jelentőségük, mert kimutatták azt, hogy a cseh és szlovák nép nem adja meg magát elnyomóinak. A küzdelem főként a német és magyar uralkodó osztályok képviselői ellen irányult, és ennek során gyakran megmutatkozott a cseh és szlovák dolgozó nép nemzetközi szolidaritása a magyar és német néppel.

A könyv ezután részletesen ismerteti az osztályharc különböző eseményeit szlovák területen, hangsúlyozza, hogy a magyar rendek ugyan az ország függetlenségéért harcoltak, de ugyanakkor a törökökkel és azok nyugati szövetségeseivel álltak kapcsolatban, a harcok feudális vezetői pedig a maguk osztályérdekeiben igyekeztek kihasználni az eseményeket. A hosszú harcok jelentős mértékben akadályozták Magyarország gazdasági fejlődését, a szlovákiai városok ennek következtében már nem tudtak újból feljutni arra a színvonalra, amelyen a korábbi századokban álltak. A Habsburg-ellenes függetlenségi harcok értékelése kétségtelenül igen nehéz probléma éppen a nemesség vezető szerepére való tekintettel. De talán mégis pozitívabban kellene értékelni ezeket a háborukat, hiszen az idegen gyarmatosítás ellen irányultak, minden nemesi korlátozottságuk mellett is.

A következő főfejezetben a tankönyv a tőkés termelés kezdeteiről számol be, rámutat a manufakturális termelés elterjedésének jelentőségére. A cseh tartományokban ez a fejlődés már eléggé nagy méreteken folyik. A központosított abszolút állam támogatta a kapitalizmus kifejlődését, Magyarországon azonban, ahol a nemesség megtartotta vezető szerepét, a kormányzat nem folytatott ilyen ipartámogató politikát, hanem egyre nyiltabban zsákmányolta ki Magyarországot, mint nyersanyagot adó területet. Ennek volt a következménye az, hogy a gyarmati sorban tartott szlovák jobbágyság még az ugyancsak teljesen kizsákmányolt cseh jobbágyságnál is viszonylag súlyosabb helyzetben van.

A könyv részletesen ismerteti a cseh manufaktúraipar eredményeit, a murkások helyzetét, és ugyanakkor rámutat arra, milyen súlyos következményekkel járt a Habsburgok gyarmatosító politikája többek között a szlovák népre is. Mária Terézia csupán a mezőgazdaság fejlődését volt hajlandó előmozdítani. Természetes, hogy mind Csehországban, mind Szlovákiában ebben a korszakban egyre hatalmasabb parasztfelkelésekre kerül sor, amelyek végül is arra kényszerítik a kormányzatot, hogy bizonyos részleges javításokat eszközöljön a jobbágyság helyzetén. Talán itt kellene megjegyezni, hogy a Habsburg-gyarmatosítás kérdése, amely a marxista magyar történetírásban is általánosan elfogadottnak számított, felülvizsgálatra szorul, pontosabban kellene megvizsgálni, milyen jellegű is volt a Habsburgok gazdaságpolitikája Magyarországon. Ennek a kérdésnek a tisztázása elősegítené az eredeti tőkefelhalmozás kérdésének a megoldását is, amelyet a tankönyv nem tárgyal meg. A tőkés viszonyok kezdete persze ideológiai téren is a megfelelő következményekkel jár; a 18. században, már annak első felében megindul a szlovák nemzeti öntudat kialakulása, Bél Mátyás, Krman Dániel, a század végén pedig Bernolák, Bajza és Fándli ennek az öntudatosodásnak a kifejezői. Fellépésük bírálatot jelent elsősorban a fennálló feudális viszonyok felett. Ez a fejezet lényegében véve a 18. század végén fellépő és jelentős szerepet játszó emberekkel foglalkozik, ezért véleményünk szerint helyes volna a későbbi korszakban tárgyalni. A fejezet mostani elhelyezéséből különben is az a furcsaság keletkezik, hogy a szlovák megújulás képviselőit jóval korábban tárgyalja a könyv, mint a cseh nemzeti megújulás nagy alapjait, s ezzel teljesen elmossa azt a tényt, hogy a cseh társadalom nemcsak a szlovákhhoz viszonyítva, hanem a Habsburg-monarchia többi szláv népe között is a legfejlettebb volt, és éppen ezért ideológiai téren is az első volt, tehát a történeti fejlődés helyes megismerése érdekében is korábban kellene tárgyalni, mint a szlovák nemzeti öntudatosodást.

A kapitalizmus kezdetének a korát a könyv az 1781-1860 közti időre teszi. Ezt az elhatárolást nem tartjuk helyesnek, mert ezzel elsikkad az 1848-as polgári forradalom jelentősége, úgy tűnik, mintha ennek a forradalomnak csak epizódszerepe lett volna, holott a történelmi materializmus elmélete arra tanít, hogy a társadalmi-gazdasági formációk váltakozása forradalmi úton szokott végbenemni, így tehát az 1848-as forradalomnak lényeges helyet kell biztosítani a tőkés társadalmi rendre való áttérésben. Nyilvánvaló, hogy a csehszlovák történészek időközben lezajlott vitái a periodizáció kérdéseiről lényegesen módosítják majd a tankönyvnek ezt a beosztását. A könyv ismerteti a jobbágyság felszabadításának hatását Csehországban és Magyarországon, a francia polgári forradalom befolyását és a századforduló nagy parasztfelkeléseit egészen az 1831. évi kelet-szlovákiai kolera-lázadásig. Ezeknek az volt a tanulságuk, hogy a feudális

termelési mód az uralkodó osztály számára már nem elég előnyös, a kizsákmányolt osztály számára viszont egyenesen elviselhetetlen. Még Magyarországon is, annak gazdasági elmaradottsága ellenére a feudalizmus bomlóban van, Csehországban viszont a fejlődés már viszonylag jelentős létszámú, gazdaságilag nagy nyomorban élő proletariátus kialakulására vezet. Ez a folyamat annyira megijeszti a kormányköröket, hogy egyideig a manufaktúrákkal szemben megpróbálják újból a céhes ipar támogatását, a termelőerők egyre gyorsuló fejlődése azonban hamarosan végetvet ennek a kísérletnek. A manufaktúra-ipar mellett Csehországban már a gyári nagyipar is jelentkezik. A proletariátus persze még Csehországban sem elég erős számbelileg, hogy a nemzeti felszabadító mozgalom élére álljon. A cseh nép érdekeit a cseh nemesség kívánja képviselni, amely ellenzékben van a metternichi rendszerrel szemben. Valójában ez a hazafias álarcba öltözött ellenzékiség csak a népi tömegek elámitására szolgált, amikor a nemesség a cseh nép érdekeiről beszélt, mindig csak a kiváltságos osztályokat tartotta szem előtt, a néphez nem volt kapcsolata.

A 19. század közepéig tartó korszakot a nemzeti megújulás korszakának szokták nevezni. Ennek a mozgalomnak, mint I.V. Sztálin tanítja, sajátos nyelvi jellege van. Ennek az a magyarázata, hogy a cseh nyelvet több mint száz éve tudatosan állandóan háttérbeszorították, a cseh nép legjobb fiait száműzték, a cseh értelmiség nem mondhatta meg a népnek az igazat. A 18. század végén a jobbágyság felszabadításával és egyéb, a belső piac kialakulását előmozdító rendszabályokkal viszont létrejöttek a cseh burzsoa nemzet kialakulásának előfeltételei. Minthogy ennek a nyelvi közösség az egyik döntő ismérve, a cseh nyelvet pedig annyira elnyomták, érthető, hogy a nyelvkérdés kerül előtérbe. A tankönyv ezek után ismerteti a cseh nyelvi és kulturális megújulás adatait, a cseh tudomány, irodalom és művészet fejlődését. Ezt a részt véleményünk szerint erősen ki kellene bővíteni, mert mostani formájában inkább csak utal a nemzeti megújulás egyes szereplőire és problémáira, de nem ad valamelyest is teljes képet. Holott a tankönyv nevelő hatásának éppen a kulturtörténet tárgyalásánál, a haladó nemzeti hagyományok feltárásánál igen nagy lehetőségei vannak. A kulturális fejlődés bemutatásának nevelő hatását jobban fel kellene használni és itt több anyagot nyújtani. Kérdéses az is, vajjon helyes-e Palackyt teljesen haladó jelenségnek beállítani. Igaz, hogy a könyv a későbbiekben rámutat még Palacky politikai hibáira, de 1848 előtti működésének a hiányosságait is meg kellene mutatni, ahogy ezt a szovjet történészek /pl. Udalcov/ meg is szekták tenni.

A kulturális síkon folyó harc természetesen csakhamar általános nemzeti mozgalommá rőtt ki, amelyben a vezetőszerepet a német nagyburzsoázia ellen harcoló cseh iparosok, kereskedők, kistermelők vitték. A kispolgárság a többi osz-

tályt is meg tudta nyerni ennek a cseh piacért folyó harc-
nak. A cseh burzsoázia azonban jól tudta, hogy az osztrák
birodalom fennállása kedvező a kapitalizmus fejlődésére és
ezért nem törekedett arra, hogy ezt a soknemzetiségű álla-
mot szétrobbantsa, hanem csak arra, hogy az államon belül
nagyobb részesedést kapjon az uralomból. Ennek az ideológi-
ai tükröződése az u.n. ausztro-szlavizmus, amely a prágai
Szláv Kongresszusban jutott el tetőpontjára. Helyes lett
volna, ha a tankönyv itt utalt volna már a cseh radikálisok
szerepére, akik elleneztek az ausztroszláv koncepciót és a
függetlenség forradalmi uton való kivívása mellett foglal-
tak állást.

Az 1846-47-es évek válsága és az ennek következté-
ben ujjult erővel fellépő parasztmozgalmak még a nemességet
is arra a belátásra birták, hogy véget kell vetni a fenn-
álló feudális elnyomásnak, a nemesség már korábban is fel-
vetette a robot eltörlésének eszméjét, természetesen önkén-
tes alapon és megváltással. Ez a megoldás viszont nem elé-
gítette ki a parasztságot.

A szlovák nemzeti mozgalom sokkal nehezebb körülmé-
nyek között született. Képviselői itt is elsősorban a kis-
polgári értelmiségből és a városi és falusi kispolgárságból
kerültek ki. Az értelmiség érezte a legsúlyosabban a nemze-
ti elnyomatást, ugyanakkor még igen szoros kapcsolata volt
a néppel, hitt a szlovák nemzet jövőjében, a szláv népekre
támaszkodott, különösen a csehre, amellyel még az irodalmi
nyelve is közös volt. A szlovák nemzeti öntudat kifejlődé-
sében épp úgy, mint a csehében, nagy szerepet játszott az
orosz nép Honvédő Háborúja és a Napoleon felett aratott győ-
zelme. Ez a szlovák megújulás kétségtelenül haladó volt, All
ez elsősorban a Stúr-féle nemzedékre.

A magyarországi nemzetiségek közös főellensége a
Habsburg-abszolutizmus volt, ez ellen kellett volna össze-
fogniok. A magyar középnemesség viszont nem volt hajlandó
feláldozni Magyarország egységét, sőt inkább kihasználta a
helyzetet a többi nemzetiség elmagyarosítására.

Igy következett be 1848. A könyv először a cseh ra-
dikálisok mozgalmait ismerteti. A cseh liberális burzsoázia
az elejétől kezdve igyekezett a mozgalmat mérsékelt irányba
terelni, utólag befolyása alá kerítette az u.n. Szent Vencel
Bizottságot, amelyet a radikálisok alakítottak meg a cseh
nép érdekeinek képviselésére. A Bizottság küldöttsége, amely
Bécsbe vitte a követeléseket, már a burzsoázia befolyása
alatt állott, és minthogy a magyar küldöttségnél később,
március 19. után érkezett csak Bécsbe, sokkal kevesebbet
tudott csupán elérni, mint a Kossuth-vezette magyar küldött-
ség.

A forradalmi mozgalom 1848 tavaszán a vidékre is

kihatott, a cseh radikálisoknak azonban nem volt olyan programjuk, amellyel magok mellé tudták volna állítani a népszéles tömegeit, nem látták elég átfogóan az agrárkérdés jelentőségét. Szlovákiában Janko Král', a költő sokkal élesebben vetette fel ezt a kérdést, a magyar kormány azonban épp ezért hamarosan börtönbe zárta.

A szlovák mozgalom vezetői általában nem fogadták fenntartás nélkül a forradalmat, különösen azért, mert látták, hogy az új magyar kormány nem hajlandó kielégíteni követeléseiket. Agitációjukra, amelyben az agrárkérdést is felvetették, a magyar kormány statáriummal felelt, úgyhogy a mozgalom vezetőinek Csehországba kellett menekülniök, ahol nagy lelkesedéssel fogadták őket.

Itt a nemzeti liberálisoknak egyre jobban sikerült a mozgalomnak nemzeti jelleget adni és elsikkasztani társadalmi követeléseit. Ezt nagymértékben elősegítette a frankfurti birodalmi gyűlés elleni agitáció. Amikor júniusban összeült a Szláv Kongresszus, a cseh burzsoázia állt a Habsburg-birodalom szláv népeinek az élére. A Kongresszus Szózata kiáll a Birodalom mellett, csak azon belül kíván bizonyos polgári szabadságjogokat. A Kongresszus további menetét azonban lehetetlenné tette a prágai nép forradalmi felkelése, amelyet Windischgrätz provokációi robbantottak ki. A liberális burzsoázia azonnal szembefordult a forradalommal, a radikálisok pedig nem tudták a vidék segítségét megszervezni, így a forradalom hamarosan elbukott, azonban így is felkeltette a haladó európai közvélemény figyelmét. Marx a felkelés kudarcáért részben a németek helytelen politikáját okolta.

A prágai felkelés leverése után a liberális burzsoázia már nyíltan láthatott hozzá a Habsburg-birodalom megmentésének politikájához. A cseh képviselők a birodalmi gyűlésben a kormány mellett szavaztak pl. a jobbágyi terhek megszüntetésének a kérdésében. Ők javasolták a birodalmi gyűlés áthelyezését Kronerzitzba /Kremsierbe/. A szlovák vezetők közben ismételten megpróbálkoztak azzal, hogy a szlovák népet a magyar szabadságharc ellen fordítsák. A kormánnyal szövetségben természetesen nem hangoztathattak radikális követeléseket, amelyekkel az agrárkérdés felenás elintézése miatt elégedetlen tömegeket a maguk oldalára vonhatták volna. Sok szlovák a magyar csapatok soraiban harcolt, mások pedig bizalmatlanul tekintettek mindkét félre.

A szlovák támadások - szervezőik szubjektív álláspontjától függetlenül - objektíve a bécsi ellenforradalmat segítették és még akkor sem vezettek a kívánt eredményre, amikor a magyar szabadságharc megbukott. A mozgalom vezetői becsületes emberek voltak, de ártottak a szlovák nemzeti érdekeknek, mert a fő ellenség a bécsi abszolutizmus volt, ez

ellen kellett volna fordulniok.

A könyv ismerteti Marx és Engels állásfoglalását a forradalom kérdésében. Rámutat arra, hogy a helytelen nemzetiségi politika volt a forradalom kudarcának egyik fő oka. A forradalom veresége készítette a cseh értelmiség egy részét arra, hogy résztvegyen Bakunyin összeesküvésében. Tapasztalatlanságuk magyarázza, hogy elfogadták Bakunyin helytelen javaslatait, hiszen 1849 tavaszán a forradalom objektív feltételei nem voltak meg. A forradalom legfőbb vívmánya a feudális szolgáltatások megszüntetése volt, olyan vívmány, amelyet az utána beköszöntő abszolutizmus sem tudott megsemmisíteni.

Az 1860-1890 közötti korszakot a tankönyv a kapitalizmus megerősödése és a munkásmozgalom korának mondja. Részletesen ismerteti a gazdasági fejlődést Csehországban, rámutat a magyar ipar fejlődésének akadályaira, a magyar gazdasági fejlődés sokkal lassabb ütemére. Az 1873-as gazdasági válság következményeinek ismertetése után a dolgozó tömegek helyzetéről ad számos adattal alátámasztott képet. Csehország és Szilézia egyre inkább ipari jellegű területté válik, míg Szlovákia területén még mindig a mezőgazdaság dominál.

A cseh burzsoázia a hatvanas években igyekezett a Habsburg-birodalmat átalakítani föderális állammá, és arra számított, hogy a birodalmi gyűlésben alkalma nyílik erre. Amikor azonban kiderült, hogy a föderatív megoldás helyett egyre inkább a dualista koncepció kerül előtérbe, a cseh burzsoázia a passzivitás politikáját választotta. 1866-ban ugyan a magyar uralkodó osztállyal ellentétben lojális volt a Monarchiával szemben, a kormányzat mégis attól tartott, hogy a meggyengült államot a magyarok ellenállása megdöntheti, ezért igyekezett a magyaroknak engedményeket tenni, a lojális cseh burzsoáziát viszont nem vette figyelembe. Így került sor 1867-ben a kiegyezésre.

A dualizmus a cseh burzsoázia politikájának vereségét jelentette, a burzsoázia viszont csak arra volt képes, hogy demonstratív moszkvai vándorutjával, amelyen a cseh burzsoa vezetők mind résztvettek, kimutassa azt, hogy a kiegyezés a cárizmus karjaiba kergeti.

A tankönyv ezután a cseh munkásmozgalom kezdeteiről emlékezik meg, az I. Internacionálénak jelentős hatásáról. A porosz-francia háború hatására a bécsi kormány a csehekkel is ki akart egyezni Magyarország mintájára, azonban Poroszország biztosította Ausztriát, hogy nincsenek ellenséges szándékai, a német és magyar nacionalisták pedig élesen ellenzték a kiegyezést és így a tárgyalások sikertelenek maradtak.

Ekkoriban a régi liberális párt, az u.n. ócsehek mellett megalakult az ifjucseh párt is, amely nem volt hajlandó együttműködni a nemességgel, viszont igyekezett a munkásosztályt a maga oldalára állítani. Az ócsehek 1879-ben felhagytak a passzív politikával és csekély engedmények fejében támogatták a kormányt, ez viszont arra vezetett, hogy parlamenti képviselőik hamarosan teljesen jelentéktelenre csökkent le. A parasztság az ifjucseheket támogatta, idővel pedig önálló párttal állott elő. A munkásmozgalmat a kormány kegyetlenül üldözte, különösen Csehországban, a szociáldemokrata párt azonban az üldözés ellenére egyre nagyobb tért hódított.

A szlovák burzsoázia látta, hogy 1849 után a kormány semmibe sem veszi követeléseit, ezért 1861-ben visszatért arra a politikára, hogy a szlovák kérdést a magyar állam keretén belül oldja meg. Ezt a fordulatot többek között egyes vezető magyar politikusoknak a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontja váltotta ki. A szlovák burzsoázia memorandummal fordult a magyar országgyűléshez, majd ismét a bécsi kormányhoz, követeléseit azonban nem tudta széles demokratikus alapra fektetni, eltért 1848 forradalmi hagyományaitól. Az uralkodó osztály képviselői látták, hogy a politika mögött nem áll ott teljes súlyával a szlovák nép, ezért cinikusan kezelték a kérdést.

A kiegyezés után a szlovák burzsoázia egy része új programmal lépett fel, közigazgatási autonómiát követelt és az ifjuság nemzeti nevelését. Ezzel szakadás állt be a szlovák burzsoázia táborában. Ezt használta ki a magyar uralkodó osztály az 1868-as nemzetiségi törvény meghozatalára. Ez a törvény az uralkodó osztály nemzeti és osztályönzésének kifejezése volt. A dzsentri félt a nemzetiségi értelmiség konkurrenciájától és ezért mindenféle a nemzetiségi veszély jelszavát hangoztatta, a törvény rendelkezéseit sohasem léptette életbe. A szlovák nép társadalmi elnyomásához most a nemzeti és kulturális elnyomás is hozzájárult.

Míg a szlovák munkásmozgalom ebben a korban a magyarországi munkásmozgalom keretében már fejlődésnek indul, a szlovák burzsoázia politikája egyik vereséget a másik után szenved, a passzív ellenállást látja az egyedüli kiútnak. Sajnálatos, hogy a szlovák munkásmozgalom kezdeteiről és a magyar munkásmozgalomhoz való viszonyáról a tankönyv alig mond valamit, holott ez a téma még ilyen szűkreszabott keretek között is alaposabb tárgyalást igényelt volna.

A korszak kulturális fejlődését ismét külön fejezet mutatja be, ezuttal viszonylag bővebb, mint az 1848 előtti korszakról. De nem tudunk itt egyetérteni Masaryk értékelésével. A könyv a realisták egyik legjelentősebb képviselőjeként emlegeti, elisneri, nagy hatását politikai programjuk-

ra és ezzel lezárja az értékelést, holott élesen meg kellett volna mutatni Masaryk népellenes állásfoglalását, emire csak egy jellemző idézetet hoz a könyv, de nem fűz hozzá megjegyzést. A masaryki legenda még mindig igen erős ma, különösen az értelmiség körében, épp ezért a tankönyvnek is sokkal élesebben kellene leszámolnia vele.

Az imperializmus és az első világháború előestéjének korában /1890-1914/ az imperializmus fejlődésének sajátosságai az Osztrák-Magyar Monarchiában is megmutatkoznak. A tankönyv igen bőven, sok adattal ismerteti a gazdasági fejlődést, a városi lakosság arányszámának növekedését, a kivándorlást stb. Utána rátér az osztrák és magyar szociáldemokrácia fejlődésének ismertetésére. Az osztrák szociáldemokrácia egyre inkább a revizionizmus útjára lépett, a nemzeti kérdést nem tartotta fontosnak, viszont nagy agitációt folytatott az általános választójogért. Még az ifjucsehek is az általános választójog mellett voltak. Anikor a reform révén a szociáldemokrácia képviselői is bekerültek a birodalmi gyűlésbe, elvetették ugyan a burzsoa pártok államjogi felfogását, azonban ennek a helyére nem állították a nemzeti önrendelkezés elvét. Ezt a hibát a burzsoázia kihasználta, nemzeti munkáspártot alapított, a későbbi nemzeti szocialista pártot, amely elveti az osztályharcot. Mellette még más pártok is alakulnak, katolikus, radikális-államjogi, amely élesen fellépett a szociáldemokrácia ellen, agrárpárt és még kisebbek, ezeknek azonban nem volt ilyen jelentőségük /ezek közé tartozott Masaryk néppártja/. A tankönyvnek itt az a hiányossága, hogy erősen hangsúlyozza ugyan a szociáldemokrácia helytelen állásfoglalását a nemzeti kérdésben, de nem mutatja meg, milyen súlyos volt a nemzeti elnyomás, s hogy éppen ez tette olyan fontossá a nemzeti kérdés fellevetését.

A tankönyv ismerteti az 1905-ös orosz forradalom nagy hatását. A szociáldemokrácia azonnal nagy agitációt indított az általános választójogért. A munkásság tüntetéseit és sztrájkjait októberben és novemberben érték el tetőpontjukat, az uralkodó és a burzsoázia ijedelmében hajlandó volt engedelményekre. Prágában az általános ausztriai sztrájkjal kapcsolatban kétszázévezres tömeg tüntetett. A szociáldemokrácia azonban nem tudott mit tenni, további követelések helyett megelégedett az általános választójoggal, és a burzsoa pártokkal közös kiáltványban intette nyugalomra a népet.

A tankönyv két bekezdést szán mindössze az orosz forradalom hatásának, holott ez a téma is bővebb tárgyalást és több adat felsorolását érdemelte volna.

Az 1907-es választásokon a szociáldemokrata párt kapta viszonylag a legtöbb szavazatot az agrárpárt és a katolikusok előtt. Az ifjucsehek a negyedik helyre szorultak vissza, a burzsoa politika irányítója az agrárpárt lett.

A választási eredmény alátámasztotta a szociáldemokrata párt reformista nézeteit. A párt azonban éppen e miatt az állásfoglalás miatt elvesztette a tömegek bizalmát, 1911-ben el is vesztett számos szavazatot.

Az ausztromarxizmus erősödő hatása megmutatkozott abban is, hogy a párt az 1909-ben tartott IX. kongresszuson elfogadta Bauer elméletét a kulturális autonómiáról, ezzel lemondott a nemzeti önrendelkezés jogának marxista követeléséről. A pártvezetőség a cseh nemzet jövőjét csak a Habsburg-monarchia keretein belül tudta elképzelni. Éppen ezért, mert nem volt képes a nemzeti kérdés marxista szellemű megoldására, nem tudott a nemzeti felszabadító harc élére állni.

A magyarországi szociáldemokrata párt opportunizmusának elítélése után a könyv ismerteti a szlovák munkásmozgalom kezdeteit és a szlovák szociáldemokrata párt megalakítását 1905-ben. Ez a párt alapjában átvette a magyarországi szociáldemokrata párt opportunistá programját. Ennek a pártnak helytelen állásfoglalása a nemzeti kérdésben arra készítette a szlovák szociáldemokrata pártot, hogy bizonyos mértékig együttműködjék a szlovák burzsoa pártokkal és nérsékelje az ellenük folytatott harcot. A munkásosztály öntudatosodása viszont arra kényszerítette a burzsoa pártokat, hogy felhagyjanak eddigi passzivitásukkal. A klerikális szlovák néppárt mellett megjelenik a burzsoa-demokratikus hlasista párt /a Hlas c. folyóirat után nevezték így magukat./

A világháború kitöréséig a cseh burzsoázia nem gondolt a Monarchia felrobbantására. Azonban a német imperializmus befolyásának megerősödése aggodalmat keltett a cseh burzsoáziában és ezért az első világháború alatt egy része már a Monarchia felbonlasztására spekulál. A cseh és szlovák nép természetesen a háború kitörésének pillanatától kezdve kimutatta ellenszenvét a Monarchiával szemben, amelytől nem várhatta jogos követeléseinek teljesítését. Ezt az ellenállást használta ki a nyugati hatalmak szolgálatába szegődött Masaryk, aki azzal hozta vissza a csehszlovák legionáriusokat a harctérre, hogy a szövetségesek majd felszabadítják őket, holott a szövetségesek kifejezetten fenn akarták tartani az Osztrák-Magyar Monarchiát. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a csehszlovák légiókat az intervenció szolgálatába állították. A reakció a jobboldali szociáldemokraták és szovjet oldalon a trockisták segítségével mesterséges ellentétet provokált a legionáriusok és a helybeli szovjet szervek, valamint a lakosság közt, a legionáriusok azonban már 1919-ben felismerték, hogy megcsalják őket. Erős forradalmi mozgalom indult meg soraikban, úgyhogy haza kellett őket szállítani. Ugyanakkor mintegy 10.000 cseh és szlovák katoná harcolt a Vörös Hadsereg soraiban az intervenció ellen.

Otthon is erősödött a nép harca a gyűlölt Monarchia ellen. A sztrájkmozgalom a Nagy Októberi Szocialista Forra-

dalon hatása alatt még inkább megnövekedett. Ez megijesztette a burzsoáziát, amely most egyre inkább Masaryk körül tömörül és igyekszik megnyerni a szociáldemokrata párt jobboldali vezetőségét. A nemzeti felszabadító harc élére azonban egyre szilárdabban a munkásosztály áll. A burzsoázia még 1918 októberében sem gondol fordulatra, ezt a munkásosztály fellépése kényszeríti ki, amelyet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom példája lelkesít. Október nélkül nem született volna meg a Csehszlovák Köztársaság. Ennek a megalapítása persze még nem jelentette a csehszlovák nép végleges felszabadulását, hanem csak annyit, hogy a német és magyar burzsoázia helyébe most a cseh és a szlovák került. A tankönyvnek ebben a részben határozottan meg kellene mondania, hogy 1918 októbere polgári demokratikus forradalom volt, ezért nem hozhatta meg a teljes szabadságot.

A burzsoázia az általános forradalmi mozgalom hatása alatt kénytelen volt számos jogot megadni a munkásosztálynak, az üzemekben legalább is a munkásellenőrzést bevezetni. A munkásosztály elleni nyílt fellépést a forradalmi hullám elültének időszakára tervezte. Külpolitikájában az új állam a nyugati hatalmakhoz, elsősorban Franciaországhoz csatlakozott. A burzsoáziának és a szociáldemokrata vezetés alatt álló kormánykoalíciónak ez az áruló kül- és belpolitikája 1920 decemberében kiélezte a forradalmi helyzetet, egyes helyeken már szovjetek alakulására került sor. A mozgalmat azonban, mely Szlovákiát is magával ragadta, a burzsoázia fegyveres erővel elnyomta. A szlovák nép forradalmi harca nagymértékben összefüggött a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttével. A Tanácsköztársaság elleni csehszlovák intervenciót a csehszlovák proletariátus élesen elítélte, a Magyar Tanácsköztársaság katonái között cseh és szlovák munkások is harcoltak az intervenció ellen, amely a csehszlovák burzsoázia számára szégyenletesen végződött. Így alakulhatott meg Eperjesen a Szlovák Tanácsköztársaság. A szlovák népnek ezt a vívmányát ugyan az idegen közbelépés megsemmisítette. Az áruló szociáldemokrácia azonban a szlovák nép szemében is leszerpelt. Így kerül sor 1921 májusában a Csehszlovák Kommunista Párt megteremtésére, amely azóta is töretlenül védelmezi a csehszlovák nép érdekeit. A tankönyv a Magyar Tanácsköztársaság harcait és a Szlovák Tanácsköztársaság létrejöttét, mint a Csehszlovák Kommunista Párt előzményeit, később tárgyalja, mint az 1920-as belpolitikai eseményeket. Nézetünk szerint helyesebb lett volna ezt a kérdést az időrendbe beágyazva, a maga helyén megtárgyalni, hogy ezek az események így kellő súlyukkal szerepeljenek, ne az egykoru belpolitikai eseményektől elszigetelten.

A burzsoázia győzelme a kapitalizmus ideiglenes stabilizációjának a korszakában a burzsoa viszonyok megerősödésére, ez pedig általában a dolgozó osztályok helyzetének a rosszabbodására vezetett. Különösen nehéz volt a helyzet Szlo-

vákiában, amelyet a cseh burzsoázia Kárpátukrajnával együtt a maga gyarmatává akart tenni és épp ezért még a meglévő iparvállalatokat is részben bezűntette. A nép érdekeit ekkor csak a Kommunista Párt képviselte. Soraiban már ekkor vezető szerepre jutott Klement Gottwald, aki sokáig működött Szlovákiában is és ezzel nagymértékben segítette a szlovák munkásmozgalmat.

A csehszlovák monopólió, amely egyre fokozottabb mértékben kerül kivitelre Jugoszláviába, Bulgáriába, Romániába, Lengyelországba és Litvániába, teljes mértékben kezében tartja a kormányhatalmat és sorra hozza azokat az intézkedéseket, amelyekkel visszavonja a korábban megadott demokratikus jogokat. Helyzetének megerősödésére igyekszik a német burzsoáziával is megegyezni, amit Masaryk is nagy örömmel támogat. Közben pedig egyre érezhetőbben jelentkezik a fasiszmus veszélye is. Ez ellen a Csehszlovák Kommunista Párt száll sikra, 1929-ben tartott V. Kongresszusán leküzdötte a belső válságot, kizárta soraiból az árulókat és következetes antifasiszta politikát folytatott.

A világgazdasági válság természetesen súlyosan érintette a Csehszlovák Köztársaság népét is, a burzsoa pártok ekkor egyértelműen szembefordultak a nép érdekeivel. Széleskörű kormánykoalíció alakult, amely még a Hlinka-féle fasiszta szlovák néppártot is magába foglalta. A munkásmozgálon fellendülését a Kommunista Párt irányította. A burzsoázia ezért minden módon igyekezett lehetetlenné tenni a párt munkáját, számos munkásszervezetet bezűntettek, pártfunkcionáriusokat letartóztattak, üldöztek.

A fasiszmus uralomrajutása Németországban, Csehszlovákiában is fokozta a veszélyt. A burzsoázia kísérlete nyílt fasiszta blokk kialakítására nem sikerült, ezért a fináncoligarchia és az agráriusok közelednek és alakítanak kormánykoalíciót. Megnö Henlein és Hlinka fasiszta pártjainak a szerepe,

A burzsoázia külpolitikája továbbra is nyugati orientációju és szovjetellenes volt. A megváltozott nemzetközi helyzetben azonban a tömegek nyomására a Csehszlovák Köztársaság elismerte a Szovjetuniót és 1935-ben szövetséget kötött vele, igaz ugyan, hogy ennek a szerződésnek az életbeléptét a Franciaország által nyújtott segítségtől tették függővé. Közben pedig a burzsoázia mindenképpen igyekezett megegyezni Hitlerrel. 1935-ben az elnökválasztáskor a Kommunista Párt Beneš jelöltségét támogatta, hogy elejét vegye a közvetlen fasiszta veszélynek. Ez a támogatás korántsem jelentette azonban azt, hogy a párt nem bírálta többé Beneš korábbi népellenes politikáját. A Kommunista Párt széleskörű programot dolgozott ki arra nézve, hogyan kell megmenteni a Köztársaságot a fasisztustól. Ez a terv a nép általános gazdasági és társadalmi követeléseinek kielégítése mellett kü-

lönös gondot fordított Szlovákia helyzetének megjavítására. A burzsoázia azonban elvetette ezt a tervet és így lehetővé tette a Hlinka-féle néppártnak, hogy egyre nagyobb befolyásra tegyen szert Szlovákiában.

Nagyon hiányzik ezen a helyen egy fejezet az első köztársaság kulturális életéről. Ez a fejezet megmutathatná, hogy ideológiai téren hogyan nyomta el a cseh burzsoázia a többi nemzetiséget, elsősorban éppen a szlovákokat. Ugyanakkor meg kellene mutatni azt is, hogy az új helyzetben hogyan fejlődött a tudomány, az irodalom, a művészet, milyen lehetőségei voltak a kulturális felvirágzásnak.

A könyv azután részletesen ismerteti az 1938-as esztendő eseményeit, rámutat a burzsoázia áruló szerepére, hangsúlyozza, hogy a Szovjetunió volt az egyetlen állam, amely hajlandó volt szövetségesi kötelezettségeinek teljesítésére, a burzsoázia azonban a nyugati imperialisták nyomában inkább az árulás útját követte.

München után megint csak a Kommunista Párt volt az, amely következetesen harcolt a fasiszmus ellen. A burzsoázia további árulása azonban az 1939 márciusi eseményekhez vezetett, a Csehszlovák Köztársaság német megszállásához, Szlovákiának a hitleri rezsim látszólagos függetlenségét adott, egyrészt propagandacélokból, másrészt hogy a néppárt és a magas klérus segítségével szembállithassa egymással a cseh és szlovák népet. A Párt ekkor illegálitásban kényszerülve folytatta harcát a fasiszmus ellen.

A könyv ezután ismerteti a második világháború kitörésének előzményeit, a nyugati imperialisták erőfeszítéseit, hogy a fasiszta államok támadását a Szovjetunió ellen irányítsák. A második világháború alatt Benes emigráns kormánya, amely a cseh és szlovák burzsoázia érdekeit képviselte, csak régi uralmának visszaállítására törekedett, az ellenállást tehát úgy akarta megszervezni, hogy abból éppen a nép kimaradjon. A Szovjetunió vereségében vagy legalábbis nagyfokú meggyengülésében reménykedett, ezért volt hajlandó támogatni a hitleri elnyomó gépezet elleni harcot.

Ezzel a koncepcióval szemben Gottwald elvtárs Moszkvában megmutatta a nemzeti felszabadító mozgalom győzelmes útját, a fasiszta megszállók elleni aktív harcra hívta fel a csehszlovák népet. Ugyanakkor megmutatta, hogy itt nem csupán a fasiszta elnyomók elleni küzdelemről van szó, hanem a Köztársaság jellegéért is folyik a harc. Tehát fokozatosan le kellett leplezni a burzsoáziát, mint áruló és élősdit osztályt, amelynek semmi köze a nép érdekeihez.

A Kommunista Párt már a háború első szakaszában meg-

szervezte az országon belül az ellenállást, megindította a hősi harcot. Így 1941 június 22. után széles körben és minden formában fejthette ki tevékenységét. A Szovjetunió 1941 júliusában megújította az 1935-ös szövetségi szerződést, a Szovjetunió területén új csehszlovák hadsereg alakult. Ezzel a csehszlovák nép felszabadulásába vetett remény már bizonyossággá változott. A fokozódó nemzeti felszabadító harcra a megszállók és hazai bábjaik természetesen fokozott terrorral feleltek. Helyes lett volna, ha a könyv itt rátér Julius Fučík szerepére, hiszen a hitlerellenes mozgalomnak ez a világhírű hőse forradalmi öntudatával és kérlelhetetlenségével igen szép példát mutat és segít az ifjúság nevelésében.

Ilyen körülmények között került sor a szlovák nemzeti felkelésre, amelyet Klement Gottwald munkatársaival együtt Moszkvából már régen megszervezett. Ekkor már a burzsoázia nem Hlinka-párti része is felismerte a helyzetet és megegyezett a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságával Szlovák Nemzeti Tanács felállítására ügyében. A burzsoázia azonban ebben a Tanácsban nem biztosított döntő szerepet a munkásosztálynak, hanem a burzsoázia képviselőit helyezte előtérbe, akik a londoni emigráns kormány ügynökei voltak. A Szlovák Kommunista Párt vezetőségébe is beférkőztek a burzsoázia képviselői és közösen igyekeztek megakadályozni a partizánmozgalom kiszélesedését nemzeti felkeléssé, vagy pedig legalább is a fasiszta szlovák hadsereg tisztikarának a vezetése alá rendelni.

A nép közbelépése azonban megghiúsította ezeket a terveket. Amikor a szlovák kormány Hitlerrel segítségért fordult a partizánok ellen, hogy ezzel leplezze a készülődő megszállást, augusztus 29-én kitört a felkelés. A Szovjetunió azonnal hathatós segítséget nyújtott, míg az angol kormány és szövetségesei semmi támogatást sem adtak, sőt Beneš tiltakozott a szovjet segítség ellen. A németek nagy haderőt vetettek be a felkelők ellen és így egy időre sikerült őket visszaszorítani a hegyekbe. A Szovjetunió felszabadító hadserege azonban felszámolta ezt az ideiglenes győzelmet és meghozta a szlovák nép végleges felszabadulását.

Május elején Prágában is kitört a felkelés. A cseh burzsoázia közben igyekezett helyben új "kormányt" alakítani és ezzel megakadályozni azt, hogy a csehszlovák kormány a felszabadító seregekkel együtt bevonuljon. A Szovjet Hadsereg közbelépése azonban megghiúsította ezeket az áruló terveket. Ugyanakkor, amikor a Berlint elfoglaló szovjet seregek egy napi pihenő nélkül szeltek a prágai felkelés segítségére, a Pflzeben állomásozó amerikai csapatok magukra hagyták a felkelőket. A szovjet csapatok azonban itt is idejében érkeztek meg és befejezték Csehszlovákia felszabadítását.

A felszabadítás megghiúsította a londoni burzsoa

klikknek azt a tervét, hogy visszaállítsa a München előtti kapitalista Csehszlovákiát. A csehszlovák nép előtt megnyílt a szocializmus felé vezető út. Az államapparátus a nemzeti bizottságok kezére került, az ipar és a hitelszervezet kulcspozícióinak az államosítása volt a biztosítéka annak, hogy a dolgozók hatalma az új Köztársaságban megszilárdul. A nép nagy lelkesedéssel látott hozzá az ujjaépítéshez, a háborus károk kiküszöböléséhez.

A könyv ezután ismerteti a csehszlovák reakció kísérleteit az építő munka megakadályozására, a kétéves terv megindítását. A szlovák burzsoázia 1947 őszén nyíltan meg akarta akadályozni a további fejlődést, azonban a dolgozó tömegek fellépése meggyőztette ezt. A szlovák burzsoázia verecséget szenvedett, és ez igen fontos volt azért, mert 1948 februárjában Szlovákia nem volt az a biztos háttér, amelyre számítva a cseh burzsoázia végbe tudta volna vinni az ellenforradalmi fordulatot. Ennek a fordulatnak a drámai eseményeit részletesen ismerteti a könyv, kitér még a februári győzelem közvetlen következményeire, a májusban hozott új alkotmányra és a munkáspártok egyesülésére 1948 júniusában, valamint Klement Gottwald elnökké választására. Gottwald elnök szavaival zárul a könyv: "Most, Február után gyorsabb ütemben haladunk a szocializmus felé."

Természetes, hogy egy ilyen rövid ismertetésben nem térhettünk ki a tankönyv eredményeinek részletes felsorolására. Inkább arra szorítkoztunk, hogy a tankönyv lényeges megállapításait, egyes események, személyek, irányzatok értékelését mutassuk be. Nem mulaszthatjuk el azonban azt, hogy rá ne mutassunk a tankönyvnek néhány fontos jellegzetességére.

Igy elsősorban ki kell emelnünk, hogy az egész tankönyvet a hazafiasság, a cseh és szlovák nép barátságának szelleme hatja át, ugyanakkor az igazi nemzetköziség szelleme, amely megmutatja a szomszéd népekkel, elsősorban a magyarokkal és németekkel közös forradalmi hagyományokat.

Ki kell emelni azt is, hogy a könyv súlyának és jelentőségének megfelelően tárgyalja a kommunista párt szerepét a csehszlovák nép szabadságáért folytatott küzdelemben, megmutatja azt, hogy a kommunista párt a csehszlovák nép legjobb hagyományainak örököse és továbbfejlesztője.

A burzsoa történetírás hamisításaival és ferditéseivel szemben kimutatja a tankönyv a Szovjetunió szerepét Csehszlovákia legújabbkori történetében, hangsúlyozza, hogy a szovjet nép mindenkor a legkészségesebben és legönzetlenebbül segítette a csehszlovák népet.

A tankönyvnek természetesen vannak hibái is. Az egyes

konkrét kérdésekkel kapcsolatban már rámutattunk arra, hol nem értünk egyet a tankönyv egyes megállapításaival, értékeléseivel. Ezeken a megjegyzéseken tulmenően volna még néhány általános észrevételünk.

A periodizáció kétségtelenül igen nehéz kérdés, és végleges megoldást az új csehszlovák történettudomány még nem tud adni. Két ponton szeretnénk azonban vitába szállni még így is a tankönyv periodizációjával. Az egyik a kapitalizmus kezdeti szakaszának kérdése, ahol az 1848-as forradalomnak kell döntő szerepet juttatni, mint már előbb kifejtettük. A másik az imperializmus szakasza, amelyet véleményünk szerint helyesebb volna 1900-al kezdeni, ahogy azt egyetemes történeti viszonylatban is szoktuk, nem pedig 1890-el, mert ez korainak látszik.

Nagyon hiányoljuk a könyvben a népi demokratikus korszak feldolgozását. Már az 1945-1948 közötti eseményeket is sokkal kevesebb részletességgel mutatja be a könyv, mint a korábbi korszakot, az 1948 utáni eseményekről pedig nem ad képet. A szovjet történészek éppen arra figyelmeztetnek, hogy ennek a korszaknak a történetét dolgozzuk fel részletesen. Ezt a hiányt a tankönyv következő kiadásában sürgősen pótolni kell.

Általában fel lehetne vetni azt, hogy a könyv viszonylag részletesebben foglalkozik a középkorral, és viszonylag kevésbé részletesen az új- és legújabb korról, mint azt súlyuknál fogva megérdemelnék. A cseh és a szlovák fejlődést tárgyaló fejezetek helyenként nincsenek eléggé összehangolva egymással, ebből néha bizonyos ismétlődések adódnak, és időrendben sincsenek mindig pontosan összehangolva a fejezetek.

A hibák azonban csekélyek a könyv érdemeihez mérten, amelyekre már rámutattunk. Ez a tankönyv azt mutatja, milyen jelentős utat tett meg már eddig a marxista cseh történettudomány, s egyúttal kijelöli feladatait is. Mint tankönyv a legteljesebb mértékben megfelel céljának: valóban arra tanítja Csehszlovákia ifjuságát, hogy a múltból okulva és erőt merítve építse szocialista jövőjét, a Csehszlovák Kommunista Párt vezetésével.

INTÉZETÜNKBE UJONNAN BÉRKEZETT
SZOVJET TÖRTÉNETTUDOMÁNYI MUNKÁK.

- ANDREJEV A.M.: Borba litovszkovo naroda za szovjetszkuju vlaszty. /Moszkva/ 1954, 162,2 l. /A litván nép harca a szovjethatalomért. - A könyv az 1918-1919-es évek eseményeit mondja el levéltári anyag alapján, befejezésében kitekintést nyújt a Litván SzSzk megalakítására./
- ANYISZIMOV I.V. - KUZMIN G.V.: Velikaja otyeecsasztvennaja vojna Szovjetszskovo Szozjuza 1941-1945. gg. Moszkva 1952, 189,2 l. /A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja. - A sajtóban megjelent anyag alapján összeállított népszerű összefoglalás, amely főképpen hadtörténeti kérdésekkel foglalkozik./
- AVERBUH R.A.: Itàlija v pervoj i vtoroj mirovih vojnah. Moszkva-Leningrád 1946, 149,2 l. /Olaszország az első és a második világháború alatt. - Nagy kiadott forrásanyag és irodalom alapján összefoglaló képet ad Olaszország fejlődéséről az első világháború előtti korszaktól a második világháború végéig. A melléklet megadja a felhasznált munkák bibliográfiáját./
- BAUMAN G.: Atlantyicseszkiy pakt koncernov. Moszkva 1953, 280kl l. /A konszernek Atlanti Szövetsége. - A könyv egy német közgazdász munkájának fordítása, részletes adatokkal mutatja be a nyugati tőkés konszernek németországi érdekeltségeit. A könyv német kiadásához Karl Bittel írt előszót, amely a német és a nemzetközi konszernek háborus politikájának multját leplezi le, D.Melnyikov előszava az orosznyelvű kiadáshoz a könyv általános értékelését adja és mondanivalóját szélesebb háttérbe állítja be./
- BODNARSZKIJ M.Sz. /szerk./: Antyicsnaja geografija. Moszkva 1953, 374 l., 1 térk. /Ókori földrajz. - Az olvasókönyv a görög, a hellenisztikus és a római földrajzi írók válogatott szemelvényeit közli földrajzi elképzeléseik illusztrálására, orosz fordításban. Az egyes szemelvények előtt az íróra és földrajzi elképzeléseire vonatkozó rövid bevezetés található. A kötet végén a szerkesztő betűrendben közli az előforduló földrajzi nevek rövid magyarozatát./
- BORISZOV B.: Szvjaz sz narodom - isztocsnyik szili kommunyisztyicseszkoj partyii. /Moszkva/ 1953, 103,1 l. /A néppel való kapcsolat - a kommunista párt erőforrása. - A könyv összefoglalja a klasszikusok tanítását a nép történelemalkotó szerepéről, a párt és a tömegek közti kapcsolat formáiról és kölcsönös hatásukról./
- REGEL E.: Nalogi, zajmi i inflacija na szluzsbe imperializma. Moszkva 1953, 359 l. /Az adók, a kölcsönök és az infláció az imperializmus szolgálatában. - A könyv ismerteti a három jelen-

ség létrejöttét, történeti jelentőségét, az imperializmus és a kapitalizmus általános válsága korában kialakult formáit, kimutatja, hogyan szolgálják ezek a jelenségek a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének érvényesülését, bírálja a mai burzsoá inflációs elméleteket, végül szembeállítja a tőkés jelenségekkel az adók és kölcsönök jellegét a Szovjetunióban, ahol ezek a szocializmust szolgálják./

CIRLIN L.M. - PETROV A.I.: Burzsuaznaja sztatyisztyika szkrivaet pravdu. /Moszkva/ 1953, 166,2 l. /A burzsoá statisztika elrejtí az igazságot. - A könyv nagy anyag alapján mutatja be, hogyan hamisítja meg a burzsoá statisztika a munkanélküliség állását, hogyan kendőzi el az életszínvonal és a reálbérek igazi helyzetét és hogyan hamisítja meg a nemzeti jövedelem elosztását./

CSERJOMIH P.: Kak voznyikli klasszi i pocsemu proiszhogyit klasszovaja borba. /Moszkva/ 1953, 87,1 l. /Hogyan jöttek létre az osztályok és miért folyik osztályharc. - A könyv "A marxizmus-leninizmus népszerű könyvtára" sorozatban jelent meg és a klasszikusok tanításának igen rövid és népszerű összefoglalása./

Dokumenty staba M.I. KUTUZOVA. /1805-1806/ Vilna, 1951, 338 l. /M.I. KUTUZOV vezérkarának iratai. /1805-1806/. A gyűjteményben első ízben kerülnek napvilágra a Kutuzov vezérése alatt álló orosz hadseregnek a Napoleon elleni 1805. évi harcára vonatkozó dokumentumok. A kötet 241 dokumentumot tartalmaz. Ebből 51 Kutuzov seregeinek magyarországi, illetve galíciai visszavonulási útjára vonatkozik. A kötetet két térkép és részletes regeszta egészíti ki.

DREVNYAJA ISZTORIJA NYIZSNYEVO PRIOBYA. Moszkva 1953, 357 l. /Az alsó Ob-vidék ókori története./ A kötet három szerző nyolc tanulmányából áll. Értékét növeli, hogy olyan tanulmánygyűjtemény, melynél a szerzők azt tűzték ki célul, hogy első ízben nyújtsanak teljes képet az északi Ob-vidék ókori lakóiról, sőt, ezen túlmenően, ismertessék a vidék egyes területeinek sajátos régészeti leleteit. Számunkra érdekes még, hogy Csernyecov tanulmányaiban részletesen foglalkozik az obi-ugorokkal. Csernyecov bejelenti készülő művét, az "Ob-vidék történetét", /II. rész/ amelyet kizárólag az obi-ugorok történetének szentel.

DREVNYAJA RUSZ. /Moszkva/ 1953, 358,2 l. /A régi Oroszország. - A "Régi kulturák nyomában" sorozatban megjelent tanulmánygyűjtemény, amely első sorban a Kievi Oroszország anyagi kulturájának emlékeivel foglalkozik. A nagyközönség számára készült munka igen gazdag illusztrációs anyaggal./

DVORKIN I.: Igyeologija i polityika pravih lejborisztov na szluzs-be monopolij. /Moszkva/ 1953, 471,1 l. /A jobboldali labouristák ideológiája és politikája a monopóliumok szolgálatában. -

A könyv ismerteti az angol jobboldali szocialisták osztály-alapjait, rövid áttekintést ad az Angol Munkáspárt fejlődéséről és azután részletesen ismerteti a munkáspárti kormányzat különböző intézkedéseit, amelyek szocialista jelszavak ürügyén a monopóliumok érdekeit szolgálták./

FEDOSZOV I.A.: Vossztanyie gyekabrisztov i jevo isztoricesszkoje znacsenyie. Moszkva 1953, 23,1 l. /A dekabristák felkelése és világtörténelmi jelentősége. - Népszerű előadás.

FEJYKIN G.I.: Rolj zakonodatyelsztva SzSzsZR v oszuscsestvennyih oszovnih funkcij szovjetszkovo goszudarsztva vo vtoroj faze jevo razvityija. Moszkva 1953, 123,1 l. /A Szovjetunió törvényhozásának szerepe a szovjet állam alapvető funkcióinak megvalósításában fejlődése második szakaszán. - A könyv a szovjet törvényhozás alapelveinek ismertetése után sorra veszi a szovjet törvényhozás rendszerét a szocialista tulajdon védelmében, a gazdasági-szervező, a kulturális-nevelő munka és a honvédelem terén./

FEOFANOV O.: Burzsuaznaja kultura na szluzsbe imperialiszticheszkij reakcii. /Moszkva/ 1954, 162,2 l. /A burzsoá kultura az imperialista reakció szolgálatában. - A bomló burzsoá irodalom és művészet jelenségeit tárja fel és leplezi le a könyv népszerű formában./

Filoszofszkie i obszecsestvenno-polityicseszkie proizvegyenija Petrasevcev. /Moszkva/ 1953, 824 l. /A Petrasevcskij-kör tagjainak filozófiai és társadalmi-politikai művei. - Az 1840-es évek végén szervezkedett utópista szocialista kör tagjainak írásait közli a kötet V.J. Jevgrafov bevezető tanulmányával, bő jegyzetekkel és névmutatóval.

FRADKIN H.G.: Akagyemik I.I. Lepehin i jevo putyeeszsvija po Rosszii v 1768-1773 g.g. Moszkva 1953, 218,3 l. /I.I. Lepchin akadémikus és oroszországi utazásai 1768-1773-ban. - A neves orosz földrajztudós rövid életrajza és utazásának leírása saját utinaplója alapján. A kötetet néhány, az utazásra vonatkozó okmány, a Lepehinről szóló munkák jegyzéke és az utazását bemutató térkép egészíti ki./

FREJ L.I.: Szovremennie bankovie szisztjemi Anglii, SzSA i Francii. Moszkva 1953, 187,1 l. /Anglia, az USA és Franciaország mai bankrendszerei. - A könyv rövid általános ismertetést ad a tőkés országok mai bankrendszeréről, azután fajonként ismerteti a három ország bankjainak a működését./

Geróicseszkie podvigij szovjetszkih morjakov v godi Velikoj otyecsesztvennoj vojni.

Moszkva 1953, 146,1 l. /A szovjet tengerészek hőstettei a Nagy Honvédő Háború éveiben. - Rövid történetek a Szovjet Flotta tagjainak hősi tetteiről. Népszerű munka a szovjet tengerészek politikai képzésének elősegítésére./

- GOLIKOV Sz.: Vidajuscieszja pobeđi Szovjetszkoj armii v Velikoj Otyecesztennoj vojnye. 2.jav.böv,kiad. /Moszkva/ 1954, 309,1 l. /A Szovjet Hadsereg nagyszerű győzelmei a Nagy Honvédő Háboruban. - A két térképpel kiegészített könyv a Nagy Honvédő Háboru eseményeinek népszerű összefoglalása./
- GRACSOV Sz.: Pomoscs SzSzSzR narodam Csehszlovákii v jih borbe za szvobodu i nyezaviszimoszty. /Moszkva/ 1953, 237,1 l. /A Szovjetunió segítsége Csehszlovákia népeinek a szabadságukért és függetlenségükért vívott küzdelemben. - A könyv a kiadott irodalomra is támaszkodva mutatja be a Szovjetunió segítségét a Nagy Honvédő Háboru megindulásától Csehszlovákia felszabadításáig./
- GROSFELD L.: Ekonomicseszkiy krizisz 1929-1933 gg. v Polse. Moszkva 1954, 302,2 l. /Az 1929-1933-as gazdasági válság Lengyelországban. - A neves lengyel gazdaságtörténész munkájának orosznyelvű fordítása./
- GROSSFELD LEON: Goszudarsztvo doszentyjábrrszkoj Polsi na szluzsbe monopolij. M. 1953, 126 l. /A szeptemberelőtti lengyel állam a monopoliások szolgálatában./ A népszerű monográfia szerzője az 1918-1939. közötti időszakban tárgyalja a lengyel állam tevékenységét. Kimutatja, hogy milyen jelentős szerepet játszottak a hazai és külföldi tőkével működő monopoliások a lengyel bel-, és külpolitika irányításában.
- Inosztrannie gyelegacii o Szovjetszkom Szozjuze. /Moszkva/ 1953, 349,1 l. /Külföldi delegációk a Szovjetunióról. - A könyv közli a külföldi delegátusoknak a szovjet sajtóban megjelent nyilatkozatait, és ezeket a nyilatkozatokat tárgy szerint csoportosítja, idézi a szovjet demokráciáról, a szovjet emberek munkájáról, életszínvonaláról, a szovjet kulturáról, a szovjet ifjúságról és a Szovjetunió békepolitikájáról elhangzott nyilatkozatokat./
- Inosztrannij kapital v predpriyatijah Zapadnoj Germanyii. Moszkva 1953, 463,1 l. /A külföldi tőke a nyugatnémetországi üzemekben. - Berlinben 1951-ben megjelent munka fordítása N. Inozemcev előszavával. A munkát a Német Közgazdasági Intézet állította össze. A tényeket összefoglaló néhány bevezető fejezet után részletes statisztikai kimutatásokat közöl az egyes nyugatnémetországi cégekről és a külföldi tőke részesedéséről.
- Isztoricseszkiy arhiv. IX. Moszkva 1953, 327,1 l. /Történelmi archívum. - A gyűjteményes kötet három nagyobb tanulmányt közöl a 18-19. századi urali fémkohászat történetére vonatkozólag. A nagy levéltári anyagot felhasználó tanulmányokat igen hasznos részletes termelési és más kimutatások egészítik ki./
- Isztoricseszkiy pamjatnyik ruszkovo arkticseszskovo moreplavanyija XVIII. veka. M.L. 1951, 251.l./A XVIII. századbéli orosz sarkvidéki tengerhajózás történeti emlékei./

A Sarkvidéki Tudományos Kutatóintézet 29 munkából álló cikkgyűjteménye. A szerzők beszámolnak az 1940 óta, a Tajmir keleti partvidékén végzett archeológiai kutatómunkáról. Az ásatások során XVI. századbéli orosz eredetű pénzeket és különböző használati tárgyakat találtak. A kötetet számos fényképfelvével egészíti ki.

Isztorija russzkoj lityeraturi. VI. Lityeratura 1820-1830-h godov. Moszkva-Leningrad 1953, 610,2 l. /Az orosz irodalom története. VI. Az 1820-1830-as évek irodalma. - A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Irodalmi Intézetének reprezentatív összefoglaló kiadványa, a korszak irodalmának részletes, az eddigi eredményeket összefoglaló ismertetése./

IVANOV N.I. /szerk./: Vnyesnyaja trgovlja kapitaliszticeszkih sztran osznovnimi tovarami. Moszkva 1953, VII, 1,829,1 l. /A tőkés országok alapárúkkal folytatott külkereskedelme. - A rövid bevezetés ismerteti a kötet rendeltetését és magyarázatot ad a táblázatokhoz, utána részletes kimutatásokat közöl a tőkés államok kiviteléről és behozataláról, az anyagot országok és rendeltetési helyek, majd áruajták szerint csoportosítja. A melléklet közli az egyes valutákat amerikai centre kiszámítva és táblázatok az egyes országokban használt különféle mértékegységek egymáshoz való viszonyáról./

Kommunyiszticeszkoja partyija Szovjetszkovo Szozuza v rezolucijah i resenyijah szedov, konferencij i plenumov CK. I-II. 7. kiad. /Moszkva/ 1953,952; 1204 l. /A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak, konferenciáinak és KB-plénumeinak határozatai és döntései. - A kötetek időrendben közlik a SzKP összes határozatainak szövegét, az első kötet 1898-1925 áprilisáig, a második kötet 1953 szeptemberéig./

KONSZTANTYINOV F.V.: Zakon objazatyelnovo szootvetsztvija proizvodstvennih otnosenij haraktyeru proizvodityelnih szil. /Moszkva/ 1953, 45,2 l. /A termelési viszonyok és a termelőerők közti kötelező összhang törvénye. - A füzet a sztálini tanítás összefoglalását adja és kitér azokra a fontosabb hibákra, amelyek a törvény helytelen értelmezéséből adódnak./

Konsztyitucija i osznovnije zakonodatyelnie akti Mongolszkoj Narodnoj Reszpubliki. Moszkva 1952, 271 l. /A Mongol Népköztársaság alkotmánya és alaptörvényei. - A Mongol Népköztársaság fejlődését ismertető rövid bevezetés után közli az államszervezetre, a gazdasági életre, a társadalmi és kulturális kérdésekre és az igazságszolgáltatásra vonatkozó fontosabb törvények szövegét./

Konsztyitucija i osznovnije zakonodatyelnie akti Narodnoj Reszpubliki Bolgarii. Moszkva 1952, 478 l. /A Bolgár Népköztársaság alkotmánya és alaptörvényei. - Az előbbihez hasonlóan felépített munka. Közli az államszervezetre, a gazdasági életre, a kulturális átalakulásra, a munkügyre és az igazságszolgáltatásra vonatkozó törvények szövegét./

Monosztitucija iz zakonodatelnie akti Germanszkoj demokratyicseszkoj reszpubliki. Moszkva 1953, 544,1 l. /A Német Demokratikus Köztársaság alkotmánya és törvényei. - A könyv a Német Demokratikus Köztársaság törvényhozását röviden ismertető előszó után közli az alkotmány szövegét, azután a Köztársaság létrejöttére, az egységes Németországért folytatott harcra, az államszervezetre, a gazdasági építésre, a munkavédelemre, a szociális és kulturális fejlődésre, a magánjogra és az igazságszolgáltatásra vonatkozó törvényeket csoportosítja./

KOROLENKO A.Sz.: Torgovie dogovori i szoglasenyija SzSzsZR szinosztrannimi goszudarsztvami. Moszkva 1953, 315,1 l. /A Szovjetunió kereskedelmi szerződéseit és egyezményeit külföldi államokkal. - A könyv történeti áttekintést ad a Szovjetunió külkereskedelmi szerződéseinek létrejöttéről, az egyes szerződések fajtáiról és tartalmáról, külön fejezetben tárgyalja a népi demokratikus államokkal kötött szerződéseket, majd közli az egyes szerződések teljes orosz szövegét./

KOSZVEN M.O.: Ocserki isztorii pervobitnoj kulturi. Moszkva 1953, 214,1 l. /Az ősközösségi kultúra történetének vázlatja. - Az ősközösségre vonatkozó ismeretek, elsősorban a régészeti eredmények népszerű összefoglalása./

Kratkie szoobscsenyija Insztyituta vosztokovegyenyija. IX. Moszkva 1953, 90,1 l. /Az Orientalisztikai Intézet rövid közleményei. - Tanulmánygyűjtemény, az egyes cikkek a középázsiai népek irodalmának egyes kérdéseit világítják meg./

KULAGIN N.: Razorenynie i obnyicsanyie kresztyansztva v kapitaliszticheszkij sztrana. /Moszkva/ 1954, 190,2 l. /A parasztság tönkremenése és elnyomódása a tőkés országokban. - Sok adattal illusztrálja a tőkés országok mezőgazdaságának hanyatlását és a parasztság elnyomódását a második világháború utáni időszakban, rámutat a parasztság harcára is./

KULBAKIN V.D.: Militarizacija Germanyii v 1928-1930 gg. /Moszkva/ 1954, 241,2 l. /Németország militarizálása 1928-30-ban. - A könyv nagy anyag alapján ismerteti a korszak német belpolitikáját, a költségvetést és a kormány agrárpolitikáját, a nemzetközi kapcsolatokat és a német proletariátus harcát a kormány antiszociális politikája ellen./

KUZNYECOV P.Sz.: Isztoricseszka ja grammatyika russzkovo jazika. Morfolozija. /Moszkva/ 1953, 305,1 l. /Az orosz nyelv történeti nyelvtana. Alaktan. - Egyetemi és főiskolai tankönyv./

IJUBIMOVA V.V.: Ekonomika Francii i polozsenie trugyasesihszja massz poszle vtoroj mirovoj vojni. Moszkva 1952, 346,1 l. /Franciaország gazdasági élete és a dolgozó tömegek helyzete a második világháború után. - A könyv ismerteti a francia munkássztrálya harcát a fasiszta iga lerázásáért 1944-ig, a gazdasági élet helyreállítását, az amerikai behatolást a gazdasági életbe, a

munkásosztály és a parasztság helyzetét és a francia nép har-
cát a békéért és a nemzeti függetlenségért./

Matyeriali i isszledovanyija po archeologii szevernovo Pricsernomor-
ja v antyicsnuju epohu No. 33. /Adatok és tanulmányok a Fekete-
tenger északi partvidékének ókori archeológiájára vonatkozóan./
Moszkva 1954, 214 l. - A kötet nyolc különböző tanulmányból
áll, melyből öt a Boszporuszi királyság pénzverésével, kereske-
delmi életével, halászatával, illetve az i.e. 5. századtól az
i.u. 4. századig terjedő korba tartozó boszporuszi királysági
kardleletekkel foglalkozik. Két cikk taglalja a partvidék ke-
rámiai leleteit, illetve terrakottáit, egy pedig a Fekete-
tenger északi és déli partját az ókorban összekötő hajóút törté-
netét. A kötetet számos illusztráció egészíti ki.

Matyeriali po archeologii jugo-zapadnovo Krima. Moszkva-Leningrád
1953, 434 l. No. 34. - A szerzők öt cikkben és hét beszámoló-
ban ismertetik a Krim délnyugati részén 1937 és 1948 között
folytatott ásatások eredményét. A kötetet az ókori és a közép-
kori leletekről készített fényképfelvételek egészítik ki.

SINGH MOHINDER: Ugnetyonnie kaszti Ingyii. Moszkva 1953, XXIII,
1,250,2 l. /India elnyomott kasztjai. - 1947-ben Bombayben an-
gol nyelven megjelent munka rövidített fordítása, amely nagy
tényanyag alapján ismerteti az egyes alsóbb rétegek helyzetét,
vagyoni viszonyaikat, szokásaikat és szervezetüket. A.A. Pro-
nyin bevezető tanulmánya a könyv elemzésén tulmenően általános
képet ad India mai helyzetéről./

MOLOK A.I. - ORLOVA V.A. /szerk./: Hresztomatyija po novej isztorii.
II. 1870-1918. Moszkva 1953, 635,1 l. /Ujkori történeti chresto-
mathia. - Középiskolai tanárok számára készült forrásgyűjtemény.
A könyv korabeli okmányokat, emlékiratrészleteket és más for-
rásanyagot közöl. Az egyes fejezetek előtt rövid tájékoztatást
ad a korszakról és az egyes szemelvényekről, közli a marxista
klasszikusok vonatkozó utmutatásainak bibliográfiáját is./

NYEVSKAJA V.P.: Vizantij v klasszicseszkuju i ellinyisztyicsesz-
kuju epohi. Moszkva 1953, 156,3 l. /Byzantion a klasszikus és
hellénisztikus korszakban. - Gazdag forrásanyag alapján foglal-
ja össze a városra vonatkozó ismereteket, néhány táblázattal
egészíti ki a könyv mondanivalóját./

NYEVSKIJ V.: Vokrug szveta pod russzkim flagom. Moszkva-Leningrád
1953, 213,2 l. /Orosz lobogó alatt a világ körül. - Kruzenstern
és Liszjanszkij 1803-1806. évi világkörüli utazásának népszerű,
sok képpel illusztrált leírása az ifjúság számára, a könyvben
előforduló tengerészeti szakkifejezések magyarázó szótárával,
egy térképpel és egy korabeli háromárbcos hajó magyarázatos
képével./

NYIKOLAEV N.N.: Vnyesnyaja polityika pravih lejborisztovej Anglii
/1935-1940 g.g./ /Moszkva/ 1953, 251,2 l. /Az angol jobboldali

labouristák külpolitikája. - A könyv nagy kiadott anyag alapján ismerteti az Angol Munkáspárt állásfoglalását az olasz-abesszin háború, a spanyol polgárháború, a müncheni egyezmény és a szovjet- finn háború kérdésében./

OBORINA G.A.: Polozsenyie i borba rabocsevo klassza Italii poszle vtoroj mirovoj vojni. Moszkva 1953, 190,2 l. /Az olasz munkásosztály helyzete és harca a második világháború után. - A könyv nagy kiadott anyag felhasználásával ismerteti Olaszország történetét 1945 után, az olasz gazdasági élet lezüllesztését az amerikai behatolás következtében, a munkásosztály elnyomódását és az olasz kommunista párt vezette munkásosztály harcának egyes szakaszait./

Ocserki isztorii SzSzsZR, Period feodalizma IX-XV. v.v. v dvuh csasztyah. Moszkva 1953, 984; 811 l. /A Szovjetunió történetének vázlatja. A feudalizmus korszaka IX-XV. sz. két részben. - A két kötet a Szovjet Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete által szerkesztett 10 kötetes nagy összefoglaló munka első része. Az első kötet a IX. századtól a XIII. századig tárgyalja a Szovjetunió népeinek történetét, a második kötet a XIV-XV. századi korszakot. Mindkét gazdagon illusztrált kötet név- és helynévmutató és számos színes térkép egészíti ki. A mű a szovjet történettudomány nagy reprezentatív alkotása, az egyes fejezeteket a kérdések legkiválóbb szakértői készítették el./

Ocserki po isztorii russzkovo vosztokovegyenyija. Moszkva 1953, 231,1 l. /Vázlatok az orosz keletkutatás történetéből. - A Szovjet Tudományos Akadémia Keletkutató Intézetének kiadványa, az egyes tanulmányok a mongol, a perzsa, az indiai, a korcai, a közelkeleti és általában a keleti irányú kutatások egyes részletkérdéseit tárgyalják meg./

Oszvobozsgyenyie Bolgarii ot tureckovo iga. Moszkva 1953, 321,1 l. /Bulgária felszabadulása a török iga alól. - A Szovjet Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézete által kiadott, nagy forrásanyagot felölelő tanulmánygyűjtemény. Az események külpolitikai és hadtörténeti tanulmányozásán kívül az agrárviszonyok fejlődését, az alkotmány kialakításának kérdéseit és Ivan Vazov működését vizsgálja./

Paleolit i neolit SzSzsZR. Moszkva-Leningrád 1953, 475 l. /Paleolit és neolit a Szovjetunió területén./ - A kötet husz tanulmánya kevés ahhoz, hogy teljes képet nyújtson a paleolit és neolitikumokról. A szerzők célja csupán az, hogy általános tájékoztatást adjanak az 1941 óta végzett munkálatokról. A tanulmányok a keleteurópai síkság, az Oka-folyó vidéke, a Kola-félsziget, a Fehér- és a Barents-tenger, a Don-vidék, Észak és Nyugat-Szibéria /Léna, Jeniszej, Tom-folyók/, a Bajkál-tó vidéke és a Bering-szoros ázsiai partvidéke paleolit-és neolitikum-korabeli leleteivel foglalkoznak. /Illusztrációkkal./

Paleolit Ukraini. Isztoriko-arheologicseszkij ocserk. Moszkva-Leningrád 1953, 463 l. /A paleolit-korszak Ukrajna területén. Történeti-régészeti leírás./ - A kötet P.I. Boriszkovszkij munkája. A szerző célja az, hogy az eddigi ásatások leletei alapján első ízben tegyen kísérletet az ukrajnai paleolit főbb szakaszainak meghatározására. A leletek kronológiája még vitás. /Bibliográfiával és illusztrációkkal./

Pjaty let narodnoj Polsi 1944-1949. Moszkva 1951, 365,1 l. /A népi Lengyelország öt éve. - 1949-ben Varsóban megjelent lengyel munka fordítása. Tanulmánygyűjtemény, az egyes cikkek a népi Lengyelország fejlődésének kérdéseit világítják meg. A könyvet rövid kronológia egészíti ki, és az orosz fordítás mellékletként Hilary Minc 1950-ben mondott beszédét is közli a hatéves terv teljesítésének állásáról./

POPOV A.J.: Szovremennoje maltuziansztvo - cselovekonyenavisztnyicseszkaja igyeologija imperialisztov. /Moszkva/ 1953, 1891,2 l. /A modern malthusianizmus - az imperialisták embergyűlölő ideológiája. - A könyv röviden és népszerűen foglalja össze a marxizmus tanítását a népcsedés szaporodásának szerepéről a társadalom fejlődésében, ismerteti a malthusiánus elveket és azok mai képviselőinek felfogását és rámutat azokra az erőkre, amelyek ma elszánt harcot folytatnak ez ellen a hamis ideológia ellen./

POTAPOV A.P.: Ocserki po isztorii Altajcev. Moszkva-Leningrád 1953, 444 l. Vázlatok az altájiak történetéből. - Nagy anyag alapján ismerteti az altájiak történetét, különösen az orosz birodalomhoz való csatolásuk utáni korszakban ismerteti részletesen gazdasági szervezetüket, társadalmukat, a cárizmus gyarmati politikáját és a politikai eseményeket./

PURISEV B.I. - SOR R.O. /szerk./: Lityeratura szrednyih vekov. Moszkva 1953, 704 l. /A középkori irodalom. - Válogatott szemelvények a fontosabb középkori irodalmi alkotásokból népek szerinti csoportosításban, orosz műfordításban. A kötet az egyes alkotásokhoz és szerzőkhöz bőséges magyarázatokat fűz, a könyv végén pedig közli a fontosabb alkotások orosz fordításainak bibliográfiáját./

RUBINSTEIN J.I.: Polityika germanszkovo imperializma v zapadnih polszkih zemljah v konce XIX - nacsale XX veka. Moszkva 1953, 253,2 l. /A német imperializmus politikája a nyugati lengyel területeken a XIX-XX. század fordulóján. - A könyv nagy kiadott anyag és irodalom felhasználásával ismerteti a lengyel területek helyzetét, a német telepítési politikát, a lengyel nemzeti és burzsoa pártok néppellenes szerepét és a néptömegek harcolását a nemzeti elnyomás ellen. A könyvet a felhasznált források és feldolgozások jegyzéke és magyarázatos névmutató gazdagítja./

RUBINSTEIN N.L.: Vnyesnyaja polityika Szovjetszkovo goszudarsztva v 1921-1925 godah. /Moszkva/ 1953, 566,1 l. /A Szovjet Állam külpolitikája 1921-1925. - A könyv nagy anyag alapján részletesen ismerteti a Szovjetunió nemzetközi szerepét és állásfoglalását a nemzetközi kapcsolatok egyes kérdéseiben.

RUGYENKO Sz.I.: Kultura naszelenyija Gornovo Altaja v szkifszkoe vremja. Moszkva-Leningrad 1953, 401,2 l., 120 tb. /A Felső-Altáj lakosságának kulturája a szkita korszakban. - A paziriki leletek részletes tudományos elemzése tárgyi szakcsoportosításban. A melléklet felsorolja a leleteket és a kérdés eddigi irodalmát. A táblákon kívül számos szöveg közti kép egészíti ki a könyv mondanivalóját./

Russzko-belorusszkij szlovar. Moszkva 1953, 787 l. /Orosz-bélorussz szótár. - A Szovjet Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete által összeállított nagy kéziszótár./

Russzkoje narodno-poetyicseszkoje trocseszto. Moszkva 1953, 223, 1 l. /Az orosz népköltészet. - Tanulmánygyűjtemény, az egyes tanulmányok adalékokat hoznak az orosz nép társadalmi és politikai nézeteihez. A kötet a Razin- és a Pugacsov-féle felkelés népköltési visszhangjától a szovjet népköltészet alkotásáig terjed.

STILKO A.: Podjom kulturo-tyehnyieseszkoivo urovnya trugyascsihszja SzSzsZR. Moszkva 1953, 94,2 l. /A szovjet dolgozók kulturális-technikai színvonalának fellendülése. - A könyv sok adattal alátámasztva mutatja be a Nagy Honvédő Háború előtt és után a szovjet dolgozók művelődésének hatalmasarányú növekedését./

SZIDOROVA N.A.: Ocserki po isztorii rannyej gorodszkoj kulturi vo Francii. /K voproszu o reakcionnoj roli katolicszeszkoj cerkvi v razvityii szrodnyevekovej kulturi./ Moszkva 1953, 501,1 l. /A korai franciaországi városi kultúra történetének vázlatja. A katolikus egyház reakciós szerepe a középkori kultúra fejlődésében. - A könyv elég alaposan megrajzolja a történeti háttérrel, a francia központosság fejlődését, azután főképp Abélard szerepével foglalkozik. A könyvet alapos bibliográfia, a középkori forráskiadványok jegyzéke és névmutató egészíti ki./

SZILAJEV J.D.: Albanyija. Moszkva 1953, 174,2 l. /Albánia. - A könyv részletesen ismerteti Albánia földrajzi viszonyait és gazdasági életét, a bevezetésben rövid áttekintést ad az ország történeti fejlődéséről is./

SZIMAKIN M.: Pjataja pjatyiletka - Krupnij sag na putyi k kommunizmu. /Moszkva/ 1953, 103,1 l. /Az ötödik ötéves terv - hatalmas lépés a kommunizmus felé vezető úton. - A könyv röviden összefoglalja az ötödik ötéves terv feladatait a gazdasági élet egyes területein és utal nemzetközi jelentőségére.

SZLADKOVSKIJ M.I.: Ocserki razvityija vnyesnyeeconomiczeszkih otnosenij Kitaja. Moszkva 1953, 302,1 l. /Vázlatok Kína külkereskedelmi kapcsolatainak fejlődéséből. - A könyv a 19.sz. első felétől gazdag anyag alapján részletesen tárgyalja Kína külkereskedelmének fejlődését napjainkig. A könyvet több táblázat, részletes bibliográfia és egy térkép egészíti ki./

SZTARODUBROVSKAJA V.N.: Sztroityelsztvo ekonomicseszkoivo fundamenta szocializma v Narodnoj reszpublike Bolgarii. Moszkva 1953, 222,2 l. /A szocializmus gazdasági alapjának építése a Bolgár Népköztársaságban. - A könyv áttekinti a bolgár munkásosztály harcát a proletárdiktatura létrehozásáért és az átmeneti szakasz sajátosságait, majd részletesen ismerteti az ipar és a mezőgazdaság szocialista átépítésének egyes kérdéseit és a dolgozók életszínvonalának emelkedését./

SZUVOROV A.V.: Dokumenti. IV. 1799-1800. Moszkva 1953, XXXI, 674,1 l. /Szuovorov. Okmányok.-A Mescserjakov G.P. szerkesztésében megjelent kötet az eseményeket összefoglaló rövid bevezetés után az itáliai és svájci hadjáratra vonatkozó okmányokat közli, a nem orosz nyelvű eredetit orosz fordításban, rövid regesztával. A kötet végén megtalálhatók Szuovorov legfontosabb életrajzi adatai, az előforduló szakkifejezések szótára, tárgy-, név- és helynévmutató, a Szuovorovról szóló orosz irodalom bibliográfiája és mellékletként számos korabeli térkép és csatavázlat./

TRETYAKOV P.N.: Vosztocsnoszlavjanszkie plemena. Moszkva 1953, 311,1 l. /A keleti szláv törzsek. - A Szovjet Tudományos Akadémia tudományos népszerűsítő sorozatában 1949-ben megjelent könyv második, bővített és átdolgozott kiadása. A hatalmas régészeti anyagot Sztálin-nyelvtudományi cikkeinek és az azóta lezajlott vitáknak az alapján dolgozta át a szerző és így ad képet a szlávok eredetéről és a keleti szlávok fejlődéséről az orosz állam kialakulásának kezdetéig./

Trudi tadzsikszoj archeologicseszkoj ekszpegyicii. Moszkva-Leningrád 1953, 314. l. /A tadzsik régészeti expedíció munkái./ II. köt. A 14 tanulmány szerzői beszámolnak az 1948-1951 közötti években tadzsik területen folytatott ásatások eredményeiről.

TURCSINSZ J.B.: Obosztrenyie nyeravnomernosztyi razvityija kapitalizma v itoge vtoroj mirovoj vojni. /Moszkva/ 1953, 354,1 l. /A kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének kiéleződése a második világháború eredményeképpen. - A könyv széleskörű statisztikai anyag felhasználásával ismerteti a klasszikusok tanítását az egyenlőtlen fejlődésről, ennek kiéleződését a második világháború után, az amerikai imperializmus expanziós törekvéseit, és ezzel szembeállítja a Szovjetunió és a népi demokráciák gazdasági életének egyenletes és biztosan felfelé ivelő fejlődését. A melléklet néhány összehasonlító statisztikát közöl az egyes országok gazdasági fejlődéséről./

TYAGAJ G.D.: Kresztyanszkoje vossztanyie v Koree 1893-1895 g.g. Moszkva 1953, 204,3 l. /Az 1893-1895-ös koreai parasztfelkelés. - A Szovjet Tudományos Akadémia Orientalisztikai Intézetének kiadásában megjelent könyv széleskörű anyag alapján tárgyalja a tőkés államok koreai behatolási kísérleteit a múlt század 80-90-es éveiben, a parasztfelkelés lefolyását és a koreai nép japánellenes nemzeti felszabadító harcát. A könyvet egy térkép, névmutató és gazdag bibliográfia egészíti ki./

TYIHOMIROV M.N.: Poszobie dlja izucsenyija Russzkoj Pravdi. /Moszkva/ 1953, 188,3 l. /Segédkönyv a Russzkaja Pravda tanulmányozásához. - A könyv ismerteti a legrégebb orosz törvénykönyvre vonatkozó történeti irodalom történetét, közli a kérdés bibliográfiáját, azután facsimilében és rendes szövegben közli a törvénykönyv szövegét igen bő magyarázatokkal, majd adalékokat a Russzkaja Pravda elkészítendő szótárához és tárgymutatót a segédkönyvhöz./

TYIHONOV I.I.: Bitva pod Kurszkom. /Ijul-avguszt 1943 goda./ Moszkva 1953, 31,1 l. /A kurszki csata 1943 július-avgusztus. - A nagyközönségnek szánt népszerű összefoglaló munka./

Ucsonie zapiszki Insztyituta vosztokovegyenyijja. VIII. Iranszkij szbornyik. Moszkva 1953, 204,1 l. /Az Orientalisztikai Intézet tudományos közleményei. VIII. Iráni gyűjtemény. - A kötet az iráni történelemre vonatkozó tanulmányokat közöl a 18. század elejei parasztfelkelésektől az Iránból kiinduló szovjetellenes támadás hitleri tervének csődjéig./

Uglublenyie krizisza kolonyialnoj szisztyemi imperializma poszle vtoroj mirovoj vojni. /Moszkva/ 1953, 605,1 l. /Az imperializmus gyarmati rendszere válságának elmélyülése a második világháború után. - Maszlennyikov V.A. szerkesztette tanulmánygyűjtemény. Az egyes tanulmányok az ázsiai, a latinamerikai és az afrikai népek fokozódó imperialistaellenes harcának menetéről és eredményeiről számolnak be./

VARGA JENŐ: Osznovnie voproszi ekonomiki i polityiki imperializma /poszle vtoroj mirovoj vojni./ /Moszkva/ 1953, 575 l. /Az imperializmus gazdasági életének és politikájának alapvető kérdései a második világháború után. - A könyv ismerteti a kapitalizmus általános válságának elmélyülését a második világháború után, a vezető imperialista államok fejlődését, ellentéteiket, az imperializmus gyarmati rendszerének kudarcait Kínában és Indiában, és az imperializmust támogató áramlatokat, elsősorban a jobboldali szociáldemokratákat, az egyházat. Rámutat a faszizálódás tüneteire és a kommunista pártok egyre erősödő imperialistaellenes harcára./

Vnyesnyaja polityika Szovjetszkovo Szojuza. 1949 god. /Moszkva/ 1953, 686 l.

Vnyesnyaja polityika Szovjetszkovo Szojuza. 1950 god. /Moszkva/ 1953, 669 l. /A Szovjetunió külpolitikája. 1949 és 1950. év. - A két kötet időrendben közli a szovjet diplomácia tevékenységére vonatkozó okmányokat és ujságközleményeket, tárgy- és névmutatóval./

VOIKOV F.D.: Krah anglijszkoj polityiki intyervencii i gyiplomatyisseszkoj izoljacii Szovjetszkovo goszudarsztva /1917-1924./ /Moszkva/ 1954, 400 l. /Az intervencióra és a szovjet állam diplomáciai elszigetelésére irányuló angol politika csődje. -

A könyv nagy levéltári anyag és irodalom alapján ismerteti az angol-amerikai intervenciók terveket és azok kudarcát, majd a Szovjetunió előbb de facto, később de jure történet elismerésének történetét./

Voproszi obscssevo krizisza kapitalizma. Moszkva 1953, 237,1 l.
/A kapitalizmus általános válságának kérdései. - A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetének tanulmánygyűjteménye. Az egyes cikkek a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének, az egységes világpiac megoszlásának, a tőkés országok gazdasági életében folyó militarizálásnak, a tőkekivitelnek és a tőkés országokban élő dolgozók elnyomorodásának a problémáit vizsgálják./

VOROBJOV F.D. - KRAVCOV V.M.: Pobedi szovjetszkih vooruzsonnih szil v Velikoj otyecsesztvennoj vojnye 1941-1945. Moszkva 1953, 431,1 l. /A szovjet fegyveres erők győzelmei a Nagy Honvédő Háboruban. - A könyv 45 külön térképmelléklettel és számos szövegek közti térképvázlattal felszerelve részletes hadtörténeti áttekintést ad./

Vossztanyie gye kabrisztov. Matyeriali. X. /Moszkva/ 1953, 333,1 l.
/A dekabristák felkelése. Adatok. - A Nyecsckina M.V. szerkesztésében megjelent kötet Jusznyevszkij, Volkonszskij, Davidov és Barjatyinszkij perének ügyiratait közli teljes terjedelmükben, az ügyiratokat magyarázó rövid bevezetéssel, tárgy- és névmutatóval./

Vosszojegyinyenyie Ukrajini sz Rosszijej. I-III. köt. Moszkva 1954, XXXI, 1, 583,2; 556,2 l. /Ukrajna újraegyesítése Oroszországgal. - Az egyesülés 300. évfordulójára a Szovjetunió Tudományos Akadémiája által szerkesztett reprezentatív kiadvány. Az I. kötet rövid bevezetője ismerteti az egyesülés történeti jelentőségét, utána orosznyelvű regesztával közöl okmányokat, az idegennyelvűekhez orosz fordítást is mellékel. Az egyes köteteket részletes jegyzetek, a ritkább szavak szótára és mutatók egészítik ki./

Zakonodatnyelnie akti Kitajszkoj Narodnoj Reszpubliki. Moszkva 1952, 423 l. /A Kínai Népköztársaság törvényei. - A kötet a Kínai Népköztársaság fejlődését felvázoló előszó után közli az állam szervezetére, a gazdasági fejlődésre, a családra, a munkára, a népművelésre, a büntetőjogra és az igazságszolgáltatásra vonatkozó törvények szövegét./

ZAOZERSZKAJA J.I.: Razvityie ljohkoj promislennosztyi v Moszkve v pervoj csetvertyi XVIII. v. Moszkva 1953, 513,3 l. /A könyvüipar fejlődése Moszkvában a XVIII. sz. első negyedében. - A szerző széleskörű levéltári kutatás alapján ismerteti Moszkva gazdasági helyzetét a XVII. században, a moszkvai kézművesipar, az állami s a magántulajdonban lévő manufaktúrák fejlődését és megvizsgálja a kényszerített és bérmunka viszonyát. Mellékletben közli a manufaktúrák jegyzékét és termelésükre vonatkozó adatokat./

ZEVIN V.J.: Polityicseszkije vzgljadi i polityicseszkaja programma Csernisevszkovo N.G. /Moszkva/ 1953, 318,2 l. /Csernisevszkij N.G. politikai nézetei és politikai programja. - A könyv Csernisevszkij műveinek elmélyült elemzése alapján ismerteti Csernisevszkij politikai felfogásának kialakulását, felfogását az abszolútizmusról, az osztályharcról és a forradalomról, utópikus szocializmusát, elképzelését az államforma kérdéséről és a nemzeti kérdés megoldásáról, a parasztkérdés forradalmi megoldásáról, majd ismerteti tevékenységét száműzéstése idején./

ZUJEV F.: Mezdunarodnij imperializm - organizator napagyenyija panszkoi Poljsi na Szovjetszkuju Rossziju. /Moszkva/ 1954, 231,1 l. /A nemzetközi imperializmus - a páni Lengyelország Szovjetország elleni támadásának szervezője. - Az 1919-20-as évek eseményeit ismerteti igen részletesen kiadott anyag alapján./

ZSEBELJOV Sz.A.: Szevernoje Pricsernomorje. Moszkva-Leningrad 1953, 387,1 l. /A Fekete tenger északi partvidéke. - Az 1941-ben elhunyt szovjet ókortörténész tanulmányainak gyűjteménye a felhasznált irodalom jegyzékével, név-, helynév- és népnévmutatóval./

ZSEMAJTYISZ F.R.: Sztalingradszkaja bitva. Moszkva 1953, 39,1 l. /A sztálingrádi csata. - A nagyközönségnek szánt népszerű összefoglaló munka./

S Z O V J E T F O L Y Ó I R A T S Z E M L E

KOMMUNYISZT

1954. 1. szám.

A A leninizmus zászlaja alatt, a Kommunista Párt vezetésével előre a kommunizmus diadala felé!

KRUSZKOV V.: V.I. Lenin a forradalmi tudomány korifeusa.

OBICSKIN G. - SZTUCSEBNIKOVA M.: A SZKP tapasztalatának rendkívül gazdag tárháza. /Megjelent 7. kiadásban a Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézet kiadásában "A SZKP a kongresszusok, konferenciák és KB plénumok határozatainak fényénél" c. gyűjtemény./

TYIHOMOROV M. - LIHOLAT A.: Ukrajna és Oroszország újraegyesítésének 300. évfordulója.

GLOTOV I.: Az anyagi érdekeltség elve - a mezőgazdaság nagymérvű fellendítésének mozgató ereje.

PAVLOV J.: Feltétel nélkül kötelezettséget kell vállalni a tömegpusztító fegyverek alkalmazásától való tartózkodás kérdésében.

V.I. LENIN műveinek kiadásai a Szovjetunióban és külföldön.

Jobban elégítsük ki aznépnevelők igényeit.

Kritika és könyvismertetés:

JEFIMOV G.: Mao Ce-tung válogatott műveinek IV. kötetéről.

A pénzforgalom és hitel a Szovjetunióban. Készítették munkaközösségben, Ikonnyikov V.V. prof. vezetésével. M. 1952. /Bati-
rev és Szlavnij I. - A könyvnek még sok fogyatékosága van./

2. szám.

Szakadatlanul emeljük a tömegek aktivitását.

NYIKOLAJEV V.: A SZKP politikájának tudományos alapjairól.

TYITARENKO Sz.: A szovjet társadalom erkölcsi-politikai egysége.

SILNYIKOV N.: A gazdasági munka megjavítása a vasuti közlekedésnél.

- AHAZOV T.: A kolhozelnökök kiválasztásáról és neveléséről.
BLOHINA M.: A pártszervezet a vállalatok belső tartalékainak kihasználásáért vívott harcban.
BEGLOV Sz.: "Az európai közösség" - fenyegető veszély a béke és a népek biztonsága szempontjából.
ANTONOV V.: Olaszország a monopóliumok igájában.
ANDREJEV I.: A skandináv országok és az Atlanti-blokk.

Kritika és könyv szemle: Ukrajna újraegyesülése Oroszországgal.
Dokumentumgyűjtemény. I-III. M. 1955. /I.köt. 1648-1651. II. köt. Az ukrán nép felszabadító háborújának kezdeti szakasza, 1648-1651 januárig. III.köt. Az ukrán nép felszabadító háborúja a nemesi Lengyelország ellen az Oroszországgal való újraegyesülésért. 1651-1654./

NYEKRASZOV N.A.: Műveinek és leveleinek teljes gyűjteménye: I-XII. M. 1948-1953. / I-III.köt. Összes költeményei, IV.köt. Drámai művei; V-VIII. prózája, IX. Cikkek és bírálatok, X-XI. Levelek, XII. Önéletrajzi anyag, stb./

DOBROV A.: Az USA távolkeleti politikája az orosz-japán háború időszakában. M. 1952. /Ism. J. Bogus - A könyv laza felépítésű, de helyesen elemzi az USA politikájának imperialista lényegét./

3. szám.

A Párt, a kormány és a nép rendithetetlen egysége.

FEDOSZEJEV P.: A szovjet demokrácia és szerepe a kommunizmus építésében.

KURDOV I.: A kínai nép nagy állama.

KUCSUMOV P.: Gazdaságosan használjuk fel a gép- és traktorállomások nagy technikai berendezőit.

BORKOV G.: A teljesítés ellenőrzése és a pártvezetés tökéletesítésének feladatai.

KOSZULNYIKOV A. és SZNASZTYIN V.: Az előadói propaganda - az ideológiai munka fontos formája.

SZIDOROV N.: A bonn-párizsi megállapodás összeegyeztethetetlen a német nép érdekeivel és Európa biztonságával.

VISNYEV Sz.: A gazdasági nehézségek kiéléződése a kapitalista országokban.

TYIMOFEJEVSZKIJ A. és FROLOV K.: A párt sorainak egysége - a Kommunista Párt erejének alapja.

Kritika és könyvismertetés:

VARGA J.: Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései /a második világháború után/. M. 1953. /Ism. Kronrod J. és Cseprakov V., - Nem minden kérdést elemez egyforma részletességgel, de igen hasznos, alapos, jó stílusú könyv./

4. szám.

I.V. Sztálin - Lenin nagy ügyének folytatója.

A legfontosabb országos feladat /Az SZKP KB plénumának határozata "A gabonatermelés növeléséről és az ugarföldek megműveléséről"./

GLEZERMAN G.: A társadalmi és egyéni érdekek összehangolása - a kommunizmus építésének szükséges feltétele.

NYIKONOV A. és INOZEMCEV N.: A nemzetközi viszonyok feszültségének további enyhítéséért.

SAROV A.: A városi lakásépítkezés kérdései.

LEBEGYEV I.: Kössük szorosabban össze a politikai tömegmunkát a kolhozok életével.

KOTKOVSZKIJ J.: A nemzetközi kereskedelem egészséges irányba fejlődése megerősíti a béke ügyét.

OSZTROVITJANOV K.: A politikai gazdaságtan tárgyáról.

Kritika és könyvismertetés:

WILLIAM FOSTER: Amerika rövid politikai története. M. 1953.
/Ism. V.Jermolajev és G.Szevosztjanov - Bő forrás és komoly marxista munka Amerika népciről./

PAVJOLKIN P.: A vallási babonák és milyen károkat okoznak ezek. M. 1953. /Ism. A.Ujbo - Több fogyatékosága van. Az utóbbi időben elgyengült a vallási babonák elleni propaganda./

5. szám.

A tudomány és az élet.

Az államapparátus munkájának lenini alapelvei és e munka tökéletesítésének feladatai.

LOKSIN E.: Hogyan takarékoskodjunk az anyagi tartalékokkal az iparban.

KIM M. és GOLIKOV G.: A szovjet társadalom története kidolgozásának néhány kérdése.

TROFIMOV P.: A szemantikus filozófia reakciós lényege.

MHITARJAN Sz.: A béke helyreállítása Indokinában és az indokinai népek nemzeti jogainak biztosítása.

GONIONSZKIJ Sz.: Latinamerikában egyre nő az ellenállás az USA diktátumpolitikájával szemben.

Mélyrehatóan tanulmányozzuk és rendszeresen világítsuk meg a pártnak a gazdaság vezetésében szerzett tapasztalatait.

Kritika és bibliográfia:

MASZLOVA N.Sz.: A munkatermelékenység a Szovjetunió iparában. M. 1953. /Ism. Jampolszkij M. - A könyv jobbára leíró jelle-
gű és nem szentel elég figyelmet a népgazdaság fontos elvi kérdéseinek./

A lengyel nép harca a szabadságért és a szocializmusért. Dokumentumkötet. Varsó. 1953. /Ism. V.Pavlovics - Hasznos lengyel könyv a lengyel nép e nemes utjának tudatosításában./

TONDI A.: A jezsuiták, Firenze. 1953. /olaszul/. /Ism. Sz.Jefirov - A pápai Gregorianus egyetem v. professzorának leleplező írása. Az Olasz Kommunista Párt kiadásában megjelent könyv a békeharccossá vált szerző élményanyagát tükrözi./

6. szám.

Az emberiségnek a szocializmus felé tartó mozgalma legyőzhetetlen.

V.I. LENIN kiadatlan művei /A MELSZ Intézet anyagából/:

Mivel indulnak a kadétpk a választásokba? /1912/

A munkások egysége és a választások. /1912/

A munkásosztály és "parlamentari" képviselői /3. és 5. cikk./ /1912/.

A pártosság a demokratikus egyetemisták között: /1912/.

Eugen Pottier francia munkásköltő halálának 25. évfordulójára. /1913/.

A munkásénekek fejlődése Németországban /1913/.

Az amerikai választások után /1912/.

Fejetlen hév /1912/.

Amerikában /1912/.

SZTYEPANJAN C.: V.I. Lenin a kommunizmus építéséről.

MATYUSKIN N.: A népek barátsága lenini eszméjének nagy ereje.

NYESZMEJANOV A.: A természet- és műszaki tudományok eredményei és feladatai.

MACKEVICS V.: A mezőgazdasági propaganda halaszthatatlan kérdései.

PONOMARJOV B.: A kapitalista országok munkásosztályának helyzete és harca.

NOVIKOV Sz.: A sajtó a mezőgazdaság fellendítéséért. vívott harcban.

Kritika és könyvismertetés:

GORKIJ M.: Az irodalomról. Irodalomkritikai cikkek. M. 1953.

/Ism. Mjasznyikov A./

7. szám.

Új sikerek felé a kommunizmus építésében.

Fokozzuk a Komszomol aktivitását a párt politikájának megvalósításáért folyó harcban.

RUMJANCEV A.: Az orosz és ukrán nép gazdasági együttműködése.

BELJAKOV A.: A béke, demokrácia és a szocializmus nagy tábora.

KOLONYICKIJ P.: A kritika és önkritika - a szovjet társadalom fejlődésének mozgatóereje.

- FROLOV J.: A gazdasági vezetés fontos feladatai az iparban.
JEFREMOV M.: A párt falusi körzeti bizottságának munkájáról.
MOHOV N.: és LUTCSENKO A.: A társadalomtudományok oktatásának kérdései a főiskolákon.
KOZLOV G.: Az árutermelés és az értéktörvény a kapitalizmusban.

Kritika és könyvismertetés:

A koreai nép felszabadító harcának története. M. 1953. /Ism. G. Kim/.

DANYILEVICS M.V.: A Latinamerikai országok munkásosztályának helyzete és harca. M. 1953. /Ism. V. Jermolajev, Sz. Szemjonov, A. Szibolobov - A könyv számos súlyos hibában szenved: Nem ad kellő konkrét anyagot, az idézeteket és általánosításokat dogmatikusan alkalmazza, absztrakt-logikai szemantizmus jellemzi./

8. szám.

Teljesítsük sikeresen a parlagon heverő és szüzföldek megművelésének tervét.

PODGORNIJ N.: Szovjet-Ukrajna a Szovjetunió népcinek testvéri családjában.

KON I.: Az egyéniség fejlődése a szocializmusban.

MALJUGIN V., - PISZAREVSZKIJ V.: A beruházások fő kérdései.

VIKTOROV J.: A békéért és a biztonságért Európában és Ázsiában.

ZORIN V.: A küszöbönálló választások és a belpolitikai helyzet az USA-ban.

Kritika és könyvismertetés:

MOMDZSJAN H.N.: A szocialista társadalom és a népi tömegek alkotó aktivitása. Jerevan. 1954. /Ism. M. Davidov - Több fogytékosság mellett nagy érdeklődésre számot tartó munka./

KOLGANOV M.; levele a szerkesztőséghez "A tulajdon a szocialista társadalomban" c. könyvét ért bírálatban kapcsolatban és a szerkesztőség válasza.

9. szám.

Emeljük magasabbra a szakszervezetek szerepét az államépítésben és a gazdasági és kulturális építésben:
A szovjet irodalom további fellendítéséért.

ROZENTAL M.: A dialektikus materializmus a fejlődés általános és sajátos törvényeiről.

AVDONJIN N.: A nem-feketeföldi övezetben levő földművelési kultúra emelésének fontos kérdései.

KUZMINOV I.: A burzsoá állam a monopoliumpok meggazdagodásának eszköze.

PLATKOVSKIJ V.: A Kommunista Párt ideológiai alapjairól.

PETROV M.: Az USA expanziója a Földközi-tengeren a békét és a népek biztonságát fenyegeti.

Kritika és könyvismertetés:

ASZKEROV A.A.: A szovjet építés alapvonalai. M. 1953./Ism. T.Anyiszimova, D.Bahsijev, Sz.Sztugyenyikin - A Moszkvai Egyetem jogi fakultásának segédkönyve. A könyvben sok a komoly fogyatékoság, sematikus, elszakad az élettől, zsufolva van idézetekkel, kevés figyelmet szentel a KP-nak a szovjet építéssel kapcsolatos határozatainak. Mindenesetre a szerző kezdeményezése támogatást érdemel e rendkívül bonyolult kérdésben./

BATTAGLIA R.: Storia della Resistenza italiana. /1943 szept. 8. - 1945 ápr. 25./ Torino. 1953. /Ism. N.Kovaleszkij - Az olasz ellenállási mozgalom érdemes összefoglalása./

TARLE J.: A történelemhamisítók a háborus gyujtogatók szolgálói. /A szerző áttekinti az USA-ban 1946-1953-ban megjelent történelemhamisító műveket./

PRAVDA

1954. január

1. Erenburg I.: A béke felé!
2. Robeson P.: A békeharc perspektívái az USA-ban 1954-ben.
3. Guljajev P.: A békeharcosok harca a nemzetközi feszültség enyhüléséért.
4. Perlo V.: Az amerikai monopolkapitalizmus a maximális profitért folyó hajszában.
7. Alekszandrov I.: Az európai biztonság és Franciaország politikája.
8. Antonov V.: Az olaszországi keresztény-demokrata párt válsága.
9. Bolsakov L.: A nemzetközi kereskedelem kiterjesztéséért.
10. Szaveljev I.: "Az európai szén- és acélközösség" helyzete.
11. Sillen S.: Az amerikai burzsoá irodalom erkölcsi züllése.
12. Ukrajna és Oroszország újraegyesítésének 300. évfordulója tézisei.
13. Választások a Szovjetunió Legfelső Tanácsában.
14. Alekszejev P.: Hazug frázisok és valódi szándékok. /Mi rejtőzik a németországi "szabad" választásokról hangoztatott frázisok mögött./
15. Naumov P.: Ki kormányoz Bonnban?
16. Gravina A.: A latinamerikai kultúra bilincsekben.

17. Mihajlov V.: Ausztria a nyugatnémet revansisták hódító terveiben.
19. Pfrannenschwarz K.: Az állam és a jog fasizálása Nyugat-Németországban.
20. Tyitarenko Sz.: V.I. Lenin a munkásosztály és a parasztság szövetségéről.
22. V.I. Lenin halálának 30. évfordulója.
24. Filippov I.: A munkanélküliség fokozódása az USA-ban.
25. Ljubimov N.: Mit mutatott a Brit Birodalom országai pénzügyminisztereinek konferenciája?
27. Zsukov J. - Kraminov D.: Lehet és kell is utat találni a nemzetközi feszültség enyhítésére.
28. Varga J.: Gazdasági válság az USA-ban.
29. Az Avanti c. olasz lap az osztrák-német viszonyról.
30. A négy nagyhatalom külügyminisztereinek berlini tanácskozása.

február

1. A Német Demokratikus Köztársaság memoranduma a német kérdés békés megoldásáról.
2. V.M. Molotov a német kérdéstről és az európai biztonság biztosításának feladatairól /A berlini négyhatalmi konferencián/.
3. Lai Zsu-juj: Kína munkásosztályának harca az ország iparosításáért.
5. V.M. Molotov a Németország egyesítéséhez vezető utról.
6. Zsukov J., Kraminov D.: Édeskés szavak és keserű valóság. /A bonni és párizsi megállapodások egy veszélyes oldaláról./
8. Zsukov J., Kraminov D.: Mit mutatott a német kérdés megvitatása Berlinben.
10. Orcsytov O.: Ki gátolja az ázsiai és távolkeleti problémák szabályozását.
11. A Szovjetunió és a béke biztosítása Európában. /V.M. Molotov beszéde a berlini külügyminiszteri tanácskozásonl/
12. Müller Fr.: A nyugatnémet monopóliumok kezükbe ragadják Ausztria gazdaságát.
13. V.M. Molotov az Ausztriával való békeszerződésről.
16. Mért akadályozzák a nyugati hatalmak az öt nagyhatalom tanácskozásának összehívását.
17. Kraminov D.: Ki akadályozza az osztrák kérdés szabályozását.
18. Plisevskij I.: Fejlesszük a gazdasági kapcsolatokat Ázsiával és a Távol-Kelettel.
20. Naumov P.: A Szovjetunió és Németország közötti kulturális együttműködés hívei és ellenségei.

21. Azizjan A.: A gyarmati népek mozgalma szabadságukért és függetlenségükért legyőzhetetlen.
23. Borovszkij V.: A nemzetközi feszültség enyhülésének ellenségei nyugtalanzkodnak. /Az amerikai sajtó a berlini értekezletéről./
24. Kolomic G.: Amiről nem beszélnek fennhangon. /Amerikai katonai támaszpontok Spanyolországban./
26. Afonyin M.: Ázsia népei követelik a megérett nemzetközi problémák szabályozását.
28. Orehov F.: Mit mutattak az angol képviselőházi viták.

március

2. Borovszkij D.: A X. pánamerikai konferenciáról.
4. Tumanov V.: A militarizmus ujjaéledése Nyugat-Németországban.
5. A berlini tanácskozás eredményeiről /V.M. Molotov nyilatkozata./
6. Pavlov J.: Két irányvonal a német kérdésben.
7. Jefimov P.: Mit mutatott a jobboldali szocialisták brüsszeli konferenciája.
8. Oresztov O.: A francia közvélemény követeli a béke helyreállítását Indokínában.
9. Zaszlavszkij D.: Amerikai fondorlatok az ENSZ-szel kapcsolatban.
10. Kraminov D.: Az amerikai reakció rohamsapata /Maccarty nyomozhatósága/.
11. A Lengyel Egyesült Munkáspárt II. kongresszusa.
12. Dugyinszkij I.: Az európai országok közötti kereskedelmi kapcsolatok fejlesztéséért.
15. Rasszagyin G.: Franciaország nemzeti jogainak védelmében. /Daladier és Herriot beszédei a német militarizmus feltámasztása ellen./
16. Loch H.: Állítsuk helyre a szoros gazdasági kapcsolatot Kelet- és Nyugat-Németország között!
18. A Szovjetunió Legfelső Tanácsa választásainak eredményei.
19. Szamilovszkij I.: Az agresszív blokkok áalakításának politikája Közép- és Közép-Keleten.
20. A Komszomol XII. kongresszusa.
21. N.Sz. Hruscsov beszámolója a SZKP KB plenumán a gabonatermelés növeléséről és a szűzföldek megműveléséről.
22. Naumov P.: A nyugateurópai militaristák új szövetségeseket keresnek.
23. Rasszagyin G.: Franciaország visszautasítja az amerikai diktatórumot.

24. Jefimov P.: Ki fenyegeti Ausztria függetlenségét.
26. Plisevskij I.: Ceylonban /Uti jegyzetek/.
27. Norden A.: A német nemzet utja.
28. Ratyiani G.: Amerikai terv Francia Észak-Afrika megszállására.
29. Gyeljuszin L.: A béke ellenségeinek manőverei Ázsiában.
30. Gyenyiszov V.: Japán militarizálása és a japán dolgozók helyzete.
31. Zsukov J.: Nemzetközi szemle.

április

2. Mikojan A.I. beszéde a Német Szocialista Egységpárt IV. kongresszusán.
4. O. Grotewchl beszéde.
5. Orehov F.: Angliában egyre fokozódik az a követelés, hogy revidiálják a kereskedelmi tilalmak politikáját.
6. Európa biztonsága és az Északatlanti paktum.
7. Pavlov J.: Hathatós garanciát az agresszió ellen!
8. "Ukrajna és Oroszország újraegyesítésének dokumentumai" I-III. köt. 1954. /Ismerteti N.A. Szmirnov/.
9. Filippov I.: A válságjelenségek fokozódása az USA gazdaságában.
10. Tavrov G.: Általános európai szerződés és a nemzetközi jog.
11. Az USA és a Kínai Népköztársaság.
12. Plisevskij I.: Az amerikai diplomácia elszámította magát. /Indokínában ellenállásba ütközik a háború kiterjesztésének amerikai kísérlete./
13. Okulov R.: Dél-Korea a pusztulás, nyomor és éhínség vidéke.
14. Orehov F.: Dulles londoni tárgyalásairól.
Domogackih M.: A gazdasági megkülönböztetés amerikai politikája Kinával szemben.
15. Litosko J.: A munkanélküliség harapófogójában. /Amerikában./
16. Rasszagyin G.: Az amerikai kalandorpolitika nem talál támogatást Európában.
Szlepov L.: Válságjelenségek az USA mezőgazdaságában.
17. Mihajlov V.: Ujabb lépés a gazdasági Anschluss felé.
18. Pavlova Sz.: A francia dolgozók harci lapja. /A L'Humanité alapításának 50. évfordulójára./
Az Ukrán SzSzK története, I. 1953. M. /Ismerteti: M.Tyihomirov, V.Jacunszkij, J.Csermenszkij, Sz.Dmitrijev./
19. Melnyikov P.: A Bánát földjén.
20. "Mibe kerül Amerikának Li Szin-man?" /Egy amerikai újságíró cikke a Nation c. lapban./

21. Az USA megakadályozza a legérdekeltebb országok részvételét a lefegyverzési probléma megoldásában.
22. A Szovjetunió 1954. évi költségvetése.
23. Grisenko J.: NéPELLenes bábkormányok Indokínában.
24. Ratyiani G.: Ujabb támadás a nyugateurópai országok szuverenitása és biztonsága ellen.
25. Pavlov J.: Uj kísérletek a gyarmati országok "egységfrontjának szétszakítására".
27. A Szovjetunió 1954. évi költségvetése /Malenkov, Kaganovics és Hruscsov elvtárs beszéde./
28. Zaszlavszkij D.: Ausztráliai provokátorok munkában /A "petrov-ügy"/.
30. V.M. Molotov nyilatkozata a koreai kérdéstről a genfi konferencián.

május

2. Május 1 ünnepségei.
4. A külügyminiszterek genfi tanácskozásáról.
5. Alekszejev V.: Az "európai hadsereg" felállítása elleni mozgalom Olaszországban.
6. Kozsin A., Domogackih M.: Kudarcot vallanak a Kína gazdasági leigázására irányuló amerikai tervek.
Pavlov J.: Az európai béke megerősítéséért.
7. Medvegyev V.: Az angol-amerikai monopoliumpok az iráni népi nemzeti kincseire törnek.
8. Tavrov G.: A kollektív biztonság és az állami szuverenitás.
10. Kuusinen O.: A szabadság jelszaváról és az amerikai gyakorlatról.
11. A Vietnami Demokratikus Köztársaság delegációja vezetőjének nyilatkozata.
12. Molotov elvtárs beszéde a genfi értekezleten a koreai kérdéstről.
13. Kruglov A.: Az USA agresszív tervei Délkelet-Ázsiában.
14. Zsukov J., Plisevszkij I.: Uj utak nyíltak meg Ázsia népei előtt.
15. A béke helyreállítása Indokínában /Molotov elvtárs beszéde a genfi értekezleten./
16. Zsukov J., Plisevszkij I.: A genfi tanácskozás résztvevőinek felelőssége.
18. Bajkov I.: A kronstadti erőd létesítésének 250. évfordulójára.
20. Naumov P.: Németország egyesítésének reális útja.

21. Mihajlov V.: Fokozódik a militarista propaganda Ausztriában.
22. Zsukov J.; Plisevszkij I.: Mi tartóztatta fel a koreai kérdés megvitatását Genfben?
23. Ukrajna Oroszországhoz való csatlakozásának 300. évfordulóján tartott ünnepség.
26. A MDP III. Kongresszusa. /Rákosi Mátyás beszéde./
28. Tavrov G.: Az európai biztonság és az ENSZ.
29. Az atomenergiáról folyó szovjet-amerikai tárgyalásokról. Minden módon erősítsük a népi hatalmat. /Nagy Imre beszéde a III. Kongresszuson./
30. Zsukov J., Plisevszkij I.: Miért fél az USA a szabad koreai választásoktól?
31. Mihajlov V.: Ausztria egy újabb Anschluss fenyegető veszélye előtt.

június

1. Kan A.: Az amerikai ifjusági szennyművekről /"comics"/.
2. Aszanov D.: A General Motors konzern szerepe az USA politikájában.
9. Maurice Thorez beszéde a Francia KP XIII. kongresszusán. V.M. Molotov beszéde a genfi tanácskozáson az indokina-i kérdésről.
11. Zsukov J.: A politikai problémák megoldása nélkül nem lehet helyreállítani a békét Indokinában.
13. N.Sz. Hruscsov beszéde a Csehszlovák KP X. kongresszusán.
14. Majevszkij V.: Anglia és a kollektív biztonság Európában.
15. Jefimov P.: Erősödik az amerikai-bonni nyomás Franciaországra.
17. Plisevszkij I.: Az USA delegációja megakadályozta a koreai kérdés szabályozását a genfi tanácskozáson.
19. Rasszagyin G.: Mit mutatott meg a franciaországi kormányválság?
Tumanov V.: A katonai támaszpontok építése Nyugat-Európában a békét veszélyezteti.
20. Borovszkij V.: Fegyveres intervenció Guatemala ellen.
21. Zaszlavszkij D.: Allan Dulles kényszerű beismérései.
22. A Guatemala elleni intervencióért a felelősség az USA-t terheli.
23. Alekszandrov V.: A Latinamerikát fenyegető veszély.
24. Bonte Fl.: Egy létfontosságú kérdés Franciaország szempontjából. /Az "európai hadsereg" kérdése./
26. A Kínai Népköztársaság alkotmánytervezetéről /A Zsenminzsipao nyomán./

28. Az amerikai politika aláássa az ENSZ tevékenységét /A guatemalai kérdés a Biztonsági Tanácsban./
29. Csicskov V.: Az amerikai monopoliumpok, Guatemala függetlenségének megakadályozói.
30. Duclos J.: A FKP harca a békéért, szabadságért és a nemzeti függetlenségért.

VOPROSZI ISZTORII

1954. 1. szám.

Genkina E.B.: V.I. Lenin államvezetői tevékenysége 1921-ben.

Volin B.M., V.I. Lenin "Kik azok a "népbarátok" és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?" c. műve 2 részének kérdéséhez.

Sztaszova J. és Petrovszkij G.I.: Emlékezés V.I. Leninről.
A Trjohgorka-Textilgyár munkásai Leninnel való találkozásokról.

Rahimov T.R.: A Kínai Népköztársaságnak a nemzeti kérdés megoldásában aratott sikerei.

Szmirin M.M.: A népi tömegek szerepe a Németország állami egységéért folytatott harc hajnalán /15-16. század/.

Golubickij V.A.: Oroszország és az ukrán nép 1648-1654. évi felszabadító háboruja.

Miller I.Sz.: Az 1648-1654. évi felszabadító háború és a lengyel nép.

Danyilov L.V. és Pasuto V.T.: Az árutermelés Oroszországban /a 17. századig/ /Vitacikk/.

Kritikai cikkek és szemlék:

Danyilov V.P. és Huan Viszensz: Néhány fogyatékoság a Szovjetunióban lezajló holhoz-tömegmozgalom történetéről írt munkákban.

Zubok L.I.: Az amerikai imperialista reakció apológiája S.F.Bemis könyveiben.

Kritikák:

Jakovcevszkij V.N.: A kereskedelmi tőke a feudális-jobbágytartó Oroszországban. M. 1953. /Ism. P.G.Rindzjunszkij - Számos részletkérdést jól megold, de nem állítja be a kérdést összefüggéseibe./

A Voproszi Isztorii szerkesztőségi vitája Jakovcevszkij fenti művéről.

Burdzsalov E.N. és Sarova P.N.: A Szovjetunió az ország szocialista iparosításának korszakában /1926-1929/. M. 1953. /Ism. V.T.Surajev - Tultömtt, jobban meg kell rostálni az anyagot.

Jurjev M.F.: A forradalmi hadsereg szerepe a kínai forradalom első szakaszában. M. 1952. /Ism. V.P.Iljusecskin - Jurjev kandidati disszertációjának átdolgozása./

Koszev D.: Bulgária ujkori története. Egyetemi előadás. M. 1952.
/Ism. K.L.Sztrukova - Kisebb fogyatékoságai mellett hasznos munka./

Az ember eredete és az emberiség szétteltelepülése az ősidőkben.
A Mikluho-Maklaj Intézet munkái. XVI. köt. M. 1953. /Ism.
H.A.Gremjackij - Az antropológia segítése az etnogenetikai kérdésekben./

Krónika:

Tanácskozás a tudományos-kutatómunka összehangolására /A Szovjetunió Tudományos Akadémia Történettudományi Osztályán - 1953. nov. 2./

A Szovjet Tudományos Akadémia jakutai lányintézetének nyelvészeti, irodalmi és történettudományi intézetében folyó munka /Ism. Z.V.Gogolev/

A Kazahsztáni "Kirov"-Egyetem történészeinek tudományos-kutatómunkája. /Ism. N.P.Kalisztratov - J.D.Szerovajszkij/

Krónikai megjegyzések /Ukrajna Csozországához való csatolásának 300. évfordulója alkalmából./

A csehszlovák történészek liblicei konferenciája /1953. dec./

A "Csehszlovákia története" tankönyv I.köt. prospektjének megvitatása a Szovjet Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetében - These korynimu diu učebnice československých dějin /csl. dějiny do r. 1848. Historicky ustav Československé akademie věd. Druha redakce. Praha. 1953. /G.E.Szancsuk/

"Bulgária története" I.köt. maketjének megvitatása a Szovjet Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetében. /Ism. N.Bozsarov/

Archeológiai ásatások Budakeszi környékén /a szentrendrei múzeum munkája/ /Ism. N.V./

A Voproszi Isztoriiben a legközelebbi években megvilágításra kerülő kérdések tematikája.

2. szám.

Kosztigova Z.P. és Dvojnyisnyikov M.A.: A SZKP története tanulmányozásának legfontosabb forrása "A SZKP a kongresszusok, konferenciák és KB-i plénumok határozatainak és döntéseinek tükrében" c. gyűjtemény 7. kiadásának megjelenése alkalmából./

Szuprunyenko N.I.: Az Ukrán SzSzk megalakulása.

Puhlev N.N.: A munkásmozgalom a lengyel királyságban a 19. század kilencvenes éveiben.

Gern M.V.: A nyugati-ukrán területek parasztjainak osztályharca 1638-1648-ban.

Mejman M.I. és Szkazkin Sz.D.: A feudális formáció gazdasági alaptörvényéről.

Vilenszkaja E.Sz.: Az orosz possesszionális manufaktura jellegéről.

Cserkaszov I.I.: Az USA munkásosztályának harca a tömegjellegű üzemi szakszervezetek létrehozásáért /1934-1938/.

Fridman L.A.: Egyiptom munkásosztályának helyzete és harca 1931-1938-ban.

Borovoj Sz.J.: A cárizmus hitelpolitikája a feudális rendszer bomlása idején.

Kritika és könyvismertetés:

Mao Ce-tung, Válogatott művei, 2.köt., 3.köt. /Ism. J.F.Kovaljov./

Az Olasz Kommunista Párt életének és harcainak 30 éve. Cikk- és dokumentumgyűjtemény. Főszerk. P.Togliatti. Ford. Olaszról. M. 1953. /Ism. G.Sz.Filatov./

P.A.Rumjancev, Dokumentumok I.köt. /1756-1763/. Szerk. P.K.Fortunatov. M. 1953. - A dokumentumokat megelőző bevezetők nem alapos tudományos jellegűek./

Zsebeljev Sz.A.: A Fekete tenger északi partvidéke. M.-L. 1953. /Ism. D.B.Selov - Az elhunyt akadémikus posthumus cikkgyűjteménye. Az újabb ásatások során természetesen sokban megváltozott a tudomány álláspontja. Sok a kiadványban a sajtóhiba./

Moltke K.: A második világháború kulisszái mögött. Ford.dánból. M. 1952. /Ism. L.A.Leontyev - A haladó dán újságíró igen érdekelte könyve, mely azonban nem mentes a komoly hibáktól./

Revzin G. Jan Žižka /1370-1424/. M. 1953 /Ism. M.M.Szmirin - Kiváló tudományos népszerűsítő könyv a nagy huszita harcosról./

Krónika:

A Szovjetunió Tud.Akad. Történettudományi Intézetének munkája az elmúlt év alatt. /A.L.Szidorov beszámolója./

A Szovjetunió Tud.Akad. Történettudományi Intézete Tudományos Tanácsának 1953. januári ülése az Intézet munkájáról. /Ezen hangzott el A.L.Szidorov fenti beszámolója./

A népi tömegek szerepe a történelemben. /A leningrádi "Zsdánov" Egyetem Tudományos Tanácsának vitaülése - Ism. Sza.Mogiljovszkij./

A történettudomány állapota a Német Demokratikus Köztársaságban. /Részlet E.Diehl: Hogyan teljesítették történészeink feladataikat? c. az Einheit 1953. 6. számában megjelent cikkéből./
A szovjet történettudomány eseménynaplója.

3. szám.

Korablev P.V.: Hogyan dolgozta ki Lenin és Sztálin a soknemzetiségű szovjet állam fő alapelveit.

Szelunszkaja V.M.: A huszónétezezresek - a párt politikájának zászlóvivői a kolhozépítésben. /1929-1930/.

Praszolov Sz.I.: A csehszlovák dolgozók forradalmi mozgalma a világgazdasági válság éveiben /1929-1933/.

Szeleznyev G.K.: Az amerikai imperializmus expanziója Oroszországban 1917-ben.

Kapica M.Sz.: A szovjet-kinai kapcsolatok 1917-1924-ben.

Szmirnov N.A.: Az orosz és az ukrán nép harca a török szultánság agressziója ellen a 17. században.

Archihovszkij A.V.: A novgorodi ásatások 1953-ban.

Linkov J.I.: A.I. Herzen és N.P. Ogarjov szerepe a "Föld és Akarat" társaság megalakításában.

Kan A.Sz.: Két tendencia Svédország nemesi gazdálkodásában a 17. században.

Manfred A.Z.: Néhány nemzetellenes irányzat a modern francia történetírásban.

Kritika és könyvismertetés:

Moszkva története, II.köt. A feudalizmus időszaka. XVIII. század. M. 1953. Szerk.: Sz.V. Bahrusin, B.B. Kafengauz, P.K. Alefrenko, J.N. Kuseva. /Ism. M.P. Vjatkin./

"A petraszevisták filozófiai és társadalmi-politikai nézetei". Cikkgyűjtemény. Szerk. V.J. Jevgrafov, M. 1953. /Ism. A kötet több komoly fogyatéka mellett a benne levő dokumentációs anyag igen hasznos./

Anyagok a mordvimek 8-9. századi történetéhez. P.P. Ivanov archeológiai ásatási naplója. A Krjukovo-kuzsnovi temető. Szerk. A.P. Szmirnov. /Ism. A.F. Dubinyin./

"A középkor" Cikkgyűjtemény. IV. füz. M. 1953. /Ism. V.V. Sztoklic-kaja-Tyereskovics/ Jó lenne, ha ez a gyűjtemény rendszeresen, folyamatosan megjelenne.

Csen Po-ta: A tizéves polgárháborúról. Peking. 1953. /Ism. K.V. Kukuskin./

Magyar május elsejék. Dokumentumgyűjtemény. MMI. Budapest. 1953. /Ism. A.M. Vlagyimirov - Feltárják a magyar munkásosztály történetének sok ragyogó oldalát./

K. Liebknecht: Ausgewahlte Reden, Briefe und Aufsätze. Berlin. /P.M. Gaponov./

Krónika:

M.N. Tyihomirov: A történettudományi kutatómunka néhány kérdéséről. A "Moszkva története" második kötetének megvitatása a Moszkva Történeti Múzeuma tudományos tanácsában.

K.V. Szalnyikov: Archeológiai munkák Dél-Baskiriában.

Események a szovjet történettudományban.

A legutóbbi időben Kinában megjelent néhány könyv rövid ismertetése.

Az archeológiai tudomány Kinában.

4. szám.

V.I. Lenin új dokumentumairól.

Kirov Sz.M.: Lenin és a munkásosztály /Sz.M.Kirov 1924. április 22-én mondott beszéde./

Karpinszkij V.A.: Lenin és a bolsevik sajtó.

Volin B.M.: V.I.Lenin utja a forradalmi Petrográdba.

Gorogyeckij J.N.: A népi tömegek harca a szovjet kultúra megteremtéséért /1917-1920/.

Zaharova M.N.: Az amerikai nép harca a nemzeti függetlenségért, szabadságért és demokráciáért. /1776-1876./

Gorbacsev B.V.: Az 1945-ös magyarországi földreform.

Tarnovszkij K.N.: A feudalizmus létrejöttének előfeltételei a keleti szlávoknál.

Remnyev M.I.: A szegényparaszt-bizottságok tevékenysége Ukrajnában, 1920-ban.

Ivasin A.V.: Az orosz és ukrán nép fegyverbarátsága az 1812-es honvédő háboruban.

Potyehin I.I.: A Délafrikai Államszövetségben élő bantuk nemzeti közösségének kialakulása.

Gyagyicsenko V.A.: A népszerű tudományos irodalom Ukrajna Oroszországhoz való csatlakozásáról.

Narocsnyickij A.L.: A reakciós amerikai irodalom az USA távolkeleti politikájáról.

Kritika és könyvismertetés:

Paraszunko O.A.: Az 1903. évi kievi tömegsztrájk. Kiev. 1953. /Ism. Jakovlev .N.N. - Jó, hézagpótló munka./

Jakutia a 17. században. Cikkgyűjt. Szerk. Sz.V.Bahrusin és Sz.A.Tokarev, Jakutsk. 1953. /Ism. V.I.Sunkov - Új problémákat felvető, alapos munka./

Történeti Arhivum. IX. M. 1953. /Ism. Sz.G.Sztrumilin - Igen sok értékes, eddig kiadatlan, anyagot nyújt a reform-előtti orosz manufaktúra fejlődéséről./

Archihozsckij A.V. és Tyihomirov M.N.: A nyírfakéregre írt novgorodi oklevelek. /Az 1951-es ásatásokból./ M. 1953. /Ism. M.V.Scscepkina/

Bruhac J.: A franciászórági munkásmozgalom története. I. A munkásmozgalom megindulásától a lyoni takácsok felkeléséig. Ford. franciából. M. 1953. /Ism. A.Sz.Varsavszkij - Bruhat harcosszellemtől áthotott könyve nagy haszon a történészek számára./

Csen Po-ta: A földjáradék Kinában. M. 1953. /Ism. T.N.Akatova - Gazdag tényanyagot tartalmazó munka./

Fomin V.T.: Az imperialista agresszió Lengyelország ellen 1939-ben. M. 1952. /Ism. L.N.Kutakov és V.I.Popov, Kisebb fogyatékoságai mellett hasznos munka./

Krónika:

Tudományos ülés Közép-Ázsia és Kazahsztan történetéről az Októberi Forradalom előtti időkre vonatkozólag. /1954. január 30 -február 6./

Az Azerbajdzsán SzSzk Tud. Akadémiája Történettudományi és Filozófiai Intézetében. /Az Intézet 1953. évi munkájáról - Ism. M.A. Iszmajlov./

Garaudy Roger: A francia burzsoá történetírás mai irányzatairól. A haladó francia történészek tudományos ülészsaka. /Marx halálának 70. évfordulójára a La Pensée folyóirat által szervezett ülészsak. §

A Halle-Wittenbergi Luther egyetem mellett működő német történeti tanszék. munkája /A Zeitschrift für Geschichtswiss. 1953. 3.sz. nyomán./

5. szám.

UKRAJNA ÉS OROSZORSZÁG UJRAEGYESÍTÉSÉNEK 300. ÉVFORDULÓJÁRA;

Ivanov L.M.: Az ukrán és az orosz proletáriátus közös harca a 19. század végén és a 20. század elején.

Kuricoin V.M.: Az OSzFSzK és az Ukrán SzSzk állami együttműködése az 1918-1922. években.

Suljakovszkij J.G.: A belorussz nép részvétele az 1648-1654 évek felszabadító háborújában.

Forsnyev B.F.: A nemzetközi helyzet az ukrán nép 1648-1654-es felszabadító háborúja idején.

- . -

Ulbricht W.: A háborúutáni válság Németországban és az 1923. év eseményei.

Hrenov I.A.: Az 1905. évi lodzi felkelés.

Haosapuridze G.V.: Gruzia Oroszországhoz való csatlakozásának történelmi jelentőségéről.

Kon I.Sz.: A gazdasági törvények működése antagonisztikus formációkban. /Vitacikk./

Potapova A.A.: Az USA államapparátusa a monopolizáció szolgálatában a második világháború idején.

Kritika és könyvismertetés:

Ukrajna és Oroszország újraegyesítésének. Dokumentum- és forrásanyaggyűjtemény M. 1953. I.köt.: 1620-1647; II.köt.: 1648-1651; III.köt.: 1651-1654. /Ism. A.I. Kozacsenko - Értékes okmánypublicáció, egyetemisták, tanárok részére egy rövidebb kiadásra is szükség lenne. §

Zajonoskovszkij P.A.: Az 1860-1870 évek katonai reformjai Oroszországban. M. 1954. /Ism. Sz.A.Zalesszkij - Komoly monográfia kisebb fogyatékoságokkal./

Gyivin V.A.: A.I.Csirikov, a nagy orosz tengerjáró. M. 1953. /Ism. A.V.Jefimov, - Hasznos kiadvány, kisebb hibákkal./

Illerickij V.J.: V.G.Belinszkij történeti felfogása. M. 1953. /Ism.N.G.Szladkevics - Hasznos könyv, kisebb fogyatékoságokkal./

Andrejev M.Sz.: A Huf-medencében élő tadzsikok. /Anu Darja fel-sőfolyása/. 1.füz. Sztálinabad. 1953. /Ism. L.F.Monogarova - Értékes anyag a Pamir-melléki hegyilakókról./

Documents on German Foreign Policy 1918-1945. A német külügy-minisztérium levéltárából. D.sor. IV.köt. The aftermath of Munich. 1938. október - 1939. március. 1951. /Ism. V.A.Gu-szev - Ezt a gélzatos összeállítást gyűjteményt az amerikai külügyminisztérium az angol és francia külügyminisztériumok-kal karöltve még 1949-ben indította el a fasiszta Németor-száiban zsákmányolt anyagból./

Az Ihetuan felkelés. Anyaggyűjtemény Kína ujkori történetéből. 2.kiad. I-IV. 1953. Sanghaj. /Ism. V.A.Rubin./

A középkor története. J.A.Koszminkij - Sz.D.Szkazkin. I. . 1952. M. /Egyes részletkérdésekre különböző történészek-től befutott kritikai megjegyzések./

Krónika:

Az "Egyetemes történet" munkálatainak jelenlegi állása. /A tiz-kötetes mű első 3 kötete tervezés szerint ez év végén kerül kiadásra. - A cikk az 1953 decemberében lefolytatott akadé-miai vita által kiderített fogyatékoságokat ismerteti./

A Litván SzSzk története. I.kötet nyersfogalmazványának megvi-tatása. Az

Az ukrán és az orosz nép barátságáról szóló dokumentumok. /A Leningrádi Központi Állami Levéltárban őrzött dokumentu-mok kiállításáról/ 18.sz.-20.sz. eleje./

Ukrajna és Oroszország újraegyesítésének 300. évfordulóját ünneplő ülések.

A Trybuna Ludá cikke arról a kérdéstről, hogy milyen jelentő-sége volt Lengyelország számára Ukrajna Oroszországhoz való csatlakozásának.

A Nagymorva birodalom jellege. /Tudományos konferencia a libli-cci Tudósok Házában./

A német nép története c. tankönyv tervezetéről. /Ismertetés a Zeitschr f. Geschichtswiss. 1953. 4.sz. alapján./

Események a történettudomány területén.

6. szám.

Szidorov A.L.: Megjegyzések ahhoz a kérdéshez, hogy miért helye-ződött át a munkásmozgalom központja Oroszországba.

- Tyihomirov M.N.: A régi orosz állam jelentősége az orosz, ukrán és belorussz nép kifejlődése szempontjából.
- Kim G.F.: A gazdasági és kulturális építés a Koreai Népköztársaságban. /1945-1950/
- Arutyunian J.V.: Az USA uralkodó körei és Ausztria elfoglalása a fasiszta Németország által.
- Malis A.I.: Nyugat-Németország dolgozóinak gazdasági helyzete a második világháború után.
- Potapov L.P.: A patriarchális-feudális viszonyok lényege a középázsiai és kazahsztani nomád népeknél.
- Lebegyev V.I.: A parasztmozgalmak jellege Oroszországban a 17-18. században.
- Stejn B.J.: Próbálkozások a szovjetellenes intervenció folytatására az antant harmadik támadásának szétzúzása után.
- Melnyikov A.M.: A parasztmozgalom Indiában 1934-1936-ban és az Oszindiai Parasztszövetség megalakítása.
- Kritika és könyvismertetés:
- Az Ukrán SzSzk története. I.köt. Főszerk.: A.K.Kaszimenko. /Ism. Zimin A.A., Mocsalov V.D., Novoszelszkij A.A. - Az első nagy általánosító, összefoglaló marxista munka ezen a téren./
- Rubinstein N.L.: A szovjet állam külpolitikája 1921-1925-ben M. 1953. /Ism. G.A. Gyeborin - A szerző befejezetlen posthumus munkája így is hosszú, alapos kutatómunka eredménye./
- A dekabristák felkelése. Dokumentumok. X.köt. Szerk. M.V.Nyecs-kina. M. 1953. /Ism. B.J.Szirojecskovszkij - Kisebb fogyatékoságai mellett is érdekes munka./
- Makarov Sz.O.: Dokumentumok. I.köt. Szerk. A.A.Szamarov. M.1953. /Ism. N.A.Volkov - Értékes anyag Sz.O.Makarov tengernagy tevékenységéről az 1858-1893 időszakra vonatkozólag. A kötet 342 dokumentumot tartalmaz./
- Rugyenko Sz.I.: Az Altaj-vidék /Gornij Altaj/ lakosságának kultúrája a szkita időkben. M.-L. 1953. /Ism. L.A.Jevtyuhova - A paziriki ásatási anyag leírása. A szerző helytelenül datálja az i.e. V. századra a többi archeológusok az i.e.III. századra teszik, szóval hun-szarmata korszakra./
- Klein Fritz, Die diplomatischen Beziehungen Deutschlands zur Sowjetunion, 1917-1932. Berlin. 1952. /Ism. I.K.Kobljakov - A szerző gazdag anyag alapján világítja meg ezt a fontos kérdést./
- Nataradzsan L.: Amerika árnyéka India felett. Ford. angolból. M. 1953. /Ism. A.I.Levkovszkij/

Perlo V.: The Negro in Southern Agriculture, New-York. 1953.
/Ism. N.Dmitrijev - A haladó amerikai közgazdász leleplezi
a délvidéki négerék kiszákmányolt helyzetét./

Megjegyzések "A középkor története" tankönyv I. kötetéhez
Sz.M.Sztam.

Krónika:

A Szovjetunió Tud.Akad. és a Kaukázusontuli köztársaságok tud.
akadémiái társadalomtudományi szektorainak tudományos ülés-
szaka. /Bakuban 1954. március 29 - április 2./ /Ism. N.N.
Bondar./

A Belorussz SzSzk Tud. Akadémiája Történettudományi Intézeté-
ben /"A Belorussz SzSzk története" két kötetben és az In-
tézet többi munkái./ /Ism. V.V.Satyillo./

A voronyezsi történészek kutatómunkája. /Ism. Sz.N.Benklijev,
V.M.Tupikin./

A Csuvas SzSzk történetének tanulmányozása. /Ism. V.Gyimitrijev./
Események a történettudomány területéről.

A kínai forradalom két szakaszáról /Ford. a kínai Suo-szi fo-
lyóiratból./

Uj kínai történettudományi folyóirat.

Szemle a francia folyóiratokból.

A történettudományi kandidátusok elfogadott disszertációi
1953-ban.

Nekrológ V.V.Birjukovics halálára /1895-1954. május.5./

VESZTNYIK DREVNJEJ ISZTORII,

1954. 1. szám.

A lenini eszmék nagy ereje.

Oliva P. /Prága/: A hellén nép kialakulása és fejlődése az óko-
ri Görögországban.

Kuzovkov D.V.: Milyen körülmények hozták létre a különbségeket
a rabszolgaság fejlődésében és legmagasabb fejlődési fokán
az ókorban.

Brajosevszkij M.J.: A római pénzürmék elterjedése a régi keleti
szlávoknál.

Livsic V.A., Kaufman K.V., Gyakonov I.M.: Buchara régi szög
írásbeliségéről.

Kritika és könyvismertetés:

Jefimenko P.P.: Az ősközösségi társadalom. Adalékok a paleolit
történetéhez. Kiev. 1953. /Ism. A.J.Brjuszov - A munka 3.
bővített és javított kiadásában is több fogyatékoság van./

Nyevszkaja V.P.: Bizánc a klasszikus és hellenisztikus időkben. M. 1953. /Ism. N.I.Golubcova. - Jó általánosító munka kisebb fogyatékokkal./

Misulin A.V.: Az ókori Hispania a római uralom előtt /i.e. 197-ig/. M. 1952. /Ism. J.F.Plotnikova - Érdekesen megírt, könnyen olvasható munka./

Az archeológia és a kimmeriai Boszporusz története. Cikkgyűjtemény. A Kercsi Archeol.-történeti Múzeum kiadása. 1952. /A.I.Boltunova - Követésre méltó kezdeményezés./

Tolsztoj I.I.: Görög graffiták a Fekete-tenger északi partjának ókori városaiban. M.-L. 1953. /Ism. Kariskovszkij P., - Az anyag rendszerezett kiadása nagy segítség a forrásokban szegény történeti anyag szempontjából./

Friedrich J.: Hettitisches Elementarbuch I.Ford. németből. M. 1952. /Ism. I.Dunajevszkaja - Hasznos munka A.V.Gyésznyicka-ja értékes bevezető cikkével./

The Journal of Juristic Papyrology, I.New York, 1945, II.Varsó; 1948. III.Varsó, 1949., IV.Varsó, 1950, V.Varsó, 1951. /Ism. I.F.Fihman/

Kitte N.D.F.: The Greeks, London, 1951.

Barrow R.N.: The Romans, London, 1949. /Ism. M.I.Rizsszij - A Pelican Books sorozatban megjelent könyvek a burzsoá történetírás hamisításait akarják elterjeszteni a köztudatban./

Gurevics A.: Constantinus kora a mai burzsoá történetírásban. /A kérdés bírálata./

Sevelenko A.: A régi Indokina történetéről írt burzsoá könyvekről.

Függelék:

Melikisvili G.A.: Urartui ékirásos emlékek /Mutató/.

SZOVJETSZKAJA ETNOGRAFIA,

1954. 1. szám.

Kravec J., Kunyickij A.: Egy Bahcsiszaraj környéki barlang-leletről.

Lin Han: A dungánok etnogeneziséről.

Dolgin B.O.: Néhány téves nézet a burját nép kialakulásáról.

Koev I.: Forradalmi hagyományok a bolgár hősi énekekben.

Haradze R.L.: A gruz családközösség a 19. század irodalmában.

Rovinszkij J.J.: A neanderthali embertől a mai embertípusig.

Okladnyikov A.P.: Madárábrázolások a bronzkor művészetében.

Kritika és könyvismertetés:

Persic A.: A történeti tankönyvek néhány fogyatékoságáról.

Jefimenko P.P.: Az őstörzsségi társadalom, Adalékok a paleolitik történetéhez, Kiev. 1953. /Ism. P.Boriszkovszkij/

VOPROSZI FILOZOFII,

1954. 1. szám,

Fedoszejev P.N.: V.I.Lenin a történelmi materializmus továbbfejlesztője.

Sztyepanjan C.A.: V.I.Lenin a Kommunista Párt politikájának életerejéről.

Cserkasin P.P.: V.I.Lenin az idealizmus ismeretelméleti gyökereiről.

Fedorenko N.T.: Az új kínai irodalom fellendülése.

Kirpotyin V.J.: Szaltikov-Szcsedrin filozófiai nézetei.

Francev J.P.: A mai burzsoá szociológia hanyatlása.

Garaudy R.: A modern burzsoá filozófiai irányzatok Franciaországban.

Szemjonov J.N.: A geopolitika a nyugateurópai revansisták szolgálatában.

Kritika és könyvismertetés:

N.G.Csernisovszkij összes művei 15 kötetben. /Ism. V.N.Sulgin, - Ideje volna a három pótkötet megjelenésének - ismerteti az eddigi kiadások hibáit./

2. szám.

Jovcsuk M.T., Szidorov M.I.: V.I.Lenin harca az emberiség haladó filozófiai örökségeért.

Kedrov B.M.: A fokozatosság mint a régi minőségről az újra való átmenet egyik formája.

Jakovlev M.V.: N.P.Ogarjev a forradalmi demokrata és harcoss materialista.

Trusczenko J.F.: Franciaország haladó erői a nemzeti irodalomért és művészetért vívott harcban.

Grigorjan T.G.: Az egyéni és a társadalmi érdek viszonya a szocialista társadalomban.

Jakovlev A.F.: A szocializmus gazdasági alapjainak építése az európai népi demokratikus országokban.

Dvorikin I.N.: Az "uralkodók társadalmáról" szóló burzsoá szociológiai tévtan reakciós lényege.

Arabogli E.A.: Egy nagy orosz felvilágosult demokrata /V.F.Malinovszkij "Gondolatok a háborúról és a békéről" c. műve megjelenésének 150. évfordulójára./

Könyvismertetés:

A dialektikus materializmusról. Cikkgyűjtemény, M. 1952. /Ism. Több fogyatékos. Több kérdés megérett a tisztázásra./

3. szám.

Petrov I.F.: A munkásosztály és a parasztság szövetsége - hatalmas társadalmi erő.

Sztrumilin Sz.G.: A tudomány és a termelőerők fejlődése.

Kammari M.D.: A népek barátsága eszméjének diadala /Ukrajna Oroszországhoz való csatlakozásának 300. évfordulójára./

"A dialektikus materializmus" /Szerk. G.F.Alekszandrov, M.1953./ c. könyv megvitatása az egyetemek dialektikus és történelmi materializmus tanszékein.

Az 1953-ban megjelent filozófiai művek jegyzéke.

VOPROSZI EKONOMIKI,

1954. 1. szám,

Belov P.: V.I.Lenin az anyagi érdekelttség elvéről a szocializmusban.

Virnik D.: Az orosz és az ukrán nép rendithetetlen barátsága.

Boldirev B.: A Kínai Népköztársaság sikerei a pénzügyek megerősítésében és fejlesztésében.

Kim G.: A koreai nép harca a népgazdaság helyreállításáért, a békéért és a nemzeti egységért.

Kronrod J.: A gazdasági válság megérésének sajátosságai az USA-ban a gazdaság militarizálásának körülményei között.

Roginszkij G.: A piac problémáinak kiéleződése a kapitalista országokban és a nemzetközi kereskedelem távlatai.

Könyvismertetés:

Jakovcevszkij V.N.: A kereskedői tőke a feudális-jobbágytartó Oroszországban, M. 1953. /Ism. I. Bak - Kisebb fogyatékos. ságai mellett hasznos munka./

2. szám.

Laptyev I.: Az SZKP KB szeptemberi plénumának határozatai és a gazdaságtudomány feladatai a mezőgazdaság terén.

Misko D.: Ukrajna és Oroszország újraegyesítésének gazdasági, politikai és kulturális előfeltételei.

Bregel E.: Az infláció apológiája a modern burzsoá politikai gazdaságtanban.

Kritika:

Az USA gazdasága militarizálásának következményei. Anyaggyűjtemény. M. 1953. /Ism. N.Dmitrijev/

3. szám.

A közgazdaságtan szerepe a kommunista építésben.

Omarovszkij A.: A népgazdaság fejlődése Szovjet-Ukrajnában.

Trahtyenberg I.: Az infláció és a tőkés ujratermelés folyamata.

Könyvismertetés:

Ljubimova V.V.: Franciaország gazdasága és a dolgozó tömegek helyzete a második világháború után, M.: 1952. /Ism. L.G.Gandzakeci - Nagy tényanyag, gondos elemzés./

Lilienthal D.E.: Big Business: a New Era; New York, 1953./Ism. M.Mosenszkij. - A monopóliumok haladó erőnek akarják magukat beállítani/

4. szám.

Vjazmin I.: A város és a falu közötti gazdasági kapcsolatok formái a szocializmusban.

Szazanov A.: A szocializmus gazdasági törvényeinek keletkezéséről.

Nyekraszov N.: A szocialista termelés legfejlettebb technikájáról.

Ljubimova V.: Franciaország biztonságának kérdése.

Tyihonov G.: Guatemala népének harca nemzeti függetlenségéért.

Kovrov J.: Az angol gyarmatosítók önkénye Brit-Guayanában.

A kapitalista országok gazdasági helyzetének rosszabbodása 1954. elejéig. /Konjunktúra-vizsgálat./

Könyvismertetés:

Goldstein J.: The Government of British Trade Unions. London, 1952. /Ism. D.Zorina - A szakszervezeti bürokraták leleplezése./

5. szám.

Hromov P.: Ukrajna és Oroszország újraegyesítésének gazdasági jelentősége.

Cian Szue-mo: A gazdasági törvények az új demokrácia körülményei között Kínában.

Dugyinszkij I.: Az árutermelés az európai népi demokratikus országokban.

Szolodovnyikov V.: Az adók a kapitalista országokban arra szolgálnak, hogy a monopóliumok kirabolják a munkásosztályt.

Kac A.: Hogyan hamisítják meg a munkánélküliségi statisztikákat az USA-ban.

Könyvismertetés:

Varga J.: Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései /a második világháború után./ M. 1953. /Ism. A.Mil-lejkovszkij - Az egyes kapitalista országok gazdaságának és politikájának elemzése elsőrendű feladat./

6. szám.

Zsukov N.: A német kérdés és az európai biztonság biztosításának problémája.

Bljumin I.: A burzsoá "ciklus-elméletek" az amerikai monopóliumok szolgálatában.

Kleszmet O.: A mezőgazdaság hanyatlása a gyarmati és függő országokban.

Dankovcev F.: A kapitalizmusról a szocializmusra való átmeneti időszak.

Gycmesenko P.: Marokko népének harca a nemzeti függetlenségért.

Csermenszkij V.: Az USA ipari termelésének új indexéről.

Könyvismertetés:

A kapitalista országok gazdasága a második világháború után.
Statisztikai gyűjtemény, M. 1953. /Ism. M.Dobrov - Fogyté-
kosságai mellett is hasznos segédlet./

VESZTNYIK MOSZKOVSZKOVO UNYIVERSZITYETA,
1954. 1. szám.

/Társadalomtudományi sorozat 1.sz./

Ovesinnyikov A.A.: V.I.Lenin a Kommunista Párt nagy alapítója és bölcs vezére.

Lavrovskij V.M.: A 17. századi angol polgári forradalom néhány vitás kérdése.

Selesztov D.K.: A Nyugat-Szibériában 1918 őszén kitört parasztfelkelések történetéből.

Gorogyeckij J.N.: Az 1918. évi szovjet főiskolai reform és a Moszkvai Egyetem.

Krónika:

A humán fakultások 1954. évi tudományos kutató tervéről.

4.sz. /Társadalomtud. sorozat 2.sz./

Novickij G.A.: Az ukrán nép és Ukrajna és Oroszország újraegyesítése.

Gluskov V.P.: Vita az imperializmus háború utáni gazdaságának és politikájának fő kérdéseiről.

Szelunszkaja V.M.: A SZKP harca a munkásosztálynak a kolhozmozgalomban betöltött vezetőszeropének fokozásáért. /1929-1930./

Könyvismertetés:

Ukrajna csatlakozása Oroszországhoz. Dokumentumok 3 kötetben. M. 1953. /Ism. N.A.Szmirnov - Fogycatékosságai mellett is hëzagpótló forráskiadvány.

KPRTKIE SZOOCSCSENIJA ISZTYITUTA ISZTORII MATYERIALNOJ KULTURI 51. /1953/.

Az IIMK és a történettudományi és filozófiai osztály ülësszaka az IIMK 1951. évi ásatásairól.

Belnyickij A.M., Gyakonov M.M.: Jakubovszkij A.J. emlékezete. A.J.Jakubovszkij nyomtatásban megjelent műveinek jegyzéke.

52. /1953/.

Nekrolog B.D.Grekov halálára.

Volodcsenko Z.A.: A nielló-diszitési technika Oroszországban.

Rappoport P.A.: Régi orosz védelmi építmények nyersfalazással.

Kosztocsikin V.V.: Orosz katonai védelmi berendezések a XVI. században a Narva folyó torkolatánál.

Gorjunova J.I.: A muromai sirlelet.

Tyimoscsuk B.A.: Kárpátaljai kurgánok az i.u. III-V. századból.

Sztankevics J.V.: Az i.u. első évezredből származó emlékek kutatása a Nyugati-Dvina felsőfolyásánál 1949-1951-ben.

Izjumova Sz.A.: A tulai terület archeológiai kutatása 1951-ben.

Mec N.D.: Az 1945-1952. években az Állami Történeti Muzeumba beérkezett pénzleletek.

Liszicina N.K.: Az OSZFSZK archeológiai kutatása 1951-ben.

KPRTKIJE SZOOCSCSENIJA INSZTYITUTA SZLAVJANOVEGYENIJA,

111. sz. /1953/.

Galenko P.V.: A népi demokratikus tábor országainak gazdasági együttműködéséről.

Tretjakov P.N.: Z.P.Nejedly hetvenedik születésnapjára.

Nyikityin Sz.A.: Z.P.Nejedly mint történész.

Nyikolszkij Sz.V.: Z.P.Nejedly Csehszlovákia kulturájának és irodalmának kimagasló tényezője.

Belza I.F.: Zdenek Nejedly zönetörténeti tevékenysége.

Korotkova V.I.: A timoki /Szerbia/ felkelés és a radikális párt.

Sztjukova K.L.: Dél- és Észak-Bulgária egyesülése 1385-ben.

Upenyik V.A.: A munkásmozgalom Szerbiában az első világháború előtt.

Gyakov V.A.: A Lengyelország elleni imperialista tervek kudarca a második világháború idején.

Kazsdan A.P.: A modern burzsoá történetírás a szlávok Bizáncba való telepedéséről.

Nekrológ N.Sz.Gyerzsavin akadémikus halálára /1877-1953/.

N.Sz.Gyerzsavin műveinek jegyzéke.

КРАТКИЕ СООБЩЕНИЯ ИНСТИТУТА ЭТНОГРАФИИ,

XVIII. /1953/.

Karalkin P.I.: A kumandinok /A Szaján-Altáj vidéki expedíció anyaga nyomán./

Dolgh B.O.: A nyugati burjátok régi történetének néhány kérdése.

Akimova M.Sz.: Új, neolitikori paleoantropológiai leletek az európai Oroszország erdő-övezetében.

Gyebec G.F.: Az Ural paleoantropológiája.

XIX /1953/.

Lavrov L.I.: A dagesztáni expedíció néhány eredménye /1950-52./

Markov G.J.: Etnográfiai anyag a gagauzokról.

Miklasevszkaja N.N.: Néhány anyag a dagesztáni népek antropológiájáról.

Belicer V.N.: Etnográfiai munka a Komi SzSzR udorai körzetében /1952/.

XX. /1954/.

Potapov L.P.: A Szaján-Altáj vidéki expedíció munkája 1952-ben.

Prokofjeva J.D.: A Szaján-Altáj vidéki expedíció tuvai csoportjának munkája.

Levin M.G.: Dél-Szibéria antropológiájához.

Lasuk L.P.: A vontatókutya-tenyésztés az Ural-mellék északnyugati részén.

Dolgh B.O.: Régi encc szokások a gyerek születésével és a névadással kapcsolatban.

Alekszejev V.P.: A Minuszinszk-medence lakosságának paleoantropológiájához /a tastiki kultúra idején/.

Gohman I.I.: A Szelenga alsófolyása mentén élő régi lakosság antropológiájához.

Zaharova I.V.: A Szovjetunió területén élő ujugurok anyagi kultúrája.

Koszbergenov R.: A karakalpak lakosság helyzete a hivai kánságban a 19. század végén és a 20. század elején.

SZOVJETSZKAJA ARHEOLOGIA,
XVIII. /1953/.

A szovjet archeológia tudományos és szervezési feladatai a SZKP XIX. kongresszusának fényénél.

Brjuszov A.J.: A neolitikum kronológiájának néhány elméleti alapja.

Jesszen A.A.: Az i.e. 8-7. sz. emlékei a Szovjetunió európai részének déli vidékén /a novocserkasszki lelet - 1939/.

Grakov B.N., Meljukova A.I.: Két archeológiai kultúra Herodotosz Szkitiájában.

Ribakov B.J.: A kazár kaganátus szerepe Rusz történetében.

Szedov V.V.: A Nagy-Novgorod északnyugati részén élő lakosság etnikai összetétele /9-14. század/.

Tolsztovsz Sz.P.: A horezmi archeológiai-etnográfiai expedíció ásatásai 1950-ben.

Pelenyickij A.M.: A pjandzsikenti ásatások 1951-ben.

Ivanjev L.N.: A szovjet Távolkelet archeológiai irodalma.
/Bibliográfiai összeállítás./

VIZANTYIJSZKIJ VREMENNYIK,
VII. /1953/.

Levesenko M.V.: Konstantinápolynak a törökök által való elfoglalása 1453-ban és ennek történeti következményei.

Tverityinova A.Sz.: A középkori Törökország történetének megamisítása a kemalista történetírásban.

Doszt्यान I.Sz.: A délszláv népek harca a török agresszió ellen a 14-15. században.

Szmirnov N.A.: Nyesztor Iszkander Konstantinápoly 1433. évi elfoglalásáról írt krónikájának történeti jelentősége.

Udalcova Z.V.: Bizánc feudális arisztokráciájának áruló politikája a török hódítás idején.

Ibragimov G.I.: Parasztfelkelések Törökországban a 15-16. században.

Abramszon M.L.: A parasztság Dél-Itália bizánci területein a 9-11. században.

Levesenko M.V.: Bizánc és Rusz kapcsolata Vlagyimir Szvjatoszlavovics idején.

Könyvismertetések:

Pigulevszkaja N.V.: Bizánc az India felé vezető úton. Bizánc keleti kereskedelmének történetéből /4.6. század/. M.-L. 1951. /Ism. A. Berger - Alapos, érdekes munka, de a kutatás még folytatásra szorul./

- Karger M.K.: A régi Kiev archeológiai kutatása. /1938-1947/
Kiev, 1950. /Ism. N.I. Brunov - Kargertől várható Kiev feudális széttagoltságának általánosító rajza./
- Janin R.: Développement urbain et répertoire topographique,
Paris, 1950. /Ism. A.V. Bank - Hatalmas anyag, következtetések levonása nélkül./
- Pallasse M.: Orient et Occident. à propos du colonat romain au Bas-Empire, Lyon, 1950. /Ism. J.M. Stajerman, - Elferditi a történeti tényeket./
- Vogt J.: Constantin der Grosse, München, 1949. /Ism. M.J. Szjuzjumov - A császár idealizálása, a népi tömegek szerepének elkenése./
- Ohnsorge W.: Das Zweikampproblem im früheren Mittelalter. Die Bedeutung des Byzantinischen Reiches für die Entwicklung der Staatsidee in Europa, Hildesheim, 1947. /Ism. N. Szokolov - Történelemhamisítás, apparátus nélkül./

- . -

- Duca "Historia Byzantina" Frantzi "Krónikája" és Chalcocondylas L. Konstantinápoly elestéről. /Fordítás görögből/.
- Örmény krónikások Konstantinápoly elestéről /A. Sz. Anaszjan előszavával./ /Fordítás örményből/.

ISZTORICSESZKIE ZAPISZKI,

42 /1953/.

- Peskov I.A.: A dolgozók általános katonai kiképzése a Szovjet Köztársaságban 1918-1920-ban.
- Poletajev V.J.: A moszkvai földalatti első szakaszának építéstörténete.
- Poljakov J.A.: A moszkvai dolgozók politikai és munkaaktivitása a Gyenyikin-féle hordák szétzuzásáért folytatott döntő csaták idején.
- Remezova T.A.: A Szovjetállam szervező szerepe az 1917-1918-as agrárátalakulások megvalósításában.
- Mejman M.N.: A feudális termelési mód mozgalma.
- Cukernyik A.L.: A yaspiac monopolizálása Oroszországban.
- Markova O.P.: A 19. század harmincas-negyvenes éveinek keleti válsága és a müridizmus mozgalma.
- Szakovics Sz.I.: A moszkvai céhiparosok szociális összetétele az 1720-as években.
- Medvegyev V.K.: Kronstadt 1917 júliusában.
- Jacunszkij V.K.: A hazai gépgyártás szerepe a 19. század első felében az orosz gyárak felszereléssel való ellátásában.
- Beszkrovnij L.G.: Katonai iskolák Oroszországban a 18. század első felében.
- Szuknovalov A.J.: Az első oroszországi haditengerészeti iskola.

43. /1953/.

Voronyeokaja L.I.: A Legfelső Népgazdasági Tanács szervezete és szerepe az ipar nacionalizálásában.

Sipova G.M.: A Kommunista Párt harca a népi tömegek műveléséért a népgazdaság helyreállításának békés munkájára való áttérés éveiben /1921-1925/.

Geftyer M.J.: A cárizmus és a monopolizáció Oroszország déli részének vasiparában az első világháborúig.

Buligin I.A.: A Rjazani ujezd szökött parasztjai a 17. század hetvenes éveiben.

Szmirnov I.I.: Rettegott Iván és az 1553. évi "bojár-lázadás".

Saszkolszkij I.P.: Alekszandr Nyevszkij harca a 13. század negyvenes-ötvenes éveinek végén a keresztös-agresszió ellen.

Berlin L.I.: A szocialista verseny fejlődése Ukrajna nehéziparában az első öt éves terv éveiben.

Nyifontov A.Sz.: Vászonkészítő manufaktúrák Oroszországban 1854-ben.

Mjuller R.B.: A Sungszkij pogoszt parasztjainak harca a tyihvini kolostor ellen.

A szovjet korszak mezőgazdaságának történetéről tartott tudományos ülészek /1953. április 7-8./

44. /1953/.

Megemlékezés B.D.Grekovról. /1882-1953/.

Fagyejeva L.A.: Az OSzFSzK közigazgatási felosztásának történetéből /1928-1930/.

Fjodorova M.I.: Az 1923. évi első Országos Mezőgazdasági Kiállítás jelentősége a munkás-paraszt összefogás megerősítése szempontjából.

Nyikiforova L.R.: Az 1916. évi gorlovkai sztrájk.

Ityenberg B.Sz.: Az első oroszországi proletárszervezet - a "Munkások Dél-oroszországi Szövetsége" - megalakulása.

Narocsnyickij A.L.: Az USA expanziója Távolkeleten a 19. század ötvenes-hetvenes éveiben.

Nyikisin I.I.: A 19. század első fele jobbágygazdálkodásának néhány közgazdasági kérdése.

Borovoj Sz.J.: A Vszpomogatyelnij Bank.

Golobuckij V.A.: A társadalmi-gazdasági viszonyok a Volgántuli vidéken a 18. század második felében.

Dzidzaria G.A.: A szovjethatalom felállítása Abháziában.

Lappo F.I.: A sztakanovoi kisparasztok felkelése 1776-ban.

VESZTNYIK AKADÉMIAI NAUK SZSZSZR,

1954. 1. szám,

Kruzskov V.Sz.: V.I. Lenin, az alkotó marxizmus lángelméje.

Uj könyvek szemléje.

2. szám.

Az "Egyetemes történet" munkálatairól.

A történettudományi kutatómunka koordinálása. /Értekezés az Akadémia történettudományi osztályán, 1953 okt.-nov./

Disszertációk megvédése a történettudományi osztályon 1953 okt.-dec.-ben.

3. szám.

Jovcsuk M.T.: A marxi-lenini tudomány alkotó jellege.

A burzsoá történelemhamisítók ellen. /A Történettudományi Intézet tudományos tanácsának ülése./

A szovjet tudósok nemzetközi kapcsolatai 1953-ban.

Disszertációk megvédése a történettudományi osztályon /1953 okt.-dec./

4. szám.

Nyikiforov L.A.: A "Moszkva története" 2. kötetéről.

Uj könyvek.

UCSONNIE ZAPISZKI INSZTYITUTI SZLAVJANOVEGYENIJA,

VII. /1953/..

Praszolov Sz.I.: Csehszlovákia a fasizmus fenyegető veszélyének és a hitleri agresszióknak éveiben /1933-1937/.

Piszarev J.A.: A forradalmi helyzet fokozódása Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában 1917-1919-ben és az antant intervenciója.

Picseta V.I.: A Koszciuszko-felkelés történetéhez.

Koroljuk V.D.: Az orosz diplomácia és a Lengyel Királyság felkészülése az északi háborúba való belépésre.

Zlidnyov V.I.: Ivan Vazov társadalmi-politikai és irodalmi nézetei a hetvenes-nyolcvanas években.

Turok V.M.: A reakciós Habsburg-rezsim válsága.

Karaszev V.G.: Szvetozár Markovics, szerb forradalmi demokrata, társadalmi és publicisztikai tevékenységének rövid összefoglalása.

KRATKIJE SZOOBSCSENIJA INSZTYITUTA VOSZTOKOVEGYENIJA,

IX. /1953/

Sarif A.A.: Mirza Fatahi Ahundov /1812-1878/, a nagy azerbajdzsán materialista gondolkodó halálának 75. évfordulójára.

Mihajlov G.I.: Az első mongol regény.

FOLYÓIRATSZEMLE A NÉPI DEMOKRÁCIÁK ORSZÁGAIBÓL.

NARODNIJ KITAJ

1954. 1. szám.

Liu Hing-i: A béke ügyének nagy győzelmeiért.

Teng To: A fő irányvonal megvalósításáért az átmeneti periodusban. /Az iparosítás az új Kinában./

Liu Csun: A helyi nemzeti autonómia politikájának sikeres megvalósítása a Kínai Népköztársaságban.

Hszüe I-jüan: A Kínai Népköztársaság közigazgatásának felépítése.

Sajátos nemzeti sportok Kinában.

Csung Csing-ven: Kínai népdalok Mao Ce Tung államelnökről.

2. szám.

Vang Hua: Az állami szektor a kínai gazdaságban.

Lej Zsen-min: Az új Kína és a kapitalista országok közötti kereskedelem.

Sziao Bing: A "Zsenminzsibao".

Vang Jü-cüan: Csu hercegség archeológiai emlékei.

Vu Ming: A kínai népi önkéntesek segítsége a koreai népnek a városok és falvak helyreállításában.

Mej Lan-fang: Találkozás a baráti koreai hősökkel.

3. szám.

Si Csö: A leninizmus győzelemről győzelemre vezet a kínai népet. /Lenin halálának 30. évfordulóján./

Csang Kuang-ü: Kína sikerei az élelmezés frontján az 1953. évben.

Siang Feng: Kína északnyugati tartománya.

Csang Cing: Sanghaj az első ötéves terv első évében.

Jang Sao-ing: A kínai munkások hősi harcának történetéből. /Az 1923. évi vasutas-sztrájkokról./

Ai Csung-cin: Hszü Pej-hung, a kiváló kínai festőművész.

4. szám.

Cien Cün-zsui: A barátság és a béke hatalmas szövetsége. /A Szovjetunió és Kína közti szövetség negyedik évfordulójára./

Szung Cing-ling: Az iparosítás útján.

Ho Lung: Utazásunk a hősi Koreában.

Jang Hszien-tung: Gyapottermelés az új Kinában.

A Csang Szin-tien mozdony- és vagongyár forradalmi tradíciói.

5. szám.

Ceng Ven-cing: A szocialista iparosítás az új Kinában.

Ma Ming-lo: A kereskedelem fejlődése Kína nemzeti körzeteiben.

Li Csung: A parasztok új élete Nanhaj megyében.

Van Cing-sang: Az irodalom dolgozóinak előkészítése. A kínai Írószövetség keretében működő Irodalmi Főiskola munkájáról./

Cien-Feng: Az átalakított Hszian.

Csen Meng-csia: A kínai írás keletkezése és fejlődése.

6. szám.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága plenumának negyedik tanácskozásáról.

Csen Jün: A kínai Kommunista Párt KB titkárának beszéde I.V. Sztálin halálának első évfordulójának gyászünnepségén.

Ku Li-hung: I.V.Sztálin műveinek kiadása Kinában.

Pang Hszün-cin: A kínai népi iparművészet ujjaszületése.

Hszü Csi: Kína déli központi tartománya /Gazdaságföldrajzi tájékoztatás/.

7. szám.

Emi Hiao: A Kínai Kommunista Párt - a béke hatalmas ereje.

Szi Lü: Békés ujjaépítés Indo-Kinában.

Liao Lu-jen: A mezőgazdaság kollektivizálásáért folyó mozgalom Kinában.

Je Csien-jü: A kínai klasszikus festészet.

Jüan Suj-po: Felejthetetlen találkozás. /Az indiai-kínai barátságról/

Hszü Cse: A mai Vuhan.

Csan Lu: A kecsiuai ónbányák fejlődése.

NOWE, DROGI

1954. 1. szám.

A leninizmus - a mi utmutatónk.

Jurkiewicz J.: Harc a nemzetközi enyhülésért.

Baranowski B.: Az ukrán nép nemzeti felszabadító harca a XVII. században.

Szitariow G.: A demokratikus centralizmus és a pártszervezetek vezető tövékenysége.

Jagielski M. - Rasinski J.: A termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésének kérdéseiről.

Werfel R.: Az elmélet és a gyakorlat pontosabb kapcsolatáért.

Parol J.: Még egy szó a lakóházépítés kérdésében.

Badura W.: Az újonnan belépő munkásokkal való foglalkozás - a munkás-paraszt szövetség megerősítésének fontos láncszeme.

Wiewiorowski J.: Újabb kiadványok a Vatikánról. /A Vatikánnal foglalkozó lengyel könyvek és tanulmányok áttekintése./

3. szám.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt II. Kongresszusa. 1954. március 10-17. /A Kongresszus jegyzőkönyve./

4. szám.

Alkalmazzuk alkotóan és valósítsuk meg a II. Kongresszus utmutatásait minden munkaterületen.

Prawdzie Cz.: Az 1954. évi gazdasági terv központi feladatai.

Kozłowska H.: A legmagasabb követelmények. /A Párt Szervezeti Szabályzatának változtatásaival kapcsolatban./

Brzoza A.: A szövetkezeti mozgalom erősítésének néhány kérdése az 1951-1953-ra vonatkozó évi jelentések eredményeinek megvilágításában.

Suchy J.: Európa és a világ biztonsága. /A Szovjetunió kollektív biztonsági javaslatáról./

Urbaniak J. - Mliczek F.: A vietnami háboru.

Glezerman G.: A társadalmi és egyéni érdek helyes összekapcsolása - a kommunizmus építésének nélkülözhetetlen feltétele.

Kowalewski J.: Két könyv a német imperializmusról. /G. Baumann: Eine Handvoll Konzernherren, és Bonn bereitet Revanchekrieg vor./

5. szám.

A Népi Lengyelország művészetéért.

V.I. Lenin kiadatlan iratai. /A krakkói gyűjteményből előkerült cikkek./

Kruczek W.: Az egyéni parasztgazdaságok és a termelőség-tervezetek termelésének növeléséért folytatott harc összekapcsolása /A bydgosci vajdaság gyakorlatának megvilágításában./

Topolski J.: Az 1794. évi nagylengyelországi felkelés.

Rutkowski J.: A Szovjetunió aktuális gazdasági kérdéseiről.

Krużkow W.: A pártszervezetek ideológiai munkájának néhány kérdése.

Orlik J.: Harcban az ellenséges ideológia befolyása ellen. /A kieleci pártszervezet tapasztalataiból./

Domanska B. - Jasińska A.: A társadalomról szóló marxista tudomány népszerűsítéséért. /Néhány újabb lengyel elméleti munka ismertetése./

PRZEGLĄD HISTORYCZNY.

1953. 4. szám.

Jabłoński H.: A Nemzeti Demokrata Párt kezdeteivel foglalkozó tanulmányokból.

Kalabiński S.: A lengyel burzsoázia részvételé az ellenforradalom támadásában /1906 július- 1907/.

Rudnicka J. - Labuda G.: Szélfogyzetek Ludwik Letowski püspök emlékirataihoz.

Könyvismertetések:

1954. 1. szám.

Michalski J.: A parasztkérdés az 1773-1775. évi lengyel országgyűlésen.

Rostworowski E.: Targowica keletkezésének történetéből. A nemzeti lovasság a Négyéves Országgyűlés idején.

Żychowski M.: Gazdasági és társadalmi viszonyok a Krakkói Köztársaságban az 1846. évi forradalom előtt.

Madojczyk Cz.: A lengyel agrárpolitika fasizálódása 1934-1939.

Zelewski R.: A lipnicai polgárok és parasztok közös harca a nemesi nagybirtok ellen.

Zlotoryczka M.: Zbigniew Chądzyński emlékirataiból.

Könyvismertetések.

KWARTALNIK HISTORYCZNY.

1953. 4. szám.

A Párt II. Kongresszusa előtt.

Okęcki S.: A Lengyel Néphadsereg Harci Utja.

Schaff A.: Néhány módszertani következtetés a történelem objektív törvényeinek elméletéből.

Jurkiewicz J.: Az 1925. évi konkordátum a római kuria két háború közötti politikájának rendszerében.

Lepkowski T.: Varsó munkásai és köznépe a novemberi felkelésben.

Rostwosowski E.: Hugo Kollataj "Közgazdasági olvasmányai".

Könyvismertetések:

Jelentés a Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete Tudományos Tanácsának üléséről.

A wroclawi sziléziai konferencia.

A lengyel egyetemi történeti tankönyv II. kötetének prospektusa.

Russocki S. - Staszko M.: Történeti Kérdések a Lengyel Tudományos Akadémia Alakuló Közgyűlésén.

A renaissance - és Copernicus-év krónikája.

Történész-aspiránsok munkái.

Manteuffel T.: Történettudományi Intézetek a Szovjetunióban.

Żarnowski J.: A szocializmus korszakának agrárproblematikája a szovjet folyóiratokban.

Tazbir J.: A haladó német történettudomány új fejlődési utakon.

Leskiewiczowa J.: Földbirtokinventáriumok mint a lengyel parasztságtörténet forrásai.

1954. 1. szám,

Daniszewski T.: A Lengyel Kommunista Párt és a munkás-paraszt szövetség.

Modzelewski Z.: A Párizsi Kommün és a lengyel forradalmi mozgalom.

Laptor K.- Zieliński H.: Sziléziai felkelések.

Gieysztor A.: A lengyel állam keletkezése az újabb kutatások megvilágításában.

Grodecki R.: A lengyel iparban és bányászatban folyt osztályharc történetéből.

Długoborski W.: A munkásosztály kialakulásának kezdetei Felső-Sziléziában.

Bobińska C.: Vita a pozitivizmus és a pozitivisták történetészek fogalmáról.

Madurowicz H. - Podraza A.: A XVIII. századi lengyelországi falu differenciálódásának problematikájából.

Könyvismertetések:

A lengyel Renaissance tudományos ülészake.

A Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos jutalmai.

Durko J.: A Levéltárak Főigazgatósága mellett működő Levéltári Tanács I. közgyűlése.

A szovjet történészek munkájáról.

Kerstenowa K.: A reakciós német történetírás agresszív törekvései.

Kürbisówna B.: Újabb német kutatások az u.n. történeti segédtudományok köréből. A módszer válsága.

Batowski H.: Az albán történészek munkái.

2. szám.

A lengyel történészek legközelebbi feladatai.

Madajczyk Cz.: A lengyelországi burzsoá-földesuri agrárreform mérlege /1918-1939/.

- Sobolewski M.: Az állampolgári jogok és szabadságok és a szeptember előtti bíróságok gyakorlata. /Az 1939 előtti korszakról./
- Grosfeld L.: Az u.n. november 5-i aktus. /A Lengyel Királyság ki-kiáltása 1916-ban a németek által./
- Pietrzak-Pawlowska I.: A monopólió a Lengyel Királyságban az 1900-1903. évi válság idején.
- Francić M.: Parasztfelkelés a libusai sztarosztiiában és a szomszédos királyi birtokokon a XVIII. század derekán.
- Śreniowski S.: A gazdasági visszafejlődés jelei a lengyelországi majorsági robotos gazdálkodásban a XVI. század végétől.
- Baranowski B. - Libiszowska Z.: Az ukrán nép XVII. századi nemzeti felszabadító harcának problémája a lengyel történetírásban.
- Grudziński T.: Gallus Krónikája új kiadásának ügyében.

Könyvismertetések.

- A Kwartalnik Historyczny új folyamának első éve.
- A Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete Tudományos Tanácsának ülése.
- Vita a népi tömegek szerepéről a történelemben.
- A tudományos munkaerők kurzusa Zakopanében.
- Poteranski W.: Vita az "Adatok Lengyelország történetének tanulmányozásához 1864-1945" c. könyvről.
- A szovjet történészek munkájáról.
- Kula W.: Vita a csehszlovák egyetemi történeti tankönyvről.
- Weinsberg A.: A román történettudomány szervezete és eredményei.
- Kuźmiński T.: Történeti problematika a haladó francia folyóiratokban.

SPRAWY MIĘDZYKRAJOWE.

1954. 1. szám.

- A nemzetközi helyzet az ENSZ VIII. Általános Közgyűlésének az alapján.
- Lychowski T.: A világ gazdasági helyzete 1953-ban.
- Lapier K.: Wilson 13. pontja.
- Zdanowicz J.: A dolgozó tömegek anyagi jólétének növekedése a demokrácia és a szocializmus táborában.
- J.S.: Amerika tervei Pakisztánnal.
- Gdański M.: A marokkói válság színterei mögött.
- Tomala M.: Válságjelenségek a nyugatnémet gazdasági életben.

Tuszyńska A.: A sydney-i konferencia.

Dobrska Z.: A Randall-bizottság jelentése.

Könyvismertetés.

A nemzetközi kérdések bibliográfiája 1953 december, 1954 január.

A nemzetközi események kronológiája 1953 december, 1954 január.

2. szám.

A genfi konferencia - a kollektív békehare fontos szakasza.

Larski W.: Az európai biztonsági szerződés - a népek békéjének és biztonságának záloga.

Jaworzniaki B.: A Szovjetunió harca a kollektív biztonságért a két világháború közt.

Bibrowski M.: Franciaország az európai védelmi közösség ellen.

Kęplicz K.: A nyugatnémet revizionizmus - összeurópai veszedelem.

Chwalisz W.: Az amerikaiak szabotálják a koreai hadifoglyok hazatelepítéséről szóló egyezményt.

Tuszynska A.: Az Amerikai Államok Szervezetének X. Konferenciája Caracasban.

Dąbrowski T.: Az ENSz Gazdasági Bizottságának jelentése Európáról 1953-ra.

Dobrska Z.: Az ENSz Európai Gazdasági Bizottságának IX. ülészsaka.

Bidwell G.: A rabszolgakereskedelem Középafrikában.

H.K.: Ujabb lépés Nyugatnémetország újrafelfegyverzésének útján.

A külföldi sajtóból. Az egyiptomi események.

Könyvismertetések.

A nemzetközi kérdések bibliográfiája 1954 február-március.

A nemzetközi események kronológiája 1954 február-március.

KWARTALNIK HISTORII KULTURY MATERIALNEJ.

1953. 1-2. szám.

Majewski K.: Az anyagi kultúra története.

Hensel W.: Az ókori Lengyelország történetének egyetemi tankönyvéért.

Pazdur J.: A kohászati technika történetére irányuló kutatások problematikája a kapitalizmus korában.

Matuszewski J.: Az újkori lőszerszám kezdetei. I. A problematika.

Lewicki T.: Egyes áruk áráról a kelet-európai piacokon a IX-XI. században.

Samsonowicz H.: Adatok a falusi ipar történetéhez a feudális Lengyelországban.

Zaboklička A.: A plocki vajdaság falusi ipara a XVI. század végén.

Pazdur J.: Előadás "a nyersvasról" 1828-ban.

Könyvismertetések.

Tudományos krónika.

I. Muzeumok.

II. Felsőoktatási intézmények.

III. Kutatóintézetek és szervezetek.

Az Anyagi Kultúra Történeti Intézetének munkája.

1954. 1-2. szám.

Malowist M.: A termelőerők fejlődésének fő kérdései a renaissance korában.

Pazdur J.: Az Ólengyelországi Medence fémkohászata a XIX. század első felében.

Dziewulski W.: Szczecin népessége és területe 1124-ben.

Swiechowski Z.: A kruszwicai székesegyház - a koraközépkori építészeti műhely példája.

Frančić M.: A lengyelországi vizimalmok technikája a XVI-XVII. században.

Burszta J.: Falusi építészet a Naklo melletti runówi birtokon a XVII. század első felében.

Komaszyński M.: A wroclawi kartonnyomók építkezése.

Leskiewicz J.: Leona Wielopolska "Gazdasági előirásai" 1810-ből.

Baranowski B.: A délkeletli Nagylengyelország városi könyvei, mint a XVI-XVII. századi anyagi kultúra történetének forrásai.

Könyvismertetések.

Tudományos krónika.

I. Muzeumok.

II. A gazdasági emlékek és ipari építmények inventarizálása.

III. Az anyagi kultúra maradványainak megőrzése és konzerválása.

Az Anyagi Kultúra Története Intézetének munkája.

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE.

1954. 1. szám.

Rajewski Z.: A koraközépkori aranyművészet kérdése a lengyel területen.

Átalékok - Ásatások - Krónika.

STUDIA W CZESNOSREDNIOWIECZNE.

1953. 2. szám.

Zakrzewski Z.: A Boleslaw Chrobry idején szabálytalanul vert
dénárokról.

Gumowski M.: A legrégebb mértékrendszerek Lengyelországban.

Górski K.: A koraközépkori Kruszwica topográfiája.

Dobrzycki J.: A legrégebbi Krakó történetére vonatkozó kutatások
problémái.

Kapitańczyk K.: A biskupini koraközépkori kohászat kérdéséről.

NOVÁ MYSL.

1954. 4. szám.

Biztosítsuk a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának tovább-
bi emelését.

Küszöböljük ki a formalizmust a pártszervek és szervezetek mun-
kájából.

Kazda J.: Az anyagi érdekeltség elvéről a szocializmus építésében.

Kaširek B.: A takarékoság - a dolgozók életszínvonala emelésé-
nek fontos eszköze.

Nikolajev V.: A Szovjetunió Kommunista Pártja politikájának tu-
dományos alapjairól.

Hájek J.S.: A munkásosztály a nemzetek békeharcának vezető ereje.

Kára K.: A burzsoá államok fasiszálódása és a demokratikus szabad-
ságjogok eltiprása az imperialista országokban.

Snětivá M.: Az "Agitátor jegyzetei" folyóirat magasabb színvona-
lért.

Veselý J.: Csehek és szlovákok a forradalmi Oroszországban 1917-
1920. Praha 1954, 231 l. /Ism. J.Křížek. - Kisebb hibái el-
lenére uttörő munka./

5. szám.

A népi tömegek - a szocializmus építésének döntő ereje.

A Szovjetunióval a nemzetközi feszültség további csökkentéséért.

Průša O.: A népi demokratikus állam erejének forrásai.

Auerhan J.: A termelés növekedése és a népi fogyasztás fejlődé-
se a szocializmus építésének korában Csehszlovákiában.

Réti L.: A magyar proletariátus első diktaturája.

A SzKP pártmunkájának tapasztalatából: Küszöböljük ki határozot-
tabban a bürokratikus elhajlásokat a pártpropagandában.

A marxizmus-leninizmus a vallásról.

Ostrovitianov K.: A politikai gazdaságtan tárgyáról.

M.Hronský: A marxista-leninista közgazdaságtudomány alkotó propagandájáért. /O.Šik - J.Kaza: Néhány közgazdasági törvényről. Praha 1953. e. könyvéről.

Foustka R.: Az állam keletkezése, lényege és fejlődése. Praha 1954, 320 l. /Ism. D.Slejška Népszerűsítő munka, további elmélyültebb kutatások kiindulópontja./

Černý J.: Josef Dobrovský tudományos és eszmei hagyatékának marxista értékeléséért. /Válogatott munkái és a Dobrovský-
emlékkönyv megjelenése alkalmából./

6. szám.

A mezőgazdasági termelés lényeges növelése - az egész nép sűrűs feladata.

A Csehszlovák Kommunista Párt X. Kongresszusának irányelvei a mezőgazdasági termelés lényeges növeléséhez az elkövetkezendő két-három évben.

V.I.Lenin eddig kiadatlan dokumentumai.

Janoušek J.: A könyv - a dolgozók politikai és szakmai művelésének és nevelésének fontos eszköze.

Štěpanovský J.: A gyarmatok és függő országok népei fokozzák az imperialista iga lerázásáért vívott harcukat.

Trofimov P.: A szemantikus filozófia reakciós lényege.

Dlouhý F.: A teljesítés ellenőrzése - a pártszervek irányító tevékenységének fő oldala.

Pomazal J.: A.N.Ragyisocsev "Utazás Pétervárról Moszkvába" c. forradalmi művének cseh kiadásához.

ČESKOSLOVENSKÝ ČASOPIS HISTORICKÝ.

1954. 1. szám.

A "Csehszlovák történeti folyóirat" első éve.

Gosiorovský M.: Szlovákia és a Csehszlovák Kommunista Párt V. kongresszusa.

Kladivová V.: V.I.Lenin halálának 30. évfordulójára.

Arató E.: A csehszlovák és magyar munkásmozgalom kapcsolatai /1867-1890/.

Riha O.: A nemzeti mozgalomról és a nemzetiségi kérdéstről 1848-1918.

Samorukov N.I.: A cseh és a szlovák nemzeti mozgalom és a nemzetiségi kérdés a kapitalizmus és imperializmus korszakában.

Oliva P.: A rabszolgatermelés kezdetei az ókori Görögországban.

Purš J.: Az ipari forradalom kérdéséhez a textilipar fő ágazataiban a cseh tartományokban.

Könyvismertetések.

2. szám.

Olivová V.: A munkásosztály helyzete Csehszlovákiában 1921-1923.

Ort A.: A kisantant és München.

Arató E.: A csehszlovák és magyar munkásmozgalom kapcsolatai /1867-1890/.

Mika A.: A cseh halászat és az eredeti tőkefelhalmozás kezdeteinek problémája a cseh tartományokban.

Könyvismertetések.

Gajanová A.: Konferencia a Hlinka-féle Szlovák Néppárt politikájáról.

Černý B.: A Csehszlovák Tudományos Akadémia filozófiai-történettudományi szakosztályának plenáris üléséről.

Šindelář B.: Holinka professzor elhunyt.

Melléklet: A csehszlovák történelem áttekintése. I. /1848-ig./
Tézisek.

HISTORICKÝ ČASOPIS.

1953. 4. szám.

Holotik L.: A szlovákiai olasz és francia katonai misszió szerepe 1919-ben.

Hosárš J.: A jobbágyság megszüntetésének problémájához Szlovákiában. Az 1853 március 2-1 urbéri pátens.

Špiesz A.: A XVIII. századi szlovákiai manufaktúrákról.

Klementis E.: A selmecbányai bányászok mozgalma 1906-ban.

Húščava A.: Ismeretlen keltezési mód Szlovákiában a XVI. században.

Kuzmík J.: A történeti bibliográfia problematikájához. A szlovák történeti bibliográfia áttekintése.

Könyvismertetések.

1954. 1. szám.

Graca B.: Az 1944. évi szlovák nemzeti felkelés.

Holotik L.: A szlovákiai olasz és francia katonai misszió szerepe 1919-ben.

Heckenast G.: A besztercebányai bányászfelkelés /1525-26/

Kropilák M.: Tudományos konferencia a Szlovák Nemzeti Felkelésről.

Kropilák M.: A Szlovák Nemzeti Felkelés kutatásának eddigi állása.

Könyvismertetések.

A csehszlovák történészek liblicei konferenciája.

Külföldi történészek látogatásai Szlovákiában.

HISTORIE A VOJENSTVI.

1953. 4. szám.

Hruška Č.: Klement Gottwald, a csehszlovák néphadsereg megal-
kotója.

Engels F.: Hadsereg.

Janeček O.: A jobbágyok harca szabadságukért 1775-ben és az ab-
szolutisztikus állam hadseregének elnyomó szerepe.

Křížek J.: A železná rudai felkelés 1919 július 22-én.

Popov A.J.: Az Egyesült Államok - a fasiszta támadókkal kötött
müncheni egyezmény szervezője és aktív résztvevője.

Doležal J.: Megjegyzések a csehszlovák burzsoázia áruló szere-
péhez a szlovák nemzeti felkelésben.

Könyvismertetések.

1954. 1. szám.

Engels F.: Gyalogság.

Okecki S.: A lengyel néphadsereg.

Coufal Z.: A krími háború hadművészete /1853-1856/.

Vávra V.: Maşaryk ellenforradalmi tevékenysége Oroszországban.

Cvetajev J.N.: M.V.Frunze hadászati-elméleti munkássága a polgár-
háború után.

Könyvismertetések.

1954. 2. szám.

Engels F.: Lovasság.

A magyar néphadsereg.

Bor-Ramenskij I.G.: A Moszkva ellen irányuló hitleri légi offen-
ziva összeomlása 1941-ben.

Durdík J.: Megjegyzések a huszita /táborita/ fegyveres erők fej-
lődésének szakaszaihoz.

Beránek J.: A csehszlovák szociáldemokrata vezetőség opportunis-
ta állásfoglalása a militarizmus kérdésében az első világ-
háború előtt.

Könyvismertetések.

CASOPIS MATICE MORAVSKÉ.

1952. 3-4. szám.

Grekov B.D.: A feudalizmus keletkezése Oroszországban I.V.Sztálin az alapról és a felépítményről szóló tanítása megvilágításában.

Válka J.: Társadalmi viszonyok az uherský brodi uradalomban a XVII. században.

Šindelář B.: Néhány fejezet a külföldi cseh munkásügyletek történetéhez 1876-1878.

Franěk O.: A rosica-oslavany-i körzet proletariátusának sztrájkja 1932-ben.

Berthauer L.: A csehszlovákiai jobboldali szociáldemokraták néhány gazdaságpolitikai nézetéről 1945 után.

Polišenský J. - Hosák L. - Stuna R.: Adatok és anyagok az 1917. április 26-i prostějovi vérengzés történetéhez.

Vomáčková V.: A Klein fivérek vállalata és gondjai 1848-ban.

Konečný Z.: Adalék a morva-szlovák kereskedelmi kapcsolatok problematikájához a XVI. század első felében.

Hírek és ismertetések.

1953. 1-2. szám.

I.V.Sztálin és K.Gottwald halálára.

Trávníček F.: A hetvenötéves Zdeněk Nejedlý.

Franěk O.: Klement Gottwald segítsége a Csehszlovák Kommunista Párt bolsevizálásáért folytatott harcban a brnoi körzetben 1928-1929.

Kolejka J.: A marxista baloldal létrejötte a brnoi körzetben.

Šindelář B.: A morva falusi nép harca a kapitalizmus ellen az utolsó száz év folyamán.

Dostál F.: A havasalföldiek és antifeudális harcok a Havasalföldön 1620-1642.

Hromadníková R.: Okmányok Zdeněk Nejedlý morvaországi politikai tevékenységéhez 1922-1938.

Radimský J.: Az olomouci püspökség 1613-1614. évi számadásai.

Hírek és ismertetések.

SLEZSKY SBORNIK.

1953. 4. szám.

Láznička Z.: Falusi települési formák a těšini körzetben tekintettel annak változásaira az ostrava-karvini medencében.

Nožička J.: A Duna-Odera csatorna legrégibb tervei és Szilézia.

Polišenský J.: Vilém Slavata jelentése az opavai fejedelemség ügyében, 1614-1615-ben folytatott tárgyalásokról.

Radimský J.: Az első morvaországi telekvizitáció.

Myška M.: A vitkovicei vasművek alapítása és kezdete /1828-1848/.

Sivek A.: J.V.Frič kapcsolatai a párizsi lengyel emigrációval.

Nehýbl J.: Jan Winkler kapcsolatai František Palackýval 1826 után.

Hírek és ismertetések.

Grobelný A.: Lengyel és orosz hallgatók az olomouci egyetemen 1576-1663.

ECONOMICKÝ SBORNIK SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED A UMENI.

1952.

Sztálin J.: A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban.

Turčan P.: Klement Gottwald irásai - a csehszlovák közgazdaságtudomány kiváló alkotása.

Heretik Š.: K.Marx A politikai gazdaságtan bírálatához c. művéről.

Glezerman G.E.: A társadalmi fejlődés törvényeinek tudatos felhasználásáról a szocializmusban.

Kozlov G.V.: A kapitalizmus általános válsága és kiéleződése a mi korszakunkban.

Rašková P.: A népi demokratikus Bulgária építésének eredményei.

Kuhn I.: Egyes közgazdasági kérdések az új "Csehszlovákia történetében."

Spišiak J.: Az államigazgatás intézményei - nem önálló gazdasági elszámolású szervek?

LUPTA DE CLASĂ.

1954. 1. szám.

Pirvulescu C.: A nagy Lenin harminc éve halott.

Tismăneanu L.: V.I.Lenin Műveinek 24. kötete.

Palos Gh.: A lenini szervezeti alapelvek - pártunk szervezetének alapja.

Turcuș D.: A helyi pártszervezetek harcos sajtójáért.

Gheorghiu I. - Cămpina B.: A Szovjetunió népeinek nagy ünnepe.

Cocev I.: Biztosítsuk a körzeti és városi pártkonferenciák magasabb színvonalát.

Dokumentumok a Román Kommunista Párt történetéből. 1923-1928.
II.köt. /Ism. A.Roman - M.Tălăngescu./

2. szám.

A legszélesebb körökben terjesszük el az agrozootechnikai ismereteket.

Vencov S.: A Román Népköztársaság tudósai a nép anyagi és kulturális életszínvonalá felemelésének szolgálatában.

Gilcă F. - Pungan V.: A mezőgazdasági szövetkezesek, a munkában való együttműködésnek a parasztság széles tömegei számára hozzáférhető formája.

Ionescu V.: A nemzetközi feszültség enyhítésének érdeke megköveteli, hogy véget vessenek a diszkriminációs politikának a Kínai Népköztársasággal szemben.

Cornescu P.: Az európai védelmi közösség - a népek békéjének akadályai.

Feldman I.: Erősítsük és javítsuk meg a szakszervezeteknek a párt által való vezetését.

Ceromnih P.S.: A marxizmus-leninizmus a népi tömegek és az egyéniség történelmi szerepéről.

3. szám.

I.V.Sztálin - Lenin művének nagy folytatója.

Duma A.: I.V.Sztálin hozzájárulása a nemzeti kérdéstről szóló marxista-leninista tanítás fejlődéséhez.

Corbu N.: A munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének erősítése - a párt központi feladata.

Burtan F. - Pavel O.: A "N.Bălcescu" mezőgazdasági főiskola társadalomtudományi tanszékeinek tevékenységéről.

Gligor V.: Az állattenyésztés nagyobb fejlődéséért.

Colceriu M.: A két rendszer békés együttélési lehetőségének leninista elve - a Szovjetunió külpolitikájának állandó alapja.

Cretu N. - Frunza M. - Haupt Gh.: "A Román Népköztársaság történetének kézikönyve" megjavítása - a történészek megtisztelő feladata.

4. szám.

A Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1954 április 19-i plenáris ülése.

Gheorghiu-Dej Gh.: A pártmunka állandó megerősítéséért. /A Központi Bizottság ülésén tartott beszámoló./

Roller M.: A nép - a történelem alkotója /a román történetkutatás néhány problémájával kapcsolatban./

Serban C.: A gépállomások és szerepük a mezőgazdasági termelés emelésében.

Arnăutu C.: Az indokínai népek békéjének helyreállításáért és nemzeti jogaik biztosításáért.

Rachmuth I.: Az átlagprofitról és a maximális profitról.
Chirculescu I.: Mao Ce-tung Válogatott Műveinek I. kötete.

5. szám.

A határidők betartásának élő és operatív ellenőrzéséért.
Emeljük magasabb színvonalra a politikai és tudományos ismeretek tömeges elterjesztésének munkáját.

Rădulescu I.: V.I. Lenin Műveinek 15. kötete.

Tănase A.: Antagonisztikus és nem antagonisztikus ellentmondások Romániában a mostani szakaszban.

Teodoru C.: A Román Népköztársaság élelmiszeripara fejlődésének néhány problémája.

Savin Gh.: A kereskedelmi kapcsolatok kifejlődése minden ország között - a nemzetközi feszültség enyhítésének fontos eszköze.

Fintinaru I.: Ázsia népeinek teljes joguk van, hogy maguk döntsek el követeléseiket.

Pacurariu F.: Egy francia diplomata tanuvallomása a román burzsoázia és földbirtokos osztály nemzetellenes politikájáról.
/Saint-Aulaire: Egy öreg diplomata vallomása. Párizs 1953 c. könyvéről./

A Román Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő "A.A. Zsdanov" társadalomtudományi főiskoláról.

6. szám.

Minden figyelmet az államapparátus munkájának megjavítására.

Brincu Z.: A Szovjetunió Kommunista Pártja tapasztalatainak kincsestára, /A párthatározatok új kiadásáról./

Cristache V.: Tegyük intenzívebbé a kommunisták aktivitását a pártszervezetek életében.

Petrescu S.: A belső tartalékok helyes felhasználásáról a gépgyárakban.

Mihailceanu I.: A kollektív biztonság - az európai béke biztosításának útja.

Dragomir Gh.: A munka megszervezése és jutalmazása a termelőszövetkezetekben.

Jordan M.: Az amerikai irodalom egyik klasszikusa az "amerikai életformáról".

STUDIUM

1953. 4. szám.

A Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája történelmi, filozófiai és közgazdasági-jogi szakosztályainak és intézeteinek munkaterve 1954-re.

Gheorghiu I.: Román-orsz kapcsolatok Románia semlegességének időszakában /1914-1916. augusztus/.

Cheresteşiu V.: Dimitrie Cantemir, a nagy tudós, politikus és a román-orsz barátság aktiv harcosa.

Fuchs S.: A marosvölgyi munkások sztrájkja 1925-ben.

Sabin B.: Az erdélyi városiak részvétele az 1514-es népi felkelésben.

Ardeleanu S.G.: Kolozsvár, fontos kézművesipari központ a XVI. században.

Spivakovski E.I.: Újabb munkák a román történelemről. /A Voproszi Isztorii-ból./

V.C.: A Magyar Népköztársaság történészeinek kongresszusa.

Könyvismertetések.

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ.

1953. 1-2. szám.

Ásatások Truşeşti-ben.

Ásatások Traianban.

Ásatások Sărata-Monţeoruban.

Ásatások Histriában.

Ásatások Grădiştea Muncelului-ban.

Ásatások Spanţovban.

Ásatások Garvăn-Dinogetiában.

Ásatások Moreşti-ben.

Ásatások Hlincea-Iaşi-ben.

Ásatások Sucsavában.

Ásatások Corlăteni-ben.

NOVO VREME

1954. 1. szám.

A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottságának tervezete a Párt szervezeti szabályzatának megváltoztatásáról.

A Bolgár Kommunista Párt VI. kongresszusa elé terjesztendő javaslat a Bolgár Népköztársaság fejlesztésének második öt éves tervéről 1953-1957-re.

A szocializmus további eredményes építésének, a dolgozók anyagi és kulturális jóléte gyors megjavításának programja. /A második öt éves terv tervezetéről./

Lenin mindent legyőző eszméi világítják meg szocialista fejlődésünk utját.

Palamarova D.: A Bolgár Kommunista Párt szervezeti szabályzatában végrehajtandó változásokról.

Milosevszki A.: A mezőgazdasági termelés gépesítése további fejlesztésének programja.

Cservenkov V.: A tudományról, művészetről és irodalomról. Szofia 1953, 374 l. /Ism. N. Davidov. - Cservenkov elvtárs kulturális kérdésekkel, az ideológiai fronton folyó harccal foglalkozó írásainak és beszédeinek második, bővített kiadása./

Todorov N./szerk.: A bolgár nép helyzete a török uralom alatt. Okmányok és adatok. Szofia 1953, XX, 464 l. /Ism. A. Burmov. - A szerkesztő nem tesz különbséget a török feudális urak és a török nép között és néhány helyen objektivista módon kezeli a kérdéseket, általában azonban meg tudott felcni feladatának./

2. szám.

A Bolgár Kommunista Párt VI. Kongresszusának határozata a BKP Központi Bizottságának Valko Cservenkov elvtárs által beterveztett beszámolójáról.

Cservenkov V.: A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottságának beszámolója a Párt VI. Kongresszusán.

Toncsev J.: Georgi Dimitrov műveinek negyedik és ötödik kötete.

3. szám.

Valósítsuk meg a VI. Kongresszus határozatait.

I.V.Sztálin - V.I.Lenin művének nagy folytatója.

Kiszelincev A.: A néptömegek történelmi szerepéről.

Girginov G.: A termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti kötelező összhang törvénye - a Bolgár Kommunista Párt tevékenységének objektív alapja a szocializmus építésében.

Georgiev N.: A kádermunka a mezőgazdaságban - elsőrendű párt- és állami feladat. Az élettől elmaradt folyóirat. /"Szövetkezeti Mezőgazdaság", a Földművelésügyi Minisztérium folyóirata./

Rajnov B.: Az imperializmus művészete ellen. Szofia 1952, 256 l. /Ism. B. Nonev. - A könyv nem mélyül el minden problémában, mégis hasznos munka./

4. szám.

A szocialista tulajdon - népi demokratikus rendszerünk anyagi alapja.

Cservenkov V.: Nagyobbfokú kollektív vezetést a pártmunkában.

Veleva A.: A termelés emelése - a mezőgazdaság rendkívül fontos harci feladata.

Smirgela N.: Magas eszmeiséget és művészi tudást a képzőművészetben.

Ivanov V.: A dialektikus és történelmi materializmus - a Kommunista Párt gyakorlati tevékenységének elméleti alapja a szocialista társadalom felépítésében.

Szenkov V.- Atanaszov V.: A tagjelöltek felvétele és nevelése.

Csernokozsev H.: A népi tanácsok tapasztalatának elmélyült elméleti általánosításáért. /Ezzel foglalkozó könyvek és tanulmányok ismertetése./

5. szám.

Emeljük magasabb színvonalra a mezőgazdaság pártvezetését.

Sztojkov A.: Dimitar Blagoev - a marxizmus első zászlóvivője Bulgáriában és a Bolgár Kommunista Párt megalapítója. /Halálának 30. évfordulójára./

Grigorov M.: Harmincöt év a leninizmus zászlaja alatt. /A Bolgár Kommunista Párt megalakulásának 35. évfordulójára./

Atanaszov J. - Angelov Sz.: A leninizmus mindent legyőző ereje. /V.I.Lenin műveinek negyedik bolgár nyelvű kiadása./

Grigorov B.: Georgi Dimitrov Műveinek Hatodik kötete.

Koszev D.: Visszaemlékezések az 1923-as szeptemberi felkelésre. /Két megjelent kötet ismertetése; a kortársak feljegyzéseiben sok az ellentmondás és a pontatlanság, de így is értékes forrást alkotnak./

FILOSZOFISZKA MISZAL

1954. 1. szám.

A lenini elmélet alkotó ereje és népünk harca a szocializmus győzelméért.

Karadzsov K.: A munkásosztály és a parasztok szövetsége - népi demokratikus rendszerünk alapja.

Pavlov T.: Bulgária marxista történetéért. /A "Bulgária története" I. kötetének vitáján tartott hozzászólás ötödik és hetedik része, amely néhány elvi elméleti és politikai kérdést vet fel./

Cenkov B.: Ljuben Karavelov világnézete.

Ivanov J.D.: A biokatalízis - az életfolyamatok dinamikus alapja.

Taszov I.: Mao Ce-tung Válogatott Műveinek első kötete bolgár nyelven.

Atanaszov J.: A tőkés rendszer általános válságának elmélyülése a második világháború következtében.

Popov A.T.: A törvények objektív jellegéről és az emberek tudatos tevékenységéről.

Boriszov M.: A Polikarov "A fizikai idealizmus káros hatásának gyökeres kiirtásáért hazánkban" c. cikkéről.

E.G.: A nyelvfejlődésről és a "magasabbrendű" és az "alsóbbrendű" nyelvekről.

Bratanov D.C.: Az olasz kommunisták harca az ideológiai fronton.

2. szám.

A Bolgár Kommunista Párt VI. Kongresszusának határozatai.

Lenin művének nagy folytatója.

Vatralov K.: A néptömegek - a történelem alkotói.

Válov T.D.: A gazdasági törvények objektív jellegéről és az emberek tudatos tevékenységéről.

Ivanov I. - Kurtev N.: Szocialista hazafiasságunkért. /K. Vaszilev: Szocialista hazafiasságunk jellemző vonásai. Szófia. 1953, 140 l. ismertetése. Népszerűen megírt hasznos könyv./

Nikov N. - Panajotov L.: A "Bulgária története" I. köt. makettjének megvitatása.

ISZTORICSESZKI PREGLED

1953-54. 6. szám.

Hrisztov H.: A bolgár történettudomány néhány kérdéséről. /Vita-indító cikk./

Todorov G.: A Bolgár Szociáldemokrata Munkáspárt /szoros szocialisták/ harca Bulgáriának az első imperialista világháborúba való belépése ellen.

Sztojejev I.: Hriszto Botev szülőhelyéről.

Georgieva Sz.: A középkori Preszlav kerámia-termeléséről.

Popov N.: Új adatok a bolgár társadalomban a török uralom idején fennállott osztálykülönbségekről.

Mitev J.: Az 1877-78-as Felszabadító Háború révén nálunk végbe ment agrárfordulatról.

Mitev J.: A bolgár nép rövid története. Szófia 1952. /Ism. Sz. Nyikityin. - A Szlavjanye 1953 8. számából átvett cikk./

Mitev A.: A "Gavril Genov" partizános tag tevékenységének néhány tényéről. /A Rabotniceszko delo 1953. júl. 1. lvi számában megírt ismertetés kiegészítése és helycsbitése./

A hetvenöt éves "Vaszil Kolarov" állami könyvtár.

1954. 1. szám.

Pavlov T.: Bulgária marxista történetéért. /A népszerű bolgár történelem I. kötetének makettjéről folytatott vitán elhangzott felszólalás./

Koszev D.: A vita tanulságai. /A Bolgár Történettudományi Intézet igazgatójának zárszava a vitán./

Mihova H.I.: A nyugati imperialista hatalmak szerepe a fasiszta diktatúra létrehozásában és megerősítésében 1926-1931.

Burmov A.K.: A szlávok és előbolgárok közti viszony kérdéséhez a VII-IX. században.

Sztojcesev I.K.: Hriszto Botev születési dátumának pontosabb meghatározásához.

Dokumentumok Bulgária ujkori történetéhez a bécsi állami levéltárakból.

Szófia 1948, VIII, 290 p. - Ism. H.Gandev. - A kötet értékes anyagot tartalmaz, de szerkesztője, Sz.Romanszki alapos jegyzetelés, az eredeti szöveg fordítása nélkül adta ki, nincs értékelő bevezetés, ezért a kötet nem állja ki a tudományos bírálatot.

Tapkova - Zaimova V.: A "Bulgária története" I. kötete makettjének megvitatása. /Beszámoló./

Todorov N.: A "Bulgária története" I. kötete makettjének megvitatása a Szovjetunióban.

2. szám.

Dimitrov M.: Ljuben Karavelov tevékenységéről és eszméiről.

Hadzsinikolov V.: Ukrajna egyesülése Oroszországgal és a bolgár nép.

Burmov A.K.: A kereszténység IX. századi bulgáriai meghonosodásával, kapcsolatos burzsoá-idealista nézetek ellen.

Henzel V.: A lengyel állam kialakulása.

Sziljanovszka T.: Ljuben Karavelov világnézetének kérdéséhez. /Karavelov művészetkritikája./

Todorova-Botkova B.: Helyesbités Vaszil Levszki egy fontos levelének kiadásaihoz.

Cvetkova B.A.: A rabszolgaság az Ozmán Birodalomban és különösen a bolgár területeken a török uralom alatt.

Genovszki M.: Az alkotmányozó nemzetgyűlésben lefolyt harcok osztályjellege I. köt. Szófia 1952, 80 l. /Ism. Zs.Natan. - Sok anyagot felhasználó komoly munka; de számos tételre további kutatást és helyesbitést igényel./

Conev Sz.A.: Az árutermelés a feudális Bulgáriában a kollektív pénzülcetek megvilágításában. A sztálinvárosi állami közgazdasági egyetem munkái II. köt. 35 l. /Ism. A.K.Burmov. - Igen hasznos munka./

Paszkalcsya V.: A koprivsticai "L.Karavelov"-muzeum.

Nedkov B.: Az állami "V.Kolarov" könyvtár orientalisztikai osztálya.

Gandev H.: Török források Bulgária agrártörténetéhez a megújulás korában.

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E E G Y É B O R S Z Á G O K B Ó L.

CAHIERS DU COMMUNISME

1954. jan.-febr. különszám Lenin halálának 30. évfordulójára.

Duclos J.: A leninizmus és a francia munkásmozgalom.

Fajon E.: Lenin halálának 30. évfordulója.

Lecoeur A.: Harc a lenini szervezeti elvekért a Francia Kommunista Pártban.

Billoux Fr.: A jogos követelésekért folytatott harcok szervezése és irányítása Lenin műveinek fényénél.

Michaut V.: A leninizmus a szociáldemokrácia ellen. Az egységfront problémái.

Cogniot G.: Az állam lenini elmélete, és harc a demokráciáért.

Baby J.: Az imperializmus aktualitása és a jelenlegi kapitalizmus alapvető gazdasági törvénye.

Desanti J.-T.: Lenin és a filozófia.

1954. 3. /márc./ sz.

Duclos J.: A munkásosztály egysége, minden hazafi felsorakoztatása az európai védelmi közösség ellen.

Vermeersch J.: Sztálin emlékére...

Moreau Y.: A berlini konferencia után.

Limbourg M.: A bérek kérdése és a dolgozók vásárlóerejének szükséges növelése.

Pierrard A.: Az MRP: a burzsoázia klerikális és reakciós alakulata, amely elárulja a nemzetet.

1954. 4. /ápr./ sz.

Cogniot G.: A Kommun művének nemzeti jellemvonása.

Michaut V.: A szocialista dolgozók egységfrontja.

Douze B.: Szociáldemokrata sajtóhadjáratok a "felépítmény reformjáról" és az "európai" egységről.

1954. 5. /máj./ sz.

A Francia Kommunista Párt XIII. kongresszusa előtt.

Billoux Fr.: Néhány szempont az ideológiai harcról és a nevelőmunkáról.

Villon P.: A kollektív biztonság szervezete és harcunk a nemzeti függetlenségért és a békéért.

Dufriche M.: A kommunisták munkája a szakszervezetekben.

Cogniot G.: Sztálin Műveinek 2. kötete.

DÉMOCRATIE NOUVELLE.

1954. 3. /márc./ sz.

Courtade P.: Berlin és az európai biztonság.

Ho Chi Minh: Földreform Vietnamban.

Yata A.: Franco, az Izlám protektora? /A marokkói eseményekről./

Egrétaud M.: Az angol Afrika fellázad.

4. /ápr./ sz.

Berlioz J.: Azonnali tárgyalásokat Ho Chi Minh-hel!

Lojun V.: A francia egyház és a Vatikán.

Chambrun G. &c: Egyesült Európa vagy megosztott Európa?

Noirot P.: Szabad választások Németországban?

Puerto Rico, a jenki gyarmat.

Badia G.: Adenauer fél a Német Demokratikus Köztársaságtól.

5. /máj./ sz.

Duclos J.: Európai Védelmi Közösség vagy európai biztonság.

Aubel E.: A hidrogénbomba vagy az élet?

Courtade P.: Dulles ur háborusdit játszik Ázsiában.

Berlioz J.: Nemzeti harc a mezőgazdaságért Lengyelországban.

Roy Cl.: Kína gyorsan halad.

Montero P.: Guatemala az Egyesült Államok ellen.

Desanti D.: Botrányok Rómában. /A Montesi-ügy./

Ennafaa M.: Tunisz nem hagyja magát. /A tuniszi nép harca a francia gyarmatosítókkal szemben./

Prestes L.C.: Brazília nemzeti felszabadításáért.

6. /jun./ sz.

Duclos J.: A munkásosztály az Európai Védelmi Közösség ellen.

Courtade P.: Bidault szabotál Genfben.

Noirot P.: Dien Bien Phu. /Az indokinai háboru és háttere./

Meyer H.D.: Jenki delirium. /Amerikai háborus hisztéria./

Abraham P.: Francia-szovjet kulturcsere.

Garlinski B.: Építészet a népi Lengyelországban.

Ibn Al-Thair: Három hónapi zűrzavar Egyiptomban.

Csen Han-szeng: A kínai irány: a szocializmus.

Badia G.: A Német Demokratikus Köztársaság: a német nép utmutatója.

7. /jul./ sz.

Berlioz J.: Ázsiából süvit a vihar. /Az ázsiai politikai csemények./

Courtade P.: A béke esélyei Genfben.

Kriegel-Valrimont M. - Villon P.: A Saar-kérdés.

Bernal J.D.: A tudomány a béke szolgálatában.

Noirot P.: Pakisztán, az amerikaiak sakkfigurája.

Hincker M.: A francia petroleumtermelés. /A Standard Oil franciaországi koncessziója./

Montero P.: Az oroszok Guatemalában! /A guatemalai helyzet pontos képe, Dulles kijelentéseinek cáfolata./

LA NOUVELLE CRITIQUE

1953. 50. /dec./ sz.

Uhse B.: Az irók, a béke és Németország egysége.

Mouillaud M.: Von Salomon mítoszai. A náci ideológia születése.

Becker H.: Európa mérnökei. /Főleg a német kérdéstről./

Charles J.: Egy nemzeti atomkutatás lehetőségei és feladatai.

Cohen F. - Souef Cl.: A francia film.

Herve P.: Trockijtól Titóig. /VI. folytatás. Nacionalizmus és internacionalizmus, a spanyol polgárháború, stb./

Douzon H. - J.: A jogászok és a demokratikus jogok védelme.

1954. 51. /jan./ sz.

Cesaire Ai.: Tanuvallomások a gyarmati rendszerről.

Yata A.: Marokkó példája.

Boiteau P.: Moramanga, a madagaszkári Oradour. /A francia gyarmatosítók vérfürdője 1947-ben Madagaszkár szigetén./

Chinh T.: A vietnami kultúra tegnap és ma.

Thao T.D.: Az új Vietnam alakjai.

Herve P.: Trockijtól Titóig. /Befejező rész./

Alfand Cl. - Vincent Cl.: Merre tart a "középosztály"?

52. /febr./ sz.

Fel kell emelni az ideológiai munka színvonalát.

Kanapa J.: Lenin és a "Proletkult".

Grotewohl O.: A Német Demokratikus Köztársaság kulturpolitikája.

Alfand C. - Vincent C.: Merre tart a középosztály? II.

Sadoul G.: A neo-realizmus kidolgozása az olasz filmekben.

Prokofjev V. - Nyikityuk O.: Jegyzetek a franciaországi haladó művészetről.

53. /márc./ sz.

Aragon L.: A francia népnek jó az emlékezőtehetsége... /Franciaország fontos időszzerű problémáiról./

N. hadnagy: Lapok az indokínai francia expedíciós hadsereg egy tisztjének naplójából.

Nguyen-Van-Ba: A vietnami ellenállás igazi arca.

54. /ápr./ sz.

Duclos J.: A kommunista párt befolyása az értelmiségi rétegekre,

Giovoni A.: A kommunista párt programot ad a tanuló ifjúságnak.

Lenoir R.: Elszász-Lotharingia veszélyben. /A feltámadó nyugat-német imperializmus fenyegeti./

55. /máj./ sz.

Burchett W. - Winnington A.: Haláltáborok Koreában.

Lafon M.: Egy új európai csendőrség terve. /Az "európai védelmi közösségről"./

Claude H.: Az amerikai gazdasági élet válság előtt áll.

56. /jun./ sz.

Nyikolajeva G.: Mi az irodalom? Egy író megjegyzései.

Villadier P.: A fantasztikus irodalomról. I.

Herve P.: A tudomány nem volt jelen Hamburgban. /1953 júliusában reakciós "tudósok" kongresszust tartottak Hamburgban./

Fougeyrollas P.: Megjegyzések Georges Gurvitch szociológiájához. /Társadalomtudományi kritika./

Desanti J.-T.: Hegel az egzisztencializmus atyja?

Újabb megfigyelések a "középosztályról".

Társadalmi, ideológiai és politikai harcok Franciaországban a XIX. században.

Könyvismertetések.

CAHIERS INTERNATIONAUX

1954. 52. /jan./ sz.

Szuhomlin V.: A népi demokráciák új szakasza.

Duret J.: A francia burzsoázia a bukás felé vezető uton.

Bettelheim Ch.: A munkásosztály és a technikai haladás a kapitalista rendszerben. III. Relatív elszegényedés avagy a kapitalizmus veszélyeztetettsége?

Capek A.: Az amerikai foglalás Panamában.

Wiesflecker O.: Az Osztrák Szocialista Munkáspárt kongresszusa.
Um Nyobé R.: A nemzeti mozgalom születése Kámerunban. /Francia Nyugatafrika./

N'Gom J.: A kameruni nép kizsákmányoltatása és küzdelme.

54. /márc./ sz.

Hermann J.M.: Berlin - mérleg és perspektívák. /A berlini konferenciáról és jelentőségéről./

Souchère E. de la: Caracas avagy a petroleumdemokrácia. /Az amerikai olajtársaságok Venezuelában és befolyásuk az ottani kormányokra./

T. de L.: Összeesküvés Guatemala ellen. /Az Egyesült Államok és Guatemala viszonya./

Schaffer G.: Az angol munkáspárt válsága és a német újraelfegyverzés.

Joubert F.: A kelet-nyugati kereskedelem.

LA PENSÉE

1954. 53. /jan.-febr./ sz.

Duolos J.: Lenin, a tudós és a filozófus.

Aubel E.: A tudományos dolgozók világszövetségének harmadik közgyűlése.

Ingarden R.S.: A tudomány két koncepciója: Buridan és Kopernikusz.

Soboul A.: Az osztályok és az osztályharc a francia forradalomban.

Csucsarjev V.I.: Diderot és az orosz nyelv tanulmányozása.

Meier P.: Megjegyzések az angol nyelvről a sztálini elmélet fényénél.

Mayer R.: Lenin időszerűsége.

Dautry J.: 1939 az igazság fényénél.

54. /márc,ápr./ sz.

Cogniot G.: Harc a dekadencia szelleme ellen a tudományban és a kultúrában.

Az új Kína és multja: Cachin M.: A kínai nép felszabadítása,
Denis H.: A gazdasági forradalom az új Kínában. Roy C.:
A kínai kultúra.

Willard C.: A Szovjetunió, Finnország és a balti államok 1939-40-ben.

Cornu A.: Karl Marx fiatalkori művei. /1839-1844./

Lefèbvre J.: Lukács György három műve.

55. /máj.-jun./ sz.

Benot Y.: Egy kiadatlan Diderot-mű.

Saucerotte M.: Veszélyezteteti-e éhinség a világot?

Richet D.: Gramsci és Franciaország története.

Feng Ju-lan: Mao Ce-tung és a kínai filozófia.

Sztasszova J.: Emlékek Leninről.

Lévy P.: Jules Bloch /1880-1953/.

RINASCITA

1954. 1. /jan./ sz.

Ferrara M.: Harcunk az egységért.

Lama L.: Az ipari munkások gazdasági követeléseii.

A katolikusok új orientálódásai és az áramlatok harca a kereszténydemokratáknál.

Segre S.: A szerződés eredete. /Az európai védelmi közösségről./

Calamandrei P.: A Cervi-fivérek csapatának hősi és emberi története. /Az olasz ellenállási mozgalom hősei./

1954. 2. /febr./ sz.

Togliatti P.: A berlini siker.

A korrupció, mint az antikommunista rendszer eleme.

Reichlin A. - Coppola A.: A bel- és külpolitikai helyzet látkepe 1947 májusától 1953 júniusáig.

Segre S.: A hadsereg szervezete és alkotmányellenesség. /Az európai védelmi közösséggel kapcsolatban./

Pesenti A.: Egy demokratikus adóreform szükségessége.

Caporaso E.: Az olasz nő jogi helyzete.

1954. 3. /márc./ sz.

Diaz F.: Giuseppe Saragat monarchikus hivatása. /Az olasz jobboldali szociáldemokrata vezér leleplezése./

Malenkov G.M.: A Szovjetunió bel- és külpolitikája.

Bardini V.: A toscanai katolikus mozgalomról.

Donini A.: A katolikus eszme szegénysége a jelen pillanatban.

Lena M.: A világkereskedelem megerősítése és fejlesztése.

1954. 5. /ápr./ sz.

Basso L.: Saragat pártjának reakciós szerepe az olasz politikai életben.

Segre S.: Az "európai védelmi közösség" következménye Európára nézve.

Negreville C.: Az alpesi hegyvidék földművelési viszonyainak és társadalmának elmaradottsága.

Gaddi G.: Demokratikus erjedés a venetói katolikus tömegeken belül.

Bonazzi E.: A bolognai ellenállási mozgalom. /1944-ben./

Antonio Labriola tanításai. I. rész.

5. /máj./ sz.

Vais M.: A béke elleni áskálódás az amerikanizált olasz sajtóban.

Vidali V.: A trieszti kérdés.

Pajetta G.: Szociáldemokraták és liberálisok.

Manzocchi B.: Az olasz gazdasági élet. /Spanyaru helyzete, a hivatalos optimizmus./

Battaglia R.: A kommunisták tüzkeresztsége a felszabadító háboruban. /Olaszország felszabadításáért küzdő kommunista harcosok elvi problémái. 1943-as vonatkozása./

SOCIETÀ.

1953. 4. /dec./ sz.

Colletti L.: Az elmélet és a gyakorlat egysége és a tudományos módszer.

Gerratana V.: Lukács és harca a realizmusért. /Lukács György működésének méltatása./

Romagnoli S.: Fásultság De Sanctisnak Dante műveiről írott kritikájában.

1954. 1. /febr./ sz.

Mancorda G. - Muscetta C.: Gramsci és a kultura egysége.

Timpanaro S.: Pietro Giordani eszméi. /Burzsoá-demokrata író a 19. században./

Pietranera G.: A "Tőke" második kötete és a burzsoá közgazdaság.

Cassese L.: A talajjavítás az olasz középkorban a spanyol korszak idején.

Könyvismertetések.

2. /ápr./ sz.

Aloisi M.: Vitát a tudományról. /A tudomány és a technika szerepéről, a társadalommal való kapcsolatáról, haladó vagy haladásellenes voltáról sürget vitát./

Vittoria E.: Retorika az olasz építészetben.

Giolitti A.: Az olasz társadalom fekélye; a munkanélküliség.

Timpanaro S.: Pietro Giordani eszméi. II.

THE MARXIST QUARTERLY

1954. 2., /ápr./ sz.

Dutt R.P.: A Kommunista Párt és a tömegmozgalom haladása.

Burhop E.H.S.: Az atomenergia békés alkalmazása.

Hart F.: Államosítás.

Burton E.: Akadémiai szabadság és a kommunisták.

Heinemann M.: André Stil és a szocialista realizmus regénye.

Könyvszemle.

LABOUR MONTHLY

1954. 3. /márc./ sz.

Kerrigan P.: Taktikák a bérfronton.

Quaestor: Mentsük meg Európát!

Hood K.: Hogyan segít a szegény a gazdagnak. /A kapitalista ki-
zsákmányolásról./

Varga E.: Az Egyesült Államok gazdasági válsága felé.

Felton M.: Egy uralkodóosztály arcképe. /Angliában./

ápr. sz.

R.P.D.: A győzelem pártja. /Az Angol Kommunista Párt husvétii
kongresszusa elé./

Gollan J.: A politikai helyzet. /Nagybritanniában./

Montagu I.: A béke létrehozása. /A háboru és béke tényezői nap-
jainkban./

Bradley B.: A Birodalom és népei. /A Brit Birodalom válsága./

5, /máj./ sz.

R.P.D.: A Bomba. /Az atomellenőrzésről./

Foster M.Z.: A szervezett munkásság problémái az Egyesült Álla-
mokban.

Quaestor: A világ biztonságának kérdései Genfben.

A munkáspártok tiltakozása Németország újrafelfegyverzése ellen.

1954. jun. sz.

R.P.D.: Egyensúlyban. /Külpolitikai összefoglaló./

Buck T.: Kanada és az USA-óriáskigyó.

Matthews G.: Lépések az egység felé. /Az angol munkásosztály egy-
ségéről./

Schaffer G.: Háboru vagy béke, Délkelet-Ázsiában.

Pritt D.N.: Mr. Attlee világa.

1954. 7. /jul./ sz.

R.P.D.: A hónap eseményei. /Külpolitikai kommentárok./

Quaestor: Genf. /Az ázsiai eseményekről és a távolkeleti kérdés megoldásáról./

Howarth H.: A mérnök fizetése. /A mérnökök fizetésének alakulása a háború kezdete óta Nagybritanniában./

Boyd A.: Guatemala.

Lenin kiadatlan cikkei. /1912-ből, a nyugati országok munkásai-ról./

Gallacher W.: Néger történelem. /Az amerikai négerek történelmi kérdései./

POLITICAL AFFAIRS

1954. 2. /febr./ sz.

Perry P.: A Nemzeti Néger Munkástanács harmadik évi összejövetele.

Berry A.W.: A "63-as szabadság" jelszaváról. /Az Egyesült Államokbeli néger emancipációs törekvések lincolni jelszava./

Foster W.Z.: A Garvey-mozgalom. /Amerikai négerek mozgalma, 1914-ben kezdődött Jamaikán./

Togliatti P.: Az olasz politika új utjáért.

Norris M.: A gazdasági kilátások.

Welland C.: A maximális profit törvényéről. II.

Aptheker H.: A "big business" ujrainja az amerikai történelmet. III. /Az amerikai imperializmus történelemhamisításai./

1954. 3. /márc./ sz.

Foster W.Z.: Az Ifjumunkások Ligájának második kongresszusa.

Sztálin: Kritika és önkritika.

Norris M.: A gazdasági helyzet: indítványok a cselekvésre. /USA-gazdaság./

Allen J.S.: Tárgyalások az atomenergiáról. /A Szovjetunió és az USA között./

Haynes D.R.: Neo-malthusianizmus és a marxizmus.

Merischi V.: A jelenlegi feladatok Argentínában. /Peron diktatúrája és hazug jelszavai. Hogyan kell a Kommunista Pártnak harcolnia./

1954. 4. /ápr./ sz.

Az USA Kommunista Pártjának Nemzeti Bizottsága: A mccarthysta provokáció ellen: igazi függetlenséget Puerto Ricónak!

Az USA Kommunista Pártjának Nemzeti Bizottsága: A munkához, békéhez, demokráciához vezető amerikai út. A Kommunista Párt programtervezete.

A Programtervezet-Előkészítő Bizottság: Levél a programtervezetről.

Foster W.Z.: A programtervezet tanulmányozása és alkalmazása.

Walker R.: A berlini konferencia és ami után történt.

Clayton J.C.: A pszichoanalízis elleni küzdelem néhány kérdése.

Ghosh A.: India Kommunista Pártjának Harmadik Kongresszusa.

1954. 6. /jun./ sz.

Szabadítsuk ki Gene Dennist és minden politikai foglyot!

Foster W.Z.: A Lewis - Beck - McDonald szakszervezeti paktum:
/Az amerikai munkásosztály és a szakszervezetek mozgalmai./

Walker R.: A hidrogénbomba és Indokina.

Lightfoot C.: A vezetőség minősége és a programtervezet perspektívái, /Az Egyesült Államok KP-jának programtervezete./

Colton P.: A programtervezet és a tavaszi előválasztások. /Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának pártélete./

Johnson A.: Amnesztia és harc a mccarthyizmus ellen.

MASSES AND MAINSTREAM

1954. febr. sz.

Berry A.W.: Ira Aldridge: egy néger színész diadala. /Hires néger Shakespeare színész, működése 1833 és 1867 között./

Aptheker H.: A néger történelem: lecke lojalitásból.

Hacsaturján A.: Alkotó bátorság a zenében.

Langston Ch.H.: Biróság, a vádlottak padján. /Charles H. Langston ügyvéd utolsó szó jogán elmondott beszéde a néger rabszolgák mellett, 1858-ban./

Foster W.Z.: A rabszolgaság és az eszmék harca. /A multszázadbeli amerikai néger kérdésről./

Vincens J.: Az irodalom Franco Spanyolországában.

1954. márc. sz.

Sillen S.: Korunk. /Aktuális beszámoló./

Lawson J.H.: Eugene O'Neill tragédiája. /A tavaly elhunyt nagy amerikai drámaíró tragédiája a burzsoá társadalom és kultura utvesztőjében./

Sztálin: Levelek egy költőhöz. /Két levél Damjan Bednijhez, 1924-ből és 1930-ból./

Aranson J.: Mccarthyizmus a sajtó ellen.

Finkelstein S.: Aaron Copland és az amerikai zene.

1954. 4. /ápr./ sz.

Ehrenburg I.: Az író és műve.

Flynn E.G.: A lázadó lány. /Részlet Elisabeth Gurley Flynn amerikai kommunista harcos önéletrajzából./

Bonosky Ph.: Üdvözet Mike Goldnak. /Haladó amerikai író./

1954. 5. /máj./ sz.

Dennis P.: Az amnesztiáért folytatott küzdelem: négy hosszú év.

Bernal J.D.: Ahol a tudomány a béke szolgálatában áll... /A szovjet tudományról./

Aptheker H.: Mccarthyizmus és a liberálisok.

Magill A.B.: A guatemalai mozgalom

1954. 6. /jun./ sz.

Sillen S.: Korunk. /Külpolitikai jegyzetek./

Finkelstein S.: Hogyan kezdődött a művészet? /A történelemelőtti művészet marxista értelmezése./

Jones Cl.: Ben Davis és az amnesztia. Terre Haute-től Harlemig. /Amerikai néger hazafi./

Daniels F.E.: Egy év után. A Rosenberg-házaspár.

Pudovkin V.: A realizmus és a színész.

Cole L. - Lawson J.H.: Két vélemény O'Neill-ről.

SCIENCE AND SOCIETY

1954. tavaszi szám.

Stern B.J.: A kutatás szabadsága az amerikai tudományban.

Dobb M.: A szovjet közgazdaság: tények és régalmak.

Robinson J. - M.Gillman J. - Denis H.: Az értékelmélet. Vitacikk.

1954. nyári szám.

Bernstein S.: Új tanulmányok az amerikai szocializmusról.

Singh V.B.: A keynesi gazdaságtudomány a gazdaságilag elmaradott országokkal kapcsolatban.

Mandel B.: Calhoun, Lincoln és a munkásság.

Lockwood W.B.: A nyelv és a nemzetek felemelkedése.

Könyvszemle. Hammock W. ismerteti J. Buttinger könyvét: "In the twilight of socialism: a history of the revolutionary socialists of Austria, New York 1953. /A szocializmus hajnala: a forradalmi szocialisták története Ausztriában./

REVUE HISTORIQUE

1954. jan.-márc. sz.

Busquet R.: Marseille civilizálta-e Galliát vagy sem?

Lanhers Y.: A Gramont ház levéltára. /Főleg 13. század./

Portal R.: A vas utja a XVIII. században. /Szovjet történeti kutatásokat ismertet a manufakturák fejlődéséről és a vas behozataláról./

Giraud M.: Új kiadványok az Egyesült Államokbeli négerkérdésről.

Léonard E.G.: A protestantizmus történetével foglalkozó művek 1939-52. II.

Brunschwig H.: Afrika gyarmatosításának története.

1954. ápr.-jun. sz.

Renouvin P.: A nemzetközi kapcsolatok legújabbkori története. Kutatási irányok.

Dhorme E.: A habiru-törzs és a héberek. /Adalék a zsidó nép ókori történetéhez./

Lemerle P.: Inváziók és vándorlások a Balkánon a római kor végétől a VIII. századig.

Chaunu P.: A gyarmati Spanyol-Amerika társadalomtörténetének megírásáért.

Brunschwig M.: Németország Bismarck óta.

Könyvkritikák. /Macartney C.A.: The medieval Hungarian historians, a critical and analytical guide. Cambridge, 1953, 190 p. /A középkori magyar történetírók, kritikai és analitikai utmutató./

Corti, Egon Caesar: Mensch und Herrscher. Wege und Schicksale. Kaiser Franz Joseph I: zwischen Thronbesteigung und Berliner Kongress. Graz-Wien 1952, 548 p.

Kiszling, Rudolf: Fürst Felix zu Schwarzenberg. Der politische Lehrmeister Kaiser Franz Josephs. Graz-Köln 1952, 240 p. /Többek között a forradalmak utáni társadalmi helyzetről és Schwarzenbergnek Windischgrätzhez való viszonyáról.

Bibliográfia.

Folyóiratszemle.

ANNALES. Economies - Sociétés - Civilisations

1954. 1. /jan.-márc./ sz.

Febvre L.: Egy új történelmi gyűjteményről. /Destins du Monde./

Will Éd.: Kutatások az ókori görög gazdasági élet köréből.

Jeannin P.: A francia gazdasági élet a 16. században és az orosz piac.

Chaunu H.: Az atlanti országok politikai és gazdasági élete. 1640 körül.

Lehoux Fr.: A VI. Fülöp-korabeli Párizs. Egy lombardiai üzleti vállalkozásai. /14. század./

Caster G.: Gazdasági és társadalmi típusok a 16. században: egy toulousei festőfűdaráló.

ANNALES HISTORIQUES DE LA RÉVOLUTION FRANÇAISE

1954. 134. /jan.-márc./ sz.

Rude G. - Soboul A.: A párizsi bérek maximuma és thermidor 9-e.

Cobb R.: Jegyzetek a sansculotte-elemek elnyomásáról 1795-től 1801-ig.

Appolis E.: Robespierre két protestáns tisztelője.

Godechot J.: Romme iratai.

1954. 135. /ápr.-jun./ sz.

Egret J.: Az előforradalom Provence-ban /1787-89./

Dayet M.: Pierre-Joseph Briot és az Elba-szigeti szervezet.

Vidalenc J.: Katolikus és királypárti hadsereg Normandiában 1815-ben.

Bayaud P.: Utazás Daxból Párizsba 1789 tavaszán.

REVUE D'HISTOIRE ÉCONOMIQUE ET SOCIALE

1954. 1. szám.

Lajugie J.: Európa gazdasági egységesítésének első lépései.

Heers M. - L.: A genovaiak és a timsókereskedelem a középkor végén.

Legendre P.: Tanulmányok Lamennais közgazdasági olveiről.

Tubel M.: Marx Károly és a parasztkérdés.

RASSEGNA STORICA DEL RISORGIMENTO

1953. IV. fasc.

Agazzi A.: 1848 Bergamóban.

Vidal C.: Francia tanulmányok a risorgimentóról /1864-1870 között jelentek meg./

Rubertis A.de: A nagyhercegi politika 1850 körül.

Blaas R.: Rendőri iratok a bécsi levéltárakban. /1820-24-re vonatkozóan./

Könyvszemle.

1954. I. fasc. /jan.-márc./

Talamo G.: Friedrich Meinecke historizmusa.

Composto R.: A szicíliai burzsoázia és az egység gondolata
1860-ban.

Ghisalberti A.M.: Lincoln, Melloni, Mazzini.

Raggi A.M.: Az 1795-ös francia-osztrák-szárd hadjárat egy ales-
sandríai hazafi leveleiben. /Okmányközlés./

Guichonnet P.: Egy pápai katona emlékiratai. /1859-60-ból./

Beales D.: Gladstone az olasz kérdésről 1860 januárjában.

RIVISTA STORICA ITALIANA

1953. IV. fasc.

Momigliano A.: Mihail Rostovcev emlékére.

Bernini F.: II. Frigyes és a "Societas Lombardie, Marchie et
Romanie" 1226-ban.

Treves P.: Algernon Sidney politikai elvei.

Moscatti R.: Aragóniai Alfonz nápolyi kancelláriája.

Mastellone S.: Egy arisztokrata száműzetésben: Santorre di San-
tarosa, Okmányok.

Recenziók.

Bibliográfiai bulletin.

Jegyzetek.

1954. I. fasc.

Bernardi A.: A szabin és az etruszk korszak a római királyságban.

Vida G.L. della: Toscanai Berta levelezése Muktafi kalifával.
/10. század. Bagdadi kalifa./

Romano R.: A velencések tengeri fegyverkezésének gazdasági szem-
pontjai a 16. században.

Rossi P.: A történetírás története és módszertana a mai angol
felfogás szerint.

THE ENGLISH HISTORICAL REVIEW

1954. 270. sz.

Stones E.L.G.: Sir Geoffrey le Scrope /1285-1340/, a királyi fő-
törvényszék főbirája.

Youngs J.A.: A devoni szerzetesi birtokok átadásának feltételei.
/1536-58./

Anderson M.S.: Nagybritannia és az 1768-74-es orosz-török háború.

Könyvszemle.

Kisebb közlemények.

THE JOURNAL OF ECONOMIC HISTORY

1954. téli szám.

Thompson G.V.: Üzemközi technikai standardizálás a korai amerikai autóiiparban.

Long D.C.: Philippe de Girard és a gépi lenszövés bevezetése Ausztriába.

Ferguson E.J.: Spekuláció a forradalmi adósságokkal. Az állampapír-tulajdon Marylandben, 1790-ben.

Kneisel E.: Az angol gabonapiac kialakulása.

Hirshler E.E.: A középkori gazdasági verseny. /14. századi példákkal./

THE ECONOMIC HISTORI REVIEW

1954. 3. szám.

Werveke H. van: Iparfejlődés a középkorban: a flandriai ruhaipar. /XI, - XIV. század./

Rudé G.E.: Árak, bérek és népmozgalmak Párizsban a forradalom idején.

Lewis T.: A törzsi rendszer Walesben. /A kelta nemzetségi társadalomról, főleg a XIII. században./

Könyvszemle.

THE JOURNAL OF MODERN HISTORY

1954. 1. szám.

Rowen H.H.: John de Witt és a Hármasszövetség. /Holland politikus. Holland-angol-svéd szövetség XIV. Lajos ellen./

Palmer R.R.: Az 1795-ös holland forradalom.

Mosse W.E.: Oroszország és a Levante, 1856-1862.

Von Laue T.H.: Szergej Vitte egy titkos memoranduma Oroszország iparosításáról. /1899./

Könyvismertetések. Oswald Wedel ismerteti Arthur J. May "The Hapsburg monarchy, 1867-1914 c. könyvét, Cambridge /USA/1951.

1954. 2. /jun./ sz.

Gee O.: Az angol hadügyminisztérium az amerikai függetlenségi harc későbbi éveiben.

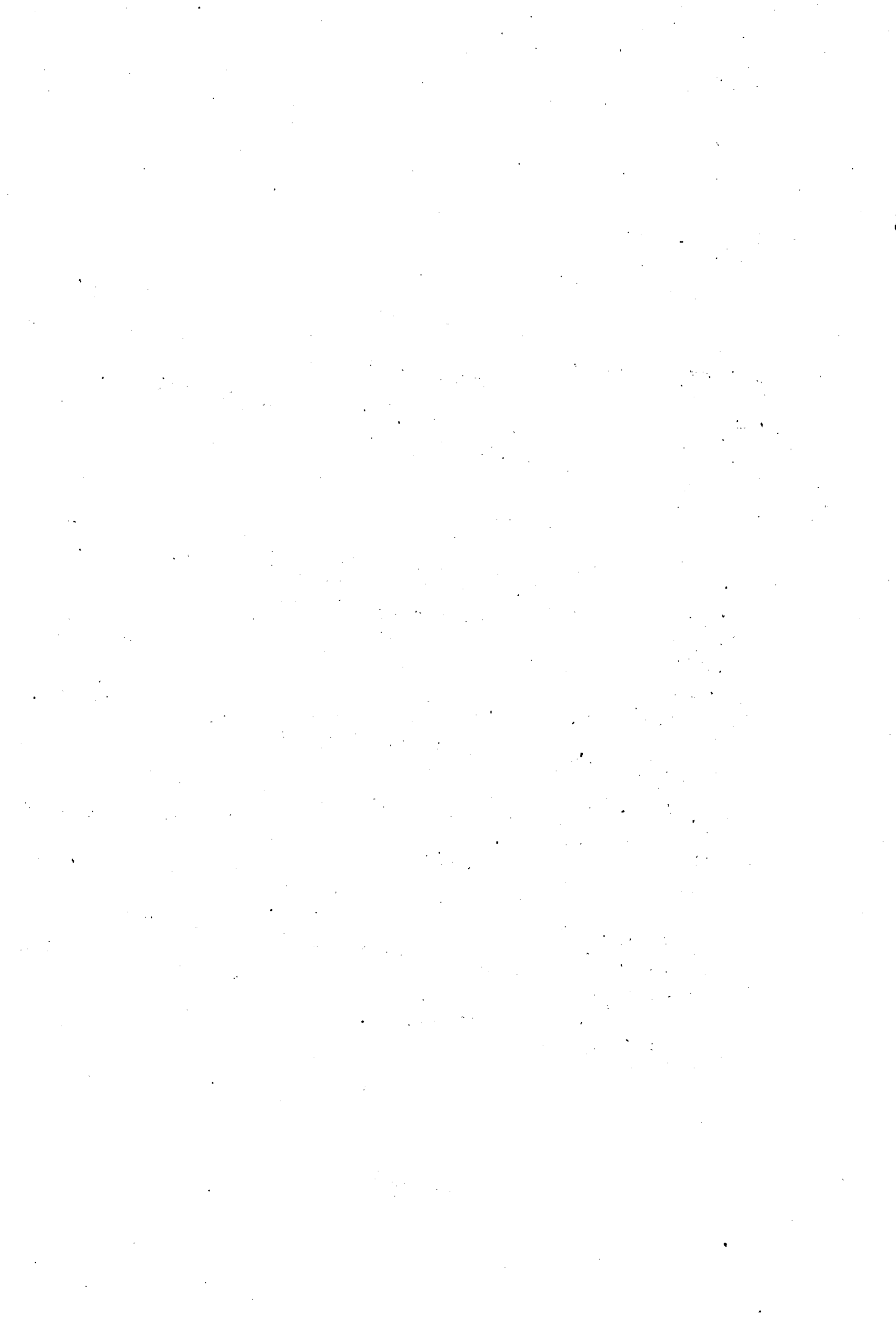
Blumberg A.: Az orosz politika és az 1859-es francia-osztrák háború.

MacMaster R.E.: Danyilevszkij és Spengler új értelmezésben.

Lensen G.A.: Oroszok Japánban 1858-59-ben.

Cox F.J.: Az amerikai haditengerészeti misszió Egyiptomban. /1870-ben./

Powers R.H.: Winston Churchill parlamenti kommentárjai az angol külpolitikáról, 1935-1938-ban.

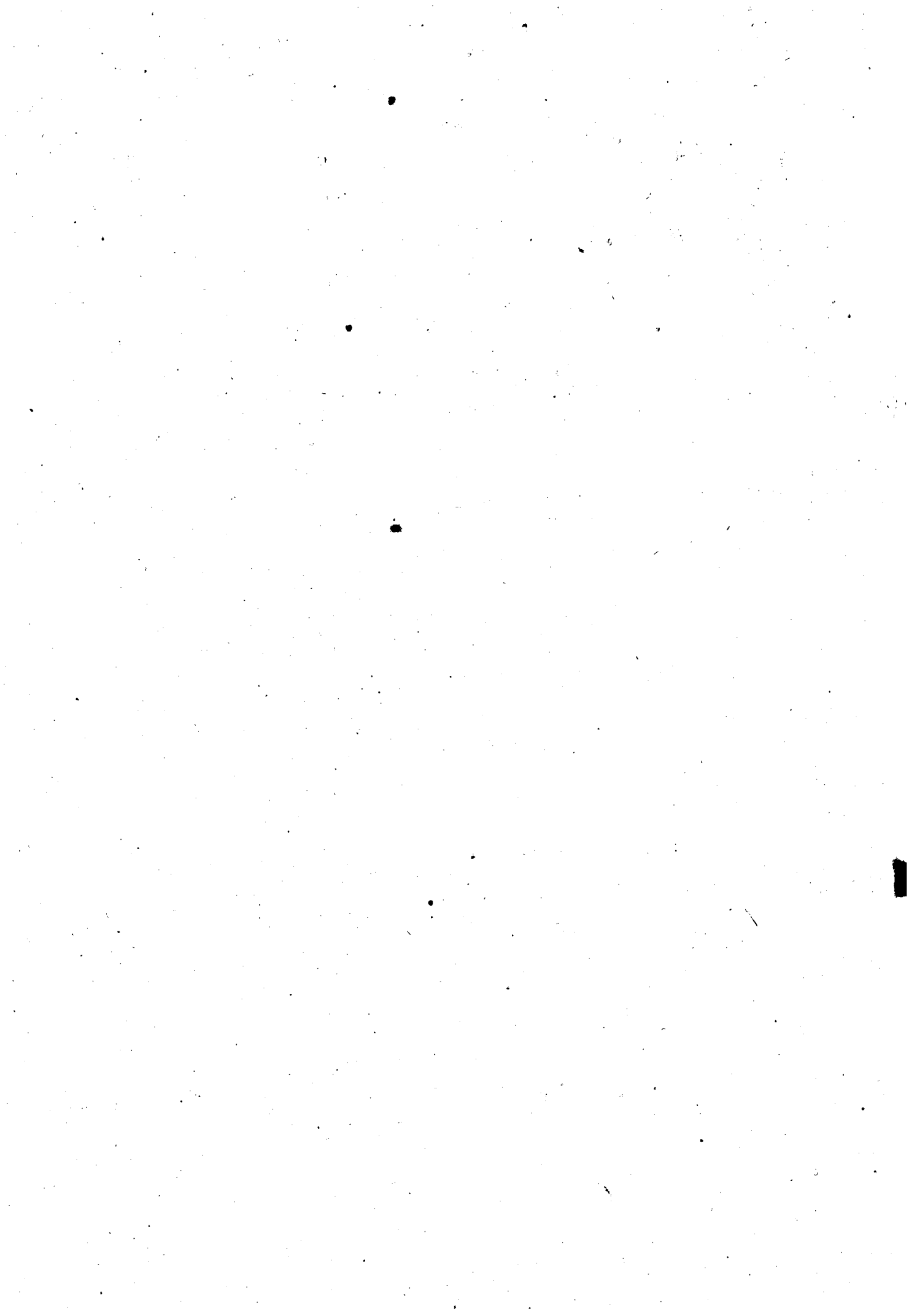
52882

**A MAGY. TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
ÉRTESITŐJE**

V. évf. 7-9. sz.

1954. júl.-szept.

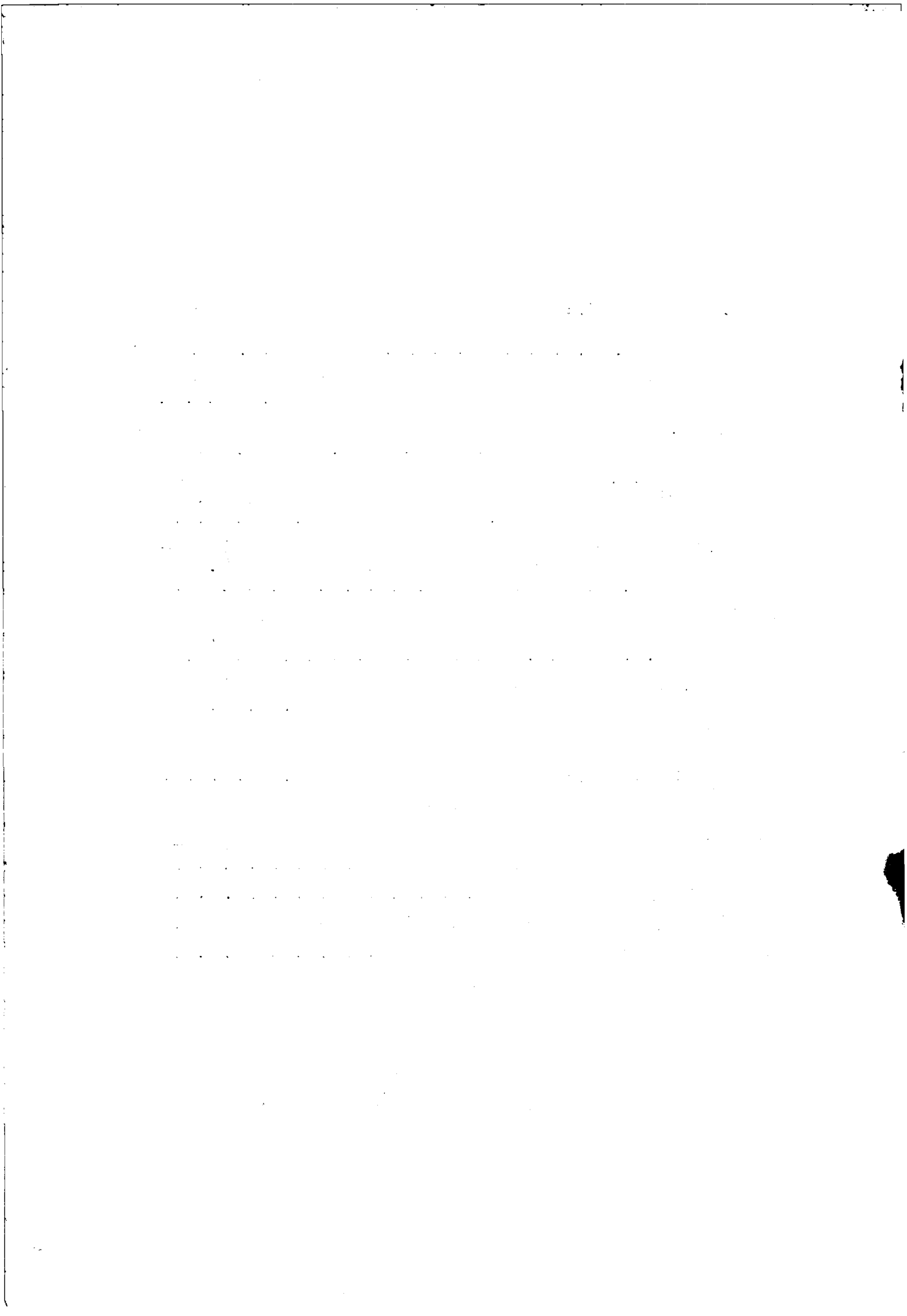
Kézirat gyanánt.

TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal
KIM M.- GOLIKOV G.: A szovjet társadalom története kidolgozásának néhány kérdése /Kommunizist, 1954.5./	1
A kapitalista országok ujkori és legujabbkori történetének tanulmányozásáról /Vopr.I.1954.7.sz./	19
KON I. Sz.: A gazdasági törvények működése antagonisztikus formációkban./Vopr. Iszt.1954. 5.sz./	32
DRUZSINYIN N.M.: A termelőerők és a feudális termelési viszonyok közötti konfliktus az 1861.évi reform előestéjén./Vopr.Iszt.1954.7.sz./ . .	58
ŘIHA O.: A nemzeti mozgalomról és a nemzetiségi kérdésről 1848-1918./Českoslov.Časopis Hist. 1954.1.sz./	86
GOROGYECKIJ J.N.: A népi tömegek harca a szovjet kultúra megteremtéséért /1917-1920/ Vopr.Iszt. 1954.4.sz./	114
KOLKER B.M.: A nemzeti-felszabadító harc Romániában 1941-1944-ben /Vopr. Iszt. 1954. 8.sz./ . .	142
POTERAŃSKI W.: Vita az "Anyagok Lengyelország történetének tanulmányozásához /1864-1945/" című könyvéről./Kwart. Hist. 1954. 2./	153
- . . -	
Intézetünkbe ujonnan beérkezett szovjet történettudományi munkák	160
Szovjet folyóiratszemle	167
Folyóiratszemle a népi demokratikus országokból . .	183
Folyóiratszemle egyéb országokból	212

Felelős szerkesztő: Pach Zsigmond Pál
 Kiadja a Magyar Turományos Akadémia
 Történettudományi Intézete
 Budapest, VIII. Puskin-utca 26.

M. KIM és G. GOLIKOV:

A szovjet társadalom története kidolgozásának
néhány kérdése.

/Kommunizmus, 1954. 5. szám./

M. Ким, Г. Голиков: Некоторые вопросы разработки
истории советского общества.

A szovjet társadalom történetének tanulmányozása és ismertetése - történettudományunk egyik legfontosabb és legfelelősségteljesebb feladata. Történettudományunk e harci területének rendkívül nagy jelentőségét elsősorban az magyarázza, hogy a munkások és parasztok szovjet állama, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom eredményeképpen jött létre, új korszakot nyitott az emberiség történetében: a kapitalizmus szétzuzásának és a kommunizmus diadalának a korszakát. A régi, kapitalista társadalomról az új kommunista társadalmi formára való áttérés gyökeres fordulata abban jutott kifejezésre, hogy megsemmisítettük a földesuri-kapitalista rendszert és megteremtettük a szovjet rendszert, a világ első szocialista társadalmát.

Az Októberi Forradalom az orosz proletariátust a szocialista építés kezdenényezőjévé, Oroszországot pedig a szocializmus hazájává avatta. Népünknek nagy megtiszteltetés jutott osztályrészül. V.I. Lenin a Szovjetállam megalapítója ezeket írta: "Arra...joggal lehetünk büszkék és büszkék is vagyunk rá, hogy nekünk jutott az a szerencse, hogy megkezdjük a szovjet állam felépítését és ezzel megkezdjük a világtörténelem új korszakát, azon új osztály uralmának korszakát, amelyet minden kapitalista országban elnyomnak, de amely mindenütt törekszik, hogy kiharcolja az új életet, legyőzze a burzsoáziát, megteremtse a proletáriátus diktaturáját és megszabadítsa az emberiséget a tőke igájától, az imperialista háborúktól."/1/

A Szovjetuniónak a Kommunista Párt által vezetett munkásai és parasztjai megteremtették a kapitalista társadalomról a szocialista társadalomra való áttérés alapjait, kiviták a szocializmus győzelmét a Szovjetunióban és napjainkban sikerrel építik a kommunizmust.

A szovjet társadalom története - a szovjet nép hősi harcának és a Kommunista Párt vezetésével aratott győzelmének, a szocializmus és a kommunizmus építésének a története, élő dolog és élő forrása. A szovjet társadalom történetének tanulmányozása a szovjet embereket a szocialista Haza iránti határtalan szeretet és odaadás szellemében neveli, értékes tapasztalatokkal fegyverzi fel a dolgozókat és újabb hőstettekre

1/ Lenin művei, 33. k. 37.1.

serkenti őket a kommunista társadalom építésében.

A Szovjetunió marxi-lenini elmélettel felfegyverzett Kommunista Pártja a kommunista társadalom felépítésére mozgósítja országunk dolgozóit és szüntelenül támaszkodva a társadalmi fejlődés törvényeinek mélyreható ismeretére és a szocialista építés eddigi tapasztalataira, szervezi és irányítja a Szovjetállam bel- és külpolitikáját. A tudományosan általánosított tapasztalatok révén Pártunk sikeresen tárja fel a társadalom fejlődésének történelmi törvényszerűségeit a szocializmusról a kommunizmusra való fokozatos átmenet időszakában, megjelöli a további fejlődés világos távlatait, és megcrósíti a szovjet emberek hitét a kommunizmus feltétlen és végérvényes győzelmében.

A Szovjetunióban folyó szocialista építés tapasztalatainak hatalmas nemzetközi jelentőségük van. Országunknak a szocialista társadalmat építő munkásai és parasztjai nemcsak nemzeti ügyét, hanem egyben az egész nemzetközi proletariátus ügyét, a haladó emberiség ügyét is teljesítik. "Az egész földkerekségen minden haladó ügy elválaszthatatlan összefügg a Szovjetunió létével és fejlődésével."/2/

A szovjet társadalom története - a nemzetközi forradalmi és munkásmozgalom első "rohambrigádjának" a tudományos kommunizmus nagyszerű eszméi megvalósulásának története. Érthető, hogy a szovjet társadalom történetét meg akarják ismerni a népi demokratikus országok dolgozói; ismerni akarják a kapitalista és gyarmati országoknak a tőkés rabságból való felszabadulásukért küzdő népei. A szovjet társadalom tudományos történetének megírása nemcsak hazafiui feladat, hanem a szovjet történészek nemzetközi kötelezettsége is.

- . -

Történészeink az utóbbi években jelentős munkát végeztek a szovjet társadalom történetének tanulmányozása és megvilágítása terén. Sok könyv, brosúra és cikk jelent meg a Szovjetunió történetének különböző kérdéseiről a szocializmus korszakára vonatkozólag. Egyre több és több ifjú tudós csatlakozik a szovjet történettudomány e munkájához. Évről-évre nő azoknak az aspiránsoknak és doktorandusoknak a száma, akik magukat a Szovjetunió népei történetének szovjet időszakára specializálták. Csupán az utóbbi évek leforgása alatt több mint ezer disszertációt védtek meg ebből a tárgykörből. A tudományos kutatómunka tematikája egyre szélesebbé válik; a történészek arra törekednek, hogy minden oldalról megvilágítsák a szovjet társadalom történetének aktuális problémáit.

A legtöbb munka a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a polgárháború történetével foglalkozik; a kezdő kutatók igen komolyan érdeklődnek ezek iránt a témák iránt. Az utóbbi

---

2/ A SzKP XIX Kongresszusa. /A Kínai KP üdvözlése/Bp.1953.487.1.

években egyre nagyobb erővel dolgozzák fel a szovjet forradalom helyi történetét. Már eddig is számos tartalmas munkát írtak, amelyek nyomon egyre bővülnek ismereteink arról a harcról, amelyet a dolgozók az ország különböző vidékein a Szovjet hatalom felállításáért vívtak, és egyre inkább megismerhetjük a Szovjetunió Kommunista Pártjának ebben a harcban játszott vezető szerepét.

Egyre több munka foglalkozik az amerikai, az angol és a többi imperialisták agresszív cselekményeinek leleplezésével. A szovjet történészek mindjobban beköszölnének a történelemhamisítók - az imperializmus kiszolgálói - elleni aktív harcba. Az utóbbi időben több munka jelent meg a Szovjet állam külpolitikájának történetéről is.

Tevékeny kutatómunka folyik a szocialista társadalom történetének olyan fontos problémáiról, mint az ország szocialista iparosítása, a mezőgazdaság kollektivizálása, a szocialista nemzetek kialakulása és számtalan mű jelent meg a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának történetéről is.

Feltűnően megélnékült a nemzeti köztársaságokban működő történészek alkotó tevékenysége is. Egyre jobban kibontakozik az egyes vidékeken a szovjet népek történetének tanulmányozása, könyveket írnak a szovjet időszakról, többek között a szovjet nemzeti-állami építés kérdéseiről; előkészületben vannak olyan összefoglaló munkák, amelyek a szovjet népek történetével foglalkoznak a Nagy Októberi Forradalom utáni években. Így például befejezés előtt állnak a Belorussz, SzSzk és a Moldvai SzSzk történetének szovjet időszakát tárgyaló könyvek; nemrég jelent meg az "Észt SzSzk története" című munka.

Mindez azt mutatja, hogy tudományunk már bizonyos sikereket ért el a szovjet társadalom történetének feldolgozásában. De megbocsáthatatlan elbizakodottság lenne, ha nem látnánk, hogy milyen komoly fogyatékoságok vannak még ezen a területen, ha nem vennénk észre, hogy a történettudomány e területe még mindig erősen el van maradva az élet igényei, a mai követelmények mögött.

Ezről az a tény tanuskodik, hogy az utóbbi néhány év alatt lényegében egyetlen nagy monográfia sem jelent meg, amely a szocialista építés aktuális problémáit, legfontosabb időszakait alaposan megvilágította volna. A monográfia - a tudományos munka legfontosabb és legbonyolultabb formája. Ezekből a típusú munkáktól függnék a tankönyvek, a kollektív munkák, ezektől függ a tanintézményekben folyó oktatómunka, a történeti oktatás színvonala.

Több kollektív munka /pl. a mezőgazdaság kollektivizálásának történetéről készülő munka/, amelyen a Szovjet Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében több éven át dolgoztak, befejezetlen maradt. Még mindig nem fejezték be az egyes testvéri köztársaságok /Ukrajna, Gruzia, stb./ népei

szovjet korszakának történetére vonatkozó munkákat.

A történészek még nem irtak komoly tanulmányokat olyan alapvető kérdésekről, mint a Szovjetunió munkásosztályának és parasztságának története; a munkásosztály és a parasztság közti szövetség alakulása és megerősödése a Szovjethatalomért vívott harc és a szocialista építés során; a szocialista nemzetek kifejlődése; a népek közötti barátság kialakítása és megszilárdítása; a Szovjetállam szervező tevékenységének története; a szocialista kultúra fellendülése és a kulturforradalom; a szovjet nép erkölcsi-politikai egységének kialakulása és fejlődése. Ezek és a Szovjetunió szocialista korszakára vonatkozó más történeti kérdések még mindig a marxista kutatás sokoldalú megvilágítására várnak. Még nem jelentek meg olyan tanulmányok, amelyek feltárnák a szocializmusnak a Szovjetunióban aratott győzelmét, amelyek konkrét történeti anyag segítségével kinetűzően jellemeznék azt a társadalmi rendszert, amelyet a Kommunista Párt vezetésével a szovjet nép elsőként valósított meg a történelemben.

Nem elégedhetünk meg a Nagy Honvédő Háború történetéről eddig megjelent irodalommal sem. Ez lényegében népszerű irodalom, amely csak általános elképzelést nyújt a háború lefolyásáról és a Szovjetunió győzelmének világtörténelmi jelentőségéről. Olyan monográfiákra van szükség, amelyek megmutatják a Szovjetállam rendíthetetlen hatalmát, a szovjet népnek azt a hatalmat és hőstettét, amely nemcsak a szocialista Haza becsületét és függetlenségét védte meg, hanem az egész világ civilizációját mentette meg a fasiszta pogromlovagoktól. Olyan művek kellene nekünk, amelyek elmondják, hogy milyen hatalmas eredményeket ért el a szovjet nép a szocializmusról a kommunizmusra való fokozatos áttéréstől vívott harcban. Igen kevés olyan tudományos-népszerű könyv jelent meg, amely könnyen érthető formában és meggyőzően mutatta volna be a szovjet népek szocialista korszakának nagyságát.

Mindaddig nem irták meg a Szovjetunió szocializmuskori történetének tankönyvét az egyetemnek és a pedagógiai főiskolák történeti tanszékei számára; a Szovjet Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének a szocializmus korával foglalkozó osztálya és a Moszkvai M.V. Leninoszov Egyetem "Szovjetunió története" tanszéke nem teljesítették azt a rájuk bízott felelősségteljes feladatot. Egy nagylétszámú történész-kollektíva sok éven át tartó munkája azzal végződött, hogy kiadták az egyetemi előadások távolról sem tökéletes jegyzetét, a tankönyv megírását pedig feladták. Jelenleg egy történész-csoport egy tansegédletten dolgozik, de a munka mai állapota miatt jogtal tekintünk aggodalommal a könyv idejében való megjelentése elé.

De nemcsak az a hiba, hogy a kutató és a népszerűsítő munka lendülete gyenge. Elsősorban az a hiba, hogy sok kiadott munkában komoly fogyatékok és hibák vannak, a művek tudományos és eszmei-elméleti színvonala alacsony, nem felelnek meg a marxista-leninista történettudomány követelményeinek.

Ennek a helyzetnek mindenekelőtt az az oka, hogy sok történésziünknek gyenge az elméleti felkészültsége és így nem nyulhatnak alkotó módon a vizsgált kérdéshez és a marx-lenini elmélet gyenge ismerete következtében konkrét történeti kutatásuknál nem tudják az elméletet alkotó módon alkalmazni. Egyes történészek ahelyett, hogy a marx-lenini módszerből kiindulva gondosan tanulmányoznák a tényeket és azokból önálló következtetéseket vonnának le, tehát alkotóan oldják meg a vizsgált problémát; ehelyett azt teszik, hogy sémákat építenek fel a marxista-leninista klasszikusok kész megállapításai**ból** és azután, mintegy illusztrációképpen a történeti anyagot hevenyészve felsorakoztatják a megállapítások mellé. Elméleti felkészületlenségük miatt kikerülnek az elméleti általánosításokat és a történeti tények önálló elemzését, az önálló következtetéseket a klasszikusok műveiből vett idézetekkel igyekeznek helyettesíteni. Ezt az eljárást citatológiai-illusztráló módszernek nevezhetjük. A "kutatómunka" egész művészete itt lényegében abban merül ki, hogy minél jobb idézeteket válogatnak össze, hozzáfűzik kommentárjaikat, és mintegy szemléltetésképpen felsorolnak egy bizonyos számú történeti tény, ill. statisztikai adatot. Ez a történettudományi módszer idegen a marxizmus-leninizmus alkotó szellemétől és ebből származik a munkák alacsony színvonala. A dogmatikus betűragó módszer akadály a tudományos ismeretek fejlődésének útjában és ezért a párt ezt mindig határozottan elítélte.

Történészeinknek a szovjet társadalomról szóló megjelent munkái közül sok szenved ebben a fogyatékoságban. Vegyük például I. Szimov "A szocialista kultúra építésének története a Szovjet-hatalom első időszakában" c. monográfiáját, amely 1952-ben jelent meg második kiadásban, és lényegében pozitív értékű munka. De a könyv első, bevezető fejezete nem eléggé átgondolt, az idézetek tömörségében és ezek néltatásában merül ki. Különösen jellemző a hibás citatológiai módszer V. Galkin "A szocialista nemzetek keletkezése és fejlődése a Szovjetunióban"/Moszkva, 1952/ c. művére. Az idézetek összevéve körülbelül a könyv negyed részét teszik ki. De nemcsak az a baj, hogy a szerző nérték nélkül idéz, hanem az, hogy egyetlen friss gondolatot sem vet fel. Nemcsak az a hiba, hogy nem oldja meg önállóan, alkotó módon a kérdéseket, hanem meg sem kísérelti azokat pontosan, világosan felvetni.

Ez a megállapításunk vonatkozik B. Abramov "A bolsevikok pártja - a kulákság felszámolásáért vívott harc szervezője" /Moszkva, 1952./ brosúrájára is. A munka elméleti tekintetben igen gyenge, és túl van zsufolva idézetekkel. Nyoma sincs annak, hogy a szerző önállóan, alkotó módon nyult volna a témához, főképpen arra szorított, hogy az idézeteket magyarázza.

A szovjet korszakról írt eddigi disszertációk zömét az eredeti, alkotó eljárás hiánya jellemzi. Ezek a disszertációk - néhány kivétellel - tények és számadatok segítségével összefűzött idézetek tömegei, vagy pedig semmitmondó absztrakciók,

amelyekből nem látjuk a valóságos történeti folyamat képét.

Egyes történészeink elméleti felkészületlensége azt eredményezi, hogy nem tárják fel a szovjet társadalom fejlődésének történeti törvényszerűségeit és nem elemzik sajátosságait. Az ilyen típusú művek gyakran "faktológikus", leíró jellegű művek, vagy mintegy kommentárokat képeznek a statisztikai adatok mellé. A "faktológia" hibája nem az, hogy a szerző a tényekre hivatkozik, - hiszen konkrét tények nélkül nincs történeti kutatás. A hiba az, hogy ilyen esetben a történész mindössze összegyűjti a tényeket, de nem tárja fel a tények és jelenségek kapcsolatait, elméletileg nem általánosítja ezeket és a tények elemzéséből nem von le tudományos következtetéseket. Az ilyen történész összekeveri a lényeges és a másodrangú fontosságú, véletlen jelenségeket, és a mélyreható folyamatokat felületi jelenségekkel cseréli fel. Sok munka arról tanuskodik, hogy a szerzők nem eléggé gondolták át az eseményeket, nem tudták mélyrehatóan megvilágítani a tények közötti kapcsolatokat és helyesen értékelni valódi jelentőségüket.

Egyes történészeink faktológikus műveit annakidején már megbírálták; ettől a fogyatékokosságtól sajnos az utóbbi években megjelent több más munka sem mentes. Az elméleti általánosítás gyengesége jellemzi a moszkvai egyetem által 1952-53-ban kiadott fentemlített egyetemi előadások jegyzeteit is. Ezek a jegyzetek nagyrészt tényanyag- és számadat-gyűjtemények, amelyeket rendszerint nem elemeztek mélyrehatóan.

Másrészt rá kell mutatnunk arra, hogy a faktológia nemcsak a történészek elméleti felkészületlenségének az eredménye, hanem azt is mutatja, hogy csak felületesen ismerik még magukat a történeti tényeket is. Ebből származik, hogy a lényegeset felcserélik a véletlennel, ill. a másodrangúval, és az első kezük ügyébe eső tényből következtetnek. Gyakran találkozunk olyan történeti tanulmányokkal, amelyeket inkább véletlen tények alapján, nem pedig a valóságos helyzetet visszatükröző mélyreható elemzés alapján írtak meg. Ez arról tanuskodik, hogy a művek szerzői nem ismerik eléggé és nem tanulmányozzák kellően a tényeket és a dokumentumokat, és nem tudják módszeresen kutatni a történeti forrásokat.

Történészeink egy részének az a hibája, hogy nem teljesítik a marxi-lenini tudománynak azt a követelményét, mely szerint az eseményeket objektíven, a valóságnak megfelelően kell megvilágítani, hanem ehelyett arra törekcsenek, hogy a történelmet "megjavítsák"; ennek eredményeképpen sok munkában "eltűnnek" azok a nehézségek, amelyeket a szovjet népnak a Kommunista Párt vezetésével a szocializmus felépítéséért folytatott harc során le kellett küzdenie. Gyakran meg sem említettek azokat a fogyatékokosságot, amelyek a szocialista építés során felmerültek. A szovjet társadalom fejlődését valóságos diadalmenetként ábrázolták. Egyes történészek tehát feldisznítették, azaz elferdítették a történelmet.

A párt Központi Bizottsága "A SzK/b/P története, rövid

tanfolyam" megjelenésével kapcsolatban, "a pártpropaganda megszervezéséről" kiadott híres határozatában elítélte azt a történelmietlen eljárást, rámutatván arra, hogy: "Az igazi történet történelmietlen meghamisítása, olyan kísérletek, hogy a történelmet az élethű ábrázolás helyett felcicomázzák, például azt eredményezték, hogy propagandánkban a párt történetét néha úgy ábrázolták, mint a győzelmek szakadatlan sorozatát, mintha nem is lettek volna átmenetileg vereségek és visszavonulások. Ez nyilván ellentmond a történeti igazságnak és ezzel gátolja a káderek helyes nevelését." A történészek azonban nem vették le ebből az útmutatásból a kellő következtetéseket és egyes munkákban mind a mai napig találkozunk az antihisztórizmus, a vulgarizálás és a leegyszerűsítés jelenségeivel.

Sok munka alacsony elméleti színvonalának egyik fő oka az, hogy a szerzők a polgárháború történetét egyoldalúan világitották meg, a figyelmet főként a politikai történetre összpontosították, elvesztették szem elől a gazdasági életet, a termelőerők és a termelési viszonyok fejlődésének történetét; nem tárták fel azt, hogy a szocialista építés során a gazdaság és a politika között valóságos kapcsolat áll fenn. Ennek eredményeképpen nem vált világossá, hogy társadalmunk fejlődésének történelmi fordulatai milyen objektív oksági viszonyban állnak egymással; nem adtak helyes értékelést arról, hogy milyen szerepet játszik a Kommunista Párt politikája, a szovjet társadalom életének szervező nagva; nem tárták fel a kommunista párt és a szovjet kormány politikájának tudományos alapjait.

Pedig a társadalom történetét nem lehet tudományosan megvilágítani, ha nem tárjuk fel elsősorban a jelenségek gazdasági háttérét. Ez minden társadalom történetére áll, és így a szocialista társadalomra is. E fontos tényezőről való megfélekedés szubjektívista jellegű hibákhoz vezetett.

Sajnos még a legutóbbi időkben is jelentek meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméről olyan munkák, amelyek nem tárják fel a forradalom győzelmének objektív alapjait és történelmi szükségszerűségeit. Így pl. E. Burdzsálov / "A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítése és lefolytatása" c. 1951-ben tartott/ egyetemi előadásában a forradalom győzelmének gazdasági okainak elemzése helyett az ország elpusztult állapotáról ad futólagos áttekintést. Az ilyenfajta munkákból hiányzik a gazdasági ellentmondások konoly vizsgálata, holott végeredményben ezeknek az ellentmondásoknak az eredményeképpen szakadt meg 1917 októberében a világimperializmus láncja a leggyengébb láncszennél. Burdzsálov nem állította vizsgálata középpontjába azt az eddigi forradalom tapasztalataiból leszűrt lenini törvényt, hogy egy forradalom sem győzhet, ha nincs általános nemzeti forradalmi válság az illető országban; és nem tárta fel tudományosan a burzsoá demokratikus forradalom szocialista forradalomba való átnövését.

Nagyrészt ugyanezen hibák jellemzik M. Sztjepanov "A bol-

sevikok pártja - a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének szervezője" /Moszkva, 1951./ c. művét is, amely nagy tényanyagot tartalmaz. A szerző jellemzi ugyan a Kommunista Pártnak a szocialista forradalomra való irányvételét, a forradalom fő szakaszait és a pártnak e szakaszokban folytatott politikáját, de nem mutat rá arra, hogy a párt politikája kidolgozásában elsősorban a társadalmi fejlődés alapját képező objektív gazdasági törvények ismeretére támaszkodott. M. Sztjepanov nem vizsgálja konkrétan azt az alapvető problémát, hogy a forradalom gazdasági alapja a termelőerők és a termelési viszonyok összeütközése, holott e probléma tudományos vizsgálata nélkül nem világíthatjuk meg helyesen a kommunista pártnak, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom világtörténelmi jelentőségű győzelme lelkesítőjének és szervezőjének a szerepét.

Számos munka lényegében helyesen vizsgálja a falun beállott forradalmi fordulatot: a mezőgazdaság kollektivizálását, amely felülről, az államhatalom kezdeményezése nyomán, és alulról, a sokmillió paraszti tömegek részéről jövő támogatással valósult meg, de elveszti szem elől, hogy ez a forradalmi változás a falun objektív okoknak köszönhető.

Sz. Trapeznjov "A bolsevik párt harcra a mezőgazdaság kollektivizálásáért az első sztálini ötéves terv idején" /Moszkva, 1951./ c. könyvében nem tudta bemutatni azt, hogy a Kommunista Párt és a szovjet kormány, elindítva a mezőgazdaság kollektivizálásának ügyét, elsősorban a régi falusi termelési viszonyok és a növekedőben lévő termelőerők közötti ellentmondás objektív tényéből indult ki. A párt számbavette azt, hogy a mezőgazdaságban lévő termelési viszonyok a szocialista gazdaság továbbfejlődésének akadályává váltak és hogy nem lehet a Szovjethatalmat továbbra is két gazdasági alapra, az élenjáró, szocialista iparra és az elmaradt, kisárutermelő parasztgazdaságra - építeni. A szerző nem vette figyelembe, hogy a felülről jövő kezdeményezés jelentősége és értelme az volt, hogy a párt és a kormány idejében észrevéve a termelési viszonyok és a termelőerők között a Szovjetunió mezőgazdaságában fennálló ellentmondások fokozódását, el tudta hárítani a társadalmi fejlődés objektív törvényeire támaszkodó helyes politikájával a termelés e két oldala közötti konfliktust és megmutatta a parasztságnak az egyedül helyes utat, hogy a régi termelési viszonyokat az új szocialista termelési viszonyokkal kell felcserélnie.

Történészeink még mindig gyengén boldogulnak azzal a fő feladatukkal, hogy a népi tömegeknek a történelemben játszott szerepét marxista módon megvilágítsák. Csak felületesen egy-egy mondatban emlékeznek meg a dolgozó tömegek hősiességéről, alkotó aktivitásáról. A mindennapi munkájukkal az új kommunista életet építő munkások és parasztek élő, alkotó munkájának konkrét bemutatása helyett gyakran csupán általános frázisokat használnak, vagy megelégednek a nép építő munkájának eredményeit jelző statisztikai adatok felsorolásával. Például

az Októberi Forradalomról szóló sok könyvből és kiadott egyetemi jegyzetből vajmi keveset tudhatunk meg a Munkás- és Katonaküldöttek Szovjetjeiről, a tömegek Forradalmi tevékenysége által létrehozott gyári- és üzemi bizottságokról, holott ezeknek a szerveknek a tevékenységében mutatkozik meg legjobban a népi energia és kezdeményezőkézség, a nép okossága és törhetetlen hatalma a forradalomban. Az Októberi Forradalom történetének megvilágításában az egyik fő feladat annak az emlékeztetés, világtörténelmi jelentőségű tények a feltárása, hogy az Októberi Forradalom a tőkés rabság láncának szétzúzása után országunk dolgozóit "egy új élet önálló teremtésének útjára vezetí."/4/

A dolgozó tömegeknek az emberiség történelmében páratlanul álló. és a Kommunista Párt által irányított öntudatos alkotótevékenysége a szovjet társadalom fejlődésének egyik legfontosabb sajátossága, kiemelkedő vonása. A népi tömegek még soha és sehol sem vettek részt ilyen széles keretek között, ilyen önfeláldozóan és tevékenyen az új élet építésében, mint a szocialista társadalomban.

Történészeink tanulmányai valójában még nem mutatták be a szovjet nép építő szerepét; nem mutatták be kellően, hogy a munkásosztály a vezető erő a szovjet társadalom fejlődésében. Egyesek elfeledkeztek arról, hogy a történelmet nem egyes személyek illetve életrajzaik köré csoportosítva, hanem a marxizmus-leninizmus eszméi és a történelmi tények alapján kell kifejteni. Ennek a követelménynek a mellőzése gyakran azt eredményezte, hogy a történészek a személyi kultusz útjára tévedtek, és lebecsülték a népi tömegeknek és a Kommunista Pártnak a szovjet társadalom történetében betöltött alkotó szerepét. Ez a módszer megmutatkozik többek között a szovjet társadalom történetében olyan rendkívül fontos helyet betöltő esemény taglalásánál is, mint amilyen a mezőgazdaság kollektivizálása. Számos munka egyszerűen elkerüli azt a kérdést, hogy milyen nagy támogatást nyújtott a parasztság a pártnak és a kormánynak a kollektivizálás kezdeményezésénél. A történészek nem tárták fel konkrétan e támogatás lényegét, változatos formáit és azt, hogy mit jelentett ez a szocializmus további sorsa szempontjából felfelé. Még a kollektivizálás történetéről írt egyes munkákban sem igen tükröződik vissza az, hogy milyen szerepet játszottak a cselédek, a szegény- és a középparasztok tömegei a kulákság felszámolásában és hogy milyen tevékenységet végeztek a munkásosztály küldöttei a kollektivizálás megvalósításában és a kolhozparasztok az egyéni gazdálkodóknak a kolhozokba való bevonásában, stb.

A dolgozó tömegek szerepének tudományos megvilágítása a szocializmus építésében mindenképp azt jelenti, hogy első sorban a tömegek alkotó öntevékenységeinek történelmi okait tárjuk fel, bemutatjuk politikai és termelési aktivitásuk sza-

kadatlan fokozódását, ami nem véletlen, hanem törvényszerű jelenség a szocialista társadalmi rendszerben, még hozzá nély gyökeret vert rendszerünkben. V.I. Lenin "Hogyan szervezzük meg a munkaversenyeket?" c. cikkében a következőképpen magyarázta meg, hogy miért dolgoznak olyan önfeláldozóan a szovjet emberek, és miért érnek el oly magas munkatermelékenységet." Évszázadokon át idegennek végezt munká, a kizsákmányolók javára folytatott kényszermunka után először nyílik lehetőség arra, hogy saját magának dolgozzék, még hozzá úgy dolgozzék, hogy a modern technika és kultúra minden vívmányára támaszkodik."/5/ A szocialista termelés célja a dolgozók állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségleteinek maximális kielégítése. A szocializmus gazdasági alaptörvényének ebben a követelményében bennefoglaltatik, hogy a szocialista gazdaság gyors fejlődése a dolgozók érdeke. Ez magyarázza a tömegek munkahősiességét. A szovjet társadalmi- és államrendszer szükségyszerűen váltja ki a tömegek széleskörű öntevékenységet.

A szovjet társadalom fejlődésének egész története cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a kizsákmányolás és elnyomás alól felszabadult nép csodákra képes. A szocialista társadalom felépítése a Szovjetunióban a Kommunista Párt által lelkesített és irányított tömegek műve. A szovjet nép a szocializmus, a kommunizmus igazi megteremtője a Szovjetunióban. Ebből következik, hogy a szovjet társadalom történetét, az országunkban végbenemő nagy szocialista átalakulás történetét csak úgy értjük meg helyesen és csak úgy vizsgálhatjuk meg tudományos alapon, ha bemutatjuk a dolgozó tömegek alkotó szerepét, és konkrét történeti síkon áttekintjük a nép szakadatlanul fokozódó termelési és politikai aktivitását a Kommunista Párt politikájának megvalósításáért vívott harcban.

A történészeknek kell bemutatniuk azt, hogy a szovjet társadalom fejlődése során a Kommunista Párt miként nevelte a szocialista építés alapján a tömegeket, fejlesztette alkotóképességüket és öntevékenységüket. A Kommunista Párt lenkadatlan nevelő munkájával fejlesztette ki a tömegekben az új élet aktiv építőinek jeles tulajdonságait. V.I. Lenin 1917-ben, közvetlenül az Októberi Forradalom után, megjegyezte, hogy a munkások és a parasztek egyre jobban öntudatra ébrednek, vonzódnak az alkotó munkához, önállóan fognak a szocialista társadalom építéséhez, és már akkor felvetette a párt előtt azt a feladatot, hogy a dolgozók alkotó kezdeményező-készségét és aktivitását minden eszközzel fejleszteni kell a gazdasági és állampítésben. "Egyik legfontosabb, ha ugyan nem a legfontosabb feladat ezidőszert az - írta Lenin - hogy a munkásoknak s általában a dolgozóknak és kizsákmányoltaknak ezt az önálló kezdeményezését az alkotó szervező munka terén minél nagyobb arányokban kifejlesszük."/6/ A kommunista párt V.I.Le-

---

5/ Uo. 421.1.

6/ Uo. 423.1.

nin utmutatásait követve, fáradhatatlanul neveli a munkásokat és a parasztokat az új élet öntudatos és cselekvő építőivé.

A történészekről azt követeljük, hogy ne elégedjenek meg a nép szerepéről mondott általános kijelentésekkel, hanem konkrétan mutassák be azokat a társadalmi feltételeket, amelyek a tömegek öntudatos alkotó aktivitásának fokozódását kiváltják, élő módon mutassák be, hogyan vesznek részt a munkások és a parasztoak a szocialista építésben, és ilyen módon tárják fel a népnek az új társadalom felépítésében betöltött fontos szerepét. Történészeinknek határozottan és végérvényesen ki kell irtaniuk munkáikból a marxizmustól idegen személyi kultuszt, műveikkel meg kell erősíteniük a tömegeknek a saját alkotó képességükbe vetett hitét és azt a tudatot, hogy ők a kommunizmus megteremtői.

A szovjet társadalom története legfontosabb problémáinak sorába tartozik a munkásosztály és a parasztság szövetsége. A munkásosztály és a parasztság kölcsönös viszonyának története, e két osztály szövetségének a szocialista építésben betöltött szerepe szerves része annak az általános kérdésnek, hogy milyen szerepet játszanak a népi tömegek a történelemben. A történészek hivatása bemutatni a két osztálynak a társadalom szocialista átalakításában betöltött szerepét; áttekinteni konkrét történeti alapon, hogy hazánk fejlődésének különböző szakaszaiban milyen formákban mutatkozott meg a város és a falu közötti összefogás.

A munkásosztály és a parasztság szövetségének esznieje a szocialista forradalorról és a proletárdiktaturáról szóló lenini tanítás egyik sarkköve. Pártunk félév százados története folyamán változatlanul követte a munkásosztály és a parasztság közötti szoros szövetség lenini politikáját. A munkásosztály és a dolgozó parasztság szilárd szövetsége fontos tényezője volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének és a szocializmus diadalának; ez alkotja a Szovjetállam hatalmának megingathatatlan alapját.

Az Októberi Szocialista Forradalom győzelme megteremtette a feltételeket a munkás-paraszt szövetség további megszilárdításához. A szovjet államrendszer felállítása a maga igazi demokratizmusával, a proletárforradalom hatalmas gazdasági vívmányai, a Kommunista Párt bölcs vezetése - mindez természetesen szükségszerűséggel még közelebb hozta a munkásokat és parasztoakat, elősegítette szövetségük és barátságuk további megerősödését.

Tisztáznunk kell az Októberi Forradalom győzelme következtében a város és a falu között létrejött új gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatokat, hogy ezáltal tudományosan megnagyarázzuk, miért szilárdult meg annyira a munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti szövetség a proletárdiktatúrában. A munkásosztály és a dolgozó parasztság /a munkásosztály vezetése alatti/ szoros összefogásának igen fontos gazdasági feltétele

volt az agrárkérdés egyetlen helyes megoldása: a földesuri birtokok és a föld-magántulajdon felszámolása és a föld átadása a parasztságnak. Mégis egyes történészeink az Októberi Forradalom történetének megvilágításánál "megfeledkeznek" arról a tényről, hogy a parasztok a Szovjetek II. Összoroszországi Kongresszusán hozott földtörvény alapján több mint 150 millió gyeszjatyiná új földet kaptak. Mások ugyan megelégednek arról, hogy mit adott az Októberi Forradalom a parasztságnak, de nem vizsgálják ezt a kérdést a munkás-paraszt szövetséggel való összefüggésében, és nem tárják fel, hogy milyen jelentős agrárrendelkezéseket hozott a Szovjethatalom e szövetség megerősítésére (lásd pl. M. Kim, N. Jelizarov munkáit/).

A történészeknek mindenekelőtt elenezniük kell azokat az objektív gazdasági és politikai okokat, amelyek a szovjet rendszerben a munkásokat és a parasztokat még közelebb hozzák egymáshoz és a falu dolgozó tömegeit a munkásosztály vezetése alatt összeforrasztják. Egyben be kell mutatniuk azt is, hogy milyen nagy szervező szerepet játszott a párt e szövetség megerősítésében. A kommunisták pártja, amely erős kézzel és következetesen megvalósította a munkás-paraszt szövetség lenini alapelvét, éngesztelhetetlen harcot vívott a szocializmus ellenségei ellen - a trockisták, a kapitalizmus jobboldali restaurátorai, a burzsoá nacionalisták és mások ellen, akik felakarták bomlasztani a munkás-paraszt szövetséget és a proletárdiktatura felszámolására törekedtek a Szovjetunióban. A proletárdiktatura ellenségeinek szétzúzása a munkás-paraszt szövetség megerősítésének rendíthetetlen feltétele országunkban.

A munkás-paraszt szövetség az osztályszövetség sajátos formája. E szövetség fennállásának és fejlődésének alapfeltétele a munkásosztály vezető szerepe. A munkás-paraszt szövetség célja a szocializmus, a kommunizmus felépítése. A történettudománynak sokoldaluan kell bemutatnia, hogy az SzKP által vezetett munkásosztály a szocialista építés során hogyan vonta maga után a parasztságot, hogyan segített végetvetni a falu évszázados gazdasági, politikai és kulturális elmaradottságának, megsemmisíteni a kapitalista viszonyokat és a szocialista gazdaság útjára térni. A történészek sajnos még mindig nem világítják meg kellőképpen a munkásosztály vezető szerepét a parasztsággal kapcsolatban, vagyis hogy a proletariátus milyen különböző formákban nyújtott állandóan segítséget gazdasági, technikai, politikai és kulturális vonatkozásban a falunak. A történeti irodalomban még nem világították meg kellőképpen azt a nagy munkát, amelyet a munkásosztály küldöttei a kollektivizálás időszakában falun végeztek, különösen nem mutatták be eléggé a huszonötvezresek tevékenységét.

Ezzel kapcsolatban rá kell mutatnunk arra, hogy számos cikk és broszúra - olyanok is, amelyek a legutóbbi időben jelentek meg - a munkás-paraszt szövetség kérdését, a város és a falu közti kölcsönös kapcsolat kérdését nem taglalja kimerítően. A szerzők egyrésze megelégszik azzal, hogy csupán át-

tekinti a város és a falu közti kölcsönös gazdasági kapcsolatokat, a munkásosztály részéről a parasztságnak nyújtott termelési-technikai segítséget és megfélekedzik arról, hogy politikai és kulturális téren milyen hatást gyakorolt a munkásosztály a parasztságra.

A történészeknek minden oldalról meg kell világítaniok a szovjeteknek a munkás-paraszt szövetség megerősítésében játszott szerepét, be kell mutatniok, hogy a munkás-paraszt szövetség politikai alapjai a szovjetek voltak. V.I. Lenin a szovjeteket a munkás-paraszt összefogás szerveinek nevezte, olyan szervezeteknek, amelyek segítségével a munkások vezetik a parasztokat. Nem szabad megfélekednünk arról sem, hogy a munkás-paraszt szövetség megerősödését roppant nagy mértékben elősegítette az a kulturális segítség, amelyet a szocialista város a falunak állandóan nyújtott.

A történészeknek meg kell vizsgálniok a munkásosztály és a parasztság kölcsönös kapcsolatait a különböző történeti időszakokban, rá kell világítaniok arra, hogy a különböző feltételek között hogyan változott meg a város és a falu közti szövetség tartalma és formája, be kell mutatniok, hogy a szocialista építés során hogyan gyarapodott és erősödött ez a szövetség és miként vált a munkásosztály és a parasztság közti rendithetetlen barátsággá.

A munkás-paraszt szövetség létrejöttének és megerősödésének története az egész szovjet társadalom fejlődésének egyik legfontosabb tényezője, mert kapcsolatban áll a szocialista építés legfontosabb kérdéseivel. Nem lehet tudományosan megvilágítani a szovjet társadalom történetét, ha a munkás-paraszt szövetség fejlődését homályban hagyjuk. A történészeknek minden vonatkozásban általánosítaniok kell a munkás-paraszt szövetség kialakulásának és megerősödésének tapasztalatát, és teljes nagyságában be kell mutatni, hogy milyen jelentős szerepet játszott és milyen erőt jelentett ez a szövetség a kommunizmus történeti sorsa tekintetében. E kérdésnek különösen aktuális jelentősége van az SzKP XIX. kongresszusán és az SzKP Központi Bizottsága szeptemberi és február-márciusi plénumán hozott határozatok fényénél. A párt azt a feladatot állította a szovjet nép elé, hogy nagymértékben emelni kell a közszükségleti cikkek termelését. E történelmi feladat sikeres megvalósítása csak a munkásosztály és a kolhozparasztság közti alkotó együttműködés alapján, a munkás-paraszt szövetség további megerősítése alapján lehetséges.

A népi tömegek szerepének, a munkás-paraszt szövetség jelentőségének kérdéseivel, a szovjet társadalom történetének minden rendkívül fontos problémájával elszakíthatatlan kapcsolatban áll a Kommunista Párt vezető és irányító szerepének kérdése. A szovjet társadalom története megcáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a Kommunista Párt az egyetlen párt, amely a dolgozók vezetésére képes a kommunizmusért folyó harcban.

Az SZKP-nek a tömegek szervezésében, a kommunizmus aktív építőinek nevelésében elért sikereit az magyarázza, hogy pártunk a munkások és parasztek legfontosabb érdekeit fejezik ki, hogy a Szovjetunióban a párt és a nép elszakíthatatlan kapcsolatban állnak. A nép, a párt és a kormány összefonódottsága a szovjet társadalom egyik legnagyobb sajátossága, a szovjet társadalmi és államrend hatalmának és erejének egyik alapja. Az Októberi Forradalom volt az első a világtörténelemben, amely olyan államot teremtett, mely nem a dolgozók feletti erőszak és elnyomás, hanem érdekeik védelmének szerve. A szovjet társadalom története azt mutatja, hogy a Kommunista Pártnak és a szovjet kormánynak nincsen más érdeke a nép érdekein kívül, nincs nagyobb gondja, mint a dolgozók jólétének szakadatlan megjavításáról és kulturális színvonaluk emeléséről való gondoskodás. Ezért pártunk és kormányunk politikája mindig a legteljesebb támogatásra talál az egész szovjet nép részéről. Országunkban a nép, a párt és a kormány egy erőként működik. Minél öntudatosabbak és aktívabbak a dolgozó tömegek, annál szilárdabb ez az összefonódottság, annál erősebb államunk.

Pártunk a szovjet társadalom életében játszott vezető szerepéről elég sok munka jelent meg, de meg kell mondanunk, hogy a kiadott könyvek és brosurák nagyrészt nem nagyon magas eszmei-elméleti színvonal jellemzi, szemérmességben és dogmatizmusban szenvednek. E tekintetben tipikus D. Bahsijev "A Bolsevik Párt - a szovjet társadalom vezetője" Moszkva, 1951./ c. műve. A szerző egyoldalúan és leegyszerűsítve tárgyalja a Kommunista Párt jelentőségét társadalmunk életében, lényegében elhallgatja a tömegek szerepének kérdését, nem mutat rá arra, hogy a dolgozók alkotó aktivitása a párt politikája sikereinek döntő feltétele, hogy a pártvezetés hathatóságának és erejének forrása a párt és a tömegek közti elszakíthatatlan kapcsolat, a tömegek politikai aktivitása és önfeláldozó munkája. Nem mutatja be, hogy a párt forrasztotta szövetségbe a munkásosztályt és a dolgozó parasztságot, pedig ez az alapja a szovjet társadalmi és államrend szilárdságának, győzhetetlenségének.

Mindebből következik, hogy a szovjet társadalom történetéről írt munkák állapotát nem fogadhatjuk el kielégítőnek sem lendület, sem eszmei-elméleti színvonal tekintetében. A szovjet társadalom történetének tudományos kidolgozásában mutatkozó elmaradottság felszámolása, a meglévő hibák és fogyatékoságok kiküszöbölése - történéseink és történettudományi intézményeink halaszthatatlan feladata.

- . . -

A szovjet valóság határtalan lehetőségeket tár fel minden tudományág fejlődése számára. A Kommunista Párt és a szovjet kormány lankadatlanul gondoskodik a tudomány- és így a történettudomány - felvirágoztatásáról. A SzKP Központi Bizottsága szüntelen segítséget nyújt a tudósoknak azzal, hogy erőfeszítéseiket a történettudomány aktuális feladatainak megoldására irányítja. A marxiz-leninizmus elmélet biztos iránytű szá-

mukra.

A szovjet társadalom történetének tanulmányozását rendkívül nagy mértékben megkönnyíti az a körülmény, hogy V.I. Lenin, valamint tanítványa és nagyszerű ügyének folytatója, I.V. Sztálin műveiben, pártunk dokumentumaiban - a kongresszusok, a konferenciáknak és központi bizottsági plenumoknak a pártvezetés kollektív tapasztalatát és kollektív bölcsességét megtestesítő határozataiban megtalálhatjuk a szovjet társadalom történetének tudományos tanulmányozásához szükséges eljárás elvi jelentőségű elméleti és módszertani utmutatásait. V.I. Lenin és I.V. Sztálin nagyszerű példákat mutattak nekünk arra, hogyan kell az egyes történeti kérdéseket konkrétan áttekinteni és a történeti tényeket mesteri módon általánosítani. Nagyjelentőségű a Párttörténet, amelyben az SzKP tudományos történetét találjuk egészen a szocializmusnak a Szovjetunióban aratott győzelméig. Ez a könyv elméleti alap a szovjet társadalom történetének minden szempontra kiterjedő kidolgozásához. Komoly iránymutató segédlet a történészek számára az SzKP Központi Bizottsága propaganda és agitációs osztálya, valamint az SzKP Központi Bizottsága mellett működő Marx-Engels-Lenin-Sztálin intézet által kidolgozott "A Szovjetunió Kommunista Pártjának ötven éve /1903-1953/" c. tézisek.

A történettudomány előtt álló feladatok sikeres megoldása céljából elsősorban emelnünk kell történészeink marxista-leninista képzettségének színvonalát, el kell érniük, hogy történészeink elsajátítsák a marxizmus-leninizmus forradalmi tanításának valódi lényegét és hogy alkotó módon tudják azt alkalmazni kutató munkájukban, hogy határozottan véget vessenek a betűragásnak és a dogmatizmusnak, bátrabban, önállóbban nyuljanak a szovjet társadalom történetének kérdéseire, az elméleti általánosításokhoz.

A szovjet társadalom történetével foglalkozó káderek képzésének kérdése a fő, a döntő kérdés; ettől függ a történettudomány ennértéke állapota. Míg pl. a feudalizmusra, az archeológiára sok szakképzett erőnk van /ezek között számos doktor/, addig a szovjet társadalom történetével foglalkozók között rendkívül kevés - alig néhány - magasképzett szakemberünk van. A káderek legtöbbször fiatal tudós, aki nemrégén védte meg kandidátusi disszertációját. Különösen nehéz a káderhelyzet a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáinak történettudományi intézeteiben. Egyes intézeteknek, mint pl. az örmény, gruz, kazah intézeteknek alig van szakemberük a szovjet társadalom történetére, mert történészeiket elsősorban a régmúlt idők kutatására összpontosították.

Ez a helyzet elsősorban annak az eredménye, hogy egyes intézetek vezetői nem elég tág látókörűek. Egy tudományág nem haladhat előre, ha nem gondoskodunk a tudományos káderek képzéséről, neveléséről és elosztásáról.

A történettudomány fellendítéséért folytatott harcban hatalmas fegyver a kritika és az önkritika, a megérett alapvető

kérdések szabad megvitatása. El kell ismernünk, hogy ezt a fogyvert a történészek eddig gyengén használták fel. A kritika és az önkritika még nem vált a fogyatékoságok és a hibák leküzdésének fő módszerévé, a történettudomány előrelendítő erejévé. Erről tanuskodik többek között az a helyzet, hogy a Szovjet Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében, illetve annak a szocializmus korszakával foglalkozó osztályán az utóbbi években lényegében egyetlen tudományos vita sem folyt le a szovjet társadalom történetének problémáiról. A Voproszi Isztorii még nem lett a viták és eszmecsere motorjává ezen a területen, holott a tudományos viták; a termékeny véleményeserek itt is ugyanolyan nélkülözhetetlenek, mint a történettudomány más területein.

Igaz ugyan hogy a Voproszi Isztorii-nak az utóbbi időben bővebb "Viták és eszmecsere" c. rovata van; de ez a kibővítés nem a szocializmus korszakának aktuális témái, hanem a feudalizmus és a kapitalizmus kérdései előtt nyit tág teret, amelyk, mint tudjuk, eddig is jelentős helyet foglaltak el a folyóirat hasábjain. Pedig a Szovjetunió szocializmuskori történetének problémái különösen fontosak. Megérett már a vitára például a szovjet társadalom történetének periodizációja.

Az 1952-53-as év folyamán a Voproszi Isztorii több vezércikket közölt a szovjet társadalom történetének kutatási feladatairól, de ezekben nem elemezték komolyan az ideológiai front e területének helyzetét, nem taglalták alaposan a történetes munkáiban fellelhető hibákat és fogyatékoságokat. A Moszkvai Állami Egyetem által kiadott egyetemi jegyzetek kritikáját a folyóirat még 1952-ben megindította, de mindeddig nem fejezte be.

A szovjet társadalom története tudományos kidolgozásának megjavítását az is akadályozza, hogy a munka országos méretekben nincs megtervezve és lényeges fogyatékoságok vannak a történészek kutatómunkájának megszervezésében is.

A következőkből megítélhetjük azt, hogyan tervezik a szovjet társadalom történetének kidolgozását: Az 1945-1950 közti időben 10 doktori disszertációt védtek meg a szovjet társadalom történetének tárgyköréből, ezek közül nyolcan az Októberi Forradalom, illetve a polgárháború témaköréről írtak és csak egy foglalkozott a helyreállítási időszak történetével. 1950-53-ban a Történettudományi Intézetnek a szovjet társadalom történetével foglalkozó 9 doktorandusa közül hétnek a témája a polgárháborúról szólt és csak kettőé a későbbi időszakról. A kutatómunka tervezésének hiányára mutat ezenkívül az is, hogy ugyanazt a témát még egyszer kiadják disszertációra. Így csupán 1949-1950-ben három doktori disszertáció vizsgálta azt, hogyan állították fel a Szovjethatalmat és hogyan folyt le az azerbajdzsáni polgárháború. A kandidátusi disszertációk témái rendkívül gyakran ismétlődnek.

A fiatal kutatókat nem mindig irányítják helyesen a tör-

ténelem fontos kérdéseinek kidolgozására, olyan teljesértékű tudományos művek alkotására, amelyek gazdagítják és elősegítik a tudományt. Még gyakran előfordul, hogy a disszertációkat az illető tudományos fokozat elnyeréséért írják, és a disszertáns egyáltalán nem gondolkozik azon, hogy mennyire fontos és szükséges az a téma, amelyet kutat. Ez olyankor fordul elő, mikor a tudományos munkára olyanokat vonnak be, akiket nem a tudomány fejlesztésének érdekei vezetnek. Határozottan meg kell védeni a tudományos munkások sorait olyan véletlenül odavetődött és elvniküli emberek beszivárgásától, akik semmit sem tudnak adni a tudománynak, és csak önző célokból társultak be tudományos munkára. A tudományos munka a tehetséges káderek területe, azoké az őszinte adottsággal rendelkező embereké, akiket a szovjet tudomány fejlesztésének forró, nemes vágya hevit, és akik nem kimélve erőiket fejleszteni tudják a szovjet tudományt, gyanapíthatják szocialista Hazánk sikereit. A szovjet társadalom történetének kidolgozásában komoly fogyatékoság az, hogy még nem használják fel kielégítően az összegyűjtött anyagot és nem folytatnak elég alapos munkát a disszertációk kiadásra való előkészítésében. Nagy a száma a megvédett disszertációknak, de természetesen nem szabad tulbecsülnünk e disszertációk tudományos jelentőségét. Legnagyobb részük gyenge, de nagy kutatási anyagot tartalmaznak, és ezt gazdaságosan kell kezelnünk. Ezzel szemben a disszertációkról megvédésük után rendszerint hamarosan meg is feledkeznek. A Történettudományi Intézet nem érdeklődik utánuk komolyan, a Goszpolitizdat is igen kevésbé. A kiadók abból indulnak ki, hogy a fiatal kutatók munkáival többet kell bibelődni, mint a tapasztalt szerzők műveivel, nem szeretik, ha disszertációkkal van dolguk. Meg kell mondanunk azt is, hogy a kutatók sem mindig ragaszkodnak könyveik megjelentetéséhez.

Ennek az az eredménye, hogy számos munka, amelynek megírására rengeteg erőt és pénzt fordítottak, a tudomány minden haszna nélkül a kéziratárakban hever. Ugyanakkor a történészek olyan "felfedezésekre" pazarolják erőiket, amelyeket mások már feltártak előttük. A kutatómunka ilyen kezelése mellett ebből nyilvánvalóan az következik, hogy sok fiatal tudós egyhelyben topog. Bármely tudománynak - így a történettudománynak is - elvárt követelménye, hogy a már elért eredményből kiindulva haladjon előre és ne a már korábban elvégzett munkát ismétlje meg. Ideje, hogy a Felsőoktatási Minisztérium és a Szovjet Tudományos Akadémia Történettudományi Intérete rendet terentsen a tudományos kutatás tervezése terén és véget vessen a találmokra végzett munkának.

Határozott kézzel meg kell javítani a történettudományi kutatómunka megszervezését a tudományos kutatóintézetekben, az egyetemeken és a pedagógiai főiskolák történeti tanszékein; meg kell szabadítani a tudományos munkásokat a felesleges ülésezések tömkelege alól, alkotó légkört kell teremteni, a történészeket a különösen fontos feladatok megoldására kell irányítani. A szovjet társadalom története minden oldalról

való tanulmányozásának és megvilágításának érdeke azt követeli, hogy a hazánk történetével foglalkozó történészek alkotó módon együttműködjenek a párt történészeivel, valamint a közgazdászokkal, a jogászokkal és a filozófusokkal.

Sármely tudomány csak akkor fejlődhet sikeresen, ha az illető tudományág összes művelői egyesítik erőfeszítéseiket. Nem tarthatjuk normális állapotnak azt, hogy a tudományos dolgozók disszertációjuk megvédése és a tudományos fokozat elnyerése után abbahagyják a kutatómunkát és csak tanítással foglalkoznak. Elenjáró tudószaink egyik legnagyobb szerűbb hagyománya, hogy oktatómunkájuk mellett állandóan folytattak tudományos munkát is. Ezzel szemben még a Moszkvai Egyetemnek a Szovjetunió népi szovjet-kori tanszékén dolgozó előadói közül egyetlen jelent meg az utóbbi évek alatt egy nagyobb tanulmánya sem.

A történészek kutatómunkáját akadályozza az a körülmény, hogy az utóbbi években szinte nem jelennek meg dokumentumgyűjtemények, statisztikai adattárak. A Szovjetek kongresszusainak határozatait és más dokumentumanyagot tartalmazó gyűjteményes kiadványok bibliográfiai ritkaságokká váltak. Azt is meg kell állapítanunk, hogy a levéltári intézmények munkájának komoly megjavítása nélkül a történészek nem használhatják fel széleskörben azt a rendkívül gazdag anyagot, amelyeket a központi és a helyi levéltárakban őriznek. Mostanában gyakorlatilag megállt a levéltári és más dokumentum-anyagok kiadása, a levéltárak hozzáférhetősége pedig megnehezült. Ez elkerülhetetlenül a történettudományi kutatóterület összezsugorodásához vezet. Erre a kérdésre fel kell figyelnie a Levéltári Főigazgatóságnak.

A szovjet történettudomány csak úgy oldhatja meg sikerrel feladatait, ha mozgósítja a történészek széles táborának alkotó erejét, és a pártszervek figyelmét fokozottan felhívja az ideológiai front-harc részlegére.

A Kommunista Párt rendkívül nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy a dolgozókat a szovjet nép részéről a szocializmus győzelmeért vívott harcban tanúsított forradalmi hősiesség és az alkotó munka dicső hagyományain nevelje. A szocialista építés tapasztalatainak tudományos általánosítása rendkívül nagy értéket képvisel ma, amikor országunk a szocializmus felől a kommunizmus felé halad.

A történészeknek az a feladatuk, hogy határozottan véget vessenek a szovjet társadalom története kidolgozásában mutatkozó elmaradottságnak, és emeljék alkotó munkájukat a mai követelmények színvonalára. A szovjet tudomány összes ágainak az a hivatása, hogy a nép érdekeit szolgálja, segítse a népet a kommunista társadalom felépítésében, egyre nagyobb anyagi és szellemi javakat produkáljon a szovjet emberek számára, gyarapítsa Hazánk erejének és hatalmának forrásait.

A kapitalista országok ujkori és legujabbkori történetének tanulmányozásáról.

/Voproszi Isztorii, 1954. 7. szám./

Об изучении новой и новейшей истории капиталистических стран.

A mai nemzetközi politikai életben két erő harca folyik. Az élenjáró, haladó erők a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért, az imperialista reakció és a háboru erői ellen harcolnak. A történettudomány aktív résztvevője ennek a harcnak.

A reakciós burzsoá történetírás a kapitalista rendszert a szabadság és a demokrácia bástyájának és a modern burzsoáziát a nemzeti érdekek védnökének, a népek gazdasági és kulturális haladása bajnokának akarja feltüntetni. Az Amerikai Egyesült Államokban van egy "üzlet" történeti társaság, amely a "nagy kereskedelmi és ipari cégek" történetével foglalkozik és azt igyekszik bizonyítani, hogy a haladás mozgatóerői a nagytőkés monopoliumok. Az USA és a többi kapitalista állam hivatalos történettudománya a jelenleg uralmon levő osztályok reakciós és rabló céljait szolgálja. A kapitalista monopoliumok érdekében elferdíti az igazi történelmet, egyes eseményeket elhallgat, másokat eltorzít, önkényesen kiragad és meghamisít egyes történelmi tényeket, hogy igazolja az imperialista elnyomást és megrágalmazza az ezen elnyomás ellen küzdő erőket.

A marxi-lenini történettudomány a munkásosztály és az összes dolgozók felszabadító harcának nemes céljait szolgálja. Ez a történettudomány magasrendű, nemes hivatást abban látja, hogy a tudomány fegyverével elősegítse a népeket a nyomor és a háboru borzalmaiktól megszabadító szocializmus diadalát. A pártatlanság tógájába öltöző, és álszent módon a tudománynak a politikától való "függetlenségét" hirdető reakciós, burzsoá történészekkel szemben a marxista történészek nyíltan védik a társadalom legélenjáróbb osztályának - a proletariátusnak - az álláspontját, amely egyedül hivatott arra, hogy az emberiség számára utat törjön a ragyogó jövő felé. A marxista történészek emellett nem térnek el a történelmi valóságtól. Az emberiség történetének mélyreható tudományos tanulmányozása a marxi-lenini tanítás helyességének felismeréséhez vezet, mert ennek a tanításnak minden tételét megerősíti a történelem. A munkásosztály szocialista politikája mélyen tudományos, a marxista történettudomány pedig elszakíthatatlan kapcsolatban áll a munkásosztály politikai harcával.

A marxi-lenini történettudománytól idegen a történelmi jelenségeknek a burzsoá történetírásra jellemző önkényes, szubjektivistá értelmezése, hanem abból indul ki, hogy a társadalom objektív törvények alapján fejlődik. Csak ezeknek a törvé-

nyeknek a felismerése biztosíthatja a történeti jelenségek helyes megvilágítását és annak a tudományos stratégiának és taktikának a kidolgozását, amelyet a proletariátus a szocialista forradalom győzelméért és a szocializmus felépítéséért vívott harcában alkalmaz. A marxista-leninista történettudomány a múlt és jelen események megfigyeltetésének nyitját az objektív társadalmi-gazdasági folyamatok kutatásában látja.

A történettudomány fontos feladata a kapitalista országok ujkori és legujabbkori történetének tanulmányozása. A történelem e fejezetének marxista-leninista kidolgozása révén mélyebben tudjuk feltárni a kapitalista rendszer fejlődésének törvényszerűségeit és elkerülhetetlen pusztulását, tudjuk pontosan bemutatni a burzsoá társadalom kizsákmányoló lényegét és rámutatni arra, hogy a történeti fejlődés egész menete a szocializmus diadalához vezet.

A szovjet történészek az európai és amerikai kapitalista országok történetét a világtörténet általános menetével szoros kapcsolatban vizsgálják. A "haladó Nyugatot az elmaradt Kelettel" szembeállító burzsoá történészekkel szemben a szovjet történészek Kelet és Nyugat országainak történetét egy egységes történeti folyamat láncszemeiként szemlélik; feltárják az egyes országokra jellemző sajátosságokat, de meglátják fejlődésük közös törvényszerűségeit is. Ez az eljárás teszi lehetővé, hogy pozíciójává tudjuk zuzni a mai imperializmus egész ideológiáját, amely a népeket teljesértékű és nemteljes értékű népekre, uralomra teremtett és alárendelt népekre osztja. A marxista-leninista történettudomány leleplezi a történelem burzsoá meghamisítását, helyesen világítja meg a történeti események menetét és ezáltal éles fegyverként szolgál a munkásszótálynak és az összes dolgozóknak a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott harcában.

A szovjet történészek munkái mind irányvonaluk, mind tudományos színvonaluk tekintetében mérhetetlen magasságban állnak a burzsoá történészek akár legjelentősebb munkái felett is, mert munkáikat áthatja a materialista történelemszemlélet, a tudományos gondolkodásnak ez a legnagyobb vívmánya. Ezért érthető, hogy a külföldi országok haladó történészei olyan együttérzősséggel figyelik a szovjet történettudomány eredményeit, mert ők is ugyanezen a marxista úton akarnak haladni. De meg kell említenünk azt is, hogy milyen értékes eredményekkel gazdagítják a történettudományt a haladó külföldi történészek is. Ezek a történészek műveikben élesen rávilágítanak a kapitalista országok ujkori és legujabbkori történetének fontos kérdéseire, leleplezik a reakciós történetírás apologetikus törekvéseit. A mai kínai történészek értékes műveikben új anyag alapján megmutatták, hogy milyen expanziós politikát folytattott és folytat az USA és más kapitalista államok a Távol-Keleten.

A marxista történészek munkái iránt élénk érdeklődést tanúsítanak azok a burzsoá történészek is, akik nem hajlandók engedelmesen követni az imperialista körök utasításait és he-

lyes választ keresnek az őket érdeklő kérdésekre.

A kapitalista országok ujkori és legujabbkori történetének tanulmányozásában, mint a történettudomány egyéb területein is komoly sikereket értek el a szovjet történészek. A márx-lenini elméletre támaszkodva számos értékes tanulmányt irtak a kapitalista országok gazdasági fejlődéséről, az ezekben az országokban folyó osztályharcról és forradalmi mozgalmról. A szovjet történészeknek Németország, Franciaország, Anglia és más kapitalista országok történetéről irt művei széles körben ismertek a Szovjetunió határain kívül is és a világtudomány közkincsévé váltak. Ezekben a művekben kritikailag megrostálták az orosz és a külföldi történettudomány hagyatékát és leleplezték a burzsoá történelemhamisítók számos ferdtetését. A társadalmi-gazdasági formációkról szóló marxista-leninista tanítással egybehangzóan meghatározták a történelem tudományos periodizálásának alapját képező legfontosabb határköveket. A szovjet történészek a nemzetközi kapcsolatokról az imperialista országok gyarmati politikájáról is számtalan fontos művet alkottak, és hozzáfogtak egy nagy összefoglaló marxista "Egyetemes történet" kiadásához.

De még nem elég az az eredmény, amelyet a szovjet történészek a kapitalista országok ujkori és legujabbkori történetének terén elértek. Még komoly hiányosságok és fogyatékoságok vannak ezen a területen. Még kevés tudományos munka jelent meg a kapitalista rendszer általános válságának fő problémáiról, az első és a második világháború történetéről, a kapitalista országok gazdasági és politikai fejlődéséről, a két háború között folyó munkás- és demokratikus mozgalmról, a Kommunista Internacionálé történetéről. E kérdéseknek pedig a szovjet történészek érdeklődésének homlokterében kell állniuk. Különösen fontos rámutatnunk arra, hogy milyen mélyreható fejlődés indult meg nemzetközi téren a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének eredményeképpen és milyen nagy hatást gyakorolt az Októberi Forradalom és a Szovjetunióban folyó szocialista építőmunka a munkás- és demokratikus mozgalom fejlődésére az egész világon. Fel kell tárni, hogy milyen új erőviszonyok alakultak ki a kapitalista rendszer újabb áttörése és az európai és ázsiai népi demokratikus országok megalakulása következtében. Nem lehet mélyrehatóan elemezni az egyes kapitalista országok történetét a legujabb korban, ha nem vizsgáljuk e világtörténelmi jelentőségű események hatását.

A kapitalista országok legujabbkori története ismeretének rendkívül nagy jelentősége van a szovjet népnek a kommunizmus győzelméért vívott harca, az egész világ dolgozóinak felszabadító mozgalma szempontjából. De ezekről a kérdésekről igen kevés népszerű tudományos munka jelenik meg. Mindaddig sincs még tankönyvük sem a főiskoláknak, sem a középiskoláknak a legujabb kor történetéről.

Nagy hiányosságok vannak az ujkori történet kidolgozásában is. Az utóbbi időben rendkívül kevés komoly tanulmány je-

lenik meg az ujkor történetéről, igen kevés disszertáció készül ezekről a témákról és ritkán találunk folyóiratunkban cikkeket az ujkor történetéről.

A szovjet tudósoknak kutatásaik során nagyobb figyelmet kellene szentelniük a termelőerők és a termelési viszonyok történetének. A szovjet történészek több művet írtak az európai országokban beállott ipari forradalom történetéről, de a társadalmi-gazdasági fejlődés ezt követő időszaka még gyengén van kidolgozva. Komoly munkák jelentek meg nálunk a 17. századi angol burzsoá forradalomról, a 18. századvégi francia burzsoá forradalomról, az 1848-49-es forradalomról, a Párizsi Kommunőről, de a munkát ebben az irányban folytatni kell és ki kell terjeszteni. A szovjet történészeknek még az eddiginél is nagyobb mértékben kell foglalkozniuk olyan problémákkal, mint a burzsoá-demokratikus forradalmak és a szocialista mozgalom története, a marxizmus létrejötte és fejlődése, az I. Internacionálé tevékenysége, a szociáldemokrata pártok megalakulása, az áramlatok harca a II. Internacionáléban. Nagy figyelmet kell szentelni a szocialista eszmék történetének; ezekről a kérdésekről az utóbbi időkben majdnem egyetlen tudományos mű sem jelent meg és disszertációkat sem írtak.

Meg kell állapítanunk, hogy nem elég magas a kapitalista országok uj- és legujabbkori történetéről írt sok tanulmány és disszertáció tudományos és eszmei-elméleti színvonala. Egyes dolgozatok pusztán leírják a tényeket anélkül, hogy mélyrehatóan elemeznék és általános következtetést vonnának le belőlük. Sok dolgozat, disszertáció és cikk nem alkotó jellegű, nem viszi előre a tudományt. Természetesen hasznos, ha valamilyik kutató új adatokat és dokumentumokat fedez fel és visz be a tudományos köztudatba. Hasznos, de nem elég. Minden munkának a tudományt gazdagító új tudományos eredményeket, új következtetéseket kell tartalmaznia.

Egyes uj- és legujabbkori történettel foglalkozó munkák széles körben alkalmazzák azt a helytelen gyakorlatot, hogy a tények kifejtése és elemzése helyett egy csomó idézetet adnak, amelyeknek néha nincs is közvetlen közük a vizsgált témához. Az utóbbi időkben néhány dolgozat minden idézőjel nélkül idéz; egyes szerzők a marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításait a sajátjuknak adják ki. Ez megengedhetetlen eljárás.

Sok munkában a szerzők előre kinyilatkoztatják tételeiket és a tényeket csak ennek illusztrálásaképpen említik. Ezek a szerzők nem az anyagból indulnak ki, nem a tények felől haladnak az általánosítás felé, hanem a tényeket - sokszor elég önkényesen - belepréselik az előre megállapított tételekbe. Ez a szubjektív eljárás mód ellenkezik a marxista-leninista kutatómód elveivel. Ahhoz, hogy ez tényleg alapul szolgálhasson - írta Lenin - nem egyes tényekből, hanem a vizsgált kérdésre vonatkozó tények összességéből kell kiindulni, egyetlen kivétel nélkül, mert másképp elkerülhetetlenül felmerül az a gyanu, mégpedig teljes joggal, hogy a tények önkényesen vannak kiválaszt-

va, illetve összeválogatva, hogy a maguk egészében vett történelmi jelenségek objektív összefüggése és kölcsönös függősége helyett "szubjektív" kotyvalékokat találunk elénk"/1/...

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak remekművei mintaképpül szolgálnak az óriási történelmi anyag mélyreható, gondos elemzésén alapuló igazi tudományos kutatómunkára. Azok a következtetések, amelyeket Marx "A tőke" és V.I. Lenin "Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelső foka" c. művében levon, a történelmi tényeknek gondos és minden szempontból való elemzésén nyugodnak. Az újkor és a legújabbkor történetéről szóló egyes művek, disszertációk és cikkek igen sekély forrásalapon épülnek; ezzel nem szabad megbékülnünk. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a történelmi tények materialista elemzése elmélyedt, gondos kutatómunkát igényel "mert nyilvánvaló - mondotta Engels - hogy pusztán frázissal itt semmire sem megyünk, hogy csak tömeges, kritikailag megrostált, teljesen feldolgozott történelmi anyag képesíthet ily feladat megoldására."/2/

A szovjet történettudomány előtt az a rendkívül fontos feladat áll, hogy továbbra is és még határozottabban leleplezze az imperialista ideológiát és politikát, leleplezze a béke és a nemzetközi együttműködés ellenségeinek népellenes tevékenységét, leleplezze a népi tömegek tudatát megmérgező történelemhamisításokat. E feladat sikeres megoldása érdekében engesztelhetetlen harcot kell vívni a burzsoá-idealista történelemfelfogás különböző jelenségei és a burzsoá objektivizmus ellen, amely az "objektív" elemzés ürügye alatt valójában elkenétozi a kapitalizmus kibékíthetetlen ellentmondásait és eltussolja a minden antagonisztikus társadalomban kikerülhetetlen osztályharcot. Pártszajtónk az utóbbi években felfedte, hogy több szovjet történész egyes munkáiban visszaesett az objektivizmusba. A burzsoá objektivizmus elleni harc gyümölcsöző eredményeket hozott és előmozdította a történettudományt. Ennek a harcnak továbbra is kell folynia.

Határozottan fel kell lépni a burzsoá ideológiával való megbékélés jelenségeivel szemben és idejekorán és határozottan sikra kell szállni az ellen, hogy a burzsoá történészek eltorzítják a történelmi eseményeket és tényeket. A szovjet történészek még nem szentelnek kellő figyelmet ennek a fontos leleplező munkának. A kapitalista országok új és legújabbkori történetének számos meghamisítását és a nyugateurópai burzsoá történészek reakciós kirohanásait a szovjet történészek gyakran válasz nélkül hagyják. A szovjet történettudományi intézmények, így a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete és folyóiratunk is, nem kísérik eléggé figyelemmel a külföldön kiadott történettudományi irodalmat, a történettudomány állapotát a kapitalista országokban.

Kétségtelenül nem eléggé tanulmányozzák a szovjet történészek az imperializmus vezető országának, az Egyesült Állam-

1/ V.I. Lenin művei, 23.k. 296.1.

2/ Marx-Engels, Vál. művek, I.k. 346.1.

moknak a történetét. Az utóbbi időkben sem a Történettudományi Intézetből, sem más intézményekből, sem az egyetemokről nem került ki egyetlen nagyobb munka sem az USA új- és legújabbkori történetére vonatkozólag. A burzsoá hamisítók eltorzítják Amerika történetét, téveszméket hirdetnek az amerikai kapitalizmus kivételes voltáról, az USA és a régibb imperialista országok gyarmati politikájá közti sarkalatos "különbségről", az amerikai életformáról és az amerikai demokráciáról. Feladatunk tehát az, hogy ezekkel a hazug kitalálásokkal szembeállítsuk az USA igazi történetét, amely osztályharcok története, a haladó és a maradi erők harcának története. Ez a történet az amerikai nép és nem az elnökök és üzletemberek története.

Különösen mélyrehatóan kell tanulmányoznunk a második világháború történetét. Jelenleg az USA-ban, Angliában, Nyugat-Németországban és a többi kapitalista államban számos áltudományos művet, dokumentumot és emlékiratot adnak ki, amelyek meghamisítják a történelmet az amerikai, angol, német és a többi imperialisták érdekében. A szovjet történészek igen kíváncsiak leplezik le a második világháború burzsoá felfogását. Pedig az lenne a feladatuk, hogy a burzsoá ferditésekkel szembeállítsák a második világháború igazi, tudományos, való történetét. A Történettudományi Intézetnek meg kell szerveznie és vezetnie kell ezt a munkát.

A szovjet történészeknek határozottan sikra kell szállniuk a burzsoá objektivizmus minden jelensége ellen és fokozott harcot kell folytatniuk a történettudományban fejüket felütő különböző egyszerűsítő, vulgarizáló, szubjektivistá tendenciák ellen. A Párt Pokrovszkij és tanítványai munkásságával kapcsolatban felhívta a figyelmet ezen áramlatok veszélyeire. Pokrovszkij és tanítványai a burzsoá történetírás ellen harcolva vulgármaterialista utra tévedtek, tagadták a felépítmény aktív szerepét, eltorzítottan fogták fel a történelem és a politika közötti kapcsolatot, úgyhogy gyakorlatilag felszámolták a történelmet, mint tudományt. Ezek a történeti események helytelen megvilágítását az állítólagos politikai célszerűségekre való hivatkozással akarták igazolni, de a párt elítélte ezeket a kísérleteket. Nem szabad szembeállítani a politika és a tudomány feladatait. A történeti hűség nem mond ellene a proletariátus politikai érdekeinek, hanem megerősíti és megalapozza azokat.

A SzK/b/P KB-a "A pártpropaganda szervezése a SzK/b/P története rövid tanfolyam kiadásával kapcsolatban" c. határozatában kifejtette, hogy a Pokrovszkij-"iskola" "eltorzítottan értelmezte a történeti tényeket és a történelmi materializmussal ellentétben a m. szemszögéből világította meg azokat, nem pedig azoknak a körülményeknek a szemszögéből, amelyek között a történeti események lezajlottak, és ezzel eltorzította a történeti valóságot"/3/

3/ A SzKP kongresszusainak, konferenciáinak és KB plénumainak határozatai II. r. 1953, 361. l. oroszul.

A "politika visszavetítése a múltba" elferdítette a múlt történetét és egyben a párt politikáját is. A párt és a szovjet kormány a Pokrovszkij-"iskola" történettudományi felfogását antimarxista, antileninista, vélojében likvidátor, tudományellenes felfogásnak minősítette és rámutatott arra, hogy a marxista-leninista történettudomány fejlődésének előfeltétele ezeknek a káros nézeteknek a leküzdése./4/

De a leegyszerűsítésbe, a tudománytalan nézetekbe való visszasüllyedés még ma is el van terjedve. Számos munkában, és ezek között az új- és legújabb korról szóló művekben is találunk rá esetet, hogy eltérnek a történelmi materializmus követelményeitől, a társadalmi jelenségek elemzésénél letérnek a dialektika útjáról, és a történeti események modernizálásának irányába tévednek. Ezek a hibák gátolják a történettudomány fejlődését, megnehezítik a burzsoá történetírás elleni harcot. Helytelen, vulgarizáló módszerrel nem lehet harcolni a burzsoá történetírás ellen. Az ilyen módszerrel harcoló történész melléüt. Nem szabad elfelejteni, hogy minden a körülményektől, a helytől és az időtől függ. "A marxizmus egész szelleme, egész rendszere azt követeli, hogy minden tételt csak a/történetileg, b/más tétélekkel való kapcsolatában, c/csak a történelem konkrét tapasztalatával kapcsolatban vizsgáljunk."/5/

Mindenekelőtt helyes, marxista-leninista szemszögből kell megvilágítani a kapitalista országok társadalmi-gazdasági történetét. Míg a burzsoá történetírás elferdíti a gazdasági fejlődés kérdéseit, vagy egyszerűen tudomást sem vesz róluk, addig a marxizmus-leninizmus minden történeti eseményt az illető társadalmi formáció keretein belül vizsgál, elemzi az illető formáció fejlődését meghatározó mélyreható gazdasági folyamatokat. A mai burzsoá közgazdaság, politika és ideológia hanyatlásának alapvető oka a kiküszöbölhetetlen antagonisztikus ellentmondás a fejlődő termelőerők és a termelőerőket guzsbakötő, elavult tőkés termelési viszonyok között. Rá kell mutatni arra, hogy a tőkés termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang hiánya menthetetlenül a kapitalizmus pusztulásához vezet. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az összhang hiánya már a kapitalizmus korai fejlődési szakaszaiban is megvolt. Ezért például helytelen az 1825. évi angliai gazdasági válságot úgy jellemezni, hogy "ekkor kezdett megmutatkozni a kapitalizmus társadalmi viszonyai és a termelőerők fejlődése közötti összhang hiánya", amint ezt a moszkvai állami egyetem ujkori történeti tanszéke által kidolgozott ujkori történeti program feltünteti. Természetesen az 1825. évi gazdasági válság arról tanuskodott, hogy kiéleződtek a kapitalizmus ellentmondásai, de a tőkés termelési viszonyok abban az időben még nem váltak a termelőerők fékjévé.

A szovjet történészek műveikben még mindéddig gyengén vi-

4/Lásd "A történelem tanulmányozásához" c. gyűjteményt. M. 1937.
21. l.

5/ V. I. Lenin művei, 35. k. 200. l. /oroszul./

lágítják meg a népi tömegeknek a történelemben játszott szerepét, különösen ha az egyes országok "békés" fejlődési szakaszait vizsgáljuk. Köztudomásu, hogy a burzsoá történészek tagadják a népi tömegek szerepét és gyakran az egész történelmi folyamatot a királyok és hadvezérek tevékenységére vezetik vissza. Ennek ellensúlyozására rá kell mutatni arra, hogy a történelem igazi alkotói a népi tömegek. Fontos azt is feltárni, hogy a történelmi fejlődés során hogyan nőtt szakadatlanul a népi tömegek öntudata és szervezettsége. Más dolog a parasztok vagy az előproletariátus ösztönös felkelései, és más dolog a munkásosztály szervezett fellépése a munkáspártok vezetése alatt. A "tömeg", "az élcsapat", "a párt" fogalma maga a történelem során változik. Az imperializmus korszakában alakulnak ki az új típusú pártok, amelyek a munkásosztály harcának élére állnak és tevékenységükben a tudományos stratégiára és taktikára támaszkodnak.

Ilyen pártok nem voltak és nem is lehettek a nyugati burzsoá forradalmak idején. Ezért helytelenül járt el a "Az 1848-49-es forradalmak" /1.köt. M. 1952/. A badeni köztársasági felkelés c. fejezetének szerzője azzal, hogy a történelem korábbi időszakaira alkalmazta azokat a stratégiai és taktikai tételket, amelyeket a proletariátus forradalmi pártja az imperializmus és a proletárforradalmak korában dolgozott ki. A szerző rámutat arra, hogy a köztársaságiak "az agitáció jelszava" helyett "a cselekvés jelszavát" hirdették, amelyet azután a "párt irányvonalává" tettek /307-318.1./. Ebből az derül ki, hogy a köztársaságiak gyenge szervezettségü, vegyes kispolgári csoportja azt a tudományos stratégiát és taktikát követethette volna, a tömegek politikai vezetésének olyan művészetét birtokolhatta volna, amellyel csak a munkásosztály legtapasztaltabb, taktikailag kiképzett, forradalmi marxista pártjai rendelkeznek.

Az is helytelen lenne, hogy a népi tömegek szerepének kiemelése során a másik végletbe essünk, és elhallgassuk a kiemelkedő egyéniségeknek a történelemben játszott szerepét, vagy tagadjuk a mult nagy haladó férfainak jelentőségét csak azért, mert az uralkodóosztály tagjai voltak. Így "Az újkor története" /1. köt. 1951./ c. főiskolai segédkönyv Benjamin Franklint, a 18. század kiváló tudósát és közéleti személyiségét, az amerikai burzsoázia világhatalmi eszméinek dalnokaként tünteti fel. A pártsajtóban a személyi kultusz elleni harcról megjelent ismert utmutatások utáni időben a már említett főiskolai programból olyan nevek estek ki, mint Robespierre, Voltaire, Lesing stb. Az ilyen leegyszerűsítő, vulgarizáló módszer ellentmond a történelmi valóságnak. A marxizmus nem tagadja a kimagasló egyének szerepét, de tudományosan megmagyarázza, hogy milyen társadalmi feltételek következtében voltak képesek azt a bizonyos szerepet játszani.

Különösen jelentős feladat, hogy a népeknek nemzeti függetlenségükért és szabadságukért vívott harca történetét tanul-

mányozzuk. Feltétlenül rá kell mutatni arra, hogy milyen fontos szerepet játszott a proletariátus, mint a hazafias erők vezére a népek igazi nemzeti érdekeiért, a nemzeti államok szuverenitásáért vívott harcában. Volt idő, amikor a burzsoázia harcolt a nemzeti érdekekért. Így volt például az Egyesült Államokban a függetlenségi háború idején. A Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetése az Egyesült Államokban - mint G.M. Malenkov kiemelte - a történelmi haladás aktusa volt. De az USA uralkodó körői ma magának az amerikai népnek igazi nemzeti érdekei ellen cselekszenek és egyben durván megsértik más országok szuverenitását és függetlenségét. A kapitalista országok munkásosztálya vezeti a népi tömegek harcát nemzeti függetlenségükért, az amerikai imperialisták merényletei ellen.

A marxista történészeknek kötelességük, hogy mélyrehatóan tárják fel a mai imperialista burzsoázia reakciós szerepét, rámutassanak arra, hogy ez a burzsoázia a maximális profitért való hajszában a kiméretlen kizsákmányolás és terror politikáját folytatja saját országa dolgozói ellen és kegyetlenül elnyomja a gyarmati és függő országok népeit. A burzsoázia szerepét azonban nem szabad egyformán jellemezni minden országra és minden időre vonatkozólag. Így, nem szabad a mai imperialista burzsoázia jellemzését átvinni a burzsoázia fejlődésének korábbi időszakaira. "Az ujkor története" /1.köt./ történeti segédkönyv szerzői eltávolodtak a historizmus elveitől, amikor röviddel a burzsoázia 17. századi uralomrajutása és a köztársaság kikiáltása után az angol burzsoázia uralmát fenyegető paraszti-plebejus forradalomról beszélnek /68.1./ Elfelejtik, hogy a burzsoázia akkor élenjáró társadalmi osztály, a haladás zászlóvivője volt. A történészeknek be kell mutatniuk, hogyan vált a nyugateurópai burzsoázia forradalmi és haladó erőből reakcióssá és ellenforradalmivá és hogy a legutóbbi évtizedek folyamán hogyan fokozódott reakciós mivolta. I.V. Sztálin a XIX. pártkongresszuson mondott beszédében rámutatott, hogy a burzsoázia arca a mai körülmények között lényegesen különbözik korábbi arculatától. A burzsoázia "más lett, jelentősen megváltozott, reakcióssá vált, elvesztette kapcsolatát a néppel, és ezzel meggyengítette magát." /6/ I.V. Sztálinnak ez a megállapítása megadja a nyitját annak, hogy miként kell értelmezni a burzsoázia szerepét a történeti fejlődés különböző időszakában.

Szigoruan történeti módon kell kutatóinknak eljárniuk a politikai felépítmény értékelésében, hogy milyen társadalmi szerepet játszott a kapitalista rendszer különböző fejlődési időszakában. A történészeknek rá kell mutatniuk arra, hogy milyen mérhetetlen magasságban áll a szovjet szocialista demokrácia a burzsoá demokrácia felett, fel kell tárniuk a burzsoázia politikai uralmát biztosító burzsoá szabadságjogok korlátozott osztályjellegét. Le kell leplezniük a jogfosztásnak és erőszaknak az imperialista rendszert védő uralmát. Egy-

---

6/ A Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusa. 1953. 1067.1.

idejüleg azonban meg kell látni azt is, hogy viszonylag milyen haladó jellegű a burzsoá demokrácia az abszolút monarchiához vagy a fasiszta rendszerhez képest. Ezért a már említett újkori történeti tantervben eltér a historizmus alapelveitől az a megállapítás, amely az 1866. évi dán alkotmányt reakciónak bélyegzi. Az általános választójog férfiaknak, a vallás-, sajtó- és gyülekezési szabadság és más burzsoá-demokratikus szabadságjogok, amelyeket ez az alkotmány kihirdetett, haladó-jellegűek és nem reakciósak voltak. A haladó erők ma is a burzsoá-demokratikus szabadságjogokat védik az imperialista reakció támadásaival szemben.

Kevés figyelmet szentelnek a szovjet történészek a társadalmi eszmék és tanítások történetének, és nem mindig helyesen világítják meg a történelemben játszott szerepüket. A történettudomány fontos feladata, hogy bemutassa nem-proletár szocializmus összes irányzatainak csődjét, a tömegekre kifejtett burzsoá ideológiai befolyás válságát, a tudományos szocializmus hatásának feltartóztathatatlan növekedését, amely gyökeresen különbözik az összes megelőző társadalmi tanoktól. Egyes marxista történészek elmoszák a határvonalat a társadalmi eszmék marxizmus előtti időszakára és a marxizmus között, nem mutatják meg, hogy milyen nagyjelentőségű fordulatot jelentett a társadalomtudományokban Marx és Engels.

De előfordulnak az ellenkező jellegű hibák is, amikor a történészek nem veszik észre, hogy a Marx előtti társadalmi eszmék sok képviselője - így az utópista szocialisták az idealista filozófusok is - a maguk idejében haladó szerepet játszottak. Gondolnunk kell arra, hogy a marxizmus nem a megelőző tudománytól elkülönülve nőtt ki, hanem támaszkodott erre a tudományra, kritikailag negrostálta ennek eredményeit. Az a baloldaliaskodó nézet, hogy Marxnak és Engelsnek "nem volt mit meríteniük a múlt filozófiai, politikai, gazdasági elméleteiből",^{7/} ellentmond a valóságnak és maguknak a marxista klasszikusoknak. Más kutatók Hegelt és más idealista filozófusokat egyoldalúan reakciósoknak ábrázolják, és a reakciós táborba sorolják az ifju-hegeliánusokat is. Így G. Krupickij "A történelmi materializmus kérdései Marx és Engels "Szent család" és "A német ideológia" c. műveiben" c. disszertációjában helytelenül állítja, hogy a hegeliánizmus a maga egészében "a reakció zászlaja volt Európa minden nagy országában". Nem szabad elfelejteni, hogy V.I. Lenin a valósághoz hűen a 19. század negyvenes éveinek ifju-hegeliánusait a német burzsoázia radikális képviselőiként jellemezte, akik arra törekedtek, hogy Hegel filozófiájából ateista és forradalmi következtetéseket vonjanak le.^{8/}

Komoly fogyatékossgot jelent a történészek műveiben az, hogy lebecsülik a nemzedékekben keresztül kialakult hagyomá-

7/ Lásd Voproszi Filozofii, 1947. 1. sz. 174.1.

8/ Lásd V.I. Lenin művei, 21.k. 34.1.

nyoknak a népek életében játszott szerepét. Engels megállapította, hogy az emberek a történelmet nagyonis meghatározott előfeltételek és körülmények között csinálják. "Ezek között végül is a gazdasági feltételek döntők. De szerepet játszanak, ha nem is döntő szerepet, a politikai stb. feltételek, sőt még az emberek fejében kísértő hagyomány is."/9/ Különösen nagyjelentőségük a forradalmi, haladó hagyományok, amelyeknek megléte megkönnyíti a társadalom előrehaladását.

Gondoljunk például Németország történetére. Németország története, mint bármely más ország története, az osztályharcoknak a haladó és reakciós irányzatait visszatükröző története. A marxista történészeknek az a feladatuk, hogy megvilágítsák a két világháborút kirobbantó rabló német imperializmus történetét. Fel kell tárni az amerikai imperialisták segítségével ma ujjaszülető német monopoliumok rabló politikájának gyökereit. De helytelen lenne Németország új- és legújabbkori történetében egyedül a reakciós erők működését látni. Be kell mutatni a német nép történetében működő haladó erők és haladó hagyományok és így különösen a német munkásosztály szerepét is. "Pártunk tanulmányozta és teljes egészében felhasználta a német forradalmi munkásmozgalom tapasztalatait, - állapította meg A.I. Mikojan az NSZEP IV. kongresszusán mondott beszédében. Lenin, pártunk alapítója rámutatott arra, hogy a német munkásosztály közel félszázadon át "a szocialista szervezet mintaképe volt az egész világ számára". Ez a marxizmus évszázados fennállásának első félszázadában volt"/10/. A marxista történészeknek szélesesen rá kell világítaniuk a demokratikus és forradalmi hagyományokra, amelyekre minden nép joggal büszke.

Számos komoly hiba van az új- és legújabbkori nemzetközi kapcsolatok történetét tárgyaló munkákban. Ezek közül egyesek lekicsinylik az imperialista hatalmak közötti ellentétek jelentőségét és eltulozzák az egyes imperialista országok szerepét. A szerzők a külpolitika és a nemzetközi kapcsolatok kérdéseit sokszor elszakítva tárgyalják a belpolitikától, az osztályok és a pártok harcától, az ország egész társadalmi-gazdasági helyzetétől és az egész államrendszer elemzésétől. V.I. Lenin még az első világháború idején megállapította, hogy csak mindezen körülmények minden szempontból való elemzése révén érthetjük meg, "hogyan következett ebből a rendszérből elháríthatatlanul és elkerülhetetlenül a jelenlégi háború."/11/ A külpolitika és a nemzetközi kapcsolatok történetének egyoldalú elemzése nem biztosítja a történeti folyamatnak, a történelem objektív törvényszerűségeinek, mély gyökereinek valóban tudományos szemléltetését.

A Szovjet Felsőoktatási Minisztérium nemrégén összehívta az új- és legújabbkori történet előadóinak értekezletét, amelyről lapunk mostani számában adunk tájékoztatást. I.Sz. Galkin

9/ Marx-Engels, Válog. művek, II. 438. l.

10/ Szabad Nép, 1954. április 3. 4.l.

11/ V.I. Lenin művei, 24.k. 416.l.

az értekezleten az uj- és legujabbkori történet területén folyó tudományos munka állapotáról tartott beszámolót és kijelölte a további feladatokat. A referátum előadója és a vita során felszólaló elvtársak jogosan mutattak rá arra, hogy sem a Történettudományi Intézet, sem a Felsőoktatási Minisztérium, sem a történeti karok dekanátusai, és maguk az egyetemes történeti tanszékek sem áldoznak kellő figyelmet arra, hogy az uj- és legujabbkori történet problémáit alaposan kidolgozzák. Helesen kifogásolták, hogy ezeket a problémákat csak alig-alig világítják meg a Voproszi Isztorii hasábjain.

Komoly nehézséget okoz az uj- és legujabbkor története tudományos kutatásának továbbfejlesztésében az, hogy kevés forrás hozzáférhető a tudósok széles köre számára, különösen vonatkozik ez a vidéken dolgozó történészekre. Mindaddig még nem adtak ki dokumentumgyűjteményeket a kapitalista országok belpolitikai történetéről, a munkásmozgalomról és a nemzeti-felszabadító mozgalmakról. Már 1934-ben megindították "Az I. Internacionálé kongresszusainak és konferenciáinak jegyzőkönyvei" sorozatot, de ez a kiadvány már a 2. kötet megjelenésével félbeszakadt. A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának ránkmaradt jegyzőkönyveiből csak az 1871 március-juniusra vonatkozó jegyzőkönyvek kerültek kiadásra és azok is csak részben. A Párizsi Kommun jegyzőkönyveinek 1. kötete orosz nyelven még 1933-ban megjelent, de a második kötetet még máig sem adták ki. Nem kerültek kiadásra a II. Internacionálé időszakának munkásmozgalmaira vonatkozó történeti források. A Kommunista Internacionálé dokumentumai is nehezen hozzáférhetők a kutatók számára, mert a folyóiratokban elszórva jelentek meg az utóbbi években. Befejezetlen maradt a cári kormány diplomáciai okmányainak többkötetes kiadása: "A nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában", Marx és Engelsnek a közéleti férfiakkal folytatott levelezéséből csak egy kis részt adták ki.

Az ujkorral foglalkozó történészek nem használják fel eléggé a moszkvai és leningrádi levéltárakban felhalmozott igen gazdag anyagot.

Az uj- és legujabbkori történet problémáinak kidolgozásán neglátszik, hogy tudományos kádereink nem fogják fel elég nélyen a marxista-leninista elméletet, és nem tudják elég alaposan alkalmazni a marxista módszert konkrét történeti kutatásnál. Főiskoláinkon és az aspiranturán meggyökeresedett a marxista elmélet betűragó, dogmatikus bemagolása, és ezt még mindaddig nem tudták leküzdeni, de ez meg is látszik a tudományos termelés minőségén. A meglévő fogyatékok mielőbbi leküzdésének és uj, valóban tudományos munkák létrehozásának fő feltétele az uj- és legujabbkor történetének területén a tudományos káderek ideológiai színvonalának emelése.

A tudomány minden részlegén a fellendítés kipróbált eszköze az, hogy kifejlesszük a vélemények harcát és a tudományos

kritikát és a szabad vitát a vitás kérdésekben. Mindezideig a tudományos intézményekben és folyóiratunkban igen ritkán zajlik le vita az ujkori és legujabbkori történelem kérdéseiről, holott akad sok fontos és vitás kérdés. A tudományos intézményeknek és a folyóiratnak kötelessége, idejében felvetni és megvitatásra bocsátani ezeket a kérdéseket.

Határozottan harcolni kell a marxista-leninista történettudomány tisztaságáért, a burzsoá befolyás ellen, az igazi historizmusért a tudományos munkákban, tudományos kádereinknek a kommunista elvhűség és tudományos lelkiismeretesség szellemében való neveléséért, fel kell lépni mindenfajta objektivista, "konjunkturalovag" és a marxizmus vulgarizálói ellen. A marxisták feladata - mondta V.I. Lenin - "a valóságos történelmi folyamat helyes és pontos ábrázolása."/12/ A szovjet történettudomány csak ilyen feltételek mellett tud sikeresen megküzdeni a burzsoá ideológiával.

A szovjet közvélemény, ugyanugy mint a külföldön harcoló haladó erők a szovjet történészekről olyan új, komoly műveket várnak, amelyek megszilárdítják a marxista világnézetet. A harcos alkotó marxismushoz való megingathatatlan hűség a záloga a történettudomány további felvirágzásának és káderei alkotó növekedésének.

- - -

12/ V.I. Lenin művei, 1.k. 163.1.

I. SZ. KON:

A gazdasági törvények működése antagonsz-
tikus formációkban.

/Voproszi Isztorii, 1954. 5.sz./

Кон И.С.: О действии экономических законов
в антагонистических формациях.

A társadalmi fejlődéstörvények objektív jellegének elismerése a történelmi materializmus sarokköve. A marxizmus abból indul ki, hogy ugyanúgy, mint a természet fejlődése, a társadalom fejlődésének folyamata is törvényszerű, és az emberek akaratától független objektív törvényeknek van alárendelve.

A marxizmusnak ez a tétele homlokegyenest szembeáll a burzsoá szociológia szubjektív-idealista, voluntarista elképzeléseivel. A burzsoá szociológia tagadja a társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségét és a társadalom történetét a véletlenek zürzavaros halmazának, egyes kimagasló személyek "szabad alkotása" eredményének fogja fel. A burzsoá filozófusok és szociológusok igyekeznek megrágalmazni és aláásni a történelmi materializmus elméletét és azt hajtogatják, hogy ez elkerülhetetlenül fatalizmushoz és kvietizmushoz vezet és semmibe sem veszi az emberek történelmi tevékenységét. Azt mondják, hogy ha a történelem menetét az objektív törvények határozzák meg, akkor nincs szerepe az emberek tudatos tevékenységének és viszont: ha a történelem az emberek tetteiből tevődik össze, akkor szó sem lehet objektív törvényekről. Hogyha azt valljátok - írja például Stammer - hogy a szocializmus objektíve elkerülhetetlen, akkor minek szerveztek pártot a szocializmusért folyó harcra? Ha a holdfogyatkozás bekövetkezése szükségszerű, akkor az magától is eljön, és senki sem szervez pártot azért, hogy "harcoljon" a holdfogyatkozás bekövetkezéséért. Hasonló módon vélekednek a marxizmus mai "kritikusai" is. Ennek a "kritikának" a "módszerei" egész primitívek: a kritikusok abból indulnak ki, hogy saját kiagyalt elképzeléseiket - így például azt, hogy a törvények alakítják számunkra a történelmet a marxizmusnak tulajdonítják és azután ezeket cáfolják. Holott a valóságban a marxizmusnak semmi köze sincs a fatalizmushoz. Az a tanítás, hogy a történelmet nem az emberek alkotják, hanem valamilyen külső erő irányítja - nevezzük akár istennek, akár sorsnak, akár bármi másnak - teljes egészében idealista nézet és menthetetlenül a misztikába és a szellemi sötétség prédikálásának mocsarába vezet bennünket.

A törvény - marxista értelmezésben - nem végzet, nem fátum, hanem csak a reális világ tárgy iránt és jelenségeire objektívan érvényes leglényegesebb belső kapcsolatok visszatükröződése. A törvény nem külsőlegesen valami a társadalmi viszonyok szem-

pontjából, hanem ezeknek belső velejárója. Marx kiemelte, hogy a törvény, amely két külsőleg egymásnak ellentmondó jelenség közötti belső, szükségszerű kapcsolatot fejez ki, a társadalmi viszonyokban /mint egyébként a természetben is/, nem tiszta formában jelenik meg, hanem csak "örökös ingadozások soha nem rögzíthető átlagaként, mint uralkodó irányzat érvényesül."/1/ Míg a természet törvényei a természet elemi erőinek működésében mutatkoznak meg, addig a társadalmi fejlődés törvényei az emberek tevékenységében jutnak kifejezésre. A társadalmi fejlődés minden törvénye csak az emberek tevékenységén keresztül nyilvánul és nyilvánulhat meg.

Lenin hangsúlyozta, hogy a marxizmus a társadalmi fejlődés törvényeinek objektív jellegét nem úgy érti, hogy ezek az emberi társadalomtól függetlenül léteznének, "nem abban az értelemben..., hogy a tudatos lényekből, emberekből álló társadalom fennállhatna és fejlődhetne a tudatos lények létezésétől függetlenül..., hanem abban az értelemben, hogy a társadalmi lét független az emberek társadalmi tudatától"./2/ Minden társadalmi viszony, így a gazdasági viszonyok is nem mások, mint az emberek tevékenységének eredményei. De ezt a tevékenységet sohasem öleli fel teljesen a társadalmi tudat, hanem szemben áll vele, mint valami objektív, tudatától független jelenséggel.

Az emberi tevékenység mindig a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek alapján bonyolódik le, ezeket a törvényeket azonban az emberek különbözőképpen használhatják fel. Amikor a törvények nem ismereteseek, akkor mintegy vak, ösztönös erőkként működnek, és az embereknek - bár e törvények alapján cselekszenek - /például amikor az árukat az értéktörvény alapján cserélik/ nincs tudomásuk a törvények létezéséről és ezért nem tudják ezeket a társadalom érdekében tudatosan felhasználni és megelőzni romboló működésüket. Ezzel szemben ott, ahol a társadalmi fejlődés törvényeit ismerik, a társadalom tudatosan felhasználhatja ezeket, ezzel emelkedik az emberek alkotó szerepe és az emberek a történelmi tudatos teremtőivé válnak, amint ez a szocializmusban történik. A társadalmi fejlődés törvényei objektív jellegének elismerése azt jelenti, hogy elismerjük: az emberek nem cselekedhetnek a törvények ellenére, nem alakíthatják saját fantáziájuk szerint a történelmet és nem változtathatják meg a társadalmi fejlődés irányát. De az objektív történelmi tendencia megvalósulásának időpontjait és konkrét formáit az emberek tevékenysége és az a számtalan empirikus feltétel határozza meg, amelyet ez a tevékenység hoz létre. Az emberek nem semmisíthetik meg, nem alakíthatják át, nem hozhatják létre ezeket az objektív törvényeket, de cselekvően befolyásolhatják azokat a feltételeket, amelyek létevel a törvények működése kapcsolatban áll, és ilyen módon változásokat tudnak elérni az egyes törvények hatókörében és

---

1/ Marx, A tőke, III. k. 197. l.

2/ Lenin, Materializmus és empiriokriticizmus, 332 l.

működési jellegében.

Következésképpen az a tétel, hogy az emberek maguk alkotják történelmüket, és az a tétel, hogy a társadalom az emberek akaratótól függetlenül létező objektív törvények alapján fejlődik, nemhogy nem mond ellent egymásnak, hanem csak együttesen érthető. Ha nem ismerjük a társadalom fejlődésének objektív törvényeit, akkor nem is tudjuk az emberek történelemalkotó tevékenységét egységes, törvényszerű folyamatként felfogni. Ha pedig nem értjük meg az emberek történelmet alkotó tevékenységének szerepét, akkor nem érthetjük meg az objektív gazdasági törvények működésének tartalmát és mechanizmusát sem. Ebből következik, hogy a társadalom fejlődésének törvényei lényegében az emberek társadalmi tevékenységének a törvényei. Az emberek tevékenységét csak ezeknek a törvényeknek az alapján érthetjük meg, a törvényeket magukat pedig csak az élő, konkrét történelemmel való kapcsolatukban. Ezek után nyilvánvaló, milyen mondvacsinált a burzsoá szociológusoknak az az állítása, hogy a marxizmus elszakítja az emberi tevékenység eredményeit maguktól az emberektől.

I.V. Sztálin "A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" c. művében arra a fontos elméleti problémára irányította a tudósok figyelmét, hogy az emberek a gazdasági törvényeket a társadalom érdekében használják fel.

A marxizmus kiemeli, hogy a társadalom nem tehetetlen a törvényekkel szemben, megismerheti ezeket, felhasználhatja őket saját érdekében, korlátozhatja egyes törvények hatókörét és kedvező körülményeket teremthet más törvények érvényesülése számára. Ezzel a marxizmus azt hangsúlyozza, hogy a történelemben a széles népi tömegek, az anyagi javak közvetlen termelői döntő szerepet játszanak. Az anyagi javak egyetlen termelője, a nép hozza létre a legnagyobb kulturális értékeket, a nép valósítja meg a nagy társadalmi forradalmakat, amelyek biztosítják az egyik társadalmi-gazdasági formációról a másikra való áttérést. Minél szélesebbkörű és szabaddabb a nép történelemalkotó tevékenysége, annál gyorsabb a történelmi fejlődés, a történelmi folyamat üteme. Marx és Engels már a "Szent családban" megfogalmazták azt a fontos történelmi törvényt, amely szerint a történelmi akció megalapozottságával együtt nő azoknak a tömegeknek a szerepe, akik azt megvalósítják. Ez azt jelenti, hogy minél tovább fejlődik az emberi társadalom, annál jelentősebb a népi tömegek alkotó, átalakító szerepe, amely a szocializmus időszakában ér el különös fejlettséget, amikor a kizsákmányolás alól felszabadult nép társadalmi rendjének igazi gazdájává válik.

Az objektív gazdasági törvényeket az emberiség fejlődésének minden szakaszában felhasználja. De e felhasználás határai, jellege és formái különbözők a különböző történelmi feltételek között. Mivel a kizsákmányoló osztálytársadalmak jellemzője az osztályantagonizmus, ezért ezekben a formációkban a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek felhasználása terén

felmerült problémák tisztázása szempontjából rendkívül fontos az a kérdés, hogy mi a gazdasági törvények felhasználásának osztályindítéka és milyen kapcsolat áll fenn a gazdasági törvények és az osztályharc között. Az egész probléma természetesen két egymással szoros összefüggésben álló kérdésre tagolódik: 1/hogyan mutatkoznak meg az objektív gazdasági törvények az emberek tevékenysége révén és milyen jelentősége van az osztályharcnak /a tudatosság színvonalától függetlenül/ az egyes gazdasági tendenciák megvalósulás szempontjából; 2/ hogyan és milyen mórtékben képesek az emberek tudatosan felhasználni antagonisztikus formációban az objektív gazdasági törvényeket saját osztályérdekükben és az egész társadalom érdekében.

- . -

A történelem objektív törvényei tehát az emberek tevékenységében nyilvánulnak meg. A történelem alkotói maguk az emberek. De antagonisztikus formációkban a társadalom osztályokra tagozódik, amelyek érdekei kibékíthetetlen ellentétben állnak egymással. Hogyan használják hát fel itt a társadalmi fejlődés törvényeit: hiszen ami kedvező az egyik osztály számára, nem hátrányos-e a másik szempontjából? Ha erre a kérdésre válaszolni kívánunk, elsősorban is számolnunk kell azzal, hogy a társadalmi fejlődés törvényei rendkívül sokoldalúak és igen bonyolult függési kapcsolatban állanak egymással: az objektív feltételek közötti lényeges belső kapcsolatokat tükrözik vissza. A társadalmi fejlődés feltételei igen sokoldalúak. Minden társadalomban szorosan egymásbafonódik és egyben harcban áll egymással a régi és az új, az elhaló és a születő. Marx több ízben kiemelte, hogy a társadalom történetét nem szabad misztikusan az eleve elrendeltség szellemében elképzelnünk. Rámutatott arra, hogy csak a történeti fejlődés általános tendenciája, a társadalmi-gazdasági formációk fejlődésének és felváltódásának törvényei abszolút szükségszerűek, de a különféle adott körülmények között rendkívül sok formában valósulnak meg. Valamennyi gazdasági törvény nem végzetszerű módon és nem tiszta formában érvényesül, hanem a fejlődés irányát meghatározó uralkodó tendenciaként.

Minden formáció egységes egészet alkot, amelyet az adott objektív feltételek, a termelőerők és termelési viszonyok adott egysége határoznak meg. Az illető formációra jellemző összes gazdasági folyamatok egysége és kölcsönös kapcsolata visszatükröződik az illető formáció fő vonasait meghatározó gazdasági alaptörvényben. Mint a termelés célja, úgy az egyes formációk gazdasági alaptörvényeinek követelményei is objektív jellegűek és nem függnék az adott társadalom osztályainak akaratától, éppen ellenkezőleg, ezek az osztályok az illető gazdasági feltételek termékei. A gazdasági alaptörvény érvényesülése azonban mindig ellentmondásos: az alaptörvény követelményei nem mechanikusan, hanem más gazdasági törvényekkel való bonyolult egymásrahatásban, az ellentmondásos /antagonisztikus formációban pedig egymással ellentétes/ gazdasági tendenciák harcában valósulnak meg.

Vegyük például azt a kérdést, hogy a kapitalizmusban a különböző népgazdasági ágak nem fejlődnek arányosan és a termelés anarchikus. Köztudomásu, hogy semilyen termelés sem folyhatik a különböző népgazdasági ágak közti viszonylagos egyensúly nélkül. A valamennyi termelési rendre jellemző egyensúly-tendencia többek között tükröződik Marxnak a bővített ujratermelésről készített példáiban, amelyek feltárják az objektív gazdasági törvény jelentőségét, mindenfajta bővített ujratermelés esetében. A kapitalizmusban azonban az arányossági tendenciával szemben áll a termelési anarchia törvénye, amelyet a termelőeszközök magántulajdonának fennállása határoz meg. E két tendencia egymással homlokegyenest szembenáll. A termelési anarchia törvénye kizárja a termelés tervszerű, rendszeres, szakadatlan fejlődését, de mégsem tudja megsemmisíteni a termelés bizonyos arányossága felé mutató objektív tendenciát. Sőt éppen ellenkezőleg, a tőkének az egyik iparágból a másikba való átáramlása magától egyensúlyba hozza a kapitalista termelést, a termelési anarchia és a konkurrenciátörvényének működése ellenére. Ilyenmódon - mint Marx rámutatott - a kapitalizmusban " az arányos termelés mindig csak annak a következménye, hogy a termelés a konkurrenciá miatt nem arányosan történik."/3/

A szocializmusban, ahol a termelőeszközök társadalmi tulajdonban vannak, a termelési anarchia és a konkurrenciátörvénye érvényét veszti és új törvény jelenik meg - a népgazdaság tervszerű, arányos fejlődésének törvénye. Másszóval, az arányosság felé mutató tendencia, amely a társadalmi termelésnek mindig sajátja volt, de a vele szembenálló tendenciák miatt nem tudott következetesen realizálódni, most a szocializmusban rendíthetetlen gazdasági törvény érvényét nyerte.

Vagy vegyünk egy másik példát, a nemzeti kérdésben levő két tendenciát. Lenin rámutatott arra, hogy a fejlődő kapitalizmus két történeti tendenciát ismer a nemzeti kérdésben és mind a kettő a kapitalizmus világviszonylatban érvényes törvényének jellegét hordozza. Az első - a nemzeti elnyomás előli politikai felszabadulás felé és az önálló nemzeti államok megalakulása felé mutató tendencia, a második pedig az a tendencia, hogy gazdasági és kulturális téren közelebb hozza a népeket és ledöntse a nemzeti válaszfalakat. Az első tendencia a gyarmati és függő országok népeinek nemzeti-felszabadító harcában jut kifejezésre. A második tendencia elsősorban az uralkodó nemzetek burzsoáziájának gyarmati politikájában valósul meg, abban, hogy erőszakkal egyesíteni akarják a népeket úgy, hogy az egyik nép rabszolgaságba tartja a másikat. Az imperializmusban ez a két tendencia kibékíthetetlen, s e két tendencia harca megrendíti az imperializmus pilléreit. A szocializmusban éppen ellenkezőleg áll a helyzet. Felszámolták a nemzeti elnyomást; új, szocialista nemzetek jöttek létre és az önkéntes együttműködés révén az egyes népek között gazdasági és kulturális kapcsolatok fejlődtek ki. És ez teljesen meg is felel az illető népek nemzeti érdekeinek.

3/ Marx, Az értéktöbblet elméletei, II.k.2.r.1936. 197.l./oroszul/.

Mivel minden egyes társadalmi-gazdasági formációra a termelési viszonyok speciális típusa é a speciális osztálystruktúra jellemző, komoly módszertani hiba lenne a rabszolgatartó vagy a feudális rendszert a kapitalista rendszer analógiája alapján vizsgálni. Sajnos éppen ezt az utat választotta néhány közgazdász és történész, amikor a rabszolgatartó, illetve a feudális formáció gazdasági alaptörvényét a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének mintájára próbálta megfogalmazni. Ez a hiba különösen élesen jut kifejezésre D.K. Trifonov "A kapitalizmus előtti formációk gazdasági alaptörvényeinek kérdéséhez" c. 1953-ban megjelent cikkében./4/ D.K. Trifonov szerint a rabszolgatartó termelési mód gazdasági alaptörvénye " a terméktöbblet biztosítása olyan mértékben, amely kielégíti a rabszolgatartó osztály élősdi szükségleteit, úgy hogy legigazza elsősorban a másfajtájú népeket, a közvetlen termelő rabszolgákat a rabszolgatartók teljes tulajdonává teszi és főközze kizsákmányolásukat az alacsony technika alapján"/5/.

A gazdasági alaptörvény ilyen értelmezésénél teljesen homályos marad, hogyan tudtak akkor fejlődni a termelőerők, ha a termelés objektív célja csak a nem-termelő, élősdi szükségletek kielégítése volt. D.K. Trifonov formulája teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy nem az összes rabszolgatartók és nem is a rabszolgatartó formáció egész időtartama alatt folytattak élősdi életformát, hogy Görögországban és Rómában szabad paraszti gazdaságok és iparosok is voltak, akik természetesen rabszolgákat is felhasználtak, mint kiegészítő erőt, de maguk is dolgoztak, és hogy elsősorban az ilyen gazdaságokban /amelyek csak a rabszolgatartó formáció hanyatlása idején jelentek meg/ fejlődtek a termelőerők. Nem hiába van az, hogy a rabszolgatartó formáció válsága szervesen összefügg a szabad parasztság és ipar tönkremenésével. Nyilvánvaló, hogy D.K. Trifonovnak az uralkodó osztályt élősdiinek tekintő formulája, /ha egyáltalában helyes/ csak a rabszolgatartó rend hanyatlásának, válságának időszakára alkalmazható, de semmire sem szolgálhat magyarázatul az illető formáció egész fejlődésére.

Nem áll jobban a helyzet a feudalizmus alaptörvényével sem, melynek fő vonásait és követelményeit D.K. Trifonov így fogalmazza meg: "A többlettermék biztosítása feudális földjradék formájában olyan mértékben, amely kielégíti a feudális urak osztályának és népes udvaruknak nem-termelő szükségleteit, azáltal, hogy jobbágyokba hajtja a közvetlen termelőket, ellátja őket termelőeszközökkel és robot és földbér formájában fokozza a kizsákmányolást az alacsony színvonalú technika alapján."6/

4/Lásd, D.K. Trifonov, A kapitalizmus előtti formációk gazdasági alaptörvényeinek kérdéséhez, Vesztnyik LGU /A Lenin-grádi Állami Egyetem Értesítője/, 1953. 3.sz.

5/ Uo. 38-39.1.

6/ Uo. 42-43. 1.

Először is, ez a tétel is egyoldaluan kiemeli a feudális osztály nem-termelő fogyasztását, míg ugyanakkor Engels a feudális termelésről azt mondja, hogy az "közvetlen fogyasztást szolgáló termelés, akár maga a termelő számára, akár a hűbéru számára"/7/

Másodszor pedig, ha az egész terméktöbbletet felhasználja a feudális ur és ez a feudális kizsákmányolás meghozza egész idő alatt fokozódik, honnan veszi a paraszt azt a termékfölösleget, amely nélkül lehetetlen a termelőerők további fejlődése, ami viszont a kapitalizmusra való áttérést előkészíti? Hiszen enélkül a társadalom fejlődése zsákutcába jut. Végül harmadszor, D.K. Trifonovnál kitűnik, hogy a termelési cél biztosításának fő eszköze lényegében a gazdaságonkívüli kényszer, minden a paraszt jobbágyi függőségében merül ki, holott valójában a feudalizmusban a döntő szerepet a föld magántulajdona játszotta.

Az említett kifogások nagy mértékben vonatkoznak B.F. Porsnyev felfogására is. Szerinte "a feudális járadékban, mintegy fókuszban, a feudalizmus összes termelési viszonyai viszatükröződnek."/8/ Ez azonban nincs egészen így. A feudális járadék törvénye semmiképpen sem magyarázza meg, hogyan gyűlik fel a közvetlen termelő kezében a többlettermék, amelynek következménye a termelőerők egész további fejlődése. Nem értetünk egyet B. F. Porsnyevnek azzal az állításával sem, hogy megnőtt a feudális járadék és fokozódott a parasztok kizsákmányolása. Ha a járadék az egész idő alatt nőtt és a kizsákmányolás fokozódott volna, akkor az akkumuláció a parasztgazdaságban lehetetlen lett volna; akkor a parasztnak semmiféle érdeke sem fűződött volna tovább munkájához és az egész feudalizmus egyedül a gazdaságonkívüli kényszertől függött volna. A feudális járadék formáinak változását logikusabb lenne nem a kizsákmányolás fokozódásával, hanem a termelőerők - és az áru-termelés fejlődésével összekötni. Ezenkívül a tények azt mutatják, hogy a feudalizmus fejlődésének uralkodó tendenciája éppen a paraszti gazdaság fejlődése és megerősödése, míg ezzel szemben a feudális nagybirtok fokozatosan satnyul és sorvad, úgy hogy a feudalizmus végére az uralkodó osztály meggyengül és tönkremegy. Ha viszont B.F. Porsnyev tételét vennők alapul, akkor mindennek éppen fordítva kellene lennie./9/

Nyilvánvaló, hogy nem szabad leegyszerűsíteni a társadalmi fejlődés bonyolultságát. Ezt a folyamatot egész sokrétűségében és ellentmondó valóságában kell vizsgálnunk, össze kell kötnünk a különböző gazdasági tendenciák harcát az osztályharccal.

7/ Engels, Anti-Dühring, 269.1.

8/ Voproszi Isztorii, 1953. 6.sz. 57.1.

9/ B.F. Porsnyev nézetének teljesen meggyőző kritikáját adja M.N. Nejnán és Sz. D. Szkazkin "A feudális formáció gazdasági alaptörvényéről" című cikkében /Voproszi Isztorii, 1954. 2. sz./

A burzsoá szociológia azon szorgoskodik, hogy elkenje, eltussolja a kapitalista társadalomban folyó osztályharcot, és ezért igyekszik aláásni a társadalmi osztály marxista fogalmát. Az "osztály" fogalmát - mondja O'Boyle amerikai szociológus - igen homályos; az osztály semilyen egységet sem jelent, hanem több kisebb csoportra esik szét./10/ Az osztálykülönbség - csatlakozik hozzá a francia Chaix Ruy - "nem a gazdasági feltételekben és nem a termelés meghatározott rendszerében gyökerezik, hanem a hiedelmek és előítéletek rendszerében"/11/. Az Egyesült Államokban szelvényben elterjedt ugyanevezett "társadalomszociológia" az "osztály" fogalmát a "társadalmi csoport" fogalmával akarja felváltani, ami az emberek valamiféle "pszichikai közösségét" jelentené. Hogy hány ember tartozik ezekbe a csoportokba és hogy mi egyesíti őket - a politizálás vagy a pokerjáték - ez szerintük teljesen lényegtelen. Ugyanezt célozza az, hogy történelmi alapkategóriaként a "nemzedék" fogalmát vetik fel /O. Lorenz, D. Mantrais, Ortega-y-Gasset, I. Renoir, stb./ A burzsoá szociológia a történelmet a különböző korba tartozó nemzedékek együttműködésének, illetve harcának próbálja ábrázolni, hogy ezzel elkendőzze, eltakarja az osztályharc döntő tényét.

E burzsoá elméletekkel szemben a marxizmus azt tanítja, hogy a gazdasági törvények feltárásának és alkalmazásának mindig osztályindítéka van és hogy a törvény csak osztályharc árán érvényesülhet. Minden egyes adott társadalom gazdasági feltételei visszatükröződnek a társadalmi tudatban, elsősorban az emberek érdekeinek formájában, ezek az érdekek pedig antagonisztikus formációkban elkerülhetetlenül osztályjellegűvé válnak. Ugyanazok a gazdasági folyamatok az emberek tudatán visszaverődve, teljesen különböző érdekeket szülnak attól függően, hogy milyen helyet foglal el az illető osztály a termelési folyamatban, mi a viszonya a termelőeszközökhöz és a munkaeszközökhöz. Ennek következtében a különböző osztályok különbözőképpen képesek felfogni és felhasználni ugyanazokat a törvényeket. A különböző osztályok különböző gazdasági tendenciákat is képviselnek, és az osztályharc dönti el, hogy melyik tendencia győz. Végeredményben feltétlenül a haladó tendencia, és a tendencia kifejezője, az élénkítő, felfelé haladó osztály győz.

Marx, feltárva a kapitalista termelés törvényeit, rámutatott arra, hogy milyen kitartó harc folyik a burzsoázia és a munkásosztály között a kapitalizmus objektív gazdasági törvényeinek felhasználása körül. Az opportunisták Lassalle a munka-

---

10/ L.O.Boyle, The class concept in history, "The Journal of Modern History", 1952. 4. sz. 391-397.1.

11/ J. Chaix-Ruy, Les classes sociales et l'origine d'inégalité, "Cahiers internationaux de sociologie" XIV. köt, 1953. 94. 1.

bér törvényét, valamiféle "vastörvény"-nek próbálta beállítani, amely semilyen változást sem enged, de Marx kimutatta, hogy semmiféle "vastörvény" nincs, hogy a munkabér színvonalát a munkaerő értéke határozza meg ugyan, de a kapitalisták a munka tartalékhaderegének felhasználásával arra törekednek, hogy mindenképpen leszállítsák a munkabért, a szervezett munkásosztály viszont harcával feltartóztatja a munkabér leszállítására irányuló tendenciát.

Ugyanez szemlélhető a munkanapért folytatott harc példáján is. A munkanap tartamának meg van az objektív maximális határa, amelyet először is a munkaerő fizikai határa, a pihenés szükségessége, a munkaerő helyreállítása határoz meg; másodsor pedig a társadalmi korlátozó tényezők: a munkás számára a szellemi és társadalmi szükségleteinek kielégítésére szükséges idő, amelynek mérvét és mennyiségét a kultúra általános állapota jelöli ki. A gyakorlatban azonban ez az objektív határ nem magától valósul meg, hanem csak a munkások és a burzsoázia közötti elszánt osztályharc révén. A tőke a profitért való hajszában a maximális határokig igyekszik meghosszabbítani a munkanapot, nem törődve azzal, hogy ez tönkreteszi a munkások egészségét. Ez gyökerében aláassa a nép életerejét, és ha semmi sem állna szemben a munkanap határtalan kiterjesztésére irányuló tőkés törekvésekkel, akkor ez rövidesen az emberiség teljes elsatnyulásához vezetne. A kapitalizmus ott, ahol ez neki kedvező, nem ártallja a kizsákmányolás kapitalizmus-előtti formáit is alkalmazni, amint ezt a mai Egyesült Államokban lévő ültetvények példája is mutatja./12/

A tőkessel ellentétben viszont a munkásnak létérdeke a munkanap korlátozása. A magábanálló munkás nem képes ellenállást kifejteni a tőke nyomásával szemben. Ezért a munkaidő tartamáért folyó harc a munkások és a tőkészek közötti osztályharc-ként mutatkozik meg. Marx, az angol gyári törvényhozás történetét általánosítva ezt írja "a normálmunkanap megteremtése tehát a tőkésosztály és a munkásosztály között folyó hosszadalmas, többé vagy kevésbé burkolt polgárháborúnak a terméke."/13/ A munkásosztály az osztályharc segítségével kivívja a napi munkaidő törvényben való korlátozását. De ezzel a harc még nem ér véget, mert a burzsoázia, különösen az imperializmus korszakában, továbbra is támadást intéz a munkások ellen és még a törvények ellenére is arra kényszeríti őket, hogy a kiszabott időnél tovább és még megfeszítettebben dolgozzanak.

Következésképpen a munkabér színvonalát és a napi munkaidő tartamát végéredményben az objektív gazdasági törvények határozzák meg, amelyeknek léte nem függ sem a munkások, sem a tőkészek akaratától, és ezek pedig azok a törvények, amelyek a kapitalistának az értéktöbbletet biztosítják. De hogy ezek a törvények minden egyes esetben hogyan működnek, hogy mi lesz a ki-

---

12/ Lásd, Harry Haywood, A négerék felszabadítása. M. 1950.-
Kumar Gosal, A nép a gyarmatokon. M. 1949.

13/ Marx, A tőke, I. 323.1.

zsákmányolás konkrét normája, ez elsősorban az osztályerők viszonyától és a proletariátus osztályharcának fejlettségi fokától függ.

A munkásosztály és a burzsoázia között az objektív gazdasági törvények felhasználása tekintetében vívott harcot egy más példával - a viszonylagos túlnépesedés törvénye körül dúló harccal - is illusztrálhatjuk. Köztudomásu, hogy a kapitalizmusban a munka termelékenységének növekedésével párhuzamosan növekszik a munkanélküliek tartalékserege: ez objektív gazdasági törvény. Az uralkodó osztály ezt a törvényt saját érdekében használja fel. A munkanélküliek tartalékseregének megléte következtében a tőkés még többet dolgoztathatja a munkást, és még jobban csökkentheti a munkabért. De e törvény működésének hatása nyomán a munkásosztály is kezdi megérteni, hogy minél többet dolgozik és minél jobban fokozza a munka termelékenységét, annál erősebb a kizsákmányolás, annál bizonytalanabb minden munkás helyzete, hiszen a tőkés akármelyik pillanatban kitéheti az utcára. A munkások először a passzív harc eszközével /például kivándorlás/ próbálják korlátozni a törvény hatókörét. De ez nem segít. A munkások "megkísérlik" hogy szakszervezetek, stb. révén a dolgozók és a munkanélküliek között tervszerű együttműködést szervezzenek, hogy megtörjék vagy gyengítsék a tőkés termelés e természetttörvényének osztályukra gyakorolt pusztító hatását."/14/ Ekkor a burzsoázia azt kezdi hangoztatni, hogy megszegték a "szerződési szabadságot" és a munkásszervezetek ellen megtorló intézkedéseket tesz folyamatba /elég, ha az amerikai Taft-Hartley törvényt említjük/.

Az antagonisztikus formációkban tehát a gazdasági törvények felhasználása körül elkecseregedett osztályharc bontakozik ki, amelynek irányát és jellegét az objektív gazdasági törvények határozzák meg. Viszont az osztályharc révén arat győzelmet egyik vagy másik irányzat. Ebből érthető, milyen tévesek és a marxizmustól mennyire távol állnak mind az "ökonómiai materializmus" koholmányai /amelyek tagadják az osztályharcnak a társadalom fejlődésében betöltött szerepét és a történelmet úgy próbálják ábrázolni, mintha az a gazdasági folyamatok önálló sima fejlődése során menne végbe az emberek részvétele nélkül/, mind a szubjektív-idealista elképzelések /amelyek az osztályharcot el akarják szakítani a gazdasági alaptól/. De az, hogy az emberek minden ténykedése valamilyen módon meghatározott objektív törvényekre támaszkodik, egyáltalán nem jelenti azt, hogy minden osztály egyformán és egyenlő mértékben képes felhasználni a gazdasági törvényeket.

Minden egyes formáció fejlődésében a döntő szerepet az illető formáció sajátos törvényei és elsősorban gazdasági alaptörvénye játsszák. Világos, hogy ezeket a sajátos törvényeket csak az az osztály tudja legteljesebben felhasználni, amely az illető formáció uralkodó osztálya, amely Lenin kifejezése szerint az adott gazdasági rendet "vezeti". A munkaeszközök és

termelőeszközök birtokában lévő, erős felépítménnyel rendelkező osztálynak természetesen mérhetetlenül több lehetősége van saját érdekeinek realizálására, mint a kizsákmányolt osztálynak. Az adott formáció gazdasági alaptörvényében kifejezésre jutó objektív termelési cél /magától értetődőleg számtalan változatban/ egyben az illető uralkodó osztály tagjainak szubjektív célja is. A tőkés termelésnek a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényében kifejezett célja, a maximális tőkés profit biztosítása egyben a tőkés osztály szubjektív célja is. Következésképpen a kapitalizmus gazdasági alaptörvénye teljesen megfelel az uralkodó osztály érdekeinek. Ez az osztály, ha nem is tud e törvényről, mégis rátámaszkodik és ebből indul ki /15/.

Az uralkodó osztály, politikai hatalmára támaszkodva saját érdekében fel tudja használni az illető formáció objektív törvényeit, sőt bizonyos mértékben semlegesíteni is tud néhány számára veszélyes tendenciát. Így például a kapitalizmusban működik az a Marx által felfedezett törvény, amely szerint a kapitalizmus fejlődése során csökken az átlagprofitráta. De az átlagprofitráta törvényének a csökkenő tendenciája kedvezőtlen a burzsoázia számára. Ezért a burzsoázia minden erejével felhasznál más olyan objektív gazdasági tendenciákat, amelyek gyengítik e törvény hatóerejét /a munkaerőkizsákmányolás fokának emelése, a napi munkaidő tartamának növelése, a munka intenzifikálása, a női és gyermekruha kizsákmányolása, stb. révén; a munkabér leszállítása a munkaerő értéke alá; az állandó tőke elemeinek olcsóbbítása; a viszonylagos túlnépesedés, amely lehetőséget nyújt a munkabér csökkentésére; a külkereskedelem és különösen a gyarmati kereskedelem, amely magasabb profitrátát biztosít, stb./ Az imperializmus korszakában az óriásmopoliumok megalakulása révén a tőke már nem az átlagprofitra, hanem a maximális profitra törekszik és ezáltal méginkább megbénítja az átlagprofitráta csökkenésére irányuló tendencia hatóerejét. Találhatóan fejezi ezt ki Marx tétele: "Így tehát általánosságban kitűnt, hogy ugyanazok az okok, amelyek az általános profitráta süllyedését idézik elő, ellentétes hatásokat hoznak létre, amelyek ezt a süllyedést gátolják, lassítják és részben gyengítik."/16/

Tehát többé-kevésbé bármely uralkodó osztálynak széles lehetősége nyílik az objektív gazdasági törvények felhasználására. Ezt a kérdést azonban történeti síkon kell felvetni.

15/ Egyben erősen ki kell emelnünk, hogy nem a tőkés szubjektív céljai tükröződnek vissza a gazdasági alaptörvényben, hanem a tőkés termelés objektív célja határozza meg az uralkodó osztály tagjainak szubjektív törekvéseit. Ha egy tőkés felhagyna a profit utáni hajszával, akkor menthetetlenül csődbe kerülne.

16/ Marx, A tőke, III. 277.1.

A társadalom fejlődését nemcsak az egyes formációkra jellemző sajátos törvények határozzák meg, hanem általános szociológiai törvények is, amelyek visszatükrözik a különböző formációk közti objektív kapcsolatot és az emberiség egész történetének egységét. A formációk összes sajátos törvényei csak ezeknek az általános törvényeknek az alapján működnek. Addig, ameddig a termelési viszonyok adott rendszere többé-kevésbé megfelel a termelőerők jellegének, amíg a termelési viszonyok és a termelőerők közötti feltétlen összhang törvényének követelményei teljesülnek, az uralkodó osztály ezt a törvényt fel tudja használni saját érdekében. Mihelyt azonban ez az összhang megbomlik, megőrlik annak szükségessége, hogy a régi termelési viszonyokat ujakkal váltsák fel. De az uralkodó osztálynak nem érdeke, hogy a régi termelési viszonyokat megváltoztassa, hiszen ezeken nyugszik osztályuralma. Az uralkodó osztály, érezve helyzetének ingatag voltát, igyekszik alkalmazkodni az új feltételekhez. Mivel azonban létérdekei a régi rend fenntartásához kötik, ezért az újat csak részben és rendkívül következetlenül veszi át. Ezért az új feltételekhez való alkalmazkodásra irányuló kísérletei rendszerint kudarcba fullnak. Ezt számos példa bizonyítja.

Amikor a régi Rómában a rabszolgatartó rend válsága megindult, az uralkodó osztály igyekezett kilábolni a válságból és ezért alkalmazkodni próbált az új feltételekhez. Például, mivel a rabszolgák száma megfogyatkozott, a római császárok meg akarták hosszabbítani a rabszolgák élettartamát és meg akarták gyengíteni elnyomóikkal szembeni ellenállásukat. Ezért számos törvényt adtak ki, amelyek kívülről úgy festenek, mintha az ő védelmüket szolgálnák. Hadrianus megtiltotta a rabszolgák megölését. Antoninus Pius rendelkezése szerint az, aki saját rabszolgáját ok nélkül megölte, ugyanolyan felelősséget visel, mint aki más rabszolgáját ölte meg. Ezek a törvények azonban nem idézték elő lényeges változást a rabszolgák helyzetében és nem változtatták meg magának a formációnak a jellegét. Sokkal komolyabb volt az a kísérlet, hogy gazdasági úton jussanak ki a válságból, colonatus létrehozása útján. A rabszolgák munkája gazdaságilag nem volt eléggé termelékeny és nem adott módot a technikai tökéletesítésre. Ezért a rabszolgatartók megpróbálták áttérni a termelés haladóbb formájára - a colonatusra. A colonus függő viszonyban maradt urával szemben, munkát kellett végeznie számára, járadékot kellett fizetnie, de a colonusnak a rabszolgától eltérőleg már volt saját földje és családja, sokkal inkább volt érdekelve munkájának gyűnölcsében, mint a rabszolga, mert bizonyos feltételek mellett kissé meg tudta növelni a neki és családjának a termékből jutó mennyiséget. A colonus kisgazdasága sokkal inkább megfelelt a termelőerők akkori színvonalának, mint a rabszolganeműn alapuló óriási latifundiumok. A colonatus ezért az új, feudális termelési mód csiréje volt, amely a rabszolgatartó rendből sarjadt ki.

A rabszolgatartók azonban nem tudtak a colonatus segítség-

gével kijutni a válságból. Az új rendszer gazdasági hatásfokát senlegesítették a rabszolgatartó termelési módra jellemző egyéb tendenciák. Először is, a társadalmi gazdálkodás új formájára való áttérés az uralkodó osztálytól olyan új tulajdonságokat követelt meg, amelyekkel a rabszolgatartók nem rendelkeztek. Engels azt írta, hogy "a haldokló rabszolgarendszer mérges töviseként hagyta örökül a szabadoknak azt a meggyőződést, hogy a termelő munka szégyenletes. Ezért jutott a római világ reménytelen zsákutcába: a rabszolgaság gazdaságilag lehetetlenné vált, a szabadok munkája erkölcsileg megvetett volt. Az első már nem lehetett, a második még nem lehetett a társadalmi termelés alapformája."/17/ Másodszor a colonusok által élvezett összes előnyöket semmivé tette az az elviselhetetlen adóteher, amelyet az állam a vállukra rakott. A rabszolgatartók osztálya nem tudta lefaragni az egyre növekvő államapparátus fenntartására szükséges kiadásokat. Erre a felduzzadt apparátusra pedig azért volt szüksége, hogy a rabszolgák tömegét kordában tartsa és hogy leküzdje a szilárd gazdasági egység híján lévő óriási birodalmat szétszaggató centrifugális irányzatokat. Ez az adóprés viszont azt eredményezte, hogy tönkrement a falu és a város; a colonusok - ugyanúgy, mint a lakosság többi rétege - csökkentették gazdálkodásukat vagy elszöktek. Ezt a folyamatot úgy próbálták megállítani, hogy földhöz kötötték a colonusokat, és ezzel újból egy szintre hozták őket a rabszolgákkal. Az egyedüli kiút egy gyökeres forradalom lett volna, amely felszámolja a rabszolgatartó termelési módot. De egy ilyen fordulat nem felelt meg az uralkodó osztály létérdekének, ezért minden forradalmi megmozdulással szemben elkeseredett ellenállást tanúsítottak.

Ezzel kapcsolatban feltétlenül meg kell említenünk J.M. Stajerman és A.P. Kazsdan hibáit, amelyeket a Vesztnyik Drevnyej Isztorii 1953. évfolyanában írt cikkeiben követtek el. J.M. Stajerman helyesen mondja, hogy a rabszolgák osztályharca "az egyik legfontosabb hajtóerő volt a rabszolgák kizsákmányolásáról a colonusok kizsákmányolására való áttérésben". /18/ De súlyosan téved, amikor azt állítja, hogy a rabszolgatartó tulajdon még a római birodalom keretein belül "végérvényesen vereséget szenvedett". Ennek a hibának a gyökere - mint A.P. Kazsdan cikkében helyesen kifejti - hogy J.M. Stajerman a rabszolgatartó termelési viszonyokat azonosítja a polis-tulajdon sokkal szűkebb fogalmával. De ha elfogadjuk azt a nézetet, hogy a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondást még a birodalom idején kiküszöbölték, akkor teljesen érthetetlenek lesznek Róma bukásának okai. A.P. Kazsdan rendkívül meggyőzően bírálja J.M. Stajerman e hibáját, de rögtön ellentmondásba kerül sajátmagával, hasonló tévedésbe esik, amikor a késői birodalom colonatusi viszonyait azonosítja a független paraszati birtokkal. A.P. Kazsdan véleménye szerint a colonatus már "kis független termelési egység"

17/ Marx-Engels, Vál.nüvek, II.k. 296.l.

18/ Vesztnyik Drevnyej Isztorii, 1953. 2.sz. 60.l.

volt, amely "a közvetlen termelő egy személyi tulajdonát képezte"./19/ Valójában pedig az volt a helyzet, hogy csak a tendencia volt meg a colonusnak független kistermelővé való válására, de ez a tendencia a római birodalomban a fent kifejtett okok folytán nem tudott megvalósulni. Csak a rabszolgatartó rend gyökeres megdöntése nyithatott utat az új, féudális viszonyok előtt, hozhatta összhangba a termelési viszonyokat a termelőerők jellegével. Nem hiába emelte ki Engels, hogy a római colonus és a középkori jobbágy között ott áll a szabad frank paraszt.

Vagy vegyünk egy másik példát. A mai imperialista burzsoázia igyekszik neggátolni a kapitalista formáció pusztulását. Többek között aggodalomba ejtik az ismétlődő tultermelési válságok. Ezért sok burzsoá kormány igyekezett és igyekszik korlátozni a termelési anarchia törvényének hatókörét és a kapitalista gazdálkodást egy állami terv keretébe fogni. E tekintetben a legjelentősebb kísérlet volt Franklin Roosevelt elnök ismert reformja az Egyesült Államokban, az u.n. "új irány" /New Deal/. De már Marx "A tőkében" megmondta, hogy a termelés ellenőrzése "teljesen összeegyeztethetetlen a tőkés termelés törvényeivel és ezért mindig jámbor óhaj marad, vagy pedig arra korlátozódik, hogy nagy, közvetlenül fenyegető veszély és táncstalanság pillanataiban a tőkés kivételesen közös intézkedéseket tesznek"/20/Eppen ez utóbbi jellemző a Roosevelt-féle New Deal-re, az amerikai burzsoázia így akart megszabadulni a válságtól, nem változtatva a magántőkés alapon. Amint azonban a kapitalista közgazdaság kezdett kilábolni az 1929-1932-es válságból, a Roosevelt által tett intézkedéseket mind eltörölték. Jelenleg az amerikai burzsoázia a gazdaság militarizálásával és a fegyverkezési hajszával próbálja elhárítani a fenyegető gazdasági válságot. Ez a politika azonban azt eredményezi, hogy a gazdaság egyoldalú, torz módon fejlődik, csökken a polgári fogyasztásra való termelés és csökken a dolgozók vásárlóképesége, süllyed a dolgozók életszínvonala és ennek következtében nemhogy csökkenne a válság fenyegető veszélye, hanem a válságok súlyosabbakká és hosszabbakká válnak. Valóban, a veszett fegyverkezési hajszára ellenére az Egyesült Államokban a feltartóztathatatlanul érlelődő gazdasági válság jelei mutatkoznak.

Következésképpen, amikor egy adott termelési mód lehetőségei már kimerültek, amikor a termelési viszonyok már nincsenek összhangban az előrehaladt termelőerőkkel, a gazdasági törvények kezdik megbontani az illető formációt és ezen az uralkodó osztály már nem tud változtatni. De minél élesebb és nélyebb a konfliktus, annál makacsabb az uralkodó osztály ellenállása, amely igénybe veszi osztályérdekei védelmében egész erős felépítményét. Ezért egy formáció sen adhatja át helyét egy másiknak békés, tisztán evolúciós úton. Szükség van egy

---

19/ Uo. 3.sz. 97, 98.1.

20/ Marx, A tőke, III.k. 152.1.

olyan társadalmi erőre, amely forradalmi uton, osztályharc eredményeképpen legyőzi a magukat túlélő osztályok ellenállását és ezzel szabad utat nyit a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti feltétlen összhang törvénye előtt. Ilyen társadalmi erő csak élenjáró társadalmi osztály lehet.

A régi társadalom méhében született élenjáró, forradalmi osztály nem tudja saját érdekében szélesesen kihasználni az illető formáció sajátos törvényeit. Bár az osztályharc folyamán bizonyos mértékben enyhíteni tudja e törvényeknek szánára kártékony hatását, de nem képes azokat saját szolgálatába állítani, mert a törvények hatósugara éppen az adott társadalom osztálytagozottságából indul ki, tehát feltételezi, hogy éppen az illető osztály az elnyomott és kizsákmányolt osztály. Így például a kapitalizmus gazdasági alaptörvényének mintegy alapfeltétele, hogy legyen egy termelőeszközzeitől megfosztott proletariátus, amely abból él, hogy eladja munkaerejét és a tőkés kizsákmányolás tárgyát képezi. A proletariátus semilyen erőfeszítéssel sem tudja a maga szolgálatába állítani a kapitalizmus gazdasági alaptörvényét, nem tudja megsemmisíteni a dolgozók abszolút és viszonylagos elnyomorodásának objektív tendenciáját, ha nem lépi túl a tőkés termelési-mód kereteit.

A munkásosztály ki tudja vivni - mint fentebb rámutattunk - a napi munkaidő csökkentését, a munkabér emelését, stb., de a proletárforradalom segítsége nélkül nem tudja megsemmisíteni a tőkés kizsákmányolást, mint olyant. Politikai téren a munkásosztály a többi demokratikus elemekkel - mint erről az 1934-es franciaországi tapasztalat tanuskodik - gátat tud vetni a fasizmusnak, de forradalom nélkül nem tudja megszerezni a politikai hatalmat. Nemzetközi síkon a békemozgalom kitartó harccal elodázhathatja, sőt el is hátríthatja az adott háborút, de nem tudja kiküszöbölni azt a törvényt, hogy az imperializmus korszakában a háború elkerülhetetlen. Mikor M. Gusz a Zvezda folyóiratban megjelent cikkében azt írja, hogy az imperializmus megsemmisítése nélkül, "képesek vagyunk arra, hogy korlátozzuk és elhárítsuk a háborúk elkerülhetlensége törvényének érvényesülését", "paralizálni tudjuk a törvény érvényre jutását"/21/ - ez merő szubjektivizmus.

Következésképpen, a proletariátus számára ez egyetlen kiút a kapitalizmusra jellemző objektív feltételek megváltoztatása, az adott termelési viszonyok megsemmisítése, amelyekkel együtt érvényüket veszítik a rá jellemző törvények is. Hasonlóképpen áll a helyzet a többi forradalmi osztályokkal is.

Az osztályharc áthatja az antagonisztikus formációk egész történetét. E harc jellegét, valamint eredményeit vég-eredményben az objektív gazdasági feltételek határozzák meg.

21/ M. Gusz, A szovjet külpolitika általános irányvonala. Zvezda, 1953. 11.sz. 109.1.

Köztudomásu, hogy a történelem során nem az összes elnyomott osztályok voltak az új termelési mód hordozói. Természetes, hogy az új termelési viszonyok megteremtésére képte en osztályok harcának távlatai korlátozottak voltak és a harc eredményei gyökeresen eltértek szubjektív céljaitól. Így például a rabszolga-felkelések nem a rabszolgaság intézményének megsemmisítését tüzték ki célul /sem objektíven, sem szubjektíven/. Szubjektíven a rabszolgák csak arra törekedtek, hogy ők maguk szabaduljanak meg a rabszolgasorból, objektíven pedig csak azt tudták elérni, hogy enyhítsék a kizsákmányolás formáit és megingassák a rabszolgatartó rendszert.

Ugyanolyan korlátozottak voltak a jobbágyparasztok felkeléseinek távlatai is a korai feudalizmusban. Mint tudjuk, a parasztek a faluközösségre támaszkodva mindenütt makacs ellenállást tanusítottak földhözkötésük ellen. Mivel a földhözkötés a feudális termelés objektív tendenciáját fejezte ki, ez a harc a legtöbb országban vereséget szenvedett. De a paraszti ellenállás végül is azt eredményezte, hogy pontosan megállapították a szolgáltatásaikat, ami nemcsak megkönnyítette a parasztek helyzetét, hanem a társadalom egész fejlődése szempontjából rendkívül nagy jelentőségű volt. A járadék rögzítése révén a kedvezőbb helyzetben levő parasztagazdaságok némi felesleget tudtak felhalmozni. Ilyen felesleg nélkül elképzelhetetlen lett volna a termelőerők továbbfejlődése és következésképpen az áru-termelés fejlődése és a feudális járadék formáinak megváltozása, stb. Tehát még ott is, ahol az elnyomott osztály nem tud győzelmet aratni, ennek ellenére a történelem hatalmas hatóerejét képezi, mert elősegíti a kizsákmányolás fejlettebb formáira való áttérést, ez pedig a maga részéről meggyorsítja és megkönnyíti a társadalmi-gazdasági formációk váltását. Ott pedig, ahol meghatározott feltételek miatt az elnyomott osztály ellenállása gyengébb, a fejlődés lassabb, konzervatív, betegesebb jellegű.

A feudális urak és a jobbágyparaszság között folyó harc a fejlett árutertermelés és a pénzjáradék uralma idején vált különösen éles jellegűvé. A parasztság - nem lévén az új termelési mód hordozója - természetesen nem támaszkodhatott a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti feltétlen összhang törvényére, a feudalizmus maga még nem élte túl magát a 14-15. században. De a parasztság a feudális kizsákmányolás korlátozásáért vívott harcában az egyszerű árutertermelés törvényeire támaszkodhatott. Az egyszerű árutertermelés ugyan kiszolgált a feudalizmust, nem került vele időről-időre antagonisztikus ellentétbe, de fejlődéséhez szüksége volt szabad árutertermelőkre. Azt a kérdést, hogy mi volt a szerepe az árutertermelésnek a feudalizmus időszakában, egyes történészeink kissé egyoldaluan állítják be. Mig I.V. Sztálin "A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" c. művének megjelenése előtt az egyszerű árutertermelést gyakran egynek vették a tőkés termeléssel és úgy ábrázolták, hogy homlokegyenest szembenáll a feudális rendszerrel, addig most egyes történészek és közgazdászok a másik végletbe estek, amikor rámutattak arra, hogy az áruterme-

lés kiszolgáltatta a feudális alapot, de nem veszik észre, hogy maga ez a "kiszolgálás" ellentmondásos jellegű volt./22/

Ezzel szemben nyilvánvaló, hogy a kereskedelem és az árutermelés fejlődéséhez tevékenységüket korlátozatlanul üző, szabad árubirtokosokra volt szüksége. Hiszen maga az értéktörvény, amely szerint bármely áru értékét a társadalmilag szükséges ráfordított munka határozza meg, kiemeli a hasonló kaliberű emberi munka minden fajtájának egyenlőségét és egyenlő jelentőségét. A feudális rendszer nem biztosíthatta ezeket a feltételeket. Szüksége volt ugyan az árutermelésre, de ugyanakkor szűk, korlátozott keretek közé szorította azt, úgyhogy a fejlődés során az árutermelésnek szükségszerűen összeütközésbe kellett kerülnie a feudalizmus törvényeivel. Ha gazdasági síkon akarjuk kifejezni a Nyugat-Európában a 14-15. században vagy Oroszországban a 17-18. században folyt parasztfelkelések objektív célját, akkor el kell ismernünk, a parasztek azért szálltak sikra, hogy kiterjesszék az egyszerű árutermelés hatókörét és korlátozzák a feudalizmus törvényének hatókörét.

A parasztek felszabadulása a jobbágyi függésből éppen azt jelentette volna, hogy szabad árutermelőkké válnak. Ott, ahol az árutermelés már mély gyökereket eresztett - fokozatosan előkészítve a feltételeket a kapitalizmus számára - a parasztek harca elősegítette a jobbágysorból való felszabadulásukat. Ez volt a helyzet például Angliában, ahol a jobbágyi függés gyakorlatilag eltűnt a 14. század végén és a lakosság zöme már abban az időben is szabad parasztokból állt, akik önálló gazdálkodást folytattak, bár tulajdonuk különböző feudális cégek alatt húzódott meg. Másrészt a történelem arra is szolgáltat példákat, hogy az árutermelés fejlődése a feudális urakat a paraszti kizsákmányolás fokozására ösztönzi. Ez volt a helyzet például Németországban a 15-16. században, Oroszországban a 16-18. században. A németországi parasztháború, az 1514. évi magyarországi parasztfelkelés, az Ivan Bolotnyikov és Sztjepan Razin vezetése alatt álló felkelések Oroszországban a parasztoknak a feudális urak támadása elleni harcát fejezték ki.

A parasztek harcának objektív célja tehát az, hogy megszerítsék szabad árutermelői helyzetüket./23/ Az egyszerű árutermelés azonban nem alkot önálló formációt. Ezért a parasztek

---

22/ Ez a fogyatékoság jellemző többek között F.J. Poljanszkij "Az árutermelés a feudalizmusban" /Voproszi Isztorii, 1953. 1. sz./ c. cikkére.

23/ Hangsúlyozzuk, hogy itt éppen a paraszti harc objektív céljáról és objektív eredményéről szoltunk. Ez senmiképpen sem annak tagadása, hogy a harc szubjektív céljai sokkal szélesebbek voltak és hogy ez a harc a bátorság és a hősiesség gyönyörű példáit állította elénk.

önálló harca elkerülhetetlenül vereséget szenvedett, legjobb esetben a feudális kizsákmányolás enyhítését eredményezte és ezzel megkönnyítette, hogy a feudalizmust évszázadokig kiszolgáló egyszerű árutermelésből kifejlődjék a tőkés árutermelés.

Mikor a feudalizmus méhében már megérőben van az új, kapitalista termelési mód, a parasztság a polgárság szövetségessévé válik és az összes polgári forradalmakban a harcosok zömét alkotja. De a tőkés termelési mód - mint az árutermelés legmagasabb formájának - győzelme kikerülhetetlenül a kisparaszti gazdaság tönkremenését és degradálódását eredményezi, mert a tőkés árutermelés uralma tönkreteszti az árutermelés mindazon formáit, amelynek alapja akár a termelő saját munkája, akár a pusztán termékfeleslegből származó áru egyszerű eladása. A tőkés termelés a maga teljességében csak akkor jelenik meg, amikor a falusi közvetlen termelő is bér munkássá válik./24/ A történelem kegyetlen ironiája, hogy ugyanazok az objektív törvények, amelyekre a parasztság a feudalizmus elleni harcában támaszkodott és amelyeknek hatókörét öntudatlanul igyekezett kiterjeszteni, most visszavonhatatlanul osztályának pusztulását jelentik.

Tehát az az elnyomott osztály, amely nem hordozója az új termelési módnak, /rabszolgák, jobbágyparasztok/, harcában az adott formációnak csak néhány sajátos törvényére támaszkodhat, és ezért vagy vereséget szenved, vagy csak részleges, ideiglenes sikereket érhet el. Csak az a társadalmi osztály arathat döntő győzelmet és változtathatja meg a termelési viszonyok jellegét, amelyik az új termelési mód hordozója. Így sajátos kép alakul ki. A fennálló körülmények fenntartásában érdekelt uralkodó osztály az adott formáció neki kedvező sajátos törvényeire támaszkodik, míg a fennálló viszonyok megdöntésére törekvő új, forradalmi osztály a történelem progresszív fejlődését meghatározó általános szociológiai törvények hatóerejében talál támaszt, mégpedig elsősorban a termelési viszonyok és a termelőerők feltétlen összhangja törvényének hatóerejében. Pontosabban szólva maga ez a törvény a forradalmi osztályban találta meg azt az erőt, amely egyengeti az utját és megtöri az elhaló osztály ellenállását. Az élenjáró, forradalmi osztály társadalmi forradalom útján megsemmisíti a régi termelési viszonyokat, és ezekkel együtt halmnak el és tűnnek le a színről az illető formációra jellemző fejlődéstörvények és átadják helyüket az új gazdasági feltételek alapján létrejött új törvényeknek. Mivel a régi termelési viszonyokról az újra való áttérés biztosítja a társadalom progresszív fejlődését, ez a forradalmi átalakulás nemcsak egy osztály érdeke, hanem az egész társadalomé /kivéve természetesen a régi uralkodó osztályt. /Ezért I.V. Sztálin kiemeli, hogy a gazdasági törvényeknek a társadalom érdekében való felhasználásában a zászlóvivő mindig és mindenütt az élenjáró osztály.

24/ Lásd, Marx, A tőke. II. köt. M. 1949. 42, 119. 1. /oroszul/.

Tekintsük át ezzel kapcsolatban a polgári forradalom problémáját. Köztudomású, hogy az új, kapitalista viszonyok egyes elemei már nagyon korán, a 14-15. században kisarjadtak a feudalizmus méhében. Akkor, amikor a feudalizmus még erős volt, a polgárság még nem harcolhatott a feudális viszonyok egésze ellen. A harc nem a feudális járadék megsemmisítésére irányult, hanem csak a járadék korlátozására. De amilyen arányban fokozódott és kiéleződött az ellentmondás az előrehaladt termelőerők és az elmaradt termelési viszonyok között, és az egyszerű árutermelés átnőtt tőkés termelésbe, a feudalizmus és a burzsoázia közötti ellentét mind élésebb, antagonisztikusabb jelleget öltött. Végeredményben a burzsoázia forradalom útján megdöntötte a feudális termelési viszonyokat és a feudalizmus méhében kialakult tőkés termelési módot az akkori termelőerők jellegének és színvonalának teljesen megfelelő termelési viszonyok uralkodó rendszerévé tette.

Ez az átalakulás nemcsak a burzsoáziára, hanem a széles dolgozó tömegekre nézve is kedvező volt. A 17-18. századi polgári forradalmak korszakában a polgárság az egész társadalom érdekének kifejezője volt. Ez adta meg a polgári forradalmaknak azt a lendületet, amelyre a feudális radikális megsemmisítéséhez szükség volt. Az egyes polgári forradalmak radikális jellegének fokát az határozta meg, hogy milyen mértékben vettek részt benne a széles népi tömegek. A 18. századi francia polgári forradalom alaposabban megtisztította a talajt a feudalizmustól, mint a 17. századi angol forradalom. Ennek az az oka, hogy Franciaországban a polgárság a néppel szövetkezve küzdött, ami lényegesen rá is nyomta bélyegét a forradalom eredményeire, míg Angliában a tömegek forradalmi mozgalmának élén a polgárság és az új nemesség rendkívül konzervatív tömbje haladt. A burzsoázia és a nép szövetsége azonban szükségszerűen rövidéletű. A népi tömegek, amelyek a polgári forradalomban oly fontos szerepet játszanak, megdöntik a régi, feudális rendszert. Ami az új kapitalista rendszert illeti, ezt a burzsoázia a népi tömegek segítségével nélkül, sőt ellenük és ellenállásuk ellenére alakítja ki. Tehát a társadalmi fejlődés objektív törvényeit minden társadalmi osztály kihasználja, de különbözőképpen és különböző fokban. Az uralkodó osztály elsősorban formációjának azokra a sajátos törvényeire támaszkodik, amelyek legjobban megfelelnek osztályérdekeinek. Ami az általános szociológiai törvényeket illeti, ezeket az uralkodó osztály csak addig használhatja fel, amíg azok a termelési viszonyok, amelyeknek ez az osztály a hordozója, viszonylag haladók és megfelelnek a termelőerők jellegének. De amint a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti feltétlen összhang megbomlik, az illető uralkodó osztály ellen kezdi hatását érvényesíteni, és talál olyan társadalmi erőt, amelyre az összhang helyreállításához szüksége van, és ez az erő az új, forradalmi osztály, az új termelési viszonyok hordozója.

Felmerül az a kérdés, hogy az emberek vajjon tudatosan vagy ösztönösen használják fel az objektív gazdasági törvényeket?

Egyes közgazdászok, filozófusok és történészek gyakran összekeverték az objektív és az ösztönös fogalmát, azt állították, hogy az objektív gazdasági törvények mindig ösztönös jellegűek, hogy működésük elháríthatatlan és hogy az emberi társadalom tehetetlen velük szemben. I.V. Sztálin "A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" c. művében rámutatott arra, hogy nem szabad azonosítani az objektív és az ösztönös fogalmakat, - hogy míg egyes esetekben a gazdasági törvények ösztönösen, a vak szükségszerűség erejével működnek, addig más esetekben a társadalom - miután megismerte a gazdasági törvényeket és rájuk támaszkodik - korlátozni tudja hatókörüket, fel tudja használni ezeket és "meg tudja nyergelni" a társadalom érdekében. Az objektív gazdasági törvényeknek ilyen tudatos felhasználása bizonyos mértékben megtörténik nemcsak a szocializmusban és a kommunizmusban, hanem más formációkban is./25/

A fejlődési folyamat a szocializmust megelőző minden formációban ösztönös jellegű, a társadalmi fejlődés törvényei vak, ösztönös erőkként működnek, az emberek ezeket a törvényeket főleg öntudatlanul, csak a természetes szükségszerűséghez képest használják fel. Az összes szocializmus-előtti formációkban a fejlődésben az ösztönösség van túlsúlyban, ennek első sorban az a magyarázata, hogy a társadalom életének fő területe - az anyagi javak termelése - ezekben a formációkban a társadalom ellenőrzési területén kívül esik. A rabszolgasági és feudális rendszerben a termelési folyamat maga nem társadalmi, hanem egyéni jellegű /26/. A termelőerők színvonalára és a kistermelés uralma kizárták annak lehetőségét, hogy a társadalom ellenőrzést tudjon gyakorolni a termelés felett. A kapitalizmus időszakában a helyzet megváltozik. A kapitalizmus kolosszális méretekben kifejlesztette a termelőerőket és magának a termelési folyamatnak társadalmi jellegét adott s ezzel megteremtette az objektív előfeltételeket a gazdaság tervszerű irányításához, a termelés feletti társadalmi ellenőrzéshez. De a termelőeszközök tőkés magántulajdona, amely a burzsoá termelési viszonyok alapja, kizárja a társadalmi termelés tervezésének minden lehetőségét, elkerülhetetlenné teszi a termelési anarchiát. Ezért az ösztönös erők jelentősége a tőkés társadalomban nem csökken, sőt éppen ellenkezőleg, növekszik.

A tőkés termelés fejlődésének gazdasági törvényei vak, ösztönös erőkként működnek és súlyos, romboló következményekkel járnak, amint ezt a gazdasági válságok példájából láthatjuk, amelyeket a kapitalizmus nem képes elhárítani. A kapitalista a gazdasági jelenségeknek csak a konkurencia által

---

25/ Sztálin, A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban, 6-7. 50.l.

eltorzított felületi képét látja és a csalárd külső alatt nem képes felismerni a gazdasági folyamat belső lényegét és belső rendszerét. De ha akadna is olyan tőkés, aki felismeri a társadalmi fejlődés igazi törvényeit, ugysem tudja kiküszöbölni a fejlődés ösztönös jellegét, mert ez magukban a kapitalizmus törvényeiben rejlik. Következésképpen annak, hogy a gazdasági fejlődés minden antagonisztikus formációban ösztönösen folyik, a fő ok a termelőeszközök nagántulajdonának az uralma, ami elkerülhetetlenné teszi az emberi érdekek közötti összeütközést és elkeseredett osztályharcot szül.

Mint azonban nőnek az ellentétek az illető társadalmi formációban, a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek felismerése egyre veszélyesebbé válik az uralkodóosztály számára, mert feltárja a fennálló termelési mód belső ellentmondásait, megmutatja történeti kerlátait, és megjövendőli elkerülhetetlen pusztulását. "Így tehát itt feltétlen érdeke az uralkodóosztályoknak, hogy állandósítsák az értelmetlen zürzavart."/27/ Ebből származik a burzsoá világnézet árufetisizmusa. Ez magyarázza a modern burzsoá szociológia és történetírás tudományellenes szubjektívizmusát.

Annak ellenére azonban, hogy a fő társadalmi-gazdasági folyamatok a szocializmus-előtti formációkban ösztönösen folynak le, az emberek, az osztályok és pártok tudatos tevékenysége ezekben a formációkban is jelentős szerepet játszik. Mint Engels rámutatott "abból, hogy az egyes akaratok - minden egyes ember azt akarja, amire testi szervezete és külső, végső soron gazdasági körülmények /vagy saját személyes körülményei vagy általános társadalmi körülmények/ hajtják - nem azt érik el, amit akarnak, hanem összesítő átlagban, közös eredőben olvadnak össze, ebből még nem szabad azt következtetni, hogy értékük nullával egyenlő. Ellenkezőleg, mindegyikük hozzájárul az eredőhöz és emyiben bennefoglaltatik az eredőben."/28/ Az új termelőerők ösztönös fejlődése és az új termelési viszonyok létrejötte csak egy bizonyos ideig folytatódhatnak. Amikor az új termelőerők megszületnek, a régi uralkodóosztály már nemcsak ösztönösen, hanem teljesen tudatosan is gátolja további fejlődésüket. És csak az új társadalmi osztályok tudatos forradalmi tevékenysége képes kiküszöbölni a régi termelési viszonyokat és utat tárni a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti feltétlen összhang törvénye előtt.

Az a probléma, hogy az emberek tudatosan felhasználják az objektív gazdasági törvényeket, ilyen módon egybeesik a felépítőerő aktív, alkotó szerepének problémájával. Minden felépítőerőt egy meghatározott alap hoz létre és az vele együtt válto-

---

26/ Lásd erről részletesebben M.N. Nejmán és Sz.D. Szkazkin id. cikkét, 78.1.

27/ Marx-Engels, Vél. levelek, 243.1.

28/ Uo. 493.1.

zik. De egyetlen alap sem alakulhat ki és erősödhet meg felépítménye aktiv, hathatós közreműködése nélkül. Köztudomásu, hogy a rabszolgatartó termelési mód ösztönösen, az emberek akaratától függetlenül jön létre az ősközösségi rend felbomlásából. De ahhoz, hogy ez az új rend végérvényesen győzedelmeskedjék és a nemzetségi rendet teljesen felváltsa az állam, jelentős felépítményi jellegű eseményekre volt szükség, mint például Solon reformja Athénben, Servius Tullius reformja Rómában, amelyek végetvetettek a régi nemzetségi rendnek ezekben az országokban. A frank királyságban a feudális földtulajdon létrejöttét a falusi földközösség felbomlása és a parasztság fokozatos földhözköttése készítette elő. De itt is döntő lépést tett az államhatalom. Engels rámutatott arra, hogy Martell Károly beneficiális reformja valóságos fordulatot teremtett a földbirtokviszonyokban és elősegítette a feudális viszonyok további megerősödését és fejlődését. A parasztok végleges földhözköttését Oroszországban is az államhatalom valósította meg. Ebből természetesen nem következik az, hogy a feudális felépítmény megelőzi alapját - amint ezt Sz.V. Juskov állította.

Ez vonatkozik a kapitalizmus létrejöttére is. Mint tudjuk, a feudalizmus méhében nemcsak az új termelőerők sarjadnak ki, hanem az új termelési viszonyok is. Ezen az alapon Sombart például azt állította, hogy a 17-18. századi forradalmak teljesen feleslegesek voltak, mert a kapitalizmus fejlődése nem ezektől függött. Ezzel szemben maga Sombart is elismeri, hogy csak az államhatalom semmisíthette meg a jobbágyrendszert, a robotot, a földbért, stb., számolhatta fel teljesen a földközösségeket, törölkötte el a régi nemesi kiváltságokat, szüntethette meg a céhrendszert, a legkülönfélébb monopoliumpokat és kiváltságokat, a belső vámokat, vezethetett be egységes vám- és pénzrendszert, teremthette meg a biztonságot a kereskedelem számára, és foganatosíthatott egyéb hasonló rendszabályokat, amelyek nélkül lehetetlen lett volna a kapitalizmus szabad fejlődése. Ahhoz, hogy a kapitalizmus a feudalizmus méhében rejlő termelési módból uralkodó termelési mód váljék, elsősorban arra volt szükség, hogy a burzsoázia kezébe ragadjon a politikai hatalmat, alárendelt osztályból uralkodó osztállyá legyen. Ezt pedig csak politikai forradalom útján érthette el.

A politikai forradalmat azonban csak tudatosan, meghatározott követelményeknek megfelelően lehet végrehajtani. Ebből következik a társadalmi tudat nagy szerepe és jelentősége. A marxizmus-leninizmus nem tagadja a társadalmi eszmeeknek a társadalom fejlődésében betöltött szerepét, sőt hangsúlyozza azt. Míg a régi, reakciós eszme és az ezeknek megfelelő intézkedések, amelyek a maguk összességében a társadalom felépítményét alkotják, reakciós szerepet játszanak, gátolják a társadalmi fejlődést, addig az új, forradalmi eszme rendkívül fontos haladó szerepet töltenek be, az élenjáró osztály köré tömörítik a tömegeket és mozgósítják azokat a fennálló viszo-

nyok forradalmi átalakítása érdekében. Az élenjáró társadalmi eszének és az ezeknek megfelelő intézmények nélkül lehetetlen a társadalom anyagi élete megérett követelményeinek kielégítése. Az élenjáró társadalmi eszének szerepe és jelentősége abban áll, hogy többé-kevésbé pontosan visszatükrözik a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek követelményeit és arra indítják az embereket, hogy a társadalmi feltételeket ezekkel az objektív követelményekkel hozzák összhangba. És minél pontosabban tükrözik ezt vissza, annál jelentősebb lesz a nézetek adott rendszerének szerepe.

Magától értetődik, hogy egyetlen kizsáknányoló osztály sem ismerhette fel teljesen a társadalmi fejlődés objektív törvényeit, elsősorban a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti kötelező összhang törvényét. Ezt a törvényt először Marx tárta fel. Ennek ellenére az emberek ezt a törvényt már hosszú évszázadokon keresztül felhasználták, sőt nem is teljesen öntudatlanul. Való igaz, hogy az emberek a gyakorlati életben a természet és a társadalom számos törvényét felhasználják, bár nem ismerik ezeknek lényegét, de látják külső megjelenési formájukban. Így például az emberek a tüzet sokkal korábban felhasználták, még mielőtt az égés törvényeit felfedezték volna. Eppen így áll a helyzet a gazdasági törvényekkel is. Ha az emberek nem is ismerik magát az objektív törvényt, de mindig jól ismerik külső jelenségeit, hiszen ezekkel állandóan találkoznak a gyakorlati életben és ezek visszatükröződnek az emberek érdekeiben. Az objektív gazdasági törvény követelményei visszatükröződnek egy meghatározott társadalmi osztály érdekeiben, ez az osztály e követelmények megvalósításáért küzd, ha nem is igen tudja, hogy melyek osztályérdekeinek feltételei.

A burzsoázia és ideológusai a burzsoá forradalmak idején nem ismerték és nem is ismerhették a termelési viszonyok és a termelőerők közti feltétlen összhang törvényének lényegét. De kitűnően láthatták e törvény külső megjelenési formáit, látták, hogy a feudalizmus méhében kisarjadt új termelőerők nem férnek el a feudális termelési viszonyok keretei közt és ami a legfőbb, hogy égető érdekük e viszonyok megdöntése. Azok a követelmények, amelyeket az angol polgárság a 17. századi forradalom előestéjén előtérbe állított, mint: a váltságok és monopoliunok rendszerének megszüntetése, az adók csökkentése, a feudális szolgáltatások eltörlése, a kereskedelen és az egyéni vállalkozás szabadságának tiszteletben tartása - a polgárság alapvető érdekeit juttatták kifejezésre és egyben a termelési viszonyok és a termelőerők jellegének feltétlen összhangja törvényének objektív követelményeit is visszatükrözték. A polgárság által teremtett új felépítmény elősegítette a kapitalista alap kialakulását és megerősödését. A polgárság csak a politikai hatalom segítségével tudta megadni a kegyelemdőfést a feudalizmusnak és megszilárdítani a kapitalista rendszert.

De a burzsoázia a termelési viszonyok és a termelőerők

jellege közti feltétlen összhang objektív törvényét csak olyan mértékben használta fel a társadalom érdekében, amilyen mértékben a társadalom érdekei egybeestek az ő saját osztályérdekeivel. Ez az egybeesés távolról sem volt teljes és elég rövid ideig tartott. A burzsoázia felépítményét már a polgári forradalom során a proletariátus ellen fordítja. Alig jött létre Angliában a polgári köztársaság, 1649 márciusában máris olyan hivatalos utasításokat adnak a bírácoknak, hogy kiméretlen harcot folytassanak mindennemű "törvénytelen összejövetelék, sztrájkok és rendzavarások" ellen, különösen "ha iparúzők, munkások és szolgák beszélnének össze, hogy milyen bért fogadjanak el és ne dolgozzanak kisebb bérért."/29/ Ugyanigy a francia burzsoázia is már a forradalom kezdetén elvette a Le Chapelier törvény segítségével a munkásoktól a csak nemrég kivívott egyesülési jogukat.

Azok a határok, amelyeknek keretén belül a kizsákmányoló osztályok a gazdasági törvényeket felhasználják, szükségszerűen rendkívül korlátozottak. A felépítmény szerepét a társadalom fejlődésében teljes mértékben az a viszony határozza meg, amely a termelőerők és a termelési viszonyok között fennáll. Mint tudjuk, a felépítmény nincs közvetlen kapcsolatban a termelőerőkkel, hanem csak az alapon azaz a termelési viszonyokon keresztül. Ezért addig, amíg a termelési viszonyok megfelelnek a termelőerők jellegének, a felépítmény haladó szerepet játszik a társadalom fejlődésében, az objektív gazdasági törvényeknek megfelelően működik. Mihelyt azonban a termelési viszonyok kezdenek elmaradni a termelőerők fejlődése mögött, gyökeresen megváltozik a felépítmény szerepe, a felépítmény a termelőerők fékjévé válik. Az uralkodó osztályok által uralmuk alátámasztására kiadott jogi törvények kibékíthetetlen ellentmondásba kerülnek az objektív gazdasági törvényekkel és még nagyobb zűrzavart keltenek az ösztönösen fejlődő társadalomban.

Hogy milyen tehetetlen a reakciós uralkodó osztály és felépítménye az ösztönösen működő gazdasági törvényekkel szemben, erre a legjobb példa a modern kapitalista társadalom. A kapitalista termelési viszonyok már régóta nem felelnek meg a kifejlődött termelőerőknek és gátolják további fejlődésüket. A burzsoázia érdekei gyökeresen eltérnek a társadalom zömének érdekeitől. A burzsoázia csak politikai felépítményére támaszkodva tudja fenntartani osztályuralmát, de nem tudja kiküszöbölni a kapitalista formáció objektív törvényeinek hatását, amelyek szakadatlanul rohamozzák a kapitalista rendet és egyre közelebb hozzák menthetetlen pusztulását. A kapitalizmus által kihívott antagonisztikus ellentmondásokat csak a proletariátus szocialista forradalma oldhatja meg.

A proletariátus gyökeres különbsége mindazokkal az osztályokkal szemben, amelyek valaha is fordulatot tudtak teremteni

---

29/ Serjeant Thorpe, Judge of Assize for the Northern Circuit, his Charge... "Harleian Miscellany," II.köt.London,1649.9.1.

a termelési viszonyokban, abban rejlik, hogy a proletariátus osztályérdekei alapján és lényegében egybeesnek a társadalom túlnyomó többségének érdekeivel és elsősorban a parasztság érdekeivel. A proletárforradalom győzelme azt eredményezi, hogy megszűnik az embernek ember által való mindenfajta kizsáknányolása, míg a kizsáknányoló osztályok forradalmi csak azt eredményezték, hogy a kizsáknányolás egyik formáját egy másik váltotta fel.

A proletariátus osztályharca, mint egyébként minden más osztály harca is, fejlődésében számos szakaszon ment át. Már a kapitalizmus hajnalán indult meg, mint ösztönös, tudattalan mozgalom, amikor a munkások egész dühe nem a kapitalista rend ellen, hanem az egyes üzentulajdonosok, sőt a kapitalista technika ellen irányult. A munkások nem értették meg a kapitalista társadalom fejlődéstörvényeit, hanem sivár sorsuk forrását az új gépekben látták, és ezért arra törekedtek, hogy a gépeket összerombolják és visszatérjenek a régi, kézműipari állapotra. A kizsáknányolt osztálynak ez a kísérlete, hogy a régi, pusztulásra ítélt fornákra támaszkodják, feltétlenül kudarcra vezetett. Ekkor a munkások a kapitalista termelés törvényeinek számukra vesztes következményekkel járó hatásának legalább valamelyes korlátozása érdekében szakszervezeteket és más társadalmi szervezeteket kezdenek alakítani és harcot indítanak a munkabér felemeléséért, a napi munkaidő csökkentéséért, stb. Ez a gazdasági harc azonban csak igen gyér eredményeket tud felmutatni, nem semmisíti és nem is semmisítheti meg a kapitalista kizsáknányolást, mint olyat. A munkásosztály csak osztályöntudatának megérlelődése mértékében, a kapitalizmus antagonisztikus ellentmondásainak felismerése során jut el a szocialista forradalom eszméjéhez, amely forradalom megvalósítása őt és vele együtt az egész emberiséget felszabadíthatja a kizsáknányolás alól.

Ahhoz azonban, hogy a munkásosztály tudatosan legyen képes felhasználni saját érdekében az objektív gazdasági törvényeket, előbb fel kell ismerni és tanulmányozni kell azokat. Ennek megvoltak a maguk kézenfekvő társadalmi előfeltételei: a munkásosztálynak létérdeke, hogy helyesen ismerje fel az objektív törvényeket, mert osztályérdekei egybeesnek a társadalmi fejlődés objektív tendenciájával. De a munkásosztály maga, amelyet a burzsoázia tudatosan tudatlanságban tart, megfoszt a kulturában, a tudásban való részesedéstől, sokaig sötétségben tévelygett, míg kidolgozta a tudományos világnézetét. Marx és Engels felbecsülhetetlen segítséget nyújtott a proletariátusnak, felfegyverezték a társadalom fejlődéstörvényeinek tudományos elemzésével, megnagyarázták saját történelmi szerepét, amelyre ösztönösen eddig is törekedett, de amelynek mind- eddig nem ébredt tudatára. A marxizmussal végül is létrejött az a világnézet, amelyre olyan nagy szüksége volt a munkásosztálynak és amely utmutató csillagává vált forradalmi harcában.

A marxizmus tudományos elméletének alapján alakultak

meg a forradalmi kommunista pártok, amelyek a munkásmozgalomban szocialista tudatot visznek be és a forradalmi úton vezetnek. A társadalmi fejlődés törvényeinek mélyreható ismerete és e törvények felhasználása a társadalom érdekében lehetőséget nyújtottak pártunknak, hogy sikeresen tudja vezetni a szocialista forradalmat és hogy fel tudja építeni a szocialista társadalmat a Szovjetunióban. Pártunk egész története: a marxizmus-leninizmus a gyakorlatban. A Kommunista Párt a marxi-lenini elméletet követve kidolgozta a helyes politikát, amely visszatükrözi a társadalom anyagi létének fejlődési szükségleteit és a nép alátvető érdekeit.

A termelési eszközök társadalmi, szocialista tulajdonának győzelme a történelemben először valósította meg, hogy a társadalom az anyagi termelés felett tudatos ellenőrzést gyakorolhasson. Ezzel az ösztönösség tényezőjét társadalmi fejlődésben a minimumra korlátozta. Az objektív gazdasági törvények egyáltalán nem vesztették el szükségyszerű voltukat, de nem mint vak szükségyszerűség, hanem mint felismert szükségyszerűség működnek. Az e törvények ismeretével felfegyverzett emberek most először váltak saját viszonyaik uraivá. A kizsákmányoló osztályok megsemmisítése és a szovjet társadalom erkölcsi-politikai egységének létrehozása azt eredményezte, hogy az objektív gazdasági törvények felhasználása nálunk nem osztályharc útján, hanem következetesen és tervszerűen, az egész társadalom érdekében történik.

A szovjet nép érdekei egységesek és megbonthatatlanok, a szocializmus gazdasági alaptörvényének követelményeit tükrözik vissza. Ezért a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondások a szocialista társadalomban nem nőnek át konfliktusba, hanem az objektív szükségyszerűség felismerése alapján a társadalom részéről idejében nyernek megoldást. Ezzel kapcsolatban óriási mértékben nő a szocialista felépíténiény aktív, alkotó, átalakító szerepe. A szovjet állam az emberiség történetében az első, amely a szocializmus gazdasági törvényeinek követelményeiből kiindulva tudatosan képes vezetni a társadalmi gazdálkodást a szovjet nép érdekében.

N. M. DRUZSINYIN:

A termelőerők és a feudális termelési viszonyok
közti konfliktus az 1861. évi reform elő-
estéjén.

/ Voproszi Isztorii, 1954. 7. sz. /

Дружинин Н.М.: Конфликт между производительными силами и феодальными отношениями накануне реформы 1861 года.

Oroszország áttérése a feudális rendszerről a kapitalista rendszerre, ez egyike a történettudomány nagy problémáinak. Ha nem fogjuk fel helyesen azt, hogy milyen fordulópontot jelentett ez a történeti folyamatban, akkor nem nyerhetünk világos képet a kapitalista fejlődés sajátosságairól és a szocialista forradalom előfeltételeiről Oroszországban. De ennek a problémának a módszertani felvetése a szovjet tudósok munkáiban számos lényeges fogyatékoságban szenvedett. A történészek általában nem vették eléggé figyelembe Marxnak azt az alapvető tételét, hogy a társadalmi formációk minden átváltása a termelőerők fejlődése és az uralkodó termelési viszonyok közötti kieleződő összeütközés eredménye. Formálisan ugyan hangoztatták és elismerték ezt a tételt, de nem tekintették ezt a kutatás központi feladatának, és nem tették a konkrét történeti anyag kutatásának alapjává. Nem dolgozták ki azt a rendkívül fontos kérdést, hogy milyen hatást gyakorolt egymásra a társadalmi termelés két oldala az 1861. évi reform előestéjén, és ezért a feudalizmusról a kapitalista rendszerre való áttérés problémája helytelen, egyoldali megvilágításba került./1/

- - -

A termelés megváltozása és fejlődése mindig a termelőerők változásaival és fejlődésével és elsősorban a termelőeszközök változásaival és fejlődésével indul meg. Ezért mostani elemzésünkben abból fogunk kiindulni, hogy milyen fejlődésen mentek keresztül a termelőerők a jobbágyrendszer eltörlését megelőző utolsó évtizedek alatt. Ilyen esetben a történésznek egyformán számba kell vennie a "termelőerők" fogalma alá tartozó összes elemekben beállott változást: tehát egyrészt, hogy milyen új munkaeszközöket fedeztek fel, alkalmaztak ill. tökéletesítették az iparban és a mezőgazdaságban és másrészt pedig hogyan fejlődtek az embereknek a termelőeszközöket mozgásba hozó és az emberi munka termelékenységét fokozó termelési tapasztalatai és munkamódszerei./2/ Ezért ugyanolyan mértékben kell tanulmányozni a mezőgazdaság terén a földművelési módszerekben beállott változásokat, a mesterséges öntözést, a talajlecsapolást, a trágyák alkalmazását, mint azt, hogy miként

tökéletesítették az ipari üzemekben a nyersanyag kitermelésének és feldolgozásának technikai eljárásait.

Egészen a legutóbbi időkig az a felfogás uralkodott, hogy a reform-előtti Oroszország rendkívüli módon el volt maradva, úgyhogy szó sem lehetett önálló technikai találmányokról, ill. újításokról. Az volt az általános nézet, hogy a despotizmus és a jobbágyrendszer körülményei között elfojtotték a technika terén mutatkozó minden szabad vizsgálódást. A közgazdászok és a technika-történészek legutóbbi kutatásaikban megcáfolták ezt a felületes antidialektikus felfogást. A különböző lakossággal és felmérhetetlen erőforrásokkal rendelkező országunkban az elnyomó rendszer ellenére is szakadatlan, kitartó, gyakran önfeláldozó harc folyt az új, haladó kezdeményezések érvényre juttatásáért. A szellemi élet fáradhatatlanul lüktetett nemcsak a szellemi élet magaslatain, az irodalom, a művészet és a publicisztika terén, hanem a gazdasági építés mélyében is szoros kapcsolatban állva az ipari és a mezőgazdasági gyakorlattal. A különböző termelési ágakban számos felfedezést tettek nemcsak a tudósok és mérnökök, hanem az egyszerű mesterek, munkások és parasztok is. Ezek az erőfeszítések rendszerint áthághatatlan akadályokba ütköztek és így még azelőtt félbeszakadtak, mielőtt gyakorlati eredményekhez vezethettek volna. Sok felfedezés más kutatók kincsévé vált és így csak megtornékenyítette a technikai újítások további fejlődését, de olyan felfedezések is voltak, amelyeket bevezettek a gyakorlatba, és így az ország termelőerőiben beállott fejlődés alapjaivá váltak.

A szakadatlan előrehaladás különösen a nagyiparban és a közlekedésben mutatkozott meg szembeszökően. Míg a 17-18. században kibontakozott a nagymanufakturák építése és eredmények mutatkoztak a technikai munkamegosztás terén, addig a 19. században először csak szórványosan, majd mind szélesebb tért nyerve megindult a nagyipari termelés gépi bázisának megteremtése. Elől járt ebben a széles belső piac számára szabad bérmmunkával dolgozó textil- és főként a pamutipar. Az ipari technika előrehaladása megindította az ipari forradalmat, amely a negyvenes-ötvenes években vált szembeszökővé. A szovjet kutatók eredményei szerint a reform idejére a pamutfonóipar teljes egészében és a kartonnyonóipar tulnyonórészben már gépi erővel dolgozott. Kisebb mértékben valósult meg a géposítás a pamutszövésben és a selyen- vászon- és gyapjuszövésben.

A textilipar átalakulását elősegítette az a körülmény, hogy felhasználták azoknak a nyugateurópai országoknak a technikáját, amelyek előbb kerültek az ipari forradalom szakaszába. Oroszország 1840-ben 1,010.000 rubel értékben 1850-ben pedig már 2,685,000 rubel értékben hozott be gépeket és felszerelést külföldről. A külföldi gépek bevezetése mellett Oroszországban is szerkesztettek fonó- szövő- és selyenbonolyító gépeket és ezeket is felhasználták a termelésben. A negyvenes-ötvenes évek folyamán Oroszországban felfedezték a cukorfőzés tökéletesített eljárását /amelyet akkor még nem ismertek Nyugat-Európában, mint például a cukorrépa forró és hideg uton történő kilugozásának javított módszerét/ és olyan papiripari gépeket állítottak a termelésbe, amelyek 50 %-kal emelték a termelést./3/ A robot-

munkával dolgoztató bányaiipar elmaradt a könnyűipar fejlődése mögött, de itt is lerakták az új, kapitalista technika alapjait. A kék uráli kohóban a primitív frissítő eljárást felváltotta a kavarós eljárás; "forrószelet" alkalmaztak és tökéletesített hengerversorokat állítottak munkába; Anosov tehetséges mérnök kezdeményezésére bevezették a kiváló minőségű acélfajták gyártását./4/

A munkaeljárások gépesítése során új, gépi hajtóműveket kezdtek alkalmazni. A lövontatású meghajtást és a vizikereket felváltotta a gőzgép, a komplikált viziturbinák, az elektromotor első mintái. Míg a 18. században Polzunov zseniális találmányát nem tudták értékelni és alkalmazni a kortársai, addig a 19. század elején az egyre jobban fejlődő ipar követelő szükséglete nyomán újabb önálló kísérleteket végzett Sztjepan Ilvinnov és Jefim Cserepanov a gőz alkalmazására. A negyvenes-ötvenes években a gőzgép megjelent az egykori uráli üzemekben, valamint a textil- és a cukorfőző iparban is. Ignatyij Szofronov uráli gátmester volt az első, aki Oroszországban viziturbinákat állított fel az alapajevi, irbitszki és nyejvo-sajtanszki gyárakban, és B.Sz. Jakobi a nagy tudós folytatott Oroszországban először kísérleteket arra vonatkozólag, hogy miként használható fel az elektronos erő a hajózásban./5/

A gőzgép elterjedése utat tört a közlekedés technikai tökéletesítésében is. Ezen a téren Jefim és Miron Cserepanov orosz mestereket illeti meg az elsőség, akik 1833-ban a nyiznyij-tagili gyár iparvágányán az első mozdonyt üzembe állították. Az orosz vasúthálózat kiépítésében a carszkojeszelei és a moszkva-pétervári vasútvonal volt a kiindulópont a harmincas-negyvenes években. Még szembeszökőbbek voltak az orosz gőzhajózás sikerei. Rendszeres gőzhajójáratok közlekedtek a harmincas években a Balti és a Fekete-tengeren, a negyvenes években pedig a Volgán, az Okán és a Kázmán./6/

Ezzel egyidőben tökéletesítették a hírközlést is. P.L. Silling fáradozásai eredményeképpen lefektették a táviró-összeköttetés alapjait, 1839-ben pedig a B.Sz. Jakobi munkája nyomán megépítették az első táviróvonalat Pétervár és Carszkoje Szeló között. És végül meg kell említenünk, hogy a természet erőit a világítás terén is legyőzték. A 19. század ötvenes éveinek elején folytak az első kísérletek az elektronos ivilámpák alkalmazására Péterváron és Kazánban./7/

A munkavégző műveletek gépesítése, a gőzgép bevezetése, a vasúti és hajóközlekedés megszervezése és más technikai vívmányok olyan újabb, még magasabb színvonalra emelték a termelőerőket, amely már nem a feudális korszaknak, hanem a kapitalista korszaknak felelt meg. Ezeket a sikereket két úton érték el. A termelőerők fejlesztésének problémáján megfeszített erővel gondolkodtak az orosz szaktudósok, másrészt pedig a munkástömegekben is magasra csapott a feltalálói kezdeményezés. P.L. Csobisev, a zseniális matematikus, elméleti kutatásai nagyszerű alapot adtak az új gépi technikának, de nem ez volt az egyetlen

általánosító munka. Számos monográfia, segédlet és utmutató jelent meg ebben a korszakban, és ez felfegyverezte a gyakorlati dolgozókat az új termelési eljárások módszereivel. Példaként megemlítünk ezek közül néhányat: A. Ozjerszkij "A gyapotról és a pamutfonásról" /1833/, I. Geraszimov "Szövézeti gyakorlati és elméleti irányelvek" /1849/, A.I. Hornyev "A technikai kémia" stb./8/

A teoretikusok tudományos következtetései az ipari munka gyakorlatára és többek között az autodidakta munkások tárlalmányaira és felfedezéseire támaszkodtak. V.V. Danyilevszkij, N.J. Kanarszkij, B.I. Mitropolszkij és a technika történetével foglalkozó más tudósok kutatásai kiderítették, hogy az ország minden részén egész sora dolgozott az ilyen feltalálóknak, akik komoly hatást gyakoroltak a termelés megjavítására. 1843-ban Iván Mazin művezető Moszkvában feltalált egy tökéletesített posztószövőszéket, 1853-ban Fjodor Komarov, a Jugov-gyár mestere és Kozma Zaharov segédmester új eljárást dolgoztak ki a réznek a réztartalmu nyersvasból való kioldására; 1854-ben Ivan és Fjodor Szosznyin jaroszlavi parasztek bevezették a votkai gyárban azt az eljárást, hogy vasróból vasat nyerjenek, stb./9/ Az ilyen autodidakta feltalálók kiváló képességei néha megukravonták a szakemberek figyelmét és módszerüket azután a korabeli sajtóban is közölték. 1856-ban a Jurjevi Mezőgazdasági Társulat tudományos folyóiratában /Zepiszki/ megjelent egy cikk egy husz éves jobbágyparasztról, Vaszilij Zajcevről, aki a tulai Batasev-gyárban dolgozott. Zajcev alig járt iskolát, nem ismerte a mechanika elméletét és mindössze nyolc hónapja dolgozott a volgai gőzhajógyárban, és mégis vállalkozott egy magasnyomású gőzgép konstruálására. Zajcev önállóan összeállította az összes rajzokat és a gyárvezetőség engedélyével teljes sikerrel meg is valósította elgondolását. Az általa szerkesztett gőzgépet igen jónak találta a felülvizsgáló szakértől./10/

Az új technikai eljárások a kisipar keretén belül hosszú évekken át felgyülemlett tapasztalatokra és munkamódszerekre épültek. A reform előtti időszakban tartott mezőgazdasági kiállításokról szóló beszámolók arról tanuskodnak, hogy szakadatlanul tökéletesítették a fizikai munka módszereit és emelték a kézműipari gyártmányok minőségét. Ebben a tekintetben különösen kiválóak iparunkról híres központi /a moszkvai, jaroszlavi, kosztromai, nyizsnyij-novgorodi, stb./ kormányzóságok. A parasztek /főleg az állami parasztek, akik a kiállítók nagy részét alkották/ évről-évre jutalmat kaptak az általuk kiállított remekbe készített ruhákért, lábbelikért, edényekért, és különböző háztartási cikkekért. Már ebben az időben megérdemelt hírnévnek örvendett a romanovói rövid-saba, a pavlovói kés, a kosztromai csipke és vászon, a vlagyimiri mitkál és karton./11/ Minél inkább elvált az ipar a mezőgazdaságtól, annál nagyobb sikereket ért el a specializálódás a kisipari termelés különböző ágaiban. A kézimunkának ezek a vívmányai magukban véve nem nőttek ki a feudális társadalom keretei közül, nem jelentettek nagy fordulatot az ipari technikában. De a

kézműiparosok termelési eljárásainak szakadatlan tökéletesedése megkönnyítette a nagymanufaktúrák létrejöttét és gyárüzemekké való fejlődését, következésképpen elősegítette az országban a termelőerők fejlődésének gyors fellendülését.

Kissé más kép tárul elénk a mezőgazdaság területén. Itt nem találkozunk olyan szembeszökő eredményekkel a természet legyűrítésének folyamatában, a régi, maradi technika továbbra is uralkodó maradt. De a feudális társadalom gazdaságára jellemző termelőerő-szintvonal emelésére irányuló tendencia világosan megmutatkozott a mezőgazdaságban is. Ez a tendencia már jóval a jobbágyrendszer válsága előtt - a 18. század második felétől - megmutatkozott és törvényszerű, elháríthatatlan jelenség erejével szakadatlanul fokozódott. Magával hozta egy új gazdasági uklad elemeit és szembeszökően megmutatkozott a haladóbb módszerekkel dolgozó földesurak birtokain. A 19. század harmincas-ötvenes éveit a mezőgazdasági társulatok fokozódó növekedésének, a mezőgazdasági sajtó jelentős felélénkülésének, a tökéletesebb földművelési és állattenyésztési eljárások megfeszített kutatásának korszaka volt. A már régebben fennálló négy társulat /a Szabad Gazdasági Társaság, a Livlandi, a Moszkvai és a Délorosz Társaság/ mellé újabb 16 társaság alakult, melyeknek több mint háromezer tagjuk volt. E társaságok tevékenysége kiterjedt a Baltikumra, Ukrajnára, a központi feketeföldi övezetre, a Volga-vidékre, a Kaukázusra és részben az északi ipari körzetekre./12/ Mind több földbirtokos előtt vált világossá, hogy a birtok jövedelmezőségének emelése érdekében be kell vezetnie a gépeket és meg kell javítani a földművelési eljárásait. A mezőgazdasági technika emeléséről folytatott viták vesztettek előbbi, elvont jellegükből; kísérleti gazdaságokat és telepeket szerveztek, külföldi mezőgazdasági felszereléseket rendeltek és alkalmazhatóvá tették ezeket a helyi talajviszonyokhoz és végül a különböző gazdasági körzetek számára alkalmasabb és kifizetődőbb hazai gyártmányú új gépeket szerkesztettek.

Az akkori gazdasági folyóiratokban részletes leírásokat közöltek a feltalált gépekről, összehasonlították minőségüket és megállapították alkalmazhatóságuk értékét és hatásfokukat. Az évenként tartott mezőgazdasági kiállításokon a gépmodelleket és magukat a gépeket nemcsak kiállították, hanem a nagyszámú látogató jelenlétében rendszeresen ki is próbálták azokat. Évről-évre nőtt a kereslet a tökéletesített felszerelés és a gépek iránt, ami elég munkát adott az Oroszország különböző vidékein működő mechanikai üzemeknek. 1830-ban Moszkvában a Butyenyov testvérek megnyitották üzemüket, amely rövidesen széles körben ismertté vált és ez nem volt az egyedüli. Versenyeztek vele a moszkvai Vilson és Petrovskij gyár, a livlandi Vernan és Rozenkranc gyár, a krenencsugi Potyonkin gyár, a rjazanyi Jablonskóv-féle üzem, a Sunon gyár stb. Egyes földbirtokosok mechanikai műhelyeket rendeztek be birtokaikon és ellátták mezőgazdasági gépekkel a környező vidék megrendelőit. Néhány ezek az üzemek elég nagy méretűek voltak. Például Kandiba csornyai-

govi birtokán működő üzen 100 munkást foglalkoztatott, Potyomkin krenoncsugi üzene pedig 200-at. Mindkét üzen mellett működtek iskolák, ahol szakképzett mestereket képeztek ki. Választék tekintetében sok üzen színvonalán nem maradt el a Butyenyov gyár mögött. Egyre tökéletesítették a mezőgazdasági felszerelést, ekékből, gyonirtókapákból, gereblyékből különböző kombinációjú munkagépeket szerkesztettek és emellett még számos olyan gépet készítettek, amelyek felváltották a fizikai munkát és jelentősen meggyorsították a mezőgazdasági munkát, így pl. cséplőgépeket, szelölőrostát, osztályozógépet, vetőgépeket különböző növények számára, szecskevágót, zabdarálót, lennagtisztítót, répvágót, stb.

A negyvenes években több gépüzem volt mint a harmincas években, és a következő évtizedekben számuk mégjobban megnövekedett. A jobbágyrendszer eltörlése előtti időben 1853-ban a Butyenyov-gyár 140.000 rubel értékben adott el gépeket és szerszámokat. A Butyenyov és Vilszon-féle gyárak nyomatásban közzétett mérlegeiből ítélve, gyártnyaraik nemcsak Ukrajna, a Volgavidék és a feketeföldi övezet termékeny vidékein találtak gazdára, hanem az iparvidékeken, a moszkvai, jaroszlavi, vlagyimiri, kozstromai, stb. kormányzóságokban is./13/ A hatvanas évek elején végezték az első kísérleteket a gőznek a mezőgazdaság terén való alkalmazása tekintetében. Butyenyov moszkvai üzemében hetente bemutatták a lokomobil működését. L.N. Gagarin tanbovi birtokán pedig 1858-tól kezdve rendszeresen használtak egy kombinált gépet, amely lokomobil segítségével napi 200 keresztbúzát csépejt, szelelt és válogatott./14/

A 19. század harmincas-ötvenes éveiben a haladó módszerekkel dolgozó földbirtokosok a feudális háromnyomásos gazdálkodás elavult módszerét fel akarták váltani a kapitalista kor-szakra jellemző vesésforgóval. Bár Poltorackij és később M.N. Muravjov kísérletei kudarcot vallottak, de a váltásos rendszer M.G. Pavlov által megindított propagandája, a mezőgazdasági újítók megfigyelései arra a következtetésre vezették a gazdákat, hogy a földművelés radikális reformja nélkül nem lehet felemelni a földesuri birtokok jövedelmezőségét. Már a harmincas évek elején újból megkezdték a váltógazdálkodásra irányuló kísérleteket, a negyvenes-ötvenes években pedig a Baltikum mintájára folytatott új mezőgazdasági módszereket nemcsak Moszkva vidékének kimerült homokos-agyagos talaján kezdték alkalmazni, hanem a délvidék termékeny feketeföldjén is./15/ Mind szélesebb körben kezdett elterjedni a takarmányvetés. A here, a lucerna, a baltacim és más takarmánynövények szebbnél-szebb mintapéldányai a mezőgazdasági kiállítások szokásos kiállítási tárgyává váltak. A mezőgazdasági kiállításokon összehasonlították a buza, a rozs és az árpatermesztés különböző kísérleteinek eredményeit és a legjobb eredményeket megjutalmazták.

Az uralkodó gabonafélésegeken kívül különböző, eddig alig termesztett növényeket kezdtek meghonosítani. A negyvenes-ötvenes években nagy teret kezdett elfoglalni a burgonya, amely

nemcsak élelmezésre, hanem ipari feldolgozásra is került. A cukorrépa szilárd helyet foglalt el Ukrajna és a központi feketeföldi övezet kormányzóságaiban. A dohány és a kukorica nagy jelentőségre tett szert a Fekete tenger vidékén. Hatalmas térségeket vetettek be napraforgóval, nákkal, nádiával és más olajos növényekkel. A selyemhernyótenyésztés a Krakáuzson-tulról és a Fekete tengernelléki vidékekről kezdett áttérjedni a feketeföldi övezetbe, sőt a központi iparvidékre is. Az ország különböző körzeteiben megindult a festőbuzér és a gyógynövények termelése. Elég szép sikereket ért el a kertészet, különösen a szőlészet a Krin déli partján. A Baltikumban, a Fekete tenger vidékén és a szarstovi kormányzóságban kezdték bevezetni az öntözéses gazdálkodást. Pétervár környékén a csarák kiszáritásához fogtak és megindították a rétgazdálkodást./16/

A talaj intenzívebb kihasználása mellett némi előrehaladás mutatkozott az állattenyésztés területén is. Rendszeresen folytatták a 18. században kitenyésztett holmogori szarvasmarha minőségének emelését, egyre szélesebb körben terjedt el a finomgyapjas juhok tenyésztése, új kísérleteket folytattak keresztezés útján való fajtanemesítésre. Pl. a déli sztyeppevidéken fekvő földbirtokokon sikeresen keresztezték az ukrán szarvasmarhát az angollal./17/

A termelőerők fellendülése nemcsak a földesuri birtokokon ment végbe, hanem a parasztagadásokban is. Bár a falusi termelők nagy részénél uralkodók maradtak az évszázados szokások, mégis hiba lenne azt állítani, hogy nem történt semmiféle haladás a parasztok között technikai elgondolások tekintetében. A paraszt most is, úgy mint azelőtt, rendszerint maga készítette szerszámait, szánbavéve saját gazdasága természeti és gazdasági feltételeit. A jareszlavi faeke /koszulja/ lényegesen különbözött a belorussz faekétől/szoha/, és egyik sem volt hasonlós az ukrán ekéhez. A gyakorlati megfigyelések arra indították a parasztokat, hogy különböző tökéletesítéseket hajtsanak végre a felszerelésükön, a csoroszlya beállításán, a pálcák elhelyezésén, stb. Hasonló tökéletesítéseket igyekeztek fogaratosítani a boronák, faszák készítésénél, a vizinalnok és gátak építésénél is. A negyvenes-ötvenes évek mezőgazdasági kiállításain több olyan tökéletesített munkaeszközt és modellt mutattak be, amelyet helybeli falusi mester készített. A kincstári parasztok, akik szabadabban rendelkeztek munkaerejükkel, gyakrabban állítottak ki ilyen tárgyakat, az állami falvak tehetősebb rétegei pedig, amelyek több szabadidővel és anyagi eszközzel rendelkeztek, még előbbre voltak, a különböző mezőgazdasági gépeket a helyi feltételekhez alkalmazták./18/

Ritka volt az olyan kiállítás, ahol ne mutattak volna be paraszti találmányokat, újításokat. Az 1845-ös kiállításon Velikojeben kiállítottak egy Harlampij Alekszejev nevű parasztember által készített tilolónasínát. Az 1849-es lebegyánszki kiállításon Vaszilij Szaprikin állami paraszt cséplőgép-, szelelőrosta- és vizinalom modelleket állított ki. Az 1850. évi krole-

vecki kiállításon benutattak egy selyem igombolyítására szolgáló csévért, amelyet Szemjon Belouszov paraszt készített. Az 1854. évi vjatkai kiállításon szerepelt Andrej Hitrin paraszt szénakaszáló gépe, stb. A nemesített rozs, buza, árpa, takarmánynövények és olajosmagvak mintái mellett láthattunk köleshántót, zuzót, viaszütő, vizenelő gép és turbinás malom modelljét. Néhány feltaláló hivatalos kitüntést is kapott. Pl. 1845-ben a Hitrov fivérek, két Durgyin faluból /Jaroszlavi kormányzóság/ szármaszó állami paraszt kitüntetést kapott egy általuk feltalált szénakaszalógépért, amely egyetlen egy kezelő segítségével 8 óra alatt egy 5 gyeszjatyinára terjedő területen kaszálta le és szórta szét a fűvet./19/

Néhány paraszt tökéletesítette a földművelési eljárást is. Az 1850. évi vjatkai kiállításon a legnagyobb díjat, egy Makar Makszinov nevű helybeli paraszt nyerte el, aki gyönyörű szentermést és kéréket állított ki zabból, árpából és rozsból. Makszinovnak 66 gyeszjatyina földje volt, ebből 31 szántó, 15 szénakaszáló és 2 gyeszjatyina gyümölcsös. Gazdaságának többi részét konyhakert, szarvasmarha-istálló és más gazdasági épületek, hombárok, aklok, ólak, tanyésztálló lovak számára, stb. foglalták el. Makszinov földjein váltógazdálkodást folytatott, háromfajta rozst, négyfajta árpát és zabot, kétfajta buzát és lent vetett. A jól trágyázott földet gépekkel és tökéletesített szerszánokkal művelte meg. De nem az volt az egyetlen észszerűsített parasztgazdaság, ilyen vállalkozói típusu gazdaságuk volt más gazdag parasztoknak is a moszkvai és a jaroszlavi kormányzóságban és a külföldi telepéseknek a tauriszi kormányzóságban. Egyes körzetekben sikeresen fejlődött a paraszti állattenyésztés. Mikor az ötvenes években Asztajfjev és Cellinszkij, a kormány által kiküldött agronomusok megismerlésték az arhangelszki kormányzóságot, meglepte őket a helyi parasztság találékonysága. A parasztok tökéletesített módszert alkalmaztak nemesített borjak tenyésztésére és ezzel megelőzték a nyugateurópai agronomia eredményeit. Megérdemelt hírnévnek örvendettek ebben az időben a Romanov-Boriszoglebi körzet parasztok által tenyésztett juhai és a voronyezsi kormányzóság parasztgazdaságaiban nevelt igazlovak./20/

Az uralkodó nemesi mezőgazdasági módszerekhez viszonyítva ezek az újítások igen kis hányadot tettek ki, de mindenestre arról tanuskoztak, hogy küszöbön áll a fordulat. A termelőerők előbbi szintje már nem elégíti ki a haldó gazdák követelményeit és - ha lassan és nagy kihagyásokkal is - kezdi átadni helyét az emberi munka profésztitációi által már elért magasabb színvonalnak.

Igy a 19. század harmincas-ötvenes éveiben jelentős fellendülést tapasztalhatunk a város és a falu termelőerőinek fejlődésében. Az ipar területén ez a fellendülés egész iparágakra kiterjedt és így az ipari forradalom kezdeti stádiumává vált. A mezőgazdaság területén ezeknek az újítóknak a száma nem volt nagy, az új technika hívei, akik anyagi befektetéssel újításokat kezdeményeztek a földművelésben és az állatte-

nyósztásban, a földbirtokosoknak mintegy 3 %-át tették ki, /21/ az egyszerű parasztok közül pedig még kevesebb ujitó került ki. De mind az iparban, mind a mezőgazdaságban világosan kirajzolódtott a termelőerők fejlődési folyamatának fő irányvonala: a gépek és új észszerűsítő termelési módszerek rendszeres alkalmazása. Az új kezdeményezések mindkét termelési ágban az előző fejlődés törvényszerű eredményei voltak; megmutatták azt a legnagyobb színvonalat, amelyet a természet erőinek lebirásában elértek és egyben szöges ellentétbe kerültek a hagyományos feudális technika maradi módszereivel. A gépek bevezetése minőségileg új szakasz volt a termelőerők fejlődésében. Ez a szakasz különböztette meg a jobbágyrendszer eltörlése előtti utolsó évtizedeket az egész megelőző időszaktól. Az új technika és az új munkamódszerek nem voltak összeegyeztethetők a feudális-jobbágytartó rendszerrel és így mélyreható átalakulást kellett kiváltaniuk a társadalmi viszonyokban.

- . -

Már a kétkézi munka alkalmazása idején az egyszerű kooperáció, és még inkább a manufaktúra előfeltétele az, hogy egyes tőkészek kezében jelentős termelési eszközök koncentrálódnak és olyan szabad munkások legyenek, akik a tőkének eladják munkacrezüket. Tehát "a kooperáció - mint Marx mondja - a tőkés termelési folyamat sajátos formájának tűnik, ellentétben az elszigetelt önálló munkások vagy akár kisnестerek termelőfolyamatával." /22/

De bizonyos történeti feltételek között az egyszerű kooperáció és a technikai munkamegosztás megjár a közvetlen termelőnek a tulajdonostól való feudális függőségével. Így volt ez Oroszországban a 17-18. században a földesuri és a possze szzionális vállalkozásokban, amelyek a jobbágyparasztok és helyhez kötött munkások robotmunkája révén működtek. Ilyen átmeneti termelési forma, amely ellentmondó módon párosítja a tőkés technikát a feudális kizsákmányolással, bizonyos ideig egymás mellett működhet és fejlődhet a tisztán tőkés típusú műhelyekkel és manufaktúrákkal. Csak a gépek felfedezése és bevezetése már halálos csapást a nagyipar é korcs formáira és ezzel kedvező feltételeket teremt a jobbágytartó mezőgazdaság felszámolásához.

A gépi termelésnek a széles elterjedéshez három fő feltételre van szüksége: 1/ hogy a vállalkozónak érdeke legyen a termelékenyebb technikára való áttérés, 2/ pénztőkének kell rendelkezésre állania a gépek beszerzéséhez, 3/a közvetlen termelőnek olyan munkakészséggel kell rendelkeznie, amelyet a bonyolult mechanizmusok megkövetelnek. Ezek a feltételek összeegyeztetetlenek voltak a feudális társadalmi rendszerrel, a piac szűkkörűségével, a tőke hiányával és lassu körforgásával, a földbirtokosok és ipari vállalkozók monopóliumaival, a jobbágyparasztok elnyomottságával és tudatlanságával. Csak az egymással szabadon versengő és a bormunkások munkáját kizsákmányoló tőkészeknek volt érdeke a relatív értékföllet nérvét fokozó gépek alkalmazása. Csak ezek a tőkészek rendelkeztek olyan

jelentős pénzösszegekkel, amelyeket a termelés gépesítésébe befektethettek; csak a magasabb kulturális színvonalon élő munkás volt képes a gépi munkához való készséget elsajátítani. A termelőerőknek a gépi termelés színvonalát előző fejlődése parancsolólag megkövetelte az új, kapitalista viszonyokra való áttérést.

A 19. század harmincas-ötvenes éveiben ez az okozati összefüggés elsősorban a nagyipar területén nyert éles kifejezést. A technikailag legfejlettebb textilipar ölelte fel üzemében a legnagyobb számú szabad bér munkást. Másrészt pedig minél elmaradtabb volt egy nagyipari ág technikája, annál tovább maradtak fenn a robotmunka elmaradt formái. Ilyen volt az Ural bányáipara, amely lényegében megőrizte a 18. század elavult technikáját és még most is a jobbágyi és possesszionális munkásokkal dolgozott. A gépek fokozatos bevezetésének 35 éve /1825-1860/ alatt a szabad bér munkások száma a feldolgozó ipar területén 3,7-szeresére nőtt és 1861-ben ezeknek a munkásoknak a száma 430.000 volt 565.000 munkás közül /azaz az összlétszámnak több mint 76 %-át tette ki./23/

Az új, tőkés viszonyok fejlődését közvetlenül biztosító feltétel volt az eredeti felhalmozás folyamata, amely Oroszországban legalábbis két évszázadra terjedt és amely már a 18. század második felében nagy pénztőkék képződéséhez és a munkaerőpiac kialakulásához vezetett.

Sokkal bonyolultabb volt a mezőgazdaság helyzete, amely a feudális-jobbágytartó rendszer közvetlen és igen erős befolyása alatt állt. A feudalizmus alapja a föld feudális tulajdona volt, amelyet tiszta formájában két főismérv jellemez: 1/a feudális földbirtokosok monopoljoga a földhöz, 2/e föld egyes részeinek használatra való átadása a kizsákmányolt termelőnek. Az áru-pénzforgalom fejlődése a kifejlődésben levő kapitalizmus idején megingatta a nemesi rendnek a földhöz való kizárólagos jogát. Az 1801. évi törvény szentesítette a jobbágyparasztok által sem lakott föld szabad adás-vételét. Ettől kezdve nőni kezdett a birtokosok száma, az új birtokosok a kereskedőkből, kispolgárokból és állami parasztokból kerültek ki. A fejlődés odavezetett, hogy 1858-ban Oroszország 33 kormányzóságában 268.473 parasztnak 1,113.281 gyeszjatyina föld volt a tulajdonában.

Ezenkívül a kis földtulajdonosok külön rétegeit alkották a magukat megváltott szabad szántóvetők, a "kisorosz koczák", az egytelkesek, a telepesek és végül a tehetős jobbágyparasztok, akik földesuruk nevében vásároltak földet. Ilyen módon kialakult a parasztok szabad parcellás tulajdonának egy új típusa, amely - Marx meghatározása szerint - a feudális földtulajdon bomlásából jött létre./24/

A föld azonban nemcsak adás-vétel tárgya, hanem a széles elterjedt bérleti ügyletek alapja is lett. A bérlet gyakran a kistermelők uzsorás kizsákmányolásának forrásává is vált, mert a kistermelők felemelt árért másodkézből vették

bérbe a nagytőkések szétszórtan fekvő földjeit. De voltak olyan bérlők is, akik a termékenyebb földeken vállalkozói típusu farmergazdálkodást próbáltak folytatni./25/ Sem a kereskedőknek, sem a meggazdagodott parasztoknak nem volt joguk jobbágyparasztokat tartani. Ezek azután kereskedői földművelést és állattenyésztést folytattak a vásárolt vagy bérelt földeken és arra törekedtek, hogy agronómiai újításokkal boldoguljanak, tőkét fordítottak a tökéletesített munkaeszközök, gépek és állatok beszerzésére, a legkifizetődőbb növényeket termesztették és a haladó jellegű vetést forgót alkalmazták. Az ilyen tőkés vállalkozások példája Makszimov gazdag paraszt fentebb említett vjatkai birtoka. Egy ilyen gazdaságnak már a terjedelme is megkövetelte bér munkások alkalmazását, részben egész évre, részben időnyomukára./26/ Ilyen módon a termelőerők fellendülése a mezőgazdaság területén - bármilyen korlátozottak is voltak a jelenség méretei - kiindulópontul szolgált az új, kapitalista viszonyok kialakulásához és előmozdította a robotmunkának szabad bér munkával való felváltását.

De az 1861-es reformot megelőző időszakban a jobbágytartó földesuri gazdaság sem tudott megenni külső munkások nélkül. Különösen nagy szükség volt bér munkásokra az ország déli és délkeleti körzeteiben, a "buzagyardak"-ban és az állattenyésztő gazdaságokban. E birtokok tulajdonosai nem tudták saját erejükkel megoldani a szénkakaszálást és különösen az aratást. Amikor megszikkadt a fű és megérett a szentermés, hatalmas tömeget kellett dolgoztatni a réteken és a földeken, hogy idejében elkerüljék a fenyegető veszteséget. A doni sztyeppéken, a Fekete tenger mellett és a Volga-vidéken évről-évre többszáz ezernyi parasztot alkalmaztak az északi kormányzóságokból szénkakaszálásra és kiegészítőül a széna és a szentermés begyűjtésénél. A negyvenes években egyedül a nyikolajevszki járásba /szamarai kormányzóság/ 100-120.000 ilyen kiegészítő munkás jött. Tehát egyedül az a körülmény, hogy a nagybirtokokon rátértek nagyszámú munkás egyszerű kooperációjára, létrehívta a termelési viszonyok új, tőkés formáját. De a központi fekvésű vidékeken is alkalmazták a földesurak szórványosan nap-számosokat, különösen akkor, amikor a mezőgazdasági gépekhez - a cséplőgéphez, a szelelőrostához vagy az aratógéphez - szorgalmas és értelmes munkásokra volt szükség./27/

Az állami birtokok minisztériuma által a negyvenes-ötvenes években kiküldött adóbecslő bizottságok jelentéseiből megállapítható, hogy a mezőgazdasági munkások bér munka-rendszere már meggyökeresedett a gyakorlatban Oroszország egész európai részében. Minden kormányzóságban voltak olyan parasztkategóriák, amelyeknek az elszegődés volt a kenyerük, kialakultak a férfi és a női munkaerő meghatározott napi, időny- és éves árai, lóigával vagy anélkül. A bér munkafeltételek a helyi saját-ságoktól függően eltérőek voltak. A kereskedőkön, kulákokon és földbirtokosokon kívül középparasztok is szerződtek bér munkásokat /mint pl. a jaroszlavi kormányzóság iparosai/. Olyan

eset is előfordult, hogy egyes parasztok délre mentek jobban megfizetett munkára és a saját földjükre segítségül falubeli-eket szerződttettek. Jómódu jobbágyparaszatok a földesur öngedélyével napszánosokat szegődttettek, hogy helyttük végezzék el a robotmunkát./28/

Ezek az új jelenségek nem voltak átmeneti jellegűek vagy véletlen esetek, hanem szervelesen folytak a feudális földtulajdon bomlási folyamatából és kiindulópontot alkottak a termelőeszközök tőkés tulajdonának törvényeszerű fejlődése számára. Tehát a 19. század harmincas-ötvenes éveinek konkrét oroszországi anyagából feltáru a társadalmi termelés fontos saját-sága, amely abban áll "hogy az új termelőerők és az ezeknek megfelelő termelési viszonyok keletkezése nem a régi rendtől különállóan, nem a régi rend letűnése után, hanem a régi rend méhében megy végbe, és nem az emberek előre tervbevett, tudatos tevékenységének eredményeképpen, hanem spontánul, nem-tudatosan, az emberek akaratától függetlenül történik."/29/

A termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti feltétlen összhang törvénye utat tört magának a régi, feudális világ gazdasági kapcsolatainak és intézményeinek őserdén keresztül, de útján nehezen leküzdhető akadályba ütközött, amelyet a nemesi állam ereje támogatott és őrizett.

- . -

Hogy világos elképzelésünk legyen a régi termelési viszonyok gátló befolyásáról, lépésről-lépésre kell követnünk, hogy miként hatottak a gazdasági élet menetére: 1/ a termelési eszközök tulajdonformái, 2/ a különböző társadalmi csoportok ebből keletkező helyzete a termelésben és e csoportok kölcsönös viszonya és 3/a termékek elosztásának teljes mértékben az előbbiektől függő formái./30/

A feudális földtulajdon - a feudalizmus alapja - elszakíthatatlan kapcsolatban állt a birtokosnak a termelőmunkás személynéire vonatkozó némi-teljes tulajdonával. Az általunk vizsgált időszakban mindkét tulajdonforma feltartóztatta a termelőerők fejlődését. Ez különösen erősen volt érezhető Oroszországban, ebben a hatalmas agrárországban, ahol az ipar viszonylag gyengén volt kifejlődve és a végvidékeken óriási földtartalékok álltak rendelkezésre. A feudális földtulajdon ugyan bomlásnak indult, de továbbra is uralkodó maradt, mivel őrizték a cári önkényuralom törvényei. A nemesek kezében lévő földtulnyomó többsége kiesett az áruforgalomból és nem válhatott a kereskedők és parasztok vállalkozókészségének tárgyává. Ennek a helyzetnek kettős következménye volt: egyrészt rendkívül kevés volt a tőkés mezőgazdaság folytatására, és következősképpen a tőkésített gazdálkodásra és állattenyészésre szolgáló föld, másrészt pedig a kis földkinálat következtében menekedtek a földáruk és következősképpen a mezőgazdasági vállalkozásokból egyre kevesebb hasznot lehetett huzni.

A pénztökével rendelkezők gyakran inkább béreltek, mint vettek földet, mert a bérlet gyorsabb és biztosabb jövedelmet ígért. De a bérletrendszer, különösen ha rövidlejáratú bérletekről volt szó, nem mindig volt kedvező a mezőgazdaság egyszerű vezetése szempontjából. Amint például a Volga-mellék sztyeppevidékén fekvő kincstári földek bérlőinek tapasztalata mutatja, a tőkés bérlők gyakran rablógazdálkodással kiuzsorázták a talajt, hogy minél előbb kipróbálják belőle az életadó nedveket, és miután kimerítették termékenységét, átnentek újabb, még érintetlen területekre. Ezek a bérlők nem igen gondoltak mezőgazdasági gépek használatára, jobb vetésforgók bevezetésére, nem gondoltak szilárd, szolid alapra helyezett gazdálkodás megszervezésére, arra törekedtek, hogy minimális költséggel maximális hasznot csikarjanak ki a földből.

A nemcsi földmonopólium negatív hatása a mezőgazdaság fejlődésére még csak fokozódott akkor, amikor a 19. század harmincas-ötvenes éveiben a jobbágytartók vállalkozásai is kezdtek kibontakozni. A feudális birtokosok, hogy minél több gabonát, szalonnát és bőrt nyerjenek és ezeket piacon értékesíthessék, nemcsak hogy megnyirbálták a paraszttelkeket, hanem nem is adtak földet a "jövvényeknek" és parasztaik egy részét havonta termésben kapott bérért alkalmazták mezőgazdasági munkásként. Több kormányzóságban, például a moszkvai, a rajazani, a kurszki és az orlovi kormányzóságban, a telkes jobbágy átlagos telke arra sem volt elég, hogy családjának a létminimumot biztosítsa. Nemcsak a falusi szegénység, de még a középparaszt is olyan gyenge volt gazdasági tekintetben, hogy nem volt képes a régimódi gazdaságát jó szarvasmarha, elég trágya vásárlásával, gépek és felszerelés alkalmazásával feljavitani. Az agrotechnikai újításokra csupán a kulákok és az egyszerű parasztek közül a különösen energikus és bátor vállalkozó parasztek gondoltak. A parasztek zöme egyik napról a másikra élt, tengődött, félt minden kockázattól és nem is álmodott arról, hogy fel is lendíthetné elmaradt földművelését és állattartását.

A mezőgazdaság fejlődését hátráltatta a feudális földtulajdon még egy következménye. A földbirtokosok a feudális szolgáltatások általános, többé-kevésbé egyenletes teljesítése érdekében mesterségesen fenntartották a faluközösségi földhasználatot, a földek időszakonkénti újrafelosztásával és a szabályozott vetésforgóval. Ilyen módon sikerült fenntartani a parasztság széthulló rétegét a saját /ha éppen nyomoruságos/ gazdaságának színvonalán. De a faluközösség mindenütt, ahol megmaradt, gátolta a paraszt egyéni kezdeményezését és akadályos volt mindenféle technikai újításnak.

A földesurak és a kincstár arra törekedett, hogy kihasználja a végvidékeken fekvő szabad földeket is. Mindenüvé nagy tömegekben telepítették át a falusi lakosságot, akik aztán a Fekete tenger vidékén, a Volga mellékén, az Ural vidékén és Nyugat-Szibériában megindították a gazdálkodást a

szűzföldeken. Ezek az áttelepítések egyrészt elősegítették a vetésterületek kiterjesztését, és következésképpen a mezőgazdaság termelőkenységének emelkedését, de másrészt a feudális termelési mód mellett történő telepítés révén itt is megmaradtak a primitív földművelési módszerek, sőt nem ritkán a gazdálkodás legelmaradottabb formája az ugarrendszer kelt új életre. A feudalizmusnak szelvében való kiterjedése átmenetileg megszüntette a központi körzetekben uralkodó túltömöttséget, enyhítette a parasztok osztályelégedettségének élességét és a feudális uralom és alárendeltség határait kitolta a jelentősebb betelepített térségekre. A legtöbbször rosszul szervezett áttelepítések keveset segítettek az anyaország parasztjain, sőt a közvetlen termelők tízezreit szórták szét és megakadályozták, hogy a parasztok hathatósabb földművelési és állattenyésztési módszereket alkalmazzanak mind az anyaországban, mind az új telepeken.

A mezőgazdaság fejlődésére nem kevésbé károsan hatott a feudális urnak a termelőmunkásra szóló tulajdonjoga. A jobbágyparaszt helyzete, különösen a robotos birtokokon, kevésbé különbözött a rabszolga helyzetétől és mint nem-szabad embernek munkája kevésbé volt termelőkeny. Minél inkább kifejlődtek az áru-pénz-kapcsolatok, különösen magasabb, tőkés formájukban, annál többre becsülte a paraszt egyéni gazdálkodásának lehetőségét és húzódozott az urnak végzendő munkától. A nemesi mezőgazdasági irodalmon tele van panaszokkal a jobbágyparasztok "lustaságáról", "hanyagosságáról", "engedetlenségéről".

I. Vilkinsz agronómus a jobbágyrendszer védelmezője, kénytelen volt beismerni, hogy a földesuri gazdálkodás sikere nemcsak a fizikai erőtől, hanem a parasztok "erkölcsi beállítottságától" is függ, amit pedig elég sötét színekkel rajzolt. Vilkinsz nem látott a parasztoknál buzgalmat a munkában és keserűen állapította meg, hogy robotnak neveznek mindent, "amit lassan, unottan és minden kedv nélkül csinálnak."/31/

A parasztok úgy-ahogy megcsinálják a szokásos művelőteket, ami még öregapjuktól és úkapjuktól maradt rájuk, de nem volt érdekük, hogy az észszerű földművelés új, szokatlan eljárásait elsajátítsák. Ebben nem annyira az értelmi fejlettség hiánya mutatkozik meg, mint inkább az, hogy nem akartak a földesur szánára még több fizikai és szellemi erőt pazarolni. Ha a feltételek megvoltak hozzá, a paraszt saját földjén szívesen alkalmazta az újat, sőt a kiválóbb, élenhaladó parasztok maguk is kezdeményeztek észszerűsítéseket. Volt olyan eset, hogy a paraszt elvitte a földbirtokostól a cséplőgépet és a szelelőrostát saját termése betakarításához. De a robotos parasztság zöme nehezen szokott hozzá a tökéletesebb felszereléshez - sőt Kandiba csernyigovi földbirtokos szerint - még szántszándékkal tönkre is tette a mezőgazdasági gépeket./32/ Nagymértékben ugyanez a tényező gátolta a gépek bevezetését a földesuri és a possesszionális manufaktúrákban is, amiről maguk a manufaktúra-tulajdonosok nyíltan be is számolnak a kormánynak./33/

A földbért fizető parasztek helyzete szabadabb volt és ez megteremtett bizonyos feltételeket a munkaerőpiac kialakulásához már a reformot megelőző időszakban. De a parasztek, akár eljárt másokra dolgozni, akár önálló foglalkozása volt, személy szerint mégsem volt szabad és sohasem lehetett biztos a holnapi nap felől. A földesur visszahívhatta a falujába, és robotra állíthatta /amit a kosztromai és jaroszlavi földbirtokosok meg is tettek a földbér pontatlan fizetése miatt büntetésképpen/, tönkretette az erőt meghaladó földbérrel és igazságtalan üldözéssel/ amint ez Nyikolaj Sipov nevezetű oroszországi jobbágy-kereskedővel gesgett/. Az eltávozási engedélyek és utlevelek kiadása nemcsak a földbirtokosoknál, hanem a kinstári uradalomban is az uradalmi és járási igazgatóságok által támasztott nagy húzavonással és bonyodalmakkal történt. Távoli /pl. a Fekete tenger mellékre szóló/ munkavállalás esetén a tartózkodási engedély meghosszabbítása újabb bonyodalmakkal és a leszerződött parasztek munkabérének leszállításával járt./34/ Másrészt a manufaktúra vagy gyár tulajdonosa sem lehetett biztos abban, hogy a leszerződött parasztek szilárdan és hosszú időre tartják-e a szerződést, emellett, hogy az 1835-ös törvény védte a munkaadó jogát. A munkás személyi függősége és a zaklatások, amelyeket a parasztek eltávozásának útjába állítottak, megakadályozták az ipari tartaléksereg kialakulását és meglassították az új, gépi technika fejlődését.

A jobbágyparasztek ingyenmunkájából élő földbirtokosok kövessé érdekelte gazdasága termelőerőinek fejlesztése. A földbirtokosok zöme sikert maradt a mezőgazdasági szakté és a mezőgazdasági társaságok propagandájával szemben. Ezek tisztára "praktikusan" gondolkodtak, ahogy a birtokán több ezer lelkét számláló és szomszédai szénében, "tudós, okos és ember-szerető" hírében álló lebegyanszki földbirtokos gondolkodott, aki mindenellett tagadta, hogy szükség lenne cséplőgépekre: "Ha az egész gabonát már ősszel elcsépljük, mit fognak a parasztek és asszonyaik majd télen csinálni?" A cséplőgép pénzbe kerül, karbantartást igényel, lovakat kell hozzá tartani, a paraszti munka viszont semmibe sem kerül."/35/ Az ingyenmunkára épülő és az évszázados maradi munkaadószerek által bilinesbevert jobbágygazdaság, egész szerkezete megakadályozta, hogy bevezessék a kereskedelmi számítást elvét. "Ötten készül, tehát semmibe sem kerül" - ez volt az átlagföldesur irányadó meggyőződése, amikor gazdaságának költségeit és bevételeit számbavette./36/ A megvett és regisztrált munkások kizsákmányolása leszorította a termelés önköltségét és ez támasztotta alá az elmaradt possesszionális és uradalmi manufaktúrák létét, bár ezek a manufaktúrák nem tudták lépést tartani a technikailag jobban felszerelt és a termelőkeny szabad bémunkával dolgoztató vállalatokkal.

A termelőerők fejlődésére nemcsak a feudális tulajdon, mint olyan, hatott gátlólag, hanem a különböző társadalmi csoportoknak a feudális tulajdonból kifolyólag a termelés-

ben elfoglalt helyzete és e csoportoknak egymáshoz való kapcsolata is. Amíg a feudális társadalom fejlődése zenitjén állt, a parasztnak a feudális ur által történt kizsákmányolása megfelelt a naturálgazdálkodás színvonalának, és ezt a szokásos normái szabályozták, amelyek biztosították az egyszerű újratermelés lehetőségét. De másként alakult a helyzet a feudális rendszer bomlási időszakában, amikor a fejlett árutermelés magasabb szakaszába - a tőkés termelés szakaszába - lépett. A feudális ur mint mezőgazdasági vállalkozó, kezdte felemelni a feudális járadék normáját. Ott, ahol a gazdasági fejlődés kedvező feltételeket teremtett a munkajáradék és a termékjáradék pénzjáradékká való gyors átváltáshoz, /például Angliában/, a feudális ur és a tőle függő paraszt közötti viszony közeledni kezdett a bérleti szerződés viszonyához és egy bizonyos idő múlva ezt felváltotta a tőkés típusú viszony. Másként folyt le ez a folyamat az Élbától keletre eső országokban, ahol a feudális rendszerről a kapitalista rendszerre való áttérés lassabban történt. Itt a feudális pénzjáradék kifejlődése mellett megfigyelhető a korábbi munkajáradék fenntartása, sőt fokozása is.

Oroszországban a feudális rendszer bomlása idején mindkét típus kifejlődik. Ott, ahol a gazdasági fejlődés nagyobb eredménnyel járt, az iparilag fejlett nem-feketeföldi övezetben, a földbirtokosok a parasztoktól főleg /de nem kizárólagosan/ pénzjáradékot szedtek. A földbér-rendszert a kincstári és udvari birtokokon is bevezették, amelyek inkább bekapcsolódtak az áru-forgalomba /a nyugati kormányzóságokban az állami parasztokat később, a 19. század negyvenes-ötvenes éveiben mentesítették a robot alól./ Ezzel szemben az elmaradt mezőgazdasági körzetekben a földesuri földcen továbbra is határozottan tulsúlyban maradt a munkajáradék, a rodakciós bizottságok által 1858-ban gyűjtött adatok szerint /a 41 adatszolgáltató kormányzóság közül/ 31 kormányzóságban a parasztok zöme robotot teljesített./37/ Ez volt a gazdasági élet elmaradottságának eredménye és ez megfelelt a feudális földbirtokosok közvetlen érdekének. A robot és a földbér viszonylagos előnyeiről folytatott vita állandó tárgya volt a gazdasági sajtónak és ha voltak is más vélemények, a földbirtokosok többsége a robot mellett szavazott. Míg a 19. század elején egyes gazdák /angol mintára/ még a farmergazdálkodás kifejlesztéséről álmodoztak, addig a negyvenes-ötvenes években végérvényesen tulsúlyban volt az a nézet, hogy a robotgazdálkodás jövedelmezőbb, hiszen a parasztból a maximális termék-többletet tudja kisajtolni és rögtön értékesíthető a piacon. Ez volt a legkisebb ellenállás vonala, aminak az oka a tőke hiánya, a régi, maradi technika és a jobbágytartó uradalom megszokott rendje volt. A jobbágy munka intenzivitásának fel-emelése a munkaidő fokozásával, az igrászolgáltatás növe-
lése, és ami a fő, fáradhatatlan felügyelés és kényszerítés - ez volt az özőnvizelőtti gazdaság egyszerű bölcsessége, és ezt valotta a földbirtokosok zöme. A paraszt számára ez azt

jelentette, hogy megdőlték a szokásjog régi normái, amelyek pedig biztosították munkán alapuló telkek egyszerű ujratermelésének lehetőségét. A jobbágyparasztek a fokozott szolgáltatások és a mindenbe belekötő felügyelet terhe alatt nem voltak képesek gazdálkodásukat magasabb színvonalra emelni, sőt még a régin sem tudták tartani. Ha figyelembe vesszük, hogy a földesurakkal egyidejűleg támadást intéztek a paraszti telkek ellen, akkor megértjük, hogy miért volt a paraszti gazdálkodás pangásra kárthatatva, sőt egyes vidékeken /például Belorusszia körzeteiben és a Dnyeper-jobbparti Ukrajna egyes részein/ szembeszökő hanyatlásnak indult. Kitartani és sikerrel működni csak a jómódu parasztek tudtak, akik viszont a falunak csak jelentéktelen vékony rétegét tették ki. A szegényparasztság teljesen tönkrement és részben eltávozott a faluból; a paraszti tömegek zöme bizonytalan helyzetben élt és nem tudott megélni a mezőgazdaságból szerzett jövedelméből, csak úgy tudott mégis létezni, hogy a végsőig megfeszítette erejét és azon igyekezett, hogy valahogyan háziiparból pénzhez jusson.

Lényegesen jobb helyzetben voltak földbért fizető parasztek, mivel a pénzjáradékra való áttérés biztosította a kis-termelő részére a nagyobb kezdeményezési lehetőséget és önállóságot. Eppen ezek közül került ki a kispolgárság, amely részben nagykereskedővé, vagy ipari vállalkozóvá emelkedett. De a földbéres parasztek állapota a magánbirtokokon lényegesen rosszabb volt, mint az állami uradalmakban, mert ott a jobbágyparaszt vállára magasabb járadék nehezedett, sőt ez a járadék még egyre emelkedő tendenciát mutatott. A magánbirtokon beszedett járadék közvetlenül a reform előtt 3-4-szerese volt a kincstári földbérnek, egyes kormányzóságokban pedig /mint például a péterváriban/ még ennél is magasabb volt /11,31 rubel 1,87 rubellel szemben/. Ha a földesur fel is szabadította a jobbágyait a robot alól, ezt nem azért tette, mintha kisebb feudális jövedelemmel is megelégednék. A földbéres falu elleni támadás nem volt kevésbé erőszakos, mint a robotos falu ellen. Különösen magasak voltak a földbérek a háziiparral foglalkozó körzetekben, egyes esetekben fejenként többszáz ezüstrubelre rugtak. Míg a dolgozó parasztságnál a felomelt járadék megakadályozta, hogy magasabb színvonalon gazdálkodják, addig a "tőkés parasztnál" ez akadályt képezett a tőkefelhalmozás folyamatában; tehát a feudális kizsákmányolás mindkét esetben ellentétben állt a termelőerők növekedésével, megelcsévelte az új, tőkés technikára való áttérést.

Ha meg is jegyeztük, hogy milyen bizonytalan és nehéz helyzete volt is a földbért fizető parasztságnak, mindenesetre nem szabad tulbecsülnünk az állami parasztek "szabad" helyzetét. Itt is, úgy mint a magánbirtokokon, a földbér fizetése nem mentesítette őket a munkajáradék csókevényeitől, a társadalmi szántás, az előljárásági szolgálat és az adószedések munkára való bevonása alól. A negyvenes-ötvenes években az állami falvak ismerték a jobbágyszegődötetés nyílt formáit is, mikor a parasztek tucatjait és százait küldték a járási vagy me-

győi előljáróság parancsára szerződéses vagy gyári munkára. A parasztot néha a legnagyobb élelmidőben, nyáron és hosszú időre szakították el gazdaságától. Ezek a "kiküldetési parancsok" súlyos csapást mértek a parasztok földművelésére. /38/

A feudális tulajdonos és a kizsákmányolt paraszttal közötti viszony rányomta bélyegét az ország egész gazdasági életére, többek között az ipar állapotára is. A jobbágyi kizsákmányolás csökkentette a munkateljesítményt, sőt meglassította a gépi technikának az uradalmi és a possesszionális vállalatokban való meghonosítását. A kényszermunka, sőt néha a leplezetlen jobbágyi állapot nyoma meglátszott a tőkés és a szabad bér munkás közötti viszonyon is. Ez a legjobban megmutatkozott azokban a munka-é-szállítási szerződésekben, amelyet élelmes vállalkozók egyes földbirtokosokkal ill. egyes kinestári volosztokkal kötöttek. A munkás belcsoportját nem is körték, úgyhogy csak nevetség ezt a megállapodást "szabad szerződés"-nek nevezni. A jobbágyrendszer leplezetlenebb formában nyilatkozott meg a szabad bér munkás alávetett, függő helyzetében. A bér munkás nem mondhatott ellent munkaadójának, a gazda boltjában vásárolt élvezhetetlen és drága élelmiszerekből kellett táplálkoznia, el kellett szenvednie a gyárvezetőség minden er szakosságát, sőt még meg is verhették. A tőkés gazda, aki nem ritkán maga is jobbágyparaszt volt, nem bánt valami kesztyűre kézzel a szabad munkással. Egy ilyen "szabad bér munkás" munkájának termelősége nem emelkedhetett olyan színvonalra, mint amelyet egy szabad és önálló proletár elért. De magának a kapitalistának a helyzete, ha továbbra is jobbágyparaszt maradt, sem teremtette meg a biztonság érzését, nem táplálta benne a vállalkozókészséget és kezdenényezést.

Tehát a társadalmi csoportok helyzete a mezőgazdasági és ipari termelésben a reformot megelőző időszakban éles ellentmondásban állott a termelőerők fejlődése megkövetelte szükségességgel, különösen az új, gépi technika bevezetésével; a feudális kizsákmányolás korlátozta a felhalmozás belső indítékait, elcsorvasztotta az önállóságot és a technikai újítások kezdeményezését. A termelőerők fejlődésének elért színvonala a termelést szakadatlan előrehaladásra sarkalta, ugyanakkor a feudális viszonyok uralkodó rendszere visszafelé húzta a kétkézi robbt munka felé és pangásra ítélte a nemzetgazdaságot.

Ennek megfelelő jellegűt nyertek a termékelosztás formái is. A mezőgazdasági áruk szállítói főleg a földbirtokosok voltak, akik a fogyasztási központokban és részben a kikötővárosokban a nagykereskedőkön keresztül értékesítették a gabonát, a szalonnát, a bőröket és más árucikkakat. Évente sokezer parasztfuvar szállította a földesur áruit a piacra, és ezeknek a cikkeknek a realizált cseréértéke nagy összegekben a feudális tulajdonos zsebébe vándorolt. A paraszti tömeg aránylag gyenge kapcsolatban állt a piaccal, mert nem volt lehetősége arra, hogy nyomonuságos terméskéből bármilyen jelentősebb árufeleslegget is kihasítson. A piacon a közvetítő vagy gazdag

falubeliek, vagy utazó kiskereskedők voltak, akik kihasználták a közvetlen termelők szorongatott helyzetét, különösen földbér-fizetés vagy esedékes adók idején. Az uzsorás kupec uralkodó helyzetet foglalt el a faluban, olcsón felvásárolta a parasztek termelvényeit, uzsorakölcsönrel hálózta be a földművest és hárenszeres áron erőszakolta rá az iparcikkeket. Jelentősebb piaci kapcsolatai voltak a parasztnak az iparúzó vidékeken, különösen a nem-földművelő fejlett körzetekben. De a fennmaradt költségvetési elszámolásokból és a gazdasági feljegyzésekből ítélve a pénzbevétel javarészt itt el elnyelték az adók és a földbér, a legszükségesebb élelmiszerek /a só, a hiányzó kenyérmennyiség, stb./, a szarvasmarhára és földművelési szerszámokra való kiadások. A gyöngyön fejlett iparral és kisebb jövedelemmel rendelkező földművelő körzetekben a ruházatra, lábbelire, dohányra és egyébre jutó összeg még jelentéktelenebb volt. A robotos-paraszt rendszerint saját telke termékeiből ölt, rongyokban és házilag szőtt ruhákban járt, maga készítette magának a mezőgazdasági szerszámokat és a háztartási tárgyakat.

A termékelosztás a reform előtti időszakban hátrányosan hatott a tőkefelhalmozás folyamatára és a belső piac állapotára. A nemesi rend társadalmi helyzete és a parazita életmód megszokása nem segítette elő, hogy termelékenyen használja fel jövedelmét. A realizált pénzjövedelmet rendszerint szeszélyi szükségletükre használták fel, legnagyobb részben importcikkek beszerzésére. Kevés volt az újító a földbirtokosok között, úgyhogy kereskedelmi alapon szervezett gazdasága - egy kortárs kifejezése szerint - "oázis volt a háztartalan sztyeppén"./39/ A közép- és főnemesség legnagyobb részben felélte jövedelmét, sőt többet költött, mint amit bevett. Szervezetlen birtokát a szolgáltatás-készen rendelkezésére bocsátott állami hitel segítségével tartotta fenn. Ritka volt az olyan birtok, amely ne lett volna megterhelve, és ennek az egyre növekvő adósságnak a súlya nehézzé teherként nyomta a földbirtokot.

A pénztőke főként a kereskedők kezében gyűlt fel, az áruforgalom körében, a nem-egyenlőértékű csere és az uzsora-üzletek eredményeként. A keletkező tőke egyrésze átfolyt az iparba és így vált a tőkés vállalkozások alapjává, de ez a felhalmozási folyamat lassan halált és számos akadályba ütközött a belső piac gyenge felvevőképessége miatt.

Ilyen módon a régi termelési viszonyoknak a feudális földtulajdonon alapuló egész rendszere, a munkajáradék uralmával, a tőke lassu felhalmozódásával, a belső piac szűk kereteivel, akadályozta a technika fejlődését és következésképpen a tőkés termelési mód kialakulását. Ebben rejlettek a reformelőtti Oroszország összes gazdasági fekélyei. Tehát a főokok: az általános gazdasági elmaradottság, az alacsony technikai színvonal, az utak hiánya, a mezőgazdasági cikkek árának bizonytalansága, a termékek egyenlőtlen elosztása a körzetek szerint, és ami ebből következik, a gabona áruvá vált, ugyanakkor, amikor egyes helyeken súlyos éhínség uralkodott, stb.

Tehát kézenfekvő a komoly összeütközés a termelőerők fejlettsége és az uralkodó feudális termelési viszonyok között, ami azután a társadalmi-gazdasági válság formáját öltötte. A kapitalista układnak tehát felül kellett kerakednie a feudális termelési móddal szemben és ezzel megtisztítania az utat a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti feltétlen összhang törvénye előtt.

- . -

Az új és a régi, a kifejlődőben lévő kapitalizmus és az elhaló feudális-jobbágytartó rendszer közötti harc legsikeresebben a nagyipar területén folyt, mert ez függött legkevésbé a feudális földtulajdontól. A technikai tekintetben elmaradottabb és robotmunkán alapuló uradalmi és poszsesszionális üzemek nem tudtak lépést tartani a nagy gyárakká nőtt fiatal tőkés manufaktúrák versenyével. Közismert tény, hogy a 19. század harminca-ötvenes évében fokozatosan felszámolták a földesuri uradalmakban és a poszsesszionális birtokokon működő ipari földolgozó üzemeket. Ismeretes továbbá a szabad bér munka fokozatos elterjedése a bányáiparban, különösen a magánkezekben lévő aranylelőhelyeken. De nem szabad tulbecsülni a tőkés iparnak az 1861. évi reformig elért sikereit. Arról szó sem lehet, hogy az új termelési mód a reform előtt teljes győzelmet aratott volna Oroszország iparában. Az Uralban, az Altajban, a Moszkvántuli vidéken és egyebütt fekvő bányaműveknél továbbra is megmaradt több mint 200.000 nem-szabad munkás, ami az összlétszám 81 %-át teszi ki. A földolgozóipar különböző ágazataiban kb 60.000 jobbágyot foglalkoztattak; nem számolták fel az összes poszsesszionális üzemeket; a robotmunka továbbra is uralkodó maradt a cukor-, a szesz-, a salétrom- és a hamuzsir-iparban. K.A. Pazsitnov szovjet közgazdász számításai szerint, a reform előtt a 862.000 munkás közül 383.000 - azaz 44 % - kizsákmányolt jobbágy volt. A 19. század elejéhez viszonyítva a jobbágy munkások abszolút száma nem csökkent, hanem a duplájára nőtt./40/ De ez nem zárta ki a robotmunka részarányának szakadatlan csökkenését.

Teljesen más volt a helyzet a mezőgazdaságban, a reform előtti Oroszország gazdaságának döntő szektorában. Itt továbbra is a feudális kizsákmányolás rendszere maradt uralkon, a szabad bér munka ideiglenes, idényjellegű volt, csak egyes jelentéktelen kis szigetekeken élt a parasztrobotoltatás végeláthatatlan tengerén. A jobbágyrendszer intézményének fennmaradása és a tőkehiány mellett az új kizsákmányolási rendszerre való áttérés azzal a kockázattal fenyegette a jobbágytartó földesurakat, hogy az aranyis zilált és adóssággal terhelt birtokuk tönkremegy. A földesurak a legjobb esetben azzal próbálták emelni a hanyatló munkatermelékenységet, hogy egy jelentéktelen pótlékot fizettek a családoknak vagy saját jobbágyaiknak "bért" fizettek a robotmunkáért./41/ Arra számítani, hogy a földbirtokosok majd önként, békésen "belenőnek" a kapitalizmusba, megalapozatlan és reménytelen illúzió lett volna. A

földbirtokos osztály töme görcsösen ragaszkodott a robotmunka rendszerhez; csak a parasztmozgalom fenyegető hullámai ingathatták meg a birtokososztály társadalmi konzervativizmusát.

Az állami birtokok miniszteriuma által gyűjtött adatok sötét képet rajzolnak Oroszország mezőgazdaságának állapotáról. Sok körzetben, úgy mint hajdanában, a közönséges faekét és a házilag ácsolt faboronát használták, ezek persze alig-alig porhanyították fel a sokévszázados háromnyomásos rendszerben kimerült talajt. Rosszul trágyázták a földet, mert nem volt trágya és ami volt, az is rossz minőségű volt /a lentermesztő körzetekben például éretlen trágyát szórtak el, ami rosszabbította a termelt len minőségét/. Sok rétet felszántottak; a szénakaszálók és a szántók közötti arány menthetetlenül felborult. Sok kormányzóságból érkezett olyan hír, hogy nagy szűkében vannak a takarmánynak, csökken a szarvasmarhaállomány és kevés a trágya. Egyes parasztok nemcsak a szegény szmolenszki kormányzóságban, hanem még a "gazdag" jaroszlavi kormányzóságban is téli takarmány hiányában ősszel eladták lovukat és tavasszal újat vettek. A szarvasmarha gondozása primitív módon történt. A lovakat silányan etették, gyengén tartották és már korán munkába fogták. A rossz tartás és az erejét meghaladó munka következtében a marha elhullása a reform előtt a falvak krónikus betegsége volt./42/

A gyengén megművelt és gyakran egyáltalán nem trágyázott föld mindjebb kimerült és rendkívül sovány termést hozott. A minisztérium hivatalos közlései szerint "Oroszországban a gabona átlagtermése ritkán érte el a négyszeres szemhozamot." Az 1842-1856 közötti időkből maradtak fenn adatok arról, hogy mennyit vetettek és mennyit arattak az állami parasztok. Ezekből az adatokból megállapítható, hogy a vetésterület ez alatt az időszak alatt abszolút számban majdnem semmivel sem nőtt, a viszonylagos számok /lélekszámra számítva/ pedig csökkenést mutatnak. Míg az első négy évben /1842-1845/ az átlagtermés 3,2-3,9-szeres szemhozam között ingadozott, addig az utolsó négy évben /1853-1856/ 2-3-szorosra szállt alá./43/ Majdnem évente előfordult, hogy Oroszország egyik vagy másik körzetét rossz termés sújtotta, amely időnként pusztító mérvet öltött.

Kevésbé voltak nehezek a körülmények a Fekete-tengeri vidék és a Volga-mellék sztyeppéin, a termékeny és gyakran érintetlen szűzföldön, ahol a széleskörű állattenyésztésre is lehetőség nyílt. De a primitív ugaroló rendszer, a gyakori aszály és a mezőgazdasági kártevők elleni harc ismeretének hiánya időnként itt is rossz termést eredményeztek. Minél sürrűbben vetették be a déli és a keleti sztyeppéket, annál gyorsabban merültek ki az észszerületlen, rabló kizsákmányolás következtében a bőventermő feketeföld rétegek. Rabló módon kiirtották a kincstári és magánbirtokosi erdőket. Ennek egyrészt az lett a következménye, hogy elsekélyesedtek a folyók és így megrövidült a helyi hajózás utvonala, másrészt pedig hanyatlásnak indult a vadméh-tenyésztés, amit nem tudott pótolni a

házi méhtenyésztés./44/ Az ország természeti forrásainak kimerülése a feudális gazdálkodás közvetlen következménye volt, hiszen ez nehezen férhetett össze az észszerű és a pontos számitáson alapuló gazdálkodással.

A mezőgazdaság válságos helyzete leginkább a mezőgazdasági kistermelő állapotán tükröződött vissza. A feudális szolgáltatások terhét viselő jobbágy- és állami parasztokat a gyakori rossz termés, az állatelhullás, az ürge- és a sáskajárás, a rétek, a legelők és az erdők hiánya sújtotta. Az ipari körzetekben a gyenge mezőgazdasági jövedelmet részben pótolta a háziipari foglalkozás és az elszegődés, a mezőgazdasági körzetekben viszont, különösen a terméketlen nyugati határvidéken, a parasztok védtelenül álltak az egyre ismétlődő elemi csapásokkal szemben. Különösen súlyossá vált a falu helyzete az aszályos évek idején, amikor a parasztok kénytelenek voltak fakéreggel és mocsári füvekkel táplálkozni, és a járványos betegségek tömegével szedték áldozataikat. Ilyen években a halálozási arány sokkal magasabb volt, mint különben./45/ A bomlóban levő feudális rendszer pusztulásra ítélte az ország termelőerőit a mezőgazdasági dolgozók személyében.

A dolgozó tömegek helyzetének megrosszabbodása kiélezte az osztályellentéteket és fokozta a kizsákmányoltaknak a kizsákmányolók elleni harcát. A földesurak aggodalommal konstataáltak, hogy egyre fokozódik a parasztok helyzetükkel, hogy egyre fokozódik a parasztok gyűlölete ellenük. Még a parasztság legfőlényebb és legpasszívabb rétegeit is áthatotta a fokozódó tiltakozás érzése. "Ha beszélsz is az urral, a lajbidban forró követ tartás közben" jelszó állandóan ismételt közmondássá vált. Rendszeressé vált az, hogy a parasztok a földesur erdejében fát vágtak ki, a vetés idején eltulajdonítottak a vetőmagból, szándékosan elmulasztották a szolgáltatások teljesítését. Ezek a jelenségek mind tömegesebb jellegűvé váltak és ez nem volt kevésbé jellemző a végbemenő változások szempontjából, mint az, hogy egyre gyakrabban támadtak rá a polgármesterekre, a jószágigazgatókra és a földesurakra./46/ Parasztmozgások langoltak fel a legkülönbözőbb körzetekben egymástól függetlenül. Ezeknek az osztályösszeütközéseknek az objektív tartalma az volt, hogy a parasztok nemcsak személyes szabadságukért harcoltak, hanem a földért is, amely a mezőgazdasági kistermelő önálló gazdálkodásának szükségességének feltétele.

A 19. század huszas-ötvenes éveiben a kormányzati szervek számos olyan cselekedetre jöttek rá, hogy vannak egyesek a parasztok között, akik nemcsak fel akarják fedni sorstársaiknak a fennálló helyzetet, hanem az elnyomott népi tömegek segítségére akarnak sietni. Ezekintetben jellemző két eset: Alekszej Locmanov jobbágy az Uralban titkos társaságot akart alakítani a "szabadságeszmék terjesztésére", vagy Szemjon Olejnyicsuk felszabadított jobbágy pedig élesen tiltakozott a jobbágyrendszer ellen. Még fontosabb volt az, hogy a harmincas-ötvenes években megindult a forradalmi-demokratikus áramlat, amely a

parasztság ösztönös tömegfelleléseiből kinőve, a parasztság érdekeit és vágyait juttatta kifejezésre. Így Belinszkij, Herzen, Csernisevszkij és küzdőtársaik lángoló fellelései előkészítették a raznocsinyec demokrácia széleskörű akcióit az 1859-1861-es forradalmi helyzet idején.

A paraszttömeg mozgalom hagyományos fogyatékosai - az ösztönösség, a szétforgácsolttság, a helyi jelleg, a cárhoz fűződő illúziók - ellenére is meggingatta a jobbágyrendszert. Az ösztönös paraszttömeg objektíven a feudális termelési mód és az azt védő politikai, jogi és ideológiai felépítmény ellen irányult. A parasztság mint a feudalizmus egységes társadalmi osztálya lépett fel a jobbágykizsákmányolás ellen, de ellentétes csoportokra tagozódott és köréből kivált a kialakuló kispolgárság, amelynek közvetlen érdeke volt a kapitalista rendszerre való áttérés. Mivel a paraszti tömeg olyan kistulajdonosokból állt, akik még akarták erősíteni egyéni gazdaságukat és biztosítani maguknak a magánfelhalmozás lehetőségét, ezért ez a tömeg is ugyanazokat a potenciálisan polgári törekvéseket hordta magában. A parasztság volt az a társadalmi erő, amely harcával elősegítette az elhaló társadalmi-gazdasági rendszer felszámolását és a termelőerők fejlettsége és az uralkodó termelési viszonyok megbomlott összhangjának helyreállítását. A kialakuló forradalmi demokrácia programja az új termelőerők és a régi termelési viszonyok közötti összeütközéshől nőtt ki. Bármilyen szubjektív köntösbe is bujt a forradalmi-demokratikus ideológia a reform előestéjén, objektíven a feudális termelési mód ellen irányult és a burzsoá gazdasági fejlődés legkedvezőbb feltételei mellett szállt sikra./47/

De a parasztság, amellet, hogy megvoltak a forradalmi feladatokat tudatosan felvető saját osztályideológusai, nem volt képes a burzsoá forradalmat a szervezett hegemon osztály - vagy a forradalmi polgárság - ahogy ez Nyugaton történt, vagy a forradalmi proletariátus, ahogy később Oroszországban megvalósult, - vezetése nélkül végrehajtani. A mi történeti folyamatunk sajátossága, hogy a feudális rendszer felszámolása idején nem volt olyan hegemon osztály, amely az ébredőben lévő parasztság szétezott erőit összefoghatta és megszervezhette volna. A proletariátus még nem alakult ki, a kereskedő-iparos polgárság a gazdasági élet elmaradottsága következtében gazdaságilag még nem volt elég erős, politikailag még tunya volt és semilyen forradalmi törekvése sem volt. Az erőben lévő társadalmi-gazdasági válság idején nem volt elég erős szubjektív tényező egy gyökeres forradalmi fordulat végrehajtására. Ezért a feudális rendszer felszámolása 1861-ben Oroszországban nem valósulhatott meg teljesen, gyökeresen. A földbirtokosok túlnyomó többsége nem tudta elképzelni további létét a feudális földtulajdon és a jobbágytság nélkül. Az uralkodó viszonyok megváltoztatására való legcsekélyebb utalást is úgy fogadta, mintha az az ő érdekét veszélyeztetné és megrázná a megszokott rendszer alapjait. De az új gazdasági folyamatoknak sikerült meggingatniuk a feudális rendszert és aláásni a feudális föld-

tulajdonosok osztályának előbbi egysütettségét. A birtokosok kisebb része, akik áttértek a racionális földművelés módszereire, meg voltak győződve a robotmunka gazdasági alkalmatlanságáról és ennek felszámolására irányuló terveken gondolkodtak. Ez a csoport arra törekedett, hogy átalakítsa a feudális földtulajdont, illetve megszabaduljon a parasztoktól, azaz attól a kötelezettségtől, hogy a parasztoknak telket kelljen juttatnia. Az uralkodó osztálynak ez a rétege volt az, amely előre látva egy rövideser elkövetkező társadalmi kirobbanás lehetőségét, felvetette azt a kérdést, hogy békés uton haladóktalanul reformot kell hozni és ez a réteg játszotta a vezető szerepet a reform kidolgozásában is.

A termelőerők fejlődése és a feudális termelési viszonyok közötti összeütközés Oroszországban nem forradalom útján valósult meg, ahogy a nyugateurópai országokban, hanem reform útján, nem a feudális intézmények gyökeres kiirtásával, hanem fokozatos felszámolásával, egyes feudális csökevények megtartásával. Ezért 1861-ben az oroszországi társadalmi viszonyokban beállott fordulat a termelési "viszonyok és a termelőerők jellege között nem tudott teljes, hanem csak részleges összhangot biztosítani. A parasztságnak mint a fordulatmozgató erejének, tovább kellett folytatnia harcát a feudális kizsákmányolás maradványai ellen, de már a győztes kapitalizmus új viszonyai között, hatalmas szövetségese és hegemónja - a forradalmi proletariátus - vezetése alatt.

J e g y z e t e k .

1. Ezt a hibát követte el e cikk szerzője is a feudális-jobbágytartó rendszer bomlásáról szóló cikkeiben.
2. Lásd I.V. Sztálin, A leninizmus kérdései, 1951. 686, 688-689.1.
3. V.K. Jacunszkij, Az ipari forradalom Oroszországban /A termelőerők és a termelési viszonyok kölcsönhatásának kérdéséhez/, Voproszi Isztorii, 1952. 12. sz. 57.1. - P.L. Ljascsenko, A Szovjetunió népgazdaságának története, 1.köt. 1952. 519.1. - "A mezőgazdasági osztály tevékenysége... 1844-1854-ig" 1. r. 125.1. - Mezőgazdasági Szemle /Zsurnal szeljszkovo hozjajsztva/, 1855. 2.sz. 124-126; 1856. 2.sz. 108-109.1.
4. V.V. Danyilevszkij, Az orosz technika, L. 1948. 82-84, 101.1. - Sz.P. Szigov, Adalékok az urali kohászati ipar történetéhez /Obzor.../ Szverdlovszk, 1936. 78-88.1.
5. V.K. Jacunszkij, id.m. 61-62.1. - V.V. Danyilevszkij, id.m. 300-302, 346-348.1.
6. V.Sz. Virginszkij, A vasutak Oroszországban a 19.század negyvenes éveitől. M.1949; - I.A. Subin, A Volga és a volgai hajózás, M.1927. 395-460.1. - V.Sz. Virginszkij, A gőzhajózás kezdetei Oroszországban, M.1948.
7. V.V. Danyilevszkij, id.m. 342, 353.1. - Az orosz tudomány emberei, Előszót és bevezető cikket írta Sz.I. Vavilov, 2.köt. 894-898.1. M.1948.
8. B.G. Kuznyecov, Az orosz tudomány történetének alapvonalai /Ocserki.../ M.-L.1940. 59-65.1. - V.V. Danyilevszkij, id.m. 88, 204, 249.1. - Az orosz tudomány emberei, 1.köt. 111-121.1. 2.köt. 906.1. - N.J. Kenarszkij, B.J. Jefrosz, V.I. Budnyikov, Az orosz emberek a textiltudomány fejlesztésében. M.1950.9.1.
9. V.V. Danyilevszkij, id.m. 84.1. - N.J. Kenarszkij, V.J. Jefrosz, V.I. Budnyikov, id.m. 5-6.1. - "A textilipar", 1948. 5.sz. 12.1.; 6.sz. 23.1.; 7.sz. 4-7.1.; 1949.5.sz. 19-21.1.
10. Mezőgazdasági Szemle, 1856.4.sz., melléklet, 62-64.1.
11. Az állami birtokok minisztériumának lapjában, a mezőgazdasági és egyéb lapokban a mezőgazdasági kiállításokról közzétett beszámolók. Példaképpen idézhetjük: Az állami birtokok minisztériumának lapja, 1846.febr. 148-178.1.; 1847.febr. 138-151.1.; Mezőgazdasági Szemle, 1852.11.sz. 149-164.1.; A lebegyánszki mezőgazdasági társulat közlönye /Zapiszki.../, 1851. 160-172.1.; 1854. 276-298.1.
12. A Szabad Gazdasági Társaság Kiadványai /Trudi.../ 3.köt.3.r. 1850.85-93.1. - A mezőgazdasági osztály szemléje /Obzor departmenta szeljszkovo hozjajsztva/, 1.r. 24.1. - Bibliotyeke dlja cstenija, XXVI.köt.IV.r. 1838. 27-44.1.; XXVII.köt. IV.r. 1-60.1.; XXVIII.köt.IV.r. 1-76.1.

- 13.. Földművelők lapja /Zemljegyelcseszkij Zsurnal/, 1833. 2.sz. 192-200.l.; 5.sz. 767-778.l. - A Szabad Gazdasági Társaság Kiadványai, 2.köt.mell. 1851. 40-41.l.; 1.köt. 3.r. 1852. 161-162.l.; 3.köt. 2.r.1858. 90-100.l. - Az állami birtokok minisztériumának lapja, 51.r. 1854. 109-117.l. - Mezőgazdasági és juhtenyésztési lap /Zsurnál.../ 1842.5.sz. 128-140.l.; 11.sz. 158-174.l.; 1846. 8.sz. 114-124.l.; 1849. 10.sz. 14-28.l. - Mezőgazdasági Szemle, 1852. 3.sz. 92.l.; 1854. 1.sz. 53-66.l.; 1855. 2.sz. 121-123.l.; 12.sz. 135-139.l.; 1856. 2.sz. 104-106.l.; 4.sz.mell. 27-37.l., 69-74.l.; 6.sz.mell. 200.l.; 1857. 7.sz. 63-66.l.; 1859. 2.sz. 147-150.l.; 11.sz. 45-60.l. - A lebegyánszki mezőgazdasági társulat közlönye, 2.r. 1852. 430-436.l.; 1.r. 1853. 241-256.l. - A kaukázusi mezőgazdasági társaság közlönye, 1.füz. 1856. 43-51.l.
14. Mezőgazdasági Szemle, 1855. 1.sz. 33-47, 78-102, 164-176.l. - Mezőgazdaság, 1860. 1.sz. 28-44.l.; 7.sz. 100-106.l.
15. Földművelők lapja, 1833. 2.sz. 241-258.l. - Az állami birtokok minisztériumának lapja, 32.r. 1849. 1-57.l. - A Szabad Gazdasági Társaság kiadványai, 4.köt. vegyes, 41-52.l. - A kaukázusi mezőgazdasági társaság közlönye, 1851. 1.sz.mell. 65.l. - A lebegyánszki mezőgazdasági társaság közlönye, 1.r. 1858. 147-151.l.
16. A mezőgazdasági osztály közlönye, 1.r. 61,66,76,119,150,151,156,159,162,173,189,194-195.l. - „Az állami birtokok minisztériumának lapja”-ban és más lapokban a mezőgazdasági kiállításokról közölt bevezető.
17. A mezőgazdasági osztály közlönye, 1.r. 90-97.l. - Az állami birtokok minisztériumának lapja, 1855. 8.sz. 63-88.l.
18. 26 mezőgazdasági kiállításon /39 megrendezett kiállítás közül/ 12.819 kiállítót vettek nyilvántartásba. Ezek közül 9.493 állami paraszt, 186 uradalmi paraszt, 470 nemes és hivatalnok volt. /A mezőgazdasági osztály közlönye, 1.r.38.l./
19. Az állami birtokok minisztériumának lapja, 1846.febr. 148-170; márc. 84.l.; 1847.febr. 138.l.; márc. 194.l.; 1849.ápr. 433.l.; 1850.jan. 164-198.; máj. 159-162.; 1851. máj. 103-138.; 1854.jan. 66-90.; 101-158.l.; 1855.febr. 102-138.; ápr. 11-23.; júl. 15-73.l. stb. - A lebegyánszki mezőgazdasági társulat közlönye, 1.r.1855. 267-270.l.; 2.r. 1857. 37-67.l.; 1.r. 1859. 147-156.l.
20. A Leningrádi Központi Állami Történelmi Archivum /CGIAL/, f. 1. Az állami birtokok osztálya, 1852.d. 19293., 3.r.19-22.l. - Az állami birtokok minisztériumának lapja, 1851.jan.-márc. 203-238.l. - A.I. Rakityin, Az archangelszki kormányzás állami parasztjai, 2.r. 34.l. /disszertáció/; - A.Gaksztgauzen, A nép élete belső viszonylatának vizsgálata... Oroszországban. 1.köt. M.1870. 475-486.l.
21. Troickij számításai szerint 1858-ban 100.000 földbirtokos volt /A.Troickij, Oroszország jobbágylakossága a 10. népszámlálás szerint, Szpétervár. 1861.67.l./ Ezek közül a

Mezőgazdasági Osztály számításai szerint több mint 3.000 fő mezőgazdasági társaságok tagja.

22. Marx, A tőke, I.364.l.
23. A.G. Rasin, Az ipari proletariátus kialakulása Oroszországban. M. 1940. 85-91.l.
24. Lásd: Marx, A tőke, III.874. - V.Vesnyakov, A birtokos parasztok Oroszországban, Szpétervár, 1858. 10-11.l. - Oroszország statisztikai adatai /Matyeriali dlja sztatisztyiki Rossziji/, 2.füz. Kiadja az állami birtokok minisztériuma, M.1857.7.l. - J.Szolovjov, A vlagyimiri kormányzáság gazdaságának és iparának áttekintése, "Az állami birtokok minisztériumának lapja", 1854.l.sz. 131-159.l. - J.Szolovjov, A szmolenszki kormányzáság mezőgazdasági statisztikája, Szpétervár, 1855.162-164.l. - A.Gaksztgauzen, id.m. 164.l. - V.N.Kasin, A birtokos jobbágyparasztok a reform előestéjén, L.1934.
25. A.Gaksztgauzen, id.m. 355-356.l. - J.Szolovjov, A szmolenszki kormányzáság mezőgazdasági statisztikája, 160-180.l. - Oroszország statisztikai adatai, 1.füz. 125-130.l. /Jaroszlavi korm./, 2.füz. /Szamarei korm./, "Az állami birtokok minisztériumának lapja", 1847.jan. 8.l.; 1854.márc. 63-94.l.
26. A.P.Zablockij-Gyeszjatovszkij, P.D.Kiszjeljov gróf és kora. 4.köt.Szpétervár, 1882. 283.l. - A.Gaksztgauzen, id.m.164.l.
27. CGIAL, f.398.1844.d.2179.13-27.l. - A földművelők lapja, 1833. 3.sz. 410-411.l. - A földművelők ujságja /Zemljegyvelcseszkaja Gazeta/ 1840. 65.sz. 513.l. - Az állami birtokok minisztériumának lapja, 1847.ápr. 54-62.l. - A tambovi levéltári tudós bizottság értesítője /Izvesztyija.../ XXIX.füz. Tambov, 1890. 79-99.l. - A.Gaksztgauzen, id.m.355.l. - A.P.Zablockij-Gyeszjatovszkij, id.m. 4.köt.283.l.
28. Oroszország statisztikai adatai, 2.füz. 14,29, stb.l.; 4.füz. 93-97.l. - J.Szolovjov, A szmolenszki kormányzáság mezőgazdasági statisztikája, 220-228,461.l. - A. Gaksztgauzen, id.m.119,120,144,148,164.l.
29. I.V.Sztálin, A leninizmus kérdései, 696.l.
30. I.V.Sztálin, A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban, MLKK, 72.l.
31. A földművelők lapja, 1833.5.sz. 787.l.; 6.sz.980.l. - V.ö. A.P.Zablockij-Gyeszjatovszkij, id.m. 4.köt. 284.l.
32. A lebegyánszki mezőgazdasági társulat közlönye, 2.r. 1856. 30-48.l. - Mezőgazdasági és juhtenyésztési lap, 1842.11.sz. 176-177.l.
33. M.Tugan-Baranovszkij, A orosz gyár a multban és a jelenben. 1.köt. M.1938. 112-113.l.
34. Az állami birtokok minisztériumának lapja, 1847.ápr.62.l.- L.B. Genkin, A parasztok távozása nem-földművelő munkára a jaroszlavi és a kosztromai kormányzáságból a 19.század

- első felében. Jaroszlav. 1946. 34-36.l. - N. Sipov, Életem története, Szpétervár. 1881.
35. A lebegyánszki mezőgazdasági társulat közlönye, 1.r. 1857. 119.l.
36. A földművelők lapja, 1831. 3.sz.451.l.
37. I.I. Ignatovics, A földesúri birtokokon élő parasztok a felszabadítás előestéjén. M.1910. 52-54.l.
38. K.N. Scsepetov, A jobbágyság a Szeremetyev-birtokokon. M.1947. 170-177.l. - L.B. Genkin, id.m. 35-36.l. - M.N.Druzsinin, Az állami parasztok és P.D.Kiszjeljov reformja, 2.köt. VII.fej. /kézirat/.
39. Mezőgazdasági és juhtenyésztési lap, 1842. 4.sz. 72-81.l.
40. K.A.Paszitnov, A jobbágmunka szerepe a reformelőtti iparban. "Iztoricseszkie Zapiszki", 7.köt.M.1940. 236-245.l. /A feltüntetett adatok nem foglalják magukban a kizárótermelés, a közlekedés és az építőipar adatait, de ez nem változtatna az általános képen./
41. J.Szolovjov, A szmolenszki kormányzás mezőgazdasági statisztikája, 196.l.
42. CGIAL, f.398. 1844.d.2183. 14-16.l.; d.2186.22.l. - Oroszország statisztikai adatai, 1.füz. /moszkvai korm./ - A Szabad Gazdasági Társaság Kiadványai, 1.köt.2.r. 1851. 49-51.l. - Az állami birtokok minisztériumának lapja, 1845. aug. 127-146.l.; 1847.febr. 162.l.; aug. 93.sk.l.; 1849. jul.-szept. 153.sk.l.; 1850.nov.-dec. /Kurszki korm./; 1854.márc. 23-48.l. - A tambovi levéltári tudós bizottság értesítője, XXIX.füz. 85-86.l. - A.Gaksztgeuzen, id.m.89.l. J.Szolovjov, A szmolenszki kormányzás mezőgazdasági statisztikája, 260-264,267,360,382,441.l. - D.P.Selehov, A mezőgazdaság igazi helyzete Oroszországban és az előző években volt rossz termések okai, Szpétervár, 1842.
43. Szemelvények az állami birtokok minisztériumának beszámolóiból, "Az állami birtokok minisztériumának lapja" mellékleteként, 1843-1857.
44. CGIAL, f.398, 1844.d.2179.36.l. - Oroszország statisztikai adatai, 3.füz. /Szamarai korm./ - Az állami birtokok minisztériumának lapja, 1845. szept. 234-251.l.; okt.1-13.l.; 1852.febr. vegyes, 30-35.l.; 1854.jen. 131-159.l.; 1855.máj. 134.l.; 1857.dec.249-306.l. - J.Szolovjov, A szmolenszki kormányzás mezőgazdasági statisztikája, 339.l.
45. CGIAL, f.379, 1847.d.26734, 26738; f.384; 1845.d.5005.; f.383.1856.d.24836.; f.398.; 1849.d.4343, 1.37-38.l. - J.Szolovjov, A szmolenszki kormányzás mezőgazdasági statisztikája, 95-96, 194,242-245.l. - A.P.Zablockij-Gyeszjatovszkij, id.m.4.köt. 301.l. - A.Gaksztgeuzen, id.m. 92.l.
46. Földművelők lapja, 1832.6.sz. 311-336.l. - A.P.Zablockij-Gyeszjatovszkij, id.m.308,324.l. - J.Szolovjov, A szmolenszki kormányzás mezőgazdasági statisztikája, 147.l.
47. Lásd, V.I. Lenin művei, 13.k.215-217.l.; 17.k.96-97.l./oroszul/.

OLDRICH ŘIHA:

A nemzeti mozgalomról és nemzetiségi kérdésről
1848-1918.

/A csehszlovák történészek konferenciáján tartott
referátum./

/Československý Časopis Historický 1954.1.sz./

Oldřich Řiha: O národním hnutí a národnostní otázce
1848-1918.

A demokratikus békemozgalom hatalmas fellendülése, valamint a gyarmati és félgyarmati országok népeinek állandóan növekvő és erősödő nemzeti felszabadító mozgalma rámutat ezek fontosságára, jelentőségére és erejére a béketábor jelenlegi harcában az agresszív rothadó imperializmussal szemben. A nemzeti felszabadító mozgalom lényegében forradalmi jellege a burzsoá nemzet kialakulási folyamatában egyike azon fontos mozzanatoknak, amelyek előresegítik az emberiséget minden elnyomás végleges megszűnésének útján. A nemzetiségi kérdésnek és a nemzeti mozgalomnak különös jelentősége van az elnyomott nemzet életében, ahol az elnyomás idején a történelmi küzdelem főtengelyét vagy annak lényeges és igen fontos alkotó részét jelenti.

A marxizmus-leninizmus arra tanít, hogy a történettudománynak, ha valóban tudomány akar lenni, akkor mindenekelőtt nem a királyok, hadvezérek, egyes emberek történetével kell foglalkoznia, hanem az anyagi javak közvetlen termelőinek történetével, a tömegek történetével.

Egészen különös jelentősége és fontossága van a nemzetiségi kérdés és a nemzeti mozgalom tanulmányozásának a cseh és szlovák nép történetében, egyrészt a burzsoá nacionalizmus maradványai elleni harcban, másrészt pedig az amerikai imperializmus által szándékosan terjesztett kozmopolita mérgezés elleni harcban, amely a nemzeti büszkeség megtörésével és a közömbösség támogatásával igyekszik így alkalmas talajt készíteni az "amerikai" életforma elfogadásához.

Emellett különösen a cseh és szlovák nép történelmében a kapitalista és imperialista korszak történelmi fejlődésének helyes megértésénél fontos a nemzetiségi kérdés és a demokratikus mozgalom tanulmányozása, hogy helyesen megértsük a burzsoá nemzet kialakulási folyamatát és ennek következményeit a közös kultúrában megmutatkozó sajátos lelki alkat kialakulásában.

Ha tudatosítjuk a tényeket, akkor megértjük ezek jelentőségét, tanulmányozásunknak, valamint az egyes problémák és a kérdés egyes részei további feldolgozásának nélkülözhetetlenségét.

E bonyolult kérdések tanulmányozásánál felmérhetetlen segítségünk és egyedüli megbízható támaszunk a marxizmus-leninizmus klasszikusainak művei. Zseniális elemzéseik, következtetések és észrevételeik a bonyolult probléma alapos, gondos és lelkiismeretes tanulmányozásán alapulnak. Megsokszorozták ezt még azokkal a gazdag tapasztalatokkal, amelyeket a munkásosztálynak a burzsoázia elleni győzelemre való vezetésében, valamint a nemzetiségi kérdés megoldásában Oroszország hasonló, de egyébként bonyolult helyzetében szereztek. Mindez számunkra megbízható iránytű, amely egyedüli helyes módszerrel segít bennünket a probléma tanulmányozásában. Ez a segítség a nemzetiségi kérdés és a nemzeti mozgalom fejlődésének helyes tudományos értékeléséhez kétirányú: 1. módszertani és 2. a cseh és szlovák nemzetiségi kérdés közvetlen elemzése és értékelése, amelyre nem véletlenül fordítottak annyi figyelmet.

Ani az elvi-módszertani segítséget illeti a nemzetiségi kérdés gyakran rendkívül bonyolult problematikájának tanulmányozásánál, a klasszikusok összes műveiből világosan kitűnik, és gyakran ők maguk is határozottan hangsúlyozzák, hogy ha a nemzetiségi kérdés igazán tudományos elemzését és értékelését akarjuk adni, mint marxistáknak nem szabad a nemzetiségi kérdést elszigetelten vizsgálnunk, hanem mindig úgy kell látnunk, mint történelmileg meghatározott társadalmi jelenséget és az ideológiai felépítmény alkotó részét. A nemzetiségi kérdés elszigetelt értelmezése és tárgyalása szükségszerűen a burzsoá értelmezés sikjára való átcusuzást idézné elő. A burzsoá történészek és közirók egész sor áttekinthetetlen adatot és bizonyítékot adnak az egész kérdés ilyen megközelítésének lehetetlenségéről és tudománytalanságáról. E történészek és közirók osztályérdeke nemcsak nem engedte, hogy kilépjenek a korlátolt burzsoá felfogás köréből, hanem lehetőséget nyújtott ahhoz is, hogy elleplezzék bizonyos intézkedések és politikai lépések gyakran reakciós jellegét, ápolják és terjesztik a sovinizmust, valamint a faji vagy nemzeti felsőbbrendűségről szóló tanítást, amellyel a nép széles tömegeit teljesen félrevezették.

A marxizmus-leninizmus klasszikusai arra tanítanak bennünket, hogy mind a nemzetiségi kérdés, mind pedig a nemzeti mozgalom tanulmányozásánál, elemzésénél és értékelésénél figyelembe kell venni, hogy "a marxista elmélet feltétlen követelménye bármely kérdés taglalásánál az, hogy a kérdést meghatározott történelmi keretben tegyük fel, aztán pedig, ha egy bizonyos országról van szó /például az adott ország nemzetiségi programjáról/ az, hogy számbavegyük azokat a konkrét sajátosságokat, amelyek ugyanazon történelmi korszakon belül ezt az országot más országoktól megkülönböztetik."/1/

A továbbiakban a probléma első részével /a bizonyos történelmi keretben való tárgyalással/ kapcsolatban Lenin felál-

---

1/ Lenin, Vél. művei. I.k. 806. l.

litja azt a módszertani követelményt, "hogy szigorúan külön kell választanunk egymástól a kapitalizmusnak a nemzeti mozgalmak szempontjából gyökeresen különböző két korszakát. Az egyik a feudalizmus és az abszolútizmus összeomlásának korszaka, a burzsoá-demokratikus társadalom és állam kialakulásának korszaka, amikor a nemzeti mozgalmak elsőizben válnak tömegmozgalmakká és ilyen vagy amolyan módon, a sajtó, a képviselői intézményekben való részvétel stb. útján a népesség valamennyi osztályát bevonják a politikába. A másik a teljesen kialakult kapitalista államok korszaka, amelyekben rég kialakult az alkotmányos rendszer, és a burzsoázia és a proletariátus között erősen kifejlődött az antagonizmus - az a korszak, amely a kapitalizmus összeomlása előestéjének nevezhető.

Az első korszakra jellegzetes a nemzeti mozgalmak ébredése, a parasztságnak, mint a legszámosabb és "legnehezebben megmozduló" néprétegnek bevonódása ezekbe a mozgalmakba, kapcsolatosan a politikai szabadságért általában, különösen pedig a nemzetiségek jogaiért folytatott harccal. A második korszakra jellegzetes a burzsoá-demokratikus tömegmozgalmak hiánya, amikor a fejlett kapitalizmus, miután egyre közelebb hozza egymáshoz és összekeveri a kereskedelmi forgalomba már teljesen bevont nemzeteket, előtérbe tolja a nemzetközi összeforrott tőke és a nemzetközi munkásmozgalmak közötti antagonizmust.

Természetesen az egyik és a másik korszakot nem választja el egymástól fal, hanem számos átmeneti láncszem összefűzi őket, de emellett az egyes országok el is térnek egymástól a nemzeti fejlődés gyorsasága, a lakosság nemzeti összetétele, elhelyezkedése stb. tekintetében."/2/

A kapitalizmus két korszakának ezt az alapvető elenzését Lenin az egyenlőtlen fejlődésre való tekintettel pontosabban meghatározta és kibővítette "A szocialista forradalomról és a nemzetek önrendelkezési jogá"-ról szóló téziseiben, amelyekben a burzsoá-demokratikus mozgalmak szempontjából az országok három típusát különbözteti meg./3/ "Az önrendelkezés körül folyó vita eredményei"-ről/4/ írott másik cikkében a nemzetközi helyzet megváltozása következtében figyelmeztet a nemzetiségi kérdés alapvető megváltozására, hogy az a burzsoá-demokratikus forradalom összetevőjéből a proletár szocialista forradalom alapvető részévé vált. Ez azt jelenti, hogy a nemzetiségi kérdés és a demokratikus mozgalom teljes kontextusa megváltozott és hogy a burzsoá-demokratikus mozgalom a gyarmati és függő viszonyban álló országokban teljesen új funkciót nyer. Ami a probléma második részét illeti, hogy t.i. melyek azok a konkrét sajátosságok, amelyek megkülönböztetnek egy

---

2/ Uo. 806-807.1.

3/ Lenin, Művei. 22.k. 153.sk.1.

4/ Uo. 334.1.

bizonyos országot a többi országoktól ugyanazon a történelmi korszakon belül - ezzel kapcsolatban meg kell említeni, hogy ezen a téren a cseh és szlovák viszonyok szempontjából a helyzet rendkívül bonyolult és összetett. Sok tekintetben atipikus "rendkívül sajátos", hogy Lenin jellemzésével éljek, amely az előző történelmi fejlődés bonyolultságából ered.

1./ Az első ilyen sajátosság, amelyet meg kell állapítanunk, és amely megkülönbözteti a cseh országrészeket és a cseh nemzetet számos más nenzettől, az a tény, hogy a cseh nemzet független életre való ábredésekor önálló állam nélküli elnyomott nemzet és nem is szervezkedik önálló állammá. Sőt a törekvéseiben az uralkodó nemzet vezető rétegeinek ellenállásába ütközik, amely azonban ugyancsak most megy át az alakulás folyamatán, és pedig igen bonyolult feltételek mellett.

2./ A cseh nemzet földrajzi helyzete Európa közepén: csaknem minden oldalról körülvéve a német tengerrel, 1867-től közigazgatásilag elszakítva legközelebbi szomszédjától, Szlovákiától, Lengyelországtól és olyan állapot mellett, amikor az egyetlen szláv állam Oroszország.

3./ A németiség határmenti letelepülése szervezett egységekben, ahol a cseh nép alkotta a lakosság legnagyobb szánát és az ebből eredő gazdasági és politikai problémák.

4./ A gazdasági fejlődés egyenlőtlensége és a kapitalista viszonyok elterjedése a monarchia egyes részeiben és a monarchiába tartozó egyes burzsoá nemzetek konszolidációjának ebből eredő egyenlőtlen útene.

5./ A cseh nemesség hiánya megteremtette az egész nemzeti mozgalom demokratikus jellegének feltételeit egyrésztől, másrésztől pedig a feudális osztályellenességet azonosítja az elnyomó nenzettel, ennek következtében akadályozza a feudalizmus elleni harc következetes kifejlődését és reakciós jelleget ad a cseh nacionalizmusnak.

6./ Ausztria uralkodó nemzete, "az ausztriai németek hegemóniára is igényt tartottak a német nenzeten belül általában."
/5/ Ennek nagy jelentőségét Lenin is hangsúlyozta.

7./ A csehországi kapitalizmus fejlődése, a cseh nemzeti ipar és végül a pénzügyintézetek adták meg a monarchia gazdasági fejlődésének azon anonáliáját, hogy végül is az elnyomott nemzet gazdaságilag annyira előrehaladt, hogy ezáltal veszélyeztette az uralkodó nemzet kizárólagos helyzetét gazdasági téren, tevékenységét pedig az imperializmus ismérvei jellemzik. E mellett szem előtt kell tartanunk azt, hogy amíg a cseh ipari és finánc-tőke gazdasági ereje belső forrásokon alapszik, addig az Osztrák-Magyar Monarchia egyéb tőkéje jelentős mértékben külföldi hitelekkel dolgozik.

Mindözek a mozzanatok helyenként együttes kényszerhatást gyakorolnak, másutt pedig egyedekben hatnak a cseh nemzeti mozgalomra és létükkel ellentéteket teli feltételeket teremtenek, amelyeket a változó politikai helyzet és a kapitalizmusnak az imperializmusba való átmenete még csak bonyolultabbakká tesz.

Ezeknek a tényezőknek a figyelembe vétele jelenti a helyes kép kialakítását és a helyes értékelést. Ehhez felmérhetetlen segítséget nyújtanak a klasszikusok művei, akiknek egyenesen szükségyszerűen kellett foglalkozniuk nemcsak az ausztriai nemzeti kérdés egészével vagy annak bizonyos konkrét problémáival, hanem a tulajdonképpeni cseh nemzeti mozgalommal is.

Az ausztriai nemzetiségi kérdés és a nemzeti mozgalom vizsgálatánál állandóan figyelembe kell vennünk a nemzetközi helyzetet is. Ezt részben Ausztria és Németország kölcsönös viszonyának sajátosságai, másrészt pedig a nemzeti mozgalom irányának külpolitikai vonatkozásai teszik szükségessé. A Sanil-féle felkelés értékelésének kérdéséről lefolyt szovjet vita is hangsúlyozta az ezirányú tanulmányozás jelentőségét.

Különös jelentőségű ez a figyelembevétel az imperializmus korszakában. A világ befolyási övezetekre való felosztásának pillanatában az eredetileg nemzeti demokratikus vagy nemzeti felszabadító mozgalom is az imperialista uzsorások eszközévé válhat az egyes nagyhatalmak konkurrencia harcaiban. Ennek konkrét bizonyítékát nyújtja például az 1903-as makedón felkelés, vagy az első világháború előtt Törökországban lezajlott örmény nemzeti felszabadító mozgalom, és nem utolsósorban "külföldi harcunk" története is az első világháború alatt. Így a cui prodest kérdése különösen az imperializmus korszakában egyike a kutatás elsőrendű kérdéseinek.

A helyzet bonyolultsága, amelyben a nemzeti demokratikus mozgalom alakul és átnegy, feltétlenül megköveteli a továbbiakban a jelenségek összefüggésének és kölcsönös hatásának dialektikus megfigyelését. Hiszen minden burzsoá mozgalom és így a nemzetiségi kérdés jellege is kettős arculatú, amely fontos és hatékony fegyver a burzsoázia kezében mind a feudalizmus, mind a munkásosztály elleni harcban. Amíg a nacionalizmus a feudalizmus elleni harcban pozitív jellegű, az elnyomott nemzet burzsoáziájának harca az uralkodó nemzet ellen ellentétes; ugyanaz a nacionalizmus a munkásosztály elleni harcban, a burzsoázia saját pozícióinak megtartásáért vívott harcban a demokratikus mozgalommal szemben, a forradalmi harc folyamán, amikor is nem előrelendítővé, hanem fékezővé, akadályozóvá válik, egészen világosan és egyértelműen reakciós.

Ezért éppen az ügy eme részére figyelmeztet I.V. Sztálin nyomtatékosan, a "Marxizmus és a nemzeti kérdés" c. munkájában: "Ismétlem: a konkrét történeti viszonyok, mint kiindulópont, a dialektikus kérdésfeltevés, mint egyetlen helyes kérdésfeltevés - ez a nemzeti kérdés megoldásának a kulcsa."/6/

A nemzetiségi kérdés tudományos kutatásának és a nemzeti

mozgalom értékelésének eme alapvető, legfontosabb utmutatásával még nincs ez a segítség kimerítve. Ha feladatunk a nemzeti mozgalom és a nemzetiségi kérdés megvilágítása és értékelése a cseh és szlovák nép történetében, a klasszikusok tanulmányozása számunkra további nagy hasznot és segítséget nyújt. Az a figyelem, amelyet a cseh mozgalomnak és a cseh nemzetiségi kérdésnek szenteltek, nem volt véletlen. A nemzetközi proletármozgalom eme vezető egyéniségeinek érdeklődését természetesen lekötötte a tömegmozgalom minden megmozdulása, éppen a nemzetközi proletariátus stratégiájára, taktikájára és végső céljára való tekintettel. A figyelmet szükségszerűen kikényszerítette az osztrák monarchiának, mint a reakciós európai rend egyik támaszának különleges helyzete és összetétele. 1848-tól egészen 1918-ig megszakítás nélkül követhetjük az Ausztria és Csehország nemzeti mozgalmára és a nemzetiségi kérdésre vonatkozó megállapításokat, elemzéseket és értékeléseket számos cikkben, tanulmányban és levélben. Marx figyelmét már az 1848-as forradalmi évben felkeltette a német és a cseh munkásság és joggal ítelték el a cseh burzsoázia ellenforradalmi politikáját a forradalom idején mind a "Neue Rheinische Zeitung" hasábjain, mind az Engels által írt cikksorozatban a "New York Daily Tribune"-ban.

Marx és Engels leveleikben a továbbiakban is igen élénk figyelmet szenteltek a cseh nemzeti kérdésnek. Később Lenin, különösen a Rosa Luxemburggal folytatott vitájában érinti e kérdés számos speciális problémáját. Ismeretes végül Sztálin "Marxizmus és a nemzeti kérdés" c. munkája, amelyet közvetlenül az Osztrák-Magyar Monarchia bonyolult nemzetiségi viszonyainak szentelt. Ebben a munkájában az egész nemzetiségi kérdés mélyreható történeti elemzését nyújtja és a lenini önrendelkezési jognak a cseh nemzet számára való követelésével szemléltetően mutatja meg az egyedül helyes állásfoglalást ebben a kérdésben, amely a monarchia létének egyik alapvető kérdése volt.

Referátumom további részében szeretném megkísérteni, hogy alkalmazzam ezeket az alapelveket és rövid összefoglaló képet adjak a cseh nép 1848-1918 közötti nemzeti felszabadító harcainak egyes szakaszairól és rámutassak e kérdés tanulmányozásának néhány eddig figyelmen kívül hagyott mozzanatára.

A marxizmus-leninizmus klasszikusai arra tanítanak, hogy a nemzeti mozgalom és a nemzetiségi kérdés - Sztálin 1913-ban írt munkájában rámutatott - a burzsoá nemzet, azaz a kapitalizmus kifejlődésével összefüggésben álló történelmi kategória létrejöttének és kialakulásának részproblémáját alkotja.

A szovjet tudomány érdeme, de különösképpen Koszminszkij professzoré, aki a sztálini utmutatás feldolgozásából kiindulva az angol burzsoá nemzet születésének történelmi elenzésén benutatta, hogy ennek a folyamatnak igen mély gyökerei vannak. Ugyanilyen mély gyökerei vannak nálunk is és egész Közép-Európában és Olaszországban, ahol a burzsoá nemzet kialakulásának kezdetei visszanyulnak a XV. és XVI. századba. Ezt a folyamatot

jelentős mértékben megszakította az a körülmény, hogy a harminc-
éves háború a törökökkel vívott állandó harcok alatt a pénzügyi
források elapadtak. Közép-Európában csak a XVIII. század végén
alakulnak ki ismét a "nemzeti megújulás" feltételei, amely lé-
nyegénél fogva nem egyéb, mint a burzsoá nemzet kialakulása.

Ebben az időben viszont a cseh tartományok és Szlovákia
a soknemzetiségű osztrák monarchiához tartoznak, amely a XVI.
században keletkezik, mint a török betörések elleni védőbástya.
A török elleni harc fő terhére a birodalomban tönörült számos
nemzetiség viselte, ami rendkívül kedvező volt az osztrák
tartományok és az udvar számára. amely így az ütköző állam
funkcióját teljesítő védőhálóval körülvett magot alkotott. E
különböző nemzetiségek egyesítése jelentős erőt képviselt és
erősítette az ütközőállam magjának helyzetét, amely az alpesi
osztrák és a cseh tartományokból állt.

Ezalatt azonban Európa nyugati részén megérték azok az új
viszonyok, amelyek kikényszerítették a politikai központosí-
tást. "Független, csupán szövetséges viszonyban levő tartomá-
nyok, melyeknek különböző érdekei, törvényei, kormányaik és
vámjaik voltak, egy nemzeté kövacsolódtak, melynek egy a kor-
mánya, egy a törvénye, egy a nemzeti osztályérdeke, egy a vám-
határa."/7/

Az új termelőerők fejlődése azonban nem korlátozódott és
nem is korlátozódhatott keletkezésének területére. A nagyipar
és a világpiac kialakulása, valamint a termelés szüntelen vál-
tozásai szükségszerűen azokon a területeken is hatottak, ahol
a gazdasági feltételek még nem értek meg ahhoz, hogy a hazai
burzsoáziát a maga kezébe vegye a kizárólagos politikai hatal-
mat. "Árúinak poton ára az a nehéz üteg, amivel romná ló minden
kinai falat, amivel kapitulációra bírja a barbárok legnagyobb
idegengyűlöletét is. Minden nemzetet arra kényszerít, hogy ha-
csak nem akar tönkremenni, elsajátítja a burzsoázia termelési
módját"/8/ - írja Marx a Kommunista Kiáltványban. Ebben a hely-
zetben vannak mindenekelőtt Kelet-Európa és Ázsia összes or-
szágai, amelyek lakossága nagyjából földművesekből áll.

A kapitalizmus gyors támadása a feudális erődítményekben
szükségszerű reakciót váltott ki, amely az új helyzethez való
alkalmazkodás törekvésében mutatkozott. Így kerül sor az állam
kialakulásának különleges módjára, "ahol a hűbériséget még
nem szüntették meg, a kapitalizmus még gyengén volt kifejlőd-
ve, amikor a háttérbe szorított nemzetiségeknek még nem siker-
ült gazdaságilag egész nemzetekké konszolidálódnok."/9/

Ez a helyzet lehetőséget nyújtott az osztrák császári ud-
varnak, hogy megragadja a kezdeményezést és felhasználja az
adott helyzetet saját javára. A feudális udvar a változó ter-

---

7/ Marx-Engels, Vél. művei. I. k. 15.1.

8/ Uo. 30.1.

9/ Sztálin, Művei 9.k. 329.1.

nelési viszonyokkal, az újonnan kialakult nemzetközi helyzet-
tel és a jobbagyság erősödő forradalmi felkeléseivel szemben
hozzálátott a központi államapparátus megteremtéséhez. Az egye-
sítő és központosító törekvések azonban egyöntetű állami bü-
rokráciát, katonaságot és egységes "hivatalos" nyelvet köve-
teltek, amely helyettesítene az eddigi latin nyelvet. A törté-
nelmi fejlődés hatására szükségszerűen a német nyelv került
előtérbe, amelynek az az előnye is megvolt, hogy hatásköre
nem korlátozódott csupán a saját ország területének egy részé-
re, hanem érintkezési nyelve volt a Németországot alkotó, tar-
ka összetételű kisebb-nagyobb feudális területeknek is. Német-
ország egyesítésének kérdése, amely a termelőerők fejlődésé-
vel és a nyugati világ fejlettebb burzsoá konkurenciájának
nyomására napirendre került, csábító perspektívát mutatott nem-
csak Poroszország, hanem az osztrák császár számára is.

Igy került sor arra, hogy a császári udvar és az állam-
apparátus támogatta a német burzsoáziát és a német burzsoázia
erre az erős támaszra támaszkodva felhasználta az adott lehe-
tőségeket és biztosította a maga számára azt a gazdasági és
politikai előnyt, amelyet az osztrák császári udvar közvetlen
támogatásával Magyarországon is megpróbált érvényesíteni. A né-
met hivatalos nyelv bevezetése azonban Magyarországon a feudá-
lis jogaik csökkentésétől féltő magyar feudális urak és a belső
piacot a maga számára biztosítani törekvő, születőben lévő ma-
gyar burzsoázia együttes ellenállásába ütközött.

A termelőerők, valamint a kereskedelem és közlekedés fej-
lődése, mint a kapitalizmus behatolásának jelei azonban az or-
szág területén belül kihatással vannak a monarchia többi nem-
zeteire is, és azok lassu, de állandóan előrehaladó gazdasági
konszolidációjára vezetnek. "A kapitalizmus betör a háttérbe
szorított nemzetiségek nyugodt életébe, felrázza és mozgásba
hozza őket."/10/ Ezt a mozgalmat azonban a kapitalista visz-
onyok behatolása a termelésbe és ennek következményei nemcsak
gyorsították, hanem a bécsi udvar készteltetési kísérletei, a
haladóbb termelőerők fejlődésének rendszeres akadályozása és
a gyűlölt Metternich által képviselt államapparátus elnyomó
nódszerci egyben lassították is. Így a gazdasági fejlődés egyen-
lőtlenége és a burzsoá nemzetek kialakulásának konszolidációs
folyanata arra vezetett, hogy Ausztriában egyre nyiltabban ka-
pott erőre mindenekelőtt a német burzsoázia és a magyar arisz-
tokrácia, míg a Habsburg-állam szláv népei a konszolidációs
folyamatban állandóan jelentékenyen lemaradtak. A Habsburg ál-
lam szláv nemzetei azonban maguk sem voltak mind a gazdasági
fejlődés azonos fokán és burzsoá nemzetekké való konszolidá-
lásuk folyamata sem volt azonos fokú. A legfejlettebbek arány-
lag a csehek voltak. És ebben a helyzetben érte Ausztriát,
amely Nyugat-Európához viszonyítva jelentősen elmaradt ország
volt, az 1848-as forradalom kitörése. A forradalmi helyzet

Ausztria valamenennyi nemzetének burzsoáziáját az elé a feladat elé állította, hogy szánolják fel a feudalizmust, hogy demokratikus módon oldják meg a nemzetiségi és parasztkérdést és következetesen távolítsák el a feudalizmus összes maradványait, amelyek akadályozták az új erők fejlődését.

A gazdasági és konszolidációs fejlődés lemaradása a német burzsoáziához és Magyarországhoz viszonyítva azonban hamar megmutatkozott a nemzeti mozgalom viszonylagos gyengeségében, koordinálatlanságában, a szomszéd nemzetek forradalmi mozgalma-hoz való viszonyában és végül egész politikai vonalvezetésében is. A nemzetiségi helyzetet a teljes gazdasági és politikai gyengeség mellett még komplikálta Csehország földrajzi fekvése, amelynek határmenti szélei német lakossággal voltak betelepítve, és amikor a német burzsoázia számánál és erejénél fogva a forradalom fő tényezőjét jelentette egész Közép-Európában. "Mind-en okunk megvan arra a reményre, hogy a németek megkösszüljék Ausztriában azt a szégyent, amellyel Ausztria a német nevet bevonta, minden okunk megvan arra a reményre, hogy a németek lesznek azok, akik lerázzák Ausztria uralmát és elbávolítanak minden akadályt a szlávok és olaszok szabadságának útjából. Minden elő van készítve, az áldozat itt fekszik és vár a késre, amely elvágja a nyakát. Most a németek ne mulasszák el az alkalmas pillanatot, legyenek elég bátrak ahhoz, hogy kimondják azt a szót, amelyet még Napoleon sem mert kimondani: La dynastie de Habsbourg a cessé de régner!" - írta Engels. /11/ Ez a megtisztelő és jelentős helyzet az egész forradalmi mozgalomban, ha eredményes akart lenni, megkövetelte, hogy a német burzsoázia valóban kompromisszummentes forradalmi harcot folytasson a végső győzelemig, mert csak úgy lehetett eltávolítani és kiseperni következetesen a feudalizmus összes maradványait és napirendre tűzni a viszonyok új demokratikus rendezését, nemcsak Ausztriában, hanem Németországban és egész Közép-Európában is. "Az 1848-as forradalom egyik igazi feladata az volt /és a forradalom igazi nem illuzórikus feladatai mindig megoldódnak a forradalom eredményeként, hogy Közép-Európa elnyomott és szétdarabolt nemzetiségei megújodjanak, amennyiben ezek a nemzetiségek egyáltalán életképesek, és főként amennyiben a függetlenségre érettek voltak" - írja Engels. /12/ Ez volt az az út, amelyért Marx és Engels a Neue Rheinische Zeitung hasábjain következetesen harcoltak. "A forradalmi Németország kötelessége különösen a szomszéd népekkel szemben az volna, hogy lemondjon egész múltjáról. Kötelessége volna saját szabadságának kihirdetésével együtt kihirdetni azon népek szabadságát is, amelyeket eddig elnyomott" - írja Marx "A nemzeti forradalom" c. cikkében. /13/

Ezekért az alaptételekért harcolt a Neue Rheinische Zeitung. A gyáva kompromisszummal világosan szembeállította a harc

11/ Marx-Engels-Lenin-Sztálin: O Rakousko a české otázce /Ausztriáról és a cseh kérdéstről/ Praha, 1933. 112.sk. 1./

12/ Uo. 214.l.

13/ Uo. 122.l.

szükségességét a kölcsönös bizalmatlanság s az egyes nemzetek mozgalmi közötti feszültség ellen, a forradalmi egység szükségességét a reakció ellen, a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldásának szükségességét - a szabadságot valamennyi nemzetnek és a közös harcot Oroszország ellen, amelyik ezidőben ellenforradalmi erőt képviselt. Ez volt a Neue Rheinische Zeitung feladata./13a/ Ezzel szemben, amint azt a német forradalom egész folyamata megmutatta, "a német polgárság célja nemcsak az volt, hogy önmagát felszabadítsa és a német nemzetet egyesítse, hanem az is, hogy minél nagyobb, a német polgárság által uralt területet hozzon létre még más nemzetek felszabadító mozgalmának rovására is." Ez a törekvés, amelyet a német polgárság képviselői nem is lepleztek, a nemzetiségi kérdés fontosságának még nem értése olyan bonyolult forradalomban, amelyen a középeurópai forradalom volt, természetesen veszélyt rejtett magában a cseh burzsoázia/13b/ és nemcsak a burzsoázia, hanem az egész nemzet számára is.

Az egyesített erős Németországgal szemben fennálló aggodalom, akár az ausztriai, akár a poroszországi német burzsoázia áll az egyesítési mozgalom élén, az elnyomás képviselőivel szerzett tapasztalatok alapján erősebb volt és felülkerekedett. Ezért a Frankfurt felé való orientációt egyöntetűen elvetették és a cseh burzsoázia, nem látva más megoldást, Ausztria fenntartásának álláspontjára helyezkedett, ami az eddigi állapot fenntartását jelentette. Ez az álláspont azonban teljesen ellentétben állt a forradalommal, melynek "egyik valódi feladata - mint Engels írja - Közép-Európa elnyomott és szétdarabolt nemzetiségeinek megújulása volt, amennyiben ezek életképesek és főként, amennyiben érettek voltak a függetlenségre."

A cseh liberális burzsoázia álláspontjának ellenforradalmi jellege világosan kitűnt abból is, hogy ugyanolyan álláspontot foglalt el ebben az ügyben a bécsi kormány és a császári udvar, amelyek így a cseh burzsoázia részéről örömmel üdvözölt segítséget kaptak. Ugyanakkor viszont a cseh liberális burzsoázia is a szövetséges keresésénél megpróbálta a monarchia összes szláv nemzeteinek mozgalmát ausztrioszláv értelenben szervezni és ennek sikertelensége után ennek a vonalvezetésnek csak logikus következménye volt a még szorosabb kapcsolódás a monarchia legreakciósabb erejéhez, a bécsi udvarhoz.

A Frankfurt felé való orientálódást egyöntetűen elvetették. A cseh burzsoázia mozgalomban azonban ennégybemenő álláspontban mindenekelőtt két áramlatot kell látni. Amíg a radikális demokraták továbbfolytatják harcukat és megpróbálják, hogy különböző alkalmakkor megtalálják a közös demokratikus platformot a német radikális demokratákkal, hogy lerázzák Bécs abszolutizmusát, a cseh liberális burzsoázia a nemzet érdekeit egyenesen Ausztria és a császári udvar létevel kapcsolja össze. A cseh radikális demokraták harcát itt jelentősen korlátozza

13a/ Jan Šverma: Rok 1848 v Čechách./Az 1848. év Csehországban./
Úo. 96-97.1.

13b/ Úo. 70.1.

és akadályozza az, hogy éppen a liberális burzsoázia sajtója által szervezettebben lép be a forradalomba, míg a radikális demokraták csak a harc folyamán kezdenek szervezkedni. A liberálisok politikai irányvonala így állásfoglalásával szükségszerűen dezorganizálja a forradalom soraikat és teljesen ellenforradalmi platformra helyezkedik, amelyet a magyar forradalomhoz való negatív viszonyával még csak jobban igazol. A cseh vezető politikusok megbízhatósága és szolgálatkészsége a császári udvar, valamint az osztrák kormány iránt olyan messzenő volt, hogy a legváltáságosabb helyzetben tulajdonképpen a monarchia egyik legmegbízhatóbb tanácsa és központja volt, amelynek segítségével a bécsi udvarnak és a kormánynak végül is sikerült különféle manőverekkel kikerülni a forradalom halálos szorításából és összpontosítani az erőket annak leverésére.

Az 1848-as forradalmi helyzet egész szövevényében ez a politika a bécsi udvar és Európa akkori zsandárja, Oroszország legreakciósabb erőinek objektív támogatását jelentette. Ezen a tényen mit sem változtat az orosz "univerzális monarchia" elutasítása, azaz annak a felmérhetetlen és határtalan rossznak, mértéktelen és határtalan szerencsétlenségnek az elutasítása, ahogyan Palacký jellemezte Frankfurtba írott levelében.

Igy a cseh burzsoázia politikai vezető rétege Jelasiccsal és a gyáva német polgársággal egyetemben részes a forradalom leverésében és a reakció visszaállításában, amiért teljes joggal ítélte el Marx, Engels és Gottwald.

A cseh burzsoázia ellenforradalmi álláspontja, amely a nemzeti mozgalom állapotából eredt, amelyre azonban a forradalmi események katalizátorként hatottak, valamint a munkásság és a parasztság forradalmasodásától való félelemből, messzireható következményekkel járt a cseh nemzet számára. A cseh liberális burzsoázia állásfoglalásával lehetetlenné tette az összes nemzetiségek egységes forradalmi frontjának kialakítását, segítette a reakció helyzetének megerősítésében és lényeges mértékben abban, hogy elnyomják a cseh nép és a radikális demokraták egyre növekvő rekonszenzét a magyar forradalom iránt, amely különösen 1849 tavaszán kapott nagy erőre.

A bécsi udvarnak nyújtott ellenforradalmi segítséggel a cseh burzsoázia a gyáva német polgársággal ugyanolyan részes volt abban, hogy az 1848-as forradalom a nemzetiségi kérdés területén nem teljesítette történelmi feladatát. Ugyanúgy terheli a felelősség azért, hogy a parasztság átmenete a kapitalizmusba rendkívül nehéz feltételek mellett történt, az úgynevezett porosz úton. A cseh burzsoázia álláspontja lehetővé tette a monarchia további fennállását és a reakciós bécsi udvar pozíciójának biztosítását, az országgyűlés feloszlatását és a katonai diktatura felállítását. A katonai diktatura felállításával befejeződött a megrendült Habsburg-trón ideiglenes megerősödésének folyamata, amely azonban egyben világosan megértette, hogy a német nép egyesítési mozgalma túlságosan nagy erő ahhoz, hogysem azt meg lehessen állítani. Mivel az 1848-as

forradalom tanúsága szerint éppen ez a mozgalom jelentette a legnagyobb veszélyt a monarchia trónjára, mert világosan napirendre tűzte a monarchia létének kérdését, a bécsi udvar ellenintézkedésekhez kezdett. És itt mutatkozott meg, hogy a monarchia tarka nemzetiségi összetétele, amely azelőtt bizonyos előnyt jelentett a császári udvar számára, hiszen ügyesen manipulált vele a nemzeti felszabadító mozgalom és osztályharc elnyomásában, a német egyesítési mozgalomban a hegenónia megszerzéséért vívott harcában különnek bizonyult.

Innen ered az egységes, néz nemzetiségi vonalon is egységes Ausztria megteremtésére irányuló törekvés. Az egyes burzsoá nemzetek kialakulásának további konszolidációs folyamatát nem lehetett megállítani. A forradalom leverésének következményeiből okult legszélesebb néptömegek demokratikus mozgalma a mélyben parázslott és a nyugtalan forradalmárok általános elégedetlensége feltűnt hol itt, hol ott és várta a kilépés kedvező pillanatát. Különösen Magyarországon vált a helyzet igen veszélyessé, és így végül is a megtorló szervek s a hadsereg költségeinek fedezése által pénzügyileg kimerült és a belső ellenállási mozgalomtól veszélyeztetett monarchia kénytelen volt az elnyomást enyhíteni, hogy egyáltalán összetarthassa Ausztriát. A monarchia németesítési kísérleteinek esődbejutására kihatott az is, hogy Ausztria Poroszországhoz viszonyítva jelentősen elkésett, ahogyan ezt egyébként az 1866-os háború is megmutatta. A monarchiát különben a teljes csőd veszélye fenyegette, az a veszély, hogy a különböző nemzetiségek egymás ellen felhasznált hadseregének sokáig alkalmazott mechanizmusa csütörtököt mond. A fokozott elnyomás és a rendőri uralom nyugtalanította a demokratikus erőket és elmélyítette az elnyomott népek közös gyűlöletét Béccsel szemben. Ausztria nemzetközi tekintélye erősen hanyatlott. A növekvő forradalmi helyzet veszélye Ausztria szétesésével fenyegetett és a bécsi udvart taktikájának megváltoztatására kényszerítette.

Rögtön az olaszországi vereségek után, amikor a helyzet igen válságossá vált és amikor Oroszországot is parasztfelkelések rázták meg, a császár elbocsájtotta Bachot, mint a mórt, aki elvégezte feladatát és mivel rendelkezésére állt az egész hatalmi apparátus, felhasználta az alkalmat olyan változások megigérésére, amelyek megtörnék azt a veszélyt, hogy kialakul az elnyomott nemzetek egységfrontja és amelyek biztosítanák a burzsoázia segítségét. Mivel a legnagyobb veszély mindenekelőtt Magyarország részéről fenyegetett, ahol az ellenzéki mozgalom a legerősebb volt, sietve senlegesítette azt az 1849-ben kiadott intézkedések visszavonásával és a március előtti állapotok helyreállításával. Ezzel egyidejűleg biztosította magának a magyar rágnások támogatását is, akiknek visszaadott minden jogot, amellyel a forradalom előtt rendelkeztek. Ezzel egyidejűleg Ausztriában megvásárolta a német burzsoáziát, amelynek ígéreteket tett, hogy résztvehet az adók megszavazásában és az állami gazdaság ellenőrzésében. A cseh burzsoáziát nem kellett megvásárolnia. Eltekintve attól, hogy így az teljesen el volt

szigetelve, még az októberi diploma kiadása előtt sietett a Rieger-féle memorandumban a császárt emlékeztetni "a magas uralkodóháznak a legsorsdöntőbb időszakban" nyújtott segítségére és biztosította azt okadástól és tiszteletteljesen kérte egy cseh politikai napilap kiadásának engedélyezését. Rieger hangja azonban nem volt a cseh nép hangja, még az egész cseh burzsoáziáé sem. A cseh demokratikus mozgalom, amely ott párázslott Bach abszolutizmusának járna alatt, kétszeres erővel robbant ki, amint felnyitlak a sorompók. A cseh élet sokoldalú megelevenedése a hatvanas években és a nemzeti mozgalom határozott fellendülése a haladás bizonyítéka volt a cseh burzsoá nemzet kialakulásában. A német burzsoázia ereje és a hosszú évek politikai elnyomása következtében fejletlen gazdasági viszonyok mellett a kultura területe volt az, ahol a nemzeti harc és a nemzeti követelések legjobb szószólói összpontosultak. Ez a tény - a leghaladóbb erők csoportosulása a kultura területén - adja a cseh nemzeti mozgalom sajátos jellegét. Ez nemzünk egyik legjelentősebb haladó hagyománya, amint erre Zd. Nejedlý felhívta a figyelmet.

Természetes, hogy abban a történelmi helyzetben, amikor Ausztria gazdasági elmaradottsága következtében a munkásosztály még gyenge és szervezetlen volt, az egész nemzeti mozgalom politikai vezetése a burzsoáziára hárult. A termelőerők fejlődésének kezdetleges fokán és azok állapotára való tekintettel ez szükségszerű történelmi jelenség volt a monarchiában. Erre a tényre figyelmeztetett Engels, amikor a német helyzetet elemezte az 1848-as forradalom előestéjén: "A munkásosztály szükségszerűen csupán eszköz a burzsoázia kezében mindaddig, amíg a burzsoázia maga is forradalmi, vagy haladó. A munkásosztály külön mozgalmanak ezért ebben az esetben mindig csak másodrendű jelentősége van. Azon a napon azonban, amikor a burzsoázia eléri a teljes politikai hatalmat, azon a napon, amikor a pénz hatalma kizár minden feudális és arisztokrata érdeket, azon a napon, amikor a burzsoázia megszűnik haladó és forradalmi lenni és önmaga elkezd posványodni, azon a napon átveszi a vezetést a munkásmozgalom és nemzeti mozgalommá fejlődik."/14/

Az a tény, hogy a hatvanas évek haladó nemzeti mozgalmanak vezére és reprezentánsa a burzsoázia volt, nem jelenti azonban azt, hogy az egész burzsoázia az volt. Már az 1849-es év megmutatta, hogy két rétegről van szó, és ez a tény ismét megmutatkozott a hatvanas évek egész politikai életében. Míg a demokratikus szárny, amelyhez a negyvennyolcas radikális demokraták tartoztak, a népi mozgalom felé orientálódott, a liberális szárny elszigeteltségére való tekintettel szövetséges keresésére kényszerült. Ez a tény csak megerősíti Leninnek a bur-

---

14/ F. Engels: Německo v předvečer revoluce 1848. /Németország az 1848-as forradalom előestéjén./ Praha, Svoboda, 35.1.

zsoázia két rétegeről, a demokratákról és liberálisokról szóló tanítását. "A demokrata - írja Lenin - hisz a népben, hisz a tömegek mozgalmában, mindenképpen segíti azt, - bár nem ritkán... hibás elképzelései vannak arról, hogy mi a mozgalom jelentősége, a kapitalista rend keretein belül. A demokrata ösztönösen törekszik arra, hogy lerázza mindent, ami középkori". Ezzel szemben "a liberális fél a tömegek mozgalmától, fékezni azt és tudatosan védi a középkor bizonyos, mégpedig legfontosabb intézményeit azért, hogy legyen támasza a tömegekkel és különösen a munkásokkal szemben."/15/

Az 1848-as ellenforradalmi kiállása által megbélyegzett cseh liberális burzsoázia nem remélhetett támogatást a monarchia többi nemzeteinek demokratikus mozgalmától, s ezért számára nem maradt más, mint elfogadni a segítséget onnan, ahonnan azt felkínálták. Az a partner pedig, amellyel a cseh liberális burzsoázia koalíciós szövetséget kötött, nem volt más, mint a cseh nagybirtokos nemesség, akik a történelmi cseh államjogban megtalálták a német liberális burzsoáziával szemben ellenzékiességük legális programját. Dr. F.L. Rieger és Clan-Martinic politikai koalíciójával azonban a cseh liberális burzsoázia a nemzeti frontban elfoglalt helyzetét szükségszerűen átengedte a nemesi nagybirtoknak. Ez a szövetség csak elnélyítette a monarchia többi haladó erőinek az ellenszenvét, amely gyakran nacionalista sovinizmussal volt telítve és amely átterjedt az egész cseh nemzeti mozgalmra.

Ez megnehezítette a demokratikus szárny pozícióját az egységes nemzeti pártban, akik nem akartak önálló politikai pártot alakítani a nemzeti mozgalom meggyengülésétől való félelemben és akik így a monarchia bonyolult viszonyai között elszigetelődtek. Ezt az elszigeteltséget még csak támogatta a nacionalista sovinizmus, amellyel különösen a német liberális burzsoázia semmiképp sem társzkodott. A cseh nemzeti párt két szárnyának különböző álláspontja világosan kitűnt különösen az 1863-as lengyel forradalmi felkelés idején. Míg a cseh nép és a demokratikus szárny határozottan a felkelő forradalmárok oldalára állt, Rieger és Palacký teljes sullyal az orosz abszolútizmus oldalára álltak.

E két állásfoglalásban megmutatkozott az Oroszországhoz való viszony kettőssége is, amely a mi egész nemzeti harcunk jelentős részét alkotja és amelynek alapjára és kettős arculatára világosan rámutatott Zs. Nejedlý. A cseh demokraták ebben a harcban rokonszenvükkel sohasem helyezkedtek szembe az orosz nép demokratikus mozgalmával, hanem teljes mértékben a cárizmus, mint az élnyomás rendszere elleni forradalom oldalára álltak.

A cseh burzsoázia liberális szárnyának szövetsége a nagybirtokos nemességgel, akik egyben a bécsi udvar vadászkutyáinak feladatát teljesítették, teljes mértékben megmutatkozott

a hatvanas évek második felében, amikor a monarchia 1866-os veresége véget vetett a német nemzeti egyesítési mozgalomban a hatalmi hegemoniáról való ábrándoknak, s a forradalmi megmozdulások miatt ismét szorongatott helyzetbe került és ismét a monarchia belső elrendezésének kérdéseivel volt kénytelen foglalkozni. A cseh liberális burzsoázia szószólói biztosították az udvart arról, hogy "feladatunk és elsőrendű törekvésünk az, hogy fenntartsuk Ausztriát és Ausztriában önmagunkat", ezért az alkotmány módosítását úgy végezték el, hogy megoldhassák a legégetőbb kérdést és megmentsek a monarchia egységét. Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés végrehajtásával sikerült a monarchiának a demokratikus erők egyesülési veszélyét megszüntetni, megnyugtatni a magyar burzsoáziát és hasonló állást biztosítani számára a birodalom keleti felében, mint amilyen a német burzsoázia rendelkezett a nyugati részeken. Ez az intézkedés egyúttal azt is kifejezte, hogy a német és a magyar burzsoázia közötti ellentétek nagyobbak voltak, mint a cseh és a német burzsoázia között. A kiegyezés végrehajtása az 1848-as forradalom utolsó feladataként előre vetette árnyékát elsősorban az 1848-as forradalom vereségével. Ennek "felülről" való végrehajtása a proletariátus gyengesége miatt vált lehetővé, "a proletariátus gyengesége volt az oka annak, hogy nem tudta megakadályozni az agráriusokat és a burzsoáziát abban, hogy a munkások érdekei ellenére, a munkásoknak legkevésbé előnyös formában valósítsák meg az átalakulást, olyképpen, hogy megmaradtak a monarchia is, a nemesség kiváltságai is, jogtalanság is a falvakban és még rengeteg más középkori maradvány."/16/

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés Csehországban az ellenállásnak olyan viharát váltotta ki, hogy a demokratikus mozgalom ismét eddig nem sejtett méretekben kapott erőre. A hatalmas tömegmozgalom magával ragadta a cseh lakosság valamennyi rétegét és a cseh burzsoázia liberális képviselőit is arra készítette, hogy csatlakozzanak ehhez a hatalmas összenemzeti tiltakozáshoz. Ismét megteltek a börtönök, ismét elkövetkezett a sajtó legkegyetlenebb üldözése, de a mozgalom állandóan új erőre kapott. A kormány ezt az ellenállást a legdurvább üldözéssel, az ostromállapot kihirdetésével és katonai végrehajtásával igyekezett megtörni. A demokratikus mozgalomugyanakkor kitűzte az általános választójog követelését, amelyről élénken tárgyaltak a különböző gyűléseken és a demokratikus egyletekben, amennyiben ezek működését hivatalból meg nem szüntették. **Ahelyett** azonban, hogy a monarchia más nemzeteknek demokratikus mozgalomához fordultak volna, még a demokraták is résztvettek a cseh politikusok Moszkvába és Pétervárra utazásában, hogy külföldön is kifejezzék politikai tiltakozásukat a monarchia ellen.

A harci jelszó, amellyel a monarchia elleni offenzívát vezették, "az államjog" kivívása volt. Már maga ez a kifejezés is minden történetisége mellett lehetőséget nyújtott különféle

értelmezésekre. Amíg a liberális burzsoázia lényegében a monarchia trialisztikus elrendezését értette alatta, addig a cseh nép hatalmas forradalmi mozgalma megmutatta azt, hogy napirendre tüzték az állam, és pedig a cseh állam követelését. Így értelmezte ezt a harcot a cseh nép, a munkásság és a parasztság, és így vélekedett erről a cseh értelmiség demokratikus szárnyának egyik képviselője, Antal Stašek. Ezt a tényt teljes mértékben igazolja a "Svoboda" /"Szabadság"/ cikke is 1871-ből, amelyben megállapították:

"Azért nem terjedt el a cseh népben semmiféle lelkesedés, amikor nyilvánosságra kerültek ezek a fundamentális cikkelyek, azért nincsenek tele a cseh lapok hasábjai a nemzet általános egyetértésének bizonyítékaival, mint az a deklaráció megírása utáni napokban volt. Csend, siri csend terjedt a mi vidékeinkre, mint egy nagy csapás után, mindenki érezte, hogy igen magas az az ár, amelyet felajánlunk Bécsnek. Bécs azonban már hiúságból is gondoskodott róla, hogy ez a csend Csehországban ne tartson sokáig... Nos hát ez nem lep meg minket. Ennek/.t.i. az elutasításnak/ azonban az lesz a következménye, hogy népünk annál lelkesebben ragaszkodik a teljes függetlenség gondolatához, a mi deklarációjának gondolatához, amely azon a napon dicsőségesebben és fényesebben támad fel az egész nép szívében. Ha a deklaráció ma még halott, holnap ismét élni fog és adja Isten, hogy örökké éljen!" /16b/

A demokratikus hírlap idézett szemelvénye csak megragadja azt a tényt, hogy a teljes függetlenség gondolata volt az, amely a cseh népet olyan határozott ellenállásra készítette Bécs ellen, és ez volt a hatalmas tömegmozgalom hajtóereje is. És milyen csalódást kellett okoznia annak, hogy a nemzet politikai képviselői beleegyezésüket adták a fundamentális artikulushoz, amelyek végül mégis papíron maradtak. Az állandóan erősödő cseh nemzeti mozgalom végül is arra kényszerítette a császárt és az osztrák kormányt, hogy újra felvegye a tárgyalásokat a cseh burzsoázia képviselőivel. Erre a lépésre a fenyegető belső állapoton kívül még a nemzetközi helyzet is kényszerítette őket. Poroszország Franciaország felett aratott győzelme fokozta az osztrák udvar és kormány Bismarcktól való féltését. Abban a törekvésében, hogy biztosítsa helyzetét a monarchiában a győztes Németországgal való összetűzés esetén, a császár megígérte a cseh burzsoáziának a kiegyezést és azt, hogy végrehajtsa a kormányzat átrendezését a trializmus alapján.

Itt azonban az ügybe beleszólt egy másik tényező és ez Bismarck volt. Az osztrák és a német császár ischli és salzburgi találkozásán az osztrák császárt biztosították, hogy Németországnak nincs szándékában az osztrák területeket a birodalomhoz csatolni, de egyben figyelmeztették is a császárt arra, hogy Németország érdeke Ausztria német jellege. Ebben az irányban élesen kiviláglott Ausztria-Magyarország Németország-

tól való függő viszonya, mint az 1866-os évi vereség következménye, és ezt csak megerősítette az, hogy a magyar reakció, amely a kiegyezéssel hatalomhoz jutott, Németország szilárd támaszává vált, amelynél, mint erősebb partnernél segítséget keresett a transzljajtán terület szláv nemzeteknek nemzeti felszabadító mozgalmai elleni harcában. "1867-től a magyar reakció bel- és külpolitikájának az volt az alapgondolata, hogy megakadályozza a szláv nemzetek önrendelkezési jogát. Ezért helyezkedett szembe a szláv népeknek nyújtott minden engedelménnyel, azért fordult önnagánál kisebbek kísérletei ellen a monarchia federatív újjászervezésekor. Magyarországon a vezérszerep a magyaroké, Ausztriában a németeké, ezt erősítette na-kacs nyakassággal a magyar reakció 1867-től 1918-ig. Ilyen bel- és külpolitikát azonban csak Németország szövetségével lehetett folytatni. A szlávellenes álláspont a bel- és külpolitikában Magyarországot elkerülhetetlenül a német imperializmus karjába kergette"/17/ és a monarchiában fennálló német érdekek megbízható őrévé változtatta.

Igy a külföldi és a belső támogatás, amelyet a bécsi udvar és a császár kapott Németországtól, a magyar reakció és a német liberális burzsoázia részéről, lehetőséget nyújtott a cseh nemzeti mozgalom elszigeteléséhez és a rendszeres üldözéssel újbóli meggyengítéséhez. És ez annál inkább sikerült nekik, mert a cseh demokratikus mozgalom is nacionalista korlátoltságánál fogva egyáltalában nem keresett szövetségest a monarchia belső demokratikus erői között.

A cseh nemzeti mozgalom folyamatos letörésében végül segített még a bécsi kormánynak az is, hogy fokozatosan ki tudta használni a gazdaság fejlődés hatását a monarchiában és különösen a cseh tartományokban, amelyek 1866-tól 1873-ig gyors iparosodáson mentek át, ez pedig két irányban hatott: 1. a cseh burzsoázia gazdasági megerősödésére, 2. a munkásosztály számbeli megerősödésére, amit megsokszoroztak a hetvenes évek válságának kétoldalu kihatásai. A nemzeti cseh ipari, kereskedelmi és falusi burzsoázia gazdasági megerősödése egyre világosabban előtérbe helyezi a burzsoázia alapvető kérdését: a piacon való érdekelttség kérdését.

A cseh burzsoázia fejlődésének első szakaszában arra törekszik, hogy vele szemben hatalmas előnyt felmutató német burzsoázia ellen folytatott konkurrenciaharcban biztosítsa saját számára először a cseh nemzeti területeket. Innen ered a területjog és a történelmi érvényesítése közötti ingadozás. A cseh burzsoázia gazdasági erejétől függően a történelmi, mint a területileg szélesebb jog győzedelmeskedik.

A piacra késve érkező cseh burzsoázia azonban igen gyorsan kénytelen más felvevő piacot keresni és itt szükségszerűen eljut ahhoz a végleges következtetéshez, hogy a monarchia külkereskedelme számára sokkal előnyösebb, mint a szűken körülhatárolt nemzeti körzet, amelyben nota bene állandóan küzdenie kell a német konkurrenciával. És így a cseh burzsoázia

17/ J. Révai: Uměli jsme žit pro svobodu. Výbor stati a projevů. Praha, 1952. 87. l.

gazdasági hatalmának fejlődésével a monarchia mint piac létének a kérdése számára is alapvető fontosságú kérdéssé vált. Érvényes ez a cseh kulákra is, aki a hetvenes években gazdaságilag jelentősen megerősödött.

Ez a gazdasági fellendülés elmélyítette a burzsoázia egyes csoportjai között az érdekellentéteket, bár a munkásosztály számbeli növekedése, nemzetközi jellegű harcai és az első komoly harcok a hazai környezetben szükségszerűen kihatottak a közeledésre.

A piacokért vívott harcot rendkívül kiélezte az 1873-ban kezdődő gazdasági válság, és ez szükségszerűen visszatükröződött a cseh burzsoázia politikai életében is. Az a passzív rezisztencia, amelyet 1867-től folytatott, kétélű fegyvernek bizonyult. Ele lassan a burzsoázia anyagi érdekei ellen kezdett fordulni, amely a válság hatására a belső piac összeomlása miatt a felvevőpiacokért folyó kiélezett harcban találja magát. Ugyanílyen helyzetben találta magát a parasztság is, ahol az agrárválság meggyorsította a differenciálódás folyamatát és éles konkurrenciaharcba állította a kulákat a német nagybirtokossal és a magyar konkurrenciával.

A piacokért vívott harcba különböző módokon az állami közigazgatási apparátus is beavatkozott, amelynek az egész kormányzási rendszere és a rengeteg feudális maradvány lehetővé tette a helyzet sokkal erősebb befolyásolását és amely azt ki is használta minden irányban a cseh ellenzékkel szemben.

Nem járt eredménnyel az a kísérlet, hogy a birodalmi gyűlésben megtörjék a német tulsulyt, amelyet az 1874-ben megalakult szabadelvű párt által meghirdetett általános választójog követelésével véltek elérni. A cseh burzsoáziának, amely egyedül rendelkezett választójoggal, nem állt érdekében a választójog kiterjesztése. A cseh politikai vezetőket végül is inkább arra kényszerítette, hogy adják meg magukat és mivel a cseh tartományi gyűlés számos gazdasági ügyben döntött, arra ösztönözte őket, hogy először ide küldjenek képviselőket, a birodalmi gyűlésbe pedig csak később.

Az ifju cseh párt ellenállása az általános választójog követelésével szemben a burzsoázia köreiben egészen természetes volt.

A harcban csak az imént legyőzött cseh burzsoázia nem akarta kockáztatni a további harcot, melynek pénztárcájára is hatása lehetett volna, egyben tudatára ébredt a demokratikus követelések veszélyes következményeinek lehetőségére is, amely a parasztokat és a munkásokat szükségszerűen bevezette volna a politikai életbe. A burzsoázia pedig igen jól tudta mit jelentene ez. Így nemcsak a cseh burzsoázia demokratikus szárnya, hanem úgy látszik az egész monarchia burzsoa-demokratikus mozgalma gyengének bizonyult a kialakuló helyzetben ahhoz, hogy véghezvigye ezt a fontos betörést a monarchia kiváltságos pozícióiba és hatalmi támaszaiba.

Ennek véghezviteléhez hiányzott az a reális erő, amely megvalósításáért harcot indított volna. Ez az erő pedig egyedül csak a munkásosztály lehetett, amely azonban még szervezetlen volt és szervezkedését megnehezítette az a rendkívül nehéz helyzet, hogy a cseh munkásosztály csupán az elnyomott nemzet egy része volt.

A cseh burzsoázia kihasználta azt a helyzetet, hogy a nagybani termelés és a nagytóke a német burzsoázia kezében volt, és hogy ő maga harcot folytatott az uralkodó német rendszer ellen. A cseh munkások emellett még nehéz gazdasági harcban álltak a német kapitalistákkal, akik a politikai életben a cseh nemzet ellenségei voltak. Így az osztályellenesség egyben a nemzet ellenége is volt, az osztályellentéteket részben elfedték a nemzetiségi ellentétek. Ez a tény kezdetben igen nagy mértékben hátráltatta a munkásság osztályöntudatra ébredésének folyamatát. A cseh gyárak és vállalatok növekedése azonban a munkásságnak is szemléltetően megmutatta, hogy a munkássághoz való viszony szempontjából nincs különbség a német gyáros és a cseh gyáros között; a munkásság és a cseh kapitalisták érdekei homlokegyenest ellentétesek egymással.

A hetvenes évek gazdasági válsága, a munkanélküliség, a munkásság nehéz helyzete világosan megmutatta a munkásságnak, hogy a munkáskérdés "nemzeti" felfogása semmiben sem jelenti a munkásság sorsának megjavulását. Így a cseh munkásság is fokozatosan megértette azt, hogy a cseh és a német munkásnak közös az ellensége, amely minden nemzetiségi vita ellenére egyetértésben és együttesen lép fel a sztrájkoló munkások ellen, és bár a cseh kapitalista harcol az állam ellen, mégsem habozik az állam elnyomó szerveit igénybevenni a munkásság igazságos követeléseinek elnyomása céljából. Ezzel egyidőben a munkásság megértette, hogy csupán az együttes harcnak lehet reménye sikerre.

A munkásosztály szervezeti egyesítése a soknemzetiségű monarchiában azt jelentette, hogy a szervezés nehéz problémáját kell megoldani és ezzel együtt: kifejezésre juttatni saját osztályálláspontját a nemzeti kérdéssel kapcsolatban, amelynek éppen Ausztria-Magyarországon fontos jelentősége volt. Az uralkodó nemzethez vagy az elnyomott nemzethez való tartozás kialakított a munkásságban is *via facti* bizonyos hierarchiát. A kapitalista rendszer elvileg egyenlően zsákmányolta ki őket, de az elnyomott nemzethez tartozó ezenkívül ki volt szolgáltatva még a nemzetiségi elnyomásnak, nem tekintve azt, hogy a burzsoázia kezében megvolt a lehetőség, hogy érvényesítse saját nacionalista álláspontját.

A monarchia munkásosztálya előtt álló probléma nem volt tehát egyszerű, és nem volt példa előtte, amelynek tapasztalataira támaszkodhatott volna. Ezen segített Engels. 1874-ben Sorgehoz írt levelében azt írta erről: "Ausztriában az emberek a legnehezebb körülmények közt dolgoznak, a legnagyobb óvatosságra kényszerülnek, mégis nagy előrehaladást tettek. Rávettek a szláv munkásokat Prágában és másutt a közös munkára a német

munkásokkal. A Főtanács londoni ülésének utolsó szakában hiába igyekeztem megvalósítani ilyen egyetértést." /18/ Engels itt bizonyára az osztrák szociáldemokraták Kendörflben tartott értekezletére gondol, ahol helyesen oldották meg a nemzetiségi kérdés problémájának második részét az önrendelkezési jog elvének elfogadásával. A nemzetiségi kérdésnek ez az egyedüli helyes megoldása a nemzetiségek munkásosztálya elé azt a fő és közös feladatot állította, hogy következetesen követelniük kell a nemzetek önrendelkezési jogát és le kell lépnie a nacionalista demagógiát. Ez az az egyedüli helyes követelés, amelynek mint rendkívül gyújtó forradalmi mozzanatként az osztrák viszonyok közt szükségszerűen önmagában kellett hatnia. Ez alapjaiban támadta meg a monarchiát, amelynek egész politikája a nacionalista korlátozottságon és az egyes nemzetiségek önálló politikai életének teljes kizárásán alapult. Ez a követelés azáltal vált még jelentősebbé, hogy támasza volt a monarchia összes nemzetiségei egyesített munkásságának reális ereje, amely a válság hatására radikalizálva volt.

A hetvenes évek válsága az Osztrák-Magyar Monarchia számára rendkívül komoly és nélyreható megrázkódtatást jelentett. A munkásosztály azonban szervezetileg még nem állt azon a fokon, hogy ezt kihasználhassa a kormány Taaffe rendőrruralmának felállításával gondoskodott arról, hogy erre a szervezetségre a munkásosztály ne jusson el. A kormány ezirányú tevékenységét segítette még a monarchia egyes nemzetiségeinek burzsoáziája is, amely a legforradalmibb társadalmi osztályt igyekezett saját céljaira kihasználni. A kemény és könyörtelen üldözés lehetetlenné tette a munkásságnak nemcsak a legális szervezkedését, hanem nagymértékben kihatott arra is, hogy az ösztönös mozgalom elméleti színvonala állandóan alacsony fokon maradjon. Ez mindenekelőtt kitűnt Oberwinder és Scheu vitájában, amely bénítóan hatott a mozgalomra és akadályozta a monarchia összes munkásainak szervezeti egyesítését egységes nemzetközi platformon. Ebben a helyzetben nagy jelentőségű volt a cseh-szlovák szociáldemokrata párt megalapítása, amely a kapitalista társadalom leghaladóbb és legforradalmibb osztályának szervezett politikai fellépéseinek az új kikristályosodási mag megteremtését jelentette. Az önálló munkáspárt megteremtésével szószólót és képviselőt kaptak a társadalom legnagyobb részét alkotó dolgozók. Ez a jelentős határátkelő a nemzet életében semmiesetre sem jelentett támadást a monarchia munkásságának nemzetközi egysége ellen, hanem az akkori helyzet és a monarchia munkásmozgalmában uralkodó viszonyok egyenesen kikényszerítették. A kongresszus programja első helyre állította a nemzetek szabad önrendelkezési jogának követelését. A munkásmozgalom fokozott üldözése és az alacsony ideológiai színvonal következtében azonban ez a lépés nem mentette meg az Osztrák-Magyar Monarchia munkásmozgalmát a reakciós anarchista esznek hatásától

és befolyásától, amelyet szívesen használt fel a kormány ürügyül a terror fokozására. A németországi fejlődés és az ország belső helyzete azonban egyaránt megtanították az osztrák kormányt is arra, hogy ezt a módszert nem lehet a végtelenségig folytatni. A kormány kénytelen volt enyhíteni a terrort és megadta a munkásosztálynak a legális szervezkedés lehetőségét. Ekkor ismét a cseh tartományokból indult ki az egész ausztriai munkásság egyesítésének gondolata, ahol az anarchistákkal a legveszélyesebb belső ellenséggel a munkásság a legkorábban számolt le. Az 1887-es brünni kongresszus is, amely ezt a követelményt felállította, a nemzetiségi kérdésben az önrendelkezési jog álláspontjára helyezkedett.

A kormány terrorintézkedései és a munkásság politikai ténykedésének kiméretlen üldözése az elmúlt években persze szükségszerűen nyomokat hagyott a munkásmozgalomban. Lehetetlenné tette azt, hogy az uralkodó osztállyal vívott harcokban kinőjjön az egész ausztriai munkásság magas elméleti síkon álló vezető ereje, amelyben megtestesülne e mozgalom valamennyi tapasztalata.

Eme jelentős fogyatékok következményei világosan megmutatkoztak a hainfeldi egyesítési kongresszus programjában, amely az 1888-89-es évek fordulóján folyt le. A hainfeldi kongresszus az egész monarchia munkásmozgalma számára rendkívül nagyjelentőségű volt. Egyfelől Engels segítségével magágon megszövegezte a munkásosztály céljait és kijelölte az elérésükhöz szükséges fő alapelveket, másfelől pedig megalakította ezt a hadsereget, amelynek meg kellett volna valósítania ezeket.

Hiányossága azonban az volt, hogy lebecsülte a szervezés és az egységes pártvezetés fontosságát, és nem fejtette ki saját álláspontját a nemzetiségi kérdésben. E lebecsülés jelentősége még inkább kiviláglik, ha arra gondolunk, hogy ez az egész ausztriai munkásság kongresszusa volt, amely meghatározta a párt irányvonalát az egész ausztriai munkásság harcában a monarchia válsága és a nagy osztály- és nemzetiségi harcok idején. Ausztria bonyolult viszonyai éppen az imperializmus kialakulása idején különösen erősen kiélezték a monarchia belső ellentéteit és hozzájárultak ahhoz, hogy a cseh és a magyar demokratikus mozgalom egyaránt megindította saját támadását.

Ebben a helyzetben, minthogy nagyon sok volt a feladat, amelyek megoldása az Osztrák-Magyar Monarchia munkásosztályára várt a monarchiában a forradalmi helyzet gyors ütemben növekedett. A munkásosztály 1890. május 1-i impozáns felvonulása, a helyenként megszervezett és a másutt ösztönösen kirobbanó sztrájkok és harcok minden oldalról megrendítették a monarchiát. Az általános választójog kivívásáért folyó harc, amelyet a szociáldemokraták hirdettek meg és vezettek, aktivizálta a dolgozó nép legszélesebb rétegeit, akik a harcban az egész gyűlölt elvromlás megszüntetésének első lépését látták.

a munkásosztály a cseh tartományokban is közvetlen harc nélkül vette át a vezető szerepet az egész nemzeti mozgalomban és harcban, amely gyakran ösztönösen és szervezetlenül fejlődött. Valójában ez azonban nem egészen így történt. Engels 1894. júliusában Adlerhez írt levelében figyelmeztette őt a helyzet fontosságára és a következőket írta: "Nektek e pillanatban az a nagyjelentőségű történelmi hivatásotok, hogy az európai proletariátus előőrsévé legyetek minden téren, indítsátok el az általános offenzívát, amely, reméljük nem áll meg majd a győzelem kivívásáig. Neked kell ezt az élcsapatot vezetni; ha tehát mielőbb nem megy el vidékre és nem gyűjtesz bőven friss erőt, akkor elmulasztod első kötelességedet."/19/

Engels parancsa azt jelentette, hogy az elnyomott nemzeti tömegek mozgósításával a minden elnyomást megszüntető harccá fejlesszék ki az eddig folyó küzdelmet. A szociáldemokrata párt ezt meg is próbálta.

És itt mutatkozott meg első gyengesége. Az alacsony elméleti színvonal megnehezítette számára, hogy megtalálja az utat a természetes szövetséges megnyeréséhez, és a nemzetiségi kérdés nemmarxista felvetése is akadálynak bizonyult. Ezzel összefüggésben állt egy másik hiba is, amelyet a szociáldemokrata vezetés azzal követett el, hogy a Windischgrätz-kormány bukása után az egész akciót leállította és minden erejét szervezési kérdésekre összpontosította.

Mindezt azonban felülmutta az a veszteség, amely az egész világ munkásmozgalmát érte ebben az időben. Ez a veszteség pedig nem volt más, mint a proletariátus zseniális vezérének és általánosan elismert tekintélyének, F. Engelsnek 1895. augusztusában bekövetkezett halála. Engels halálának következményei különösen megmutatkoztak az Osztrák-Magyar Monarchia szociáldemokrata pártjában, amelynek élete utolsó éveiben különösen nagy figyelmet szentelt és amelyet bizonyos mértékig egyedül irányított.

Engels halála után azonnal kiütközött az alacsony elméleti és ideológiai színvonal az osztrák szociáldemokrata vezetésben, amely a hatalom megszerzéséért vívott leghévesebb harcban gyakorlatilag vezetés nélkül maradt. Ugyanebben a helyzetben találta magát a cseh munkásság is.

A harc megszüntetését a forradalmi helyzetben a kormány és a burzsoázia természetesen azonnal kihasználta saját erőinek újjászervezésére és arra, hogy védekezésből támadásba menjen át. Ugyanilyen helyzet alakult ki a cseh tartományokban is. A cseh burzsoázia a német konkurencia elleni általános támadásra készülve már előbb kiegyezett Béccsel és most teljes erejével a munkásmozgalom ellen fordulhatott. A Béccsel kötött béke azt jelentette, hogy a cseh burzsoázia elvesztette haladó voltának utolsó maradványait is, teljesen reakciós osztállyá alakult és arra törekedett, hogy a német burzsoáziával helyet cseréljen a monarchiában.

A burzsoá demokratikus mozgalom utolsó dezorganizált maradványai a haladó párt megszervezésének sikertelen kísérlete és az "Omladina" teljes szétszóródása után szétszóródtak a különböző polgári pártokba, egy része pedig Masarykhoz csatlakozott. Ezzel azonban cseberből vederbe kerültek. Masaryk látszólagos haladó irányzata ugyanis nem volt más, mint a polgári kozmopolitizmus megnyilvánulása. A munkásmozgalom iránt tanusított érdeklődése nem a segítőkészségből eredt, hanem abból, a szándékából, hogy forradalmi lendületet letörje és így semlegesítse ezt a burzsoá osztály számára halálos veszélyt jelentő réteget azzal, hogy a trade-unionizmus ártalmatlan vágányára tereli.

A cseh és osztrák munkásmozgalom vezetőinek alacsony elméleti színvonala nemcsak azt tette lehetővé, hogy sokáig játssza a "barát" szerepét, hanem a cseh szociáldemokrata vezetőség egy része számára "theoretikussá, tanácsadóvá" válhatott és fokozatosan is ezzá vált mindenekelőtt elméleti kérdésekben.

A szociáldemokrata mozgalom alacsony elméleti színvonala egész világosan megnutatkozott az osztrák szociáldemokraták V. Kongresszusán, amely majd egy évvel Engels halála után ült össze. Ez a kongresszus teljesen nyíltan szentesítette a federalizmus alapelveit és jóváhagyta azokat, mint helyes és általános érvényű alapelveket. Ezzel gyakorlatilag abban a helyzetben, amikor egységes harcban kellett volna továbbhaladni a küzdelemben, szétdarabolta a pártot egyes nacionalista szervezetekre és nagy mértékben meggyengítette a párt akcióképességét. A kongresszuson ugyanekkor kitűnt azonban még az is, hogy lebecsülték a munkásosztály szövetségeseinek kérdését a harcban.

E durva hibák következményei megnutatkoztak abban, hogy kihasználatlanul maradt néhány forradalmi alkalom, továbbá abban, hogy a szociáldemokraták elvesztették legtermészetesebb szövetségésüket: a szegény- és középparasztságot, akiket a válság hatása végül is a kulák agrárpártba kergetett. Ezek a hiányosságok pedig annál fontosabbak voltak, mert a XIX. század alkonyán az Osztrák-Magyar Monarchiát egyre erősebben rengette meg a magyar burzsoázia ellenzéki csoportjának támadása, s a monarchia amúgy is bomladozott a cseh banktőke és az ipar törekvései által, amelyek uralmuk alá akarták hajtani a monarchiát. Fokozódott a német imperialisták pángermán mozgalmának támadása is; a monarchia olyan dűledező épület volt, amelynek csak egy kis érintés kellett ahhoz, hogy összedüljön.

Ilyen volt a helyzet, amikor az Osztrák-Magyar Monarchia az imperializmus szakaszába lépett, amely a monarchia válságát az ellentétek kiélezésével még jobban elmélyítette. Az Osztrák Magyar Monarchia a cári Oroszország mellett a világimperializmus második leggyengébb láncszene volt. Világossá vált, hogy az ausztriai viszonyok tartósan nem konszolidálódhatnak.

A cseh burzsoázia gazdaságilag megerősödött, saját bankjaira támaszkodva támadást indított a német burzsoázia hatalmi

állásai ellen, azzal a céllal, hogy megszerezze a gazdasági túlsúlyt a monarchiában. Ennek következménye az volt, hogy érdeke a monarchia, mint piac fenntartásában fokozódott és elmélyült. Ezzel egyidőben a külföldi imperialista nagyhatalmak felé is kezdett orientálódni.

Ebben a helyzetben igen megtisztelő feladathoz jutott a szociáldemokrata párt vezetősége. Mozgósítania kellett volna az összes nemzetiségek legszélesebb tömegeit, ki kellett volna használni a monarchia minden ellentétét és a forradalmi harcban lerázni a feudális maradványokat és megadni a monarchia minden népének azt a lehetőséget, hogy tetszése szerint rendezkedjék be.

Ennek ellenére azonban azt látjuk, hogy a cseh és osztrák szociáldemokrata vezetők a tömegek mozgósítása, valamint a monarchia és az elnyomás ellen ösztönösen kitörő küzdelmek megszervezése helyett teljesen eldobták az önrendelkezési jog zászlaját és az Osztrák-Magyar Monarchia fenntartásának az álláspontjára helyezkedtek. Ennek a kifejezése a nemzetiségi kérdés új "megoldása" is, amelyet Bauer és Renner dolgoztak ki, amely nem jelentett semmi mást, mint a nacionalizmus leplezett, raffinált formáját, ahogyan I.V. Sztálin jellemezte nesteri kritikájában.

Ennek a javaslatnak az elfogadása gyakorlatilag az osztályharc elvetését jelentette és az Osztrák-Magyar Monarchia további fenntartásának leplezetlen támogatását.

A szociáldemokrata párt vezetésének ezt az új irányvonalt már nem lehet úgy jellemezni, mint tanácstalanságot, hanem mint határozott árulást, Marx és Engels örökének a megtagadását. Ez az osztrák szociáldemokrata vezetők és a reakciós Körber-kormány "baráti kapcsolatainak" a gyümölcse.

Világosan kitűnt ez a két irányvonal az 1905-ös évben. A hatalmas tömegmozgalom, amelyet Ausztria proletariátusának példája vezetett, végül a szociáldemokrata vezetőket is az általános sztrájk kihirdetésére kényszerítette. A harc továbbfejlesztése, új követelmények napirendre tűzése helyett azonban a vezetők az általános sztrájkot szelepként használták fel és a burzsoáziával egy fronton megállították az egész dolgozó nép hatalmas harci támadását.

Az 1905-ös forradalmi helyzet világosan leleplezte a szociáldemokrata vezetők áruló politikáját, amely a munkásosztály és az egész dolgozó cseh nép érdekeinek elárulásával állandóan mélyebbre merült az opportunizmus mocsarába.

Igy történhetett az is, hogy a nemzetiségi kérdés megoldására Sztálin által következetesen kidolgozott tervet, amely tulajdonképpen a cseh és szlovák nép önállósági jogának első elismerése volt, a szociáldemokrata vezetés egyáltalán nem vette figyelembe. Ezzel csupán elszakadását bizonyította nemcsak a tagság, hanem az egész dolgozó nép legszélesebb tömegeitől, amely a legkülönbözőbb alkalmakkor már a háború előtt világosan kimutatta a monarchiával szembeni negatív álláspontját.

Ez az ellentét, amely a szociáldemokrata vezetés hivatalos politikája és a cseh dolgozó nép érzelmei, óhajai között fennállt, világosan kitűnt az első imperialista világháború kirobbanásakor is. A világháború megindulása az egész világ proletáriátusa elé napirendre tűzte a szocialista forradalom kérdését. Ezzel kapcsolatosan a nemzetiségi kérdés a burzsoá demokratikus forradalom részéből most a szocialista forradalom alkotórészévé válik. És itt teljes mértékben lelepleződött az egyes nyugati szociáldemokrata pártok felkészületlensége, vezetésük tehetetlensége és áruló szerepe. Annak ellenére, hogy a háború előestéjén a baseli kongresszuson ez a vezetés kimondta a "háború a háború ellen" jelszót, a konfliktus kirobbanása idején megmutatkozott, hogy a szociáldemokrata pártok vezetői egyáltalán nem gondolták a háborúellenes akció előkészítésére és ez irányban semmit sem tettek. Egyben itt teljes mértékben megmutatkozott a tömegek ideológiai elmaradottsága is, mivel azok elméleti és ideológiai képzéséről senki sem gondoskodott.

És így, miután a szociáldemokrata párt vezetősége mindinkább lesiklott a polgári szintre, amellyel összekapcsolta az Osztrák-Magyar Monarchia fenntartásának gondja, a cseh munkásság és a dolgozó nép egészséges magva magára volt hagyatva, aminek az ösztönös egyéni harc volt a következménye a monarchia és annak militarizált apparátusa ellen, amely a háború folyamán egyre észrevehetőbben növekedett erőben és forradalmi elszántságban.

Jelentékenyen megerősítette a munkásság és az egész dolgozó nép eme harcát már a nárciusi orosz forradalom is.

Azonban a cseh dolgozó nép figyelmét nem a burzsoá politikai Miljukov és megnyilatkozásai vagy a reakciós ideiglenes kormány kötötte le, hanem az orosz proletáriátus hősi harca, amely megindította a forradalmat és Oroszország legszélesebb dolgozó tömegeinek élére állt. Éppen a "békéért, kenyérért és a szabadságért" harcoló proletártömegeknek ez a vezető szerepe, valamint hősiességük volt a dolgozó nép hatalmas ösztönzője a társadalmi és nemzetiségi elnyomás elleni harcban. A munkás- és katonaküldöttek szovjetjei, az annexió és a hadikárpótlás nélküli béke követelése, a nemzetiségi és az agrárkérdés megoldására vonatkozó javaslat nagy visszhangra találtak a munkásságnál és a Habsburg-monarchia dolgozó népének minden rétegében.

Miként az Osztrák-Magyar Monarchia valamennyi dolgozó népe, a cseh munkásság is világosan tudatára ébredt annak, hogy az oroszországi munkástömegek harca az ő harcuknak is része, és hogy az orosz elvtársak az egész monarchia dolgozóinak az óhajait is tolmácsolják. Az orosz forradalmi mozgalom azonban nem csupán lelkes rekonszenzvet váltott ki. Az orosz proletáriátus dicső példája nem maradt cselekvő válasz nélkül. Az elnyomott nemzetiségek dolgozó népe reménykedve tekintett a szociáldemokrata pártok vezetőire.

Ezek a vezetők azonban opportunisták voltak, és ahelyett, hogy a harc élére álltak volna, egyenesen fékeztek azt és egyre

szorosabban működtek együtt a burzsoáziával. Itt ismét kitűnt az a tény, amelyet olyan találóan jellemezett I.V. Sztálin: "A II. Internacionálénak és vezetőjének, Kautskynak, halálos büne egyebek között az, hogy folyton a nemzeti önrendelkezés kérdésének polgári értelmezésére tért le, nem fogta fel a kérdés forradalmi értelmét, a nemzeti kérdést nem tudta vagy nem akarta az imperializmus elleni harc forradalmi talajára állítani, a nemzeti kérdést nem tudta vagy nem akarta egybekapcsolni a gyarmatok felszabadításának kérdésével.

A Bauer és Renner típusú osztrák szociáldemokraták korlátozottsága tulajdonképpen abban áll, hogy nem értették meg a nemzeti kérdés elválaszthatatlan összefüggését a hatalom kérdésével s arra törekedtek, hogy a nemzeti kérdést elválasszák a politikától és beszorítsák a kulturális és oktatásügyi kérdések kereteibe, megfélemlítve az olyan "apróságokról", mint az imperializmus és az imperializmus rábságában szünylő gyarmatok." /20/

Az orosz proletariátus példája kihatott a csehországi munkástömegekre is és azok vezetése nélkül ösztönösen fokozni kezdték ellenállási akciójukat és alulról fejlesztették hatalmas háborúellenes fegyverüket: a sztrájkmozgalmat.

Ez az aktív harc tovább erősödött, amikor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom új perspektívát állított elé.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak egyedülálló és korszakalkotó jelentősége volt az egész világ számára. "Az Októberi Forradalom győzelme gyökeres fordulatot jelent az emberiség történelmében, gyökeres fordulatot a világkapitalizmus történelmi sorsában, gyökeres fordulatot a világproletariátus szabadságmozgalmában, gyökeres fordulatot az egész világ kizsákmányolt tömegeinek harcmódjában és szervezeti formáiban, életmódjában és hagyományaiban, kulturájában és ideológiájában." /21/

Az emberiség történetében először került az ország vezetése a dolgozók, a munkásosztály kezébe. Az orosz proletariátus a Bolsevik Párt vezetése alatt felszámolta a burzsoázia hatalmát és uralmát, amely a termelőeszközök magántulajdonán alapult és felszabadította Oroszország dolgozó népét a kizsákmányolás és elnyomás minden formája alól. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom új államtipust alkotott a legdemokratikusabb államhatalmi formával: a szovjet hatalommal.

A szovjet állam új típusú állam lett és mintaképe az igazi népi államnak, amelyet a munkások, parasztek és a dolgozó értelmiség keze épített a dicső Bolsevik Párt, Lenin és Sztálin pártja vezetésével.

A szovjet állam új típusú állam lett és mintaképe az igazi népi államnak, amelyet a munkások, parasztek és a dolgozó ér-

---

20/ Sztálin Művei, 4.k. 170-171.1.

21/ Sztálin, A leninizmus kérdései. 7. kiad. 213-214.1.

telmség keze épített a dicső Bolsevik Párt, Lenin és Sztálin pártja vezetésével.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, mint a világ első forradalma megoldotta a nemzetiségi kérdést is, amely a több-nemzetiségű államok egyik legfontosabb belpolitikai kérdése volt, egyike ama problémáknak, amelyeket a burzsoázia sohasem tudott megoldani, mivel a kapitalizmus társadalmi viszonyainak egész rendszere egyáltalában nem engedi meg ennek a kérdésnek a megoldását. "A leninizmus a nemzeti kérdést a fellengzős deklarációk magaslatáról lehozta a földre, kijelentvén, hogy a "nemzetek egyenlőségét" hangoztató deklarációk, ha a proletárpártok nem pecsételik meg őket az elnyomott népek szabadságharcának közvetlen támogatásával, nem egyebek, mint üres és hazug deklarációk."/22/ Ezért a fiatal szovjet kormány egyik első lépése az volt, hogy a szocialista forradalom győzelmének másnapján azonnal a harcoló hatalmak nemzeteihez és kormányaihoz fordult azzal a javaslattal, hogy haladéknélkül lássanak hozzá igazságos és demokratikus annexió és hadikárpótlás nélküli béke megkötéséhez. Ezzel az ajánlattal együtt, amely megfelelt a harcoló nemzetek legszélesebb tömegei érdekeinek, hiszen az ő vállukra nehezedett a háború legnagyobb terhe, a forradalmi kormány kiadott egy deklarációt Oroszország népeinek jogairól, amelyet Sztálin dolgozott ki. A deklarációban nyíltan és világosan elismeri Oroszország összes nemzeteinek jogát az önrendelkezésre, egészen a teljes elszakadásig és önálló állam alakításáig./23/

A hatalom átvétele a munkásosztály által és a nemzetiségi kérdés megoldása megnutatta az egész világ proletáriátusának a felszabadulás utját. Azért volt olyan nagy visszhangja a Nagy Októberi Forradalomnak az egész világon és ezért volt döntő jelentőségű a cseh és szlovák nép harcában, amelyet nemzeti és társadalmi vágyainak forradalmi uton való megvalósításáért vívott. A dolgozó orosz nép hősi példája és győzelme, amelyet a burzsoázia felett aratott, ráébresztette az Osztrák-Magyar Monarchia összes nemzeteinek népi tömegeit is a szenvedés és az éhség elleni harc fokozásának és erősítésének szükségességére és eléjük tárta harcuk célját: a szocializmust. "Az Októberi Forradalom - írja Sztálin - az első forradalom a világon, amely Nyugat munkásainak és katonáinak élő példát mutatott a menekülésre és arra sarkallta őket, hogy lépjenek a háború és az imperializmus igája alóli igazi felszabadulás útjára. A munkások és katonák felkelése Ausztria-Magyarországon és Németországban, munkás- és katonatanácsok alakulása, Ausztria-Magyarország nemzeteljesjogu népeinek forradalmi harca a nemzeti elnyomás ellen - eléggé ékesszólóan bizonyítja ezt."/24/

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak nagy hatása

22/ Uo. 62.1.

23/ A Szovjetunió megalakulása. Okmánygyűjtemény 1917-1924.
19-20.1. /oroszul./

volt a cseh és szlovák nemzet életére és döntő tényezővé vált a csehek és szlovákok nemzeti önállóságának kivívásában.

Csak ennek befolyása és hatása alatt fejlődik ki a monarchia egész dolgozó népének hatalmas forradalmi és felszabadító mozgalma, amely végül is 1918 októberében szétrombolja a monarchiát. Csupán a szociáldemokrata párt vezetésének árulásával vált lehetővé, hogy az új államban a hatalom jelentős részét a burzsoázia kaparintsa meg. A félmegoldás azonban két évi erőpróba után végül ahhoz vezetett, hogy még ez alkalommal a cseh nép hősi harca nem jutott el a végső győzelem kivívásához, hogy a szabadságot is, amelyet akkor kivívott magának, a cseh burzsoázia imperialista kivánalmainak megfelelően szabta meg.

Ahhoz, hogy mindaz megvalósuljon, amiért tulajdonképpen a cseh és szlovák nép az 1848-1918-as években harcolt, az volt szükséges, hogy még a harc és a vereségek további fázisán is átmenjen, hogy végül a Csehszlovák Kommunista Párt vezetésével, a szovjet hadseregnek a fasiszmus felett aratott győzelme után, a szovjet nép dicső példája nyomán lerázza az elnyomás minden fajtáját, és hogy emellett meg tudja oldani a nemzeti ségi kérdést is a testvéri szlovák néppel való teljes egyenlőség alapján.

- - -

J.N. GOROGYECKIJ:

A népi tömegek harca a szovjet kultúra megteremtésért. /1917-1920./

/Voproszi Isztorii, 1954. 4. sz./

Городецкии Е.Н.: Борьба народных масс за создание советской культуры /1917-1920 годы/.

Történettudományunk egyik legjelentősebb feladata, annak a harcnak a tanulmányozása, amelyet a népi tömegek a szovjet kultúra megteremtéséért és fejlesztéséért vívtak.

Az anyagi javak közvetlen termelői iránti gyűlöletből és megvetéstől áthatott reakciós burzsoá történetírás azt igyekezett a múltban és még ma is bizonygatni, hogy a kultúra teremtői az emberi nem kiválasztott egyénei, azaz olyan emberek, akik a lángelme ismérveit hordozzák. Ezek az uralkodó fajhoz tartozó "kiválasztott szellemek" - az említett történészek véleménye szerint "a vak tömeg" felett állanak; és a tudomány és a technika, az irodalom és a művészet minden kincsét ők hozzák létre. Az ilyen idealista nézetek óvatosabb prédikátorai már engedelményeket tesznek, mondván, hogy a nép természetesen résztvesz a kultúra megteremtésében, de csak passzívan. A nép az anyagi javak termelésével mentesíti a tudomány és a kultúra műveit és így lehetővé teszi, hogy ezek a szellemi kultúra kincseit fejlesszék és felhalmozzák.

Ezeknek az "elméleteknek" a tudományellenes voltát a marxizmus-leninizmus klasszikusai már régen feltárták és leplezték. Hol születnek ezek a felfogások? A kizsákmányoló társadalomban, amelynek az a sajátja, hogy ellentét áll fenn a fizikai és a szellemi munka között. Annak a nézetnek a tagadása, hogy a népi tömegek döntő szerepet játszanak a kultúra építésében és fejlesztésében, azt a célt szolgálja, hogy a népet örökké elzárja a kulturától.

A marxizmus feltárta ezeknek az "elméleteknek" a hazug voltát és kimutatta, hogy a tudományos és technikai felfedezések, a művészi alkotások és az egész kultúra fejlődésének szálai mélyen a népi tömegek tapasztalatában és alkotó munkájában gyökereznek.

A.M. Gorkig lelkes szavakkal írta, hogy: "A nép - nemcsak az összes anyagi javakat megteremtő erő, hanem a szellemi kincseknek egyetlen és kiapadhatatlan forrása. A nép az idő, a szépség és az alkotás zsenialitása tekintetben első filozófus és költő. Belőle származnak a nagy költemények, a föld összes drámái és közülük a legnagyobb - az egyetemes kultúra története" /1/ Nem véletlen, hogy a nagy író a

1/ M. Gorkij művei, 24.k. M. 1953. 26.1.

kultúra történetét drámának nevezte. Az antagonisztikus társadalom tragédiája, hogy a kultúra haladásának minden lépése azal jár, hogy a dolgozókat megfosztják az anyagi és szellemi kulturáértékektől. Marx kimutatta, hogy a kapitalizmusban "a gép, melynek csodatevő ereje az emberi munkát könnyebbé és termékenyebbé képes tenni - éhínséget és elsatnyulást idéz elő. A gazdaság ujonnan feltárt forrásai valami végzetes varázslat következtében nélkülözések forrásaivá válnak.... Ugy látszik, még a tudomány tiszta fénye sem ragyoghat másként, mint a tudatlanság sötét hátterén."/2/.

A burzsoáziának még abban az időben is, amikor szüksége volt iskolázott munkásra, elementáris érdeke volt az, hogy minél szűkebb térre szorítsa a nép művelődési lehetőségét és szellemileg kifossa a népi tömegeket. Ez a folyamat különösen kiéleződik az imperializmus korszakában, amikor a reakció minden vonalon felülkerekedik. Ekkor következik el a burzsoá kultúra válsága, megindul a kultúra nemzeti formájának hanyatlása, tartalmában uralkodóvá válnak a fajgyűlölet és a sovinizmus eszméi; prédikálják a monopoliumok "vaspatái" előtti meghunyászkodást és dicsőítik a gengsztereket és a szellemi rothadást. Az uralkodó reakciós klikk elnyomja a kultúra demokratikus és szocialista elemeit, elhinti a kozmopolitizmus és a nemzeti nihilizmus eszméinek megvált és ezzel elmélyíti a burzsoá kultúra válságát. Ezt a válságot csak úgy lehet leküzdeni, hogy forradalmi úton átalakítják a társadalmat, és hogy a forradalom során a népi tömegek aktívan részt vesznek az új, szocialista kultúra építésében.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom gyökeres fordulatot jelentett a kultúra fejlődésében. Országunkban elvesztette erejét a burzsoá társadalom törvénye, amely szerint a haladás minden lépése a dolgozó tömegek anyagi és kulturális helyzetének rovására történik. A szocialista termelési viszonyok ki-fejlesztésével egyetemben óriási módon megnőnek a tömegek kulturális szükségletei, és létrejönnek e szükségletek kielégítésének feltételei. A kultúra anyagi alapjává a szocialista termelés válik, eszméi alapjává pedig a marxizmus-leninizmus. Maga a formájában nemzeti és tartalmában szocialista kultúra a munkásosztály kezében fegyver az osztályellenesség ellen, a szocializmus építésének eszköze. A szocialista forradalom győzelme megmutatta azt az objektív szükségességet, hogy a népi tömegeknek aktívan és tudatosan részt kell venniük a kulturális építőmunkában.

Tudjuk, hogy a burzsoá forradalmakban a dolgozó tömegek főfeladata a régi társadalmi formák felszámolásának romboló munkája volt. Az új társadalom megszervezésének építő munkáját a lakosság burzsoá kisebbsége végezte. A burzsoá forradalmaktól eltérően a szocialista forradalomban a népi tömegek főfeladata a pozitív építőmunka. "Az ilyen forradalmat - írta

---

2/ Marx-Engels, Vál. művek, I. 335-336.1.

V.I. Lenin 1918 tavaszán - csak a lakosság többségének, mindenké-
előtt a dolgozók többségének önálló történelmi alkotó munkája
valósíthatja meg. A szocialista forradalom győzelme csak akkor
lesz biztosítva, ha a proletariátus és a szegényparasztság ele-
gendő tudatosságot, eszmeiséget, önfeláldozást és állhatatos-
ságot fog tanusítani."/4/

Ezzel kapcsolatban különösen fontos vizsgálnunk azt, hogy
milyen szerepet töltöttek be a népi tömegek a szocialista kul-
tura fejlesztésében a Szovjethatalom első éveiben. Már ekkor,
a polgárháború és az intervenció nehéz éveiben - a régi értelmiség
jelentős részének szabotázsra ellenére is - kibontakozott
a népi tömegek harca az új szovjet kultúráért. A Szovjetunió
történetének következő szakaszaiban a legteljesebb mértékben
működésbe lépnek a szocialista társadalom törvényei, végbeme-
gy a kulturforradalom, mérhetetlenül megnő a népi tömegek szerepe
a kulturális építómunkában. A Kommunista Párt és a Szovjetál-
lam már a proletárdiktatúra fennállásának első időszakában ki-
tűzte a népi tömegek aktív részvételével a kulturális építés
világtörténelmi jelentőségű feladatait.

Elsősorban arra volt szükség, hogy a munkások, parasztok,
katonák elsajátítsák az államvezetés kulturáját, megteremtsék
és tökéletesítsék a szovjet-állam új központi és helyi appa-
rátusát, többek között a kulturális építés ügyeit igazgató appa-
rátust. A szocialista forradalom érdekei megkövetelték az is-
kolázás, a tömeges népművelés és közoktatás, a főiskola egész
rendszerének átszervezését, hogy - mint az OK/b/P VIII. kongresz-
susán elfogadott program kijelenti - az iskolát a burzsoázia
osztályuralmi eszközéből a szocialista építés fegyverévé kell
avatni.

A Kommunista Párt és a Szovjetállam csak úgy tudja meg-
oldani a kulturális építés bonyolult feladatait, hogy bevonta
a nép széles tömegeit a szocialista kultúra megteremtésének tör-
ténelmi alkotó munkájába,

A szovjet történészek már számos munkában foglalkoztak
a szocialista kultúra történetével/5/, de a népi tömegeknek a
szocialista kultúra kifejlesztéséért vívott harca még mindig
nincs eléggé kidolgozva a szovjet történetírásban.

Jelen cikkünkben az orosz-szovjet kultúra fejlődésének
csak néhány kérdésével fogunk foglalkozni, tisztázni próbál-
juk, hogy milyen nagy alkotómunkát végeztek a népi tömegek a
kultúra területén, milyen jellegű és foku befolyást gyakorol-
tak az új, szovjet kultúra építésének irányára, lendületére, üte-

4/ V.I. Lenin művei, 27.k. 235.l.

5/ Lásd, I.Sz. Szmirnov, A szocialista kultúra építése a szov-
jethatalom első éveiben, M. 1952; J.M. Medinszkij, A népmű-
velés a Szovjetunióban, M. 1952; P.I. Lebegyev, A szovjet
művészet a külföldi fegyveres intervenció és a polgárhábo-
ru időszakában. M. 1949. stb.

mére a Szovjethatalom első éveiben.

- . -

V.I. Lenin már a szocialista forradalom első éveiben feltárta az államépítés és a kulturális építés kölcsönös függését.

Lenin több ízben kiemelte, hogy a Szovjetállam ereje a tömegek tudatosságában van. A Szovjetállam akkor erős, ha a tömegek mindent tudnak, mindenről véleményt tudnak alkotni és mindent tudatosan tesznek. /6/ Minél szélesebbkörű a kulturális építés, minél szélesebben terjed el a kultúra a tömegekben, annál erősebb lesz a tömegek politikai tudatossága, annál erősebb lesz a szovjet társadalom és a Szovjetállam.

Országunk népi tömegeknek történelmi tapasztalata és a tapasztalat általánosítása a nagy Lenin műveiben azt mutatta, hogy a proletárdiktatura kivívása volt a szovjet szocialista kultúra építésének döntő és alapvető feltétele. És az új, szovjet kultúra fejlesztését egyben teljesen alárendelték a szocialista építés feladatainak. A Szovjethatalom fennállásának első hónapjaiban a Kommunista Párt által vezetett munkásosztály és dolgozó parasztság összes erőit a régi lerombolására és az új államapparátus megszervezésére, az új szocialista társadalom megteremtésére irányították. Később, 1918 nyarától 1920 végéig, amikor az idegen intervenciósok és az orosz fehérgárdisták hordái rárontottak a fiatal Szovjetköztársaságra, a szocialista forradalom által kiküzdött vívmányok megvédésének, a külső és belső ellenség szétzuzásának feladata tolt előtérbe. Nagyrészt ennek a feladatnak rendelték alá a szovjet kultúra építésének feladatait.

A Szovjetállam - mint ezt minden más részlegen tette - a kulturális építés területén is új szervek alakításához fogott. E szervek felépítését és tevékenységük irányvonalát az határozta meg, hogy a nép tömegeinek legmélyebben álló rétegei is a forradalom hatására felbredtek, s rendkívül nagy vonzódást tanúsítottak a tudás, a világosság, a kultúra iránt. A helyi szovjetek keretében külön népművelési osztályokat alakítottak, a központban pedig létrehozták a Közoktatásügyi Népbiztosságot.

A népművelés azonban nem szorítkozhatott az iskolai oktatás kereteire. A felnőtt emberek millióinak aktív törekvése a tudásra új formákat és irányt, új tartalmat hívott életre az egész népművelésben.

Az Októberi Forradalom után néhány napra olyan osztályokat alakítottak a Közoktatási Népbiztosságban, amelyek elképzelhetetlenek lettek volna a régi Oroszországban, mint bármely modern burzsoá államban is. Ilyen osztályok voltak: az általános írni-olvasnitudás, az iskolán kívüli művelés, a népi egye-

---

6/ Lásd, V.I. Lenin művei, 26.k. 255.1.

temek osztályai./7/. A Kommunista Párt és a Szovjethatalom a Közokt. Népbiztosság és osztályai/a tudományozgósítás, a főiskola, a művészet és az iskolaépítés osztályai/, valamint a helyi népművelési osztályok útján óriási munkát végeztek, hogy megszabadítsák a kultúrát a régi társadalom bilincseitől, hogy hozzáférhetővé tegyék a művelődést, a tudományt, a művészetet és az iskolát a nép legszélesebb tömegei számára. Először történt meg a történelemben, hogy a marxizmus-leninizmus forradalmi eszméjének propagálása és terjesztése állami feladattá vált és az egész országot kezdte felölelni.

A népi tömegek lelkes odaadással kapcsolódtak be a kulturális építésbe, mert a társadalom új állapota, az objektív körülmények, saját létérdekeik diktálták, hogy résztvegyenek ebben. "Sehol sem szomjaznak annyira a néptömegek az igazi kultúrát, mint nálunk"/8/ - írta V.I. Lenin.

A népi tömegeknek leküzdhetetlen vonzódását a kultúrához és a kulturális építésben való aktív részvételhez a proletárdiktatura szervei, az államhatalom irányították és szervezték és ennek a munkának az élén a bolsevik párt állt. Itt tehát két folyamat olvadt egybe: alulról a népi tömegek buzgó alkotó kezdeményezése, tudásvágya és felülről a proletárdiktatura állami szerveinek irányító, szervező tevékenysége.

A kulturális építés feladatait nem lehetett megoldani anélkül, hogy fel ne számolják a megdöntött burzsoázia által szervezett szabotázsakciót. A hivatalnoksereg és a burzsoá értelmiség jelentős része ellenségesen fogadta a szocialista forradalmat. Megtagadta a munkát sok minisztériumi tisztviselő, a tanárok, orvosok, mérnökök felső rétege. Ezeket szoros kötelékek kapcsolták a kapitalista rendszerhez és el sem tudták képzelni létüket más társadalmi feltételek mellett; arra törekedtek, hogy tudásuk monopoliumát a Szovjetállam elleni harcra használják fel.

A szabotázs szétzuzásában a döntő szerepet a proletárdiktatura szervei játszották, vaskövetkezetességgel számolták fel a szabotázs-központokat. Emellett azonban rendkívül nagyjelentőségű munkát végeztek a szabotálók ellenállásának leküzdésében a népi tömegek, amelyek aktív részt vettek a szabotázs elleni harcban és az új államapparátus megteremtésében. A munkás- és katonaküldöttek szovjetjei, a gyári-üzemi bizottságok, a szakszervezetek, az ifjusági szervezetek leleplezték a szabotálókat és kádereket adtak a kulturális és gazdasági építés minden ágának. Így működni kezdett a tömegek alkotó munkája révén létrejött államapparátus. Ez valószínű csodaszámba ment a vezetői által becsapott értelmiség jelentős része előtt, amely félelemmel várta, hogy szét fog hullani az

---

7/ Az Októberi Forradalom és a szocialista építés központi állami archívuma. /CGAOR i SzSz/ f. 2306., op.19.3.sz.44.1.

8/ V.I. Lenin művei, 33.k. 462.1.

Össze fog omlani az a társadalom, amelyből a forradalom származott a tőkésokat és a földesurakat.

Az új társadalmat megteremtő dolgozó tömegek aktív tevékenysége rendkívül nagy hatást gyakorolt az értelmiség különböző csoportjaira. A munkások és a parasztok forradalmi lelkesedése magával ragadta az értelmiség azon rétegét, amelyek helyzetük, életformájuk és munkájuk jellege tekintetében közelállottak a néphez - a néptanítókat, az agronomusokat, a falusi orvosokat. De az értelmiségnek ezek a csoportjai sem tudták azonnal felfogni a végbement események értelmét és tartalmát. V.I. Lenin megállapította: "Nem tudják felérni összel a történelmi távlatokat azok, akikre ránehezedett a kapitalizmus megszokottsága, akiket elkábított a réginek hatalmas összeomlása, esődje, a cárizmus és a burzsoázia évszázados pilléreinek összeomlásával és beszakadásával együttjáró robbanás, zaj, "káosz" /látározlagos káosz/, akik megrémültek attól, hogy az osztályharc végsőkig kiüleződött és polgárháboruba csapott át..." /9/

Az iskolákban vagy a kórházakban megnyilvánuló szabotázs közvetlenül a nép léteérdekeit érintette és a tömegek dühét és felháborodását váltotta ki. Maguk a pedagógusok és az orvosok előtt is világossá vált az iskolákban a szabotázs irányító Oroszországi Tanítószövetség tevékenysége, valamint az iskolákban és kórházakban az ezrek és menzevikek diverziós tevékenysége, látták, hogy ez népellenes, ellenforradalmi aknamunka, amely lábbal tiporja a demokratikus orosz értelmiség kiváló hagyományait.

A proletárdiktatúra szerveinek határozott intézkedései, a népi tömegeknek a széleskörű népművelési rendszerben kifejtett alkotó tevékenysége óriási hatást gyakorolt a pedagógusokra.

A Szovjethatalom, miután szétzúzta a régi államapparátust, megsemmisítette az olyan szerveket is, mint a régi körzeti tanfelügyelőségek, valamint a pedagógusok zaklatására szolgáló egész rendőri apparátus. Az egyháznak az államtól és az iskolának az egyháztól való elválasztása megszabeditotta az iskolát az egyház által terjesztett szellemi sötétség jármaól és nagy lehetőséget nyújtott az egész népművelés demokratizálására. A szülők kezdeményezésére az iskolákban bevezették azt az elvet, hogy a tanszemélyzetet a szovjet társadalom válassza meg. Ez az ideiglenes rendszabály segítette az iskolákat abban, hogy a tanszemélyzetükben lévő reakciós elemektől megtisztítsák sorukat. A Népbiztosok Tanácsa 1918 januárjában és márciusában rendeletet hozott a pedagógusok fizetésének felemeléséről. Ezáltal megjavult a pedagógusok zömének helyzete és megszűnt az a szakadék, amely a népiskolákban és a gimnáziumokban dolgozó tanárok fizetése között fennállott.

Rendkívül nagy befolyást gyakoroltak a munkások és a pa-

resztok a pedagógusokra. Ez kivüléglik az ebből az időből származó dokumentumból. "A lakosság gyakran nyomást gyakorol a helyi értelmiségre és különösen a tanítókra, azt követeli, hogy vegyenek részt a felvilágosító munkában - közölte 1918 júliusában a bronnyicki körzet népművelési osztálya.- Érdekes, hogy egyes tanítók, akik kedvetlenül fogtak hozzá, később kedvüket lelték benne és sok erőt áldoznak rá" /10/ A tanulók szülei aktívan támogatták és buzdították a proletárforradalom oldalára állt tanítókat. "Eljenek az új tanítók! ... írta egy vasuti munkás, Ha első lépéseitekben még bizonytalanok és tapasztalatlanok is vagytok - ne féljete, elvtársak! Szívetekben a legjobb vezető - a szabadság lángja - lobog. Mi, szülők, mindig, minden erőnkkel támogatni fogunk benneteket. Haladjatok csak előre minden félelem nélkül, mögöttetek a bennetek bizó, hálás munkások" /11/.

A népi tömegek hatása alatt a pedagógusok körében megnyilvánuló fejlődésről tanuskodik az internacionalista tanítók 1918. június elején összehívott országos kongresszusa. V.I. Lenin, aki a Népbiztosok Tanácsa nevében a kongresszust üdvözölte, ezeket mondta beszédében: "...a tanítótság, amely eddig lassan tért át a Szovjethatalommal való együttműködésre, most egyre jobban meggyőződik arról, hogy ez a közös munka elengedhetetlenül szükséges. A társadalom más rétegeiben is nagy számban figyelhetők meg hasonló esetek, hogy a Szovjethatalom ellenségei a Szovjethatalom híveivé válnak." /12/

A kongresszus megvitette a Szovjethatalom által hozott iskolareformmal kapcsolatos kérdéseket és elítélte az u.n. Országos Tanítószövetségből származó szabotálókat. A kongresszusi jegyzőkönyvek és a helyben gyűjtött adatok /13/ azt mutatják, hogy a tanítók forradalmi része komoly szerepet kezdett játszani a dolgozók közötti kulturális munkában. A tanítótság amely a népi tömegek behatására a forradalom szolgálatába állt, maga is nagy hatással volt rájuk, nevelte és oktatta a dolgozó tömegeket. A pedagógusok hadserege egyre inkább a szocialista felvilágosítás főszeregévé vált, és összeolvadt a társadalom szocialista átalakításáért küzdő dolgozó tömegekkel.

A Szovjethatalom a széles népi tömegek számára megnyitotta az utat a művelődés felé. Felszámolta az iskolarendszerben a cárizmus és a burzsoázia által felállított rendi és egyéb korlátokat.

10/ CGAOR i SzSz. f. 2306. op. 15. 28. sz. 218.1.

11/ Moszkva város és Moszkva terület munkás-, katonai- és parasztküldöttei szovjetjeinek közlönye, 1918. febr. 21.

12/ V.I. Lenin-művei, 27.k. 455.1.

13/ Lásd, L. Ivanova, A párt és a szovjet kormány harca a tanítótságért 1917-1918-ban. Diplomamunka. A Moszkvai Egyetem történelmi tanszéke. M. 1952. 81-82. l.

As a hatalmas fejlődés, amely a tömegek tudásbeli és művelődési szükségleteiben beállott, szükségessé tette, hogy az iskolarendszerben új alapelveket alkalmazzanak. Ezeket az új alapelveket az Összszövetségi Központi Végrehajtóbizottságnak "Az OSzFSzK egységes dolgozó iskolájáról szóló határozatai"-ban fektették le /1918. okt.16./ /14/ Bár a "Határozat" egyes pontjaiban voltak beloldali elhajlásra mutató hibák, de egészében komoly jelentősége volt abból a szempontból, hogy az iskolát a proletárdiktatura és a szocialista építés fegyvervétegye. A "Határozat" bevezette a népművelés egységes rendszerét, az ingyenes oktatást minden koru gyerek részére, felszámolt az iskolában mindennemű vállalkozást és felállította a politechnikai oktatás általános alapelveit. Azzal, hogy megvetette az épülő orosz iskola reális alapjait, egyben a jövő felé mutatott. Elrendelte az általános tankötelezettséget minden tanköteles korban levő gyermek számára / ez abban az időben programjellegű intézkedés volt / és határozottan megtisztította a népművelést a régi társadalom minden bilincseitől. A "Határozatot" a szocialista humanizmus szelleme, a gyermek iránti szeretet, a pedagógus iránti bizalom és az a törekvés hatotta át, hogy az iskolát a szocialista építés eszközévé tegye. A néptanítók zöme örömmel fogadta az iskolareformot és - amint a grjazovecki körzet tanítóinak értekezletén résztvett delegátusok írták - "készek vagyunk energiánkat és tudásunkat a megújult iskolában a nép oktatásának szentelni". /15/

De az új iskola felépítésében nemcsak a tanítók és a népművelési szervek vettek részt. A Szovjethatalom abból a meggyőződésből indult ki, hogy a népi tömegeket is be kell vonni az új iskola építésébe. A lakosságnak az iskola újjáteremtésében való részvételét úgy biztosították, hogy az iskolai tanácsokba a pedagógusokon és a népművelési osztályok munkatársaikon kívül a dolgozó lakosság képviselőit is bevonták.

A népművelési szervek tevékenysége és a népi tömegek széleskörű részvétele az iskolaiügy építésében jelentős mértékben elősegítette az iskolahálózat gyarapodását.

Különösen gyorsan nőtt az elemi iskolák és tanulók száma. A következő adatok jellemzik ezt az OSzFSzK 34 kormányzóságában bekövetkezett növekedést:

A tanulók száma az elemi iskolákban 3,060.418-ról /1911-es adatok szerint/ 1918/19-re 4,796.284-re, a tanítók száma pedig 73.040-ről 149.797-re emelkedett. /16/

14/ A munkás- és parasztkormány utasításainak és rendelkezéseinek gyűjteménye /A továbbiakban rövidítve SZUR/, 1918. 74.sz. 812. cikkely.

15/ CGAOR i SzSz, f. 2306. op. 1,152 sz. 170.1.

16/ Közoktatásügyi Népbiztosság, 1917. okt.-1920. Rövid beszámoló. M. 1920. 32.1.

Tehát a forradalom óta eltelt két év alatt az elemi iskolákban a tanulók száma több mint 1 millióval, a tanszemélyzet száma pedig több mint a kétszeresére emelkedett! Ha pedig az OSzFSzK 46 kormányzóságának adatait vesszük, láthatjuk, hogy az 1918-19-es iskolaévben 79.280 I. fokozatu iskola volt, ezekben az iskolákban 6,081.446 tanuló tanult és 186.071 volt a tanerők száma./17/ Az iskolaépítésnek ilyen fellendülést csak a népi forradalom, csak a munkások és parasztek millióinak öntevékenysége adhatott.

A lakosság saját erejéből a szovjet szervek segítségével sokszáz új iskolaépületet emelt a moszkvai, vjatkai, voronyezi és más kormányzóságokban. 1918-ban az OSzFSzK-ban 357 új iskolát építettek, 1919/20-ban pedig 492-öt./18/ Ezeknek az új iskoláknak jelentős részét a falvakban a parasztek maguk építették.

Az, hogy az iskolaépítés a polgárháború és a gazdasági pusztulás súlyos éveiben történt, arról tanuskodik, hogy milyen mélyreható élettereje volt az új társadalmi rendszernek, amely a dolgozókból ezt a hatalmas öntevékenységet kiváltotta. A blokádnak és az intervenciónak az éhínség és a háború akadályozta a népi tömegek építőmunkáját az iskolaügyben, de még az adott keretek között is rendkívül nagy hatást gyakorolt a tanítószakra.

A lakosság a szovjeteiken, a népművelési osztályokon keresztül segítette az iskolát és ezzel közel hozta magához, érdekeihez és szükségleteihez a tanítókat. Az oktatásügyi dolgozók legkönnyebben azokon a gyökeres változásokon tudták felfogni a szocialista forradalmat, amelyek az ő területükön, az ő ügyükben történtek. A lakosság aktív részvétele az iskolaépítésben, a munkások, a városi és a falusi szegénység harca az új élet megteremtéséért meggyőzték a tanítószágot arról, hogy azok számára, akik szeretik az iskolát és hűek a néphez, nincs más út, csak az, amelyet a Szovjethatalom hirdet.

A Szovjethatalom megnyitotta a dolgozó tömegek számára az utat a tudáshoz. De ezen az úton még számtalan akadály állott. Amikor az Októberi Forradalom győzelme utáni első hónapokban az ifjúság százai és ezrei akartak főiskolába lépni, elsősorban formális akadályokba ütköztek. 1918 augusztus 2.-án a Népbiztosok Tanácsa jóváhagyta: "A főiskolákra felvételtől" V.I. Lenin által írt rendelkezést./19/. Ezzel a határozattal támogatta a szovjet kormány a munkásoknak és a parasztnak a tudományok felé való vonzódását. Az OSzFSzK-kormány

---

17/ Uo.

18/ Lásd, "A közoktatásügy az OSzFSzK-ban számokban a Szovjethatalom 15 éve alatt". M.-L.- 1932. 18. tábl. 27.1.

19/ Lásd, V.I. Lenin művei, 28. k. 35.1.; SZUR 1918. 57.sz. 632.1.

elhárított minden formai akadályt a főiskolákra való felvétel tekintetében a proletariátusból és a szegényparasztságból származók elől és ösztöndíjakat rendszeresített részükre.

De ez mind nem volt elég. A főiskolai tanuláshoz előképzettségre, megfelelő ismeretekre is szükség volt. A munkás- és parasztifjuságot elő kellett készíteni a főiskolai tanulmányokra. A munkások gyakran fordultak a Közoktatásügyi Népbiztossághoz kérve, hogy a dolgozóknak a főiskolai tanulási lehetőségét realitássá tegyék, proletarizálják a főiskolákat.

A Kommunista Párt útmutatása nyomán a Közokt. tásügyi Népbiztosság 1918 szept. 24-én határozatot hozott a főiskolai felvételek feltételéről és az előkészítő tanfolyamok megszervezéséről./20/. 1919 elején a Közoktatásügyi Népbiztosság 45 ilyen előkészítő tanfolyamot szervezett Moszkvában. Most, amikor a munkásfakultások országunkban már történelemmé váltak, amikor a főiskola proletarizálásának tapasztalata elismerést nyert a népi demokratikus országokban is, nagyon egyszerűnek, magától értetődőnek látszik a munkásfakultások "felfedezése". De a szovjet korszak első hónapjainak élő valóságában, amikor még semmiféle tapasztalatunk nem volt az új típusú főiskola építésében, még a népi tömegek kutató keresésére, harcára és alkotó tevékenységére volt szükség.

1919 elejére már kéznél voltak azok a feltételek, amelyek a munkásfakultások létrehozását előkészítették: megvolt a munkások és szegényparasztok tömeges vonzódása a tanulás iránt, elhárították az összes formális akadályokat a dolgozóknak a főiskolába való lépése elől, megteremtették az anyagi lehetőséget, amelyek biztosították azt, hogy a dolgozók tanulhassanak a főiskolákon, létrehozták a főiskolai előkészítő tanfolyamokat.

A népi tömegek alkotó munkája, a szocialista állam ereje ilyen módon minden szükségeset megteremtett a munkásfakultások létrehozása érdekében. Nagy feladat volt határozott helyet találni az előkészítő tanfolyamok számára a főiskolai tanulmányi rendszerben, megállapítani, hogy milyen helyet foglaljanak el, mint a főiskolák egyenjagu fakultásai és ezzel felhasználni a tanfolyamot végző tanulók új szociális kontingensét arra, hogy megváltoztassák az egyetemek és egyéb főiskolák munkájának egész légkörét. A megoldás a megukon az egyetemeken folyó éles osztályharc során alakult ki. A tanfolyamokat látogató munkások szükséges és igen fontos erőt képviseltek az egyetemeken levő reakciós elemek elleni harcban. Maguk a körülmények követelték, hogy a tanfolyamok résztvevői teljesjagu egyetemi hallgatókká, valamelyik fakultás hallgatóivá váljanak. Ezen az alapon jöttek létre az első munkásfakultások.

Az irodalomból élénk tárul, hogy miként jött létre a munkásfakultás a Marx Gazdasági Főiskola keretében. 1919 elején

ebben az intézetben a diákszervezetek vezetőszerveinek választásait kellett megtartani. A burzsoá hallgatók erőszakos fellépése azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a többséget a szovjetellenes pártok kapják meg. A főiskolai kommunista hallgatói a Népbiztosok Tanácsának 1918 augusztus 2.-i dekrétumára támaszkodva, felhívással fordultak Zamoszkvorecsje munkásaihoz, hogy használják fel az egyetemnek látogatására való jogukat és gyakoroljanak döntő befolyást a főiskola proletarizálására. A munkások örömmel fogadták a kommunisták felhívását és az előadótermeket munkásifjak kezdték megtölteni. A diákszervezetek választásain az eszerek és a mensevikek vereséget szenvedtek, az új munkáshallgatók a demokratikus hallgatókkal együtt a kommunistákra adták le szavazatukat. A munkásifjuság azért jött a főiskolára, hogy megvívja harcát a burzsoá hallgatósággal, de az a vágy is fűtötte, hogy meghódítsa a tudomány fellegvárát. Ennek a megvalósítása érdekében azt javasolták, hogy alapítsanak a főiskolán egy új, munkásfakultást, amely előkészítené őket a többi fakultásokra és ez a munkásfakultás élvezze ugyanazokat a jogokat, mint a többi kar.

Igy maguk a kommunisták által vezetett tömegek találták meg a főiskolák proletarizálásának szükséges formáit, hogy a munkásosztályból és a parasztságból származó kádereket előkészítsék a népgazdaságban, az államvezetésben és a kulturális építésben végzendő munkára.

A Marx főiskola keretében működő munkásfakultást csak feltételesen nevezhetjük az elsőnek, mert ugyanekkor más főiskolákon is kezdtek ilyen munkásfakultásokat alapítani./21/ Igaz, hogy ezeket előkészítő tanfolyamoknak nevezték, de azokat a jogokat és olyan helyzetet vívtak ki maguknak, amelyeket az 1919. szeptemberében a munkásfakultásokról hozott törvény biztosított nekik./22/.

Már a munkásfakultásokról hozott dekrétum után egy hónappal /a Közoktatásügyi Népbiztosság adatai szerint/ ezeken a fakultásokon 1.837 hallgató volt, 1919 decemberében már 2.419 és 1920 végén pedig 17.000 munkáshallgató./23/ Mai méretekhez képest ez a szám nem valami nagy, de az a tény, hogy a munkás-

---

21/ Lásd, pl. A Moszkvai Egyetem Archivuma. A munkásfakultás megszervezése. 1919. 12.d. 50.l. stb. valamint a Znanja rabfakovca /A munkásfakultás hallgatójának zászlaja/ folyóiratot, M. 1923. 1.sz. 91-97.l.

22/ SZUR, 1919. 45. sz. 443.l.

23/ Lásd, Vesztnyik rabfaka /A munkásfakultás közlönye/, 1921. 2-6. sz. 77.l.- Narodnij komisszariat po prosvvescsenyiju /Közoktatásügyi Népbiztosság/, 1917. október - 1920 /Rövid beszámoló/ 59.l.

hallgatók száma a főiskolákon ilyen gyorsan emelkedett, arról tanuskodik, hogy már akkor, a polgárháború nehéz éveiben tömegmozgalom indult a főiskolai képzettség elsajátításáért. A dolgozóknak ebben a mozgalmában az a törekvés jutott kifejezésre, amellyel meg akarták valósítani a szocialista építésnek azt a fontos feladatát, hogy egy új, szovjet értelmiséget hozzanak létre, minden dolgozót művelt és kulturált emberré tegyenek.

A szovjet társadalom fejlődése első éveinek éles ellentmondása az volt, hogy a szocialista forradalom egy olyan országban győzött, amelyben több mint 30 millió az analfabéta felnőtt és serdülő. A Szovjethatalom azt a grandiózus feladatot tűzte maga elé, hogy a legrövidebb időn belül felszámolja a lakosság írástudatlanságát. De a polgárháború idején, amikor éhínség és járványok dühöngtek, rendkívül csekély anyagi eszköz állt rendelkezésére a feladat megvalósításához. A tömegeknek az ismeretek, a műveltség elsajátítására irányuló legyőzhetetlen törekvése hatalmas népi mozgalmat váltott ki az irni-olvasnitudás elsajátítása érdekében. De maga ez a mozgalom nem volt képes megoldani az analfabetizmus felszámolásának feladatát. Csak a proletárelemek szervezettsége, az analfabetizmus felszámolásáért vívott harc vezetésében nyújtott állami segítség tudta biztosítani a megoldást.

1918 decemberében a Népbiztosok Tanácsa határozatot hozott "az irni-olvasnitudók mozgósításáról és a Szovjetrendszer propagálásának megszervezéséről"/24/. A kormány utasította a szovjetszerveket az analfabéták számbavételére és arra, hogy a lakosságot vonják be a Szovjethatalom dekrétumainak és az újságoknak az olvasásába. Minden irni-olvasnitudó tanítson több írástudatlant. Ezt a munkát ellenőrizték a Kommunista Párt helyi szervezetei. 1919 decemberében a Népbiztosok Tanácsa kiadott egy dekrétumot "Az OSzFSzK lakossága között lévő írástudatlanság felszámolására"/25/. Az analfabetizmus felszámolásának feladata azt a célt szolgálta, hogy az egész lakosságnak lehetővé váljék az ország politikai életében való tudatos részvétel. A dekrétum arra kötelezte a köztársaság lakosságát 8-50 életkorig, hogy tanuljon meg irni-olvasni kívánsága szerint akár oroszul, akár anyanyelvén. A kormány intézkedett, hogy a tanulni akarók számára helyiség álljon rendelkezésre, továbbá, hogy az analfabéta tanfolyamok résztvevőinek munkaidejét csökkentésük, de munkabéruket erre az időre is kifizessék.

Ez a bátor forradalmi intézkedés ösztönözte a népi tömegek kezdenényezőkészségét és kiszélesítette az írástudatlanság felszámolására indult tömegmozgalmat. 1920 tavaszán, azaz röviddel a dekrétum kiadása után, a cserepoveci kormányzóságban 10.000 iskolát, a tanboviban 6.000-et, a szimbirszkiben 6.000-et, a kazániban 5.000-et, a szaratoviban 5.000 iskolát nyitot-

---

24/ SZUR, 1918. 93.sz. 932 c.

25/ SZUR, 1919. 67. sz. 592.c.

tak./26/ Juniában megalakították az analfabetizmus felszámolását szorgalmazó oroszországi rendkívüli bizottságot. Az analfabetizmus felszámolására nagy összegeket költöttek és a Kommunista Párt jelentős erőket vetett sorompóba. De azokhoz az óriási feladatokhoz képest, amelyek az analfabetizmus felszámolása terén fennálltak, a munka terjedelme és üteme nem volt kielégítő./27/.

Nincsenek pontos adataink arra nézve, hogy mennyi volt az 1917-1920 között írni-olvasni tanulók száma. Az 1920-as népszámlálásból arra következtethetünk, hogy a Szovjethatalom első három évében kb 7 millió lelket tanítottak meg írni-olvasni /ezek közül több mint 4 millió nő volt/.

Az éles osztályharc során Oroszország munkásai és parasztjai a Kommunista Párt vezetése alatt hozzáfogtak az új-típusú kulturintézmények építéséhez. A tömegek forradalmi alkotón munkájával létrejött ilyen intézmények voltak a népi egyetemenek, a tömegkurzusok, a falusi olvasóköriek, a munkás- és katonaklubok, a vándorkönyvtárak, stb.

A dolgozók kezdenéyzésére sok körzetben alakultak népi egyetemenek. Kosztronában megszervezték a proletár-paraszt egyetemet, amely 1918 októberében állami egyetemé alakult át. Népi egyetemeneket alakítottak Szmolenszkben, Asztrahánban, Jarszlavlnban./28/ Voronyezsben, Vityebszkben, Szmolenszkben 1918 végén megnyitották a népi konzervatóriumokat, amelyek a népi zenekultúra népszerűsítését és terjesztését tűzték ki célul. Szaratovban megalapították a népi szépművészeti iskolát, ahol zenét, festészetet, szobrászatot és színművészetet oktattak. Tambovban megnyílt egy agronómiai és pedagógiai karral rendelkező egyetem, Boriszoglebszkben pedig egy mezőgazdasági főiskola. /29/.

1919-ben a Szovjetköztársaságban több mint száz népi egyetem működött./30/ Ezek közül egyesek később kulturintézményekké alakultak át, mások viszont pedagógiai főiskolákká és egyetemékké.

Jellenző a Nyizsnyij-Novgorodban a város dolgozóinak kezdenéyzésére és a Munkás-,Paraszt- és Katonaküldöttek Szovjetjének határozatára 1918. március 28.-án megalakult népi egyetem története. Ez az intézmény már 1918 végén nagy tanintézményé fejlődött. Az egyetem keretében a falusi tanítók számára tanfolyanokat, a munkások számára előadásokat, ezenkívül

---

26/ Narodnij komisszariat po prosvvescsenjiju, 1917.okt.-1920. Rövid beszámoló/77.1.

27/ Lásd, V.I. Lenin, 33.k. 461-462.1.

28/ CGAOR i SzSz, f. 2306. op. 1.40. sz.280, 295 stb. 1.

29/ Uo. 152.sz. 17, 40, 77, 116, 139, 156.1.

30/ Uo. op. 15. 563 sz. 2.1.

a vidék termelőerőinek tanulmányozására szolgáló kurzusokat, /31/ tanfolyamokat indítottak a statisztikusoknak, a folyami hajógépészeknek, az építész-technikusoknak, az elektrotechnikusoknak, továbbá szépművészeti kurzusokat. /32/. 1919-ben ez az egyetem Szornovóban leányintézetet alapított. A biológiai fakultás 1918-1919. évi működéséről így emlékezik meg egy beszámoló: "Az előadók - a néha rendkívül nehéz körülmények között is - naponta leutaztak az előadások és gyakorlatok megtartására. Ennek az lett az eredménye, hogy az összes szornovói hallgatók el tudták végezni a tanfolyamokat, és nem kellett időt vesztegetni a Nyizsnyij-Novgorodba való utazásra".

/33/

Igy maguknak a dolgozóknak és az értelmiség kiválóbb tagjainak kezdeniyezésére és öntevékenységből létrejött egy olyan új típusú intézmény, amely a népi tömegeket az ismeretek csarnokába bevezette.

A nép alkotókészsége hozta létre azt a központot, ahol a falusi kulturális felvilágosító és politikai munka lefolyt - a falusi olvasókört. Az olvasókörben összpontosult a könyvtár, a klub, a tanfolyamok, itt volt az agitációs központ, volt könyveladás, itt tartották az analfabéta tanfolyamokat. Nehéz lenne megállapítani, hogy hol és mikor jöttek létre az első olvasókörök, de világos, hogy sok helyen a pártszervezetek, a szovjetek, a lakosság röviddel az Októberi Forradalom után kezdte megalakítani őket. 1919 derekán az Orosz Föderációban már kb 14.000 olvasókör volt. /34/ Az OK/b/P VIII. kongresszusa rámutatott arra, hogy ki kell terjeszteni falun a politikai propagandát és a kulturmunkát, és erre fel kell használni az olvasóköröket. /35/ A kongresszus után az olvasókörök hálózata méginkább kiterjedt. 1920. áprilisára az olvasókörök száma az OSzFSzK-ban 20.000-re nőtt. /36/

A Szovjethatalon támaszpontjai az olvasókörök lettek vidéken.

Nemcsak a kulturális építés új formáit létrehozó népi tömegek alkotómunkájának támogatásáról volt szó, hanem arról, hogy falun új lett a kultúra fejlődésének iránya és tartalma. A falu összes kulturális tüzhelyei fokozatosan a proletariátus által a paraszti tömegekre kifejtett eszmei és szervezeti-befolyás zászlóvivőivé lettek, és előkészítették a parasztokat

---

31/ Uo. op. 1.128.sz. 90.1.vc.

32/ Uo. op. 18.119.sz. 153.1.

33/ Uo. 83.1.

34/ Uo. op. 15.440.sz. 41.1.

35/ Lásd, A SzKP kongresszusainak, konferenciáinak és a KB-i plénumainak határozatai. I.r. Bp. 1954. 523.1.

36/ CGAOR i SzSz, f. 2306, op. 15.491. sz. 2.1.

az új, a szocialista ultra való áttérésre. A VIII. pártkongresszus határozataiban kihangsúlyozta, hogy a kulturmunka minden fajtája, a mezőgazdasági műveltség terjesztése, stb. támogassa "a pártnak azt az általános törekvését, hogy a paraszti mezőgazdaságot szervezett, szocialista gazdasággá változtassa".

37/

A széles népi tömegek politikai tapasztalata a dolgozók közötti politikai felvilágosító munkának még más formáit is létrehozta, ilyen volt az agitációs vonat és az agitációs hajó. Ezeknek előfutárai voltak a munkásoknak és a frontkatonáknak azok a csoportjai, akik melegezőkben, vasutállomásokon és kisebb megállóhelyeken, falvakban végeztek agitációs munkát. Ilyenek voltak az Összszövetségi Központi Vörrehajtóbizottság és a Forradalmi Katonai Tanács agitátorainak és kiküldöttjeinek repülőbrigádjai, akik politikai irodalommal és a Szovjet-hatalom határozatait tartalmazó brosurákkal voltak felszerelve. A Kommunista Párt és a szovjet kormány ezeknek az agitátoroknak a tapasztalatára támaszkodva megszervezte V.I. Lenin, az Októberi Forradalom és a III. Internacionálé nevét viselő, a Vörös Csillag, stb. agitációs vonatokat és agitációs hajókat. Mint M.I. Kalikin mondta, a politikai felvilágosító munka a mozgó központjainak célja az volt, hogy "közvetlenül kimenjenek a megyébe, járásba, a központtól távol lakó dolgozó néphez és megismerjék szükségleteiket, meghallgassák magának az életnek a hangját."/38/

1918 májusától októberig a meglévő két agitációs vonat tagjai több mint 800 összejövetelt és előadást rendeztek, amelyekben kb egy félmillió ember vett részt. Ezenkívül felülvizsgáltak és instruáltak 840 szovjet intézményt./39/ Az M.I.Kalikin vezetése alatt álló "Októberi Forradalom" elnevezésű agitációs vonat 1919-ben többszáz falut és községet látogatott meg. Az agitációs vonat tagjai 369 összejövetelt rendeztek, amelyekben majdnem 1 millió ember vett részt és több mint ezer szovjet- és pártintézményt ellenőriztek. M.I. Kalikin ezeken az utakon 270 alkalommal szűlalt fel./40/ A politikai és a kulturális felvilágosító munkának ez a tömegek tapasztalatából született új formája nagy befolyást gyakorolt a munkások és parasztok széles rétegeinek politikai öntudatára és kulturális színvonalára, szervezettebbé tette őket tönörítette őket.

A tömegek forradalmi alkotókészsége szembeszökően visszatükröződött a pedagógusoknak, tanulóknak, a kisebbségek közoktatásügyi dolgozóinak, az iskolán kívüli technikai tanfolyamok funkcionáriusainak, a művészeknek, stb. számos kongresszusán. A régi Oroszországban is tartottak a tanítók, orvosok, természettudósok kongresszusokat, de a kulturmunkások kongresszusai az Októberi Szocialista Forradalom győzelme után

37/ A SzKP...határozatai, I.r. 525.1.

38/ Kraszni j Arhiv, 1938. 1./86/ sz. 97.1.

39/ CGAOR i SzSz, f.2306.op. 15. 257.sz. 15.1.

40/ Ld, Kraszni j Arhiv, 1939.1/86/.sz.99,114,124,135, 147.1.

gyökeresen különböztek a mult szakmai kongresszusaitól. A mostani kongresszusokon sok tízezernyi dolgozó gyűlt össze. 1918-ban ilyen országos méretű kongresszust 7-et tartottak, 1919-ben 25-öt, 1920-ban 21-et/41/. Ezekben a kongresszusokon a nép képviselőit bevezették a kulturális építés munkájába, hogy megtanulják, hogyan kell építeni a szovjet kulturát. Sok kongresszus egy hónapig, sőt tovább is tartott. Így a tanítók oroszországi kongresszus-tanfolyama 1918 július 9.-szeptember 9.-ig tartott. Ugyancsak 1918-ban folytak le az iskolán kívüli népnevelés instruktorainak, a könyvtárosoknak, az analfabéta-tanfolyamok tanítóinak kongresszus-tanfolyamai./42/

Rendkívül nagy jelentőséggel bírtak V.I. Lenin felszólalásai a tanítók kongresszusain, az iskolán kívüli népművelési kongresszusokon, stb. Lenin a szovjet kultúra funkcionáriusai előtt kifejtette a legfontosabb követelményeket, általánosította a Kulturfunkcionáriusok tapasztalatait, összekötötte harcukat a szocialista építés általános feladataival.

A közoktatásügyi dolgozók kongresszusainak jelentősége világosabb lesz, ha számbavesszük, hogy ezek a kongresszusok nemcsak a központban folytak, hanem a kormányzóságokban, a megyékben, sőt a járásokban is./43/ 1918-ban például 164 pedagóguskongresszus zajlott le és a kulturfrent többi dolgozóinak kb 100 kongresszusa./44/ Nincsenek pontos adataink az egész Orosz Föderációban lefolyt kongresszusok résztvevőiről, de a kurszki, szamarai, szaratovi és a többi kormányzóságokból származó adatok alapján méltán következtethetünk arra, hogy a kongresszusok az egyes vidékeken a politikai felvilágosítás nagy ügyét szolgálták és a Kommunista Pártnak jó eszközül szolgálták arra, hogy a népi tömegeket a szocialista forradalom fő feladatainak megoldására mozgósítsa, valamint hogy a közoktatásügyi dolgozók forradalmi hadseregének gyülekezőhelyévé váljanak.

A szocialista forradalom győzelme hatalmas fellendülést váltott ki a tömegek művészi törekvései területén is. A forradalmi tömegek lelkesedése abban jutott kifejezésre, hogy sok ezer drámai együttest, zenekart, énekkart, művészstudiót alapítottak és szabadtéri tömegelőadásokat rendeztek. Most először történik meg, hogy tömegesen adják ki az orosz irodalomnak és a világ klasszikus drámairodalmának remekait. A művészkörök résztvevőinek százazrei saját alkotó munkájukkal járultak hozzá az új szocialista társadalom kulturájának születéséhez.

41/ Narodnij komisszariat po proszvescsenyiju. 1917. okt.-1920./Rövid beszámoló/. 6.1.

42/ Lásd, N. Saposnyikov, A Közoktatásügyi Népbiztosság kongresszusai Házának munkája 5 év alatt. M. 1923. 22.1.

43/ CGAOR i SzSz, f. 2306.op. 15.339.sz.6.1.; 28.sz. 217.1.

44/ Narodnoje proszvescsenyie, M. 1919. 30.sz. 21-23.1.

Az intervenció és a polgárháború nehéz éveiben a Szovjet-állam minden intézkedést megtett, hogy megtartsa és helyesen felhasználja a győzelmes nép örökségét képező kulturális értékeket. És itt is ragyogóan megnyilvánult a népi tömegek alkotómunkájának és elméjének óriási ereje.

Az első orosz forradalom veresége után a burzsoázia ideológusai azt üvöltözték, hogy a nép alsó rétegei veszélyeztetik a kultúrát, és hogy a kulturális értékeket meg kell védeni a "lázadó" munkásokkal és parasztokkal szemben. A "kultúra védelmezőinek" ugyanezt a zászlaját próbálták kibontani 1917-ben az orosz népnek és nemzeti kulturájának esküdt ellenségei - a burzsoá mecénások, a junkerek, a fehérgárdisták, az ellenforradalmi összeesküvők. A forradalom tüzeiben világosan kitűnt, hogy mely osztályok, rétegek, csoportok a kultúra ellenségei és hogy ki tudja vállalni a sokévszázados orosz kultúra nagy értékei megvédésének és továbbfejlesztésének történelmi feladatát.

A kizsákmányoló osztályok, elveszítvén a politikai hatalmat és a termelőeszközök tulajdonát, a kulturális javak elkótyavetelésének útjára léptek. A tőkésék és a földbirtokosok eladták az orosz kulturális javakat külföldön és minden erőfeszítéssel azon voltak, nehogy az orosz kultúra mestereinek alkotásai a dolgozók közkincsévé válhassanak. 1917 nyarán Oroszországot elárasztották a külföldi spekulánsok, hogy felvásárolják a művészi értékeket./45/

Az Ideiglenes Kormány figyelemre sem méltatta a haladó orosz kultúrtervezőket az elkövetésüket, hogy meg kellene tiltani a kulturális javak külföldre vitelét. Hiszen ez merénylet lenne a magántulajdon "szentsége" ellen!

Csak a proletárforradalom és az új társadalmi rendszer menthette meg az orosz kulturális javakat a pusztulástól, az elkótyavetéstől, a külföldre való kivitelétől. Csak a népi tömegek aktív részvétele az állami és kulturális építésben tehetett ezeket a javakat a nép kincsévé és adhatta meg nekik a tartalmukat leginkább megillető igazi jelentőséget.

A Szovjet-állam, a dolgozó nép vállalta magára a kulturális javak védelmét Pétervárott, Moszkvában és az ország többi központjaiban. A Téli Palotát megrohmozó munkásokból és vörösgárdistákból alakították meg a Palota és az Ermitázs kincsét védő első csoportokat. A.V. Lunacsarszkij közoktatásügyi népbiztos a nép hálás köszönetét tolmácsolta a Vörösgárdának, "hogy a nép kincseinek megvédésében a legnagyobb hálára méltó példát mutatta"/46/

A nép hosszú évszázadokon keresztül gyűlölettel nézte a cári kastélyokat, a földesuri udvarházakat és urak villákat, és

45/ Lásd, Apollon, 1917. 6-7. sz. 74.1.

46/ Izvesztyija VCIK, 1917. november 10. sz.

minden gyönyörűségüket, amelyek a parasztok, katonák és a városi szegénység millióinak szemében az állati elnyomásnak, a dolgozó nép jogfosztottságának és emberi méltósága megcsufolásának jelképei voltak. Ilyen körülmények között csak a Kommunista Párt adhatott helyes irányt a nép gyűlöletének, nevelhette a tömegeket a kulturtörténeti és művészi értéket jelentő kastélyok és vagyontárgyak megóvására. Pétervár, Peterhof, Carszkoje Szelo palotái, a Suvalov, Bobrinszkij és Sztroganov-féle palota-muzeumok, a Moszkva-környéki, Arhangelszki, Osztankin-, Kuzsk-féle és más kastélyok művészi gyűjteményeikkel a nép kincsevő váltak.

A forradalom előtt Jasznaja Poljanát, ahová az egész nép zarándokolt, Tolsztoj Leó özvegye csak kevés nyugdíjából tartotta fenn. A győzedelmes nép leröpte méltó hálóját az orosz föld nagy írója előtt. A jasznaja-poljanai parasztok határozatot hoztak, hogy a jasznaja-poljanai birtokot élete végéig Tolsztoj özvegyének használatába adják. A Népbiztosok Tanácsa 1918. március 30.-án jóváhagyta a parasztok határozatát és utasította a helyi szovjetet és állami feladatává tette, hogy megóvja Jasznaja Poljanát minden történelmi emlékével együtt. 1918 májusában Tolsztoj Leó házat és birtokát nemzeti vagyonnak nyilvánították./47/

Az ivanovoi járási szovjet a Barjatyinszkij-kastélyt, melyben értékes festmények és egyéb műtárgyak voltak, műemléknek nyilvánította. A parasztok 1918 júliusában a Közoktatásügyi Népbiztossághoz intézett levelükben azt írták, hogy "ezeknek a kincseknek a védelmével az a szándékunk, hogy ezeket kulturális célokra használjuk fel"./48/. A kuznyecki szovjet határozatot hozott, hogy meg kell venni azt a házat, amelyben Dosztojevskij lakott, benne olvasótermet kell létesíteni, a ház előtt pedig fel kell állítani az író szobrát./49/

Sokmillió gondos szem űrködött azon, nehogy a kulturjavakat szétlepkodják, nehogy külföldre vándoroljanak. A kormány utasította a Közoktatásügyi Népbiztosságot egy olyan határozattervezet kidolgozására, amely megtiltja a festmények és más kulturjavak külföldre való kivitelét./50/ Ezt a határozatot a Népbiztosok Tanácsa 1918 szeptemberében megerősítette. Valamivel később, októberben a Népbiztosok Tanácsa határozatot hozott "A magánkézben, társaságok és intézmények birtokában levő művészeti emlékek és régiségek nyilvántartásáról, számbavételéről és védelméről"./51/ 1918 végén a Népbiztosok Tanácsa határozatot hozott, a Sasukin, Morozov és Osztreuhov-

---

47/ Jasznaja Poljana. M. 1942. 112.1.

48/ CGAOR i SzSz, f. 2306.op. 2.181.sz. 6.1.

49/ Uo. op. 1.130.sz. 64.1.

50/ Izvesztyija VGIK, 1918. július 7.

51/ SzUR, 1918. 73.sz. 794.c.

félc képtárak államosításáról./52/

Gyorsan terjedni kezdett a muzeumok hálózata Moszkvában, Pétervárott, a kormányzósági és a megyei városokban. A dolgozók megkövetelték, hogy a kulturjavakat ne csak megvédjék, de széles körben hozzáférhetővé is tegyék. Etekintetben a munkásosztálynak le kellett küzdeni az értelmiség azon részének korlátoltságát, amely arra törekedett, hogy megóvja a muzeumi kiállítási tárgyakat, de nem fogta fel, hogy a muzeumoknak a tömegek közti kulturális és politikai felvilágosító munka központjaivá kell válniuk. Nem kevésbé fontos volt az a harc, amelyet a parasztok korlátoltsága és szellemi elmaradottsága ellen kellett vívni, mert ezek nem mindég értették meg, hogy milyen jelentőségük van a földesuri birtokon őrzött kulturális értékeknek./53/.

A szocialista forradalom révén új életre kelt a nép alkotó művészete, amely a kapitalizmusban elcsényvedt, halódott. A moszkvai népművelési osztály felvetette azt a kérdést, hogy festő, hímző és zománczó művészműhelyeket kell nyitni. Az illető népművelési osztály levelében azt írta, a népből származott művészek arra törekedtek, hogy "művészetüket széles néretekben és fejlettnak lássák."/54/ 1918 júniusában a szovjet kormány elhatározta, hogy 12 művésziskolát nyit: Ufában, Vjatkában, Tulában, Szamarában, Jaroszlavlban, Vologdában, Vlagyimirben, Kosztromában, Ivanovo-Voznyeszenszkben, Szergievij poszadban, Bogorodszkban, Pavlovskij poszadban, ezenkívül pedig 30 iparművészeti iskolát alapít. A Népbiztosok Tanácsának jegyzőkönyvében ez áll: "A jelzett körzetekben erősen fejlődött a népművészet. Most, a művészet demokratizálásának idején, segítséget kell nyújtani a kézműiparnak és lehetőséget kell nyújtani a népi erőknél, hogy alkotóképességeik felszínre kerülhessenek."/55/

Igy a kulturjavaknak közvetlen a nép által történő védelme és számontartása, a népművészet fejlődése a Szovjethatalom segítségével és irányításával nemzeti közügyé vált.

A forradalom óriási tudásszonjat váltott ki a tömegekben. Soha eddig nem volt olyan nagy kereslet könyvekben, mint ekkor. Ennek az lett az eredménye, hogy széles könyvtárhálózat alakult nemcsak a kormányzósági és megyei központokban, hanem a falvakban is. 1919 január elsején már 13.506 könyvtár volt az OSzFSzK 32 kormányzóságában, 1920-ban pedig 26.278./56/.

52/ Uo. 81. sz. 851.c.; 99.sz. 1011.c.

53/ Lásd, V.I. Lenin művei, 29.k. 338.l.

54/ CGAOR i SzSz, f. 2306.op. 23.24.sz. 38.l.

55/ Uo. op. 1. 140.sz. 21.l.

56/ Narodnij konisszariat po proszvescsenyiju, 1917. okt.-1920.
/Rövid beszámoló/. 72.l.

V.I. Lenin felszólította a közoktatásiügyi dolgozókat: "hozzá kell látnunk, hogy megteremtjük a szervezett könyvhálózatot; a könyvtárak lehetővé teszik, hogy a nép minden egyes rendelkezésünkre álló könyvet felhasználjon" és kienyelte, hogy "ebben a kis dologban forradalmunk alapvető feladata tükröződik"./57/

A Szovjethatalom az irodalom kiadását államüggyé tette és nagy lendületet adott neki. Bár rendkívül szegények voltak a papirkészletek és a nyondákban nagy pusztulás ment végbe, 1919-ben mégis 68.200.000 db könyvet adtak ki, ami az 1917-ben kiadott könyvek 80 %-át tette ki./58/ A vallás és a cár, a földesur, a gazda iránti engedelmesség prédikálásával, meg a sovinizmus és a nem-orosz népek iránti gyűlölet reakciós eszméivel telt álnépi könyvek szennyes áradatával szemben a szocialista állam óriási példányszámban kezdett kiadni olyan igazi népi irodalmat, amely elősegítette a dolgozók öntudatának és kulturájának növekedését, a tönegekbe belenevelte a szocialista tudatot a munka és a társadalmi tulajdon iránt, a proletár internacionalizmus, a kollektívizmus és a kölcsönös segítség, a népek közötti egyenjogúság és a baráti együttműködés érzését. Ez az irodalom elősegítette a nép forradalmi alkotómunkájának kibontakozását.

Ugyanilyen irányban fejlődött az időszaki sajtó is. A forradalom új típusú újságokat teremtett a parasztok, a vörös hadsereg tagjai, az ifjúság részére. Ezeket a lapokat a tönegek politikai és kulturális fellendülése hozta létre és rendkívül nagy hatást gyakoroltak a tönegek tudatára. A bolshevik Pravda mintájára a dolgozó tönegek kollektív propagandistáivá, agitátoráivá és szervezőivé váltak, a szovjet rendszer megszilárdításáért való harcra, a szocialista társadalom építésére buzdították őket.

A dolgozók széles tömegeit elfogta "a sajtó szereplés nemes szenvedélye". A munkások és parasztok egyre nagyobb számban váltak a sajtó aktív résztvevőivé. Megindult a munkás- és parasztlevelezők tömegmozgalma. Ez csak az új rendszerben vált lehetővé, a szovjet kultúra népi jellegének volt a kifejezője.

A kultúra terén a népi művészetnek azonban akadályok álltak útjában - mint erre V.I. Lenin rámutatott. "Igen sok a burzsoá értelmiség soraiból kikerülő ember, amely értelmiség a munkások és parasztok új alapokon szervezett közművelődési intézményeiben lépten-nyomon a legalkalmasabb érvényesülési teret látta a filozófiával vagy a kultúrával kapcsolatos egyéni hóbortjai számára, ahol azután a legnagyobb sületlensége-

---

57/ V.I. Lenin művei, 29.k. 340.l.

58/ Lásd, A.I. Nazarov, A szovjet könyvkiadás rövid története, M. 1952. 103.l.

ket lépten-nyomon holmi ujdonságnak tüntette fel, s a tisztán proletár művészet és proletár kultúra ürügyén valami hallatlan értelmetlenséggel állt elő."/59/

A néptől teljesen idegen és a társadalom szocialista át-
alakítása szempontjából káros volt egyes burzsoá értelmiségiek-
nek az a követelése, hogy fel kell számolni az iskolákat és
ezek helyett "iskola-kommunákat" kell létesíteni, fel kell szá-
molni az egyetemi oktatást és "teljesen új", "tisztán proletár"
főiskolákat kell alakítani, amelyben majd a tudomány is "új",
"proletár" lesz, fel kell számolni a régi tudományos intézménye-
ket, hiszen ezek a középkor maradványai, fel kell robbantani a
hivatásos színházakat és olyan színházakat kell alakítani, ame-
lyekben majd a nézők maguk játszanak stb. A Szovjethatalom el-
ső éveiben el is terjedtek ilyen "elméletek". Ennek az a magya-
rázata, hogy a széles tömegeknek még nem volt tapasztalatuk a
kulturális építésben, és gyűlöltek mindent, ami régi volt. A
lakosság kispolgári rétegeiben ez a gyűlölet abban jutott ki-
fejezésre, hogy megtagadták a kulturális örökséget.

A Kommunista Párt iránt ellenséges elemek arra törekedtek,
hogy a saját céljaik érdekében kizsákmányolják a népi tömegek
elmaradottságát és tudatlanságát és a proletárkultúra leple
alatt burzsoá ideológiát csempésszenek be. Ezeknek a népellen-
es törekvéseknek lekövetkezetesebb kifejezője a Proletkult
vezetőrétege volt, akiket támogattak a Közoktatásügyi Népbiz-
tosság egyes funkcionáriusai, így többek között A.V. Luna-
csarszkij, M.N. Pokrovszkij, P.I. Lebegyev-Poljanszkij. A Pro-
letkult a kulturális örökség iránti nihilista viszonyával, az
"új" kultúra laboratoriumi kidolgozásának elméletével a kultu-
rális építésből kizárta a munkásosztály széles tömegeit és a
sokmilliós parasztságot.

1919 elején a Proletkult megnyitotta a "moszkvai proletár
egyetemet", és az volt a tervük, hogy kádereit ott a Szovjet-
hatalom szerveitől függetlenül fogják képezni. A Proletkult ve-
zetői nagyhangon reklámozták, hogy az egyetemen olyan lektorok
is fognak tanítani, akik annakidején külföldi frakciós iskolák-
ban tanítottak./60/. De a moszkvai munkásoknak nem kellett a
proletkult."egyetem". Ez az egyetem így csak tengődött és 6 hét-
tel az ünnepélyes megnyitás után bezárta kapuit. A Proletkult
vezetői kénytelenek voltak belátni, hogy a munkásokat nem ér-
dekli ennek az egyetemnek a munkája és nem is akarnak ebben
résztvenni./61/

A Proletkult ideológiája és politikája végérvényesen 1920-
ban mondott csődöt. V. I. Lenin "Materializmus és empiriokriti-
cizmus" c. műve 2. kiadásának megjelenése fontos esemény volt a
párt szellemi életében. E kiadás előszavában Vlagyimir Iljics

---

59/ V.I. Lenin művei, 29.k. 338.1.

60/ Vnyeskolnoje obrazovanyije /Iskolánkívüli művelés/, 1919.1.sz.21.

61/ Lásd, Sz.Mickevics, A "Proletkult" kérdéséhez. Izvesztyija
VCIK.1919. márc.22.sz.

kifejtette, hogy Bogdanov machista nézetei közvetlen kapcsolatban állnak a proletárkultúrával foglalkozó legújabb "elméletekkel" és rámutatott arra, hogy a "proletár kultúra" örve alatt Bogdanov burzsoá és reakciós felfogást csempész be./62/ V.I. Lenin a Komoszonol III. kongresszusán mondott beszédében széleskörű kritikát mondott "a proletárkultúra specialistáiról" és népellenes "elméleteikről".

1920. októberében V.I. Lenin megírta híres határozati javaslatát "A proletárkultúráról", amelynek nagy elvi jelentősége volt és amely meghatározta a Kommunista Pártnak a kulturális építés kérdéseiben követett politikáját. "A Munkás-Paraszt Szovjetköztársaságban - így szövegezte a határozati javaslat első pontja - a népművelésügy egész szervezetét, mind a politikai felvilágosítás terén általában, mind pedig különösen a művészet területén, át kell hatnia a proletárdiktatúra céljainak sikeres megvalósításáért, vagyis a burzsoázia megdöntéséért, az osztályok megszüntetéséért, az ember ember által való bármiféle kizsákmányolásának kiküszöböléséért folyó proletár osztályharc szellemének"./63/

A határozat élesen elítélte a Proletkult autonomista törekvéseit és kötelezte a Proletkult szervezeteit, hogy a Szovjethatalom és a Kommunista Párt vezetése alatt dolgozzanak. Az OB/b/P KB-nak a proletkultúráról 1920. december 1.-én megjelent levele betetőzte a Proletkult politikai és eszmei szétzúzását. A Párt kiragadta a munkásokat a Proletkult befolyása alól és ezek proletár kulturális-felvilágosító szervezetekbe kezdtek tömörülni.

A Proletkult elleni harcban világosan kidomborodott a Kommunista Párt vezetőszerelve. Az új, szocialista kultúra építése nem ösztönösen folyt, hanem a Kommunista Párt és a Szovjetállam vezetése alatt.

A népi tömegeknek a szovjet kultúra jellegére, irányára, lendületére és üzenetére kifejtett befolyását nagymértékben meghatározta az, hogy a dolgozó nőket is bevonták a társadalmi életbe. V.I. Lenin így írt erről 1920-ban: "Azt mondják, a kultúra színvonalát a nő jogi helyzete jellemzi a legjobban. Ebben a mondásban mélyértelmű igazság magva rejlik. Ebből a szempontból csak a proletárdiktatúra, csak a szocialista állam emelkedhetett és emelkedett a kultúra legmagasabb színvonalára."/64/

A pártbizottságok keretében működő nőosztályok és a munkásnők és a parasztasszonyok küldöttgyűlései élő kapcsolatot teremtettek a munkásnők tömegei és a Párt valamint a szovjetek között. Gyorsan nőtt azoknak a nőknek a száma, akik a szovje-

---

62/ Lásd, V.I. Lenin művei, 14.k. 9.1. /oroszul/.

63/ V.I. Lenin művei, 31.k. 321.1.

64/ V.I. Lenin művei, 30.k. 410.1.

tek keretében működő munkásnőszekciókban dolgoztak. Számos munkásnő-küldöttet emeltek ki az államapparátusban, a kulturális építés szerveiben való munkára. Itt megtanulták a vezést és egyben ellenőrizték a tisztviselőket/65/.

Az OK/b/P IX. kongresszusa kiemelte, hogy milyen óriási szerepet játszottak a munkásnők és a paraszttasszonyok a pártmunkában, a Szovjetköztársaság egész gazdasági életében és építőmunkájában a termelés és közellátás ziláltságában elleni harcban, a közélelmezés megszervezésében, az irástudatlanság felszámolásában, a dolgozók kommunista nevelésében./66/

A szovjet kultúra aktív építői lettek azok a dolgozók, akik a Vörös Hadsereg soraiban az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen küzdöttek.

A fasizálódó burzsoá filozófusok és történészek azt bizonygatják, hogy egy állam katonai ereje fordított arányban áll a katonai kulturáltságával és műveltségével. Az egyház, az iskola, a burzsoá sajtó tele tömök a katonát misztikus-vallási maszlagokkal, elárasztják fajji és sovíniszta propagandával.

Sem a cári, sem a mai burzsoá hadseregek nem tudtak és nem is akartak a katonák művelésével foglalkozni. A proletárdiktatura állama tüzte ki maga elé azt a feladatot, hogy emelni kell a katonatömegek kulturális színvonalát és már a munkás-paraszt Vörös Hadsereg fennállásának első napjaitól kezdve hozzá is látott a feladat megoldásához. A Vörös Hadsereg harcosainak vonzódása a tudás, a kultúra iránt még erősebb volt, mint a dolgozók egyéb szervezeteinél, mert éppen a hadseregben tömörült össze a munkásosztály és a szegényparaszság legaktívabb része. Sok irástudatlan jött a Vörös Hadseregbe. Egyes csapatoknál az analfabéta harcosok száma elérte az 50 %-ot. A hadseregben ezért széles iskolahálózatot szerveztek az analfabetizmus felszámolására. 1918 végén a hadseregben már kb 500 ilyen iskola volt, 1920-ban pedig már 3.625./67/ A Vörös Hadsereg tagjai vonzódtak a könyvhöz, az újsághoz, a színházhoz és így emelkedett kulturájuk és politikai látókörük. Minden szabadságra menő vöröskatona egy emlékeztető füzetet kapott, amelyben az állt, hogy hazamenvén nem szabad megfélemlkeznie az írás-olvasásról, amelyet a hadseregben tanult és a falujában aktivizálnia kell a népet a tanulásra és emelnie kell öntudatukat./68/

A hadsereg politikai felvilágosításával a bolsevik párt legkiválóbb emberei foglalkoztak. A kommunisták a Vörös Hadsereg tagjainak milliós tömegeit mély forradalmi öntudattal

---

65/ Lásd, N.K. Krupszkaja. A nő a Szovjetországban - egyenjogú állampolgár. M. 1938. 10.1.

66/ Lásd, Az SzKP...határouatai, I.r. 584.1.

67/Lásd, J.P. Petrov, A Szovjet Hadsereg pártpolitikai apparátusának kiépítése /1918-1920/. M. 1952. 30.1.

68/ CGAOR i SzSz, f. 2306. 1.k. 21.sz. 39.1.

gazdagították. A katonai biztosok összeforrasztották a hadsereget. A Vörös Hadseregben a politikai és felvilágosító munka szervezői a politikai osztályok voltak.

A nagymérvű tudatosság, az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen vívott háboru céljainak megértése megerősítették a hadsereg fegyelmét, küzdőképességét és erkölcsi szellemét. A hadseregben egyre nőtt a kommunisták száma. 1919 augusztusában a Vörös Hadseregben 120.000 párttag volt, 1920 elején pedig már 300.000, azaz az összes párttagoknak több mint a fele. /69/ A Vörös Hadsereg már akkor nemcsak fenyegető veszély volt az intervenciósok és a fehérgárdisták számára, hanem hatalmas kulturális erő is. 1919 őszén M.I. Kalikin Tambovban a gyalogparancsnokok első végzett hallgatóihoz intézett beszédében a következőket mondta: "Ti nemcsak szuronyal fogtok harcolni, a ti szuronyotoktól retteg az ellenség. Ti egyben kulturális felvilágosító missziót is töltetek be azokon a helyeken, ahol még nem hallhatták a szabadság szavát, és nem tudják, hogy mi a szocializmus." /70/

A Vörös Hadsereg a széles tömegek részére az állami és kulturális építés igazi iskolája volt.

Az új emberek milliói tettek szert tudásra. Ez növelte a tömegek kulturális igényeit, széles alapot teremtett az új, népi értelmiség kádereinek kineveléséhez.

1920. május 1.-re csupán az iskolán kívüli munkára egy 267.000 főnyi óriási sereget készítettek elő. Ehhez hozzájön még 50.000 ember, akit ugyanekkor különböző politikai-felvilágosító tanfolyamokon képeztek ki. /71/

Gyorsan nőtt a könyvtárak száma. A könyvtárhálózat kiterjesztésében maga a lakosság is résztvett és ez meggyorsította a könyvtárügy fejlődését. 1919 január 1.-re az OSZFSZK 33 kormányzásának 180 megyéjében a könyvtárak száma a duplájára emelkedett. /72/

A dolgozók hadjárata a tudás elsajátításáért, aktív részvételük a kulturális építőmunkában rendkívül nagy hatást gyakorolt a régi kultúra sok mesterére - az Októberi Forradalom kortársaira - és elősegítette bevonásukat a szocialista építésbe.

Még azon súlyos válság idején is, amely az imperializmus korában a tudományt, a művelődést, a művészeteket átfogta, az orosz kultúra számos olyan nagymestert tudott felmutatni, akik

---

69/Lásd; K.J. Vorosilov. A munkás-paraszt Vörös Hadsereg és Hadiflotta 20 éve, M. 1938. 10.1.

70/ Kraszniy Arhiv, 1938. 1/86/.sz. 134.1.

71/ Lásd, Sz. Taraszova, Az iskolán kívüli oktatás a Szovjet Köztársaságban /1917-1920/. A moszkvai állami egyetemen készült diplomamunka 1952. 42.1.

72/ Uo. 66.1.

re az orosz nép mindig büszke volt és lesz. A.M. Gorkij és K.Sz. Sztanyiszlavszkij, I.P. Pavlov és N.J. Zsukovszkij, K.A. Tyinirjazev és I.V. Micsurin új utakat törtek az orosz és a világkultúra fejlődésében, követték őket a tudomány és a művészet művelőinek százai és ezrei, a pedagógusok, az orvosok és az agronomusok tizezrei.

Az Októberi Forradalom előtt az értelmiség jelentős része komoly belső válságon ment keresztül. Az orosz kultúra demokratikus elemeit képviselő sok tudós és művész nem volt közvetlen kapcsolatban a néppel, távol állt a nép forradalmi harcától.

Az Októberi Forradalom győzelme óriási lehetőségeket teremtett ahhoz, hogy a kultúra mesterei a népi tömegekkel közeli kapcsolatba kerüljenek. A régi értelmiség legkiválóbb képviselői meglátták a népi tömegek mozgalmában azt az életadó forrást, amelynek az volt a hivatása, hogy újjáteremtse a kultúrát, óriási magasságba emelje és megtízszerezze hatalmát.

A beteg és nagy kort megért K.A. Tyinirjazev résztvett új tudományos központok szervezésében, a nép művelésében, népszerű tudományos irodalom kiadásában, a főiskolák megreformálásában, az Állami Tudományos Tanács munkájában. Egész Oroszországban végigzugett hangja: "Dolgozni, dolgozni, dolgozni!"
/73/

De távolról sem a kultúra összes mesterei értették meg azonnal a kibontakozó forradalmi események jelentőségét. Még az orosz és a világirodalom olyan óriása is, mint A.M. Gorkij, eleinte a szocialista forradalomban eleinte csak ronboló erőt látott. De kapcsolata a népi tömegekkel, az az óriási hatás, amelyet rá a forradalom nagy vezére, V.I. Lenin gyakorolt, hozzájárult ahhoz, hogy az író le tudta vetni hibáit és így lázas tevékenységet kezdett kifejtetni a dolgozók számára szóló irodalom kiadásában, a tudományos erők tömörítésében és felhasználásában, a művészetek fejlesztésében az új, szovjet értelmiség kifejlesztésében.

A régi értelmiség áttérése a Szovjethatalom oldalára a forradalmi harcnak és a népi tömegek építő tevékenységének közvetlen hatása alatt ment végbe.

J.B. Vahtangov naplójából kiviláglik, hogy nem értette meg a moszkvai Októberi Felkelés utcai harcát, mert feljegyzéseit ezzel a keserű felkiáltással fejezi be: "Vajjon mikor ér ez véget?" De mint finomérzékű és világos látású művész hamarosan belátta, hogy a proletárforradalom a lehető legkedvezőbb légkört teremtette meg a művészet igazi fellendüléséhez. 1919-ben Vahtangov már elítéli azokat, akik durván és önzően, szüklátóköriően és kishitűen "elfordulnak, megfutnak, elrejtőznek, eltávolodnak a néptől, azoktól, akik az életet építik, azoktól, akiknek keze teremt meg a javakat és termeli a nin-

dennapi kenyeret...Az emberiség körében nincs egyetlen olyan igazán nagy művészi alkotás sem, amely ne a nép alkotóerejének megtestesült betetőzése lenne, mert a művész az igazán nagyot mindig a nép lelkéből meríti"./74/

K.Sz. Sztanyiszlavszkij feljegyzéseiben megemlékezik arról, hogy milyen tanácstalanság lett urrá a Művész Színház művészein az Októberi Forradalom utáni első időkben. De a tanácstalanság helyébe alkotó fellendülés lépett, és ezt a fellendülést az az óriási tömegekben a színházba özönlő dolgozó-nézők váltották ki.

A forradalom azt eredményezte - írja emlékezéseiben K.Sz. Sztanyiszlavszkij - hogy a színházba a lakosság sok rétege áramlott. Volt egy időszak, amikor az Oroszország minden sarkából jövő katonaküldöttek árasztották el, majd az ifjúság és végül a munkások és általában azok a nézők, akik eddig nemigen kerültek közel a kulturához...Ezek a nézők rendkívül "színházképesek" voltak: nemcsak úgy tessék-lássék jöttek a színházba, hanem azzal a felcsigázott várakozással, hogy itt valami fontosat, eddig számukra ismeretlent fognak látni. A színészekkel szemben is egész mecható megbecsülés áradt belőlük."/75/

Az új nézők élő, közvetlen reagálása, szonju figyelme, a művészet iránti őszinte szeretete arra készítette a színészeket, hogy ujonnan átéljék a már régebben játszott darabokat, új tartalommal töltsék meg a klasszikus repertoárt és hogy át-hassa őket a nagy forradalmat kivívó nép előtti felelősség.

A munkásnézők igényeinek eleget téve a színházak műsorra tüzték Osztrovszkij, Gribojedov, Gogol, Turgenyev, Tolsztoj, Csehov, Gorkij, Shakespeare, Schiller, Byron, Lope de Vega, Rolland darabjait. A színház történetében a klasszikus repertoár sohasem foglalt még el olyan nagy helyet, mint a forradalom utáni első években. A "sötétség uralma", a régi társadalom hazugságai és hamisításai elleni felháborodott tiltakozás, az orosz drámairodalomnak és a világ drámairodalmának legkiválóbb műveit eltöltő demokratikus és forradalmi pátoasz fergeteges visszhangot váltott ki a fogékony népi nézőközön-ségben.

1919 februárjában B.V. Aszafjev, az ismert zenetörténész és zeneszerző sikra szállt azért az eszméért, hogy az orosz klasszikus zene és a népdal legkiválóbb hagyományaira épülő új színművészetet kell teremteni. Fennmaradt B.V. Aszafjev "Az opera a munkás-paraszt operaházban" c. feljegyzése, amely arról tanuskodik, hogy a forradalmi

---

74/ J.B. Vahtangov, Feljegyzések, levélek, cikke. M.-L.1939. 98, 196, 200-201.l.

75/ K.Sz. Sztanyiszlavszkij, Életem a művészetben. M. 1941. 482.l.

korszak, a népi tömegek harca a zeneszerzőnek azt sugallták, hogy egyesíteni kell az orosz zenekultúra legkiválóbb hagyományait a színművészetben kisarjadó új áramlattal./76/.

A népi tömegek energiája, ereje és hite a győzelemben volt a forrása Gyenjan Bednij, Vlagyimir Majakovszkij és sok más költő és író ihletett alkotásainak.

Ugyanilyen folyamat ment végbe a tudomány és a technika dolgozói között is. Azok a milliók, akik tegnap még alant voltak, és úgy látszott, hogy nénák, ma bátran hangoztatták jogukat a régi lerombolására és egy új élet felépítésére. Ez a mozgalom bámulatba ejtette a tudomány és a technika sok művelőjét. Ez az állapot jól visszatükröződik I.P. Bargyin /ma a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának alelnöke/ "Egy mérnök élete" c. kiadott emlékezéseiben. 1918 februárjában I.P. Bargyint, aki akkor a jenakievi gyár mérnöke volt, egy munkásküldöttséggel a Donyec-medencéből Petrográdba küldték. Bargyint meglepte a forradalmi Petrográd. A küldöttség azokban a nehéz napokban érkezett a fővárosba, amikor a német hordák Pszkov és Narva felől fenyegették Petrográdot. A munkások és katonák ezreit küldték a frontra a forradalom védelmére. I.P. Bargyint viszont felszólították, hogy vegyen részt a nehézipar átszervezési tervének a megvitatásán, amelyre a nehézipar küszöbönálló államosításával kapcsolatban volt szükség. Bargyin azelőtt a forradalomban csak romboló erőt látott, de a vita során megváltozott ez a nézete. Később emlékezéseiben így ír erről: "...kiderült, hogy azok az emberek, akik tele voltak a rombolás eszméivel és távol álltak az építő gyakorlattól, most mikor fejük felett fenyegető vihar tornyosult, lábaik alatt rengett a föld, ebben a hallatlan feszültségű időben ezek az emberek lehetségesnek találták, hogy építő tervekkel és tervezetekkel foglalkozzanak"./77/

A szocialista forradalom életadó hatását az orosz tudomány sok nagy művelője tapasztalta. 1918 tavaszán V.I. Lenin kidolgozta a tudományos és műszaki munkák híres tervét, amely rendkívül nagy hatást gyakorolt a tudomány és a tudományos értelmiség egész fejlődésére hazánkban. Ekkor számos professzor és akadémikus - V. Sztyeklov, A. Krilov, P. Lazarev, V. Komarov, A. Favorszkij, B. Galerkin, N. Kurnakov, A. Fersznan, J. Sokalszkij stb.- azzal a javaslattal fordultak a szovjet kormányhoz, hogy terjesszék ki a tudományos kutatómunkát az országban és alapítsanak számos új tudományos intézetet. A tudósok különösen arra mutattak rá, hogy terjesztetni kellene a tudományos ismereteket a tömegek között, népszerűsíteni kell az orosz tudomány és a világtudomány eredményeit, és speciális muzeumokat kell nyitni, hogy a széles tömegek a szemlélet útján tanuljanak./78/

76/ CGAOR i SzSz, f. 2306. op. 24. 4.sz. 35-36.1.

77/ I.P. Bargyin, Egy mérnök élete. M. 1938. 62-63.1.

78/ CGAOR i SzSz, f. 2306. op. 19.2.sz. 121.1.

V.I. Lenin a győzelmes proletariátusnak a tudomány, a technika és a művészet művelőire kifejtett hatását jellemezve azt írta, hogy a régi szakszabóknak a szocialista forradalom oldalára való áttérését az határozza meg, hogy mennyire tudja a proletariátus emelni a tömegek öntevékenységet. Amikor a régi szakszabók neglátják a gyakorlatban, hogy a proletariátus mind szélesebb tömegeket tud bevonni az építőmunkába, akkor "morálisan győzelmet aratunk fölöttük, nempedig csak politikailag szakítjuk el őket a burzsoáziától."/79/

Jelen cikkünkben a népi tömegek harcának néhány kérdésével foglalkoztunk, hogy hogyan küzdöttek a proletárdiktatura első időszakában a szovjet kultúra megteremtéséért. Magától értetődik, hogy abban az időben, amikor a Szovjet Köztársaság az ellenforradalmi szabotálókval és összeesküvőkkel az intervenció-sokkal és fehérgárdistákkal elkezeredett harcát vivta, a blokádnak és a gazdasági pusztulás idején nem mutatkozhatott meg teljesen az új rend fölénye, a népi tömegek által a kultúra fejlődésére gyakorolt befolyásuk ereje és lehetősége. Az elemi ismeretek alacsony színvonala, a nép legjobb erőinek a polgárháború frontjaira való mozgósítása, a tömegek között még a kapitalista korszakból fennmaradt szokások, hagyományok széleskörű uralma, a népből származott értelmiségi kádereknek majdnem teljes hiánya - mindez korlátozta a kulturális építés ütemét és lendületét.

De már ugyanekkor megmutatkozott a népi tömegek döntő szerepe az új kulturcentrumok létrehozásában és fejlesztésében, a kulturjavak megőrzésében és felhasználásában, az orosz és a többi oroszországi nép kulturája szocialista elemeinek minden szempontból való fejlesztésében, az új, szocialista kultúra megteremtésében. A népi tömegek aktív részvétele a kulturális építésben elősegítette, hogy új kulturális erők nőttek ki a népből, a forradalom érdekeit szolgáló új típusu kulturamunkások, pedagógusok, művészek és tudósok sarjadtak ki.

A népi tömegek részvétele a kulturális építésben meghatározza egyszersmind a kultúra fejlődésének ütemét. "A kultúra csak akkor szilárd és képes határtalan, szakadatlan fejlődésre, amikor a kulturális építés ügyébe a lakosság egész tömegét bevonjuk..."/80/ - írta A.M. Gorkij. Minél nagyobb a Kommunista Párt vezetésével a kulturális építésbe bevont tömeg, annál gyorsabb a fejlődés üteme, annál gyorsabb a szocialista társadalom növekedésének üteme.

Országunknak a Kommunista Párt és a Szovjethatalom által vezetett és irányított népi tömegek a kulturát a proletárdiktatura megerősítéséért és a szocialista társadalom felépítéséért vívott harc fegyverévé tették.

- - -

79/ V.I. Lenin művei, 29.k. 175.1.

80/ M. Gorkij, A tudományról. Lásd, Könszonolszkaja, Pravda, 1951. június 17.sz.

B.M. KOLKER:

A nemzeti felszabadító harc Romániában
1941-1944-ben.

/Voproszi Isztorii, 1954. 8.sz./

Колкер Б.М.: Национально-освободительная борьба
в Румынии в 1941-1944 годах.

1941-ben a burzsoá-földesuri Románia uralkodó körei eladták országuk függetlenségét a hitlerista Németországnak és a román népet belekényszerítették a Szovjetunió elleni rablóháborúba. A román nép élenjáró része ebben az időben harcot indított az idegen hitlerista iga és a véres fasiszta Antonescu-rezsim ellen a nemzet felszabadításáért és hazája függetlenségéért.

A nemzeti felszabadító harc szorosan összekapcsolódott a földesurak és a nagyburzsoázia elleni társadalmi harccal, mert ezek voltak a hitlerista megszállás és a fasiszta rezsim támogatói. A burzsoá-földesuri pártok és a jobboldali szocialisták vezetői támogatták a fasiszta rendszert és a szovjet-ellenes háborút. Románia dolgozóinak nemzeti felszabadító és antifasiszta harcának élére a kommunista párt állt. Az illegális rendkívül nehéz viszonyai között hősiiesen teljesítette kötelességét a munkásosztállyal és az összes dolgozókkal szemben. A Romániai Kommunista Párt a Kommunista Internacionálé útmutatásai alapján helyes politikai irányvonalat dolgozott ki, amely arra irányult, hogy az egész nemzetre kiterjedő mozgalmat indítson a fasiszmus és a szovjetellenes háború ellen. Felhívta az összes hazafias és demokratikus pártokat és szervezeteket arra, hogy alakítsák meg a román nép nemzeti egységfrontját a hitlerista megszállók és az áruló Antonescu fasiszta katonai klikkje ellen. A Romániai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1941. július 8.-i felhívása így szólt: "A Romániai Kommunista Pártnak a román néppel szemben való történelmi felelőssége abban áll, hogy a nagy szovjet nép és a leigázott népek oldalán megszervezzük a harcot a véreskezü német fasiszmusnak és kiszolgálóinak megsemmisítéséért az összes országokban, a német megszállók Romániából való kiűzésére, a hatalmon levő áruló Antonescu-banda megdöntéséért, az országnak a véreskezü német iga alóli felszabadításáért, a Szovjetunió győzelméért, a szabad és független Romániáért."/1/

1941. szeptember 6-án a Romániai Kommunista Párt Központi Bizottsága egy kiáltványt tett közzé azzal a felhívással, hogy egyesítsék az ország összes hazafias erőit. A kiáltvány

---

1/ Scinteia, 1949. aug. 21. sz.

a következő követeléseket tartalmazta: 1./Meg kell szüntetni a háborút a Szovjetunió ellen. Békét kell kötni a Szovjetunióval és a Szovjetunióval közös harcot kell indítani a hitleri Németország ellen. 2./Ki kell üzni a német megszállókat. Vissza kell állítani Románia szabadságát és nemzeti függetlenségét. 3./Meg kell dönteni Antonescu fasiszta katonai diktatúráját. Az összes hazafias erők képviselőiből meg kell alakítani a nemzeti függetlenségi kormányt. 4./ Tárgyalannak kell tekinteni a bécsi döntést, fel kell szabadítani Észak-Erdélyt. 5./ Meg kell szüntetni Besszarábia és Bukovina lakosságának, a zsidóknak, stb. nemzeti elnyomását. 6./ Le kell tartóztatni és meg kell büntetni az árulókat, akik a román népet a Szovjetunió elleni háborúba taszították./2/

Ezek a követelések az igazi érdekeit fejezték ki a román népnek, amely nem akart harcolni a Szovjetunió ellen. Ezt tanúsítja az, hogy igen sokan szöktek meg a román hadseregből /3/, és azt bizonyítja annak a népszavazásnak az eredménye, amelyet Antonescu 1941 őszén rendezett. A fasiszta terror és a hatóságok fenyegetése ellenére is kudarcot vallott a népszavazási komédia, mert csak a lakosság 7 %-a szavazott le./4/ Az Antonescu által kibocsátott hadikölcson jegyzéseinek eredményei is megmutatták, hogy a román nép nem helyesli a Szovjetunió elleni háborút. A kormánynak mindössze a kibocsátott kötvények felét sikerült elhelyeznie./5/

A Kommunista Párt javasolt platformját ellenségesen fogadták a burzsoá-földesuri pártok vezetői és a jobboldali szociáldemokraták, de Románia széles dolgozó tömegei magukávé tették azt.

A dolgozók élenjáró rétegei a Kommunista Párt felhívására már a Szovjetunió ellen indított háború kezdetétől fogva harcoltak a hitleri hadigépezet ellen. Szabotázs- és diverziós akciókat indítottak a constantzai kikötőben, a hadiüzenekben, a szénbányákban, stb.

1942 január elején Petrozsényben a háború ellen tiltakozásul 12.000 bányász szüntette be a munkát. Aninában is megtagadták a fiatal bányászok a munkát./6/ Az országnak Resicában lé-

---

2/ "Documente din istoria partidului comunist din România."
Editura partidului muncitoresc Român. 1951. 324-325.1.

3/ A háborús főbűnösök 1946 májusában tartott perében Antonescu kénytelen volt beismerni, hogy az emberek különböző vallási szektákba léptek be, amelyek megtiltották tagjaiknak a fegyverfogást, nehogy katonának kelljen menniük.

4/ Pravda, 1942. márc.3.sz.

5/ V.A. Karra, A szocialista gazdaság építése a Román Népköztársaságban, M. 1953. 47.1. /oroszul/.

6/ Scintein, 1946. máj. 15.sz.

vő legnagyobb gyáraiban megrongálták az elektromos műveket. A prahovai völgyben, ahol a leggazdagabb kőolaj-kutak vannak, felgyújtották a kutakat. Az I.A.R. román gyár által készített repülőgépeket szerelvényestől küldték vissza a frontról, mert a repülőgépek használhatatlannak bizonyultak. A vasutasok letaszították a hitlerista hadseregekkel megrakott szerelvényeket a lejtőkön. /7/ Szabotázsakciók történtek a Lemaitre bukaresti gyárban, a tirgovistei fegyverraktárban, stb.

Románia fasiszta kormánya dühödött terrortal válaszolt a dolgozóknak a háború elleni harcára. Antonescu sorra lövette agyon a kommunistákat és a legkegyetlenebb módon büntette meg a "rendbontókat". /8/ Tömeges letartóztatások történtek a bukaresti Wolf-gyárban és a fegyverraktár munkásai között. Sok-száz dolgozót, akik Románia szabadságáért és függetlenségéért harcoltak, koncentrációs táborba küldtek Tirgu-Yiuba.

1941. júliusában kivégezték a román nép hő fiát, Filinon Sirbu kommunistát. "Nyitott szemmel fogadom a halált - mondta Sirbu a kivégzés előtt - mert igaz ügyért halok meg... Éljen a szabad Románia! Halál a fasisztákra!" /9/ 1941. novemberében a fasiszmus és a szovjetellenes háború ellen küzdő harcosok újabb nagy csoportját végezték ki. 1942 végén letartóztatták és 1943 februárjában kivégezték a romániai Kommunista Párt bukaresti bizottságának titkárát, Petre Gheorghet. Petre Gheorghet a vesztőhelyre indulásakor a börtönben maradt politikai foglyoknak ezeket kiáltotta: "Fel a fejjel! Győzni fogunk a fasiszta rablók ellen!" És a halált ezekkel a szavakkal fogadta: "Ki a fasiszta megszállókkal! Éljen Románia Kommunista Pártja!" /10/ 1944. március 18-án a román fasiszták felrobbantották a ribnički börtönt, a bennelévő nagyszámu román antifasisztával együtt. Az elpusztultak között voltak a Romániai Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságának tagjai, Andrei Bernat és Lazar Grunberg is.

A rendőrségi terror nem tudta megtörni a román népnek az aktív ellenállásra irányuló akaratát. A kommunisták megnagyarázták a dolgozóknak, hogy a román népnek az a mentése, ha egyesíti az ország összes hazafias erőit. Leleplezték az Antonescu-klikkel lepalettált Maniu és Bratianu-féle burzsoá-földesuri pártok vezetőinek áruló politikáját.

Az antifasiszta magatartás mind nagyobb tért hódított a román hadsereg soraiban. Már a háború első hónapjaitól kezdve megindult a dezertálás a hadseregből és ez különösen fokozódott a szovjet csapatok sztálingrádi győzelme után. A nagy

---

7/ Románia Libera, 1943. jan. 28. sz.

8/ Scinteia, 1946. máj. 15. sz.

9/ Scinteia, 1949. jul. 19. sz.

10/ Scinteia, 1950. febr. 8. sz.

sztálingrádi csatában a németekkel együtt a román seregeket is szétverték, egész román hadosztályok adták meg magukat. A fasiszta csapatok sztálingrádi veresége fejvesztettséget váltott ki Románia uralkodó köreiben, a román dolgozók szívében viszont fellángolt a remény, hogy nincs messze a fasiszmus végórája.

1942 végén a kommunisták vezetése alatt megalakították Románia haladó értelmiségének szervezetét a "Hazafiak Szövetségét". A szövetség Bukarestben és az ország többi városaiban működött és célul tűzte ki a román nép erőinek egységes, hazafias harci frontba való egyesítését a hitlerista iga alóli felszabadítás érdekében./11/ 1943. elején megalakították az Antihitlerista Hazafias Frontot, amelyben résztvettek: a Romániai Kommunista Párt, a Földművelő-Front, a Hazafiak Szövetsége, a Szocialista Parasztpárt és az Erdélyi magyar dolgozók szervezete, a MADOSZ./12/ Az Antihitlerista Hazafias Front soraiban a munkások, parasztek, az értelmiség és kispolgárság haladó rétegei tömörültek.

Az Antihitlerista Hazafias Front megalakítása a Romániai Kommunista Párt nagy sikere volt és azt jelentette, hogy megkezdődött a burzsoá-földesuri pártok -s jobboldali ügynökeik politikai elszigetelése. Az Antihitlerista Hazafias Front tevékenységének alapjául a Romániai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1941. szept. 6-i plattformját tette. 1943. jan.28-án jelent meg a Románia Liberă c. illegális lap első száma, amely az ország hazafias erőinek lapja volt.

A román nép széles rétegeinek beállítottságát és érzéseit megmutatták azoknak a román katonáknak és tiszteknek a megnyilatkozásai, akik megadták magukat a szovjet csapatoknak.

A Szovjetunióban lévő román hadifoglyok 1942 januárjában tartott első konferenciája ezt a felhívást intézte a román néphez: "Azt akarjuk, hogy Romániának igazi nemzeti kormánya legyen. Kormányunk legyen a békének, Románia szabadságának és

---

11/ Románia Liberă, 1943. jan. 28. sz.

12/ A Földművelő-Front parasztszervezet 1933-ban alakult meg és már kezdettől fogva a Romániai Kommunista Párt támogatását élvezte. A Földművelő-Front programja a parasztság és a munkásosztály közötti szoros együttműködést tűzte ki célul. MADOSZ a "Magyar Dolgozók Szövetsége Romániában" c. szervezet rövidítése. Ez a szervezet magába tömörítette a Romániában élő magyar dolgozók zömét. Tevékenysége arra irányult, hogy a magyar és román dolgozók közös harcot viseljenek a fasiszmus és a háború ellen, a demokratikus szabadságjogokért. A Szocialista Parasztpárt a nemzeti parasztpárt tagjainak azon részét gyűjtötte magába, akik meg voltak győződve Maniu áruló politikájának katasztrófális voltáról. 1944. augusztus 23. után ez a párt beleolvadt a Földművelő-Frontba.

függetlenségének kormánya"./13/ A hadifoglyok felhívták a román dolgozókat, hogy alakítsanak partizáncsapatokat a német megszállók ellen, a fronton levő honfitársaikat pedig arra buzdították, hogy fordítsák fegyverüket Hitler és Antonescu ellen. A Szovjetunióban megjelent egy románnyelvű lap, a "Graiul Liber", amelynek munkatársai hadifogoly román katonák és tisztek voltak. Sok hadifogoly intézett felhívást és üzenetet honfitársaikhoz, szólt hozzájuk a rádióban és leplezte le a fasiszta gyilkosokat és rabtartókat.

1943. február 2.-án, amikor Sztálingrádnál a német fasiszta csapatokat végleg felőrölték, 2.700 közkatona és 43 tiszt azzal a kéréssel fordultak a szovjet kormányhoz, hogy résztvehessenek a hitleri Németország elleni harcokban./14/ A román hadifoglyok 1943 szeptemberében a Szovjetunióban emigrációban élő román kommunisták részvételével megtartott kongresszusán harci programot dolgozott ki, amelynek alapját az Antihitlerista Hazafias Front platformja képezte./15/

A szovjet kormány tekintetbe vette a román hadifoglyok hazafias törekvéseit, és elő akarta segíteni azt a kívánságukat, hogy a fasiszta szétzuzulásában ők is résztvehessenek. Ezért eleget tett a román hadifoglyok és forradalmi emigránsok közbenjárásának, és 1943. október 2.-án lehetővé tette a hadifoglyokból egy önkéntes román hadosztály alakítását./16/ A Szovjetunió magára vállalta a hadosztály megalakításával és felszerelésével járó összes költségeket. Ebben a cselekedetében megnyilvánult a Szovjetunió Kommunista Pártjának mély internacionalizmusos bizalma, melyet a szovjet kormány a román dolgozóba helyezett. A hadosztályt az 1821-es bojárellenes és törökellenes havasalföldi parasztfelkelés vezérének - Vladimirescunak - a nevére nevezték el.

A hadosztály megalakításának híre rendkívül nagy felbuzdulást váltott ki a román hadifoglyok között, a katonák 90 %-a be akart lépni a hadosztályba./17/ A Tudor Vladimirescu nevet viselő hadosztály résztvett Erdély felszabadításáért vívott harcokban és segítette Magyarországot és Csehszlovákia népeinek lerázni a hitlerista igát. A szovjet kormány nagyra értékelte a Vladimirescu-hadosztály haditetteit. A legfelső hadparancsnokság a hadosztályt a Debrecen elfoglalásáért vívott harcokban való részvételért "debreceni" melléknévvel tüntette ki és 1945. május 3.-án Vörös Zászló renddel jutalmazta.

13/ Pravda, 1942. jan.25.sz.

14/ Istoria RPR, 1952. 656.1.

15/ România Liberă, 1951. márc.15.sz.

16/ Scinteia, 1953. okt.2.sz.

17/ Istoria RPR, 656. 1.

1943. szeptemberében tartották meg tanácskozásukat a Kommunista Pártnak a Tîngu-Yiu-i táborba zárt vezetői. Ezen a tanácskozáson azt a határozatot hozták, hogy a hazafiakból fegyveres csapatokat alakítsanak a német megszállók és román füllajtárjaik elleni harcra. Ezeknek a csapatoknak a megszervezését a Romániai Kommunista Párt Központi Bizottságának szabadlábban lévő tagjaira - E. Bodnarásra, K. Pirvulescúra és J. Rangheţra bízták./18/ De a nemzeti felszabadító harc kibontakozását és egy széles antihitlerista front megszervezését gátolták a Kommunista Párt vezetésébe befurakodott ellenséges ügynökök. Ezeknek a leleplezése létfontosságú feltétel volt ahhoz, hogy a párt az előtte álló történelmi feladatokat megoldhassa. Csak az árulók eltávolításával lehetett megerősíteni és aktivizálni a kommunista szervezeteket és tönöríteni az összes antihitlerista hazafias erőket arra, hogy megdöntsék Antonescu diktatúráját és a fegyvert a hitlerista Németország ellen fordítsák.

1944. áprilisában határozott intézkedésekkel sikerült értelmetlenül tenni a pártba befurakodott ellenséges ügynököket és megalakítani a párt ideiglenes vezetőségét, amely állandó kapcsolatot tartott fenn a pártnak a Tîngu-Yiu-i táborba zárt vezetőivel. Ezt a kapcsolatot Bodnaras tartotta fenn, akinek többször sikerült találkoznia Gheorghiu Dej-zsel, akitől tanácsokat és utmutatásokat kapott./19/

A pártvezetőség megerősítése rendkívül fontos szerepet játszott a nemzeti felszabadító harc fokozásában. Ettől az időtől kezdve az antifasiszta hazafias mozgalom egyre szélesebb lendületet vett Romániában. A román nép nemzeti felszabadító harca újabb erőre kapott, amint a szovjet csapatok átlépték a szovjet-román határt /1944 március végén/ és felszabadították Moldova egy részét a fasiszta csapatok alól. A nemzeti felszabadító harc kiszélesedése szempontjából rendkívül nagy jelentősége volt V.M. Molotov, a Szovjetunió külügyi népbiztosa 1944. ápr. 2-i nyilatkozatának, amely így szólt: "A szovjet kormány kijelenti, hogy nem tart igényt a román terület bármely részére és nem szándékozik megváltoztatni Románia fennálló társadalmi rendszerét. A szovjet csapatok kizárólag azért lépik át Románia határát, mert ezt a katonai szükségesség és az ellenség csapatainak további ellenállása diktálja."/20/

A Románia Liberá V.M. Molotov nyilatkozatát kommentálva kiemelte, hogy a román nép antifasiszta harcának elsőrendű jelentősége van: "Elérkezett a döntő pillanat... Nem szabad tovább várni. A román népnek saját kezébe kell vennie sorsát és harcolnia kell, hogy kijusson a háborúból",/21/

18/ Scînteia, 1945. aug. 24.sz.

19/ Scînteia, 1946. aug.24.sz.

20/ AA Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában, II.k. M. 1946. 105.l./oroszul/.

21/ Románia Liberá, 1944. máj.9.sz.

Románia Kommunista Pártja nagy munkát végzett partizánosztagok szervezése terén. 1944 júniusában az Oravița melletti Caraș hegységben megalakították a Maronești partizánosztagot, amelynek élén Ștefan Plaveț vasutas állt. Az osztág az ő vezetésével megtámadta a német fegyver- és élelmiszerszállító szerelvényeket. Ștefan Plaveț, népének hű fia, a román csendőrökkel folytatott egyenlőtlen harcban esett el./22/ Egy másik partizánosztág Brassó-Ploesti körzetében küzdött. Ennek az osztagnak egyes csoportjai harcoltak Szeben, Sepsiszentgyörgy Ploesti stb. városok környékén. Ez az osztág egyedül 1944 június-júliusában 7 német üzenetanyagszállítványt robbantott fel. Ez az osztág tartotta ellenőrzése alatt a közlekedést Craiova város körzetében és a Ploesti-Fauren-Braila vasutvonalat./23/ A fasiszta hatóságok ezek ellen az osztágok ellen 2 ezredet vezényelt ki. A fasiszta csapatokkal vívott harcokban esett el a dicső román partizán, Ștefan Goia vasutas is. A kommunisták a Központi Bizottság utnutatásának megfelelően, megalakították a Hazafias Gárda osztágait. A román hazafiak egy csoportja - a Turnu-Migurele városban állomásozó ezred közkapitányai és tisztjei - látták el őket fegyverrel és lőszerrel./24/ Bodnarus vezetésével fegyveres osztágokat alakítottak Olteniában és fegyverraktárakat a hegyekben és Brezoi falvában/Vilcea járásban/.

1944. április végén a román kommunisták jelentős sikereket értek el az ország antifasiszta erőinek egyesítésében. A szociáldemokrata párt egyszerű tagjainak nyomására, a párt jobboldali vezetői elfogadták Románia Kommunista Pártjának azt a javaslatát, hogy munkás-egységfrontot alakítsanak, amelyet 1944. május 1-én létre is hoztak./25/ A munkás-egységfront megalakulása elősegítette a munkásosztály politikai aktivitásának megerősödését és a nemzeti felszabadító harcban játszott szerepének fokozódását. A munkás egységfront megalakulása egyben az első lépés volt a román munkásmozgalomban megbuvó opportunizmus szétzúzása felé.

A munkás-egységfront 1944. május 1-én kiadott kiáltványában felhívta az összes román munkásokat a hitleri hadsereg és az Antonescu-klika elleni döntő harcra és a Szovjetunióval való barátságra és szövetségre./26/ A kommunisták vezetése

---

22/ Scinteia, 1946. aug. 24.sz.

23/ Uo.

24/ Uo.

25/ A Romániai Kommunista Párt már a háború első napjaitól kezdve több ízben javasolta a munkás-egységfront megalakítását, de a szociáldemokrata párt vezetői állandóan elutasították ezeket a javaslatokat. Lásd C. Pirvulescu "Mi az igazság augusztus 23-áról" c. cikkét./Scinteia, 1946. III. 25, 27.

26/ Documente din Istoria partidului...356-57.1.

alatt a munkás-egységfront nagy munkát fejtett ki a tömegek között. A munkás-egységfront bizottságait megalakították a SET repülőgépgyárban, a Malaxa kohászati művekben, a Mociornița cipőgyárban és Bukarest sok vállalatában, valamint az ország többi ipari központjában is. Ezek a bizottságok általános nemzeti politikai jellegű követelések mellett a munkásosztály gazdasági követeléseit is hangoztatták.

1944. májusában az Antihitlerista Hazafias Front megállapodást kötött a nemzeti-liberális párt csoportjával, melynek élén Tatarescu állt. Ez a csoport rendkívül szoros kapcsolatban állt Károly volt királlyal és környezetével és emiatt az Antonescu-diktatura idején félreállították az ország kormányzásában való részvételtől. Amikor a hitleri Németország vere-sége már nyilvánvalóvá vált, a Tatarescu csoport E. Benes útján tárgyalásokat kezdett az USA és Anglia uralkodó köreivel arról, hogy Románia kilép a háborúból. Mivel a Tatarescu-csoport mellett szállt sikre, hogy Románia kilép a Szovjetunió elleni háborúból, a Kommunista Párt megállapodásra lépett velük.

Miután a szovjet csapatok felszabadították Románia egy részét a német fasiszta csapatok alól, a nemzeti parasztpárt és a nemzeti liberális párt vezetői, Maniu és Bratianu manőverezni kezdtek. Beleegyeztek abba, hogy tárgyalásokat indítsanak a kommunista és a szociáldemokrata párt képviselőivel a demokratikus pártok blokkjának megalakításáról. Emellett viszont nem voltak hajlandók tárgyalásokat kezdeni az Antihitlerista Hazafias Front keretébe tartozó más pártok és szervezetek - a Földművelő Front, a Hazafiak Szövetsége stb. - képviselőivel. Hosszas tárgyalások után, amelyeket a burzsoá földesuri pártok vezetői szándékkal húztak, 1944. június 20-án a Romániai Kommunista Párt, a szociáldemokrata, a liberális és a nemzeti parasztpárt megállapodást írtak alá egy nemzeti demokratikus blokk megalakításáról. Ebben a megállapodásban a blokkot alkotó pártok kötelezték magukat, hogy harcolnak a fegyverszünet megkötéséért, az Antonescu-diktatura megdöntéséért, a demokratikus rendszer felállításáért és az ország függetlenségének helyreállításáért./27/

A Kommunista Párt képviselői azért kötötték meg ezt a megállapodást, mert arra számítottak, hogy ez a fasiszta diktatura megdöntése szempontjából bizonyos pozitív szerepet játszhat. A kommunisták nem tagadták meg az együttműködést még a burzsoá-földesuri pártoktól sem, ha ez a nemzeti felszabadulás ügyének hasznot jelenthetett. De a burzsoá földesuri pártok vezetői kétszínű játékot folytattak. Ugy tüntették fel magukat, mintha hívei lennének a fasiszta diktatura megdöntésének és a szovjetellenes háborúból való kiválásnak, de céljuk az volt, hogy ezáltal kezükbe kaparintsák a nemzeti felszabadító mozgalmat és akadályozzák további fejlődését. Maniu és Bratianu

tárgyalásokat folytattak az USA és Anglia képviselőivel és azt szerették volna, ha Romániát ezeknek az országoknak a csapatai szállnák meg. Egyidejűleg azonban tudósították Antonescut, a román nép hőhérát, a nemzeti demokratikus blokk megalakulásáról./28/

De a burzsoá-földesuri pártok vezetőinek áruló tevékenysége ellenére is egyre tömegesebb jellegűt öltött a nemzeti felszabadító harc. A kommunisták vezetése alatt az Antihitlerista Hazafias Front sorai egyre erősödtek, kapcsolatai egyre szélesebbé váltak. 1944. májusában a Romániai Kommunista Párt felvette a kapcsolatot a román hazafias tisztek egy csoportjával. 1944. áprilisában és júliusában a román professzorok egy csoportja Parhon professzorral az élén azt követelte a román kormánytól, hogy szüntessék be a bünszovjetellenes háborút. /29/ A fasiszta rendszer és a szovjetellenes háború folytatása ellen küzdő román harcosok köre egyre terebélyesedett, de a belső erők túlságosan gyengék voltak és nagyon elerőtlenítették őket a fasiszták terrorja ahhoz, hogy önállóan sikert érjenek el ebben a harcban. Kivülről való segítségre volt szükség. És ezt a segítséget a Szovjetuniótól kapták meg.

I.V. Sztálin a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 26. évfordulóján tartott beszédében kifejtette a Szovjetunió külpolitikájának alapelveit a háborúutáni időszakra vonatkozólag. /30/ I.V. Sztálin kifejtette, hogy segítséget kell nyújtani a hitleristák által rabságban tartott népeknek országuk felszabadításában és elő kell segíteni, hogy helyreállíthassák nemzeti államaik önállóságát. A leigázott népeknek jogot kell nyerniük arra, hogy maguk rendelkezzenek jövőjük felett és önállóan határozhassanak állami berendezkedésük kérdésében. Ennek a programnak a megvalósítása biztosította azt, hogy a román nép visszanyerhesse függetlenségét és létrehozhasa az egységes, független szuverén román államot.

A Szovjetunió az összes népek jogainak és függetlenségének tiszteletbentartásán épülő igazságos külpolitikája ragyogóan kifejezésre jutott a szovjet kormány által 1944. április 12.-én Romániának javasolt fegyverszüneti feltételekben. Ezek a feltételek biztosították Románia függetlenségének visszaállítását és megfelelték a román nép nemzeti kívánságainak. A

28/ Maniu és a nemzeti parasztpárt többi vezetőinek perében /1947 november/ bemutatottak egy olyan dokumentumot, amelyet 1944. augusztus 2-án Mihai Antonescu miniszterelnökhelyettes írt alá, és amelyben az állt, hogy Maniu értesítette a nemzeti demokratikus blokk megalakulásáról és összetételéről. /"Le procès des dirigeants de l'ancien parti national-paysan", Bucarest, 1947, 18. melléklet./

29/ Scinteia, 1945. aug. 24.sz.

30/ Lásd, I.V. Sztálin, a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról, 119-120.l.

feltételekben benne volt, hogy "szakítanak a németekkel és a román csapatok közös harcot vívnak a szövetséges csapatokkal, köztük a Vörös Hadsereggel a németek ellen, hogy helyreállítsák Románia függetlenségét és szuverénitását." A fegyverszüneti feltételekben a szovjet kormány beleegyezett abba, hogy "megsemmisítik a bécsi döntés Erdélyre vonatkozó határozatát és segítséget nyújtanak Erdély felszabadítására."/31/ Az Antonescu-kormány elutasította a szovjet kormány javaslatait és eltitkolta a nép előtt. Jobbnak látta, hogy folytassa a bünszovjetellenes háborút. Ezzel egyidőben a román vezetők tárgyalásokat folytattak az USA és Nagybritannia imperialistáival arról, hogy Romániát amerikai-angol csapatok szállják meg.

Az Antonescu-rezsimet csak úgy lehetett megdönteni, ha előzőleg szétzúzzák a német és román fasiszta csapatokat. A német és román hadseregek Kisinyev-Jasi körzetében való szétzúzása megsemmisítő csapást jelentett a hitleristákra és román kiszolgálóikra. De az Antonescu-kormány továbbfolytatta a háborút a Szovjetunió ellen és a Galat-Namoloasa-Focşeni vonalon próbált ellenállást szervezni, hogy feltartóztassa a szovjet csapatok előnyomulását. Abban reménykedett, hogy segítséget kap a hitleri Németországtól és ellenállásával elő akarta segíteni az angol és amerikai csapatoknak a Balkánra való behatolását. Maniu, Bratianu és a burzsoáziának velük együttműködő jobboldali szocialista lakójai a fegyverszüneti tárgyalások örve alatt egy újabb védelmi vonalat akartak előkészíteni az előnyomuló szovjet csapatok ellen. De a Szovjet Hadsereg győzelmes előnyomulása halomra döntötte a reakciós klikk összes számításait. Ilyen körülmények között Maniu, Bratianu, Tighel Petrescu és mások kezdték rábeszélni Antonescut arra, hogy lépjen fegyverszüneti tárgyalásra a Szovjetunióval és ebben teljes támogatást ígérték neki. Arra számítottak, hogy ilyen módon sikerül fenntartaniuk az országban a fasiszta rendszert.

Miután a román kormánykörök nem voltak hajlandók a szovjet kormány által 1944. április 12-én javasolt feltételek mellett fegyverszünetet kötni, a hadműveletek továbbfolytatódtak. Az a körülmény, hogy Románia hadszíntérré vált, a román nép számára nemzeti katasztrófát jelentett. Ilyen körülmények között nem lehetett késlekedni. Az országot csak a hazafias erők, élükön a munkásosztály élcsapattal - Románia Kommunista Pártjával - menthették meg a pusztulástól.

A fasiszta rendszer megdöntésére irányuló harc irányításának megerősítése céljából a Romániai Kommunista Párt Központi Bizottságának határozata szerint 1944. aug. 10-re virradó éjtszaka megszervezték Gh. Gheorghiu-Dej szökését a Tîrgu-Yiui koncentrációs táborból. A szökésnél segítettek a párt aktivái

---

31/ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában, II.k. 174-175.l./oroszul./

- Gorj és Vilcea járások tanítói és parasztjai./32/ Néhány nap múlva megszervezték a Romániai Kommunista Párt többi vezetőinek szökését is.

A Szovjet Hadsereg előnyomulása révén egyre erősödött az Antihitlerista Hazafias Front. A munkások, parasztok és a haladó értelmiség a Szovjet Hadseregben látták felszabadítójukat, hű szövetségésüket. A Szovjet Hadsereg győzelme kedvező körülményeket teremtett a fasiszta diktatura felszámolásához.

Az Antonescu-klikk megdöntéséért vívott harc nem népi tömegfelkelés formájában zajlott le, de mégis forradalmi tett volt, amely a kommunista párt által vezetett munkásosztály politikai erejéről tanuskodott. 1944. aug. 23-án a Hazafias Gárda egy osztaga, Emil Bodnarassal az élén, letartóztatta Antonescut a királyi palotában. Az egész fasiszta klikket őrizetbe vették. Ugyanaznap a kommunisták hozzákezdtek, hogy megszervezzék a főváros védelmét a német csapatok ellen és elfoglalták a város fontos stratégiai pontjait. Megszervezték a hazafias erők vezérkarát, amely az Alexandru utcában székel. A kommunista párt felhívással fordult Bukarest lakóihoz, hogy vegyenek részt a főváros védelmében addig, amíg a szovjet csapatok oda nem érkeznek./33/ A román hadsereg egyes részei az Antonescu klikk megdöntése után fegyverüket a német fasiszták ellen fordították.

1944. aug. 24. és 25-én a munkásgárda és a román hadsereg egyes alakulatai visszaverték a hitlerista csapatok Bukarest elfoglalására irányuló kísérletét.

A szovjet csapatok győzelme volt a döntő tényező, amely elősegítette az Antonescu-rezsim megdöntését 1944. aug. 23-án.

"A fasiszta-rezsim megdöntése - mondotta Gh.Gheorghiu-Dej - fordulópontra volt a román nép egész történetében"./34/ Romániának a Szovjet Hadsereg által történt felszabadítása lehetővé tette a román népnek, hogy belépessen a szabadság-szerető népeknek a Szovjetunió által vezetett koalíciójába és aktív részt vegyen a hitleri Németország szétzuzásában. A román nép visszanyerte nemzeti szabadságát és rálépett az új élet építésének útjára.

- - -

32/ Gh. Gheorghiu Dejnek a koncentrációs táborból való szökéséről részleteket a Scinteia 1946. aug. 24-i számában olvashatunk.

33/ Románia Liberă, 1951. máj. 6. sz.

34/ Gh. Gheorghiu Dej, Románia felszabadulásának dicső évfordulója, Pravda, 1950. aug. 23./oroszul/.

WACŁAW POTERAŃSKI:

Vita a lengyel történelem tanítási anyagáról

/1864-1945/.

/Kwartalnik Historyczny 1954. Nr.2.354-359/

Wacław Poterański: Dyskusja nad materiałami do nauczania historii Polski/1864-1945/.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő Társadalomtudományi Intézet Lengyel Történelmi tanszéke a múlt év végén számos történész részvételével vita-ülést rendezett Lengyelország 1864-1945 évi történelmének tanítási anyagáról, amely Żanna Kormanowa szerkesztésében jelent meg. x/ Az ülésen Stanisław Arnold professzor elnökölt.

Az ülés feladata az volt, hogy megvitasson számos problémát mind a tankönyv tartamára, mind módszerére vonatkozóan, a könyv új, bővített és javított kiadására irányuló javaslattal kapcsolatban. A tankönyv 1952-ben jelent meg, mint iskolai segédkönyv a tanítók és a 11. osztályu tanulók számára. Eddig három, részben megváltoztatott és bővített kiadása látott napvilágot. Ezidőszereint ez az egyetlen olyan történelmi tankönyv, amely liceumi színvonalon áll. Éppen ezért széles körben olvassák mind a tanítók és tanulók, mind az egyetemi ifjúság valamint olvasók szélesebb körei is.

A vita kezdetén a tankönyv szerkesztője, Żanna Kormanowa önkritikusan rámutatott a tankönyv tartalmi, pedagógiai és szerkesztési hiányosságaira. Mint mondotta, mindenekelőtt érzékenyen mutatkozik meg az a körülmény, hogy a tankönyv nem öleli fel a népi Lengyelország történetét, egyenlőtlenül írja le a lengyel nemzet történetét a három megszállott területen, ki nem elégitően tárgyalja a porosz és az osztrák megszállás alatt állott területeket, s nem foglalkozik az ideológiai felépítmény problémáival: a kultúra, irodalom, művészet, népművelés stb. kérdéseivel.

Ki kell domborítani azt is, hogy az egyes szerzők nem vették teljes mértékben figyelembe az egyetemes történelmi hátteret, s nem hozták azt eléggé kapcsolatba a mi történelmi feladatunkkal. Ami az egyes társadalmi osztályok szerepének bemutatását illeti a lengyel nemzet történetében, a tankönyv nem mutatta be kielégítően a lengyel falut és a paraszti tömegek harcat. Ez többek között azt is eredményezte, hogy a könyv nem

---

x/Historia Polski. 1864-1945. Materiały do nauczania w klasie 11, wyd.3. Państw. Zakł. Wyd. Szk., Warszawa 1953, s. 456.

mutatja be teljes mértékben a munkás-paraszttszövetség kialakulásának történeti előfeltételeit. A könyv szerkesztősége már látja, hogy túl nagy mennyiségű adatot halmoztak fel a tankönyvben s nem törekedtek eléggé a szintetikus megfogalmazásra.

A didaktikai és pedagógiai követelmények terén a szerkesztőség elismeri a tanítók kritikai nyilatkozatainak helyességét, többek között arravonatkozólag, hogy túlságosan nehezek a megfogalmazások, s hiányzik a kép-anyag, hiányoznak a térképek, a grafikai összeállítások, az illusztrációk stb. A szerkesztőség nem volt teljes mértékben tisztában annak szükségességével, hogy az egész munkát közösen dolgozzák fel s vitassák meg, s a szerkesztőség csupán arra szorítkozott, hogy az egyes fejezeteket tárgyalták és bírálták meg. Ennek eredménye az, hogy nem egységes a tankönyv anyaga, szerkezete, stílusa. Káros befolyással volt ez az egyes fejezetek arányaira is. A tankönyv terjedelme nincs összhangban a tantervben előírányzott tanítási órák számával.

A szerkesztőség önkritikai megjegyzései többek között annak az előzetesen megrendezett általános konferenciának az eredményeire támaszkodtak, amely a tantervek és tankönyvek értékelésével foglalkozott. Ez a konferencia mutatott rá többek közt a tankönyvek olyan érdemi hibáira, mint a leegyszerűsítések, a homályos vagy opportunista megfogalmazások, a még itt-ott felbukkanó szociológizálás. Felhívták a figyelmet arra a fontos mozzanatra is, hogy a tankönyvirók nem használják ki eléggé a képzeletre és érzelmekre ható emocionális tényezőt.

A vita, amely Żanna Kornanowa professzor terjedelmes megnyitó előadását követte, egyrészt azokhoz a problémákhoz kapcsolódott, melyeket a szerkesztőség megjegyzései már felvetettek, másrészt foglalkozott a tankönyv további hibáival és hiányosságaival.

Az ülés célja az volt, hogy a kétes kérdéseket tisztázza és a szükséges javításokat végrehajtsa a tankönyv új kiadása előtt; éppen ezért a vita résztvevői mindenekelőtt kritikai megjegyzéseket tettek, bár egyidejűleg hangsúlyozták a munka uttörő jellegét s azt a kétségtelen hasznót, melyet mint első marxista kísérlet jelent abból a szempontból, hogy kialakítsuk nemzetünk történelmi fejlődése fontos szakaszának koncepcióját. A vitában különösen azt kifogásolták, hogy a tankönyv nem megfelelően tárgyalja a munkásmozgalom történetét a lengyel nemzet egész fejlődési folyamatának kereteiben, s még mindig nemlegendő, nem eléggé következetes és szoros a munkásmozgalom történetének összekapcsolása az egész nemzet történetével.

Fr. Fiedler akadémikus arra mutatott rá, hogy a tankönyv nem ad képet az egész nemzet teljes történetéről az 1864-1945 évekre vonatkozóan. Az egyes fejezetek inkább a gazdasági életet s a vele közvetlen kapcsolatban álló folyamatokat veszik figyelembe. Ez a koncepció nem tette lehetővé többek között azt, hogy a tankönyv bemutassa a proletariátus és a széles néptömegek, pártjuk és vezetőik harcának hősiességét és e harc nagasztoosságát. Nemzetünk történelmi folyamata ene oldalának

benmutatása szeretetet és lelkesedést ébresztett volna az ifjúságban a forradalmi hagyományok, a párt és vezetői iránt.

A Társadalomtudományi Intézet vezetője, Z. Modzelewski akadémikus megállapította, hogy a tankönyv hiányosságai a lengyelországi történész-front gyengeségét tükrözik. A tankönyvben tárgyalt történeti korszak főkérdése: a munkásmozgalomnak, mint az egész nemzet története fő áramlatának helyes bemutatása. Annak a bemutatása, hogy ez az áramlat fejlődésével együtt egyre nagyobb mértékben válik a történeti folyamat hajtóerejévé, míg végül a népi hatalom létrejöttének pillanatában a munkásosztály története az egész nemzet történetévé válik.

A gazdaságtörténet és politikai történet közti helytelen arányokra mutatott rá a tankönyvnél J. Kowalski professzor is, aki a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága Párttörténeti Osztályának munkaközössége nevében szólalt fel. Megállapította, hogy a tankönyv egyes fejezetei kizárólag az egyikről, vagy a másiktól beszélnek. Ez elferdíti a képet, s még ráadásul a kultúra kérdése egészen elmarad. Ezáltal elterelik az olvasó figyelmét a nemzeti felszabadító harc és a burzsoádemokratikus átalakulások, mint a forradalom első szakasza feladatainak problémáiról. Ennek a módszernek lett az eredménye az, hogy egyoldalúan mutatták be az 1905-7. évi forradalom jellegét.

Fr. Fiedler és Z. Modzelewski egyaránt rámutattak arra, hogy a tankönyv leszűkítette a tárgyalt társadalmi problematikát a munkásosztály történetére, s gyakran mesterségesen elszigetelte ezt a kérdést. Ez különösen bántó a lengyelországi kapitalizmus kezdeti időszakánál. Lengyelország története tankönyvének szélesebb általános-nemzeti problematikát kellene felölelnie. Így különös hiányossága a tankönyvnek, hogy nem foglalkozik kellő mértékben a parasztkérdéssel kapcsolatos problémákkal. Lengyelország olyan ország, melyben a parasztek igen komoly társadalmi erőt jelentenek, s a könyvben kevés szó esik a faluról, a parasztek harcáról, a munkás-paraszt-szövetség előfeltételeinek és elemeinek fejlődéséről. Józef Zawadzki professzor, ugyanezzel a problémával kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy a munkás-paraszt-szövetség eszméjének születése és megvalósulása nemzetünk történeti fejlődésében egyike kell hogy legyen a tankönyvön végigfutó vörös szálaknak, melyek a mi valóságunkhoz vezetnek. Ugyanezt a kifogást emelte nyilatkozatában Kowalski professzor is, megállapítva, hogy a tankönyv nem domborította ki a munkás-paraszt-szövetségnek, s a széles néptömegeknek a munkásosztály által történő vezetésének kérdését. A parasztsággal kapcsolatos kérdések tárgyalása nem egységes, egyes dolgok teljességgel kinaradtak. A parasztnozgalom elszakad társadalmi alapjától, nem látni a harcoló munkásosztály hatását a parasztságra. Ezek a kérdések felmerültek a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága VII. és IX. plénumának tanácskozásain is, ezek a párt és kormány politikájának kulcs-kérdései. A tankönyvnek be kell mutatnia az egész folyamatot, mely a mai naphoz elveze-

tett. Ez lehetővé teszi a tanulónak, hogy megértse a ma lezajló jelenségeket, s aktív résztvevőjük legyen.

Fiedler akadémikus megállapította, hogy a tankönyv helytelenül szakítja meg 1945-ben azt a folyamatot, amely a Kosciuszko-felkeléstől a lengyel népi demokratikus állam létrejöttéig húzódott. A könyvben a folyamat tárgyalása megszakad ebben a pillanatban, mikor a lengyel nemzet számos nemzedékének harca kezdett testet ölteni a munkások és parasztok államának reális alakjában.

Abból, hogy a tankönyv leszűkítette a lengyel nemzet történetét a lengyel munkáscsapatok forradalmi pártjai harcának bemutatására, természetesen az következett, hogy túlnyomórészt - pl. a Lengyel Királyság és Litvánia szociáldemokráciája történetének tárgyalásánál - egészen mellékesen tárgyalja Szilézia, a Poznańi terület és Galicia történetét, ahol, mint tudjuk, az SDKPiL nem működött közvetlenül. Az igazság az, hogy nem szabad az egyik vagy másik lengyel terület történetét egyformán kezelni; ugyanis Lengyelország minden egyes területe más-más szerepet játszott, s a tankönyvben különösen el kellett volna kerülni a mechanikus felosztást három megszállott területre, amire - mint Z. Modzelewski hangsúlyozta - nem fordítottak kellő figyelmet a tankönyv szerzői. Jobban kell hangsúlyozni a lengyel földek egységét, amit azért lehet elérni, hogy az adott jelenségeket a lengyel földek életének egészében tárgyalják, minden egyes megszállott terület speciális jelenségeinek figyelembevételével.

Modzelewski rektor hozzászólásához kapcsolódva J. Kowalski rámutatott arra, hogy a könyv lapjain ki kell domborítani azt a gondolatot, hogy a lengyel nemzet története felöleli valamennyi föld történetét, melyek ma a Népköztársaság határain belül egyesültek.

Többet kell szólni a visszanyert területek lengyeliségéről, az ottani lengyel forradalmi tevékenységről és ugyanúgy a reakciós körök működéséről is. A tankönyv ezekről a kérdésekről csak töredékesen beszél. Nincs bővebben szó pl. a sziléziai nép felkeléséről, holott ezek lehetőséget adnak a néptömegek hősiességének és annak bemutatására, hogyan árulta el a reakció tábora a nemzet érdekeit.

Nagy helyet foglalt el a vitában a történeti jelenségek lengyel sajátosságainak és a lengyel munkásmozgalom belső fejlődési erőinek problémája. Fr. Fiedler rámutatott arra, hogy a szerzők nem kerültek el néha azt a hibát, hogy történeti folyamatunk bizonyos jelenségeit kizárólag külső tényezők befolyásával magyarázzák. A szerzők helyesen látják a bolsevik pártnak és vezetőinek segítségét, melyet a lengyel munkásmozgalomnak, az SDKPiL-nek és a Lengyel Kommunista Pártnak nyújtottak, marxista-leninista párttá, új típusú párttá való átalakulásának folyamatában. Ugyanakkor azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a városok és falvak lengyel dolgozó tömegei megatartásának és harcának erős hatását arra a fejlődésre, melynek során a Lengyel Kommunista Párt megérett a lengyelországi forradalmi

harc vezetőjének és szervezőjének szerepére. Annak a problémának, hogy milyen mértékben tanult a forradalmi párt a tömegektől, nem jutott hely a tankönyvben. Kowalski professzor is ezt kifogásolta, hogy a párt ideológiai fejlődésének számos fontos mozzanatát nem tárgyalta a tankönyv, s ugyrnakkor komoly hiányosság gyanánt hozta fel azt, hogy a könyv nem veszi eléggé tekintetbe a néptömegek szerepét nemzetük történetében. Kimutatta ezt a tankönyv 1918 és 1944 évi részletein.

Ezzel kapcsolatban A. Zatorski ezredes említette azt, hogy ezt a szerepet leszűkítették pl. az 1905-1907. évi forradalom tárgyalásánál; a könyv szerint csak az szolgált rá az internacionalista-hazafi névre, aki a bolsevikokkal való együttműködés mellett szállt síkra. A kérdés illetően beállítása ki-zárja azokat a széles néptömegeket, melyek 1905-ben a lengyel városok és falvak utcáin harcoltak. Ezek a tömegek, osztály-ösztönüktől vezetettve, bekapcsolódtak az Oroszországban a cárizmus és a burzsoázia ellen folyó általános harcba, holott elemi ösztönösségükben akkor még nem egyszer távol állottak a bolsevik párt programja nagy igazságainak megértésétől.

Z. Modzelewski hangsúlyozta, hogy a tárgyalt történelmi korszakban eléggé sok olyan mozzanat van a lengyel nemzet történetében, melyek jogos nemzeti büszkeséget öbreszthetnek. Túlságosan szerényen beszél a tankönyv munkásmozgalmunk kezdetéről, túlságosan kevésbé emeli ki koraiságát a többi országokhoz viszonyítva. A tankönyv nem mutat rá arra, hogyan kapcsolódott be a lengyel munkáosztály még az elemi, ösztönös munkásmozgalmak szakaszában, a nemzeti felszabadító harcba /az 1846. évi krakkói felkeléskor, 1848-ban és az 1863. évi januári felkeléskor/; a szerzők nem festették le a lengyel harcosok nagy hősiességét a Párizsi Kommun barrikádjain 1871-ben. Ezek a hiányosságok egyébként nemcsak a tárgyalt tankönyvre, hanem egyéb, ezt a korszakot tárgyaló feldolgozásokra is vonatkoznak. Ez történelmi frontunk gyengeségére vall. Nem szabad észre nem venni a tényt, hogy Marx Károly a lengyel forradalmárok érdeméül tudta be azt, hogy a nemzeti felszabadító harcot összekapcsolták az agrárforradalommal. A proletariátus el nem múlt érdeme az a tény, hogy létezésének kezdete óta összekapcsolta a nemzeti felszabadító harcot az internacionalizmussal. Hibája a tankönyvnek - amit később élénk vitában szögeztek le - hogy szerzői nem kapcsolták össze a munkásmozgalmat a forradalmi demokraták fellépéseivel, nem mutatták be a lengyel néptömegek történetének és harcának folytonosságát. Helytelenül hangsúlyozza a könyv - mint erre Zatorski ezredes rámutat - a lengyel uralkodó osztályok állítólagos gyengeségét, hiszen azok nagyon is rovaszul tudtak harcolni a lengyel néptömegek lelkéért, iperkodva ezt saját ideológiájukkal megmérgezni.

Azáltal, hogy a tankönyv mellőzi az irodalom- és művészettörténet elemzését, szegényebbé válik az ideológiai harc képe, holott ez egyik alapvető szál volt a lengyel munkáosztály, a lengyel szocializmus, küzdelmeinek. Azáltal, hogy a szerzők nem vették észre a burzsoázia által terjesztett nacionalizmus korai fellépését, a burzsoázia által új módra átala-

kított nemesi nacionalizmusét, - a tankönyvben sajátos "lég-
üres tér" jött létre ideológiai téren, melyben a proletariá-
tus állítólag harcait vívta. Nem hangsúlyozza a könyv eléggé
a lengyel uralkodó osztályok, s különösen a burzsoázia nemzet-
ellenes és reakciós állásfoglalását már létezésének kezdete
óta. Kifejezésre jutott ez többek közt a "Głos" csoportjának
hamis beállításában: a könyv szerzői ebben a csoportban, helyte-
lenül, haladó elemeket látnak. A burzsoázia osztály-arculata és
szerepe elkenődött azért, hogy a tankönyv túlságosan a bur-
zsoa pártok közti különbségek problémáira koncentrálja a fi-
gyelmet, - mint K. Lepter megállapította. Arra, hogy a tankönyv
nem eléggé leplezi le a hazai reakciót épúgy, mint az imperi-
alista tábor, más hozzászólók is rámutattak, legfőképpen Ko-
walski professzor.

Lepter professzor ahhoz a kifogáshoz kapcsolódva, hogy
a tankönyv nem domborítja ki kellő mértékben a néptömegek sze-
repét történelmünkben, rámutatott arra, hogy a könyv másrészt
meg egy másik hibába esett: nem fogta fel s nem mutatta be
helyesen egyes egyének szerepét.

A szerzők nem hangsúlyozták eléggé a Jarosław Dąbrowski-
tipusú hősök nagyságát, s ugyanakkor túlértékelték a munkásmoz-
galom olyan diverzánssainak szerepét, mint Mendelsonét és Pi-
sudskiét. Ezeknek neve igen sokszor előfordul a tankönyvben kü-
lönöző oldalakról megvilágítva, s ez aránytalan méretre na-
gyítja fel arcújukat. A tankönyv komoly hibájaként említette
Lepter professzor azt is, hogy nem leplezi le eléggé Lengyel-
ország külső ellenségeit, t. i. a nyugati hatalmakot, s ezzel
kapcsolatban a két háború közti időszakban nem foglalkozik a
lengyel problémával nemzetközi síkon. Így nem tárták fel elég-
gé a nemzetközi tőke szerepét Lengyelországban 1918-ban, sem
a locarnoi, sem a müncheni időszakban. Azok a fejezetek, melyek
a nemzetközi háttérrel festik, nem magyarázzák meg Lengyelör-
szág szerepét a világ eseményeiben, nem hozzák napvilágra a
lengyel burzsoáziának a nemzettel szembeni áruló alkalmazkodá-
sát az imperialista világ politikai manővereihez.

Eppen ebből, hogy nincs kellő kapcsolat a lengyel nemzet
sorsa és a nemzetközi történet folyamatai és jelenségei közt,
következik pl. az, hogy a spanyol polgárháborúról s a Jarosław
Dąbrowski-ról elnevezett brigád részvételéről alig félmondat-
ban történik említés a tankönyvben.

Számos további értékes megjegyzést tett a könyv érdemi
részére vonatkozólag J. Zawadzki, A. Zatorski, St. Okecki tábor-
nok, dr. Cybulska a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizott-
sága Pártiskolájának munkásmozgalomtörténeti tanszéke munkatár-
sai nevében, T. Ładyka a Társadalomtudományi Intézet szovjet
párttörténeti tanszéke munkatársai nevében, ezt követően H. Hol-
land, A. Drozdzyński és G. Markowski. Dr. Cybulska rámutatott töb-
bek közt arra, hogy a tankönyv nem kielégítően és nem eléggé
világosan mutatja be a kapcsolatot a lengyel munkásmozgalom
szétszakadásának alapja és a Lengyel Szocialista Párt megala-
kulása közt. A PPS szerepét hozzászóló véleménye szerint a

könyv objektívista módon mutatta be, s ezért nem leplezte le teljes mértékben ezt a munkás-környezetben működő nacionalista-opportunistá pártot. Nem eléggé kimerítően mutatja be a tankönyv a Lengyel Kommunista Párt szerepét. Következik ez már abból is, hogy külön alfejezetek formájában elkülöníti a Lengyel Kommunista Párt történetét a történelmi folyamat egészétől. Nincs szó a könyvben a lengyel kommunisták harcának egyes formáiról, nem látni hősiességüket és nagyságukat.

A vita valamennyi résztvevője azon az állásponton volt, hogy a tankönyv ebben az állapotban még nem elégíti ki sem a tanítót, sem a tanulót. Bizonyára van már most is lehetőség a nyilvánvaló hiányok pótlására. Ugyanezt mondhatni a nyelvi és stilisztikai hiányosságokról is. A tankönyv nyelve formulaszerű, nem plasztikus, stílusa nehéz és gyakran homályos. Ez nem hozhatja közelebb diákjainkat történelmi múltunkhoz, nem gyakorolhat hatást az ifjúság képzeletére, nem fejlesztheti tovább érzelmi magatartását az országgal, hagyományával, a dolgozó tömegek munkájával és harcával kapcsolatban.

Az igazán kollektív munka hiánya következtében - a legtöbb hozzászóló véleménye szerint - a munka inkább történelmi tanulmányok gyűjteménye lett, mint egységesen átgondolt és megszerkesztett tankönyv. Szükséges és természetes is, hogy ezen a helyzeten most változtatnunk kell, s ez lehetővé teszi az anyag sok részének alapos átdolgozását s a történelmi materializmus elméleti alapelveinek helyes alkalmazását. Z. Dembinéka oktatásügyi miniszterhelyettes hangsúlyozta, hogy a vita részben túllépett egy tankönyv keretein, s egész történelmi frontunk problematikájával foglalkozott. Rámutatott arra, hogy az ilyen vita elősegíti a szélesebb következtetések levonását arra vonatkozólag, hogyan kell jobban megszervezni a tankönyvkészítő munkát és az egész didaktikai folyamatot is.

Az itt ismertetett vita hasznosságához - s nemcsak a tankönyv ügye számára, hanem a sokoldalú, néha különösen érdekes nézetcsereére való tekintettel is - nem férhet kétség.

INTÉZETÜNKBE UJONNAN BEÉRKEZETT
SZOVJET TÖRTÉNETTUDOMÁNYI MUNKÁK

- J.V. ANZISZIMOV -G.V. KUZMIN: Velikaja otyecsesztvennaja vojna Szovjetszkovo goszudarsztva. /A szovjet állam nagy honvédő háborúja/ 1941-1945. M. 1952. 189.l. /A két szerző a megjelent sajtóanyag alapján készítette el a Szovjetunió történetét tanulmányozók számára népszerű feldolgozásban./
- Ju. BARBAG: Ekonomicseszkaia geografia Polsi. /Lengyelország gazdasági földrajza/. M. 1951. 111.l./Népszerű tudományos feldolgozás 3 térképpel./
- V. BAZANOV: Ocserki gyekabrisztszkoi lityeraturi. /Vázlatok a dekabrista irodalomról. M. 1953. 526.l./A kötet első részében a szerző a XIX. század első negyede haladó sajtóanyagának alapján foglalkozik a dekabrista irodalmi mozgalom egyes kérdéseivel. A második részben Alexander Besztuzsev munkásságát ismerteti./
- A.V. BENEDIKTOV: Grazsdanszko-pravovaja ohrana szocialiszticeszkoi szobsztvenrosztyi v SzSzsZR. /A szocialista tulajdon polgár-jogi védelme a Szovjetunióban/M.-L. 1954.266.l. /A Szovjetunió Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetének kiadványaként megjelent műben a szerző tudományosan ismerteti a szovjet állam és jog szerepét a szocialista tulajdon védelmében, a Szovjetunió fejlődésének jelenlegi szakaszában./
- V.D. BLAVATSZKIJ: Zemlegyelije v antyicsnih goszudarsztvah szevernovo pricsernomorja. /Földművelés a Fekete-tenger északi partvidékén elterülő ókori államokban./M. 1953. 206.l. /A három fekete-tengeri ókori állam történetirői igen kevés figyelmet szenteltek a földművelés kérdésének. A szerző jelen művével e gyengén megvilágított kérdés kidolgozásához kíván hozzájárulni./
- F.M. BURLACKIJ: Polityiceszskije vzgljadi N.A. Dobroljubova. /N.A. Dobroljubov politikai nézetei./M. 1954. 270.l./A jogtudományi kiadónál megjelent mű Dobroljubovnak az állammal-, joggal-, Oroszország és Nyugat-Európa politikai rendjével és a jövő államával kapcsolatos nézeteit tartalmazza./
- N.M. CSERNISEVSZKAJA: N.G. Csernisevszkij v Szaratove, /N.G. Csernisevszkij Szaratovban./Szaratov, 1949. 75.l. /N.G. Csernisevszkij életéről és tevékenységéről szóló népszerű életrajz-regény folytatása, mely Csernisevszkij életének 1851-1889 közötti szakaszát öleli fel. az első rész 1948-ban jelent meg. Címe: "N.M. Csernisevszkaja. N.G. Csernisevszkij Szaratovban. Gyermek-, és ifjúkori évei."/
- Csetvertaja vszeszojuznaja konferencia sztoronnyikov mira v Moszkve. /A 4. összszövetségi békekonferencia Moszkvában/ 1952. XII. 2-4. M. 1954. 255.l./A kötet a békekonferencia teljes jegyzőkönyve./

Dokumentumok és anyagok Belorusszia történetéhez. /1900-1917.

Dokumentumok és anyagok Belorusszia történetéhez. 1900-1917. III. kötet. Minszk, 1953. 1018.l. A kötet 1199 dokumentumot tartalmaz, amelyek témakörönként mutatják be Belorusszia társadalmi-politikai rendjét a XIX. század elején. A dokumentumgyűjteményt forrásjegyzék-, tárgy- és hely-mutató egészíti ki. A kötet végén található a dokumentumok témakörszerű részletes felsorolása./

M.V. FEHNER: Torgovlja russzkovo goszudarsztva szo sztrani mi vcsztoka v XVI.V. Az orosz állam kereskedelme a keleti országokkal a XVI. században. M. 1952. 138.l./A középkori oroszországi külkereskedelmmel foglalkozó korábbi munkák csupán a nyugati üzleti kapcsolatokat emelték ki. A szerző hangsúlyozza, hogy a keleti országokkal folytatott kereskedelem nagymértékben hozzájárult az orosz termelőerők fejlődéséhez, az egységes orosz belső piac kialakulásához./

E.B. GENKINA: Perehod szovjetszkovo goszudarsztva k novej ekonomicseszknoj politika. /Áttérés az új gazdasági politikára a szovjet államban 1921-1922. M. 1954. 501. l. Az első ilyen nagyterjedelmű feldolgozás a szovjet korszak fontos szakaszáról. A mű 4 fejezete során a szerző részletesen ismerteti a szovjet állam külpolitikai és belső helyzetét a katonai intervenció leverését követő időben, a párt X. kongresszusát, valamint a párt szerepét az új gazdasági politikára való átmenet előkészítésében és végrehajtásában. Az 5. fejezetben megismerkedhetünk a "nep" első éve alatt az iparban és a mezőgazdaságban elért eredményekkel, a 6. fejezetben a szerző bemutatja, milyen mértékben sikerült megerősödni a szovjet államban az 1921-22-es évben s végül befejezésül megismerkedhetünk a szovjet kulturális élet alakulásával a "nep" első évének idején./

L.R. GORDON: Agrarnije otnosenija v szevero-zapadnoj pogranicsnoj provincii Indii. /Az agrárviszonyok India északnyugati határmenti tartományában 1917-1947. M. 1953. 210.l. Brit-India északnyugati határmenti tartománya /a jelenlegi Pakisztán/ agrárviszonyairól és parasztnozgalmáról eddig még kevés szó esett a szovjet történeti-irodalomban, s a meglévő kevés munka is csupán a XVI-XIX. század tanulmányozásának eredményeképpen született./

E mű első kísérlet a téma legújabbkori szakaszának feldolgozására. A kötetet gazdag bibliográfia egészíti ki.

Ju. V. Grigorjev: Organizacija bibliotecsnih fondov. /A könyvtári állomány szervezési kérdései. M. 1953. 263.l. A könyv igen jó segédeszközül szolgál a könyvtárosok számára. A szerző részletesen ismerteti a könyvtárosok szervezési feladatait s ezenkívül kitér a könyvek könyvtári őrzésének különböző módszereire is./

- V.A. GYEGTYARJOV: Moja zszizny./Életem./ M. 1949. 156.l./Dr. V.A. Gyegtyarjov vezérőrnagy gépfegyver-konstruktőr, a Szocialista Munka Hőse, a Szovjetunió Legfelső Tanácsának tagja, Sztálin-díjas, önéletrajza. 1889-1949/
- Sz. ISZACSENKO: Nyerusiniij szojuz rabocsevo klasszsa i kolhoznovo kresztyansztva /A munkásosztály és a kolhozparaszttság megbonthatatlan szövetsége./ M. 1954. 47.l. - Népszerű tudományos broszura.
- Isztoricsezkij materializm. /Történelmi materializmus/M.1954. 503.l./Az F.V. Konsztantyinov szerkesztésében 1951-ben megjelent igen hasznos kézikönyv második, javított kiadása./
- Isztorija Bolgarii. /Bolgária története. I.köt. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szláv Intézetének kiadványa, P.N. Tretyakov, Sz.A. Nyikityin és L.B. Valev szerkesztésében. M. 1954. 575.l. A 16 részből álló I. kötetben a szerzők a legrégebb időktől 1917-ig, a Nagy Októberi Szocialista Forradalomig tárgyalják Bulgária történetét. A kötetet gazdag bibliográfia, név- és helymutató egészíti ki./
- Isztorija russzkovo iszkusztva. /Az orosz művészet története./ I.k. M. 1953. 573.l. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Művészettörténeti Intézetének kiadványaként megjelentő sorozat első kötete gazdag képanyag segítségével ismerteti Kelet-Európa ókori művészetét, majd áttér a szlávok, ill. keleti Oroszország, a nyugati fejedelemségek és a vladimirszuzdai fejedelemség legrégebb kulturájának ismertetésére. A kötet kb a XIV. század elejéig megy el.
- Jaziki i isztorija narodnosztyej krajnyevov szevera SzSzsZR. /A Szovjetunió távoli északi népeinek nyelve és története./ L. 1953. 254.l. A kötet 12 szerző Sztálin nyelvtudományi munkájának szellemében írt cikkeit tartalmazza. Igen figyelmenreméltő a kötetben A.J. Popov cikke: "J.V.Sztálin munkájának jelentősége a finnugor-nyelvészek számára" címmel.
- Korejszkaja narodno-demokratseszkaja reszpublika. /A koreai népi-demokratikus köztársaság./ M. 1954. 445.l. + 2 térkép. A két részből álló kötet 10 szerző tudományos igényű műve. Az első részben Zajcsikov, Nyihamin, Tyagáj, Sabsina, Pigulevszkaja és Petrova cikkeiből megismerkedhetünk Korea földrajzával, rövid történetével a legrégebb időktől 1945-ig, gazdasági fejlődésével a japán elnyomás éveiben, valamint a koreai nyelvre és írásmódra vonatkozó legfontosabb tudnivalókkal.
- A második részben a szerzők részletesen foglalkoznak Korea történetével a II. világháborútól 1953-ig terjedő szakaszban.
- V.D. KOROLJUK: Ldvonszkaja vojna. /A liv háború./ M. 1954. 108.l. + 1 térkép. A füzetben a szerző többek között részletesen foglalkozik Báthory István hadjárataival is.

- A.J. KOZACSENKO: Borba ukrainszkovo naroda za vosszojegyinyenyije sz Rosszijej. /Az ukrán nép harca az Oroszországgal való egyesülésért./ M. 1954. 295.1. - A 300. évfordulóra megjelent népszerű-tudományos feldolgozás, melyből részletesen megismerhetjük azt a harcot, amelyet az ukrán nép 1648-1654-ig az idegen hódítók ellen vívott, míg végülis egyesült Oroszországgal.
- V.K. KOZLOV: O formirovanyii i razvitiu szocialiszticeszkih nacji v SzSzsZR /A szovjet szocialista nemzetek kialakulásáról és fejlődéséről./ M. 1954. 221.1. A Szovjetunió Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének kiadványa, melyben a szerző behatóan foglalkozik a Nagy Októberi Szocialista Forradalom jelentőségével az oroszországi nemzetiségek további fejlődése szempontjából. Részletesen foglalkozik a Szovjetunió megalakulásával, majd a szocialista termelési mód és a kultúrforradalom szerepével a szocialista nemzetek kialakításában. A 3. fejezetben behatóan tárgyalja a burzsoá és a szocialista nemzetek közötti különbségeket.
- G.V. KOZLOV: Tovar i gyengi pri kapitalizme. /Áru és pénz a kapitalizmusban./ M. 1954. 119.1. - Népszerű politikai gazdaságtani broszúra.
- J. LAPTYEV: Szocsetanyije obszsesztvennovo ilicsnovo v kolhozah. /A társadalmi és egyéni érdek összehangolása a kolhozokban./ M. 1954. 19.1. - 1953 őszén a vidéki újságok szerkesztői és a mezőgazdasági rovat vezetői számára tartott előadás szövege.
- Militarizacija ekonomiki SzSA i uhudsenyije polozsenyija trudnicsinszja. /Az USA gazdasági életének militarizálása, a dolgozók helyzetének rosszabbodása./ M. 1953. 383.1. A nő M.J. Rubinstein szerkesztésében 8 különböző szerző írása. A szerzők olyan fontos kérdéseket tárgyalnak, mint pl. az első két fejezetben: a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvénye és az USA gazdasági életének militarizálása, az agrárválság elmélyülése, az adóterhek növekedése-, s mindezzel párhuzamosan a dolgozók helyzetének rosszabbodása az USA-ban a II. világháborút követő években.
- A III. fejezetben az amerikai imperializmus agresszív külpolitikájáról-, a kapitalista országok gazdasági életére gyakorolt befolyásáról van szó. A IV. fejezetben pedig a szerzők az amerikai népnek a békéért és a demokráciáért vívott harcáról szólnak.
- NYESZTYERENKO A.A.: Ocserki isztorii promislenosztyi i polozsenija proletariata Ukraini v konce XIX i nacsale XX veka. /Tanulmányok az ukrán ipar történetéről, valamint a proletariátus helyzetéről a XIX. század végén, a XX. század elején./ M. 1954. 307.1. E két kérdéssel az ukrán marxista történetírás még meglehetősen keveset foglalkozott, ezért a műnek hézagpótló jelentősége van.

Ocserki posztorii SzSzsZR. /Tanulmányok a Szovjetunió történetéhez./ 1907-1917. M. 1954. 349.l. A Szidorov professzor szerkesztésében megjelent kötet 3 szerző /M.Ja.Geftter, A.Ja. Grunt és G.M. Gyerenkovszkij/ munkája. A tanulmánykötet a középiskolai tanárok számára készült azzal a céllal, hogy számukra jobban megvilágítsa az első orosz forradalmtól az 1917 ápriliséig terjedő korszak legfontosabb kérdéseit. A szerzők foglalkoznak pl. az oroszországi imperializmus sajátosságaival, az orosz államapparátusnak, mint a finánc-tőke kiszolgálójának szerepével, a sztoliipini földreformmal, a cárizmus külpolitikájával az 1907-1914-es években, stb.

G.B. PEROV: Szovjetszkaja ekonomika na puty k kommunizmu /A szovjet népgazdaság a kommunizmus felé vezető úton/M. 1954. 111.l. Népszerű broszúra, melyben a szerző ismerteti a kommunista társadalom 2 szakaszát, majd áttérve a Szovjetunió gazdasági életére, foglalkozik a kolhozok további fejlődésének-, az áruforgalom és a szovjet kereskedelem növekedésének kérdéseivel. Befejezésül megismerteti olvasót a szovjet társadalom kulturális fejlődésére vonatkozó legjellemzőbb adatokkal.

M.N. PEUNOV: Obscsesztvenno-politicseszkije i filozofszkije vzgljadi N.V. Selgunova. /N.V. Selgunov társadalmi-politikai- és filozófiai nézetei./ M. 1954. 109.l. - A könyvből, mely a Szovjetunió Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének a kiadványa. Részletesen megismerkedhetünk a nagy forradalmi demokrata életével és tevékenységével, társadalmi-politikai-, filozófiai-, szociológiai- és esztétikai nézeteivel. A kötetet Selgunov műveinek jegyzőke egészíti ki.

Polityicseszkaja ekonomika. /Politikai gazdaságtan./ M. 1954. 631.l. Az első marxista tankönyvjellegű összefoglaló munka, amelyből az olvasó megismerheti a különböző társadalmi formációk politikai gazdaságtanára vonatkozó legalapvetőbb tudnivalókat. A könyv K.V. Osztrovityanov, D.T. Sepilov, L.A. Leontyev, J.J. Kuzminov, L.M. Gatovszki, P.F. Jugyin, A.J. Paskov, V.J.V. Pereszlegin és V.N. Szta-rovszki műve.

V. PROKOFJEV: Religia - vrag Nanki. /A vallás - a tudomány ellensége./ M. 1954. 63.l. Népszerű broszúra, mely a tudomány és a vallás évszázados harcának történetével foglalkozik.

Je.J. RUBINSTEIN: Polityika germanszkovo imperializma v zapadnih polszkih zemljah v konce XIX-nacsak XX. veka. /A német imperializmus politikája a nyugat-lengyel területen a XIX. század végén, a XX. század elején./ M. 1953. 253.l. - Az előszóban a szerző utal arra, hogy a szovjet és a népi demokratikus történészek egyik fontos feladata megírni annak a sokévszázados harcnak a történetét, amelyet népeik a német területszerzők ellen folytattak. Ennek jegyében készült Rubinstein írása is. A könyv megje-

lenésének nagy jelentősége van azért is, mivel eddig az adott témával a megjelölt időszakban a lengyel szaktörténészek még nem foglalkoztak, a Németország történetére vonatkozó összefoglaló jellegű munkákban pedig általában kevés figyelmet szenteltek ennek a kérdésnek.

RUMJANCEV P.A.: Dokumenti. 1768-1775. /Dokumentumok. II. köt. 1768-1775. P.K. Fortunatov szerkesztésében./M. 1953. 863 l + 9 térkép. A kötet a központi állami hadtörténeti levéltár kiadványa. Összesen 391 dokumentumot tartalmaz, amelyek az orosz részről P.A. Rumjancev vezetése alatt lezajlott orosz-török háborúra vonatkoznak.

Rüsszkaja povesztj XVII. veka. /XVII. századi orosz krónikák./ M. 1954. 477.l. M.O. Szkripilj összeállításában. 26 elbeszélő forrást tartalmaz a kötet. Több krónika tárgya, a XVII.sz. első éveinek, az u.n. "zavaros idők"-nek az eseményei. Továbbá megismerkedhetünk az elbeszélésekből a XVII. század eleji orosz állam társadalmi viszonyaival, az 1637-41 évi török-elleni doni harcokkal, az Azov-erőd elfoglalásával, a XVII. századi orosz kereskedők életmódjával, de a századforduló orosz földbirtokosi asszonyideáljával is. A kötet ezenkívül számos élesnyelvű szatírárt tartalmaz a század jobbagyártó földbirtokosairól, a szerzetesek-, főpapok, földbirtokosok és bojárok "botrányos" erkölcséről. A kötetet több magyarázó cikk és igen sok jegyzet egészíti ki.

D. SEPILOV: Pecsaty v borba za dalnoejsij podjom szelszko vo hozjajsztva. /A sajtó szerepe a mezőgazdaság további fellendítéséért folytatott harcban./M. 1954. 63.l. 1953. őszén, a vidéki újságok szerkesztői és mezőgazdasági rovatvezetői számára tartott előadás szövege.

Szrednyezsiazszkij etnograficeszkij szbornyik. /Középázsiai etnográfiai cikkgyűjtemény./M. 1954. 412.l. A Mikluha-Maklajról elnevezett etnográfiai intézet "új-sorozat"-ának XXI. kötete. A gyűjtemény Vinnyikov, Vasziljeva, Piszarcsik, Szuhareva és Ginzburg cikkeit tartalmazza, melyekben megismertetik az olvasót Türkmenia egyes népeinek gazdasági életével a szovjet korszakban, a ferganai völgyben a XIX-XX században alkalmazott építőanyagokkal és építészeti sajátosságokkal, stb.

SZTOJANOV ZAHARIJ: Zapiszki o bolgarszkih vossztanyijah. /Feljegyzések a bolgár felkelésekről./M. 1953. 724.l. A mű a múlt században /1850-1889/ élt haladó bolgár politikus és író visszaemlékezése a XIX század 60-70-es éveiben lezajlott bolgár ferradalmi eseményekre. Könyve elsősorban nem szubjektív élményeit, hanem a felkelések konkrét eseményeit tartalmazza.

300 letyije vosszojegyinyennyi ja Ukraini sz Rosszijej - vszenarodnoje torzsasztvo. /1654. 1954/, /Ukrajna és Oroszország újraegyesítésének 300. évfordulója -össznépi ünnep./Cikk-

gyűjtemény. M. 1954. 103.1. /A kötet 3 népszerű tudományos cikket tartalmaz. A. Pankratova: A dicső évforduló. J. Fedoszov: Az ukrán és az orosz nép közös harca a külföldi hódítók ellen. J. Olenszjuk: A Szovjetunió népeinek testvéri családjában./

Trudi otgyela drevnyerusszkoj lityeraturi. /Az ó-orosz irodalmi osztály munkái. No 10. M.-L. 1954. 505.1. /A cikkgyűjtemény a Szovjetunió Tudományos Akadémia Orosz Irodalmi Intézete kiadásában megjelenő sorozat 10. kötete, melyben 33 szerző 38 cikkben ill. közleményben tájékoztatja a szakembereket az orosz irodalomtörténet-kutatás terén elért legújabb eredményekről./

N. UZNOVA - M. FEHNER: Goszudarsztvennij isztoriczeszkij muzej. /Az állami történeti múzeum. M. 1954. 177.1. Számos illusztrációval ellátott ismertető a múzeumról./

A.V. VENEDIKTOV: Grazsdanszko-pravovaja ohrana szocialisztijcseszkoj szobsztvennosztyi v SzSzsZR /A szocialista tulajdon polgárjogi védelme a Szovjetunióban./ M.-L.-1954. 266.1. /Történeti áttekintést nyújt a szerző a szocialista tulajdon védelmének fejlődéséről 1917-től napjainkig, majd részletesen foglalkozik azokkal a jelenleg érvényben lévő jogi rendszabályokkal, amelyek a szocialista tulajdon védelmét szolgálják./

Vszemirno-isztoriczeszkaja pobeda pod Sztalingradom. M. 1953. 61.1. /A Sztálingrádnál aratott világtörténelmi jelentőségű győzelem. Cikkgyűjtemény.- A broszúra 3 népszerű tudományos feldolgozást tartalmaz: A sztálingrádi nagy győzelem, Kazakov V.J. A tüzérség szerepe a sztálingrádi csatában. Polubojárov P.P.: A páncélos és gépesített csapatok szerepe a sztálingrádi csatában./

Vosszajegyinyenyije Ukraini sz Rosszijej. /Ukrajna és Oroszország újraegyesülése. 1654-1954. Cikkgyűjtemény. M. 1954. 439.1. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent cikkgyűjtemény 12 szerző műve. A kötetben Guszlisztij K.G. és Kafenganz B.B. az orosz és ukrán nép történelmi és gazdasági kapcsolataival foglalkoznak. Apanovics E.M. és N.A. Szmirnov érdekes részleteket közölnek az idegen hódítók elleni harc történetéből. Romanovszkij B.A. Guszlisztij G.A. és Apanovics E.N. az ukrán nép társadalmi-gazdasági fejlődésével foglalkoznak, a szerzők többsége pedig - Bojko J.D., Abecedarszkij L.Sz., Psibosz A., Malcev A.N. és Grekov J.B.- az újraegyesülés kérdéseinek szenteli tanulmányát./

-A.G. ZVEREV: O goszudarsztvennom budzsete SzSzsZR na 1954.god. Zakon o goszudarsztvennom budzsete SzSzsZR na 1954. god. /A Szovjetunió 1954. évi állami költségvetéséről. A Szovjetunió 1954. évi állami költségvetéséről szóló törvény. M. 1954. 45.1./

S Z O V J E T F O L Y Ó I R A T S Z E M L E

KOMMUNYISZT

1954. 10. szám

A mezőgazdaság további fejlesztésének harci feladatai.

Alekszandrov P.- Lopatkin A.: Lenin agrárprogramja és program szerepe a munkás-paraszt szövetség megszilárdításában.

Kaszickij I.: Az iparvállalatok tartalékairól.

Korcsagin P.: Tökéletesítsük a mezőgazdaság irányításának módszereit.

Jermilov A.: A.P. Csehov, a nagy orosz író.

Tomasevszkij D.: A népi demokratikus Lengyelország létrejöttének dicső 10. évfordulója.

Kuznyecov A.: Az értéktöbblet elmélete - Marx gazdasági tanításának sarokköve.

Csicskov V.: Guatemala köztársaság és az USA imperializmus.

Könyvismertetés és kritika:

A Szovjetunió története. A feudalizmus. 9-15. század, 2 kötetben. Moszkva, 1953. /Ism. M. Tyihomirov, V. Sunkov, V. Jacunszkij - Az első nagy összefoglalás a Szovjetunió feudalizmus-kori történetére. Fogyatékos-ságai egyben kijelölik a kutatás további útját: alaposabban kell kikutatni a kor társadalmi-gazdasági történetét, a termelés /mezőgazdaság/ történetét, és a dolgozó tömegek történetét./

Romaskin P.Sz.: Az imperializmus katonai büntetetei. Moszkva 1953. /Ism. J. Boriszov, I. Haljuta - A nemzetközi jog több aktuális kérdése kapcsán leleplezi az amerikai imperializmust./

11. szám.

A munkatermelékenység emeléséért indult országos mozgalom.

Fedoszejev P.: A termelőerők és termelési viszonyok fejlesztése a szocializmusban.

Cicin N.: Az 1954. évi országos mezőgazdasági kiállítás.

Mojszejev M.: A természetbeni fizetés a gép- és traktor-állomások munkájáért és ennek jelentősége a város és a falu közötti gazdasági kapcsolatok megerősítésében.

Nijazov A.: A gyapottermelés további fellendülése és a pártmunka kérdései.

Oparin A.: A modern tudomány az élet keletkezéséről a földön.

Szerjogin V.: A történelem tanulságai és a békeharc /Az első imperialista világháború 40. évfordulójára./

Jevgenyev I.: A militarizmus ujjaéledése Nyugat-Németországban az európai biztonságot fenyegeti.

Grugyinyin I.: A lehetőség átváltoztatása valósággá a társadalom életében.

Könyvismertetés és kritika:

Florinsky M.T.: Russia. A History and an Interpretation. New York. 1953. /Ism. I. Minc, L. Cserepnyin, J. Druzzinyina - A történelem teljes meghamisítása./

12. szám.

A pártönbelüli demokrácia fejlődése - a kommunisták aktivitása fellendítésének legfontosabb feltétele.

Pomelov I.: A kommunizmus építése, a párt és a tömegek közötti kapcsolat megerősítése.

Sztoletov V.: A mezőgazdaságtudomány és a termelés.

Gerbunov T.: Szovjet-Beloruszszia szocialista kulturájának további felvirágzásáért.

Tyitov F.: A pártszervezet harca a közszükségleti cikkek termelésének rohamos felemeléséért.

Leszakov V.: A román nép nemzeti ünnepe /Románia felszabadulásának 10 éves évfordulója./

Ivanov J.: Két irányvonal a koreai kérdésben.

Kritika és könyvismertetés:

Marx "Értéktöbblet-elméletek" c. művének új kiadása. /Ism. A. Tusunov/.

Nataradzsan L.: Amerikai árnyék India-félett. M. 1953. /Ism. I. Bondarevskij - Leleplezi az amerikai expansionisták mesterkedését./

13. szám.

Fáradhatatlanul neveljük a szovjet embereket a kommunista erkölcs szellemében.

Gak G.: A materialista dialektika kategóriái és ezeknek tanulmányozása.

Grigorjev A.: A munkafegyelem a szocialista társadalomban.

Leontyev A.: A két rendszer békés egymás mellett éléséről.

Jelszukov M.: A takarmánybázis megerősítése - az állattenyésztés továbbfejlesztésének fő feltétele.

Hudjakov Sz.: A tudományos ateista propaganda fontos kérdései.

Laptyev N.: A város segítsége a kolhozfalunak a mezőgazdaság fellendítésében.

Sztarodubrovskaja V.: A bolgár nép sikerei a szocializmusért való harcban.

Javítsuk meg a "Kritika és könyvszemle" rovatot a helyi pártlapokban.

Kritika és könyvismertetés:

Kina, M. 1954. /Isn. G. Erenburg és M. Jurjev - a Nagy Szovjet Enciklopédia cikkének külön kötetben való kiadása./

14. szám.

A marxi-lenini elmélet alkotó tanulmányozásáért.

Mao Ce-tung elvtárs beszéde a Népi Képviselők Összkinai Tanácskozásának első ülészekén /Peking, 1954.szept. 15./

Liao Sao-ci: A Kínai Népköztársaság alkotmánytervezetéről.

Avarin V.: A nagy kínai nép a szocializmus felé vivő úton.

Szobinov M.: A Német Demokratikus Köztársaság - egész Németország békeszerető erőinek bástyája.

Alekszandrov G.: A kulturális építés néhány kérdése a Szovjetunióban.

Ivanov V.- Csernoucean I.: Az ipodalomtudomány és a kritika - az ideológiai munka fontos részlege.

Vigodszkij Sz.: Az átlagprofit és a termelési ár.

Kritika és könyvismertetés:

Jampolszkaja G.A.: A szovjet államigazgatás szervei a jelenben. M. 1954. /Isn. M. Piszkotyin - Fogycékos munka./

15. szám.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a tömegek alkotómunkája.

Kosztjin A.: A munkás-paraszt szövetség győzedelmes lenini eszmei.

Kannari M.: A dialektikus materializmusról mint filozófiai tudományról.

Csisztyakov A.: A szocialista táborba tartozó országok gazdasági együttműködésének fejlődése.

Nazarcev N.: A munkaecység szerepe a kolhozok termelésének megszervezésében.

Guszjev M.: A pártszervezet az ipari tartalékok felhasználásában.

lásáért folytatott harcban.

Dadiani L.: Az ujjászületett német imperializmus újból fenyegeti Ausztria függetlenségét.

M. Gorkij néhány újonnan kiadott levele.

Kritika és könyvszemle:

Geftyer N. - Pokatajev J. - Sahnazarov G.: A kritika és könyvszemle a tudományos folyóiratokban. /A Voproszi Isztorii, Voproszi filozofii, Voproszi ekonomiki, Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo folyóiratokban./

Rjurikov B.: Alkotó módon dolgozzuk ki az esztetika kérdéseit. /F.I. Kalosin: A tartalom és a forma a művészi alkotásokban. M. 1953. és G. Nyedosivin: A művészetelmélet alapvonalai. M. 1953. c. könyvekről./

PRAVDA

1954. július

1. Borovszkij V.: Az USA monopoliunok leigázzák Guatemalát.

2. Megfigyelő.

Az USA Iránt veszélyes utra taszítja.

4. Szkalkin O.: Az amerikai misszionáriusok aknamunkája Indiában.

5. A békés egymásmellettélés alapelvei. /A Zsenminzsipao vezércikke/.

6. Ratiani G.: Amerikai nyomás Franciaországra.

8. Dugyinszkij J.: Két irány a világgazdaság fejlődésében.

9. Mihajlov V.: A nyugatnémet revansisták Ausztria függetlenségét fenyegetik.

10. Borovszkij V.: Hogyan szervezi a dollárdiplomácia a puccsokat Latinamerikában.

12. Beglov Sz.: Mit hoz Európa népeinek az "európai védelmi közösség"?

16. Adducci G.: A Schumann-terv - az "európai védelmi közösség" arzenálja.

19. Claude H.: A francia-amerikai ellentétek kiéleződése.

20. Naumov J.: A Wehrmacht újjászervezésének új tervei

26. Dugyinszkij J.: A gazdasági helyzet az úgynevezett gyengén fejlett országokban.

27. Kortunov V.: Teljesen lehetséges egy egymásmellettélés a kapitalizmus és a szocializmus között.

aug. 3. Brandweiner G.: Ausztria és a kollektív biztonság Európában.

5. Alekszejev A.: Mit hozott Franciaországnak Nyugat-Európa "egycsítésének" amerikai politikája.
  6. Vlagyimirov J.: Az USA küszöbönálló kongresszusi választásai.
  8. Alekszandrov J.: Az angol-egyiptomi meg egyezés és az USA tervei Közép-Keleten.
  14. Megfigyelő. Franciaország a német militarizmus fenyegető veszélye előtt.
  18. Filippov J.: Amerika urai./A milliárdos részvénytársaságok./
  20. Bagratuni A.: Technikai segítség a gyengén fejlett országoknak.
  23. Románia felszabadulásának 10. évfordulója.
  28. Megfigyelő. Franciaország a választások előtt.
  30. Egy amerikai lap az angol-amerikai nézeteltérésekről.
  31. Manukjan A.: Az USA gazdasága jelenlegi helyzetének sajátosságai.
- szept.4. Wittel K.: Németország szétszakításának bűnösei.
5. Jernakov V.: A német militarizmus visszaállítása fenyegeti a békét és Olaszország biztonságát.
  6. Megfigyelő. Az USA agresszív tervei Délkelet-Ázsiában.
  9. Bulgária felszabadulásának 10. évfordulója.
  12. Gyeljuszin L.: Az amerikai kényszerítést aknánkaja Kinában.
  15. Naunov P.: Mi rejtőzik a bonni tárgyalások mögött.
  16. Kraninov D.: Agresszív politika az "antikommunizmus zászlaja" alatt.
  20. Tavrov G.: Az atlanti-paktum és a német militarizmus újjáélesztése.
  24. Pavlov J.: Amerika "elszigeteléssel" fenyegeti Franciaországot és mi a valóság.
  25. Osztrovitjanov K.: Mire tanít a politikai gazdaságtan.
  30. Mit mutatott a német kérdés megvitatása a labour-párt konferenciáján.
- okt.9. Ratiani G.: A londoni tárgyalás és a német kérdés.
11. Korionov V.: A reakció támadása az USA-ban.
  16. Leonyidov L.: Az USA monopoliunok meggyógyodnak Nyugat-Németország militarizálásán.
  22. Leontyev A.: Az imperializmus lenini elmélete.
  28. Megfigyelő. A francia-szovjet viszony és Európa biztonsága.
  30. Gatevszkij L.: A szocialista állam gazdasági szerepe.

VOPROSZI ISZTORII

1954. 7. szám.

- A kapitalista országok ujkori és legujabbkori történetének tanulmányozásáról.
- Naidus V.: V.I. Lenin Lengyelországban 1912-1914-ben./Ford. lengyelből./
- Manuszzevics A.J.: Az agrárviszonyok forradalmi-demokratikus átalakulása Lengyelországban az 1944-1945-ös években.
- Alekszandrov F.L.: A moszkvai bolsevikok harcra a tömegekért a új forradalmi fellendülés időszakában /1912-1914/.
- Druzsinyin N.M.: A termelőerők és a feudális viszonyok közötti összeütközés az 1861. évi reform előestéjén.
- Nyekrics A.M.: Az angol-német ellentétek a gramati kérdésben a második világháború előtt.
- Zutisz J.J.: Lettország Oroszországhoz való csatolásának történelmi jelentőségéről.
- Bahabov M.G.: Az üzbek burzsoá nemzet kialakulásáról.
- Sziuzjunov M.J. - Danyilova G.M. - Tyelepenyin M.Sz. - Antonova K.A.: A feudális formáció gazdasági alaptörvényéről.
- Klinov I.M.: Az orosz nép segítése Tatária dolgozóinak 1921-1922-ben.
- Zalesszkij A.I.: A kolhozvagyron megmentéséért vívott harc a német-fasiszta hódítók által ideiglenesen megszállt szovjet területeken.
- Kertman L.J.: A munkásmozgalom történetének kérdései az angol folyóiratok hasábjain.
- Könyvismertetés és kritika.
- Dahslejger G.F.: A Turkesztán-Szibériai Vasút - a szocialista iparosítás elsőszülötte. Alma-Ata. 1953. /Isn. B.N. Abiseva - Kisebb fogyatékoságai mellett hézagpótló munka./
- Klevenszkij M.M.: A Lenin-Könyvtár története. I.köt. /A Moszkvai Runjancev Múzeum könyvtárának története. 1862-1917. M. 1953./Isn. V.V. Altman./
- Potapov L.P.: Az altájaiak történetének összefoglalása. M.-L. 1953. /Isn. L.R. Kizlaszov - Potapov könyve mellett még számtalan megoldatlan kérdés marad a szibériai népek történetében./
- Tengeri atlasz, 2.köt. Főszerk.: I.Sz. Iszakov. M.1953. /Isn. V.A. Gyivin/.
- Spira Gy.: L'alliance de Lajos Kossuth avec la gauche radicale et les masses populaires de la révolution

hongroise de 1848-1849. Acta Historica. Bpest. 1953. /Isn. R.A. Averbuh - A bíráló nem mindenben fogadja el Spira megállapításait, de értékes munkának tartja./

7. szám.

Norman H.: A kapitalista Japán létrejötte. A Mejdzi kor-szak gazdasági és politikai problémái. /Röv. ford. angolból./ M. 1952. /Isn. D.P. Bugajeva - Értékes statisztikai adatokat és történeti anyagot tartalmazó hasznos munka./

Baszilaja S.: A cári kormány viszonya a Párizsi Kommunához. Szuhumi. 1954. /Isn. V.A. Dunajevszkij - Konoly fogytékosságai mellett is pozitív megnyilvánulás a helyi történetíró részéről./

Szidorova N.A.: A franciaországi korai városi kultúra történetéből. /A katolikus egyház reakciós szerepe a középkori kultúra fejlődésében. /M. 1953. /Isn. A.D. Ljublinszkaja - Szétosztatja a katolikus egyház "nagy kulturális missziójának" a burzsoá irrealitásban keltett ninbuszát./

N.A. Szidorova: "A franciaországi korai városi kultúra történetéből" c. könyvének megvitatása 1954. március 16, 23-án a Voproszi Isztorii szerkesztőségében.

Kínában legújabbán megjelent történettudományi munkák.

Krónika:

Az újkori történeti tanszékek munkájáról. /A Szovjetunió Felsőoktatásügyi Minisztériumának országos értekezlete, 1954. április 20-24./

Tagarov Z.: Az irkutszk-területi állami levéltár.

R.J. Vipper akadémikus 95. születésnapjának megünneplése.

Az olaszországi munkás- és parasztmozgalmak történetének tanulmányozása /E. Santarelli cikke a Rinascitában./

Össznémet Történészkongresszus. /1953. szept. 17-22.-én Brémában a Német Demokratikus Köztársaság történet-szeinek részvételével./

8. szám.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok történészeinek alkotó együttműködése.

Majorov Sz.N.: A szovjet kormány harca 1917 végén az általános demokratikus békéért.

Gyeborin A.M.: "Közép-Európa" a német imperialisták eszköze.

Szamojlov Sz.I.: A forradalmi munkásmozgalom fellendülése Romániában a világgazdasági válság éveiben /1929-1933./

Polevoj J.Z.: Plehanov történeti felfogásáról.

Guntova J.V.- Szidorenko Sz.A.: A feudalizmus gazdasági alaptörvényéhez /Hozzászólás/.

Kolker B.M.: A nemzeti-felszabadító harc Romániában 1941-1944-ben.

Liu Juan-an: A partizánmozgalom Kína északkeleti részén 1931-1945-ben.

Mavrogyin V.V.: A sarkkörüli tenger orosz utazói és a tengerparti vidékek orosz felfedezői a legrégebbi időktől a 16. századig.

Levelek és megjegyzések:

Paparigopulo Sz.V.: A két J.P. Kozelszkijről.

Galsztjan A.G.- G.G. Mikaeljan Ciliciai-Örményországról szóló könyvéről és A.Z. Ioannisziáni bírálatáról. /A könyv hibái mellett is komoly marxista munka./

Gimadi H.G.: A "tatár" elnevezés helytelen általánosító használatáról.

Kritika és könyvismertetés:

Foster W.Z.: Amerika politikai története. M. 1953. /Ism. B.N. Krilov - Az amerikai kontinens történetének első komoly összefoglalása./

A Szovjetunió története. A feudalizmus kora. Két kötetben. I. rész 79-13.sz./ A régi Rusz. A feudális széttagoltság /II. rész. /14-15.sz./ Az orosz földek tömörülése Moszkva köré és az orosz központsított állam kialakulása. Szerk. B.D. Grekov, L.V. Cserepnin, V.T. Pasuto. M. 1953. /Ism. Értékes összefoglaló mű a feudális Oroszország történetéről./

Belorusszia történetére vonatkozó dokumentumok /1900-1917/. A Belorussz Akadémia Történettudományi Intézete, Minszk, 1953. /Ism. O.A. Sekun - Értékes forráskiadvány./

Pavlenko N.I.: Az oroszországi kohászati ipar fejlődése a 18. század első felében. Az ipari politika és igazgatás. M. 1953. /M.A. Gorlovskij, V.J. Kri-vonogov - Kisebb fogyatékoságai mellett hasznos monográfia./

Nuszupbekov A.: A kazah föld egyesülése a Kazah SzSSZK-ban. Alma-Ata. 1953. /Gazdag anyag, a fő kérdések helyes megvilágítása, bizonyos hibák kiküszöbölendők./

A tadzsik archeológiai expedíció munkálatai. II. köt. /1948-1950. évi ásatások/. Szerk. A.J. Jakubovszkij M.-L. 1953. /Ism. M.G. Vorobjova - Hasznos anyag Közép-Ázsia történetére./

A Román KP történetének dokumentumai. I.köt. /1917-1922/, II. köt. /1923-1928./ Bucuresti. 1953. /Ism. J.I. Szpivakovszkij - Hasznos gyűjtemény, amely új megvilágításba helyez számos problémát./

Langer W.L.- S.E. Gleason: The Challenge to Isolation 1939-1940. New York. 1952. /Ism. L.N. Kutakov, V.I. Popov - A szerzők a részletekben vesznek el, de a titkos anyag maga megcáfolja a második világháború előzményeiről közreadott hamis nézeteiket.

Ivanov M.Sz.: Irán rövid története. M. 1952. /Ism. Z.Z. Abdullajev - Komoly hiányok és fogyatékoságok, de méltóságára szolgál, hogy ez az első összefoglaló munka./

Szmirin M.M.: A politikai harc Németországban a reformáció előtt. M. 1952. /Ism. A.D. Epstejn/. A bírálat néhány tételét a szerkesztőség vitathatónak tartja.

Krónika:

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történeti Osztályának ülészsaka /április 23-29./ az 1953. évben végzett archeológiai és etnográfiai munkálatokról. /Ism. V.A./

A területi tájismereti múzeumok tudományos könyvtáiról. /Ism. N.D. Szulje./

Tomszk város történészeinek kutatómunkája. /Ism. J.V. Joliszejeva./

A haladó olasz történészek munkájáról. /Ism. Renato Zangueri./

A Japán Történelmi Társulat. /Ism. O.M./

George Lefebvre professzor 80. születésnapjára.

E.N. Johnson prof. a Speculum c. amerikai folyóiratról.

Az 1953. évben elkészült kandidátusi disszertációk jegyzéke. /2. befejező közlemény./

9. szám.

A szovjet társadalom történetének mélyreható és minden szempontból való tanulmányozásáért.

Tyhomirov V.P.: Az agrárkérdés és a mezőgazdaság szocialista átalakításának kezdete Bulgáriában.

Kucskin A.P.: A földreform Kazahsztanban 1925-1927-ben.

Novics I.Sz.: M. Gorkij és az első orosz forradalom.

Vipper R.J.: Az ókor kulturája és a kereszténység.

Mhitarjan Sz.A.: Vietnami nemzeti egységfrontjának történetéből.

Kolganov M.V.: A feudalizmus gazdasági alaptörvényéről /Hozzászólás a vitához/.

Pokrovszkij Sz.A.: Csernisevszkij és Herzen szerepe a forradalmi szervezet létrehozásában.

Szpektor N.P.: A munkások részvétele az új gabonaszovhok építésében 1929-1930-ban.

Jacunszkij V.K.: Pétervár szerepe a forradalomelőtti Oroszország ipari fejlődésében.

Bak I.Sz.: I.A. Tretyakov társadalmi-gazdasági nézetei.

Levelek és megjegyzések:

Kuznyecov V.A.: Az Észak-Kaukázus népei történetének egy elferdítéséről./G. Zardalisvili: A kluhori körzet néhány helynevének megállapításához - c. cikkének hibáiról./

Kudrjasov K.B.: A Kalka folyó helyéről.

Zsitomirszkaja Sz.V.- Kudrjavcev I.M.-Slihtyer B.A.: A szovjet levéltárak helyes felhasználásáról.

Basarin G.P.: Burzsoá-nacionalista ferditések Jakutia történetéről írt munkákban. /Basarin önkritikája./

Kritika és könyvismertetés:

Zevin V.J.: N.G. Csernisevszkij politikai nézetei és politikai programja. M. 1953. /Ism. R.A. Taubin - Néhány fogyatékosága mellett hasznos és érdekes munka, mely a bátor forradalmár képét állítja elének./

Latisov I.A.: A japán militarizmus tendenciózus megvilágítása az amerikai irodalomban.

Gaponyenko L.: A nyugati-front katonatömegei a Szovjet-hatalomért való harcban /1917/ M. 1953. /Ism. V.Sz. Szlorin - Fogyatékoságai mellett hűzgapótló munka./

Volkov F.D.: Az intervencióra és a Szovjetállam diplomáciai elszigetelésére irányuló angol politika csődje /1917-1924/, M. 1954. /Ism. A.J. Joffe, J.A. Poljakov - Sok hibában szenvedő munka./

"P.A. Rumjancev" II. köt. /1768-1775/. Szerk. P.K. Fortunatov, M. 1953. /Ism. A.I. Andrusenko - Fogyatékoságai mellett értékes forrásgyűjtemény./

Nyasztyerenko A.A.: Az ipar és a proletariátus helyzete Ukrajnában a 19. század végén és a 20. század elején. M. 1954. /Ism. A.P. Pogrebinszkij - Értékes munka./

Gojan G.: Az örmény színjátszás 2.000 éve. I-II. M. 1952. /Ism. Sz.T. Jerenjan - Fontos kultúrtörténeti munka./

A munkásmozgalom Bulgáriában. I.köt. /A munkásosztály helyzete Bulgáriában.1878-1904./Szófia,1953./Ism.

M.A. Birman - Fontos forrásgyűjtemény./

Lo Er-gan: A taiping államideál. Sanghaj. 1950. /Ism. V.A. Rubin és Sz.I. Zareckaja. Fontos könyv a taipingek agrárpolitikájáról./

Hainchlain Ch.: A vallás eredete. M. 1954. /Ism. Sz.D. Szkazkin - Az 1944-ben elesett kommunista történész szép munkája./

A svéd külpolitika története. I/3.köt. /1648-1697/. II/1.köt. /1697-1721./ Stockholm. 1952. /Ism. Sz.M. Mirnij - Az 5 könyv, ill. 10 kötetre tervezett forrásgyűjtemény érdekes anyagot tartalmaz a korabeli svéd-orsz viszonyra vonatkozólag./

Krónika:

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Orientalisztikai Intézetének munkájáról. /P.P. Busev./

A Közel- és Közép-Kelet történeti és gazdasági problémáinak megvitatása./1954. márc./ /N.Sz. Luckaja./

A Voproszi Isztorii munkájának megvitatása /1954. június 25.-én a Történettudományi Intézet tudományos tanácsának ülésén./

N. Apthecker, Big Business Rewrites American History c. cikke a Political Affairs, 1953. 11. sz. és 1954. 1,2. számából.

Huan Sao-szian kínai történész "Az USA rövid története" c. 1953-ban megjelent művének megvitatása Pekingben.

A lengyelországi történettudományi intézmények munkájáról. /I.A. Hrenov/.

Hu Sen Kina ujkori történetének periodizációjáról.

VOPROSZI FILOZOFII

1954. 4. szám.

Meszlin A.N.: Az anyagi érdekeltség elve a szocializmusban.

Poronyev B.F.: A népi tömegek szerepének növekedése a történelemben.

Krilov A.I.: A termelési viszonyok és a termelőerők közötti ellentétek jellege a szocialista társadalomban.

Homenko J.A.: A társadalmi fejlődés általános és specifikus törvényeinek viszonyáról.

Golbszov B.F.: A XVII. századi angol materializmus és történelmi jelentősége.

Morocsnyik Sz.B.: A lehetőség és a valóság - a materialista dialektika kategóriái.

Guzevatij B.F.: A malthuzianizmus a reakciós erők szolgálatában a háboru utáni Japánban.

Gyenyiszova L.F.: A tömegek existencialista megrágalmazása ellen.

Karpusin V.A.: L. Feuerbach szerepe Marx Károly világnézetének kialakulásában /1842-1843/.

Kritika és könyvismertetés:

A "Dialektikus materializmus" /Főszerk. G.F. Alekszandrov/ c. könyv megvitatása.

Momdszjan H.N.: A szocialista társadalom és a népi tömegek alkotó aktivitása. Jerevan, 1954. /Ism. G.J. Glezerman/.

Jepiszkoposzov G.L.: Az "etno-szociológia" az amerikai imperializmus ideológiai eszköze. M. 1953. /Ism. D.V. Jermolenko/.

5. szám.

A dialektikus materializmus kérdéseinek alkotó kidolgozásáért.

A tudományos és a vallásos világnézet.

Szobolev A.I.: A Szovjetállam nagy teremtő ereje.

Neumov A.N.: A Kínai Népköztársaság a szocializmus felé vezető úton.

Grigorjan M.M.: Ludwig Feuerbach.

Aszmusz V.F.: Emanuel Kant.

Figurnov G.M.: A népi demokratikus rendszer fejlődése az európai népi demokratikus országokban.

Kritika és könyvismertetés:

A dialektikus materializmus. Szerk. G.F. Alekszandrov. M. 1953. /Ism. több kritikus tollából./

Cornforth M.: Dialectical materialism. An introductory course. II. köt. Történelmi materializmus. London. 1953. /Ism. I.Sz. Narszkij - Érdekes, népszerű munka./

Boffa G.: A haladó olasz értelmiség új folyóirata /Il Contemporaneo./

Rubinyin J.B.: A Nouvelle Critique 1953-54 évfolyamairól.

VOPROSZI EKONOMIKI

1954. 7. szám.

Mracskovszkaja I.: V.I. Lenin harca a liberális nacionalisták és a legális marxizmus ellen gazdasági kérdésekben.

Pogorille N.: A népi Lengyelország gazdasági fejlődésének 10 éve.

Alhimov V.: A nemzetközi kereskedelem normalizálásának kérdései.

Kozik A.: A szocialista gazdaság építése az európai népi demokratikus országokban.

8. szám.

A világháborúk tanulságai és harc a háborús veszély ellen.

Preisz I.: Marx Károly nagy történelmi-kritikai műve /Az "Értéktöbbletelméletek" I. részének megjelenése alkalmából./

Korra V.: A gazdasági építés sikerei a Román Népköztársaságban.

Szucsicsenko V.: A konkurrencia és a termelési anarchia a monopóliumok uralmának viszonyai között.

Könyvismertetés:

Smidt M.: A munkásosztály helyzete az USA-ban, Angliában és Franciaországban a második világháború után. M. 1953. /Ism. A. Ivanov - Kisebb-nagyobb fogyatékoságai mellett hasznos munka./

9. szám.

Vekua I.: A szocializmus gazdasági törvényei és a Szovjetállam gazdaságpolitikája.

Maszlennyikov V.: A Kínai Népköztársaság 5 éve.

Kamenov J. - Mateev J.: Bulgária gazdasági fejlődésének sikerei a népi uralom 10 éve alatt.

Gercovics G.: A békegazdaság fejlesztéséért való harc a dolgozók anyagi jólétének fellendülése a Német Demokratikus Köztársaságban.

Izmajljev K.: Az imperialista országok kereskedelme a kevésbé fejlett országokkal mint a gyermeki reális eszköze.

Kornijenko A.: A kapitalizmus "szabályozható gazdaság" elméletének reakciója volt.

Kritika és könyvismertetés: Manukjan A. - Kozarez K.: A kapitalista kőolajpiac. M. 1953. /Ismerletli: Sz. Menyáikov - Nagy tehényanyagot felölelő hasznos munka. A bíráló részletesen ismerteti a hiányosságokat./

VESZTNYIK MOSZKOVSKOVO UNYIVERSZITYETA

1954. 3. szám. Társadalomtudományi sorozat 7. sz.

Fjodorov V.P.: A kapitalista világpiac összezsugorodásának kérdéséhez.

Potaliev H.M.: A szocialista termelési viszonyok szerepe a történettudomány fejlődésében.

Szivokony P.J.: Az orosz népi jellem történelmi sajátosságainak vizsgálatához.

Iljin M.A.: Az orosz, ukrán és belorussz művészet kapcsolatai 17. század második felében.

Dmitrijev Sz.Sz.: A történettudomány a moszkvai egyetemen a 19. század hatvanas-kilencvenes éveiben.

Krónika:

Az újkori történelmi tanszék előadóinak értekezlete.

KRATKIE SZOBSZSENIJA INSZTYITUTA ISZTORII MATYERIALNOJ KULTURI
53. füz./1954/.

Brajcsevszkij M.J.- Berezovec D.T.: A régi szláv ötvös-
művészet történetéhez.

Kuharenko J.V.: Temetői mezők a Felső-Dnyeszter vidékén
/az 1951-1952 évi ásatások alapján./

Tyimoscsuk B.A.: Szláv települések a 9-10. században Észak-
Bukovina vidékén.

SZOVJETSZKAJA ETNOGRAFIA

1954. 2. szám.

Kozacsenko A.I.: A régi orosz nép, az orosz, ukrán és
belorussz nép közös etnikai alapja.

Tokarev Sz.A.: A keleti szláv népek kulturális közössé-
géről.

Mavrogjin V.V.: Pseudo-Maurikios "ant"-járól.

Ukrán-orosz etnográfiai kapcsolatok.

Gorelov V.: Orosz etnográfiai-történelmi atlasz./Előkészí-
tő vita 1954. február 16-17./

Kritika és könyvszemle:

Koszven M.O.: Az óskori kultúra történetének alapjai.
M.1953. /Ism. P.I. Boriszovszkij/

Koszven könyvének megvitatása a moszkvai egyetem
archeológiai és etnográfiai tanszékének tudományos
tanácsában.

Ruzjenko Sz.I.: Az Altaj-vidék lakosságának kulturája
a szkíta korban. M.-L. 1953. /Ism. V.N. Csernyecov
- Nagy esemény az orientaliztikában./

Osanyin L.V. és Zezenkova V.J.: Közép-Ázsia népei etno-
genézisének kérdései az antropologia fényénél. Cikk-
gyűjtemény. /Ism. G.F. Gyebec/.

Jakutia a XVII. században. Cikkgyűjtemény. Szerk. Sz.V.
Bahrusin és Sz.A. Tokarev. Jakutszk. 1953./Ism. B.
Dolgin/.

3. szám.

Pliszeckij M.M.: A doni és zaporozszei folklór kölcsön-
ös kapcsolatai.

Podkopajev I.J.: Indo-Kína multja és jelene.

Ityina M.A.: Hogyan tükröződik vissza a társadalmi rendszer az óskori népek temetkezési szokásaiban.

Balassa I.: Az új kultúra és élet vizsgálata Magyarországon. /Az "Ethnographia" alapján./

Kritika és könyvvezemle:

Dolgin B.O.: Az etnográfiai anyag a mai szovjet földrajz-könyvekben.

Szalmanovics M. és Zelenceuk V.: A moldvaiakról szóló etnográfiai irodalom.

Tretyakov P.N.: A keleti-szláv törzsek. M. 1953. /Ism. V.V. Mavrogjin/

Vorobjov N.I.: A kazáni tatárok. Kazán. 1953. /Ism. A.P. Szmirnov/.

Kelojeva I.: Az új csehszlovák etnográfiai folyóirat-ról /Csekoslovenská etnografie, 1954. 1-4. sz.-ről/.

SZOVJETSZKAJA ARHEOLOGIA

XIX. /1954/.

Jefimenko P.P. - Sovkopljasz I.G.: Archeológiai feltárások Ukrajnában az utóbbi években.

Voronyin N.N.: Az építészeti emlék mint történeti forrás /Megjegyzések a kérdés felvetéséhez./

Kuharenko J.V.: A szláv-szkiták és szláv-szarmata kapcsolatok kérdéséhez /A temetési szokások alapján/.

Gyoknov M.M.: Az osztálytársadalom kialakulása Észak-Baktriában.

Piotrovcskij B.B.: A szkiták és az ókori Kelet.

Függelék:

Vinberg N.A. - Zednyeprovcskaja T.N.: A szovjet archeológiai irodalom 1951-ben.

ISZTORICSESZKIE ZAPISZKI

1954. 45. sz.

Szpreszlisz A.I.: Munkásmozgalom Lettországon a burzsoánacionalista diktatúra idején /1920-1940/.

Drizul A.A.: A Szovjethatalom megalakulása és a szocialista építés első lépései Lettországon /1940-1941/.

Sztrazgyiny K.J.: A szocializmus győzelme a Lett SzSzK-ban.

A balti népek történetéről tartott második egyesült tudományos ülészen felolvasott beszámoló. /10 cikk./

Maanagi V.A.: Az észt szocialista nemzet kialakulása.

Krónika:

A balti népek történetéről tartott második tudományos ülészek. /Vilnyusz - 1954 március 24-27./

46. sz.

Poljakov J.A. - Mitrofanova A.V.: A szovjetország az új gazdasági politikára való áttérés idejének előestéjén.

Romanov B.A.: A portsmouth-i békekonferencia.

Rasin A.G.: Az oroszországi munkások lélekszáma és területi megoszlása a kapitalizmus időszakában.

Fjodorov A.V.: Az 1874. évi katonakötelezettségi törvény és a parasztság.

Zajugzsda J.I.: Litvánia Oroszországhoz való csatolásának történelmi jelentősége /18. század vége - 19. sz. eleje/.

Sutoj V.J.: Az ukrán nép 1648-1654 évi felszabadító háborújának előestéje. /Az 1637-1638. évi ukrajnai paraszt-kozák felkelés./

Szeverin P.J.: A Belorussz SzSzk megnagyobbodása 1924-ben.

Krónika:

Az árutermelés a feudalizmusban /Elnéleti konferencia a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében./

VESZTNYIK AKAGYEMII NAUK SzSzsZR

1954. 5. szám.

Könyvismertetés:

Kolcsin B.A.: A vaskohászat és a fémfeldolgozás a régi Oroszországban. /A tatárjárás előtti időszakban. Ism. A.Sz. Britkin és A.L. Mongajt./

6. szám.

Pankratova A.M.: Ukrajna Oroszországhoz való visszacsatolása történelmi jelentősége.

Molnár Erik: A történettudomány fejlődése Magyarországon.

7. szám.

Disszertációk megvédése az Akadémia történettudományi osztályán.

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E A N É P I D E M O K R Á C I Á K
O R S Z Á G A I B Ó L .

NARODNIJ KITAJ

1954. 8. szám.

Ceng Csao-lun: Műszaki káderek képzése az ország iparosítása érdekében.

Peng Cseng: A polgári repülésügy az Uj Kinában.

9. szám.

Laj Zso-ju: A technika megjavításáért folyó mozgalom elősegíti Kína iparosításának meggyorsítását.

Csia Szung-ming: Kína széniparának sikerei.

Csang Su-zsen: Kölcsönnyújtás a kínai parasztságnak.

10. szám.

Az ázsiai problémák békés megoldásának utja.

Liu Ce-csiu: Termelési verseny az ország szocialista iparosításának szolgálatában.

Ho Cseng: Uj fejezet a Kína és India közötti baráti kapcsolatok fejlődésében.

Vej Csüe: A kínai írás reformjáról.

11. szám.

Hung Sen: Kulturális kapcsolatok a barátság és béke nevében. /Kína külföldi kulturális kapcsolatairól./

Az ázsiai országok szakszervezeti kiküldötteinek tanácskozása.

Csen Lien-tuan: Az igazság a koreai hadifoglyokról.

Cung Jün: Kína nemzeti kisebbségei.

12. szám.

Csiang Ji.vej: A gépgyártás fejlődése Kinában.

Csu Ko-csen: A kínai tudósok harcolnak a párt fő irányvonalának megvalósításáért az átmeneti időszakban

Liu Kuo-cün: A kínai nép hozzájárulása a történelem folyamán a világkultúrához.

13. szám.

Hu Hua: A kínai kommunista párt születése.

Puncie Bonzo: Tibet ma.

Könyvismertetés:

Az indo-kínai kérdéssel kapcsolatos fő események krónikája, Peking, 1954. 73.p.

14. szám.

Csen Bej-csi: A textilipar fejlődése Kinában.

15. szám.

Sze Csüe-cai: Az első általános választás Kinában

Csu Csi-szin: A kínai népköztársaság 1954. évi költségvetése.

Csi Hszien-lin: Kína kulturális kapcsolatai Indiával.

Csi Csao-ting: A Kína és Anglia közötti kereskedelem ki-
szélesítésének tág lehetőségei.

16. szám.

Csien Csia-csü: A tulajdonformák a Kínai Népköztársaságban.

Csien Tuan-seng: A kínai és az angol nép barátságának meg-
erősítéséért.

Könyvismertetés: A kínai népi felszabadító hadsereg a ja-
pán agresszorok elleni harc időszakában. Peking, 1953.
231 p.

17. szám.

Ho Cseng: Tajvan - Kine területének elidegeníthetetlen
része.

Jang Ja-ping: A Kína és Japán közötti békés együttműkö-
désért.

Jan Ling: A kollektivizálás a kínai paraszt egyedüli ut-
ja a jómódu élethez.

19. szám.

A Kínai Népköztársaság Alkotmánya /teljes szöveg/

NOWE DROGI

1954. 6. szám.

Dworakowski, Wt: Fokozzuk a termelőszövetkezetek fejlesz-
téséért folyó harcot.

Lapot, St: A termelés és az áruforgalom önköltségcsökken-
tése meggyorsítja a dolgozók életszínvonalának emelke-
dését.

Jagielski, M.: Az őszi vetéskampány néhány tapasztalata.

Szymanski, St: A párt és a szakszervezetek.

Kolarkowski, L.: A munkáskérdés a Vatikán politikai tanai-
ban. /A társadalmi és gazdasági kérdésekről kiadott
pápai enciklikákról./

Gorynski, I.: A technika helyes irányban való fejleszté-
séért. /A lakásépítkezés példáján./

A párt életéből:

Kolski, St: Növeljük a varsói pártszervezet munkás-
összetételét.

7. szám.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának határozata: "A tartalék földek felszámolása, a legelők és rétek megművelése és jobb kihasználása kérdéséről."

Boleslaw Bierut elvtárs beszéde a Népi Lengyelország megalakulása X. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi ülésen.

N. Bulganyin elvtárs beszéde - a Népi Lengyelország megalakulása X. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi ülésen.

Wojas, P.: A Lubelszczyzna a Népi Lengyelország tiz éve szemszögéből.

Czaja, M.: Használjuk fel teljesen a mezőgazdasági tudományt a mezőgazdasági termelés fejlesztéséért folyó harcban.

Hoffman, M.: Az amerikai politika válsága Franciaországban.

Dobosiewicz, St. - Nirski, M.: A lengyel irodalom tanítása a középiskolákban.

Ratajczak, I.: Harcban a bányamunkások vándorlása ellen.
/A bytomi pártszervezet tapasztalataiból./

Könyvismertetés:

Brus, W. - Pohorille, M.: A szocializmus gazdasági alapjainak építése kérdései. Ism: Kofman. Warszawa, 1953.

9. szám.

Az első tiz év.

Zambrowski, R.: A Nemzeti Tanácsok működésének új szakasza.

Wang, A.: Az ipar segítése a mezőgazdasági termelés növelésében.

Artynowska, Z.: Mi lesz tovább Európával?

Oparin, A.: A modern tudomány az élet kialakulásáról a földön.

Az állami gazdaságok munkájának néhány kérdése az olsztyni vajdaságban.

Könyvismertetés:

Marjański, S.: Erősítsük az üzemi sajtó pártvezetését.

KWARTALNIK HISTORYCZNY

1954. 3. szám.

Ryszka, F. - Ziomba, St.: A "Kościuszko" kohó két évtizede.

Wójcik, Zb.: A feudális köztársaság és a perejaszlavi egyezmény.

Cieślak, E.: A XV. századi gdański felkelések./1416-1456./

Maleczyński, K.: Adalékok az 1220-as bányászfelkelésről.

Rychlikowa, I.: Wielka Poreba nagybirtokainak társadalmi-gazdasági helyzete és az osztályharc a XVIII. század második felében.

Obernann, K.: A német felvilágosodás Lengyelországról.

Kienewicz, St.: Még egyszer a történetírás történetének kérdéseiről.

Grzybowski, K.: Megjegyzések a "Lengyelország története" tankönyv II. /1764-1864/ kötetének prospektusához.

Sobociński, W.: Megjegyzések a "Lengyelország története" tankönyv II. /1764-1864/ kötetének prospektusához.

Könyvismertetések:

Arhiv Marksza i Engelsza, XI.k. 1948; XII.k. 1952.-
Ism. J. Jedlicki.

Koszven, M.O.: Vázlatok az ókori kultúra történetéhez,
Moszkva, 1953. - Ism. T. Lalik.

Koszven, M.O.: A matriarchátus. M.-L. 1948.- Ism. J.
Kulczycki.

Kolcsin, B.A.: A vaskohászat az ókori Oroszországban.
M.- 1953. - Ism. B. Zientara.

Revisio bonorum Episcopatus Vladislaviensis facta a.
1998. Kiadja L. Zytkowicz. Torun, 1950.- Ism. L.
Lysiak.

Revisio bonorum Episcopatus Vladislaviensis facta a.
1582. Kiadja L. Zytkowicz. Torun, 1953. - Ism. W. Ur-
ban.

Levéltári iratok. I. Varsó, 1953. - Ism. E. Rostworowski.

Levéltári iratok. II. Varsó, 1954. - Ism. E. Rostwo-
rowski.

Cole, G.D.H.- Filson, A.W.: A brit munkásosztály moz-
galmai. Válogatott dokumentumok, 1789-1875. London,
1951. - Ism. K. Murzynowska.

Kozicka, J. stb.: A párizsi kommun, 1871. Varsó, 1954.-
Ism. T. Lepkowski.

Kupfer, F.: Ber Meisels részvétele a lengyel nép sza-
badságharcaiban /1846, 1848, 1863-64/. Varsó, 1954.
- Ism. St. Kienewicz.

Eisdnbach, A.: A hitleri megtorló politika a zsidók
ellen 1939-1945-ben, mint a német imperializmus
egyik megnyilvánulása. Varsó, 1953 - Ism. M. Tur-
lejska.

Schreiner, A.: A német külpolitika történetéhez,
1871-1945. I.k. 1871-1918. Berlin, 1952.- Ism.
J. Pajewski.

Rubinstejn, E.I.: A német imperializmus politikája
a nyugati lengyel területeken a XIX. század vé-

gén és a XX. század elején. M.- 1953 - Ism. K.Koranyi.
Hadtörténeti atlasz. A népi gárda és a népi hadsereg harcai
1942-45-ben. Varsó, 1953. - Ism. St. Herbst.

Tudományos hírek:

A Lengyel Tudományos Akadémia tudományos tanácsának
vitája a Történettudományi Intézet 1955-ös munka-
tervéről.

Vita a "Lengyelország története" tankönyv I., III. és
V. részéről.

Galos A.: Konferencia az imperializmus-kori Szibéria
történetéről.

Kowalska, H.: Tudományos ülésszak a Lengyel Testvérek
ideológiájáról és működéséről.

Kowecki, J.: A parasztság XVIII. századi osztályharcá-
nak kérdéseivel foglalkozó krakkói konferencia.

Senkowska, M.: A "Lengyel állam- és jogtörténet" I. kö-
tete tervezetének vitája.

A.M. Pankratova és J.A. Hrenova lengyelországi látoga-
tása.

A Lengyel Történelmi Társulat 1954. május 30-31-i kon-
ferenciája.

Megvédett kandidátusi disszertációk.

Külföldi tudományos élet.

PRZEGLĄD HISTORYCZNY 1954. 2-3.szám.

Malowist, M.: A Gdański Tengermellék és a Lengyelor-
szág közötti állami egység visszaállításának gaz-
dasági alapjai a XV. században.

Vetulani, A.: A krakkói tárgyalások 1454-ben és a po-
rosz földek egyesítése Lengyelországgal.

Dowiat, J.: A nyugat-pomerániai dinasztia származása
és a nyugat-pomerániai hercegség területének ki-
alakulása.

Labuda, G.: A chelni területek helyzete a németlovag-
rend államában az 1228-1454-es években.

Lowniański, H.: A német lovagrend agressziója Litvá-
nia ellen a XII-XV. századokban.

Biskup, M.: A lengyel-gdański kereskedelem kérdései
a XV. század második felében.

Bogucka, M.: A polgári opposíció harca a patriciusok
ellen Gdańskban a XVI. század második felében.

Lapter, K.: Gdańsk és Lengyelország tengerhez vezető
utjának kérdése a Párizsi Konferencián 1919-ben.

Rawski T.: A balti-tengeri lengyel területek felszabadítása a Szovjet Hadsereg és a Lengyel Néphadsereg által.

Könyvismertetések:

Iratok Lengyelország tengeri történetéhez. VII.1632-1648.l. Kiadta W. Czapliński. Gdańsk, 1951.- Ism.W. Tomkiewicz, L. Zytkowicz.

Grudziński, I.: Szczodry Boleslaw uralkodása l.- Ism. J. Tasbirowa.

Zins, H.: Az 1525-i parasztfelkelés a porosz hercegségben. Társadalmi harcok és fejlődésük a porosz hercegségben a reformáció kezdeti szakaszában. Warszawa, 1953.- Ism. J. Tazbir.

Farrington B.: Francia Bacon, Philizipher of Industrial Science. London, 1951. - Ism. A.Kloskowska.

Scharnhorst der Schöpfer der Volksbewaffung. Schriften von und über Scharnhorst, Berlin, 1953.- Ism. St. Herbst.

Manfred A.Z.: Vnyesnyaja polityika Francii 1871-1891 godov, M.-1952.- Ism. St. Kieniewicz.

Krónika:

A Lengyel Történelmi Társulat munkája az 1953-54-es évben.

SLAVIA ANTIQUA

IV.kötet, 1953.

Lehr-Szlawinski, T.: A balti-szlávok nyelvközössége és szlávok etnogenezisének problémája.

Kostrzewski, J.: Tanulmányok a korai vaskorszakról Lengyelországban.

Antoniewicz, W.: Késő Laténekori bronzkincs a Tarnobrzeg melletti Dzików környékéről.

Lownianski, H.: A lędzianck.

Zajaczkowski, St.: A lęczycan és sieradzan törzsek kérdéséről.

Widajewicz, J.: I. Mieszko kapcsolatai a skandináv államokkal.

Ziolkowska, H.: Tanulmányok a legrégebb lengyel vásárról.

Vetulani, A.: A krakkói katedrális könyvtárának katalógusa 1110-ből.

Dujcsev, I.: Az ál-Caesarius a szlávokról.

Nalepa, J.: A frankok támadása a wiewetek ellen 789-ben.

Sulowski, Z.: A "Dagome Iudex" dokumentum földrajza.

Kürbisówna, B.: A szlávokról alkotott földrajzi fogalmak alakulása a Dlugosz előtti lengyel krónikákban.

Labuda, G.: A Stryrbjörn, jónsborgi comesről szóló monda.

Sztancsev, Sz.: A szláv mezőgazdaság egy emléke Pliszkában.

Urbańczyk, St.: Miecław /Masław/ mazowiai herceg.

A tudományos élet külföldön.

Szovjet munkák a szlávok ősi- és középkoráról.

Sztancsev, S.: A szláv régészet Bulgáriában, 1949-1951.

Wasowicz, T.: Csehszlovák régészeti kutatások a kora-középkorról /1950-1952/.

Régészeti kutatások Németországban a szlávok őskoráról.

Hensel, W.: A lengyel állam kezdeteinek kutatásairól.

Gostyński, T.: A Dunától északra lakó szlávok kérdése a legutóbbi román ásatások tükrében.

Reychman, J.: Magyar munkák a szláv őskor köréből /1945-1952-ben/.

SPRAWY MIĘDZYNARODOWE

1954. 3. szán.

Hónapról-hónapra /nemzetközi események/.

Genf-Páris-Washington.

Gdanski, M.: A vitorlázás szabadsága a távolkeleti vizeken.

Artymowska, Z.: A Béke Világtanács berlini ülésének jelentősége.

Golebiowski, J.: Japán remilitarizálása és az amerikaiak ázsiai politikája.

Jaszunski, G.: A ceyloni konferencia.

Giebuttowicz, J.: Az indokinai amerikai intervenció kulisszái mögül. - Néhány tényről és néhány személyről.

Dabrowski, T.M.: az ENSZ titkársága a világgazdasági helyzetről.

Tuszynska, A.: A külkereskedelen kapitalista ellenőrzése, mint a gyarmati kizsákmányolás módszere.

4. szán.

Tíz év után.

Bierut, B.: A Népi Lengyelország tíz éve.

Cyrankiewicz, J.: A lengyel és szovjet nép törhetetlen barátsága.

Minc, H.: A szabad nemzetek gazdasági együttműködése.

- A lengyel-szovjet testvéri szövetség és örök barátság.
A Népi Lengyelország és a nemzetközi szövetség./Lengyelország és az ENSZ/
A Népi Lengyelország külkereskedelme.
A Népi Lengyelország kulturális együttműködése a külfölddel.
A Népi Lengyelország zászlaja a világtengereken.
A nemzetközi kérdések bibliográfiája /1944-1954/.
A nemzetközi események kronológiája /1944-1954/.

NOVÁ MYSL

1954. 7. szám.

A Csehszlovák Kommunista Párt X. kongresszusának jegyzőkönyve.

8.szám.

Haladéktalanul valósítsuk meg a Csehszlovák Kommunista Párt X. Kongresszusának határozatait.

Řezníček, G.: Nép gazdaságunk feladatai 1955-ben.

Mihalička, A.: A szocializmus építésével valósítja meg népünk a Szlovák Nemzeti Felkelés hagyatékát.

Šimáně, C.: A szovjet tudomány és technika diadala az atomenergia felhasználásáért folytatott harcban.

A szovjet irodalom további fellendüléséért.

Kruzkov, V. - Fedoszejev, P.: A leninizmus módszeréről.

Čičkov, V.: A guatemalai köztársaság és az USA imperialistái.

A csehszlovák kommunista párt központi bizottságának határozata az 1954-1955-ös pártoktatási évről.

Használjuk fel Stanislav Kostka Neumann hagyatékát.

Szobolev, A.I.: A népi demokrácia - a társadalmi politikai szervezetének új formája. Praha, 1954. 68.l. /Isn. M. Hübl/

Csernisevszkij, N.G.: Válogatott filozófiai írásai. I-III.köt. Prága, 1953. /Isn. J. Zúmr./

Hájek, J.S.: A jobboldali szocialisták katasztrófális szerepe a Csehszlovák Köztársaságban. Prága, 1954. 191.l. /Isn. P. Reinan./

Sochor, L.: Új szovjet folyóirat a pártmunka kérdéseiről. /A Partyijnaja Zsizny c. folyóiratról./

9. szán.

Fordítsunk alapos figyelmet a mezőgazdasági termelésre.

Küzdjük le a dogmatizmus megnyilvánulásait az elméleti munkában.

Horký, F.: Számoljuk fel a normán felüli tartalékokat - ez sürgős összállami feladat.

Michal, T.- Valla, M.: Az indokinaí fegyverszünet megkötése - a béke erőinek nagy győzelme.

Gottlieb M.: A dolgozó értelmiség szerepe a szocializmus építésében.

Morkus, F.: Helyesen kössük össze a pártpolitikai munkát a gazdasági feladatok teljesítésével.

Šedó, D.: A párt körzeti bizottsága az ellenséges ideológia elleni harcban.

Rattinger B.: A szocialista képviseleti rendszerről és a burzsoá parlamentarizmusról.

Opat J.: Hogyan tekintsük a Zborovi és Bahmacsi ütközetet. Az oroszországi csehszlovák légiók ellenforradalmi szerepéről./

Král, V.: Masaryk és Beneš ellenforradalmi szovjetellenes politikájáról. Prága, 1953. 234.l. /Ism. Vosahlik G.- A könyv nem mutatja be a burzsoázia belső ellentétait és a nemzetközi helyzetet, de gazdag anyagot közöl és egészében pozitíven értékelhető./

Nahodil, O.: A vallás eredetéről. Prága, 1954. 226.l. /Ism. Kramárik J. Jó népszerűsítő tudományos munka, helyes lett volna azonban szláv őstörténeti anyaggal kiegészíteni./

10. szám.

A termelőszövetkezetek fejlesztése - a fokozott mezőgazdasági termelésért folytatott harc alapvető feladata.

A marxizmus-leninizmus propagandájának további fellendüléseért.

Macek, J.: A csehszlovák történettudomány helyzetéről és feladatairól.

Procházka, J.: A csehszlovák villamosenergia-ipar sürgős feladatai.

Jegorov, A.: A művészetelméletben mutatkozó szubjektivizmus ellen.

Valla M.- Vokrouhlický, Z.: Az európai háborus tervek ellen - a kollektív biztonságért.

Vrubel, O.- Herbolt, J.: A kommunisták politikai önművelésének néhány kérdéséhez.

Mandák, O.: A nemzetgyűlés - a dolgozó nép hatalmi szerve.

Mire tanít a politikai gazdaságtan.

Mysloveček, F.: Mi a jelentősége a kötelező mezőgazdasági beadásnak.

Matějka, J.: Taiwan felszabadítása - a kínai nép jogos követelése.

Dubský, I.: Könyvek Marx Tőkéjének filozófiai problematikájáról.

ČESKOSLOVENSKIJ ČASOPIS HISTORICKIJ

1953. 4.szám.

Polišenský, J.- Vomáčková, V.: A vasuti munkások sztrájkja Prága előtt 1844. július 7-én. /A cseh proletariátus első összeütközése az államhatalommal./

Kramer, J.: A szlovák ipar történetéhez a München-előtti Csehszlovák Köztársaságban.

Ismertetések.

Pokora, T.: Kuo Mo-zso könyve "A rabszolgaság kora" és vita a kínai rabszolgaságról.

Macek, J.: Népszerű forráskiadványok a huszitizmus történetéről Lengyelországban.

Soják, V.: Az ujkor és legújabb kor története Lengyelországban.

Fried V.: A britt munkásmozgalom legújabb történetéről szóló munkákról.

Soják V.: A lengyel történészek konferenciája Sziléziáról.

Az egyes karokon 1952/53-ban jóváhagyott szakdolgozatok jegyzéke.

Az 1954. 1-2. szám ismertetését lásd a TIE 1954. 1-6.számában.

1954. 3. szám.

Kavka, F.: A soknemzetiségű Habsburg-monarchia létrejöttének kérdéséhez 1526-ban.

Ratkoš, P.: Az 1525-1526. évi bányászfelkelés és a reformáció ideológiája Szlovákiában.

Teichová, A.: A britt nagyburzsoázia Hitler-ellenes politikájának gazdasági gyökerei a II. világháború előestéjén.

Purš, J.: Gőzgépek használata a cseh tartományok iparában az imperializmus beköszöntésének korában.

Könyvismertetések.

Hírek.

Oliva, P.: Uj cseh munkák a római császárság történetéről.

Míka, A.: A feudalizmus gazdasági alaptörvényének megvizsgálására irányuló első kísérlet.

Pešák V.: A központi lengyel történeti folyóirat.

Kabrda, J.: A legújabb bolgár történetírásból.

Pešák, V.: Kiadványok az osztrák levéltárügyről.

A régi prágai anyakönyvek jegyzéke.

Krónika.

Veselý, J.: A munkásmozgalom története muzeumának megnyitása.

Šamberger, Z.: Levéltárügyünk új szervezete.

A csehszlovák történészek konferenciája az ujkori és legújabbkori történelem kérdéseiről. /Az 1954. júniusában tartott szomolányi konferenciáról./

SBORNÍK HISTORICKÝ

1953. 1. sz.

Bartoš, F.M.: Dobrovský felfogása a csehországi szláv istentisztelet sorsáról.

Fiala, Z.: Az okleveles gyakorlat és az uralkodói kancellária kezdeteihez Csehországban.

Ryba, B.: A titkos irás Hus leveleiben.

Macek, J.: Táborita chiliasztikus iratok.

Graus, F.: A feudális nagybirtok Dél-Csehországban /14-17. század/

Polišenský, J.: Komenský és kora.

SLEZSKÝ SBORNÍK.

1954. 1-2. szám.

Racek, J.: A sziléziai zenetörténetírás problémái és feladatai.

Macůrek, J.: A valachok Těšínben a harmincéves háború után.

Konečný, Z.: A morvaországi és sziléziai munkásmozgalom problematikájához 1905-1907-ben.

Grobelný, A.: Az 1905-1907-es oroszországi burzsoá demokratikus forradalom és az ostravai sajtó.

Mainuš, F.: Adalék a cseh tartományok gazdaságtörténetéhez a 18. század második felében.

Turek, A.: Az opavai körzet elnémetesedése a 16. és 17. században. /Az opavai körzet délkeleti vidékén./

Peřich, L.: Opava város keletkezéséhez.

Indra, B.: Az utrakvista templom és Komensky cseh testvéri szövetsége Fulnekbén.

Drkal, S.: Gyermekmunka az opavai textilgyárakban a 19. század első felében.

Hirek.

Irodalom.

HISTORIE A VOJENSTVI.

1954. 3. szám.

Gosiorovský, M.: A Szlovák Kommunista Párt a Szlovák Nemzeti Felkelésben.

Hroziencík, J.: A Szovjetunió segítségének jelentősége a Szlovák Nemzeti Felkelésben.

Lomský, B.: Dukla - a csehszlovák-szovjet örök barátság és fegyverbarátság emléke.

A bolgár néphadsereg.

Könyvismertetések.

Bibliográfia és hírek.

EKONOMICKÝ ČASOPIS

1954. 2. szám.

Az első ötéves terv eredményes teljesítése után.

Halaxa V.: Termelékeny és nem termelékeny munka.

Lentay A.: Az energiaforrások jobb felhasználásáért folytatott harc tapasztalatai.

Reginszkij, G.: A piacok kérdésének kiéleződése a tőkés országokban és a nemzetközi kereskedelem perspektívái.

Rubík, I.: Adalék a szocialista mezőgazdaság kérdéséhez.

Partyk, B.: Az iparvállalatok számadási nyilvántartása egységes szervezetének felépítéséből adódó tapasztalatok.

Ladislav Szántó, a Szlovák Tudományos Akadémia levelező tagja 60 éves. /A marxizmus-leninizmus és a filozófia kérdéscível foglalkozik./

Fiala, I.: Az ősközösség problémáihoz.

3. szám.

Turčan, P.: A Csehszlovák Köztársaság szocialista iparosításának eredményei az első ötéves tervben.

Sládek, G.: A fogyasztói kereslet vizsgálata.

Fecanin, J.: A helyi ipar további fejlődéséért.

Fišera, Š.: Szlovákia szocialista iparosítása és a mezőgazdaság fejlődésének néhány kérdése.

Fábry, T.: Néhány adat a Szovjetunió és a népi demokratikus országok gazdaságának és kulturájának fejlődéséből 1953-ban.

Beszélgetés a "Szovjet Tudomány - Politikai Gazdaságtan" c. folyóirat olvasóival.

Könyvismertetések.

LUPTA DE CLASA

1954. 7. szám.

Az Ifjuniók Szövetsége a Párt hű segítője és fő tartaléka. Erősítsük a politikai munkát a nyári mezőgazdasági kampány sikerének biztosítása érdekében.

Aluas, I.: 60 éve jelent meg Lenin "Kik azok a nép barátai és hogyan harcolnak a szociáldemokraták ellen" című munkája.

Alexe, E.: A falusi gazdaságoknak mintagazdaságokká kell lenniük.

Gulian, C.J.- Lupascu Gh.: Victor Babeş a nagy tudós, hazafi és haladó gondolkodó. /Születésének 100 éves fordulójára./

Conşa, R.: A Román Népköztársaság tiz éve a felszabadulás óta.

Manea, I.: Az amerikai monopóliumok - Guatemala függetlenségének elfojtói.

A Pártnunka tapasztalataiból:

Török, T.: A tagjelölt idő szerepe és jelentősége.

8. szám.

Közlények a Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1954. augusztus 2-i nyilvános üléséről.

A párt összes kerületi, városi és megyei bizottságainak.

A Román Munkáspárt módosított szervezeti szabályzat-tervezete.

Hazánk felszabadulásának tiz éve.

Radu-Cernea, A.: Románia átalakulása ipari-agrár országgá a népi demokratikus rendszer éve alatt.

Tesa, N.: A Szovjetunió sokoldalú testvéri segítsége fontos tényező a Román Népköztársaság szocialista építésében.

Nichita, V.: A Román Népköztársaság nemzeti kulturájának felvirágoztatása.

Gherman, M.: A nép jólétének emelése a népi demokratikus állam legfőbb törvénye.

Păcurariu, F.: Az indokínai béke helyreállítása a béke erőinek nagy sikere.

A pártmunka tapasztalataiból:

A galaci pártszervezet tevékenységéről a mezőgazdasági szövetkezetek szervezése terén.

9. szám.

A Párt II. Kongresszusának irányelvei a mezőgazdaság fejlesztésére az elkövetkező két-három évben.

Gheorghiu-Dej, Gh.: A Román Munkás Párt II. Kongresszusa.

Radovan, P.: A demokratikus centralizmus a párt szervezeti felépítésének legfőbb alapja.

Oparin, A.: A modern tudomány az élet keletkezéséről a földön.

Serbanoiu, B.: A mezőgazdaság helyzete a kapitalista országokban.

10. szám.

Emeljük a tanulás színvonalát az új iskolákban.

Pîrvulescu, C.: A párt sorainak megerősítése - sikereink biztosítéka.

Popescu, C.I.: A Román Népköztársaság mezőgazdasága fejlesztésének nagyszerű programja.

Arnautu, C.: A kommunizmus építésének sikerei a Szovjetunióban - az egész haladó emberiség büszkesége.

Fintînaru, I.: A Román Népköztársaság külpolitikája - a béke és a nép érdekei védelmének politikája.

A pártmunka tapasztalataiból:

Marin, V.: A konstanca-vidéki pártszervezetek munkájának megjavításáért, a termelőszövetkezetek gazdasági-szervezeti megerősítése szempontjából.

STUDII

1954. 1. szám.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának tézisei Ukrajna és Oroszország ujrnegyesülésének 300. évfordulója alkalmából.

Constantinescu-Iasi, P.: A szovjet tudomány a nép és a béke szolgálatában.

Nichita P., Ionescu M. és Udrea T.: A népi tömegek harca a földreformért és a földbirtokos osztály likvidálásáért 1945 március 6-án előestéjén.

Georghescu, T. és Matei Gh.: A Szovjetunió segítése Románia számára a párizsi békekonferencián /1946/.

Bugnariu T. és Bányai P.: Erdély elárulása I. és II. Hohenzollern Károly által az első és második világháború előestéjén.

Gheorghiu, I.: V.I. Lenin és a balkáni háborúk kérdése.

A tudományos élet hírei:

Az 1953. december 21-24-én tartott tudományos ülés-
szak referátumai Constantinescu-Iasi, P.: A Román Tu-
dományos Akadémia történelem-, filozófia- közgazdaság-
és jogtudományi szekciójának beszámolója az 1953. év-
ről.

Vita.

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ.

1953. 3-4. szám.

Petrescu-Dâmbovită, M.: Adalékok a bronzkorszak végéhez
és a vaskorszak kezdetéhez Moldvában.

Pippidi, D.M.: Histria és Callatis i.e. III-II. században.
/Egy kiadatlan felirat alapján./

Mihăescu, H.: A mezőgazdaság Varró munkáiban.

Daicoviciu, C.: Egy új dáciai katonai oklevél.

Vulpe, R.: Canabenses és Troesmenses. Két kiadatlan troes-
misi felirat.

Tudor, D.: "Interfecti a latronibus" a dáciai feliratok-
ban.

Florescu, Gr.: A rómaiak építési rendszere Histriában.

Mitrea, B.: A Ruşi-Sibiu-i érem-kincs és a karpok tevékeny-
sége a dáciai római uralom ellen Arab Fülöp idején.

Barnea, I.: Kapcsolatok a Bisericuţa-Garvîn-i település
és Bizánc között a X-XII. században.

Balmuş, C.I.: Thukydides történelemszemléletéhez. Törté-
nelmi művének céljáról.

Iorgu Stoian: Az osztályharcok visszhangja Istrosban a III.
század második felében és a II. század első felében.

NOVO VREME

1954. 6. szám.

Georgi Dimitrov útján.

Kjuljovszki, Il.: A munkás-egységfront problémái 1923-24-
ben. G. Dimitrov művei 7. kötete.

Kön I.: Az egyéniség fejlődése a szocializmusban.

A pártmunka tapasztalataiból:

Peeva M.: A pártszervezetek munkája a hivatalokban.

Nemzetközi szemle.

Az ázsiai béke problémái és a genfi értekezlet.

Kritika és bibliográfia:

Georgiev P.: Évkönyv G. Dimitrov életéről és munkájáról.

Vandov I. - Szegrenszi Al.: Az új bolgár irodalom néhány kérdése a középiskolai tankönyvekben.

7. szám.

A mennél magasabb munkatermelékenységért.

Topencsarov Vl.: A Kínai Népköztársaság megállíthatatlan fellendülésben.

Gocsev, G.: A teljes értékű realista bolgár drámáért.

Burns E.: Gazdasági és politikai ellentétek Anglia és az Egyesült Államok monopóliumai között.

A pártmunka tapasztalataiból:

Karapenev, P.: Az építkezéseken működő pártszervezetek harca a gyors, minőségi és olcsó építkezésért.

Kérdések és feleletek:

A párt szervezeti szabályzata némely pontjának helyes alkalmazása.

Kritika és bibliográfia:

Koleva T.: Gavril Georgiev válogatott művei.

8. szám.

A népi demokratikus rendszer nagy életereje.

Dobrev Kr.: Gazdaságunk szocialista átszervezése a népi demokratikus hatalom tiz éve alatt.

Angelov Szt.: A népi demokratikus állam a szocializmus építésének fő eszköze Bulgáriában.

Pasov Iv.: A bolgár-szovjet barátság szocialista fejlődésünk alapvető mozgatóereje.

Kritika és bibliográfia:

Ginev F.: G. Dimitrov műveinek 8. kötete.

9. szám.

Alkotóan tanulmányozzuk és sajátítsuk el a marxizmus-leninizmus elméletét.

Cicin, N.: Az 1954. évi összszövetségi mezőgazdasági kiállítás.

Marek, Fr.: Otto Bauertől McCarti-ig./Az ausztrómarxizmus történetéhez./

A pártmunka tapasztalataiból:

Iliev, Gr.: A "G. Dinitrov"bányában működő pártszervezetek munkája a szénternelés tervének teljesítése érdekében.

Kérdések és feleletek:

Avramova, Szn.: A burzsoá és a burzsoádemokratikus forradalom.

A párt szervezeti szabályzata néhány pontjának helyes alkalmazása.

Kritika:

Vladigerov, T.: "A Tőke" harmadik kötete bolgáruul.

ISZTORICSESZKI PREGLED

1954. 3. szám.

Hrisztov, Hr.: Dinitár Blagoev apó.

Dilovszka, El.: Dinitár Blagoev és az orosz forradalmi mozgalom.

Paszkaeva, V.: A Bolgár Szociáldemokrata Munkáspárt községi politikája a háborúig és Dinitár Blagoev községe-tanácsosi tevékenysége 1911-1915 között.

Anyagok:

Dinitár Blagoev tevékenységével kapcsolatos iratok a Szovjetunió és Bulgária levéltáraiban.

Könyvismertetés:

Koszev, D.: Bulgária ujkori története. M.-1952.-
Ism. K.L. Sztrukova.

Szenle:

Hadzsinikolov, V.: A Blagoev-napok.

Bocsarov, N.: "Bulgária története" I.kötetének makkettje.

Cvetkova, B.: Fekete Lajos professzor a bolgár törté-nészekvendége.

4. szám.

A Bolgár Kommunista Párt VI. kongresszusának határozatai és a bolgár történészek feladatai.

Hadzsinikolov, V.: Bulgária és a Szovjetunió közötti viszony az Októberi Forradalontól 1934-ig, e viszony normalizálásáig.

Mitev, J.: A nagyhatalnak állásfoglalása Bulgáriában egyesítéssel kapcsolatban 1885-ben.

Gandev, Hr.: Adatok az ipari kapitalizmus történetéhez a bolgár megújulás idején.

Közlemények:

Karateodorova, K.: Egy eddig ismeretlen dokumentum Vaszil Levszkiéről.

Mihajlov, Szt.: Pliszka, az első szláv főváros a legújabb régészeti ásatások tükrében.

Szenle:

Zsecsev, N.: A Bolgár Tudományos Akadémia Történeti Intézetének tudományos kirándulása,

Dinitár Iliev Seludko. /Nekrológ./

IZVESZTIJA NA INSZTITUTA ZA BALGARSZKA ISZTORIJA

5.k. 1954.

Hrisztov, Hr.: A közlekedési sztrájk 1919-20-ban.

Cvetkova, B.A.: A XV-XVI. századi bulgáriai török feudalizmus kérdéséről. I. r. A gazdasági helyzet és a feudális földtulajdon lényege.

Kacarov, G.I.: Adatok az ókori Thrákia történetéhez.

Közlemények:

Gornenszki, N.: A bulgáriai partizánok akciói a hitlerista megszállók és a bolgár monarchofasizták ellen 1944 telén és tavaszán.

Mitev, J.: Bolgár munkások részvétele az 1919-es nagy forradalomban.

Angelov, B. Szt.: A szláv tanítók "Kirill és Metód ünnepe". /Eredete és fejlődése./

Dzsunaliev, G.Sz.: Atanasz Sztojkov Kovacsev. /Suneni forradalmár és P. Volov helyettese./

Kiszelkov, V.Sz.: Viktor Grigorovics és Ivan Bogorov ismeretlen összeköttetései.

Cankova-Petkova, G.: Megjegyzések a bolgár állam történetének kezdeteihez.

Lisev, Sztr.: Az előbolgárok és a bolgár népnevek Európában.

Decsev, D.: Neszeber ókori neve.

Minorszkij, V.F.: A kaukázusontuli oroszok.

Anyagok:

Velikov, Szt.: Levszki egy levele.

Tapkova-Zainova, V.: Közlemények a bulgáriai kolostoradományozásokról.

Könyvismertetések:

Sznegarov, Iv.: Neofit Rilszki életrajza. Szófia, 1951.
- Ism. Al. Mitev.

Miatev, K.: A bulgáriai szláv kerámiára vonatkozó kutatások, Poznań, 1950.- Ism. Szt. Sztancsev.

Krónika:

Nikolaev, Vsz.: "Bulgária története" I. kötetének vitája.

Paszkaeva, V.: Vendégek a Német Demokratikus Köztársaságból.

A Bolgár Történeti Intézet tudományos kirándulása.

FILOSZOFISZKA MISZL.

1954. 3.szám.

Grozev, Gr.: G. Dinitrov, az alkotó marxista.

Pavlov, T.: A történelmi folyamat tartalmáról és formájáról.

Szpaszov, D.: Az alapvető logikai törvények jellegéről.

Natev, A.: Hozzáférhető-e a művészet számára a társadalmi jelenségek legnélyebb lényege?

Kucserszka, Sz.N.: A szocialista kultúra sajátosságairól.

A burzsoá ideológia kritikája:

Csavidar N. Bejazov: A modern mathuziánizmus, az imperi-
alista agresszió ideológiája.

Viták:

Nikolov, N.: Ki hibázik? /A gazdasági törvények és az emberek öntudatos tevékenysége közötti viszonyról folyó vita./

4. szám.

Pavlov, I.: Tíz év a Bolgár Tudományos Akadémia gyökeres átszervezésének útján.

Csarakcsiev, A.: Népi demokratikus forradalmunk jellegéről.

Michajlov, Szt.: A falu és a város közötti ellentétek kiküszöbölése.

Szlavkov, Szv.: A szocialista termelési viszonyok - a nép munkaaktivitásának gazdasági alapja.

Natan Zsak: Bulgária gazdaságtörténete G. Dinitrov műveiben.

Előadások, konzultációk:

Sztefanov, N.: Az anyag tudományos fogalma.

Filozófiai tudományos élet:

Pancsev, J.: Filozófiai tárgyú doktori disszertáció első megvédése.

EINHEIT

1954. 2.szám.

V.M. Molotov nyilatkozata a külügyminiszterek berlini konferenciájának első ülésén.

Hogyan jött létre a berlini külügyminiszteri konferencia.

Hecht, F.: A mezőgazdaság az új szakaszban és a pártszervezetek feladatai a gép- és traktorállomásokon, a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben, az állami gazdaságokban és a falvakban.

Reinhold, O.: "Szabad gazdaság" - A monopolisták megtevésztő nesterkedése a dolgozók kiszákmányolására és leigázására. /A nyugatnémet polgári közgazdászoknak az u.n. szabad gazdaságot dicsőítő munkáiról, amelyekkel a NDK dolgozóit a tervek teljesítésétől akarják eltéríteni./

Verner, P.: A jobboldali szociáldemokrata vezetők nyílt áttérése Adenauer és az USA-imperializmus oldalára.

Nordon, A.: A weinari köztársaság szovjetellenes agressziója.

Klaus, G.: Kant és a békeprobléma.

Schiel, W.: A Szovjetunió Kommunista Pártja tagjainak aktivitásáról a párt politikájának valóraváltásában.

Bibliográfia

Pritzkoleit, K.: "Embernek, hatalmak, monopóliumok" A nyugatnémet gazdaság ajtóit mögött. Düsseldorf, 1953.
-/Isn. Baumann, G. - Bár gazdag bizonyítékát szolgáltatja a monopóliumok hatalmának, a monopolisták néptömegeket félrevezető céljait szolgálja./

Nemzetközi Szenle

Könyvszenle

3. szám.

A berlini külügyminiszteri értekezlet és a nemzetközi feszültség enyhülése.

Wandel, P.: Sztálin - Lenin művének őrzője és folytatója.

Pieck, W.: Otto Grotewohl elvtárs 60. születésnapjára.

Németország Szocialista Egységpártjának alapszabálytervezete.

Kirchner, R.: A minisztertanács rendelete a munkások munka- és életfeltételeinek további javításáról és a szak-szervezetek jogairól.

Selbmann, F.: Közszükségleti cikkek termelése a nehézipari üzemekben.

Króger, H.: Az állami szervek feladata az új szakasz megvalósításában.

Villon, P.: A francia és a német nép közös harca nemzeti létükért és a békéért.

Bamberger, W.: Erősítsük állandó harcban a proletár osztályöntudatot a polgári ideológia ellen.

Bibliográfia

Dornemann, L.: Jenny Marx. Berlin, 1954./Isn. J. Vorholzer.

A marxista-leninista irodalom Japánban./Isn. Hertzfeldt, G./

Nemzetközi Szerle.

4. szám.

A szovjet kormány nyilatkozata a Szovjetunió és a Német Demokratikus Köztársaság közötti kapcsolatokról.

A párt megnőtt és belsőleg megerősödött. /A Német Szocialista Egységpárt kerületi küldöttkonferenciáinak eredményéről./

Kurze, H.: A munkásosztály történeti szerepének tudományos megalapozása a modern társadalomban. Konferencia a Marx Károly pártfőiskolán.

Hoffmann, E.: A szociáldemokratizmus - az imperialista ideológia egyik válfaja. Konferencia a Társadalomtudományi Intézetben.

Kleinert, Fr.: A marxista párt szervezeti alapjai.

Honecker, E.: A munkásosztály pártjának állandó harcot kell folytatnia az ifjuság hazafias neveléséért.

Schröckel, K.: Bertrand Russell, a filozófiatörténet meg-hamisítója.

Garbe, W.: Alapfoku iskoláink történeti tankönyvei.

Kahn, S.: A kartellek fejlődése Nyugatnémetországban.

König, J.: A Kínai Népköztársaság a szocializmusba való átmenet időszakában.

Schellenberg, W.: V.I. Lenin "Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. munkájának aktuális jelentőségéről.

5. szám.

A Német Szocialista Egységpárt IV. Kongresszusának jelentősége.

Schön, O.: A párt új szervezeti szabályzatának jelentősége a IV. pártkongresszus határozatainak végrehajtásáért folyó harcban.

Neumann, H.: A bővített szocialista újratermelés gazdasági törvényének felhasználása a fogyasztási cikkek termelésének gyors emelésénél az új szakaszban.

Lange, M.: Munkás- és parasztállamunk szerepe a demokratikus német nemzeti kulturáért folyó harcban.

Berg, L.: A Szovjetunió elleni uszítás - az imperialista háborús előkészületek alapvető alkotórésze.

Heymann, St.: A Lengyel Egyesült Munkáspárt II. Kongresszusának eredményei.

Pollitt, H.: A nagybritanniai helyzet.

Wetzel, R.: A nemzeti kérdés szocialista tartalma Németországban.

Heinke, A.: Egy új mathusianista a nagybirtokosok szolgálatában.- Baade, Pr.: "Kenyér egész Európának" /Berlin, 1952/ c. munkájáról.

6. szám.

Lenin kiadatlan munkái. /A Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézet anyagából/:

"Mivel mennek a kadettek a választásokba?" 1912. szept. 15-20.

"A munkások egysége és a választások" 1912. IX. végén.

"A munkásosztály és "parlamentari" képviselője /III. cikk/. "1912. december

"A munkásosztály és "parlamentari" képviselője /V. cikk/ 1912. december.

"A párthoz való tartozás kérdése a demokratikus diákság körében." 1912. november.

"Eugene Pottier" 1913. január.

"A munkáskórusok fejlődése Németországban" 1913. jan.

"Az amerikai választások után" 1912. november.

"A vakbuzgalom csak árt" 1912. november.

"Amerikában" 1912. december.

Streisand, J.: Marx Károly: "Herr Vogt" c. művének létrejötte és történeti jelentősége.

Winzer, O.: A Szociáldemokrata Párt új orientációjáért folyó harc és a német munkásosztály akcióegysége.

Joos, J.: A munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének gazdasági alapja a Német Demokratikus Köztársaságban.

7. szám.

A Német Demokratikus Köztársaság szuverénitása és külpolitikája.

Pries, P.: I.V. Sztálin Műveinek tizenegyedik kötete német nyelven.

Berger, W.- Pfütze, H.: A növekvő vásárlóerő kielégítéséhez emelkedő termelés szükséges.

Kuhrig, H.: A technika jelentősége mezőgazdaságunk fejlődésében.

Hager, K.: Egy nagy materialista: Fuerbach Ludwig. /Születésének 150. évfordulójára./

Schröder, O.: A "Tudományos Ismereteket Terjesztő Társulat" megalakulásának jelentősége.

Winzer, O.: A kommunisták békeharca Németországban és az 1944 július 20-i összeesküvés.

Wagner, Br.: Hogyan szervezi meg a Szovjetunió Kommunista Pártja a mezőgazdasági termelés gyorsabb emelését?

Bergmann, H.: Polgári forradalom - polgári demokratikus forradalom - népi demokratikus forradalom.

Kritika és bibliográfia:

Becher, H.: A Nagy Szovjet Enciklopédia Deutschland c. cikkének német nyelven való megjelenéséről.

250 kérdés - 250 felelet a Német Demokratikus Köztársaságról - Ism. W. Kirchhoff.

Nemzetközi Szemle

8. szám.

A szovjet kormány jegyzéke Franciaország, Nagy-Britannia és az USA kormányaihoz Európa kollektív biztonságának kérdéséről.

Ulbricht, W.: Népi választások. 1954.

Winzer, O.: Ernst Thälmann aktuális hagyatékai. /Németország Kommunista Pártja feledhetetlen vezetője meggyilkolásának 10. évfordulójára./

Mückenberger, E.: A mezőgazdasági termelészövetkezetek szerepéről.

Kuczynski, J.: A gazdasági válságok érlelődése néhány kapitalista országban és a nyugatnémetországi helyzet.

Heckel, G.: A Szovjetunióval való barátság nemzetközi jelentősége.

Olschowski, H.: Mi a demokrácia?

Kritika és bibliográfia:

Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl Marx-Universität Leipzig /Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe/. - Ism. K. Bönniger.

Felvételi feltételek a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottsága mellett működő "Marx Károly" pártfőiskola levelező tagozatára.

Nemzetközi Szemle
Könyvismertetések

9. szám.

Népi választásaink demokratikus jellegéről.

Domning, E.- Markowski, P.: A genfi konferencia és eredményei.

Spangenberg, M.: A Németországi Szociáldemokrata Párt kongresszusához.

Lenge, E.: A Német Demokratikus Köztársaság külkereskedelme és a német belkereskedelem a párt és a kormány politikája új szakaszának további végrehajtásában.

Schmidt, M.: A német márka stabilitása és aranyfedezetének meghatározása.

Weber, R.: A Szovjetunió védi az emberek egészségét.

Villon, P.: Franciaország Kommunista Pártja XIII.kongresszusának néhány tanulsága.

Bohm, W.: Lenin a proletár-állam megszilárdításáról.

Kritika és bibliográfia:

Pätsch, G.: A német anyanyelv ápolásáról.

Uhse, B.: Die Patrioten. Berlin, 1954.- Ism. M.Schroeder. A második világháború alatti antifasiszta ellenállási mozgalomról szóló regény az új német irodalom első soraiba tartozik./

Anado, J.: Das Land der goldenen Früchte. Berlin, 1953.
- Ism. G. Hilpert.

Nemzetközi Szemle,

ZEITSCHRIFT FÜR GESCHICHTSWISSENSCHAFT.

1953. 5. sz.

Nichtweiss, J.: A második jobbágyság és a kapitalizmus porosz-utás fejlődésének kérdése Kelet-Németország mezőgazdaságában.

Priester, E.: Marx Károly Bécsben.

Adalékok Sztálin "A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" c. munkájának megvitatásához.

Schilfert, G.: A gazdasági törvényekről és felhasználásukról.

Obernann, K.: A termelőerők és termelési viszonyok feltétlen összhangjának kérdése a 19. századi Németországban.

Alfred Meusel professzor nemzeti díjjal való kitüntetése.

Meusel, A.: A német nép története főiskolai tankönyvének beosztása/1400-1648/.

Schilfert, G.: A német nép története főiskolai tankönyvének beosztása /1648-1789/.

Kamnitzer, H.- Mammach, K.: A német novemberi forradalom előzményeinek dokumentumaiból.

Dr. Lehmann, R.: Paraszti mozgalmak a Leuthen-uradalomban /Lübben járás/ az 1790-es évben.

Lex Salica. 100 - Titel-Text. Kiadta K.A. Eckhardt. Weimar 1953. /Ism. R. Kullmann./

Bechtel, H.: Németország gazdaságtörténete a 16. század kezdetétől a 18. század végéig. München, 1952. /Ism. J. Kuczynski./

Winter, E.: D.D. Grekov emlékére.

6. szám.

Ulbricht, W.: Levél a "Német munkásmozgalom történetének dokumentumai"-t előkészítő munkaközösség kutatóihoz.

Stern, L.: A mai polgári történetírás szellemi beállítottságáról.

Gemkov, H.-Thiele, G.: A népek csatája Lipcsénél.

Klein, F.: A német nagyburzsoázia szerepe a fasiszta diktatúra előkészítésében. /1929-1932/.

A 22. Német Történészkonferencia.

Stern, L.: A magyar történészkonferencia.

Klein, F.: A 22. Német Történészkonferencia.

Kamnitzer, H.: Th. Schieder előadásához /A politikai és társadalmi helyzet kapcsolata és a polgári liberalizmus válsága./

Streisand J.: O. Brunner előadásához /Az európai társadalmi történet problémája./

Werner, E.: B. Spuler előadásához /A Hellénizmus és az izlám./

Meusel, A.: G. Ritter előadásához /A "militarizmus" problémája Németországban./

Richter, W.: A Német Történeti Múzeum Marx Károly kiállítása Berlinben.

Eguchi, B.: A hazafias japán történészek munkájáról /Tokioi szerző levele a német néphez./

Könyvismertetés:

Meusel, A.: Münzer Tamás és kora. Berlin, 1952. /Ism. M. Steinmetz/

Kutatások középnémet levéltárakban, Berlin, 1953. /Ism. G. Schilfert./

Jerusalinszkij, A.Sz.: A német imperializmus külpolitikája és diplomáciája a XIX. században. /Isn. W.Markov/
Karl Griewank emlékére /A júnai Friedrich Schiller egyetemen közép- és újkori történelmi tanszékének professzora volt./

1954. 1. szám.

Kölling, M.: Németország Kommunista Pártjának harca az egységfrontért Ernst Thälmann vezetése alatt a relatív stabilizáció első éveiben /1924-1927/.

Köditz, H.: Az 1529. október 1-4-i marburgi egyházvita csődjének társadalmi okai. /Luther és Zwingli kísérlete a protestáns tábor ideológiai ellentéteinek kiküszöbölésére./

Hühns, E.: A birodalom politikai tehetetlensége /1250-1500/ I.

Schreyer, B.: A német nyelv fejlődése a korai és a fejlett középkorban.

Obermann, K.: A német nép története főiskolai tankönyvnek beosztása /1815-1849/.

A német történelmi periodizációjához a feudalizmus idején.

Bülter, H.- Fuchs, G.: A "Német munkásmozgalom történetének dokumentumai"-t előkészítő munkaközösség.

Könyvismertetés:

Engelberg, E.: A tudományos kommunizmus klasszikusai a német munkásmozgalomról. Berlin, 1953. /Isn. D.Schmidt/

Tarló, E.W.: Gerninal und Prairial. Berlin, 1953. /Isn. G. Grothe./

Haywod, H.: A fekete nemzet. A négernek helyzete és harca az USA-ban. Berlin, 1952./Isn.H.Kopka/.

2. szám.

Beyer, H.: A bajor tanácsköztársaság 1919.

Hühns, E.: A birodalom politikai tehetetlensége /1250-1500/ II.

Müller-Mertens, E.: A német történelmi periodizációjához és a német feudalizmus néhány kérdéséhez.

Közlemények és megjegyzések:

Kannitzer, H.: A német nép története főiskolai tankönyvnek prospektusa. /1789-1815/

Szczepinowski, W.: A "keletkutatás" szervezete Nyugat-Németországban.

Wehling, W.: Wagner Waldemar "Az 1903/04. évi erlangeri textilnőkassztrájk néhány kérdése" c. tanulmányához.

Müller, W.: Egy szentanu levelei az 1848-as berlini nárciusi napokról.

Könyvismertetések

Franz, G.- Rössler, H.: A német történelmi biográfiai lexikona. München, 1952/53. - Isn. E. Hühs.

Haussherr, H.: Közigazgatási egység és ügykörnegosztás 17. század végétől a 19. század kezdetéig. Berlin, 1953. - Isn. H. Herz.

Radow, B.: Az USA és Japán szerepe az 1938-1941-es Csendes-óceáni háború előkészítésében és kirobbantásában. Berlin, 1953. - Isn. W. Müller.

3. szám.

Németország Szocialista Egységpártja IV. Kongresszusának jelentősége a történettudomány számára.

Streisand, J.: Bismarck és a 19. század német egységmozgalma a nyugatnémet történetírásban.

Jonas, W.: A bérezés és a tennelés mansfeldi kohóművekben 1797-1944.

Moskovszkaja, J.J.: A 18. század két elfelejtett német utópiája. /C.W. Frölich 1792-ben és Ziegenhagen 1793-ban megjelent munkájáról./

Közlemények és megjegyzések:

Engelberg, E.: "A német nép története" főiskolai tankönyv prospektusa. /1850-1871/.

Dodonow, I.K.: Néhány megjegyzés a levéltári kutatáshoz a Szovjetunióban és a Német Demokratikus Köztársaságban.

Kuczynski, J.: Nichtweiss-nek a második jobbágyságról szóló tanulmányához.

Nichtweiss, J.: Válasz Jürgen Kuczynskinek.

Hanann, M.: Új levéltári anyag a második jobbágyság történetéhez.

Könyvismertetések:

Maleczynska, E.: Tanulmányok Szilézia történetéből. Varsó, 1953 - Isn. F.H. Gentzen.

Winter, E.: Halle, mint Oroszország története német kutatásának kiindulópontja a 18. században. Berlin, 1953. Isn. O. Feyl.

Stückl, G.: A kozákság eredete. München, 1953. Isn. E. Winter.

4. szám.

Engelberg, E.: Marx s Engels szerepe az önálló német munkáspárt kialakításában /1864-1869./

Winkler, G.: A "Kommunisták Szövetsége" történeti helye a német munkásmozgalomban.

Schreyer, B.: A 13. század német társadalmakritikusa. /Stricker fejlődése a levagság apológiájából a parasztság ideológiájává./

"A német nép története" főiskolai tankönyv prospektusa /1871-1918/.

Obermann, K.: A csehszlovák történészek konferenciája.

Könyvismertetések:

Rauner, K.: Örök béke. Freiburg-München, 1953.- Isr. G. Schilfert. /A hiányosságoktól eltekintve nagy figyelmet érdemel a Nyugatnémetországban megjelent munka, amely a renaissance óta felmerült béketervekkel foglalkozik/.

Stein, B.E.: Az "orosz kérdés" a párizsi békekonferencián 1919/20. Leipzig, 1953.- Isr. V.Müller.

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT

1954. 1. szám.

A közgazdászok feladatai a nagy kezdenényezés évében./Az új szakaszról az NDK politikájában./

Hoffmann, O.: A termelési eszközök előállító ipar fejlődése a Német Demokratikus Köztársaságban.

Glennitz, K.: A munka megszervezése a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben.

Benary, A.: A monopólium előtti kapitalizmus időszakosan visszatérő válságainak rendszerességéről.

Servant, J.: Kereszteshadjárat a kapitalista termelőkenységért.

Franke, A.: A munkatermelékenység mérésének elmélete és gyakorlata.

Behrens, Fr.: A gazdaságtudományi kutatás nyomonra Nyugatnémetországban.

Kritika és bibliográfia.

Agricola, R.: Megjegyzések F. Behrens "A politikai gazdaságtan módszertana c. könyvéről.

R. Palme Dutt: Nagy Britannia és a brit világbírodalom válsága.- Isr. B. Davidson.

2. szám.

I.V. Sztálin: A verseny és a tömegek munkalendülete. /Sztálin Művei 12. kötetéből./

Oelssner, Fr.: Megjegyzései az újratermelés elméletéhez.

Kohlmeijer, G.: A Szovjetunió szocialista gazdaságának új fejlődési szakasza.

Selbmann, F.: A szocialista ipar szervezésének és igazgatásának kérdései.

Landler, J.: A nyugatnémetországi kapitalista racionalizáláshoz.

Lemnitz, A.: A valutapolitika két útja. /A kapitalista és szocialista világpiacról, az árutermelésről a kapitalizmusban és szocializmusban./

Nultsch, G.: A Marx Károly-év a gazdaságtudományi főiskolákon és tanszéken.

Kritika és bibliográfia

Moskova, M.S.: A munkatermelékenység a Szovjetunió iparában. Berlin, 1953. /Isn. Fr. Behrens.

Arnot, P.G.: David Ricardo. /Labour Monthly, 1952. jun./

Arnot, P.G.: Még egyszer Ricardóról. /Labour Monthly, 1953. okt./

3. szán.

A Német Szocialista Egységpárt IV. kongresszusa és a német békegazdaság.

Mussler, W.: A szociáldemokrata párt és a Német Szakszervezeti Szövetség vezetőinek gazdasági apologetikája - eszköz a munkásság lefegyverzésére.

Benary, A.- Graul, H.: Marx Károly gazdasági tanításainak keletkezéséhez.

Laptyev, J.: A kollektív gazdálkodás módszere és a Kommunista Párt harca a mezőgazdasági termékek bőségének eléréseért. /Kommuniszt, 1953. 18.sz./

Reinhold, O.: A német munkásosztály szerepe helyes kidolgozásának néhány problémája.

Kritika és bibliográfia.

Behrens, Fr.: A munkatermelékenység emelkedésének jelentősége a mezőgazdaság szempontjából.- Isn. D. Sachse.

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E E G Y É B O R S Z Á G O K B Ó L.

CAHIERS DU COMMUNISME

1954. 6-7./jun.-jul./ szám.

A Francia KP XIII. kongresszusának munkája.

Thorez, Maurice: Megnyitó beszéd.

Duclos, Jacques: Beszámoló a Központi Bizottság munkájáról.

Servin, Marcel: Beszámoló a szervezeti kérdésekről.

Billoux, François: Beszámoló a fiatalság kérdéseiről.

Cogniot, Georges: A politikai bizottság jelentése.

A politikai helyzet és a Francia Kommunista Párt feladatai.

Határozatok a szervezeti kérdésekben.

Határozatok a fiatalság kérdésében.

Üdvözlések és üzenetek.

1954. 8-9./aug.-szept./sz.

Szilárdítsuk meg és szélesítsük ki a nemzeti harc győzelmeit.

Kriegel-Valrimont, Maurice: A béke erőinek győzelme./Indokína./

Thevenin, Georges: Feladataink a gyarmatokra kivándorolt munkásokkal szemben.

Nicolon, Fernand: A francia gazdasági élet helyreállításának feltételei.

Soria, Georges: Kulturális kapcsolatok a szocialista világgal.

Haroche, Charles: A maccarthyzmus és az Egyesült Államok faszizálódása.

1954. 10./okt./ sz.

Amire szükségünk van: a tömegakció.

Joannes, Victor: Sztálin műveinek 3. kötete.

Hentges, Pierre: A francia nagyburzsoázia és a német kérdés.

Giovoni, Arthur: A népi Kína hangja az ázsiai és a világbéke érdekében.

DEMOCRATIE NOUVELLE

1954. 8./aug./sz.

Duclos, Jacques: Az agresszorok elszigetelése.

Chambrun, G.de: A béke győzelme Genfben.

Berlioz, Joanny: Mendes-France - egy lépés előre.

Paulus tábormok: Az igazi német hazafiság.

Sadoul, Jacques: Vietnám és a Francia Unió.

Noirot, Paul: Gyilkosság Guatemalában.

Pokambo: A khmer ellenállás./Kambodzsa harca a gyarmatosítók ellen./

Badia, Gilbert: Adenauer nehézségei.

Rákosi Máttyás: A második magyar ötéves terv.

1954. 9. /szept./sz.

Lentin, Albert-Paul: Az MRP, a kereszteshadjárat pártja.

Noirot, Paul: Az angol és a német szocialisták.

Limbourg, Michel: Mendès-France ur válaszuton.

Xuan-Truong: A vietnami parasztság.

1954.10./okt./sz.

Courtade, Pierre: Németország semlegesítése.

Pierrard, André: És az "Európai védelmi közösség" elbukott.

Badia, Gilbert: Adenauer bukása felé?

Odru, Louis: Mi a helyzet Északafrikában.

Magnien, Marius: Formosa, a kínai sziget.

Hentgès, Pierre: Attlee Mao Ce-tungnál.

Nagy Imre: A magyar tudomány perspektívái.

LA NOUVELLE CRITIQUE

1954. 57./jul.-aug./sz.

Duclos, Jacques: A Párt és az értelmiség.

Aragon, Louis: A párt és a művészet Franciaországban.

Joliot-Curie, Frédéric: Üzenet a XIII.kongresszushoz.

Lenin: Tolsztoj Leó: az orosz forradalom tükre.

Gorkij három kiadatlan levele a szocialista realizmusról.

1954. 58. /szept.-okt./sz.

Leduc, Victor: A nemzeti erők egysége.

Meier, Paul: A "kótnyelvű világ" és a "szabad világ"./Egy reakciós "mozgalom" kritikája./

Triplet, Elsa: Anton Csehov halálának ötvenedik évfordulójára.

Sadoul, Georges: A haladó japán filmművészet.

CAHIERS INTERNATIONAUX

55. 1954. ápr. sz.

Atomvérfürdő vagy kollektív biztonság?

Basso, L.: Politikai demokrácia és kapitalizmus. III. A diktatúrák keletkezése.

Duret, J.: A genfi konferencia a Kelet és a Nyugat közti kereskedelemről.

Grolier, Y.de: Az osztályok közötti viszony, Marx első műveiben.

Lentin, A.P.: Neonácizmus, militarizmus és a bonni felfegyverzés.

56-57. 1954. máj.-jun. sz.

Vietnam, Genf és az európai védelmi közösség.

Chavanay, P.: Indokina meghódítása és a fináncsőke./1873-1885/.

Lentin, A.P.: A német újrafelfegyverzés jogi és technikai előkészületei.

Souchera, E.de la: Gibraltár - az önmagába visszatérő nacionalizmus esete.

T.de L.: Folytatódik a Guatemala elleni konspiráció.

58. 1954. jul.-aug. sz.

Békét hoz-e Mendes-France?

Delmas, Cl.: A függőség formái a liberális társadalomban.

Fargier, R.: A tuniszi nyugtalanság titkos okai.

Klaus, G.: Kant és a béke.

Lentin, A. P.: Miért akarja Adenauer az európai védelmi közösséget?

T.de L.: A Guatemala elleni bűn.

59. 1954. szept.okt. sz.

Villars, J.: Az amerikai gazdasági élet visszahuzódása vagy válsága?

T.de L.: A guatemalai államcsiny és Vargas öngyilkossága.

Čapek, A.: A Genf utáni amerikai vélemény és az európai védelmi közösség franciaországi visszautasítása.

Schaffer, G.: A brightoni szakszervezeti konferencia.

60. 1954. nov. sz.

Mi előbbrevaló? A német újrafelfegyverzés vagy az azonnali tárgyalások?

Vallon, L.: Az egymás mellett élés. /A kapitalista és a szocialista rend békés egymás mellett éléséről./

Bruhat, J.: Egy szövetség szükségessége és feltételei. /A francia kommunisták és a pártönkivüliek összefogása közös célok érdekében./

Duret, J.: Mendes-France tegnap és ma.

de Grolier, E.: Az osztályok közötti viszony a marxista elméletben.

LA PENSÉE

56. 1954. jul.-aug. sz.

Milou, Jean-Paul: Az északafrikai gyarmatosítás egyik ideológiája.

Benchetrit, M.- Vogt, J. - Tricart J.: Algir és Porto-Rico.

Besse, Guy: A "Német ideológia" aktualitása./Marx és Engels művének időszerűsége./

Soriano, Marc: A zene és a marxizmus.

Villon, Pierre: Az ellenállási mozgalom halottainak emlékére.

Leduc, Victor: Maurice Thorez és a munkásosztály szerepe a nemzeti harc élén.

57. 1954. szept.-okt. sz.

Orcel, Jean: Lenin és a természettudomány.

Lefebvre, Henri: Lenin, a filozófus.

Fougeyrollas, Pierre: Lenin és a filozófia tudományos jellegének kérdése.

Hervé, Pierre: Lenin és az eszmék harca.

RINASCITA

1954. 6./jun./ sz.

Ingrao, Pietro: A választók balrafordulása a legutóbbi választások tükrében.

Cacciapuoti, Salvatore: Nápoly jövője a kommunisták politikájában.

Mieli, Renato: Ázsiai realitások a genfi konferencián.

Antonio Labriola eszméinek igaz megvilágítása:

Togliatti, Palmiro: Hegeltől a marxizmusig.

Cafagna, Luciano: Labriola életrajza és intellektuális arcképe.

A marxizmus klasszikusainak véleménye Labrioláról.

Barca, Luciano: A demokratikus ellenőrzés szükségessége a Fiat-művekben.

1954. 7./jul./sz.

Trieszt és a béke.

Garavini, Sergio: Torino miért nem az ipar fővárosa többé?

Chilanti, Felice: Guatemala.

Mannuzzi, Otello: A demokratikus szabadságjogok az olasz fővárosban.

Antonio Labriola eszméinek igaz megvilágítása:/folytatás/

Togliatti, Palmiro: Mozgalmak és válságok a nyolcszázas évek olasz eszméiben.

Luperini, Cesare: Marxizmus és társadalontudomány.

SOCIETA

1954. 3./jun./sz.

Cortini, Giulio: Az atomenergia.

Berti, Giuseppe: Spaventa, Labriola és a nápolyi hegelizmus.

Ottenga, Cesare: A Weinari Köztársaság történetírása.

Giannini, Massimo: Megfigyelések az "európai védelmi közösség"-szerződésről.

1954. 4./aug./ sz.

Battaglia, Roberto: Az európai ellenállás. /Az európai országok népeinek küzdelme a német fasiszta megszállók ellen./

Berti, Giuseppe: Bertrando Spaventa, Antonio Labriola és a népolyi hegelizmus./II./

Bonfantini, Mario: A XVII. századdal foglalkozó francia irodalomtörténetírás új perspektívái.

Chiaretti, Tommaso: A hollywoodi krízis.

Vuolo, Emilio: Olasz etimológiai szótárak. /Az utóbbi husz évben megjelentek bírálata./

Könyvismertetések

Viták és jegyzetek.

WEG UND ZIEL.

1954. 4. sz.

Marek F.: A tények erősebbek. /A munkásság helyzetéről, a bérmozgalmakról és a jobboldali szociáldemokrata vezetők szerepéről./

West F.: Készülődik a német militarizmus.

Stein, W.: A munkanélküliség strukturája. /A munkanélküliség növekedéséről, okairól és következményeiről./

Spira, L.: A vita értelme. /A jobboldali szociáldemokrata vezetőknek a munkásságra gyakorolt befolyásáról Ausztriában és a kommunista pártnak a tömegek megnyeréséért folyó felvilágosító munkájáról./

Kalt, H.: A Hüttenbergi Érchegység történetéből./A hüttenbergi ércbányászat történetéről, a munkások harcoshagyományairól./

Jirik, O.: A szakszervezeti munkáról.

Foster, W.Z.: A marxizmus és az amerikai munkásosztály.

F.G.: Választások a Szovjetunióban.

Strobl, F.: Az amerikai háborús támaszpontok fenyegető veszélyt jelentenek.

5. szám.

A Pártkongresszus előtt.

West, Fr.: Az akcióegységért folyó harc az Osztrák Kommunista Párt kongresszusa fényében.

Wimmer, E.: Nyugat-Európa a német militarizmus ellen.

Sacher, K.: Szüzföld az eke alatt. /A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának a szüzföldek megműveléséről szóló határozatáról./

Marek, Fr.: Az opportunizmus változásai.

Ulbricht, W.: A munkás- és paraszthatalom szerepe a Német Demokratikus Köztársaságban. /Beszámoló a Német Szocialista Egységpárt 4. kongresszusán./

A.P.: A nyugatnémet "gazdasági csoda". /A német monopolkapitalizmusnak a néptömegek rovására történő újbóli megerősödéséről./

Langbein, O.: Indokina./áttekintés./

Könyvismertetések

6. szám.

Ausztria Kommunista Pártjának 16. kongresszusa.

Marek, Fr.: Munkásosztály és függetlenség /A 16.Pártkongresszus programnyilatkozatához./

Fischer, E.: Ausztria kulturája és a német militarizmus. Lenin kiadatlan cikkei Amerikáról /A krakkói Lenin-Archivum anyagában talált 1912-1914 közötti Lenin-kéziratokból./

Hornik, L.: A bérharc új szakasza.

Prager, Th.: Függetlenség, vagy "gazdasági integráció"? /A Marshall-tervről és az "Egyesült Európa"tervéről./

A Vatikán és az "Egyesült Európa".

A jobboldali szocialisták társadalmi támasza. /Részletek Varga J.: Az imperializmus gazdasági és politikai alapkérdései a második világháború után c. orosz nyelven megjelent munkájából./

Scholl, Fr.: Marxizmus és darwinizmus.

Ausztria függetlensége kivívásának és biztosításának utja. /Az Ösztrák Kommunista Párt 16. kongresszusának programnyilatkozata./

7-8. szám.

West, Fr.: Az amerikai "erőpolitika" kudarca. /A genfi konferenciáról/

Hornik, L.: A szakszervezetek funkcióinak megváltozása feletti vitához./A jobboldali szociáldemokraták munkásellenes politikájának bírálata./

Nagytér-elméletek a nemzeti függetlenség ellen./Történeti visszpillantás dokumentumokkal./

Strobl, Fr.: Anschluss-propaganda.

Marek, Fr.: Palmiro Togliatti.

Rákosi M.: Tíz éves a magyar népi demokrácia. /A Központi Bizottság beszámolója az MDP III. Kongresszusán./

Spira, L.: Egyszer már így kezdődött. /A munkások akcióegységének szükségességéről a német militarizmus veszélye ellen./

Fiala, E.: Az osztrák-nyugatnémet kereskedelen.

Lauscher, Fr.: Az agrárproletariátus helyzete Ausztriában.

Montoro, B.: Guatemala. / A cikk röviddel a katonai intervenció kezdete előtt készült. /

Lenin a munkás-dalról. / Lenin két újabb ismeretlen cikkének közlése. /

Steinmetz, S.: Andersen Nexő. / Nekrológ /

Sacher, K.: A biológia aktuális kérdései a Szovjetunióban.

Könyvismertetés.

DIE ARBEIT

1954. 1. szán.

Az üzemi bizottsági választások eredményei.

Lesanowsky, A.: Utazási élmények a Szovjetunióból.

2. szán.

Margulies, Fr.: Az olasz üzemi ujságok szerepe az akcióegység megvalósításában.

Utazási élmények a Szovjetunióból. / A. Hueber, M. Kerbl és J. Wippel cikkei. /

3. szán.

Lenz, G.: A stabilizációs legenda vége / Ausztria gazdasági helyzetéről. /

Ascari, P.: Latinamerika az USA-trösztök hálójában.

4. szán.

Horkel, K.: Az osztrák ipart kiszolgáltatott helyzetbe hozza az ausztriai német behatolás.

Sulzbacher, E.: Az Osztrák Szakszervezeti Szövetség alsó-ausztriai országos értekezlete.

5. szán.

Fiala, G.: A Szakszervezeti Világszövetség végrehajtó bizottságának 25. konferenciája.

Hornik, L.: Tiltsák el a hidrogénbombát és az összes tömegpusztító fegyvereket.

Mautner, Fr.: A bérek és a nemzeti jövedelem.

6. szán.

Hornik, L.: A német újrafelfegyverzés fenyegeti Ausztriát.

Kodicek, E.: A Munkáskamara 1954. évi választásai.

Mautner, F.: Az osztrák munkásság süllyedő reálbére.

Sulzbacher, E.: Osztrák szakszervezeti küldöttség Lengyelországban.

7.-8. szán.

Prager, T.: A munkáskamara gazdaságpolitikája.

Lenz, G.: Ausztria gazdasági helyzetéről.

Kunert, F.: Egy éves az új szakasz a Német Demokratikus Köztársaságban.

9. szán.

Kodicek, E.: Tovább folyik a bérharc.

Binder, Fr.: A kartellek és az áralakulás.

Friedrich, E.: A megélhetés megdrágulása és a kormányzópartok.

Köckeis, K.: A fém- és gépipari munkások második nemzetközi konferenciája.

10. szán.

Hornik, L.: A bérpolitika a koalíciós politika szolgálatában.

Lauscher, Fr.: A munkáskamarai és az országgyűlési választások Alsó-Ausztriában.

Schwarz, G.: A mező- és erdőgazdasági munkások helyzete Ausztriában.

THE MARXIST QUARTERLY

1954. 3./jul./ sz.

Eaton, John: A válság és az Egyesült Államok.

Lindsay, Jack: A Párizsi Kommun és az angol irodalom.

Russell, Thomas: Szovjet kultúra és kritika.

4. /okt./ sz.

Matthews, George: A békés együttműködés felé. /Külpolitikai áttekintés./

Clarke, Ruscoe: Pavlov hozzájárulása az orvostudományhoz.

Hendy, J.: Választott bírói eljárás ipari vitákban. /Angol szakszervezeti és munkáskérdések./

Rude, George E.: A francia forradalom./1789-1794./

LABOUR MONTHLY

1954. 8./aug./sz.

Page Arnot, R.: Háború vagy béke?

Gardner, J.: Elég magasak-e a bérek?

Quaestor: Csatlósnak kell-e lennie Nagybritanniának?

9. /szept./ sz.

R.P.D.: Új távlatok./Külpolitikai összefoglaló./

Wirth, Joseph: Németország és Európa.

Winterton, E.M.: Munkáspárti bumeráng. /Angol belpolitikai események./

Goa. /A portugálok indiai gyarmatainak sorsa./

1954. 11./nov./ sz.

R.P.D.: Az ár és a gát. /Haladó és reakciós erők összecsapása az angol politikai életben./

Casasola, Roland W.: A munkásosztály szocializmust akar.

Schaffer, Gordon: Németország - a hazugságok szövevénye. /A német fegyverkezésről./

Pefkos, George: Enosis: Ciprus utja a szabadság felé.

Saville, John: Henry Fielding. /A nagy angol klasszikus író néltatása./

Tempest, E.V.: Az egyén a szocialista társadalomban.

POLITICAL AFFAIRS

1954. 7./jul./sz.

Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának Központi Bizottsága: El a kezekkel Guatanalától!

Flynn, Elisabeth Gurley: Szabadságot Eugene Dennisnek! Harc a demokráciáért.

Aptheker, Herbert: A Függetlenségi Nyilatkozat.

Walker, Richard: A genfi konferencia.

Goldway, David: Meg lehet-e akadályozni a gazdasági válságot?

1954. 8./aug./ sz.

Foster, William Z.: Az Egyesült Államok és a Szovjetunió békés együttélésének kérdése.

Logan, Mark: A munkásosztály és a nemzet.

Magil, A.B.: Guatánala elrablása.

Swift, John: Népszerűségi változások és a néger-fehér egység.

1954. 9./szept./ sz.

Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának Központi Bizottsága: Válasz a Kommunista Pártot és a munkásmozgalmat ért támadásra./A KP-nak, mint politikai erőnek törvényen kívül helyezése./

Foster, William Z.: Üzenet az Egyesült Államok Kommunista Pártja konferenciájának.

Perry, Pettis: A novemberi választások és a munkáért, a békéért, az egyenlő jogokért és a demokráciáért folytatott küzdelem.

Gannett, Betty: A kommunista program: egy fontos dokumentum.

Wofsy, Leon: A demokratikus ifjúság egységéért.

1954. 10./okt./ sz.

Walker, Richard: Kina és nemzeti érdekeink.

Gannett, Betty - Jerome, V.J. A patriotizmusról és a nemzeti büszkeségről.

Hastings, Frederick C.: Egyesítsük a néger népet a mac-carthyizmus ellen.

Gomez, Alfredo: A kubai politikai helyzet.

1954. 11./nov./ sz.

Foster, William Z.: A fasizmus korai stádiumában van-e az Egyesült Államok?

Buck, Tin: Utazás a jövőbe. /A Szovjetunióról./

Goodwin, Henry T.: Harc a törvényességért.

Harris, Len: Egy amerikai kommunista: William Weiner.

MASSES AND MAINSTREAM

1954. 7./jul./ sz.

Gold, Michael: Amerikai utazás 1954-ben.

Jernilov, V.: Csehov, a realista.

Brewster, Dorothy: Csehov Amerikában és Angliában.

Aptheker, Herbert: Marx és az amerikai tudomány.

1954. 8./aug./ sz.

Finkelstein, Sidney: Mit adott nekünk Dvořák...

Sartre, Jean-Paul: Fegyver a történelem ellen.../A hidrogénbomba./

Kahn, Albert E.: A bűnözés iskolája. /Az amerikai fiatalok bűnözőkről./

1954. 9. /szept./ sz.

Védd az alkotmányt!

Berry, Abner: Georgia válaszuton. /W.E.B. Du Bois haladó néger tudós életéből./

Strickland, Edward: Elfelejtett néger művészeink. /XVIII. és XIX. századbeli néger művészek./

REVUE HISTORIQUE

1954. jul.-szept. sz.

Dion, R.: Az egyházi és a királyi birtokok szőlőtermelése a középkorban. /IX.-XVII. sz./

Denougeot, Emilienne: I. Ince pápa beavatkozása a világi politikába./V. század./

Franciaország és Anglia 1895-ben. A. de Courcel levelei. /Diplomáciatörténet./

Boutruche, Robert: Franciaország története a középkorban.
/V.-XV. sz. Az 1947 és 1953 között megjelent művek is-
mertetése./

ANNALES -ÉCONOMIQUES, SOCIÉTÉS, CIVILISATIONS

1954. 2./ápr.-jun./ sz.

Mathieux, Jean: Rabszolgakereskedés és a rabszolgák ára a
Földközi tenger vidékén a XVII. és a XVIII. században.
/Török és északafrikai rabszolgapiacok./

Rousseau, R.- Wagret, P. - Le Theulé J.: Két monográfia a
francia bortermő vidékekről.

Baehrel, René: Az olasz statisztika - és ártörténet.

ANNALES HISTORIQUES DE LA RÉVOLUTION FRANÇAISE

136. 1954. jul.-szept. sz.

Soboul, Albert: Saint-Just kiküldetése a rajnai hadsereg-
hez. /II. év brumaire./

Rufas, Marcel: A "Fölügyelő Bizottság" és a carcassonnei
gyanusítottak. /1793 ápr. 17- 1795 márc. 21./

Palmer, R.: Herman Melville és a francia forradalom.

REVUE D'HISTOIRE MODERNE ET CONTEMPORAINE

1954. ápr.-jun. sz.

... Esmonin, E.: Az intendánsok visszahelyezésének egy epi-
zódja: Morant kiküldetése Guyenneben /1650/.

Pouthas, Charles H.: Lajos Fülöp miniszterei.

Leuilliot, Paul: Megjegyzések a burzsoázia 1789-es gazda-
ság- és társadalomtörténetére vonatkozóan.

Droz, Jaques: Újabb művek az 1848-as németországi forra-
dalomról.

1954. jul.-szept. sz.

Vidalenc, Jean: A földközítengeri megyék gazdasági élete
az "Empire" idején.

Émerit, Marcel: Algir intellektuális és morális állapota
1830-ban.

Jobert, Ambroise: A krakkói egyetem és a XVI. század nagy
szellemi áramlatai.

Boycr, Ferdinand: Az olasz művészek és Napoleon.

REVUE D'HISTOIRE ÉCONOMIQUE ET SOCIALE

1954. 2.sz.

Lajugie, Joseph: Európa gazdasági egyesítésének első lépé-
sei, /A második világháború utáni gazdasági események
Nyugateurópában./

Moulin, Léo - Aerts, Luc: A középosztály.

Chabert, Alexandre: Az amerikai gazdaságtörténet néhány újabb irányzata.

RIVISTA STORICA ITALIANA

1954. 2. fasc.

Borsari, Silvano: A szicíliai "téma" adminisztrációja./A bizánci közigazgatás Sziciliában, főleg a VII. században./

Bombaci, Alessio: Velence és Otranto török meghódítása.

Caprariis, Vittorio de: A vallás és a politika Saint-Evremondnál. /Saint-Evremond, XVII. századbeli francia író és politikus, résztvesz a Frondeban és Angliába menekül./

Saitta, Armando: Egy historiográfiai probléma: a középkori spanyol birodalom.

MITTEILUNGEN DES INSTITUTS FÜR ÖSTERREICHISCHE GESCHICHTSFORSCHUNG.

LXII.kötet. 1954.

Bischoff, B.: A középkor nem diplomáciai titkos irásainak áttekintése.

Steinacker, H.: A római egyház és a korai középkor görög nyelvismerte.

Zibermayr, I.: A Rupert-legenda.

Schwartz, W.H.: Egy karoling lelet Zürich kantonból.

Kos, M.: Carta sine litteris. /A Conversio Bagoariorum egy helyének magyarázatához./

Appelt, H.: A pápa által kiadott privilégiumok kezdetei.

Brunel, Cl.: A francia királyok aranybullával ellátott okiratai.

Hauptmann, L.: A prágai püspökség 1086-os regensburgi privilégiuma.

Jordan, K.: Ravennai Wibert az investitúraharc publicisztikájában.

Stickler, M.A.: Imperator vicarius Papae. A 12. és a 13. század eleji francia-német dekretista /kánonjogi/ iskola tanítása a pápa és a császár közti kapcsolatokról.

Rassow, P.: A bizánci-normann háború, 1147-1149.

Halleiner, K.: Európa népessége és gazdasága a késői középkorban.

Heimpel, H.: A regensburgi selyem.

Popelka, Fr.: A judenburgi lovagvár és a karoling védelmi rendszer.

Barraclough, G.: Az angol királyi kancellária és a pápai kancellária III. Henrik uralkodása alatt.

Juhász, K.: Az aradi káptalan, mint hiteleshely.

Posch, A.: Lammennais és Metternich.

Schramm, E.P.: A német gazdaság és Anglia 1840-ban. /Mezőgazdaság - vasipar - vászonszövés - kereskedelmi flotta./

Engel-Janosi, Fr.: Osztrák diplomáciai jelentés az 1869-70. évi vatikáni zsinatról.

WIENER GESCHICHTSBLÄTTER

1954. 1. sz.

Till, R.: Az egyesületi lap 70 éves.

Geyer, R.: Heiligenstadt háztörténetéhez.

Könyvismertetések:

Maas, F.: A jozefinizmus. II.k. Wien, 1953. Ism. Fr. Walter.

Schmidt, I.: Linzi művészeti krónika, III. rész. Linz, 1952. Ism. K.R. Donin.

2. szám.

Gugitz, G.: Ritkaságok a régi Bécsből.

Sturminger, W.: Gugitz Gusztáv 80. születésnapjára.

Könyvismertetések:

Linzi regeszták /szerk. H. Kreczni - Ism. R. Geyer.
Linz város Évkönyve. 1953. Linz, 1954. - Ism. R. Geyer.

Kiszling, R.: Ferenc Ferdinánd főherceg élete, tervei és működése a Duna-monarchia sorsán. Graz-Köln, 1953. - Ism. F. Walter.

Guyer, P.: Zürich polgárságának szociális rétegződése a középkor végétől 1798-ig. Zürich, 1952. - Ism. H. Jäger-Sunstenau.

Bécs város történeti Múzeumának közleményei. Wien, 1953. Ism. J. Marx.

Pemmer, H.: Rehberg mezőváros története. Krems a.d. Donau, 1952. Ism. M. Kretochvill.

3. szám.

Gugitz, G.: Ritkaságok a régi Bécsből./folyt./

Wacha, G.: A bécsi Ringstrasse arculatáról.

Könyvismertetések:

Srbik, H.: Ausztria multjából. Jenő hercegtől Ferenc Józsefíg. Salzburg, 1949. - Ism. T. Borodajkewycz.

Linzi regeszták. - Ism. R. Geyer.

Zatschek, H.: Kézműipar és háztulajdon Linzben 1595 és 1800 között. Linz város 1953. évi évkönyve. - Ism. R. Geyer.

SCHWEIZERISCHE ZEITSCHRIFT FÜR GESCHICHTE

1954. 1. szám.

Mayor, Th.: A városok történetéhez a korai középkorban.

Könyvismertetések:

Brunner, O.: /kiad./: Krems és Stein városok jogi forrásai. Graz-Köln, 1953.- Ism. H. Rennefahrt.

Joachimsen, P.: A reformáció kora a német történelemben. München, 1951.- Ism. A. Rich.

Maass, F.: A jozefinizmus. II.k. Wien, 1953.- Ism. G. Heer.

Reddaway, W.F. stb.: The Cambridge History of Poland. /II. Agosttól Pilsudskiig, 1697-1935./ Cambridge, 1941. Új változatlan kiadás 1951.- Ism. E. Dickemann.

Pianzola, M.: Lenin Svájcban. H.n. 1952.- Ism. J.P.-Aguet.

Roberts, M.: Gustaphus Adolphus. A history of Sweden 1611-162. I.k. 1611-1626. London-New York-Toronto, 1953.- Ism. L. Haas.

Jobert, A.: Lengyelország története. Párizs, 1953.- Ism. P.-L. Pelet.

2. szám.

Rennefahrt, H.: A berni megerősítő oklevél valódiságáról.

Walser, G.: A helvétek feletti büntetőbiróság Kr.u.69-ben.

Könyvismertetés:

Heer, Fr.: A német-római szent birodalom tragédiája. Wien-Zürich, 1952.- Ism. W. Steinen.

Weingartner, J.: A tiroli várak története. Innsbruck-Wien, 1950.- Ism. H. Erb.

Bosch, R.: Az Aargau-i kanton várjai és kastélyai. Aarau, 1949.- Ism. H. Erb.

Meyer, E.: - Az ókor története. II.k. I.r. Basel, 1953.- Ism. E. Meyer.

Disselhoff, H.D.: Az ősi amerikai kulturák története. München, 1953.- Ism. A. Weilenmann.

Kiszling, R.: Schwarzenberg Félix herceg. Graz-Köln, 1952.- Ism. A. Lassere.

DEUTSCHES ARCHIV FÜR ERFORSCHUNG DES MITTELALTERS.

1954. 2. szám.

Verheijn, K.: Tanulmányok a Karoling-kor királyi birtokainak forrásaihoz.

Metz, W.: A Brevium Exempla keletkezéséhez.

Hallinger, K.: Cluny szellemi világának kezdetei.

Kirchner, G.: Kritikai megjegyzések Boslnak a stauf-államigazgatásról írt munkájához.

Bosl, K.: Az egyén és a történelmi folyamat. /Válasz
Kirchner "Kritikai megjegyzéseire"./

Hackenbrock, M.,-Holtzmann, W.: Oroszlán Henrik állítólagos
földi maradványai.

Könyvismertetések:

Wattenbach-Levison: Németország történeti forrásai a
középkorban. I.-II. /Nagy Károly haláláig/ Weimar,
1952/53. Ism. F.W.

Wagner, H.: Oklevélhansítások Burgenlandban és a vele
határos nyugatmagyarországi területen IV. Béla ural-
kodásának végéig. Eisenstadt, 1953.- Ism. W.H.

Trautz, F.: Egy angol követ utazása Magyarországra 1346-
ban. Miög. 1952. Ism. P.H.

Schwantes, G.: Németország őstörténete. Stuttgart, 1952.
- Ism. E. Wahle.

Ganshof, Fr.: A középkor. Párizs, 1953.- Ism. K.J.

Hantsch, H.: Ausztria története, I-III.k. Graz-Bécs,
1951.

Schlesinger, W.: Chemnitz és más középnémet városok kez-
detei. Weimar, 1952.

Steinacker, H.: A Habsburgok és a svájci államszövetség
kezdetei. Miög. 1953.

Kern, Fr.: Jog. és alkotmány a középkorban. Basel, é.n.

Hänberg, A.K.: A westfáliai örgrófságok keletkezése,
mint a középkori német alkotmánytörténet problémája.
Münster, 1953.

Brunner, O.: Az európai és az orosz polgárság. Vj.f.
Soz.- u. Wirtsch. gesch. 1940.

Bechtel, K.: Németország gazdaságtörténete az őskortól
a középkor végéig. München, 1951.

Dölger, Fr.: Válogatott tanulmányok Bizáncról. Ettal,
1953.

HISTORISCHE ZEITSCHRIFT

177.k. 1.f. 1954. febr.

Berve, H.: A görög tyrannus vonásai.

Ritter, G.: A militarizmus problémája Németországban.

Schieder, Th.: A politika és társadalom viszonya és a
polgári liberalizmus válsága.

Könyvismertetés:

Stadtmüller, G.: A jog története. I. A bécsi kongresz-
szusig./1815/. Hannover, 1951.- Ism. O. Brunner.

Helbig, H.: Források Közép-Németország régebbi gazdaság-
történetéhez. I.-II. Weimar, 1952.- Ism. W.Schlesin-
ger.

Niegenfuss, W.: Jean Jacques Rousseau.- Szociológiai tan-
ulmány. Erlagen, 1952. - Ism. K. Griewank.

Zucker, A.E.: A negyvennyolcasok. Az 1848-as német forradalom menekültjei. New York, 1950.

Salis, J.R.: A legújabb kor világtörténete. A 20. század történeti alapjai, 1871-1904. Zürich, 1951.

Matthias, E.: Szociáldemokrácia és nemzet. Adalék a szociáldemokrata empiráció ideológiája történetéhez. 1933-1938. München, 1952.- Ism. W. Mommsen.

Tippelskirch, K.: A második világháború története. Bonn, 1951.- Ism. W. Hohlweg.

Hartung, F.: Német történelem 1871-1919. Stuttgart, 1952.

Rutschka, I.S.: A népmozgalom Alsó-Ausztriában 1891.óta. Wien, 1951.- Ism. E. Keyser.

177.k. 2.f. 1944. ápr.

Strasburger, H.: Az egyén és a közösség a görögök gondolkozásában.

Rinscha, H.: A nagyhatalmak baltikumi politikája.

Könyvismertetése.

Litt, Th.: Történetfilozófia és történettudomány.-München 1950.

Hassinger, H.: Johann Joachim Becher 1635-82. Adalék a merkantilizmus történetéhez. Wien, 1951.- Ism. G. Oestreich.

Löwenstein, K.: A monarchia a modern államban. Frankfurt A.M. 1952.- Ism. J.A. Rantzeu.

Hoffmann, A.: Felső-Ausztria gazdaságtörténete 1848-ig. Salzburg, 1952.- Ism. Th. Mayer.

Franz, G.- Rössler, H.- Hoppe, W.: Biográfiai szótár a német történelemhez. 8.füz. München, 1953.- Ism. W. Schüssler.

Schwer, W.: A rendiség a középkor világképében. Paderborn, 1952.- Ism. M. Siedlmayer.

Bog, I.: A paraszti gazdaság a harmincéves háború korszakában. Coburg, 1952.- Ism. O. Herding.

Walter, G.: A francia forradalom történetének repertoriuma /1800-1940/ Párizs, 1951.- Ism. K. Griewank.

Schramm, P.E. Hamburg, Németország és a világ. /A hamburgi Hanza-polgárság I. Napoleontól Bismarckig./ Hamburg, 1952. Ism. W. Schüssler.

Krónika:

Dehio, L.: A brémi történészkonferenciáról.

177.k. 3.f. 1954. jun.

Ensslin, W.: A császár az ókor végén.

Brunner, O.: Egy európai társadalomtörténet problémája.
/A német történelmi szek. 22. konferenciáján tartott előadás, 1953. szept./

Beutin, L.: Hamilton és Jefferson.

Hagen, M.: A pápai békeközvetítés, 1917.

Könyvismertetés.

Meusel, A.: Müntzer Tamás és kora. Berlin, 1952. Válogatott dokumentumokkal, - Ism. G. Franz.

Chamberlin, W.H.: Amerika második keresztény hadjárata, Roosevelt-háborús politikája és balsikere. Bonn, 1952. - Ism. O. Stollberg-Wernigerode.

Hefela, F.: Freiburgi oklevéltár, II. Freiburg, 1942-52. Ism. Th. Mayer.

R. Bächtold: Délnyugat-Oroszország a késői középkorban. Basel, 1951. - Ism. M. Hellmann.

Vives, V.: Katolikus Ferdinánd. Madrid, 1952. - Ism. R. Koneztko.

Stählin, F.: Napoleon tündöklése és bukása a német megítélés szerint. Braunschweig, 1952. - Ism. H. Gollwitzer.

178.k.l.f. 1954. aug.

Rauch, G.: Moszkva és az európai hatalmak a 17. században.

Conze, W.: A pártállam válsága Németországban 1929/30.

Irodalom:

Panzer, F.: A középkori és újkorai német feliratok. Bielefeld, 1951. - Ism. E. Meyer.

Neale, J.E.: I. Erzsébet és parlamentje. 1559-1581. London, 1953. Ism. F.L. Earsten.

Funder, F.: Tegnapból a mába. A császári birodalomból a köztársaságba. Bécs, 1952. - Ism. G. Franz.

Okiratok a német külpolitikához, 1918-1945. D. sorozat 1937-1945. V.k. 1937-1939. Baden-Baden, 1953. Ism. P. Kluge.

Talmon J.L.: A totális demokrácia eredete. London, 1952.

Dölger, E. - Schneider, A.M.: Bizánc, Bern, 1952. - Ism. G. Ostogorsky.

Mirgeler, A.: Jeanne d'Arc. Stuttgart, 1952. Ism. K.F. Werner.

Hildebrandt, W.: A trieszti konfliktus és az olasz-jugoszláv kérdés. Göttingen/Tübingen, 1953. - Ism. W. Conze.

Timm, H.: A német szociálpolitika és a nagy koalíció széthullása 1930. márciusában. Düsseldorf, 1952. - Ism. W. Conze.

Hubatsch, W.: Német emlékiratok, 1945-1953. Kritikai áttekintés. Laupheim, 1953. Ism. W. Conze.

THE ENGLISH HISTORICAL REVIEW

271. 1954. ápr. sz.

Craster, Sir Edmund: St. Cuthbert birtokai./Egyházi birtokok Angliában, főleg a VII.-XI. században./

Parry, J.H.: A Szabadalmi hivatalok Brit Nyugatindióban./XVII-XIX. század./

Cobban, A.: A Brit Titkos Szolgálat Franciaországban, 1784-1792. /Anglia szerepe a forradalomelőtti és forradalmi Franciaország belső zavaráinak szitálásában./

Collins, Irene: A kormány és a sajtó Franciaországban, Lajos Fülöp uralkodása idején.

Könyvismertetések: Betts professzor ismerteti Macartney könyvét "The Medieval Hungarian Historians." Seton-Watson ismerteti Kohn művét "Pan-Slavism, Its History and Ideology".

THE JOURNAL OF ECONOMIC HISTORY

1954. tavaszi szám.

Evans George Herberton: Földrajzi különbségek az amerikai ipar szerveztében 1899-ben.

Grob, Gerald N.: A szakszervezeti reform: A Nemzeti Munkásszakszervezet./A XIX. század 60-70-es éveiben./

Curtin, Philip D.: Az angol cukrovámok és Nyugatindia prosperitása.

1954. nyári szám.

North, Douglass C.: Az életbiztosítási és beruházási bank-ügyletek az Armstrong Vizsgálat idején, 1905-1906.

Sires, Ronald V.: Az öregkori biztosítást érintő angol törvényhozás kezdetei.

Avrakumovic, Ivan: A kontinentális zárlat egyik epizódja az illir tartományokban./1805 körül./

THE JOURNAL OF MODERN HISTORY

1954. 3.sz.

Bamford, Paul Walden: Franciaország az északeurópai tengeri kereskedelemben, 1660-1789.

Page, Stanley W.: Lenin megállapításai a proletariátus nemzetközi vezetőszeréről.

D.A. Miljutin naplója, 1878-1882.

II. 2735.
JEGYZETSOXSZOROSITÓ ÜZEM - F.v.: Csajági István
II. sz. Telep. V., Párizsi u. 5.

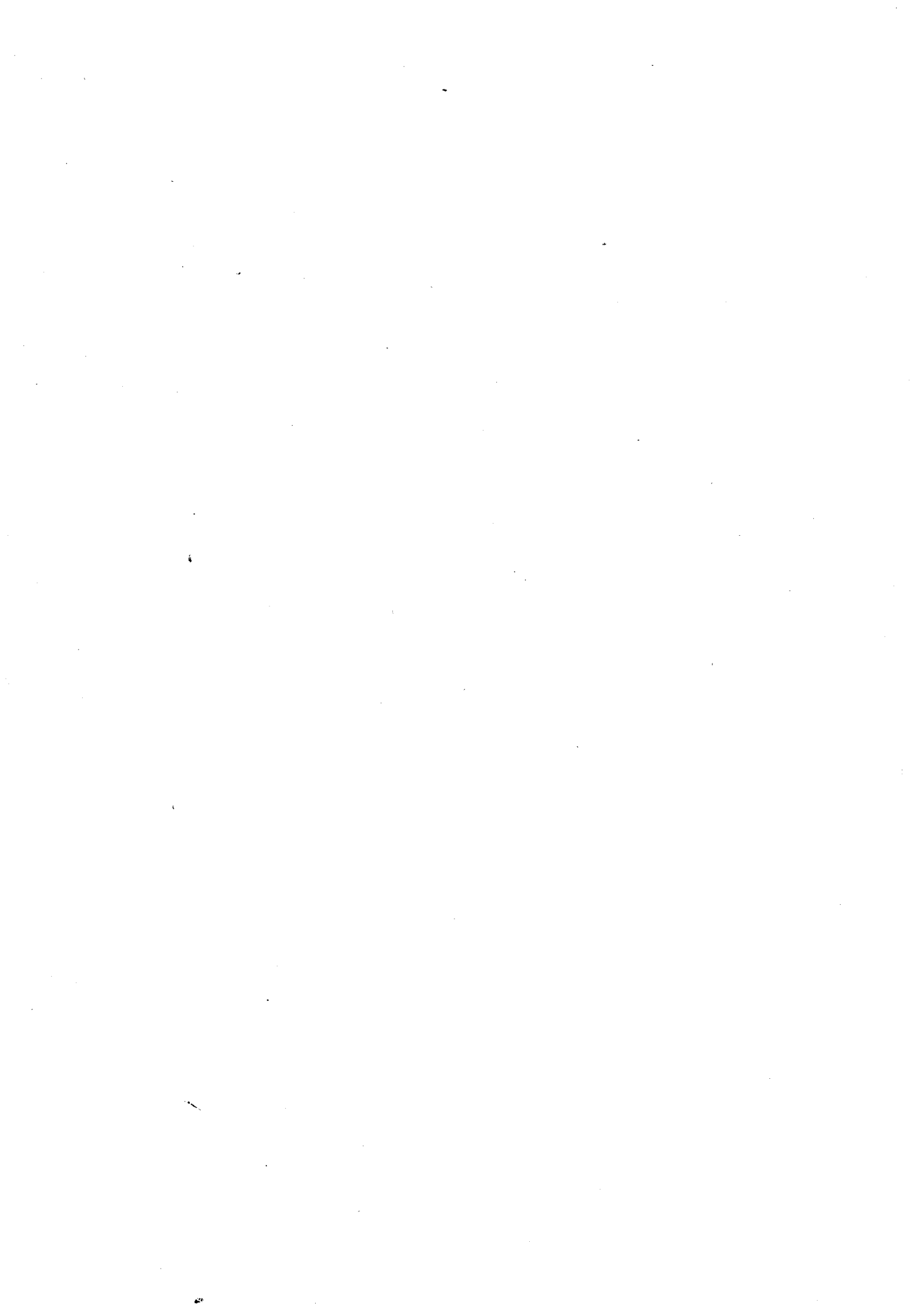
52882

**A MAGY. TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
ÉRTESITŐJE**

V. évf. 10.-12.sz.

1954. okt.-dec.

Kézirat gyanánt.

MOR, N.M. - HAVIN, A.F.: Az első szovjet öt éves terv és a kapitalista országok proletáriátusa /Vopr.Iszt. 1954.12./	1
MAJOROV, Sz.M.: A szovjet kormány harca 1917 végén az általános demokratikus békéért. /Vopr. Iszt. 1954.8./	17
LEBEGYEV, V.I.: Az oroszországi parasztmozgalmak jellege a XVII-XVIII. században. /Vopr.Iszt. 1954.6./	34
ASZTAFJEV, G.A.: A kínai nép felszabadító harcának befejező szakasza. /Vopr.Iszt. 1954.10./.....	47
MANUSZEVICS, A.I.: Az agrárviszonyok forradalmi-demokratikus átalakítása Lengyelországban az 1944-1945. években. /Vopr.Iszt. 1954.7./ ...	62
TYIHOMIROV, V.P.: Az agrárkérdés és a bolgár mezőgazdaság szocialista átalakításának kezdetei. /Vopr.Iszt. 1954.9./	83
FUCHS SIMION: A marosvölgyi munkások 1925. évi sztrájkja. /Studii, 1953. IV./	102
- . -	
Az árutermelés a feudalizmusban /Elméleti konferencia a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében/ /Iszt.Zapiszki, 46.sz.-1954/.....	133
A Voproszi Isztorii folyóirat munkájának megvitatása./Vopr.Iszt. 1954.9./	153
LESNODORSZKI, B.: A Lengyel Népköztársaság Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tevékenységéről. /Vopr.Iszt. 1954.12./	158
ZANGHERI, R.: A haladó olasz történészek munkásságáról. /Vopr.Iszt. 1954.8./	164
Az össznémet történészkongresszuson. /Vopr.Iszt. 1954. 7./	173
Az ujkori történeti tanszékek tudományos munkájáról. /Vopr.Iszt. 1954.7./	178
Beszámoló az egyetemi tankönyvek vitáiról. I./H.Balázs Éva/	187
- . -	

	Oldal
Intézetünkbe újonnan beérkezett szovjet történet- tudományi munkák	232
Szovjet folyóiratszemle	236
Folyóiratszemle a népi demokratikus országokból..	250
Folyóiratszemle egyéb országokból	264

Felelős szerkesztő: Pach Zsigmond Pál

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
Történettudományi Intézete

Budapest, V. Belgrád rakpart 5.

N.M.Mor és A.F.Havin:

Az első szovjet ötéves terv és a kapitalista országok proletariátusa.

/Voproszi Isztoria, 1954. 12.sz./

Az első ötéves terv éveiben a Szovjetunió az ország szocialista iparosításának és a mezőgazdaság kollektivizálásának történelmi feladatát tűzte maga elé. Az első ötéves terv - amint ezt I.V.Sztálin a SZK/b/P Központi Bizottságának és Központi Ellenőrző Bizottságának egyesített plénumán tartott beszámolójában kiemelte - nem a Szovjetunió nemzeti magánügyét jelentette, hanem rendkívül nagy nemzetközi jelentősége volt. A világ burzsoáziája, semilyen eszköztől sem riádt vissza és igyekezett meggyőztetni a Szovjetunió gazdasági terveit. Ugyanakkor a kapitalista országok proletariátusának sorában ezek a tervek nagy lelkesedést váltottak ki. Készek voltak arra, hogy támogassák a Szovjetunió munkásosztályát, amely a világon elsőként építi fel a szocialista társadalmat. Ez újból megerősítette V.I.Lenin szavait, aki még 1921-ben mondotta, hogy a Szovjethatalom gazdasági sikereit a legmélyrehatóbb visszhang kíséri a kapitalista országok legkülönbözőbb rétegeiben és ezek a sikerek a világot a szocializmus híveinek és a szocializmus ellenségeinek táborára osztják.

A reakciós és jobboldali szocialista sajtó az ötéves tervet "propagandatrükk"-nek, "bolsevik fantazmagóriának", "utópiának", "lázálomnak" nevezte. A burzsoá propaganda szovjetellenes maradt, de amint az ötéves terv a teljesség felé haladt, mindinkább új hangok kezdtek felszendülni benne. Míg az ötéves terv első szakában a kapitalista sajtó a nagy tervről fennhőz és iróniával szólt, addig a következő években már nem titkolta, hogy a burzsoázia fél a Szovjetunióban folyó szocialista építés sikerétől.

1928-ban és 1929-ben a burzsoá és a szociáldemokrata ujságok arról igyekeztek meggyőzni olvasóikat, közöttük a szocialista állammal rokonszenvező munkásokat, hogy a szovjet ötéves terv komolytalan kísérlet. De alig múlt el az ötéves terv első három éve, már felépült a maga nemében a világ legnagyobb két gyára, a Sztálingrádi Traktorgyár és a Rosztovi Mezőgazdasági Gépgyár; megnyitott a forgalom az új Turkesztáni-szibériai vasútvonalon; üzembe készültek állítani a Harkovi Traktorgyárat, a Moszkvai és a Nyizsnij-novgorodi /Gorkiji/ autógyárakat, a

Moszkvai Golyóscsapágygyárat, a Bereznikovi Vegyészeti Gyárat, a magnitogorszki és kuznyecki kohókombinátok, első nagyolvasztót, a szolikamszki kálitelepet, és más hatalmas vállalkozásokat. A szovjet munkásosztály körében felcsendült a tömegeket mozgósító és lelkesítő felhívás: "Az ötéves tervet négy év alatt!" amit azután sikeresen meg is valósítottak. Ekkor a burzsoá politikusok, közgazdászok, szociológusok, újságírók a megfélemlítés módszerére tértek át. A valóság minden elképzelhető elferdítésével és eltorzításával azt igyekeztek bebeszélni a tömegeknek, hogy a szovjet ötéves terv sikerre az egész civilizált világ számára fenyegetést jelent. V.V.Kujbisev az ilyen koholmányokról szólva megjegyezte: "Itt már nyoma sincs az iróniának, sem a gunyolódásnak. A burzsoázia lakásai már úgy rettegnek, mint az ebek..." /1/

Ez a rettegés még erősebbé vált, amikor látták, hogy a szocializmus és a kapitalizmus közötti gazdasági verseny nyilvánvalóan nem a kapitalizmus javára ütött ki. Az egész Szovjetuniót építőállványok erdeje takarta. Evről-évre újabb és újabb gyárakat, villanytelepeket építettek, szén- és órcbányákat nyitottak meg, új utakat építettek, új ipari városok nőttek ki a földből, a munkanélküliség egyre csökkent, majd 1930-ban véglegesen megszűnt, a dolgozók anyagi jóléte szüntelenül emelkedett. A kapitalista országokban, amelyek 1929. második felétől 1933. végéig mind mélyebbre süllyedtek a világgazdasági válságban, az ipari termelés katasztrófálisan zuhant, gyárak és üzemek álltak le, bányákat árasztottak el vízzel, a proletárok milliói gyarapították a munkanélküliek seregét, a proletáriátus anyagi helyzete mind elviselhetetlenebbé vált.

A dolgozók széles rétegei összehasonlították a két világot, a két rendszert és meggyőződtek arról, mennyivel magasabbrendű a szocializmus, mint a kapitalizmus.

Az igazság a szocialista államról, arról az ötéves tervről, amelynek megvalósítása a Szovjetuniót gazdaságilag elmaradt agrárországból gazdaságilag erős, ipari országgá tette, minden akadályon keresztül utat tört magának. A szocializmus hazájáról beszéltek a nemzetközi munkásmozgalom vezető férfiai a gyűléseken, a sajtóban. A kommunista lapokban és folyóiratokban, amelyek legelső kötelességüknek tartották, hogy tájékoztassák a dolgozókat a világ munkásosztályának hazájában folyó felszabadított munka hatalmas sikereiről, egyre-másra jelentek meg igazmondó hírek a Szovjetunióról: Gabriel Péri szemléltetően írta a HUMANITÉ-ben, hogy "a Szovjetunióban épített minden új vállalat - új erőd, új lövészárkvonal, amelyben a szocializmus áll a vártán" /2/

A haladó nyugati írók is az ötéves tervről beszéltek. Bámulattal meséltek a látottakról elvtársaiknak a Szovjetunióban járt külföldi munkásdelegációk résztvevői is.

/1/ V.V.Kujbisev, Cikkok és beszédek. V.köt.M.1937.20.1.

/2/ Humanité, 1929.márc.25.sz.

Az a tudat, hogy a Szovjetországban kibontakozott nagy építőmunka a nemzetközi proletariátus erős védelme alatt áll és fokozza forradalmi energiáikat, méginkább tömeges munkahősökre lelkesítette a Szovjetunió munkásait, ami meggyorsította az ötéves terv teljesítését. I.V. Sztálin hangsúlyozva a szovjet munkásosztály nemzetközi kötelezettségét 1931-ben ezeket mondta: "Nemcsak a Szovjetunió munkásosztályának erőfeszítésével győztünk, hanem a világ munkásosztályának támogatásával is. Ezt támogatás nélkül már régen szétmargangoltak volna bennünket. Azt mondják, hogy országunk a világ proletariátusának rohambrigádja. Jót mondják. De ez a legkomolyabb kötelezettségeket rója ránk." /3/

A Kommunista Internacionálé VI. Világkongresszusa /amely 1928 augusztus-szeptemberében, tehát közvetlenül az ötéves terv kezdete előtt ült össze/ határozataiban rámutatott arra, milyen óriási jelentőségű a Szovjetunióban folyó szocialista építés a nemzetközi proletariátus osztályharca számára. A Kongresszus megállapította, hogy a szocializmus építésének vívmányai a Szovjetunióban megerősítik a nemzetközi munkásosztály forradalmi pozícióit. 1930. februárjában a Komintern Végrehajtóbizottságának bővitett elnökségi ülése biztosította a Szovjetország munkásosztályát, élenjáró parasztságát és a Vörös Hadsereget arról, hogy "a proletariátus és az összes elnyomottak mind szélesebben kibontakozó osztályküzdelmek elszakíthatatlan kapcsolatban állnak a Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetségének védelmével a nagy terv sikeres megvalósítása érdekében, amelynek gyakorlati végrehajtásában a világ dolgozói az osztályharc történetében először látják meg teljes világossággal azt az utat, amely a szocializmus világméretű megvalósításához vezet." /4/

Forró szeretettel és őszinte örömmel üdvözölte a szovjet munkásokat és harcukat a Szakszervezeti Internacionálé V. Világkongresszusa, amely 1930. augusztusában ült össze Moszkvában. A forradalmi szakszervezetek delegációi a Szovjetunió proletariátusához intézett üdvözlésükben ezeket írták:

"A szocialista építés nagy ötéves terve, amelyet szakszervezetek aktív részvételével bizonyára négy év alatt meg fogtok valósítani, ragyogó bizonyítéka annak, hogy csak a proletárdiktatura képes valóban megvédeni a munkások érdekeit.

Megnyilik előttetek az új, még gyorsabb politikai, gazdasági és kulturális fellendülés nagyszerű útja... Mi a Szovjetuniót hazánknak tartjuk, amelyet utolsó csepp vérünkig védelmezni fogunk." /5/

A Kommunista Internacionálé és a Szakszervezeti Internacionálé kongresszusain, a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának plénumán a SZK/b/P és a Szovjetunió Szakszervezetei Központi Tanácsának képviselői beszámoltak a világ munkásosztálya előtt a szocialista építés menetéről, sikereiről és ne-

/3/ Sztálin művei, 13. köt. 42-43. l.

/4/ A Kommunista Internacionálé dokumentumai. 1919-1932 m. 1933. 951. l. /oroszul/

/5/ A Szakszervezeti Internacionálé V. Kongresszusa. Gyorsírói jegyzőkönyv. m. 1930. 717. l. /oroszul/

hézségeiről. A Kommunista Internacionálé Végrehajtóbizottságának bővített elnökségi ülésén /1930.febr./ V.M.Molotov, a XII.plénumon D.Z.Manuilskij /1932.szept./, a Szakszervezeti Internacionálé V. kongresszusán J.M.Svernyik tartott beszámolót. A Szovjetunió Szakszervezeti Központi Tanácsának vezetője beszédében azt mondta, hogy a Szovjetunió szakszervezetei nemzetközi felelősségük teljes tudatában megvitatás céljából a Szakszervezeti Internacionálé kongresszusa elé terjesztik a gyárakban és üzemekben kibontakozott szocialista munkaverseny terén kifejtett tevékenységüket.

A kommunista pártok minden országban széles körben propagálták a szovjet nép eredményeit. Az ötéves terv sikerei segítséget nyújtottak a kommunista pártoknak a kommunisták, a kommunista ifjúság, a szakszervezeti aktívák tömörítésében, a munkásosztály eszmei nevelésében.

1931. májusában Ernst Thälmann Oldenburgban egy tömeggyűlésen a Németországi Kommunista Párt agrárprogramját magyarázva kifejtette, milyen éles ellentétet mutat a traktoroknak a kapitalista és a szocialista mezőgazdaságban való felhasználása. Beszédéből néhány részt közölt a ROTE FAHNE. Az egyik rész ezt a címet viselte: "A traktor alatt és a traktoron."/6/

A kapitalizmus országaiban - mondta Ernst Thälmann - a traktor a nagybirtokosokat szolgálja, a nagybirtokosok felfalják a kisparasztokat, a traktor a dolgozó parasztek felett áll. A proletárdiktatura országában a szocialista ipar a hatalmas kollektívákba tömörült dolgozó parasztek gazdasági számára gyárt traktorokat. A Szovjetunió dolgozó parasztsága a traktoron van és nem a traktor alatt. A Reichstagban helyetfoglaló kommunista frakció által 1931. februárjában közzétett nyilatkozat azt mondja, hogy a szocializmus - amelyet a Szovjetunióban valóra váltanak - az egyetlen kiút a nyomorból, éhínségből és a háborús veszélyből. "A kapitalistáknak fő a fejük, hogy megvalósul az ötéves terv. Tudják, hogy a kapitalista rendszer csődbe jutott és ezért a szocializmus győzelme a Szovjetunióban a szocializmus győzelmét jelenti világviszonylatban. ... A német proletariátus előtt ragyogó példa áll: a Szovjetunió. Ez a példa erős fegyver az összes országok kommunistáinak kezében, ez a példa lelkesít minden elnyomottat."/7/

Valamennyi ország kommunistái széles körben használták ki a Szovjetunió dolgozóinak lelkesítő példáját arra, hogy a dolgozó tömegeket a maguk oldalára vonják. 1932-ben a képviselőházi választások kampánya idején a HUMANITÉ híreket közölt a magnitogorszki kohóművek, a dnyeperi vizierőmű építkezéséről, és más gigászi iparvállalatokról, arról, hogy a Szovjetunióban felszámolták a munkanélküliséget, arról, mennyire emelkedett a szovjet munkások és parasztek jóléte és kulturális színvonala. Az ujság kiemelte, hogy csak a kommunisták azok, akiknél a szó és a tett egy, és felhívták a lakosságot, hogy szavazzanak a Francia Kommunista Párt jelöltjeire.

/6/ Rote Fahne, 1931.május 22.sz.

/7/ Rote Fahne, 1931.febr.13.sz.

Az ujság "A bolsevikok ígéretei és az ígérek teljesítése" c. cikkében ezeket írta: "Mi megmutatjuk nektek a harc útját Marx-Engels-Lenin forradalmi tanítása, Szovjetunióbeli testvérpártunk tapasztalatai alapján..." /8/

A kapitalista országok kommunista sajtója élesen visszautasította a munkásosztály ellenségeinek rágalmaival, amellyel beakarták feketíteni a szocialista építést. 1931. októberében a VORWARTS c. szociáldemokrata lap egy fehér-emigráns orosz menseviktől cikket közölt, amelyben az hamis számadatokkal és a tények elferdítésével azt bizonygatta, hogy a kohóipari ötéves terv csődöt mondott. A ROTE FAHNE azonnal egy oldalnyi adatot közölt, amellyel lerántotta a leplet a hazug rágalmazóról. /9/ A Nehézipari Népbiztosság hivatalos kimutatásából vett számadatok meggyőzően állították az olvasók elé, hogy a vasolvasztás terén a Szovjetunió már túlszárnyalta Belgium és Anglia termelését és hogy a szovjet acélipari termelés részaránya világviszonylatban az elmúlt két év alatt másfélszeresére nőtt.

Kiváló külföldi ujságírók és kommunista írók - köztük Henri Barbusse, Paul Vaillant-Couturier, Julius Fucik, Egon Erwin Kisch - meglátogatták az ötéves terv hatalmas alkotásait és beszámolták olvasóiknak a szocializmus építőinek hősi hétköznapjairól. Henri Barbusse kijelentette, hogy "a hatalmas szovjet építkezéseken megvalósított rendkívüli hőstettekről, a kicsiben és nagyban megmutatott valóban emberfeletti erőfeszítésekről hősköltevényeket lehetne írni." Paul Vaillant-Couturier a HUMANITÉ-ben karcolatsorozatot írt "Az ipar gigászairól". Julius Fucik a RUDÉ PRAVO-ban tudósításokat közölt az ötéves tervről és egy könyvet írt a Szovjetunióról, melynek a következő jellemző címet adta: "Egy ország, melyben a holnap már tegnappá vált." 1931-ben Wilhelm Pieckkel az élén ellátogatott az Uralba, az alsó és a középső Volga-vidékre, Észak-Kaukázusba, Üzbekisztánba és Turkméniába egy német kommunista ujságíróküldöttség; melynek tagjai között voltak a Rote Fahne, valamint a Hamburgban, Essenben, Düsseldorfban, Lipcsében és Drezdában kiadott kommunista lapok tudósítói.

A kommunista lapok nemcsak a TASZSZ sürgönyeit, tudósítóinak a Szovjetunióról szóló közleményeit és karcolatait hozták nyilvánosságra, hanem számos levelet közöltek a szovjet munkásoktól és munkásnőktől, kolhozparasztoktól és parasztasszonyoktól. A Szovjetunió számos nagy központjában a lapok szerkesztőségei a nemzetközi kapcsolatok lebonyolítására irodát állítottak fel, amelynek útján a szovjet és külföldi dolgozók élénk levelezést folytattak. A PRAVDA SZEVERA c. archangolszki lap keretében létesített iroda sokszáz egyéni és kollektív levelet kapott külföldről munkásoktól; az északi vidéken dolgozó szovjet munkások pedig beszámoltak az ötéves terv harcosainak életéről és munkájáról a külföldnek és ezeket a leveleket leközölték az USA, Anglia, Németország, Franciaország, Hollandia, Norvégia kommunista lapjai. A külföldi elvtársak így fordultak a PRAVDA SZEVERA olvasóihoz "Írjatok

/8/ Humanité, 1931. május 17. sz.

/9/ Lásd: Rote Fahne, 1931. november 1. sz.

nekünk életetekről, segísetek tapasztalataitokkal a burzsoá sajtó hazugságai elleni harcban" /10/. A NYIZSEGORODSZKAJA KOMMUNA című lap keretében működő külföldi kapcsolatok iródáján keresztül a Nyizsnyij-novgorodi vidék munkásai és kolhozistái leveleztek a Ford autógyár /USA/ munkásaival, a Szi-léziai és walesi bányászokkal, a hamburgi dokkmunkásokkal. A DER KÄMPFER c. kommunista lap munkáslevelezői barátilag kérték a szovjet munkáslevelezőket, hogy írjanak nekik minél többet. "Az ötéves terv minden győzelme - irták a munkáslevelezők - újabb fegyver a kezünkben, amellyel csapást mérhetünk az átkozott kapitalizmusra." /11/.

A kapitalista országok forradalmi munkásai a szovjet ötéves tervet saját szívügyüknek tekintették. Antonin Zápotocky, aki akkor a csehszlovákiai vörös szakszervezetek főtitkára volt, azt írta, hogy a Szovjetunióban folyó szocialisták építés "az egész világ munkásságának közös ügye" /12/. 1931.május elsején a proletár szolidaritás nemzetközi ünnepén Berlin kétszázezer munkása felvonult a kommunista párt zászlaja alatt. Transzparenszeket vittek a következő felirással: "A német forradalmi proletariátus üdvözli a Szovjetunió hősi proletariátusát!", "Az ötéves terv készíti elő az utat a világszocializmus felé". A Lustgarten téren Ernst Thälmann beszédet mondott: "Első üdvözlésünk - mondotta - a Szovjetunió testvéri munkásaihoz és parasztjaihoz szól." Harsány üdvözlés volt a válasz: "Eljen Moszkva!" New-Yorkban ezen a napon a kommunisták által vezetett felvonulásokon ötvenezer ember vett részt. A világháború volt résztvevőinek oszlopa felett lengő zászlón ez állt: "Le a Szovjetunió irányában tervezett intervenciósmesterkedésekkel!" Prágában a Május elsejei felvonulás résztvevőinek jelszava ez volt: "Az ötéves terv győzelme - a mi győzelmünk!" /13/

Országunk dolgozói a külföldi országok proletariátusának ilyen fellépéseiben annak megnyilvánulását látták, hogy a külföldi proletariátusnak forró szívügye a szocializmus győzelme. Ez arra buzdította őket, hogy fokozzák erőfeszítéseiket és még nagyobb kitartással küzdjék le az ötéves terv útjában álló óriási nehézségeket. Mind a nemzetközi munkásmozgalom tevékeny harcásaival való kapcsolat, mind a külföldi munkásdelegációkkal való találkozások, fontos szerepet játszottak a szovjet munkások internacionalista nevelésében, amelynek a Szovjetunió Kommunista Pártja mindig elsőrangú fontosságot tulajdonított. Az SZK/b/P XV. kongresszusa a Központi Bizottság beszámolójával kapcsolatos határozatában rámutatott: a munkának azon az alapon kell folynia, hogy a Központi Bizottság minden lehető módon erősítse a Szovjetunió munkásainak testvéri kapcsolatait a nyugateurópai államok munkásaival és az elnyomott országok dolgozó tömegeivel." /14/

/10/ A nemzetközi munkásmozgalom. A Szakszervezeti Internacionálé és a "Szovjetunió" Szakszervezetei Központi Tanácsának lapja. 1932.32.sz.

/11/ Nyizsegorodszkaja Kommuna, 1932.május 1.sz.

/12/ Nemzetközi Munkásmozgalom, 1931.11-12.sz.

/13/ Pravda, 1931.május 4.sz.

/14/ A SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. II.r.Bpest.1954.5o5.l.

Az országunk dolgozói és a kapitalista országok proletariátusa közötti kapcsolatok egyik leghathatósabb formája - akárcsak napjainkban - a Külföldi munkásdelegációk látogatása volt a Szovjetunióban. Ezeknek a delegációknak a száma egyre nőtt. 1931-ben a Május elsejei ünnepségre 205, az októberre 350 külföldi munkásdelegátus jött el, akik a földkerekség minden részének proletariátusát képviselték. 1929-1932-ben a Szovjetunióban Angliából, Ausztráliából, Ausztriából, Belgiumból, Bulgáriából, Csehszlovákiából, Dániából, az Egyesült Államokból, Egyiptomból, Esztországból, Franciaországból, Hollandiából, Írországból, Izlandból, Japánból, Jugoszláviából, Kanadából, Lengyelországból, Lettországból, Mongóliából, Németországból, Norvégiából, Spanyolországból, Svájcól, Svédországból, Görögországból és több más országból is jártak munkásküldöttségek.

A küldöttségek tagjai különböző pártok képviselőiből és pártönkivüliekből állottak.

Sok delegátus a burzsoá és szociáldemokrata sajtó befolyása révén előítélettel eltelve jött a Szovjetunióba, de amint megismerkedtek a szovjet munkásosztály életével és munkájával, gyökeresen megváltozott a Szovjetunióról vallott előbbi felfogásuk. Egy pártönkivüli francia vasutas, a Szovjetunióban tett utjáról mesélve bevallotta, hogy eddig szkeptikusan viseltetett a Szovjetunióval szemben. Amikor azonban saját szemével látta a szocializmus építését a Szovjetunióban és összehasonlította azzal, amit korábban olvasott, elmondta a francia dolgozóknak, hogy nem szabad hinni "a burzsoá sajtó rágalmazó meséinek". "Ami engem és elvtársaimat illeti, mi mindannak alapján, amit láttunk, kijelenthetjük; A Szovjethatalom mindent a dolgozóknak adott és ők meg fogják védeni vívmányaikat, sőt még gyarapítani fogják azokat" /15/.

A külföldi delegációk abból a pénzből utaztak a Szovjetunióba, amelyet a gyárak, üzemek, hajógyárak munkásai szerény fizetésükből tettek félre. "A munkások garasaiból ellátogató kiválasztott munkások felelősséggel tartoznak a munkásoknak - ilyen felelősségteljes emberekből kell állnia a munkásdelegációknak" - írta 1930-ban a Szovjetunió Barátai Nemzetközi Társaságának Bizottsága, amikor a Szovjetunió Szakszervezetei Központi Tanácsának meghívására felszólította az összes országok munkásait és munkásszervezeteit, hogy válasszanak és küldjenek delegációkat a nagy szocialista forradalom országába.

Bármilyen nagyok is voltak az anyagi nehézségek, könnyebben legyőzték, mint azokat a nehézségeket, amelyeket a burzsoá hatóságok, a vállalattulajdonosok, a szociáldemokrata vezetők, a reformista szakszervezetek főkolomposai a munkásdelegációkkal szemben állítottak, amikor a figyelmeztetéstől és a fenyegetésektől egészen a közvetlen terrorig minden eszközt sorompóba állítottak. 1929. októberében a francia kormány megtagadta a munkásküldötteknek az utlevél megadását a Szovjetunióba. Az HUMANITÉ ezt az önkényes esetet a közvélemény elé tárta,

amikor megírta, hogy a francia munkások utlevelének megtagadása újabb tánuság amellet, mennyire félnek a szocializmus ellenségei, nehogy a dolgozók megtudják az igazságot a Szovjetunióról. "Van-e jobb bizonyíték a jószándéku emberek számára, hogy mindaz, amit naponta a Szovjetunió ellen irnak - hazugság és rágalom!" /17/

Az 1929. novemberében Moszkvában látogató angol munkásküldöttség vezetője elmondta a szovjet sajtó tudósítójának: munkásgyűléseken akarták megvitatni azt a kérdést, hogy az angol proletariátus képviselőit elküldjék-e a Szovjetunióba. A trade-unionok vezetői meghusították ezt a kezdeményezést, a gyártulajdonosok pedig elbocsátással fenyegettek meg mindenkiket, aki el merészel utazni Szovjet-Oroszországba. A munkások azonban nemcsak kiválasztották küldötteiket és összegyűjtötték az utazási költséget, hanem még azt is elhatározták, hogy hetenként összeadják fizetésük egy részét a küldöttek családjának eltartására. /18/

1931-ben egy csehszlovákiai munkásküldöttség ment a Szovjetunióba. /A küldöttségben főképpen pártonkivüliek, a reformista szakszervezetek tagjai, szociáldemokrata nem-funkcionárius párttagok, és a nemzeti szocialista párt tagjai vettek részt/. Amikor az utazásról visszatértek, munkaadók elbocsátották és pártjukból kizárták őket. A munkásküldötteket azonban még ez sem ijesztette meg. A Szovjetunióban látottak sok tekintetben kinyitották szemüket. A delegátusok nyilatkozatukban a következőket írták: "Megigérjük, hogy minden üldöztetés ellenére is mindig és mindenütt csak az igazat fogjuk mondani a Szovjetunióról és erőinkhez mérten megszervezzük a Szovjetunió védelmét" /19/.

A szocialista pártok jobboldali vezetőit megrémítette és felühitette a munkásdelegációk látogatása a Szovjetunióban, annál is inkább, mert a küldöttségek résztvevői, miután megismerték a szovjet dolgozók életét és munka közben látták a SZKP politikáját szembeállították azt a burzsoáziával együttműködő szociáldemokrata vezetők politikájával. Jellemző, hogy a csehszlovák munkásdelegációnak a munkássajtóban megjelent nyilatkozatából a cenzura kitörölte a következő szavakat: "A delegáció újból és újból meggyőződött arról, mennyire eltérőek a burzsoáziával való együttműködés taktikájának és a forradalmi harc taktikájának eredményei... A szocialista pártok politikájának eredménye válság, éhínség és munkanélküliség, terror és véreskezü megtorlás a munkásosztály ellen. Az SZKP forradalmi taktikájának eredményei: a termelés óriási, tervszerű emelkedése és a városi és falusi dolgozó tömegek jólétének emelkedése. A proletariátusnak, mint osztálynak, az öntevékenysége a cári Oroszországot a népek börtönéből a szabad népek szocialista szövetségévé tette." /20/.

/17/ Humanité, 1929. november 1.sz.

/18/ Lásd: Trud, 1929. november 10.

/19/ Nemzetközi Munkásmozgalom, 1931. 9.sz.

/20/ Nemzetközi Munkásmozgalom, 1931. 35.sz.

A fasiszmus uralma alatt nyögő országok munkásai számára nagy kockázattal jártak a Szovjetunióban tett látogatások. 1931-ben a rendőrség letartóztatta és börtönbe vetette a Szovjetunióban látogatást tett lódzi munkásokat. 1932-ben a lengyel dolgozók egy újabb delegációt küldtek a Szovjetunióba. /Mind-en küldött önállóan és illegálisan ment a Szovjetunióba, hogy ezzel kijátssza a rendőrség éberségét./ A szovjet munkás-osztály életével való megismerkedés után a lengyel proletárok kijelentették: "1920 nem ismétlődik meg és nem is ismétlődhetik meg, mert a lengyel munkás tudja, hol vannak a barátai és hol az ellenségei."/21/.

1931. szeptember 22.-én a VORWÄRTS-ben megjelent a német szociáldemokrata vezetőség határozata, amely kizárás terhé mellett eltiltotta a szociáldemokrata munkásoknak a Szovjetunióba való utazást. Ennek ellenére a határozat kiadása után egy hónappal a németországi nagyvállalatok munkásai közül választott delegációban, amely az októberi ünnepségre a Szovjetunióba utazott, 60 szociáldemokrata volt, akik még August Bebel idején léptek be a pártba.

Az élenjáró német munkásokat a fasiszta terror sem tudta visszatartani: 1932-ben az öreg fémmunkás egy gyűlésen beszámolt a Szovjetunióban tett látogatásáról és amikor éjszaka hazafelé tartott, hitlerista terrorlegények támadtak rá és több késszurással megsebesítették. A fémmunkás sebeiből való felgyógyulása után ezeket írta szovjet barátainak: "Mint láthatjátok, a német fasiszták nem szeretik, ha a munkások megtudják az igazságot a Szovjetunióról. Én még több más gyűlésen is felszóltam. Nem sikerült engem - a szovjet élet szemtanuját - megfélemlíteniük és a szájamra lakatot tenniük."/22/

A szovjet állami, párt- és szakszervezeti funkcionáriusok, gazdasági vezetők, munkások, kolhozisták, mérnökök, orvosok, pedagógusok forradalmi kötelességüknek tartották, hogy beszámoljanak a külföldi delegátusoknak a szocialista építésben végzett munkájukról. Arról a jellemző vonásról, ahogyan a szovjet emberek a külföldi munkásdelegációkat fogadták, I.V. Sztálin már a XIV. pártkongresszuson megemlékezett: "Felfigyeltek-e arra, hogy elvtársaink, a kormányzat különféle területeinek vezetői, nemcsak tájékoztatták a munkásküldöttségeket, hanem valósággal beszámoltak ezeknek a küldöttségeknek?" Ennek az a magyarázata, hogy a munkásdelegációk "az-ő szemükben azt a baráti, testvéri ellenőrzést személyesítették meg, amelyet a Nyugat munkásosztálya építésünk, munkásállamunk felett gyakorol."/23/

Az 1931. május elsejére a Szovjetunióba érkezett külföldi munkásdelegációkat a Szovjetunió Tervhivatalának vezetőit fogadták. Részletes beszámolót tartottak a küldötteknek az öt-éves tervről, arról, hogy mi az öt éves tervek jelentősége az ország szocialista átalakítása szempontjából és milyenek tel-

---

/21/ U.o. 1932.44.sz.

/22/ U.o. 1932.23-24.sz.

/23/ Sztálin művei, 7.köt. 301,302,1.

jesítésének menete. Ezután több óráig tartó eszmecsere következett. A Tervhivatal munkatársai kimerítően válaszoltak a vendégek kérdéseire. Befejezésül a Népbiztosok Tanácsának helyettes elnöke és a Szovjetunió Tervhivatalának elnöke. V.V. Kujbisev szólt a külföldi elvtársakhoz. Ugyanebben az évben az Októberi Forradalom évfordulójának ünnepére 25 országból érkeztek munkásdelegációk. A világ munkásosztályának küldöttei tiszteletére Moszkvában diszülést rendezett a Szakszervezeti Internacionálé Végrehajtóbizottsága, a Szovjetunió Szakszervezetei Központi Bizottságának Elnöksége, a területi és városi szakszervezeti tanácsok részvételével. A külföldi delegációk résztvevőit a Szovjetunió szakszervezeteinek nevében N.M.Svernyik üdvözölte. "Osztálytestvérreinknek, külföldi munkáselvtársainknak hazánkba való látogatását - mondotta N.M.Svernyik - úgy tekintjük, hogy meg akarnak bizonyosodni, mennyiben teljesítette a Szovjetunió proletariátusa a szocialista építés nagyszerű feladatait, amelyeket a nemzetközi proletariátus az Októberi Forradalom során rákibizott" /24/. Ezután N.M.Svernyik válaszolt a delegátusok által feltett kérdésekre. 1932. májusában 186 külföldi munkásdelegátus találkozott a moszkvai Kreml Andrejev-termében a Szovjetállam és a Kommunista Párt kiemelkedő funkcionáriusai-val.

A szovjetemberek elmondták a nyugati munkásosztály küldötteinek az ipari, kolhoz- és kulturális építés terveinek teljesítésében elért eredményeiket és sikereiket, de nem hallgatták el a szocializmus felé vezető uton előttük álló, leküzdésre váró nehézségeket sem. "Semmit sem hallgatnak el! - mondotta Julius Fucik, amikor beszámolt a csehszlovák munkásdelegáció keretében a Szovjetunióban tett látogatásáról. - Még sok fogyatékoság van náluk, de mindenre ez a válasz: meglesz! Ezt mondják és rámutatnak arra, hogy sok minden nem volt meg régebben és ma már megvan" /25/.

1930 őszén egy németországi, franciaországi, angliai, amerikai, bulgáriai, csehszlovákiai, jugoszláviai, törökországi és irországi munkásokból álló delegáció hosszabb látogatást tett a Szovjetunióban. Ellátogattak Sajtiba, a Donmenti-Rosztovba, Novorosszijszkba, Tuapszebe, Szocsiba, Szuhumiba, Batura, Tifliszbe, Bakuba, leszálltak a bányákba, megtekintették az ásványolajgyárakat, a kőolajtelepeket, a rosztovi mezőgazdasági gépgyárat, a cementgyárakat, a zemo-avcsali vízierőművet /ZAGESZ/, szovhozokat, teaültetvényeket, tea- és dohánygyárakat, munkásklubokat, szanatoriumokat, munkáslakásokat és legényszállásokat látogattak meg, beszélgettek munkásokkal, feleségeikkel, a Vörös Hadsereg tagjaival, tisztviselőkkel, különböző szovjetemberek százaival. A küldöttek kiemelték hogy "a nemzetközi proletárszolidaritás milyen harcosszelleme hatja át" a szovjet munkásosztályt, és felhívták a munkásosztályt, hogy védje meg a Szovjetuniót: "Örömmel mondhatjuk az egész világ dolgozóinak, - írták nyilatkozatukban - hogy saját szemünkkel láttuk, hogyan építi a Szovjetunió proletariátusa a szocializmust. Láttuk a csodás új gyárépülete-

/24/ Nemzetközi Munkásmozgalom, 1931. 33.szám.

/25/ Idézve a Novij Mir folyóiratból, 1948.7.sz.265.l.

ket, a vállalatok nagyszerű felzerelését, a gyönyörű munkáslakásokat, a nagyszerűen berendezett üdülőket és szanatoriumokat, a virágzó kolhozmozgásokat - és mindezt a munkások és parasztok saját kezükkel teremtték, mindez a munkásoké és parasztoké. Mindez záloga az emberiség igazi anyagi és kulturális felvirágzásának"/26/

A burzsoá ideológusok hosszú évtizedeken keresztül azt hajtogatták és hajtogatták ma is, hogy a munkásosztály csak rombolni tud, nem építeni. A Szovjetunióban végrehajtott nagyszerű átalakulás a nemzetközi proletariátus szemeláttára megcáfolta azt a hülyeséget, amelyet a kapitalisták a munkásosztályra szórtak. Az ötéves terv sikerei szembeszökő módon megmutatták, hogy a munkásosztály nemcsak a régit tudja lerombolni, hanem az újat nagyszerűen fel is tudja építeni. A külföldi delegátusok a töke uralmát megsemmisítő és az új szocialista társadalmat sikerrel építő szovjet dolgozók erejébe vetett kimeríthetetlen hittel jelentették ki, hogy a szovjet munkásosztálynak "nemcsak arra van képessége és energiája, hogy a burzsoáziánál nem rosszabbul vezesse az ipart, hanem arra is, hogy a valaha is létezett civilizációk közül a legmagasabb színvonalú civilizációt is felépítse."/27/

A Szovjetállamban a munkásdelegátusok az ország sok kiemelkedő emberével ismerkedtek meg, akik a proletariátus és a dolgozó parasztság köréből kerültek ki, és akiket erős kötelékek fűztek a népi tömegekhez. A külföldi elvtársak elámultak, hogy a Szovjetunióban az emberek nem származásuk vagy vagyonuk révén válnak híressé - mint a kapitalista világban - hanem kizárólag munkahőstetteik révén. A Szovjetunióba látogató svéd munkások nyilatkozatukban kiemelték, hogy egyszerű szovjet munkásokat vonnak be vezető állami funkciókba: "Artyemovszkban, Mariupolban egyebek között láttuk, amint a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságának tagjai közvetlenül a termelésben dolgoztak." /28/. Egy 1929-ben a Szovjetunióba látogató angol munkásküldöttség kijelentette: "A Szovjetunióban egészen más a légkör, mint Angliában, ahol minden hétköznapi apróság arra emlékezteti a munkást, hogy az alárendelt osztályhoz tartozik. Itt, a Szovjetunióban azonban rögtön szembeszökik, hogy az ország gazdái - a munkások". /29/

Az ötéves terv végén a Szovjetunióba látogató munkásdelegátusokat meglepte, hogy nincs munkanélküliség - ez a rákfene, amely a kapitalizmus állandó kísérőjelensége, a burzsoá országok munkásosztályát régóta sanyargató társadalmi mérték.

/26/ Trud, 1930. október 8. sz.

/27/ Nemzetközi Munkásmozgalom, 1929. 45-46. sz.

/28/ A Szovjetunió proletariátusának vendégei, M. 1932. 263. l.
/oroszul/

/29/ Nemzetközi Munkásmozgalom, 1929. 45-46. sz.

kesevéssel állapították meg, hogy a Szovjetországban az egész munkaképes lakosság alkotó, építő munkát folytat, és hogy az ipari és kulturális építés napról-napra egyre jobban gyarapszik ennél az óriási országnak mind központi, mind határmenti vidékein.

A külföldi munkások figyelmét különösen olyan tények ragadták meg, mint a díjtalan oktatás, a díjtalan orvosi ellátás, a munkavédelem és a munkás egészségének védelme. Csodálkozással állapították meg, hogy az új gyárépületekben tágas, világos üzemi helyiségek vannak, amelyek a legmodernebb technikai felszereléssel vannak ellátva. Ez megkönnyíti és igen termelékenyvé teszi a munkások által végzett munkát. Milyen szembeeszkő ellentét egy kapitalista gyárral összehasonlítva! A csehszlovák munkások kijelentették, hogy "a Szovjetunióban a termelést nem azért gépesítik, hogy fokozzák az élő munkáerő kizsákmányolását, hanem ez a munkások érdekében történik. A kimerítő és az egészségre káros fizikai munkát gépek munkája váltotta fel." /30/

A külföldi proletárok büszkék voltak erre a munkásosztályra, az új emberekre, akik a történelmi jelentőségű szocialista átalakulások folyamán formálódtak. Az osztrák szociáldemokrata párt tagjaiból álló munkáscsoport, amely 1931. májusában járt a Szovjetunióban, ezeket írta: "A világ egyetlen országában sem szentülnek olyan nagy figyelmet a tömegek nevelésének, mint itt..." És meg kell mondanunk, hogy ennek a munkának a sikere már most is bő kárpótlás az áldozatok tömegéért, azért a vér- és könnyáradatért, a nélkülözésekért és fáradozásokért, amelyet ez a hősi nép a legnagyobb forradalom során elviselt." /31/

A munkásküldöttségek tagjai hazájukba való visszatértükkor a Szovjetunió cselekvő barátaivá váltak. Sok gyárba hívták meg őket és a legkülönbözőbb kérdéseket szegezték nekik. Az illető gyárak munkásai a legkisebb részleteket is még akarták tudni az épülő szocializmus országának életéről. A Szovjetunióban folyó szocialista építés győzelmeit saját szemükkel látott delegátusok elbeszélései sokezer munkás osztályöntudatát emelték.

A Szovjetunióról beszéltek Nyugaton azok a külföldi tengerészek is, akik a szovjet kikötőkben jártak. A szovjet dolgozók a kikötőkben nagy örömmel fogadták őket, megismertették őket a munkásosztály munkájával és mindennapi életével, az öt éves terv jelentőségével és teljesítésének menetével. Leningrádban, Arhangelszkben, Murmanszkban, Vlagyivosztokban, Ogyeszszában, Nyikolajevben, Mariupolban, Novorosszijszkban, Potiban és Batumban nemzetközi tengerész-klubok működtek. Ezekben a klubokban egyedül 1928-ban 119.600 külföldi tengerész fordult meg, akik ellátogattak az olvasótermekbe, előadásokat hallgattak, filmeket néztek és kirándulásokat tettek. /32/

/30/ Nemzetközi Munkásmozgalom, 1931. 35.sz.

/31/ Rote Fahne, -/Bécs/ 1931.máj.9.sz.

/32/ Lásd, Nemzetközi Munkásmozgalom, 1929. 49-50.sz.

A kapitalista országok dolgozó ezenkívül a szovjet iparban dolgozó külföldi munkások és szakemberek levelei és elbeszélései útján jutottak értesülésekhez a Szovjetunióról. /Ilyen munkások és szakemberek 4.500-an dolgoztak 1930-ban a Szovjetunióban /33//. A Szovjetunióban dolgozó külföldi munkások között /sok ilyen munkást azok a cégek küldtek, melyek felszerelést szállítottak az új gyárakhoz/ voltak apolitikus emberek is, akik igyekeztek, hogy semmiben se vegyenek részt, és kizárólag csak a szűk termelési kérdések és a fizetés érdekelte őket. Voltak közöttük olyanok is, akiket átítatott a kapitalizmus szelleme. A külföldi munkások zöme lelkiismeretesen dolgozott iparunkban, és arra törekedett, hogy kicsérélje műszaki tapasztalatait, semmiben sem maradjon el a szovjet elvtársak mögött, és hogy a maga részéről hozzájáruljon a szocializmus építéséhez. Ezek a munkások barátaikhoz és rokonaikhoz írt leveleikben bosszankodással bélyeggették meg a kapitalistáknak a Szovjetunióra szórt rágalmait. Amikor az amerikai-angol és egyéb monopoliümök sajtója, amelyet aggodalomba ejtettek a Szovjetunióban folyó iparosítás sikerei, olyan aljas hazugságokat kezdett terjeszteni, hogy a Szovjetunióban kényszermunkát alkalmaznak, a nyizsnij-novgorodi /gorkij-i/ épülő autógyár 77 amerikai munkása nyilatkozatában kijelentette, hogy: "A "kényszer"-munkáról terjesztett hazugságra részünkről a legjobb válasz az, hogy sokan azzal a kérelemmel fordultunk a szovjet kormányhoz, hogy örökre itt maradhassunk proletár hazánkban". A moszkvai villamosági gyárban dolgozó 44 német munkás ugyanakkor felhívást intézett a kapitalista országok proletariátusához és felszólította őket, hogy alakítsanak olyan harci bizottságokat, amelyek szembeszállnak a Szovjetunióra szórt rágalmakkal. "Szálljatok sikra azért - írták a munkások - hogy az angol, francia, német és amerikai munkások a kapitalisták rágalmazó szovjetellenes sajtóhadjáratára válaszképpen indítsanak kampányt azért, hogy vizsgálják meg a munkafeltételeket valamennyi tőkés országban és azok gyarmatain, ahol valóban rabszolgaság uralkodik." /34/

A Szovjetunió és a kapitalista országok proletariátusa közötti kapcsolatok egyik formája az volt, hogy a szovjet gyárak kollektívái és a külföldi vállalatok élénjáró munkásai forradalmi munkaversenyre kötöttek szerződést.

1930. februárjában Németország Kommunista Pártjának Központi Bizottsága az SZK/b/P Ural-területi bizottsága útján levelet intézett az urali munkásokhoz, ahol az öt éves terv értelmében óriási iparvállalatokat építettek. A német kommunisták felhívták az urali munkásokat, "háladjanak az élen a szocialista építésben és ne csak teljesítsék, hanem teljesítsék túl az ipari tervet." Az SZK/b/P urali területi bizottsága válaszképpen ezeket írta a Németországi Kommunista Párt Központi Bizottságának: "Biztosítunk benneteket, hogy minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy az öt éves tervet négy év alatt maradéktalanul teljesítsük. Felhívásokat az Ural munkásosztálya

/33/ Lásd, Nemzetközi Munkásmozgalom, 1930.32.sz.

/34/ Trud, 1931. febr.21.sz.

mint harci társaktól származó testvéri felhívást veszi, amely emlékeztet bennünket a nemzetközi proletariátussal szemben fennálló kötelezettségeinkre. Az Ural a Németországi Kommunista Párt Központi Bizottságán keresztül versenyre hívja ki a ruhrvidéki pártszervezetet azzal a feltétellel, hogy alakítsanak új pártsejteket, vonják be a forradalmi szakszervezeti ellenzékbe a széles munkástömegeket, erősítsék meg a proletariátus antifasiszta szervezeteit, magyarázzák meg a háboru veszélyét, tisztítsák meg soraikat a megalkuvóktól és vezessék a ruhrvidéki munkástömegek valamennyi akcióját a kapitalizmus elleni harcban." /35/

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt a harkövi elektromechanikai gyár a német AEG monopóliumhoz tartozott. Az első öt éves terv elején a gyár munkásai kapcsolatot létesítettek az AEG-Treptow gyár munkásaival. Az AEG-Treptow gyár forradalmi szakszervezeti ellenzéke által összehívott gyűlésen meghallgatták egy Szovjetunióban járt delegátus beszámolóját; megvitatták a harkövi munkások levelét és választ küldtek rá. Mint a Rote Fahne írja, a válaszban többek között ez állt: "Az AEG-Treptow gyár munkásai és munkásnői a harkövi volt AEG gyár munkásainak forró proletár üdvözlétüket küldik. Kötelezzük magunkat, hogy támogatjuk és erősítjük a szocializmus építését azzal, hogy minden erőnket mozgósítjuk a Szovjetunió védelmére." /36/ A Krasznoj Treugolnyik leningrádi gyár kollektívája, amely levelezésben állt a németországi nagy Leuna vegyészeti gyár munkásaival, megígérte a külföldi élvtársaknak, hogy négy év alatt teljesíti az öt éves tervet. A Leuna élenjáró munkásai a maguk részéről viszont a következő kötelezettségeket vállalták: A gazdasági követelésekért folytatott harc aktivizálása mellett, minden eszközzel fokozzák a háboruellenes kampányt és leleplezik a világ-burzsoázia hadivegyészeti készülődéseit egy imperialista háborúra; a Leuna gyárban háboruellenes bizottságot alakítanak. Rendszeresen terjesztik a marxista-leninista tanítást a munkások és feleségeik között, főképpen önképzőkörök létrehozása útján; fokozzák a munkások között a szovjet öt éves terv propagálását; népszerűsítik azt az eszmét, hogy nemzetközi proletár-kölcsönt gyűjtsenek a Szovjetunióban folyó szocialista építés megsegítésére. /37/

Sok ékesszóló bizonyosság van arra, milyen lankadatlan figyelemmel adóztak a kapitalista országokban élő élenjáró proletár rétegek a szovjet munkásoknak az öt éves terv teljesítésére irányuló harca iránt. Így Wedding /Berlin forradalmi hagyományairól híres proletárnegyede/ munkásai a magnitogorszki kohómű építőinek harci vörös zászlót küldtek, amely mint mondták "mindnyájunkat tömörít a proletariátus világgyőzelmének hite köré." /38/ A hamburgi munkások 1931-ben vörös zászlót küldtek a 2.sz. Óragyár kollektívájának, kérve, hogy azt

/35/ Trud, 1930. febr.9.sz.

/36/ Trud, 1930. jun.23.sz.

/37/ Lásd: Nemzetközi Munkásmozgalom, 1929. 47-48.sz.

/38/ A Magnitogorszki Munkás, 1931. jan.6.sz.

a legkiválóbb rohambrigádnak nyujtsák át. Ugyanakkor az osztrák proletariátus delegátusai is vittek magukkal egy vörös zászlót Moszkvába, hogy átadják ama üzem élmunkásainak, amely a legkorábban és a legjobban teljesíti az ötéves terv 1931. negyedik negyedére eső hányadát.

A világ proletariátusának szocialista hazája, élmunkás brigádja iránti viszonyát legjobban az a vonás jellemzi, hogy nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is elő akarták segíteni az ötéves terv teljesítését. Akkor, amikor a legvadabb gazdasági válság dult, amikor napról-napra fokozódott a tömeges munkanélküliség és rohamosan csökkent a dolgozók munkabérének értéke, amikor a munkáscsaládokat napról-napra különösen sajnargatta az aggodalom, hogy mit hoz a holnap, sok proletár szükös garasait rakosgatta, hogy testvéri segítséget nyujtson a szocializmust építő munkásállamnak.

1930. januárjában a moszkvai ujságokban megjelent egy losangelesi amerikai munkásasszony levele. Levelével együtt 100 dollárt küldött a Szovjetállam szükségleteire. Levelében a Szovjetuniót "a munkásosztály támaszának, az átkozott rabszolgaság harapófogójában élő és nyomorgó emberek nagyszerű reményének" nevezte és így folytatta: "Sajnos csak ennyi tellett tőlem, én mosónő vagyok... és ennyit sikerült összegyűjtenem testvéreim, a Szovjetunió munkásai számára." /39/ Egy fiatal pártönkivüli bélga irodai alkalmazott 50 frankot küldött az Oszoaviahimnak. "Tudom - irta - hogy 50 frank nem sok. De egy Nyugat-Európában élő proletár számára, akinek ma még van munkája, de holnap már munkanélkülivé válhat, ez mindenestire áldozat - olyan áldozat, amelyet szivesörömet hozok, mert szilárd meggyőződésem, hogy csak a Szovjetunióval szövetségben tudjuk megsemmisíteni a kizsákmányoló kapitalizmust és kivívni a szabadságot". /40/

1929. szeptemberében Philadelphiából egy hajó futott be Novorosszijszkba az épülő sztalingrádi traktorgyár számára az USA-ban megrendelt gépekkel. A gépeket berakó amerikai kikötőmunkások kijelentették, hogy addig nem hagyják el a kikötőt, amíg az egész munkát nem végzik el. Segíteni kell - mondták - az orosz munkásoknak, hogy mielőbb befejezhesék a traktorgyár építését. Az 1932. május elsőjére a Szovjetunióba érkezett angol munkások a Krašnij Putyilovec gyár munkásainak ajándékkul egy műszeres ládát adtak; a svéd munkások delegátusa pedig saját találmányát nyujtotta át, egy vasuti váltók átállítására szolgáló automatikus szerkezetet. /41/ A nemzetközi munkássegély /Mezsrábpom/ Központi Bizottsága gyűjtést rendezett, hogy 40 traktort vásároljanak a Szovjetunió számára. Az országunk népgazdaságába befektetett sokmilliárdnyi összeg mellett, néhány tucat traktor vagy egy műszeres láda természetesen nem bírt gazdasági jelentőséggel, de rendkívül drága ajándékot jelentett a szocializmus építőinek, mert kifejezésre jutott benne a nemzetközi proletariátus testvéri szolidaritása.

/39/ Pravda, 1930. febr. 22. sz.

/40/ Nemzetközi Munkásmozgalom, 1931. 19. sz.

/41/ Lásd, Nemzetközi Munkásmozgalom, 1932. 15. sz.

A kapitalista országok élenjáró munkásai úgy akartak segítséget nyújtani a Szovjetuniónak, hogy átadják műszaki tapasztalataikat a szovjet barátoknak.

Igy Berlinben néhány építőmunkás, darugépész, fémszerkezeti technikus és mérnök "rohambrigád" alakított és azt a célt tűzte maga elé, hogy átadja a szovjet építőknak hasznos tapasztalatait. A brigád tagjainak levelét közölte az Uralban megjelenő OPIT SZTROJKI /Az építés tapasztalata/ c. folyóirat. A berlini brigád egyik levelében azt írta, miként védhetik meg a rozsdától a falakba beépített vasgerendákat, a másikon leírtak egy szerkezetet, amellyel az építőanyagot nagy magasságra lehet juttatni, egy harmadikban elmondták földalatti építményeik kapcsán szerzett tapasztalataikat, egy negyedikben átadták tapasztalataikat a polgári építkezés tipizálásával és standardizálásával kapcsolatban, stb. /42/.

Jellemző az a jegyzet, amelyet egy kőműves csatolt leveléhez és amelyben szovjet szaktársainak leírta tapasztalatait a falrakás legjobb módszereiről és a belső és külső levakolás különböző eljárásairól: "Mi fel tudnánk emelni a termelékenységet - írta - de kérdézem, kiért tennénk? A vállalkozó ördögében - soha! Ha tudnánk, hogy ez a nép hasznát gyarapítja... /43/

Az a segítőkészség, amellyel a kapitalista országok munkásai a szovjet munkások segítségére siếttek, az a szeretet, amelyet a külföldi dolgozók a Szovjetunió iránt tanúsítottak, a szocializmus győzelmébe vetett bizálmuk, készségük, hogy védjék a szocialista hazájukat, magától értetődően még fokozták a Szovjetunió dolgozóinak harcát az ötéves terv győzelméért. Ugyanakkor a szovjet nép sikerei lelkesítették a világ proletariátusát, gyarapították a Szovjetunió barátainak sorait, emelték az elnyomottak és kizsákmányoltak öntudatát és harcra buzdították őket elnyomóik ellen, felszabadulásukért.

.....

/42/ Lásd: Uráli munkás, 1932. július 29.sz.

/43/ Opit Sztrojki, 1932.7.sz.

MAJOROV Sz.M.:

A szovjet kormány harca 1917 végén az általános demokratikus békéért.

/Voproszi Isztorii, 1954. 8.sz./

Az orosz cárizmus megdöntése nem változtatta meg az első világháború imperialista jellegét. Az imperialisták mindkét oldalon tovább folytatták a világmészárlást, amely mesés módon gazdagította őket. Az Ideiglenes Kormány a tőkés és földesurak érdekeinek védelmében a "háború a végső győzelemig" imperialista politikáját folytatta. Ezt a politikát támogatták az eszerek és a mensevikek kispolgári pártjai.

A bolsevikok pártja volt az egyetlen, amely következetes, végsőig menő harcot folytatott az imperialista háború ellen, az igazságos, demokratikus békéért. A bolsevik párt feltárta a háborút előidéző okokat, a háború szitójáról, - valamennyi ország imperialistáiról - letépte az álarcot, leleplezte a II. Internacionálé vezetőinek, a mensevikeknek és az eszereknek az árulását. A bolsevikok a békéért folyó harcot a proletárforradalom győzelméért vívott harccal kötötték össze és ezzel rámutattak a demokratikus békéhez vezető egyedül helyes utra.

"A háborút - írta V.I.Lenin 1917. áprilisában - nem a rabló kapitalisták rosszakarata idézte elő, bár csakis az ő érdekükben folyik; csakis őket gazdagítja. A háborút a világtőke fél-évszázados fejlődése, a világtőke milliárd meg milliárd kapcsolata és összefüggése hozta létre. Nem lehet kiugrani az imperialista háborúból, nem lehet demokratikus, erőszak nélküli békét elérni, ha nem döntjük meg a tőke uralmát, ha az államháatalon nem megy át egy másik osztály, a proletariátus kezébe." /1/.

A demokratikus béke bolsevik programja megfelelt a legszélesebb népi tömegek alapvető érdekeinek. Az imperialista háború végeláthatatlan szenvedéseket zúdított a dolgozókra. Az emberek millióit szakították el a termelőmunkától és arra kényszerítették őket, hogy a néptől idegen érdekekért hullassák véréüket a fronton. Az emberek milliói éhínségben és nélkülözésben tengődtek a hátszágban. A hosszú, vérös háború által elgyötört dolgozó tömegek a békére sóvárogtak. A háború vagy béke kérdése a legidősebb, a legégetőbb kérdés volt, amely a nép legszélesebb tömegeinek lelkében forrongott. Minél tovább tartott a háború, a dolgozók tömegei a fronton és a hátszágban mind jobban meggyőződtek arról, hogy ebben a kérdésben csak a bolsevikok folytatnak igazságos politikát. Az imperialista háborút támogató eszerek és mensevikek elvesztették a tö-

megek bizalmát. A munkásosztály, a parasztság széles tömegei, a frontkatonák és a hátdországi alakulatok átálltak a bolsevikok oldalára és mind határozottabban és tevékenyebben támogatták politikájukat.

A katonatömegek forradalmasítása gyors ütemben haladt előre. 1917. október-novemberében a hadsereg felé a bolsevikok oldalán állt. A katonák gyűlések egész sorozatán követelték, hogy adják át a hatalmat a szovjeteknek és haladéktalanul tegyenek lépéseket az igazságos, demokratikus béke megkötésére. A Nyugati Front vezérkarának főszállásmestere "A Nyugati Front választott csapatszervezeteinek október 1-30. közötti tevékenységéről szóló beszámolójában" közölte annak a határozatnak a szövegét, amelyet a nyugati fronton álló 35. hadtest hadtesthadosztály- és ezredbizottságai hoztak. Ebben az állt, hogy "A koalíciós kormány, - amelyet Kerenszkij olyanokból állított össze, akik lepaktálnak a burzsoáziával és tudatosan vagy öntudatlanul elárulják a forradalmat - képtelen megvalósítani azt, amit a forradalomtól vártunk, aminek diádala elsősorban az átkozott mézszárlás végetvetését jelenti. Mi, a 35. hadtest kongresszusának tagjai megvitattuk ezt a kérdést és azt követeljük a Munkás-, Katona- és Parasztküldöttek Tanácsainak október 20.-ra kitűzött Összoroszországi Kongresszusától, hogy vegye kezébe a hatalmat, hozza nyilvánosságra a szövetséges kormányok közötti titkos megállapodásokat, haladéktalanul közölje a demokratikus békefeltételeket és az összes frontokon haladéktalanul kössön fegyverszünetet." /2/

Az Ideiglenes Kormány északi frontjának biztosa október 22.-én a következőket írta a hadügyminiszternek: "A bolsevizmus eszméi sikert érnek el... a békevágy uralkodik, békevágyal van megfertőzve a tömegek lelke". /3/

A Főhadiszállás katona-politikai osztálya 1917. októberében a következőket állapította meg: "Az egész hadsereg hangulatában a háború haladéktalan befejezése és a békekötés iránti vágy uralkodó elem." /4/.

A békéért folytatott harc bolsevik programját a hátdországi hadtestparancsnokságok katonatömegei aktívan támogatták. A boriszoglebszki katonák és munkások október 24.-én összeült háromezer főnyi gyűlése ezeket írta határozatában: "Bizunk abban, hogy a szovjetek köré - mint a nap köré - tömörül a forradalmi demokrácia, amely véget vet a világburzsoázia által felidézett testvérgyilkos háborúnak." /5/ A-251.tartalékos gyalogezred 2.századának közgyűlése kijelentette, hogy "csak a Szovjetek által választott kormány képes felszámolni a már negyedik télen át húzódó világmészárlást és tud becsületes demokratikus békét kötni annexió és hadisarc nélkül, a népek önrendelkezési joga alapján" /6/.

2/ Központi Állami Hadtörténeti Levéltár /CGVIA/.f.2048.op.1. d.1123.1.248.

3/ A Polgárháború Történetének Levéltára /IGV/.d.21.1.421.

4/ CGVIA f.2005.d.105.1.49.

5/ "Rabocsij i Szoldat", 1917.október 27 /november 9./ sz.

6/ "Gyerevenszkaja Pravda", 1917.október 24.sz.

A külföldi imperialisták mindent megtettek annak érdekében, hogy elfojtsák az orosz forradalmat és Oroszországot gyarmati-sorba taszítsák. Az Októberi Forradalom előestéjén az antant-hatalmak tárgyalásokat folytattak a kulisszák mögött az osztrák-német blokk országaival, hogy országunk és népeink rovására különbékét kössenek.

Az oroszországi munkások és parasztok forradalmi cselekményei felborították az imperialistákkal kötendő különbéke tervét. I.V.Sztálin erről a következőket mondta: "Ilyen béke alapján az imperialisták valóban megghiusithatták volna az orosz és - lehetséges - a nemzetközi forradalom ügyét. Az Októberi Forradalom azonban éppen jókor jött. Az Októberi Forradalom a béke ügyét a saját kezébe vette, kiűtötte a nemzetközi imperializmus kezéből a legveszedelmesebb fegyvert és ezzel halálos veszedelemtől óvta meg a forradalmat."/7/

+ + +

A szovjet szocialista állam már fennállása első napjától fogva a világbékéért való következetes és határozott harc zászlóvivője volt. 1917. október 25.-én /november 7/ reggel, amikor Petrográd utcáin még folyt a fegyveres harc, a Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Szovjetje mellett működő Forradalmi Katonai Bizottság kijelentette: "Az ügy, amelyért a nép harcolt: a demokratikus béke haladéktalan felajánlása, a földesuri földtulajdon megszüntetése, a termelés munkásellenőrzése, Szovjet kormány alakítása - biztosítva van."/8/.

Ez a nyilatkozat a béke után sóvárgó munkások, parasztok, katonák és családjai tizmillióinak hő vágyát juttatta kifejezésre.

Az első dekrétum, amelyet a Szovjetek Kongresszusa 1917. október 26.-án /november 8./ éjszaka hozott, Lenin béke dekrétumának javaslata volt.

Ez a történelmi dokumentum a munkások és parasztok szocialista államának /amely az egész világon az első volt a maga nemében/ külpolitikai programját alkotta." A Munkás- és Parasztkormány - szólt a dekrétum -, melyet az október 24-25.-i forradalom hozott létre, s amely a Munkás-, Katona- és Parasztküldöttek Szovjetjeire támaszkodik, valamennyi hadviselő népnek és kormányainak azt javasolja, hogy haladéktalanul kezdjenek tárgyalásokat az igazságos demokratikus békéről."

A béke kérdését tehát, amelyről az imperialisták és kiszolgálók demagóg céllal annyit beszéltek és irtak, a Szovjethatalom gyakorlatilag vetette fel.

A dekrétum feltárta a háboru igazi céljait: "A kormány az emberiség elleni legnagyobb gonosztettnek tartja ennek a hábo-

---

7/ Sztálin művei, 4.köt.2-3-1.

8/ Lenin művei, 26.köt. 234.1.

runak folytatását, amely azért folyik, hogyan osszák fel az erős és gazdag nemzetek között az általuk meghódított gyenge népeket...".

A bolsevik párt "annexiók és hadisarc nélküli békét" követelt. Ez az alapelv a Szovjetkongresszus béke-dekrétumában a következőképpen testesült meg: "Igazságos vagy demokratikus békének, mely után minden hadviselő országban a háborútól kimerült, elgyötört és megkínzott munkásság és más dolgozó osztályok tulnyomó többsége sóvárog, s amelyet az orosz munkások és parasztok a cári monarchia megdöntése után a leghatározottabban és legállhatatosabban követeltek - ilyen békének a kormány az annexiók /vagyis idegen területek erőszakos elfoglalása, idegen népek erőszakos bekebelezése/ és hadisarc nélküli azonnali békét tekinti."

A demokratikus béke szovjet programja komoly csapást mért az imperialistákra, akik a háborút rabló, igazságtalan békével akarták befejezni, amelyben biztosították volna a gyenge népek kirablását és elnyomását, és a kapitalista monopóliumok érdekében a világ újra felosztását. A szovjet szocialista állam az emberiség történetében először nyilvánította ki a béke új, igazán demokratikus alapelvét.

A béke-dekrétum az annexió klasszikus meghatározását is magában foglalta. Abból a bolsevik elvből indult ki, hogy a népeknek önrendelkezési joguk van, akár ki is válhatnak a szövetségből és önálló államot is alakíthatnak. "...területek annexióján vagy elfoglalásán - mondja a dekrétum - a kormány általában a demokrácia és különösen a dolgozó osztályok jogérzetének megfelelően egy kis vagy gyenge népnek valamely nagy vagy erős állammal való minden néven nevezendő egyesítését érti olyan esetekben, amikor ez a nép nem fejezte ki pontosan, világosan és önként beleegyezését vagy kívánságát, függetlenül attól, mikor ment végbe az erőszakos egyesítés, függetlenül továbbá attól, mennyire fejlett vagy elmaradott az erőszakosan beolvasztott vagy erőszakosan az illető állam határain belül visszatartott nemzet. Függetlenül végül attól is, hogy Európában vagy távoli tengerentúli országokban él-e ez a nemzet."/9/

A Szovjetek kongresszusa semmisnek nyilvánította a cári, illetve a Ideiglenes Kormány által kötött valamennyi titkos szerződés teljes tartalmát, megszüntette a titkos diplomáciát, mint amely ellentmond a dolgozó tömegek érdekeinek, és azt javasolta, hogy a béketárgyalásokat teljesen nyíltan, az egész nép előtt folytassák. A béke-dekrétum külön hangsúlyozta, hogy a szovjet békefeltételek nem ultimátumszerűek és hogy a szovjet kormány más békefeltételeket is kész megvizsgálni. Ez a nyilatkozat megnehezítette az impérialista államok kormányainak azt a törekvését, hogy szabotálják a béketárgyalásokat, illetve, hogy a Szovjetunió hajthatatlanságának ürügyével a tárgyalások folytatását megszüntessék.

A béke-dekrétumot közvetlenül az összes harcoló kapitalista államok népeihez és kormányaihoz intézték. V.I.Lenin a béke-dekrétumról szóló javaslatában ezzel kapcsolatban a következőket mondta: "A kormányok és a népek között mindenütt meghasonlás van, s ezért segítenünk kell a népeknek abban, hogy a háború és a béke kérdéseibe beavatkozhasanak." /10/. A Szovjetek kongresszusa a háborúban álló országok kormányainak azt javasolta, hogy legalább három hónapra haladéktalanul kössenek fegyverszünetet, amelynek során majd valamennyi a háborúba belekényszerített, vagy abban kénytelenségből résztvett nemzet vagy nép képviselőivel le lehet folytatni a béketárgyalásokat és a békefeltételek végleges jóváhagyása végett össze lehet hívni minden ország teljes hatalmu népképviselőit. A Kongresszus különösképpen azoknak az országoknak - Angliának, Franciaországnak, Németországnak - az öntudatos munkásaihoz fordult, amelyek sokat tettek a proletármozgalom fejlesztése érdekében és felhívta őket, hogy mindenre kiterjedő, határozott, odaadó és erőteljes tevékenységükkel segítsék elő a béke megteremtését.

A Szovjethatalom a béke-dekrétum elfogadásával határozottan és visszavonhatatlanul szakított a cári- és az Ideiglenes Kormány politikájával. A béke és a biztonság, valamint a népek egyenjogúsága és barátsága követelésén felépülő külpolitikájának kinyilatkoztatásával a nemzetközi kapcsolatok terén új történelmi szakaszt nyitott.

A béke-dekrétumot haladéktalanul nyilvánosságra hozták a sajtó és rádió útján. A béke-dekrétumot a forradalmi Oroszország munkásai, parasztjai, katonái és tengerészei forró hévvel támogatták. A munkásoszajjelöltek, a katonagyűlések teljes mértékben helyeselték a Szovjethatalomnak az egyetemes demokratikus béke mielőbbi elérésére irányuló intézkedéseit. A petrográdi "Treugolnyik" gyár munkásgyűlése határozatában kijelentette: "A Munkás-, Paraszt- és Katonaküldöttek Szovjetjeinek első hívására egy emberként kelünk a népek szabadságának és szilárd békéjének védelmére" /11/. A 2. lövészhadosztály katonáinak gyűlése a következő határozatot hozta: "Valamennyi fronton haladéktalanul fegyverszünetet és a háború befejezést követeljük. Hívek vagyunk az új kormányhoz, melynek élén a bolsevik elvtársak állnak. Kerenszkijt bűnösnek tartjuk. Örömmel üdvözljük a népi hatalmat, amely képes lesz arra, hogy a békéért, a földért és a szabadságért harcoljon" /12/.

Jakobstad város /Finnország/ helyőrsége így üdvözölte a petrográdi proletariátust és a petrográdi helyőrséget: "Ettől a naptól kezdve, elvtársak, könyörtelen hadat üzentetek a világ-imperializmusnak és lakójainak, ettől a naptól kezdve magacra emeltétek a proletárforradalom vörös zászlaját. Hadat üzentetek az egész világ békéjéért, a népek testvériségéért, a szocializmusért, és ebben a háborúban, elvtársak, veletek tartunk. Forró üdvözlésünket küldjük Lenin elvtársnak, mint az

10/ U.o. 25o.1.

11/ "Rabocsij i szoldat", 1917. október-26./november 8./sz.

12/ "Pravda", 1917. november 7. /2o./sz.

oroszforradalom első harcosának és a bolsevikok egész pártjának." /13/

A 32.hadosztály ezred- és századbizottságai október 26.-án /november 3./ a következőket táviratozták a Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Szovjetjének: "A 32. hadosztály üdvözli a szabadságért, a földért és a békéért küzdő igazi harcosokat, és tudomásotokra hozza: ha az Ideiglenes Kormány azon törné a fejét, hogy ezuttal a dolgozóknak mérsárszékét készítse, akkor a 32.hadosztály összes fegyveres erői a bolsevikok rendelkezésére állnak." Ugyanaznap hasonló jellegű határozatot hozott a 165.hadosztály ezred- és századbizottságainak egyesített gyűlése. /14/

+ + +

V.I.Lenin az Októberi Forradalom és a Szovjethatalom kikiáltása után néhány nappal a Munkás- és Parasztküldöttek Petrográdi Szovjetjének a front képviselőivel közös ülésén mondott beszédében a következőképpen világították meg a szovjet kormány programját és feladatait: "Önök tudják, milyen egyetértően foglalt állást mindenki a békepolitika mellett, a béke haladéktalan felajánlása mellett. Nincs egész Európában és nem volt nálunk sem egyetlen burzsoá miniszter sem, amelyik nem ígért volna békét; az orosz katonák meggyőződtek róla, hogy ezek hazug beszédek; békepolitikát ígértek nekik, de nem ajánlották fel a békét, hanem ehelyett támadásba kergették őket. Mi kormányunk első kötelességének tartottuk, hogy haladéktalanul felajánlja a békét és ez meg is történt." /15/.

Oroszország ebben az időben katonailag a végső pusztulás képét mutatta: a régi, kimerült és kiéhezett hadsereg, amelyet ellenforradalmi tisztikar vezetett nem tudta tartani a hosszú frontvonalat, képtelennek mutatkozott a háború folytatására és nem volt alkalmas a Szovjetállam védelmére. A munkások és a parasztek érdekei, a proletárdiktatúra megerősítésének feladatai sürgetőleg követelték a békekötést. Az országon belüli ellenforradalomra támaszkodó impérialista hatalmak kormányai azonban akadályozták a békekötést. Kezükre játszott a trockisták és a "baloldali kommunisták" áruló tevékenysége, amely meggyőztette a bolsevik pártot a békéért folytatott harcát.

A szovjet kormány az egyetemes demokratikus békéért vívott harcban mindent megtett azért, hogy a fegyverszünetben és a béketárgyalásokban a háborubán résztvett összes államok kormányai és népei vegyenek részt. A Szovjetek II. Összoroszországi kongresszusának békefelhívását a háborubán résztvett összes országoknak megküldték. A szovjet kormány több ízben fordult az USA, Franciaország és Anglia kormányaihoz, az általános béke érdekében folytatandó tárgyalások megindításáról. Az USA, Anglia, és Franciaország kormányai azonban mély hallgatásba burkolóztak és nem válaszoltak a szovjet kormány javaslatára.

13/ "Pravda", 1917.november 17 /30/.sz.

14/ IGV Levéltára, d.21.1.352.-

15/ Lenin művei, 26.köt. 293.1.

Ezek a kormányok nem akartak békétárgyalásba bocsátkozni, hanem mindent elkövettek, hogy továbbfolytassák az imperialista vérfürdőt.

V.I.Lenin ezekkel a szavakkal felelte le az USA, Anglia és Franciaország imperialistáinak népellenes politikáját: "Éppen az angol-, francia- és amerikai burzsoázia volt az, amely nem fogadta el ajánlatunkat, amely még csak tárgyalni sem volt hajlandó velünk az általános békéről! Éppen ez árulta el valamennyi nép érdekeit, éppen ez hosszabbította meg az imperialista mészárlást!" /16/.

Mivel az USA, Anglia és Franciaország kormánya nem volt hajlandó békétárgyalásba bocsátkozni, a Szovjethatalom közvetlenül az osztrák-német blokkal volt kénytelen békétárgyalásokat indítani. A hadsereg főparancsnoki tisztét betöltő Duhonyin tábornok először huzódzott az egyenes válaszdától, majd mikor a Népbiztosok Tanácsa kategorikus utasítást adott neki, hogy haladéktalanul kezdjen fegyverszüneti tárgyalást, megtagadta az utasítás teljesítését. Erre a szovjet kormány november 8-ról /21/ 9.-re /22/ virradó éjjel leváltotta Duhonyint a főparancsnoki tisztről, és úgy határozott, hogy a parancsnokság mellőzésével közvetlenül a katonákhoz és tengerészekhez fordul, hogy vegyék sajátmaguk kézbe a béke ügyét.

A Népbiztosok Tanácsa november 9- /22/ én szikratávirón küldött üzenetet minden ezred-, hadosztály-, hadtest-, hadsereg- és más bizottságnak, a forradalmi hadsereg minden katonájának és a forradalmi hajóhad minden matrózának: "Katonák! A béke ügye a ti kezetekben van. Ne engedjétek, hogy az ellenforradalmi tábornokok megghiusítsák a béke nagy ügyét, vegyétek őket körül őrséggel, hogy elkerüljétek a forradalmi hadsereghez nem méltó önbíráskodást és ezzel megakadályozzátok, hogy a tábornokok kivonják magukat a rájuk váró törvényszéki tárgyalás alól. Őrizzétek meg a legszigorubb forradalmi és katonai rendet.

Válasszanak az állásokban lévő ezredek azonnal megbizottakat abból a célból, hogy hivatalos formában fegyverszüneti tárgyalásokat kezdjenek az ellenséggel.

A Népbiztosok Tanácsa feljogosít titeket erre." /17/

A helyzet igen kritikussá vált. A hadsereg parancsnoki kara a főhadiszállással rokonszenvezett és tevékenysége a Szovjethatalom ellen irányult. A katonaszervezetek vezetői is szovjetellenes magatartást tanúsítottak. Ilyen körülmények között a szovjet kormány az ellenforradalmi tábornokok mellőzésével közvetlenül a katonatömegekhez fordult. Nemcsak felülről, hanem alulról is szorgalmazta a békekötést és megadta a katonának azt a jogot, hogy fegyverszüneti tárgyalásra lépjenek az ellenséggel. I.V.Sztálin írja, hogy Lenin azért határozta el

---

16/ Lenin művei, 28.köt. 52.1. -

17/ Lenin művei, 26.köt. 321.1.

magát erre a lépésre, "mert tudta, hogy a hadsereg békét akar és ki is harcolja a békét, elsöpörve a békéhez vivő uton maga előtt minden akadályt, mert tudta, hogy a béke létrehozásának ez a módja megteszi hatását az osztrák-német katonákra, hogy ez fokozza majd a békevágyat kivétel nélkül minden fronton."
/18/

A szovjet kormánynak a katonatömegekhez intézett felhívása a hadviselő sereg minden frontján kedvező visszhangot váltott ki. A katonák saját kezükbe vették a béke ügyét. A fronton álló csapategységek és alakulatok parlamentereket választottak és fegyverszüneti tárgyalásokat indítottak az ellenség velük szembenálló csapataival. Fegyverszüneti megállapodásokat és jegyzőkönyveket irtak alá az egyes hadosztályok, hadtestek, egész seregek, sőt egész frontvonalak is.

November 10/23/-án a gránátoshadtest végrehajtóbizottságának követelésére a nyugati front 2.hadseregéhez tartozó hadtestvezérkar, szikratáviró útján az ezen a vonalon Woirsch tábornok parancsnoksága alatt álló német hadsereg szembenálló hadtestének vezérkarához fordult és azt javasolta, hogy ezen a szakaszon haladéktalanul Kezdenek tárgyalásokat a hadműveletek beszüntetéséről. /19/. A két fél küldöttei november 14/27/-én találkoztak és ugyanaznap megkötötték a fegyverszüneti egyezményt. Az egyezmény értelmében mindkét fél arra kötelezte magát, hogy november 16/29/-én, középeurópai idő szerint 12 órakor a megjelölt szakaszon minden ellenségeskedést beszüntetnek, így a gyalogsági tüzelést, az áknavetőket, bombavetőket és a tüzérség működését, a szürony- és kézigránát támadásokat, a repülőket haditevékenységét. Tilos a terep elaknásítása és a támadásra való felkészülés. Csak az olyan utászmunkákat engedték meg, amelyek azt a célt szolgálták, hogy megfelelő állapotban tartsák az állásokat. A megállapodást meghatározatlan időre kötötték, úgyhogy érvényben lesz mindaddig, amíg egyik fél fel nem mondja. A felmondást pedig két nappal előre be kell jelenteni. /20/.

Ugyanaznap, november 14/27/-én a nyugati front több más szakaszán is fegyverszüneti megállapodásokat kötöttek. A 67.gyaloghadosztály például a 31.német gyaloghadosztállyal kötött fegyverszüneti szerződést. A meggyezésbe a következő pontot is felvették: "Mivel a hadműveletek helyi beszüntetése nem célravezető, ezért mindkét fél kötelezi magát; hogy gondoskodik a hadműveletek beszüntetésének a szomszédos szakaszokra való kiterjesztéséről is". /21/

Fegyverszüneti megállapodásokat kötöttek más frontokon is. A délnyugati fronton a Különhadereg forradalmi-katonai bizottsága 1917.november 18/december 1/-én fegyverszüneti megállapodást kötött az ellenséggel.

18/ Sztálin művei, 6.-70-71.1.

19/ Lásd: Zvezda, 1917.november 16.sz.

20/ Lásd: A X.hadsereg forradalmi-katonai bizottságának bulletinje. 1917.november 17.sz.

21/ Pravda, 1917.november 22 /december 5/. sz.

podást kötött a szembenálló német frontszakasz képviselőivel. A megállapodás november 19/december 2/-án 24 órától lépett érvénybe. /22/. A román fronton a 6. orosz hadsereg hadseregbizottsága egy fegyverszüneti szerződés típustervezetét küldte szét a hadtestekhez és hadosztályokhoz a 9. német hadsereg egységeivel kötendő fegyverszüneti szerződés mintájául. A szerződésekbe rendszerint belevették, azt a mindkét félre kiterjedő kötelezettséget, hogy nem erősítik meg hadállásaikat, nem dobnak át a fegyverszünetben lévő szakaszokról csapategységeket a Franciaország, Anglia, USA és Olaszország elleni front szakaszaira. Ez a körülmény leplezi a burzsoá történelemhamisítók rágalmozásait, mintha a szovjet kormány a különbéké megkötésével rosszabbítani akarta volna az antant-országok katonai helyzetét.

A Nyugati Front bolsevikok által vezetett forradalmi-katonai bizottsága külön utasítást adott ki "A Nyugati Fronton való fegyverszünet előkészítéséről" és külön bizottságot alakított, hogy az hozzá összhangba a fegyverszüneti tárgyalásokkal kapcsolatos ténykedéseket /23/. A bizottság így szólt a katonákhoz ebben a fontos kérdésben "álljatok a forradalmi kötelesség vártáján mert a békéért való harc a ti kezetekben van, miután az egész burzsoázia, valamint néhány 'szocialista' is a békéért való harc ellen nyilatkozott." /24/.

November 21/december 4/-én egy Szoli nevű faluban aláírták "Az Orosz Nyugati Front hadseregei és az illető fronton hadműveleteket folytató német hadseregek közötti szerződést". November 23/december 6/-tól kezdve a Nyugati Fronton beszüntették a hadműveleteket. Ilyen módon még az általános fegyverszüneti tárgyalások megindulása előtt a különböző frontok sok részlegén, a Nyugati Fronton pedig az egész frontvonalra kiterjedően fegyverszüneti megállapodásokat kötöttek. A bolsevikok által vezetett katonatömegek a béke megteremtéséért vívott harcban nagyszerű kezdeményező-készséget, aktivitást és öntevékenységet tanúsítottak. Szervezetten cselekedtek és harcukkal elősegítették azt, hogy Szovjet-Ország kiválasson a háborúból és békés pihenőhöz jusson.

A Szovjethatalomnak és az orosz hadsereg katonáinak az általános demokratikus békéért folyó harcát valamennyi nép, de elsősorban a német és az osztrák-magyar hadsereg katonái rendkívül nagy együttérzéssel fogadták. Az első világháború keleti frontján a katonák között megindult a forradalmi barátkozás. Maga ez a tény arra kényszerítette a német és osztrák-magyar csapatok parancsnokságát, hogy beadja a derekát a hadműveletek beszüntetésébe és a fegyverszünet aláírásába. A különböző frontszakaszokon létrejött helyi fegyverszüneti megállapodások meggyőzték az imperialistáknak azokat a terveit, hogy tovább húzzák a háborút és egyben a fegyverszüneti tárgyalások megindításának meggyorsításához vezettek.

-
- 22/ IGV Levéltár, d.27a,1.130.
  - 23/ Lásd: "Zvezda" 1917.november 16.sz.
  - 24/ IGV Levéltár, d.36.1.12.

November 14./27/-én a német parancsnokság közölte, hogy az egész frontra kiterjedőleg hajlandó megindítani a fegyverszüneti tárgyalásokat. Azért határozta el magát erre a lépésre, mert a német front és a hátszág akkor nehéz helyzetben volt. Bár a német csapatok a keleti és a nyugati fronton jelentős területeket tartottak megszállva, a német parancsnokság nem tudott lényeges túlsúlyt kiharcolni. A háború Németország nemzeti vagyonának jelentős részét felémésztette és kimerítette gazdaságát. A német iparban nagy volt a hiány stratégiai nyersanyagokban. A közlekedés nem tudott megbirkózni a szállításokkal. Az angol-francia flotta blokád alá vette a német kikötőket, a németek élelmiszer-behozatala megakadt; a nép és a katonaság éhezett. Az osztrák-német blokk embertartalékai is kimerültek.

Németország uralkodó köreiben belül akkoriban két csoport harcolt. Az egyik azt akarta, hogy gyors és megsemmisítő csapással törjék át az orosz frontot, csapataikkal rohanják meg Petrográdot és Moszkvát, döntsék meg a Szovjethatalmat és kizárólag a német imperializmustól függő ellenforradalmi kormányt juttassanak hatalomra Oroszországban, és olyan békefeltételeket diktáljanak nekik, amelyet akarnak. A német imperialisták másik csoportja ugyan szintén kényszerbékét szeretett volna Oroszországra erőszakolni, akárcsak az első, de reálisabban számolt a körülményekkel, Németország belső és külső helyzetével. Abból indult ki, hogy Németország nem rendelkezik olyan erővel, hogy egyidejűleg harcoljon a nyugati és a keleti fronton, ezért különböző manőverekhez folyamodott és azzal palástolta rablá terveit, hogy hajlandónak mutatkozott a Szovjethatalommal való béketárgyalásokra. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy Németországban és a négyes-blokk többi országában nőtt a háború miatti elégedetlenség és a békevágy. Németországban és Ausztria-Magyarországon a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a forradalom komoly jelei mutatkoztak. Ez a magyarázata annak, hogy a császári Németország, és vele együtt az egész négyhatalmi blokk kénytelen volt béketárgyalásokat kezdeni Szovjet-Oroszországgal.

+ + +

A szovjet kormány minden erejétől telhetőt megtett annak érdekében, hogy a béketárgyalásokon valamennyi hadban álló ország résztvegyen. November 8./21/-én jegyzéket intézett a szövetséges országok követeihez, amelyben ismét azt javasolta, hogy az összes frontokon hirdessék ki a fegyverszünetet és haladéktalanul indítsák meg a béketárgyalásokat. Az illető országok követei nem vettek tudomást a szovjet kormány javaslatáról, sőt még arra sem voltak hajlandók, hogy kormányaiknak átadják a jegyzéket. A szovjet kormány, miután békejavaslatát az antant-hatalmak így fogadták, november 10./23/-án a semleges országok /Norvégia, Hollandia, Spanyolország, Svájc, Dánia, Svédország/ követeinek küldött jegyzéket és azt javasolta, hogy a szovjet kormánynak a haladéktalan fegyverszünetről és a demokratikus békéről szóló javaslatát mint közvetítőket továbbítsák az antant-országok kormányaihoz. /25/.

25/ Lásd: Izvesztyija CIK /A Központi Végrehajtóbizottság közlönye/, 1917. november 11. sz.

A hadban álló hatalmak diplomatáinak nyomására azonban a semleges országok képviselői is megtagadták a jegyzék rendelkezési helyére való eljuttatását.

A szovjet kormány, miután az USA, Anglia és Franciaország kormányaitól egyetlen javaslatára sem kapott választ, november 13/26/-án a fronton keresztül parlamentereket küldött a német parancsnoksághoz azzal a javaslattal, hogy kezdjenek fegyverszüneti tárgyalásokat. November 14/27/-én virradóan a német parancsnokság írásbeli választ nyújtott át a parlamentereknek arról, hogy beleegyeznek a tárgyalások megindításába.

A Pravda másnap ezeket írta: "Németország beleegyezett abba, hogy valamennyi fronton fegyverszünetet kössenek, az összes országok munkásainak és katonáinak arra kell kényszeríteniük kormányaikat, hogy egyezzenek bele a hadműveletek beszüntetésébe.

Vajjon meg meri-e hiúsítani az angol és a francia burzsoázia az általános, igazságos békét?" /26/.

A szovjet kormány még egy kísérletet tett arra, hogy az antant-hatalmakat is bevonja a béketárgyalásokba, ezért azt javasolta, hogy a béketárgyalások megindítását öt nappal, tehát november 19/december 2/-ig halasszák el, abból a célból, hogy a szövetséges kormányokat megegyeszer felszólíthassa a fegyverszüneti tárgyalásokba való bekapcsolódásra. November 15/28/-án a Népbiztosok Tanácsa azt a felhívást intézte a hadban álló országok népeihez, hogy csatlakozzanak a fegyverszüneti tárgyalásokhoz. A Népbiztosok Tanácsának szikratávirón leadott felhívása így hangzott: "A döntő lépést megtettük. A győzedelmes oroszországi munkás- és parasztforradalom előtérbe állította a béke kérdését. Az ingadozás, a huza-vona, a papirmegállapodások ideje lejárt. Most a hadban álló összes országok összes kormányainak, összes osztályainak és minden pártjának kategorikus választ kell adniuk erre a kérdésre: hajlandók-e velünk tárgyalást kezdeni november 19/december 2/-én a haladéktalan fegyverszünetről és az általános békéről... Az orosz hadsereg és az orosz nép nem tud és nem akar tovább várni. December 1-én megindítjuk a béketárgyalásokat. Ha a szövetséges népek nem küldik el képviselőiket, akkor egyedül fogunk a németekkel tárgyalni. Általános békét akarunk. Abban az esetben azonban, ha a szövetséges országok burzsoáziája arra kényszerít bennünket, hogy különbékét kössünk, akkor a felelősség kizárólag őket terheli" /27/.

Az USA, Anglia és Franciaország kormányai erre a felhívásra sem válaszoltak. Az említett kormányok elutasították a Szovjethatalom békejavaslatait és titokban a Szovjethatalom elleni fegyveres intervencióra készülődtek. A külügyi népbiztoság a szovjet kormány utasítására november 17/30/-án újabb jegyzéket intézett a szövetséges országok diplomáciai képviselői felé.

26/ Pravda, 1917.november 15/28/.sz.

27/ Pravda, 1917.november 15/28/.sz.

selőjéhez. Ebben a jegyzékben arról szólt, hogy a Népbiztosok Tanácsa ismét azt a törekvését juttatja kifejezésre, hogy az összes szövetségeseikkel egyidejűleg kezdjenek tárgyalásokat, a mielőbbi általános demokratikus béke elérése érdekében /28/. Ez a felhívás is válasz nélkül maradt.

November 19/december 2/-én a Népbiztosok Tanácsának békedelegációja megérkezett a semleges övezetbe és miután találkozott a német delegátusokkal, Brestbe utazott. Megindultak a fegyverszüneti tárgyalások. A tárgyalások megindulásának előestéjén a Pravda a következőket írta vezércikkében: "A munkás- és parasztkormány szilárdan elhatározta a béke kivívását. Ha lehetséges, általános békét, de ha a szövetséges imperialisták arra kényszerítenek, különbékét..." /29/.

A béketárgyalások Németországgal és szövetségeseivel 1917. november 20/december 3/-án indultak meg Brest-Litovszkban. Ezekben egyrészt Németország, Ausztria-Magyarország, Törökország és Bulgária--másrészt pedig Szovjet-Oroszország képviselői vettek részt. A tárgyalásokon egyetlen antant-állam sem vett részt. A szovjet kormány, amely az általános békére törekedett, azzal bizta meg képviselőit, hogy már a delegációk első ülésén javasolják az összes hadban álló országok számára, közöttük Németország és szövetségesei számára is; ajánlják a konferencián részt nem vevő államoknak az összes frontokon való fegyverszünet feltételeinek kidolgozásában való részvételt. A német blokkban résztvevő államok képviselői nem fogadták el ezt a javaslatot.

A következő ülésen a szovjet képviselők kifejtették saját fegyverszüneti feltételeiket, amelyek a következőképpen foglalhatók össze: a tárgyalások alapjává a Szovjetek II. Összoroszországi Kongresszusa által elfogadott békedekrétumot kell tenni; a fegyverszünet megkötése hat hónapra történjék; a hadműveleteket az összes frontokon szüntessék be; a szerződés megkötéséig Németország ürítse ki a moonsundi szigeteket és Rigát és ne dobjon át német csapategységeket a nyugati frontra.

Az amerikai, angol és francia történelemhamisítók sokat fáradoztak azon, hogy különféle rágalmakat gyártsanak Szovjet-Oroszországról, mintha az "elárulta volna a szövetségesek ügyét" azzal, hogy tárgyalásokat indított Németországgal. V.I.Lenin így leplezte le az imperialista rágalmozókat: "Az angol-francia és amerikai imperializmus ragadozó fenevadai azzal 'vádolnak' bennünket, hogy 'kiegyeztünk' a német imperializmussal. Ó, a képmutatók! Ó, a gazemberek, akik rágalmaznak a munkáskormányt és reszketnek félelmükben azért, mert saját országuk munkásai együttéreznek velünk! De képmutatókat le fogjuk leplezni." /30/.

28/ Lásd: Izvesztyija CIK, 1917.november 17.sz.

29/ Pravda, 1917.november 19/december 2/.sz.

30/ Lenin művei, 28.köt. 53-54.1.

A szovjet javaslatok semmiképpen sem tetszettek a német imperialistáknak, a négyes-szövetség delegátusai ezeket elfogadhatatlanoknak is minősítették. Különösen nagy felzudulást váltott ki közöttük az a pont, hogy tilos a német csapatok nyugatra való átdobása, pedig ebben a szovjet kormánynak az általános demokratikus béke kivívására irányuló törekvése jutott kifejezésre.

A november 22/december 5/-én a béketárgyalások menetéről kiadott kormányközleményben a Népbiztosok Tanácsa a következőkre mutatott rá: "A szövetséges népeknek tudniuk kell, hogy a tárgyalások megindultak és hogy ezek folytatódni fognak, bármilyen is a szövetségesek jelenlegi diplomáciájának magatartása. Ezeken a tárgyalásokon, ahol az orosz delegáció az általános demokratikus béke feltételeiért száll sikra, minden nép sorsáról szó van, ezek között pedig a hadban álló népekről is, diplomáciájuk ennek ellenére távolmaradt a tárgyalásokról." /31/.

Mivel a német delegátusok nem voltak hajlandók belemenni abba a pontba, hogy nem szabad csapatokat átdobniuk a nyugati frontra, a tárgyalások félbeszakadtak. A szovjet delegáció viszont kormányának utasításait követve, nem volt hajlandó a feltételt elfogadása nélkül aláírni a fegyverszüneti megállapodást. Ezzel kapcsolatban a Pravda "A fegyverszünet az összes frontokon" c. szerkesztőségi cikkében ezeket írta: "Az orosz nép sok sebből vérzik és hön sóvárogja a békét. A szovjetek kormánya azonban ennek ellenére nem elégszik meg egy olyan békével, amelyet csak az orosz nép számára kötnek meg, hanem az általános békéért küzd - azért, hogy valamennyi elcsigázott nép élvezze gyümölcseit." /32/.

A szovjet kormány határozott és szilárd állásfoglalása Németország kormányát engedményre kényszerítette. Létrejött a két fél között a megegyezés, hogy a már megkezdett csapatátveszteségeken kívül, beszüntetik a csapatok bármiféle átirányítását. A béketárgyalások ebben a szakaszban azzal zárultak, hogy november 22/december 5/-én a hadműveletek tíznapra való beszüntetéséről ideiglenes megállapodást írtak alá. Ennek a megállapodásnak az aláírásával hatályukat veszítették a front különböző szakaszain már korábban kötött fegyverszüneti részletmegegyezések. A szovjet kormány ezt a tíz napot arra használta fel, hogy megegyezően javasolja az antant-országok kormányainak, a fegyverszüneti tárgyalásokba való bekapcsolódást. Az e kérdésről szóló jegyzéket december 7-én megküldték a szövetséges országok követeinek, azonban erre sem jött válasz.

December 2/15/-én a fegyverszüneti tárgyalásokat ismét megindították és még aznap 28 napra szóló fegyverszünetet kötöttek. A fegyverszünet az összes szárazföldi és légi erőkre kiterjedt az egész frontvonalon a Balti tenger és a Fekete tenger között, valamint a 15 délkörtől keletre a Fekete tengerre és a Balti tengerre. Németországnak megengedték, hogy a

---

31/ Izvesztyija CIK, 1917.november 23.sz. -

32/ Pravda, 1917.november 23/december 6/.sz.

keleti frontról a nyugati frontra való, már megkezdett csapatátdob sokat végrehajthassa, de újabb csapatátdobásokat már nemoganatosíthat. Megegyeztek, hogy a fegyverszüneti megállapodás aláírása után a felek haladéktalanul hozzáfognak a béketárgyalásokhoz.

December 8/21/-én a Népbiztosok Tanácsa és a központi forradalmi szervezetek egyesített ülésén felhívást szövegeztek valamennyi ország dolgozó tömegeihez, amelyben hangsúlyozták, hogy "csak a népek akarata kényszerítheti az összes országok imperialistáit demokratikus béke megkötésére", és felhívták valamennyi ország munkásait, hogy szálljanak harcba az általános fegyverszünetért, az általános békéért, a népek önrendelkezési jogán alapuló "annexiók és hadisarc nélküli békéért." /33/

+ + +

A Nagy-Októberi Szocialista Forradalom győzelme és a csak minap létesült Szovjethatalom harca az általános demokratikus békéért a többi országok dolgozóira is rendkívül nagy hatást gyakorolt. V.I.Lenin azt mondta, hogy a bolsevikok azért vállalták a forradalmat a burzsoázia ellen, hogy "kiragadják Oroszországot, azután pedig az egész emberiséget az imperialista mézszárlásból és hogy véget vessenek minden háborúnak" /34/. A lenini békedekrétum eszméi, amelyek a legszélesebb népi tömegek törekvéseit és vágyait fejezték ki, a világ minden részébe elhatoltak. A lenini békedekrétumot mind a hadban álló, mind a semleges országok dolgozói forró örömmel fogadták.

A szovjet kormány harca az általános demokratikus béke megkötéséért megrendítette az imperialisták állásait és a dolgozó tömegek forradalmasításában is hatalmas tényezőt jelentett. A kapitalista országokban népi mozgalom indult a demokratikus béke szovjet programjának támogatására. 1917.novemberében és decemberében számos országban tömeggyűléseket tartottak, tüntetéseket, sztrájkokat rendeztek.

1917 végén hatalmas sztrájkhullám söpört végig az USA-ban, amely magával ragadta a kikötőmunkásokat, a hajóépítődokkok munkásait, a bányászokat, valamint a Csendes-óceán egész északi partvidékének erdőgazdaságaiban dolgozó munkásokat. Arizona állam bányászai azt követelték, hogy fogadják el a szovjet kormánynak az annexiók és hadisarc nélküli általános demokratikus béke megkötéséről szóló javaslatait. Egy munkásgyűlés az USA-ban a következő határozatot hozta, amelyet amerikai tengerészek révén eljuttatott Vlagyivosztokba "Diadallal üdvözöljük az orosz proletariátust, amely elsőként aratott győzelmet a tőke fölött, és elsőként valósította meg a proletárdiktatúrát" /35/.

33/ Pravda, 1917.december 9/22/.sz.

34/ Lenin művei, 29.köt.344.1.

35/ Idézve A.V.Guliga: "Az USA szerepe a Szovjet-Távolsági-Kelétre való japán betörés előkészítésében 1918 elején. Isztoriczeszkije Zapiszki, 33.sz./1950/.33.1.

Az igazságos béke szovjet követelésének támogatására irányuló mozgalom Angliában is egyre erősödött. A gyárakban és üzemekben, a városi parkokban tömeggyűléseket tartottak, amelyeken a résztvevők tiltakoztak az imperialista háború folytatása ellen. A munkások szabotázták a fegyvergyártást, kősítették a hadiflottához irányuló szénszállítást. Lloyd George később beismerte, hogy az orosz munkásoknak és parasztoknak az annexiók és hadisarc nélküli békekötésre irányuló szilárd törekvése Anglia munkáslakosságának jelentős részére óriási hatást gyakorolt. Cave belügyminiszter 1917. december 12.-én arról panaszkodott a parlamentben, hogy "az egész országban egyre jobban terjednek a háborúból való kiválásra felszólító röplapok". Igazságos békét követelő röplapok csusztak be a lakásajtók alatt, kerültek a szabadságos katonáknak, a sebesültek és elesettek hozzátartozóinak kezébe. "Kik teszik ezt?" - kérdezte a miniszter és mindjárt válaszolt is: olyan emberek, akik "békét kívánnak, és akik bennünket arra az utra akarnak juttatni, amelyen most Oroszország van" /36/. Arról a forradalmasító hatásról, amelyet Oroszország szocialista kormányának az általános demokratikus békéért folytatott harca az angol proletariátusra gyakorolt, tanuskodik egy 1918. január 13.-án Birminghamben kétezerfőnyi hallgatóság mellett tartott munkásgyűlés által hozott határozat: "Minden nemzetnek meg kell döntenie a saját imperialistáit" - így hangzott a határozat. A munkásosztály hangulatával a labourista vezetők is kénytelenek voltak számolni. 1918. januárjában a labouristák Nottinghamban tartott kongresszusán felszólalt a bolsevik párt kiváló tagja, M.M. Litvinov is. A szovjet államférfi beszámolója a szovjet köztársaságnak a békéért vívott harcáról nagy éljenzést váltott ki a delegátusokból. /37/. A lenini békedekrétum a brit birodalom néptömegeit is felrázta. A Times a következőket írta az indiai helyzetről: "olyan fenyegető ez, hogy a közeljövőben komoly felkeléshez vezethet" /38/.

A dolgozó tömegeknek a szovjet békeprogram támogatására indult mozgalma Franciaországban is egyre szélesebb méreteket öltött. December elején munkás-tömegsztrájkok lángoltak fel a Loire-medence üzemeiben. Amint az USA és Anglia kormánya, a francia kormány is kegyetlenül leszámolt a békéért folyó népmozgalommal. A francia hatóságok sok békeharcost tartóztattak le, de nem tudták elfojtani a tömegeknek az általános demokratikus béke megkötésére irányuló szovjet javaslat támogatására kibontakozott mozgalmat.

Ez a mozgalom különösen Németországban öltött széles arányokat. Már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméről és a lenini békedekrétumról szóló első hírek is tömeges röpkönszenv tüntetéseket váltottak ki a német munkások között. Drezdában, Mainzban és számos más német városban tömeggyűléseket, összejöveteleket és tüntetéseket rendeztek a szovjet

36/ Parliamentary Debates, House of Commons /Parlamentari viták. Képviselőház/. London. 99. sor. 1273-1274.1.

37/ Lásd Labour Leader, 1918. január 24. sz.

38/ Lásd: Pravda, 1917. november 18/december 1/. sz.

békejavaslatok támogatására. Berlinben, Hamburgban és Duisburgban a munkások a háború beszüntetésének jelszava alatt tüntettek. A Leipziger Volkszeitung közölte a lenini békedekrétumot és november 13-án azt írta: "Ebben a felhívásban ragyogó színnel ég a fellélegző világ fölött az a tűz, amelyet a munkások és parasztek kormánya Petrográdon gyújtott. A háború félhomályában felragyog a béke életre hívó fénye... Oroszországban a bolsevikok súlyos harcot vívnak a burzsoázia és szövetségesei - a kispolgárság és a gazdag parasztság - egyesült erői ellen, ezzel szemben a két tábor hadban álló országaiban a háborús pártok makacs harcot indítottak a petrográdi békefelhívás ellen. Olyan napokat élünk, amikor eldől a háború sorsa" /39/.

Ausztriában 1917 novemberében az osztrák munkások tömeggyűléseket rendeztek, hogy együttérzésüket nyilvánítsák Oroszország proletariátusának a demokratikus békéért indított harcával. November 11-én a munkások tömeggyűlést tartottak Bécsben és üdvözölték Oroszország munkásait és parasztjait; akik kezükbe ragadták a hatalmat: "Az osztrák proletariátust elszakíthatatlan kapcsolattal hozzátűk a mielőbbi demokratikus békéért vívott harcokban." /40/.

1917. novemberében a budapesti munkások is nagygyűlést tartottak. A gyűlésen több mint negyvenezen voltak jelen. A gyűlés résztvevői határozatukban azt követelték a központi hatalmak kormányaitól, hogy haladéktalanul csatlakozzanak a szovjet javaslatához, nyilvánítsák ki, hogy egyetértenek az általános békével és lemondanak az annexiókról. A magyar szociáldemokrata munkások kijelentették, hogy az orosz forradalmi demokrácia által javasolt békeprogramot saját programjuknak ismerik el és készek haladéktalanul hozzájárulni megvalósításához.

November 19/december 2/-én tízezer bolgár munkás gyűlt össze Szófiában, és határozatukban forró üdvözlötüket küldték az orosz forradalmi proletariátusnak, követelték, hogy az összes frontokon haladéktalanul kössenek fegyverszünetet és kijelentették, hogy "minden erejükkel támogatni fogják a békéért folyó harcot" /41/.

A szovjet kormánynak az általános demokratikus békéért indított harcá a semleges országok dolgozói részéről is támogatásra talált. Svájcban az általános demokratikus békéért indult népi mozgalom számos esetben fegyveres összeütközésre vezetett a rendőrséggel és a katonasággal. Három napon át, november 16, 17 és 18-án Zürichben éles összetűzések történtek a munkások, valamint a rendőrség és a katonaság között; a munkások azt akarták elérni, hogy megakadályozzák a hadianyaggyártást.

A Pravda ezzel kapcsolatban a következőket írta: "A zürichi

39/ Lásd: Pravda, 1917. november 21/december 4/.sz.

40/ Pravda, 1917. november 5/18/.sz.

41/ Pravda, 1917. november 28/december 11/.sz.

harc - amint ezt előre is lehetett látni - országos méretű, komoly forradalmi harcba csapott át; Zürich pedig német város, amelynek szoros kapcsolata van a német proletariátussal és Németország hadiszükségleteire dolgozik. De míg a zürichi összeütközések a német proletariátus álláspontját tükrözik vissza, addit a lyoni és indiai események, a népi tömegek harci riadója Franciaországban és az angol gyarmatokon, a népek harca saját imperialista elnyomók ellen, akik nem akarnak becsületes és demokratikus békét kötni."/42/.

Az általános és demokratikus békére irányuló szovjet javaslatok támogatásáért folyó harc mindezek ellenére nem ölelte fel a kapitalista országok dolgozóinak többségét és nem vezetett sikerre. Egy ilyen béke kivívásához arra lett volna szükség, hogy megdöntsék az imperialista burzsoáziát, Európa proletariátusának azonban ehhez nem volt elég ereje. Az európai munkások ekkor még nem voltak képesek közvetlen segítséget nyújtani élcsapatuknak - Oroszország munkásainak. A fiatal Szovjethatalom, amely a császári Németország személyében állig felfegyverzett imperialista rablóval állt szemben, kénytelen volt visszavonulni és a súlyos breszt-litovszki békét megkötni. A szovjetország hatalmas áldozatok árán került ki a háborúból.

Abban, hogy az általános demokratikus békét nem sikerült megkötni, az amerikai, angol és francia imperialisták a bűnösök, akik a szovjet kormány egyetlen javaslatáról sem vettek tudomást és akárcsak a német imperialisták, arra törekedtek, hogy tovább húzzák az imperialista háborút, hogy majd a maguk számára kedvező rabló békét kössenek.

V.I.Lenin 1918.január 11/24/-én a Szovjetek III. Összoroszországi Kongresszusán tartott beszámolójában szólt arról, milyen hatalmas nemzetközi jelentősége volt annak, hogy a Szovjetköztársaság kivált a háborúból: "Szocialista Szovjet Köztársaságunk, mint a nemzetközi szocializmus fáklője, s mint a dolgozó tömegek példaképe, szilárdan fog állni. Ott - marakodás, háboru, vérontás, milliós emberáldozatok, tőkés ki- zsákmányolás, itt - igazi békepolitika és Szocialista Szovjet Köztársaság."/43/.

A Szovjet Szocialista állam, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének eredményeképpen jött létre, a békeharc jegyében született. Az Októberi Forradalom kiragadta országunk népeit az imperialista világháboru harapófogójából és minden népnek megmutatta az utat a tőkés rabszolgaság alóli felszabaduláshoz és a háboru felszámolásához.

A szovjet kormány harca az általános demokratikus békéért 1917.november-decemberében a Szovjetállam igazságos külpolitikájának első szakasza. A Szovjetunió egész története folyamán változatlanul és következetesen ezt a külpolitikát követte.

-.--.-.-

42/ Pravda, 1917.november 18/december 1/.sz.

43/ Lenin művei, 26.köt. 489-490.1.

V. I. LELEGYEV:

Az oroszországi parasztmozgalmak jellege a
XVII-XVIII. században.

/Voproszi Isztorii, 1954. 6./

A XVII-XVIII. századbéli parasztháborúk jellegének kérdése történetírásunk egyik alapvető problémája. Ezek a háborúk a legmagasabbrendű formái annak a harcnak, melyet az elnyomott parasztság leigázói ellen vívott és nagy befolyást gyakoroltak a termelőerők és a termelési viszonyok továbbfejlődésére.

Marx és Engels, a tudományos kommunizmus megalapítói igen élénken érdeklődtek elsősorban a nyugateurópai, különösen a németországi parasztháborúk története iránt. Engels "A német parasztháború" c. munkáját, amely a német parasztok és a kizsákmányolt városi néprétegek 1525-ben vívott antifeudális harcának történetével foglalkozik, nem véletlenül írta meg rövidesen az 1848-1849-i forradalmak leverése után. Engels az 1525-i népmozgalom példáján be akarta mutatni a német nép sok évszázados forradalmi hagyományait és számos fontos következtetést vont le az 1848-1849-i forradalmak tanulságaiból. Azok számára, akik a parasztság antifeudális harcának történetét tanulmányozzák, nagyjelentőségűek Marx megnyilatkozásai a parasztság gazdasági helyzetére és ideológiájára vonatkozólag a "Luis Bonaparte brumaire tizennyolcadikája" c. munkájában.

Marx és Engels nemcsak a nyugateurópai országok antifeudális parasztháborúira összpontosították figyelmüket, hanem behatóan érdeklődtek az orosz történelem iránt is. Amikor Marx megismerkedett Oroszország társadalmi-gazdasági helyzetével, figyelmét elsősorban az orosz falura fordította. Elgondolása szerint "A tőke" harmadik kötetét elsősorban az oroszországi birtokviszonyok adataira építette volna.

Az oroszországi jobbágyrendszer történetét elemezve Marx megismerkedett az orosz tudósok olyan munkáival, amelyek leírták a jobbágyok harcát a feudális elnyomás ellen. Egészen természetes, hogy Marx alaposan tanulmányozta a XVII-XVIII. századbéli orosz jobbágyság összfélyharcának olyan alapvető kérdéseit, mint a parasztháborúk. Különösen körültekintő módon ismerte meg Sztyepan Razin felkelésének történetével, sőt N. Kosztomarov "Sztyenka Razin lázadása" c. monográfiájából részletes tartalmi kivonatot is készített, amelyben elvetette Kosztomarov burzsoá-objektivistá tételeit és a szerző által kifejtett tényeket kiválogatta, átgondolta és új megvilágításba helyezte. Ez a tartalmi kivonat 1926-ban jelent meg első ízben. Marx és Engels orosz politikai személyiségekkel

---

1/ L. a Molodaja gvargyija 1926. 1.számában.

folytatott kiterjedt levelezésben értékes utalások vannak az oroszországi parasztháborukra.

Ők helyezték először helyes, tudományos alpra az antifeudális parasztháboruk kérdését, feltárták a parasztháboruk keletkezésének és vereségének tényleges okait, a parasztháboruk helyét és jelentőségét. A tudományos kommunizmus megalapítója az adott formáció gazdasági fejlődésének sajátosságai-val és a szóban lévő ország társadalmi-gazdasági helyzetével kapcsolatban vizsgálják a parasztháboruk bekövetkezését. A feudális termelési mód mellett a termelőerők állapota határozta meg a termelési viszonyok jellegét. Az uralkodó osztály, a feudális urak tulajdonában volt a fő termelőeszköz, a föld. A termelés rendszerében a feudális ur gazdaságilag uralkodó helyzete elősegítette azt, hogy a termelőmunkás - a jobbágy-paraszt nem volt teljes tulajdonában. Azonban a feudális tulajdonon kívül megvolt még a paraszt egyéni tulajdona a termelési eszközökre és magángazdaságára, amely tulajdon az egyéni munkán alapult.

A feudális termelési mód első szakaszában mint arra M^ar^x és Engels rámutatott, a természetes gazdálkodáson nyugodott. A feudális földbirtok a külvilággal alig érintkezett. Azonban a termelőerők fejlődésének eredményeként a további társadalmi munkamegosztás megnövelte az árutermelést. Ez a feudális gazdaságot is bevonta szférájába. A feudális gazdaságnak a piactól való függése arra kényszerítette a földesurakat, hogy a terményjáradékról áttérjenek a pénzjáradékra. Ez a folyamat elősegítette a feudális gazdaság felbomlását.

A feudális társadalomban, mint antagonisztikus társadalomban a termelési viszonyok azon alapulnak, hogy a kisebbség az uralkodó osztály kizsákmányolja a többséget, az anyagi javak termelőit. Ebből fakad az osztályharc, amely egyre élesebbé válik, amikor a termelőerők fejlődése túlhaladja a neki megfelelő termelési viszonyok kereteit. Ennek a kiéleződött osztályharcnak a legélesebb megnyilvánulását jelentették a parasztháborúk.

Engels a termelőerők fejlődésében látja a németországi parasztháboruk elsődleges okát. Ez a fejlődés a városi ipar, a bel- és külkereskedelem megnövekedésében jutott konkrét módon kifejezésre. Ámde, mint arra Engels rámutatott, az akkori Németországban nem volt egységes piac, még megvolt a helyi széttagoltság. Azonban az áru- és pénzviszonyok egyre erősebben felbomlasztották a feudális-jobbágytartó rendszert, kiélezték az osztályharcot a feudális urak uralkodó osztálya és a parasztság kizsákmányolt osztálya között. Ha a természetes gazdálkodás teljes uralma mellett bizonyos mértékig korlátozott volt az a lehetőség, hogy a feudális ur kizsákmányolja a parasztokat, úgy az Engels által tárgyalt időszakban ez a lehetőség jelentősen megnövekedett és így a feudális elnyomás nagymértékben fokozódott. "A jobbágyokat, - írta Engels, - utolsó csepp vérükig kiszípolyozták, a féljobbágyokat mindenféle ürüggyel és jogcímen rájukrótt újabb adókkal és szolgáltatásokkal sújtották"./2/

Másrészt a naturális gazdálkodás szűk kereteibe behatolt áru-termelés fejlődésével a feudális urtól függő paraszt bekapcsolódott az áru- és pénzviszonyok világába és egyre érzékenyebben érintette a ránehezedő feudális elnyomás. Ennek a körülménynek mindenképpen elő kellett segítenie az osztályharc kiéleződését. A legforradalmibbak a kizsákmányolt városi néprétegek /a városi plebs/ voltak, akikről Engels azt tartotta, hogy "eleven tünetei voltak a feudális céhpolgári társadalom felbomlásának és egyben első előfutárai a modern polgári társadalomnak". /3/ Engels részletesen tárgyalja a német társadalom bonyolult osztálystrukturáját a XVI. század elején, amelynek elemzése nélkül az osztályharc számos vonatkozását nem lehetne megérteni.

Sztyepan Razin felkelésének egyik legjelentősebb okaként Marx "a földbirtokosok és a dolgozók közötti viszonyt" emeli ki és rámutat arra, hogy Razin felkelését "a parasztok legszigorubb-
röghözkötése" és a megnövekedett feudális elnyomás előzte meg. Marx szavai szerint "a XVII. század fele /sic!/ teljes egészében Sztyenka Razin korának előkészítése volt". /4/

A német parasztháborúról szólva Engels rámutat arra, hogy az 1525-i parasztmozgalom a feudalizmus felbomlásának időszakában indult meg, amikor a burzsoá társadalom éppen hogy születőben volt. Engels mindazonáltal az 1525-i parasztháborút az 1848-i polgári forradalom előfutárának tartotta. Ez a látszólagos ellentmondás könnyen feloldódik, ha számításba vesszük azt, hogy Engels az 1525-i antifeudális parasztháború jellemzésekor annak objektív tendenciáját vette figyelembe. "A feudalizmus megszüntetése pozitív kifejezéssel a polgári viszonyok kialakítását jelenti", - írta Engels. /5/ Ezért tartja az 1525-i parasztmozgalmat progresszív jelenségnek.

A felkelt parasztok akciót elsősorban anyagi érdekeik diktálták. A parasztok a fő termelőeszköz - a föld - szabad birtoklásáért és azért harcoltak, hogy megszabaduljanak a feudális bilincsektől. A parasztmozgalmak, amelyek az őskeresztény közösség olyan szociális eszményeiért vívott harc formáját öltötték, mint "a nemességnek a paraszttal, a patriciusoknak és előjogokkal rendelkező polgároknak a plebejusokkal való egyenlővételére, a robot, földbér, adók, privilégiumok és legalább a legkiáltóbb vagyoni ellentétek kiküszöbölése" /6/, rendszerint vallásos jellegűek voltak. Engels hangsúlyozza, hogy ez a program az elnyomott társadalmi rétegek alapvető érdekeiből indult ki, forradalmi energiájuk kibontakozását és osztály-szolidaritásuk határozottabb felismerését segítette elő. Engels ugyanakkor rámutat arra, hogy az említett program gyakorlati alkalmazására irányuló kísérletek kudarcra lennének ítélve. E program objektív tartalma "a valóságban a modern

---

3/ Uo. 28.1.

4/ Molodaja Gvargyija-1926. 1.sz. 107-109.1. /oroszul/

5/ Engels: i.m. 135.1.

6/ Uo. 27-28.1.

polgári viszonyok anticipációjává lett". /7/

A parasztmozgalom szervezetlenégét, ösztönös jellegét, szétforgácsoltságát, a parasztok öntudatának alacsony színvonalát és az ebből eredő tulságos hisztérikenységet a feudális urak iránt, a parasztság jómódu elemeinek hajlandóságát, hogy kompromisszumos megegyezésre lépjenek az uralkodó osztállyal, - ezeket a körülményeket tartja Engels az 1525-i német parasztháború veresége okainak. A feudális termelési mód szülte széttagoltságnak a különböző vidékeken mindenképpen befolyásolnia kellett a mozgalom jellegét. Másrészt az a törekvés, hogy a feudális bilincsektől megszabaduljanak, attól függött, hogy mennyire kapcsolódott be a különböző vidékek parasztsága az áru- pénzviszonyokba. Bár a XVI. század elején Németországban létre is jöttek az országos parasztfelkelés előfeltételei és bár az 1525-ben kitört parasztháború már országos jellegű volt, mégis ez a széttagoltság azzal az eredménnyel járt, hogy "képtelenek voltak mind a polgárok, mind a parasztok, mind pedig a plebéjusok koncentrált /kiemelés tőlem - V.L./, az egészre kiható lépésre". /8/ A széttagoltság pusztulásba vitte az egész mozgalmat, mivel a felkelők egyes csapatai között nem voltak egybehangolt akciók.

Felmerül a kérdés: a "parasztháború" terminus, melyet Engels Németországra vonatkoztatva használt, alkalmazható-e a XVII-XVIII. századi Oroszország hatalmas arányú parasztmozgalmaira? A "parasztháború" elnevezésen a parasztság által a feudális-földbirtokosok ellen vívott nagyarányú polgárháborút értjük. Ebben a nagyarányú parasztháborúban leküzdhető a faluközösség elszigeteltsége, az egyes paraszthavargások helyi jellege; a parasztság sikraszáll a nagybirtokosok egész osztálya ellen.

Bolotnyikov felkelése az egész Moszkván-tuli vidékre kiterjedt és egészen Moszkváig eljutott; Sztyenka Rázin felkelése a Volgamelléken, Szlobodszkaja Ukrajnában folyt le és a razini "csalogató levelek" egészen Karéliáig eljutottak; az 1707-1708-i felkelés kiterjedt a Don-vidékre, a Volgamellékre, Szlobodszkaja Ukrajnára és az ország számos más kerületére; az 1773-1775-i Pugacsov-féle felkelés az Uralmelléken és a Volgamelléken tört ki. Ezekben a polgárháborúkban megszűnt a parasztság mindennapos elszigeteltsége. Ennek az elszigeteltségnek a leküzdésében nagy szerepet játszottak a kozákok, a termelőeszközöktől megfosztott plebéjus elemek, a Pugacsov-felkelésben pedig - a "munkásemberek", a jövő előproletariátus.

Ilyképpen a "parasztháború" műszó alkalmazható a XVII-XVIII. század feudális-jobbágytartó Oroszországának nagyszabású anti-feudális parasztmozgalmaira. Magától értetődik azonban, hogy az oroszországi parasztháborúknak megvoltak a maguk sajátosságai. Németország széttagoltsága a parasztmegmozdulások viszonylag nagyobb mérvű elszigeteltségére vezetett, mint Oroszországban. Az a körülmény, hogy Németországban jelentősebb jobbágy-paraszti réteg volt, mint Oroszországban, szintén rányomta bé-

---

7/ Uo. 29.1.

8/ Uo. 115.1.

lyegét a német parasztmozgalom jellegére. Míg Németországban a parasztok gyakran kerestek kiegyezést a feudális urakkal, Oroszországban ez a jelenség nem tartható tipikusnak. A felkelt parasztok ideológiájá ugyancsak különböző volt Németországban és Oroszországban. Németországban jellegzetes volt a parasztmozgalmaik vallásos színezete, Oroszországban pedig a "cári irányzat". Az oroszországi parasztmozgalmaik sajátossága volt az is, hogy a feudális elnyomás elleni harc bonyolultan egybefonódott a nemoroszl nemzetiségeknek a cári kormányzat elnyomása ellen irányuló küzdelmeivel.

Az oroszországi antifeudális parasztháborúk időszakában a robotgazdaság rendszere az uralkodó. "A feudális birtoknak önellátó, zárt egységnek kellett lennie, amely a külső világgal csak fölötte laza kapcsolatban volt". /9/ A feudális birtok bevonása az áru- és pénzviszonyokba a feudális termelési mód legmagasabb fejlődési fokán, a feudális birtok felbomlásának kezdetét jelentette. Az áru- és pénzviszonyok bevezetése a feudális rendszer alapsejtjébe a feudális elnyomás fokozódását és a jobbágy-parasztság osztályharcának kiéleződését eredményezte.

A feudalizmus későbbi fejlődési szakaszában az eladásra szánt mezőgazdasági cikkek, főleg a gabona termelése megnövekedett. Eme termékek jelentős része az országon belül uralkodó naturalis gazdálkodás miatt a külföldi piacra került.

A jobbágyparasztság fokozatos bekapcsolódása az áru- és pénzviszonyokba igen nagy mértékben befolyásolta az orosz falu társadalmi-gazdasági viszonyait. Az árutermelés növekedésével az orosz parasztság fokozza a harcot a gazdasági önállóságért, a faluban növekszik a verseny; a termelés a kisebbség kezében összpontosul. /10/ A tárgyalt időszakban különösen nagy jelentőségű volt a gazdasági önállóságért vívott harc, amely attól függően hogy milyen mértékben kapcsolódtak be az áruterelésbe a dolgozók kizsákmányolt tömegei, az osztályharc olyan alacsonyabb formáiból /a szolgáltatások teljesítésének megtagadása, a parasztok és jobbágyok elszökése, bujdosása, "utonállásai", a feudális urak legyilkolása/ antifeudális parasztháborúkba nőtt át. A népmozgalmaik azt a harcot juttatták kifejezésre, amelyet a parasztok a fokozódó feudális elnyomás ellen vívtak. A parasztmegmozdulások intenzitása attól függött, hogy milyen mértékben zsákmányolták ki a parasztoikat és kapcsolták be őket az áru- és pénzviszonyokba.

A feudalizmusban a jobbágyparasztság és a kiváltságos földbirtokosok voltak a fő antagonisztikus osztályok, amelyek akkoriban "külön rendek is voltak". /11/ A parasztság szociális differenciálódása csak a jobbágyság eltörlése után kezdődött, amikor a paraszti osztály falusi burzsoáziára és falusi proletariátusra bomlott fel. Lenin ebből azt a következtetést von-

---

9/ Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban,
Bpest, 1949. 182.1.

10/L.U.o. 157.1.

11/Lenin művei, 6.köt.Bpest,1953.107.1.

ja le, hogy "a jobbágyrendszer idején az egész paraszti tömeg harcolt elnyomói, a földesurak osztálya ellen, akiket a cári kormány oltalmazott, védelmezett és támogatott." /12/

A parasztháborúk legmagasabbrendű megnyilvánulásai voltak a parasztsztrájkok osztályharcának. A parasztfelkelések azzal, hogy megrendítették a rothadt feudális pilléereket, objektíve elősegítették azt, hogy az ország gyorsabb ütemben térjen át a kapitalizmusra. És ez annak ellenére történt, hogy a parasztháborúk kudarcot szenvedtek. "Az elaprózott, egyénekenkénti, kis keretekben folyó kizsákmányolás - írta Lenin -, helyhez köti a dolgozókat, elválasztja őket egymástól, nem teszi nekik lehetővé, hogy megértsék az osztályszolidaritást, nem ad nekik módot arra, hogy egyesüljenek, még ha már meg is értették, hogy elnyomásuk oka nem ez vagy az az egyén, hanem az egész gazdasági rendszer". /13/

Emil Ludwiggal folytatott beszélgetésében I.V. Sztálin úgy jellemzi az elnyomott parasztság harcát, mint az "ösztönös felháborodás", az "ösztönös lázadás" /14/ megnyilvánulását, azok cárpárti jellegére utalva feltárja a parasztfelkelések ideológiájának lényegét, megjegyzi azok "rabló" jellegét és szervezetlenségét, ami Razin felkelésére nézve volt különösen jellegzetes. Az antifeudális parasztmozgalmakat, melyek jellegüket tekintve objektíve forradalmiak voltak, ugyanakkor nem világította meg a politikai öntudat. Ezért mondotta V.I. Lenin, hogy "Oroszország először 1825-ben látott forradalmi mozgalmat a cárizmus ellen" /15/ a dekabristák személyében.

A parasztfelkelések sikertelenségének legfőbb okát Lenin és Sztálin abban látták, hogy a felkelőknek nem volt és nem is lehetett akkoriban olyan forradalmi vezérük, mint a munkáosztály. /16/

Az alap és a felépítmény által a társadalom életében betöltött szerep helyes felfogása lehetővé teszi, hogy tisztázzuk az antifeudális parasztháborúk kitörésének és kudarcának okait, sajátosságaikat, következményeiket, stb. Helytelen olyan felépítményi jelenségek működésében látni a parasztsztrájkok antifeudális harcának kudarcának legfőbb okát, mint a feudális állam fegyveres ereje, a jog, az egyház. Valójában a kizsákmányoló kisebbség azért tartja hatalmában a kizsákmányolt többséget, mert gazdaságilag uralkodik. A felépítmény segítségével ez az uralom csak megszilárdul és fennmarad.

Másfelől nem szabad lebecsülnünk azt a tényleges szerepet, amelyet a felépítmény a népmozgalmak keletkezésekor és elnyomása-

---

12/ Uo. 440.1.

13/ Lenin Művei, 1.köt. Bpest, 1951. 314.1.

14/ Sztálin Művei, 13.köt. Bpest, 1951. 118.1.

15/ Lenin Művei, 23.köt. Bpest, 1951. 262.1.

16/ Lásd, Leniń Művei, 6.Köt.440.1.; Sztálin Művei, 8.köt. 152.1.; 13.köt. 118.1.

kor jászott. A feudalizmus korának osztályharcát tanulmányozó szovjet történészek, közülük jelen cikk szerzője is, az oroszországi antifeudális parasztháborúk kitörése okainak elemzésekor lebecsülték a helyi népfelkeléseknek antifeudális háboruba való átnövését megkönnyítő olyan tényezőt, mint a feudális állam meggyengülését annak következtében, hogy főfunkciójának - a kizsákmányolt többség fékmentartásának - teljesítésétől különböző okok elvonták erőit.

Azok a marxista-leninista tételek, melyek a feudalizmusban alkalmazott gazdaságonkívüli kényszer, a feudalizmus időszakában az árutermelés szerepének és helyének, a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti kötelező összhang I.V. Sztálin által a "Marxizmus és nyelvtudomány" és "A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" c. munkáiban konkretizált és továbbfejlesztett törvényének kérdésével kapcsolatosak, a parasztháborúk tanulmányozására nézve óriási jelentőségűek.

A parasztháborúk tárgyalásában eddig a következő súlyos hibák tapasztalhatók:

1. A feudális társadalomban folyó osztályharcot csak igen kevésbé tárgyalták a termelőerők fejlődésével kapcsolatban, sőt attól elszakítva, és azt sem vizsgálták, hogy a termelőerőknek mennyiben felel meg az említett társadalom termelési viszonyainak jellege. Ez a súlyos módszertani hiba azt eredményezte, hogy az osztályharcot abszolúttá, a termelőerők és a termelési viszonyok fejlődésének döntő erejévé tették.

2. A feudális államot, amely a feudális alapot kiszolgáló felépítmény, a feudális alaptól elszakítva vizsgálták. Ennek eredményeként tévesen a gazdaságonkívüli kényszer fokozódását tartják az antifeudális parasztháborúk legfőbb okának. Valójában pedig a gazdaságonkívüli kényszer fokozódása a feudalizmusban a népfelkelések különböző időszakokban való kezdetének közvetlen oka csupán, a legfőbb ok pedig az, hogy a XVIII. század második felében a termelőerők és az azoknak megfelelő termelési viszonyok további megváltozása következtében fejlődött és elmélyült a feudális-jobbágytartó rendszer válsága.

3. Számos munka, köztük a szerzőnek ezzel a kérdéssel foglalkozó több cikke is elszakad a termelőerőknek és a termelési viszonyoknak a tárgyalt időszakban végbement fejlődésétől, nem veszi figyelembe az országban a feudalizmusnak a különböző felkeléseket megelőző konkrét történelmi fejlődési sajátosságait; általános frázisokkal jellemzi azoknak a különböző felkeléseknek az előfeltételeit, melyek a XVII-XVIII. század folyamán Oroszországban végbementek.

Ezek a hibák abból erednek, hogy az antifeudális parasztháborúk kimenetelében eltulozták a gazdaságonkívüli kényszer, a felépítmény körébe vágó tényezők szerepét és lebecsülték az alap körébe vágó jelenségeket.

Néhány történész helytelenül értékelte a XVII-XVIII. századi

oroszországi parasztháborúk szociális jellegét, amikor ezeket mint "kispolgáriakat" határozta meg, hiszen valójában csak a kapitalizmus korában öltöttek ilyen jellegűt. Ez a zavar lényegében abból ered, hogy a történészek egy része a kapitalista termelés olyan primitív szakaszának tartotta az árutertermelést, melynek önfejlődésében feltétlenül a kapitalizmushoz kellett vezetnie. Valójában az árutertermelés csak bizonyos feltételek mellett vezet a kapitalizmushoz és az árutertermelést nem lehet a tőkés termeléssel azonosítani.

Razin, Pugacsov és mások felkeléseinek főhajtóerői a fokozatosan árutertermelőkké váló parasztlak voltak. Amikor résztvettek a felkelésekben, kétségtelenül nemcsak a feudális kizsákmányolás ellen és a földért harcoltak, hanem, bár szubjektíve nem voltak tudatában, a kistermelés és a forgalom szabad fejlődésének utjáért is, ami a növekvő árutertermelés és forgalom körülményei közt végeredményben az árutertermelés fejlődéséért vívott harcot jelentette.

Ilyképpen Razin, Pugacsov és mások felkeléseinek objektív jelentősége a kistertermelő fejlődésének a feudális béklyóktól szabad utjáért vívott harcból állott. "A maguk földjén maguk gazdálkodó parasztlak szabad tulajdona - írta Marx, - nyilvánvalóan a földtulajdon legnormálisabb formája a kisüzem számára... Szükségszerű átmeneti fok a mezőgazdaság fejlődésében". /17/

A parasztháborúk kispolgári jellegéről beszélő történészek megfélemedeznek arról, hogy az árutertermelés a kapitalista földművelési rendszer megteremtésének egyik előfeltétele. Amde a kapitalista termelés nem lehetséges egy másik előfeltétel nélkül. A kapitalista termelés akkor jelentkezik, amikor áruvá válik a munkaerő. Az antifeudális parasztháborúk, jellegüket tekintve nem lévén kispolgáriak, olyan elemek fejlődését segítették elő mint az árutertermelés és az áruforgalom és ezzel előkészítették azt, hogy országunkban a feudális formációt a haladóbb - kapitalista formáció váltsa fel.

Oroszországban akkor zajlottak le a legnagyobb parasztlakmozdulások, amikor az áru- és pénzviszonyok és a kapitalizmus elemei megszületésének különböző szakaszain keresztül a feudalizmus átmenet a kapitalizmushoz. Ebben az időszakban a földbirtokosok megtartják a földhöz való jogaikat és gazdaságuk továbbra is feudális jellegű. A parasztlak-össztönös mozgulásaiban objektíve a feudális-jobbágytartó rendszer ellen, a kistertermelő és a kistertermelő szabadságáért harcol.

A feudális jobbágytartó-rendszer akadályozta a parasztlakgazdaság fejlődését. Sajátos vonása volt az oroszországi parasztlakmozdulásoknak, hogy az orosz parasztlak oldalán a helyi nemzetiségek is résztvettek a harcban. A XVII-XVIII. századi felkelésekben résztvettek a zaporozsjei kozákok, az ukrán parasztlak, a Volgamellék és az Ural nemzetiségei. Másfelől a nemzetiségek feudális urai az orosz feudális urakkal közösen igye-

keztek elnyomni a mozgalmat. A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában az antifeudális mozgalmakban részt vettek a termelőeszközöktől megfosztott plebejus elemek különböző csoportjai /hajóvontatók, teherhordók, stb./ is. A Don, a Volga és a Dnyeper mentén rengeteg szökött paraszt és városi plebejus gyülekezett. A plebs és a Kozákság jelenléte elmosta a parasztmozgalmak helyi jellegét, a felkelés területét kiszélesítette.

A felkelő parasztok között ott voltak a tönkrement mezővárosi kisemberek, az alsópapság képviselői stb. A középkori társadalom tarkasága az antifeudális parasztmozgalmak részvevőinek összetételén is megmutatkozott. A XVII. századbeli antifeudális városi felkeléseket, amelyek a plebejus elemek aktív megmozdulásai voltak, - mint az 1650-i pszkovi felkelés - a környékbeli parasztság is támogatta.

A legnagyobbarányú antifeudális mozgalmak története megcáfolja azt a plehanovi értékelést, amely szerint ezek a mozgalmak reakciók voltak. Lenin "szörnyen renegátnak" tartotta a mensevikeknél a parasztmozgalmak reakciós jellegére vonatkozó véleményét.

A XVII-XVIII. század antifeudális parasztháborúi a feudalizmus különböző szakaszaiban törtek ki; szervezetük, formáik és hajtóerőik különbözőek voltak.

Az orosz állam gazdasági életében fontos változások mentek végbe a XVI. század második felében. Ezek a változások az árutermelés és az árucsere megnövekedésében, az "összoroszpiao" csiráinak jelentkezésében rejlettek. Ebben az időszakban gyors ütemben fejlődött a társadalmi munkamegosztás, ami a kézműipar és a városok fejlődésében jutott kifejezésre. Mindez új feltételeket teremtett a gazdasági fejlődés számára és erősen megmutatkozott a feudális családi nagybirtok gazdaságán is. Ezek a gazdaságok a XVI. század folyamán növelni igyekeztek a parasztoktól feudális járadék alakjában kapott anyagi értékek mennyiségét és a paraszti munka eredményesebb kizsákmányolása céljából a feudális kötelezettségek jellegének megváltoztatására törekednek. A feudális urak földbirtokainak megnövelése és a parasztok jobbágyi függőségének fokozása együttjárt a fekete állami paraszti földek csökkenésével és csaknem teljes eltűnésével. Ezek a földek csupán Oroszország északi területein maradtak meg. Együttal magán a birtokon belül is megnövekedett a majorsági föld, ami "a földbirtokost a szántóterület kiterjesztésében, a gabonatermelés fokozásában érdekeltté" tevő árutermelés és belső piac növekedéséről tanuskodott./18/

E körülmények következtében a parasztság tömegesen menekült a központi kerületekből az orosz állam déli végeire, keleti körzeteibe és a Volgamellékre. Ez a jelenség kieroszakolta a parasztság végleges röghözkötésére irányuló rendszabályo-

---

18/ B.D. Grekov: Az oroszországi jobbágyrendszer fejlődésének legfőbb szakaszai, Moszkva, 1940. 77.1. Oroszul.

kat az 1581-i törvényt a "tiltott évekről", az 1597-i törvényt az elmenekült parasztek öt éven belüli felkutatásáról/. Ezek a törvények megalapozták a jobbágyrendszer jogszabályokba foglalását. Együttal a végletekig kiélezték a falusi osztályellentéteket, melyek a parasztság nyílt harcában - I. Bolotnyikov felkelésében robbantak ki. A felkelés kitörését, lendületét és rendkívüli erejét elősegítette az állami felépítmény, valamint a feudális urak táborának meggyengülése, amely az említett táboron belüli éles ellentéteknek és a lengyel-litván intervenciónak volt köszönhető.

A Bolotnyikov által vezetett parasztháboru az orosz állam délvidékein indult meg, ahol rengeteg menekült paraszt és jobbágy gyűlt össze /A. Palicin tanúsága szerint több, mint 20 ezer/. A mozgáalom elején a komaricki járás parasztjai alkották a magot. Az állami közigazgatási apparátus itt jóval gyengébb volt, mint az ország központjában. A parasztháboru rövidesen az egész Moszkván túli vidékre kiterjedt. Orosz és ukrán parasztek és jobbágyok alkották a felkelők zömét. A felkelésben részt vettek a p̄bejusok - a volgai szegénység is, élén Pjotr álcáreviccsel. Amíg a Volga melléken a parasztek csupán a helyi központot - Nyizsnyij Novgorodot - igyekeztek elfoglalni és nem gondoltak arra, hogy Moszkva ellen vonuljanak, addig a volgai szegénység bizonyos mértékben leküzdötte a helyi korlátozottságot és a Volgától a Don felé és az északi Donyecen keresztül Tula felé tartott. A Bolotnyikov által vezetett parasztháboru a feudális osztályra és államapparátusra gyakorolt hatásával meggyorsította az állam központosítását, csökkentette az egyes földek feudális elszigeteltségét és ezáltal az országban a termelés és a forgalom továbbfejlődését segítette elő.

Az országban fellendült a mezőgazdaság, a kézműiparok és a manufaktúrák fejlődése a lengyel-litván területrablók kiüzése után. A XVII. században fokozatosan kialakult az orosz piac, amely hatókörébe vonta a feudális földbirtokosokat.

Az 1649-i Szobornoje Ulözsenije /Törvénykönyv/ lerögzítette az akkorra megszilárdult jobbágyrendszert és a földesuri jobbágykizsákmányolás még nagyobbarányu fokozását és a feudalizmus alapját jelentő feudális földbirtoklás megszilárdítását jelentette. A XVII. század második felében széles körben elterjedt a szolgálati birtokok öröklése, a szolgálati birtoknak családi hitbizományként való adományozása; fokozódott a határvidékek gyarmatosítása; a feudális földbirtokok területe általában megnövekedett. A feudális uralkodó osztály hatalmának kiterjesztésére megkezdte a nemorosz nemzetiségek gyarmatosítását. Ezek a nemzetiségek, kettős elnyomás alatt nyögve, az orosz parasztság szövetségesei lettek a cár és a földesurak ellen vívott harcban.

A tárgyalt időszakban a mezővárosi kisemberek helyzete is erősen megromlott, ami a XVII. század negyvenes-hatvanas éveiben lefolyt számos nagyarányu városi felkelés kitörésének egyik fontos oka volt.

A dolgozók helyzete számos, mind bel-, mind pedig külpolitikai természetű körülmény folytán tovább romlott; ez jellemezte a Razin-felkelést megelőző két évtizedet. A Lengyelország és Oroszország közötti hosszú háborúk 1654-1667-ben és Oroszország háborúi Svédországgal 1656-1661-ben súlyos teherként nehezedtek a dolgozó nép vállaira. Nagyarányú sorozásokat hajtottak végre, fokozták a fuvarozási kötelezettségeket és különböző rendkívüli adókat vetettek ki. Végül, a háborús kiadások fedezése céljából elkezdték a rézpenz forgalombahozatalát, ami egyik fontos indíték volt a városi néprétegek felháborodására és az 1662-i moszkvai felkelés kitörésére.

A városi felkelések elfojtása nem gyengítette meg az elnyomott nép ösztönös tiltakozását, amely a Razin és atámánja, a paraszti tömegek érdekeit kifejező Vaszilij Usz által vezetett antifeudális parasztháboruban csakhamar megmutatkozott. Ez alkalommal a Volgamellék lett a felkelés központja. Itt a katonai és a polgári közigazgatás gyengébb, a földesurak robot pedig nagyobb mértékű volt, mint a többi kerületekben. Sok földönfutó áramlott ide.

Ebben a kerületben a felkelés kitörését és gyors elterjedését az árutermelés és az áruforgalom viszonylag nagymérvű növekedése segítette elő. A kereskedelem és az ipar fejlődése erősítette a helyi kapcsolatokat. A Razin által vezetett 1670-1671-i parasztháború hatalmas áradatban egyesítette az orosz parasztságot és a Volgamellék kizsákmányolt népét. A plebejus elemek - szegénylegények, hajóvontatók, "munkás emberek" - a parasztmozgalom helyi korlátoltottságát leküzdve aktív szerepet játszottak a felkelésben.

A parasztháború elfojtása nem szüntette meg a jobbágyságra vetett és egyre inkább elnyomott parasztok zavargásait. A Sztjepan Razin felkelésének befejezésétől eltelt időszakot az osztályharcnak 1707-1708-ban történt újabb fellángolásáig az árutermelés és az áruforgalom továbbfejlődése jellemezte. Ámde a tárgyalt időszakban a feudalizmus társadalmi rendszerében az új gazdasági jelenségek még nem érték el azt a színvonalat, amelynél elkezdődik a konfliktus a növekvő termelőerők és az uralkodó feudális viszonyok között. Az orosz piac, és a külkereskedelem fejlődésével kapcsolatban az áru- és pénzviszonyokba egyre jobban bevont földesurak tovább fokozták a jobbágyparasztek kizsákmányolását.

1692-ben megtiltották, hogy "hivatalos jegyzékbevételek" nélkül "jövevényeket és csavargókat" tartssanak. 1695, 1697, 1699, 1700 és 1702-ben megismétlik ezeket a rendelkezéseket. Ekkorra világosan jelentkezett az a feladat, hogy Oroszország elmaradottságát le kell küzdeni. A feladat teljesítését a péteri abszolútizmus vállalta. I. Péter a parasztság hármás elnyomása révén hozzájárult a földesurak és kereskedők nemzeti államának megszilárdításához. A nemések biztosították maguknak a szolgálati birtokok tulajdonát és méginkább fokozták a jobbágyparasztek kizsákmányolását. A hosszú és nehéz északi háború egész súlya a dolgozó tömegek vállára nehezedett.

Az osztályharc ebben az időszakban különösen kieleződött és 1707-1708-ban tömeges antifeudális mozgalomban robbant ki a Don vidékén. Ebben a paraszt-kozák felkelésben kimagasló szerepet játszottak Kondrat Bulavin és Nyikita Golij, a parasztcsapatok vezérei. A Don mellett megindult mozgalom később átcsapott a Donmellékre, a Volgamellékre, Szlobodszkaja Ukrajnába és számos központi kerületre. A felkelés terjedését az a körülmény is elősegítette, hogy a külső ellenséggel vívott harc lekötötte az állam haderejét.

Az 1707-1708-i mozgalom jellegének eldöntése igen bonyolult feladat. A paraszti-plebejusi tömegen kívül részt vettek a mozgalomban az ideiglenes "utitársak" - jómódu alacsonyrendű kozákok is, akik a doni hadsereg "autonomiájának" fenntartására és arra törekedtek, hogy biztosítsák a lovas kozákok és a szökött parasztek további kizsákmányolásának lehetőségét. K. Bulavin, aki a kozák vezetőrétegből származott, felemás álláspontra helyezkedett és csak a paraszti tömegek nyomására juttatta érvényre követeléseiket. A jobbágyrendszer ellen harcoló orosz és ukrán parasztság, a jobbágyok, valamint a plebejusok /hajóvontatók, "munkásemberek"/ voltak a felkelés fő hajtóerői. Ez a felkelés szintén kudarccal végződött.

Körülbelül a XVIII. század második felétől kezdve bekövetkezik országunkban a feudális-jobbágytartó rendszer bomlási időszaka. Az árutermelés és az áruforgalom további fejlődése a mājorsági föld megnövekedését és a paraszti telkek csökkenését, a robot és a természetben teljesített szolgáltatások megnövekedését váltotta ki. A jobbágyrendszert az ukrán és belorusz földekre is kiterjesztették és azok a földesurak, akik állami parasztokat és földeket kaptak, csakhamar megerősödtek.

A feudális-jobbágytartó gazdasági rendszer kezdődő felbomlásának lényeges ismérve volt a földbirtokosnak az a törekvése, hogy mennél több gabonát dobjon piacra, ami a legfőbb termelő - a jöbbágyparaszt még nagyobb mérvű kizsákmányolására ösztönözte őt. A parasztek áttérése a havi járandóság fejében végzett munkára ékesszólóan bizonyította a régi termelési mód felbomlását. Egyre nagyobb jelentőségre kezdett szert tenni a pénzben teljesített jöbbágyi szolgáltatás. A feudális gazdasági rendszer felbomlásának kezdete a falu differenciálódásán is megmutatkozott, vagyis azon, hogy nagyszámu "gazdagabb" és "hitvány" parasztra tagozódott a falu, továbbá abban, hogy a földesuri manufaktura mellett kifejlődött a kereskedői és különösen a paraszti manufaktura, amely szabad bér munkán alapult. A szolgáltatásokkal tartozó /nem robotos/ parasztek a bér munkaerő jelentős keretét alkották a kereskedői és különösen a paraszti manufakturák számára.

Ezeknek a tényeknek összességükben mindenképpen elő kellett segíteniök ama különböző parasztaavargások és munkásfelkelések tucatjait és százait, amelyek 1773-1775-ben antifeudális háborúvá fejlődtek J. I. Pugacsov vezetése alatt. Ennek a parasztháborúnak az volt a sajátossága, hogy ez a háboru vetette fel a legszabatosabban az agrárkérdést, és a legfőbb hajtóereje az a harc volt, melyet a parasztság a földesuraktól men-

tes földekért folytatott. Pugacsov felkelése Razin mozgalma-hoz viszonyítva már kevésbé elszigetelt, mivel az orosz piac kialakulási folyamatának mindenképpen a lokális elemek fokozatos felszámolásához kellett vezetnie. Ez a mozgalom már szervezettebb jellegű volt, mint az előző felkelések. Az urali üzemek "munkás embereinek" részvétele a szervezett-ség bizonyos vonásaival ruházta fel a mozgalmat. Pugacsov "katonai kollégiuma" katonai ügyekkel, a felkelők ellátásá-val és polgári biráskodással foglalkozott és manifesztumokat adott ki.

A gyarmati elnyomástól mentes földért harcoltak az orosz pa-rasztok és "munkásemberek" vezetésével az Uralvidék és a Volgamellék elnyomott nemzetiségei. Pugacsov mozgalmanak nagy-szerű vonása az elnyomott nemzetiségek együttműködése az orosz paraszttal és "munkásemberekkel". Pugacsov manifesztumainak nagy szervező szerepük volt a mozgalomban és pontosan megfogalmazták a harcoló paraszttok legfőbb követeléseit.

Az elfoglalt üzemekben az urali "munkásemberek" saját elől-járóik vezetésével fegyvereket gyártottak. A felkelés körze-teiben a lakosság atamánokat és zemsztvo-előljárókat választott. A zemsztvo-előljárók irányították a zemsztvo-hivatal működését, végezték az adószedést, az élelmiszerbegyűjtést, a menekültek és sebesültek elhelyezését, és más különböző funkciókat is elláttak. A zemsztvo-hivatal nemcsak a felke-lés helyi szervezési központja volt, hanem a Pugacsov-féle manifesztumok propagandistája, terjesztője lévén elősegítet-te, hogy a felkelés a szomszédos kerületekre is átterjedjen. Pugacsov parancsnokokat nevezett ki az elfoglalt városokban, pénzt, sőt, élelmiszert osztott ki a szegény nép között.

Ilyenképpen a termelőerők meghatározott fejlődési színvonalá-tól és a feudális elnyomás mérvétől függően mindegyik parasztháborúnak megvoltak a maga sajátosságai. Mindegyik felkelés kitérésével tovább érlelődtek az előfeltételek annak az erő-nek a forradalmi kirobbanásához, amely a termelőerők tovább-fejlődése és az új, burzsoá kapcsolatok megjelenése számára megtisztíthatná az utat.

Az antifeudális parasztháborúknak nagy történelmi jelentősé-gük volt. Mintegy katalizátorai voltak a termelőerők fejlődésének országunkban. A XVII-XVIII. század parasztháborúi a XIX. század ama paraszttözgalmainak kirobbanásával folytatód-tak, amelyek közvetlenül megelőzték a hatvanas évek reform-jait. Amikor a parasztháborúk megrendítették a feudalizmus pilléreit, elősegítették a feudális elzárkózottság megszűné-sét, az árutermelés és az árucsere kiterjesztését. Oroszország határvidékei fokozott paraszti betelepítésének, amely az anti-feudális parasztháborúkkal volt kapcsolatos, mindenképpen elő kellett segítenie ezeknek az elmaradt vidékeknek rendkívül gyors fejlődését. Végül, figyelembe kell vennünk azt, hogy az általunk tárgyalt népi megmozdulások mindegyike után gyarapod-tak a néptömegek forradalmi hagyományai. Az egyes antifeudális parasztháborúkban résztvevő néptömegek valamilyen mértékben figyelembe vették elődeik tapasztalatait. A paraszttözgalma-knak egyúttal hatalmas befolyásuk volt az orosz forradalmi fel-szabadító gondolkodás fejlődésére is.

G.V. ASZTAFJEV:

A kínai nép felszabadító-harcának befejező szakasza.

/Voproszi Isztorii 1954. 10.sz./

A hitlerista Németország és a militarista Japán szétzúzása a második világháborúban az egész világon gyökeresen megváltoztatta az erőviszonyokat, így a Távol-Keleten is, és elmélyítette az imperializmus gyarmati rendszerének válságát. A kínai népnek a kommunista párt által vezetett demokratikus erői a háború után kialakult kedvező helyzetet arra használták fel, hogy az ország teljes felszabadítása érdekében kiterjesszék a harcot, hogy Kínát független egységes, erős, demokratikus állammá változtassák. Kína Kommunista Pártja a hatalmas felszabadított körzetekre és az egész országban kiterjedt demokratikus mozgalomra támaszkodva arra törekedett, hogy békés úton szabályozza a megérett politikai problémákat - felszámolja a kuomintang reakciós diktatúráját és az országnak az imperializmustól való ezzel kapcsolatos függőségét, megvalósítsa a demokratikus átalakulást és biztosítsa a nép létfeltételeinek megjavítását.

Az uralkodó kuomintang klikk és imperialista urai, akik arra törekedtek, hogy fenntartsák uralmukat Kínában, leigázzák az egész kínai népet és ebből a célból újabb polgárháborút és fegyveres imperialista intervenciót készítsenek elő, az országban kibontakozott általános demokratikus fellendülés közepette kénytelenek voltak időnként hazug politikai mesterkedésekkel leplezni igazi szándékaikat. 1945. szeptember elején a Csang-Kai-sek kormány politikai tárgyalásokat kezdett Kína Kommunista Pártjával. A kommunista párt delegációjának -/a küldöttség élén Mao Ce-tung állt/ erőfeszítései következtében 1945. október 10-én megállapodást kötöttek arra vonatkozólag, hogy intézkedni kell a hadműveletek beszüntetésére és az ország politikai berendezkedésének demokratizálására. A megállapodás célul tűzte ki, hogy mielőbb véget kell vetni a Kuomintang egypárt-diktatúrájának, össze kell hívni a nemzetgyűlést, demokratikus alkotmányt kell szerkeszteni és alkotmányos kormányt kell alakítani. Elhatározták, hogy a szükséges intézkedések foganatosítására és a vitás kérdések megoldására Politikai Tanácskozó Konferenciát hívnak össze és valamennyi párt Képviselőinek részvételével koalíciós kormányt alakítanak.

A Csang Kai-sek klikk azonban az amerikai imperialisták közvetlen támogatásával, akik hatalmas kuomintang hadseregét dobtak át az ország keleti körzeteibe és amerikai csapatokat tettek partra, rögtön megszegte a megállapodást és újból . . .

polgárháborút robbantott ki. A kuomintang hadseregnek a japán és az amerikai csapatok támogatásával a felszabadult körzetek ellen intézett támadása az egész kínai népből óriási felháborodást váltott ki, és miután a Népi Felszabadító Hadsereg és a felszabadított körzetek lakossága határozottan szembeszállt a támadókkal, a megrohanás kudarccal járt. A kuomintang-klikk 1945 végén ismét kénytelen volt politikai tárgyalásokat kezdeni a kommunista párttal.

A Szovjetunió sürgetésére 1945 decemberében összehívták a Szovjetunió, Anglia és az USA külügyminisztereinek moszkvai tanácskozását, ahol határozatokat hoztak Kína egyesítéséről és demokratizálásáról, a polgárháborúnak az országban való beszüntetéséről és a demokratikus elemeknek a kínai kormány összes szerveibe történő széleskörű bevonásáról. 1946. januárjában a kommunista párt és a kuomintang megállapodást kötött, amely szerint beszüntetik a hadműveleteket és összehívják a Politikai Tanácskozó Konferenciát. Az országnak a kommunista párt által vezetett demokratikus erői a reakció ellenállása ellenére elérték, hogy a konferencián az ország politikai egyesítésére és demokratizálására irányuló határozatokat hoztak.

Hamarosan kitűnt azonban, hogy a reakciós kuomintang vezető körök egyáltalán nem szándékoznak végrehajtani ezeket a határozatokat, bár ezeket maga Csang Kai-sek írta alá. A Csang Kai-sek-klikk előkészítette a polgárháborút, ebben támogatta őket az amerikai szoldateszka, amely azzal az ürüggyel, hogy Marshall "közvetít" a kommunista párt és a kuomintang közötti tárgyalásokban, nagy sietséggel szerelte fel és tanította be a kuomintang hadsereget. 1946 márciusában a Csang Kai-sek klikk megindította a támadást Északkelet-Kína felszabadított körzetei irányában és június végén, valamint július elején általános támadást intézett a felszabadított körzetek ellen és ezzel Kínát példátlan méretű polgárháborúba taszította.

1946 második felében a kuomintang hadsereg óriási ember- és anyagáldozattal elfoglalta a felszabadított terület egy részét, amelyet a Népi Felszabadító Hadsereg kiűritett, mivel taktikája az ellenfél emberanyagának megsemmisítése volt. A kuomintang csapatok sikere azonban csak átmeneti volt, a hadműveletek során nagy veszteségeket szenvedtek, frontvonalaik és utánpótlási vonalaik, amelyekre a lakosság között kibontakozott partizánmozgalom nagy csapásokat mért, nagy mértékben széthúzódtak, 1946 végén az általános kuomintang támadás végérvényesen kudarcba fulladt. 1947 tavaszán a Népi Felszabadító Hadsereg részleges ellentámadást indított és számos körzetest szabadított fel a kuomintang csapatok uralma alól. Ez a tény arról tanuskodott, hogy a polgárháború frontján az erőviszonyok megváltoztak.

Ezzel egyidejűleg az egész ország tekintetében is megváltoztak az erőviszonyok. A háború második évének elején /1947 június/ nyilvánvalóvá vált, hogy a kuomintang reakció tábora meggyengült. A kuomintang ellenőrzése alatt álló területeken egyre súlyosbodott a népi tömegek gazdasági helyzete a bürokratikus tőke és az amerikai monopóliumok rablásai következtében, és

hihetetlen méreteket öltött a háborús infláció. Mindez azt eredményezte, hogy egyre fokozódott a nép széles tömegeinek - munkásoknak, parasztnak, városi szegénységnek, kispolgárságnak - a Csang Kai-sek rendszer elleni harca. 1947-ben a kuomintang kezében lévő területeken több mint háromezer sztrájk zajlott le. A 17 tartományra kiterjedő fegyveres paraszti felkelésekben több mint egymillióan vettek részt. Óriási méreteket öltött az egyetemisták mozgalma a béke érdekében a polgárháború és az amerikai beavatkozás ellen. A városi szegénység ösztönös harca /az u.n. rizs-felkelések formájában/ az ország összes nagyvárosaira árharapózott.

Az amerikai monopoltoke arcátlan garázdálkodása Kinában a kuomintang ellenőrzése alatt lévő területeken hanyatlásba és pusztulásba vitte a nemzeti ipart és kereskedelmet, a kommunista párt pedig leleplezte a kuomintang-klika politikai mesterkedéseit. Ennek eredményeképpen gyors ütemben foszlottak szét a közbeeső rétegek - a nemzeti burzsoázia és a kispolgári értelmiség velük kapcsolatban álló felső rétegének - békeillúziói. Ezek a rétegek arra számítottak, hogy az USA közvetítésével békés megegyezés jön létre a kuomintanggal a hatalom megosztásáról, felszámolják a kuomintang egypárt-diktatúráját és Kína áttér a burzsoá parlamentáris rendszerre. Ehelyett mindenki előtt világossá vált, hogyha a reakció továbbra is hatalmon marad, előbb-utóbb egész Kína amerikai gyarmattá válik.

Egészen másként alakult a helyzet Kína felszabadult körzeteiben. A kommunista párt helyes politikája arra irányult, hogy megvédje a nép érdekeit, demokratikus jogait és nemzeti függetlenségét. Mindez a kommunista párt köré tömörítette a széles népi tömegeket. Elkobozták a földesurak birtokait és átadták azokat a parasztságnak, ezzel következetesen megoldották az agrárkérdést, felbomlasztották a reakciós erőket és megerősítették a munkásosztálynak a parasztsággal való szövetségét a munkásosztály vezetése alatt. A nemzeti iparnak a és a kereskedelemnek az ösztönzése, ami megfelelt a kis- és középburzsoázia érdekeinek, a nép oldalára vonta ezeket a rétegeket. A felszabadított körzetek lakosságának minden rétege szorosan a kommunista párt köré tömörült és határozottan vivmányai védelmére kelt a reakció támadásával szemben.

Az 1947 derekára az erőviszonyokban az egész ország tekintetében beállott változások megteremtették a feltételeket ahhoz, hogy a demokrácia tábora döntő támadást indíthasson a reakció tábora ellen. Kína Kommunista Pártja már 1947 eleje óta előkészítette erre a kínai népet, rámutatva arra, hogy a támadásra már megérték az összes szükséges nemzetközi és belső feltételek.

1947. augusztusában a Népi Felszabadító Hadsereg általános stratégiai támadást indított a kuomintang hadsereg ellen. Két hatalmas támadó hadműveletet szervezett és ezeket győzelemre is vitte. Az első a központi alföldre /a Huang-ho és a Jangce folyók köze/ való áttörés, a második pedig az Északkeleti Kína elleni őszi támadás volt. 1947 második felének hat hónapja alatt a Népi Felszabadító Hadsereg támadó hadműveletei-

vel több mint 750.000 kuomintang katonát pusztított el, részekre szaggatta az ellenfél arcvonalát és egyes pontokon védekezésbe szorította az ellenséget. /1/

A Népi Felszabadító Hadsereg általános támadásra való áttérése a harmadik forradalmi polgárháború és az egész kínai forradalom során gyökeres fordulatot teremtett. Mindez azt jelentette, hogy a kínai nép bizonyos körülmények között aránylag rövid idő alatt ki tudja vinni teljes felszabadulását, meg tudja dönteni a gyűlölt Csang Kai-sek rendszert és le tudja rázni az imperialista igát. Kína Kommunista Pártja e nagy cél érdekében mozgósította a kínai nép összes erőit, főleg a parasztságot és a Népi Felszabadító Hadsereg támadása mellett politikai támadást is indított a reakció ellen. Október 10-én a Népi Felszabadító Hadsereg főparancsnoksága egy Csu Teh és Peng Teh-huaj által aláírt kiáltványt adott ki, amelyben kifejtette a kínai nép elodázhatatlan követeléseit: az összes elnyomott rétegek egyesítését és egységes nemzeti front létrehozását; a reakciós Csang Kai-sek diktatura megdöntését; a háborús bűnösök és elsősorban Csang Kai-sek törvényszék elé állítását; demokratikus koalíciós kormány megalkotását; a bürokratikus töke elkobzását; egyenlősítő agrárreform végrehajtását; egyenlő jogokat és autonómiát az összes nemzeti kisebbségek számára; a hazaáruló nemzetközi szerződések érvénytelenítését és független külpolitikát. /2/ Ugyanaznap adták ki az összkínai földbirtokrendezési konferencia döntéseit és Kína Kommunista Pártja Központi Bizottságának határozatát a földreform kifejlesztéséről, amely kimondta, hogy fel kell számolni a földesurak földtulajdonát és a földet egyenlően szét kell osztani a földnélküli és kevés földdel rendelkező parasztok között. Ezek a határozatok rendkívül nagy szerepet játszottak a parasztságnak a földért való harcában, nemcsak a felszabadított körzetekben, hanem a kuomintang kezében lévő területeken is.

A kommunista párt által a reakció ellen indított politikai támadás Kínában nagymértékben meggyorsította az események fejlődését. Megteremtette a feltételeket ahhoz, hogy a reakciót aránylag rövid idő alatt teljesen szétzúzzák. A népi demokratikus forradalom győzelméhez a nemzetközi helyzet is hozzájárult. A kínai népet döntő támadásra buzdította a reakció ellen az a tény, hogy a Szovjetunió gazdasági hatalmának és tekintélyének nagyarányú megnövekedése és egyes európai országokban a népi demokratikus rendszer megerősödése, valamint az ázsiai felszabadító mozgalom fokozódása következtében megerősödött a béke, demokrácia és szocializmus tábor.

1/ "A népi felszabadító háború három évének katonai sikerei. /1946 július - 1949 június/". A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg vezérkara, 1949 július /kinaiul/.

2/ A Népi Felszabadító Hadsereg nyilatkozata, 1947. 10. 10.
"A kínai nép felszabadító háborújának legutolsó időszakára vonatkozó legfontosabb dokumentumok". Gyűjtemény. Harbin. 1948.

1948-második felében a Népi Felszabadító Hadsereg több egymásutáni csapással semmisítette meg a kuomintang hadsereg zömét, a kuomintang hadsereg majdnem egész technikai felszerelését kezébe kerítette és a háboru egész menetét a maga javára fordította. Már 1948. novemberében, az északkeleti vidék felszabadításáért folyó harc befejezése után, a Népi Felszabadító Hadsereg katonáinak száma több mint hárommillió főre nőtt, a Kuomintang hadsereg létszáma viszont 2,900.000 főre csökkent. /3/ A következő két hadművelet: /a huaj-haji és északkinai/ során, 1949. elejéig, a Kuomintang hadsereg több mint egymillió katonát veszített. A Népi Felszabadító Hadsereg teljesen felszabadította Északkelet-Kínát, majdnem az egész Észak-Kínát /Peiping /Peking/, Tien-csin, Ta-tung és Taj-jüan városok kivételével/ és egészen a Jang-ce folyóig hatolt előre, a kuomintang hadsereget tehát a végpusztulás szélére juttatta.

A Csang Kai-sek klikk kiutat keresett és minden reményét az amerikai imperiálizmusba vetette, teljesen annak járszalagjához szegődött. A kuomintang hatóságok ellenőrzése alatt lévő területen gyakorlatilag az USA képviselői garázdálkodtak. Az USA kongresszusa 1948. április 2-án törvényt hozott Kína "megsegítéséről", amelynek értelmében a kuomintang kormány 15 hónap alatt 275 millió amerikai dollár-értékű élelmiszert, üzemanyagot és egyéb termékeket kaphatott. Ezenkívül 125 millió amerikai dollárt utaltak ki felszerelésre és hadianyagra. 1948-ban e törvény alapján - valamint korábbi megállapodások alapján - a kuomintang klikk 1.140 millió dollár értékű árut /ebből 857 millió értékű fegyvert és katonai felszerelést/ kapott az USA-tól. Az USA 1948-ban annyi fegyvert szállított a kuomintang klikknek, amennyi hét hadsereg felfegyverzésére is elég lett volna /4/.

Az USA katonai missziója Kinában 5.600 főre duzzadt. Ez a misszió szervezte meg a kuomintang csapatok felszerelését, sőt a Dél-Kínában és Taivan szigetén felállított öt oktató központban ki is képezte őket, sőt ezenkívül operatív "tanácsok", valamint "nem-hivatalos és bizalmas" javaslatok útján még a hadműveleteket is irányította. A misszió feje, Barr tábornok és munkatársai nemcsak stratégiai irányelveket adtak és az általános hadműveleti terveket dolgozták ki, hanem még a kuomintang főparancsnokság operatív tevékenységét is irányították. /5/

3/ Kína Kommunista Pártja Központi Bizottsága felelős képviselőjének nyilatkozata. "A győzelem már az egész ország tekintetében közel van". 1948. XI. 4. "A káderek oktatása" c. folyóirat. 1. sz. 1948. nov. /kinaiul/.

4/ Egyedül az 1948-ban kötött szerződések alapján az USA 21,4 millió dollár értékű tüzérségi lövedéket, 34,9 millió dollár értékű repülőgépet és légi municiót szállított a Csang Kai-sek klikknek. /United States Relations with China, Washington. 1949. 973. 1./

5/ A Fehér Könyvben szemelvényeket olvashatunk Barr tábornok 1948-1949 évi beszámolójából, amelyekből látható, hogy a kuomintang nemzetvédelmi minisztériumban tartott operációs tanácskozásokon keresztül gyakorlatilag ő irányította a kuomintang hadsereg hadműveleteit, többek között Mukden védelmét /Lásd U.o. 325-335. 1./

Az USA uralkodó körei továbbra is a legnagyobb erővel támogatták a Csang Kai-sek klikket, de ugyanakkor a helyi militárista rendszereket is támogatni kezdték Kinában. Az amerikai imperialisták azért támogatták ezeket a reakciós erőket, hogy uralmukat - ha részlegesen is - a Csang Kai-sek rezsim bukása esetén is fenntarthassák. A Kinában állomásozó amerikai követség 1948. augusztus 10-i levelében az USA külügyminisztériumának a következő tervet javasolta: "Ha az események menete odavezetne, hogy valamilyen megegyezés jöjjön létre a kínai kommunistákkal, az amerikai befolyás révén arra kell törekedni, hogy széttagolt területű széleskörű föderáció alapján érjék el a hadműveletek megszüntetését, aminek eredményeképpen Kína területének minél nagyobb része maradjon olyan kormány vagy kormányok kezében, amelyekben nincsenek kommunisták... Ha Kína visszatérne a helyi széttagoltság rendszerére /Az aláírástól - a cikkíró megj./ amerikai gazdasági segítséget kell nyújtani, hogy megerősítsük a helyi kormányokat, hogy minél jobban megszilárduljanak a kommunistaelenes kínai elemek és ennek megfelelőleg ezzel gyengítsük a kommunisták iránti együttérzést". /7/.

Ezzel a céllal kezdték előtérbe tolni az amerikai imperialisták Li Cung-zsen kuang-hszü-i klikkjét. Ebben az időben Csang Kai-sek már nem élvezte a nemzeti burzsoázia bizalmát, mivel az USA monopolistákkal való nyílt kapcsolatokkal kompromittálta magát. Számbavették azt a körülményt is, hogy Csang Kai-sek "személyes" csapatainak zöme már megsemmisült, ugyanakkor viszont a kuang-hszü-i klikk kétszáz ezer főnyi csapatai még úgyis szólnak semmi veszteséget sem szenvedtek a polgárháboruban. A kuomintang reakció táborában Li Cung-zsen fontos szerepet kezdett játszani. Ő vállalta a kuomintang reakció "békeoffenzívájának" kezdeményezését.

1948. decemberében Li Cung-zsen és Paj Csung-hszü azt javasolták Csang Kai-seknek, hogy vessenek véget a polgárháborúnak és kezdjenek béketárgyalásokat a kommunista párttal, arra számítva, hogy kezükbe ragadják a hatalmat /8/. Hasonló javaslatokkal jöttek a kuomintang többi reakciós vezetői, valamint az amerikai követ, Stuart is. Csang Kai-sek nem akarta, hogy a "békeoffenzíva" élére hatalmi versenytársai kerüljenek. Arra törekedett, hogy időt nyerjen, új csapatokat készítsen elő és a Jang-ce folyónál megszervezze a védelmet, ezért elhatározta, hogy ismét a "béke"-tárgyalások hamis taktikájához folyamodik. Az egész kuomintang sajtóban kampány indult a háboru befejezéséért és a békekötésért.

1949. január 1-én Csang Kai-sek javaslatot tett a béketárgyalások megindítására. Őt előzetes feltételt állapított meg, amelyek arról tanuskodtak, hogy javaslata merő demagógia, amelynek nem a megegyezés a célja, hanem az, hogy becsapja a közvéleményt és időt nyerjen a demokratikus erők szétzuzására. Feltételeinek elfogadása azt jelentette volna, hogy a reakciós

---

7/ U.o. 279.1.

8/ Liao Kai-lung "A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg rövid története", Sanghaj.1951.94.1. /kinaiul/

kuomintang uralom fennmarad és a népi demokratikus forradalom összes vívmányai elvesznek.

Kína Kommunista Pártja leleplezte Csang Kai-sek reakciós mesterkedéseit. A reakció "békeoffenzíváról" szóló demagógiájával szemben egy igazán demokratikus béke elérésének politikai programját fejtette ki, amely meghozza a népi demokratikus forradalom győzedelmes betetőzését. Ez a program célként tüntet ki a nemzeti egységfront megerősítését, a demokratikus tábor szorosabb összefogását, beleértve a nemzeti burzsoáziát és a kispolgári értelmiség felső rétegét is, hogy maximálisan fokozza a reakciós tábor széthullási folyamatát, mozgósítsa a nép összes erőit a népi demokratikus forradalom győzedelmes befejezése érdekében.

Az adott helyzet fő politikai feladatait Kína Kommunista Pártja három igen fontos dokumentumban szögezte le: 1/ a kommunista párt képviselőjének beszámolója a háborús bűnösök kérdésében /1948. december 25./; 2/ a Hszin-hua ügynökségnek "Vigyük végig a forradalmat" c. újsávi vezércikke /1949. jan. 1./; 3/ A párt Központi Bizottsága elnökének, Mao Ce-tung elvtársnak, 1949. január 14-i nyilatkozata "A mai helyzetről".

Az első dokumentumban a kommunista párt felelős képviselője nyilvánosságra hozta a kuomintang uralkodó köreiből és a lakáik között megbuvó 43 háborús bűnös névsorát. A kuomintang másodrangú vezetői és egyszerű tagjai tömegének szembeállítása a korszak reakciós felső réteggel siettette a reakciós táborának széthullását. A fő háborús bűnösök listájának közzététele azt jelentette, hogy szó sem lehet a Kuomintang reakciós felső rétegével kötendő kompromisszumról.

A második dokumentum - a Hszin-hua ügynökség "Vigyük végig a forradalmat" c. vezércikke - leleplezte az amerikai imperializmus és a kuomintang reakciós politikai manővereinek igazi értelmét. A kínai nép ellenségei látván, hogy fegyverrel nem tudnak gátat vetni a népi forradalom győzelmének, politikai eszközökhöz folyamodtak. A vezércikk rámutatott arra, hogy Kína egységes, erős, független állammá válhat és a későbbiek során áttérhet a szocialista társadalom építésére. Határozottan és teljesen meg kell semmisíteni az összes reakciós erőket, megdönteni a kuomintang reakciós uralmát, és felépíteni a népi demokratikus diktatúra köztársaságát, amely a munkásosztály és a parasztság szövetségén alapuljon a proletariátus vezetése alatt. A cikk azt a feladatot tűzte ki a Népi Fel szabadító Hadsereg elé, hogy 1949-ben törjön előre a Jang-ce-től délre és szabadítsa fel az egész országot.

A cikkben kifejezésre jutott a kommunista pártnak az a rendíthetetlen eltökéltsége, hogy a demokratikus forradalmat végigviszi. Az a kijelentés, hogy a forradalom győzelme után alakítandó demokratikus koalíciós kormányba be fogják venni a burzsoá és kispolgári pártok képviselőit is, megcáfolta a kuomintang és amerikai propagandának azt a hazug hirtetését, hogy a kommunista párt nem hajlandó együttműködni ezekkel a pártokkal és ezzel elősegítette a kuomintang reakciós felső

köreinek politikai elszigetelődését. /9/.

Az amerikai imperializmus és a kuomintang reakció politikai mestérkedéseire komoly csapást mért Mao Ce-tung elvtársnak 1949. január 14-én "A mai helyzetről" adott nyilatkozata. Mao Ce-tung rámutatott arra, hogy a kommunista párt a lehető legnagyobb erőfeszítést fejtette ki, hogy megakadályozza a polgárháborúnak Kínában való kirobbantását. Ezért a háborúért a kuomintang kormányt terheli a felelősség. Az 1948-ban az országban fennálló erőviszonyok gyökeres megváltozásáról szólva Mao Ce-tung a következőket állapította meg: "A jelenlegi helyzet teljesen tisztán áll előttünk. A Népi Felszabadító Hadseregnek csak néhány nagyobb támadást kell intéznie a megmaradt kuomintang csapatok ellen és a kuomintang reakció egész kormányzó apparátusa porrá hull szét, semmivé válik."

Mao Ce-tung a kommunista párt nevében az igazi béke elérésének nyolc feltételét sorolta fel. Rámutatott arra, hogy a Népi Felszabadító Hadsereg elég erővel rendelkezik ahhoz, hogy viszonylag rövid idő alatt teljesen megsemmisítse a kuomintang reakció fegyveres erőinek maradványait, de a háború mielőbbi befejezésének és a nép szenvedéseinek csökkentése érdekében a kommunista párt hajlandó béketárgyalásokba bocsátkozni a nankingi kuomintang kormánnyal a következő feltételek mellett: "1/ a háborús bűnösök megbüntetése; 2/ a bábalkotmány eltörlése; 3/ a báb-jogszolgáltatási rendszer/törvények/eltörlése; 4/ az össze reakciós csapatok átszervezése demokratikus alapelvek szerint; 5/ a bürokratikus tőke elkobzása; 6/ az agrárrendszer reformja; 7/ az áruló szerződések érvénytelenítése; 8/ a Politikai Tanácskozó Konferencia összehívása a reakciós elemek részvétele nélkül, demokratikus koalíciós kormány alakítása; a reakciós nankingi kuomintang kormány és a neki alárendelt különböző fokozatu kormányok politikai hatalmának megszüntetése"/10/.

A kommunista párt felsorolt politikai dokumentumainak a kínai nép felszabadító harcának befejező szakasza szempontjából nagy jelentősége volt. Ezek a dokumentumok elősegítették a népi tömegek mozgósítását a forradalomnak a teljes győzelemig való vitelére, megmutatták, hogy a népi hatalom felállítása érdekében teljesen szét kell zúzni a kuomintang reakciót, leplezték a Csang Kai-sek-féle "békeoffenzíva" hazug jellegét, hozzájárultak ahhoz, hogy a nemzeti burzsoázia és a kispolgári értelmiség felső rétege felszámolja ingadozását és végleg a kommunista párt által vezetett egységes nemzeti fronthoz csatlakozzék.

Az USA imperialisták a Kína belügyeibe való külső beavatkozással is megpróbálták elhárítani a kuomintang reakció pusztulását, és ennek a beavatkozásnak az imperialista jellegét a Szovjetunió részvételével akarták leplezni. 1949. január 3-án

9/ "Vigyük végig a forradalmat" gyűjtemény. Peking. 1949. 1-12.1. /kinaiul/.

10/ U.o. 21-22.1.

a kuomintang kormány a Szovjetunió, Anglia, Franciaország és az USA kormányához fordult azzal a kéréssel, hogy közvetítsenek a kínai polgárháború beszüntetése ügyében. A Szovjetunió változatlanul ahhoz az elvhez ragaszkodott, hogy nem avatkozik be más országok belügyeibe és ezért megtagadta a közvetítésben való részvételt. Kijelentette, hogy Kína - mint demokratikus és békeszerető állam - egységének helyreállítása a kínai nép ügye és ezt a célt úgy lehet a leghamarabb elérni, ha Kína belső erői közvetlen tárgyalások útján, külföldi beavatkozás nélkül oldják meg azt. /11/

Az imperialisták és kuomintang kiszolgálók manővereiből tehát semmi sem lett. Ekkor elhatározták, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetét használják fel a kuomintang uralom megmentésére. 1949. februárjában Evatt ausztráliai külügyminiszter javaslatot nyújtott be az ENSZ-hez a Kína ügyeibe való beavatkozás kérdésében. Ezt a javaslatot az Amerikai Egyesült Államok sugalmazták és a kuomintang klikk felkarolta azt. A kommunista párt és Kína demokratikus erői azonban leleplezték ennek a manővernek imperialista értelmét és a javaslat kudarcot is vállalt. /12/. Anglia és Franciaország nem tudta rászánni magát, hogy közvetlenül avatkozzék be Kína belügyeibe.

Ezalatt Kínában a katonai-politikai helyzet egyre kevésbé kedvezett Csang Kai-sek reakciós körének. 1949. január derekán a Népi Felszabadító Hadsereg 2. és 3. tábori seregének élcsapatai az ellenség hszü-csoui összevont erőinek szétzuúzása után Nanking térségében elérték a Jang-ce északi partját. Ez nagy pánikot keltett a kuomintang klikk és amerikai úrai körében. Ilyen körülmények között a Végrehajtó Jüan 1949. január 19-én azt a határozatot hozta, hogy tárgyalásokba kell bocsátkozni a kommunista párttal a háború haladéktalan, feltétel nélküli beszüntetése érdekében. Ezzel a határozattal a kuomintang vezető körei feladták a Csang Kai-sek által kikötött öt feltételt, egy füst alatt azonban a kommunista párt által szabott nyolc feltételt is el akarták kerülni. A kommunista párt leleplezte ezt a mesterkedést és rámutatott arra, hogy a Végrehajtó Jüan határozata nem arról tanuskodik, mintha a reakciónak őszinte kívánsága lenne a megegyezés, elérése, hiszen előzetes feltételt szab - mégpedig azt, hogy szüntessék be a hadműveleteket.

1949. január 21-én Nankingban nyilatkozatot adtak ki, amelynek értelmében Csang Kai-sek távozik az elnöki tisztről és funkcióját Li Cung-zsenre, az alelnökre ruházza. A Kuanghszi-i csoport vezetője, Li Cung-zsen azonnal kijelentette, hogy a kormány hajlandó a kommunista párt nyolc pontja alapján megkezdeni a tárgyalásokat /13/.

A tárgyalásokra egy öttagú küldöttséget jelöltek ki.

11/ Lásd: Pravda, 1949. jan. 18. sz.

12/ "Vigyük végig a forradalmat" gyűjtemény. 90-91. l.

13/ Liao Kaj-lung, id. m. 98. l.

A kommunista párt halandó volt a nyolc feltétel alapján tárgyalásokba bocsátkozni, de kijelentette, hogy a reakciós kuomintang kormányt nem tartja a kínai nép képviselőjének és csak azért hajlandó ezzel a kormánnyal tárgyalni, mert ennek kezében még van némi fegyveres erő. A nép szenvedéseinek csökkentése érdekében a kérdés békés megoldása hasznos lenne a kínai nép felszabadításának ügyére nézve. A kommunista párt válaszában rámutatott arra, ellenőrizni kell, hogy a reakció valóban hajlandó-e teljesíteni a Mao Ce-tung által kikötött nyolc feltételt. Ami a tárgyalások idejét és helyét illeti, a kommunista párt ezt Pekingben jelölte meg, de véglegesen csak a város teljes felszabadítása után határozhatják meg.

A Hszin-hua ügynökség 1949. január 26-i vezércikkében feltárta az amerikai imperialisták és a kuomintang reakció mesterkedéseinek lényegét. Megvilágította, hogy Csang Kai-sek lemondása és Li Cung-zsen kiűzése csak annyit jelent, hogy megosztották a feladatokat. Csang Kai-seknek, aki eltávozott a veszélyes Nankingból és megtartotta a hadseregparancsnokságot, az a feladat jutott, hogy készítse elő a Jang-cetől délre eső terület védelmét és itt építsen ki védelmi vonalat. Li Cung-zsennek az volt a szerepe, hogy Nankingban maradvá békeszónoklátaival leplezze a katonai erők átcsoportosítását és a védelemre való előkészítést. Ezért nyilatkozott úgy, hogy kész a nyolc feltétel tárgyalási alapként való elfogadására. A vezércikk rámutatott arra, hogy Li Cung-zsen csak azzal bizonyíthatná be szándékainak őszinteségét, ha letartóztatja és átadja a nép kezébe a legnagyobb háborús bűnösöket: Csang Kai-seket, Szung Cevent, Csèn Li-fut, Ku Cseng-kangot, stb. - és ilyen módon teljesítené a kommunista párt nyolc feltételének egyikét, hiszen csak így tehetik jóvá bűnüket és nyerhetnek bocsánatot a néptől Li Cung-zsen és Szun Fo, akik maguk is háborús főbűnösök, valamint Sao Li-ce és Csang Cse-csung, akik segítették Csang Kai-seket. /14/

A kommunista párt még a Li Cung-zsenrel való tárgyalások megindulása előtt is nagy erőfeszítést tett, hogy a nyolc pont alapján békés úton oldja meg Tiencsin és Peking felszabadításának kérdését. A kommunista párt álláspontja szerint a legfontosabb központokat, Tiencsint és főleg Pekinget, meg kell óvni a pusztulástól és lakosságukat meg kell menteni a háború borzalmaiktól. A kommunista párt minden erőfeszítése ezeknek a városoknak békés felszabadítására irányult. 1948. decemberében a negyedik hadsereg parancsnoka Lin Piao a Demokratikus Liga vezetőinek közvetítésével tárgyalást kezdett a kápiulációról a Pekinget védő Fu Co-ji kuomintangista tábornokkal. Kezdetben ezek a tárgyalások nem vezettek eredményre. Fu Co-ji Csang Kai-sek parancsára folytatta az ellenállást. Arra számított, hogy csapataival kiutat talál a bekerítésből és egyesülhet a Tajjüanban, Szuijüanban vagy Csingtaóban állomásozó kuomintang csapatokkal. Az ő parancsára történt, hogy Tiencsin védelmének parancsnoka, Csen Csang-ce nem volt hajlandó letenni a fegyvert, bár erről a Népi Felszabadító Hadsereg parancsnoksága és a város lakosságának képviselői között már előzetes meg-

egyezés jött létre. A Népi Felszabadító Hadsereg kénytelen volt megrohmozni Tiencsint. A Népi Felszabadító Hadsereg csapatai 29 órás csata után január 15-én felszabadították Tiencsin városát, ezenkívül megsemmisítették a Hszinpaoang és Kalgan térségében bekerített kuomintang egységeket. Ugyanekkor szétzúzták az ellenfél hszü-csou-i nagy, összevont csapategységeit. Mindez megtörte Fu Co-ji makacsságát.

Január 16-án a Népi Felszabadító Hadsereg delegációja találkozott Fu Co-ji delegátusaival és megegyeztek a kuomintang csapatok kapitulációjának részleteiről. A következő napokban megegyezés jött létre a Peking átadásával kapcsolatos egyéb kérdésekben. A megegyezés értelmében Fu Co-ji csapatai elhagyják a várost és a Népi Felszabadító Hadsereg csapategységeivé alakítják át őket. Peking igazgatására az átmeneti időszakban ideiglenes egyesített bizottságot alakítanak, amely a 4. tábori hadsereg parancsnokának van alárendelve. A bizottságba a Népi Felszabadító Hadsereg négy tagot, Fu Co-ji pedig három tagot delegált.

Peking felszabadításának békés szabályozása azoknak a kuomintang tiszteknek és katonáknak, akik nem akartak az idegen imperialisták és a belső reakció érdekeiért harcolni megmutatta a zsákutcából való kiutat. Fu Co-ji ezzel a tetteivel bocsánatot érdemelt előbbi büneiért és példája a kuomintang felső rétegeire is mély benyomást tett. Peking felszabadítása szemléltetően mutatta be azt, hogy van mód a polgárháború békés befejezésére és ez megerősítette a békés egyezségekre való törekvést a még kuomintang hatóságok ellenőrzése alatt lévő körzetekben, de magában a kuomintangban, valamint annak kormányapparátusában és hadseregében is.

Amikor a kuomintang reakció megkezdte "békeoffenzíváját" azt az illúziót akarta a tömegekben kelteni, mintha a demokratikus rendet akarná felállítani. 1949. január 23-án Li Cung-zsen nyilatkozatot adott ki, mely szerint eltörlik a politikai pártok működésével kapcsolatos korlátozásokat. Javaslatot nyújtott be a Végrehajtó Jüanba, hogy a kommunisták elnyomására alakított vezérkarokat rendes katonai szervekké kell átalakítani, meg kell szüntetni a hadiállapotot, a haditörvényszék és a titkos rendőrség működését és a törvénytelen letartóztatásokat, szabadon kell engedni a politikai elítélteket, fel kell oldani a hatóságok által betiltott újságok és egyéb kiadványok tilalmát. Ezeknek a javaslatoknak a célja olyan hangulat keltése volt, mintha a kuomintang feladta volna a terror és a háború politikáját. Ezek a manőverek azt célozták, hogy a Népi Felszabadító Hadsereg előnyomulását a Jang-cetől délre eső vidéken megállítsák és a reakciós kuomintang rendszert megmentsek a pusztulástól.

A kuang-hszi-i klikk az ellenőrzése alatt álló Hunan, Hupej, Kuang-hszi tartományokban, valamint Szecsüenban és Jünnanban ugyanilyen célból "békeozgalmat" indított. Li Cung-zsen megkísérelte, hogy a "békeoffenzívára" megnyerje a Demokratikus Liga állandó bizottságának Sanghajban lévő tagjait - Csang-Lant, Lo Lung-csit, Huang Jan-pejt, és Szun Jat-szen özvegyét;

Szung Csing-linget. Ezek a politikusok azonban nem voltak hajlandók Nankingba menni és együttműködni Li Cung-zsennel. A kuang-hszi-i klikk céljainak elérésére Sanghaj kereskedőiparos köreit és kis pártjait is fel akarta használni. Ezeknek a képviselőiből társadalmi "béke"-delegációt alakított azért, hogy utazzanak Észak-Kínába és folytassanak tárgyalásokat a kommunista párttal, a bizottságba pedig saját képviselőit is bevonta. A kommunista párt vezetősége fogadta a sanghaji lakosság képviselőit, de nem volt hajlandó tárgyalni Li Cung-zsen ügynökeivel. A sanghaji delegátusok egy része találkozott Mao Ce-tunggal. Ez a találkozás hozzájárult ahhoz, hogy a nemzeti burzsoázia széles körei és a kispolgári értelmiség felsőbb rétegei előtt lehulljék a lepel Li Cung-zsen "béke"-manővereiről, úgyhogy ezek a rétegek mind erősebben fordultak el a reakciós kuomintangtól.

Csang Kai-sek lemondása egyszerű szemfényvesztés volt, hiszen továbbra is parancsnoka maradt a hadseregnek, változatlanul a kuomintang párt élén állt, valamint szabadon rendelkezett a kormány pénzével és egyéb erőforrásaival. Az USA-tól kapott katonai segély nagy részét továbbra is rendelkezésére bocsátották. Csang Kai-sek Li Cung-zsen kezében hagyta azt a területet, amelyet a Népi Felszabadító Hadsereg közvetlenül fenyegetett, ő maga pedig működése központját Dél-Kínába és Tajvan szigetére tette át. Meg akarta tartani a hatalmat Dél-Kínában és időt akart nyerni arra, hogy az USA segítségével új nagy hadsereget toborozzon, szereljen fel és képezzen ki. Csang Kai-sek valamennyi hozzá hű csapatot magával vitte a déli körzetekbe, a Jang-ce vonal védelmét pedig a kuang-hszi-i klikkre bízta. A haditengerészeti és kereskedelmi flotta támaszpontjait Amojba, Fucsouba és Tajvan szigetére helyezték át. A légi erő állomáshelyét is Tajvanon állították fel. A Végrehajtó Jüant /élén Szun Foval/, a Törvényhozó és Ellenőrző jüan tagjainak zömét és az összes fontosabb minisztériumok székhelyét Kantonba vitték, tehát kivonták Li Cung-zsen hatásköre alól. A valutatartalékokat, a katonai készleteket és egyéb javakat a leggyorsabb ütemben szállították át Tajvan szigetére.

A kuomintang reakciós felső rétege ezekre az erőforrásokra támaszkodva felkészült a háború folytatására. A kuomintang hadsereg maradék erőinek átképzése és újrafelfegyverzése mellett kényszersorozással sietve, új katonákat toboroztak. Az amerikai imperializmus mind Li Cung-zsen politikai machinációt, mind Csang Kai-sek katonai manővereit támogatta. 1949 január-februárjában az USA kongresszusában ismét felvetették a kérdést, hogy emelni kellene-e kuomintang klikknek nyújtott katonai és gazdasági támogatást. /15/ Bullit azt javasolta, hogy küldjenek nagyszámu amerikai repülőt és tiszteket Kínába a hadműveletekben való közvetlen részvétel céljából. Az USA uralkodó körei a demokratikus tábor egyre növekvő erejét tekintetbe véve nem merték részánni magukat, hogy Kínában nyílt fegyveres intervenciót indítsanak. 1949. januárjában az USA kormánya csapatait és flottáját kénytelen volt kivonni Csingtaóból és katonai missziójának létszámát jelentős mértékben

csökkentette Kinában. Az USA légiereinek, főtájának és katonai tanácsadóinak székhelyét Tajvanra helyezték át. Továbbra is segítették azonban a kuomintang klikket fegyverrel és hadianyaggal egyaránt. /16/ Ettől fogva az amerikai fegyvereket főképpen a Tajvan szigetén fekvő kikötőkbe szállították. 1949. január-áprilisában az újabb fegyverszállítmányok 25,4 millió dollárba kerültek ki. /17/.

1949. márciusában az USA nyomására lemondott a kantoni Szun Fo kormány és a Végrehajtó Jüan elnökévé Ho Jüng-cint nevezték ki; Nankingban pedig összehívták a Törvényhozó Jüan ülését. Li Cung-zsen mellé az USA körmánya pénzügyi és kormányzati tanácsadókat küldött. 1949. február végén Truman és Li Cung-zsen üzenetet váltottak, amelyben azt az óhajukat fejezték ki, hogy megőrzik a kínai és az USA kormány "baráti" kapcsolatait /18/. Mindennek az volt a célja, hogy tüntessen a reakció táborában uralkodó "egységgel" és befolyást gyakoroljon a nemzeti burzsoázia állásfoglalására.

A valóságban a reakciós erők között semmilyen egység sem volt. Peking békés uton történt felszabadítása, a Népi Felszabadító Hadsereg főerőinek kijutása a Jang-ce folyó partjára, a teljes gazdasági csőd, a népi elégedetlenség óriási fokozódása a kuomintang háttországában, egytől-egyig meggyorsították a reakciós tábor széthullását. 1949. márciusában Stuart amerikai követ kifejtette a kuomintang főtitkárának, az amerikaiakat nyugtalanítja az a tény, hogy nincs meg az egység a kuomintang kormányon belül és hogy ez a kormány nem élvezzi a társadalom támogatását.

Az az erőltetett ütemű katonai felkészülés, amelyet a Csang Kai-sek klikk az USA támogatásával folytatott, továbbá az amerikaiak beavatkozása Kína belügyeibe nyilvánvalóvá tették a kínai nép előtt, hogy a "békeoffenzíva" és a reformigéret nem egyéb, mint hazug politikai mesterkedések. Az amerikai imperialisták nyomására 1949. februárjában szabadon engedték és visszaküldték Japánba a japán háborús bűnösök egy csoportját, élükön Okamura tábornokkal, aki a Kinában harcoló japán csapatok parancsnoka volt. 1949. áprilisában a Li Cung-zsen klikk véres megtorlást alkalmazott a nankingi diáktüntetés miatt, mivel ez a megmozdulás az igazi, demokratikus békéért való harcot tüzte zászlajára. A rendőrség a legkegyetlenebb eszközökkel fojtotta el a nép minden kísérletét, amely jogai-

---

16/ Ezt az a levél is megerősíti, amelyet a külügyminisztérium február 9-én a kantoni követség egyik tanácsadójához intézett. /A levél szövegét megtalálhatjuk a Fehér Könyvben./ A kantoni kuomintang-kormány képviselője, Csen Taj-csu olyan nyilatkozatot kért, hogy az USA körmánya továbbra is támogatja a kuomintang rendszert, sőt akkor is támogatni fogja, ha a béketárgyalások kudarcot vallanak. Az USA külügyminisztériuma a következőket válaszolta: Mivel a Kínának nyújtott segítségről szóló törvényt ugyanúgy fogantatosítják, mint azelőtt, nehéz megérteni azt a feltevést, mintha az USA körmáynak nem lenne érdeke az, hogy a kuomintang tovább folytassa az ellenállást. /U.o. 295.1./

17/ U.o. 302-303, 952-969.1.

18/ U.o. 297.1.

nak megvédésére és helyzetének megjavítására irányult. 1949. januárjában elfojtották a sanghaji rizszendüléseket, 1949. februárjában pedig a kuomintang rendőrség belelőtt a kunningi éhező tömegbe. Sanghajban sztrájkoló munkásokat lőtték agyon /19/.

A reakciós kuomintang által urált városok és körzetek lakossága fokozott harccal válaszolt a terrorra. Egyre nőtt a falvak partizánmozgalma. 1949. elejére Kína déli részén a kommunisták által vezetett partizánosztatok mintegy száz járást tartottak kezükben. Kuang-tung tartományban a Népi Felszabadító Hadsereg és a partizánosztatok a járásoknak több mint felét felszabadították. Fucsien és Csöcsien tartományokban 1949. májusában már körülbelül hatvanezer partizán tevékenykedett. A nemzeti burzsoázia és a kispolgárság között egyre nőtt az igazi demokratikus békéért való mozgalom, amely a reakciós hatalom megdöntését igényelte. A vidéki kuomintang körökben egyre erősebb szervezkedés folyt a kommunista párt által kitűzött nyolc pont alapján történő békés szabályozásért.

Ilyen körülmények között a kommunisták által vezetett demokratikus kínai erők közelebb próbáltak jutni a kérdés békés elrendezéséhez. Kína Kommunista Pártja Központi Bizottságának plénuma 1949. március 26-i határozata alapján a párt képviselői közölték a nankingi kormánnyal, hogy 1949. április 1-én hajlandók megkezdeni Pekingben a béketárgyalásokat. A küldöttség tagjai Csou En-laj /a delegáció feje/, Lin Po-csü, Lin Piao, Je Csien-jüng és Li Vej-han voltak. A nankingi kormány delegációját Csang Cse-csung vezette. A béketárgyalások 15 napig tartottak. E tárgyalásokkal a kommunisták elérték a kínai nép és a kínai föld békés úton való teljes felszabadítását felesleges vérontás nélkül.

A tárgyalások azzal fejeződtek be, hogy kidolgozták "A belső békéről szóló megállapodás végleges javított tervezetét", amelyben lefektették a kommunista párt által szabott nyolc pont teljesítésére vonatkozó konkrét rendszabályokat. A tervezet a következőket vette fel programjába: az egész ország békés felszabadítása, a háborus bűnösök megbüntetése, a reakciós alkotmány és a reakciós törvények eltörlése, igazán demokratikus állami intézmények felállítása, a bürokratikus tőke egész tulajdonának elkobzása és a népi állam tulajdonába való átadása, a földreform fokozatos megvalósítása, a külföldi államokkal kötött, Kína jogait sértő szerződések hatálytalanítása. A háborus bűnösök megbüntetéséről szóló pontnál felvették azt a kitételt, hogy amennyiben az illető háborus bűnös ösztönén megbánja bűnét és segítséget nyújt a kínai nép felszabadításában és a békés rendezésben, akkor az ellene szóló vád visszavonható /20/.

Ez a tervezet lehetőséget nyújtott a nankingi kormánynak a kérdés békés szabályozására. Li Cung-zsen azonban nem volt

---

19/ Liao Kaj-lung, id.m. 99.1.

20/ "A belső békéről szóló megállapodás végleges javított tervezete". Lásd: "Vigyük végig a forradalmat" gyűjtemény. 183-196.1.

hajlandó aláírni a megállapodás és ezzel leleplezte azt, hogy függ az USA imperializmustól és szoros kapcsolatban áll Csang Kai-sekkel. Ezekután a kínai nép minden rétege előtt világossá vált, hogy a nankingi kormány "béke"-javaslatai álszöntek és pusztán az volt a céljuk, hogy tovább húzzák a háborút az amerikai imperialisták és ügynökeik javára.

1949. április 29-én Kína Népi-Forradalmi Katonai Bizottságának elnöke, Mao Ce-tung és a Népi Felszabadító Hadsereg főparancsnoka, Csü Teh tábornok kiadták a parancsot az általános támadás megindítására. A parancs kimondta, hogy a csapatok határozottan és bátran törjenek előre, teljesen semmisítsék meg a Kínában még ellenállni merészülő reakciós kuomintang klikket, szabadítsák fel az egész ország népét, védjék meg Kína területének függetlenségét és szuverenitását.

A parancsot az egész kínai nép forró lelkesedéssel üdvözölte. 1949. április 21-én a felszabadított területek 16 népi szervezete /többek között: Az Összkínai Szakszervezeti Szövetség, A Felszabadított Területek Egyesült Ifjúsági Szövetsége, Az Összkínai Egyesült Diákszövetség, a Nők Egyesült Összkínai Demokratikus Szövetsége, a Kínai Tudósok Társulata, stb./ kijelentette, hogy kész teljes erejéből támogatni a Népi Felszabadító Hadsereg tevékenységét /21/.

Április 23-án kilenc demokratikus párt és csoport vezetője /a Kuomintang Forradalmi Bizottságának elnöke, Li Csü-sen, a Demokratikus Liga Állandó Bizottságának tagjai, Sen Csün-zsu és Csang Po-csiung, a Demokratikus Államépítés Szövetsége Állandó Bizottságának elnöke, Huan Jan-pej, a Kínai Demokrácia Elősegítésére alakult Szövetség Állandó Bizottságának elnöke, Ma Hszü-ling, és mások/ adott ki közös nyilatkozatot, amely szerint teljes mértékben helyeslik Mao Ce-tung és Csü Teh parancsát. /22/.

Az április 20-ról 21-re virradó éjjel a Népi Felszabadító Hadsereg széles fronton átkelt Kína legnagyobb folyóján, a Jang-cen. Döntő támadásba ment át és rövid idő, hét hónap, alatt szétverte a kuomintang csapatokat, amelyek 1949. elején még több mint kétmillió főt számláltak és az ország területének több mint hetven százalékát /melyen a lakosság hatvan százaléka élt/ ellenőrizték. 1949 végére az ország egész szárazföldi részét /Tibet kivételével/ felszabadították a feudális reakció és a külföldi imperializmus uralma alól.

1949. október 1-én a Népi Politikai Tanácskozó Testület első ülészakának határozatával kikiáltották a Kínai Népköztársaságot.

A kínai népi forradalom győzelme a reakciós kuomintang klikk felett nemcsak a Népi Felszabadító Hadsereg katonai fölényével magyarázható, hanem azzal is, hogy Kína Kommunista Pártja már jóval a reakció teljes veresége előtt politikailag el tudta szigetelni és szét tudta zúzni a reakciót és az ország felszabadításáért való határozott és aktív harcra tudta mozgósítani a kínai nép zömét.

21/ U.o. 200-201.17

22/ U.o. 202-204.1.

Az agrárviszonyok forradalmi-demokratikus átalakítása
Lengyelországban az 1944-1945. években.

/Voproszi Isztorii, 1954. 7.sz./

Tíz évvel ezelőtt 1944 július 22-én indult meg Lengyelország népi demokratikus államként való építése. Ezen a napon a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság "A lengyel néphez" c. kiáltványában kitűzte az ország gyökeres átalakítására irányuló rendszabályokat. Ezek közül az első széleskörű agrárreform végrehajtása volt. A reform természetes következménye volt Lengyelország egész gazdasági fejlődésének, megfelelt a parasz-
tok életbevágó érdekeinek és a társadalom forradalmi átalakítása terén fennálló feladatoknak. Az első feladat volt a feudalizmus számos maradványának - a nagybirtoknak és a mezőgazdasági cselédek és a dolgozó parasztek féljobbágyi kizsákmányolásának - felszámolása.

A burzsoá-földesuri Lengyelországban a földnélküli és törpebirtokos parasztek millióival a nagybirtokosok maroknyi csoportja állt szemben. Az 1921. évi agrárösszeírás adatai szerint a háború előtti Lengyelországban - Felső-Szilézia és Vilno-környéke kivételével - 2.109.000 5 hektáron aluli parasztgazdaságra a magántulajdonban lévő föld 14,9 %-a esett, míg a 18.000 100 hektáron felüli földdel rendelkező földesur összesen 13,5 millió hektár földet, azaz a magántulajdonban lévő föld 44,8 %-át birtokolta. /1/ Még nagyobb volt a nagybirtok részesedése Lengyelország volt keleti vajdaságainak területén - a lengyel imperialisták által elrabolt nyugatukrán, nyugatbelorusz és déllitván földéken. Itt terültek el a leggazdagabb lengyel arisztokraták birtokai. A vilnai, novogradi, polesszjei, és volhiniai vajdaságokban övék volt a föld 54 %-a. A burzsoá-földesuri Lengyelország keleti határvidékein a társadalmi elnyomás a helyi lakosság tekintetében szorosan összefonódott a nemzeti elnyomással.

1931-ben az ugynevezett Ó-Lengyelország területén - azaz a háború előtti Lengyelország határain belül - az 1939-ben az Ukrán és Belorussz SzSzK-hoz és Litvániához visszacsatolt ukrán, belorussz és litván földéken kívül, az 1.784.000 parasztgazdaság közül 377.800 2 hektáron aluli félproletár törpegazdaság volt; a 2-5 hektár közötti kisparaszti birtok 638.500 volt. A szegényparaszti gazdaságok két csoportja az összes gazdaságok 60,8 %-át tette ki. A földtulajdon másik polusán

1/ Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej.
Maly rocznik statystyczny. 1934. Varsó. 1934. 24.1.

10.900 50 hektáron felüli nagybirtok állt./2/

A páнок Lengyelországának huszéves fennállása után a burzsoá földesuri agrárreform során valamivel több mint 2,5 millió hektár földesuri földet parcelláztak fel /3/. A parcellázásnak az volt a célja, hogy ide kulákokat ültessenek be és megerősítsék a kulákságot. A kulákság megerősítésének egy másik módja volt a "tágosítás" - azaz hogy felszámolják a birtokrészek szétszórtságát a falusi gazdagparasztok érdekében. A földbirtokosok és kulákok érdekét szolgálta ugyancsak az u.n. serwitutyk felszámolása Lengyelországban, azaz megszüntették a parasztnak azt a szolgalmi jogát, hogy részben használhasák a földesurak által tőlük elvett erdőket, réteket és legelőket.

A nagy magánföldtulajdon volt a földbirtokos osztálynak - a politikai reakció fő hordozójának - anyagi létbázisa. A földbirtokosok gazdasági és politikai érdekei szorosan egybefonódtak a nagytőkések és külföldi imperialisták érdekeivel, akik a páнок Lengyelországában a gazdasági csúcspozíciókat kezükben tartották.

A földesuri nagybirtok akadályozta a termelőerők fejlődését a mezőgazdaságban és az iparban és nyomorra ítélte a falusi és városi dolgozókat. A dolgozó parasztnak földinsége és az eredetét tekintve feudális földtulajdon monopoliuma lehetővé tették, hogy a földbirtokosok és a burzsoáföldesuri állam széleskörben alkalmazzák a kizsákmányolás félig jobbágyi módszereit, a ledolgozást, a részesbérletet, a szarwarkot /az utépitési robotmunkát/, középkori jellegű illeteket és adókat szedjenek be /hidpénzt, kapuvámot, / stb. Falun virágzott az uzsóra és a földesurak és a kulákok guzsbakötő feltételek mellett adták bérbe a földet. A fasiszta "szanációs" rendszer segítséget nyújtott a földbirtokosoknak, kulákoknak és városi tőkéseknek a parasztnak kirablásában. Az állam óriási adókat préselt ki a parasztnakból, az adóbevétel nagyrészét pedig a külföldi kölcsönök törlesztésére, a földesurak és tőkések szubvencionálására és az élődi, népellenes államgépezet fenntartására fordította. Az ipari kartellek mesterségesen feltornászták az iparcikkék árát, igyekeztek leszorítani a mezőgazdasági termékek árát és óriási hasznot huztak a falusi fogyasztók kizsákmányolásából. A parasztnak eladósodásának szakadatlan fokozódása és a parasztnagazdaságok jövedelmezőségének csökkenése volt a mezőgazdaság fejlődésének jellemző vonása a burzsoáföldesuri Lengyelországban. A lengyel falu a félf feudális és kapitalista kizsákmányolás terhe alatt görnyedezett. A mezőgazdaság elsatnyult, a föld hozama csökkent.

Az 1931-es összeírás adataiból láthatjuk, hogy a nagybirtokosok maroknyi csoportjára és a 120.000 kisbirtokosra és kulák-

---

2/ Glówny urzad statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Rocznik statystyczny 1947. Varsó. 1947. 38.1.

3/ Glówny urzad statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Maly rocznik statystyczny. 1939. Varsó, 1939. 76.1.

ra a pánok Lengyelországában kb. 3 millió mezőgazdasági munkás esett /4/. Lengyelország volt fasiszta uralkodóköréi kénytelenek voltak beismerni, hogy a világgazdasági válság éveiben a lengyel faluban 6-9 millió "nincstelen" volt; azaz olyan ember, aki minden létfenntartási eszköztől meg volt fosztva. /5/. Ha számításba vesszük azt, hogy a burzsoá-földesuri Lengyelországban az öntevékeny lakosságnak több mint 72 %-a a mezőgazdasággal foglalkozott /6/, hogy a falusi lakosság tulajdonos-része nyomorgott, mert néhány ezer földesur birtokolta a földet és osztotta meg a hatalmat egy maroknyi tőkessel, akkor világossá válik, hogy a pánok Lengyelországot márcangoló fő ellentétek az agrárkérdéssel álltak kapcsolatban. Az agrárkérdés területén fennálló ellentmondások összefonódtak a munkáskérdés és a nemzeti kérdés területén fennálló ellentmondásokkal. Az ezen ellentmondásoknak a dolgozók érdekében való megoldásáért vívott harcban a munkásosztály és marxista-leninista pártja vezetése alatt megerősödött a munkásosztály és a parasztság szövetsége.

+ + +

1939 szeptemberében a német imperialisták elfoglalták Lengyelországot és a lengyel földesurak, a kulákság egy része és más reakcióssok segítségével megkezdték a lengyel nép kiirtásának politikáját, el akarták németesíteni és a német junkerek, tőkésék, kulákok és telepések rabszolgáivá akarták tenni őket. A parasztok tízezeit elűzték a német imperialisták által a "Reich"-hez csatolt területen fekvő földjeikről, valamint azokról a földekről, mint pl. a Zamojski területen, amelyet teljesen kisajátítottak a német telepítés részére. A parasztok százezeit hurcolták rabszolgaságba gyermekeikkel együtt Németországba, és még több paraszt pusztult el közöttük a 6 millió lengyel állampolgár között; akiket a megszállók elpusztítottak. A megszállók több mint 353.000 parasztportát senmisítették meg /2 millióból/; egyes vajdaságokban az egészen vagy részben elpusztított parasztporták száma elérte a 42 %-ot; a megszállók nagy pusztítást vittek végbe az állatállományban: 5 millió sertést, 3.900.000 szarvasmarhát, 1.900.000 lovat, 800.000 juhot irtottak ki; a Lengyelország mezőgazdaságának okozott kár háború előtti értékének 35 %-át tette ki. /7/ A megszállók óriási kényszerbeszolgáltatásokat követeltek a parasztgazdaságoktól; aminek zöme a közép- és törpebirtokos rétegekre nehezedett.

Lengyelországnak a német imperializmus gyarmatává való degradálása a lengyel nép elé azt a feladatot állította, hogy harcoljon nemzeti függetlenségéért. Ez a feladat szorosan össze-

4/ Wies w liczbach. Instytut ekonomiki rolnej. Varsó. 1952. 8. 1.

5/ U.o. 28. 1.

6/ Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Maly rocznik... 1931. Varsó. 1931. 10. 1.

7/ Lengyelország hároméves gazdasági helyreállítási tervének teljesítése, Varsó, 1950. 10-11.-1. /oroszul/

kapcsolódott azzal a feladattal, hogy harcoljon a Hitlerista leigázókkal lepaktált lengyel reakció uralma alóli társadalmi felszabadulásért. A lengyel nép nemzeti és társadalmi felszabadításáért vívott harcának élére a munkásosztály és pártja állt. A Lengyel Munkáspárt első dokumentuma - az 1942. január 15-én "A munkásokhoz, parasztokhoz, értelmiségiekhez, minden lengyel hazafihoz" intézett kiáltvány - felhívta a lengyel népet, hogy alakítsanak nemzeti frontot a Lengyelország szabadságáért és függetlenségéért való harcra. A kiáltvány nagy figyelmet szentelt a parasztok életbevágó érdekeinek. A párt, amikor a szabad és független Lengyelországért való harcra szólította fel a népet, megmagyarázta, hogy az új Lengyelországban nem lesz helye a fasizmusnak, a földesuri elnyomásnak, az éhínségnek, a nyomornak és a munkanélküliségnek: az új, népi Lengyelországban a lengyel föld a lengyel paraszté lesz /8/. A Lengyel Munkáspártnak 1943 második felében kiadott "Miért harcolunk" c. programdeklarációja rámutatott arra, hogy a hatalomnak a leendő szabad és független Lengyelországban a munkásosztály vezette dolgozó tömegek kezébe kell kerülnie. Az új, független Lengyelország társadalmi rendszerének alapja a föld lesz, amelyet majd kisajátítanak a földbirtokosoktól és odaadnak a parasztnak, továbbá az államosított nagyipar, közlekedés és bankok.

A Lengyel Munkáspárt a marxizmus-leninizmus tanítását követve és a SZKP és a lengyel forradalmi mozgalom tapasztalataira támaszkodva konkrét tervet dolgozott ki az antiimperialista és antifeudális feladatok teljesítésére, amelyek arra irányultak, hogy Lengyelországban kifejlesszék a népi forradalmat és ennek során megvalósítsák a forradalmi-demokratikus és szocialista átalakításokat.

A Lengyel Munkáspárt abból indult ki, hogy a lengyel mezőgazdaságban a feudalizmus számos maradványa mellett mindenestre elég magas a kapitalista viszonyok színvonala, hogy a parasztnál még megvan a földmagántulajdonra való hagyományos törekvés, és a föld egy része régóta paraszti tulajdonban volt, ezért a fennálló körülmények között nem tartotta lehetségesnek, hogy a parasztnak a föld nacionalizálását javasolja. A lengyel falu fejlődési sajátosságai alapján a párt olyan agrárprogram kidolgozását tartotta szükségesnek, amely legjobban elősegíti a munkásosztály vezetése alatt a munkás-parasztszövetség létrejöttét, amely mind a proletariátus szocialista törekvéseit, mind a parasztság magántulajdonosi óhajait tekintetbe veszi.

Ilyen körülmények között az a megoldás felelt meg legjobban, hogy felszámolják a földesurak osztályát és földjeiket felosztják a dolgozó-parasztok között. Ezek az alapelvek képezték azoknak az agrárátalakításoknak az alapját, amelyeket a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság 1944. július 22-én kihirdetett. Ennek megvalósítása azt jelentette, hogy megsemmisítik a földbirtokosok hatalmának anyagi alapjait és meg-

gyengítik a velük szoros kapcsolatban álló nagytőkések pozícióját. Az agrárátalakulások Lengyelországban a munkásosztály vezetése alatt mentek végbe és a lengyel demokrácia számára kedvező körülmények között, mert az ország területén ott voltak a Szovjetunió fegyveres erői. Ezek a körülmények biztosították azt a lehetőséget, hogy gyökeres ujrafelosztást tudjanak megvalósítani a földtulajdonban a földnélküli és törpebirtokos parasztság, a mezőgazdasági munkások és a középparaszttok érdekében. A földbirtokososztály kisajátítása, még olyan körülmények között is, hogy fenntartják a föld-magántulajdönt, elősegíthette és a munkásosztály és pártja helyes politikája esetén elő is segítette a munkás-paraszt szövetség megerősítését, a kapitalizmus fejlődésének korlátozását a mezőgazdaságban és kedvező feltételeket teremtett a mezőgazdaság ezt követő szocialista átalakításához.

1944. augusztus 15-én Lublinban /amely Varsó felszabadulásáig Lengyelország ideiglenes fővárosa volt/ összegyűlt az Országos Nemzeti Tanács /Krajdowa Rada Narodowa/ ülése. A Tanács a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottsággal közösen tartott plenáris ülésén dekretumot hozott, hogy meg kell alakítani a vajdasági és járási földosztó bizottságokat - az agrárreform közvetlen megvalósításának helyi szerveit. /9/.

1944. augusztus 18-án a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság dekretumot hozott arról, hogy mennyi gabonát és burgonyát kötelesek a földtulajdonosok beadni 1944-45-re az államnak. /10/ Rögtön ezután, augusztus 22-én dekretumot hoztak hus, tej és széna kötelező beadásáról /11/. Mindkét dekretumot az diktálta, hogy élelmiszer alapot kellett teremteni a munkások és az egész városi lakosság szervezett ellátásának biztosítására, valamint a hadsereg szükségleteinek kielégítésére. Ez a beadási kötelezettség lényegesen alacsonyabb volt, mint amennyit 1943-44-ben a német-fasiszta megszállók kipréseltek a lengyel mezőgazdaságból: gabonában egynegyede, burgonyában az egyharmada volt annak, tejben 70 %-kal, husban 30 %-kal volt kisebb. A beadási kötelezettség különböző volt a földtulajdonosok különböző csoportjai szerint. A beadási norma csökkentése egyáltalában nem vonatkozott a földbirtokosokra. A több mint 50 hold szántóval rendelkező gazdaságoknak minden termésüket be kellett szolgáltatniuk, kivéve a személyes szükségletet, a munkások fizetésére szolgáló fejadagot és a vetőmagszükségletet.

A kötelező beadásról szóló dekretumokban kifejezésre jutott a népi-demokratikus államnak az agrárkérdésben követett osztálypolitikája; amelynek az volt a célja, hogy megerősítse a munkás-paraszt szövetséget, felszámolja a földbirtokosok osztályát és korlátozza a kulákokat.

A földesurak nyílt szabotázzsal válaszoltak a dekretumokra, a népi hatalom megkísérelte, hogy kényszer útján hajtsa be a föld-

---

9/ Wolna Polska, 1944. augusztus 26. sz.

10/ Rzeczpospolita, 1944. augusztus 19. sz.

11/ Nowe zycie, 1944. augusztus 27. sz.

birtokosoktól a gabonát és egyéb termékeket, amire ezek terrorista és egyéb reakciós cselekményekkel válaszoltak, arra spekulálván, hogy polgárháborút robbantanak ki. A földbirtokosoknak a népi demokratikus állammal szemben tanúsított magatartása megfelelt a hitlerista rablók /akik Lengyelországnak még jelentős részét tartották igájukban/ és a többi imperialisták érdekeinek. A kulákság is minden eszközzel igyekezett kivonni magát az állami beadások kötelezettsége alól.

Egész másképp fogadták a kötelező beadásokról szóló dekrétumokat a dolgozó parasztek. Ők megértették a rendeletek osztálytartalmát és azt, hogy ezeket az ország általános gazdasági és katonai helyzetének létszükségletei diktálták. A felszabadult terület sok járásában a parasztek még a dekrétumban megállapított határidő előtt szolgáltatották be terményeiket. A nincstelen és a törpebirtokos szegényparasztek teljesítették, sőt gyakran túlteljesítették a kötelező beadást, és ezzel is tanúságot tettek növekedő politikai aktivitásukról, a népi hatalom iránti bizalmukról. Azt akarták, hogy minél előbb megvalósuljon a földesuri földek felosztását célzó kormányprogram.

A földreform végrehajtása az ellenséges osztályerők elkeseredett ellenállásába ütközött. A néppártiak csatlakoztak a Lengyel Munkáspárt által vezetett antifeudális, antiimperialista és antifasiszta blokkhoz, de a jobboldali néppártiak egy csoportja A. Witos-szal az élükön arra törekedtek, hogy megakadályozzák a földreform végrehajtását, akadályozták a szükséges előkészítő rendszabályok végrehajtását, a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság kiáltványából folyó törvények kidolgozását. A jobboldali néppártiak egy másik része továbbra is földalatti tevékenységet fejtett ki és a többi ellenforradalmi erőkkel megpróbálta dönteni a munkás-paraszt hatalmat. A Lengyel Munkáspárt leküzdötte azoknak a jobboldali elemeknek az ellenállását, amelyek ideiglenesen csatlakoztak az antifasiszta, antifeudális és antiimperialista blokkhoz és haladéktalanul hozzájárított a földesuri osztály felszámolására és földjeiknek a parasztek közötti felosztására irányuló politikájának végrehajtásához. 1944. szeptember 6-án a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság dekrétumot hozott a földreformról /12/. A dekrétum bevezetőjében rámutattak arra, hogy a földreform állami és gazdasági szükségesség, és hogy a rendeletet a társadalmi erők részvételével a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság kiáltványában foglalt alapelveknek megfelelően fogják végrehajtani; hogy Lengyelországban a birtokrendszer az erős, egészséges, nagytermelékenységű, magántulajdonban lévő földekre fog épülni. Kifejtették, hogy a földreform célja, hogy a falusi parasztgazdaságok területét 5 hektárra egészítsék ki; a földnélküli mezőgazdasági munkások és családok és a kisbérűk számára új önálló parasztgazdaságokat teremtsenek; a városok és ipari központok közelében öntözőes kertgazdaságokat hozzanak létre; földet tartalékoljanak a mezőgazdaság fellendítését szorgalmazó iskolák és intézmények részére, városépítésre, stb.

A dekrétum értelmében létrejött az állami földalap. Ebbe a következő fajta földtulajdonok kerültek /épületeikkel, állatállományukkal és ingó állagukkal együtt/: az államkincstár tulajdona, német állampolgárok és német nemzetiségű lengyel állampolgárok tulajdona, hazaárulásért, a megszállóknak nyújtott segítségért és más súlyos bűnökért elítélt személyek birtoka, a 100 hektáron ill. szántó esetében 50 hektáron felüli birtokrészek, a poznani, pomerániai és sziléziai vajdaság területén pedig /a szántóterület nagyságától függetlenül/ a 100 hektáron felüli birtokrészek. Elvettettek a katolikus egyház vagy más egyházi közösség ingatlanai tekintetében; ezeknek az ingatlanoknak a jogállapotát később szabályozták /13/. A kisajátítás alá eső földek minden megváltás nélkül belekerültek az állami földalapba. Az újonnan alakított, vagy megnövelt gazdaságok területe a rendelet értelmében a talaj minőségétől, a helyi szükségletektől és a meglévő földtartaléktól függött. A rendelet a földreform végrehajtását összekötötte az egész ország /belőrtve a nyugati lengyel földeket is/ felszabadításával és kimondta, hogy azok a személyek, akik föld hiányában nem kaptak telket, átköltözhetnek a nyugati földre.

Az állami földalapról az új tulajdonosok a földet minden adósságtól és teherrel mentesen kapták. A kisajátított birtokosok választhattak, hogy vagy kapnak földet önálló megművelésre, vagy havi járadékot kapnak egy VI. fizetési osztályba tartozó állami hivatalnok fizetésének mérvében.

A rendelet meghatározta azoknak a személyeknek a körét, akiknek joguk van földre és megállapította, hogy az új tulajdonosoknak a földért nem a régi tulajdonosoknak, hanem az államnak kell fizetniük. Maga az a tény, hogy a megkapott földért fizettek, azt mutatta, hogy a földet nem nacionalizálták, hanem az az illető parasztnak tulajdonába ment át. A föld ellenértékét rendkívül alacsonyan - az átengedett föld átlagos rosztermésének megfelelő értékben - állapították meg. Ezt az összeget az új tulajdonos akár természetben, akár pénzben fizethette. Átlagtermésnek hektáronként 15 q-át számították. A földellenértékét a háború előtti földárak 1/12 - 1/17-ében szabták meg. /14/. A föld átadásakor az ár 10 %-át kellett lefizetni, a földnélküli parasztnak viszont az első részletre 3 évi haladékokat kaphattak; a többi 90 %-ot pedig 10-20 év le-

13/ Később, 1950. március 20-án, adtak ki egy kormányrendeletet a katolikus egyház és más vallási közösségek birtokában lévő birtokok nacionalizálásáról, kivéve a plébániások földjeit, ha azok nem haladták meg az 50 hektárt. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1950.9.sz.

14/ A háború előtti Lengyelországban a 30-as évek súlyos agrárválsága idején Rzeszów körzetében 1 ha föld ára 130-170 q rozs árának felelt meg, míg 1 ha átlaghozama roszból alig tett ki többet, mint 10 q. Tehát 1 ha földért a parasztnak 15 év teljes termését kellett odaadnia. /Lásd: J. Michalowski, Wics niema pracy. Varsó. 1935. 13.1./ Ugyanez volt a helyzet az egész országban.

forgása alatt kell lefizetni. A föld ellenértékeképpen befolyt összeget a mezőgazdaság terén foganatosítandó rendszabályok finanszírozására szánták, tehát, lényegében, ez az összeg visszakerült a parasztokhoz.

A rendelet megtiltotta, hogy a kapott földet ezután elosszák, elidegenítsék, bérbeadják, elzálogosítsák, hogy ezáltal megszilárdítsák az új tulajdonosok helyzetét, ne engedjék a földet a kulákság kezébe kerülni és hogy megkönnyítsék a további szocialista átalakítások végrehajtását. Ilyen eljárást csak a járási nemzeti tanács engedélyezhetett különös esetekben. Az állami földalapba került föld és ingóság egy részét nem osztották fel a parasztok között, hanem arra szánták, hogy állami mintagazdaságokat, mezőgazdasági iskolákat, stb. létesítsenek. A felszabadult területeken az egész föld 1944. december 20-ig a parasztok tulajdonába került. Ilyen volt ennek a történelmi dokumentumnak a fő tartalma, amely megfelelt a lengyel dolgozó nép vágyainak.

Amikor ezt a rendeletet hozták, a Szovjet Hadsereg és a Lengyel Hadseregnek vele együttműködő csapatai kb. 100.000 négyzetkilométer területet szabadítottak fel a fasiszta rablók alól - lényegében a Visztulától keletre eső földeket. Ezen a területen 7 millió ember élt./15/.

A dekrétumot örömmel fogadta a falusi szegénység és a törpebirtokos parasztság; a földesurak, a tőkésék és a kulákok viszont a legelleneséggel érveltek. Jól látták, hogy a dekrétum a burzsoá-földesuri rend egyik fő támaszának felszámolására irányul és így fokozták kísérleteiket a forradalmi népi hatalom megdöntésére. A harcoló szovjet seregek háta mögött Lengyelország felszabadított területén egyre gyakoribbak lettek a terrorcselekmények és diverziós próbálkozások, amelyek a népi-demokratikus rend és képviselői ellen irányultak. Az ellenforradalmi erők arra törekedtek, hogy megfélemlítsék a parasztokat, megbénítsák a földesuri földek birtokbavételére és felosztására irányuló akaratukat, dezorganizálják a népi hatalmat és visszaállítsák az országban a földesurak és tőkésék uralmát.

Emellett a Földművelési és Földreform-hivatal - amelynek élén a jobboldali néppárti A. Witos állt - személt hunyt a földesurak üzelvei felett. A kulákok és földesurak kihasználta azt a körülményt, hogy a földreformrendelet értelmében a középparasztok nem részesültek a földesuri földekből, és arra törekedtek, hogy a középparasztságot elszakítsák a szegényparasztsággal és a munkásosztállyal való szövetségtől. A munkásosztály elküzdött osztályharc közepette, a szegényparasztságra támaszkodva és a középparasztsággal való szövetség megerősítésére törekedve harcra szervezte a dolgozó parasztságot a földesuri birtokok felszámolásáért és a parasztok közötti felosztásáért.

1944. szeptember 24-én a Lengyel Munkáspárt Központi Bizottsága utasítást dolgozott ki a földreform végrehajtásáról. Ebben az utasításban megmagyarázta a reform végrehajtásának rendjét,

leleplezte a földreform végrehajtásával megbízott szervezeteknek azt a törekvését, hogy elhúzzák a reform végrehajtását és meghatározta a földért való harcban a pártszervezetekre váró feladatokat. A Lengyel Munkáspárt Központi Bizottsága kiemelte, hogy milyen nagy felelősség hárul a reform végrehajtásában a pártszervezetekre és a párttagokra. A Központi Bizottság felhívta őket arra, hogy még jobban kiterjesszék a paraszti tömegek kezdeményezését. /16/ A Lengyel Munkáspárt Központi Bizottságának utmutatásai fokozták a helyi pártszervezetek aktivitását, úgyhogy ezek úgy léptek fel, mint a szegényparasztság és a középparasztság közvetlen szervezői és vezetői a földesuri földek elkobzásáért és felosztásáért való harcban.

De a földosztóbizottságokba befurakodott ellenséges elemek szabotázsja következtében a földreform végrehajtásának előkészítő munkáját nem tudták a kitűzött időpontra befejezni. Az Országos Nemzeti Tanács és a Lengyel Felszabadítási Bizottság megállapította ezeket a tényeket, és 1944. október 9-én eltávolította Witost a Földművelési és Földreformbizottság éléről. A Lengyel Munkáspárt Központi Bizottsága október 10-én összehívta a párt járási bizottságainak és a vajdasági aktivának az értekezletét, hogy megbeszéljék az agrárreform megvalósítását. Az értekezleten helyrehozták azt a hibát, hogy a földreformrendelet megfeledezett a középparasztról, és az értekezlet úgy határozott, hogy a földnélküli és törpebirtokos parasztok és a mezőgazdasági munkások mellett a legnagyobb szükségben lévő, 5-10 ha-os Középparasztok is részesüljenek a földesuri birtokokból /17/. Október 16-án a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság utasítást adott ki "A földreform végrehajtásának meggyorsított rendjéről". A Felszabadítási Bizottság ebben az utasításában felállította a reform végrehajtását végző bizottság vajdasági és járási megbízottainak tisztségét; ez olyan ideiglenes forradalmi szerv volt, amelyet a földreform végrehajtásában teljhatalommal ruháztak fel. A földosztás közvetlen végrehajtását földosztó albizottságokra bízta, amelyeket minden járásban a mezőgazdasági munkások és földre igényjogosult összes parasztok képviselőiből kellett megalakítani. A föld kiosztásával egyidejűleg minden új tulajdonosnak egy "Tulajdonigazolási okmányt" kellett átnyújtani. /18/.

A Lengyel Munkáspárt a földesuri birtokok kisajátításában és felosztásában a parasztságnak segítségül párttagokat és párttonkivüli munkásaktivákat küldött falúra. A párttagok a falusi szegénységet és a középparasztságot tömörítették a földesurak elleni harcra. A munkásosztály a reakciós bandákkal való fegyveres összeütközésektől kísért elkeseredett harcban a dolgozó parasztsággal való szövetségben egymásután felszámolta a földesuri birtokokat; a föld átment a parasztság kezébe.

16/ W dziesiąta rocznica... 406-409.l.

17/ Rzeczpospolita, 1944. október 13. sz.

18/ Rzeczpospolita, 1944. október 15. sz.

Az amerikai és angol imperialisták minden eszközzel arra törekedtek, hogy felszámolják a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottságot és megakadályozzák az agrárkérdés forradalmi-demokratikus megoldását. De a külföldi imperialistáknak Lengyelország belügyeibe való nyílt beavatkozási kísérletei a Szovjetunió által támogatott lengyel nép határozott ellenállásába ütköztek és teljes kudarcot vallottak. A lengyel demokráciának a földbirtokok felszámolásáért vívott eredményes harcában nagy-ségítséget jelentett az, hogy Lengyelország felszabadított területein ott voltak a szovjet fegyveres erők, amelyek erős kézzel letörték a fasiszta bandák aknamunkáját. A Lengyel Felszabadítási Nemzeti Bizottság a szilárd forradalmi rend fenntartása érdekében 1944. október 30-án rendeletet hozott "Az állam védelméről", amelynek értelmében az agrárreform elleni vétségeket a legsúlyosabb állami büntettek közé sorolták, amit többéves börtönnel vagy halálbüntetéssel sújtottak. /19/.

+ +

1944. december 20-ra /ez volt az a határidő, amelyet a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság rendeletével megállapított/ a reformot a felszabadított területeken ugyszólván teljesen végrehajtották. A parasztek között 1.412 birtokból 200.383 hektár földet osztottak ki. Földet kaptak: 17.321 volt mezőgazdasági munkás családjá, 16.736 földnélküli paraszt, 69.328 törpebirtokos paraszt, 4.049 középparaszt, 1.934 hadirokkaht családjá, valamint 6.000 munkáscsalád kapott háztáji telket; 37.155 hektár földet kísérleti gazdaságoknak, mezőgazdasági iskoláknak, stb. juttattak /20/.

Tekintettel arra, hogy a felszabadított területeken korlátozott földalappal rendelkeztek és mivel rendkívül sok volt a földnélküli és törpebirtokos paraszt, így nem tudták teljesen ellátni földdel az összes földre jogosultakat. A reform végrehajtása idején mezőgazdasági munkások és földnélküli parasztek nem egyszer azt követelték, hogy teljes 5 hektáros földet kapjanak; ugyanakkor a törpebirtokos parasztek és a középparasztek azt akarták, hogy egyenlő módon osszák fel a földesurak birtokait, úgyhogy minden jogosult egyformán, egykét hektár földet kapjon. A földesurak ügynökei a felmerült nehézségeket arra akarták felhasználni, hogy összeugrasszák a parasztek különböző rétegeit, hogy harcra keljenek egymás ellen és ezzel bonyolultabbá tegyék a politikai helyzetet és megnehezítsék a reform végrehajtását. A munkásbrigádok és a Lengyel Munkáspárt irányítása alatt a földreformot végrehajtó egész aktiva megmagyarázta nekik, hogy a földbirtokok egyenlősdi módon való felosztása esetén a falusi lakosok legszegényebb része - a földnélküli parasztek - kerülnek a legkedvezőtlenebb helyzetbe, ha viszont teljes norma szerint osztják ki a földeket, akkor a földnélküli, törpebirtokos és középparasztek egy része egyáltalán nem jut földhöz. A Lengyel Munkáspárt úgy látta, hogy ebből a helyzetből az egyedüli kiút az, hogy a nyugati lengyel földeket is felszabadítsák a hitlerista

19/ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1944.10.sz.

20/ Wolna Polska, 1945.jan.21.sz.

megszállók alól, csátolják vissza Lengyelországhoz és sajátítsák ki. A Szovjetunió segítsége és Lengyelország területén a földbirtokosok és kapitalisták uralmának felszámolása biztosította ennek a feladatnak sikeres végrehajtását.

A földdel együtt sok paraszt - elsősorban a földnélküli parasztok - állatot és felszerelést is kapott. De a felszerelés egy része, a mezőgazdasági termények feldolgozását végző sok üzem és a földesuri tulajdon több más fajtája nem került felosztásra, hanem az állam teljes tulajdonába ment át. Ennek az államösztött vagyonnak egy részét az állam közös használatra átadta a parasztoknak.

A reform végrehajtásával kapcsolatban sok helyen ujtiípuú parasztszervezetek jöttek létre, amelyek azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy tömörítsék a dolgozó parasztságot a reform végrehajtásáért folyó harcra, hogy segítséget nyújtsanak a szegényparasztságnak a kulák-kizsákmányolás ellen, kulturális felvilágosító rendszabályokat valósítsanak meg, és megszervezzék a társadalmi ellenőrzést a szövetkezetek munkája felett. Így jött létre a parasztság pártönkivüli tömegszervezete - a Parasztok Kölcshös Segélynyújtási Szövetsége.

Ezek a földviszönyök terén megvalósított rendkívül fontos forradalmi-demokratikus átalakulások Lengyelországban a népi demokratikus állam építésével egyidöben és ezzel elszakíthatatlan kapcsolatban zajlottak le. 1944. november végén Prága /Varsó jobbpárti része/, Lublin, Krosno és más felszabadult városok munkásai azt követelték, hogy a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság Ideiglenes Kormányá alakuljon át. Ezt a követelést a dolgozó parasztság is egyhangulag támogatta. Ennek a követelésnek a parasztság részéről való támogatása arról tanuskodott, hogy mennyire megszilárdult a munkás-paraszt szövetség, amely a munkásosztály vezetése alatt történő földosztás végrehajtása során erősödött meg.

December második felében összeültek a felszabadult területek parasztjainak kongresszusai, amelyeket a Lublinban 1944. december 30-31-én tartott parasztkongresszus zárt le. A kongresszusokon megvitatták a földreform végrehajtásának eredményeit. A kongresszusok jóváhagyták a Parasztok Kölcshös Segélynyújtási Szövetségének megalakítását és rendszabályokat állapítottak meg a mezőgazdaság termelékenységének és kulturájának emelésére. Helyeselték a munkás-paraszt szövetség politikáját, amely a földbirtokos-osztály felszámolásához vezetett. A kongresszusok támogatták a munkásoknak azt a követelését, hogy a Lengyel Felszabadítási Bizottságot alakítsák át Ideiglenes Kormányá. A kongresszusok legmélyebb hálájukat fejezték ki a felszabadító Szovjet Hadseregnek.

Az Ideiglenes Kormánynek 1944. december 31-én bekövetkezett megalakítását a felszabadított területek dolgozói úgy tekintették, mint a népi forradalom során megszerzett forradalmi vívmányok megszilárdítását, mint az új társadalmi rend meg-ingathatatlanágának zálogát, mint Lengyelország teljes felszabadításának előhírnökét.

Az 1944-ben a felszabadított lengyel területeken foganatosított agrár-átalakításokat közvetlenül a Szovjét Hadsereg újabb hatalmas előnyomulása előtt fejezték be. A szovjet csapatok 1945. január 12-én újabb támadást indítottak és rövid idő alatt megtisztították a német rablóktól az úgynevezett Ó-Lengyelország egész területét, és felszabadították a nyugati lengyel földeket a sok évszázados német iga alól. Itt nem voltak olyan nagy földesuri latifundiumok, mint Lengyelország keleti részén, de - különösen a poznani és pomorzei vajdaság területén - sokkal magasabb volt a kulákbirtok arányszáma, és kevésbé maradtak fenn a kúriásákmányolás félf feudális módszerei; a felosztásra kerülő föld viszont sokszorosán felülmulta itt az 1944 őszén felosztott földek területét.

1945. január 17-én a hősi Varsó felszabadítása napján a minisztertanács /az Ideiglenes Kormány/ rendeletet hozott arról, hogy egész Lengyelország területén végre kell hajtani a földreformot. Ennél tekintetbe vették a reform első szakaszának tapasztalatait és a lengyel állam teljes felszabadulása következtében előállott új feltételeket; úgyhogy ez a rendelet számos változtatást eszközölt az 1944. szeptember 6-i, előző rendelettel szemben. Ez az új rendelet is, mint a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság 1944. október 16-ú keltű utasítása, kimondta, hogy a középparasztságnak is joga van földre. A szeptember 6-i rendelet kiegészítéseképpen az állami földalapba kerültek azoknak a személyeknek a birtokai is, akiket azért ítéltek el, mert dezertáltak, kivonták magukat a katonai szolgálat alól, valamint azoknak a személyeknek a birtokai, akiket az államvédelmi rendelet alapján ítéltek el. Ugyanakkor a nyugati földek lengyel lakosságának érdekében az állami földalapba csak akkor utalták a német állampolgárok birtokait, ha a föld tulajdonosa nem volt lengyel származású. Az állami földalapból földhöz jutott személyeknek, többek között a középparasztoknak is, az ellenérték első részletének kifizetésére 3 évi haladékos adót adtak; a fennmaradó részt földnélkülieknek 20 év, törpebirtokosoknak és középparasztoknak 10 év leforgása alatt kellett letörleszteniük. Megváltoztatták az előző rendeletnek azt az intézkedését, hogy munkások, tisztviselők és iparosok is kaphatnak földet azzal a kivétellel, hogy a városok közelében kert-, illetve veteménygazdálkodásra ők is kaphattak telket.

Az előző tulajdonosoknak megtiltották, hogy azokban a járásokban éljenek, ahol előzőleg birtokuk volt. A földbirtokosok is kaphattak földet önálló megművelésre, de csak ezen járások határain kívül. A rendelet értelmében a földesuraktól elkobzott állatállományt és felszerelést csak akkor osztották fel a parasztok között, miután az állami mintagazdaságok, mezőgazdasági és általános iskolák, stb. szükségletét kielégítették. /21/.

A munkásosztály az agrárviszonyok terén megvalósított átalakításokkal egyidőben az ipar terén is hajtott végre átalakításokat. A nehézipar, a bankok, a közlekedés átmentek a népi demokratikus állam kezelésébe. Ez gyakorlatilag államosítást jelentett, amely időben jóval megelőzte a megfelelő törvényeket,

mégpedig már nem általános demokratikus, hanem szocialista jellegű államosítást. Ez szoros kapcsolatban állt a földbirtokos osztály felszámolásának politikájával és miután felszabadította a parasztokat az ipari monopóliumok és bankok igájából, elősegítette a munkás-paraszt szövetség további megszilárdítását.

1945 tavaszán a lengyelországi parasztok először vetettek a földbirtokosoktól megszabadult földekre. A termés kimenetelétől függött nagymértékben az élelmezési probléma megoldása, a városi lakosság ellátása, a város és falu közötti áruforgalom megszervezése. De a felszabadult faluban akkor igen nagy hiány volt vetőmagban, trágyában, állatban, felszerelésben és munkaerőben. Ilyen körülmények között a Lengyel Munkáspárt jelentős segítséget szervezett a falunak, a Lengyel Munkáspárt, a Lengyel Szocialista Párt tagjaiból és pártonkívüli munkásokból összeállított sokszáz munkásbrigádok küldtek le hozzájuk.

1945. március végére a munkásosztály és a dolgozó parasztság befejezte a földesuri birtokok felosztását a krakkói vajdaságban, ahol 60.000 hektár föld került a parasztok kezébe./22/. Rögtön ezután befejezték a birtokfelosztást a varsói vajdaságban, kivéve azokat a területeit, amelyeket még nem tisztítottak meg az aknáktól./23/. A varsói vajdaság plocki járásában a felosztott birtokok között volt a kozłowi uradalom is, amely arról nevezetes, hogy 1918-ban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására, itt alakították meg az első májorsági bizottságot /a mezőgazdasági munkások bizottságát/. A birtokfelosztás résztvevői kegyelettel áldoztak a mezőgazdasági munkások 1918. évi szervezőjének, Wojciech Jazienski-nek, aki egy földbirtokos golyójától esett el./24/

A hitleristák által otthonukból elűzött sokszázezer paraszt térf most vissza házába. Egyedül a poznani vajdaságba kb. 200.000 ember tért vissza. A hazatérő parasztok látták, hogy a megszállók nagyrészt elpusztították gazdaságaikat, üresek az istállók, és az ólak, megsérültek házaik és tönkre van téve felszerelésük. Nekik és az új tulajdonosoknak nagy segítséget szerveztek./25/.

A falu átalakulása a vetéssel egyidőben fejződött be. A vetőmag jelentős részét a Szovjetunió adta Lengyelországnak. A Szovjetunió sok traktort is juttatott a lengyel mezőgazdaságnak. Annak ellenére, hogy a hadműveletek a hitlerista Németország végléges szétzúzásaért még folytak, a Szovjet Hadsereg 750.000 hektáron segített vetni Lengyelországban. /26/.

A Szovjet Hadsereg katonái hozták helyre a parasztok mezőgazdasági felszerelését és házaikat. A lengyel parasztok a Szovjet

---

22/ Wolnose, 1945. máj. 23. sz.

23/ Pravda, 1945. ápr. 5. sz.

24/ Rzeźpospolita, 1945. ápr. 7. sz.

25/ Pravda, 1945. ápr. 5. sz.

26/ Pravda, 1945. máj. 9. sz.

Hadseregben nemcsak felszabadítóját látta, hanem a segítőfár-
sat, a barátot, aki a dolgozó nép érdekeinek vártáján áll.

A lengyel parasztság nagy lelkesedéssel fogadta a tavaszt és a népi kezdeményezés széles arányokban bontakozott ki. A parasztok, miután saját földjükön befejezték a vetést, segítségül siettek szomszédaikhoz és kölcsönadták a szomszéd falvaknak megmaradt vetőmagvaikat. Sok helyen, ahol nem volt földmérő és így a mezei munkák előtt nem tudták felosztani a földet, a parasztok közösen vetették be a földet és utána osztották fel. 1945. március 30-án a népi demokratikus kormány határozatot hozott állami traktor- és mezőgazdasági gép vállalat létrehozására. Ez az állami szervezet, amely 1.500 üzembélyes traktorral rendelkezett és traktorparkját a Szovjetunióból érkezett traktorokkal egészítette ki, nagy segítséget nyújtott a mezei munkák elvégzésében. A varsói Központi Mezőgazdasági Bank és a Rzeszówi, kattowicei, lódzi, lublini és toruni mezőgazdasági bankok nagy hitelekkel nyújtottak a parasztoknak vetőmag, mezőgazdasági felszerelés és műtrágya beszerzésére.

A kormány arra törekedett, hogy maximális arányban használják fel a vetésterületeket, és ezért elrendelte, hogy abban az esetben, ha a föld tulajdonosa nem tudja, vagy nem akarja földjét megművelni, a földet a faluközösségnek kell megművelnie. A földművelési és földreform-minisztérium a parasztság élenjáró rétegeinek kezdeményezését támogatva, 1945. ápr. 11-én a parasztgazdaságoknál bevezette a szomszédok közötti kötelező kölcsönös segélynyújtást. Az összes parasztgazdaságok, amelyek ígásállattal, mezőgazdasági felszereléssel, vagy munkáskézzel rendelkeztek, kötelesek voltak segítséget nyújtani az ujjonnan alakult, elpusztult, vagy egyéb gazdaságoknak. A segítségnyújtásért bizonyos ellenszolgáltatást állapítottak meg. A szomszédok közötti kölcsönös segélynyújtásról szóló rendelkezés, amelyet később a kormány más rendeleteivel is megerősítettek, volt az egyik segítő intézkedés, amelyet a munkásosztály a szegényparasztságnak nyújtott.

1945 nyarára Ó-Lengyelország területén több mint 300.000 családot, azaz kb. egy és félmillió embert iktattak be az ázelőtt földesuri tulajdonban lévő földek tulajdonába. Míg 1944. december 20-ig 17.000 volt mezőgazdasági munkás kapott földet, addig 1945. májusáig már 72.000. A földhözjutott földnélküli parasztok száma 16.000-ról 50.000-re, a törpebirtokosoké 69.000-ról 126.000-re, a középparasztoké 4.000-ról 20.000-re emelkedett. /27/. Az új gazdák a többi dolgozó paraszttal együtt serényen fáradoztak a mezőgazdaság helyreállításán. A kormány pontosan körvonalazta a volt kisbérlok jogi helyzetét is. A kisbérlok földje, ha a terület nem haladta túl a megállapított mértéket, az ő kezükben maradt.

Lényegesen lassabban állt helyre a háboru végén Lengyelországhoz visszacsatolt nyugati föld gazdasága. Az angol-amerikai imperialisták és ügynökeik nagy propagandát folytattak az ellen,

hogy ezeket a földeket lengyelekkel telepítsék be. A parasztság, amelyet nyugtalanított az ellenséges propaganda, mivel még nem volt biztos az új határok véglegességében, nem akarta rászánni magát, hogy otthagyja megszokott helyét és átköltözzék az Oderához és Neisséhez, holott ezeken a területeken rendkívül sok mezőgazdaságilag kiaknázható föld volt. Egyedül a szántóterület egész Lengyelország megművelt területének 30 %-át tette ki. Ezek a földek, amelyeket a Szovjet Hadsereg előnyomulása elől menekülő junker földbirtokosok és a német lakosság többsége elhagyott, a lengyel dolgozók kezére vártak.

A Lengyel Munkáspárt és a népi demokratikus állam hatalmas erőfeszítéseinek eredményeképpen a munkásosztály önfeláldozó segítségével az 1945. évi tavaszi vetést Lengyelországban egészében sikeresen bonyolították le. De a felhasznált vetésterület a háborúelőtti vetésterületnek csak 48,5 %-át, a három fő gabonafajtára - búza, rozs, árpa - vetésterülete csak 50,2 %-át tette ki. /28/. Így érthető, hogy az árugabona mennyisége még legjobban aratás esetén sem elégíthette ki az ország szükségletét. Ehhez még hozzájárult az, hogy az új földviszonyok létrehozása után megnövekedett annak a gabonának és egyéb terménynek a mennyisége, amelyet maga a parasztság fogyasztott el.

Mivel jelentéktelen volt az állami gazdaságok száma, és a kisparaszti gazdaságok kevés árut termeltek, a kulákok termelését továbbra is komoly helyet foglalt el a mezőgazdaság életében.

A burzsoá-földesuri ellenforradalmárok a kulákokkal együtt támadásba akartak menni a népi demokratikus rendszer ellen. Mind gyakrabban esett meg, hogy fasiszta földesuri és kulákbandák megtámadták a Lengyel Munkáspárt funkcionáriusait, a falusi aktívákat.

A háború befejezése, Lengyelország felszabadítása és a nyugati földek visszacsatolása után, az adott fejlődési szakaszban a lengyel nép előtt álló alapvető nemzeti feladatok teljesítést nyertek. A Lengyel Szocialista Pártban, Parasztpártban és a Demokrata Párt vezetőségében lévő jobboldali elemek most arra törekedtek, hogy megbontsák a demokratikus pártok blokkját és visszaállítsák a burzsoá uralmat. Megkísérelték megbontani a munkás-paraszt szövetséget és a két osztályt egymással szembeállítani. 1945. májusában az I. Összlengyelországi Parasztkongresszuson a Parasztpárt jobboldali elemei mindenképpen azt igyekeztek bizonyítani, hogy a munkásosztálynak és a Lengyel Munkáspártnak a földesuri birtokok felszámolásában játszott forradalmi szerepe kisebb volt, mint a valóságban, úgy igyekeztek feltüntetni a földreformot, hogy az az ő kezük műve és a közeli kollektivizálás perspektívájával ijesztgették a parasztokat és arra sarkalták őket, hogy különböző követelésekkel lépjenek fel az állammal szemben. A Lengyel Munkáspárt akkori főtitkára, Gomulka, akinek opportunistá és nacionalista irányvonalát akkor még nem fedte fel a párt, a kongresszuson mondott felszólalásában a kulákság uszályába szegődött. Rágalmakat szórt a kolhozokra és azt bizonygatta, hogy a mezőgazdaság szövetkezetesítése állítólag rosszabbá teszi a parasztok helyzetét és azt állította, hogy a párt nem vezeti a parasztokat a paraszti termelőszövetkezetek felé vezető úton.

De az ellenség, és kiszolgálói minden erőfeszítése ellenére is a parasztkongresszuson megnyilvánult az, milyen szilárd a falu dolgozóinak a munkásosztállyal való kapcsolata. A parasztküldöttek kifejezték a lengyel nép mély hálóját a Szovjet Hadsereg iránt, helyeselték a kormány kül- és belpolitikáját, a Szovjetunióval kötött barátsági, szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt és megbélyegézték az emigrációs klikkeknek és ügynökeinek aknamunkáját /29/. A parasztkongresszus küldöttsége meglátogatta az Országos Nemzeti Tanács elnökét, B. Bierutot és beszámolt neki a lengyel falu eredményeiről és szükségéről. B. Bierut megismertette a delegátusokat a kormánynak a népgazdaság helyreállítására irányuló tevékenységével és megmagyarázta nekik, hogy a falu felemelkedése közvetlenül attól függ, hogyan látja el a falu a várost mezőgazdasági termékekkel. A parasztok a maguk részéről azt kérték a kormánytól, hogy biztosítsa a falu biztonságát és számolja fel a fasiszta földesuri és kulák bandákat. /30/.

Mivel Lengyelországban a népi forradalom antiimperialista feladatait megoldották és közeledett az antifeudális feladatok befejezése, az első helyre a város és a falu, a munkásosztály és a parasztság gazdasági összefogásának kérdése került. A munkások és a parasztok közötti viszonyban rendkívül nagy jelentőségre tettek szert azok a mozzanatok, hogy továbbfejlesszék az árucserét a város és a falu között és helyes arányt hozzanak létre az ipari és mezőgazdasági cikkek árai között.

A kulákság és a városi burzsoázia felhasználta a gazdasági nehézségeket és a munkásosztály szocialista érdekei és a parasztság tulajdonosi érdekei közötti egynémely ellentmondásokat és még inkább arra törekedett, hogy a dolgozó parasztságot a munkásosztály ellen uszítsa és hogy a középparasztságot a munkás-paraszt szövetség politikájától eltántorítsa. A parasztság jelentős tömegei akkor még bíztak a jobboldali néppártiakban. Ilyen körülmények között a Lengyel Munkáspárt belement abba, hogy bevegye a kormányba Mikolajczykot és más kulákburzsoá politikusokat azzal a feltétellel, ha teljesen magukévá teszik a lengyelországi forradalmi-demokratikus átalakulásokat és fenntartják a munkásosztály részére az államhatalom fő kulcspozícióit. Arra számítottak, hogy a kormánynak ez az ideiglenes kibővítése megkönnyíti a jobboldali néppártiak népelleses jellegű politikájának leleplezését és meggyorsítja egyes aktuális külpolitikai kérdések megoldását. A burzsoá áldemokratákról, akik szóban a nép érdekeiért ágáltak, miután bekerültek az 1945. június 28-án alakított Nemzeti Egység Kormányba, rögtön kitűnt, hogy a valóságban a demokratikus vívmányoknak és a lengyel nép nemzeti függetlenségének ellenségei, a dolgozók legsúlyosabb kizsákmányolásának politikáját követik és arra törekednek, hogy az országot a külföldi imperializmus jármába hajtsák. A dolgozó parasztok saját bőrükön győződhetnek meg róla, hogy milyen reakciós és népelleses politikát folytatnak a jobboldali néppártiak. Ez hozzásegítette

---

29/ Rzeczpospolita, 1945. május 22. sz.

30/ Rzeczpospolita, 1945. május 29. sz.

a Lengyel Munkáspártot, hogy elszigetelhesse és szétzúzassa a burzsoá-kulák elemeket és biztosíthassa a munkásosztály és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájáról a proletárdiktatúrára való áttérést.

A Nemzeti Egység Kormányának megalakítása és az a körülmény, hogy ez a kormány felvette a diplomáciai kapcsolatot Anglia és az USA kormányával, azt eredményezte, hogy formális tekintetben felszámolták a reakciós lengyel emigráns "kormányt" és az országban pedig összezsugorodtak a lengyel ellenforradalom pozíciói. A Szovjetunió, az USA és Anglia vezetőinek berlini konferenciája /1945.jul-aug./ a Szovjetunió javaslatára határozatot hozott Lengyelország új nyugati határainak megerősítéséről.

Rögtön a Nemzeti Egység Kormányának megalakulása után létrehozták a "Polskie stronnictwo ludowe" /PSL/ burzsoá-kulák pártot. Ennek a pártnak a főkolomposa Mikolajczyk, miután bejelentette, hogy elismeri a lengyelországi forradalmi átalakulásokat, lehetőséget nyert arra, hogy visszatérjen az országba és elfoglalhassa a kormányban a miniszterelnök-helyettes és földművelésügyi miniszter helyét. Mikolajczyk és hívei a PSL pártot az ellenforradalom központjává tették, amely a fasiszta-földesuri bandák maradványait, a reakciós papokat, a városi és a falusi burzsoáziát tömörítette magába. Mikolajczyk és fullajtárjai nyílt kampányt indítottak a Lengyel Munkáspárt ellen és a párt politikájával szembeállították a maguk politikáját, amely a kulákok, a tőkésék és a földesurak érdekeiből indult ki.

A nyugati földekre való tömeges átköltözés megindulásával kapcsolatban a PSL főkolomposai arra kezdtek törekedni, hogy ott 20-100 hektáros gazdaságokat alakítsanak. Az volt a szándékuk, hogy a visszacsatolt területeket a kulákság védett területévé teszik és azután visszaállítják a kapitalizmust egész Lengyelországban. Belementek még abba is, hogy a nyugati földeket visszaadják a német revansistáknak, sőt arra törekedtek, hogy Lengyelországot megfosszák függetlenségétől, és szovjetellenes hídfővé tegyék. A volt földesurak a PSL vezetőinek népelélenes cselekményeitől ösztönözve a bíróságok és egyéb szervek révén kiharcolták azt, hogy határozatokat hozzanak a parasztok kizsupolásáról és a földet visszaadják a volt tulajdonosoknak. Így Jan Gubernat volt földbirtokos a tarnowoi járás /Krakkói vajdaság/ a földosztóhivatal munkatársainak segítségével megkísérelte, hogy elűzze a parasztokat a földosztáskor kapott földjeikről és bezárta a volt házában berendezett iskolát, amelyben 260 parasztyerek tanult; ugyanabban a járásban még négy hasonló eset történt, ami arra készítette a parasztokat, hogy a Lengyel Munkáspárt Központi Bizottságához forduljanak segítségért /31/. A földosztó bizottságok és bírósági szervek a mazowiai Minszken és egyéb helyeken 27 törvénytelen határozatot hoztak a földek visszaadásáról /32/.

31/ Glos ludu, 1945.aug.9.sz..

32/ Glos ludu, 1945.aug.16.sz.

Mikolajczykknak a földművelésügyi és földreformügyi miniszteri posztján végzett egyik első ténykedése az volt, hogy még pótlólagos, és hozzá elég magas pótdíjat állapított meg a földek után abban az esetben, ha ezek bevetett állapotban jutottak az új tulajdonos kezébe. Ezzel az intézkedéssel azt akarta elérni, hogy a paraszt kevesebb hasznot huzzon a juttatott földből, hogy az új gazda helyzete ne tudjon megszilárdulni és így elégedetlenséget szitson falun. A földművelési és földreformügyi minisztérium, valamint helyi szervei és a PSL meggyújtották az állami terménybeadásokat.

A reakció és a külföldi imperialisták egyesült frontja elleni harc terhének zöme a munkásosztály vállaira nehezedett. A párt mozgósította a munkásosztály és a falusi szegénység erőit az aktivizálódó fasiszta bandák szétzuzására. A párt megmagyarázta a széles paraszti tömegeknek, hogy a PSL Lengyelországot arra az útra akarja vezetni, hogy visszaállítsák a földesurak és tőkésök hatalmát, ami pedig a nép nyomoruságának, jogfosztottságának és nélkülözésének útja.

A Lengyel Munkáspárt és a népi kormány segítségével egyre szélesebb körre terjedt ki a Paraszti Kölcsönös Segélynyújtási Szövetség tevékenysége. 1945 végéig már több mint 600.000 tagja volt a szövetségnek, úgyhogy az országban élő paraszti családoknak több mint egyötödét ölelte fel. /33/ A munkásosztály és a parasztság szövetségének további megerősítésében fontos szerepet játszott az az 1945. június 12-én kiadott kormányrendelet, amely arról intézkedett, hogy a termelőszövetkezeteknek a tulajdonába kell adni az ugynevezett résztóvki-t /a felparcellázott birtokok felosztatlan maradványait - a tavakat, méhészeket, egyes malmokat, kerteket, különböző épületeket, stb. / /34/ A szövetkezeti tulajdon a parasztságnak érezhető előnyöket jelentett és megszilárdította gazdasági és politikai helyzetüket.

1945. július 7-én az igazságügyminisztérium a Lengyel Munkáspárt kezdeményezésére körlevéllel eltiltotta olyan keresetek lefolytatását, amelyeket volt földbirtokosok indítottak földjük visszaszerzése érdekében. /35/ Hamarosan eltörölték a földművelésügyi és földreformügyi minisztériumnak azt a törvénytelen rendelkezését, hogy a bevetett földekért pótdíjat kelljen fizetni.

A lengyel dolgozó parasztság szembeszökően látta, hogy mi a Lengyel Munkáspárt által vezetett demokratikus erők politikai irányvonala és a PSL által vezetett reakciós tábor politikai irányvonala közti különbség. Természetes, hogy Mikolajczyk és a többi reakciós miniszterek minden intézkedése, a PSL minden ténykedése, a fasiszta bandák terror- és diverzicós akciói, a reakciós papság népellenes prédikációi élénk elégedetlenséget váltottak ki a nép széles köreiből. A Lengyel Munkáspárt a reakciós tábor támadásával szemben a Lengyel Szocialista Párt /PPS/, a Demokrata Párt és a Parasztpárt baloldali elemeinek

33/ E. Ochab, Wiesz polska na nowych drogach. Varsó, 1946. 22. 1.

34/ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1945. 27. sz.

35/ Głos ludu, 1945. aug. 3. sz.

segítségével fenntartotta a demokratikus blokkot, sőt növelte a blokkban betöltött vezető szerepét. Az éles osztályharc révén előállt bonyolult helyzetben a lengyel munkásosztály mindig mint a parasztság hű szövetségese, barátja és vezetője lépett fel. A parasztságot meggyőződtek arról, hogy Mikolajczyk politikája alá akarja írni a munkás-paraszt szövetséget, és az egész lengyel népet az a veszély fenyegeti, hogy elveszti nagy vívmányait.

A Lengyel Munkáspárt Központi Bizottságának lapja, a Glos ludu, a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság által hozott földreform-törvény évfordulójával kapcsolatban, 1945. szept. 6-án vezércikket írt a munkás-paraszt szövetség kérdéséről.

A lap rámutatott arra, hogy azelőtt a parasztság zöme nem haladt együtt a munkásosztállyal. Most viszont sikerült létrehozni a munkás-paraszt szövetséget; "A munkásokkal való szövetség tette lehetővé, hogy a lengyel parasztságot saját kezébe vehette a földesuri birtokokat. A munkásokkal való szövetség tette lehetővé, hogy a lengyel parasztságot a lengyel falu gazdájává, az újjászületett állam társirányítójává válják." A munkás-paraszt szövetség eszméje hatotta át a négy demokratikus pártot az a közös felhívását, amelyet a földreform-rendelet évfordulóján közzétettek. Ezt hirdette már a felhívás címe is: "A parasztságot és a munkás együttműködése - a demokrácia teljes győzelmének biztosítéka". A felhívás arra szólította fel a népet, hogy erősítsék a lengyel demokrácia egységét, szélesítsék ki és mélyítsék el vívmányait. "A szeptember 6-i dekrétumot - így szól a felhívás - teljesítettük... de a földreform még nincs befejezve. A földesurak még nem tettek le arról a reményükről, hogy visszakapják a földet..." Külön figyelmet fordít a felhívás a visszacsatolt földek kérdésére: "Nyugaton, a visszacsatolt földeken sokmillió hektár föld vár a parasztságot ekéjére..."

A Lengyel Munkáspárt 1945. decemberében tartott I. Kongresszusa a lengyelországi népi demokrácia első szakasza fő vívmányának az évszázados földkérdés megoldását említette. A munkásosztály a Lengyel Munkáspárttal az élén, kivívta magának a parasztságot bizalmát, a parasztságot maga köré tömörítette, elnyerte a nép zömének szilárd támogatását és azt a lehetőséget, hogy továbbfejleszthesse a népi demokratikus forradalmat. A Lengyel Munkáspárt I. kongresszusa a népi demokratikus államépítésében elért sikerekre támaszkodva, azt a feladatot állította a nép elé, hogy Lengyelországban is fel kell építeni a szocializmust, és megjelölte azokat a gyakorlati intézkedéseket, amelyeket a legközelebbi időkben ezen az úton teljesíteni kell.

Az agrárviszonyok forradalmi demokratikus átalakulása és az iparban bekövetkezett szocialista átalakulások megteremtették a politikai és gazdasági feltételeket ahhoz, hogy Lengyelország a szocializmus útján fejlődjen tovább. 1948 végéig 5,994.000 hektár föld jutott a parasztságot kezébe. Ezt a földet

981.000 parasztcsalád kapta: ezek közül 498 000 család Ó-Lengyelország területén és 483.000 a visszacsatolt földeken. Hogy el tudjuk képzelni a végbement agrárforradalom méreteit, elég, ha arra gondolunk, hogy a háborúelőtti Lengyelországban a dolgozó parasztok 2,840.000 gazdaságára /beleértve Nyugat-Beloruszria és Nyugat-Ukrajna parasztjait is/ mindössze 9 millió hektár föld jutott. Az agrárátalakulások során 747.000 új parasztgazdaságot alakítottak és 233.000 már fennálló parasztgazdaság földjének területét gyarapították. Az újonnan alakított gazdaságok a népi Lengyelország parasztgazdaságainak 23,4 %-át képezték, az agrárátalakulások következtében megnagyobbított gazdaságok pedig 7,3 %-át. /36/

Az agrárreform során elsősorban a mezőgazdasági proletariátus és a falusi szegénység kapott földet. Így a mezőgazdasági munkások családjai a földhözjutott családok összességének 25,6 %-át tették ki. A felosztott földterület 17,8 %-a jutott az ő kezükbe. /37/ Az agrárátalakulások során a mezőgazdaságban is létrejött a szocialista szektor, elsődlegesen állami gazdaságok /kísérleti gazdaságok stb./ formájában.

Az agrárátalakulások mélyreható változásokat eredményeztek a falu osztálystruktúrájában. Eltűnt a földesuri osztály, és a mezőgazdasági proletariátus részaránya, amely a háborúelőtti Lengyelországban 11,9 %-ot tett ki, 1950-ig 1,9 %-ra csökkent, a törpebirtokos gazdaságok száma /2 hektárig/ 14,4 %-ról 7,6 %-ra, a kisgazdaságok száma /2-5 hektárig/ 26,5 %-ról 20,4 %-ra esett, viszont a középparaszti gazdaságok számaránya /5-10 hektárig/ 18,9 %-ról 26,8 %-ra emelkedett /38/. A középparaszt-tá válás folyamata azt eredményezte, hogy lényegesen csökkent a földnélküli és kevés földdel rendelkező lakosság száma. A földeknek a parasztlakosság lélekszámához viszonyított átlaga 1938-hoz képest kb. 60 %-kal nőtt. /39/ A középparaszt a lengyel falu főalakja lett.

A népi hatalom létrehozása nemcsak a földesuri elnyomás alól szabadította fel a falut, hanem a burzsoá-földesuri állammal, a földesurakkal, a bankokkal, az uzorásokkal szemben való háborúelőtti eladósodottságtól, és az ipari monopóliumok által való kizsákmányolástól és felszabadította a falut. A nagy- és középipar, a bankok és a közlekedési eszközök államosítása /amelyet törvényes rendelkezéssel 1946-ban valósítottak meg/, a népgazdaság helyreállítása és a meginduló szocialista iparosodás a dolgozó tömegeket a legsúlyosabb csapásoktól - a válságoktól, munkánélküliségtől, a falu túlnépesedésétől - szabadították meg. Az országban létrejött a kapitalizmusról a szocializmusra való átmenet gazdasági időszaka, amelyben az uralkodó szerepet a szocialista szektor játszotta.

36/ Wies w liczbach. Instytut ekonomiczny, 16-17.1.

37/ U.o. 17.1.

38/ U.o. 15.1.

39/ Trybuna ludu, 1954. márc. 21. sz.

A népi demokratikus rendszer végetvetett a föld adás-vételének, biztosította a dolgozó paraszti földtulajdon létét, korlátozta a kulák-kizsákmányolást, felszámolta a parasztnak a földesurak, külföldi tőkésék és ipari monopóliumok által történt kizsákmányolását.

A munkásoknak és parasztnak a munkásosztály által vezetett szövetsége volt a mozgató erő a népi Lengyelországban végbe ment összes forradalmi átalakulásokban. Az agrárviszonyok terén létrejött gyökeres forradalmi-demokratikus átalakulások azt eredményezték, hogy megerősödött a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, fokozódott ebben a szövetségben a munkásosztálynak és pártjának vezető szerepe. A népi hatalom erre a szövetségre támaszkodva, szétzúzta a belső ellenforradalmat és a proletárdiktatura funkciót a népi demokrácia sajátos formájában megvalósítva, hozzáfogott a szocializmus alapjainak építéséhez.

V.P. TYIHOMIROV:

Az agrárkérdés és a bolgár mezőgazdaság szocialista
átalakításának kezdetei.

/Voproszi Isztoria, 1954. 9.sz./

A törökök sokévszázados bulgáriai uralmának az 1877-1878-as orosz-török háború vetett véget. A török hadsereggel együtt a török földbirtokosok is elmenekültek az országból. Felszámolták a török feudális földtulajdont és megnyitották az utat a kapitalista agrárviszonyok felé.

A kedvező körülmények között a parasztok kezükbe vették és felosztották a földesurak földjeit. A bolgár kormány az agrárforradalom kibontakozásától félve számos törvényt adott ki a földmegváltásáról. A bolgár parasztok összesen egymillió hektár megművelt földet váltottak meg /1/, de ezzel újabb szolgásgába kerültek. A földek megváltására pénzt kellett felvenniük az uszorásoktól, akik a kölcsönért évi 50-300 %-os kamatot követeltek /2/. A tönkrement parasztok földjét az uszorások, kereskedők és kulákok kaparintották kezükbe. A bolgár falun belül megindult a differenciálódás, kialakultak a mezőgazdasági proletariátus képviselői. A kapitalista ipar fejlődése növelte a mezőgazdasági termékek iránti keresletet. A jómódu falusi gazdák földet és mezőgazdasági gépeket vásároltak és napszámosokat fogadtak. 1905-ben Bulgáriában 645 kapitalista nagygazdaság volt /3/.

A 20. század elején a bolgár mezőgazdaságban a külföldi - elsősorban az osztrák-német tőke - foglalt el uralkodó helyet, amely arra törekedett, hogy feltartóztassa a bolgár ipar fejlődését és az országot a maga agrárnyersanyag-függvényévé tegye. Az erőszakos külföldi tőke, a dolgozó tömegek alacsony vásárlóereje és a gyenge belső piac gátolták a hazai ipar fejlődését. Bulgáriában az egy-két munkással dolgozó apró félkészműves üzemek voltak túlsúlyban. A mezőgazdaság Bulgáriában elmaradott volt, a szétaprózott kis parasztgazdaság túlsúlya érvényesült, a földek szétszórtnan terültek el, két- és háromnyomásos vetésforgót alkalmaztak, a mezőgazdasági növények hozama rendkívül alacsony volt. A földtulajdon egyre inkább a nagybirtokosok kezében összpontosult, a bolgár parasztság nyomorgott, tagjai egymásután mentek tönkre, pedig Bulgária lakosságának zömét a parasztság tette ki. Az agrárkérdés jelen-

1/ D.Gandev, Rövid bolgár történelem. Szófia. 1947. 119. l.

2/ A Bolgár Kommunista Párt történetére vonatkozó anyagok /1895-1918/. Szófia. 1952. 5. l. /bulgárul./

3/ U.o. 70. l.

tette az ország belső életének legfontosabb kérdését.

A Nagy-Októberi Szocialista Forradalom óriási visszhangot váltott ki Bulgáriában. A Forradalom hatása alatt a tömegek gyorsan forradalmasodtak és mind határozottabban szálltak harcba égető szükségleteik kielégítése érdekében. A bolgár munkásosztály harcát a "szűkelvű szocialisták" /tesznyákok/ pártja vezette. 1919-ben ez a párt csatlakozott a Kommunista Internacionáléhoz és új elnevezést vett fel: Bulgár Kommunista Párt /szűkelvű szocialisták/. A BKP azonban eleinte nem foglalt el helyes álláspontot az agrárkérdésben; a szűkelvű szocialisták lebecsülték a parasztság forradalmi lehetőségeit és nem értették meg a munkásosztály vezetése alatt álló munkás-paraszt szövetség jelentőségét. A Kommunista Internacionálé II. kongresszusán az agrárkérdésről elfogadott tézisekben ez áll: "Azokban az országokban és azokon a vidékeken, ahol a nagygazdaságok aránylag jelentéktelen szerepet játszanak, ezzel szemben nagy számban élnek törpebirtokosok, akik arra törekednek, hogy maguknak tartsák meg a földet; a nagybirtokok felosztása a legbiztosabb eszköz arra, hogy a parasztságot a forradalom oldalára vonjuk... A proletárgyőzelém biztosítása és tartóssága - bármilyen körülmények között - ez a proletariátus első és alapvető feladata"./4/.

Bulgária éppen ilyen ország volt. A nagybirtokok aránylag jelentéktelen szerepet játszottak, ellenben nagy volt a törpebirtokosok száma, akik arra törekedtek, hogy megtartsák földjeiket, a proletariátus csekély számu volt, tehát a parasztság támogatása biztosította a forradalom győzelmét. A Bolgár Kommunista Párt programja helyesen oldotta meg a nagybirtok kérdését. "A proletariátus először is kisajátítja a nagybirtokot" /5/ - így szólt a program. A program azt a célt tűzte ki, hogy a nagybirtok egy részét állami birtokká teszi. A középparaszthoz való viszonyt azonban a program nem határozta meg pontosan, sőt éppen ellentmondóan határozta meg a párt a középparasztot falusi burzsoáziának tekintette. A párt ugyan előírányozta, hogy további földet juttat a szegényparasztoknak, de nem vetette fel azt a kérdést, hogy a nagybirtoktól bérelt földet is a szegényparaszt kezébe kell adni. Ezzel szemben éppen azt tervezte, hogy az egész nagybirtokot átadja kollektív megművelésre.

Az első világháború után az ország társadalmi életében jelentős szerepet játszott a Bolgár Népi Földművelőszövetség /NFSZ/, amelynek élén Sztambolijszki állt. Sztambolijszkiben a parasztság széles tömegei a több évig börtönben szenvedett háborúellenes harcost, a parasztok érdekeinek védelmezőjét látták. A BNFSZ elnyerte a parasztság zömének támogatását és győzelmet aratott a parlamenti választásokon. A Földművelőszövetség 1919 augusztusában a reakciós Néppárttal együtt résztvett a koalíciós kormányban. 1920-ban Sztambolijszki önálló kormányt alakított, amelyben csak a BNFSZ tagjai vettek

---

4/ A Kommunista Internacionálé dokumentumai. 1919-1932.
M.1933.137.1. /oroszul/

5/ A Szociáldemokrata Munkáspárt /szűkelvűek/ jelszavai és programja. Szófia 1919.62.1. /bolgárul/

részt. Ez a kormány három évig volt hatalmában.

A dolgozó parasztság követeléseinek hatására a Sztambolijszki kormány 1921-ben hozzáfogott az agrárreform megvalósításához. 1921. május 9-én törvényt hoztak a dolgozók földtulajdonáról. Ennek első cikkelye így hangzik: "A föld azé legyen, aki megműveli". A törvény tartalma azonban nem felelt meg ennek a tételnek. A törvény értelmében a földesuri birtoknak nagy része került kisajátítás alá, sőt a földért magas megváltási árat szabtak meg. A gyakorlatban a dolgozók földtulajdon-alapjába mindössze 69.000 hektár területet utaltak, de a reform megvalósításának két éve alatt még ez a terület sem került teljesen kiosztásra./6/. A szegényparasztok nem vehettek részt a föld felosztásában. A reformot lebonyolító hivatalnoksereg szoros kapcsolatban állt a nagybirtokosokkal és szabotálta a reformtörvényt, ezáltal a reform jelentéktelen eredményekkel járt.

Az 1923. június 9-i fasiszta puccs megdöntötte a Sztambolijszki kormányt és így a dolgozók földtulajdonáról hozott törvény érvényét veszítette. A magánkézben lévő földek elidegenítése megszűnt. A földalaphól azonban továbbra is adtak el a parasztnak földet, hogy a parasztokat földhöz kössék és olcsó munkakerőt biztosítsanak a nagybirtok számára. 23 év alatt - 1921-től 1944. szeptember 9-ig - 422.600 hektárt - tehát az egész megművelt földnek kb. 10 %-át - csatolták a földalaphoz. Ennek az alaphoz több mint a felét a közös legelőkből hasították le és csak 2% ment a magánbirtokok rovására /7/. Ez alatt az idő alatt 200.000 parasztcsalád 388.000 hektár földet vásárolt/8/. Ezért a földért óriási összeget fizettek, amelynek jórészt kölcsönvették. A földalaphól való földeladás csak arra kellett, hogy elkenőzze a földtulajdon centralizálódásának és a paraszti tömegek zömének elszegődési folyamatát. A parasztot olyan adósságok terheltek, hogy az esedékes részletek nemfizetéséért a hitelező bármikor elvehette földjét. A valóságban a bankoknak elzálogosított hatalmas mennyiségű föld tulajdonosai tőkéjüket jelzálogba fektető tőkésék voltak.

Az 1926 és 1934-es összeírások a parasztság bomlásának és proletarizálódásának fokozódását mutatják. Vegyük elő a földek adatait nagyság szerint:

A parasztság osztálytagozódása az 1934-es összeírás adatai szerint. 797.

Az összeírás nem ölelte fel a mezőgazdasági munkásokat. Csúpan arra mutat rá, hogy 1934-ben 159.000 parasztcsaládnak nincs földje, ezek közül több mint 140.000 falusi proletár-

6/ Szavremennik, 1946. 5. sz. 256. l.

7/ K. Kožsuhārōv, A szocialista átalakítás kérdéséhez. Szófia, 1948. 82. l. /bolgárul/

8/ Szavremennik, 1946. 5. sz. 257. l.

9/ Lásd: Sztatiszticeszki godisnik. Szófia 1938. 167, 198, 223. N. Gancšev, A földhasználat meghatározása. Agrarni problemi, Szófia. 1945. 3. füz. 13. l.

család volt. 120.000 parasztes családnek a földje még az egy hektárt sem érte el. Ezek voltak a földdel bíró napszámosok. Ezeknek csak 58.000 hektár földjük volt, míg a 13.000 nagybirtokosnak hatszor ennyi. A nádrágszifyfölddel rendelkező napszámosok 77 százalékának nem volt saját igásállatuk. Annak a földnek a 94 százaléka, amelyet ezek a napszámosok megműveltek, nem a saját földjük volt, hanem csupán bérbevették. 344.000 egy-négy hektáros földdel bíró paraszt alkotta a szegényparasztok csoportját. Az összes gazdaságoknak több mint egyharmada főképpen középparaszti volt /négy-tíz hektárig/, ezek csaknem az egész megművelt föld felét tartották kezükben. A /tíz-husz hektáros/ főleg kulákgazdaságok 9,1 %-ot tettek ki és ezek a megművelt föld 24,3 százalékát és az igásállatok 16 százalékát birtokolták. A kulákgazdaságok 34 százalékának négy vagy több igásállata volt, és majdnem 3/4 részük vett igénybe napszámosmunkát. A husz hektáron felüli nagygazdaságok az összes gazdaságok 1,5 %-át tették ki, de az ő kezükben volt a föld 8,9 százaléka és az igásállatok 4 százaléka. Ezek közel háromnegyedrésze négy vagy több igásállattal rendelkezett, és 88 százalékuk alkalmazott bérmunkást.

Az 1926-os összeírás adataival való összehasonlítás azt mutatja, hogy ezalatt az idő alatt /1926-1934/ Bulgária mezőgazdaságában a következő eltolódások történtek /11/: 1/ Az igásállat nélküli gazdaságok száma 152.000-ről 200.000-re nőtt; 2/ egyre jobban kezdték a teheneket igásállatként használni; míg 1926-ban 259.000 tehenet használtak igásállat gyanánt, addig 1934-ben 427.000-et; 3/ jelentősen csökkent a négy vagy több igásállattal rendelkező gazdaságok száma. Ez azonban nem azt jelenti, mintha a kulákgazdaságok száma megcsappant volna. Sok kulák lecsökkentette gazdasága területét és igásállatai számát, viszont emelte a minőséget és több gépet és műtrágyát használt. Amellett; hogy a mezőgazdaságban megnőtt a bonyolult gépek száma, tovább gyarapodott az egyszerű szerszámok, faekék és a házilag gyártott cséphadarók száma is /12/. A komplikált mezőgazdasági gépek a kulákok kezében összpontosultak. 1926-ban a több mint tíz hektárral rendelkező gazdaságokban volt a vetőgépek 79 százaléka, az aratógépek 85 százaléka, a cséplőgépek 55 százaléka, a szelelőrosták 56, a traktorok 63 százaléka /13/. A traktorok, cséplőgépek és szelelőrosták alacsony koncentrációs százalékának az a magyarázata, hogy ezeket a gépeket nem mezei munkákra használták. Így 1934-ben Bulgáriában 4.500 traktor volt, de csak 1.500 traktoreke, ezeket a traktorokat kevésbé használták szántásra, inkább főleg cséplőgépek hajtására. Sokszázezer parasztgazdaság, amelynek sem munkaeszköze, sem igásállata nem volt, függött a kulák-kapitalista elemektől.

A parasztság bomlásának és proletarizálódásának fokozódását a mezőgazdasági bérleti viszonyok is igazolják. Ebben a viszony-

11/ Sztatiszticzeszki godisnik, 1933.120.1.-1938.198-201.1.

12/ Sztatiszticzeszki godisnik, 1913-1924.B.rész.68.1.
1938. 204-208.1.

13/ Sztatiszticzeszki godisnik, 1933.122.1.

ban a feudalizmus maradványai szorosan összefonódnak a tőkés kizsákmányolással. A földet bérlő parasztek száma gyorsabban nőtt, mint a parasztagazdaságok száma általában. Így 1926-1934-ig a parasztagazdaságok száma 18 %-kal növekedett, a bérlő gazdaságok száma viszont 75 %-kal. /14/. 1934-ben a szépitett hivatalos adatok szerint 275.000 parasztek bérelt földet. A bérlők 42 %-a volt szegényparasztek, de ezek a bérelt földnek csak 23 %-át birták bérben. Ennél a csoportnál a földet túlnyomóan kis parcellánként vették bérbe élelmezési célból. A bérlők 12 %-át alkották a kulákok, akik a bérelt földek 30 %-át tartották kezükben; ezeknél a bérlet tőkés jellegű volt, mert bér munka kizsákmányolásán alapult. A bérleti viszonyokba a parasztek széles tömege kapcsolódott bele: a paraszteknek több mint egyharmada bérelt földet, viszont csak 8 százalékuk adott bérbe földet. A bérlet - és különösen a rövidlejáratu bérlet - széleskörű elterjedése a mezőgazdaság hanyatlásához vezetett. A bérlők arra törekedtek, hogy minél kevesebb pénzt öljenek a megművelt földbe, trágyázásba, úgyhogy így a földek kimerültek. A talaj termékenységge csökkent.

A feudalizmus maradványai a mezőgazdaságban legélesebben a bérleti viszonyokban tükröződtek vissza. A bérlők fele /főleg szegényparasztek/ felesben dolgoztak. Széles körben terjedt el a ledolgozás is; a bérleti szerződések 44 %-át ledolgozásra kötötték; a nagybirtokok egy része csak ledolgozásért adott bérbe földet /15/.

Bár a bérleti viszonyban a parasztek nagyrésze résztvett, a föld túlnyomó része azért a saját földjén gazdálkodó parasztek birtokában maradt. 1934-ben a bérbeadott föld az összes megművelt területnek mindössze 10 %-át tette ki /16/. A paraszti földek óriási mennyiségű nadrágsziföldre tagozódtak. 1934-ben Bulgáriában egy gazdaságra átlagban 13 részföld jutott, voltak olyan parasztek, akiknek földje többtucatnyi részre tagozódott. A földszétdarabolódása csak a szegényparaszteknek következett be, a kulákoknál ezzel szemben a föld koncentrációját figyelhetjük meg. Az 1926-1934-ig terjedő idő alatt az öt hektáron aluli gazdaságoknál a parcellák száma 1.031.000-rel nőtt, a több mint hét hektáros gazdaságokban viszont ezalatt az idő alatt 808.000-rel csökkent /17/.

A kisparaszti földtulajdon tulsulya a kapitalista rendszerben a dolgozó parasztság széles tömegeinek elnyomorodásához és proletarizálódásához vezetett. A kis parcellákon rendkívül nehéz volt az agrotechnika alkalmazása, a talaj kimerült és alacsony termést adott. A mezőgazdaság hanyatlása és a parasztság tönkremenése azt eredményezte, hogy Bulgária, az ag-

14/ Sztatiszticzeszki godisnik, 1935. 108-109 - 1940. 194.1.

15/ Egy pillantás a bolgár mezőgazdaság társadalmi-gazdasági szerkezetére. Szófia, 1934. 69.1. /bolgárul/

16/ Sztatiszticzeszki godisnik, 1940. 194.1.

17/ Sztatiszticzeszki godisnik, 1938. 167.1.

rórország a harmincas évektől kezdve nem exportált többé gabonát és 1941-től, a német megszállók garázdálkodása következtében, súlyos gabonahiányban szenvedett.

Különösen ki kell emelnünk a bérmunka széleskörű alkalmazását Bulgária mezőgazdaságában. Köztudomásu, hogy V.I.Lenin a bérmunka alkalmazását tartotta a mezőgazdaság kapitalista fejlődése fő tünetének /18/. 1934-ben az összes parasztcsaládoknak majdnem fele adott parasztot bérmunkára. A parasztgazdaságok 41 %-a alkalmazott bérmunkát /19/. A több mint husz hektárral rendelkező gazdaságok 20 %-a a mezőgazdasági idényben egyedenként legalább három-három munkást zsákmányolt ki. A tíz-husz hektárt birtokló gazdaságok háromnegyede a mezőgazdasági idényben két vagy több munkást zsákmányolt ki. Az öt-tíz hektáros gazdaságoknak csaknem fele alkalmazott munkást. Végül pedig az öt hektáron aluli gazdaságok is alkalmaztak rövidebb időre munkaerőt, mivel legnagyobb részük a sürgős mezei munkák idején kénytelen volt a bérmunkához folyamodni.

A bérmunka alkalmazásának fokozódása a bolgár mezőgazdaságban végbemenő gyorsütemű kapitalista fejlődésről tanuskodott, de egyáltalában nem jelentette a fejlődés magas színvonalát. Az agrárviszonyok sajátságai, a mezőgazdaság szétaprózottsága és elmaradottságá miatt a béresmunka Bulgáriában sajátos jelleget öltött fel. A parasztok nagyrésze bérmunkást fogadott, ugyanakkor azonban családtagjait napszámosmunkára küldte. Az első világháború után Bulgária mezőgazdaságában fokozódott a belterjes gazdálkodás. Míg az 1897 és 1921 között eltelt 24 év alatt az ipari növények vetésterülete 0,7 %-ról 2,2 %-ra nőtt, addig az 1921-től 1938-ig terjedő időszakban 2,2 %-ról 8,2 %-ra növekedett. 1926-tól 1938-ig a veteményesek és szőlők területe 30-50 %-kal, a kertek területe pedig több mint kétszeresére emelkedett. /20/. Bulgária mezőgazdaságának belterjesebbé válása azonban inkább a változó, mintsem az állandó tőke növekedésének köszönhető. Ennek az a magyarázata, hogy a munkaerő olcsó volt, a nagybirtokos és a kulák pedig nem akart nagyobb befektetéseket eszközölni a mezőgazdaságba, ezért inkább a legtöbb munkát igénylő különleges növényfajtákat termesztették - dohányt, szőlőt, földieperet, borsot, rózsat, stb. - amelyhez csupán minimális és rendszerint rövidlejáratú tőkebefektetésre volt szükség.

Ha a rendelkezésünkre álló adatokat összegezzük, akkor ebből a bolgár parasztságnak a második világháborút megelőző évekre vonatkozó rétegződésére a következő következtetést vonhatjuk le. A bolgár falu kulák-tőkés-része az összes paraszti gazdaságoknak 8-9 %-át tette ki /kb. 80.000/. Ezzel szemben állt a földnélküli falusi proletárok 140.000 családja, a kis földdel is rendelkező napszámosok több mint 100.000 családja és a több mint 300.000 szegényparaszt-család, amelyek a parasztok tömegének több mint felét jelentették. A középparaszti réteg a parasztoknak több mint egyharmadát képviselte.

18/ Lásd: Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, 229.1.

19/ Sztatiszticeszki godisnik. 1935.-107.1.; 1938.223.1.

20/ Sztatiszticeszki godisnik, 1941.205,266,268.1.

A szegény- és középparaszti tömegek súlyos helyzetét még súlyosította a tőkés monopóliumok által folytatott árpolitika. A bolgár élelmiszeripar vezető ágai, amelyek nagymonopóliumokba tömörültek, alacsony monopolárakat diktáltak a mezőgazdasági termékekre. Másrészt az ipari monopóliumok magas monopolárakon adták el termékeiket a parasztnak. Ezért az egész idő alatt működött az "agráröllő". Ha a buza és a pamutszövet 1928. évi árát 100-nak vesszük, akkor 1933-ban a buzaár 34,1, a pamutszövet pedig 87,5 indexszámot mutat fel /21/. A monopóliumok nagymértékben használták fel a kapitalista államot arra, hogy a válság terheit a munkások és a parasztnak vállalni helyezzék. 1930-ban megalapították a "Hiranoiznosz"/"Gabonaexport"/ állami monopolszervezetet, amely a nagytőke ügynöksége volt. Ez a szervezet a gabonát a külföldön a piaci ár feléért adta el. A dömpingből származó veszteségeket a belföldi fogyasztókra hárították azáltal, hogy a belső piacon felemelték a gabonatermékek árát. /22/

A parasztság szolgáltságba döntését és kiűztorázását segítette elő a hitelszervezet is. Amint a parasztnazdaság a naturalgazdaságról áttért az árugazdaságra, egyre jobban eladósodott. A szegényparasztnak és a középparasztnak képezték a jelzáloghitel-intézmények adósáinak zömét. Ezért amikor azt vizsgáltuk, hogy 3.996 parasztnazdaság mennyire adósodott el a Bolgár Mezőgazdasági Banknál és a hitelszövetkezeteknél az 1929-1933-as válság idején, kitűnt, hogy a két hektárnál kisebb földdel rendelkező gazdaságoknál az egy hektárt terhelő adóság huzszorosa volt a több mint harminc hektárral rendelkezőkkel szemben. /23/ A két hektár alatti gazdaságok adóssága olyan összeget képviselt, amely az elkövetkező 6,5 év egész bevételeivel volt egyenlő, a két-öt hektáros gazdaságok adóssága 1,3 év, a husz hektárnál nagyobb gazdaságok adóssága csak félévi jövedelmük összegére rugott. 1934 végére a parasztnak eladósodása olyan összegre szaporodott, amely az egész mezőgazdaság-évi átlagjövedelmét magasán túlhaladta. /24/ A mezőgazdasági termékek árának nagymértékű esése miatt a parasztnak zöme nemhogy nem tudott kölcsönt törleszteni, de még a kamatot sem tudta kifizetni.

A szegény- és középparasztnazdaságok főképpen rövidlejáratu kölcsönöket kaptak igen magas kamatra, és így egyre jobban eladósodtak. A kulák- és a nagytőkés gazdaságok viszont nagy összegeket kaptak leginkább hosszulejára és így még az 1929-1933-as válság dühöngése idején is rendkívül szilárdak maradtak. A válság széttűlesztette Bulgária gazdaságát és arra kényszerítette a kormányt, hogy 1934-ben egy úgynevezett "könnyítő" törvényt hozzon. Ebből a törvényből ismét a jómódu kulákgazdaságok huztak hasznot. A szegényparasztnak tömegek helyzete nem vált könnyebbé; a középparasztnak és a szegényparasztnak csak egy része kapott haladékot a törlesztésre.

21/ Agrárproblémák. M.1935. 5-6.füz. 153.1.

22/ Az agrárkérdés és a parasztnozgalom. Tájékoztató. M.1932. 100.1.

23/ U.o. 101.1.

24/ Agrárproblémák, 5-6.füz. 142.1.

Az előző hitelezők az összes adósleveleket az állami törlesztési kasszának adták át, amely ezáltal az összes "könnyítés" alá esők hitelezőjévé vált, a kölcsönt pedig a Kassza javára az adósok telkére kebelezték be. A Kassza kötelezvényei a hitelezők, főként bankok, kezében voltak. A részletek és a kamatok nemfizetése esetén az illető gazdaságot elárverezték. 1935-1939 között 14.000 gazdaságnak 12.000 hektár földjét árverezték el /25/. A "könnyítési" törvény a válság terhét a hitelező tőkések válláról az adós parasztnak vállára helyezte át.

Az állam adópolitikáját is a monopolizáció érdekeinek rendelték alá. 1918 és 1939 között az egyenes és közvetett adók tizenöt-szörösre emelkedtek /26/. A parasztnak jövedelmének komoly megcsappanása az 1929-1933-as válság idején erősen fokozta az adóterheket.

+ + +

A dolgozó parasztság számára csak a kommunista párt által vezetett munkásosztály hozhatta meg a monopoliúmnak, uszorások, és a kulákság elnyomása alóli felszabadulást. A Bolgár Kommunista Párt helyrehozta a parasztkérdésben elkövetett hibáit és a munkás-paraszt szövetség megszilárdítását tűzte ki céljává.

1923. augusztusában a BKP Központi Bizottsága kiadta a munkás-paraszt kormányért való harc jelszavát és együttműködésre lépett a BNFSz-tel. A szeptemberi felkelés idején megvalósították a munkások és a parasztnak harci szövetségét. A felkelők által létrehozott forradalmi bizottságokban a kommunisták mellett a BNFSz tagjai is képviseltették magukat. A munkások és a parasztnak ekkor a munkás-paraszt kormányért, az adóteher könnyítéséért, az állami hitel megszervezéséért, a szervezetekért, az állami külkereskedelmi monopoliúmért és annak a jelszónak megvalósításáért harcoltak, hogy "A föld azé, aki megműveli". Bár a felkelés elbukott, a közös harc összekovácsolta a munkásokat és parasztnakat. Az 1944. szeptember 9-i felkelésig terjedő egész időszakban a Bolgár Kommunista Párt illegalitásban dolgozott, a munkás- és paraszttömegekkel való kapcsolata azonban állandóan növekedett. Ezt a kommunista párt által javasolt helyes agrárprogram is elősegítette.

A kommunista pártnak az agrárkérdésben képviselt főbb követeléseit a következőkben foglalhatók össze: A szegényparasztnak az adó alóli mentesítése és a középparasztnak adójának mérséklése; a közszükségleti cikkek ról közvetett adók eltörlése; a szegényparasztnak adósságainak megsemmisítése; a nagybirtok elkobzása; az elkobzott földek váltság nélküli, felosztása a földnélküli és csak kis telekkel rendelkező parasztnak között /27/. A kommunisták megmagyarázták, hogy ezeknek a kö-

25/ Sztatiszticzeszki godisnik, 1938. 483-1. - 1941-505.1.

26/ Sztatiszticzeszki godisnik, 1913-1922. C rész. 17.1. 1941. 646.1.

27/ Az agrárkérdés és a parasztnozgalom. Tájékoztató, 107.1.

veteléseknek a megvalósítása és a dolgozó parasztság anyagi jólétének felemelése csak úgy várható, ha a munkásság és a parasztság szoros szövetségre lép a munkásosztály vezetése alatt.

A kommunisták, szemben a különböző kispolgári fordításokkal és felfogásokkal határozott harcot folytattak a marxista-leninista agrárélméletért. A burzsoá pártok, a Népi Földműves Szövetség jobbszárnya és a "széleselvű" szocialisták /reformisták/ 1923 után közös árcvonalat, az úgynevezett agrár-ökonomizmust alakítottak. Az agrárökonomisták figyelmen kívül hagyták az osztályharcot, a falut és a várost ellenséges erőknek tartották, a parasztságot szembeállították a proletariátussal és azt hajtogatták, hogy a munkások "magas" bére okozza a parasztság súlyos helyzetét. Az agrárökonomisták a kispaszti gazdaság "szilárdságának" elméletéből indultak ki, egyszóval azt vallották, hogy a mezőgazdaságban nem érvényesül a nagyüzemi gazdaság fölénye a kispaszti gazdasággal szemben." "Ennek az antimarxista elméletnek csak egy célja van, éspedig: a ... Kápitálisista rend dicsőítése és megerősítése" - mondta I.V.Sztálin./28/.

Az agrárökonomisták a kisüzemi gazdálkodás belterjesebbé tételére és specializálására mellett szálltak síkra. Azt hajtogatták, hogy a kisüzemi gazdálkodás előnyösebb a nagyüzeménél. V.I.Lenin már régen megcáfolta ezeket a tetteket /29/. Az agrárökonomisták azt propagálták, hogy a "munka révén" kell a belterjességre törekedni, másszóval azt, hogy bőventermő gabonaféléket honosítsanak meg a régi mezőgazdasági technika fenntartásával, tehát kizárólag nagyobb munkamennyiség felhasználásával. A belterjes gazdálkodás azonban nemcsak több munka felhasználását kívánta meg, hanem nagyobb tőkebefektetést is követelt, mesterséges öntözésre, trágyázásra, üvegházak, száritók felállítására, stb. és emellett azt eredményezte, hogy a falu jómódu rétegei még jobban kizsákmányolják a mezőgazdasági munkásokat és szegényparasztokat.

A BNFSz a Sztambolijiski által felvetett rendi elméletet követte. A Szövetség ideológusai nem látták a parasztság osztálykülönbségeit. A Szövetség soraiban a dolgozó parasztság mellett jelentős és befolyásos kulákréteg is működött. Ez magyarázza a BNFSz politikájának kettősségét, amennyiben számos programkövetelés a dolgozó parasztság védelmét szolgálta, a harc azonban, amelyet ezeknek a követeléseknek teljesítésére indítottak, igen gyenge volt. A BNFSz vezetői azt bizonygatták, hogy a közös paraszti érdekek biztosítása a legfontosabb. Elkendőzték a falun folyó osztályharcot és kizárták a munkásparaszt szövetség eszméjét, úgyhogy a parasztokat gyakorlatilag a kulákok alá rendelték. A BNFSz fő követelése az önálló paraszthatalom volt. Sztambolijiski azt mondta: "Bulgáriában a parasztság alkotja a többséget, a lakosságnak 80%-át teszi ki, úgyhogy nekik kell kormányozniuk az államot. /30/

28/ Sztálin művei, 12.köt.162.1.

29/ Lásd: Lenin művei, 22.köt. 57-58.1.

30/ Lásd: A Bolgár Kommunista Párt történetére vonatkozó anyagok. /1919-1929./ 22.1. /bolgárul/

A Sztambolijiszkai-kormány tapasztalata megmutatta, mennyire nem reális az önálló paraszthatalom léte. A Sztambolijiszkai-kormány hadat viselt a munkásosztály ellen, nem vezette ki az országot a háborúutáni válságból és a dolgozó parasztság érdekében nem valósította meg az alapvető demokratikus átalakulásokat. A Sztambolijiszkai által a nagytőke ellen hozott intézkedések nem voltak következetesek, nem érintették a kapitalista rendszer alapjait.

G.M.Dimitrov a BNFSz tevékenységének értékelésében a következő elméleti és gyakorlati hibákat emelte ki: Az önálló paraszthatalom lehetőségének feltevése; az a tétel, mintha a parasztok és a munkások között kibékíthetetlen ellentét lenne; az a tétel, hogy a BNFSz hivatott valamennyi paraszt érdekeinek védelmére, a Kommunista Párt pedig csak a munkások érdekeinek védelmére; az a tétel, hogy a parasztok helyzete a szocializmusban "rosszabbá vált"; annak a tételnek a tagadása, hogy a munkások vezetőszerepre hivatottak a munkás-paraszt szövetségben. /31/

Az agrárkérdés megoldásának fő feltétele nyilván a munkások és a dolgozó parasztok szövetségének létrehozása és az, hogy ezt a szövetséget a munkásosztálynak kell vezetnie. Ennek az alapját a feudálizmus maradványai, a nagybirtok elleni harc teremtette meg. Csak a monopolizáció uralmának megdöntése és a feudálizmus összes maradványainak a munkás-paraszt uralom létrehozása révén történő döntő felszámolása hozhatja meg a parasztságnak a felszabadulást és biztosíthatja a földkérdés igazságos megoldását. A szocialista forradalom feladatai összefonódtak a burzsoá-demokratikus forradalom befejezésének feladataival. Mindent csak a népi demokrácia megteremtésével lehetett megoldani.

Az a körülmény, hogy Bulgária a második világháború idején Németország csatlósává vált, azt eredményezte, hogy a mezőgazdaság mélypontra zuhant, rendkívül nagy élelmiszer- és nyersanyaghiány mutatkozott az országban és még rosszabbá vált a dolgozó parasztság helyzete. Amikor Bulgária a fasiszta Németország oldalán bekerült a háborúba, a bolgár dolgozók a nemzeti szuverénitás és a függetlenség jelszava köré tömörültek.

1942 júliusában hozták nyilvánosságra a Hazafias Arcvonalnak a Bolgár Kommunista Párt által kidolgozott programját. A kommunisták által vezetett Hazafias Arcvonalban a következők vettek részt: a BNFSz, a Szociáldemokrata Párt és a Zveno-Szövetség nagyrésze. Bulgária népi tömegei a Hazafias Arcvonal vezetésével határozott harcot indítottak a fasiszmus és a hitleristákkal együttműködő bolgár burzsoázia ellen, a népi demokratikus rendszer megteremtése érdekében. Az ország felszabadításának döntő feltétele a Szovjet Hadsereg csapatainak Bulgáriába való benyomulása volt. Az 1944. szeptember 9-i felkelés

vetette meg a népi demokratikus Bulgária építésének kezdetét.

Bulgária népi demokratikus fejlődésének első szakasza 1944. szeptember 9-től 1947 végéig tartott. Ez volt az az időszak, amikor létrejött a népi demokrácia, mint az a sajátos forma, amelyben a munkásosztály a dolgozó parasztsággal való szoros szövetségben birtokolja a hatalmat. Ebben a szakaszban Bulgária dolgozói országuk függetlenségéért, a monopolizáció teljes felszámolásáért, a háború által tönkretett népgazdaság helyreállításáért, az ország szocialista átalakításának előkészítéséért harcoltak. A gyökeres gazdasági átalakítások kérdése akkor még nem volt napirenden. Az ipari nagyüzemek, a bankok és a kereskedelem a tőkés kezében maradt. /32/ 1947-ben az iparban még mindig a magántőke uralkodott, amely a termelés 65 %-át nyújtotta; az állami szektorra a termelés 24 %-a, a szövetkezeti szektorra 11 %-a jutott /33/.

De már ebben az időszakban megvették a szocialista ipar és közlekedés fejlődésének alapját. Már ekkor megalakultak az első mezőgazdasági termelőszövetkezetek és gép- és traktor-állomások.

A népi demokrácia építésének első időszakában a Kommunista Párt az összes antifasiszta és demokratikus erők összefogásának és a burzsoázia elszigetelésének politikáját követte. Leleplezte az imperialisták ügynökét, Gemetót, aki azt követelte, hogy oszlassák fel a Hazafias Arcvonalat, adják át a hatalmat a Földműveesszövetségnek és szüntessék meg a háborút Németország ellen. Később - 1947 nyarán - szétzúzták azt az ellenzéki blokkot, amelyet a BNFSz jobbszárnyának vezetője, Nikola Petkov alakított. Ez volt az egyik legfontosabb feltétel, amely biztosította a népi demokrácia következő fejlődési szakaszára - a szocialista társadalom alapjainak építésére - való áttérés lehetőségét. A népi demokratikus rendszer a munkás-paraszt szövetség megerősítésének útján a munkásosztály vezetésével erősödött meg. A Földműveesszövetség tagjai között sok kulák huzódott meg, akik arra törekedtek, hogy a parasztságot szembeállítsák a munkásosztállyal. A Kommunista Pártnak sikerült maga köré tömörítenie a burzsoáziától és a Szövetség reakciós vezetőségétől elhódított parasztságot. Az 1946 őszen tartott nagy nemzetgyűlési választásokon a falusi választók szavazatainak már több mint a fele jutott a kommunistáknak.

A mezőgazdaság területén a népi demokratikus rendszer első szakaszában megvalósított legfontosabb rendszabály az agrárreform volt, melyet 1946 márciusában fogadtak el. A törvény megvalósította azt a demokratikus elvet, hogy "a föld azé, aki megműveli". A törvény a földbirtokok területének maximális nagyságát husz hektárban, Dél-Dobrudzsá négy megyéje számára pedig harminc hektárban rögzítette meg. A földalapba került földeket a földnélküli és kevés földdel rendelkező parasztok

---

32/ G.M. Dimitrov beszámolója a Bolgár /kommunista/ Munkáspárt V. kongresszusán, Lásd: G.M. Dimitrov, Válogatott cikkek és beszédek, Bpest. 1952.

33/ Rabotniceszko Delo, 1948. dec. 31.

között osztották szét, alacsony áron, részletfizetésre. A kiosztott föld a parasztek magántulajdonává vált azzal a kikötéssel, hogy tíz éven belül nem adható el.

Az agrárreformot a paraszti tömegek aktív részvételével, éles osztályharc közepette, demokratikus úton valósították meg. A burzsoáziával együtt a kulákság is sikra szállt a reformokkal szemben. A kulákok azt követelték, hogy a kisajátított földért piaci árat fizessenek és kérték, emeljék fel a kisajátításra nem kerülő birtok minimális területét. A Bolgár Kommunista Párt és a népi demokratikus hatalom azonban, a munkás-paraszt szövetségre támaszkodva, megtörte a burzsoázia és a kulákság ellenállását és sikeresen megvalósította az agrárreformot. A reform eredményeképpen 3.100 magánbirtokostól 50.000 hektár földet és 1.900 különböző társadalmi szervezettől 180.000 hektárt vásároltak meg kényszer útján /34/. 1948 elejére 127.000 kisparaszt 125.000 hektár földet kapott.

Más európai népi demokratikus országokban a földesuraktól elvett és a dolgozó paraszteknek átadott föld azt eredményezte, hogy felszámolták a földnélküli parasztagazdaságot és erősen csökkent a kevés földdel rendelkező parasztek száma. Bulgáriában, ahol a nagybirtok aránylag gyengén fejlődött ki, a paraszteknek átadott föld csak a parasztek egy részének szükségletét fedezte, annak ellenére, hogy a magángazdaságban maradt föld maximális mérvét az összes népi demokratikus országok között Bulgáriában állapították meg a legalacsonyabban /husz hektár/. Ebben rejlik a földbirtoklás és az agrárreform eredményeinek egyik sajátossága Bulgáriában.

1946-ban a népi demokratikus kormány további agrárreformokat valósított meg: felére csökkentette a paraszteknek 1935 január elseje előtt keletkezett jelzálog-adósságait, majdnem a felére csökkentette az összes adósságok kamatait, törvénytelennek nyilvánította az 1923 jun.9-é után ingatlanban és mezőgazdasági gépi felszerelésben történt eladásokat. /56/ A szegényparasztság adó- és beadási kedvezményeket biztosítottak, és törvényt hoztak a mezőgazdasági munkások munkavédelméről.

A Bulgáriában végrehajtott agrárreform teljesen felszámolta a nagybirtokot és meggyengítette a kulákságot. Megjavította a szegényparasztság jelentős részének helyzetét, megerősítette a munkások és dolgozó parasztek szövetségét és a Kommunista Párt falusi pozícióit. A reform elősegítette a bolgár mezőgazdaság helyreállítását és fejlődését, valamint termelőszerkezetek alapján való szocialista átalakulásának kezdetét.

Az 1946. évi földreform, valamint az ipar és a bankok államosítása 1947 végén tetőzték be a népi demokrácia fejlődésének első szakaszát Bulgáriában és vetették meg a második szakasz - a szocialista társadalom alapjai felépítése szakaszának - kezdetét.

34/ Otecsestven Front, 1948. okt. 5. sz.

35/ Rabotniceszko Delo, 1948. máj. 13. sz.

36/ Zemedalszko Zname, 1946. szept. 29. sz.

Erre az időre már megváltozott a BNFSz irányvonala, lemondott a rendi elméletről. A Földművelő Szövetség-szövetségi főtanácsának plénuma 1948. novemberben hozott határozatában a következőket fejti ki: "A szövetségi főtanács helyesli, hogy a Bolgár Népi Földműves Szövetség feladta a rendi elvet, mint amelyet nem igazolt az élet és nem igazoltak a haladó társadalmi fejlődés törvényei, ez az elv a valóságban megosztja a város és a falu dolgozóinak erőit és a falusi reakció és kulák-tőkés elemek ezzel takaróznak". /37/ A BNFSz-be ezentúl csak dolgozó parasztokat vettek fel és megtisztították a szövetséget a kulákoktól. A Szövetség vezetősége felhívta tagjait, hogy a Kommunista Párt vezetésével működjenek közre a szocializmus alapjainak építésében Bulgáriában. A Szövetség kijelentette, hogy a munkások és parasztok szövetségének álláspontján áll és ezen belül elismeri a munkáosztály vezetését.

A Bolgár Kommunista Párt hozzáfogott a szocializmus alapjainak tervszerű építéséhez és megkezdte a Kulákság korlátozására és kiszorítására irányuló politikát. 1947 decemberében - az ipar államosításával egyidőben - a kulákok kezében lévő malmokat, olajütőket és gyapjukártoló üzemeket is államosították. /38/ 1948. februárjában ellenérték fizetése mellett kötelezően kisajátították a magántulajdonban lévő traktorokat, traktoros ekéket, cséplőgépeket és egyéb mezőgazdasági gépeket. /39/ 1948-ban bevezették a progresszív jövedelmi adót. A mezőgazdasági termékek beadásának javarésztét a kulákokra rótták ki; szigorú ellenőrzés alatt tartották a földbérletet, megtiltották a felesbérletet /40/, stb. Ezeknek az intézkedéseknek a megvalósítása azt eredményezte, hogy a kulákság gazdasági helyzete jelentősen meggyengült.

Az 1949-1953. évekre szóló népgazdasági ötéves terv, amelyet 1948 decemberében a Bolgár Kommunista Párt V. kongresszusa jóváhagyott, a szocialista gazdaság alapjainak lerakására szolgál. A tervet határidő előtt - négy év alatt - valósították meg. Az ötéves terv teljesítése révén Bulgária elmaradt agrárországból ipari-agrárországgá változott, ahol a mezőgazdaságban a mindjobban gépesített nagyüzemi gazdálkodás került túlsúlyba. Bulgária a szocialista államoknak a Szovjetunió által vezetett testvéri családjában halad a szocializmus felé. Az ország ipara a szocialista tábor közös ipari bázisának alkotórészeként fejlődik. A Kommunista Párt a népgazdaság tervszerű, arányos fejlődési törvényére támaszkodva harcolt Bulgária technikai-gazdasági elmaradottságának felszámolásáért, a szocializmus termelés-technikai bázisának felépítéséért, valamint a városi és falusi dolgozók életszínvonalának emeléséért. Az említett feladatok megoldásában rendkívül nagy szerepet játszik a Szovjetunió önzetlen segítsége. A Szovjetunió gépeket és felszerelést /többek között egész gyárak felszerelését/ szállítja Bulgáriának, iparvállalatok felépítése céljából, valamint a gép- és traktorállomások és mezőgazdasági termelőszövetkezetek megsegítésére szakembereket kölcsönöz.

37/ Rabotniceszko Delo, 1948. nov. 3. sz.

38/ Novo Vreme, 1948. 10. szám. 866. l. - -

39/ Otecsesztven Front, 1948. febr. 18. sz.

40/ Rabotniceszko Delo, 1948. nov. 14. sz.

Az első ötéves terv teljesítése a szocialista szektor teljes uralmát biztosította az iparban. 1952-ben már az ipari termelés 100 %-a esett a szocialista szektorra, ebből az állami szektor 89 %. /41/ Nagy, döntő pozíciókat foglalt el a szocialista szektor a mezőgazdaságban is, amely már 1952-ben az ország búzatermésének 62,7 %-át, a növényi rostok 70,6 %-át, az olajtartalmú növények 67,9 %-át, a cukorrépa 85,3 %-át adta az országnak. /42/ A Bolgár Kommunista Párt 1954 elején lezajlott VI. kongresszusa jóváhagyta az 1953-57-es második ötéves terv összeállítására vonatkozó irányelveket. A második ötéves terv teljesítésének azt kell eredményeznie, hogy a szocializmus az egész népgazdaságban teljes uralomra jut és nagymértékben megjavul a dolgozók anyagi és kulturális helyzete. /43/ Ezért a párt különös figyelmet fordít a mezőgazdaság fejlesztésére. A mezőgazdasági állami beruházások a második ötéves terv éveiben az első ötéves terv beruházásainak több mint 2,3-szeresére fognak emelkedni. /44/

A népgazdaság fejlődésével arányosan növekedik a dolgozók jóléte. 1948-ban a nemzeti jövedelemnek egy-élekre eső része 7.205 leva volt, 1952-ben már 10.729 leva. /45/ Az első ötéves terv végére teljesen eltörölték a jegyrendszert. 1952-54-ben Bulgáriában négy ízben szállították le az árakat, ami a dolgozóknak 3,8 milliárd leva megtakarítást jelentett. /46/ A parasztlakmórt az iparcikkeket alacsonyabb áron vásárolhatják és saját termékeiket magasabb árért adják be, a felesleget pedig a szabadpiacon értékesítik. A Kommunista Párt és Bulgária népi kormánya azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy a legközelebbi években teljes mértékben biztosítják a dolgozóknak élelmiszerekkel és iparcikkekkal - elsősorban hús, zsir, cukor, tej, túró és sajt, valamint ruhával, lábbelivel, butorral és edénnyel - való ellátását. /47/ A parasztlakmórt az állami beadás terén további kedvezményeket kapnak ami több mint százmillió levát jelent számukra. /48/

A népi demokratikus rendszer fennállása óta a bolgár mezőgazdasági termelés jelentősen megnövekedett. A mezőgazdasági termelés volumene 1951-ben 43 %-kal több volt, mint 1939-ben. /49/

41/ Vlko Cservenkov elvtárs beszámolója a szeptember 9-i fegyveres népi felkelés 9. évfordulóján, a Novaja Bolgaria folyóirat melléklete, 1953. 17.sz. 5.1.

42/ Rabotnicseszko Delo, 1954. márc.2.sz.

43/ Vlko Cservenkov elvtárs beszámolója, 16.1.

44/ Rabotnicseszko Delo, 1954. jan.27.sz.

45/ Vlko Cservenkov elvtárs beszámolója, ... 5.1.

46/ R. Damjanov, A szabad népek sikereinek fontos forrása, Pravda, 1953. nov.4.sz. Rabotnicseszko Delo, 1954. márc.28.sz.

47/ Vlko Cservenkov elvtárs beszámolója, 19.1.

48/ U.o. 23.1.

49/ Voproszi Ekonomiki, 1953. 10.sz. 94.1.

Az egy hektárról begyűjtött gabonanemű mennyisége 1951-52-ben majdnem egyharmadával multa felül az 1939-es évi termést. /50/ A mezőgazdaság további fejlesztésére, az állattenyésztés elmaradásának felszámolására sok pénzt fordítanak. A főbb tényezők a mezőgazdaság további gépesítése, a gép- és traktorállomások, a mezőgazdasági termelősövetkezetek megerősítése, a villamosítás és az öntözéses gazdálkodás. Jelentősen növekszik majd az egyénien gazdálkodó parasztnak nyújtott segítség. Ezek még nagy erőt képviselnek az országban, mert a parasztságoknál körülbelül felét teszik ki, a hegyi körzetekben pedig a parasztságok zömét. A bolgár mezőgazdaság fejlődése a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének a kommunista párt vezette munkásosztály vezetése alatti további megerősítése alapján történik. Ez a szövetség a két osztály alapvető érdekeinek közösségére, a szocializmus győzelmében való közös érdekeltységükre épül. A munkásosztály által a dolgozó parasztságnak a kulákság korlátozásában és kiszorításában, a parasztság jólétének emelésében nyújtott hatalmas segítség, a parasztságnak és a termelősövetkezeteknek traktorokkal, egyéb mezőgazdasági gépekkel, vetőmaggal és kedvezményes hitelekkel való rendszeres ellátása, megerősíti a munkás-paraszt szövetséget.

A bolgár mezőgazdaság szocialista átalakításának és az egész mezőgazdasági termelés fellendítésének fő motorjai a mezőgazdasági termelősövetkezetek, /51/ amelyek a bolgár parasztságoknál több mint a felét fogják össze. A tsz-ek a dolgozó parasztnak önkéntes egyesülései. A tsz-ek a következő termelőeszközöket használják: a/ állami tulajdonú /a gép- és traktorállomások gépet/ b/ szövetkezeti tulajdonú /a szövetkezetek tulajdonát képező gépeket, épületeket, állatokat és egyéb felszerelést/, c/ magántulajdonú /földet/. Az egyéni parasztságoknál szövetkezeti gazdaságokká való átszervezésében a gép- és traktorállomásokot illeti a vezető szerep. Ezeken az állomásokon összpontosul a mezőgazdasági gépek nagyobb része. A mezőgazdasági termelősövetkezetek segítséget nyújtanak az egyéni gazdálkodóknak a föld megművelésében, a termés begyűjtésében, a terméseredmény növelésében, a jövedelmesség emelésében, ezzel ösztönzik a parasztnak a szövetkezésre, és ezzel hiusítják meg a kulákok befolyását a falun.

50/ R. Damjanov, A szabád népek sikereinek fontos forrása, Pravda, 1953. nov. 4. sz.

51/ Mezőgazdasági termelősövetkezetek 1939 óta állnak fenn Bulgáriában. Az 1944. szeptember 9-i felkelés idejéig 1.677 parasztságokból tömörült ilyen szövetkezetekbe. Ezek a termelősövetkezetek osztályjellegűket tekintve, a kispolgári szövetkezetek egy válfaját alkották. A jövedelem oroszlanrészre a kulákoknak jutott. Az 1944. szept. 9-e után a kapitalizmusról a szocializmusra való átmenet idején alakult mezőgazdasági termelősövetkezetek összetételükben, a termelés megszervezésében és a jövedelem elosztásában gyökeresen különböznek a kapitalizmus idején fennállt régi mezőgazdasági termelősövetkezetektől.

A gép- és traktorállományok száma és mezőgazdasági gépekkel való ellátottságuk gyors ütemben növekszik. 1952-ben az országban 140 GTÁ volt 12.295 traktorral /átszámítva 15 lóerősre/ és 1363 kombájjal. /52/ 1953-ban a GTÁ-ok a tsz-ek mezei munkáinak 48,6 %-át végezték el /könnyű szántásra átszámítva/ /53/.

Jelentős szerepet játszanak falun az állami gazdaságok. Ezek alapos technikai felszereléssel rendelkeznek és segítséget nyújtanak a tsz-eknek és az egyénileg dolgozó parasztoknak a földek megművelésében, válogatott vetőmaggal, tenyészállatokkal facsemetékkel, látják el a parasztokat. 1952-ben Bulgáriában száz állami gazdaság dolgozott 553 traktorból és 143 kombájnból álló gépparkkal. A gazdaságok vetésterülete meghaladta a 100.000 hektárt. Az állami gazdaságok a bő termésre mutatnak példát, ők kezdeményezik új növényeknek a termesztésbe bevezetését.

A parasztok, amikor tsz-be tömörülnek, közös tulajdonba adják az igásállatot, a haszonállat egy részét, a mezőgazdasági gépeket és a gazdasági épületeket, a földet pedig közös használatra adják be /személyes használatukban csak a háztáji telek marad, amely gabonakörzetekben 0,5 ha, belterjes gazdálkodású körzetekben 0,2 ha/, ez azonban továbbra is a tsz-be lépő paraszt tulajdona marad. A földtulajdonos azonban nem egy meghatározott részt birtokol a földből, hanem egy úgynevezett földrészvényt. Ha a paraszt kilép a tsz-ből, földrészvénye szerint kaphat földet, azonban csak a tsz földjein kívül. A föld magántulajdonának fenntartása szemléletesen kifejezésre jut abban, hogy joga van a jövedelem egy meghatározott részére, földrészvényének eladására /de csak a tsz-nek, vagy a tsz egy tagjának/, örökségül hagyására, és a tsz-ből való esetleges kilépésekor egy megfelelő nagyságú telekre.

A tsz jövedelmét úgy osztják fel, hogy 10 %-ot a Közös alapba utalnak, ebből 7,3 %-ot az oszthatatlan alapba. Az oszthatatlan alap évenkénti növelése megteremti a közös gazdaság szilárd alapját. A többi jövedelmet a munkaegységekre és a földért járó megtérítésre osztják el. A földért járó összeg legfeljebb 25 %-ra rughat, a munkaegységekre járó összeg legfeljebb 75 %-ra. A tsz-ekben a földért fizetett járulékot a jövedelem elosztásánál fokozatosan csökkentik. A földért kifizetett járulék az 1945.évi tsz-törvény szerint a jövedelemnek 40 %-ra, az 1950-ben hozott tsz-típusrendelet szerint legfeljebb 30 %-ára, az 1953-as mintaszabályzat szerint legfeljebb 25 %-ára fughat.

Abban a mértékben, ahogyan a tsz-ek fejlődnek, változik meg a termelés egyes elemeinek részaránya is. Most a jövedelemben a gépek és a műtrágyák, játszanak nagy szerepet, a földek birtoklásának jelentősége csökken. Ezt a mezőgazdasági állami üze-

---

52/ Vlko Cseryenkov elvtárs beszámolója. 6-7.1.

53/ R.Dajmanov: "A szábad"népek sikereinek fontos forrása. Pravda 1953.nov.4.sz.

54/ Vlko Cseryenkov elvtárs beszámolója, 6.1.

mek: az állami gazdaságok és a gép- és traktorállomások is elősegítik. Ezt az irányt szorgalmazza az állami adópolitika /a tagok munkából eredő jövedelmét nem terheli jövedelemadó, a földtulajdonból származó jövedelmet viszont igen/ az árak, a hitelek, a kereskedelem és a termelési szerződések terén folytatott politika. Az a körülmény, hogy - ha korlátozott formában is - még fennáll a föld magántulajdona és az, hogy a földért a jövedelem 25 %-át kell fizetni, a tsz-eket alacsonyabb fejlődési fokon tartja. Mindez azonban nem leküzdhetetlen akadály a magasabb szövetkezeti formákra való áttérés útján. A tsz-ek fokozatosan csökkentik a földért fizetett járadékot és el is fogják azt törölni, úgyhogy a jövedelmet csak a szocialista alapelv alapján - munkaegységekért - fogják elosztani. A földért való járadékfizetés teljes megszüntetése azt fogja jelenteni, hogy a tsz-ekben a földet teljesen társadalmiasították, azaz a termelőeszközöket teljes egészében társadalmi tulajdonba vették.

A termelés a tsz-ekben a kollektív-munkán és a termelési eszközök jelentős részének kollektív tulajdonán alapul, a bérmunka tilos. A munka társadalmi jellegű, a termelési viszonyok nem uralmon és alárendeltségen, hanem az egyenjogúságon és a kölcsönös segítségnyújtáson alapulnak. A termelési viszonyok jellege, a kollektív munka egész szervezete kifejleszti a munkához, a társadalmi tulajdonhoz, a közös-érdekekhez való szocialista viszonyt, az öntudatos fegyelmet.

A munka számbavétele a ráfordított munka mennyisége és minősége szerint számított meghatározott norma teljesítése alapján, kiszámított munkaegység figyelembevételével történik. A megállapított munkaegységminimumot általában jelentősen teljesítik. A munkanormák rendszerezése és a termelési feladatok túlteljesítéséért járó pótlék fizetése állandó ösztönzői a munkatermelékenység fokozásának és a minőség emelésének.

A kommunista párt és a népi kormány a tsz-ek fejlődésének irányítása során gondoskodnak arról, hogy a tsz-ek élén olyan emberek álljanak, akik odaadó hivei a szocializmusnak, nem félnek a nehézségektől, képesek harcolni az osztályellenesség ellen, és meg tudják szervezni a kollektív mezőgazdasági termelést. Ezenkívül a szövetkezeti mozgalom segítségére a munkások köréből több ezer szervezőt küldtek és megszervezték a kádereknek a tsz-ek számára való kiképzését.

A terméseredmény sokkal magasabb a tsz-ekben, mint az egyéni gazdaságokban. 1953-ban a búzatermés átlagban véve 21,7 %-kal magasabb volt, mint az egyéni gazdálkodóknál, a kukorica 18,5 %-kal, a napraforgó 30,2 %-kal, a gyapot 32 %-kal, a cukorrépa 27,7 %-kal. /55/. A mezőgazdasági termelés a tsz-ekben gyors ütemben válik egyre beltérjesebbé. A gabonáneműek vetésterülete a tsz-ekben 1952-ben 1948-hoz viszonyítva 13-szorosára, az ipari növényeké pedig a húszszorosára emelkedett. /56/

55/ A kollektív gazdálkodásért, 1953.dec.2./bolgárul/.

56/ Viko Cservenkov elvtárs beszámolója. 6.1.

A tsz-ek építése és a mezőgazdasági termelés emelkedése Bulgáriában a kulákság, a jobboldali opportunizmus és a tsz-építésben előforduló baloldali elhajlások elleni éles osztályharc közepette folyik. A termelőszövetkezetek építése szempontjából felbecsülhetetlen jelentőségű a szovjet kolhozok tapasztalata. Az utóbbi években a bolgár parasztok százai látogattak el a Szovjetunióba, ahol megtanulták, hogyan lehet legjobban megszervezni a kollektív nagyüzemi gazdaságot. Szovjet tudósok - mezőgazdasági szakemberek - és az élenjáró kolhozok vezetői többször látogatták meg Bulgáriát és átadták tapasztalataikat.

A tsz-ek megalakítása teljes egészében bevált. "Bulgáriában a szocialista építés adott szakaszában - mondta Vlko Cservenkov - amikor a szocializmus alapjait rakjuk le falun, amikor a föld még a parasztok magántulajdonában van, a tsz-ek mutatják az egyedül helyes utat parasztjaink számára. A Kommunista Párt nem tévedett, amikor kijelölte ezt az utat"/57/

A tsz-ek két alapra épülnek: az egyre növekvő szocialista alapra és a parasztok föld-magántulajdonára. Ez a két ellentmondó alap teszi ki az osztályharc bázisát a termelőszövetkezetekben. Jellemét és formáit tekintve ez a harc különbözik a tsz-eken kívül zajló osztályharctól, noha összefonódik azzal. A tsz-eken belüli ellentétek kiküszöbölhetők a szövetkezet belső erőinek segítségével; megoldhatók az egész föld társadalmasítására való fokozatos áttéréssel. A tsz-ek szakadatlanul növekednek és erősödnek, leküzdve a mutatkozó nehézségeket. Még Bulgáriában 1945-ben 382 tsz volt, amely a parasztgazdaságok 3,1 %-át tömörítette, addig 1953-ban számuk 2,747-re szaporodott. Ezek a tsz-ek az összes parasztgazdaságok 52,3 %-át képviselték és 2,512 ezer ha földdel, azaz az egész megmunkált föld 60,5 %-ával rendelkeztek./58/.

A mezőgazdasági termelőszövetkezet, amely a parasztgazdaságok felét egyesítette, szilárd alapot teremtett ahhoz, hogy a szocializmus győzelmet arasson a mezőgazdaságban. Az utóbbi három év alatt az állam által vásárolt gabona kétharmada a mezőgazdaság szocialista szektorából ered.

A Kommunista Párt főfeladatát a mezőgazdaság szocialista átszervezése terén a tsz-ek szervezése és gazdasági megerősítése alkotja. Az első feladatok a munka helyes szervezése és fizetése, a szigorú pénzügyi fegyelem és elszámolás, az igazi szövetkezeti demokrácia kifejlesztése. Az állam széleskörű segítséget nyújt a tsz-eknek, hosszulejáratu hitelek, válogatott vetőmagot, tenyészállatokat, GTÁ gépeket, bocsát rendelkezésükre, talajjavítást végez, stb. A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottságának és a kormánynak határozatai alapján leszállították a tsz-ek és tagjaik adóját, gabonában, tejben, husban, gyapjában csökkentették a tsz-ek és tagjaik beadási kötelezettségét, felemelték a beadási árakat, haladékos adókat adtak a pronon-

---

57/ Rabotniceszko Delo, 1950. április 29.sz.

58/ A kollektív gazdálkodásért, 1953. dec.2. /bolgárul/

gált kölcsönök visszafizetésére, leszállították adósságaik egy részét.

A Kommunista Párt és a népi kormány intézkedései falun a mezőgazdaság fellendítését és a kollektív rendszer megerősítését szolgálják. A népi demokratikus forradalom Bulgáriában sikeresen oldotta meg az agrárkérdést. A népi demokratikus rendszer győzelme révén az ország mezőgazdasága a szocializmus alapjain való gyökeres átalakulás szakaszába ért.

SIMION FUCHS:

A marosvölgyi munkások 1925.évi sztrájkja^{x/}

/Studii 1953. IV.sz./

Greva muncitorilor din Vălea Mureşului
in anul 1925.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének hatása alatt hazánk egész munkásságával együtt a marosvölgyi faipari munkások is erős forradalmi öntudatra ébredtek. A forradalmi fellendülés 1917-1923 közötti időszakában, hazánk fontosabb gyáraiban és üzeimiben megalakultak a Kommunista Párt erős, harcképes szervezetei, s a munkások többsége szakszervezetekbe tömörült. A marosvölgyi munkásság, Marosvásárhelytől egészen Csicsóig hazánk forradalmi mozgalmának erős rohamcsapatát alkotta, amelyet a Romániai Kommunista Párt vezetett. A faipari munkások nehéz harcokban kényszerítették rá a mindenható "fakirályokat", hogy elismerjék a proletariátus elemi jogait. El is érték a szakszervezet elismerését és kollektív szerződést kötöttek, valamint nyolcórás munkaidőt, fizetésemelést és jobb munkafeltételeket értek el.

Ebben az időszakban a világkapitalizmus a szociáldemokratizmus segítségével vérbefojtotta a különböző országok forradalmi munkásmozgalmait s megállította az első világháború utáni forradalmi lendületet.

Megkezdődött a kapitalizmus viszonylagos állandósulásának időszaka, amikor az uralgó osztály támadást indított a munkáosztály vívmányai ellen. A kapitalista országok proletariátusa számára ez az időszak az 1917-1923-as években elért eredmények megvédésére indított harc, a kommunista pártok megerősödésének s a tömegek megnyeréséért folytatott új harcoknak időszaka volt.

Országunk kiszolgált a amerikai, angol, francia imperializmust, a román burzsoázia pedig arra törekedett, hogy a dolgozó tömegek vállára helyezze mindazokat a terheket, amelyeket a szolgásgorba juttató kölcsönök és a Szovjetunió elleni háborús készülődések kiadásai jelentettek.

A román burzsoázia a munkáosztály követeléseit és a munkásság életszínvonala ellen is támadást indított. E támadás sikere érdekében elsősorban arra törekedett, hogy megcsonkítsa a proletariátust akkor, amikor 1924 április 24-én törvényen kívül helyezte a Kommunista Pártot.

---

x/ A Történettudomány, Filozófiai és Gazdaság-Jogtudományi szakosztály 1953 december 21-24-i ülésén elhangzott közlemény.

A tőkének ebben a munkásosztály elleni támadásában a jobboldali szociáldemokraták a tőke mellett állottak és elárulták a munkásosztály érdekeit azzal, hogy a Szakszervezeteket és a munkásosztály harcát szétforgásozták. A Románia Kommunista Párt - minden legális és illegális eszközt felhasználva - az illegalitásban tovább folytatta harcát.

"Miután a Párt konspiratív alapokon újjászerveződött - mondja Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs - arra kényszerült, hogy teljes illegalitásba vonuljon. A Párt leszögezte a fennmaradáshoz való jogát és folytatta a munkások, parasztok és értelmiségiek felszabadító harcának tényleges szervezését és vezetését.

A kapitalizmus viszonylagos állandósulásának időszakában a párt a legnehezebb körülmények között készítette elő és vezette le számos hősi és nagyméretű harcot.

Az illegalitás időszakának első harcai közül a marosvölgyi munkások nagy sztrájkja volt az, amelyet a Román Kommunista Párt vezetett.

A tőke a marosvölgyi faiparban

A Maros felső medencéje 180 km hosszúságban nyúlik, magába foglalja Maros és Csíki megyéket, Csicsónál kezdődik és egészen Marosvásárhelyig tart. Ezen a területen néhány évtizeddel ezelőtt a Maros és mellőkfolyóinak mindkét völgyében hatalmas fenyőerdők emelkedtek. A multbeli rablógazdálkodás következtében az erdőterületek szemelláthatóan csökkentek.

Az erdők kapitalista kitermelése a XIX. század második felében kezdődött. A vállalkozók megvették az erdőket a nagybirtokosoktól vagy pedig őket is bevonták vállalkozásaikba. A kapitalisták az erdők megszerzésére irányuló vágyukban a községek és a parasztok tulajdonjogával találták szembe magukat. Elkezdődött a parasztoknak az erdőktől való megfosztása. Erőszak, csalás és fenyegetés folytán a kis erdőtulajdonosok kénytelenek voltak tulajdonjogaikról lemondani vagy pedig jelentéktelen összegért eladni azokat.

Azt a folyamatot, amely az erdőket a kapitalisták kezébe hozta fel, a tulajdonok u.n. arányosítási rendszere is támogatta. A kistulajdonosokat megfosztó cselekedeteik következtében a kapitalisták újabb több százezer hektár erdőterület birtokába jutottak. Egyes burzsoánacionalista közgazdászok elismerik a parasztokat megfosztó ténykedést, de igyekeznek elrejteni a megfosztásnak rabló jellegét azzal, hogy az egész folyamatnak nacionalista-soviniszta jelleget tulajdonítanak. Egyesek meghamisítva a valóságot, csak a román parasztok megfosztását emelik ki és ezzel azt a benyomást keltik, mintha a másnemzetiségű parasztokat nem fosztották volna meg erdőiktől.

/1/ Egy nacionalista magyar szerző az ellenkezőjét állítja. Szerinte ez a birtokfelhalmozódás Erdélyben kedvezőtlen volt

a magyarok részére. Ezeknek a birtokoknak növekedése - a szerző véleménye szerint - a románoknak kedvezett. /2/ Világosan következik ebből, hogy a polgári szerzők arra törekedtek, hogy elrejtsek a paraszti birtokosok megfosztásának rabló jellegét s azt a nacionalista és faji vetélkedések kérdésévé tegyék.

A faipar fejlődése szorosan az ipar általános fejlődéséhez van kötve. A gyári építkezések, a bányászat fejlődése, vasutak építése stb. mind hozzájárultak a faipar fejlődéséhez. Ennek az iparnak kifejlődését nagyban akadályozta a marosvölgyi vasutvonal hiánya. A XIX. század első évtizedében, amikor megkezdődött az erdők kitermelése, fokozottabb mértékben valósult meg a vasutvonal meghosszabbítása is Szászrégen és Csicsó között, amely ezáltal a faipar gyors kifejlődését tette lehetővé ezen a vidéken. Hogy milyen mértékben fejlődött a faipar a Maros völgyében, kitűnik az ezidőben létesített gyárak számából. Míg 1909-ig csupán kilenc gyár működött hasonlat fűrészszel, 1909-től 1914-ig, tehát öt év alatt, a gyárak száma 44-re emelkedett, a fűrészeké pedig 200-ra. Az 1900 és 1927 közötti időben a marosvölgyi faipar fejlődése a következő képet mutatja:

Év	1900	1914	1922	1925	1927	1922-1927 között a munkások száma
Gyárak száma	9	44	55	56	53	5000 és 7500 között változik
Lóerő	1250	9730	10250	10185	9830	
Fűrészek száma	32	200	209	207	plusz 19 tuskóvágó	

A marosvölgyi faipar az egész akkori romániai faiparban fontos helyet foglalt el. Alább közöljük az 1927-ből való összehasonlító számadatokat /3/.

	Az egész országban	A Maros völgyében	%
Vállalatok száma	487	53	11
Mozgatóerő lóerőben	606660	9830	16,2
Fűrészek száma	1825	214	11,5
Munkások száma	44475	7500	17

A marosvölgyi faipar az imperializmus korszakában fejlődött ki. Ez a tény megmagyarázza az erdők kitermelők kapzsiságát, akik a maximális profit utáni hajszájukban, semmire sem voltak tekintettel s ennek eredményeképpen az erdők rendszeres kiirtását valósították meg. Az erdőket védő törvényeket sohasem tartották be, hiszen a burzsoá-földesuri állam ezt nem is követelte meg, sőt az illetékes állami szervek részére az

2/ Barabás Endre: Maros-Tordă vármegye közgazdasági leírása. Budapest, 1907. 51-63. old.

3/ A román ipar utmutatója, Ipar és Kereskedelemügyi Minisztérium, 1927.

Erdészeti Törvénytár jó ürügyül szolgált a meggazdagodásra.

A marosvölgyi faipari üzemekben 1922-1927 között évente általában másfél millió köbméter ners fát és gyántás fát dolgoztak fel, vagyis háromszor annyit, mint amennyit az egyszerű kitermelés megengedett volna. Még a burzsoá szakemberek is kénytelenek voltak elismerni a kapitalisták által folytatott rablógazdálkodást. Így A.G.Gociman a következőket írja: "A fenyőerdők területe kb. 170000 hektár /régentől felfelé/, amelynek évi termelése kb. három m³ hektáronként, ami évente 510.000 m³ kitermelhető fát tesz ki az erdőtudomány számítása szerint, mégis a Maros felső völgyében háromszor annyi fát termeltek ki évente, mint amennyit az erdészeti lehetőségek megengednek". /4/

A burzsoá-földesuri rendszer alatt az ország jelentékeny erdőterületei a nagy tőkés részvénytársaságok tulajdonában voltak. Az erdőterületek összességéből, amely 346.616 hektár erdőt tett ki - amely szám a Maros völgyének erdőterületét jelenti - 151.796 hektár magántulajdonban volt. A többi vagy állami tulajdont alkotott, vagy az állam igazgatása alatt állott /község, megye, közbirtokosság, egyház stb./. De még ezt az utóbbit is jórészt a nagy faipari részvénytársaságoknak adták el.

Az első világháború végéig a marosvölgyi faipari részvénytársaságok német vagy osztrák-magyar cégekhez tartoztak vagy ezek ellenőrzése alatt állottak. A versaillesi szerződés értelmében a romániai német és osztrák-magyar javak az elkobzás sorsára jutottak. A német és osztrák-magyar cégek azonban egyesültek a különböző svájci és olasz társaságokkal, s nevüket megváltoztatva ebben a formában működtek tovább. Ezenfelül azt a módszert követték, hogy a fedő cégek az egyesülésnél bizonyos "belépési részvényeket" kaptak, amelyekért azonban egyetlen fillért sem kellett fizetniük. Ezek a cégek a tulajdonosokat teljes törvényes joggal ruházták fel. A cégek elnevezése megváltozott, de a tulajdonosok és a vezérigazgatók ugyanazok maradtak s csupán cégeik székhelyét változtatták meg. Így jártak el pl. Schr és Sipos igazgató.

A marosvölgyi faiparban három nagy idegen konszern uralkodott: a Foresta, a Lomaş és az Ofa. A "Lomaş" konszern ellenőrzését a genfi "Union des Usines de Nasic", valamint az ugyancsak genfi "Compaigne des Industries Minières et annexes Vandocuvres"/Cima/ végezte. A "Foresta" ellenőrzését a milánói "Olasz kereskedelmi bank" végezte. A "Lomaş-Moroeni" cég fő hitelezője a "Banque de Paris et des Pays Bas" párisi bank volt, amelyet szoros szálak fűztök az amerikai trösztökhöz. Ennek a banknak sikerült rátennie a kezét a "Moroeni" cégre, csupán a nyereseményekre adott hitelek folytán, amelyek a cég valódi értékének egytizedét képviselték.

A faipari társaságok, amelyeket idegen kezek hoztak létre, hivatalosan mint román cégek szerepeltek, s igazgatósági taná-

csaikban ott voltak a különböző polgári pártok politikusai, a volt miniszterek, kormányzók s a Nemzeti Bank, valamint a Román Bank igazgatói, köztük Tancred Constantinescu, N.N. Saveanu, G. Macavescu, I.V. Starcea, Costica Dumitru és mások.

A tőke koncentrációjának jelentősége egyre nőtt. A külső forma nem árulta el a trösztök létezését, mivel a cégek saját nevüket viselték, de a valóság másképpen festett. Ime azok a társaságok, amelyek a "Foresta" konszernhez tartoztak:

					lő-
Déda-Beszterce R.T.	gyára	Marosvásárhelyen,	4	fűrész	420 erő
Déda-Beszterce R.T.	"	Dédán	6	"	300 "
Szászrégen R.T.	"	Régen	10	"	1200 "
Szászrégen R.T.	"	Szalárd	6	"	250 "
Ratosnyá R.T.	"	Ratosnya	5	"	150 "
Putna R.T.	"	Hagotó	3	"	90 "
	"	Retes	4	"	120 "
	"	Barót	2	"	35 "
	"	Tölgyes	4	"	120 "
Beszterce-Naszód R.T.	"	Ditró	3	"	70 "
Beszterce-Naszód R.T.	"	Görgény	13	"	545 "

A gyárak száma összesen 11, 60 fűrész és 3300 lőerő.

Egyedül a Maros völgyében 11 gyár tartozott a "Foresta" csoporthoz, az "Ofa" csoporthoz 5, a "Lomas" csoporthoz pedig 2 gyár. A Maros völgyében létesült 56 gyár közül a legnagyobb 18 ezekhez a konszernekhez tartozott. Ez a 18 gyár összesen 6385 lőerő nyereségét vágta zsebre az egész 10.250 lőerőből, tehát 62 %-ot, az összes 207 fűrészből 93 fűrész, tehát 45 %-ot. A fenti számok az idegen tőkének a Maros völgyi faiparban való koncentrációját bizonyítják.

Az 1925 november 31-én készített mérleg adatai alapján a konszernnek a következő tőkét képviselték:

	Tőke összesen	Belföldi tőke	%	Külföldi tőke	%
"Foresta"	268499568	42239625	15.7	226229943	84.3
"Ofa"	440078824	41450764	9.5	398628060	90.5
"Lomas"	260629984	18780756	7.2	241849228	92.8
Összesen:	969178376	102471145	10.5	866707231	89.5

A fenti számok szembeütően mutatják meg, hogy faiparunk milyen nagymértékben volt kiszolgáltatva az idegen tőkének, amely a belföldi tőkével szövetségben megsemmisítette az erdőket, megakadályozta a tisztán fafeldolgozó ipar kifejlődését és kiszipolyozta a munkásosztályt.

Azt hihetnénk, hogy a faipar fejlődésében mégis csak volt az idegen tőkének valamilyen pozitív szerepe azáltal, hogy tőkét hozott be az országba, és beruházásokat eszközölt a faiparba. Ez azonban nem felel meg a valóságnak. A kapitalizmus elődsége, amely az imperializmus e szakaszának jellegzetessége

volt, a jelen esetben abban nyilvánult meg, hogy beruházások nélkül egyre csak harácsol. A főkönyvekben kölcsönképpen feltüntetett idegen tőke nagyrészt képzelt számokat jelentett. Ezeket az összegeket utólag vezették be a régi főkönyvekbe, amelyek még abból az időből származtak, amikor Erdély még nem tartozott Romániához. Ezek a hamisítások többszáz millió lejbe kerültek, de az u.n. kölcsönök után járó bevételezett nyereség megérdemelte az ilyen kiadásokat, mert ezzel megtévesztették a felsőbb állami tisztviselőket.

A faiparból származó jövedelmet majdnem teljes egészében az idegen konszernek vágták zsebre. A.G.Gociman elismeri, hogy "majdnem az egész jövedelmet az idegen tőke osztja szét nyereség és közvetítésképpen, kivonva így azt a kincstári adók alól." /5/

A társaságok egyes volt főtisztviselőinek különböző leleplezését feltárták a kapitalista konszernek szegyenletes csalátsait.

A "Foresta", "Ofa" és "Lomaş" társaságok által beszédett nyereség összege nagyon nehezen állapítható meg. A hivatalos mérlegek jelentéktelen nyereséget mutatnak ki, sőt sokszor veszteséget is tartalmaznak. A társaságok különböző könyvelési mesterkedésekkel rejtették el igazi nyereségüket. A befolyt nyereség elrejtésének egyik módszere az volt, hogy hamisan könyvelték el az erdők és a fatörzsek kitermelésének árát. Az erdők nagy részét még akkor vásárolták, amikor ezen a vidéken nem volt vasutvonal, amikor az erdőket a szállítási nehézségek miatt nevetségesen olcsó áron adták el. Másrésztől viszont óriási mennyiségű fát döntöttek ki és ezt az első világháború előtt m³-ként 2-3 koronás áron vásárolták meg, amit a háború után az infláció idején, értéktelen pénzben fizettek ki. Ezeknek az erdőknek s az így kitermelt fának az értékét a valóságnak megfelelő áron könyvelték el s az így elért különbség óriási jövedelmet jelentett.

A faipar jelentőségére és a zsebrevágott nyereség mennyiségére a fakivitel nagyságából is lehet következtetni. A faipari kivitel 1925-ben az ország kivitelében a második helyet foglalja el, hiszen rögtön a buza után következik és megelőzi a petroleumkivitelét.

Az 1923-1929 közötti időszak a kapitalizmus viszonylagos állandósulásának éveit a kapitalisták számára az óriási üzletek éveit voltak. A fapiac különösképpen 1924-1925 körül érte el a legkedvezőbb konjunkturát, amikor is a kivitel az ország termelésének 70 %-át tette ki. A kapitalisták azonban még ezzel a nagy nyereséggel sem elégedtek meg. A maximális profit után hajszájukban, felhasználva a forradalmi lendület csökkenését s a romániai burzsoá-földesuri állam gépezetére s a jobboldali szociáldemokraták segítségére támaszkodva, támadásba mentek át a munkásosztály vívmányai ellen.

A marosvölgyi munkásság helyzete a burzsoá-földes-
uri kormányzat alatt

- "A Maros völgye... A siralom völgye" -

V.I.Lenin a faipari munkások életéről a következőket mondot-
ta: "Az erdei munka a legrosszabbul fizetett munkák közé tar-
tozik, az egészségügyi feltételek borzalmasak, s a munkások
egészsége a legnagyobb mértékben veszélyeztetett; az erdők
mélyén élő, elhagyott munkások helyzete a legvédtelenebb, az
adósszolgaság... töretlen erővel uralkodik ebben az iparágban".
/6/

Lenin szavai a cári korszak faipari munkásainak életéről tel-
jes mértékben ráillenek a Maros-völgyi munkások sorsára a
burzsoá-földesuri kormányzat alatt.

Salamon Ernő proletárköltő /7/, aki a Maros völgyében szüle-
tett, jól ismérte a munkások életét ebben az országrészben s
verseiben erőteljesen ábrázolta a faipari munkások életét és
harcát. "Szegény nép dicsérete" című versében így fejezi ki
a munkásosztály kegyetlen kizsákmányolását és elnyomását:

Ha fényre gondolt: nem is élt!
ha egészségre: itt se volt!
ha szabadságra: bujdokolt!
gödreben, mint az elítélt.

/Gyönyörű sors, 140.1./

Az ebből az időből származó bizonyítékok elrettentő képet ad-
nak a faipari munkásság nyomoruságáról a kapitalisták uralma
alatt.

A Romániai Kommunista Párt hivatalos lapja a "Socialismul"
/Szocializmus/ 1923-ban a következő című riportot közölte:
"A Maros völgye... A siralom völgye". Ez az írás élénk színek-
kel tárja elénk azt a nyomoruságot, amelyben a kapitalizmus
leigázva tartotta a munkásokat. A riport a következő szavak-
kal kezdődik:

"Azok a városiak, akik csak a vasárnapi kirándulásokból ismer-
rik a Maros-völgyét ábrándosan beszélnek a vidék egészséges
vidámságáról és romantikus tájainak szépségeiről. A valóság
az, hogy csak néhány kiváltságos élvezheti a Maros-völgye min-
den szépségét.

A marosvölgyi munkások azonban meg vannak fosztva mindentől,
ami szép és jó, életük nem más, mint a nyomoruság végtelen
láncolata." /8/

6/ Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, 522.1. .

7/ Proletár költő, Görgényben született 1912-ben. A fašiszták
ölték meg 1942. február 25-én egyik ukrain faluban. Gyö-
nyörű sors c. kötetét az Áll.Kiadó adta ki 1948-ban.

8/ Socialismul, 1930. 30.száma.

A Maros völgye a fa báróinak birodalma, a kapitalisták igazi fellegvára volt. Ők uralkodtak mindenütt, erdők, gyárak, lakások és üzletek felett, ők rendelkeztek a hatóságok, a főszolgabíró, a csémdőr és a jegyző felett. Aki nem tetszett nekik, azt egyszerűen kidobták lakásából és mehetett vissza "eredeti lakhelyére", sztrájkok alkalmával viszont a munkásokat úgy zárták be lakótelepeikre, mint a deportáltakat. A tulajdonosok parancsából őrizték az állomásokat, igazoltatták az idegeneket, cenzurázták a leveleket a postán s kobozták el a munkássajtó termékeit.

A Maros völgyében rendkívül nehéz munkafeltételek uralkodtak.

Az első világháború előtt az erdei munkáknál nem szabályozták a munkaidőt. A munkások akkordban hajnalhasadástól késő estig dolgoztak. A faipari üzemekben 12 órás munkaidőt tartottak /9/. A 8 órás munkanap a munkásosztály szent követelése volt, amelynek kivívásáért sok harcot folytatott és sok vért áldozott.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a román burzsoáföldesuri állam a munkásosztály nyomásának hatására törvényesítette a 8 órás munkaidőt. A kapitalisták nem a törvény előírására, hanem a munkásosztály harca következtében voltak kénytelenek bevezetni a 8 órás munkaidőt, azonban sohasem mondtak le a munkaidő meghosszabbításáról.

A marosvölgyi gyárosok sehogysem tudtak megbékülni a 8 órás munkanappal s minden lehető módszert felhasználtak annak meghosszabbítására.

Ime néhány idevonatkozó adat a korabeli munkássajtóból. "A tulajdonosok azt a feltételt szabták a munkásoknak, hogy vagy minden telepen napi 10 órát dolgoznak, a jelenlegi fizetéssel, vagy 25-30 %-kal csökkentik a béreket". /10/

"A marosvölgyi vállalkozók egységbe tömörültek a 8 órás munkanap ellen és szervezetlen munkásokat alkalmaztak napi 10 órás munkaidővel". /11/

"A gyimesi fűrésztelep szervezetlen munkásait a legnagyobb mértékben kizsákmányolják, napi 10 és fél órát dolgoztatnak velük." /12/

"A Lunca Bradului telepen kb. 200 munkás dolgozik. A munkaidő a kollektív szerződés szerint 8 óra lenne, de ennek ellenére a munkások 45-50 %-a napi 12 sőt napi 15 órát dolgozik, tehát heti 48 óra helyett 72-96 órát." /13/

"Vannak gyárak, amelyekben éjjel-nappal dolgoznak. Vannak munkások, akik két váltásban dolgoznak, hogy enyhítsék nyom-

- 9/ A.G.Gociman, i.m. 152.1.
10/ Marosvölgyi Munkás, 1921. július 61.számá
11/ Munkás, 10.szám. 1923.július
12/ Famunkás, 4.szám, 1923.
13/ Marosvölgyi Munkás, 18.szám, 1921.

ruságukat." /14/

A fenti néhány adat teljes mértékben megmutatja a munkások nehéz helyzetét a faipari üzemekben.

A marosvölgyi proletariátus azonban nem túrta, hogy - Marx kifejezése szerint - "dolgozó-állattá" alacsonyítsák s elszánt harcot folytatott a 8 órás munkanap kivívásáért és megtartásáért, hogy ezzel verje vissza a tulajdonosok támadásait.

A munkaidő meghosszabbítása azonban csak egy eszköz volt arra, hogy több munkát csikrajanak ki a munkásoktól, mert a profit olyan mértékben nőtt, ahogyan nőtt a többletmunka. A munkásosztály kizsákmányolásának egy másik fontos eszköze a bérek csökkentése volt.

A proletariátus munkabére különösen a kapitalizmus imperia- lista szakaszában nem fedezte a munkaerő termeléséhez és újrátermeléséhez szükséges kiadásokat, vagyis a munkásnak és családjának létfenntartási költségeit. De ezen túlmenően, rendszeresen csökkentették a munkásosztály életszínvonalát, elszegényítették a munkásságot. Erről az életszínvonalról képet alkothatunk magunknak, ha összehasonlítjuk a vásárlási indexet a fizetés indexével. Simó Géza, aki a Maros völgyi Szakszervezetek vidéki titkára volt - 1920-1929 között - ki- számította egy négytagu család havi megélhetési költségeit. E számítás szerint, ha az 1925-i júliusi árakat vesszük irány- aadóulm a megélhetési költség Marosvásárhelyen havi 4299 lei volt. Ha a munkások fizetését e számhoz hasonlítjuk kiderül, hogy a kollektív szerződések szerint, amelyeket 1924 március 1-én kötöttek, ezt a számot csak 37-61%-ig érték el. A kollektív szerződésben megállapított fizetések a következők vol- tak: a leggyengébben fizetett munkás havi 1612 leit keresett. /Ezek képezték a dolgozók többségét/ ebbe a fizetésbe bele számítottuk az 5.56 leies órabért és egy négytagu család drá- gasági pótlékát, amely 2.56 lei volt óránként. Jobban fizet- ték a keret- és körfürészmunkásokat, akik havi 2414 leit kap- tak, vagyis 9.50 lei órabért, amelyhez még 2.56 lei drágasági pótlék is járult. Ezeknél is jobban fizették a fémmunkásokat, akik havi 2612 leit kaptak, vagyis 10.50 lei órabért és 2.56 lei drágasági pótlékot. Ha a fizetések átalányát ki akarjuk számítani, tekintetbe kell vennünk, hogy a munkások nagy ré- szének órabére 8 lei alatt maradt. Az átlagos havi fizetés 2000 lei volt, vagyis kb. 46%-a annak a számnak, amelyet az életszínvonal indexe mutatott.

Ha egy négytagu család számára minden szükséges életfeltételt figyelembe veszünk, megállapíthatjuk, hogy 1925 december 31- én az élelmezési költség havi 7500 leit tett ki. Ha a fizeté- seket ehhez a számhoz viszonyítjuk, azok ennek 21 %-át fede- zik, tehát a szükségletek 34 %-át.

A valóságban a munkások nem kapták meg egész fizetésüket. Le- vonták belőlük az adókat, a társadalombiztosítási díjakat és a különféle büntetéseket.

Ha az akkor nagy munkanélküliségre gondolunk, ki kell emelnünk, hogy az általános életszínvonal még ennél is alacsonyabb volt.

Az első világháború utáni évek az infláció évei voltak. Az infláció az imperialista háború következménye volt és a dolgozó rétegeket sújtotta, és az egyre növekvő drágaság folytán csökkentette a munkások reálbérét. Ami a burzsoáziát illeti, az csak nyert az inflációval, mert felemelte az áruk árát, ugyanakkor azonban ellenszegült a fizetések emelésének. A liberális kormány tudatos inflációs politikát folytatott, hogy növelje a tőkés profitját.

Íme néhány példa, amely bemutatja a legfontosabb közszükségleti cikkek árának emelkedését és a fizetéseknek az árakhoz viszonyított lemaradását.

Ha az 1916-os árakat 100-as index-szel jelöljük, egy sor fontos közszükségleti cikk ára ilyen képet mutat /15/

Folyószám		1916	1926 május 20-án
1.	Cukor	100	2833
2.	bab	100	
3.	kukoricaliszt	100	6660
4.	liszt	100	5000
5.	burgonya	100	2660
6.	kenyér	100	7550
7.	hus	100	50
8.	tej	100	3500
9.	zsir	100	5250
10.	turó	100	510

A "Famunkás" című ujság összehasonlítja az árak emelkedését és a fizetéseket 1914-1924 között. Az ujság erről a következőket írja: "... míg a drágaság 1914-hez viszonyítva 4792 %-kal nőtt, vagyis 48-szorosára növekedett, a minimális fizetés csak 2400 %-kal emelkedett, vagyis az 1914.évi 25-szörösére nőtt... Amíg tehát az általunk termelt cikkek árát gátlás nélkül a háború előtti 48-szorosára emelték /általában a közép-arányra gondolunk, hiszen egyes cikkek ára 200-szoros emelkedést mutat/, a munkások fizetése csak hosszú sztrájkok és szenvedések után emelkedett a 25-szörösére... Ehhez viszonyítva a fatermékek ára a következőképpen alakult: a deszka ára a háború előttihez képest 53-szor magasabb lett /5316 %/ a butor pedig 59-szeresére ugrott /5900 %/. Amíg tehát a fizetések csak 1 %-kal emelkedtek, a faipari gyárak és butorgyárak termékeik árát 2 %-kal emelték fel."/16/

A munkások leigázására és a fizetések csökkentésére a birságok szolgáltak. Lenin: "A gyári munkásokon behajtott birságok"

15/ Viata Muncitoare 83. száma, 1926.

16/ Famunkás 2-3.száma, 1924.

gokról szóló törvény magyarázata" című művében kimutatja, mit jelentenek a munkások fizetéséből visszatartott bírságok: "A bírság és a kártérítés két különböző dolog... A bírság - büntetés, nem pedig kártérítés... A bírságok rendeltetése nem a kár megtérítése, hanem a fegyelem biztosítása..."./17/ Lenin kimutatja, milyen módon alkalmazták minden alkalommal a bírságokat a kapitalisták kedve szerint, akik ebből komoly jövedelemre tettek szert.

A romániai tőkésék, akiket az összes kapitalistákat közösen jellemző kizsákmányolási vágy hajtott, ugyanezzel a céllal alkalmazták a büntetéseket, melyek által növelték a profitot és "fegyelmezték" a munkásokat. Ime egy eset, amely Szászrégenben történt meg: "Az EFK gyár munkásai azt panaszolják, hogy az üzemvezetősége bünteti őket. Nemrégiben például az egyik munkást 50 leire büntették azért, mert a névsorolvasásnál nem ejtette ki elég hangosan a hier szót /németül; itt/, később ugyanazt a munkást újból 50 leire büntették, mert túlságosan hangosan mondta ki a hier szót./18/

Ebből a példából is látható, hogyan törekedtek a gyárosok a kaszárnya-rendszer bevezetésére, miképpen üztek gunyt a munkásokból és mindezek mellett hogyan érték el azt, hogy a büntetés alkalmazásával a munkás egy napi fizetését megközelítő összegre tegyenek szert.

A munkások fizetéséből adót és társadalombiztosítási díjakat vontak le. Az adó az elnyomó burzsoá állam érdekeit szolgálta, a társadalombiztosítási díjak pedig ugyancsak adók voltak, amelyeknek ellenében aligha kaptak valamit is. Mind a fizetések utáni adókat, mind pedig az egyenes adókat évről-évre növelték, ez a kifizetésüket sújtotta.

Az állam költségvetésének a fizetésekre kivetett adókról szóló fejezete 1923-1926 között a következőképpen emelkedett:

1923-ban 3932218 lei
1924-ben 40000000 lei
1925-ben 55000000 lei
1926-ban 70000000 lei

A közvetett adók még ennél is súlyosabbak voltak. Az 1926 évi költségvetési évre 3.224.000.000 leit irányoztak elő "a fogyasztási adókból". A 40 milliárdos költségvetésből 4 és fél milliárdot az egyenes adók tettek ki, míg a közvetett adók 10 milliárd 350 millióra rugtak./19/

A kizsákmányolás másik formáját az u.n. "truck" rendszer alkalmazása alkotta, amelyet a faiparban alkalmaztak. Ez a fizetés, vagy a fizetés egy részének természetbeni fizetéséből állott. Ezt a rendszert főleg a városoktól és községektől tá-

17/ Lenin Művei: 2.köt. 19,20.1.

18/ Famunkás 1.száma, 1924.

19/ Viata Muncitoare 30.szám, 1922.

voleső helyeken alkalmazták és ott, ahol nem voltak üzletek. Ezeken a helyeken a gyárak szerezték be az élelmiszert a munkások számára, egészen alacsony áron és a kantinokban pénz vagy bónók ellenében igen drágán adták el a gyenge minőségű árut.

A munkások egyik legfőbb problémája a lakáskérdés volt. A faipari üzemekbe hozott munkások a gyár telepsein laktak, azokban a házakban, amelyek a gyárhoz tartoztak. Ezek a lakások minden alapozás nélkül gőrendárból készültek. Az ajtókat és ablakokat sebtében készítették el s rajtuk keresztül behatolt a szél, a hideg és az eső. A házak falai rövid idő alatt megteltek poloskákkal, a padlók alatt pedig bogarak és patkányok hemzsegték. Az egészségügyi felszerelések nagyon kezdetlegesek voltak.

"A kaliba, amelyben berendezkedünk... Déda-Besztercén öt méter széles és négy méter hosszú. Ebbe a nyomoruságos lyukba, amely nem méltó arra, hogy ember lakjon benne, mert még valamire való tetejé sincsen s beesik az eső a házba, egy tiztagu család lakik. A konyhó falain ezrével nyüzsögnek a bogarak és ha az ételt fedetlenül teszik az asztalra, néhány perc alatt ellepik a bogarak"./20/

Az egészségtelen lakások és a hiányos és egyoldalú táplálkozás miatt 12 pellagrás megbetegedés fordult elő. A gyermekhalandóság 27,7 % volt. Ezek a számok a Maros völgyében uralkodó katasztrofális egészségügyi helyzetre mutatnak.

A munkavédelem teljős hiánya miatt a szerencsétlenségek mindennaposakká váltak. Nagyon gyakran súlyos szerencsétlenségek történtek, amelyeket könnyen el lehetett volna kerülni. A nagy kerekek szijai, amelyek mozgásba hozták a transzmissziós szijakat vagy kerekeket, nem voltak elkerítve. A szerelőket, a kenőmunkásokat vagy bárkit, aki a gépek közelében dolgozott és fáradt vagy figyelmetlen volt, elkaphatták a kötelek, szijak vagy kerekek és a falhoz vághatták, hogy meghaljon vagy egész életére nyomorék legyen. A veszélyes faipari gépek/körfűrészek/ semmilyen védőberendezéssel sem voltak ellátva. Sok idős faipari munkás dolgozott csonka ujjakkal.

Az egyik korabeli munkásujság ezeket mondja: "A fa báróinak paradicsoma vérrel van befestve". Lunca Bradului-ból azt a hírt kaptuk, hogy egy 16 éves fiatal munkást 1923 február 8-án délelőtt a körfűrészhez állították, hogy tuskókat vágjon. Délután...fejjel a körfűrészre bukott, amely ketté vágta és megölte őt...Nem ismerte a körfűrész szeszélyeit, amely nagyon nehezen járt, de mivel a mester kényszerítette, hogy siessen, erőltette a körfűrész... s fejjel rábukott. A gyáraknak még elsősegélyhez sem volt meg a szükséges eszközük"./21/ "A gyimesi gyárban az orvosi doboz egész tartalma egy fél kötés vatta, egy kötéll és egy clló. Ilyen ennek a gyárnak az orvosi doboza, holott itt 800 ember dolgozik" /22/

20/ Socialismul 30.száma, 1923.

21/ Famunkás 3.száma, 1923.

22/ Famunkás 4.száma, 1923.

A munkásoknak társadalombiztosítási járulékot kellett fizetniük, azonban orvos alig akadt a Maros völgyében. A betegsegély nagyon csekély volt, a fizetés 20-30 % -a. Halálos szerencsétlenség esetén mindent eltussoltak. "Az áldozat volt a hibás." Az áldozat családját kártalanítás vagy nyugdíj helyett a sors-kényére-kezdvére hagyták, amint ezt a következő eset is mutatja:

"A barackosi fűrésztelepen szerencsétlenség történt, amelynek következtében két ember vesztette életét... Egyetlen hivatalos bizottság sem szállott ki a helyszínre, hogy megállapítsa, ki a felelős ezért a szerencsétlenségért. A két munkás, László Dénes és Barsi György, akik áldozatul estek a szerencsétlenségnek, özvegyeket és árvákat hagytak maguk után. Az igazgató a két családfenntartó nélkül maradt családnak "végleges kártérítés" fejében néhány kiló szalonnát és lisztet küldött, ezen kívül az egyiknek egy liter pálinkát, a másiknak egy deci konyakot..." /23/

A Maros völgye a kapitalisták paradicsoma, de a munkások pokla volt. A munkások e szégyentelen kizsákmányolás ellen szervezkedést és forradalmi harcot indítottak, amely az egyedül lehetséges utat jelentette a kapitalista járom alól való felszabadulásra.

A marosvölgyi munkások harcai

Az első világháború előtt a marosvölgyi fűrésztelepeken nem találjuk meg a munkásság élenjáró szervezeti formáit. Az erdő- és faipari munkások nagyrésze félproletár volt, akire szociáldemokraták lebecsültek és elhanyagoltak. A szociáldemokratáknak nem volt kedvük kiszállni a Marosvölgy távoli hegyeibe, ahol a világ szeme elől elrejtve, a gyárosok, szolgabírók és csendőrök a legvadabb módon terrorizálták a munkásokat.

A marosvölgyi munkásság rendszeres szervezkedése csak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után kezdődött meg. A munkásság szervezői a kommunista munkások voltak, akik a háborúból tértek vissza, vagy Oroszországban voltak fogságban. Sokan az orosz forradalomban estek át az első tüzkeresztségen, ahol többen közülük fegyveresen harcoltak a Vörös Gárdákban vagy a Vörös Hadseregben.

Ezek az Októberi Forradalom által felvilágosított és fellelkesített munkások, akik arra vágytak, hogy kövessék az orosz proletariátus példáját, megerősítették a marosvásárhelyi kommunisták csoportját. A Maros völgyében Marosvásárhelyen kívül még három szervezési központ volt: Régenben, Tapölcán és Görvényben, ahol fontosabb faipari központok voltak. A szervezkedés innen az erdővidék minden faipari gyárára kiterjedt.

A marosvölgyi munkásság hazánk proletariátusának minden harcában és megmozdulásában résztvett. Az 1920-i októberi általános sztrájkok idején a faipari munkások is sztrájkba léptek. Az erdészeti telepeket erős katonai erők szállták meg, s a munká-

sokat a munkába való visszatérésre kényszerítették. A munkások inkább az erdőbe való bujkálást választották, semhogy sztrájktrőrök legyenek. Amikor kiterjedt az általános sztrájk beszüntetésének híre, a munkások nem adtak hitelt a híreknek. Egy október 27-i kiáltvány, amelyet a marosvásárhelyi jobboldali szociáldemokraták irtak alá, felszólította a munkásokat, hogy kezdjék meg a munkát. Október 31-én az egyik marosvásárhelyi ujságban újabb felszólítást tettek közzé azok részére, akik még nem tértek vissza munkahelyeikre. Ezek a felszólítások bizonyítják azt a tényt, hogy a munkásság a jobboldali szociáldemokraták ellenére, az általános sztrájk folytatása mellett voltak. A marosvölgyi munkások a bukaresti és a kolozsvári jobboldali szociáldemokrata vezetők iránti mély elégedetlenséggel vették fel a munkát. Saját tapasztalatukból tanulhatták meg, hogy a jobboldali szociáldemokraták elárulták a proletariátus harcát.

A marosvölgyi munkások a Kommunista Párt megalakításának előkészítésénél a kommunista csoportok mellett állottak. A marosvölgyi szervezetek erélyesen követelték a Szocialista Párt Kongresszusának összehívását és ennek a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozását. A "Marosvölgyi Munkás" című ujság, amely 1921. szeptember 5. és október 2. között jelent meg, első számától kezdve a leninizmus eszméjét, a Kommunista Párt megalakítása szükségességének eszméjét terjesztette és a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozást követelte, 1920-i 9. számában megjelent az "Új Internacionálé" című cikk. 1921-i 20. száma ujra közli és kommentálja ezt "A III-ik internacionáléhoz való csatlakozás feltételei" címmel. Az ujság minden száma népszerűsíti a Szocialista Köztársaság harcát, leleplezi az imperialista intervenciót és a szociáldemokraták magatartását. A Marosvölgyi Munkás és az ezt folytató "Előre" c. ujság nagy népszerűségnek örvendett a Maros völgyében.

A marosvölgyi kommunista mozgalom erőssége kitűnik a "Marosvölgyi Munkás" 1921. május 15-i tudósításából. Ebből a tudósításból megtudjuk, hogy az erdélyi és bánáti pártterkezetekre, amely a Pártkongresszus előkészítésére ült össze, a jelenlévő 26 szervezet közül 6 a Maros völgyéből jött; a marosvásárhelyi, déda-besztercei, Lunca-Bradului-i, Szalárdi, Rastolita-i és a Kelemen-pataki. A Pártkongresszuson, amely a III-ik Internacionáléhoz való csatlakozását határozta el, két marosvölgyi küldött vett részt, akik a csatlakozás mellett szavaztak.

A kongresszusi küldöttek letartóztatása után - az volt a bűnük, hogy a III-ik Internacionáléhoz való csatlakozás mellett szavaztak - a Maros völgyében nagy tömegmozgalom indult meg a küldöttek kiszabadításáért. Az egész országra kiterjedő tiltakozó mozgalom hatására a kormány arra kényszerült, hogy a küldöttek egy részét még a per alatt szabadlábra helyezze.

A terror egy ideig megakadályozta a Kommunista Pártot abban, hogy törvényes szervezeteket létesítsen Erdélyben és a Bánátban. Marosvásárhelyen az első törvényes kezületi szervezet megalakulása népi gyűlés keretében történt. Az alakuló gyűlésen, amelyet 1922. július 22-én tartottak, a marosvölgyi fa-

ipari üzemeket 40 küldött képviselte./24/ Ebből az alkalomból az Előre című ujságban bűszke címet viselő vezércikk jelent meg: "Kommunisták vagyunk!"

Az 1919-1923 közötti években, a forradalmi lendület időszakában a Maros völgye az osztályharc állandó gyújtópontja volt. A Romániai Kommunista Párt nagy figyelmet szentelt a munkásosztály mindennapos harcának. A Párt tagjai széleskörű tevékenységet fejtettek ki a szakszervezeti harc megszervezésére. A marosvölgyi munkásság komoly harcokat vívott gazdasági követelések kielégítéséért. Állandó harc folyt a kollektív szerződés megkötéséért, az évharmadonkénti fizetés felülvizsgálatáért, annak érdekében, hogy az lépést tartson az árak emelkedésével és azért, hogy a gyárosokat arra kényszerítsék, hogy betartsák a szerződést. A harcok első komoly célja az volt, hogy olyan kollektív szerződést érjének el, amely valamennyi marosvölgyi faipari üzemre érvényes. A gyárosok teljes erejükkel ellenálltak annak, hogy az összes faipari üzemekre vonatkozó általános érvényű szerződést köthessenek. Ilyen kollektív szerződésnek a megkötése a tömegek hosszú harcának eredménye volt.

Az egész Maros völgyére vonatkozó kollektív szerződés kivívása nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a proletariátus fellépése egységes jelleget öltson, tekintve, hogy magába foglalta a marosvölgyi gyárak egész munkástömegét. Így valósult meg a nagy munkáserők összpontosítása, amely képes volt arra, hogy fontosabb követelésekkel álljon elő. A marosvölgyi munkásmozgások hatalmas méretei és az egész országra kiható jelentősége nagy visszhangot keltett és serkentette a proletariátus szolidaritását.

Az első kollektív szerződést 1919-ben kötötték és 1920-ban, az általános sztrájk előtt megújították. Az általános sztrájk letörése után a gyárosok nem törődtek a szerződés előírásaival, de a munkások az 1921-i áprilisi és októberi harcokban elérték, hogy új szerződést kössenek és azt tiszteletben is tartásák. Az 1922-i márciusi, valamint szeptemberi fizetésrendezésnél a munkások kihárcolták a 25-30 %-os emelést és munkafeltételeik megjavítását.

A megkötött kollektív szerződések a következőket irták elő:

1. A 8 órás munkanap elismerését és 25-50-100 %-os fizetés-többséget a túlórákért.
2. A minimális fizetés megállapítását munkáskategóriák szerint. Felémelt fizetést azokban a gyárakban, amelyekben a munkafeltételek nehezebbek.
3. A fizetések háromhónvontéti felülvizsgálatát, az árak változásának megfelelően.
4. A szerződésbe megállapított bizonyos mennyiségű elsőrendű szükségleti cikk juttatását: leszállított áron.

5. Lakás, villany és fa juttatását vagy pénzbeli megváltását.
6. A szakszervezet és a bizalmi emberek elismerését a dolgozók képviselőite érdekében. Helyiség juttatását a szakszervezet részére.
7. Május elsejének fizetett munkásünnepként való elismerését /25/.

1923-ban kezdődik a kapitalizmus viszonylagos állandósulása. Már az előző időszakban számítottak a tulajdonosok támadására a munkásosztály vivmányai ellen. A marosvölgyi kapitalisták az árak állandó emelkedése ellenére azt akarták, hogy csökkentsék a fizetéseket és növeljék a munkaidőt. A munkásság előre látta a támadást és idejében felkészült kivédésére.

Az 1923-as év eleje a marosvölgyi faipari munkásság harcainak legszebb pillanatait jelenti. 1923. január 14-én Szászrégenben az összes marosvölgyi faipari üzemek munkásküldöttei összegyűltek. Az értekezlet elhatározta a szerződés felmondását és a sztrájk előkészítését. /26/

A sztrájk megakadályozása céljából január 18-án a rendőrség bezárta és lepecsételte a marosvásárhelyi Munkás Otthon helyiségét, ahonnan a marosvölgyi munkások szakszervezeti mozgalmát irányították.

Ezzel a mesterkedéssel azonban nem sikerült megakadályozni a sztrájkot, amely március 18-án kitört és 34 faipari gyár négyezer munkását tömörítette.

A "Socialismul" c. ujság a következőket írta a sztrájkról: "A 4000 munkás sztrájkja a magasabb fizetésekért, a munkaidő csökkentéséért és a munkafeltételek megjavításáért folyik.

Csodálatos, ahogyan a munkások kitartanak a harcban.

Ez a tény bizonyítja, hogy a munkások jóllaktak a kapitalista kizsákmányolással s minden áldozat árán azért harcolnak, hogy életkörülményeiket megjavítsák." /27/

A kolozsvári szakszervezeti egylet, amelyet reformisták vezettek, elszabotálta a sztrájkolók támogatásának megszervezését, amint ez a Famunkások Szövetségének 1923. április 8-10-i országos értekezletének megbeszéléseiből is kitűnik. A sztrájk javában folyt, de a Szövetség jobboldali titkára, Bartha megakadályozta, hogy felvegyék a kapcsolatot a többi kolozsvári Szövetséggel és szakszervezettel a sztrájk támogatása és népszerűsítése céljából. Bartha szabotálása annyira nyilvánvaló volt, hogy lemondásra kényszerítették. A Szövetség régi központi bizottsága helyére többségben kommunistákból álló új bizottságot választottak. /28/

25/ Kollektív szerződések. A Lakatos kiadása, Marosvásárhely, 1924.

26/ Famunkás, 30.száma, 1923.

27/ Socialismul, 30.száma, 1922.

28/ Famunkás 4.száma, 1923.

Négy hét múlva a sztrájk a munkások győzelmével végződött. Jellemző a munkások fejlett erkölcsére, hogy a tulajdonosok minden erőfeszítésük ellenére csak 39 sztrájkterőt tudtak toborozni./29/ A szerződés a fizetéseknek 28 %-os emelését és a munkásokra kedvezőbb munkafeltételek megteremtését írta elő.

1923 szeptemberében a kolozsvári szakszervezeti kongresszuson a jobboldali szociáldemokraták a rendőrséggel karöltve kizárták a baloldali többséget és ezzel megtörték a munkás-ság szükséges szakszervezeti egységét.

A kizárt szakszervezetek, amelyek között az összes marosvölgyi szakszervezetek is ott voltak, Egységes Szakszervezetek elnevezés alatt alakultak ujja és Állandó Tanácsot választottak. A famunkások és erdészeti munkások szakszervezetei a famunkások szövetségének keretében maradtak, amely az Egységes Szakszervezetekhez tartozott, és a rendőrség minden terrorja és a jobboldali szociáldemokraták minden bomlasztása ellenére a Kommunista Párt irányítása alatt állott. A munkások mozgósításával és különböző harci formák felhasználásával sikerült visszaverni a tulajdonosok támadását, sőt a munkások sok esetben ellentámadásba mentek át. Ez a tény a hivatalos statisztikából is kitűnik, amely a "Munkaügyi minisztérium közleményében" jelent meg s amelyet a "Socialismul" közölt. 1923-ban 291 munka-konfliktus volt /70 sztrájk, 4 kizárás a többi sztrájk nélküli konfliktus/, a különböző vállalatokban, amelyekben összesen 75.603 munkás dolgozott. Ezek közül 55.557 munkás vett részt a harcokban. A 75.603 munkás közül 44.424 volt szakszervezeti tag. A 291 konfliktus közül 192 a munkások győzelmével, 71 megegyezéssel és 28 a munkások vere-ségével végződött./30/ Ezek a hivatalos adatok - bármennyire is le voltak szűkítve - mégis tükrözik a munkaharcok nagy számát és a proletariátus sikerét.

1924 áprilisában a Kommunista Pártot törvényen kívül helyezték, a kommunista sajtót betiltották és sok párttagot letartóztattak. 1924 december 19-én megszavazták a Marzescu-féle kivételes törvényt, amelyet a Kommunista Párt ellen hoztak.

A Párt még a törvényen kívüli helyezés előtt kijelentette:

"Mennél szigorubbak lesznek a Kommunista Párt szabad megnyilvánulásai ellen irányuló megszorítások, annál erőteljesebben árad majd belőle a felgyülemlett potenciális erő" és: "Még egyszer megismételjük azt, amit mondtunk. A kormány próbálkozásai nem félemlitenek meg bennünket. Helyünkön maradunk és a végsőig teljesíteni fogjuk kötelességünket a kizsákmányolt tömegekkel szemben, akiket képviselünk." /31/

A Kommunista Párt megtartotta szavát, erősítette tevékenységét, tovább vezette a dolgozó tömegek harcait, és illegális

---

29/ Famunkás, 5.száma, 1923.

30/ Socialismul 1923.-102.száma.

31/ Socialismul, 1924.március 21.száma.

tevékenységének formáit az összes lehetséges törvényes formákkal összekapcsolta.

1924 szeptemberében tartották meg a Párt III-ik Kongresszusát. A kongresszus megállapította, hogy "a tőke összpontosította támadását a termelőosztályok ellen" /32/ és előre meg látta e támadás erősödését. A kongresszus arra készítette elő határozataival a pártot, hogy a munkások harcainak élére álljon. Néhány részlet a III. Kongresszus indítványából és határozataiból, amelyek ékesszólóan bizonyítják a fentieket: "...A proletariátus pártjának, a Kommunista Pártnak a munkástömegek mindennapi harcát kell vezetnie a munkahiánynak és a kizsákmányolásnak a gyárakban való erősödése, a reálbérek csökkentése és a munkanap meghosszabbítása, az akkordmunka bevezetése, a lakáshiány és az általános drágaság ellen és fenntartás nélkül, különösképpen aktív részt kell vennie a munkásság azonnali követeléseire folytatott harcban."

"A kommunistáknak az a kötelességük, hogy összegyűjtsék és szakszervezetekbe szervezzék a munkásokat s hogy a sürgős követelésekért folyó harcok első soraiban haladjanak. Nem hagyolhatják el a munkások felvilágosítását és ezek a harcok csak akkor vezetnek sikerre, ha ugyanakkor a kapitalista uralkodó ellen irányulnak..."

A III. Kongresszus határozata, amely szerint "A párt politikai-szervező munkájának súlypontját a gyárakban működő sejtekbe kell áttenni," /33/ lendületet adott a Párt tevékenységének, és megerősítette a Pártot és kapcsolatát a proletariátus legfőbb tömegeivel, növelte a pártszervezetek szervezési kapacitását. A Maros völgyében, ahol a gyárak távol voltak egymástól s ahol az állami szervek könnyen elszigetelték a gyárakat a vidék központjától, a gyársejtek szervezési formája nagyobb lehetőségeket biztosított a független működésre.

1925-ben a marosvölgyi pártszervezetek a pártvezetőség részéről és a Központi Vezetőségi aktivistákon keresztül értékes segítséget kaptak. Így segítséget kaptak a felejthetetlen elvtársaktól, Pavel Tcacenco elvtárstól, aki tagja volt a Központi Bizottságnak és Ioan Fonagytól, aki illegálisan sok időt töltött Marosvásárhelyen.

A Párt Marosvásárhelyen legális ujságot indított "Világ" címen, amelynek különleges szerepe volt az 1925-i sztrájk előkészítésében és véghezvitelében. A bukaresti szakszervezeti sajtó, a Viața Muncitdare /Munkás élet/ és a famunkások Szakszervezeti Szövetségének hivatalos lapja a kolozsvári "Lemnarul" /Famunkás/, amely magyar nyelven, valamint német nyelven is /Bukovina részére/ megjelent, igen élénk tevékenységet fejtett ki.

1924 nyarán mind a famunkások Szakszervezete Szövetségének vezetősége, mind pedig a marosvásárhelyi Szakszervezeti Megyei Bizottság, szervezési intézkedéseket fogantatosított, hogy növelje a szakszervezetek harcképességét.

32/ Dokumentumok a Romániai Kommunista Párt történetéből. 1953. II. kiadás 47. l.

33/ Dokumentumok a Romániai Kommunista Párt történetéből. 1953. II. kiadás, 47. l.

Az Egységes Szakszervezetek Tanácsa és a Szövetségek vezetősége "szervezési napot" jelölt ki vidéken 1925 január 1-15 között. /34/ A munkások bizalmának növekedését az Egyesült Szakszervezetek iránt a marosvölgyi szervezett faipari munkásoknak minden terror ellenére növekvő száma bizonyítja.

Az alábbi táblázat megmutatja a marosvölgyi szervezett munkások számbeli növekedését is. /35/

Év	Szakszervezetek száma	Tagok száma
1920	12	1248
1921	15	845
1922	16	1766
1923	17	2199

A tagok számának ideiglenes csökkenése 1921-ben elsősorban annak tulajdonítható, hogy egyes szociáldemokrata vezetők büns tevékenységet folytattak s ež a munkások egy részét eltávolította a szakszervezetektől. 1924-re és 1925-re nincsenek statisztikai adataink, de a marosvölgyi munkásmozgalom egyes idős tagjainak szóbeli nyilatkozataiból ítélve, a szakszervezeti tagok száma abban az időben megnőtt.

A fenti kimutatás számai csak azokat a munkásokat mutatják ki, akik legalább 48 hétig fizették a járulékot, nem foglalják magukba azonban a munkahelyüket változtatókat és a 18 éven aluli fiatal munkásokat, akiknek beszerzését a törvény megtiltotta, bár többen közülük tevékenykedtek a szakszervezetekben. Ha a marosvölgyi szervezett munkások számát megközelítőleg 2500-re tesszük - az összlétszám 5000 volt -, azt látjuk, hogy a munkások 50 %-a szervezett volt. A pölgári-földesuri Romániában ez a szám magas fokot jelentett. Csupán azért, mert tagjai voltak az Egységes Szakszervezeteknek, állandóan terrorizálták őket, mégis ez az 50 % szervezett munkás az öntudat és a Párt iránti ragaszkodás magas fokáról tett tanubizonytságot s képesnek bizonyult arra, hogy a szervezetlen munkásokat is bevonja a harcba.

Ezeknek a szakszervezeteknek hárcos jellege a bevételek és kiadásök mérlegéből is kitűnik. 1923-ban 257-412 lei bevételből 66.131 leit, vagyis a bevétel egynegyedét sztrájksegélyre használták fel, a többit kiszállási költségekre, különböző segélyalapokra, stb. /36/

Mivel a kolozsvári és brassói szociáldemokratáknak nem sikerült reális alapra építēniök, megpróbálták megbontani a faipari munkások egységét. A brassói Bartha Károly és a kolozsvári Flueraş megpróbálta, hogy új szakszervezetet és új Egyesületet szervezzen ezen a vidéken. Jellemző, hogy az erre vonatkozó cikk a Romániai Népszavában, a jobboldali szociál-

34/ Fémunkás 11.száma, 1924.

35/ Fémunkás 1924-i 2-3.számának kimutatása után készült.

36/ Fémunkás 2-3.száma, 1924.

demokraták szöcsövében jelent meg s azt a tulajdonosok lapja, a "Munkaadók Lapja" is leközölte. A famunkások Szövetsége és a faipari szakszervezetek ellen irányuló bontási kísérletek teljes csóddal jártak. /37/

1924 olyan időpontot jelentett a Máros völgyében, amikor a munkások visszaverték a gyárosok minden arra irányuló kísérletét, hogy vívmányaikat elvegyék tőlük. 1924-ben a munkások arra kényszerítették harcaikkal a Déda-beszterce-i gyárakat, hogy a szerződést tiszteletben tartsák. /38/

Ugyancsak 1924 januárjában a szászrégeni munkások sztrájkjukkal elérték, hogy két elbocsátott társukat visszavegyék a munkába. /39/ 1924 januárjában a faipari gyárosok attól tartottak, hogy a munkások sztrájkba lépnek, ezért meghátráltak - megújították a kollektív szerződést s felémelték a fizetésüket. /40/

Az események alakulása megerősítette a Párt véleményét arra vonatkozólag, hogy a tőkésék erősíteni fogják támadásukat.

A liberális kormány és az UGIR /Romániai Gyárosok Általános Egyesülete/ megindította az általános támadást a munkások ellen, hogy csökkentse fizetésüket s meghosszabbítsa a munkaidőt.

Az UGIR vezetősége 83/1924 számú titkos körirátában tagjai tudomására hozta a miniszter által közölteket. A körirát a többek között a következőket tartalmazta:

"... erre vonatkozólag a miniszter nyomatékosan felhívta a gyárosokat, hogy saját érdekükben csökkentsek a termelési költségeket a munkások fizetésének és a nyersanyag árának leszállításával... A pénzügyminiszter ur őszinte nyilatkozata után az igazgatóság és a tanács f.hó 21-23-án tartandó ülésén fognak dönteni arról, hogy milyen irányban kell a továbbiakban a gyáriparosok közös tevékenységét vezetni". Az ülést Nagyváradon tartották meg. A famunkások Egységes Szakszervezetének Szövetsége leleplezte a tőkésék terveit és a munkássághoz intézett felhívásában harcba szólította a munkásokat.

Ebből a felhívásból idézzük a következőket:

"A pénzügyminisztérium utasította a tulajdonosokat, hogy szállítsák le a fizetéseket. A tulajdonosok mindenben követték és követik ezután is ezt az utasítást. Minden igazgatósághoz megküldték az utasításokat, amelyeknek alapján január 21-től minden vonalon elrendelik a fizetések leszállítását. Tekintve,

37/ Famunkás 12.száma, 1924.

38/ Famunkás 1.száma, 1924.

39/ Munkás 20.száma, 1924.

40/ Famunkás 5.száma, 1924.

41/ Romániai Népszava 47.száma, 1924.

hogy a titkos utasítások a mi kezünkbe kerültek, van rá időnk, hogy hecsák tudomásul vegyük azokat, hanem minden intézkedést megtegyünk most, amikor az elsőrendű fogyasztási cikkek ára naponta emelkedik, hogy győzelmesen verjük vissza fizetésünk leszállítására irányuló szándékukat.

Mindnyájan készüljeteK fel a nyílt harcra!
TakarékoskodjateK, hogy a kiéheztetésre vonatkozó ördögi tervük ne sikerüljön.
SzervezkedjeteK, hogy mindannyian együtt legyeteK" /42/

Az UGIR titkos terve, amint az események bebizonyították, jeladás volt a faipari munkások ellen irányuló támadások megkezdésére.

A munkásság ellen indított támadás, amelyet a faipari társaságok aprólékosan készítettek elő, 1924 december 13-án kezdődött. A gyártulajdonosok 1195 munkást bocsátottak el azzal az ürüggyel, hogy vagonhiány van s hogy felemelték a szállítási díjakat. Hogy senkit se bocsáthassanak el, a munkások javasolták a 6 órás munkanap bevezetését. A tulajdonosok azonban visszautasították ezt a javaslatot. A tulajdonosok terve az volt, hogy kiéheztessek a munkásokat s hogy megtörjék ellenállási erejüket. Míg egyrésztől folyamatosan bocsátották el a munkásokat, másrésztől más vidékről új munkásokat vettek fel, akiket a munkanélküliség hozott a Maros völgyébe.

Időközben a rendőrség és a csendőrség szervei razziákat tartottak a munkások között s alkalmazni kezdték az öntudatos munkásoknak eredeti lakóhelyükre való "visszaküldését". /43/ Ez volt a tulajdonosok tervének első szakasza, amelynek az volt a célja, hogy előkészítse a talajt a munkásosztály összes vívmányai ellen indítandó általános támadásra.

Január 23-án az UGIR marosvásárhelyi fiókja felmondta a kollektív szerződést. A szakszervezeteknek küldött átiratban egyetlen szó sem volt a tulajdonosok további tervéről.

A gyárosok és a munkások közötti tárgyalások február 23-án kezdődtek meg. A tárgyalási bizottságba a munkások több elbocsátott munkást választottak be. Beválasztásuk a dolgozó munkások szolidaritását jelentette azokkal, akik munka nélkül voltak. Ez az eljárás már kezdettől fogva válasz volt a gyárosoknak, hogy ne reméljék, miszerint a nemdolgozók távolmaradnak a harctól s ha a sztrájk kitör, sztrájktrörökké válnak.

A tárgyalásokon a tulajdonosok a következő feltételeket szabták a kollektív szerződés megkötésére:

"1. A munkások napi 10 órát dolgoznak a jelenlegi fizetéssel, vagy elfogadják a fizetések 35 %-os leszállítását.

42/ Famunkás 12.száma, 1924.

43/ Famunkás u.o.

2. A szerződés december 31-én jár le /március 18-á helyett/ s addig semmilyen fizetésemelést sem hajtanak végre.

3. A tapolcai galautasi és kelemenpataki munkások fizetését óránkénti 25 banival csökkentik.

4. A cégek nem gondoskodnak a munkásoknak élelmiszerekkel való ellátásáról."/44/

A marosvásárhelyi vidéki szakszervezeti bizottság a marosvölgyi munkásokhoz intézett felhívásában leleplezte a tulajdonosok kezdetől követett célját, megmagyarázta a gyárosok által szabott feltételek lényegét és lángoló felhívásban szólította harcba a munkásságot a 8 órás munkanap megvédésére./45/

A munkásság képviselői, akiket a tárgyalások lebonyolításával bíztak meg, visszautasították a tőkésék feltételeit.

A marosvásárhelyi faipari munkások harci felhívást intéztek a marosvölgyi munkásokhoz. Ez a megrázó felhívás teljes mélységében feltárja azt a nyomórt, amelybe a kapitalizmus süllyesztette a proletariátust. Ugyanakkor ez a felhívás a munkásság forradalmi öntudatának bizonyítéka. Ugy hisszük, hogy érdemes idézni:

"Marosvölgyi munkások!"

"Nincs és nem is volt olyan szervezett munkás Marosvásárhelyen, aki elfogadta volna a 8 órás munkanap meghosszabbítását.

Beszéljünk a tulajdonos urak feltételeiről. Ha kitartunk a mostani munkaidő mellett, a gyárosok a fizetések 35 %-os létszállítását követelik. 10 leies órabéres fizetés helyett 6.50 leit, napi 80 leies fizetés helyett napi 62 leit, havi 2080 lei helyett havi 1352 leit akarnak fizetni a szakmunkásoknak. A nem szakképzett munkások fizetése még most is sokkal kevesebb, egyesek a fenti fizetés felét kapják s amint köztudomású, a faipari munkások többsége nem szakképzett. A tőkésék a mi fekete kenyereink, babunk, savanyu káposztánk és leve-sünk egyharmadát akarják elveőni. A lábbeliről, ruházatról, fehérnemőről nem is beszélünk, az ágynemőről már régen nincs szó. De feltesszük a kérdést, mit egyék a dolgozó férj, a gyerekek - akik meztelenül járnak - és a feleség 1350 vagy éppen 650 leiből?

Most egy éve, amikor utolsó kollektív szerződésünket megkötöttük, még lehetett szó nyomoruságos élelmezésről. De ma már kezünkben van az árat megállapító bizottság hivatalos jelentése, amely szerint megdrágult a hús, amely akkor is már drága volt, a tej, a krumpli, a dohány, a lábbeli.

A kenyér 175 %-kal drágult. Azért a kenyérért, amelyet most egy éve 10 leiért vettünk, ma 25 lei és 50 banit kellene fizessünk, - ha lenne miből, de nincsen, mert a mi fizetésünk

44/ Világ február 28.száma, 1925.

45/ Világ 1925.február 25.száma.

csak 5 %-kal emelkedett. Számítsa ki, aki akarja, hogy milyen fizetésemelést kell követelnünk, hogy csak a tavalyi kenyeret megvehessük? A tárgyalásokon nem a 35 %-os fizetés leszállításáról kellene beszélnünk, hanem a fizetésnek legkevesebb 60 %-os felemeléséről, mert most egy évi is fizetésünk kétharmada élelmezésre ment el, ma már kilenctizedrésze erre megy s mégis éhezünk.

Munkások! A kenyérért harcolunk! A legfontosabb, a legszükségesebb táplálékért. Ha ezt sem kapjuk meg, jobb ha elmegyünk mezei munkásnak, jobb ha leállnak a gyárak, minthogy dolgozunk s mégis éhenhaljunk. Mert éhenhalunk nemcsak a 35 %-os leszállítással, de a jelenlegi fizetéssel is, ha nem emelik azt fel.

A rabszolga tudta, hogy csak akkor ölik meg, ha munkaképtelenné válik. Tőlünk azt követelik, hogy munkaképességünk teljes birtokában, olyan szerződést írjunk alá, amely éhenhalásunkat biztosítja. Tőlünk azt követelik, hogy egy ilyen szerződés aláírásával saját magunk rosszabb sorsot válasszunk magunknak, mint amilyen sorsa volt a rabszolgáknak.

Elvtársak! Lehet, hogy jelenleg van olyan erő, amely elrabolhatja tőlünk jogainkat, lehet, hogy van olyan erő, amely kétségbe vonja létezésünket, de nincs olyan erő, amely arra tudna kényszeríteni bennünket, hogy mi magunk mondjunk le életlehetőségeinkről.

Mi nem mondunk le sem a 8 órás munkaidőről, sem a kenyerről. Hisszük és tudjuk, hogy velünk lesznek, hogy velünk együtt harcolnak az összes marosvölgyi faipari munkások.

Elvtársi üdvözlettel
A marosvásárhelyi faipari munkások.

1925 február 28."

A tőkésék magatartása azt az elhatározásukat fejezte ki, hogy a kollektív szerződést egyoldalú munkaszabállyal helyettesítsék, amely által a tulajdonosok kedvük szerint diktálhatják a munkafeltételeket és a fizetéseket. A munkaszabályzat nemcsak a munkások életszínvonalának leszállítását jelentené, hanem a tőkésék minden korlátozás nélküli teljes uralmát. Az a jellemzés, amelyet Marx a manchesteri tőkésekről adott, a marosvölgyi tőkésekre is ráillik. "Nem a Fizetésekről van szó... hanem az Uralomról, - ők végülis levették báránybőr bundájukat. Ők nyíltan követelik a tőke uralmát s a munka rabszolgátságát". /46/

Hogy a munkásságot megosszák, a tőkésék megpróbálták rákényszeríteni a munkásokat, hogy minden gyárban külön-külön írják alá az új feltételeket. Ebből a célból a megfélemlítéshez folyamodtak ázzal, hogy a munkásokkal a csendőrök jelenlétében tárgyaltak. Azonban kevés munkás ijedt meg. A marosvölgyi munkásság annyira összeforrott a régi harcokban, annyi harci

tapasztalato' szerzett, hogy megértette a tőkésék mesterkedését és elutasította a tárgyalásoknak gyáranként való lefolytatását.

A pillanat nem volt alkalmas a sztrájkra, ezért a szakszervezetek arra törekedtek, hogy tárgyalásokat folytassanak. A munkafelügyelő azonban, aki a multban arra törekedett, hogy a harcot a tárgyalások vonalára terelje, most a tárgyalások megszakítására törekedett. A gyárakban forrongott a munkás-ság, s kész volt sztrájkot hirdetni. A gyárosok a sztrájk megakadályozására és a munkásság megfélemlítése érdekében rendkívüli eljáráshoz, a kizáráshoz folyamodtak. Március 6-án az összes marosvölgyi faipari üzemek bezárták kapuikat a munkások előtt./47/ Így 5000 munkás, akiknek száma, ha családonként három főt számítunk 15.000 lelket jelentett, kénytelen volt éhezni. A kizárás, a kiéheztetés módszerére azonban nem tudta megfélemlíteni a marosvölgyi munkásokat. A gyárosok felhívására, hogy munkásokat vesznek fel a munkaszabályzat alapján, egyetlen munkás sem jelentkezett. A munkások sztrájkkal adták meg a választ a tulajdonosok támadására, a kizárássra, de szokványos sztrájkjal, a Munkafelügyelőség törvényes előírása szerint. Az összeütközést nem kell jelenteni, - írta a marosvásárhelyi kerületi szakszervezeti bizottság körirata. Nem mi mondtuk fel a szerződést... nem mi támadtuk a hivatalos 8 órás munkaidőt, nem mi próbáltuk csendőrökkel kényszeríteni az embereket a rossz szerződés aláírására./48/

A kerületi szakszervezeti bizottság köriratát a kizárás másnapján, március 7-én küldték meg a marosvölgyi szakszervezeteknek. A körirat a többi között a következőket mondja: "Távíratilag értesítettük a romániai munkásszervezeteket erről a kizárásról s erkölcsi és szellemi támogatást kértünk. Biztosak vagyunk abban, hogy az ország munkássága mellettünk áll a 8 órás munkaidő megvédésében". Nagyon fontos az a rész, amely megmutatja munkásmozgalmunk kapcsolatát az agrárproletariátussal és a szegényparaszsággal. Ez a Kommunista Pártnak a munkásosztály és a szegényparaszság közötti szövetség érdekében folytatott harcának eredménye. Ezzel kapcsolatban a körirat a következőket mondja: "A falvakban már tudják, hogy ezekben a gyárakban nem engedik meg a munkavállalást. S ha valahonnan, ahol nem tudtak a munkások kizárájáról, mégis munkások érkeznének, ezeket haladéktalanul világosítsátok fel és küldjétek vissza őket oda ahonnan jöttek"./49/

A gyárosok azt hitték, hogy a vidéki parasztokat mint sztrájk-törőket használhatják fel. A dolgozó parasztság azonban, bár szegény hegyi falvakban lakott és kevés földdel rendelkezett szolidaritást vállalt a munkásokkal, a gyárosok semmilyen ígéretétől sem hagyta magát megszedíteni. Hogy a parasztokat oda-csalják, nagyobb fizetést ígértek nekik, de eredmény nélkül. Tapolcai favágókat vittek be az erdőből, hogy fát rakassanak

47/ Viata Muncitoare /Munkásélet/ 1.száma, 1925.

48/ U.o.

49/ A körirat román fordítása a marosvásárhelyi rendőrségén található. Simó írta alá 1925 március 7-i keltezéssel.

velük a vagonokba. Amikor azonban megtudták, hogy miről van szó, megtagadták a vagonok berakását s visszatértek az erdőbe. A tulajdonosok kénytelenek voltak az irodai személyzettel biztosítani a vagonok berakását. A dédai parasztok, akik ideiglenesen a déda-besztercei gyárban dolgoztak, a sztrájkolók első felszólítására abbahagyták a munkát. Ugyanez történt a gyártelepeken, utépitkezéseknél, a szállításoknál dolgozó parasztmunkásokkal, akik abbahagyták a munkát és visszatértek falvaikba.

Amikor a gyárosok látták, hogy nem sikerül munkába állítaniok a vidéki parasztokat, távoli vidékről kezdtek munkásokat hozni. A kapitalista állam elhelyező hivatalai működésbe kezdtek. Ezek a hivatalok tulajdonképpen azzal foglalkoztak, hogy sztrájktróóket toboroztak. Az elhelyező hivatalok nem mondták meg a munkásoknak, hogy ott, ahová küldik őket, sztrájkolnak a munkások. Így küldték 300 munkást a Maros völgyébe Besztercéről, többszáz munkást Galacból, Prahovából és Máramarosból. A gyárosok mindent elkövettek, hogy a toborzott munkásokat elkülönítsék a sztrájkolóktól. A megérkezésnél az állomáson tartották őket s csak éjjel vitték be a gyárakba, ahol közös hálótermekbe zárták és csendőrökkel őriztették őket.

A sztrájkolók nagy hősiességgel és tálalékonysággal hiúsították meg a sztrájktróóési kísérleteket. A sztrájk vezetősége az első pillanattól kezdve nagy súlyt fektetett a más vidékről hozott munkások felvilágosítására, úgyhogy ezek csak félrevezetés folytán váltak sztrájktróókké, nem tudatosan. Bármennyire is vigyáztak a gyárosok az összetoborzott munkásokra, a sztrájkolók odaérkezésüknek pillanatától kezdve felvették velük a kapcsolatot. Éjjel egyes sztrájkolók belopakodtak az ujonnan érkezettek hálósobájába, hogy megmagyarázzák nekik a helyzetet s hogy rávegyék őket a munka abbahagyására. Különösen a sztrájkolók feleségei győzték le a munkások felvilágosítása elé tornyosuló akadályokat. Az első hat héten a sztrájkolók elérték, hogy rávegyék az ujonnan érkezetteket a visszatérésre. Akinek nem volt pénze, annak a sztrájkolók adtak utiköltségre valót. Hat hét alatt a gyárosoknak csak egy-két napra sikerült dolgoztatni a gyárakat. Volt rá eset, hogy az alig megindult munkát, néhány óra múlva abba kellett hagyni, mert az új munkások, miután megtudták, hogy miről van szó, elhagyták a gyárat.

A kapitalisták szolgálatában álló hatóságok a munkások legelembb állampolgári jogait sem tartották tiszteletben. Erőszakkal akadályozták meg a munkások eltávozását, akik kénytelenek voltak éjjel megszökni. Az állomásokon és vonatokon valóságos razziákat tartottak a "szökevények" összeszedésére... Toplicán elfogták a secu Ofa gyárból megszökött munkások egy részét és csendőri fedezettel kísérték vissza őket.

A Maros völgye ostromállapot képét mutatta. A munkástelepeket, a gyárakat, utakat a csendőrség és a katonaság őrizte. A munkásoknak megtiltották, hogy lakásaikat elhagyják. Egymás után tartották a házkutatásokat és letartóztatásokat fogantositottak. Egyes helységeket teljesen elzártak a külvilágtól. A Secu völgyi munkások elszigetelése céljából például beszünt-

tették a Társaság tulajdonában lévő keskenyvágányú vasut működését.

Ezeknek az intézkedéseknek ellenére sem sikerült elzárniok a marosvölgyi munkásokat az ország munkásságától.

A munkások összetartása csodálatos volt. A Kommunista Párt felhívására az ország minden részében a famunkások szakszervezetei és más szakmák szakszervezetei, a kerületi bizottságok és a szakszervezeti Szövetségek pénzségélyt küldtek a sztrájkolóknak és biztosították őket proletár szolidaritásukról s a győzelemig menő harc folytatására buzdították a sztrájkolókat.

A Világ című ujság írja, hogy Bukarestből, Aradról, Szatmárról, Brailából, Nagyváradról, Brassóból, Temesvárról, Meggyesről, Lugosról, Lippáról, Szebenből, Resicáról, Talmaciból, Karánsebesről, Lupényből stb. küldtek együttérzési felhívásokat. /50/ Az ujság több távirat szövegét közölte, amelyek a sztrájkolóknak iránti forró szeretetet és forradalmi összetartást fejeztek ki.

Íme néhány részlet a különböző táviratokból:

Galacból ezt írták: "A ti harcotok hire ide is elérkezett. Együttérzünk veletek, egységfrontban vagyunk veletek. Segítségét küldünk".

Karánsebesről írták: "Testvéri szeretettel üdvözljük 8 órai munkaidőért harcoló harcostársainkat. Együttérzésünket tettekkel bizonyítjuk be".

Meggyesről ezt írták: "A meggyesi faipari munkások csoportja mellettetek volt, van és marad a győzelemig. Az anyagi segítség utban van".

Lupényből azt írták: "A marosvölgyi elvtársak értünk és helyettünk harcolnak. Proletár együttérzéssel küldjük szerény segélyünket, amelyet továbbra is küldünk egészen a győzelemig".

A munkások harcának támogatása céljából nemcsak a hazai munkások erőforrásait mozgósították, hanem a külföldiekét is.

A Famunkás írja, hogy a faipari munkások Egyesülete kéréssel fordult a külföldi munkásszervezetekhez is, amelyek jelentős segélyt küldtek. /51/

A sztrájk népi jellege nemcsak a munkásság és a parasztság összetartásában nyilvánult meg, hanem egyes kiskereskedők segélyében is, akik a sztrájk idején hitellel segítették a munkásokat. Egyes helyeken a kiskereskedők a szakszervezeti utalványok alapján hitelbe szolgálták ki a munkásokat. /52/

50/ Világ 1925.március 14-i és április 8-i száma.

51/ Famunkás 5-6.száma, 1925.

52/ A Világ ujság közöl ilyen adatokat, de a sztrájkra vonatkozó adatokat egyes sztrájkban résztvevők szolgáltatták.

A marosvölgyi munkások sztrájkját a szokásos eszközökkel nem tudták megtörni. Ezért a burzsoázia fokozta a terrort. Valamennyi helységben munkásletartóztatásokat foganatosítottak s a letartóztatottakat gyalog 60-80 km távolságra csendőrörs-ről-csendőrörsre hurcolták. Egy másik, addig még nem használt módszer az volt, hogy erőszakkal tömegesen lakoltatták ki a munkásokat gyári lakásaikból s kiűzték őket a helységből. A munkásokat felszólították, hogy hagyják el lakásaikat, de ők ellenálltak. Ekkor csendőröket hoztak a helyszínre azzal a parancssal, hogy családotól és minden butorukkal együtt lakoltassák ki a munkásokat. Több helyen véres összeütközésre került sor. Secuban az asszonyok fejszékkel védték házaikat. Itt Cotta főszolgabíró parancsot adott, hogy lőjjenek a munkásokra, a katonák azonban nem teljesítették a parancsot. A görgényi munkások erőszakkal szabadították ki egy csoport letartóztatott munkást. A kilakoltatottakat marhavagonokba zsúfolták s szétszórták őket az ország különböző részeibe. Az egyik szalárdi gyárigazgató egy bizonyos Török nevezetű, a leplombázott vagonokra ezt írta fel: "Veszett kutyák". Görgényben és Szászrégenben a munkásokat mindenükkel együtt a nyílt mezőre rakták ki, másik részüket Razboeni-ig vitték s ott szélnek engedték őket. Sok családot szállítottak Szatmár környékére.

Azokat a munkásokat, akiket nem lakoltattak ki erőszakkal, arra kényszerítették, hogy megkezdjék a munkát a gyárakban s hogy napi 10 órát dolgozzanak. Akik a parancsnak nem engedelmeskedtek, letartóztatották és elszállították a helységből. Néhány részletet közlünk a Világ című ujságból, amelyek rávilágítanak a munkássággal szemben alkalmazott terrorra.

"Szászrégen, április 14-én a munkások a megszokott időben jelentkeztek munkára, de a 8 órai munkaidő után abbahagyták azt... A munka abbahagyása után azonnal megkezdtek kilakoltatásukat, amelynek következtében 18 család á szabad ég alatt van. Egész Szászrégenben megállott a munka.

Secu. Mivel a munkások nem akartak 10 órát dolgozni, a csendőrség három munkást letartóztatott, akiket Bilborba szállítottak. Különben Secuban sem folyik a munka.

Galautas. Azokat a munkásokat, akik dolgoznak, úgy tartják, mintha internálva lennének. A telepről senki sem mehet ki, oda sem mehet be senki.

Görgény... A hatóságok minden erőfeszítése ellenére nem érték el, hogy a munkások közül valaki is munkába állt volna. Egész Görgényben nem dolgoznak.

Marosvásárhely. 12 család még mindig a szabad ég alatt van... A munkások határozottan állják a harcot. Az összes körfűrészek állanak, egyetlen sztrájkterő sincs"/54/

53/ Világ 1925. április 25.száma

54/ Világ 1925. április 18.száma

A marosvölgyi hős harcosok sztrájkját a legkegyetlenebb terror sem tudta megtörni, amely nemcsak a munkást sújtotta, hanem családját is.

Egy másik módszer, amelyet a tőkésék a marosvölgyi munkások harca ellen felhasználtak, az volt, hogy szociáldemokratákat alkalmaztak sztrájktörökként. Bukovinából, Grigorovici, Gaidoş és Roznoveanu szociáldemokrata vezeték székhelyéről sok nem eléggé öntudatos munkást toboroztak, akiknek segítségével a gyárosoknak sikerült megindítani a gyárakat.

A marosvölgyi munkások harcának első pillanatától kezdve a jobboldali szociáldemokraták árulóknak bizonyultak. A három heti idő alatt, amíg a sztrájk tartott, a "Romániai Népszava" csak két cikket közölt a marosvölgyi munkásokról. Az első március 15-én, amikor látványosan kedvező álláspontot foglalt el a munkássággal szemben. A másodikat május 1-én közölte, hogy azt az illúziót keltse a munkásokban, hogy nem a harc oldja meg a marosvölgyi munkásság problémáit, hanem Flueraş közbenjárása Tatarescu belügyminiszternél, amennyiben Flueraş kérte, hogy szociáldemokratákból álló vegyes bizottságot küldjenek ki a Maros völgyébe a helyzet tanulmányozására. Tatarescu belügyminiszter határozottan megígérte, hogy távirati úton intézkedik a marosvölgyi helyzetet a legrövidebb időn belül tanulmányozni fogják"./55/

Ugyanakkor a szociáldemokrata hivatalos szócső a nyílt feljelentéshez folyamodott, és azt írta a "Világ" című újságról, hogy: "A Marosvásárhelyen megjelenő Világ című újság látszatra polgári külsőt öltött, de Moszkvát szolgálja". Ennek a feljelentésnek az volt a célja, hogy felhívja a rendőrség figyelmét az újságra, hátha betiltják.

A marosvölgyi munkások sztrájkját a polgárság és a jobboldali szociáldemokraták árulása véres terrortól elfojtotta és megtörte a szakszervezeti mozgalom egységét. Ők tették lehetővé a bukovinai kevésbé öntudatos szervezetlen munkások tömeges behozatalát s velük megtörték a sztrájkot s működésbe helyezték a gyárakat.

Az 1923-i szakszervezeti Kongresszus után, a faipari munkások Egyesülete egészben megmaradt, és az Egységes Szakszervezetekhez tartozott. A bukovinai Gaidoş és Roznoveanu szociáldemokrata vezetők bomlasztó tevékenysége következtében, 1924-ben a bukovinai fa- és erdőipari munkások szakszervezetei elszakadtak az Egyesülettől s ezzel az Egyesületet magát is bomlásra kényszerítették. Míg az ország egész munkássága, de különösen a faipari munkásság támogatta a sztrájkot, a bukovinai munkások a szociáldemokrata vezetők tevékenységének következtében elszigetelődtek ettől a harctól. Csak így sikerült aztán tömegesen sztrájktöröket gyűjteni Bukovinából.

A sztrájk 1925 június elején ért véget. A "Famunkás" című újság június 15-i számában elemezte és levonta a sztrájk tanul-

ságait: "A 8 órás munkanap megvédéséért vívott harc" című cikkében és a következőket írta:

"Annak ellenére, hogy a sztrájk kemény diónak bizonyult a kizsákmányolásra éhes tőkésék számára s hogy a fősolgabírák találékonysága csődöt mondott, a marosvölgyi munkások ellen indított támadást nem lehetett kivédeni. De e tény oka nem a kizárt munkások gyengeségében, sem a romániai szervezett munkások közönyében keresendő, hiszen kevés kivétellel a legnagyobb áldozatokat hozták a marosvölgyi munkások támogatásáért. Nem hozható fel az sem, hogy nem volt meg a külföldi kapcsolat, hiszen az Egyesület felhívására jelentős anyagi segítség érkezett külföldről. A valódi ok a bukovinai erdőipari munkások /Gaidoş és Roznoveanu hazájáról van szó/ tömegében keresendő, akiknek segítségével a gyárosok megindíthatták a gyárat, anélkül, hogy a gyárak nagyrésztében akadt volna kizárt munkás aki hajlandó lett volna a munka folytatására.

A gyárosoknak sikerült más vidékről munkásokat toborozniok a munka megindításához anélkül, hogy a marosvölgyi jól szervezett mozgalmat léverték volna, mert az nemcsak a hazai munkásság együtttérzését és támogatását élvezte, hanem a külföldi munkásságét is.

A kilenc hétig tartó harc alatt minden harci lehetőséget megpróbáltunk. A bíróságok által készített vádirat jegyzőkönyvében buzdító levelekről, kiáltványokról, sajtónyilatkozatokról, illegális gyűlésekről olvashattunk.

Most, amikor a marosvölgyi harc fegyverszünetéhez érkeztünk, elismeréssel adózunk a mi hazai és külföldi munkástestvéreinknek, akik minden nehézség ellenére jelentékeny segítséget nyújtottak a marosvölgyi harcosoknak.

A "Népszava" című ujság nemcsak hogy megtiltotta híveinek, hogy bármilyen segítséget adjanak a sztrájkolóknak, hanem megbízottját olyan megbizatással /56/ küldte le a Maros völgyébe, mint Bukovinába.

A marosvölgyi munkások 9 hetes harcukkal bebizonyították, hogy nem öntudatuk hiánya miatt van ma a Maros völgyében 10 órás munkanap. Annak ellenére, hogy kénytelenek olyan sokat dolgozni, velünk együtt meg vannak győződve arról, hogy 9 hetes harcuk elvetett magja még egyszer kikel s az, ami ma bizonytalan, holnap biztos győzelem lesz.

A marosvölgyi munkások nemcsak a romániai munkásmozgalom legszébb harcát vívták meg, hanem fegyelmezetttségükkel csodákat műveltek, sok tapasztalatot szereztek és tanultak s példát adtak minden munkásnak. Megmutatták hogyan kell harcolni 9 hétig s ha ma lábhoz tett fegyverrel állunk is, ez csak fegyverszü-

---

56/ Hogy sztrájkőröket toborozzon.

net, amely után a tapasztalat felhasználása következik"/57/

x x x

Az 1923-1929 közötti évek marosvölgyi sztrájkmozgalmi hazánk munkásmozgalmának történetében tiszteletreméltó helyet foglalnak el.

Ezeknek a szakadatlan harcoknak folyamán, 1919-től kezdve, a marosvölgyi munkásság olyan magas öntudatra tett szert, amely öntudatot főleg saját tapasztalatból lehet szerezni az osztályharc tüzeiben. A sztrájkok nagy erkölcsi befolyása, amelyről Lenin beszél "A sztrájkokról" című irásában, teljés mértékben éreztette hatását a marosvölgyi munkásságnál is. A legnagyobb és a legfontosabb romániai sztrájkok egyike, a Marosvölgyében, az 1925-i évi tavaszi sztrájk volt. Az ezévi munkás megmozdulás az egész hazai proletariátust maga köré gyűjtötte, sőt, a külföldi proletariátust is. Ez ellen a sztrájk ellen a burzsoázia összes erőit mozgósította, felhasználta a legszélsőségesebb terror eszközöket is, amelyek addig ismeretlenek voltak.

Az 1925. évi sztrájk "elszántsági foka", a munkásság álhatalossága és forradalmi ereje legyőzte az éhséget és a tőkés állam terrorhullámain. A burzsoáziának mégis sikerült elfojtania ezt a sztrájkot, mert terrorhoz és a jobboldali szociáldemokraták árulásához folyamodott. A szociáldemokraták szegyetlenül szállították a sztrájkterőket.

A marosvölgyi munkások sztrájkja megmutatta hazánk munkásmozgalmának magas felkészültségi fokát, szervezési és vezetési színvonalát. A sztrájk rögtön a Párt illegalitásba vonulása után zajlott le, amikor a burzsoázia azt hitte, hogy a Pártot kikapcsolta a harcból. A sztrájkoló munkások egy pillanatig sem hitték, hogy magukra hagyták őket. A marosvölgyi munkások harcuk egész ideje alatt érezték, hogy van olyan erő, amely vezetni tudja őket, hogy van proletár összefartás s hogy az önbizalomnak és erőnek erős forrásai vannak. E magas színvonalon folyó harc a Kommunista Párt létezését, éreztette, amely illegalitásból vezette a munkások harcát. A marosvölgyi munkásság harca folyamán a burzsoázia meggyőződhetett arról, hogy a proletariátust nem lehet elválasztani igazi vezetőjétől s hogy a Romániai Kommunista Párt létezik s vezeti a munkások harcát.

Az 1925. sztrájknak külön jelentősége van, mivel az első nagy sztrájk a Párt illegalitásba vonulása után, amelyen a Párt illegális keretek között készített elő és vezetett. E harc kezdeményezésével és levezetésével a Párt az egész világ előtt bebizonyította, hogy a burzsoáziának semmilyen vad próbálkozása sem tudja harcon kívül helyezni. Ezzel a sztrájkjal a Párt megmutatta, hogy él s hogy minden akadályt el tud hárítani az utjából, s az elnyomott és kizsákmányolt tömegek harcának élére tud állni.

A marosvölgyi sztrájk bebizonyította a Párt erejét és életképeségét, a dolgozó tömegekkel való kapcsolatát, amelyet sem az illegalitás, sem a tömeges letartóztatások, amelyeket 1924 végén fogatosítottak, nem tudtak szétrombolni. Az olyan vidéken lejárszó sztrájk, amilyen a marosvölgyi sztrájk volt, ahol többféle nemzetiség élt azért is fontos, mert megvalósította a különböző nemzetiségi proletariátus harcok forradalmi egységét.

A marosvölgyi dolgozó tömegek harcai a Romániai Kommunista Párt illegalitásának idején saját forradalmi erejükben s törekvéseik győzelmében való hitüket vették be a munkások öntudatába s minden reményüket a Párt bölcs vezetésére alapozták.

V i t á k , i s m e r t e t é s e k .

Az árutermelés a feudalizmusban.

/Elméleti konferencia a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében./

/Isztoricseszkije Zapiszki, 1954. 46.sz./

1953. október 8, 9 és 13-án a Szovjetunió története feudalizmuskori osztálya elméleti konferenciát rendezett a feudalizmus-korbéli árutermelésről a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében.

A konferéncia széleskörű érdeklődést váltott ki a tudományos körökben. A konferencián mintegy 200-an vettek részt, többek között a Szovjetunió Tudományos Akadémiája különböző intézetei, valamint a moszkvai állami egyetem és a pedagógiai főiskolák részéről.

A konferencia iránt megnyilvánuló nagy érdeklődést a téma aktualitása váltotta ki. A feudális kori árutermelés problémájának a marxizmus-leninizmus segítségével való megoldása nagy jelentőségű a burzsoá történelemhamisítók leleplezése szempontjából, mivel ezek a kapitalizmus öröktől fogva való meglétét éppen az árutermeléssel való azonosítása útján akarják bebizonyítani. E probléma megoldása ezenkívül a feudális termelési mód gazdasági fejlődéstartvényeinek tanulmányozása szempontjából is rendkívül fontos.

A konferencián három beszámolót tartottak és vitattak meg.

Az első volt L.V. Danyilova és V.T. Pasuto referátuma "Az árutermelés Oroszországban a 17.századig" címmel. /a referátum részletesen kidolgozott fő tettelei megtalálhatók a szerzőknek a Voprošzi Isztorii, 1954. 1.számában megjelent cikkében. 117-136.1./

Az előadók megállapították, hogy az antimarxista Pokrovszkij-iskola" tulbecsülte az árutermelés szerepét Oroszországban a feudalizmus időszakában. A Pokrovszkij-iskola szétzúzása után viszont egy másik véglet mutatkozik, mégpedig az, hogy igen kevés figyelmet fordítanak az árutermelés kutatására /különösen a 17.század előtt/. Jellemző, hogy a Szovjetunió történetének periodizációs vitájában sem kapta meg az őt megillető helyet az árutermelés kérdése.

Az előadók a marxizmus-leninizmus klasszikusainak megállapításaira támaszkodva az árutermelésnek következő törvényszerűségeit foglalták egybe: 1/ az árutermelés függ az uralkodó feudális termelési viszonyoktól és elsősorban a feudális földtulajdontól; 2/ az árutermelés alá van rendelve a feudalizmus fő gazdasági céljának - a fogyasztási javak termelésének; 3/ az árutermelés kapcsolatos a feudális járadék formáinak fejlődésével, stb. E törvényszerűségek vizsgálatán kívül konkrétan be kell mutatni az árutermelés alapját alkotó társadalmi munkamegosztás fejlődését is, valamint az olyan árugazdálkodási kategóriáknak a fejlődését, mint a piac /és a közvetlen termelőknek a piac fejlődésével kapcsolatos vagyoni rétegződés/, a pénz, a kereskedő és uzsoratóke. Ezeknek a kategóriáknak a fejlődése a késői feudalizmus korában előkészítette a kapitalizmus létrejöttének bizonyos feltételeit.

Az előadók ezeket a kérdéseket vették alapul az oroszországi árutermelés fejlődésének konkrét elemzésénél a feudalizmus keletkezésének idejétől kezdve egészen a 17. századig.

A prefeudális időszakban /6-8. század/ végbemenő árutermelés tanulmányozásánál a főkérdés - mint erre a referátum rámutatott - annak meghatározása, hogy milyen szerepet játszott a csere és a kialakuló árutermelés a földközösség rovására kialakult szabad földmagántulajdon, majd a feudális földtulajdon megerősítésében. Az i. u. első évezred derekán a szlávoknál a kézműipar kezd elválni a földműveléstől, és ez a fontos változás a társadalmi munkamegosztásban azt eredményezte, hogy megjelent a közvetlenül csere céljait szolgáló termelés. Megjelent a pénz. Kialakultak a gorogyiscsék - a régi orosz városok elődei. Mindez azt eredményezte, hogy a földközösségek termékei áruvá váltak, ami következésképpen a földközösségek felbomlását hozta magával.

A csere és a kialakuló árutermelés hozzájárult ahhoz, hogy a föld a feudális uraknak - a törzsi és nemzetiiségi előkelők egyes képviselőinek - kezében koncentrálódott. A parasztok közösségi földtulajdonának kisajátítására ezek az előkelők a pénzt és az uzsorát használták fel. Ilyen módon a társadalmi munkamegosztás fejlődése és a magántulajdon révén előállt árutermelés fontos szerepet játszott a feudális tulajdon keletkezésében.

A feudális termelési mód megszilárdulásával /9. század/ az árutermelés a társadalmi munkamegosztás fejlődésének következtében továbbfejlődött, s ez elsősorban a városok gyarapodásában jutott kifejezésre. A városok száma a krónikák adatai szerint a 9-10. századi 26-ról a 11. században 88-ra nőtt. Az állam kezdett pénzt veretni, ami sokkal korábban történt meg, mint Nyugat-Európában. A feudális osztály a kialakuló kereskedő tőke szolgálatát az összegyűjtött terményadónak és gazdasága termékeinek piacravitelére használta fel. A törvények közé a kereskedelem, a hitel és az uzsora szabályozásáról szóló cikkeket iktatták be. A régi Oroszországot Nagy Károly birodalmától éppen a társadalmi munkamegosztás, az árutermelés és áruforgalom fejlődésének magasabb foka különböztette meg. Ez

a magyarázata annak, hogy Oroszország egyre fokozódó haladó befolyást gyakorolt az uralma alatt álló népekre.

A feudális széttagoltság kifejlődése /amely a 11. századtól a 15. század végéig tartott/ nem akasztotta meg az árutermelés fejlődését. A 13. század derekára a városok száma a 11. századhoz viszonyítva majdnem a háromszorosára, a kézműipari specializálódás pedig legalábbis 60 szakmára nőtt, és emellett számos ipárágban az orosz mestereknek nem volt párjuk Nyugat-Európában. A városi kézműiparosok új technikai vívmányok alkalmazásával rátértek a tömegesebb termelésre. Kifejlődött a falusi kézműipar is.

A feudális tulajdon fejlődése azt eredményezte, hogy áttértek a ledolgozási járadékról a termékjáradéokra. Ez a mezőgazdasági termékek árutömegének megnövekedéséhez vezetett. Ebben az időben aránylag kisebb helyi piacok alakultak ki az egyes területeken, tartományokban és fejedelemségekben. A kereskedelem fejlődése következtében a kereskedők is specializálódnak, aszerint, hogy milyen áruval és az ország mely részével vagy melyik külföldi országgal kereskednek. Ugyanebben az időben megerősödtek a határvidéki városok kapcsolatai a nem-orosz népekkel.

Mindez a vagyoni differenciálódás fokozódásához vezetett a városokban. A kereskedő-iparos felső réteg szembekerült a városi szegénységgel. Megjelentek a kereskedői és iparos egyesülések. A pusztító belharcolások következtében a korporációk élén álló városi felső réteg arra törekedett, hogy egy nagyhatalmu fejedelemsem uralma alá kerüljön. A városok és a nemesség elősegítette a jelentős területek nagyfejedelemségekbe való tömörülését. Az állam, kihasználva a feudális osztály érdekében az árutermelet és áruforgalmat, elősegítette fejlődésüket /a városok erődítményekkel való ellátása, kézműiparosok letelepítése, külkereskedelmi szerződések kötése/, Ugyanakkor megerősödött a kincstár részéről történő elnyomás.

A mongol betörés, amely elpusztította az országot, ideiglenesen megakasztotta az árutermelés fejlődését. A mongol pusztítás; a városok lerombolása, az iparosok elhurcolása, a termelőeszközök rablása, stb. az ország gazdasági elmaradottságának okaivá váltak. Csak az orosz parasztok és kézműiparosok nősi erőfeszítései következtében tudott az ország a pusztulásból magához térni. A 14. század második felére már azt tapasztalhatjuk, hogy ismét fellendül Oroszország gazdasági élete. A mezőgazdasági munkaeszközök tökéletesítése és ennek következtében a háromnyomásos gazdálkodás meggyökeresedése a mezőgazdasági termelés emelkedéséhez vezetett. Megfigyelhetjük, hogy a feldolgozó ipar hogyan válik el az őstermeléstől. A városokban megjelenik a puskaportertermelés, a fegyvergyártás, a rézöntés és a pénzverés, majd később a papirgyártás és a könyvnyomtatás. De a feudális urak továbbra is kizsákmányolják a várost és ez akadályozza a termelőerők fejlődését.

Falun a feudális urak nemcsak a terméktöbbletet sajátítják ki, hanem a szükséges termék egy részét is. Ez akadályozta a pa-

rasztságnak a piacba való bekapcsolódását. A feudális urak jelentős szerepet játszottak a mezőgazdasági termékekkel való kereskedelemben, de a többletterméknek az a része, amelyet ők maguk, vagy kereskedők útján piacra vittek, legnagyobb részét kivitelre került.

A parasztgazdaságoknak a piaccal való erősödő kapcsolata abban jutott kifejezésre, hogy a 15. század végére elterjed a pénzjáradék. Ugyanebben az időben tapasztalhatjuk, hogy a helyi piacok hálózata területi piaccá tömörül. De a gazdasági élet fogyasztói jellegénél fogva a piac még szűk és területileg korlátozott volt. A kis piaci forgalom nem vezetett oda, hogy a termelő elvált volna a kereskedőtől. Így tehát a kereskedői tőkének kevés kapcsolata volt a belső piaccal. A területek-közötti piaci kapcsolatok a természeti-földrajzi különbségeken nyugodtak. A feudális viszonyok uralma következtében a vagyoni rétegződés nem teremtette meg a feltételeket új osztályok kialakulásához. A bér munka feudális formában való felhasználása rendkívül korlátozott volt. X

A központosított orosz állam kialakulásának és megerősödésének időszakában /15. század vége - 17. század eleje/ megjelennek a területi munkamegosztás csirái, aminek az az oka, hogy az ipar és a nyersanyagtermelés a nyersanyagbázistól függ.

A 15. század végétől az árutermelés fejlődésében a társadalmi munkamegosztás elmélyülése következtében új szakasz indul meg. Az áru- és pénzviszonyok mindinkább behatolnak a falvakba, úgyhogy egész kereskedő-iparos falvak keletkeznek.

A feudális gazdaság piaci kapcsolatainak megerősödése a robot növekedésére vezetett. De a robot kapcsolata a piaccal nem változtatott a feudális gazdaság fogyasztói jellegén.

Ebben az időszakban a városok további fejlődését tapasztalhatjuk. A tatárjárás előtti időszakhoz viszonyítva a városi termelés specializálódása jelentősen továbbfejlődött, az iparágak száma több mint 200-ra nőtt. A bér munka alkalmazása továbbra is szórványos maradt; főleg az építésben, a kereskedelemben és a szállításban észlelhető, és továbbra is a feudális kizsákmányolás jellegét viseli magán.

A kereskedelem területén megfigyelhető a piaci forgalom növekedése, a falusi hetivásárok és nagy vásárok létrejötte. A 16. század második felében a kisárutermelés gyarapodásával kapcsolatban csökken az áringadozás. A nagy kereskedelmi tőke most is, akárcsak azelőtt, főleg a külkereskedelemben tevékenykedik, ahol erősebben nyilvánul meg az értéktörvény megsértése.

A központosított állam támogatta a piac fejlődését /a vámrendszer egyöntetűségére irányuló tendencia, a 16. század végén pénzvörési, stb. monopoliумok bevezetése, harc a tengerre való kijutásért/, de ez főképpen pénzügyi elgondolásokból történik.

Az árutermelés fejlődése vagyoni rétegződéshez vezetett a városokban, ami viszont magával hozta az osztályharc kiéleződését

a 17. század elején. Ugyanakkor a robotgazdálkodás fejlődése fokozta a parasztság földtől való megfosztását és jobbágy-sorba hajtását, amire a parasztság a Bolotnyikov-felkeléssel válaszolt.

A korai és fejlett feudális gazdaságokban fennálló áruter-melés tanulmányozása alapján az előadók arra az általános kö-vetkeztetésre jutottak, hogy az áru-gazdálkodás megvolt a kézi-iparral összekötött természetes keretek között folyó földművelés-korszakában is, amikor ez volt a feudális termelési mód alapja. Ez utóbbi körülmény határozta meg az árutermelés kiszolgáló szerepét, helyét pedig a társadalmi munkamegosztás színvonala és a társadalom feudális rendszere határozta meg. Az árutermelést ebben az időszakban fogyasztási célokból üzték. Az áru-termelés fejlődésének eredményeképpen végbement vagyoni diffe-renciálódás készítette elő a 17. század előtt a kapitalista társadalom fő osztályösszeteveinek létrejöttéhez szükséges bi-zonyos feltételeket. A 17. század elején pedig már megtalál-hatjuk a forgalom terén a burzsoá kapcsolatok megjelenésének első ismérveit.

A referátum élénk vitát váltott ki. A vita során azon problé-mák egyes oldalait, amelyeket a referátum nem világított meg eléggé, részletesebben fejtették ki.

A.G. Manykov felszólalásában az árutermelésnek a feudális korában játszott kiszolgáló szerepével foglalkozott. Az áru-termelés tette lehetővé, hogy a feudális ur a gazdaságában nem termelt cikkek beszerezhesse, és a kiszolgálásnak ez a formája egyre terebélyesedett a piac fejlődésével. A feudális urak osztálya nem nézte tétlenül az árutermelés fejlődését, hanem felhasználta a gazdasági életben mutatkozó új jelenségeket, hogy növelje jövedelmét. Ez abban jutott kifejezésre, hogy birtokain hetipiacokat, vásárokat rendezett és révszolgálatot szervezett a folyókon. A leglényegesebb körülmény az volt, hogy az árutermelést felhasználták a feudális alap megerősítésére. A parasztgazdaság kapcsolatainak erősödése a piaccal a feudális kizsákmányolás fokozódására vezetett. A paraszt kénytelen volt szükséges termékeinek egy részét eladni, hogy ki tudja fizetni a pénzbeli szolgáltatást, és így az új termés előtt kénytelen volt maga is gabonát vásárolni. Pénzért viszont a földesurhoz kellett fordulnia, ami mégjobban fokozta a feudális függőséget. A feudális ur így az üzorszerepét is betöltötte. Nem véletlen ezért, hogy a 16. században elterjedtek az adóssággal kapcsolatos függő viszony formái, /a szerebrennyikség és a kabala/. Ez azzal kapcsolatos, hogy a feudális ur felhasználta a piac fejlődése következtében adódó eszközöket a parasztok jobbágy-sorba hajtására.

Érdekes volt A.G. Manykov felszólalásában az a rész, amely a kereskedő tőkének a feudális időszakában játszott szerepével foglalkozott. A 16. században a kereskedő tőke behatolt a sólepiparba /Sztroganovok, stb./ és a jobbágyi munka feudális formáit használta fel. A pénzt földbe igyekszének befektetni és a földvásárlás módjai hasonlóak a kolostorok gyakorlatához.

Itt megfigyelhetjük, hogy milyen kapcsolata volt a nagykereskedőknek a földműveléssel és a feudális urakkal, amelyet elősegített az a körülmény is, hogy ezek a bojáróktól és a kolostoróktól kaptak hitelt. Az ország feudális rendszere tehát rányomta bélyegét a kereskedő tőke tevékenységére.

P.F. Bakanov felvetette azt a kérdést, hogy az árutermelés miért csak a feudalizmusban teremt bizonyos feltételeket a tőkés termeléshez. Véleménye szerint ennek az az oka, hogy megjelenik a piac, mint az árugazdálkodás egyik kategóriája. Ezért azt javasolta, hogy különbséget kell tenni az "árugazdálkodás" és az "árutermelés" fogalmái között. Így például Morozov bojár feudális gazdasága a 16. században, ha árutípusú ipari termeléssel is foglalkozik, mégis csak természetes gazdaság. Bár vitt készárut a piacra, nem szerzett be nyersanyagot a piacon és jobbágy munkát használt. Az árugazdaság viszont nemcsak termelt a piac számára, hanem be is szerzett a piacon.

V.V. Sztoklickaja-Tyereskovics megállapította, hogy a legutóbbi időkig helytelen elképzelés uralkodott az egyszerű árutermelés és a természeti gazdálkodás viszonya tekintetében. F. Poljanskij "A céhek társadalmi-gazdasági politikája a nyugat-európai városokban a 13-15. században" c. munkájában például a céhszabályokat a középkori városokban a városi egyszerű árutermelés és a falusi természeti gazdálkodás közötti ellentéttel magyarázza. Az előadók, L.V. Danyilova és V.T. Pasuto viszont az árutermelést a feudalizmus minden fejlődési szakaszában vizsgálva arra az eredményre jutnak, hogy mind a városi ipar, mind a falusi természeti gazdálkodás a feudalizmus alapját alkotják és csupán az egyszerű újratermelés törvényei szerint fejlődtek.

V.V. Sztoklickaja-Tyereskovics kifogásolta továbbá, hogy a referátum nem világítja meg eléggé, miért fejlődtek a városok a feudális széttagoltság időszakában, többek között nem magyarázza meg kellően, hogy milyen szerepet játszott ebben a feudális állam. A feudális állam a védelem érdekében elősegítette a városok létrejöttét a fejedelemségek legfenyegetettebb határvidékeken. Ugyancsak a fejedelmi hatalom szorgalmazta a lakosság beáramlását az ország gazdasági fejlődése következtében létrejövő új városokba. De a feudális állam ugyanakkor akadályozta a jobbágy parasztoknak a városokba való szökését. A referátum mellőz olyan fontos kérdést is, hogyan alakult ki a városi lakosság, elsősorban a falusi lakosság rovására.

B.B. Kafengauz rámutatott arra, hogy a referátum rövidsége miatt nem teljesen meggyőzők az egyes kifejtett tételek. Azt a benyomást kelti az emberben, mintha a referátum túlbecsülne az árutermelés szerepét, különösen a korai feudalizmus időszakában. Az is kétséges, hogy a 13. században - mint azt az előadók állítják - a kézműiparosok zöme már a piacra dolgozott volna. A kézművesek zöme még a 15-16. században, tehát a városok jelentős gyarapodása idején is leginkább rendelésre dolgozott. Ilyen módon az árutermelés még ebben a szakaszban sem volt tulnyomó.

V.I. Koreckij megállapította, hogy a referátum nem tisztázza az árutermelésnek a feudalizmusban betöltött szerepét. Az árutermelés elősegítette a feudalizmus létrejöttét és a továbbiak során is hozzájárult fejlődéséhez a felfelé haladó szakaszban, de hatása igen korlátozott volt, amit a referátum nem hangsúlyoz.

Ha az árutermelés fejlődését a feudalizmus gazdasági alaptörvényének működésétől elszakítva vizsgáljuk, akkor nem tudjuk megvilágítani azt, hogy miként teremtett meg az árutermelés Nyugat-Európában bizonyos feltételeket a kapitalizmus kialakulásához, míg az Elbától keletre fekvő országokban a jobbágyrendszer erősödéséhez vezetett. V.I. Koreckij megállapította, hogy mind B.D. Grekov akadémikusnak a parasztság történetéről írt művei, mint a referátum túlértékelik az árutermelésnek a parasztság jobbágysorba hajtásában játszott szerepét. Véleménye szerint az oroszországi parasztok további jobbágysorba kerülésének a 16. században az oka a feudalizmus gazdasági alaptörvényének működésében és abban a körülményben keresendő, hogy a fejlődő feudalizmus idején a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang törvénye érvényesült, és csak korlátozott mértékben függött az árutermelés fejlődésétől. A tatár pusztítás következményeinek felszámolása a 14. század végén a 15. századi gazdasági fellendüléshez vezetett. A 15. század második felében tapasztalható a növekedő termelőerők és a mögöttük elmaradt termelési viszonyok közötti ellentmondás /a feudális tulajdonformák a bojár, ill. fejedelmi birtokok formájában, az elosztási formák a rögzített termékjáradék formájában/. A parasztok és kézművesek munkájának gyümölcsét a feudális urak élvezték. A feudális urak osztálya az akkori idők élenjáró rétegének szolgálati birtokkal bíró nemességnek - személyében a gazdasági törvényeket saját érdekében használta ki. A feudális termelési viszonyok fejlődésének előfeltételei a következő tényezők: a/ a feudális földbirtoklás formái, b/ a feudális urnak a parasztra való nem-teljes tulajdonjoga c/ az elosztási formák. A 15-16. században tulsúlyba jutott a feudális földtulajdon feltételhez kötött formája, amely a központosított állam behatására a szolgálati birtok rendszerének formáját öltötte. Ez megteremtette a feltételeket a termelőerők további fejlődéséhez. Ilyen módon a szolgálati birtok rendszerének megjelenése, a robot növekedése és a parasztok jobbágysorba hajtásának fokozódása a 15-16. században arról tanuskodtak, hogy továbbfejlődtek a feudális termelési viszonyok, a termelőerők fejlődésének hajtóerői.

A.M. Szaharov megjegyezte, hogy a referátum az árutermelést kiéssé elszakítva tárgyalta a feudális termelési mód feltételeitől. Elővigyázattal kell kezelni a cseréről szóló adatokat, amelyek az árutermelés fejlődését tükrözik. A kereskedelem sokszor közvetítő jellegű lehetett, tehát nem mindig volt összekapcsolva az árutermeléssel. A városok fejlődéséről szóló adatokat sem szabad feltétlenül az árutermelés fejlődésének bizonyítékául tekinteni; a krónikások városon gyakran egyszerűen megerősített helységeket értettek.

M.N. Tyihomirov munkáiban meggyőzően kimutatta, - folytatta hozzászólását A.M. Szaharov, - hogy a városok fejlődése a régi Oroszországban a feudális társadalom társadalmi-gazdasági növekedésével van kapcsolatban. Ezért a feudális városban nem szabad pusztán az új, tőkés termelés csiráit keresni. Azt is meg kell határozni, hogy milyen szerepe és jelentősége volt a városnak a feudalizmus fejlődésében és megerősödésében. Enélkül nehéz tisztázni, hogy milyen kiszolgáló szerepet játszott az árutertermelés a feudalizmusban. A város a társadalmi munkamegosztás növekedése és az árutertermelés megjelenése alapján jött létre, de nem szabad az árutertermelés fejlődését eltulozni a feudális városban, ahol - Marx szavai szerint - a termelés az eleve tekintetbe vett fogyasztásnak van alárendelve és igen lassan terebélyesedik ki. Azt is tekintetbe kell venni, hogy a városiak még nem szakítottak véglegesen a földműveléssel. A feudális urak közvetlenül érdekelve voltak a város fejlődésében, amely a feudális földbirtoknak nemcsak igazgatási, hanem gazdasági központja is volt. De az a körülmény, hogy a jövevénylakosságnak bizonyos kedvezményeket biztosítottak, egyik formája volt annak, hogy őket a feudális függésbe bevonták. Ilyen módon a feudális város megerősítette a feudális földtulajdont, a feudális viszonyokat.

A.M. Szaharov a továbbiakban megemlítette, hogy nem látja bizonyítottáknak az előadóknak azt a tézisé, miszerint az árutertermelés a 17. század elejére előkészített bizonyos feltételeket a tőkés társadalom fő osztályösszetevőinek létrejöttéhez, mivel ehhez be kell még mutatni azt is, hogy a 16. század végén és a 17. század elején hogyan alakultak ki az új termelési viszonyok elemei.

V.N. Jakovcevszkij rámutatott arra, hogy az árutertermelés a feudalizmus korában két fő kérdést foglal magában: 1/ milyen hatást gyakorolt az árutertermelés a feudális termelési módra, 2/ mennyiben szolgált az árutertermelés a feudalizmust.

A megadott fejlődési szakaszban az árutertermelés előkészítette a feltételeket a feudális viszonyok bomlásához. Ez a hatása abban nyilvánult meg, hogy megjelenik a vagyoni egyenlőtlenség, ami az értéktörvény hatása révén jött létre. De a referátum nem vizsgálja e törvény hatását, pedig az áraknak és a csere jellegének egyenértékű vagy nem/elemezése nélkül nem lehet bemutatni a vagyoni egyenlőtlenség fokozódását. Meg kellene emlékezni a feudalizmusban a vagyoni egyenlőtlenség olyan forrásairól is, mint a feudális urak által alkalmazott erőszak, harcslás, földfoglalás.

A vagyoni egyenlőtlenség fokozódása az árutertermelés alapján akkor válik lehetővé, mikor a csere nem egyenértékű szerint történik. Ez először a külkereskedelemben merült fel, de csak a belkereskedelemben történt nem-egyenértékű csere vezetett a vagyoni egyenlőtlenség fokozódásához. A piac kiszélesedése, a termékek eladása az adók és a járadék fizetése érdekében azt eredményezte, hogy a termelők elvesztették fogalmukat a termékek értékéről. Ebbe a cserebe a kereskedő a haszon reményében kapcsolódott be. A vagyoni egyenlőtlenség növekedése tette lehetővé,

hogy a munkaerő áruként megjelenhetett. A feudális viszonyok is hatottak az értéktörvényre; az áringadozásra.

Az árutermelés csak a feudalizmus bizonyos szakaszában vezetett az uralkodó viszonyok bomlásához, Ezért külön kell választani az árutermelők közvetlen, pénznélküli termékcserejét, a feudális urak részvételét a kereskedelemben, a kereskedelmet a kereskedők megjelenése előtt és a kereskedők bekapcsolódását az áruforgalomba.

Az árutermelés törvényei a feudalizmusban más törvényeknek voltak alárendelve. Ezért az árutermelés kiszolgáló szerepének kérdése visszamegy a feudalizmus gazdasági törvényeinek egymásrahatására és különösen arra, hogy mi volt a gazdasági alaptörvény viszonya az árutermelés törvényeihez. V.N. Jakovcevszkij így fogalmazta meg a feudalizmus gazdasági alaptörvényét: az uralkodó feudális osztály szükségleteinek maximális kielégítése a parasztok kizsákmányolása útján a földnek a feudális tulajdonba való bekebelezése alapján. Ebből következik, hogy a feudális urak az árutermelés törvényeit a terméktöbblet tömegének emelésére használták fel. Helytelen az a megállapítás, hogy a feudális urak az árutermelés fejlődésével tértek át a robotról a pénzbeli szolgáltatásra, mert ez esetben a feudális viszonyok az áruviszonyoknak lennének alárendelve. Valójában az a helyzet, hogy a feudális urak kihasználva az áru- és pénzviszonyokat a terméktöbblet növelése érdekében áttértek az egyik, számukra kedvezőtlenebb járadékformáról a másik, kedvezőbb formára.

Tudjuk, hogy a feudális viszonyok akadályozták az árugazdálkodás fejlődését. V.N. Jakovcevszkij véleménye szerint ennek az a magyarázata, hogy a feudális urak nem akarták a társadalom terméktöbbletének egy részét kereskedelmi haszon formájában átengedni a kereskedő tőkének. Ebből származik, hogy rendszabályokkal korlátozták a paraszti kereskedést és a kereskedő tőke tevékenységét, ami azután akadályozta a kereskedelem fejlődését. De a kereskedőkre szükség volt a feudális járadék realizálásához. Ezért az egész feudális formáción végig kell tanulmányozni, hogy mennyiben segítette elő az árutermelés azt, hogy a feudális urak a parasztok kizsákmányolása révén fokozhassák a terméktöbbletet, valamint azt, hogy miképpen ment át a terméktöbblet egy része kereskedelmi haszon formájában a kereskedők kezébe.

V.M. Pasuto vitazáró felszólalásában megállapította, hogy a referátum fő koncepciója és periódizációja ellen általában nem volt ellenvetés. Véleménye szerint a konferencia egyik fontos eredménye, hogy feladták azt a tételt, miszerint a kisárutermelés, mint az egyszerű árutermelés fokozata, Oroszországban csak a 16. század közepére jelent meg.

V.T. Pasuto védte azt a tézist, hogy a 17. század elejére kialakultak azok a feltételek, amelyek elősegítették a kapitalista társadalom fő osztályösszetevőinek létrejöttét és hogy a forgalom terén a polgári kapcsolatok első ismérvei már megjelentek. Emlékeztetett I.V. Sztálin utmutatására, mely szerint

a 17. századdal kezdődött a "felfelé haladó kapitalizmus" időszak. Az orosz történelem "új időszakában" a tőkés termelést az ország feudális rendszere gátolta fejlődésében. Az áruter-
melés hosszú időn keresztül nem érintette a feudalizmus gazda-
sági alapját. Ilyen módon az illető tézis tartalmá nem mond
ellent Oroszország további fejlődésmenetének. V.T. Pasuto to-
vábbra is helyesnek tartja azt a tézisét is, hogy az orosz kéz-
művesek már a 13. század első felében főleg piacra dolgoztak.
E tézis kritikája onnan származik, hogy egyesek lebecsülik a
városi ipar fejlettségét a régi Oroszországban.

A vita összefoglalásában V.T. Pasuto elismerte, hogy a referá-
tumban bővebben kellett volna megmutatni az áruter-
melést a ki-
alakuló feudális termelési mód keretében, kiemelve, hogy a ter-
melés minden szakaszban fogyasztási célokat követett.

L.V. Danyilova zárszavában hangsúlyozta a hozzászólások fontos-
ságát a referátum még alaposabb és elmélyültebb kidolgozása
szempontjából. Azután azokkal a megjegyzésekkel foglalkozott,
amelyekkel nem ért egyet. Véleménye szerint A.G. Manykov hely-
telenül állapította meg, hogy a robot bevezetése a 16. század-
ban az eladásra szolgáló többlettermék fokozásának eszköze. A
robot fejlődésének, ha kapcsolatos is volt a piac növekedésé-
vel, valójában a feudális ur szükségleteinek fedezését szolgál-
ta.

Megállapította továbbá, hogy mesterkelt az az elhatárolás, ame-
lyet P.F. Bakanov az áruter-
melés és az árugazdaság fogalma kö-
zött vont, és rámutatott arra, hogy a piac, mint a társadalmi
munkamegosztás konkrét kifejezése végig érvényes az áruter-
melésre fejlődése minden szakaszában. Hibásnak tartotta B.B. Ka-
fengauz véleményét is, mely szerint a 16. századi városban a
megrendelésre szállított munka tulsúlyban lett volna a piaca
termelő munka felett. Véleménye szerint el kell különíteni a
fegyvergyártást és a termelőeszközök előállítását, /amelynél
ugy, mint előbb is, uralkodó volt a megrendelésre való munka/
a fogyasztási cikkek termelésétől /amelynél a kézművesek már
piacra dolgoztak/. Erről tanuskodnak azok az adatok, amelyeket
A.V. Arcihovszkij, Sz.V. Bahrusin és A.P. Pronstejn stb. mun-
káiban találhatunk a kézművesek számáról, a kézműipari specia-
lizálódás fejlett tagoltságáról és a termelés tömegméreteiről.

L.V. Danyilova szerint nincs megalapozva V.I. Koreckijnek az a
megállapítása, hogy a 16. században a parasztok jobbágysorba
hajtásának előidézője a feudalizmus gazdasági alaptörvénye,
amelyet egyébként sem fogalmazott meg. Egyébként - véleménye
szerint - az sem helyes, hogy a robotra való áttérést a terme-
lési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang tör-
vényével kössük össze.

V.N. Jakovcevszkij az áruter-
melésnek a feudalizmusban játszott
bomlasztó szerepét arra vezette vissza, hogy ez idézi elő az
áruter-
melők közötti vagyoni egyenlőtlenséget. Az igaz, hogy az
áruter-
melés előkészíti az új termelési mód létrejöttének olyan
feltételeit, mint a jelentős pénztőke kialakulása, de a vagyoni
egyenlőtlenség forrásainak felsorolásánál Jakovcevszkij éppen

a legfontosabbat hagyta ki, a fegyverek és a termelőeszközök magántulajdonát. Az árutertermelés csak meggyorsítja a vagyoni egyenlőtlenség növekedését. L.V. Danyilova azzal sem ért egyet, hogy a vagyoni differenciálódás csak nem-egyenértékű cserénél jön létre, mert ez a csere az árutertermelés gyenge fejlettségének tanujele. Nem szabad összekeverni a közvetlen termelőnek a felvásárló által történő kizsákmányolását és a piaci árucserét, ami az értéktörvény alapján megy végbe.

Ezután A.M. Pankratova akadémikus tartotta meg referátumát "Az árutertermelés szerepe a feudalizmusról a kapitalizmusra való átmenet idején" címmel. /A referátum fő megállapításait megtalálhatjuk a Voproszi Isztorii, 1953. 9. sz.-ban közölt cikkében, 59-77.l. Magyarul lásd a MTA Történettudományi Intézetének Értesítője 1953. 10-12.sz. 27-58.l./

A árutertermelésnek a történeti folyamat különböző szakaszaiban játszott szerepét még nem világították meg a szovjet történettudományban a marxizmus szemszögéből - jegyezte meg A.M. Pankratova. Egyes történészek és közgazdászok nem eléggé alkotó módon használták fel a marxizmus-leninizmus klasszikusainak réndkívül gazdag örökségét, és igen durva hibákat követtek el műveikben, amikor az árutertermelést a tőkés termeléssel azonosították. Mindez gátolta az ország gazdasági fejlődésével kapcsolatos számos sarkalatos kérdés megoldását. Annak helyes értékeléséhez, hogy milyen szerepet játszott az árutertermelés a különböző társadalmi formációkban, az árutertermelés problémáját közvetlenül kapcsolatba kell hozni az illető formáció sajátos gazdasági törvényeivel, meg kell határozni, hogy a társadalmi fejlődés adott szakaszában milyen helyet töltött be az árutertermelés és milyen szerepet játszott a termelőerők fejlesztésében.

Amikor tisztázni akarjuk, hogy milyen szerepet játszott az árutertermelés a feudalizmusban és különösen a kapitalizmus keletkezésében, akkor fel kell tárunk az árutertermelés kapcsolatát nemcsak az uralkodó feudális renddel, hanem azokkal az új gazdasági feltételekkel is, amelyek a feudalizmus méhében kialakulóban voltak. Itt azonban nem szabad csak a termelőerők tanulmányozására szorítkoznunk, hanem fel kell tárunk a termelési viszonyokat is, be kell mutatnunk az osztályharc fejlődését, meg kell világítanunk az új, keletkezőben lévő és a régi, elhaló osztályok közötti konfliktust.

A tőkés termelés létrejöttében nagy szerepet játszik a kereskedő tőke. Ezért konkrét eseteken kell tanulmányozni, hogy milyen körülmények között konzerválja a kereskedő tőke a régi termelési módot és viszont, éppen ellenkezőleg mikor gyorsítja a régi termelési mód bomlási folyamatát és mikor segíti elő az új termelési mód megérését. Ezzel kapcsolatban az eredeti tőkefelhalmozás problémája az egyik fő helyre kerül. Különösen fontos követni a kistermelők történeti sorsában beállott változásokat. Hangsúlyozni kell, hogy melyek e folyamat sajátosságai Oroszországban, hogy mennyivel lassabb e folyamat üteme itt, mint Nyugat-Európában, mivel olyan akadály áll fenn, mint a jobbagyartató állam.

Az eredeti felhalmozás folyamata, amely még a 17. században megindult Oroszországban és egészen 1861-ig húzódott, a jobbágyrendszer eltörlése utáni első évtizedekben fejeződött be, amikor az ipari forradalom betetőződött.

A.M. Pankratova felvetette az orosz történelem új periodusának kérdését. Helytelennek tartja egyes történészeknek és közgazdászoknak azt az álláspontját, hogy a 17. századot a kapitalista viszonyok sarjadási időszakának kell tekinteni, hiszen a polgári kapcsolatok csak az áruforgalom területén fejlődtek ki, nem pedig a termelésben. A 17. században a feudális formációhoz kapcsolódó egyszerű árutermelés még nem vált a kapitalizmus keletkezésének táptalajává. A munkaerő adás-vételé még nem vált egyes esetekből termelési viszonyok rendszerévé.

Az árutermelés kérdésével és az árutermelésnek tőkés termelésé váló átalakulásával kapcsolatban a referátum felveti a kapitalizmus manufakturális fejlődési időszakának kérdését. Az elemzés központjába a bérmunkának és a bérmunka mennyiségi növekedéseinek problémáját állítja. Azt kell vizsgálni, hogy milyen szerepet játszott a bérmunka mint új termelőerő, amely meghatározta azon új termelési viszonyok rendszerének kialakulását, amelyet már más gazdasági törvények szabályoztak, mint az előzőt. Ebben a vonatkozásban rendkívül fontos, hogy a szovjet történészek figyelmüket a feudális-jobbágytartó rendszer idején Oroszországban keletkező bérmunkaerő-piac kialakulási folyamatára fordítsák, mert a kapitalizmus létrejöttét nem lehet megvilágítani a munkásosztály kialakulása nélkül. Végezetül A.M. Pankratova hangsúlyozta, hogy a kapitalizmus nem az árutermelés önálló fejlődéséből sarjad ki, hanem a társadalom meghatározott fejlődési fokán jön létre, amikor a munka termelőerejének és a tulajdonformáknak magasabb fejlődési foka alakul ki, amikor megjelennek a feltételek és lehetőségek az illető társadalomban és új gazdasági törvények működésére.

B.B. Kafengauz hozzászólásában egyetértett a referátum fő megállapításaival, de rámutatott arra, hogy nem helyes a 17. századot úgy felfogni, hogy ebben az időben csak a csere terén mutatkoztak új jelenségek, hiszen a termelés terén is jelentős változások történtek. A kézművesség lényegében kisárutermelésé vált, megjelentek a manufakturák, amelyekben többek között a pénzbeli szolgáltatásokkal tartozó parasztok munkáját is kiszákmányolták. V.I. Lenin "Kik azok a 'népbarátok' és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?" c. művének tüzetes elemzése alapján B.B. Kafengauz véleménye szerint, joggal mondhatjuk, hogy V.I. Lenin az új formáció megjelenését csirafarmában már a 17. században látta.

J.I. Zaozerszkaja rámutatott arra, hogy helyesebb lenne a tőkés termelési viszonyok rendszerének megjelenését az iparban a 18. század nyolcvanas-kilencvenes éveire tenni, nem pedig az 1760-as évekre, mint ezt az előadó teszi. Az ötvenes-hatvanas évekre esik a nemesi manufaktúrák virágkora, és ezek hanyatlása csak a század végén indul meg. Ugyanezekben az években éri el tetőfokát az iparban a kényszerített munka, részben pedig a jobbágmunka alkalmazása, még a kereskedői manufaktúrákban is.

Csak a 18. század végétől kezdve találkozhatunk olyan fontos mozzanatokkal, mint a paraszt manüfaktúra fejlődése, a házimunka elterjedése, ami nélkül - V.I. Lenin meghatározása szerint - nehéz elképzelni a tőkés manufaktúrát.

Bonyolultabb dolog meghatározni a tőkés uklad keletkezésének kezdeti időpontját. A manufaktúris termelés, amely más tulajdonformán nyugodott, mint az egyszerű árutermelés, Oroszországban a 17. században jelent meg, de a jobbágymunkán alapult. Ezért J.I. Zaozerszkaja szerint a tőkés uklad megjelenését legfőbb ismérve - a bérmunka kizsákmányolása - alapján nem a 17. századra, hanem a 18. század elejére lehet tenni, amikor is az iparban már bérmunkát zsákmányoltak ki, az egyszerű árutermelés pedig tőkés termeléssé alakult át.

N.V. Usztyugov a referátum három kérdésére tért ki. Ezek 1/ a kisárutermelés, 2/ a nagytőke létrejötte a forgalom körében és a tőke átvittele a termelés körébe, 3/ a munkapiac. Hozzászólása csak a 17. századra vonatkozott.

Megjegyezte, hogy a kisárutermelés mindinkább a bérmunka alkalmazása és a tőkés műhelyek alakítása felé hajlik. A kisárutermelésnek ezt a tendenciáját - ha kisebb mértékben is - de már a 17. században és különösen a 17. század második felében tapasztalhatjuk egyes termelési ágakban. N.V. Usztyugov mindezt a tulai kohászati iparra és fémfeldolgozó iparra, a jaroszlavi bőriparra és a sófőző iparra vonatkozó bő tényanyaggal illusztrálja. Ezekben a helyeken kisebb iparvállalatok nőttek ki és ezek a bérmunka kizsákmányolásán alapultak.

A 17. században csere következtében nagy kereskedő tőkék jöttek létre. Fontos megemlítenünk, hogy ezeknek a tőkéknek egy részét a sófőző iparba fektettek be. E század első felében elég széles körben alkalmazták a bérmunkát. A szállításban a társadalom alacsonyabb rétegeinek és az elszegődő parasztnak a munkáját használták fel. A bérmunkát nagymértékben alkalmazzák a sófőző iparban. A munkások zöme az állami és magánföldesuri parasztnakból került ki. Különösen megnőtt a munkába szegődő parasztnak száma a 18. század második felében. Ezt tapasztalhatjuk a tengerpart mentén és a Moszkva folyón túli nem-feketeföldes övezet központjában. A 17. század második felétől sok adatunk van rá, hogy parasztnak földesuruk elbocsátó levelével máshová szegődnek munkába. A bejegyzett kézművesség felszámolása és a szerződéses építkezésre való átmenet arról tanuskodik, hogy a 17. század végén már volt bizonyos bérmunkaerő-piac.

Tehát a pénzbeli szolgáltatással tartozó parasztnak és a mezővárosok szegényei közül kikerülő bérmunkások piaca /akiket természetesen nem szabad a Kapitalista korszak bérmunkásaival összehasonlítani/ már a 17. században alakulni kezd, nem pedig a 18. században. A 18. században pusztán azt figyelhetjük meg, hogy a parasztnak elszegődése munkára egyre fokozódik, de ezt egészen világosan láthatjuk már a 17. században is.

B.F. Porsnyev kiemelte A.M. Pankratova referátumának nagy jelentőségét. Ezután annak elemzésével foglalkozott, hogy milyen

szerepet játszott az árutermelés a tőkés termelés kialakulásához szükséges feltételek létrehozásában.

Az árutermelés maga nem vezet kapitalizmushoz. Az egyik termelési módnak a másikkal való felváltása a termelőerők és a termelési viszonyok változásának, azaz a tulajdonformák változásának az eredménye. A munkásosztály megjelenése azt jelenti, hogy megszűntek a feudalizmusban fennállott tulajdonformák: a feudális ur nem teljes tulajdonjoga a termelőmunkásra és a közvetlen termelő tulajdona a munkaeszközökre. Ezzel kapcsolatban világos, hogy tanulmányozni kell a munkásosztály kialakulásának problémáját, mert ez a kapitalista viszonyok keletkezésének meghatározó ismérve.

A.I. Baranovics hozzászólásában azt a kérdést érintette, vajon minden nagy ipari üzemet feltétlenül kapitalista üzemnek lehet-e tekintenünk. Lengyelország példájára hivatkozott, ahol a 18. század végén sok manufaktúrát alakitottak, de ezek jobbágy munkán alapuló vállalkozások voltak. Ezek úgy jöttek létre, hogy az országban gyengén voltak kifejlődve az áru- és pénzviszonyok és a feudálisoknak maguknak kellett a termékeket előállítani a maguk számára. Ezek nem sokáig álltak fenn. De ezek mellett voltak más manufaktúrák is, amelyek bérmunkán alapultak, és így már az új rendszer jelenségei voltak.

R.G. Marsajev azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy milyen fejlődési sajátosságai voltak az árutermelésnek Dagesztánban, mielőtt és miután Oroszország kebelébe került.

A természeti gazdálkodás uralma és a termelőerők pangása, továbbá a patriarchális-nemzetiségi viszonyok uralma és az ország gazdasági és politikai széttagoltsága, valamint az idegen hódítók a termelőerők fejlődését gátoló szakadatlan betörései azt eredményezték, hogy az árutermelés kevésbé tudott kifejlődni Dagesztánban az Oroszországhoz való csatlakozás előtt.

Dagesztánnak Oroszországhoz való csatlakozása - jegyezte meg R.G. Marsajev - rendkívül haladó jelentőségű volt, mert elősegítette a termelőerők fejlődését feltartóztató patriarchális-feudális viszonyok bomlását. A patriarchális viszonyok Oroszország fejlett árutermelésének behatása alatt felbomlottak és ez lehetővé tette Dagesztánban az árutermelés fejlődését. Az osztálydifferenciálódás fokozódása és az áru- és pénzviszonyok fejlődése falun elősegítette, hogy a paraszti háziipar és kézművesipar kisárutermeléssé alakulhatott át. Ennek az lett a következménye, hogy a falusi lakosság egy része a városba költözött.

Ezután M.V. Nyecskina, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező-tagja tartotta meg referátumát "Az árutermelés a feudális-jobbágytartó rendszer felbomlásának és válságának időszakában Oroszországban /18.század vége - 19.század első fele/" címmel.

Az árutermelés fejlődésének kérdéséhez - mondta M.V. Nyecskina - két oldalról kell hozzányulni. Egyrészt tanulmányozni kell a termékadás problémájával kapcsolatos kérdéseket, másrészt a vásárló kérdését.

Míg az eladást széles körben megvilágították már a történetírásban, addig a vásárló kérdésé a kutatók teljesen mellőztek, pedig ezt is fel kell tárni. Ezzel kapcsolatban elsősorban elemezni kell az árutermelés gyarapodásának kérdését, mert ez jellemző a vizsgált időszakra vonatkozólag.

Az árutermelés fejlődését elősegítette egyrészt a kimondottan piacra termelő munkát végző iparvállalatok számának növekedése, másrészt az áruforgalomba közvetlenül bekerült mezőgazdasági termékek mindjobban szaporodó tömege.

A reform előtti időszak oroszországi árutermelése arról tanuskodott, hogy felbomlott a feudális-jobbágytartó formáció és e formáció keretén belül megértek az új kapitalista viszonyok elemei, amelyek elsősorban a fizetett bér munka növekedésében tükröződtek közvetlenül vissza. Nyilvánvaló, hogy az országban ebben az időszakban megnőtt a vásárlók száma.

A referátum a vásárlók három kategóriáját különböztette meg. Az első kategóriába azok a pénzbeli szolgáltatásokkal tartozó parasztok tartoztak, akik bér munkásokként dolgoztak a gyárakban. Ezek kiszélesítették a piacot, mert munkaerejük újratermelése érdekében bérükért mezőgazdasági és ipari cikket vásároltak a piacon.

A vásárlók második kategóriája a jobbágyi függéstől mentes bér munkások egyre növekvő hadseregéből került ki /ezeket a referátum tőkés típusú bér munkásoknak nevezte/. A vlagyimiri kormányzósági statisztikai bizottság adatai szerint például Sui város kispolgárai sorában már a 19. század negyvenes-ötvenes éveiben 4236 "iparos" volt, akik Sui város tőkés manufaktúráiban és gyáraiban takácsként dolgoztak. Ezek a mezőgazdasági és részben ipari cikkek új vevői voltak. Munkabéruket a piacon költötték el és ezzel szélesítették a piacot.

Végül a vásárlók harmadik kategóriája a pénzbeli szolgáltatásokkal tartozó parasztokból lett olyan bér munkás, akinek kapcsolata már ugyyszólván megszakadt a földdel és aki munkaerejének újratermelési céljából munkabéréért a piacon vásárolta be az összes szükséges cikket. Az ilyen munkás több terméket vásárolt a piacon, mint a faluval való kapcsolatát még fenntartó pénzbeli szolgáltatásokkal tartozó paraszt, aki munkaerejét részben még úgy is újratermelheti, hogy mezőgazdasági munkát végez ő maga és falun maradt családja.

A vásárlóknak mindezek a kategóriái szintén bekerültek a piaci viszonyokba és elősegítették az árutermelés növekedését. A vásárlók köré tehát kiterjedt a jobbágy parasztok, a possesszionális manufaktúrák munkásai révén, valamint a jobbágyterhek fokozódása révén, ami a parasztság kizsákmányolásának növekedésében jutott kifejezésre.

A jobbágykizsákmányolás fokozódása abban jutott kifejezésre, hogy a földesur elvette a parasztnak földjét, megszorította a parasztnak munkaidéjét, mérhetetlenül növelte a robotmunkát, és hallatlan mértékben felemelte a természetbeni és pénzszolgáltatást. Mindez a parasztság tönkremenéséhez vezetett. A tönkrement parasztnak munkarejének ujratermelése céljából kénytelen volt segítségért a vállalkozó kereskedőhöz fordulni, azaz gyakorlatilag eladni neki munkarejét szabad bérért és ezzel növelte a vásárló tömeg gyarapodását, azaz a piac és az árucseré kiszélesedését.

Ilyen módon - mutatott rá referátumának befejező részében M.V. Nyecskina - az áru-termelés növekedése az adott időszakban szemléllátható. Ez tetőpontját a feudális-jobbágytartó rendszer válságának éveiben, az 1861-es reform előestéjén éri el. Az áru-termelés növekedése elsősorban a manufaktúrától a gyár-iparra áttérő ipar szakadatlan gyarapodásában jut kifejezésre, amely a 19. század harmincas-negyvenes éveitől kezdve átme-gy az ipari forradalom kezdeti szakaszán.

M.V. Nyecskina referátumát érdekes vita követte. A hozzászólók bírálták a téma sajátos megfogása miatt, mert lényegében azt a kérdést tárgyalta, hogy milyen szerepet töltött be a vásárló és mi volt a vásárlók körének összetétele; ezért a referátumból teljesen kimaradt a probléma számos központi kérdése, amelyek a feudális formáció válság-időszakában történő áru-termelés fejlődésével voltak kapcsolatosak, mégpedig: hogyan nőtt ki az egyszerű áru-termelésből a tőkés termelés, továbbá a tőkefelhalmozás problémája, a gépipar fejlődése, stb.

N.M. Druzsinyin akadémikus bírálta az előadót a kérdés helytelen felvetéséért.

A válság korának áru-termelésével kapcsolatos kérdések megvilágításánál - mondta N.M. Druzsinyin - nem lehet a vásárló kérdését az előtérbe állítani. A vásárlót nem szabad elválasztani az eladótól, mert ez két egymással kapcsolatos kategória. Míg a vásárló szüli az eladót, addig ugyanilyen mértékben szüli az eladó a vásárlót, hiszen az adás-vételi ügyletnek két részese van, akik egymással szemben állnak.

Ezenkívül még egy másik mozzanatot is tekintetbe kell venni. Az áru-termelés folyamatainak elemzésénél nem szabad az árucserét elszakítani a termeléstől, mert az áru-forgalom növekedése a termelési folyamat eredménye, nem pedig fordítva.

A válság időszakában, azaz a feudális-jobbágytartó rendszer bomlásának és a kapitalista viszonyok kialakulásának időszakában történő áru-termelés elemzésénél elsősorban az áru-termelésből annak magasabb, kapitalista stádiumába való átmenetének problémáját kell felvetni, amiből azután logikusan egy másik probléma is következik: hogyan hat vissza ez a kialakuló tőkés termelés az egyszerű áru-termelés kiterjesztésére. Ez a kérdés viszont teljesen kiesett az előadó látóköréből.

Az a helyzet, hogy a tőkés termelés megjelenése nem öli meg az

egyszerű árutermelést. Annak ellenére, hogy a tőkés gazdaságban az egyszerű árutermelés aránya egyre nagyobb mértékben csökken, a kisiparosok abszolút száma hosszú időn keresztül szakadatlanul nő.

N.M. Druzsinyin a probléma egy másik fontos kérdését is felvetette, mégpedig azt, hogy milyen szerepet játszik az árutermelés a tőkés termelési mód kialakulásában a válság időszakában. Ezzel kapcsolatban elemezte a possesszionális manufaktúra szerepét és arra a következtetésre jutott, hogy ez reakciós jellegű mozzanat. A feudális termelési mód konzerválását szolgálják az olyan jelenségek is, mint például az, hogy a feudális urak a hazai piacon veszik meg a luxuscikkeket, stb.

Hozzászólása végén N.M. Druzsinyin más mielőbbi megoldásra váró kérdéseket is állított a történettudomány elé. Az első kérdés: az eredeti felhalmozás problémája Oroszországban; a második: a tőkefelhalmozás, ennél tisztázni kell, miként vált a kisárutermelő tőkés termelővé, a kisiparos kereskedővé, és hogy került alárendeltségbe a kistermelő a felvásárlóval szemben; és végül: milyen hatást gyakorolt az ipari forradalom az árutermelés fejlődésére.

V.K. Jacunskij mintasémát adott arról, milyen módszerrel kell tanulmányozni az árutermelés problémáját négy főmozzanat különválasztásával. Először is, a probléma feltárásához kronológiai sorrendben kell hozzáfogni, tekintetbe véve a vizsgált időszak /a 18. század végétől az 1861-es reformig/ fejlődésének dinamikáját; másodsor tanulmányozni kell a piac földrajzát; harmadszor tanulmányozni kell az árutömeg mennyiségének és összetételének kérdését; negyedszer a problémát az osztályelemzés szögéből kell feltárni.

Érdekes volt V.K. Jacunskij megjegyzése arra vonatkozólag, hogy a 18. század végi árutermelést szembe kell állítani az 1861-es reform előtti árutermeléssel. Ebből a szembeállításból elsősorban az tűnik ki, hogy milyen jelentősen megváltozott az árutömeg összetétele 1861-ig. A 18. század végén túlnyomó a gyapjuszövet, az 1861-es reform előtt viszont az első helyre a pamutszövet kerül. Különböző kisiparos üzemek fejlődnek ki fém és fa feldolgozására. Igen nagy változásokat tapasztalhatunk a vásárlók osztályösszetételében, óriási mértékben megnövekszik az árucikk-kereslet az alsó rétegek részéről.

Ilyen módon az árutermelés jelentős növekedése kronológiailag egybeesik azzal az időponttal, amikor fálun óriási mértékben megnövekszik a kereslet iparcikkek után. Ugyanakkor az árutermelés rohamos növekedése egybeesik az ipari forradalom kezdetével.

E.Sz. Vilenszkaja hozzászólásában azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy milyen szerepet játszik a manufaktúra a feudális termelési módról a tőkés termelési módra való átmenetben, és többek között azzal, hogy milyen szerepet játszik a possesszionális manufaktúra, mint az ipari árutermelés egyedül Oroszországra jellemző sajátos formája /Lásd: Voproszi Isztorii,

1954. 1.sz. 92-107.1./

A possesszionális manufaktúrában, ugyanúgy mint a nyugat-európai manufaktúrában, elmélyült a munkamegosztás folyamata és új termelőerő jött létre. Ez az új termelőerő azonban, bár kétségtelenül hatott a termelési viszonyok jellegére, nem hozott döntő változást a termelési viszonyokban a possesszionális manufaktúrában belül. A tulajdon kapitalista formájának fejlődése itt béklyóba volt verve, mert a termelőeszközök jellege jelentős mértékben feudális maradt. Vonatkozik ez elsősorban a munkaerőre; a possesszionális manufaktúrában működő munkaerő a termelőeszközök sorába tartozott, mert itt az árúforma magára a közvetlen termelőre volt jellemző, nem pedig munkaerejére, mint ez a tőkés manufaktúrában volt.

Következésképpen az orosz possesszionális manufaktúrában hiányzott az a fő feltétel, amely a nyugateurópai manufaktúrában - mint tőkés manufaktúrában - a fejlődését meghatározta és amelyből a tőkés termelés kinőtt, t.i. hogy a munkaerő árúvá vált.

A possesszionális manufaktúrában továbbra is megmaradt a feudális tulajdon második formája, azaz a possesszionális manufaktúrákban dolgozó munkások abszolút többségének telkük volt, ami egyrészt kiegészítő forrásként szolgált a jobbágymunkás munkaerejének újratermeléséhez, másrészt pedig ipari jövedelem felhalmozási forrásául szolgált a termelőeszközök tulajdonosának, mert hozzácsatolhatta a feudális járadékból származó felhalmozásokat.

A pénzbeli fizetés, annak ellenére, hogy uralkodó volt a possesszionális manufaktúrában, szintén nem jelentett változást a termelési módban, mert nem volt tőkés jellegű munkabér.

A possesszionális birtok pusztán a feudális tulajdonforma egyik válfaja volt, és arra szolgált, hogy megerősítse a feudális termelési viszonyokat azáltal, hogy kiterjeszti ezeket a nagyipari termelésre. A possesszionális manufaktúrában lévő tőkés elemek az összes lehetőségeit még távolról sem kimerítő feudális termelési mód uralma révén továbbra is béklyóba szorultak, és ebből az állapotból csak éppen e tulajdonforma megsemmisülésével szabadulhattak fel.

Oroszország tőkés fejlődésének forrása nem a possesszionális manufaktúra volt, hanem a possesszionális manufaktúra mellett és ennek ellensúlyozására kialakult paraszti ipar és az a kereskedői manufaktúra, amely már nem a feudális termelési viszonyokon alapult, hanem a munkaerő adás-vételén.

B.B. Kafengauz szerint értékes volt M.V. Nyecskina referátumában, hogy feltárta azt a kérdést, milyen szerepet játszott és milyen jelentőségű volt az új vásárló, a kialakuló munkásosztály. De megjegyezte, hogy egyedül ez a jelenség nem elég a vizsgált kérdés feltárása szempontjából. Meg kellett volna mutatni, hogy miként haladt előre az árutermelés, széttörve a feudális társadalom kereteit nemcsak a kialakulóban lévő új vá-

sárló - a bér munkás - segítségével, hanem nélküle is. Például a 19. század negyvenes-ötvenes éveiben a moszkvai textilárúnak nagy kereslete volt Ukrajnában, bár az adott esetben a vásárlók a lakosság más kategóriái voltak, nem a bér munkások, hiszen az adott időben ilyenek Ukrajnában nem voltak.

A vita során felszólaló P.F. Bakanov, N.N. Komov és V.N. Jakovcevszkij csatlakoztak az előttük felszólalók bíráló megjegyzéseihez.

M.V. Nyecskina zárószavában nem osztotta az elhangzott kritikát. Az a véleménye, hogy a kapitalista formáció kialakulásának és a feudális rendszer bomlásának folyamatát, valamint azt, hogy milyen szerepet játszott ebben az árutermelés, széles távlatokban és általános következtetéseket levonva A.M. Pankratova mondta el referátumában. Ezért M.V. Nyecskina a saját feladatát abban látta, hogy bemutassa a piaci viszonyok és a 18. század végén és a 19. század első felében mutatkozó új jelenségek kölcsönös kapcsolatát. Ezt a témát addig nem vizsgálták, ezért figyelmet érdemel.

Megállapította továbbá, hogy minden társadalmi gazdasági formációnak két fő szakasza van: az első, amikor elősegíti a termelőerők fejlődését, és a második, amikor a termelőerők fejlődésének gátjává, majd bilincsevé válik. Ezzel kapcsolatban minden társadalmi-gazdasági jelenség elemzésénél meg kell határozni, vajon elősegíti-e a termelőerők fejlődését, vagy gátolja fejlődésüket.

M.V. Nyecskina olyan feudális jellegű jelenséget elemezve, mint a possesszionális manufaktura, rámutatott arra, hogy a possesszionális manufaktura nagymértékben a feudális formáció kezdeti bomlásának ismérveit hordozza, ami arról tanuskodik, hogy konfliktus áll fenn a termelési viszonyok fejlődése és a termelőerők jellege között. A possesszionális manufakturat már az jellemzi, hogy a munkaerő újratermelésénél a munkabér jelentős szerepet játszik. Ezt természetesen még nem lehet tőkés munkabérnek nevezni, de a közvetlen termelő számára már munkaerejének újratermelését szolgáló forrás.

A possesszionális manufaktura másik tényezője az, hogy a közvetlen termelő tulajdonában nincsenek termelőeszközök, ami szintén nem jellemző a feudális formációra.

Mindez arról tanuskodik, hogy a feudális jellegű jelenségeket /az adott esetben a possesszionális manufakturat/ nem lehet egyszerűen feudálisnak nevezni, anélkül, hogy gondosan elemeznék az illető jelenséget és figyelembe ne vennék annak a formációnak a fejlődési fokát, amelyhez az illető jelenség tartozik.

M.V. Nyecskina felszólalásának befejezésében azt az óhajtát fejezte ki, hogy tovább kellene tanulmányozni a konferencián tárgyalt kérdéseket, elsősorban pedig a parasztgazdaságok sajátosságait történeti fejlődésükben és a munka áruvá válásának problémáját.

L.V. Cserepnynin zárószavában megállapította, hogy a konferencia világosságot vitt számos megvitatott kérdésbe. Ezt elősegítette, hogy az orosz és nyugateurópai feudalizmussal foglalkozó sok történész vett részt benne. L.V. Cserepnynin kiemelte, hogy ez a konferencia csak kezdete volt annak a munkának, amelylyel a feudális-kori áruterelés nagy és bonyolult problémáját minden szempontból vizsgálni kell.

-. - .-

A konferencia hozzájárult sok olyan konkrét kérdésnek a tisztázásához, amelyek közvetlenül a konferencia témáját alkották, de még sok olyan kérdésben is, amelyek kívül álltak a konferencia témáján.

A konferencia során leleplezték azt a történetírásban megrögzött hibás hagyományt, amely abban nyilvánult meg, hogy egyesek tagadták, illetve mellőzték a 16. századig, sőt a 17. századig az áruterelés jelenlétét, mások pedig túlértékelték a 16. században lévő áruterelés fejlettségi színvonalát és összekeverték a tőkés termeléssel.

A konferencia pozitív vonása volt, hogy az áruterelés fejlődését áttekintette végig az egész feudális formáción, és ezáltal lehetővé vált hogy mélyrehatóan vizsgálhassák a problémát a maga egészében.

A konferencián Oroszország társadalmi-gazdasági történetének más fontos kérdései is szőnyegre kerültek /a magántulajdon megjelenése Oroszországban, a robotra való áttérés okai a 16. században, a 17-18. századi manufaktúrák jellege, a munkásosztály kialakulása, stb./.

Ez a konferencia volt az első kísérlet arra, hogy megoldják az áruterelés kérdését a feudalizmusban. Számos ezzel kapcsolatos kérdést nem világítottak meg eléggé /az áruterelés kiszolgáló szerepe és formái a feudalizmus különböző szakaszaiban; az áruterelés által a feudalizmusban létrehozott feltételek a kapitalizmus keletkezése számára; az áruterelés szerepe a feudalizmus válságának és a kapitalizmus megérésének időszakában/. Tovább kell tanulmányozni a problémának olyan fontos oldalait, mint az eredeti tőkefelhalmozás Oroszországban, az orosz történelem "új korszakának" lényege, a munkásosztály kialakulása. Akkor a feudalizmus korában az árutereléssel kapcsolatos problémák is teljes megoldást nyernek. Tehát a kapitalizmus létrejöttének tanulmányozása a szovjet történettudomány egyik fontos feladata.

-. - .- .- .- .- .-

A VOPROSZI ISZTORII folyóirat munkájának
megvitatása.

/Voproszi Isztorii, 1954. 9.szám/

1953-1954 folyamán a szerkesztőbizottság tagjai és a szerkesztőség munkatársai beszámoltak a Voproszi Isztorii feladatairól és munkájáról a történészek és a marxizmus-leninizmus alapjai előadónak konferenciáin Moszkvában, Leningrádban, Kievvben, Taskentben, Bakuban, Tallinben, Rigában, Jerevanban, Tbiliszi-ben, Szaratovban, Szverdlovszkban, Rosztovban, Kazanyban.

1954 június 25-én összeült a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos tanácsa. A kibővített ülésen a Voproszi Isztorii szerkesztőségének egy évi munkájáról tartott beszámolót A.M.Pankratova akadémikus, aki megállapította, hogy a folyóirat szerkesztősége munkájában azt a célt tűzte maga elé, hogy a folyóiratot a szovjet történettudomány vezető lapjává tegye, emelje a kiadott anyag tudományos színvonalát, több figyelmet szenteljen a szovjet társadalom történetének a népi demokratikus országok, Kelet országai történetének, a kapitalista országok legujabbkori történetének, harcoljon az egyes szovjet történészek munkáiban felbukkanó hibák és tévedések ellen és fokozza a reakciós burzsoá ideológia és az imperializmust kiszolgáló áltudósok történelemhamisításának leleplezését. A.M. Pankratova ismertette, milyen eszközökkel akarja a szerkesztőség megoldani ezeket a feladatokat, és ebből a szempontból elemezte a folyóirat legutóbbi 12 számának tartalmát. Megjegyezte, hogy a folyóirat terjedelmét 10 ivről 12 ivre emelték fel, miáltal lényegesen több cikket közölhettek, mint az előző évben /256 cikket és bírálatot az előző évi 167-el szemben/. A "Kronika és tájékoztatás" rovatot átszervezték "A történettudomány a Szovjetunióban" és "A történettudomány külföldön" rovatokká. Az elmúlt évben 240 szerző munkáját közölték, ezek közül: 10 akadémikus, 33 doktor, 131 kandidátus stb. A.M. Pankratova megjegyezte, hogy a vidéki szerzők száma, sajnos, még csekély: a 240 szerző közül 181 moszkvai volt. Lényegesen megnőtt a beküldött anyag mennyisége: 1953 első 6 hónapja alatt 284 cikk, levél és bírálat futott be, ezzel szemben 1954 első félévében 450.

A.M.Pankratova arra is rámutatott, hogy a szerkesztőség leküzdötte a folyóirat átszervezésében mutatkozó első nehézségeket, de a fő feladatot - hogy a folyóiratot a történészfront vezető szervévé tegyék - eddig még nem oldották meg. Ez a folyóirat egész tartalmából kitűnik, mert még található benne kiszolgáltatottságú cikkek. Nem sikerült még megoldaniok a vezércikkek rendszeres közlését, amelyekben a szovjet történészek előtt feltárják a legfontosabb kérdéseket és rámutatnak a megoldás felé vezető utra. A szovjet témák szilárd helyet foglalnak el a folyóiratban, de ebben a témakörben még sok a véletlenül felmerült

téma. Kevés figyelmet szentelnek a SzKP történetének. Segítség kell nyújtaniok a fiatal történészek nagyszámú seregének a helyi pártszervezetek történetének ki-folgozásában.

Valamennyi szovjet köztársaságban új történész-káderek nőttek fel, meg kell szervezni alkotó erőiket és be kell vonni őket a folyóirat munkájába. A szerkesztőség számos olyan cikket akar kiadni, amely megvilágítja a történettudomány állapotát és feladatait az egyes szovjet köztársaságokban.

A múlt évben tudományos ülésszakok és történészkonferenciák zajlottak le a Baltikumban, Belorussziában, Közép-Ázsiában és a Kaukázuson túl. Sajnos, a Voproszi Isztorii nem működött közre alkotó módon cikkek és viták segítségével az említett ülésszakok megindulása előtt és ténykedése mindössze arra szorítkozott, hogy egyes referátumokról a megvitatás után beszámolót közölt.

A folyóiratnak több cikket kell közölnie az egyetemes történet egyes problémái köréből, különösen a népi demokratikus országok történetéről, a forradalmi mozgalmak, a proletariátus és a szocializmus történetéről. A folyóiratnak élénkebb tevékenységet kell kifejtenie a burzsoá történelemhamisítók leleplezése terén, továbbá fokoznia kell a történész-káderekkel és a tudományos intézményekkel, többek között a külföldiekkel való kapcsolatot.

A.M. Pankratova felszólalása élénk vitát váltott ki.

B.B. Kafengauz, a történettudományok doktora megállapította, hogy a folyóirat színvonalának emelkedése ellenére munkájában még komoly fogyatékok vannak. B.B. Kafengauz véleménye szerint sok cikk tulságosan általános jellegű és kevés újjal gyarapítja a tudományt. Ez különösen az Ukrajnának Oroszországhoz való visszacsatolásával kapcsolatos cikkekre vonatkozik. Kevés figyelmet szentelnek a történelem korai korszakainak. Aránylag kevés bíráló cikk és szemle jelenik meg, amely felkeltené az olvasók figyelmét, a megjelent könyvek kritikái kő-sőn jelennek meg. A folyóirat nem foglalkozik a főiskolai történelemoktatás kérdéseivel.

V.K. Jacunskij, a történettudományok doktora, megállapította, hogy országunkban egyetlen történettudományi folyóirat van, ez nincs arányban a szovjet történettudomány óriási fellendülésével. Emiatt a Voproszi Isztoriinek egyszerre több feladatot kell megoldania. A folyóiratnak a szovjet történettudomány elére kell állnia. Igaz, hogy ezen a téren már felmutathat bizonyos eredményeket. Az utóbbi időben számos értékes cikk jelent meg V.I. Leninről, ezenkívül érdeklődésre tarthatnak számot az Ukrajna történetéről írt munkák. Érdekes cikkek jelennek meg a vitarovatban. De egyes cikkek szerzői skolasztikusan nyulnak a kérdésekhez, a történelem rendkívül bonyolult problémáit konkrét történeti anyag felhasználása nélkül akarják megoldani. Ebben a hibában szenved különösen I.Sz. Kon "A gazdasági törvények működése antagoisztikus formációkban" /Voproszi Isztorii 1954 5.sz./ c. cikke. Sok általános, nem-konkrét megállapítást találhatunk L.V. Danyilova és V.M. Pasuto "Az árutermelés Ruszban a

17. századig" c. cikkében /Voproszi Isztorii 1954 1.sz./.

V.K. Jacunszkij véleménye szerint a folyóirat munkájának egyik leglényegesebb fogyatékosága a helyi tudományos intézmények tevékenységének gyenge megvilágítása és az a tény, hogy vidéki szerzők ritkán szólalnak meg hasábjain.

M.M. Szmirin, a történettudományok doktora, felszólalásában kiemelte, hogy a folyóiratnak, mint a történettudomány irányító szervének az lenne a feladata, hogy a történettudomány minden ágából adjon iránymutató cikkeket. A folyóiratban kiadott vitákat végig kell vezetni; a szerkesztőségnek a vitás kérdésekben ki kellene fejtenie saját véleményét is. M.M. Szmirin hangsúlyozta, hogy a folyóirat nem nyújt kellő segítséget a Történettudományi Intézet munkatársainak az "Egyetemes történet" megírásának munkájában. A folyóiratnak érdeklődést kellene tanúsítania az "Egyetemes történet" egyes kötetének vitái iránt és a folyóiratban a vita során felmerült bonyolult kérdéseket is meg kellene világítani.

N.F. Garnyics vezérőrnagy pozitívan értékelte a folyóirat munkáját, de megállapította, hogy számos rendkívül fontos téma nem szerepel hasábjain. A folyóirat többek között nem foglalkozik az új gazdaságpolitika történetével és nem világítja meg a szocialista elemek győzelméért folytatott harcot az iparban és kereskedelemben.

Sz.I. Jakubovszkaja, a Történettudományi Intézet tudományos munkatársa, azt a kérdést taglalta, miképpen foglalkozik a folyóirat a szovjet társadalom történetével. Megállapította, hogy a folyóirat helyesen vetette fel a szovjet társadalom történetének és a párt történetének fontos kérdéseit, és ezekről a témákról számos érdekes cikket közölt. A folyóirat azonban nem állítja fel a szükséges követelményeket a közölt cikkek minőségével szemben. Sz.I. Jakubovszkaja véleménye szerint a szerkesztőbizottságnak vitákat kellene szerveznie a szovjet társadalom történetének kérdéseiről. Ezek a viták ne legyenek elvontak, támaszkodjanak konkrét történeti anyagra.

A.L. Szidorov, a Szovjetunió Tudományos Akademiája Történettudományi Intézetének igazgatója, megállapította, hogy a szerkesztőbizottság nem oldja meg elég bátran az alapvető elméleti kérdéseket. A folyóirat nem árulja el véleményét a vitakérdésekkel kapcsolatban. A folyóirat hosszú listát közölt azokról a problémákról, amelyeket a legközelebbi években meg akar világítani, de emellett ki kellene emelnie két-három olyan konkrét feladatot, amelynek különös figyelmet kell szentelni. A folyóirat és a vidék közötti viszony megerősítése érdekében A.L. Szidorov azt javasolta, hogy a szövetségi köztársaságok akadémiai történettudományi intézeteiben olyan elvtársakat kellene kijelölni, akik fenntartanak a kapcsolatot a szerkesztőséggel és tájékoztatást adnának a helyi tudományos intézmények és a történészek munkájáról.

1954 június 28-án a Voproszi Isztorii szerkesztőségében a folyóirat szerzői és olvasói aktívája tartott értekezletet. A résztvevők meghallgatták A.M. Pankratova beszámolóját és eszmecserét folytattak a folyóirat multévi munkájáról.

G.M. Gyerenkovszkij, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének munkatársa, a történettudományok kandidátusa, megállapította, hogy a folyóirat elméleti színvonala emelkedett, a folyóirat tematikája változatosabb és tartalmasabb lett. A folyóiratban állandóan közölnek vitacikkeket és általánosító jellegű érdekes cikkek látnak napvilágot a "Történettudomány külföldön" rovatban. G.M. Gyerenkovszkij helyeselte, hogy a folyóirat megemlékezéseket közöl V.I. Leninről. Ujjá kell éleszteni - mondta a felszólaló - a memoárirodalmat, mert ez a történelem egyik fontos forrása.

P.K. Fortunatov megállapította, hogy a folyóirat nem világítja meg bátran a vitakérdéseket; néha olyan cikkeket közölnek, amelyek közismert igazságokat bizonyítanak be, holott még számos probléma vár megoldásra. Így annakidején a Közép-Ázsiában lezajlott összes nemzeti mozgalmakat haladóknak tartották, most pedig egyes elvtársak valamennyit reakciónak bélyegzik. Ez a válogatás nélküli eljárás megengedhetetlen, a folyóiratnak segítséget kellene nyújtania a történészeknek, hogy kiismerjék magukat ebben a kérdésben. P.K. Fortunatov azt is megjegyezte, hogy a folyóirat segítsen felszámolni azt a történeti irodalmunkban található visszásságot, hogy az országunkban és a más országokban lezajló történeti folyamatokat elszakítják egymástól.

M.Sz. Perszov, a szaratovi állami egyetem előadója, a történettudományok kandidátusa, azt kifogásolta, hogy a folyóirat igen gyengén világítja meg a Nagy Honvédő Háború történetét, a hadműveletek menetét, a szovjet háttország munkáját, valamint a kultúra fejlődését a Honvédő Háború éveiben. M.Sz. Perszov megjegyezte, hogy a folyóirat elméleti színvonala emelkedett. Egyes cikkek szerzői azonban a konkrét történeti anyagok elemzéséből leszűrt igazi törvényszerűségek feltárása helyett elvont tételekkel operálnak és hol helyénvaló, hol nem helyénvalón használják fel ezeket; az illető formáció konkrét sajátos törvényeit néha általános szociológiai törvényekkel cserélik fel. A folyóiratnak úgy kell megszerveznie a vitákat, hogy a cikkek folyamatosan, számról-számra, nagyobb szünet nélkül jelenjenek, nem úgy, ahogy most néha megtörténik.

L.M. Jeremejev arra hívta fel a figyelmet, hogy a kapitalista országokban hatalmas mennyiségű könyv jelenik meg, amelyek meghamisítják a második világháború történetét. A Voproszi Isztoriinak kell lelepleznie ezeket a történelemhamisítási kísérleteket, fel kell tárnia a Szovjetunió által a Honvédő Háborúban aratott győzelem törvényszerűségeit és hasábjain a valóságnak megfelelően kell megvilágítani a Honvédő Háború menetét.

V.V. Kuzin, a moszkvai állami egyetem előadója, a történettudományok kandidátusa, azt a kérdést vetette fel, hogy a folyóirat hasábjain meg kellene világítani a szovjet társadalom

története forrásainak vizsgálatával kapcsolatos kérdéseket.

Számos elvtárs foglalkozott a vitarovattal.

Sz.A. Pokrovszkij, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Jogtudományi Intézetének munkatársa, a jogtudományok kandidátusa, számos bíráló megjegyzést tett erre a rovatra vonatkozólag. Megjegyezte, hogy ha vitát indítanak valamilyen kérdésről, nem szabad megfélemlkezni a vita továbbfejlesztéséről, máskülönben a vitacikkek visszhang nélkül maradnak. Ez volt az eset J.I. Lincov, M.V. Nyecskina, stb. cikkeivel. Emellett nem célszerű olyan cikkek közlése, amelyek vagy közismert igazságokat vagy nyilvánvalóan helytelen megállapításokat tartalmáznak. Sz.A. Pokrovszkij véleménye szerint ilyen például I.Sz. Konnak "A gazdasági törvények működése antagonisztikus formációkban" c. cikke.

M.J. Szolovjov, a történettudományok kandidátusa, megjegyezte, hogy a szerkesztőségnek zárószót kellene írnia a vitákhoz, amelyben kifejti véleményét a vitás kérdésről.

Sz.A. Pokrovszkij, G.M. Gyerevenszkij és mások megjegyezték, hogy "A történettudomány a Szovjetunióban" és "A történettudomány külföldön" rovatok bevezetése a folyóirat értékes kezdeményezése volt, de a rovatokban megjelent cikkek és megjegyzések színvonala nem eléggé magas, néha megtörténik, hogy száron sorolják fel a kiadott műveket vagy a megjelent beszámolókat. Az ilyen beszámolók mellett összegező jellegű cikkeket is kell közölni, amelyek bemutatják a történettudomány fejlődési irányvonalait a Szovjetunióban és külföldön egyaránt.

V.V. Zelenyin, kifejtette azt a véleményét, hogy a folyóirat bátortalanul leplezi le a burzsoá történelemhamisítókat, és figyelmeztetett arra, hogy ennek a munkának lényegesen nagyobb figyelmet kell szentelni.

E.N. Burdzsalov, a főszerkesztő helyettese zárószavában összegezte a vita eredményeit. Elismerte a bírálatok helyességét, és rámutatott arra, hogy a közölt cikkek tematikájának megjavítása mellett nem sikerült elérni a cikkek minőségének nagymérvű emelkedését. Sok cikk nem alkotó jellegű és nem jelent hozzájárulást a történettudományhoz, mert közismert tételeket ismétel. A folyóirat még nem irányítja a tudomány fejlődését, rosszul szervezi meg a vitákat és megvitatásokat. A szerkesztőség célja, hogy gyarapítsa kapcsolatait a szerzői és olvasói aktívával, mert ez a folyóirat eredményes munkájának fő feltétele. A szerkesztőség "Levelek és megjegyzések" címmel új rovatot nyit a folyóiratban, amelynek az lesz a hivatása, hogy szorosabb kapcsolatot létesítsen a folyóirat és az olvasók között.

B. LESNODORSKI:

A Lengyel Népköztársaság Tudományos Akadémiája
Történettudományi Intézetének tevékenységéről.

/Voproszi Isztorii, 1954.12.sz./

A Lengyel Népköztársaság fennállásának első éveiben a történettudomány állapota nyilvánvalóan nem volt kielégítő. A wroclawi lengyel történészkongresszus /1948/ azt mutatta, hogy a burzsoá történetírás akkor még elég szilárd helyet foglalt el a lengyel történettudományban. A Lengyelországban megvalósult óriási társadalmi-gazdasági és politikai átalakulások körülményei között, a Lengyel Egyesült Munkáspárt nagy segítségével és irányításával éles harc bontakozott ki az elavult történelmi koncepciók maradványai ellen. A marxista-leninista tanítás évről-évré egyre szélesebb utat tört magának a lengyel történetírásban. A lengyel történészek egyre szorosabban kötötték össze a történettudományt a nép életével, a ma feladataival.

Az 1951-ben Otwock városában összeült módszertani konferencia - amelyen a szovjet történészek is résztvettek - élesen visszatükrözte azt a fordulatot, amely a lengyel történettudományban bekövetkezett. A lengyel történészek a marxista-leninista elméletre támaszkodva és új források bevonásával kitartó harcban szálltak a burzsoá-idealista metodológia és a gyümölcstelen faktográfia ellen.

Az otwocki konferencia meggyőzően tárta fel, milyen nagy jelentőségű a szovjet történettudomány segítsége. A lengyel történetírásban bekövetkezett nagymérvű haladás azt eredményezte, hogy megalakították a Lengyel Népköztársaság Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetét. Ennek az intézetnek a feladata a lengyel történet csomóponti kérdéseit felölelő kutatások tervezése, szervezése és egybehangolása, valamint a történelmi ismereteknek a széles népi tömegek között való terjesztése. Az Intézet kötelessége továbbá, hogy erős és nagyszámú történész kollektívát hozzon létre, amely azután hozzájárul Lengyelország igazán tudományos történetének megírásához.

Az Intézet 1953. január 1-én kezdte meg működését a következő osztályokkal: "Lengyelország története" osztálya, egyetemes történelmi és archeográfiai osztály. Az egyetemes történelmi osztályhoz tartozik a vallástörténettel foglalkozó nemrég alakított osztály is. A szervezés stádiumában van a Szovjetunió népi történetének osztálya, amely a Szovjetunió és Lengyelország népei közötti történelmi kapcsolatokkal foglalkozik majd. Mintegy osztályjelleggel működnek ezenkívül a Szilézia történetével, Pomcránia történetével foglalkozó csoportok, továbbá

a historiográfiai csoport, a forráskiadvány-csoport, a történeti atlaszt Készítő csoport, a dokumentációs és bibliográfiai csoport. A Történettudományi Intézettel a legszorosabb összeköttetésben áll a KWARTALNIK HISTORYCZNY folyóirat szerkesztősége. A "Lengyelország történetének 1864-1917/18. időszakával foglalkozó részleg" tevékenysége még nem fejlődött ki megfelelően; hiányzanak még az 1917/19-1939-ideőszakot és a népi Lengyelország történetét kutató osztályok.

Az újkori és legújabbkori történet tanulmányozásával foglalkozó erős, munkaképes osztályok megalakítása az Intézet elsőrangú feladata. 1954 végére terveztük a hadtörténeti osztály megalakítását.

Az Intézettel mind a fiatal, mind az idős nemzedék történészei együttműködnek nemcsak Vársóból, hanem Lengyelország más városaiból és körzeteiből is. Ezért az Intézet egyes osztályait és csoportjait Varsón kívül alakították meg. Így például a Szilézia történetét kutató részleg Wroclawban, a Pomeránia történetével foglalkozó részleg Poznanban, egyes csoportok pedig Nagy-Pomeránia más nagyobb városaiban működnek: Torunban, Gdanskban, Szczecinben, Olsztynben. A dokumentációs és bibliográfiai osztály Krakkóban van, a feudalizmus korával foglalkozó osztály egy részlege pedig Poznanban.

A Történettudományi Intézet együttműködik a Társadalomtudományi Intézettel, valamint a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága keretében alakított párttörténeti osztállyal. Szoros kapcsolat áll fenn az Állami Levéltárak Főigazgatóságával, Krakkó, Lódz és más városok egyetemi kollektíváival. A történeti kutatások tervezése és egybehangolása terén az Intézet egyre nagyobb befolyást gyakorol az egyetemi tanszékek és a vidéki tudományos társaságok munkájára. A történeti ismeretek népszerűsítése terén az Intézet együttműködik a Lengyel Történelmi Társulattal, amelynek nemcsak az egyetemi központokban, hanem sok más városban is részlegei vannak.

Az Intézet munkája jelenleg Lengyelország története többkötetes főiskolai tankönyvnek kollektív kidolgozására összpontosul. Ennek az elsőrangú feladatnak a megvalósítására bevonták a Lengyel Egyesült Munkáspárt KB-a keretében működő Párttörténeti Osztály és Társadalomtudományi Intézet számos munkatársát is, valamint a NOWE DROGI folyóirat szerkesztőbizottságát is, /A Nowe Drogi a Lengyel Egyesült Munkáspárt KB-ának központi elméleti folyóirata./

A lengyel történészek zömének tudatában ott él, mennyire szükséges és nagy jelentőségű Lengyelország új, marxista történetének megírása, és így alkotó módon kapcsolódtak be az Intézetben összpontosult szerkesztőségi és szerzői munkaközösségek munkájába. A kollektívák összejövetelein, valamint a konferenciákon élénken megvitatják a Lengyelország történetével és a nemzetközi viszonyokkal kapcsolatos különböző tudományos problémákat.

Jelentősen előrehaladt a munka Lengyelország történetének kutatásában a 18. századig terjedő időre vonatkozólag. A Szovjet-

unió Tudományos Akadémiája Szlavisztikai Intézetében nemrég megvitatták Lengyelország története I. kötetének tervezetét és ez nagyon hasznos volt a lengyel történészek számára. Megkezdtek az 1864-1917/18-as időszakkal, az 1918-1939/1944-es időszakokkal foglalkozó kötetek kidolgozásának munkáját. A népi Lengyelország történetének külön kötetet fognak szentelni.

Lengyelország története I. kötetének maketjét 1954 végére kell elkészíteni. Valamennyi szerkesztői és szerzői munka befejezési határidejét 1955 végére tervezték.

Az Intézet egyéb kutatómunkája és az ezekkel kapcsolatos tudományos konferenciák elsősorban a döntő tudományos és politikai jelentőségű, leghalaszthatatlanabb problémákra összpontosulnak. A népi Lengyelország egész területének egy állam keretében való egyesülésével kapcsolatban műveket írnak a visszacsatolt területek történetéről.

Lengyelország összefoglaló történetének munkája mellett a Szilézia történetével foglalkozó részleg kidolgozza "Szilézia történetét", amely több kötetből fog állni. Ez a munka új kutatások alapján mutatja majd be Szilézia igaz történetét, leleplezi a nacionalista német burzsoá történetírás hamisításait, valamint a lengyel burzsoá történetírás helytelen, nacionalista nézeteit.

Az Intézet tevékenységének egyik legjelentősebb eseménye volt az 1953. júniusában összeült wrocław-i konferencia, amely Szilézia történetével foglalkozott. A konferencia volt az első lépés Szilézia új, igaz történetének, valamint a Szilézia és Lengyelország többi területei közötti kapcsolatoknak megírása felé. A Konferencia nagy vonalakban áttekintette a népi tömegek történetét, továbbá más kérdéseket, mint Szilézia elfoglalása 1740-ben a porosz monarchia által, a sziléziai ipar fejlődése és a dolgozók harca a kapitalista iga ellen.

A Konferencián megvitatták a lengyel és a német nép haladó és forradalmi erői közötti kapcsolatokat, leleplezték az imperialista államok igazi arcát Lengyelország Sziléziára való jogait illetően. Egy külön beszámoló próbált megvilágítani az 1919-1921-es sziléziai felkelések lényegét és jelentőségét. Az összefoglaló referátum elsőizben mutatta be, mekkora fejlődést és virágzást ért meg Szilézia Lengyelország kebelében a népi hatalom idején /1/.

A Szilézia történetével foglalkozó csoportban két monográfiát készítenek a felső-sziléziai munkásosztály keletkezéséről és annak az 1917-1923 években elfoglalt helyzetéről és harcáról. A Párttörténeti Intézet sziléziai részlegének munkatársai dokumentumgyűjteményt készítenek elő a lengyel és a német nép haladó és forradalmi erőinek történeti kapcsolatairól.

A Pomeránia történetével foglalkozó részleg Nyugat- és Kelet-Pomeránia történetének problémáira /az ujkorra és a legújabb korra vonatkozólag/ összpontosította figyelmét, mivel ezeket a kérdéseket a burzsoá tudomány különösen elferdítette. Megkezdtek a kikötővárosokban - Gdanskban, Szczechinben, Gdyniában - kibontakozott munkásmozgalmak történetének kidolgozását is.

A Történettudományi Intézet a nyelvtudósokkal és kulturtörténészekkel való együttműködésben 1954. októberében külön konferenciát tartott Gdanskban, amelyen megvitatták Pomeránia történetének központi kérdéseit: a Lengyelországgal való újraegyesülésért folyó harcot a 15-18. században, Pomeránia történetét a kapitalizmus korszakában, az imperialista államoknak és a lengyel burzsoáziának Lengyelország Pomerániára való jogaival kapcsolatos álláspontját, a népi Lengyelország vívmányait Pomerániában, és egyéb kérdéseket.

A Történettudományi Intézet feudalizmus-kori osztálya főképpen a középkori lengyel-orosz kapcsolatok kutatásával foglalkozik, tanulmányozza a termelőerők fejlődését, a falu társadalmi szerkezetét, a paraszti tömegek harcát, valamint a lengyel renaissance problémáit.

A Történettudományi Intézet tudományos munkatársai résztvettek a Lengyel Tudományos Akadémiának Kopernikus halálának 410 éves évfordulójával kapcsolatban rendezett ünnepi ülésén. A lengyel renaissance-nak szentelt külön ülészakon a lengyel történészek megvitatták az alap és a felépítmény problémáit erre az időszakra vonatkozóan, megvizsgálták a nemzeti nyelv fejlődését, a tudomány, a kultúra és a politikai gondolat legnagyobb eredményeit. Az ülészak feltárta a burzsoá - különösen az angolszász - tudomány hamis és tendenciózus /lényegében likvidátor/ állásfoglalását a renaissance jelentőségével és hagyományaival kapcsolatban. Az ülészak megállapította, hogy tovább kell tanulmányozni a gazdaság terén a majorsági, gazdálkodás kérdéseit, az ideológia területén a lengyel reformáció /különösen a legradikálisabb - az ariánus - szárny/ kérdéseit. Ezzel az utóbbi kérdéssel külön konferencia foglalkozott, amelyet a Lengyel Tudományos Akadémia Kielce városában rendezett.

Az újkor történetével foglalkozó osztály kutatómunkája öt csoportban összpontosul; amelyek a következő kérdéseket vizsgálják: a kapitalista ipar és a munkásosztály kialakulása Lengyelországban; 1791-1794-es társadalmi és politikai változások időszaka, különösen Kosciuszko felkelése; a kapitalizmus fejlődése a mezőgazdaságban; a lengyel burzsoázia kialakulása és szerepe a 19. században; a forradalmi helyzet a Lengyel Királyságban.

A Történettudományi Intézet az 1905-1907-es forradalom 50. évfordulójára előkészítve a Lengyel Egyesült Munkáspárt KB-a mellett működő Társadalomtudományi Intézettel és Párttörténeti Osztállyal karöltve résztvesz az 1905. év anyagának nemzetközi kiadványában. Nemsokára nyomdába megy egy kiadvány, amely a lengyel burzsoáziának az 1905-1907-es forradalom idején folytatott népellenes politikájával foglalkozik.

A Történettudományi Intézet és a Felsőoktatási Minisztérium ellenőrzése alatt előkészítik az egyetemi ifjuság történeti szakköreinek I. országos kongresszusát. Ennek az 1954-ben tartandó kongresszusnak a témaköre a népi Lengyelország létrejöttével és fejlődésével kapcsolatos.

Az egyetemes történet jelenleg gyengén van képviselve Lengyelországban, főképp azért, mert ezen a területen nincsen elég történészkáder. A Történettudományi Intézet forráskutatási részlegének kiadványai vagy az Intézet részvételével megjelent anyagpublikációk főképpen a falu és a paraszti tömegek történetét ölelik fel. Dokumentumokat gyűjtenek többek között a galíciai parasztok 1864-es felkelésére vonatkozólag. Sajtóra kész egy-egy dokumentumgyűjtemény anyaga, a Lengyel Királyságban élő parasztoknak az 1905-1907-es forradalomban való részvételéről, valamint a munkás-paraszt szövetség előfeltételeinek kialakulásáról. Kiadás előtt áll egy forrásgyűjtemény az ipar és a munkásosztály kialakulásának és fejlődésének történetéről. A lódzi történészek kollektívája a Történettudományi Intézet segítségével négykötetes dokumentumgyűjteményt készít elő a lódzi textilipari vidék történetének egy szakaszáról, a 19. század első feléről. Az Intézet ellenőrzése mellett egy dokumentumgyűjtemény munkája folyik a Kosciuszko-felkelésről, valamint az 1788-1792-es országgyűlés reformjairól.

A lengyel történettudomány szempontjából nagyjelentőségű a /61 év óta megjelenő/ Kwartalnik Historyczny folyóirat. A folyóiratot már évtizedek óta a Lengyel Történelmi Társulat adja ki, és az a felszabadulás előtt a burzsoá történetírás álláspontját képviselte. A folyóirat irányzata ma már gyökeresen megváltozott, amely összefügg a lengyel történetírásban megvalósult fordulattal. Rendkívül megnőtt a folyóirat szerepe, a folyóirat a tudományos élet és az alkotó eszmék szervezőjévé vált. Az Intézet alapítása óta a folyóiratnak és rovatainak témaköre fokozatosan elmélyült és kiszélesedett, cikkek, viták, bírálatok jelennek meg benne, valamint beszámolók Lengyelország és a külföld tudományos életéről.

A lengyel történetírás kibontakozása szempontjából nagyjelentőségű a Szovjetunió és a népi demokratikus országok tudományos intézményeivel való állandó kapcsolat. 1953. nyarán a Lengyel Tudományos Akadémia Elnökségének küldöttsége a Szovjetunióba látogatott. A küldöttségben ott volt a Történettudományi Intézet igazgatója - T. Manteuffel professzor is. A. M. Pankratova akadémikusnak és a Szlavisztikai Intézet helyettes igazgatójának - I. A. Hrenovnak - lengyelországi látogatása még jobban megerősítette ezeket a tudományos kapcsolatokat.

Az 1953. évi budapesti Magyar Történészkongresszuson résztvett Leon Grosfeld, a Történettudományi Intézet helyettes igazgatója és Henryk Jablonski professzor, a Lengyel Tudományos Akadémia levelező tagja. A Csehszlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete pedig a huszita mozgalomról készít egy munkát, amelyben a Lengyel Történettudományi Intézet is részt vesz.

1953. decemberében Csehszlovákiában megvitatásra került a "Csehszlovákia története" tankönyv prospektje. A vitán résztvett a Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos titkára, Witold Kula is.

1953 végén Lengyelországba látogattak a Német Demokratikus

Köztársaság történészei: Heinrich Felix docens /Jena/ és
Karl Obermann professzor /a berlini Humboldt egyetemről/.

Mindezek a találkozók és konferenciák nagy szerepet játszo-
tak a lengyel történészek, valamint a Szovjetunió és a népi
demokráciák történészei közötti állandó és rendszeres együtt-
működés elmélyítésében.

.....

.....

RINATO ZANGHERI:
/Bolognai egyetem/

A haladó olasz történészek munkásságáról.

/Voproszi Isztorii, 1954. 8.sz./

О работе итальянских прогрессивных историков.

Ama két irányzat - a nemzeti-monarchista és a liberális-idealista irányzat - közül, mely a háborúelőtti olasz polgári történetírásban uralkodott, a háború befejezése után az egyik, a nemzeti-monarchista irányzat majdnem teljesen megszűnt létezni. Az olasz történészek többsége határozottan elvetette a fasizmus, a nacionalizmus és a savoyai monarchia apológiáját. Ismeretes, hogy az erkölcsi érzékkel és tudományos öntudattal rendelkező történészek már a fasizmus idején is szemben álltak a nemzeti-monarchista irányzattal. Ami pedig a Benedetto Croce vezetése alatt álló liberális-idealista irányzatot illeti, a felszabadulás után ez az irányzat válságba került, mely mind a mai napig tart. Croce felállította azt a tételt, hogy minden, ami a történelemben végbemegy, pozitív, negatív jelenségek a történelemben - szerinte - nem léteznek. Kiderül tehát, hogy a fasizmus is pozitív jelenség volt, melyet a történészeknek meg kell érteniök és igazolniok kell. Igaz, hogy Croce meggyőzőségeket is tett. Azt állította, hogy a fasizmus mulékony jelenség, véletlen volt Olaszország történetében. Az ilyesfajta magyarázat azonban történelemellenes. A történelem nem a véletlen és váratlan események láncolata, s a fasizmus nem az égből esett, hanem megvolt a maga előtörténete. A fasizmust az olasz társadalomban fennálló meghatározott viszonyok szülték.

A háború után, megpróbálva választ találni arra a kérdésre, hogy milyen okok hozták létre a fasizmus keletkezését és ideiglenes győzelmét, sok olasz történész foglalkozott a fasiszta diktatura megteremtése előtti Olaszország társadalmi és gazdasági fejlődésének tanulmányozásával. A fasizmus keletkezéséről és lényegéről folytatott vita joggal foglal el fontos helyet a jelenkori olasz történetírásban.

Aktuális jelentőséggel bír azonban az olasz történelem egy másik távolabb időszakának, a Risorgimentonak /a Megújulás Kora - ford./ a tanulmányozása is. A Risorgimento időszakának elemzése során feltárhatjuk az egységes olasz állam kialakulási folyamatának sajátosságait és meghatározhatjuk jellemző gyöngeségeit. Lppen az egységes Olaszország megteremtésének időszakában merültek fel az olasz társadalom előtt azok a problémák, melyek még ma sincsenek megoldva. Itt a Dél problémájára és a parasztkérdésre gondolok. Antonio Gramsci ezekre a kérdésekre műveiben nagy figyelmet fordított. "Börtönfüzeteiben" Gramsci vizsgálat tárgyává tette az olasz burzsoázia "eredendő bűnét", képtelenségét arra, hogy tuljusson a fejlődés tesztületi-céhes szakaszán és következetesen betöltse a nemzet ve-

zetőerejének szerepét. Meg kell azonban mondani, hogy a fiatal olasz marxista történészek még mindig nem használják fel eléggé azokat az utmutatásokat, amelyeket A. Gramsci az olasz történelem kérdéseivel kapcsolatban adott.

Pozitív mozzanatot jelent az olasz történészek tevékenységében az, hogy nagy munkát fejtenek ki széleskörű dokumentumanyag felhalmozására, összegyűjtenek és feldolgoznak forrásokat, a nyilvános- és magánlevéltárakban kutatásokat folytatnak kiadatlan anyagok feltárására, összegyűjtik a helyi időszaki sajtó anyagait, dokumentumanyagokat tesznek közzé. Ujabb anyagok összegyűjtése különösen szükségesnek mutatkozik, ha figyelembe vesszük, hogy a polgári történetírás Olaszország történetének számos fontos problémáját nem tanulmányozta, egyes kérdésekben pedig elhamarkodott következtetésekre jutott, amelyek nem alapultak forrásokon és tényeken. Helytelen volna azonban az első szakasznál - a ténybeli anyag felhalmozásánál - megállapodni; tovább kell menni, rá kell térni a következtetésekre és általánosításokra, mert éppen ez a történettudomány célja. Az egyes tényeket és eseményeket egységbe kell kapcsolni és helyesen értelmezni. Az utóbbi időben nem kis munka ment végbe ama történelmi anyagok összegyűjtésének területén, melyek a fasiszták bűnből hiányossá váltak és a világ négy téra felé szétszóródtak. Így például Milanóban külön szervezet jött létre - a Giangiacomo Feltrinelli könyvtár - melynek mind Olaszországban, mind sok európai országban folytatott szívós kutató munkálatok révén sikerült hatalmas mennyiségű könyvet, ujságot, fotokópiát és kéziratot összeszednie. A Feltrinelli könyvtár értékes segítséget jelent azoknak a tudósoknak, akik a történelem tanulmányozásával, tudományos tevékenységgel foglalkoznak. A könyvtár kiadja a "Movimento operaio" című bibliográfiai-történelmi folyóiratot, mely kéthavonta jelenik meg. Ebben a folyóiratban megjelennek rövid vázlatok, kiadatlan dokumentumok, életrajzok, recenziók. A folyóirat legutóbbi számai átvették a "Voproszi Isztorii"-ból a Szovjetunióban nyilvánosan megvédett történelmi tárgyú disszertációk jegyzékét.

Kevésbé jól áll a helyzet a történelem terén felmerülő tudományos problémák kidolgozása tekintetében. Általában kis témákról írnak monográfiákat, melyekben rendszerint túlságosan szűk részletkérdéseket dolgoznak ki, a munkásmozgalom történetével foglalkozó munkák szerzői a munkásszervezetek és a szocialista szervezetek belső életének és tevékenységének a megvilágítására szorítkoznak és nem mutatnak rá arra a hatásra, melyet ezek a szervezetek az ország politikai életére gyakoroltak. Nem hangsúlyozzák eléggé az olasz munkásosztály vezető szerepét a nemzet életében, s azt, hogy ezt a vezető szerepet az olasz munkásosztály többévtizedes harcával vívta ki magának. A munkásmozgalmat az ország életétől elszigetelten vizsgálják. Ennek elsősorban az a magyarázata, hogy történészeink gyenge politikai és elméleti előképzettséggel rendelkeznek.

Olaszországban az utóbbi évek folyamán számos munka jelent meg, melyek jelentős mértékben gazdagították a haladó olasz történetírást. A Risorgimento kezdeti időszakával foglalkozó munkák

között Luigi Dal Pane és Delio Cantimorì professzorok munkái bírnak a legnagyobb tudományos értékkel. Luigi Dal Pane terjedelmes kötetben foglalkozik a munká történetével Olaszországban a XVIII. század elejétől 1815-ig. /L. Dal Pane. Storia del Lavoro in Italia dagli inizi del secolo XVIII al 1815. Milano, 1944./ Az akkori Olaszország gazdasági szerkezetének elemzéséből kiindulva, Dal Pane feleleveníti az ország különböző területein élő dolgozók életfeltételeit, vizsgálja az emberek között kölcsönösen kialakult munkaviszonyokat, a munkabér kérdéseit, a megélhetési költségeket, a lakosság kulturális színvonalát. Dal Pane bírálja a történettudomány idealista áramlatainak képviselőit, akik tulbeccsülik a személyiségnek a történelem folyamatában betöltött szerepét és hangsúlyozza, hogy a nemzeti történelem alapja: a dolgozó tömegek története.

Cantimori munkái az 1794-1847-es években tevékenykedő olasz utópisták és felvilágosítók munkásságával foglalkoznak. /D. Cantimori: Utopisti e riformatori Italiani 1794-1847. Firenze. 1943./ Ezek a munkák az olasz társadalmi és politikai gondolat történetének a területén új típusú kutatások alapját teremtették meg. Kiadásra kerültek Armando Saitta és Alessandro Galante Garrone történészek munkái, melyek az első olasz jakobinusokkal és Filippo Buonarottival foglalkoznak. Buonarotti, az olasz hazafi, Babeuf harcóstársa, lelkes védelmezője volt az "Egyenlők összeesküvésének". Buonarotti az összeesküvés után még harminc esztendőn keresztül fejtegette ki tevékenységét, s nagy hatással volt az európai forradalmi mozgalomra. Saitta /A. Saitta. Filippo Buonarotti. Vol. I-2. Romá, 1950-1951./ és Galante Garrone. /Buonarotti e Babeuf. Torino. 1948./ új, rendkívül értékes anyagot találtak Buonarotti életéről, s tanulmányozták ezt az anyagot.

Nem szándékozom részletesen foglalkozni a "Rinascita" c. folyóirat kiadásában megjelent értékes cikkgyűjteménnyel, mely az 1848-as forradalmat tárgyalja. Erről annak idején már cikk jelent meg a "Voproszi Isztorii" hasábjain. /K.F. Miziano: Az 1848-49-es forradalom évfordulója és az 1848-49-es forradalommal foglalkozó legújabbkori történetírás alapvető áramlatai. "Voproszi Isztorii" 1950. 5.sz./ Csak azt tartom fontosnak megjegyezni, hogy ebben a gyűjteményben jelentek meg Olaszországban első ízben Marxnak és Engelsnek az 1848-as olasz forradalomról szóló munkái. Röviddel rá a "Societa" leközzölte Ernesto Ragionieri szemleciikkét Marxnak és Engelsnek a Risorgimentoval foglalkozó munkáiról. Rövidesen Marxnak és Engelsnek Olaszországot érintő összes munkái meg fognak jelenni olasz fordításban.

A Risorgimento időszakában különösen nagy volt a jelentősége a parasztkérdésnek. Erthető, hogy az olasz történészek ennek a kérdésnek nagy figyelmet szentelnek. Salvatore Francesconak az 1860-as szicíliai parasztmozgalomról szóló munkája mutatja, hogy a Garibaldi önkénteseitől támogatott parasztfelkelés milyen szerepet töltött be Szicília felszabadításában. Szicília felszabadulása után is, Szicília szigetének a Piemonti Monarchiához való csatolása kérdésének megvitatásakor, a föld felszabadításáért folyó parasztmozgalom állott Szicília politikai éle-

tének központjában. Franco della Peruta az 1848-as lombardiai paraszttömegmozgalomról írt könyvet. Kimutatja, hogy az 1848-as esztendő első hónapjaiban a paraszttömeg aktívan részt vett az Ausztria ellen folytatott harcban. Később azonban a milánói ideiglenes kormány eltaszította magától a paraszttömeget, mert attól tartott, hogy a nemzeti mozgalomban való részvételük annak demokratikus jellegét fog adni. /Lásd: F. Della Peruta. Le condizioni di "contadini lombardii nel Risorgimento. "Società" 1951. a. 7./

Olaszországban a nemzeti forradalom nem csapott át győzedelmes polgári forradalomba. Ezt csak úgy lehetett volna elérni, ha a paraszttömegeket bevonják a feudalizmus ellen folytatott forradalmi harcba. A burzsoázia kompromisszumot kötött a földbirtokos arisztokráciával. És éppen ez a fő oka annak, hogy a paraszttömegek sokszor passzivitásra kényszerültek.

Ezeket a megállapításokat a nem-márxista történészek munkái is tükrözik, különösen Cesare Spellanzoni munkái, aki 1950-ben kiadta "A Risorgimento története" című munkájának ötödik kötetét. /C. Spellanzoni. Storia del Risorgimento e dell'unità d'Italia. Vol. V. Milano. 1950./ Ez jelentékeny és komoly munka, mely roppant nagy ténybeli anyagon alapszik. Saitta helyesen értékelte egy másik olasz történésznek, Rosario Rómeo-nak "A Risorgimento története Sziciliában" című munkáját. /R. Romeo: Il Risorgimento in Sicilia. Bari. 1950./ Saitta erről a munkáról a következőket írta: "A gazdaság és a kultúra, a politikai program és a társadalmi szerkezet az egységes vizsgálati mód keretein belül egymással kölcsönösen összefüggő részek képét mutatják, s ugyanakkor szerző sohasem bocsátkozik bele teológiai irányú skolasztikus fejtegetésekbe, hanem figyelmét a társadalmi rendszernek, a történelem igazi megvívásának a megvilágítására összpontosítja". Saitta rámutatott arra, hogy Rosario Romeo a marxizmus befolyása alá került, ami különösen jellemző, tekintettel arra, hogy Romeo maga Croce híveivel érintkezik.

Demarco, Villari, Cassese nevét is fel kell említeni, akiknek munkái jelentős hozzájárulást jelentenek a parasztkérdés tanulmányozásához a Risorgimento időszakában. Manacorda, Dal Pane, Bulferetti, Canzio és mások a szocialista eszmék Olaszországban való elterjedése kérdésének a kidolgozásával foglalkoztak; Alatri a liberális katolikusok tevékenységét vizsgálta. /P. Alatri: Profilo storico del cattolicesimo liberale in Italia. I. Palermo. 1950./

Emilio Sereni "A kapitalizmus fejlődése az olasz faluban /1860-1900/" című nagy műve az Olaszország egyesítését követő idősokkal foglalkozik. Ezt a munkát 1950-ben oroszra is lefordították. Szerző ebben a munkában az egységes nemzeti piac kialakulásának a folyamatát vizsgálja, rámutat arra, hogy a kapitalizmus behatolásának eredményeképpen szétesik a régi paraszti gazdaság, kialakul a mezőgazdasági proletariátus. Olaszország mezőgazdasági proletariátusát nagyobb mértékben jellemzi a harcosszellem, a szervezethez és a szocialista törekvések, mint más országok mezőgazdasági munkásait. Arturo Colombi munkái a Po völgyében élő mezőgazdasági munkásokkal foglalkoz-

nak; szerző itt feltárja a régi szocialista párt vezetésében megnyilvánuló hibákat és gyöngeségeket, s rámutat arra, hogy ez a párt nem volt képes arra, hogy megértse a parasztmozgalom jelentőségét. /A. Colombi: Pagina di storia del movimento operaio. 2.ed. Róma, 1951; - Il Partito socialista e la guerra 1914-1918. Róma, 1949; - Socialismo e riformismo. /1900-1914/. Róma, 1949./ Mint ismeretes, Gramsci és Togliatti is írt ezekről a hibákról, melyek gyakran a korlátolt, szűk látókör és a parasztkérdés, valamint a Dél problémája fontosságának megnemértése eredményeképpen jöttek létre. Gianni Bosio és Franco Della Peruta számos érdekes anyagot közöl Andrea Costáról, Olaszországban a szocializmus első uttoróinek egyikéről. Arturo Colombi egyik munkájában foglalkozik Massarentinek; a molinellei parasztmozgalom szervezőjének tevékenységével. Badaloni a livornoi munkásmozgalomról, Casagnia pedig a római munkásmozgalomról gyűjtött össze értékes felkutatott anyagot. Elio Continak Firenzében a szocializmus keletkezését /1860-1880/ tárgyaló könyve gondos kutatások eredményeképpen jött létre. /E. Cönti: Le origini del socialismo a Firenze /1860-1880/ Róma. 1949./ Alberto Caracciolo könyvében tehetőseges leírást ad a Lazio-ban lefolyt parasztmozgalomról /A. Caracciolo: Il movimento Contadino nel Lazio. /1870-1922/. Róma, 1952./

Olaszországban a helyi jellegű problémák, vagyis az ország egyes vidékei történelmi fejlődésével kapcsolatos problémák kidolgozásának a területén az elmúlt évtizedek alatt a tudományos kutató munka erős visszaesése volt tapasztalható. Ma Olaszországban egészen új alapon, újból megkezdődtek az egyes vidékek történetének feltárására irányuló kutatómunkák. Régebben a helyi történeti társaságok kezdeményezésére, vagy egyes főrangú családok kezdeményezésére folytattak tudományos kutatásokat, ma azonban az ilyen kutatások a dolgozók társadalmi szervezeteinek a kezdeményezésére folynak. Most a történészeket nem annyira a tudásszomj hajtja, mint inkább annak szükségessége, hogy a jelen jobb megértése céljából a múltat tanulmányozzák, nem az okmányokban való magányos turkálás iránt érzett hajlam, nem a levéltári por szenvedélyes szeretete viszi őket, hanem az emberek iránti érdeklődésük, harcaikkal való törődésük, a történelmi hagyományok és a jelenkor problémái között fennálló eleven kapcsolat. Az a tény, hogy sok fiatal tudós tanulmányozásának témájaként Olaszország valamely területének történelmi múltját választja, egyáltalában nem jelenti azt, hogy ezeket a tudósokat "lokálpatriotizmus" fogta el, az a törekvés tölti el őket, hogy "szűkebb hazájukat" felmagasztalják /ami, mellel szólva, annak idején nem kis kárt okozott az olasz helytörténetírásnak/. Mélyebb oka van annak, hogy ezek a fiatal történészek ilyen tanulmányokat végeznek, és ezek az okok egybeesnek azokkal a feladatokkal, amelyek ma az egész olasz történettudomány előtt állnak. Az olasz történettudománynak az a feladata, hogy tanulmányozza a nép életét, a társadalmi jelenségeket, az elnyomott osztályok harcát, melyeknek története, amint erre Gramsci rámutatott, Olaszország különböző területein különböző módon bontakozik ki és melyeknek története ezért önálló monografikus kutatások tárgyát kell hogy képezze. Ezeknek a monográfiáknak a szerzőit témáik kidolgozása során Dal Panenak az a tanácsa kell

hogy vezesse, hogy fogják át a jelenségek egész összességét és kölcsönös kapcsolatait, induljanak ki az alapvető, meghatározó tényezőből, a gazdasági szerkezetből, mely végső soron megszabja a társadalom összes szociális és politikai ellentmondásait, szellemi életének valamennyi megnyilvánulását.

Ezen a területen a legjobb munka Ernesto Ragioneri "Sesto fiorentino: egy szocialista faluközösség" /E. Ragioneri: Un comune socialista: Sesto fiorentino. Roma, 1952./ című könyve. Ez a könyv ismerteti a Firenzétől nem messze lévő kis toszkánai faluközösség történetét, gazdasági fejlődésének történetét, /1861-től 1922-ig/, a faluközösségen belül végbemenő osztályharc történetét, lakosságának a történetét, mely a Risorgimento befejezésének időszakában meg a helyi régi kerámiai gyár tulajdonosaitól függött, majd később az önálló társadalmi élet útjára lépett. Ragioneri könyvét terjedelmes ténybeli anyagra építi fel, melyet igen szabatosan és világosan fejt ki. Nem mentes azonban ez a munka néhány hiányosságtól. Így például szerző nem mutat rá arra, hogy maguknak a Sesto dolgozóinak a tapasztalatai és osztályérzékük milyen szerepet játszott abban, hogy Sestóban kommunista szekció jött létre. Azt a tényt sem emeli ki, hogy a régi politikai vezetés gyöngeségei és hibái ellenére, Sestóban a szocialista munkásmozgalom forradalmi hagyományokkal rendelkezett, amelyeket a kommunista párt átvett és továbbfejleszt.

Ragioneri munkájával ellentétben, egy másik igen fontos tanulmány, Gaston Manacorda munkája: "Az olasz munkásmozgalom kongresszusainak megvilágításában /1853-1892/" /G. Manacorda, Il movimento operaio italiano, attraverso i suoi congressi. Roma, 1953./, nem csupán Olaszország egy területével foglalkozik, hanem az egész országot átfogja. Ugyanakkor szerző az egész munkásmozgalom problémáit oly módon vizsgálja, hogy annak egyik oldalát emeli ki: a kongresszusok munkáját. A kongresszusok munkájában, mint szerző írja, feltárul "a munkásmozgalom fejlődésének belső összefüggése a kölcsönös segélyező társaságoktól egészen a politikai pártig". Manacorda munkájában a fő figyelmet azokra a kongresszusokra fordítja, melyeknek általános nemzeti jelentőségük volt, de azokkal a területi és helyi kongresszusokkal is foglalkozik, amelyek jelentőségüknél fogva túlhaladtak a szűk földrajzi kereteken. Manacorda az olasz szocializmus megszületésével kapcsolatos legfontosabb problémákat vizsgálta. Legnagyobb figyelemmel az olasz munkásmozgalom történetének azt az időszakát vizsgálta, melyben, felszámolva előbb a bakunizmus befolyását, majd később a "munkáspárt" szektás irányelveit /operáismo/, Olaszországban a munkásmozgalom szocialistává vált.

Manacorda munkáját a felépítés szabatossága és a kifejtés világossága jellemzi. Szerző abból indul ki, hogy nem az utópisták eszméiben kell keresni a modern szocialista mozgalom első csiréit, hanem a munkásszervezetekben, olyanokban például, mint a kölcsönös segélyezési és ellenállási szervezetek, melyek egyesítették a munkásokat és lehetővé tették számukra, hogy az osztályharc területén tapasztalatokat szerezzenek. Manacorda könyve nézetünk szerint a munkásmozgalom történetével kapcsolatos további kutatásoknak fontos alapját jelenti.

A könyv azonban nem eléggé átfogó. Szerző nem kapcsolja eléggé össze a munkásmozgalom történetét az általános nemzeti és a nemzetközi élettel, ami különben, mint már említettük, a munkásmozgalom történetével foglalkozó könyvek közös hiányossága.

Meg kell jegyezni, hogy történészeink tudományos kutatásai kronológiailag nem lépik túl a XIX. század végének a kereteit. Az a benyomás alakul ki, mintha ennek a századnak a küszöbén Herkules-oszlopok emelkednének, amelyeket mi nem merünk átlépni. Arra lehetne gondolni, hogy a kilencszázas évek első felének nagy tömegmozdulásai és összeütközései, a munkás- és paraszttömegek hatása az ország egész életére, az első világháború, a forradalmi fellendülés a háborúutáni időszakban, az Olasz Kommunista Párt megszületése és más hasonló jelentőségű tények kevésbé érdekelnék minket, mint mondjuk a hetvenes évek valamelyik bakunista lapocskájának a története. Pedig Olaszország legújabbkori történetének a tanulmányozása terén fontos ideológiai utmutatásokat adnak számunkra. A Gramsci ki-jelentései, P. Togliatti felszólalásai és "Az Olasz Kommunista Párt életének és harcának harmincesztendeje" című speciális gyűjtemény. /lásd: az orsz. fordítást ugyanezen cím alatt. Külföldi Irodalmi Kiadó 1953./ Ez a gyűjtemény az olasz történelem pontos periodizációját adja, mélyenszántóan értékeli a politikai eseményeket; ez a munka az Olasz Kommunista Párt valóban tudományos története. Itt felvannak vetve az utolsó harmincesztendő olasz történetének alapvető kérdései, s ehhez az időszakhoz a legszorosabban kapcsolódik az Olasz Kommunista Párt megteremtésének és fejlődésének a története.

Olaszország legújabbkori történetének központi problémáját az a folyamat képezi, melynek során, az uralkodó osztály, a burzsoázia, felbomlásával és hanyatlásával ellentétben, az olasz munkásosztály a nemzet vezető erejévé izmosodott. Ez a folyamat Olaszországban szemléltetően jutott kifejezésre az Ellenállás és a nemzeti felszabadító harc éveiben. Nemrégiben jelent meg Roberto Battaglia könyve /R. Battaglia: Storia della resistenza italiana. Torino, 1953./, mely éppen ebből a szempontból vizsgálja az olasz Ellenállás történetét. Szerző rámutat arra, hogy ezekben az években éppen a proletariátus volt az az osztály, mely kezébe vette a nemzet sorsát; ugyanakkor a burzsoázia együttműködött az ellenséggel és "a kivárási politikáját" hirdette. Roberto Battaglia munkája kétségtelenül az utóbbi évek során megírt olasz történelmi művek között egyike a legtartalmasabbaknak és legjelentősebbeknek.

Meg kell említeni Giorgio Candeloronak nemrégiben "A katolikus mozgalom története Olaszországban" /G. Candeloro: Il movimento cattolico in Italia. Roma, 1953./ címen megjelent könyvét. E probléma egyoldalú vagy tendenciózus tárgyalására irányuló törekvések ellensúlyozásául szerző a Risorgimentótól napjainkig teljes és objektív képet ad az olasz történelem egyik legfontosabb jelenségének fejlődéséről. Mind a téma jelentősége folytán, mind annak következtében, hogy szerző feladatát igen alaposan oldotta meg, a könyv a legkomolyabb figyelemre méltó.

Jelenlég sok, Olaszország történetével foglalkozó új könyv készül. A Feltrinelli könyvtár irányításával sokkötetes bibliográfiai utmutatót állítanak össze az olasz munkás- és szocialista időszakai sajtóról. Ebben az utmutatóban minden egyes újságra vonatkozóan megtalálhatjuk majd a legfőbb adatokat, s rövid történelmi-politikai ismertetést is fog adni ez az utmutató. Rövidesen elkészülnek a Róma, Milánó, Bologna, Firenze munkássajtójával foglalkozó kötetek. A "Movimento operaio" folyóirat minden városban csoportokat szervezett az üzemek és gyárak történetének tanulmányozására. A firenzei csoport Giuliano Procacci vezetésével befejezte a Galileo-üzem történetének tanulmányozását; az erről szóló tanulmányt a folyóirat rövidesen közölni fogja.

A Bérések és Mezőgazdasági Munkások Nemzeti Szövetségének, valamint a Földmunkások Nemzeti Konföderációjának kezdeményezésére, együttműködve a tudósok egy csoportjával, a Feltrinelli könyvtárhoz kapcsolódva központ jött létre az olaszországi parasztmozgalom történetének tanulmányozására. A legközelebbi jövőben okmánygyűjtemény fog megjelenni a "Federterra" parasztszervezet 1901-től 1926-ig kifejtett tevékenységéről. A gyűjtemény előszavában szó lesz e szervezet fennállásának kezdeti időszakáról. Tervbe van véve, hogy monográfiákat vitatnak még és adnak ki a földművelés és a parasztmozgalom történetéről. Olasz nyelvre lefordították V.K. Jacunszkij szovjet tudósnek "A földművelés történetének soronlévő kérdései a Szovjetunióban" című cikkét. /lásd: "Izvēsztyija Ak.Nauk SzSzsZr". Történelmi és filozófiai sorozat. 1952. 3.sz./

A parasztmozgalomnak az egész nemzet életében betöltött egyre növekvő jelentősége nagy érdeklődést váltott ki iránta az olasz történészeknél. Annak a központnak, amely most létrejött, az a feladata, hogy kapcsolatot teremtsen a parasztszervezetek és a tudósok, a tudomány és az élet között és ennek révén biztosítsa, hogy ennek az olasz történelem számára fontos kérdésnek a területén időszerű kutatások induljanak meg.

Jelentős munkát fejt ki a "Gramsci Alap". Az idén ennek a szervezetnek a kezdeményezésére gyűlést tartottak Antonio Labriola halálának 50-ik évfordulója megünneplésével kapcsolatban, az évforduló előkészítésére. Ezen a gyűlésen megvitatták Giuseppe Berti előadását. Ez év tavaszán Emilio Sereni előadást tartott arról a problémáról, hogy Olaszország története folyamán milyen volt a falu és a város viszonya.

Az olasz történészek nagy érdeklődést tanúsítanak a szovjet történészek tudományos kutatómunkája és a Szovjetunióban folyó tudományos viták iránt. A szovjet történészek sikerei más országok számára is megmutatják a történettudomány fejlesztésének helyes útját.

Egyes olasz folyóiratokban néha olyan cikkekkel is találkozhatunk, melyek a szovjet történetírás ellen irányulnak. Ezeket a cikkeket olvasva, az ember nem tudja, mi teng túl bennük inkább: a Szovjetunió ellen érzett rosszindulat, a tudatlanság, vagy pedig egyszerűen a tények semmibe vevése.

Nemrégiben, vitatkozva azokkal, akik már a gondolatától is megrémülnek annak, hogy a Szovjetunióban létezik valamilyen központ, amely a történettudomány terén az egész tudományos kutatómunkát vezeti /vagyis a Történettudományi Intézet/, P.Togliatti ezt írta: "Oh borzalom! Oroszországban fennáll egy Tudományos Akadémia, mely olyan, rája tartozó funkciókat tölt be, melyek a tudomány és a kultúra szervezeti központjává teszik! Ez előrehaladást jelent és semmiképpen sem valami botrányos dolgot; mi legalábbis így gondolkodunk és így gondolkodik minden józaneszű ember. De talán az utóbbi időben megfigyelhették a Szovjetunióban az alkotó gondolat pangását, minek eredményeképpen nem vitatják meg a tudományos problémákat, semmiféle vita nem folyik, nem lehetünk tanúi a különböző vélemények és ellentétes állásfoglalások összeütközésének? Éppen ellenkezőleg... A valóságban állandóan a legélénkebb tudományos viták folynak, amiről egyébként azonnal meggyőződhetünk, csak ki kell nyitnunk bármilyen szovjet folyóiratot, s meg kell ismerkednünk a Tudományos Akadémia ülészekainak eredményeivel. Az ilyen vita az, ami a kultúra szabadságának kifejeződési formáját képezi és kell hogy képezze". A mi történetészeinknek az a feladatuk, hogy elősegítsék, hogy az olasz közvélemény a legszéleskörűbben megismerkedjék a szovjet tudósok munkásságával.

Olaszországnak gazdag történetírási hagyományai vannak. Nekünk még igen sok tennivalónk van azon a téren, hogy e tradíciók közül a legjobbakat gyarapítsuk és továbbfejlesszük.

Budapest, 1954. dec. 8-án.

Az össznémet történészkongresszuson.

/"Voproszi Isztorii, M.1954. 7./

На общерепманском съезде историков.

1953. szeptember 17. és 22. között tartották meg Brémában a 22. össznémet történészkongresszust, melynek munkájában a háború után első ízben vett részt a Német Demokratikus Köztársaság több, mint 60 történésze. A kongresszus Prüsszernek, Nyugat-Németország Állami Levéltára igazgatójának közvetlen ellenőrzése alatt került előkészítésre és lefolytatásra. Ez a kongresszus munkáján minden irányban megmutatkozott: a plenáris ülések 5 fő értekezését, valamint a kongresszus egyes szekcióiban a speciális referátumok többségét nyugat-németországi professzorok tartották. Az sem volt véletlen, hogy a napirend rendkívüli tulterheltsége a vita számára semmi helyet sem hagyott; a kongresszus munkája ténylegesen arra szorítkozott, hogy meghallgassák az előre elkészített értekezéseket. Ennek ellenére a Német Demokratikus Köztársaság küldöttei néhány rövid felszólalásban a kongresszuson és a "Zeitschrift für Geschichtswissenschaft"/1953. 6.sz./ hasábjain közzétett, később külön megírt ellenvetéseikben pontosan meghatározták a haladó német történettudomány állásfoglalását a kongresszuson előfordult ama kísérletekkel szemben, hogy a mai Adenauer-féle Németország reakciós erői kedvéért meghamisítsák a történelmet.

A brémai kongresszus plenáris ülésein felolvasott értekezések igen távol állottak Németország történelmi múltjának alapvető, a német nyilvánosság széles köreit érdeklő problémáitól. Ezen értekezések közül csak kettő érintette részben ezeket a problémákat, melyeket határozottan reakciós szellemben világított meg /H.Schieder kölni professzor értekezése: "A politikai és a társadalmi rendszer viszonya és a polgári liberalizmus válsága" és H.Ritter freibürgi professzor értekezése: "A 'militarizmus' problémája Németországban"/. A többi három értekezés pedig /O.Brunner bécsi professzor értekezése: "Európa társadalomtörténetének problémája", T.Schiffer mainzi professzor értekezése: "Cluny és az investitúra-harc", H.Werw müncheni professzor értekezése: "A görög tyrannis fő vonásai"/ esetleges jellegű volt és nyilván az volt a céljuk, hogy mennél távolabb vigyék a történészeket attól, ami izgalomban tartja a mai Németország néptömegeit. A legnagyobb figyelmet és egyuttal a haladó német történészek részéről a legtöbb ellenvétést T.Schieder, O.Brunner és H.Ritter értekezése váltotta ki.

T.Schieder professzor azt tűzte ki feladatául, hogy megvilágítsa a polgári liberalizmus németországi fejlődésének történetét és, hogy rámutasson gyengeségének és bukásának okaira. A polgári szociológia olyan tekintélyeire, mint A.Tocqueville, J.S.Mill és Max Weber, támaszkodva Schieder professzor, aki a

hitleri időkben a keleteurópai német uralom megteremtésének féktelen propagálásával szállt sikra, azt igyekezett bebizonyítani, hogy az államjogi rend nem fér meg a demokrácia uralmával. Azt bizonygatta, hogy a német polgárság liberalizmusa a XIX. században "a monarchia és a prolétariátus közé szorult" és ezek végülis keresztülgázoltak rajta. Schieder professzor a képviseleti rendszer németországi bukásáért a népre, különösen pedig a prolétariátusra hárította a felelősséget és mentette eme rendszer németországi bukásának igazi bűnöseit - a reakciós junkerség és a nagyburzsoázia egyesült erőfeszítéseit. Valójában pedig mind az 1848-1849-i polgári-demokratikus forradalom veresége, mind a "felülről" való egyesítés bismarcki utjának győzelme, végül pedig a hitleristák hatalomra jutása 1933-ban közvetlen következménye volt a reakciós junkerség és a nagyburzsoázia győzelmének. Nemcsak a német munkásosztály, hanem maga a német burzsoázia ama körei felett is, melyek továbbra is védelmezték liberális pozícióikat. H. Kamnitzer professzor, a haladó berlini történész felszólalásában helyesen rámutatott arra, hogy "lemondva a junkerség és a nagyburzsoázia reakciós erőinek bármiféle eliteléséről Schieder arra az utra lép, hogy egyenesen védelmébe vegye a német történelem utolsó évszázadának antidemokratikus és militarista irányzatát".

O. Brunner professzornak "Az európai társadalomtörténet problémája" témáról tartott értékezése a történelmi materializmus alaptételei ellen irányult és végkövetkeztetéseiben a mai német nagyburzsoázia kozmopolita törekvéseit volt hivatott igazolni. O. Brunner elsősorban minden módon arra törekedett, hogy a társadalomtörténetet különválassa a gazdasági és a politikai történettől. Véleménye szerint a társadalomtörténet feladat körébe egyedül "az emberek és embercsoportok együttélése" tanulmányozásának szabad tartoznia, de semmiestre sem az emberek gazdasági tevékenysége és osztályösszeütközései tanulmányozásának. O. Brunner ezzel egyidejűleg, tanítómesterének, Max Webernek nyomdokain haladva az európai társadalom, különösen pedig az európai feudalizmus szociális strukturájának kizárólagosságát hangsúlyozta, és szembeállította a feudalizmus korabeli európai városi rendszer fő vonásait a többi, a társadalmi fejlődés ugyanazon fokán lévő európa kívüli népek városi rendszerének jellegzetes vonásaival. A társadalmi-gazdasági formációkra vonatkozó marxista-leninista tanítás megcáfolására törekedve O. Brunner azt hirdette, hogy a történelmi fejlődés menetében semmiféle törvényszerűséget és közös jellemvonást nem lehet megállapítani.

A bécsi "szociológusnak" mindezek a megfontolásai igen távol álltak mindenfajta tudományosságtól és teljesen meghatározott reakciós értelmük volt. Ezt megjegyezte I. Streusand professzor, a haladó német történész, aki helyesen rámutatott arra, hogy Brunner megfontolásai "a nemzeti felszabadító mozgalom ellen irányulnak", hogy "az imperialisták terjeszkedő törekvéseinek szolgálatába állítják a társadalomtörténetet" és hogy végeredményben az a céljuk, hogy "történelmileg megindokolják a kozmopolitizmust". Jellemző, hogy O. Brunner kitért az elől, hogy magán a kongresszuson vitába szálljon H. Kamnitzer haladó berlini történésszel, aki jól megindokolt ellenvetések-

kel szólalt fel. O. Brunner tudományos ellenvetések helyett számos demagógikus és személyeskedő kirohanásra ragadtatta magát.

H. Ritter freiburgi professzornak, a mai német burzsoá történetírás kétségtelenül egyik legjelentősebb képviselőjének záró értekezése nemcsak a kongresszus résztvevői, hanem a kívülálló közönség részéről is nagyfokú érdeklődést váltott ki. És ez nem meglepő: a H. Ritter professzor által választott téma - "A németországi 'militarizmus' problémája" - nemcsak tisztán tudományos érdeklődésre tart számot, hanem a legnagyobbfokú politikai érdeklődésre is. H. Ritter professzor korábbi megnyilatkozásai alapján azt remélhattük volna, hogy bíráló álláspontra tud helyezkedni azokkal a reakciós és militarista irányzatokkal szemben, melyek a két világháború eredményeként a legszörnyűbb nemzeti katasztrófákba sodorták a német népet. Ez azonban nem történt meg. H. Ritter már magában az értekezés címében időzőjelbe foglalta a "militarizmus" szót. Ezzel mintegy szándékosan hangsúlyozta azt, hogy nem akar tanulni a német közelmúlt leckéiből. Is valóban értekezése teljesen bebizonyította azt, hogy a nyugatnémet egyetemeken működő sok más kartársához hasonlóan ő is engedelmesen követi Adenauer és a revansista Adenauer mögött álló amerikai imperialisták utasításait.

H. Ritter értekezésében arról akarta meggyőzni hallgatóit, hogy a németországi militarizmus - idegenből átvett jelenség, hogy XII. Károly, I. Péter és XIV. Lajos és nem a porosz uralkodók voltak Európában az első igazi militaristák és, hogy végül, a szó szoros értelmében vett militarizmust... a XVIII. század francia polgári forradalma és Bonaparte Napoleon hozta létre. H. Ritter erőfeszítései nem annak megnagyarázására irányultak, hogy a XIX.-XX. században a németországi militarizmus miért öltött olyan szörnyű, más népek létét fenyegető formát, hanem annak bebizonyítására, hogy a német militarizmus a többi európai országok militarizmusától ugyyszólván semmiben sem különbözött. Emellett magát a "militarizmus" fogalmát arra vezette vissza csupán, hogy "egy valamely állam vagy államférfi politikájában a harcias vonások vannak túlsúlyban" és kitért az elől, hogy elemzés alá vegye a militarizmus társadalmi gyökereit. H. Ritter mindenképpen elkente az összefüggést a németországi militarizmus fejlődése és a német imperializmus rablókalózpolitikája között.

H. Ritter a militarizmus egész problémáját erre a viszonylag másodrendű kérdésre vezette vissza: Németország egyes, különösen harcias beállítottságú államférfiainak milyen feltételek közepette sikerült a német külpolitikára döntő befolyást gyakorolniuk és a kormányt az "erő" alkalmazására /Machtpolitik/ kósztetniük a nemzetközi kapcsolatok területén. H. Ritter az imperialista Németország különleges agresszivitása okainak egész kérdését végeredményben arra a kérdésre vezette vissza, hogy az egyik esetben Ludendorff tábornoknak, a másik esetben pedig Hitlernek milyen körülmények között és miért sikerült Németországot három évtizeden belül kétszer nemzeti katasztrófa társítani. Emellett, ami rendkívül

jellemző, H.Ritter az első esetben az 1918-i katasztrófáért Ludendorff tábornokra és a vele kapcsolatban álló vezérkari tisztek egy kis csoportjára hárítja a felelősséget; a második esetben pedig nem a tábornokokra, hanem egyedül a tébolyodott Hitlerre. A freiburgi professzor valamennyi mélyreható lélektani megfontolásán világosan keresztül tör az a törekvés, hogy igazolja a Reichswehr vezetését és emelje a man. - steinek és guderianok tekintélyét.

H.Ritter értekezésének reakciós volta a befejező részben tűnt ki különös világossággal, amelyben, teljes ellentétben a valósággal azt igyekszik bebizonyítani, hogy Adenauer győzelme a nyugatnémet szövetségi gyűlés szeptemberi választásain a németországi militarizmus teljes "leküzdését" kell eredménye- zze. Az értekezésben a szovjetellenes vonal is világosan ki- fejezésre jutott. H.Ritter, értekezését befejezve, kijelen- tette, hogy bár a német népnek sikerült is már az állítólag kívülről rákényszerített militarizmus szellemétől megszabadul- nia, mindazonáltal egyáltalán nem mond le "szabadságának meg- védéséről" és határozottan visszaver mindenfajta "merényleget". Jellemző emellett, hogy Ritter professzor minden módon igye- kezett elkenni a német nép szabadságát az angol-amerikai impe- rialisták részéről fenyegető igazi veszélyt és, hogy emellett, ha nem is egyenesen, de közvetve a Szovjetunió és a népi demo- kratikus országok ellen uszította a német népet.

Bár a német történészek brémai konferenciáján teljesen meg is mutatkozott a mai nyugatnémet burzsoá történetírás reakciós beállítottsága, mégis a nyugat- és keletnémet történészeknek 1945 utáni első találkozása nem maradt eredménytelen.

Az amerikai imperialisták cselekvései következtében nemzeti egységétől megfosztott Németország két részének történészei lehetőséget kaptak arra, hogy egymással szakterületükön kap- csolatba lépjenek. Megállapodtak abban, hogy a Német Demokra- tikus Köztársaság történészei a nyugatnémetországi egyeteme- ken, Nyugatnémetország történészei pedig a Német Demokratikus Köztársaságban előadásokat és beszámolókat tartanak. A kon- gresszus folyosóin folytatott magánbeszélgetésekben néhány nyugatnémetországi történész együttérzését fejezte ki a Német Demokratikus Köztársaság haladó történészeinek erőfeszítéseivel a nemzeti egység helyreállítása terén és nem titkolták elégedetlenségüket azzal kapcsolatban, hogy a kongresszus szer- vezői nem engedélyezték a széleskörű vitát. A Német Demokra- tikus Köztársaság történészei a kongresszuson felvetett vala- mennyi történettudományi kérdéssel kapcsolatban Később az om- litett folyóirat hasábjain kifejtették nézetüket.

Beszámolva olvasóinak a brémai kongresszus eredményeiről, a "Zeitschrift für Geschichtswissenschaft" c. folyóirat hangsú- lyozza, hogy a kongresszus munkájának általános eredményei le- hetővé teszik ezeket a következtetéseket: elsősorban ki kell terjeszteni és el kell mélyíteni a kongresszuson létrehozott kapcsolatokat és ebből a célból "a becsületös kölcsönös megör- tés létrehozásában érdekelt nyugatnémet kartársaknak a leg- meggyőzőbb és a leghivatottabb tudományos formában be kell bi-

zonyítani azt, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban mély-
séges nemzeti és társadalmi felelősségtudattól eltöltött
"nagyszabású munka folyik a történettudomány területén"; má-
sodszorban az eddiginél még következetesebb és elszántabb har-
cot kell folytatni a nyugatnémet történetírás által terjesz-
tett imperialista ideológia ellen. A német történettudomány
ily módon a békéért, a demokráciáért és a nemzeti egységért
vivott harcában valóban nagy szolgálatot tehet a német népnek.

Az újkori történeti tanszékek tudományos munkájáról.

/Voproszi Isztorii, 1954. 7.szám/

О научной работе кафедр новой истории.

1954. április 20-24-én tartották Moszkvában az újkori történeti tanszékek munkatársainak összszövetségi tanácskozását, melyet a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma és a Lenin-rendes Moszkvai Állami Egyetem hívott egybe. A tanácskozáson több mint 170-en vettek részt, az állami egyetemek, számos pedagógiai főiskola és katonai akadémia újkori történeti tanszékeinek vezetői, docensei és előadói, a Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézet, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének és Szlavisztikai Intézetének tudományos munkatársai.

A referátumokat tartották: J.M. Zsukov professzor, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező-tagja az új- és legújabbkori történelem periodizációjának kérdéseiről, A.I. Szobolev docens "A forradalmak fejlődésének szakaszai az európai népi demokratikus országokban" címmel, Revunyenkov docens az új- és legújabbkori történet egyetemi előadásai programja felépítésének általános alapelveiről, és E.N. Burdzsalov, a Voproszi Isztorii helyettes főszerkesztője a folyóirat munkájáról és legközelebbi feladatairól. Az értekezlet munkájában a főhelyet a programok kidolgozása és más módszertani jellegű kérdések alkották. Ugyanezt a célt követték az értekezleten megalakított szekciók is. /A szekciókat az újkori történelem különböző időszakai és a historiográfiai előadásrend alapján alakították meg./ Emellett a tanácskozás megvitatta az új- és legújabbkori történet tereén folyó tudományos kutatómunka helyzetét és feladatait is.

A.F. Sebanov, a Szovjetunió Közoktatásügyi Minisztériumának keretében működő egyetemi, közgazdasági és jogtudományi főiskolai főigazgatóság helyettes főnöke, megállapította, hogy a történettudomány egyik elmaradt területe az új- és legújabbkori történet tudományos kidolgozása. Az állami egyetemek és a Szovjetunió többi főiskoláinak mindaddig nincs olyan programjuk, amely a legújabbkor történetét felölelné, nincsenek kidolgozva a historiográfiai kérdései, és nincs is tankönyv ebből a diszciplínából. Mindez leszállítja az oktatás elméleti színvonalát. A történettudományi tudományos Kutatómunkában gyengén vesznek részt a főiskolák munkatársai.

A történettudományok további fejlődésének feladatait nem valósíthatják meg a tudományos intézmények munkatársai egymagukban, hanem csupán az összes szovjet történészek kollektív erőfeszítései.

A Moszkvai Állami Egyetem ujkori történeti tanszékének vezetője, I.Sz. Galkin professzor beszámolt arról, hogy milyen a tudományos kutatómunka helyzete az uj- és legujabbkori történet területén. Megállapítása szerint csak abban az esetben lehet emelni az oktatásnak, valamint az aspiránsok vezetésének színvonalát, ha a főiskolák összes előadói gyarapítják tudományos ismereteiket, kutatómunkát végeznek. A történelemtudományi karok munkatársainak részvétele a tudományos kutatómunkában azonban még gyenge, az uj- és legujabbkori történeti témákat nem dolgozzák fel elegendőképpen. Az uj- és legujabbkori történet előadói 1953-ban nem adtak be doktori disszertációt, bár sokan már több év óta dolgoznak ilyen disszertációtémán. A doktori disszertációk témáját néha nem elég átgondoltan választják meg, úgyhogy a munkák sokszor nem értekezésjellegűek, hanem népszerűsítőek. Bizonyos féltékenység tapasztalható a témaválasztásnál, félnek nagy tudományos problémákat kidolgozni. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete mindeddig nem adta ki a legujabbkori főiskolai tankönyvet és nem dolgozta át az elavult ujkori főiskolai tankönyvet /I-II.r./. A főiskolai előadóknak segítséget kell nyújtaniuk a tankönyv megírásában.

Igen fontos lenne meggyorsítani a historiográfiai diszciplína tankönyvét. Ezen a téren jelenleg folytat némi tudományos munkát a moszkvai, a kirgiz és a voronyezsi egyetem. Az egyetemi előadók hasznos forrástanulmányi munkát végezhetnek volna azaz, hogy felkutatnak, kiválogatnak és sajtóra előkészítenek dokumentumgyűjteményeket az uj- és legujabbkor történetéből, például az I. Internacionálé kongresszusainak és a Párizsi Kommunnek a jegyzőkönyveiből, a kommunista és a munkásmozgalom történetéből, a népi demokratikus országok történetéből. Ilyen gyűjtemények kiadása nagy hasznot jelentett volna az oktatási folyamat megszervezésénél, különösen a szemináriumi és gyakorlóoktatásnál.

I.Sz. Galkin professzor megállapítása szerint az egyik legfontosabb feladat, hogy az uj- és legujabbkori történet tárgyköréből monográfiákat irjanak azokról a kérdésekről, hogy milyen hatást gyakorolt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme és a Szovjetunióban folyó szocialista építés sikerei a világtörténet egész menetére és elsősorban a világ munkás- és nemzeti felszabadító mozgalmának fejlődésére. Mélyrehatóan kell tanulmányozni a népi demokratikus rendszer létrejöttét és megerősödését a közép- és keleteurópai országokban. A moszkvai, a lvovi és ogyesszai egyetemeken tanulmányozzák Lengyelország és Bulgária legujabbkori történetét; megkezdték Csehszlovákia történetének kidolgozását. A lvovi egyetemen tanulmányozzák Magyarország történetének 1918 utáni szakaszát, a moszkvai és a moldovai egyetemen Románia történetét. De ezt a kutatómunkát jelentékenyen ki kellene bővíteni.

A legujabbkori történettel foglalkozó történészek feladata, hogy elmélyítsék a kapitalista világrendszer általános válságának tanulmányozását, megvilágítsák a népi tömegek életét és harcát az általános válság körülményei között. I.Sz. Galkin professzor többek között rámutatott arra, hogy monografikusan ki kellene dolgozni Németország és Olaszország, valamint a kis európai országok legujabbkori történetét. Birálattal illetve a legujabb

korral foglalkozó történészeket, hogy gyengén világítják meg az imperialisták közötti ellentéteket és megemlítette, hogy ezzel kapcsolatban milyen problémák várnak kikutatásra. Megállapította, hogy nagy jelentősége van annak, hogy tudományosan tanulmányozzák a népi tömegeknek a békéért, társadalmi és nemzeti felszabadulásukért vívott harcát és többek között a parasztoknak és a városi középrétegeknek a mozgalmait. A tudományos kutatómunka tematikájában erősen túlsúlyban van a külpolitika és nyilvánvalóan háttérbe szorul az egyes országok belső történetének problematikája.

A kutatómunkában nem szentelnek kellő figyelmet annak, hogyan aratott győzelmet és erősödött meg a kapitalizmus az élenhaladó országokban, még mindeddig nem küzdötték le a 17-18. század történetének lebecsülését. Pedig fontos, hogy kidolgozzuk e korszak problémáit, különösen a parasztok és a plebejus tömegek harcainak történetét, az ipari forradalom, és a burzsoá nemzetek kialakulásának történetét. I.Sz. Galkin professzor pozitíven értékelte a tomszki, középázsiai, szaratovi, dnyepropetrovszki egyetemek illetve tanszékeinek azt a törekvését, hogy kidolgozzák a marxizmusnak és a 19. századi munkásmozgalomnak a történetét. Szerinte elmélyülten kell tanulmányozni a "Kommunisták Szövetségének", az I. Internacionálénak, a Párizsi Kommunének a történetét. Támogassák a történészek a harkovi, molotovi, ogyesszai és csernovici egyetemeknek a munkásmozgalom számos problémájának kidolgozására irányuló kezdeményezését. Rendkívül fontos tanulmányozni az európai hatalmak gyarmati politikájának, a gyarmati és függő országok népeinek és az ezekben az országokban /különösen Afrikában és Dél-Amerikában/ folyó nemzeti felszabadító mozgalmaknak a történetét.

A készülő munkák tudományos színvonaláról I.Sz. Galkin professzor megállapította, hogy ezekből a munkákból még nem ártották ki a betűragó problémakezelést, a jelenségek "felületén való mozgást", anélkül, hogy mélyrehatóan tanulmányoznák a gazdasági és társadalmi alapot. Találkozunk üres szociológizálással, idézetekkel való terméketlen büvészkedéssel, ami arra mutat, hogy sok tudományos munkásunk az elméletben ful félénk. Harcolni kell állhatatosan e fogyatékoságok ellen, gyakrabban kell a tanszéki üléseken és a tudományos tanácsokban kollektíven megvitatni a tudósok alkotásait, ki kell fejleszteni a tudományos kritikát és a vélemények harcát. Ugyanakkor vissza kell utasítani olyanokat, akik "maguk nem foglalkoznak az új problémák tanulmányozásával és csak abból élnek, hogy másoknál keresik a hibát azoknál, akik a marxizmus-leninizmus alapján önállóan igyekeznek eligazodni az új kérdésekben" /Kommuniszt, 1954. 5.sz. 10-11.1./

A Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma nem tervezi meg a tanszékek tudományos munkáját és nem irányítja a tanszékeket, hanem pusztán a főiskolák által benyújtott évi tervek összegyűjtésére szorítkozik és hozzáfűzi ezeket az ügyszerhez. Pedig szükség volna arra, hogy a Minisztérium összhangba hozná a tanszékek kutatómunkáját és a fő, csomóponti problémák kidolgozására irányítaná ezeket és ellenőrizné munkájukat.

Nem nevezhető normálisnak az a helyzet - mondta az előadó - amely az ujkori és legujabb kori történeti munkák publikálása terén kialakult. A SZOVJETSZKAJA NAUKA kiadónak több tudományos munkát kellene kiadnia. Ki kellene szélesíteni ezenkívül az egyetemek kiadási lehetőségeit is és el kellene érni azt, hogy az egyetemek bátrabban publikáljanak ujkori történeti munkákat.

Az Azerbajdzsáni Kirov egyetem főelőadója, M.A. Szadih-Zade felszólalásában kijelentette, hogy a tanszék által végzett tudományos kutatómunka nem kapja meg a szükséges támogatást a rektorátus részéről. Így a tanszék által az ujkori történet I. részéből készített tansegédlet /azerbajdzsán nyelven/ már hosszú ideje mozdulatlanul hever. A tanszékek munkatársainak tudományos célból Moszkvába és Leningrádba kellene utazniuk speciális külföldi irodalom áttekintésére és levéltári munkára, de a rektorátus csak nem szívesen ad erre nekik engedélyt. A Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma nem irányítja a történettudományi tanszékek oktató és tudományos tevékenységét. A vidéken dolgozó történészeket nem vonják be az ujkori történeti tankönyvek és tansegédletek írásába, nem is érdeklődnek az iránt, hogy mi a véleményük a segédletek tervezeteiről. Majdnem egyáltalán semmi érdeklődést sem mutat az ujkori történeti tanszékek élete és tevékenysége iránt a Felsőoktatási Minisztérium lapja, a VESZTMYIK VISZSEJ SKOLI. Egy egész éven át folyt a vita a folyóirat hasábjain a fizikusképzésről, de a történészek képzéséről egyetlen cikk sem található a folyóiratban.

A kŕevi állami egyetem ujkori történeti tanszékének docense, K.J. Dzsedzsula megállapította, hogy Ukrajnában magas képzettségű káderekkel meg kellene erősíteni az ujkori történeti tanszékeket, különösen az egyetemi tanszékeket. A történettudományi doktorok kiképzését ki kellene szélesíteni és tervszerűben kellene megoldani; az ujkori történeti disszertációknak az egyetemi előadók által kidolgozott tematikája nem mindig aktuális jellegű, a disszertációkat részben ki sem adják és ezáltal nem válnak a tudományos körök közkincsévé. K.J. Dzsedzsula bírálatokkal illette a VOPROSI ISZTORII folyóiratot, hogy gyengén világítja meg az ujkori történeti tanszékek tudományos munkájának tapasztalatait és azt ajánlotta, hogy rendszeresen közöljenek tájékoztatást erről a kérdésről a folyóirat hasábjain.

A rŕosztovi állami egyetem ujkori történeti tanszékének docense, M.M. Krivin kiemelte, hogy a vidéken működő ujkori történeti előadóknak nem kevés lehetőségük van a kutatómunkára, de segítségre és konzultációra van szükségük. Ha a Minisztérium az előadók elé meghatározott feladatokat állítana, például egy leendő tankönyv vagy tansegédlet egy-egy fejezetének megírását, értékes munkákat kaphatna az egyes vidékekről.

A tambovi pädagógiai főiskola egyetemes történeti tanszékének vezetője, M.I. Braginszkij docens, rámutatott arra, hogy nincsen a középiskolákban legujabbkori tankönyv, ezért nem tanulják ezt a rendkívül fontos korszakot. M.I. Braginszkij azt ajánlotta, hogy összpontosítsák a szakemberek erőfeszítéseit elsősorban egy ilyen tankönyv megírására. A felszólaló beszélt

ezután arról, hogy a történészek tanulmányaik megírása után nehezen tudják publikálni munkájukat. Ezzel kapcsolatban javasolta a VOPROSI ISZTORII terjedelmének növelését /vagy alakításnak egy új folyóiratot az egyetemes történet számára/, hogy a tudósok szélesebb köre számára válják lehetővé tudományos munkájuk kiadása.

A voronyezi állami egyetem egyetemes történeti tanszékének vezetője, I.N. Borozgin professzor hangsúlyozta, hogy az újkori történettől foglalkozó történészek nem fordítanak kellő figyelmet a historiográfia problémáira, Ebben a tudományunk multja iránti közömbösség csökevényei mutatkoznak meg, ami a Pokrovszkij "iskolára" jellemző. Hosszu évek alatt csak néhány cikk és két-három kisebb munka jelent meg historiográfiai témáról és ezeknek egy része is alacsony tudományos színvonalon mozog. I.N. Borozgin professzor véleménye szerint tovább kell folytatni a reakciós amerikai historiográfia tanulmányozását és leleplezését, figyelmet kell szentelni e reakciós koncepciók forrásainak és kialakulásuk történetének kiderítésére. Ennek az elemei megtalálhatók pl. a 19. századi "liberális" történész, W. Draper munkáiban is. Az újkori és legújabbkori tudományos kutatások tematikájában nem foglalnak el megillető helyet a kultúra és az ideológia történetének kérdései, többek között a katolikus egyház reakciós ideológiájának leleplezése.

Nagyon rosszul áll - mondotta Borozgin professzor - az újkori történészek által készített munkák publikációjának kérdése is. Az egyetemek rektorátusai a történeti-filológiai karok természetének közlésére rendkívül kis ívszámot juttatnak. Sok egyetemnek egyáltalán nincs is saját kiadója.

L.K. Roots, a tartui állami egyetem egyetemes történeti tanszékének vezetője rámutatott arra, hogy a tudományos munka az újkori történet terén még mindeddig kispári módszerekkel, egységes terv és vezetés nélkül folyik. Konkrét tudományos kutatási tervet kell kidolgozni öt évre és a legközelebbi évre. L.K. Roots beszámolt a tartui egyetemi tanszéknek Svédország és a többi skandináv állam történetével kapcsolatos tudományos munkájáról és kiemelte, hogy szoros együttműködést kell létesíteni az újkori történeti tanszékeknek a Szovjetunió története tanszékével.

A leningrádi állami pedagógiai főiskola egyetemes történeti tanszékének vezetője, J.V. Bunakov professzor, rámutatott arra, hogy a történészek főképpen a külpolitika és nemzetközi viszonyok kérdéseivel foglalkoznak. Ennek jelentős mértékben az a magyarázata, hogy a nagy könyvtárakban a diplomáciai források jobban hozzáférhetőek. Ki kell szélesíteni a külföldi országok belpolitikai történetéről szóló dokumentumok kiadását és lehetővé kell tenni a történészek számára, hogy a megfelelő levéltárakhoz könnyebben hozzáférhessenek. Bunakov professzor javasolja, adjanak ki egy olyan bulletint, amely az újkori és legújabbkori történet tárgyköréből való disszertációk és monográfiák autoreferátumait tartalmazná.

A tomszki állami egyetem egyetemes történeti tanszékének docense,

J.V. Jeliszjeva, kiemelte, hogy a vidéken dolgozó történészek szétszórtsága az egységes tudományos kutatási terv hiánya következtében a vidéken készített sok értékes tanulmány nem válik közkinccsé. Így például a tomszki egyetem egyik munkatársa egy érdekes munkát írt Kárpátukrajna történetéről, de a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Szlavisztikai Intézete mitsem tud erről. J.V. Jeliszjeva felvetette azt a fontos kérdést, hogy az egyetemeken még most is divatban van az üléselés tülhajtása és ez megfosztja az előadókat a tudományos kutatómunka lehetőségétől.

A gorkij-i állami egyetem egyetemes történeti tanszékének docense, Sz.V. Prjazinov, rámutatott arra, hogy a befejezett disszertációk onagyon hosszú ideig vannak felülvizsgálaton a moszkvai és leningrádi egyetem tudományos tanácsában, hogy nagy fogyatékok vannak az egyetemes történettel foglalkozó aspiránsok képzésében és túl szűkre specializálják őket.

A szaratovi pedagógiai főiskola egyetemes történeti tanszékének vezetője, A.F. Osztalceva megállapította, hogy a tudományos kutatási terv összeállításánál számba kellene venni a burzsoá forradalmak közvetlen eredményeinek problémakörét is. Elmondta, hogy milyen nehéz helyzetben vannak a vidéken dolgozó ujkori történészek a tudományos munka szempontjából, és bírálatról illetve a VOPROSI ISZTORII szerkesztőségét, mert kevés cikket közöl a vidéki szerzők tollából. Azt javasolta, vonják be a pedagógiai főiskolák előadóit a főiskolai ujkori történeti tankönyvek és tansegédletek előkészítésének munkájába, és bízzák meg őket egyes témák egyetemi előadásra való kidolgozásával.

Az urali állami egyetem ujkori történeti tanszékének vezetője, F.I. Szurin elmondta, hogy nagy nehézségekbe ütközik a vidéki történészek tudományos munkáinak kiadása. Az urali egyetem ÜCSONLE ZAPISZKI-jének az egyetemes történettel foglalkozó kötete négy évig kiadatlanul hevert, mert Moszkvában dolgozó szak-történészek lektorálása nélkül a kéziratokat nem fogadja el a nyomda és ilyen lektorálásokat nehéz kapni. A tanszék nagy nehézségekkel küzd a tudományos aspiránsvezetők kiválasztásának tekintetében is. F.I. Szurin véleménye szerint tervszerűséget kell vinni a doktori disszertációk témáinak kiválasztásába, hogy biztosítsuk a tudomány számára legfontosabb problémák kidolgozását. Ezenkívül meg kell javítani az egyetemi könyvtárak külföldi irodalommal és sajtóanyaggal való ellátását.

I.Sz. Galkin professzor zárószavában kiemelte, hogy az utóbbi időben nagyszámu munkaképes uj- és legujabbkori történészt képeztek ki, akik most a főiskolákon működnek és alkalmasak arra, hogy komoly tudományos kutatómunkát végezzenek. A tanszékek oktató és tudományos munkájában a siker fontos feltétele az, hogy mind a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma, mind a szövetségi köztársaságok oktatásügyi minisztériumai részéről állandó, lankadatlan magasszínvonalú segítséget kellene idejekorán nyújtaniuk és irányítást adniuk. A vidéken dolgozó történészek fel-szólalásai arról tanuskoztak, hogy a tanszékek ilyen segítséget és irányítást nem kapnak.

Galkin professzor megállapítja, hogy a történeti tanszékeknek nem szentelnek elég figyelmet és nem nyújtanak nekik kellő támogatást sem sok egyetem rektorátusa, sem a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma, ill. egyetemi főigazgatósága. A minisztériumban és az egyetemek rektorátusaiban véget kell vetni annak az állapotnak, hogy lebecsüljék a történeti tanszékek jelentőségét.

A főiskolákon tenítő történészek számára szervezett és magasfelkészültségű segítséget kellene nyújtaniuk olyan tudományos központoknak is, mint a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi és Szlavisztikai Intézetei. Sajnos, ez intézmények néhány munkatársa nem vett részt ezen a tanácskozáson. Az újkori történeti tanszékek tudományos munkájában megmutatkozik, hogy a történettudományi tudományos kutatómunka területén hiányzik az egységes, országos terv, sok az értekezlet, az egyetemi könyvtárak rosszul vannak ellátva új megjelenésű irodalommal, az előadók ritkán kapnak tudományos kiküldetést, túl vannak terhelve oktatómunkával, ami akadályozza őket abban, hogy tudományos munkát folytassanak. A tudományos tanácsok gyakran arra szorítkoznak, hogy átvizsgálják a benyújtott disszertációkat és ők maguk nem vetnek fel megvitatásra négy tudományos problémákat, nem indítanak tudományos vitákat. A legtöbb főiskola tanszékei főképpen szervezési és módszertani kérdésekkel foglalkoznak és igen kevés figyelmet szentelnek a tudományos munkának. Ez tünt ki a mostani vita hozzászólásaiból is.

Az egyes felszólalók beszédeiben felvetett problémákról szólva I.Sz. Galkin professzor rámutatott arra, hogy az új- és legújabbkori történet periodizálása további tudományos kidolgozásra szorul. A kutatóknak ezenkívül nagyobb figyelmet kell szentelniük a latinamerikai, afrikai, ausztráliai országok és Kanada történeti problémáinak kidolgozására, mert ezekkel a kérdésekkel a szovjet történészek keveset foglalkoznak. Az illető országok történetét visszatükröző sok értékes dokumentum található Lvov, Tařtu, Riga, Szverdlovszk, Szaratov és más városok levéltáraiban.

A tanszékek tudományos munkája terén nagy fogyatékoság, hogy a tanszékek munkatársai által az új- és legújabbkori történet tárgyköréből készített tanulmányok publikálása sokáig húzódik és sokat egyáltalában ki sem adnak. Természetesen nem mindegyik munka alkalmas kiadásra, de nem szabad azzal megbékülni, hogy sok értékes tanulmány ezáltal ismeretlen marad az olvasók előtt. Az egyes egyetemek mellett működő kiadóknak bátrabban kellene kiadniuk a történészek tanulmányait. A kiadókkal nem rendelkező egyetemeknek pedig segítsen a Felsőoktatási Minisztérium tudományos termésük kiadásában.

Végezetül I.Sz. Galkin kifejtette, hogy minden főiskolai előadónak kell kutatómunkát folytatnia, mert ha nem, ezzel megáll fejlődésében.

Ezután beszámoló következtek a szekciók munkájáról, amelyek megvitatották az újkori történeti és historiográfiai előadások programtervezetének különböző részleteit. Az értekezlet által

hozott határozatban visszatükröződtek az egyes felszólalók által felvetett javaslatok, amelyek az egyetemek és főiskolák ujkori történeti tanszékein folyó tudományos és oktatómunka megjavítását célozták.

Az értekezleten felszólalt a Szovjetunió Felsőoktatási miniszterhelyettese, M.A. Prokofjev. Elismerte, hogy joggal bíralták a minisztérium munkájának hiányosságait, de megjegyezte, hogy a történeti tanszékek munkatársai nem használják fel minden lehetőséget a tudományos káderek kinevelésére. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája keretében működő aspirantúra és doktorantúra kereteiben maradtak betöltetlen helyek. Az aspiránsok jelentős része megkapja a végbizonyítványt, de nem sikerült elkészítenie disszertációját. A Minisztérium felhatalmazást kapott arra, hogy 2 évig terjedő időre mentesítse a folyó munka alól a tankönyvek és tansegédletek megírásában résztvevő főiskolai professzorokat és előadókat. 1953-ban száz ilyen megüresedett hely közül mindössze negyven lett betöltve. Az egyetemek nem teljesen használják fel azt a jogukat, hogy a kandidátusi képesítéssel még nem rendelkező munkatársak részére egyéves alkotószabadságot adhatnak disszertáció elkészítésére, valamint két-háromhónapos szabadságot disszertáció, monográfia, vagy tankönyv megírására.

A Minisztérium által eszközölt intézkedések az oktatófolyamat racionalizálására és a hallgatók önálló alkotómunkájának kiterjesztésére fokozott követelményeket támasztanak az összes egyetemi előadókkal szemben. Az előadásokat magas tudományos színvonalon kell tartani, hogy a hallgatókat önálló gondolkodásra buzdítsuk, hogy kifejtsék az előadások fő problémáit, és ez a hallgatókat a kérdések önálló kidolgozására serkentse. Ezért erősen ki kell fejleszteni a tudományos munkát minden tanszéken.

A tudományos kutatómunka jobb tervezésére és egybehangolására az ujkori történet területén a Minisztérium a tudósok olyan csoportját kívánja megszervezni, akik majd megbírálják az egyetemekről beérkezett értekezéseket és véleményezéseket adnak róluk, valamint irányadó utmutatásokat adnak a tudomány kutatások tematikája és tartalma tekintetében. Azt javasolta, hogy rendszeres időközökben hívják össze az egyetemeken dolgozó történészek értekezleteit.

1954. június 10-én a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériumának kollégiuma megvizsgálta az értekezlet javaslatát és számos gyakorlati intézkedést tett a tanszékek oktató és tudományos munkájának megjavítására. Jóváhagyták az új- és legújabbkori történetre vonatkozólag az értekezleten elhangzottak figyelembevételével kiegészített programot, és kiválasztották az új- és legújabbkori történeti tankönyv /III. és IV.köt./ szerzőit és szerkesztőit. Felvételt hirdettek a Moszkvai Állami Egyetemen historiográfiai aspiranturára. Az értekezlet anyagát ki fogják adni a moszkvai egyetem Trudi-jainak egyik következő kötetében.

Az ujkori történeti tanszékeknek a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma által összehívott értekezlete kétségtelenül hasznosnak bizonyult. Elősegítette az ujkori történet és a historiográfia egyetemi előadásai programjának kidolgozását, kijelölte a külföldi országok uj- és legujabbkori története oktatásának megjavítására vezető utakat, előtérbe állította azt a kérdést, hogy szélesben ki kell fejleszteni a történet-tudományi kutatómunkát; és hogy mielőbb meg kell írni a tan-könyveket és tansegédleteket ezekből a diszciplinákból.

De az értekezleten, hogy hogy nem, nem vettek részt a legtöbb pedagógiai főiskolá és több egyetem egyetemes történeti tan-székeinek dolgozói. Gyengén képviseltették magukat számos fő-városi tudományos intézmény tudományos munkatársai is. Az uj-kori történeti programtervezetek előkészítése, amelyeket az értekezlet megvitatott, már vagy három éve húzódott. Az 1951-ben megjelent programot annakidején jogos bírálattal illették a tudományos körök. M.A. Prokofjev felsőoktatási miniszterhe-lyettes már 1952-ben közölte, hogy a Moszkvai Állami Egyetem ujkori történeti tanszéke kidolgozta az uj programot, amelyet majd széleskörben meg fognak vitatni az egyetemi tanszékeken és amely majd tipustervül fog szolgálni./2/ De ennek a prog-ramnak a kidolgozása egészen 1954. áprilisáig húzódott el. E hosszas megvitatás ellenére sem bizonyult a program teljesen kidolgozottnak. Az értekezlet résztvevői majdnem mind a prog-ram tervezetét csak az értekezleten kapták meg és így nem volt módjuk rá, hogy előzetesen tanulmányozzák és gyakorlati javas-latokkal álljanak elő. A szekciók munkája mindössze néhány órá-ra korlátozódott és nem elég szervezeten folyt le, úgyhogy a program első fejezetének /1640-1870/ megvitatásával foglalkozó szekció a fejezetnek csak egy részét tudta megvizsgálni. Nézet-eltérések támadtak az értekezleten, hogy melyik történeti ese-ményt kell az ujkori történet kezdetének tekinteni, de ezt a kérdést sem vitatták meg alaposan. Az értekezlet egyes rész-vevői szerint aligha fogadható el az a javaslat, hogy az okta-tási időt az ujkori történet három szakaszára kell elosztani, de ezt a kérdést sem vitatták meg.

Az értekezlet résztvevői nem szenteltek elég figyelmét az uj-kori történeti tanszékek tudományos kutatómunkájának. Sem a vita, sem a beszámoló nem vizsgálta és nem bírálta meg azt, hogy milyen tudományos munkát végeztek a tanszékek az utóbbi években, bár sok egyetem és pedagógiai főiskola ad ki, mint ismeretes, UCSONIE ZAPISZKI-t, amelyben tudományos termésük egy részét pub-likálják. Az értekezleten nem vitatták még a tudományos kutató-sok konkrét tervét az elkövetkező évekre.

A Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma sok hasznos gyakorla-ti javaslatot kapott az értekezlet résztvevőitől. Reméljük, hogy ezeket számba fogják venni és meg fogják valósítani. Jogos bírálattal illetve az értekezlet a Voproszi Isztorii munkájában mu-tatkozó fogyatékoságokat, A folyóiratnak nagyobb terjedelemben és alaposabban kell megvilágítani az uj- és legujabbkori törté-net kérdéseit és az illető tanszékek tudományos munkáját és a vidéki főiskolák munkatársainak nagyobb teret kell adni a folyó-iratban.

2/ Lásd: Voproszi Isztorii, 1952- 12-sz. 179.1.

BESZÁMOLÓ AZ EGYETEMI TANKÖNYVEK VITÁIRÓL.

I.

Az első kötet vitája.

/I/1: - 1526; I/2: 1526 - 1790/

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében elkészültek az egyetemi tankönyv első kötetei, és a honfoglalástól 1526-ig, illetőleg Mohácstól 1790-ig terjedő kéziratok vitája 1954 június 11-12-én és július 1-2-3-án folyt le a történészek széles körének részvételével.

Az 1526-al záródó kézirat szerzői Lederer Emma, /900-1320/, Székely György /1320-1382, 1437-38, 1490-1526/, és Elekes Lajos /1382-1437, 1439-1490/. A második félkötet írói: Sinkovics István /1526-1604/, Wittman Tibor /1604-1664/, Heckenast Gusztáv /1664-1711/, Ember Győző /1711-1754/, Wellmann Imre /1754-1780/ és H. Balázs Éva /1780-1790/. A szerzők többsége saját kutatásain tulmenőleg a tankönyv számára készült előtanulmányokra is támaszkodott.

Mielőtt a vitára áttérnénk, beszámolunk arról, hogy a Szovjetunió és a népi demokráciák történészei az első félkötettel kapcsolatban értékes szempontokat vetettek fel. Noha észrevételeik nem a teljes szövegre, hanem csak az aránylag szűkszavú tartalmi áttekintésre vonatkoznak, megállapításaik rendkívül értékes számunkra és bizonyosságai annak, hogy a Szovjetunió és a népi demokráciák közötti együttműködés a történettudomány területén is gazdag eredményeket mutat fel. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történeti Intézete részéről M.M. Szmirin, A.J. Nyeuszihin és V.F. Szemjonov professzorok rámutattak a tankönyv elvi mondanivalójának és periodizációjának legkényesebb, legvitathatóbb pontjaira, a "prefeudális" korszak termelési viszonyainak és időtartamának nyitott kérdéseire, a korai feudalizmus problematikájára és a rendi fejlődés kifejtésében mutatkozó hiányosságokra. T.L. Manteuffel professzor a Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének nevében, P. Ratkos a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete részéről, D. Koszev akadémikus a Bolgár Tudományos Akadémia Történeti Intézetének nevében St. Pascu a Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája Történeti Intézete részéről és Spreemberg, valamint Markow professzorok a lipcsei egyetem egyetemes történeti intézete részéről rámutattak egész sor elvi és ténybeli problémára a kezdeti magyar-szláv kapcsolatok, a korai feudális monarchia, a házirebbszolgaság, a feudális széttagoltság, az eretnekmozgalmak stb. vonatkozásában.

x x x

A két félkötet vitáján több mint 100 történész jelent meg és 68 hozzászólás hangzott el. A vita résztvevői tudásuk legjavával siettek a szerzők segítségére. Csak elvétve jelentkeztek ideológiai hibákból fakadó helytelen nézetek.

Az első félkötet vitáját Molnár Erik akadémikus, a Történettudományi Intézet igazgatója nyitotta meg. A vita során a hozzá-

szólók zömmel a tankönyv árpádkori kéziratrészéhez szoltak hozzá. Az egyes hozzászólások, illetőleg a válaszok tartalmi ismertetése az alábbiakban következik:

Révész Imre örömmel üdvözölte az egyetemi tankönyv első félévkötetét. "Most új életünk első évtizedének vége felé, a megfelelő tankönyvet immár nélkülözhetetlenné teszi, hogy egyetemi történetoktatásunk számára meg legyen adva egy világnézeti és módszerei tekintetben egyaránt egységes és következetes vezérfonál, mely képessé tesz a történeti valóság tiszta és mindenoldalú felismerésére s ennek alapján a formájában nemzeti, tartalmában szocialista új magyar művelődés felépítésére." Ugy gondolja, hogy "az előttünk fekvő alapszöveg a maga egészében határozottan alkalmas arra, hogy belőle gondos és talán ismételt átdolgozás után kiformalódjék az egyetemi magyar történettudományi oktatásnak egyetemeink történetében legelső olyan tankönyve, amely a tudományos alaposság haladó értelemben felfogott követelményeinek és a tudományos didaxis helyesen értelmezett céljainak egyaránt magasrendűen megfelel." "Ez lesz a legelső nagyszabású és nem népszerűsítő céllal készült kísérlet a magyar történet első félévkötetének a dialektikus és történelmi materializmus szilárdan egységes irányvonalában, alap és felépítmény helyes viszonyának és szüntelen kölcsönhatásainak éles szemléltetésével történő feldolgozására. Ez egyesít először imponánsan gazdag és mindenoldalú anyagismertetet - ide értve a hazai történetnek az egyetemes történethez, főképp az eddig annyira elhanyagolt északkeleti és délkeleti európai történethez való kapcsolódásait is - egy félreérthetetlenül tiszta pártos nézőponttal, s éppen ezáltal fogja tudni szemléltetni az objektív történelmi igazságot: azt, hogy a magyar történet nem tíz év óta, hanem ezer év óta valójában a dolgozó nép története, amely szakadatlan osztályharcok sorában fejlődött odáig, hogy mint előtörténet előbb-utóbb lezárulhat: a névtelen népmilliók végre magukhoz ragadhatták sorsuk intézését azoknak a keveseknek a kezéből, akik és akiknek osztályelődői egy évezreden keresztül élvezték a milliók verejtékes munkájának gyümölcseit és védelmeztették velük, meg-megújuló hatalmas véráldozatokat követelve tőlük, a veszélybe került hozát."

Bíráló megjegyzéseit Révész Imre egyes részletekre, így az eretnokség tárgyalására, az izraeliták kérdésére, a "hét szabad művészet" elemzésének hiányára, a képlandósok társaságára, az investitúrára vonatkozóan tette meg. Általánosságban, a tankönyv pedagógiai céljait illetően megállapította, hogy a három szerzőnek jobban össze kell dolgoznia. Helyesebbnek tartja Lederer Emma és Székely György tagoltabb szövegeit, mint Elekes Lajos gyakran monografikus értekezéseit. De leszögezi, hogy ugyanakkor az utóbbi az előadás szuggesztív művészetével nagyban felülmúlja a másik két szerzőt.

Szabó István hozzászólásában általános elvi kérdéseket, egyes részletkérdéseket, majd didaktikai problémákat taglalt. Hangsúlyozta, hogy a tankönyv szerkezeti felépítésével nem tud teljesen egyetérteni. A szerzők a történelmet mozgásban, folytonosságában kívánják ábrázolni; a termelőerők és termelési viszonyok, a feudális osztályrend kialakulása azonban bonyolult, sok jelenséget a kronológiai ábrázolásba felvenni nem lehet.

Ez fontos tárgyi ismeretek elhanyagolását eredményezte. Nem foglalkozik a tankönyv kielégítő mértékben a termelőerők állapotával, a technika fejlődésével stb. nem világít meg kellőképpen fontos fogalmakat. - Míg tárgyi vonatkozásokban vannak a felépítésből eredő bizonytalanságok, vagy hiányok, a kronológiai felépítés igen szilárd. Vannak azonban a periodizációnak gyenge pontjai. Nem tud egyetérteni az 1061-es korszakhatárral. Ugy gondolja, hogy a társadalom életében a nagy korszakok határainak egy-egy évszámhoz történő kötése csak akkor indokolt, ha a mennyiség minőségbe csap át, ha forradalmi robbanás zajlik le. A "szabadok" utolsó felkelése esetében a szerző egy negativumból alkotott korszakhatárt. Kifogásolta Szabó István, hogy a magyar társadalmi fejlődés nincs a környező népek történeti fejlődésébe beágyazva; továbbá, hogy egyes nemzetiségek jellemzése elmaradt. Nem ért egyet a polgári történetírás általánosító, egyes irányzatok megkülönböztetését mellőző birálatával.

Egyes kérdésekre térve át, Szabó István vitába szállt a tankönyv azon állításával, hogy az ősközösségi alap maradványai még a XI. században is megvoltak, s csupán a század végére számolódtak fel. Nem ért egyet azzal, hogy a szerző a servusnak jobbággá fejlődését hipotetikusán oldja meg. Szabó István szerint a tankönyv megállapításaival ellentétben a várispánságok felbomlásának folyamata legalább a 13. század első két évtizedéig tart. Nem érzi világosnak az oligarchia fogalmát; ez több mint egyszerű nagybirtokos. Javasolja, hogy már a 13. század során szóljon a szerző a nemesség rendi fejlődésének kezdetéről, s a feudális biráskodási rendszert kellőképpen világítsa meg. Nem ért egyet a tankönyv azon állításával, mely szerint az 1298-es törvény a szabad költözés korlátozását tartalmazza. A gyakorlatban kifejlődő szabadköltözés elismerésének tekinti a decretumot, mely azonban a szintén gyakorlatban kifejlődő a terragium lefizetésének kötelezettségét is leszögezi. Végeztül felvetette Szabó István, hogy az 1437-es és 1514-es parasztfelkelések kapcsán a jobbágyság helyzetének rajz szegényes. A viszonyok rajzában éreztetni kellene a feszültséget, melynek csak külső indítékre van szüksége, hogy bekövetkezzék robbanása. A felkelésekben szerepet játszott a jobbágyság osztálytudatának fejlődése is.

Didaktikai kérdésekre áttérve az árpádkori részt, a továbbiakkal szemben a hazafias nevelés szempontjából nem tartja kielégítőnek. Bár az irónak kevesebb lehetősége nyílt a nevelő hagyományok felmutatására, de nem is merítette ki a lehetőségeket és ezzel, hogy a honfoglalást, a történeti Magyarországot u.n.-ként említi, azt a kételyt támasztja az olvasóban, hogy e fogalmak talán kétes értékűek. Az egész félkötet vonatkozásában fennáll a tankönyvszerűség hiánya. A félkötetben az irodalmi igény és didaktikai követelmények szempontjából is kiemelkedik Elekes Lajos stílusa.

Györfly György is a kötet árpádkori részéhez szólt hozzá. Véleménye szerint a szerző, Lederer Emma eddigi komoly tudományos életművéhez képest a tankönyvrész visszaesést jelent. Pozitívum, hogy a szerző egyes oklevelek, törvények utalásai alapján a kor társadalmát, osztályviszonyait behatóan, majdnem monografikusan taglalta. A feudális anarchia, az interregnum színes rajzot kap.

Feladatának Györffy azt tekinti, hogy a munka főbb hiányosságaira mutasson rá. Először a periodizáció kérdésével foglalkozott.

Utalt arra, hogy a Magyarországon a honfoglalás előtt élt népek ismertetése pontatlan, s nem használja fel a rendelkezésre álló összefoglaló művek adatait. Nem fogadja el a pannonszláv államról szóló fejezetet. Ebben az értékelés a többi szláv államokhoz képest túlzott, s a forrásoknak nem megfelelő. Nem ért egyet a szerzővel a periodizáció kérdésében. A kb. 900-tól kb. 1320-ig megadott időhatár didaktikai szempontból sem helyes. Nem fogadja el azt a képet, melyet a szerző a honfoglaló magyar társadalomról ad. Szerinte a magyar társadalom akkori fejlettségének lebecsülése mutatkozik a szöveg megfogalmazásaiban, s a szerző állításaival szemben Molnár Erik munkájára hivatkozik. Elhibázottnak tartja a kalandozó hadjáratok megítélését. Azt a felfogást, hogy a honfoglalás után a kincsszerző rabló-hadjáratok helyébe a rabszolgaszerző hadjáratok léptek, megcáfolják az arab adatok, melyek már az etelközi magyarok rabszolgakereskedéséről írnak. A nagy kalandozó hadjáratok központilag meg voltak szervezve; nem fogadja el a szerző állítását, mely a hadjáratokat egyes csapatok magánakciójaként tünteti fel. Hiányolja, hogy a magyarság megtelepedésének a felvázolása sem történik meg, a kéziratt mellőzi a vezérek, azok szállásterületeinek megemlítését. Az orosz-magyar kapcsolatok kievi vonatkozásait nem említi az orosz évkönyvek alapján a szerző, viszont a szláv kapcsolatokat irreálisan a pannonszláv államra szűkíti le.

Elfogadhatatlannak tartja Györffy a feudális viszonyok kialakulásának /prefeudalizmus/ 900-tól 1061-ig való megállapítását. Bulcsu vezér kalandozásainak társadalma a prefeudális kornak nem ugyanazon jellegzetességeit viseli magán, mint István király, vagy I. Endre állama. Mesterkéltnek érzi viszont a cezurat 1061-ben, mely döntő eltérésre utalna I. Endre vagy Salamon, I. László állama között. Ez a periodizáció az Istvánkori társadalmi viszonyok leértékeléséből következik, abból hogy a szerző nem értékeli kellőképpen István törvényeit, /melyek pedig kialakult osztálytársadalomra utalnak/ az ekkor meginduló pénzverést, a szintén ekkor induló okleveles gyakorlatot.

A szerző kételkedik abban, hogy a senatus állandó jellegű királyi tanácsot jelentene, holott a tihanyi alapítólevél 1055-ben szabályos méltóságnévsorral zárul, ami a királyi tanács kétségbevonhatatlan bizonyítéka. Az 1061-es korszakhatár az utolsó pogánylázadást veszi alapul. Véleménye szerint István halála után a feudális állam már olyan szilárd volt, hogy azt nem lehetett megingatni s ezzel kapcsolatban utal a Vata-féle lázadás eretnek, a keleti egyház ritusaival kapcsolatba hozható jellegére is.

A második nagy periódus: a feudális állam fokozódó széttagoltságának elmélete a 11-12. századra nem fogadható el. Még a 12. században is alig haladja meg a legnagyobb magyarországi nagybirtok az ország 1 %-át; a hercegség pedig nem válhatott a feudális széttagolódás alapjává, minthogy nem volt örökölhető, s

nem is volt állandó, rendszeres intézmény. Ilyen alapon fölöslegesnek tartja az ur-csoportarcok, frakcióarcok részletes leírásait.

A 12. századi társadalom gazdasági alapjait illetően a szerző lebecsülte a fejlődést. Györffy szerint az árucseré, a pénzgazdálkodás a 12. században megindult; ennek jele - szerinte - a pénzrontás jelensége, tárgyi emléke a Fejér megyei II. Béla kori lelet, mely 39,200 dénárt tartalmaz. Hiányolta Györffy, hogy a tankönyv földművelésről, állattenyésztésről, halászatról, vadászatról szinte semmit sem nyújt s elveti azt a rajzot, melyet a szerző a királyi birtok és várbirtok népeiről ad a 13. század elejéről. Végül - miután utalt arra, hogy a kulturtörténeti fejezetek igen kevésbé sikerültek - azt a véleményét fejezte ki, hogy a tankönyvnek ezt a részét a hazafias nevelés szempontjából nem tartja megfelelőnek.

Perényi József hangsúlyozta, hogy a tankönyvszerzők igen nagy és jó munkát végeztek, mégpedig igen nehéz körülmények között, amennyiben előtanulmányok híján rendszerint közvetlenül a forrásokból kellett dolgozniuk. Nyilván ennek a körülménynek lehet tulajdonítani, hogy a szerzők nem foglalkoznak eléggé az alap kérdéseivel. Ennek következtében igen sok, különben valószínűleg helytálló állításuk nincsen alátámasztva. A termelési technika, a termelőerők színvonalának bemutatása elengedhetetlen követelmény, s ez a feladat, bizonyos mértékig már az eddigi irodalom felhasználásával is megoldható.

A második, mindhárom szerző munkájára vonatkozó kifogása Perényi Józsefnek, a magyar történetnek az egyetemes történettől való izolálása. Ennek következtében nem látható, hogy a magyar történet egyetemes történeti törvényszerűségek szerint játszódik le, ha vannak is speciális vonásai. A feudalizmus kialakulásánál, a rendi állam létrejötténél, a centralizációs kísérleteknél pl. feltétlenül utalni kell e problémák európai vonatkozásaira, s e síkon kell felvenni a harcot a polgári tudománynak azokkal az irányzatával, amely mindenkor és mindenben Nyugat mögött való kullogásunkat, elmaradásunkat igyekszik bizonygatni. A feudális magyar állam hódításainak és hódító kísérleteinek ábrázolásakor feltétlenül vázolni kell röviden a meghódított területek állapotát, és meg kell magyarázni, hogy miért sikerültek e hódítások. Amikor a szerzők helyesen szembeszállnak a burzsoá történetírás nagyhatalmi ábrándozásával és túlzásával /három tenger mosta ország stb./, leleplezik az ezzel kapcsolatos céltudatos ferdtételeket, vigyázniuk kell, mert nem szabad tagadniuk azt a tényt, hogy Magyarország időnként valóban erős feudális nagyhatalom volt, különben aligha lehetne tőle a török elleni védekezés megszervezését, vagy egyenesen a török kiűzését követelni.

A harmadik általános kifogás a magyarországi nem-magyar népek történetének hiányos ábrázolása. Sehol sem esik szó arról, hogy Magyarország már a korai középkorban is soknemzetiségű ország volt, sehol sem történik kísérlet annak megállapítására, hogy mikor és hogyan vált Magyarország ilyen állammá. Pedig kétségtelen, hogy ezek a népek már akkor is itt éltek, és nagy szerepet játszottak Magyarország történetében. A kutatásokat ki kell

terjeszteni e terre is, és a hiányokat feltétlenül pótolni kell.

Ezután Perényi József rátért a részletes tárgyalásra. Lederer elvtársnő szövegében kifogásolja a periodizációt, elsősorban pedig a feudális széttagoltság korszakának elnyújtását. Perényi József a "feudális széttagoltság" korszakán a feudalizmusnak későbbi, fejlettebb szakaszát érti és gyakorlatilag a részfejedelemségekre való szakadásban látja. Ettől megkülönbözteti a feudális osztály egyes csoportjai között mutatkozó belharcokat, azaz a feudális anarchiát, amely szerinte az egész feudalizmusra jellemző. A szovjet irodalomra hivatkozva azt állítja, hogy az sohasem beszél feudális széttagoltságról pl. Angliában, vagy a skandináv országokban, tehát ott, ahol az ország valóban nem esett szét fejédelemségekre. Perényi szerint feudális széttagoltságról Magyarországon csakis a XIV. század fordulóján lehet egy-két évtizedig beszélni. A széttagoltságra irányuló tendencia természetesen nálunk is megvan, de nem tud a királyi hatalom miatt megvalósulni. Érvényre nem jutó tendenciáról viszont nem lehet egy többszázados korszakot elnevezni. A szerzőnek tehát egy újabb korszakbeosztást kell készítenie, és ki kell annak okait kutatnia, hogy Magyarország miért nem esett szét részfejedelemségekre, mint pl. Németország, Lengyelország és a kievi Oroszország stb.

A honfoglalás utáni korszakkal kapcsolatban Perényi József kifogásolja a pannón-szlávok szerepének túlzását. Véleménye szerint a Dunántulon, amely frank fennhatóság alá került, nem fejlődhetett ki szláv államszervezet a honfoglalásig. Az itteni szláv társadalom a honfoglaláskor szabad faluközösségekből állt, amelyre Pribina igykezett hatalmát kiterjeszteni, de ez még Kocelnak sem sikerült, azaz szláv államról beszélni e területen nem lehet. Perényi szerint inkább ezekre az ország keleti részein élő szlávokra kell a figyelmet irányítani, akik a bolgár állam kötelékében éltek. Ha a magyar államszervezet kialakulásánál erős szláv hatásokkal kell számolni, akkor azok inkább erre a bolgár állam területe felé és nem a Dunántulra mutatnak. Perényi különben túlzottnak tartja azt a képet, amit Lederer elvtársnő a magyar állam megalakításával kapcsolatban a szláv hatásról megrajzol. A magyar állam megalakulását elsősorban a magyar társadalom fejlődéséből kell megrajzolni és a külső hatások csak másodsorban jönnek figyelembe. A szláv hatást különben, amelyet nagyszámu szláv jövevényszavaink bizonyítanak, Perényi szélesebben értelmezi, de nem köti a honfoglalást követő évtizedekhez, hanem hosszú századokra terjedő kölcsönhatásként fogja fel. Szláv hatásokkal nemcsak az állami élet területén, hanem a gazdasági és kulturális életben is számolni kell, de ez a hatás lassu és inkább a magyar állam megalakulása utáni időkre esik, amikor a magyar társadalom alsó rétegei összeolvadnak az ország területén elszórvva élő szlávokkal. A megye szó átvétele pl. szerinte nem elegendő ahhoz, hogy Magyarország területén fejlett szláv államról beszéljünk, mert a szó minden szláv nyelvben csak határt jelent, így szerepel az első magyar emlékeinkben is, és csak később, a magyar fejlődés eredményeképpen kapja meg vármegye jelentését.

A továbbiakban Perényi József a magyar társadalom IX. századi fejlődésével foglalkozott. Véleménye szerint Lederer elvtársnő igen gyors léptekkel halad a korafeudális állam megalakítása felé. Ennek oka szerinte a már tárgyalt szláv hatás és a magyar pásztortársadalom válsága, amelynek következtében gyors ütemben megindul a földművelésre való áttérés. Perényi szerint ezt a fejlődést erősen bonyolulttá teszi az a körülmény, hogy Lederer elvtársnő igen nagy szerepet juttat a kalandozások alkalmával behurcolt rabszolgáknak. A kalandozásokat maradék nélkül megmagyarázza a magyar társadalom fejlettségi foka, a "katonai demokrácia" korszaka. Perényi szerint a kalandozások rabszolgaszerező jellegét nem igazolják a források, az elhurcolásokról szóló gyér adatok legfeljebb arra engednek következtetni, hogy a magyarok, akárcsak a hönfoglalás előtt, kismértékű rabszolgakereskedéssel is foglalkoztak. A korai forrásainkban elég sokat szereplő "servusok" Európában ekkor már mindenütt földhözkött jobbágyokat jelentenek, egyes esetekben pedig nálunk legfeljebb patriarchális rabszolgákat jelenthetnek. A servusok Perényi szerint nem behurcolt rabszolgák, hanem tömegükben Magyarország területén talált leigázott szlávok, akik a lesüllyedő magyar rétegekkel együtt alkotják a többé-kevésbé szoros feudális kötöttségbe kerülő jobbágyok osztályát. Az udvarnokok ezeknek egyik csoportját, a királyi birtokon aránylag kedvezőbb helyzetben élő jobbágyokat jelentik. Perényi szerint a rabszolgaság nálunk első sorban annak patriarchális formájában létezett és súlya a társadalomban nem volt jelentős. Lederer elvtársnő a rabszolgák szerepét eltulozza.

A továbbiakban Perényi arra figyelmeztette a szerzőt, hogy az István utáni időkben már földműves társadalomról ír, holott a pásztorkodás még igen nagy helyet foglal el és így a feudalizmus nomád formái is figyelembe veendők, és azok sok speciális vonást megmagyarázhatnak a magyar társadalom fejlődésében.

A továbbiakban Perényi József rámutatott még több kisebb vitatandó problémára /a XII. századi magyar-bizánci harcok értékelése, a horvátországi hódítás körülményei, a német lovagok szerepe a magyar állam megalapításánál stb./, majd rátért annak a kérdésnek a megvizsgálására, hogy Lederer Emma munkája mennyire szolgálja az ifjúság helyes irányu nevelését. Véleménye szerint a tankönyvrész azzal, hogy az Árpád-kor, tehát a magyar feudalizmus felmenő szakaszát erősen negatív vonásokkal ábrázolja, nem szolgálja a haladó hagyományok ápolását, sem a hazafias nevelést. A magyar népről, ennek áldozatos munkájáról, amellyel az "avar pusztaságot" rövid idő alatt virágzó és termékeny országgá tette, alig ír valamit Lederer elvtársnő. A németek elleni sikeres küzdelem is szinte el van bujtatva a szövegben, holott azt külön alfejezetben kellene tárgyalni stb. Mindennek alapján Lederer elvtársnő szövegét erősen át dolgozandónak tartja. Ugyanakkor azonban kiemeli, hogy a szerző igen sok kérdésben rendkívül értékes megoldásokat talál, és valóban sikeresen küzdött a polgári tudomány helytelen, sokszor ferditő, vagy egyenesen meghamisító állításai és szemlélete ellen.

Végül Perényi József még néhány kisebb kritikai megjegyzést tett Székely György, Elekes Lajos munkájára, amelyet különben gondos és pontos munkának tart. Elekes Lajossal kapcsolatban erősen hangsúlyozta munkája esztétikai értékeit is, amelyek nagymértékben elősegítik e nehéz történeti anyag olvasását és megtanulását.

Eckhardt Ferenc megállapítva, hogy a tankönyv szerzői nehéz feladatot vállaltak úgy látja, hogy azt tudományos szempontból általában jól oldották meg. Már pedagógiai szempontból kevésbé pozitív a véleménye, különösen azért, mert nem arányos a gazdaságtörténet és politikum adagolása. Az egyes részekben belül jelentkező aránytalanságok is hátráltatják a tanulhatóságot. Az Árpád-korban túl sok szó esik a tatárjárásról és az egyházzal, túlzott a terjedelen a Hunyadi-kor tárgyalásánál is. Kimagasló stílus szempontjából Elekes Lajos munkája, Nem ért egyet, különösen Székely György fejezeteiben az aprólékos bizonyító adatok felsorolásával.

Az egyes kérdésekhez hozzászólva kifogásolja az 1061-es periódushatárt a honfoglalás tárgyalásmódját, a tüzesvaspróbák leírását, az aranybulla értékelését az egyház viszonylatában és több részletkérdést.

Kosáry Domokos élesen elhatárolta a három szerző munkáját. A Székely György és Elekes Lajos által írt részekben is található ugyan kifogásolható pontok, azonban véleménye szerint az Árpád-kor tárgyalása elhibázott, mind tartalmi, mind formai, mind szerkezeti szempontból. Nem állítja azt, hogy a könyvben nincsenek pozitívumok. A szerző, Léderer Emma egyes források elemzése során tulment a régi formális forráskritikai tanulmányok korlátain. Ezek az elemzések azonban nem tankönyvbe való. Kosáry kifogásolja, hogy a parasztság helyzetének tárgyalása az Árpád-korban az adózás bemutatására, az osztályharc ábrázolására szorítkozik, a termelőmunka bemutatása elmaradt. Túlzott mértékben foglalkozik a tankönyv a politikai harcok leírásával, de nem mutatja meg a fővonalakat, elődása nem elég világos, gyakran szakadozott. Hiányolta Kosáry az egyetemes történeti összefüggések megfelelő ábrázolását. A szövegben több ellentmondást talált, így a pászttortársadalom válságának, a külföldi egyetemek látogatásának, Ausztria igényeinek tárgyalásánál. Kosáry kitért a stílus, a fogalmazás pongyolóságaira, majd a polgári történetírás sommás bírálatát helytelenítette. Befejezésül annak a véleményének adott hangot, hogy az Árpád-kor tárgyalását a hazefias nevelés szempontjából sem tartja elfogadhatónak; mind egyes kifejezések, mind a szöveg tárgyalásmódjának vonatkozásában.

Borus József felvetette a nép történetformáló szerepének nem kielégítő bemutatását a tankönyvben. Ez különösen hiányolható ott, ahol a nép honvédő harcairól írnak a szerzők. A magyar hadművészet önálló fejlődésével bővebben kellene foglalkozni. Az Árpád-kor és a Hunyadiak korának hadtörténeti kérdéseire fűzött bíráló és kiegészítő megjegyzéseket.

Mályusz Elemér hozzászólásában megállapította, hogy az eddigiek során sok szó esett a tankönyv hiányosságairól. Ő nem ezekről kíván szólni. Ugy forgatta a kéziratot, mint a Mohács előtti magyar történet első egészen részletes marxista összefoglalását. Azt vizsgálta, hogy ebben az összefoglalásban, az oklevelek töredékes utalásainak kombinációja hogyan viszonylik az aufklárista, a liberális, a polgári történetírás adta képhez. Nem állítja azt, hogy a tankönyvkézirat túl nem szárnyalható összefoglalása e korszaknak, de mondhatja, hogy jobb, teljesebb, realisabb és megnyugtatóbb, mint valamennyi korábbi összefoglalás. A korszakot három történetíró dolgozta fel, három különböző írói egyéniség, akiknek munkáját azonban a helyesnek felismert módszer és szemlélet egységessé tette. Ennek a módszernek a legmeglepőbb eredménye a korábbi összefoglalásokkal összehasonlítva az Árpád-kornál mutatkozik meg. Még a legkitűnőbb magyar polgári társadalomtörténész, Tagányi Károly is csak nagyobb korszakokra tagolva tudta az Árpád-kori társadalmat jellemezni. E korszakokon belül az egyes csoportok, rétegek ábrázolása többé-kevésbé statikus volt. Tehát komoly eredmény, hogy a tankönyv az Árpád-kort évtizedről-évtizedre haladva, az egymásután feltűnő jelenségeket összekapcsolva olyan részletesen tudja rekonstruálni, mintha a Hunyedi- vagy Jagello-korhoz hasonló bőséggel állott volna rendelkezésére forrásanyag. Érdeme ez a szerzőnek, de az igazi dicséret a módszert illeti. Ezt különösen érzi az a régi kutató, aki a szellemtörténeti iskola relativizmusának utvesztőjében kereste és nem találta az irányelveket.

A polgári történetírónak fáradtságos vesződséggel kellett rájönnie, szinte felfedezészerűen, hogy Magyarországon is volt hűbériség. Mennyi időbe került, míg el lehetett jutni a feudalizmus legalább néhány formájának, ha nem is lényegének felismeréséhez. Az elért eredmények láttán mosolyogni lehet azon, hogy annakidején a polgári történetírás milyen nehézségekkel küzdött, hogy a politikai vagy eseménytörténetet közelebbi kapcsolatba hozza a társadalmi fejlődéssel - vagy éppenséggel megfordítva: a kettőt elválassa egymástól.

Rátérve a tankönyv egyes részeinek bírálatára, Mályusz Elemér nem találta kielégítőnek a tankönyvben Lederer Emma és Székely György által írt művelődéstörténeti fejezeteket. A szovjet történetírás, pl. A. Pankratova meglehetősen jól talált a lovagi kultúra ábrázolására. Ezzel szemben a szerző a magyar lovagkort elmarasztalja és szűken is értelmezi. Mellőzi pl. Tarr Lőrinc említését is, általában nem kísérli meg annak magyarozatát adni, mikor alakultak ki azok a körülmények, melyek egy Tarr-szerű egyéniség kibontakozását lehetővé tették.

Marxista történetírásunknak ki kellene alakítania a régi, polgárit túlszárnyaló kulturtörténeti írást. Ki nem szeretné a szubjektív, önkényes értékelések helyett az alapfelfogásban is tudományos, a lényegét kibontó előadásban megismerni az európai kultúra, s azon belül a magyar művelődés fejlődését. A tankönyv nem élt ezzel a lehetőséggel sem, hogy a középkori magyar paraszti kultúrát bemutassa. A művelődéstörténetbe beletartozik, hogy a paraszt hogyan művelte földjét, milyen állatot tartott, s hogyan használta fel azokat; milyen volt gyümölcs-

termelése stb. Mályusz Elemér utalt Belényessy Márta kézirat munkájára, melynek felhasználása ajánlatos lett volna. Eből a munkából kibontakozik a parasztságnak az a hősi harca, melyből nem csak az egyre növekvő terhek elviselése következett, hanem a termelékenység emelésével annak a biztosítása is, hogy neki magának is maradjon annyi, amennyivel életét szebbé teheti, kulturáját emelheti. A személytelen nép ennek a harcnak bemutatásával áll mint hős az olvasó előtt.

Egyes részletkérdések bírálata után Mályusz Elemér rámutatott arra, hogy a polgári és feudális történetírás bírálatát konkrétábbá kell tenni a tankönyvben, s mellőzni az általánosításokat, melyek a kívánatos nevelő célzatot lerontják.

Kardos Tibor figyelme általában a kulturális felépítmény kérdése felé fordult; a gazdasági, társadalmi viszonyokat csak annyiban érintette, amennyiben megrajzolásukon némi módosítást javasolt, mert a felépítmény nem felelt meg a kéziratban követeztetett alapnak. Megállapította, hogy a kulturális fejezetek kidolgozása nem történt egy szinten, aminek oka részben a tudományos anyag mennyiségi különbsége. Ezért legtöbb megjegyzése a magyar kultúrának a 12. század végéig és a 13. század végéig tartó szakaszaira vonatkoztak. Ezekben a fejezetekben a felépítmény nem elég mélyen kapcsolódik alapjához, ezekhez a fejezetekhez módszertani és ténybeli megjegyzéseket tett.

Nem tartja elégségesnek a legendaanyag felhasználását, s nem ért egyet azzal a megállapítással, hogy csak a nép szolgátságban tartására tenitottak. Utalt az Imre legenda gazdag politikai anyagára, melyben a szolgsorba süllyedő szabadok, a szegény nép egyre feszültebb megátartásának kérdése, s a pápaság és császárság küzdelmének magyar fejezete jut szóhoz. Vitatható, hogy a pogánykori mondák emlékei népünk tudatából kivesszettek-e. Bizonyos töredékek ma is élnek, erőteljesebb nyomai mintegy a 13. század végéig maradtak fenn. Nem fogadja el, hogy a regősök nem lettek volna népi énekmondók. Ehhez tisztázni kellene azt, hogy a nemzetségi társadalomban mi a népi. Még a nagy nemzetségek szolgálatában álló énekmondóktól, a feudalizmus kibontakozása idején sem lehet megtagadni bizonyos népi jelleget. Az énekesrend egy másik része a szolgátságba süllyedő szabadok között maradt, s a két réteg között nem volt kinzi fal. Az Árpád-kori irodalmi kultúra képét bírálva Kardos Tibor úgy látta, hogy a szerző a régi polgári irodalom sok tévedését kiigazítva túlzottan negatív képet festett a korabeli kulturáról. Nem fogadható el Anonymus olyatén méltatása, mely modern értelemben vett forrásértéket vár el tőle, nem pedig mint korának irodalmi alkotását szemléli. Bár a szerző elismeri azt a régebbi megállapítást, hogy Anonymus munkája lovagregényszerű, tagadja az egész magyar gesztairodalom udvari jellegét. Pedig vannak adatok arról, hogy a nemzetközi jellegű udvari énekesek egész sora tartózkodott magyar királyok és királynők kíséretében, s az is bebizonyosodott, hogy volt magyar Trója-regény, sőt valószínű, hogy Nagy Sándor és Trisztán-regény is. A magyar nyelvű költészet tárgyalásával egyetért, viszont hiányolja, hogy a magyar törvénytörvények említését a szerző elmu-

lasztja. Általában az utolsó évtizedek irodalomtörténeti eredményeinek felhasználása nem kielégítő. Így az Ómagyar Mária siralommal kapcsolatban igen fontos megállapítás nem került be a tankönyvszövegbe: hogy t.i. ennek keletkezési helye a laikus nőmozgalom. Szükségesnek tartja hangsúlyozni a szöveggel szemben az olasz egyetemek nagy szerepét a magyar ifjak iskolázásában. Kiegészítendőnek tartja Kardos Tibor a magyarországi eretnek-jellegű népi mozgalmak ábrázolását és azok értékelését.

A 14. századi lovagi kultúra méltatása hiányos. Kardos úgy látja, hogy olyan alkotások, mint a Képes Krónika, Küküllei János munkája, a Szent György szobor, magasabbrendű felépítményt mutatnak, mint amelyet a szerző megrajzolt. Megítélése szerint az alapot sokoldaluban kellene vizsgálni, s akkor az ellentmondás eltűnne. A 15. század kulturális felépítmény-összképe megkapó. Megjegyzéseit csak az indokolja, hogy a kutatás az irodalomtörténet terén rohamlépésben halad előre. Hiányosnak találja a magyarnyelvű írásbeliség kifejlődése tényezőinek rajzát, amelyben nem kap megfelelő helyet a humanista iskola. Néhány ténybeli kiigazítás után Kardos Tibor hangsúlyozta, hogy megjegyzései nem érintik a munka egészét és hogy nagy elismeréssel adózik a szerzők példátlan erőfeszítésének.

Dercsényi Dezső előljáróban hangsúlyozta, hogy amikor az Árpád-korhoz hozzászól, nehéz helyzetben van. A szerző azok közé a történészek közé tartozik, akiktől a művészettörténészek sokat tanulhattak. A legrégebb magyar iparososztályra vonatkozó kutatásai az árpádkori művészettörténet szempontjából alapvető fontosságúak. Viszont tankönyvének művészettörténeti része igen szegényes, számos ténybeli tévedést, szemléleti hibát tartalmaz. Az általa vizsgált korszak írott forrásai gyérek, viszont a művészeti emlékenyag meglehetősen bővő. A művészeti fejlődés az Árpád-kor századaiban pontosan követi az alap mozgását és olyan összefüggésekre tud rávilágítani, amit pl. a gazdaságtörténet telán nem mutat ki. A tárgyi emlékeket meg nem szólaltatni könnyelműség. A periodizációt támogatja az a tény, hogy a honfoglaláskori izlés tovább él az első kőépületek kődísztípusaiban s ekkor hal el, amikor az utolsó pogányházak kilobbannak. A művészeti emlékenyagban nyomon követhető az osztálytársadalom fejlődése, az egyes osztályok bekapcsolódása az építkezésekbe. A 12. század végén, a 13. század elején a királyok és főpapok mellett, mint építkezők megjelennek a világi főnemesség. Ennek hatása a templomok típusában kimutatható. Ettől különállóan nyomozható ki a népépítő tevékenysége; pompás falusi templomok maradtak ránk ebből az időből, melyek a népi építőművészet alkotásai és semmiképpen sem lehet készítésüket idegen építészeknek tulajdonítani. Egyben felhívja a szerző figyelmét a magyar románstílus emlékeire, melyek erőteljes egyéni jegyekkel rendelkeznek. Néhány ténybeli tévedésre hívja fel még a figyelmet.

Földes Éva szerint a kulturtörténet mechanikus századokra tagolása, az alap és felépítmény mesterséges szétválasztása nem elfogadható. Azt javasolja, hogy az anyagot részekre tagolva, a szerzők illesszék a megfelelő fejezetekhez.

László Gyula szerint a bevezetésben közölt egész régészeti rész hibás és hiányos. Nem ért egyet a szerzőnek azzal az állításával, hogy az avarok teljesen eltűntek volna. A 9. századra vázolt kép leegyszerűsítő; az ittlakó szlávok között nagy műveltségi különbségek voltak, nem helyes a Dunántulon feltételezett állapotokat az egész országra általánosítani. Nem fogadhatók el a közölt ásatási adatok, viszont hiányolja a zalavári és fenékpusztai leleteket. A régészeti kutatások alapján az ábrázoltnál magasabbnak látja a betelepülő magyarok műveltségét. Különösen elfogadhatatlannak tartja a magyarok földműveléséről adott negatív képet. Ezzel kapcsolódik az a megállapítása, hogy helytelen kizárólagosan nomadizáló népnek tekinteni a magyarságot. Kifogásolja a kalandozásoknak rablóháború elnevezését; szerinte ez lebecsülő a sok vitézséget, kitartást, nagy katonai szervezettséget követelő hadjáratokkal szemben. Amikor Lederer Emma azt a hamis káprázatot akarta szétrombolni, amivel a polgári történetírás a fényben pompázó honfoglalókat körülvette, túlzásba ment, s a hazafias nevelés szempontjából hibát követett el. Ugyanebből a szempontból szükségesnek tartja egyes történeti alakok jellemzését, árpádházi királyaink bemutatását.

Bónis György az állam és jogtörténet szempontjából szólt hozzá a tankönyvhöz. Hiányolja, hogy a hallgató nem kapja meg a fogalmak pontos definícióját: meg kellett volna határozni, mi a feudális állam, mi a feudalizmus, mit jelentenek a feudális termelési viszonyok. Ha a tankönyv a feudális állam fogalmából indult volna ki, arra az eredményre jutott volna, hogy a 13. század az a döntő korszak, amikor már a földesuri osztály, egyházi és világi, s ezzel szemben a kizsákmányoltak osztálya többé-kevésbé egységes osztály. Kifejlett feudalizmusról - Bónis György szerint - csak ekkor lehet beszélni. Éppen ezért, egyes részletkérdésekhez hozzászólva, nem fogadja el a szerző megállapítását, amikor I. István feudális államáról ír. A teljesen kialakult feudális államot a szerző 1095-re teszi. Bónis György véleménye szerint a Kálmán-kori állam a kifejlett feudális államtól még messze áll. A széttagoltság jelentkezése csak akkortól számítható, amikor a királyi birtokok széthullanak. Ezt azzal a megjegyzéssel egészíti ki, hogy a széttagoltság fogalmát dialektikusan kell értelmezni. Azokban a periódusokban, amikor a széttagoltság nagyon megerősödött, ellenhatásként jelentkezik a köznemességnek vagy kismemességnek küzdelme a feudális bárók ellen.

Révész László az egyetemi tankönyv tárgyelt félkötetét elmélyült, komoly munkának tekinti, mely egészen újszerűen ismereti a gazdasági- és társadalomfejlődést és a jogfejlődéshez is sok helyes megállapítást fűz. Minthogy azonban a félkötetet három szerző írta, előfordulnak ismétlések, ugyanakkor elsikkad olyan fontos kérdés megállapítása, hogy milyen helységek tekintendők királyi városnak. Nagyobb figyelmet kellett volna szentelni, különösen az Árpádkorban az események éveinek fel-tüntetésére. Az uralkodók egymásutánja sem világos nem egy esetben, s történeti események dátumai adják meg az alapos tájékozódást, a sorrend megállapítását. Javasolja, foglalkozzék a tankönyv bővebben Géza fejedelemmel, mint aki kezdemé-

nyezője az új politikai iránynak s az állam alapjainak lera-
kója. Hiányolja az Árpádok dinasztikus politikájának ismer-
tetését. A 13. században feltétlenül ki kellene térni Ausztria
kérdésére, a Babenberg család kihalása kapcsán kitört harcok-
ra. Nem látja meggyőzőnek az állam megszervezésével kapcsolat-
ban, hogy az istváni állam szláv alapokon jött létre. Szerin-
te a nyugati minta szerepet játszott a központ megszervezé-
sénél. A megyéknél viszont elfogadja a szláv alapokat.

Bácskai Vera az 1514-es parasztháború kérdéséhez szólt hozzá,
Rámutat arra, hogy annak jelentősége nincs kellőképpen kiemel-
ve, s a tárgyalás mellőzi a parasztháborúnak a második job-
bágyság kérdésével való összekapcsolását. Nem látja elégsé-
gesnek az előzmények, a Jagello-kor gazdasági fejlődésének
kifejtését. A szöveg nem érzékelteti, hogy a felkelés elke-
rülhetetlen. Részletesebben kellett volna foglalkozni a mező-
városokkal, melyek jelentős szerepet játszottak a felkelés-
ben. Erősebben kellett volna megmutatni a szabad költözés kor-
látozásának jelentőségét. A városfejlődés bemutatásának hiá-
nya miatt nem érthető a polgárság állásfoglalása a paraszthá-
ború idején. Vannak forrásaink a török ellenes harcok és az
osztályharcok az összefonódására. A nemesség kiirtásának kö-
vetelésével, vagyis a feudalizmus felszámolásának követelésé-
vel megy túl a parasztháború az előző felkeléseknél. Székely
elvtárs nem elég mélyen elemzi a felkelők társadalmi összeté-
telét^{x/} mérsékelt és radikális szárny között. A parasztság a
harcot nem vívta egységesen, csak a forradalmi vezetés tartot-
ta össze. Rá kellett volna mutatni a magyar parasztháború sa-
játosságaira is. Ezek között Bácskai Vera megemlítette a fel-
kelők bizonyos fokú szervezettségét, ami abból következett,
hogy a parasztfelkelés a keresztesháborúból nőtt ki. A forra-
dalmi szárny tudatosan igyekezett egyesíteni a szétszórt csa-
patokat. Jellegzetes vonása a felkelésnek, hogy Dózsa szemé-
lyében kiváló katonai vezetője volt. Mindennek elemzése, a
parasztháború jelentőségének külön kifejtése, a második job-
bágyság kialakulásának, az egész ország további fejlődésének
szempontjából is szükséges lett volna.

x/ az ellentétet

Purjesz István az 1351-es évi törvény értelmezéséhez szólt
hozza, ezt fejtegetve, hogy ez nem a jobbágy elköltözésének
meggátolására vonatkozik.

Borsa Iván felvetve a túlzott terjedelem kérdését, néhány
részletmegjegyzést tett.

Szűcs Jenő hozzászólásában először arra utalt, hogy a 14. szá-
zad tárgyalása folyamán a szerző a gazdasági-társadalmi fej-
lődésnek túlságosan kevés teret szentel. Hiányosnak tartja
Károly Róbert külkereskedelmi politikájának kifejtését. Ez an-
nál fontosabb, mert városfejlődésünk egyik alapkérdése; váro-
saink éppen a külkereskedelemben való fokozott bekapcsolódás-
sal, a közvetítő kereskedelem hasznának lefölözésével alapoz-
ták meg fejlődésüket.

Az ipar és mezőgazdaság szétválását a szerző a 14. században

tulságosan előrehaladottként ábrázolja. A város és mezőgazdaság szétválása a hozzászóló szerint a 14. század utolsó harmadában, robbanásszerűen következik be, amikor eltűnik a régi földbirtokos patriciusság és helyébe a kereskedelmi patricius réteg kerül.

Megjegyzi, hogy Sopron esetében a város nemzetiségi összetételének rajza nem helytálló. Ezután a 15. század második felében a belső piac kérdéséhez szólt hozzá. Elekes Lajossal szemben azt állítja, hogy az árutermelés rendje Mátyás alatt nem mutatott egyenes vonalú fejlődést, ellenkezőleg stagnálást tapasztalt az általa vizsgált anyagban. A város piaca a jobbágyságban és a város belső fogyasztásában keresendő. Azonban a század második felében az állami terhek növekedésével előrelad a parasztság differenciálódása; a parasztság nagy tömegének elszegényedése következtében a városok körül kialakult piac helyett, hogy tágulna, megmerevedik. A városi lakosság ismét az őstermelés felé fordul. Példája Sopron, melynél ilyen jellegű válságot figyelve meg, azt is megállapíthatta, hogy a környező mezővárosokban viszont növekedett az iparosok számaránya. Vagyis a piackörzet viszonylagos egysége itt kisebb egységekre, részekre töredezett.

Beszélt Szücs Jenő a fejlettebb külföldi ipartermékek beáramlásáról, a magyar ipar tökehiányáról. A válság, a 15. századi belső piac súlyos ellentmondásai okozzák a céhek bezárkózását, a céhpolgárság kompromisszumát a városvezető patriciusokkal.

Paulinyi Oszkár a város fejlődésének rajzához szólt hozzá. A városokkal sokoldalúan foglalkozik a tankönyv, különösen a 14-15. századi rész. De problémának látja, hogy a magyar városfejlődést tulságosan magyar globus-szemlélettel oldják meg a szerzők, s nem veszik figyelembe pl. azokat az eredményeket, melyeket a német történetírás az utolsó évtizedekben elért. Meg kell nézni, mi ezekben a munkákban a pozitívum, a számunkra felhasználható. A topográfiára hívja fel a kutatók figyelmét, melynek segítségével meg lehet állapítani a városfejlődés különböző módjait. Részletesen ismertette eddigi igen érdekes kutatásai alapján az alapított város sajátos ingatlan-tulajdon szervezetét, amely döntő módon befolyásolta kezdetől fogva a városok osztályviszonyainak alakulását.

Fügedi Erik hozzászólásában hiányolta, hogy a honfoglaláskori Európáról adott kép nem részletesebb és szívesebb. Az a benyomása, hogy Lederer Emma az árpádkori városfejlődést tárgyalva, bírálva a polgári történetírás hibáit, két ponton követ el hibát. Az egész magyarországi városfejlődést egy kélap alá veszi, másrészt túlzott jelentőséget tulajdonít a nemzetiségi kérdésnek. A jobbágységkérdés vonatkozásában világosabb tárgyalását látja szükségesnek annak a folyamatnak, hogy a paraszt a személy szerinti függésből a telek szerinti függés állapotába került.

Barek István általános jellegű megjegyzéseiben hiányolta az egész felkötetre vonatkozólag a szomszéd népekkel való kapcsot-

lat, azokkal együtt vivott közös harcok ábrázolását. Nem kielégítő a dolgozó nép, a városi és falusi lakosság életének kimutatása. Vannak kérdések, melyeket megkerülnek a szerzők. Így nem kerül sor a románság eredetének tárgyalására, illetőleg Erdélybe településének leírására. Hiányzik Mátyás csehországi szerepének értékelése. A Jagello-kor köznemesi ideológiájának vonatkozásában Székely György nem foglal állást. A jobbágyság viszonyai leegyszerűsített tárgyalásban, csak a jobbágy-zsellér megkülönböztetése szerepelnek a tankönyvben.

Módszertani szempontból azt kifogásolta Barek István, hogy a fejezetcimek nem egy esetben nem felelnek meg a fejezet tartalmának. Így a honfoglalás nem kap a címnek megfelelő tárgyalást. Az Árpád-kor tárgyalása során sok a bizonytalan megfogalmazás, végül általában a tankönyv tagolása nem megfelelő és nem egységes.

Egyes részletekhez fűzött megjegyzéseiben Barek István felvette, hogy a tankönyv nem foglalkozik a feudális földtulajdon kialakulásával, s nem kielégítő a földközösség tárgyalása sem. Nem ért egyet a városfejlődés ábrázolásával az Árpád-korban. A szerző nem bírálja helyesen a polgári történetírást, nem tárgyalja a nemzetiségi városokat, mellőzi azt a kérdést, hogy a földesuraknak kezdetben érdeke volt-e a városfejlesztés. Nem ért egyet Elekes Lajos értékelésével Mátyás külpolitikáját illetően. Ő fővonásaiban nem tartja azt helyesnek és különösen elmarasztalja cseh politikáját. További vizsgálatot érdemelne, vajjon Mátyás diplomáciája javítja-e a török elleni harc feltételeit. Ugy látja, hogy a parasztság helyzetének leírásában Elekes Lajos kevés anyag alapján általánosít; a parasztságnak az árutermelésbe való bekapcsolódására a bizonyítás nem elegendő. Nem megnyugtató Székely György ábrázolása a köznemesi pártról, annál kevésbé, mert a köznemesség gazdasági megerősödését nem vizsgálja.

Komjáti Miklós az Árpádkort tárgyaló részt vizsgálta a tankönyvszerűség szempontjából. Terjedelmét nem kifogásolta, szerinte a tankönyv adja a maximumot; de a bő anyag helyes tagolásban különböztesse meg a korszak legfontosabb problémáit egyes források elemzésétől és a régebbi történetírással folytatott, egyébként szükséges vitáktól. Hiányolja a pénztörténeti vonatkozásokat, amit a szerző nagy szakismerete alapján könnyen meg tudott volna adni. Felhívja a figyelmet arra, hogy egyes forráscsoportokat nem említi ki kellőképpen, melyek pedig állításait alátámasztották volna.

Ladányi Andor a didaktikai kérdésekkel kapcsolatban felveti, hogy Lederer és Székely elvtársak az elvi problémákat vagy nem tárgyalják elég mélyen, vagy mellőzik is azok tárgyalását. A feudális termelési viszonyok felvázolása általában világos, de nem megnyugtató a munka és termékjáradék kialakulásának ábrázolása. Nem megnyugtató a paraszti osztályharc formáinak konkrét elemzése. A problémák megoldására új fejezetcik beiktatását javasolja, így a 11. század végén foglalkozzék egy fejezet a feudális termelési viszonyok általánossá válásával. A 12. században kívánatos lenne egy külön rész beiktatása a gaz-

dasági-társadalmi fejlődésről, s egy hasonló a 13. század első felében.

Bolla Ilona az egyetemi oktatás szempontjából szólt hozzá különösen az Árpád-kor kéziratához.

Heckenast Gusztáv hozzászólásában azt fejtette ki, hogy bár a tankönyv még nem foglalja magába a historiográfiai fejezeteket, a szerzők, helyesen, csaknem minden lényeges probléma tárgyalásánál kitérnek a helytelen álláspontok bírálatára, kritikáját adják a kérdéssel foglalkozó polgári irodalomnak. Azonban úgy látja, hogy Lederer Emma részében gyakori az elnagyolt szemantikusi bírálat.

Makkai László arra mutatott rá, hogy a nem-magyar népek története, a magyar néphez való viszonyuk ábrázolása rendszertelen és nem kielégítő. Ennek oka részben a megfelelő kutatások hiánya, részben az, hogy a szerzők nem rostálták át, nem használták fel azt az anyagot, amit a polgári történetírás összehordott. Ezt elmulasztva egyben a polgári történetírás egyik legsúlyosabb örökségével, a sovinizmussal való tudományos leszámolás is elmarad.

Mendöl Tibor településföldrajzi szempontból tett megjegyzéseket, arra utalva, hogy a földrajzi környezet szerepét élesebben kellett volna körvonalazni, különösen az Árpádkort tárgyaló tankönyvrészben.

Pécsi Márton a földrajzi tényezők bizonyos mérvű figyelembevételét javasolta, s különösen a tankönyv elejére egy leíró fejezetet a honfoglaláskori Magyarország földrajzi viszonyairól.

Weiner Magda felszólalásában arra utalt, hogy a tankönyv nem kapcsolja megfelelően az európai fejlődésbe a magyar fejlődést.

A hozzászólások lezárta után a szerzők kapták meg a szót.

Lederer Emma válaszában nem kívánt minden részletkérdésre reflektálni, még abban az esetben sem, ha bírálóival nem mindenben értett egyet.

Olyan kérdésekkel kívánt foglalkozni, amelyekkel elvi vagy adatszerű szempontokból nem tudott egyetérteni. Ilyen kérdések leginkább Györffy György, Perényi József és Eckhardt Ferenc bírálatáiban merültek fel.

Mindhárom bírálatban volt igen sok megszivlelendő szempont. Így pl. a hazafias nevelés felvetésével ráirányították a figyelmet arra, hogy a burzsoá nacionalizmus és a kozmopolitizmus ellen hadakozván, néha túllőtt a célon. Helytelen foglal-

mazások félreértésekre is lehetőséget adnak. Ilyen volt pl. az "u.n. honfoglalás". Az I. István halálát követő németellenes harcok valóban megérdemelnek egy külön fejezetet. Azzal viszont nem tud egyetérteni, hogy nem kellően mutatta meg I. István előremutató, "forradalmi" szerepét, s hogy nem méltatta az alatta lezajlott németellenes harcot. Nem tud egyetérteni sok szempontfelvetéssel, amelyek részben a történeti fejlődés statikus szemléletéhez vezetnének, részben pedig módot adnak régi káros burzsoá nézetek újjáélesztéséhez. Ilyen pl. a kalandozó hadjáratok megítélése.

Hogyan értelmezze Györffynek, de főképpen Perényinek azokat az állításait, amelyek szerint a magyar államszervezésre a pannónszláv államnak semmi hatása sem volt? A magyar államszervezetnek szláv eredetű jövevényszavaiból, úgy véli, Molnár Erik kellően bebizonyította egy szláv államnak a magyarokat megelőzően a Dunántulon való létezését. Helytelen forrásértékelésre mutat Györffynek az az állítása, hogy nem mutatott rá a magyarok és a Kievi-Rusz "békés kapcsolataira". A szöveget félremagyarázva állíthatja csak Györffy azt, hogy a magyarországi ispánok szlávok lettek volna.

A statikus történetiszemléletre mutatnak Györffynek azok a megállapításai, hogy már a 11., de legalább is a 12. század első felében Magyarországon "árutermelés" és "pénzgazdálkodás" van. De lehetőséget ad a régi Dopsch-féle elméletnek felelevenítésére. Lederer Emma külön és részletesebben foglalkozott a richárdpusztai lelettel, a vámhelyek, a magyarországi várépítés kérdéseivel.

Lederer Emma végezetül arra utalt, hogy Györffy és Perényi bírálatainak egyes szempontjai módot nyújtanak néhány régi, helytelen burzsoá nézet újjáéledésére.

Székely György megköszönte azt a komoly segítséget, amit a vita nyújtott. A történettudomány és a rokon társadalomtudományok művelőiben megvan az akarat és a képesség arra, hogy a pártkongresszus utmutatásait követve még magasabb szakmai felkészültséget, ideológiai színvonalat és lelkes munkát követelve dolgozzanak a magyar történettudomány felvirágoztatásáért, az egyetemi történetoktatás megjavításáért. A felszólalásokban a marxista feldolgozás igénye jelentkezett a szerzők iránt, s a források marxista értelmezésében igyekeztek általában rámutatni a hibák kijavítására, a hiányok betöltésének lehetőségeire. Különösen Mályusz Elemér felszólalását értékelte úgy, mint nagyjelentőségű lépést a régi és új kutatók közötti különbség elmosódásában.

A vita egyoldaluan Lederer elvtársnő részével foglalkozott. Saját tankönyvrészével kapcsolatban, szeretné elmondani, hogy komoly nehézséget okozott a három, egymással össze nem függő korszak feldolgozása. A vita hiányosságának tartja, hogy kevés teret kaptak bennük az elvi kérdések, illetőleg csak a hozzászólók kis része foglalkozott ezekkel. Ez a tankönyvben nincs következetesen és egységesen végigvezetve. Különösen áll ez a rendiség problémájára. Több vitát érdemelt volna az a probléma is, hogyan nevezzük el a széttagolódás utáni terület-

egyesítés 14. századi szakaszát, amely a rendi monarchiától az abszolút monarchia felé vezet.

Kevés helyet kapott az a döntő kérdés, hogyan alkalmazza ez a tankönyvkötet a középkor fő korszakbeosztását, a kialakuló vi-rágzó és kései feudalizmus periódusait. Fel kell vetni, helye-sen oldották-e meg a szerzők a kulturtörténet problémáját. A vitában nem eléggé merültek fel azok a feladatok, amelyeket a szovjet tankönyvirás gazdag tapasztalatai állítanak elénk. Sok utalás történt itt a hazafias nevelésre, azonban gyakran olyan formában, ami nem köthető a nemcsak hazafias, hanem egyben mé-lyen internacionalista szovjet tankönyvek módszeréhez. Helye-sek voltak azok az utalások, amelyek új feladatokat állítottak a tankönyvirók elé a szovjet tankönyvek tapasztalatai alapján, a dolgozó tömegek mindennapi munkája a magyar és nem magyar népek honvédő harca, a magyarországi, keleteurópai és általá-nos fejlődés azonosságainak és sajátosságainak kidomborítása terén. A szovjet történetírás komoly utmutatásokat tartalmaz a historiográfia jó megoldására is.

Befejezésül arra mutatott rá, hogy történészeinknek, bármilyen eredményeket is értek el korábban valamely részterületen, min-den munkájukat úgy kell elbírálniok, hogy az előzmények nem felmentést, hanem fokozott feladatot, igényt jelentenek velük szemben. S ez a feladat fokozott az olyan történész számára, aki a nemzeti történelem egy részéről először ír összefoglaló munkát.

Elekes Lajos válaszában egyetért Székely Györggyel az elvi kér-dések felvetésének fogyatékoságát illetően. Csak csodálkozni tud rajta, hogy a hozzászólások túlnyomó többsége a tankönyv-nek csupán első füzetével foglalkozott, Utal egy problémára, amelyet ő a tankönyv általa írt részében csak érintőleg mert felvetni, mint a második jobbágyság előkészítésének egy fel-tehető jelenségét. A 15. században a mezőgazdaságban a parasz-ti árutermelés dominál. Ebben az időszakban találkozunk a pénz-járadék fokozódásával. A 16. században kezdenek elterjedni a jobbágy-robottal dolgozó földesuri allodiumok. A kettő közé esik a parasztháború. A probléma, ami újszerű volna, abban áll, vajjon feltehető-e, hogy a két időszak között, tehát amidőn a paraszti árutermelés dominál és a járadékformák közül előtér-ben áll a pénzforma, illetőleg, a földesuri allodium időszaka között van-e egy átmeneti időszak, melynek lényeges vonása a termékjáradékra való visszatérés és az, hogy a földesur a job-bágytól elszajátított terméket gazdatisztek útján maga igyekszik piacra juttetni. Ez csak egy probléma, ehhez hasonló lehetne még idézni néhányat a szövegből. A továbbiakban röviden az el-hangzottak közül néhány kérdést emel ki, így az árutermelés problémáját, a nép életének ábrázolását, az állam, hadszerve-zet, politika néhány kérdését, a rendiség, a kultura problémá-ját.

A szerzők válasza után Molnár Erik a vitát összefoglalva többek között a következőket mondta: "A tankönyv-tervezet egy sor fon-tos kérdéssel nem foglalkozik, a termelők fejlődésével, kü-lönösen nem az Árpád-korszakban, nagyon keveset foglalkozik a

földközösség kifejlődésével, nem foglalkozik a nemzet elemeinek fejlődésével, az egységes piac kialakulási folyamatával, ezzel kapcsolatban a feudális nacionalizmussal, nem foglalkozik a kancellária fejlődésével mint a központi kormányzat szerveinek fejlődésével. Ezek a hiányosságok nem a technikai szerkesztés következményei, nem annak következményei, hogy a szerzők későbbi időpontra akarták hagyni ezeknek a kérdéseknek a kidolgozását, hanem annak, hogy egyszerűen elmellőzik ezeket a kérdéseket. Itt nyomban rábukkanunk a tankönyvtervezetnek talán mondhatjuk legsúlyosabb hibájára, arra, hogy egy marxista igényekkel fellépő tankönyvtervezet nem foglalkozik a társadalmi fejlődés olyan fontos hajtóerejével, mint a termelőerők fejlődése."

"Több felszólaló hangsúlyozta azt a hibát, hogy a tankönyv bizonyos provinciális szemlélettel a magyar történetet az egyetemes történeti összefüggéstől jórészt elszigetelve tárgyalja. Meg kell tudni találni azt a minimális mértéket, amelyben - az előbbi keretek között - az egyetemes összefüggéseknek illetve más népek történetének a magyar történet tárgyalása során is teret kell kapniuk."

Ezután Molnár Erik rátért a feudális széttagoltság kérdésére. "Mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy a korai feudalizmus fogalma szükségképpen egybeesik a feudális széttagoltság fogalmával." "A korai feudalizmus mindig a politikai széttagoltság képét mutatja, csak ennek fokozataiban van különbség. Ott, ahol a korai feudalizmus klasszikus formában valósult meg, tehát az orosz, német, olasz, francia történetben, a feudális széttagoltság a feudális hierarchia kifejezett, könnyen felismerhető politikai formáiban jelenik meg. Ott viszont, ahol mint a magyar történetben, a klasszikus formák elmosódtak, ki kell tudni tapintani a feudális széttagoltságot a nagybirtok katonai, igazságszolgáltatási, közigazgatási, jogában."

"Hibája a tankönyvtervezetnek, hogy túlteng benne az eseménytörténet, a politikai és diplomáciai történet a társadalom- és a gazdaságtörténettel szemben. Nem az a hiba, hogy elmondja a történeti eseményeket. A történeti fejlődéstörvény a történet eseményein át valósul meg. Azonban a történeti események elbeszélésének azt kell megmutatnia, hogy hogyan valósul meg a történeti fejlődéstörvény."

A hazafias nevelés vonatkozásában Molnár Erik rámutatott arra, hogy marxista történetírásunk még nem tanulta meg, hogy minden korszakban rá tudjon mutatni arra, ami nagy, felemelő, lelkesítő volt. A burzsoá nacionalizmus ellen harcolva még nem mindig tudja megkülönböztetni az események, a személyiségek értékelésénél, a nacionalista, sovíniszta szempontot a nemzeti haladás szempontjától. Ebben a hibában Lederer elvtársnőt is el kell marasztalni. De ezt is meg kell mondani, hogy némely felszólalásban, amely Lederer elvtársnőnek ezt a hibáját kifogásolta, kicsendültek a burzsoá nacionalizmus hangjai.

Történészeinknek nagy hibája - mutatott rá Molnár Erik - hogy az elméleti kérdésekben nem elégséges a jártosságuk. A feudális fejlődés általános kérdéseit a tankönyvnek ki kell fejteni,

összes lényeges jegyeivel együtt. Történetírásunk elhanyagolta eddig a művelődéstörténetet, ami egyben annyit is jelent, hogy elhanyagolta eddig a magyar kulturális értékeknek a kiemelését is. Az ideológiai jelenségek megértéséhez, a módszert maguk Marx és Engels kidolgozták. Az ideológiai jelenségek marxista módszerrel való tanulmányozása magas követelményeket állít a történész elé és történészeink visszariadnak a nehéz feladat előtt. Nagy segítségünkre lehetnek a rokontudományágak képviselői és azokat az adatokat, amelyekre Dercsényi Dezső és Kardos Tibor itt hivatkoztak, e szerzők bizonyára megvizsgálják, felhasználják.

Elhangzott az az állítás, hogy a polgári történettudománnyal szemben a tankönyv helyenként hiperkritikus álláspontra helyezkedik. Senki sem gondol arra, hogy a polgári történettudomány megállapításait a maguk egészében elvesse. Másrészt az is kétségtelen, hogy a történettudomány osztálytudomány, világnézeti tudomány, s hogy a polgári történettudomány, amely a polgári osztály érdekében meghamisította a történetet, gyakran öntudatlanul, nem egyszer teljes tudatossággal. Ebben a helyzetben nagy óvatossággal kell eljárni.

Felmerült az, hogy a könyv mellőzi azt a hatalmas munkát, amit az ország magyar és nem-magyar népei az ország talajának termelővé tételéért folytattak. Igazat kell adni azoknak, akik ennek a kérdésnek felvetését hiányolják, akik hiányolják annak a munkának bemutatását, amellyel a magyar nép a többi, Magyarországon élő néppel együtt áldozatos munkával a hatalmas rengetegeket termőtalajjává alakította át. Ez azonban csak egyik része annak a súlyos hibának, hogy a termelőerők fejlődésének bemutatása a könyvben egyáltalában elmaradt. - Néhány részletkérdés megvilágítása után Molnár Erik zárszavát a következőkkel fejezte be: "Nagy pozitívuma volt az értekezésnek az, hogy a régi történészek versengtek itt a marxista történészekkel, hogy elősegítsék a tankönyvtervezet hibáinak kijavítását, hogy hozzájáruljanak ahhoz, hogy a tankönyv minél megfelelőbb formában láthasson napvilágot. Eppen ilyen örömmel kell üdvözölni a fiatal történészeknek az értekezleten való szereplését is. A vita bizonyos korlátai mellett is eredményes volt, és hogy lényegesen hozzásegítette a szerzőket ahhoz, hogy a könyv hibáit kijavítsák és tanuló ifjúságunk méltó tankönyvet kaphasson kezébe."

x x x

A második félkötet vitáját Makkai László, a Történettudományi Intézet magyar osztálya középkori csoportjának vezetője nyitotta meg. A vitán, tekintettel a terjedelmes anyagra, s az egyes hozzászólók sajátos kutatási területére - számos speciális jellegű, szűkebb korszakra, egy-egy problémacsoportra vonatkozó hozzászólás hangzott el.

De a fő elvi kérdéseket az egész munkát is teglalták néhányan, mintegy summázva a kézirat és a vita együttes tanulságait.

A kötet egészéről emlékezett meg elismeréssel Révész Imre akadémikus. Az anyagot mennyiségében impozánsnak, módszerében jónak tartja, de a szerzők a tankönyv követelményét éppugy szem előtt tévesztették, mint az első félkötet szerzői. Sőt, a 16. századi résztől eltekintve, inkább úgy hat, mint monográfiák gyűjteménye. Ezért mennyiségi vonatkozásban igen erős redukálást javasol. Hangsúlyozza, hogy Wittmann és Heckenast elvtársak munkája emelkedik ki ebből a félkötetből, mint amely a hazafias nevelés követelményeinek a leginkább eleget tesz. Ezekután Révész akadémikus az egyes szerzők kisebb tárgyi tévedéseire mutatott rá.

Kosáry Domokos előljáróban utalt Kossuth mondására: a pálmafa megnő a teher alatt. Ezt támasztja alá a tankönyvsorozatnak ez a félkötete, melynek munkatársai között fiatal marxista történészek vannak, akik igen jól megállották helyüket. Majd rámutatott a szerkesztés hiányosságaira, melyekben elsősorban keresendők a hibák forrásai.

Röviden foglalkozott a tankönyv 16-17. századi részeivel. Különösen azt hangsúlyozva, hogy erőteljesebben kell megrajzolni a külpolitikai hátteret a 16. században, s ki kell mondani a világos választ arra, vajjon a Habsburg birodalom történelmi szükségszerűség volt-e, mely a közös védelem kereteinek megteremtésével történelmi feladatnak tett eleget. Ez ugyanis az osztrák történetírás álláspontja, mely mellett nem lehet hallgatással elmenni. Bár a paraszti viszonyok ábrázolása gazdag irodalom- és forrásanyagon nyugszik, mégsem megnyugtató. Ez a félkötet ugyanis az előzőkben elkezdett vonalat folytatja. A parasztság helyzetének állandó romlásáról írnek a szerzők, s az így állandóan hanyatló grafikon nem meggyőző, mert nem mutatja egyszersemind a termelőerők fejlődését ugyanezen századokban.

Részletesen szólt hozzá a 18. századi részhez. Előljáróban kifogásolta az 1754-es alkorszakhatárt, mondván, hogy egy bécsi vámrendelet az ország fejlődésének, sem a politikai küzdelmek terén, sem kulturális vonatkozásban nem határköve, de gazdasági téren sem hoz közvetlenül új jelenségeket magával. Ez a helytelen évhatár az egész század tárgyalásának helytelen szemléletéből származik, ebből t. i., hogy Ember Győző, Wellmann Imre és H. Balázs Éva munkáját, nem egyforma arányban ugyan, de feltétlenül erős Bécs-centrikusság jellemzi. Bár a Habsburg kormányzat politikájának, s ezen belül a koloniális vámpolitikának messzemenő befolyása volt a magyar fejlődésre, de elsődlegesen a magyar fejlődést kell tárgyalni, nem mint függvenyt, hanem helyesen elhelyezve a súlypontot. A helytelen súlyponto-

zás a tankönyvszerzés vonatkozásában is károsan érezteti hatását. Kifogásolja, hogy Ember Győző a magyar mezőgazdasági termelést, az ipar, kereskedelem problémáit úgy tárgyalja pl., hogy miként érvényesült ezeken a területeken a Habsburg hatalmi szervezet nyomása. A Bécs-centrikus ábrázolás hibájából fakad Wellmann Imre tulságosan részletes fejezete a vámpolitikáról, míg a parasztság helyzetéről, mozgalmairól irt fejezet a félkötet e nemben irt legsikerültebb része. Problématis, s a következő fejezetben foglaltakkal ellentmondó, szerkezetiileg sem kielégítő a harmadik fejezet, mely a felvilágosult abszolutizmus címszó alatt igen sok kérdést tárgyal.

H. Balázs Éva, II. József korát tárgyaló részére is jellemző a Habsburg-Bécs centrikus nézőpont, amit csak az enyhít, hogy e rövid időszakban valóban sok reformrendelkezés jött Bécsből, melynek tárgyalása szükségszerű. Ugy látja, hogy a szerző a felvilágosult abszolutizmust kedvezőbben itéli meg, nem az eljövendő polgári forradalomhoz, hanem az előző korszak viszonyaihoz mérve azt. Nem kielégítő a magyar jozefinisták tárgyalása; Kazinczy, Hajnóczy a német nyelvrendelet után is támogatották a kormánypolitikát, viszont további életpályájukon bebizonyították, hogy a nemzeti fejlődés hívei. Kosáry szerint a magyar jozefinisták a feudalizmus szorító korlátaival szemben támaszt keresve azért álltak II. József mellé, mert a szabadabb mozgási lehetőséget a felvilágosult abszolutizmus irányzata hozta. Hittek a nemzeti fejlődés erejében, a peszsimizmus nem őket, hanem azokat fogta el, akik a feudalizmusba kapaszkodtak. A magyar jozefinisták úgy látták, hogy a feudalizmus megdöntéséhez hatalomra van szükség, s hatalmat csak a császár segítsége adhat. Meg kell különböztetni ezeket a jozefinistákat azoktól, akik közömbösek a nemzeti ügy iránt. Általában a magyar politika akkori irányait világosan kell megrajzolni. Egyes részletkérdésekhez fűzött bíráló megjegyzések után Kosáry hangsúlyozta, hogy a 18. századi részhez irt két kulturtörténeti fejezet igen elnagyolt és teljes átalakításra szorul.

Szabó István az 1648-1711 periódusról irt tankönyvrészhez szöveget hozza. Felhívta a figyelmet arra, hogy a második jobbágyság tárgyalásánál a terminológiára fokozottan figyelni kell, s a magyar parasztság függő helyzetének módosulásait a kelet-európai fejlődésbe állítva ábrázolni. Nem fogadja el, sematikus egyszerűsítésnek tekinti a Leibeigenschaft állapotnak egyszerű megállapítását a magyar parasztságra vonatkozólag. Pedagógiai szempontból nem ért egyet a bírált tankönyvrész kronológiai felépítésével, különösen kifogásolja a Zrinyi ábrázolás megoldását.

Pach Zsigmond Pál hangsúlyozta, hogy a félkötetet komoly tudományos eredménynek tartja, különösen a 16-17. század eddig kevésbé ismeretes anyagának, ha nem is problémamentes feldolgozását. Meg kell azonban állapítani, hogy a szovjet tankönyvekkel egybevetve nem kielégítő a döntő elvi kérdések tárgyalása. Az elvi kérdéseket a szerzők nem kellőképpen állítják az előtérbe. Olykor hiányzik a felvetett elvi kérdések folytatása, következetes továbbvitele. Végül megválaszolásuk sok-

szor nem egyértelmű, nem elég szabatos, világos. Ez nem csak didaktikai kérdés, hanem tudományos követelmény.

Hiánya a tankönyvnek, amelyet pótolni kell, a korszakbeosztás indokolásának mellőzése. A korszak főkérdéseit utmutatás jelleggel egyes korszakok tárgyalásánál előre kell bocsátani. Ez ismét nem csak didaktikai hanem tudományos követelmény. Ha a szerzők ezeket a kérdéseket olyan mértékben tudatosítják, hogy a korszak elejére felvázolhatják, akkor emelkedik a tárgyalás színvonala, s mód nyílik annak ellenőrzésére, vajjon az előre bocsátott fő vonalakat helyesen követik-e. Az ilyen elvi bevezetés hiánya különösen érződik az első fejezetnél, mely a mohácsi csata után veszi fel a tárgyalás fonalát. A szerző nem érzékelteti, hogy itt új korszak kezdődik, holott hangsúlyoznia kellene, hogy a magyar feudalizmus történetén belül ez a legdöntőbb korforduló. Minthogy az előszerkesztők és egyes hozzászólók sincsenek meggyőzve erről, szükséges ennek kifejtése. E dátumhoz kapcsolódik az önálló magyar állam megszűnése, az ország két, majd három részre darabolódása, ekkor kezdődik a 400 éves küzdelem a független Magyarországért. A termelőerők fejlődésében, mindenekelőtt a legfőbb termelőerő, a dolgozó ember, a munkaeső állapotában is döntő változás következett be 1526-ban, illetőleg 1526 következményeként.

Ezekután Pach Zsigmond Pál rátért a második jobbágyság kérdésének a tankönyvben történt tárgyalására. A második jobbágyság újabb szakaszával foglalkozik a tankönyv az 1571 utáni idősakban nélkül, hogy megemlitené, hogy az árutermelő robotoltató nagybirtok kialakulása már előbb megindult, nélkül, hogy a második jobbágyság korábbi szakaszára utalna. A szerző megállapítja, hogy Európa keleti országaiban is megnövekedett az árutermelés, de nem annyira az iparban, mint inkább a mezőgazdaságban. E tényközlésen túl azonban nem törekszik a nyugati és keleti fejlődés eltérését megmagyarázni, mellőzi a mezőgazdaság vonatkozásában mutatkozó különbségek elemzését. Franciaországban pl. ezekben az évszázadokban a seigneurialis gazdálkodás alakult ki, mely a jogilag szabad parasztok munkáján alapszik, akik alapvetően pénzjéradékkal adóznak, ez döntően a paraszti árutermelés fejlett voltát jelenti. Ezzel szemben más a keleteurópai robotoltató majorsági nagybirtok a maga földesuri árutermelésével, a munkajéradék uralmával. A kézirat nem fejti ki, hogy amikor a kapitalizmus csirái Kelet-európában nem az iparban, hanem a mezőgazdaságban jelentek meg, mennyivel nehezebb, lassabb volt a kapitalista csiráknak, az układnak a kifejlődése a második jobbágyság mellett. Ki kell fejteni, hogy a második jobbágyság a kapitalista układ kialakulásának kerülő útja. Nem lehet egyetérteni szokkal a nézetekkel, melyek az árutermelő nagybirtokban kizárólag a feudalizmust látják; ugyanakkor viszont hangsúlyozni kell ennek alapvetően feudális jellegét, a kapitalista fejlődést akadályozó szerepét. Rá kell mutatni, hogy a gazdasági fejlődés a kapitalizmus kialakulása objektív törvényszerűségéről van szó, amely különböző korlátokon keresztül, a második jobbágyságnak alapvetően feudalizmust kiszolgáló rendjén keresztül is utat tör magának. Tehát: a tőkés termelés előtörténetét, az eredeti tőkefelhalmozásnak a történetét európai keretbe ágyazva kell tárgyalni, rámutatva a keleteurópai, ezen belül a magyarországi sajátosságokra.

Pach Zsigmond Pál a továbbiakban két hozzászólásra is reflektált. Szabó István professzorral szemben hangsúlyozta, hogy a magyar jobbágyság, mely a megelőző századokban megközelítette a Hörig állapotot, ebben az időszakban az örökös jobbágy, a Leibeigen állapotába jut. N. Kiss István /a továbbiakban ismeretendő/ hozzászólásával kapcsolatban pedig kifejtette, hogy ha a 16. században az ország bizonyos részeiben volt is komoly paraszti árutermelés, ez korántsem teszi indokolatlanná a második jobbágyság tárgyalását. Nem két egymást kizáró jelenségről van szó, hanem a mezőgazdaság fejlődésének két útjáról. 1514-el, a jobbágy röghöz kötésével a történeti fejlődés problémái nincsenek véglegesen lezárva. A fejlődés másik útjának kérdése újból és újból felmerül, így a Rákóczi szabadságharcban, majd 1848-ban, amikor már nem a feudalizmus enyhítéséről, hanem felszámolásáról van szó, s amikor ez a két út már új módon, mint a kapitalista fejlődés két útja, a porosz és amerikai út problémájaként merül fel.

Ezekután Pach Zsigmond Pál a felvilágosult abszolútizmus kérdésével foglalkozott. Míg a kéziratban az abszolútizmus általában helyes tárgyalást nyert, addig a felvilágosult abszolútizmus kapcsán még számos probléma merül fel. A szerzők álláspontja is ellentmondó s hiányzik annak megválaszolása, miért ad engedményeket a burzsoáziának a felvilágosult abszolútizmus, vagy egyáltalán annak adja-e az engedményeket. Pach Zsigmond Pál rámutatott arra, hogy a felvilágosult abszolútizmus megítélésében döntően a paraszti tömegekből, a paraszti osztályharcból kell kiindulni. Amikor a felvilágosult abszolútizmus a burzsoáziának engedményeket tesz, el akarja vonni a népi erőkkel való szövetekezéstől. Ugyanakkor végrehajt bizonyos parasztreformokat, hogy a döntő antifeudális erő felkelését elődézze. A nép történetformáló szerepét így láthatjuk helyes megvilágításban. Ezzel kapcsolódik az a kérdés is: miért éppen Kelet-európában alakul ki a felvilágosult abszolútizmus. A második jobbágyság viszonyai között különösen kiéleződő alapvető osztályellentét kényszeríti itt az uralkodókat bizonyos mérsékelt reformokra. De nagy jelentőséget kap a paraszti jövedelemforrások kérdése is ezekben az országokban, ahol a paraszti adózás a burzsoázia elmaradott fejlődése miatt fontosabb, mint nyugaton.

Végezetül Pach Zsigmond Pál rámutatott arra, hogy amit a tankönyv a burzsoá nemzetté válás, a burzsoá nemzet elemeinek kialakulása vonatkozásában nyújt, egyáltalán nem kielégítő. A tankönyvnek be kell mutatnia, hogy az objektív törvényszerűség itt is érvényesül, ha kerülő úton is, ha a gyarmati elnyomás viszonyai között nehézségekkel küzdve is. A "bécsi szemszög" felszámolása szükséges ahhoz, hogy a szerzők bemutassák Magyarországon a gyarmati elnyomás ellenére is előrehaladó folyamatot.

Elekes Lajos mint a félkötet pozitívumát emelte ki, hogy a magyar történet olyan szakaszait ismertette, tárta fel, melyeket korábban kénytelenek voltunk fehér foltként kezelni. Ebben a szerzőket az segítette, hogy a munkához marxista igényekkel nyultak. Azonban Pach Zsigmond Pállal egyetértve ő is úgy látja, hogy a félkötetnek nincs következetes élvonal-

vezetése, nem kellőképpen domborítja ki a fejlődés leglényegesebb vonalait. Az eseményeket nem mindig ábrázolja úgy, mint az objektív törvényszerűség érvényesülését, s az objektív törvényszerűséget nem úgy mint egymással ellentmondó tendenciák harcában kibontakozó, fokról fokra érvényesülő uralkodó tendenciát. Érezhető a félkötet egyes részei viszonyában, az előző és következő kötethez való viszonyában bizonyos elvi-fogalmi kérdések nem teljesen kielégítő tisztázása. Ilyenek az eredeti tőkefelhalmozás, a termelő erők és termelési viszonyok összhangja, ennek bomlása stb. A vita során már érintett kérdéseket mellőzve arra kíván rámutatni, hogy a függetlenségért vívott harcok ábrázolása, bár sokat fejlődött az előzőkhöz képest, még ma sem kielégítő. Nem látjuk pontosan, melyik osztály milyen fokig érdekelt a harcok sikerében. Ezzel kapcsolatos a középnemesség problémája: a kötet szerzői, arra törekedve, hogy 1848 előzményeit feltárják kissé tulmentek a forrásokból indokolható határon.

A szerzők egy sor új problémát érintve bizonyos kényesnek tartott kérdéseket kissé megkerültek. A magyar történetírásban hosszú ideig jelentős kérdés volt, mi a helyes, követendő politika két ellenség között. A kötet tesz bizonyos megállapításokat, de ezek nem kielégítőek. Így a Bocskaitól Bethlenig, Bethlentől Zrinyiig, Zrinyitól Rákócziig vezető út nem válik világossá az olvasó előtt. S ebben a problémakörben hiányzik a polgári történetírás bírálata. Két nézetet kellene bírálat tárgyává tenni. Az egyik szerint a két ellenség valamelyikéhez csatlakozni kellett. A másik nézet az, hogy fennmaradásunk érdekében a két ellenség közötti békét mindenáron biztosítani kellett. Ezeknek a nézeteknek a maradványai még ma is élnek és hatnak, annál kötelezőbb bírálatuk.

Végül Elekes Lajos rámutatott arra, hogy a kötet nem elég érthetően veti fel a visszaesésnek, a fejlődés szaggatottságának problémáját. Ennek korrigálása is szükséges, nem utolsósorban a polgári történetírás olyan törekvései ellen, melyek a török hódítás és pusztítás taglalásával kendőzték el a feudális kiszákmányolás tényét.

Hajnal István elismerését fejezte ki a tankönyv szerzői iránt kiknek munkáját világos, érett, egyben lendületes munkának tartja. Nem osztja azok véleményét, akik a tankönyvszerűség szempontjából kifogásolják a szöveget. Különösen kiemelendőnek tartja a népi mozgalmak gazdag feldolgozását; ezek révén válik a tankönyv egyszersmind politikai, tudományos és didaktikai sikerre.

Hozzászólását elsősorban az egyetemes történet nézőpontjából teszi meg. A Habsburg centralizáció kérdésének alaposabb vizsgálatát veti fel, hangsúlyozva, hogy azt elejétől fogva sekélyesebbnek tartja a nyugatinál; különösen Magyarországot illetően "idegenebb a társadalom belső fejlődésétől". De meg kell mutatni a Habsburg centralizáció helyét az európai fejlődésben, s annak magyar szempontból figyelemreméltó kulturális alapjait. Rá kellene mutatni a hivatalnok-adminisztráció és az iskolázás belső összefüggésére, arra, hogyan nyerte a

magyarországi értelmiség zöme Bécsben képzettségét. Ez ennek az értelmiségnek a Bécshez való viszonyát meg is magyarázza. Általában konkrétan kellene megvonni az iskolázás terjedésének körvonalait, s nem csak a 18. század végéről lehet statisztikai adatokkal kísérletezni.

Konkrétabb adatokat kívánna a pénzgazdaság tárgyalása is. Konkrétumok híján pedig a kutatások hiányosságaira kellene utalni, ami didaktikai szempontból sem mellékes, mintegy utmutatás az új történész nemzedék számára. Hajnal István szükségesnek tartja annak hangsúlyozását, hogy az árutermelés kapcsán "a technikai fejlődés a kis helyi képletekben fejlődött, finomodott". Ez érvényes agrár és ipari vonatkozásban egyaránt.

Döntő fontosságú lenne a munka fejlődéséről szólni, bár igen nehéz feladat. "De van valami dicsőséges abban, hogy nép állami- és földesurai ellenére is, mégiscsak tovább tudta képezni a kezében lévő termelőeszközöket. Népünk önértetének tartozunk a szenvedésteli mindennapos küzdelemnek ezzel a rajzával."

Hajnal István ezután felhívta a figyelmet, hogy ajánlatos lenne egy bánya, egy üzemrész legalább vázlatos rajzát adni a tankönyvben. A magyar nemesfém bányák, különösen a rézbányák ekkor még európai jelentőségűek voltak. Az ország gyarmati helyzete ellenére voltak igen modern technikai kísérletek is. Ilyen volt az első gőzgép beállítása a bányavíz kicserélésére; ezt minden technikatörténet megemlíti, mert a gőzgépet, mint ipari gépet először magyarországi bányákban alkalmazták.

A céhi ipar ábrázolásával nagy vonalakban egyetért. De úgy érzi, hogy a tankönyv valamelyest mostohán kezeli a magyar ipar fejlődését. Így: a fegyvergyártás e korban az iparnak egyik legfontosabb területe. Nincs komoly ok arra, hogy lényegében külföldi importnak tekintsük a lőfegyvert, ami rövidesen a parasztság között is igen elterjedt. Kiemelve a végvárakról a tankönyvben nyújtott képet, a modern erődtechnika jelentkezéséről is szeretne olvasni. Még egyszer utalva a munkatörténet fontosságára Hajnal István rámutatott arra, hogy a tankönyv a technikatörténet hiányait természetesen nem pótolhatja, de nyújthat egyes részletkérdéseket. Viszont javasolja, hogy induljon meg szervezett kutatás a hiányok pótlására.

Benda Kálmán mint a tankönyv fő eredményét emelte ki, hogy a Habsburg centralizáció és az erdélyi állam viszonyának értékelését eldöntötte. Felvetve a tankönyvszerűség problémáját, azt a módszert, kis tagolt fejezetek alkalmazását tartja követendőnek, melyet a 16. század írója, Sinkovics István alkalmazott. A tankönyv periodizációs kérdéseire hozzászólva módosításokat javasolt; az 1571-es határ előbbrehozatalát 1541-re, az 1658-as határ kitolását a 60-as évekre, hogy Erdély bukása, a magyar és udvari arisztokráciának összeütközése kellő hangsúlyt kapjon. Ezzel elkerülhető az is, hogy Zrínyi Miklós pályáját a periodizáció kettétörje. Javasolja, hogy a szerzők mint alkorszakhatárt vegyék fel 1606-ot. Végül az 1790-es korhatárt mind a köznemesi mozgalom, mind a kulturtörténet szem-

pontjából kifogásolhatónak tartja és helyette az 1795-öt javasolja. A nem magyar népek történetével kapcsolatban Benda Kálmán többek között felvetette, hogy a 16-17. századi fejlődés nem kielégítő rajza miatt nem látható tisztán a soknemzetiségű Magyarország kialakulásának képe, és azon belül a magyarság nagymérvű pusztulása. A köznemesség ábrázolását helyesli a 17. században, de nem ért egyet Ember Győzővel, aki az uralkodóosztályt egységben tárgyalja, és a köznemességet és főnemességet egyformán marasztalja el áruló magatartása miatt. Részletesebb tárgyalását várná már a 16. században a Habsburg házhoz való viszonynak, és általában a Habsburg centralizáció mérlegre tételét; ehhez segítséget adna Eva Priester eredményeinek felhasználása.

Borus József a tankönyv egészéhez három vonatkozásban szól hozzá: a nép szerepének ábrázolásához, a hadművészet kérdéséhez, és az erdélyi állam jellegének problémájához.

A nép honvédő harcának ábrázolása nagy haladást jelent a múlt történetírásához képest, de ezt az ábrázolást még gazdagítani lehetne. Különösen kívánatos a Rákóczi szabadságharc után bemutatni, hogyan kezdte meg termelőmunkáját a parasztság. Nem helyeselhető, hogy a feudális korszak legnagyobb és utolsó szabadságharcának bukása után a szöveg nem a nép küzdelmével, hanem a Habsburg hatalmi szervezet ismertetésével foglalkozik.

A tankönyv nem mutatja meg a magyar hadművészet önálló fejlődési vonalát, sőt a 17. században a kölcsönhatások túlzott jelentőséggel szerepelnek.

Míg a függetlenségi harcokkal kapcsolatban a nemzeti kifejezés használatát elfogadja, addig Bethlen nemzeti államáról írni nem helyes; nemesi állam volt, a hadsereg is a feudalizmus szolgálatában a feudális osztály érdekeit védte. A nemzeti jelleg túlzott hangsúlyozása az ellentétek alábecsülését, letompítását eredményezi.

Arató Endre a soknemzetiségű állam kérdéséhez szól hozzá. Az első félkötethez képest a szerzők feladata könnyebb volt, mert a nemzetiségek fejlődése ezekben a századokban előre haladt. Ez ugyanakkor nehezebb feladatot is hártott a szerzőkre, melyekkel nem tudtak megbirkózni. Sinkovics Istvántól eltekintve a félkötet szerzői nem foglalkoznak külön fejezetekben a nem-magyar népek történetével. A tárgyalási mód tehát nem következetes. Az a megoldás, hogy a török elleni harcok során a nemzetiségek részvételét a magyar néppel együtt tárgyalják nem kielégítő. Az eddigi felszólalók egyöntetűen úgy vélekedtek a félkötetéről, hogy megfelel a hazafias nevelés követelményeinek. De ami a kötetben szerepel, az a hazafias nevelésnek csak egyik oldala. A hazafias neveléssel szorosan összekapcsolódik a proletárnemzetköziségre való nevelés. Ennek fontos eszköze lenne a tankönyvben a nem-magyar népek fejlődésének, mozgalmainak megfelelő, helyes tárgyalása. A közös harcok tárgyalásánál meg kell rajzolni az együttműködés rugóit. Szükség van külön nemzetiségi fejezetekre, melyekben fog-

lalkozni kell a nemzetiségeknek a magyartól eltérő fejlődésével, s itt kellene tárgyalni konkrétan és részletesebben kulturális fejlődésüket is. E fejezetekben kellene tárgyalni a nemzetiségi megoszlást, a felvidéki városok elszlovákosodását, a telepítéseket. Kétségtelen, hogy a török pusztítás óriási vérvesztést jelentett a magyar népnek, ez s a telepítések is hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarország egyre inkább soknemzetiségű állam lett. A burzsoá történetírás különösen kiemeli e tény tragikumát, nem utolsósorban azért, hogy igazolja a magyar uralkodóosztály jogát a nem-magyar népek felett és a későbbi elnyomó nemzetiségi politikát. A félkötet nemzetiségi részeiben a kelleténél jobban érvényesül ennek a bizonyos tragikumnak a hangsúlyozása, s ha tekintetbe vesszük a nacionalizmus mély gyökereit, láthatjuk, hogy a tankönyv ebben a vonatkozásban nem nevel nemzetköziségre, de igaz hazafiságra sem. A török korszak nem csak a magyar nép számára járt súlyos következményekkel, hanem az itt élő nem-magyar népekre is. Benda Kálmán felszólalása is mutatta, hogy említett szempontjai mennyire indokoltak. Egyetértünk azzal, hogy a protestantizmus Erdélyben objektíve elősegítette a román nép nemzet-téválását, de e bonyolult problémát ki kell szélesíteni az erdélyi állam irányában: ez mennyiben segítette és mennyiben gátolta a román nemzet-téválást. Nem kielégítő annak a tárgyalása sem, hogy a nemzetiségek részvétele a függetlenségi harcokban mennyiben vitte előre nemzet-téválásukat. Arató Endre a továbbiakban több kérdésben korrigálta, kiegészítette a tankönyv megállapításait.

Varga Endre a jogtörténet szempontjából tette meg megjegyzéseit. A jogi felépítmény jelenségei általában nem részesültek kellő figyelemben. Ez nemcsak a szerzők hibája. A polgári jogtörténetírás kutatásait elsősorban a Mohácsig terjedő időszakra összpontosította, marxista jogtörténetírásunk pedig a korszak feltárását még nem végezhette el. Sztálinnek ez alap és felépítmény viszonyáról adott megállapításai előtt a jogi felépítmény szerepét és jelentőségét a történészek nem látták elég világosan. Ennek hiánya azonban a történeti ábrázolás teljességét veszélyezteti. A jogi vonatkozások hiánya különösen az 1526-1648 közötti korszakban jelentkezik. A feudális anarchia képe megkívánja a kiegészítéseket. Az állam erőszak-szervezetének legfontosabb eszköze a büntető jogszolgáltatás, amely teljesen a rendek, az uralkodóosztályok kezébe került. A büntető bíráskodásnak, a királyi hatalom megszilárdítására való felhasználására csak akkor kerül sor, amikor a Habsburg abszolútizmus kiépülése előbbre halad. Addig, a 17. század második feléig nincs olyan szerv, mely a feudális nagyurakkal szemben büntető hatalmat gyakorolhatna. Ezzel szemben az uralkodóosztály a maga alattvalóival szemben korlátlan hatalmat szerez. A nagybirtokos osztálynak nem csak politikai bűneit, hozzájáruló magatartását, kizsákmányoló szerepét kell bemutatni, hanem törvény felett álló helyzetét és ebből eredő féktelenségeit is. Rá kell mutatni a város törvénykező jogaira. Ilyen képbe ágyazva kell bemutatni a Habsburg abszolútizmus kiépülését, a törvénytelen delegált bíróságokat, két ideológia összecsapását, melyek közül a gazdasági-társadalmi fejlődés irányának megfelelően a rendinek kell elul maradnia. Varga Endre kiegészítő megjegyzéseket tett a Rákóczi korszak jogszolgáltatá-

sára vonatkozólag; majd utalt arra az értékes peres anyagra, mely a szabadságharc leverése után keletkezett, s mely az akkori viszonyok ábrázolásához nélkülözhetetlen. A 18. század jogi vonatkozásainak kidolgozását jobbnak tartja, de javasolja a Novus Ordonak, II. József törvénykezési rendszerének ismertetését, továbbá a bányügyi igazgatás és jogszolgáltatás tárgyalását.

Degré Alajos a tankönyv kéziratához kizárólag jogtörténeti szempontból kívánt hozzászólni. A pozitívumok felsorolását mellőzve eltérő véleményeinek kifejtését adta annak érdekében, hogy ezzel is előmozdítsa a tankönyvmunkálatokat. Hozzászólásában kitért a helytartósággal kapcsolatban írt, nem elég pontos fogalmazásra, mely mellőzi annak leszögezését, hogy a helytartóságot éppen azért állították fel, mert ez udvar a nádori tisztség betöltését el akarta kerülni.

Helytelennek tartja a jobbágyok helyváltoztatásának "felfüggesztéséről" beszélni az 1514-es tv. kapcsán. Egyetért a középneemesség szerepének értékelésével, de hiányolja, hogy a vármegye önkormányzatának fokozódása, hatáskörének kiszélesedése nem kap megfelelő tárgyalást, holott a középneemesség szervezkedési egysége éppen a vármegye. A városok és a neemesség viszonyának kifejtése sem elégséges. Hasonlóképpen alaposabb tárgyalást érdemel a központi bíráskodás, ennek kidolgozásánál a szerzők régebbi megjelent tanulmányokra támaszkodhatnak.

N. Kiss István nem ért egyet a tankönyv 16. századi gazdaságtörténeti rajzával, elsősorban mezőgazdasági vonalon. Heves, Borsod, Bihar, Középszolnok, Bereg megyék tizedlajstromsáinak áttanulmányozása után úgy látja, hogy a 16. században a paraszti árutermelés az uralkodó. Ezt bizonyítja a gazdagparasztság végonyfelhalmozódása főleg a mezővárosokban. A gazdagparasztság a jelzett területen az összparasztság 10 %, annak hangsúlyozásával, hogy mezővárosokban 25-30 %. Ezek kezén van a szántóterület 25-30 %-a, a vetőterület 45-50 %-a. Megjelenik a mezővárosok keretében a szőlő-monokultúra. A törpe-telkes parasztság és zsellérség arányszáma az összparasztság 28,5 %-a. Ezek napszámosmunkát végeznek a gazdagparasztoknál, amire utalnak a részesaratók keresztjei, a messoradó, a gazdagparaszti servitorok megjelenése. Az erőteljes árutermelés magas árvolumennel jelentkezik, melyre a forgalomban lévő pénz nem lévén elegendő, a század második felében nagyfokú pénzhiány áll be. A 15 éves háború, a termelőerők pusztításával szünteti meg a kibocsátott pénz és a picci forgalom közötti aránytalanságot. A továbbiakban N. Kiss István ellentmondást lát a röghözkötöttség tétele és azon tény között, hogy az általa vizsgált területen 3 év alatt a lakosság 60 %-a cserélődött ki.

Fekete Lajos a török uralom ábrázolását mai ismereteinkhez képest a tankönyvben kielégítőnek találta. Kevesli azonban, amit a 16-17. század írói a törökökről általában mondanak, s úgy látja, hogy a tankönyv nem érzékelteti ezt a nagy változást, mely a török életben másfél évszázad alatt végbement. Célszerű-

nek tartaná, ha két fejezet foglalkozna a török kérdéssel; az első a 16. század ismertetése kapcsán, a második Bécs ellen 1683-ban intézett támadás előzményeit ábrázolva. E második fejezet megírását nehezíti a turkológia eredményeinek még nem szilárd megalapozottsága. Ennek kapcsán fel kívánja vetni a török források publikálásának kérdését. Javasolja a budai török levéltár helyreállítását oly módon, hogy a bécsi és más levéltárakban elfekvő magyar vonatkozású iratokat fényképmásolatokban gyűjtsük össze. Számítása szerint, mintegy 100.000 fényképre lenne szükség. Ha az iratgyűjtemény rendelkezésre állna a jövő kutatói is nagyobb perspektívát látnának maguk előtt; többen vállalkoznának is erre a nehéz, de a magyar történetkutatás szempontjából nélkülözhetetlen studiumra.

Perényi József nagyjából a török korszakhoz, kisebb mértékben a Rákóczi szabadságharc korához szolt hozzá. Hangsúlyozta ő is, hogy az adott irodalom felhasználása a török kor ábrázolásánál megtörtént. A munka terjedelméhez képest azonban aránytalanul kevésnek találja a török területtel foglalkozó fejezetet. A 150 éves török elnyomás a nép százezreit sújtotta. S bár a tankönyv a marxista szempontok alkalmazása következtében a török terület magyarságának történetét a polgári történészek által rajzolt képnél magasabbrendűen ábrázolja, a képet gazdagítani lehet és kell is. Perényi rámutatott arra, hogy nem csak a török források alapján kellene erre törekedni. Az Országos Levéltárban sok anyag van, melyet Takáts és Salamon használtak is, de természetesen nem aknáztak ki. A török defterek azt közlik, hogy egy-egy magyar falu mennyi állami adót fizetett, tulajdonképpen az előírást tartalmazza. A magyar források viszont bemutatják: az adón kívül mennyi volt a beksis, mit fizettek a spáhinak, milyen mértékben tudta a magyar földesur jogigényét fenntartani és biztosítani. Számos problémára kaphatunk választ; volt-e majorsági gazdálkodás a török területen, mit jelentett a felvak önkormányzata? Hogyan alakul ki újra a faluközösség, stb. A források tanulmányozása, úgy látja, a török társadalmi és gazdasági rendszer negy- mérvű átalakulására is fényt fog deríteni. A szovjet tudomány megállapította, hogy a török birodalom is feudális állam a széttagolódás tendenciájával. A török uralom mást jelent Anatóliában, mint a Belkán országaiban vagy Magyarországon. Nem elgedhetünk meg elvont társadalmi, gazdasági képpel; nálunk speciális vonásokat mutat a török rendszer.

A Rákóczi szabadságharc tárgyalásához hozzászólva a kor diplomáciájáról emlékezett meg Perényi József. Majd felvetette, hogy meg kellene vizsgálni, az elsősorban állattenyésztő, másrészt az elsősorban mezőgazdasági területek közötti munkamegosztást. Így kaphatnánk magyarázatot arra, hogy miért nagyobb az árutermelés nálunk, mint az egyoldalúan földműveléssel foglalkozó országokban.

Hazai György szintén a török uralom kérdéséhez szolt hozzá. Javasolja Fekete Lajoshoz csatlakozva a török hódítás okozta gazdasági változások bővebb ábrázolását. A török közigazgatás részletesebb tárgyalását látná kívánatosnak. Perényivel ellen-

tétben a török forrásanyagot tartja elsődlegesnek a kor ábrázolásához.

Maksai Ferenc a reformáció tárgyalásához szólt hozzá, hangsúlyozva, hogy mélyebben kellene elemezni a lutheri és kálvini ág társadalmi bázisát. A városok, mezővárosok, a parasztság rétegeinek ideológiája országgrészenként kívánna analízist. Felvetette Maksai, hogy előzetes munkálatok híján nem kielégítő a 16-17. századi részben a paraszti termelőeszközök, általában az agrártechnika tárgyalása. Rámutatott arra, hogy a paraszti földek elfoglalása nem csak a majorkodó nagybirtokos eljárása; ugyanez folyik a közép- és kisbirtokon is. Későinek tartja a középnemesség önállóságának felvetését a 17. század második felében; utal a középnemesség 15. századi tömegszereplésére, s arra, hogy a 16. században a familiárisi kötöttségek ellenére is önálló politikai tényezőként szerepel.

Dercsényi Móric hozzászólását Thököly Imre korára korlátozta. Megállapította, hogy "az idegen hatalom gyermektosító politikájának és eljárásának rajza ez irásmű legjobban sikerült része". Ugyanekkor leszögezte, hogy e részben az események elbeszélésének sodra tulságos gyors, szűk a terjedelem, minél fogva sok szükséges tudnivaló kiesik belőle. Es rámutatott a Thököly-fejezetben található számos hiányra és pontatlanságra. Szükségesnek tartja ezek kijavítását és az egész Thököly-korszak fontosságának megfelelő terjedelemben való tárgyalását.

Esze Tamás felszólalásában a Rákóczi-szabadságharcról szóló fejezet két - véleménye szerint - alapvető hibájával foglalkozott, a történelemalkotó nép jelentőségének lebecsülésével és az ábrázolási mód statikus voltával. Esze Tamás nem ért egyet a szerzővel abban, hogy XIV. Lajos hajlandó lett volna anyagi vagy katonai segítséggel támogatni a magyarországi támadást; hangsúlyozza, hogy "a bujdosó uraknak és a bujdosó magyar nép követeinek találkozásakorántsem volt olyan romantikus jelenet, mint ahogyan azt a történetírás ábrázolni szeretné": a követek beszámoltak Rákóczinak a fél országra terjedő népi kuruc szervezkedésről; hiányolja, hogy nincs szó a tankönyvben arról, milyen jelentős része volt a Thököly-emigrációnak a népi kurucság mozgalmának kifejlesztésében, hiszen valamennyi népi kuruc mozgalomban kimutatható Thököly hadnagynak jelenléte /Gyepesi János, Tokaji Ferenc, Kis Albert/. Többet kellene írni a hegyaljai felkelés győzelmes harcáról, jobban ki kellene emelni Rákóczi tiszai átkelésének jelentőségét. További példa a nép elhanyagolására az erdélyi kurucság keletkezésének leírása. Általában elhanyagolja a szerző Erdély kuruckori történetét. Elhanyagolja a Dunántul népi mozgalmait is, nem ír az itt letelepedett végváriak szerepéről. Ami a fejezet szerkesztési módját illeti, "nem törekszik az események folyamatos ábrázolására, hanem ilyen fejezeteket alkot, mint: hadsereg, valláspolitikai, diplomácia, művelődés, nemzeti egység. Az ilyen ábrázolási mód mellett az események darabokra törnek, a tények láncolatából kiszakadnak." Esze Tamás erre számos példát is hoz: Rákóczi svéd diplomáciájáról csak a fe-

jezet vége felé értesülünk, holott Rákóczi már a kezdet kezdetén magyar-lengyel-svéd államszövetség létesítésére törekedett; a zsigóci csata részletes leírása mellett nincs utalás sem arra, hogy ez a vereség elsősorban politikai vereség volt. Nem helyesli a vallási és a művelődési elemek kiszakítását az események menetéből. A fejedelmi abszolútizmussal szemben Esze Tamás véleménye szerint Szécsényben felülkerekedett a rendi ellenállás, amelyet a reguláris katonaság, a portális és a zsoldos katonaság rendszeresítése váltott ki. Mindezeket a kérdéseket csak egymásból kibontva lehet helyesen tárgyalni. Befejezésül a költészet és a szabadságharc eseményei közötti szoros összefüggésre hoz bizonyító példát: a szabadságharc költészete mindössze két-három esztendő terméke, "valamennyi világi hangu versünk Erdélyben és a Partiumban keletkezett, tehát olyan területen, ahol jelentős protestáns seregek nem estek, ahol a népi megmozdulás kezdettől fogva laikus jellegű volt. Viszont a Felvidéken és a Dunántúlon, ahol jeremiád stílusú költészet keletkezett, mindennütt együtt jár a nemzeti fájdalom a vallási sérelemmel". Felszólalásának konklúziója: "Nem lehet külön vallási, diplomáciai stb. kérdéscsoportokat felállítani, hanem a történelem előrehaladásában, fejlődésében, valamennyi tényező szemmel tartásával a jelenségek egymásra hatásában kell ábrázolni."

Várkonyi Ágnes jönnek és az egyetemi oktatás céljaira alkalmasnak tartja a Rákóczi-szabadságharcról szóló fejezetet; érdemének tekinti, hogy rámutat a még nem tisztázott kérdésekre. Részletesen foglalkozott a középbirtokos nemesség magatartásával és helyzetével a szabadságharcban, hiányolta, hogy a tankönyvben nincsen szó Rákóczinak a tokeji táborban 1703 végén kifejtett gazdasági- és miskolci táborban 1704 elején végzett államszervező munkájáról, amelynek során számos középneves került fontos pozícióba. Véleménye szerint a szécsényi országgyűlés döntő fordulatot jelentett a szabadságharc történetében: itt adódott az utolsó lehetőség a magyar történelemben a nemzeti királyság helyreállítására, s itt szorította háttérbe az addig vezető szerepet betöltő középneveseket az abszolutizmus /Bercsényi megakadályozta a kétkamaras tárgyalásokat/. A szécsényi országgyűlés után a szabadságharc államapparátusában a főnemesség kap jelentős helyet, s a középnevesek is jobbra tolódnak. A szabadságharc hanyatlása idején Rákóczi határozottan a vitézi rendre, a katonaságra támaszkodik. Végül Erdély kérdéséhez kíván hozzászólni. Ez a kérdés, felfogása szerint, nem olyan egyértelmű, mint Esze Tamás felszólalásából tűnik. 1704 nyarára itt is létrejött - részleteiben a magyarországitól eltérő módon - a nemzeti összefogás: anarchiáról már 1704 elején sem lehet beszélni, az erdélyi nemesség ekkor már bekapcsolódott a szabadságharcba.

Esze Tamás második felszólalásában válaszol néhány megjegyzésre és érint néhány olyan kérdést, amiről első hozzászólásában az idő rövidsége miatt nem volt alkalma szólni. Javasolja, hogy a tankönyv a legújabb kutatások alapján konkrétan szóljon Rákóczinak a szécsényi országgyűlés előtt kifejtett államszervező tevékenységéről /a hazafias középnevesek megnyerése, a fejedelmi tanács kielékelése és összetétele, az ügyek intézé-

sére kiküldött bizottságok útján, városi és megyei tisztújítások stb./.. Kiigazítja a tankönyv néhány ténybeli tévedését és hibás részmegállapítását. A szécsényi országgyűlésről mondottakat Várkonyi bírálata után is fenntartja. Véleménye szerint a tankönyvben is szólni kellene Rákóczi és Bercsényi viszonyáról, s röviden ismerteti ezt a kérdést. Az erdélyi kérdésben is fenntartja álláspontját: "Erdélyben egy pillanatig sem jött létre a nemzeti összefogás abban az értelemben, mint Magyarországon", s megemlíti az erdélyi nemesség, az erdélyi nép és Rákóczi egymáshoz való viszonyának főproblémáit. Parasztromantikának tekinti az olyan nyilatkozatokat, hogy a parasztság mindvégig hűséges maradt a szabadságharchoz; a tények szerinte nem ezt mutatják. Figyelmezteti a szerzőt arra, hogy a protestáns szektárius mozgalmak /Órás András/ és a népi kuruc mozgalmak között nincs semmiféle kapcsolat. Végül a Rákóczi-szabadságharc összeomlásáról szólva nagy hiányossága a könyvnek, hogy hallgat a pestis pusztításairól, holott ennek nyomán tolódik el a Partiumban a nemzetiségi határ, ritkul meg Rákóczi hadserege, s keletkezik egy hezafias hangú apokaliptikus költészet.

Trócsányi Zsolt hiányolja az erdélyi társadalom 1594-1604 közötti "tiz éves nagy mozgásának" rajzát. Ez ugyan részlet-probléma a 15 éves háború, mint főkérdésen belül, de különös jelentőséget ad számára az a körülmény, hogy Bocskai fejedelemiségevel kezdődőleg Erdély válik a magyar függetlenségi harcok szervezőjévé. Hogy ezt a szerepét megérthessük, ismernünk kell a belső erőket, amelyek erre lendítik a kis országot".

Kifogásolja az 1648-1711 rész arányait: a Rákóczi-szabadságharc ismertetése aránytalanul nagy helyet foglal el, ugyanakkor a megelőző időszakban a gyermatszerező háború jelentős eseményeiről nem történik említés. Az 1648-1664-es időszak rajza némileg el van túlozva Zrinyi személyére építve; végül Erdély a Diploma Leopoldinum után ugyyszólván eltűnik a tankönyvből, s ez fokozottan áll a 18. századi részre.

A részletekre rátérve Erdély függetlenségének elvesztése és az 1690-1703 közti erdélyi történet bővebb tárgyalását kívánja és kiigazítja a tankönyvszöveg tévedéseit. Rámutat erre, hogy a szerző hitelt ad Bethlen Miklós önéletírása öngazoló részleteinek és ezért idealizálja megatartását. Rákóczi államára és ezen belül az erdélyi kuruc államra vonatkozólag az abszolút monarchia irányába mutató tendenciák jobb elvi megcsoportozását és bővebb konkrét anyagon való bemutatását szeretné. Foglalkozik az erdélyi birtokos nemesség behódolásával a Habsburg hatalom előtt, ez lényegében az 1680-as évek második felében, véglegesen pedig 1711 után következik be. Az erdélyi kulturának a magyarországiénál élesebb nemzeti, Habsburg-kritizáló vonásait a 18. században abból magyarázza, hogy a rendek behódolásukkal megmentették bonyolult rendszerű kiváltságait, a felvilágosodás korai jelentkezését Erdélyben pedig az erdélyi protestánsoknak a magyarországiakénál lényegesen szabadabb nyugati érintkezéseivel.

Befejezésül a 18. századi erdélyi történet elhanyagolt fontos kérdéseire, a határőrség felállításával kapcsolatos román és

székely népmozgalmak, az erdélyi szabad parasztság és az erdélyi bányászok történetének mellőzésére mutat rá. Javasolja a hatóság-nevek terminológiájának egységesítését az egész kötetben és néhány konkrét megjegyzést tesz a II. József-kori fejezetre vonatkozóan.

Köpeczi Béla véleménye szerint "a magyar nép történetének sokszorosított egyetemi tankönyve sokkal inkább kézikönyv mint tankönyv jellegű; ... semmi esetre sem felel meg azoknak a pedagógiai célkitűzéseknek, amelyek tömör előadást, rövid összefoglalást kívánnak meg". Nem tud egyetérteni az 1648-as periódushatárral. A nemzeti összefogásnak egészen más körülményei alakulnak ki 1660 körül, mint amilyenek 1648-ban voltak, s ez a döntő, nem a - kétségkívül tekintetbe veendő - külső események. Erdély bukása a sorsdöntő a nemzeti összefogás további alakulása szempontjából. Megjegyzi, hogy a tankönyv eléggé szűken foglalkozik azokkal a kapcsolatokkal, amelyek a magyar népet a környező népekhez fűzik, gondol itt akár a román fejedelemségekkel, akár a Lengyelországgal fennálló kapcsolatokra. Megállapítja, hogy az új román történetírás nem értékeli oly negatívan II. Rákóczi György kapcsolatait a román fejedelmekkel, mint azt a tankönyvrész szerzője teszi. Leszögezi, hogy az 1664-1711 korszak függetlenségi harcai diplomáciájának fő kérdése nyugati vonatkozásban a francia szövetség problémája. Teljesen egyetért a tankönyvvel abban, hogy XIV. Lajos keleti politikájában a magyarországi felkeléseket diverzióknak tekintette és csak addig támogatta, amíg érdekében állt, de bizonyos időszakokban mégis csak nyújtott valamilyen segítséget, s ezt is el kell mondani. Thököly diplomáciai kapcsolataival részletesebben kellene foglalkozni, s az osztályviszonyok bemutatása sem kielégítő ebben a fejezetben. Nem tartja helytállónak azt a magyarázatot, hogy XIV. Lajos abszolút monarcha gőgje akadályozta meg a Rákóczival való szövetségkötést. Véleménye szerint XIV. Lajos kezdetben nem akart kötelezettséget vállalni egy olyan "diverzióért", amelyet nem tartott komoly hadjáratnak, később pedig nem mert felelősséget vállalni, mert Franciaország legyengült állapota ezt nem tette lehetővé. Az erdélyi cartezianus-irányzatról a kulturtörténeti fejezetben többet kellene írni, s meg kellene világítani társadalmi hátterét. Általában a 17. század második felének kulturtörténete szegényes a Rákóczi-szabadság-harc éveieéhez képest, s úgy gondolja, hogy ezt a kulturtörténeti fejezetet nem jelenlegi helyén, hanem a Rákóczi-szabadságharc bukása után kell elhelyezni. Végül az 1711 utáni rész elején foglalkozni kellene a száműzött Rákóczi kérdésével, s meg kell cáfolni Székfű Gyulának azt az állítását, hogy a magyar nép 1711 után nem Rákóczi, hanem lényegében Károlyi utját választotta. Ezért részletesebben kell ismertetni az 1711-1730 közötti népi mozgalmakat.

Benczédi László úgy gondolja, hogy a hegyaljai felkelés második, augusztus-szeptemberi szakaszáról bővebben kell szólni, mint a tankönyv teszi, mert ez a szakasz jellemzően és sűrítve mutatja a felkelés előremutató és hősi mozzanatait, valamint súlyos hibáit és fogyatékosait. Nem tisztázza a tankönyv megfelelően a hegyaljai események külpolitikai össze-

függéseit sem. A hegyaljai felkelést nem érthetjük meg másként, csak ha a thökölyánus mozgalmak utolsó fellobbanásaként értékeljük és ha bátran összefüggésbe hozzuk a francia udvar és a török porta 1690 utáni diplomáciai tevékenységével. A török vonatkozásokból eredő ellentmondások nem változtattak a felkelés pozitív öszképén.

Az 1648-as ill. 1664-es /és nem 1660-as/ periódushatár kérdésében az a véleménye, hogy mindkettőnek van létjogosultsága. 1664 mellett szól az az érv, hogy a Habsburg-politika végérvényes lelepleződése ekkor váltott ki olyan tömeges elégedetlenséget, amilyenre korábban nem volt példa és amely végeredményben közvetlen kiváltója volt az 1672-ben kezdődő 4 évtizedes kuruc mozgalmaknak. Az 1664-es periódushatár felvétele azonban újabb elvi és gyakorlati problémákat vetne fel. Ha 1664-nél huznánk meg a cezurát, Zrinyi Miklóst elválasztanánk a tankönyv kuruc fejezetétől. Márpedig nagyon vitatható, hogy Zrinyi inkább bezárja, betetőzi-e a korábbi periódust, mintsem inkább megkezdi a kuruc kort? Zrinyi Miklós politikai koncepciójának és egész munkásságának a kuruc mozgalmak előzményeként való tárgyalása nélkül a századvégi kuruc függetlenségi harcokat gyökértelemek, megalapozatlannak érezhetnénk. Ez az érv mindenestre 1648 mellett szól. Az 1648-as periódushatár helyességére utal az 1655. évi nádorválasztó országgyűlés is. Ez az országgyűlés - ha félig kész és kialakulatlan formában is - már a nemzeti összefogás kuruc időkre oly jellemző problematikájára utal. Az a körülmény is 1648 mellett szól, hogy a végvári magyar katonaság elbocsátása már a század 50-es éveiben kezdetét veszi. Ez pedig ezért fontos, mert - mint köztudomásu - éppen a volt végváriak adják a kuruc mozgalmak fegyveres harcainak katonailag képzett, kezdetől fogva használható emberanyagát.

Az előzőeknél is nyomósabb érv 1648 mellett a Habsburg-birodalom helyzetében ezévből beállt jelentős fordulat. Az 1648-as korszakhatár külpolitikai alátámasztásánál természetesen nem az angol forradalom a döntő, hanem a 30 éves háború befejeződése, a westphaliai béke. Az 1648-as westphaliai béke zárja le a Habsburg-birodalom nyugat felé való terjeszkedésének az utját és - ha nem is közvetlenül, de távlatában, tendenciájában - magával hozza a bécsi udvar kelet felé fordulását. Ennek a fordulatnak már igen korai jelentkezése az udvari kamará titkos támogatásával 1651-ben alapított "Keyserliche Ochsenhandlung" elnevezésű monopolársaság, amelynek elsődleges célja a magyarországi marhakereskedelem hasznának lefölözése. Ezeknek az érveknek az alapján 1648 mellett foglal állást, de hozzáteszi, hogy egyik álláspontot sem lehet minden oldalról alátámasztani.

A továbbiakban rámutat arra az ellentmondásra, hogy az 1648-1711-es rész bevezetése kategórikusan leszögezi a középnemesség vezetőszerepét a kuruc függetlenségi harcokban, ennek azonban maga a tankönyvszöveg ellentmond, amikor a feudális nagyurak vezetőszerepét bizonyítja Rákóczi hadseregében. Ugyancsak a nagybirtokos osztály vezetőszerepéről beszélt még Heckenast Gusztáv egy évvel ezelőtt kiadott, "A Rákóczi-szabadságharc" c. népszerű munkájában, azokat az újabb adatokat

azonban, amelyek módosított megállapítását minden oldalról megvilágítanak, eddig nem ismertette. A hozzászóló úgy látja, hogy a középbirtokos nemességnek a kuruc függetlenségi harcokban vitt jelentős szerepét nem lehet vitatni, de kérdésesnek tartja annak az eljárásnak a helyességét, amely olyan elvi megfontolások alapján, hogy az 1848-as polgári forradalom középnemesi vezetésének meg kell hogy legyenek a történelmi előzményei, a középnemesség vezetőszerepét már csaknem 200 évvel korábban is ki akarja mutatni.

Végül röviden a Habsburg-centralizáció egyes kérdéseivel foglalkozott. Felvetette a 17. századi Habsburg-centralizáció pozitív vonásai vizsgálásának szükségességét a 30 éves háború és a török kiűzése vonatkozásában. Véleménye szerint néhány hangsúlyos mondatban utalni kellene arra, hogy a török kiűzése után megerősödő Habsburg-gyarmati elnyomás általános következményei ellenére a török kiűzése jelentős előrehaladást jelentett népünk történetében.

Tóth Gyula a Rákóczi-szabadságharc néhány problémájához szólt hozzá. Rámutatott arra, hogy nem eléggé hangsúlyos a tiszántúli és a dunántúli területek osztályviszonyai közötti különbségek elemzése, s ennek alátámasztására részletesen foglalkozott a dunántúli végváriak helyzetével, mert a Dunántúlon a népi kurucság gyökerei e rétegben rejtőznek, és forradalmisító hatásuk sokkal inkább megmutatkozik, mint az ország más területein. Kifogásolja Heckenast Károlyi-értékelését: a szerző Károlyi tevékenységét csak árulással határosnak minősíti, de a szabadságharc ideje alatt egyszer sem bizonyítja be azt, hogy Károlyi árulása tudatos tevékenységből fakadt. Nem elég mélyen értékeli a szerző a különböző csaták következményeit /Zsibó, Nagyszombat stb./. Véleménye szerint a szabadságharc történetének ábrázolásában a szerzőnek több helyet kellene biztosítani a néptömegek tevékenységének leírására és különösen hiányolja a népi hőstettek leírását. Felveti még az antifeudális és a függetlenségi harc egyidőben való jelentkezésének problémáját, s kevésnek tartja azt, ami az 1703 előtti évek antifeudális küzdelmeiről a tankönyvben olvasható. Befejezésül szövegesíti a katonai terminológia terén elkövetett hibákat.

Eckhardt Ferenc a 18. század történetéhez szólt hozzá. A kéziratot elsősorban a tankönyvszerzés szempontjából bírálta. A szerzők egyes témaköröket olyan részletességgel tárgyaltak, ami a megtenulást lehetetlenné teszi. Helyteleníti a nagy terjedelmet már azért is, mert ez elvonja az olvasót attól, hogy az eredeti irodalomhoz nyuljon. Így feleslegesnek tartja, hogy Wellmann Imre a vámpolitikával olyan bőven foglalkozzék, amikor rendelkezésre áll erre az ő könyve. Helyteleníti a statisztikai adatokat, inkább az abból levonható következtetéseket tartja kívánatosnak. Részlegmegjegyzéseit ezzel zárta, hogy szemben a többi hozzászólóval éppen a kulturtörténeti részeket tartja sikerülteknek.

Gyömrei Sándor a 16. századi részhez hozzászólva hangsúlyozta azt a hatást, amit az amerikai ezüstnek Európába áramlása

okozott, az inflációt, mely a 16. század folyamán, pl. a marhakivitel vonslán lemérhető. A magyar marhának kiviteli ára 250 %-kal növekedett a század folyamán. Viszont éppen az ezüstinfláció okozta a magyar jobbágy sorsának súlyosbodását: a jobbágy terhe a legjobban megdrágult terményekben változatlan maradt, illetve pénzben kifejezve megtöbbszöröződött. Az ipari munkások, napszámosok bére rögzítve maradt, holott a kenyér- és húsárak felszöktek.

Nem ért egyet Ember Győzőnek a 18. század első feléről írt, a merkantilizmus kérdését tárgyaló fejezetével. Ugy látja, hogy az a katonai jellegű fosztogatás, mely a Rákóczi szabadságharc után évtizedekig az országban folyt, minden vonatkozásában mentes a merkantilizmus ismerveitől. Nem tapasztalható a nemesérc kivitel tilalmazása, a manufaktúrák védelme, a nyersanyagkivitel tilalmazása, éppen ellenkezőleg. A század első felében a legkiméletlenebb, nem protekcionista jellegű gyarmatpolitika nehezedett Magyarországra. Wellmann Imre tankönyvrészenek, különösen a vámpolitikával foglalkozó fejezetét kiemelve, azt tartaná szükségesnek, hogy szerző jobban hangsúlyozza, hogy a magyar fejlődés szempontjából a legvégzetesebb a bécsi kereskedelemnek juttatott vámelőny volt. A manufaktúrák tárgyalásánál kívánatos lenne nagyobb teret szentelni a városi manufaktúráknak - lévén ezek a tőkés termelés csirái és nem a földesuri manufaktúrák. H. Balázs Éva tankönyvrészenében hiányolja a közbülső vámvonal megszüntetéséről szóló tárgyalás mellőzését, s kevesli a gazdaságpolitikát tárgyaló rész terjedelmét.

Bakács István, szerint levéltári, eddig fel nem tárt anyagok alapján a tárgyalt korszakban ez ország nem is volt olyan tőkeszegény. Egyházi testületeknek, egyes nagybirtokosoknak is rendelkezésére állottak a saját gazdaságukra, szükségleteikre fel nem használható összegek. Hogy ezeket az összegeket miért nem fordították ipari, kereskedelmi befektetésekre, erre a tankönyvnek ki kellene térnie szerinte a gyarmati helyzet vizsgálatán keresztül.

Ruzsás Lajos a Neoeconomic Comissio működéséhez fűzött ki-egészítő megjegyzéseket. Felhívta a figyelmet arra, hogy a köznemesség politikai szerepét országrészenként differenciáltan kell tárgyalni. A töröktől felszabadult területen a köznemesség rendkívül meggyengült, helyenként el is tűnt, így csak a 18. század végén függetlenítette magát a nagybirtoktól.

Borlász Jenő is a 18. századi fejezetekkel foglalkozott. A terjedelmét meglehetősen szűknek találja, s azon belül az egyes részek irányát nem helyesli. A korszak tárgyalása során, szerinte, a szerzők a kronológiai szempontot félretették, a keresztmetszetes megoldás a tárgyalást elszemélyteleníti, a történet menetét, a dolgok külső összefüggéseit elrejtí. Legsikerültebbnek minden szempontból Wellmann Imre részét tartja.

Spira György a tankönyv 18. századi fejezeteihez szólt hozzá.

Nem helyeselte, hogy a tematikai megbeszélések idején elfogadott periodizáción /1711 új korszakhatár, mely 1790-ig tart, s ezen belül 1754 és 1780 az alkorszakhatárok/ az előszerkesztés során változtatások történtek. A kapitalizmus feltételeinek kialakulása 1711 előtt szerinte nem indult meg, s ha van is annak nyoma, hogy egyes nagybirtokon bér munkásokat alkalmaznak, ebben nincs folyamatosság. A 17. század végén s a 18. század elején lejátszódó nagy paraszti vándormozgalom során a parasztek tízezres tömegeinek van lehetőségük arra, hogy ha korábban ki is szorultak a föld birtokából, most ismét telekre telepedjenek le. Helyesli az 1754-es alkorszakhatárt, de az 1780-as fenntartását is javasolja, minthogy 1780-1790-ben kísérli meg a Habsburg uralkodó Magyarországot állami önállóságától megfosztani. Benda Kálmánna és H. Balázs Évával szemben feltétlenül megtartandónak látja az 1790-es évet, mint korszakhatárt: 1790-ben éri el csúcspontját az a nemesi függetlenségi mozgalom, melynek során, nyolc évtized leforgása után először lép fel a magyar köznemesség ismét, mint nemzeti osztály. Spira György hangsúlyozta, hogy akik tagadják a gyarmatosítás korszakmeghatározó jelentőségét a 18. században, akarva-akaratlan a katolikus Habsburg-barát, szellemtörténeti irányzat folytatóivá válnak. Akik viszont azt tagadják, hogy a magyar köznemesség többsége a Rákóczi-szebadságharc bukása után elsőízben csak 1790-ben vállalt magára nemzeti szerepet, azok a nem kevésbé reakciós protestáns történetírói irányzat folytatói, a protestáns nemesség idealizálói. A továbbiakban Spira György a magyar uralkodóosztály szerepét elemezte a tankönyvszöveg kapcsán. Foglalkozott a parasztkérdés megoldásával, külön kiemelve Wellmann Imre paraszttörténeti fejezetét, különösen annak bevezető lapját, melyen a jobbágy nem mint elvont terminus technicus, hanem mint a történelem igazi alkotója jelenik meg. Egyes részletkérdések elemzése, helytelen megfogalmazások korrigálása után megállapította, hogy a szerzők új kutatásaik eredményeivel gazdagították a 18. századról eddig meglévő ismereteinket.

Szabad György hangsúlyozta, hogy amikor Wellmann Imre parasztságtörténeti fejezetéhez kíván hozzászólni, előljáróban azt kell leszögeznie, hogy a szerző magasszínvonalu munkát végzett, szakértő anyagkezeléssel, helyesen kialakított elvi szempontokkal, melyeket nem egyszer saját korábbi, meghaladott nézeteivel szemben mert és tudott alkalmazni. Helyesli, hogy a szerző a 18. század derekán tárgyalva a majorsági gazdálkodást és ezzel kapcsolatban paraszti földek elvonását, rámutat arra, hogy a korábbi fejlődéssel szemben az allodizálásban ugrás következett be. Minthogy azonban nem határozza meg egyúttal, hogy a folyamatnak mely szakaszát tárgyalja, nem tér ki a nagybirtokon létrejött üzem problémáira, saját régi kutatásai alapján nem kísérli meg az urasági és parasztföldek területi arányait megállapítani, a tankönyv olvasói, tanulói a jobbágyföldek elvonásának folyamatát nem látják a maga differenciáltságában. Tudjuk, hogy a 19. században kerül sor a parasztság kezén lévő telken kívüli állomány elsajátítására. A 18. századi folyamat tárgyalásának érzékeltetnie kell, hogy a földelvonások erőteljes hullámát még sokkal súlyosabb események fogják követni.

Szántó Imre néhány megjegyzéssel egészítette ki a tankönyv mondanivalóit, az eredeti felhalmozás, a parasztság mozgalmi vonatkozásában.

S. Sándor Pál a 18. századi mezőgazdaság- és parasztságtörténetéről írottakhoz fűzött megjegyzéseket. Kiemelte, hogy Ember Győző és Wellmann Imre munkája bővelkedik új eredményekben, - a marxizmus-leninizmus tanításainak általában egységes érvényesítése e tankönyvrész egyik legfőbb pozitívuma. A tények ismeretét is több ponton gazdagították, így a hazai földközösség 18. századi történetében, a jobbágyterhek különböző formáinak elemzésében, a majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása tárgyalásában. A szerzők a paraszti osztályharc és nemzeti ellenállás vonalát kidomborítják, ezzel segítve haladó hagyományaink ápolását, a hazafias nevelést. A pozitívumok mellett azonban hibák és hiányosságok is vannak. Nem helyeselhető a mezőgazdasági termelőerők vizsgálatának különösen Ember Győzőnél mutatkozó elhanyagolása. Nincs megfelelően kidolgozva a magyar agrárfejlődés sajátos vonásainak ábrázolása. Ebben a tankönyvrészletben egyáltalán nem említik meg a szerzők a keleteurópai agrárfejlődést, melynek a magyarországi is egyik sajátos változata volt. E fejlődésben a parasztságnak földtől való megfosztását vizsgálva Wellmann Imre nem mutat rá a telekelvételek mellett a földtől való elválasztás fő útjára: a telekesonkításra, zselléresedésre. Hiányzik a polgári történetírás bírálata, ami annál inkább hiány, mert éppen e tankönyvben kellene megcáfolni a polgári történetírásnak az urparaszt patriarchális viszonyáról szóló legendáját, a feudalizmus viszonyainak idealizálását. Ennek megcáfolása mellett ki kellene térni azokra a régebbi, helytelen nézetekre is, melyek a nagybirtok nemzetfenntartó szerepét hangsúlyozták, vagy pedig azt hirdették, hogy nálunk a parasztság nem szenvedte el az eredeti felhalmozás elnyomó hatását. Néhány részletkérdést felvetve S. Sándor Pál megállapította, hogy e tankönyvrészlet monografikus jellegű, pedagógiaiilag nem megfelelő; a tankönyvszerűség szempontjait messzemenően érvényesíteni kell az átdolgozásnál.

Tarnai Andor rámutatott arra, hogy a 18. századi kultúrtörténeti fejezetek a félkötet legkevésbé kielégítően megoldott részei. Az olvasó benyomása az, hogy ezek sebtében, akkor készültek, amikor a tankönyv egyéb fejezetei már készek voltak. Így a mű egészében beszélnek a szerzők olyan témákról, melyek a kultúrtörténeti fejezetekbe kíváncsnak, s az utóbbiak megismételnek másutt már ismerttetett tényeket. Nincsenek összeegyeztetve a 18. század kultúrtörténeti fejezetei, különösen a felvilágosodás tárgyalása vonatkozásában. Javasolja, hogy a szerzők dolgozzanak az irodalomtörténészeknél elfogadott fogalom, "a felvilágosodás előzményei" alapján. E fogalom bevezetésével el lehet határolni két korszakot, s inkább hozhatók kapcsolatba a hazai, főleg tudománytörténeti jelenségek a kor gazdasági, társadalmi és politikai fejlődésével. Ez a fogalom segít a pietisták helyes megítéléséhez is.

Nem ért egyet Ember Győző azon megállapításával, mely szerint a hazai, tehát nem emigrációs irodalom nem képvisel határozott

irányzatot, az írók nincsenek egymással kapcsolatban. Rámutat ezzel szemben Bél Mátyás és Székely Sámuel szerepére. A magyarnyelvűség problémája már a 18. század elején felvetődött. Egyetért Balázs Évával, hogy az irodalom eseményeinek vázolását az 1790-es korszakhatár lehetetlenné teszi.

Mráz Vera a tankönyvszerűség szempontjából vizsgálta a kéziratot.

Sereg József a hajduknak a Bocskai-szabadságharcot megelőző tevékenységéről hozott kiegészítő adalékokat.

Weiner Magda kisebb kiegészítő megjegyzéseket tett.

Balázs Tibor hozzászólásában a 16-17. századi Habsburg-ellenes összefogással foglalkozott. Ugy látja, mintha a tankönyvtulajdonos negatív képet festene a birtokos nemességről, s így lebecsülné a nemzeti erők összefogását.

A hozzászólások elhangzása után került sor a szerzők válaszára.

Sinkovics István válaszában arra utalt, hogy a legtöbb hozzászólás egy-egy fejezet kibővítését, egy-egy kérdés részletesebb kifejtését kívánja. A kívánság legtöbbször indokolt is, de megvalósítása a tankönyv kötött terjedelmébe ütközik. Fontos feladat a kötet összehangolása az előző félkötettel, amelynek megállapításaira építenünk kell. Feltétlenül pótolni szeretné a Mohács-utáni külpolitikai helyzet hiányzó rajzát, részletesebben szeretne beszélni a magyar nép török elleni harcáról, a hajdukról. Jobban szétválasztja a főnemességet és a köznemességet. A 16. századi ezüstinfláció hatását és a jogi felépítmény szerepét a lehetőség határai között igyekszik bemutatni. A legnehezebb feladat a termelőerők fejlődésének ábrázolása, a munka termelékenysége, az ipari és mezőgazdasági technika kérdése. Ezeket több felszólalás hiányolta. Olyan hiány, amit csak nagyobb munkával lehet valamelyest pótolni. De fontos kutatási szempontot ad, lényeges kutatási területeket jelöl meg.

Nem ért egyet ezzel a kifogással, hogy különféle helyeken, elszórtan mutatja be a parasztfelkeléseket és nem elég részletesen. A parasztmozgalmakat ott ábrázolja, ahol történetformáló szerepük érvényesült és nem különválasztva függelékként, kiszekítva a történet menetéből. A terjedelem kérdése az egészhez igazodik, és úgy gondolja, hogy a rendelkezésére álló keretek között a lényeges mozzanatok, eseményeket hiánytalanul bemutatta.

Ugyancsak nem ért egyet ezzel, mintha a nem magyar népek szerepét a magyarok rovására túlságosan hangsúlyoznák. Szerinte a magyar nép szerepét nem csökkenti, ha ott, ahol a magyarok mellett más népek is szerepelnek, ezt megemlítjük. Itt is fel-

vetődik a terjedelem kérdése. Tekintve, hogy külön fejezetek foglalkoznak a Magyarországon élő nem magyar népekkel, a többi szövegrészekben részletesebb rajzra nem lát lehetőséget.

N. Kiss István tanulmányos hozzászólásából a két fő tétellel, hogy a paraszti árutermelés messze kiemelkedő szerepet játszik és az egész lakosság sűrű egymásutánban kicserélődik, nem tud egyetérteni. Az előbbi eredményt nem lehet országos viszonylatban általánosnak tekinteni, a parasztság gyors kicserélődésének pedig az általa vizsgált helyen valami konkrét különleges oka lehetett. Más területek éppen az ellenkező jelenségeket mutatják. Pach Zsigmond Pál magyarázatát a két irányzat küzdelméről igen tanulmányosnak és kifejezőnek tartja.

Végül azt hangsúlyozta Sinkovics István, hogy az egyetemi oktatásban olyan tankönyvekre van szükség, amelyek vezérfonálul szolgálnak, segítik a hallgatók munkáját, de nem egyszerűsítik le a hallgató feladatát egyedül a tankönyv megtanulására. A források és az irodalom feldolgozását fokozott mértékben kell előtérbe állítanunk. A tulerjedelmes tankönyv nem segítené, de akadályozná a hallgatók önálló munkáját. Helyes követelmény tehát a tankönyvszerűség és nemcsak egyes túlméretezett részeknek, de az egész kötet terjedelmének korlátozása.

Wittman Tibor válaszában első részében témák szerint foglalkozott főleg az egyes személyek értékelésére vonatkozó felszólalásokkal. Amennyire nem fogadhatja el a Bocskai és Bethlen idealizálásáról szóló megjegyzéseket, ugyanugy nem érthet egyet Zrínyi személyének fokozottabb kiemelését célzó javaslatokkal sem, melyek az idealizálási veszélyt csak növelnék.

Ezután szerkezeti és periodizációs kérdésekkel foglalkozott, javasolva hogy az előszerkesztés során Sinkovics részéhez csatolt gazdaság-társadalomtörténeti fejezetet állítsák vissza eredeti helyére. Ugyanakkor állást foglalt az 1571-1648-as korszakbeosztás ellen. 1606-nál új határ felállítását látja szükségesnek. Ennek megokolása: a 15 éves háború hatása nyomán észrevehető átalakulások mennek végbe a magyarországi társadalom szerkezetében, amint erre N. Kiss István is rámutatott. A második jobbágyság kifejlődésének határozottabb formái figyelhetők meg. A rendek politikai konszolidációja éppen a bécsi békétől kezdve datálható. A szabadparasztság történetében a 17. századi hajduság fejlődése külön szakasz. Mind a Habsburg, mind a török hatalom szerkezetében és magyarországi politikájában változások állnak be a századfordulón.

Befejezésül utalt az egyes fontos kérdések /pl. Habsburg-centralizáció, középnemesség szerepe stb./ megoldatlanságára, majd megköszönte a kapott segítséget.

Heckenast Gusztáv válaszában megállapította, hogy a vita az ő számára is igen tanulmányos, magas színvonalú volt. A Rákóczi kor fiatal kutatói /Várkonyi, Trócsányi, Köpeczi, Benczédi/ felszólalásukban új kutatások eredményeit bocsátották a tankönyv rendelkezésére, ezeket köszönettel fogadja, kritikai meg-

jegyzéseikkel is csaknem minden kérdésben egyetért. Megfontolás tárgyává fogja tenni Dercsényi Móric és Gyömrei Sándor megjegyzéseit, úgy gondolja, hogy az általuk kifogásolt szövegrészekben van javítani valója. Esze Tamás és Szabó István észrevételei részben kölcsönösen cáfolják egymást, úgyhogy itt fenntartja eredeti álláspontját. Esze Tamásnak a nép szerepé elhanyagolásáról tett megjegyzéseit a tankönyv szövegéből vett idézetekkel cáfolja; nem tartja helytállóknak Tóth Gyula megjegyzéseit, Borus Józsefnek a francia módon való hadviselés kérdésében tett észrevételeit a legújabb irodalom sem támasztja alá, ezért nem fogadja el őket. Magáévá teszi a tankönyvrész szerkesztéséről, tagolásáról, rövidítéséről különösen Révész Imre akadémikus által elmondottakat.

Ember Győző válaszában először az egész kötet jellegéről szólt. Egyetért azokkal, akik szerint a kötet jelenleg nem tankönyv, hanem kézikönyv, s maga is azt vallja, hogy kézikönyvből át kell dolgozni tankönyvvé. A maga fejezeténél az időrendi előadást nem tartja célszerűnek. Elismeri azonban, hogy a fejezetet több alfejezetre, az alfejezeteket pedig kisebb egységekre kell tagolni a tankönyvszerűség érdekében.

Fejezete és a következő fejezet között sok a fedés, az ismétlődés, amit gondosabb szerkesztéssel ki lehet küszöbölni.

Nem ért egyet azzal a nézettel, hogy fejezetében tulságosan kidomborodik az, amit Bécs tett. Ez természetes, hiszen a bécsi gyarmati rendszer kiépítéséről szól a fejezet. Elismeri annak a bíráltnak a helyességét, amely hiányolja a mezőgazdasági termelőerők fejlődéséről szóló részt. Véleménye szerint azonban erről a kérdésről kimerítően a következő fejezetben kell szólni, amikor a termelőerők fejlődése a majorsági gazdálkodás nagyarányú térfoglalását eredményezi. A parasztmozgalmakkal - ellentétben egy felszólalóval - úgy véli, elég bőven foglalkozott. Egyetért ezzel, hogy nagyobb súlyt kell helyezni az általános európai és azon belül a keleteurópai fejlődés bemutatására. Ugyiszintén a polgári történetírás bírálatára.

A köznemesség szerepét illetően nem tud egyetérteni azokkal, akik ezt már a 18. sz. első felében pozitívabbnak tartják, mint ahogy fejezetében értékeli.

Fenntartja annak helyességét, amit a magyarországi merkantilizmusról írt. Elismeri azonban, hogy jobban rá kell mutatni ennek gyarmati korlátaira, s a gyarmati katonai kizsákmányolás tényeire.

1711 után kompromisszumról szólva, ezen nem a polgári történetírás közjogi kompromisszumát érti, hanem azt a tényt, hogy a magyar uralkodóosztály nem ellenszolgáztatás nélkül hódolt be a Habsburg abszolutizmusnak. Az ellenszolgáztatás lényege a védelem volt a parasztsággal szemben. Végül köszönetet mondott elsősorban azoknak a felszólalóknak, akik nemcsak ötleteket, illetve különböző okok miatt aligha megvalósítható kívánalmakat vetettek fel, hanem konkrét anyaggal, szinte egy-egy kisebb utótanulmánnyal siettek a szerzők segítségére.

Wellmann Imre válaszában köszönetet mondott azoknak, akik hozzászólásaikkal, hasznos utbaigazításaikkal a tankönyvirókat támogatták. Azok, akik a vitában kitűntek igen pozitív részvételükkel - saját fejezetével kapcsolatban gondol elsősorban Hajnal István, Pach Zsigmond Pál és részben Kosáry Domokos hozzászólására - élénk tanujelét adták annak, hogy mélyen átérzik a tankönyv ügyének nemcsak az egyetemi oktatás, hanem az egész magyar történettudomány szempontjából való jelentőségét.

Persze a vitának általában kedvezőnek mondható mérlege, helyesen felfogva, nem kényelmes megnyugvásra, hanem fokozott elmélyülésre, tökéletesítésre kell hogy ösztönözzön. S ebből a szempontból különösen értékesek azok a bíráló megjegyzések, melyek a még korántsem lezárt munkához további indításokat adnak. Egy részük olyan kívánságokkal lép elő, amelyek a szűk-részabótt terjedelemben nem valósíthatók meg. A saját részében olvasható tulzsufolt mondatok, hosszú bekezdések, sőt részben még szerkezeti problémák is a szűk terjedelemmel való birkózásból erednek - ez is oka annak, hogy a tankönyv műfajának kérdésében azok véleményéhez csatlakozik, akik a megtanulandó szövegnél bővebb, kézikönyv-szerű munkát kívánnak adni a hallgatók kezébe. Más részük azonban - s itt egyenkint válaszol a fejezetéhez kapcsolódó hozzászólásokra - haszonnal értékesíthető a még hátralévő, nem csekély munkában. Csak sajnálni tudja, hogy saját szövegéhez - mint általában a 18. századi részhez - ilyen indításokból nem kapott többet.

Ezen a ponton úgy érzi, szükséges pár szót mondani a bírálók bírálatáról. Bármennyire kicsendült a felszólalások egy részéből az egész vállalkozás jelentősége, a vitában résztvevők nem éltek kellőképp azokkal a lehetőségekkel, melyeket az ilyen új kísérlet bőven nyújt a hozzáértőknek, s nem is érezték át mindenben, hogy szükség is van ilyen állásfoglalásra. Többen a tankönyvet a Hóman-Szekfüvel vették egybe; ez az összehasonlítás indokolatlan és helytelen. Ehelyett az új vállalkozást a magyar történettudomány fejlődésvonalába kellett volna beállítani. S akkor kiderült volna, hogy az eddigi "szintézisek" milyen kevés anyagot adtak a tankönyvirók számára, hogy pl. Szekfü 18. századi Habsburg-barát katolikus barokk konstrukciójával szemben alapjaiból kellett újra felépíteni mindent. A munkatársoknak, új kutatások és mérlegelések alapján, anyagban is, felfogásban is, döntő kérdésekre nézve számos új dolgot kellett hozniuk, s ez sokban nem világlott ki, nem is került az oly szükséges megvitatásra. A maga részéről is nem egy lényeges ponton tulment az eddigi kutatásokon, pl. a vámrendszer kérdésében, a jobbágyság helyzetének átfogó rajzában, a földesuri joghatóság kérdésében, a horvát parasztfelkelésnek /eddig hiányzó/ ábrázolásában, az urbérrendezés értékelésében s végrehajtásának előadásában, a felvilágosodás fogalmának tisztázásában stb.; és sajnos, épp e döntő problémákban alig találkozott érdemi észrevétellel. S amikor befejezésül visszakanyarodik a bevezetőben mondottakhoz, ismét köszönve a vite során nyert értékes segítséget, sajnálja, hogy ez a segítség nem volt még nagyobb.

H. Balázs Éva köszönetet mondott a hozzászólóknak, fájllalva, hogy a 18. század, s azon belül az ő fejezete nem kapott nagyobb figyelmet a vita során. A hozzászólók általában megállapították, hogy a 18. századot tárgyaló fejezetek közös hibája, hogy nem tankönyvszerűek, inkább monografikus módszerrel dolgoztak a szerzők. Ő úgy látja, hogy a munka egy állomásáról van szó. Ez a mostani monografikus megoldás az új anyagok feltárásából, a leszűrt eredményeken túl a bizonyító anyag közzétételéből keletkezett. A következő állomás kötelezően az, hogy a 18. század szerzői, ő is, a tankönyvszerűség követelményeinek tegyenek eleget.

A vita során a legtöbb segítséget Pach Zsigmond Pál és Kosáry Domokos hozzászólásai adták; ezek nyomán az elvi kérdéseket bátrabban veti fel és igyekszik azokat helyesen megoldani. A periodizáció vonatkozásában azonban még nem tudja aggályait feladni. Az 1790-es korszakhatárt nem érzi szilárdnak; vagy ennek a kötetnek kellene 1795-el záródnia, mint a 80-as években meginduló nemesi ellenállás legmagasabb fokával; vagy korábban kellene a kötetet zárni, függetlenül a Habsburg uralkodó törekvéseitől, amelyek a teljes beolvasztást célozták; a 80-as években, amikor a megyei ellenállás már konkrétan jelentkezik. A kulturtörténeti fejezet megoldása mindenesetre nehéz feladat ilyen periodizáció mellett. Legfontosabb feladatának azt érzi, hogy a felvilágosult abszolútizmus sajátos, magyarországi megjelenését tisztázza s a magyar jozefinizmus határozott értékelését adja.

Makkai László a vita eredményeit összefoglalva, azt a pozitívumot emelte ki, hogy a kézirat, minden hiányossága és hibája ellenére, komoly lépést jelent előre nemcsak a tárgyalt korszak egyes részletkérdéseinek tisztázásáért, hanem a fejlődés fővonalainak felvázolása terén is.

A szerzők marxista-leninista szempontokat igyekeztek érvényesíteni munkájuk során s ez számos részletkérdésben és néhány alapvető vonatkozásban sikerült is nekik, de a kézirat egészén ezek a szempontok nem húzódnak következetesen, világosan végig. Mindenekelőtt - mint arra Pach és Elekes elvtárs rámutattak - nem kap a kéziratban kellő hangsúlyt az alapvető mondanivaló: az objektív történeti törvényszerűség érvényesülése az ellentendenciákkal való harc során a sajátosan szaggatott magyarországi fejlődés körülményei között. Nem világlik ki meggyőzően, hogy az adott korszak fejlődési iránya, a feudalizmus bomlásának megindulása és a kapitalizmus elemeinek fokozatos kialakulása, a nemzetnévadás folyamatának előrehaladása objektív történeti törvényszerűség, melynek az emberek akaratától függetlenül is, minden késleltető, visszavetítő körülmény ellenére is hovatovább érvényesülnie kell. A termelőerők, a termelési viszonyok és a politikai felépítmény dialektikus kölcsönhatásának kimutatására csak helyenként került sor, eminek legalább annyira oka a mélyebb elméleti átgondolás hiánya, mint a konkrét adatanyag elégtelensége.

A vita során számos értékes hozzászólás éppen az elvi elmélyítés és a további anyagfeltárás közötti szükséglete közötti

szoros kapcsolatra mutatott rá. A termelőerők fejlődése kutatásának elégtelensége az egyik oka annak, hogy a termelési viszonyok fejlődéséről adott kép sem mindenütt kielégítő.

A legelevenebb vita a köznemesség fejlődése és szerepe körül alakult ki. A kézirat maga sem képvisel e tekintetben egységes álláspontot, de a vita során sem alakult ki közmegegyezés.

A Habsburg-abszolútizmus és az erdélyi centralizáció viszonyát és szerepét a szerzők eléggé egyöntetűen és félreérthetetlenül ítélik meg, de ez nem jelenti azt, hogy a kétféle centralizáció jellegét kielégítően jellemezték s a felmerülő problémákat egytől-egyig megnyugtatóan tisztázták volna.

A kézirat jelenlegi formájában alkalmazott periodizáció ellen általánosan elfogadott kifogás nem hangzott el, ami egyrészt azt jelenti, hogy a jegyzetstádiumban periodizációs átdolgozás nem szükséges, azonban a végleges szöveg elkészítése során a vitán elhangzott ellenérveket komolyan fontolóra kell majd venni. Külön kell megemlíteni a kulturtörténetet és a nem magyar népek történetét, mint olyan kérdéscsoportokat, melyek tárgyalása a jelenlegi formában tartalmilag és szerkezetiileg egyaránt sok kívánnivalót hagy hátra.

Befejezésül Makkai László azt hangoztatta, hogy "jelentős eredménye ennek a vitának, a szakemberek egész sorának megszólalása s ezzel történészfrontunk egyre erősödő elvi egységének és mélyülő problémalátásának nagyarányu megnyilatkozása. Rá kell azonban mutatni néhány hiányosságra is. Ilyen hiányosság elsősorban az, hogy a vitában nem szerepeltek kellő hangsúllyal a döntő elvi problémák, hanem többnyire részletkérdésekről esett szó, melyek fontosak voltak ugyan, de elméleti alátámasztás híján nem vitték előre a problémák megoldását olyan mértékben, mint az kívánatos lett volna."

A vita hasznossága azonban kétségtelen s emint azt a szerzők válasza is mutatták, nagymértékben hozzájárul a kézirat kijavításához.

- . -

Az Értesítő következő számában folytatjuk az egyetemi tankönyvek vitáinak ismertetését; beszámolunk az 1790-1849-es periódus kapcsán elhangzott hozzászólásokról és válaszokról.

H. Balázs Éva

INTÉZET ÜNKBE UONNAN BEÉRKÉZETT
SZOVJET TÖRTÉNETTUDOMÁNYI MUNKÁK

A.M. ANDREJEV: Borba litovszkogo naroda za szovjetszkuju vlaszty. /A litván nép hárca a szovjet hatalomért./ 1918-1919./ Goszpolitizdat, M. 1954. 163.1. - A könyv szerzője népszerű tudományos formában foglalkozik a Litván Szovjet Szocialista Köztársaság történetével. Megismerteti az olvasót a köztársaság létrejöttének körülményeivel, a litván szovjet hatalom első intézkedéseivel, majd az- zal, miként harcolt együtt a litván és a belorussz szov- jet köztársaság a külföldi katonai intervenció és a bel- ső ellenforradalmi erők ellen.

Sz.V. BAHRUSIN: Naucsniye trudi ... /Tudományos munkái./ I.- II. kötet. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának kiadá- sa. M. 1952, 1954. 263.1. 379.1. - Az 1950-ben elhunyt nagy szovjet tudós tudományos hagyatékát 3 kötetben kiad- ja a Szovjetunió Tudományos Akadémiája. Az első kötet Bahrusin befejezetlen munkáját tartalmazza a XVI. sz. orosz piacról. A második kötetbe a szerzőnek a XV-XVII. sz. központositott orosz állam szociális-gazdasági és po- litikai történetére vonatkozó cikkei kerültek be. A kia- dásra tervbevett harmadik kötet Bahrusinnak Sziibériával foglalkozó tudományos munkáit fogja tartalmazni.

M. BRAGIN: Vátutyin. Puty Generála. /Vatutyin. Egy tábornok pályafutása./ 1901-1944/ M. 1954. "Kiváló emberek élete" sorozat. - A népszerű tudományos műben a szerző megismer- teti az olvasót a híres szovjet tábornok életével. A kö- tetet számos illusztráció teszi érdekessé.

L.P. BUCSNIK: Isztorija SzSzSzR. /A Szovjetunió története./ A.M. Pankratova szerkesztésében és előszavával. M. 1954. 453.1. - A könyv a középiskola VIII. osztályában tanító pedagógusok számára készült s felöleli a Szovjetunió tör- ténetét a legrégebb időktől kezdve a XVII sz. végéig. Igen hasznos kézikönyv.

Dokumenty i Matyeriali po isztorii Belorusszii. T: III. /Do- kumentumok és anyagok Belorüsszia történetéhez./ III. Kö- tet./ 1900-1917/ Minszk, 1953. 1018 l. Szerkesztette: V.N. Percev, stb. - Az 1199 dokumentumot tartalmazó kötet Belorüsszia jelenlegi területére vonatkozóan a következő témaköröket öleli fel: a/ Belorüsszia gazdasági élete és a dolgozók helyzete a XX. sz. elején. b/ Népművelés a XX. sz. elején. c/ Forradalmi mozgalmak a XX. sz. elején. d/ Belorüsszia az első polgári demokratikus forradalom idején. /1905-1907/ e/ Belorüsszia a sztolipini reakció és a forradalmi fellendülés idején. /1908-1914/ f/ Be- lorüsszia az első világháború idején /1914-1917/ g/ Be- lorüsszia a februári polgári-demokratikus forradalom ide- jén. - A kötetet tárgy- és helymutató egészíti ki.

Goszudarsztvennij muzej Ja.M. Szverdlova. /A Ja. M. Szverdlov-
ról elnevezett muzeum./Szverdlovszk, 1953. 48.1. - Rövid
képes utmutató.

- Sz. GRACSOV: Pomoscs SzSzSzR narodam Csehszlovákii v ih borbe za svobodu i nezasvisimoszty. /A Szovjetunió segítése Csehszlovákia népeinek a szabadságukért és függetlenségükért folyó harcban./1941-1945/. Goszpolitizdat, 1953.M. 237.1. - A népszerű tudományos munka a következő négy fejezetből áll: 1. A Nagy Honvédő Háború - fordulópont Csehszlovákia népeinek történetében. 2. A szovjet-csehszlovák kapcsolatok további megerősödése. Barátsági és kölcsönös segélynyújtási egyezmény a Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság között. 3. A Szovjetunió segíti a csehszlovák nép nemzeti felszabadító harcát a Hitleruralom ellen. 4. A Szovjetunió felszabadítja Csehszlovákia népeit a fasiszta iga elől. A Szovjetunió felszabadító tevékenysége legfőbb és döntő előfeltétele a népi demokratikus csehszlovák köztársaság létrejöttének.
- B.D. GREKOV: Kievszkaja Rusz. /A kievi Oroszország./ Goszpolitizdat, 1953. 567.1. - A jelenlegi újabb kiadás tartalmazza Grekovnak a munkán közvetlenül halála előtt eszközölt változtatásait. A kötetben helyet kapott ezenkívül Grekovnak az utóbbi évek során megírt és különböző folyóiratokban közölt 4 cikke is, amelyek témája közeli a főmű témájához.
- V.A. GOLOBUCKIJ: Oszvobogyityelnyajā vojna ukrainszkogo naroda pod rukovodsztvom Hmelnyickogo. /Az ukrán nép felszabadító harca Hmelnyickij vezérése alatt./1648-1654/ Goszpolitizdat, 1954. M. 157.1. - Népszerű tudományos feldolgozás Oroszország és Ukrajna újraegyesülésének évfordulója alkalmából.
- P.P. IVANOV: Hozjajsztvo dzsujbarszkih sejhov. /A dzsujbári sejkék gazdálkodása/. M.L. 1954. A Szovjetunió Tudományos akadémiaja kiadása. - E mű a Közép-Ázsia XV-XVII. századbeli történetével foglalkozó korán elhunyt szerző 1938-1940-ben megírt, s gazdag, korábban feltáratlan levéltári anyagon alapuló munkája.
- I. LAPONOGOV: Vengerszkaja Narodnaja Reszpublikā. /A magyar népköztársaság./ M.1954. Katonai kiadó. 174.1. - A népszerű tudományos feldolgozás nyolc fejezetből áll; melyben a szerző megismerteti az olvasót a magyar nép multjával, az ország földrajzával, majd áttér jelenlegi államrendjére, gazdasági életére. Végezetül foglalkozik a szerző a kulturális élet kérdéseivel. - A kötetet Magyarország közigazgatási térképe egészíti ki.
- J. MACEK: Guszitszkoje revoljucionnoje dvizsenyije. /A huszita forradalmi mozgalom./ M.1954. Az idegennyelvű kiadó kiadása. Fordítás, 226.1. - Az első csehszlovák munka, amely a marxizmus-leninizmus szemszögéből részletesen ismerteti a huszita mozgalom történetét.

- D.E. MIHNEVICŠ: Ocserki iz isztorii katoliciseszkoj reakcii. /Iezuiti./ /Tanulmányok a katolikus reakció történetéhez/ /A jezsuiták/ A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának kiadványa. 1953. M. 310.1. - A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának népszerű tudományos sorozatában megjelenő mű a XVI. századtól kezdve egészen napjainkig részletesen tárgyalja a jezsuita rend történetét.
- N.I. SAMAGIN: Organizacija i sztroityelsztvo szovjetszkoj armii v 1918-1920. /A Szovjet hadsereg felépítése és fejlesztése 1918-1920-ban./ Katonai kiadó. M. 1954. 246.1. A népszerű-tudományos mű szerzője részletesen foglalkozik azzal, miként rombolta szét a szovjet hatalom a régi államapparátust s így a régi hadsereget is, amiként teremtette meg az új reguláris szovjet hadseregét.
- F.M. SZAMOJLOV: Po szlědam mīnuvšęęo. /Az elmúlt idők nyomában./ Goszpolitizdat, M.1954. 382.1. Harmadik kiadás. - A könyv - Szamojlov öreg bolsevik visszaemlékezése harcos életére. 1880-nal kezdődik a visszaemlékezés. Megismerkedünk a századvégi falu életével, majd az Ivanovo-voznyeszenszki sztrájkok - a sztolipini reakció éveiben kifejtett párt- és szakszervezeti munka történetével, majd a IV. állami дума bolsevik frakciójának tevékenységével. A visszaemlékezés 1917. áprilisával, Lenin áprilisi téziseivel ér véget.
- N.A. SZMIRNOV: Ocserki isztorii izucsenyija iszlama v SzSzSzR. /Vázlatok az iszlám tanulmányozásának történetéből a Szovjetunióban./ A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának kiadványa. M. 1954. 271.1. - A könyvben a szerző áttekintést nyújt a legrégebbi időktől 1918-ig keletkezett orosz forrásokban előforduló és az iszlámra vonatkozó utalásokról, majd a mű második részében az iszlámra vonatkozó szovjet irodalommal foglalkozik.
- E.I. SZOLDATENKO: Trudovoj pōdvig szovjetszckogo naroda v velikoj otyecsesztvennoj vojně. /A szovjet nép munkásikerei a Nagy Honvédő Háború idején./ Goszpolitizdat, M. 1954. 292.1. - A népszerű tudományos mű szerzője részletesen foglalkozik a munkásosztály munkásikereivel a Nagy Honvédő Háború idején, majd ismerteti a kolhozparasztság és a szovjet értelmiség hazaszeretetének megnyilvánulásait a háború éveiben.
- P.P. TOPEHA: Antinarodnaja politikā pravih liderov Japonszkoj Szocialiszticheszkoj Patryii. /A Japán Szocialista Párt jobboldali vezéreinek népellenes politikája./ 1945-1951./ A Szovjetunió Tudományi Akadémiájának kiadványa. M. 1954. 242 l. - A műben a szerző részletesen foglalkozik Japán belpolitikai helyzetével a Nagy Honvédő Háború után, majd áttér a Japán Szocialista Párt jobboldali vezérei által gyakorolt politika ismertetésére. - A kötetet néhány vonatkozó dokumentum, névmutató és bibliográfia egészíti ki.

Ucsonije zapiszki szverdlövszkõgo goszudarsztvennogo pedagogi-
cseszkogo insztituta. vip. 6. /A szverdlövszki állami pe-
dagógiai főiskola tudományos folyóirata, 6.sz. Szverd-
lovsk, 1949. - A folyóirat közli M.Ja.Szjuzumovnak a X.
századbeli bizánci céhek alapszabályaira vonatkozó munká-
ját. - A munkát egy térkép egészíti ki.

F.F. USAKOV: Dokuḿenti. T: II. Usakov F.F. /Dokumḿtumok./
II. kötet. M. 1952. Hādítengerészeti kiadó. R.N. Mordvinov
szerkesztésében 605.l. - A Szovjetunió Tudományos Akadé-
miája Történettudományi Intézetének és a Haditengerészeti
Flotta levéltárának közös kiadásában megjelent mű 410 doku-
mentumot tartalmaz, melyek 1789. januárjától 1799. júniusá-
ig ölelik fel a nagy hadvezér tevékenységének történetét. -
A kötetet részletes név- és helymutató egészíti ki.

F.D. VOLKOV: Krah Angliszkõj polityiki intervencii i diplomati-
cseszkõj izoljacji szovjetszkõgo goszudarsztva. /Anglia
szovjetellenes politikai intervenciójának és diplomáciai
elszigetelõ politikájának csõdje./1917-1924./. Goszpolitiz-
dat, M. 1954. - A 12 fejezetbõl álló műben a szerzõ rész-
letesen megismerteti az olvasót azzal, miként vett részt
Anglia a szovjet állam ellen irányuló külföldi katonai in-
tervencióban, majd az intervenció és a polgárháború befe-
jezése után - egyéb intervenciók terveinek csõdje után -
miként ismeri el Anglia a szovjet államot. - A kötetet igen
részletes bibliográfia egészíti ki.

Vosszõjegyinyenija Ukraini sz Rosszijej. /Ukrajnā ujraegyesi-
tése Oroszországgal. Cikkgyűjtemény. M. 1954. 439 l. A
Szovjetunió Tudományos Akadémiájának kiadása. - Az ujra-
egyesítés évfordulója alkalmából megjelenõ mű 13 cikket
tartalmaz, amelyek részben ukrán-orosz történelmi kapcso-
latokkal, részben pedig Ukrajna történetének egy-egy XVII.
századbeli eseményével foglalkoznak.

S Z O V J E T F O L Y Ó I R A T S Z E M L E

K O M M U N Y I S Z T

1954. 16.szám.

A szocializmus és a béke.

Nyecskina M., A nép - a történeti fejlődés döntő ereje.

Zverev A., Javítsuk és tökéletesítsük az államgépezet munkáját.

Beljajev N., Az altáji pártszervezet harca a gabonatermés gyarapításáért.

Kuropatkin A., A kolhozparaszttság kulturális és technikai színvonalának felemeléséért.

Jakovleva J., A dolgozók jólétének emelkedése az európai népi demokratikus országokban.

Tyisin I., Közel- és Közép-Kelet népeinek harca a békéért és a függetlenségért.

Trofimov P., Borev J., Vanszlov V., Szkatjerscsikov V., A marxista-leninista esztétika alapelvei.

Kritika és könyvszemle:

Csugajev A., A marxizmus-leninizmus népszerű könyvtára.

A Belorussz SzSzk története. I. köt. Szerk.: V.N. Percev, K.I. Sabunyi, L.Sz. Abecedarszkij, Minszk. 1954.

Majzenberg L., Ez áralakulás a Szovjetunió népgazdaságában. M. 1953.

17. szám.

A szocialista mezőgazdaság és hatalmas tartalékai.

Szorokin G., A népgazdaság tervezésének tudományos alapjai.

Sitarev G., A pártmunka alkotó jellege.

Gribacsev N., A szovjet irodalom néhány sajátosságáról.

Saginjan M., Mikael Nalbandjan. /A nagy örmény író születésének 120. évfordulójára./

Valev E., Albánia szabad fejlődésének 10 éve.

Voznyeszenszkij J., A kölcsönös bizalom és barátság - a Szovjetunió és Finnország közötti jószomszédi viszony alapja.

Fjodorov G., A dialektikus materializmus a szabadságról és a szükségességről.

Zaglagyin V., A párizsi szerződések összeegyeztethetetlenek az európai biztonság érdekeivel.

Könyvismertetés:

Karpov G.G., A szovjet kulturáról és a kulturforradalomról a Szovjetunióban. M.1954. /Ism. V. Beresztnyev - Hézagpótló népszerű mű/.

18. szám.

A népek nem békülnek meg az új háború előkészítésének politikájával.

Tyitarenkő Sz., Lenin hű tanítványa és ügyének nagy folytatója. /I.V. Sztálin születésének 75. évfordulójára/.

Szodobnov Sz., A munkatermelékenység növekedése - a kolhozok megerősítésének legfontosabb feltétele.

Kovaljov F., Az élenjáró tapasztalatok csereje az iparban.

Kurojedov V., A pártszervezetek és a tudományos intézmények. Emeljük a káderek képzési színvonalát a társadalomtudományok terén.

Könyvismertetés és kritika:

Politikai gazdaságtan. Tankönyv. M.1954. /Ism. G.Kozlov, M.Szakov - A marxista-leninista politikai gazdaságtan alapjai népszerű formában. Értékes könyv./

Az ipar nacionalizálása a Szovjetunióban. Dokumentumgyűjtemény 1917-1920. M.1954. /Ism. V.Vinogradov - Gazdag anyag./

V.Scserbina, M.Gorkij összes művei 28, 29, 30. kötetének megjelenése alkalmából.

Kihatiro Kimura, És mi jön ezután? Tokio. 1954. /Ism. J. Pevzner - A san-franciscoi szerződés zsákutcájáról./

VOPROSZI-ISZTORII

1954. 10.szám.

Akatova T.N., Az 1925-26-os Honkong-kantoni sztrájk.

Asztafjev G.V., A kínai nép felszabadító harcának befejező szakasza.

Jerusalimszkij A.Sz., A Némét Demokratikus Köztársaság szerepe a ma történetében.

Turszunov H.T., Közép-Ázsiá területi elhatárolása és az Uzbek SzSzK keletkezése.

Volk Sz.Sz. és Zserebov D.K., Szevasztopol hősi védelme 1954-55-ben.

Spiert A.J., Az USA gazdasági expanziója a szövetséges Kapitalista országokban a második világháború éveiben.

V i t a c i k k e k :

Verhin I.B., Kim M.P., A szovjet társadalom történetének periodizációjáról.

Poljanszkij F.J., A feudalizmus gazdasági alaptörvényéről.

Sznyeszarevszkij P.V., A feudalizmus gazdasági alaptörvényének működése Oroszországban.

Rövid közlemények:

Smorgun P.M., Bolsevik szervezetek Ukrajnában az OSzDMP prágai konferenciájának előkészítése idején.

Joanniszjan A.G., A tondrakisták mozgalma Örményországban /9-10.sz./

Griconko N.P., A Közép-Volga-vidék telkes parasztjainak harca a földért a 18. század végén és a 19. század elején.

Galcev V.Sz., Az Észak-Kaukázus népeinek társadalmi-gazdasági és kulturális fejlődése a 19. század 70-90-es éveiben.

Levelek és megjegyzések:

Jakubovszkaja Sz.I., A szovjet társadalom története forráskutatásának néhány kérdéséről.

Sulgin V.N., N.A. Dobroljubov "Naplójegyzetei" tisztázásához.

Kritika és könyvismertetés:

Ukrajna Oroszországhoz való visszacsatolása, 1654-1954.
Cikkgyűjtemény. M. 1954.

Az 1648-54-es felszabadító háború és Ukrajná visszacsatolása Oroszországhoz, Kiev. 1954. /Ism. N.L. Rubinstejn/.

Rezonov P.I., G.E.Szancsuk, A.I.Ozolin, A huszita forradalmi mozgalom a csehszlovák történészek új munkáiban.

Kravcsenko G.P., Ukrajna pártszervezetének harca a párt egységének további megszilárdításáért a háborúról a békére való átmenet időszakában./1920 vége- 1921 eleje/. Kiev. 1954. Ism. Kovalenko D.

"V.N.Karazin, 1773-1842". Bibliográfia. Harkov. 1953./Ism. Borovoj Sz./

Koroljuk V.D., A livoniai háboru, M.1954. /Ism. Sz.O.Smidt./

"A mindennapi életet tanulmányozó történészekexpedíciók 1949-1950-ben. Adalékok a parasztság rétegződéséhez és a proletariátus kialakulásához Oroszországban a 19.század végén és a 20.század elején. Szerk. A.M.Pankratova. M. 1953. /Ism. D.I.Guszev./

A "fáklyások" felkélése. Anyaggyűjtemény 6 kötetben. 1953. /kinaiul/. /Ism. D.N.Zigelberg./

Cing Zsu-ci, Az amerikai agresszió Kinában. Peking. 1953. /kinaiul/. /Ism. R.A.Mirovickaja./

Dzsedszula K.J., Franciaország története, Kiev. 1954. /Bírálat: A könyv kompiláció, hemzseg a hibáktól, pontatlanságoktól./

Az ujkori történet chrésztoániája. II. rész. /1870-1918/. M. 1953. /Ism. Sz.B. Kan./

K r ó n i k a :

Az Anyági Kultura Történeti Intézetének tevékenysége. /A.D. Udalcov, J.I. Krupnov/.

L.V.Danyilova és V.T.Pásuto "Az árutermelés Oroszországban /a 17. századig/" c. könyvének megvitatása. /V.P. Liszcov, V.A. Pavlovics./

A szaratovi terület állami levéltára. /G.A. Malinyin/.

A helyi pártszervezetek történetének összefoglalásával kapcsolatos munka.

A marxizmus-leninizmus klasszikusainak kiadásai Kinában.

A Csinpuzsipao c. pekingi lap mellékletként hetenként megjelenő "Történelem" c. mellékletéről.

M. Roller: A román történészek munkájáról.

11. szám.

Alkalmazzuk alkotó módon a marxista-leninista gazdasági elméletet a történettudományi kutatómunkában.

Perszic M.M., A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és az egyház elválasztása az államtól.

Sirendib B., A Mongol Népköztársaság megalakításáért vitt harc.

Galkin I.Sz., Az albániai nemzeti felszabadító mozgalom történetéből.

Kirpotyin V.J., A forradalomnak és a forradalmárok megszervezésének problémája M.J.Szaltikov-Scsedrin publicisztikájában. /1863-1864/.

Trunszkij J.G., Az osztályok és a pártok harca a francia parasztságért a 19.század végén.

V i t a c i k k e k :

Minkov T., Hromov R.P., A feudális formáció gazdasági alaptörvényéről.

Rövid közlemények:

Vahtyin M.I., A pártszervezetek megerősítése falun a helyreállítási időszakban.

Ljaljaj P., Alibali J., Jelentős események az albán nép történetében. /Az Albán KP I. konferenciájá -1943.márc. - Az I.albán antifasiszta kongresszus . 1944.máj.24./

Maszlennyikov N.Sz., A spanyol burzsoá nemzet kialakulásának előfeltételeiről.

Levelek és megjegyzések:

Buskanyec J.G., Ki az a Danyiil? /Gercen egy 1860.okt.15.-én megjelent cikkében szereplő személyről/.

Zamjatnyin V.N., A feudális kori gazdasági eszmék történetének periodizációjáról.

Minyin V.V., Dmitrov város 800. évfordulója.

Kritika és könyvszemle:

Grigorjeva I.V., Egy az olasz munkásmozgalommal foglalkozó lap. /"Movimento operaio" - 1949.okt.-tól/.

Zak L.A., Csernyak J.B., Az "Americana" amerikai encyclopedia történelemhamisításai.

Kulijev O., Turkmenisztan a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítésének és véghezvitelének időszakában /1917 ápr.-1918/ Ashabad. 1953. /Ism. A.V. Pjaszkovszkij - A munka komoly fogyatékoságai mellett is pozitív eredmény./

Abramjan A.G., Egy lap a kaukázusonntuli népek és az orosz-örmény kapcsolatok történetéből. Tanulmány és dokumentumok. Jerevan. 1953. /Sok a hibás, eltorzított közlés, fordítás./

Ivanov P.P., A Dzsujbari seikek gazdasága. A feudális birtokok Közép-Ázsiában a 16-17. században. M.-L. 1954.

Tompkins S.R., Russian Mind from Peter the Great through the enlightenment. Oklahoma. 1953. /Ism. Sz.Sz. Volk - Az amerikai imperializmus előtt hajbókoló fércmű./

Solle Z., A munkásmozgalom cseh földön az imperialista világháború idején. Praha. 1952. /Ism. G.A.Oszipovszkij - Harcos, marxista könyv./

"A december 9.-i mozgalom". Dokumentumgyűjtemény. Peking. 1954. /Ism. L.P.Gyeljuszin - Az 1935.dec.9.-i diákmozgalom hasznos dokumentumkiadványa./

"Kína muzulmán népeinek felkelései". Adatok Kína ujkori történetéhez. I-IV.köt. Sanghaj. 1952.

Rasid al-Baravī, A légutóbbi egyiptomi államcsíny lényege. Kairo. 1952. /Ism. A.F.Szultanov - A haladó kairói professzor részletesen elemzi Egyiptom társadalmi és gazdasági történetét 1919-től egész 1952-ig./

Mihnyevecs D.J., A katolikus reakció történetéből /A jezsuiták/. M. 1953. /Ism. D.L.Pohilevics - Kisebb fogyatékoságai mellett érdekes és hasznos könyv a széles olvasóközönség számára./

"A Documentary History of the Negro People in the United States". Kiadta Aptheker. Előszót írta: W.E.B.Du Bois. New York. 1951. /Ism. N.M.Goldberg - Az aktív békeharcos leleplezi a négerek történetének amerikai hamisításait./

K r ó n i k a :

Tolsztovsz Sz.P., A szovjet etnográfia feladatai.

A Kínai Népköztársaság ötödik évfordulója alkalmával rendezett tudományos ülészekok.

A Német Demokratikus Köztársaság öt éves évfordulója./1954. okt. 12-13-án rendezett tudományos ülészek Moszkvában./

K.B., Gercen és Ogarjov archivum szófiai gyűjteménye.

Baraboj A.Z., Uj dokumentumok az ukrán nép történetéről.

Boguszlavszkij G.A., Muratov H.I., Az "A.V.Szuvorov" dokumentumkötet megvitatása.

Nyedorezov A.I., Praszolov Sz.I., A csehszlovák történészek konferenciája Csehszlovákia uj- és legujabbkori történetéről.

A Magyar Munkásmozgalmi Intézet.

Stern Leo, A nyugatnémet burzsoá történetírás észmei állapotáról/ Zeitschrift f. Geschichtsw. 1953. 6.sz./

Ter-Akopjān N.B., A történettudomány a háboru utáni Hollandiában.

Angol történeti folyóiratok szemléje.

12. szám.

Lenin nagy ügyének folytatója /V.I. Sztálin születésének 75. évfordulójára.

Kozlityin I.P., Az állami szocialista ellenőrzés történetéből /1919-1921/.

Gulijev A.N., A bakui munkások sztrájkja 1904-ben.

Momdzsjān H.N., Mikael Nalbandjan társadalmi-politikai nézetei.

Besztuzsev I.V., A Kaukázusontul védelme a krími háboruban /1853-56/.

Rubcov B.T., A feudális kizsákmányolás fokozódása Csehországban a XV. századi nagy parasztháboru előestéjén.

K ö z l e m é n y e k :

Mor N., Havin A.F., Az első szovjet ötéves terv és a kapitalista országok proletariátusa.

Bobkov A.M., Az "Ifju-Németország" /a német demokratikus mozgalom történetéből./

Gesszen V.J., A szökött parasztek rátámadása a földesurí birtokokra a XVIII. század huszas-harmincas éveiben.

Levelek és megjegyzések:

Naszonöv A.N., A régi orosz állam területének kialakulásáról.

Krivonogov V.J., Az uráli kohászat a XIX. század első felében /Sz.G.Sztrumilin akadémikusnak az Isztoricseszkijskij Arhiv IX.kötetéről irt bírálatához./

Kovalev J.V., Egy chartista folyóirat cikke a dekabristákról.

Kritika és könyvszemle:

Nyemirovskij A.I., Az ókori Róma történetének kérdései a modern nyugatnémet történetírásban.

Tyelpuhovszkij B.Sz., A Szövjet-Hadsereg nagy sztálingrádi győzelme. M, 1953. /Ism. J.G.Bor-Ramenszkij - Hasznos olvasmány de a szerző sok hibát ejtett./

Irodalmi örökség, 59.kötet. A dekabrista irődálmárok. 1.füz. Főszerk.: A.M.Jegolin, M. 1954. /Ism. Sz.B.Okuny/

Az orosz művészet története, Szerk. I.E.Graber. M. 1953. /Ism. D.Sz.Iihacsev - Az orosz művészet első teljes és tudományos története/.

Benyegyiktov A.A., Az indiai parasztság a 19.század hetvenes éveiben. /A gazdasági helyzet és a feudális és gyarmati elnyomás elleni harc./ Sztalinabad. 1953.

Az Orientalisztikai Intézet "Ucsonie Zapiszkije". VII.köf. A modern Japán politikájának és gazdaságának kérdései. M. 1954.

Zujev F., A nemzetközi imperializmus szervezte meg Szovjet-Oroszországnak a pánok Lengyelországa általi megtámadását /1919-1920/. M. 1954. /Ism. A.J.Manuszevics - Érdekes munka./

Kínában megjelent történettudományi könyvek.

K r ó n i k a :

Egyesült tudományos ülészek a Baltikum történetéről az Október utáni időszakban. /1954.október végén Tallinban/.

A történettudományi doktori disszertációkról.

Archeológiai expedíció a Komi SzSzk uszt-cilmai körzetében.

Az "Egyetemes történet" I-IV. kötetének megvitatása /1954.márc.-jun.-ban a Történettudományi Intézetben./

Az 1952-1954 első fele között megvédett doktori disszertációk listája.

A Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tevékenységéről. /B.Lesznodorszkij/.

A csehszlovák tudósok az orosz-csehszlovák kapcsolatok történetéről. /N.D.Ratnyer/.

Albánia történetének néhány problémája a "Buletin per Shkencat Shoqerore megvilágításában.

PRAVDA

1954. november

2. Csicskov V., Az amerikai bábok bukása a brazíliai választásokon.
3. Filippov A., Cyemcsenko P., Az USA újabb agresszív mesterkedései a gazdasági "segítség" zászlaja alatt.
5. Zsukov J., A Nagy Októberi Szocialista Forradalom felébresztette a gyarmati országok népeit.
7. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 37. évfordulója.
12. Kasszegyin G., A francia hazafiak a Wehrmacht újjáélesztése ellen.
15. Montague Ivor, A békeharc új szakaszában.
16. Figyelő: Új szakasz az Európa biztonságáért folyó harcban.
21. A Német Demokratikus Köztársaság programnyilatkozata.
23. Norden A., A nyugatnémet ágyukirályok és a párizsi szerződések.
30. Az európai országok konferenciája a békének és Európa biz-
dec.3. tonságának biztosítására.

december

6. Petrov D., Japán nemzeti érdekei megkövetelik az összes országokkal való viszonyának normalizálását.
8. Tolkunov L., Az amerikai diplomácia igyekszik kimenteni a kémeket és diverzánsokat.
9. Orehov F., Az angol nép harcol a német militarizmus újjáélesztése ellen.
10. A szerződéseket be kell tartani! /A francia-szovjet szerződés megkötésének 10. évfordulójára.
16. A Szovjet irók II. Összszövetségi kongresszusa.
19. Figyelő: Az új a nemzetközi helyzetben.
24. Figyelő: Az agresszív északatlanti blokk tanácsának párizsi ülése.
26. Ponomarjov B., Európa békéjéért vagy ellene /A szociáldemokraták választás előtt/.
28. Alhimov V., Dugyinszkij I., A fokozott fegyverkezési haj-
sza jegyében. /A kapitalista világ gazdasága 1954-ben./

31. Novikov I., A munkanélküliek tragikus sorsa az USA-ban.

VESZTNYIK DREVNYEJ ISZTORII,

1954. 2. szám.

Az Ukrajna területén folyó archeológiai kutatások jelentősége a történettudomány számára.

Korszunskij A.R., A rabszolgák, felszabadított rabszolgák és colonusok helyzete a római birodalom nyugati provinciáiban a 4-5. században.

Könyvismertetések:

BibiKov Sz.N., A luka-vrubleckajai kora-tripoljei telep.
M. 1953.

Koszven M.O., Az ősközösségi kultúra történetének vázlata.
M. 1953.

Bondarszkij M.Sz., Az antik geográfiai irodalom. Olvasókönyv. M. 1953.

Afimov N.V., A kubán-mélléki ókori telepék az i.e. I. évszázadban és az i.u. első századokban.

Decsev D., A trák nyelv jellegzetességei. Szófia. 1952.

Kac. A., A késői római birodalom ideológiájának kérdései a burzsoá történészek munkáiban. /Kritikai cikk./

Scullard, A history of the Roman World, London, 1951.

3. szám.

Kovalev Sz.I., A társadalmi átalakulás jellege a 3-5. századi nyugatrómai birodalomban.

Misina Z.A., Archeológiai kutatások Csehszlovákiában 1948-1953-ban.

Könyvismertetések:

Avgyijev V.I., Az ókori Kelet története. 2.kiad. M. 1953.

L.Homo, Alexandre le Grand. Paris. 1951.

Schachermeyr F., Alexander der Grosse. Graz. 1949.

K r ó n i k a :

A "Világtörténet" II. kötetének megvitatása a Történettudományi Intézetben 1954. áprilisában.

4. szám.

Az antik világ tudománya és technikája tanulmányozásának problémái.

Trumenyev A.I., A görög nép etnogenezisének kérdéséhez.

Gemp A.G., A tributáriusok és inquilinusok a késői római birodalomban.

Könyvismertetések:

Tretyakov P.N., A keleti szláv törzsek, M. 1953.

Robertson A., The origins of christianity, London, 1953.

Ghilde V.G., New light on the most ancient East, London, 1952.

VOPROSZI FILOZOFII,

1954. 6. szám.

Harry Wells, A pragmatizmus - az imperializmus filozófiája.

Belik A.P., Ludwíg Feuerbach emlékezete. /Születésének 150. évfordulójára./

Szelektor M.Z., Vajon megvannak-e jelenleg a szovjet társadalomban az országharc jelenségei?

VOPROSZI EKONOMIKI,

1954. 10. szám.

A gazdasági ismeretek propagálásáról /A politikai gazdaságtani tankönyv megjelenése alkalmából./

Petrov A., A Szovjetunió-harca a nemzetközi gazdasági együttműködés fejlesztéséért.

Grisin G., A Német Demokratikus Köztársaság békés fejlődésének 5 éve.

Dr. Theodor Prager, Ausztria gazdasága a háboru utáni időszakban.

Bor M., A szocialista társadalom nemzeti jövedelmének néhány kérdéséről.

Könyvismertetés:

W. Rocher, A parasztság felszabadításának utja. M. 1953. - A Francia Kommunista Párt politikai irodája tagjának műve a francia parasztság helyzetéről és harcáról./

11. szám.

A statisztikai tudomány további alkotó fejlesztéséért.

Dmitrov K., A Népi demokratikus Albánia gazdasági sikerei.
10 év alatt.

Arakeljan A., A munka termelékenysége a szocializmusban.

Szazikin N., Az ellentétek kiéleződése az USA és Anglia között a kaucsuk miatt a háboru utáni időszakban.

Könyvismertetés:

Nyeszterenko A.A., Az ipar története és a proletariátus helyzete Ukrajnában a 19. század végén és a 20. század elején.

12. szám.

Kuczinsky J., A nyugatnémetországi munkásosztály helyzete.

Könyvismertetés:

Genkina E.B., A Szovjetállam áttérése az új gazdasági politikára /1921-1922./ M. 1954.

Bredel E., Az adók, a kölcsönök és az infláció az imperializmus szolgálatában. M. 1953.

VESZTNYIK MOSZKOVSZKOVO UNIVERZITYETA,

1954. 11. szám.

/Társadalomtudományi sorozat 4.szám/

Mocsulskij N.F., V.I.Lenin a Nagy Októberi Szocialista Forradalom világtörténelmi jelentőségéről.

Ugrinovics D.M., A felépítmény szerepe a Szovjetunióban a szocialista alap kialakulásában.

Koptyeva A.M., Az ÖK/b/P^{IV}. kongresszusa által elfogadott szervezeti szabályzat.

Pavluszkova M.A., Az osztályharc jellegű Magyarországon a feudalizmus korában /XI-XIII.század./

A moszkvai egyetem életéből:

Golubčov V.Sz., Az oroszországi munkásosztály történetéről írt disszertációk.

KRATKIE SZOOBSCSENIJA INSZTITUTA VOSZTOKOVEGYENIJA

1954. X. szám.

Cikkek India, Mandzsuria és Korea történetéről.

XI. szám.

Cikkek Kína és a Távol-Kelet többi országainak történetéből.

Bednyak I.J., A brüsszeli konferencia mint az USA és Anglia "müncheni" politikájának egyik fejlődési szakasza.

ISZTORICSESZKIE ZAPISZKI

1954. 47. szám

Voronyeckaja A.A., Ivnyickij N.A., Matjugin A.A., Poljakov J.A., A Szovjetunió népgazdaságának helyreállításáért folytatott harc fő eredményei /1921-1925/.

Jerikalov J.F., Petrograd vörösgárdája a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítésének időszakában.

Beljavszkij M.T., M.V. Lomonoszov és a moszkvai egyetem.

Geftyer M.J., Harc a köhászati tröszt megalakítása körül Oroszországban a 20. század elején.

Pogrebenszkij A.P., A vasutépítés Oroszországban a reform előtt és a cárizmus pénzügyi politikája.

Lejkina-Szvirszkaja V.R., A petrasevisták forradalmi gyakorlatára.

Golobuckij V.A., Bogdan Hmelnyickij diplomáciai harca Ukrajnának Oroszországhoz való visszacsatolásáért.

Kazakova N.A., A centralizált orosz állam kereskedelempolitikájának történetéből /15.sz./

Franceva L.M., A doni kozákság népfelkelése 1812-ben.

Vagina P.A., A munkáskáderek kialakulása Dél-Ural gyárjaiban a 18. század ötvenes-hatvanas éveiben.

VESZNYIK AKAGYEMII NAUK SZSZZR

1954. 8. szám.

A.M. Pankratova beszámolója 1954. májusi lengyelországi utjáról. /A Történettudományi Osztály ülésén./

9. szám

A Csehszlovák és Szlovák Tudományos Akadémia delegációjának látogatása Moszkvában. /1954. június/.

Ju. B. Pankratov: A Szovjétunió Tudományos Akadémiájának nemzetközi könyvcseréje.

10. szám

Disszertációk megvédése a Történettudományi Osztályon.

12. szám

Fjodorov G. B., A régi szlávok Moldvában /Az 1953-1954-es moldvai archeológiai expedíció eredményei./

Hadziolov A., A tudomány fejlődése a Bolgár Népköztársaságban.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Könyvtárának 240. évfordulója.

UCSONIE ZAPISZKI INSZTYITUTA SZLAVJANOVEGYENIJA

1954. VIII.

NyikolszKij Sz. V., Jiri Wolker /1900-1924/, a nagy cseh költő.

Markov D. F., Hriszto Szmirenszki költészetének újító vonásai.

Zlidnev V. I., Harc Ivan Vazov eszmei és művészi hagyatékáért.

Kacnyelszon D. B., Adam Mickiewicz viszonya a népköltészet-hez /1820-1829/.

IX.

Ó-szláv nyelvészeti értekezések.

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E A N É P I D E M O K R Á C I Á K
O R S Z Á G A I B Ó L

NARODNIJ KITAJ

20. szám

Van Jün-sen, A kínai nép történeti joga Tajvanhoz.

A Kínai Népköztársaság munkájáról /Csu En-laj elvtárs beszéde a Népképviselők I. Összkinai Gyűlésének 1. ülésén/

21. szám

He Csen, Tájvant fel fogjuk szabadítani, ez a kínai nép akarata.

Ma Ce-cing, A vasutépítés a népi Kinában.

Lo Kai-fu, Kína természeti viszonyai.

22. szám

Csen Jün, Egyes közszükségleti cikkek keresletének és kínálatának szabályozása.

Csen Han-seng, Nehru miniszterelnök látogatása Kinában.

Csen Ti-cian, Az áruló Csang Kai-sek klikk kalóztevékenysége.

23. szám

Cian Cia-cüj, A kapitalista kereskedelem és ipar átalakítása Kinában.

Lej Zsen-min, Kereskedelmi szerződés a Kínai Népköztársaság és India között.

NOWE DROGI

1954. 10. szám

Az Egyesült Lengyel Munkáspárt II. kongresszusa előtt.

Morawski J., A népi tanácsok választási kampányában alkalmazott propaganda főkérdései.

Kuzinski S., Az anyagi érdekelttség - az egyéni és szövetkezeti paraszti gazdaság fejlődésének ösztönzője.

Kowalewski J., Nyugateurópában változások zajlanak le.

Jakóbiec M., Erősítsük meg a kulturális kapcsolatokat a Népi Lengyelország és Szovjet-Ukrajna között.

Cyganek J., A pártonbelüli demokrácia szüntelen fejlesztése - ut a párttömegek aktivitásának fokozásához.

Swiatlo A., A Wólka Młodych /Fiatalok Harca/ c. folyóirat kilenc száma.

11. szám

Rybicki M., A tömegek aktivitása - a népi tanácsok további megerősödésének alapvető feltétele.

Brzoza A. - Pasko A., A jövedelem felosztása a termelőszövetkezetekben.

Marzec M., A kézművesipar és a szövetkezeti munka kérdései.

Wielburski R., A szovjet parasztság további fejlődése.

Mliczek F., - Urbaniak J., Kína tegnap és ma.

Arski S., Az Egyesült Államokban lezajlott választások maradjára.

Laszkowska Z., A srodi körzet pártszervezete a termelőszövetkezetek megerősítéséért folytatott harcban.

Baczko B., Szovjet monográfia Edward Dembowski világnézetéről. /1. Sz. Narszkij 1954-ben megjelent könyvének ismeretése./

PRZEGLAD HISTORYCZNY

1954. 4. szám

Dziewulski S., Varsó városképének átalakulása az utóbbi évtizedben.

Grochulska B., Varsó népesedési statisztikája a XVIII. sz. második felében.

Wójcik Z., Lengyel-tatár vetélkedés Ukrajnáért 1660-1661.

Michalski J., A céhellenes politika kérdése Poniatowski Szaniszló korában.

Galos A., A németországi vagyonos osztályok a lengyel ügyről /1894-1914/.

Gassowski J. - Manteuffel R. - Tomaszewski Z., Jelentés az opatówi Koraközépkori települések és román építészet terén 1953. május 7-30. végzett kutatásokról.

Rostworowski E., Szoczesny Potocki levelezése Seweryn Rzewuskival 1788-1796.

Zlotorzycka M., Zygmunt Padlewski levelezéséből.

Zlotorczyka M., Bronislaw Szwarce a bialystoki körzet helyzetéről 1861-ben.

Grygier T., A wařmiai és mazuri lengyel mozgalom kérdései 1920-1923-ban.

Wronski S., Az 1939-es lengyelellenes impērialista agresszió kérdése. /Vita.

SPRAWY MIĘDZYKRAJOWE

1954. 5.szám

Havi szemle

Keplicz K., 1939 szeptembere ęs a Wehrmacht visszaállítására irányuló tervek 1954-ben.

Jaszunski G., A genfi konferencia után: a nemzetközi helyzet további enyhüléséért.

Sidor K., Harc az olasz politika megváltoztatásáért.

Jaworznicki B., 40 éve tört ki az első világháboru.

Kozerski K., Az európai népi demokratikus országok vívmányainak büszke mérlege.

Sachs I., Washington intervenciója Latin-Amerikában.

Tomala M., A nyugatnémet monopóliumok helyreállítása

Bukowski W., Agresszív katónai blokk összekovácsolása a Közel- és Közép-Keleten.

Wilder J.A., A kapitalizmus megvádolása az ENSz beszámolójában.

Niekricz A.M., Angol-német gyarmati ellentétek a második világháboru előtt.

Könyvismertetések.

6. szám

Andrej Visinszkij.

A haladás ęs béke eszméje győzelmének ęvfordulója.

Havi szemle.

Kesplicz K., A Wehrmacht feltámasztására irányuló tervek második kiadása.

Dobrowolski M.T., Adenauer belső nehézségei.

Trop-Krynski A., A Népi Kina nemzetközi szerepe.

Poznanska K., Az amerikai munkásošztály aktivitása. /Az amerikai választások margójára./

Kos A., A svéd külpolitika a háboru után.

Machowski J., Az Eszaki Sarkvidék szerepe az Egyesült Államok imperialista terveiben.

Dobrska Z., A délkelet-ázsiai paktum.

Niekricz A.M., Angol-német gyarmati ellentétek a második világháboru előtt.

Könyvismertetések.

NOVÁ MYSL

1954. 11. szám

A nemzetgyűlési választások - a nép, a párt és a Nemzeti Front kormánya egységének megnyilvánulása.

Biztosítsuk a munka termelékenységének és gazdaságosságának további fokozódását.

Hübl M., A csehszlovákiai forradalom szakaszairól.

Stroces F., Az anyagi érdekeltség elve a mezőgazdasági termelés növelésében.

Hájek J.S., A csehszlovák burzsoázia bomlásának utolsó szakasza.

Gak G., A materialista dialektika kategóriáiról és tanulmányozásukról.

Vokrouhlicky Z., Milyen jelentősége van az agresszió helyes meghatározásának.

Cerny J., A nagy cseh természettudós és materialista filozófus. /Jiri Procházka 1749-1820/.

12. szám

A német militarizmus újjáélesztésével szemben megerősítjük hazánk gazdasági, politikai és katonai erejét.

Rubik I., A munkás-paraszt szövetség fejlődésének néhány kérdése a népi demokratikus Csehszlovákiában.

Kammari M., A materialista dialektika mint filozófiai tudomány.

Boura F., Jogtudományunk állásáról.

Bokstefl J., A lefegyverzésre és az atomfegyver betiltására irányuló új szovjet javaslat - nagy lépés a világbéke fenntartásáért vívott harcban.

A SzKP KB határozata. A lakosság körében folyó tudományos ateista propaganda hibáiról.

Sokol Z., Milyen volt a kis- és középparasztok gazdasági helyzete a tőkés Csehszlovákiában.

Pilisek V., "A mezőgazdaság gépesítése" c. folyóirat újabb évfolyama.

CASOPIS MATICE MORAVSKÉ

1953. 3-4. szám

Pesa V., A csehországi fasiszta mozgalom kezdeteinek kérdéséhez.

Machatka O., Az első csehszlovák munkásegylet Budapesten 1868-1890.

Radimsky J., Morvaországi adójegyzékek a XVI. sz. első feléből.

Holinka R., A huszitizmus lengyelországi visszhangjából.

Tichy F.R., Josef Roleslav Pecka és Morvaország.

Hírek és könyvismertetések.

SLEZSKY SBORNIK

1954. 3. szám

Adamcik S., Petr Cingr az ostravai körzetben 1893-1897.

Indra B., A sziléziai ipari termelés a XIX. sz. derekán.

Drkal S., A máltai lovagok opavai birtoka a harmincéves háború után. /1650-1660/.

Otto K., A moravská ostravai parasztek utolsó robotja és szolgáltatásai.

Posvár J., A sziléziai pénzek a XIII. században.

Grobelny A., A moravská ostravai és hrabovái elemi iskolák 1788, 1841 és 1853-ban.

Hírek és könyvismertetések.

LUPTA DE CLASA

1954. 11. szám

Erősítsük és védjük a szocialista tulajdont, a nép jólétének forrását.

Enache V., A szocializmus gazdasági alaptörvényének érvényesülése a Román Népköztársaság nemzetgazdaságában.

Gak G., A dialektikus materializmus kategóriái és azok tanulmányozása.

Josub Gh., Az ŰSA államapparátusának alárendelése a monopóliumoknak.

Válasz az olvasók kérdéseire:

- 1./ Mi a köztetítő kereskedelem és mi a szerepe a város és a falu közötti árucserforgalom fejlődésében.
- 2./ Válasz az olvasók kérdéseire a Román Munkáspárt módosított szervezeti szabályzat-tervezetének megvitatásával kapcsolatban.

12. szám

Szerkesztői: I.V.Sztálin születésének 75. évfordulója.

Rádulescu I., V.I.Lenin műveinek 26.kötete.

Versanschi Al., A pártokmányok kezelésének jobb megszervezéséért.

Adam I., Nyugat-Németország újrafelfegyverzése súlyosan fenyegeti a népek békéjét és függetlenségét.

Válasz az olvasók kérdéseire:

Rachmuth I., Melyek a város és a falu közti árucser formái a Román Népköztársaságban.

Meltzer I., Alnas L., Milyen társadalmi osztályok vannak ma a Román Népköztársaságban.

STUDII

1954. II. szám

A Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1954 április 19. plenáris ülése.

Gheorghiu-Dej Gh., A pártmunka állandó javításáért. ARMP KB. 1954 ápr. 19. plenáris ülésén elhangzott beszéde.

Porsnyev B., A nemzetközi helyzet az ukrán nép 1648-1654. évi felszabadító háborúja idején.

Benditer J., A román burzsoázia és nagybirtokosság népelles és nemzetellenes politikája 1937-1939 között.

Haupt Gh., N.P.Zubcu Godzeanu a forradalmi harcos.

Vaida G., Lenin és a szocialista és kapitalista társadalmi rend békés együttélése.

Vita:

Lupan M. és Smeu Gh., A leninizmus tanítása a burzsoá demokratikus forradalomnak szocialista forradalommal való alakításáról - pártunk irányítója a népi demokratikus rend megvalósításáért vívott harcban.

Kritika:

Cretu N. Frunza M. és Haupt Gh., A "Román Népköztársaság története" tankönyv megjavítása és tökéletesítése a történetészek becsületbeli kötelessége.

Könyvismertetések.

III. szám

Gheorghiu-Dej Gh., elvtárs beszéde Románia felszabadulásának 10 éves évfordulója alkalmából tartott ünnepi ülésen.

Tanase Al. és Nichita Al.R., Az emberiránti gondoskodás a Román Munkáspárt és a népi demokratikus állam tevékenységének legfőbb törvénye.

Chepes Gh., A munkás-pařaszt szövetség erősítésének néhány problémája hazánkban.

Fotino N., A Román Kommunista Párt 1947. évi javaslatai az ország gazdasági és pénzügyi helyzetének megjavítására.

Szamojlov S.I., A forradalmi munkásmozgalom fellendülése Romániában a világgazdasági válság időszakában /1929-1933/.

Stanescu E., A románok és kozákok katonai együttműködése a XVI. század utolsó negyedében /I/.

Maciu V. - Vasilescu C., Ion Ionescu de la Brad, forradalmi harcos, haladó gondolkozó, az agrártudomány megalapítója hazánkban.

Cherestiesiu V. - Stanescu E. - Ionascu I., A történettudomány fejlődése a Román Népköztársaságban 1944-1954 között.

Mazincescu F., A Román Munkáspárt KB-nak az egyetemi társadalomtudományi tanszékek tevékenységének megjavítására hozott határozatai megjelenésének első évfordulója.

A tudományos élet:

A Román Népköztársaság Akadémiája Történeti-Filozófiai és Közgazdaságtudományi Intézeteinek tudományos ülészaka hazánk felszabadulásának 10 éves évfordulója tiszteletére. /1954.aug.18-19./

A "Studii" folyóiratról.

Okmánypublikáció:

A gazdasági és politikai helyzet 1877 körül. Forradalmi mozgalom /1871-1881/.

Könyvismertetések.

NOVO VREME

1954. 10. szám

Bontakoztassuk ki a tömegek aktivitását a szocializmus építésében.

A kínai nép a szocializmus útján.

Liu Sao-csi; A Kínai Népköztársaság alkotmánytervezetéről. /Az összkínai népi Képviselek egy ülésén elmondott beszámoló, 1954 szept. 14./

G., A materialista dialektika kategóriáiról és tanulmányozásukról.

A pártmunka tapasztalataiból.

Dlbokov Sz., A párt és gazdasági munka összefüggésének a Plevén megye gazdasági sikereinek alapja.

11. szám

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom legyőzhetetlen ügye.

Pavlov T., -- A tipikus a valóságban és művészi tükröződése a művészetben. /A tipikus elméleti-logikai jellemzése./

Filipov G., Az állami és szövetkezeti kereskedelem további fejlődéséért és megerősítéséért.

A pártmunka tapasztalataiból.

Papazov N., A munka termelékenységének emelése az iparban működő pártszervezetek harci feladata.

Kritika:

Canev P., Dimitrov műveinek IX. kötete.

Koen A., Az új Kína gazdasági növekedése. /Vladimir Topen-
csarov "Átalakult föld" c. kínai utinaplójának bírálá-
ta./

12. szám

A béke és Európa biztonságának biztosítása a békeszerető
népek fő feladata.

Csavkov Zs., Társadalmi fejlődésünk mozgató erői.

Delcsev B., A francia haladó irodalom és a béke, demokrá-
cia és nemzeti függetlenség problémája.

Stitarev G., A pártmunka alkotó jellege.

Kritika:

Barov N., Hriszto Kabakcsiev válogatott művei.

Vaszlev K., Az 1923-as szeptemberi felkelés problémáinak
elmélyültebb kidolgozásáért. /D.Koszev könyvének ismer-
tetése./

ISZTORICSESZKI PREGLED

1954. 5. szám

Bazsinov B., A bolgár nép harca a fašizmus és a hitlerista
megszállás ellen és az 1944 szept. 9-i győzelem.

Koszev D., A bolgár dolgozó nép harca a B.K.P. /sz.sz./ ve-
zetése alatt Szovjet-Oroszország védelméért 1919-1922.

Conev Sz., Az árutermelés a feudális Bulgáriában.

Goeriev E., A középkori Bulgária megtérítésének kérdéséhez.
/A történettudományunkban lévő sematizmus és dogmatiz-
mus ellen./

Canev P., Néhány adat a B.M.Sz.D.P. első és ötödik kon-
gresszusáról.

Kritika:

Sarova K., A munkásmozgalom Bulgáriában. /1878-1904/ Anya-
gok. I.kötet. A munkásosztály helyzete Bulgáriában.

Szemle:

Sztancsev Sz., A szláv régészet a Román Népköztársaságban.

6. szám

Nyikityin Sz.A., A szovjet történészek feladatai Bulgária
történetének tanulmányozásában.

Panajotov L., A B.K.P. harcã a "Nov pöt" /"Uj ut"/ nevü likvidátor csoport ellen.

Közlemények:

Gandev Hr., Felkelési kísérlet Vidinben és környékén az 1768-1774-es orosz-török háboru idején.

Popov N., Ujabb adatok a bolgár társadalomban lévõ osztálytagozódásról a török uralom alatt.

Kritika:

Todorov G., Pětko vajda /1844-1900/. Cikk és dokumentgyűjtemény.

Szemle:

Jocov J. - Cvetkova B., A szovjet "Bulgária története" c. munka vitája.

FILOSZOFISZKA MISZL.

1954. 5. szám

Jahiel N., A dolgozók erkölcsi-politikai egysége hazánkban.

A lélektan filozófiai kérdéseiről.

Jotov K., I.V.Sztálin műveinek 12. kötete.

A burzsoá ideológia bírálata.

Darkovszki K., Bertrand Russel filozófiája az angol-amerikai imperializmus ideológiai fegyvere.

Konzultáció.

Popov A.T., A marxizmus-leninizmus tanítása az alapról és a felépítményről.

Viták.

Panova E., Az objektív társadalmi szükségszerűség fétiszizálása ellen.

Tudományos élet.

Markov M. - Dimitrov D., Tudomány és kultúra a koreai Népi Demokratikus Köztársaságban.

6. szám

Karadzsov K., Hazánkban a szociálizmus felé való fejlődésében lévõ ellentmondásokról.

Popov P., A proletárdiktatura rendszere hazánkban.

Iliev A., A művészet megismerési funkciója és viszonya a tudományos megismeréshez I.P.Pavlovnak a két jelzőrendszerről szóló tanításának megvilágításában.

Szemov M., Az alkotó marxizmus mintaképe. /Mao Ce-tung válogatott munkái 2.kötetéről./

Viták:

Konsztantinov K., A gazdasági törvények objektív jellegének és az emberek tudatos tevékenységének kérdéséről.

Kérdések és feleletek.

Polikarov A., Volt-e a világnak kezdete és lesz-e vége?

Avramov D., Szükségyszerűség és véletlen.

Tudományos élet.

Stipszki I. - Hadzsijszki I.M., /Filozófus és köziró 1907-1944./

ZEITSCHRIFT FÜR GESCHICHTSWISSENSCHAFT

1954. 5. szám

Engelberg E., Marx és Engels szerepe az önálló német munkáspárt kialakításában /1864-69/ II.

Kuczynski J., A munkárisztokrácia gazdasági bázisa és összetétele egy évszázad során.

Schwarze K., Földreform-kísérletek a római köztársaságban.

Közlemények és megjegyzések:

Schreiner A., "A német nép története" főiskolai tankönyvnek prospektusa /1918-1945/

Vita a főiskolai tankönyv prospektusáról. A.Nyeuszihin M.Szmirin, N.Kölésznyickij /Moszkva/, M.W.Levcsenkő /Leningrád/, V.V.Dorosenko /Riga/ hozzászólásaival.

Bender K., A királyi magánjavak és servitiumok jegyzéke.

Könyvismertetések:

Leipoldt J., A társadalmi gondolat az őskeresztény egyházban. Leipzig 1952. /Ism. Diesner H.J./

Murawski Kl.E., Tannenberg és Thorn között. /A német lovagrend története 1441-1449/. Göttingen, 1953. /Ism. Epperlein, S./

Hinrichs C., A birodalom és a részfőjedelemségek az abszolútizmus korában, Stuttgart 1953. /Ism. Krüger, H./

Just L., A felvilágosult abszolútizmus. München. 1953. /Ism. Krüger H./

Bibliográfia

Történettudományi kiadványok Lengyelországban és Csehszlovákiában.

6. szám

Plesse W., A középnémetországi antifasiszta ellenállási mozgalomhoz /1939-1945/.

Winter K., Rudolf Virchov és az 1848-as forradalom.

Rosenfeld G., Justus Samuel Scharschmid és jelentősége a német Oroszország-kutatás számára a 18. század kezdetén.

Közlemények és megjegyzések.

Stern L., Egy tudományos kritika első ideiglenes mérlege. /"A német nép története" főiskolai tankönyv prospektusának vitájáról/.

Meusel A., Német találkozó 1954-ben Berlinben. /1954. nov. 5-7.-i béketalálkozóról./

Streisand J., A Német Demokratikus Köztársaság történelmi küldöttsége a Lengyel Népköztársaságban.

Könyvismertetések:

Planitz H., Német jogtörténet, Graz 1950. /Ism. Herz H./

Schmidt F.L., Zeulenroda város története a thüringiai kormányzóságban, Weimar, 1953. /Ism. Hahn K.H./

N.L. Rubinstein: A szovjet állam külpolitikája az 1921-1925-ös években. Moszkva. 1953. /Ism. Rosenfeld G./

Pótfüzet. Adalékok a német nép és a Szovjetunió népei közötti kapcsolatok történetéhez.

Widera B., Gazdasági kapcsolatok Németország és a Kievi Oroszország között a 11. század első felében.

Mühlpfordt G., A 18. század egy német Oroszország-kutatója. Büsching F., egy Ukrajna és Oroszország újraegyesüléséről szóló mű kiadója.

Mohrmann H., Kaiszeröv "De manumittendis per Russiam servis" c. disszertációja.

Wolfgramm E., A Herzen és a "Deutsche Monatschrift".

Majorov S.M., A szovjet kormány harca az általános, demokratikus békéért 1917 végén.

Basler W., Az 1939-es német-szovjet megnemtámadási szerződés előzményeihez.

Közlemények.

Hass G.T., Történetünk tanulmányozása a Leningrádi Egyetemen.

Német történetészek Ukrajna és Oroszország újraegyesüléséről.

EINHEIT

1954. 10. szám

Öt éves a Német Demokratikus Köztársaság.

Kröger H., A demokratikus jog a Német Demokratikus Köztársaságban - a munkás- és paraszthatalom vívmánya.

Oelssner F., Az objektív gazdasági törvények érvényesülése a Német Demokratikus Köztársaság gazdaságában.

Mückenberger E., A mezőgazdaság gazdasági és társadalmi fejlődése a Német Demokratikus Köztársaságban.

Lange E., A lakosság életszínvonalának megjavítása a Német Demokratikus Köztársaságban az új szakaszban.

Schwenk P., Társadalombiztosítás és közegészségügy a Német Demokratikus Köztársaságban.

Kneschke K., A Német Demokratikus Köztársaság - a német kultúra új virágzásának alapja.

Thiele I., A nő egyenjogúsításának megvalósulása a Német Demokratikus Köztársaságban.

Honecker E., Mit adott a Német Demokratikus Köztársaság a fiataloknak.

11. szám

A Szovjet kormány 1954. okt. 23.-i jegyzéke Franciaország, Nagy-Britannia és az USA kormányaihoz.

A marxizmus-leninizmus alkotó tanulmányozásáért.

Mussler W., Az anyagi érdekelttség elvének alkalmazása a Német Demokratikus Köztársaságban.

Rubens F., Harcban az egységes német demokratikus köztársaságért.

Barth H., A háborus paktumok ellen - az egységes, békeszerető, demokratikus Németországért.

Singer O., Szovjet csillagászok új felismeréseinek filozófiai jelentősége.

Konzultáció

Böhm H., A marxizmus-leninizmus és a parasztsággal való szövetség kérdése.

Kritika és bibliográfia

Dr. Stern V., Az amerikai főbiztosok "filozófiája".

12. szám

Az új helyzet Európában és a moszkvai konferencia.

Oelssner F., A szovjet "Politikai Gazdaságtan" tankönyvről.

Neuckranz G., Az újraéledő német militarizmus elleni harc a német nép létkérdése.

Rau H., A gépgyártás további fejlesztése - az új szakasz fontos feladata.

Herber R., A Német Szociáldemokrata Párt új folyóirata régi "elméletekkel".

Kiontke W.N., A világ vezető mezőgazdaságának nagy kiállítása.

Konzultáció

Swillus - Vorholzeř J., A munkásosztály vezető szerepe a nemzeti harcban.

Kritika és bibliográfia

Mahleř H.G., A nyugati hatalmak háborus blokkja veszélyezteti a békét.

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E
E G Y É B O R S Z Á G O K B Ó L

CAHIERS DU COMMUNISME

1954. 11-12. /nov.-dec./ sz.

Michaut V.: Gyakorlati és elméleti harc az egységfrontért.

Limbourg, M.: Az 1944 dec.10-i francia-szovjet szerződés tizedik évfordulójára.

Ubersfeld, A.: Anatole France: a burzsoá humanizmustól a szocialista humanizmusig.

Kohn, J.S.: A marxista etika és a kötelesség problémája.

DÉMOCRATIE NOUVELLE

1954. 11. /nov./ sz.

Berlioz, J.: A francia-német megbékélés.

Courtade, P.: A londoni bün. /A német felfegyverzésről./

Vincent, P.: Fenyeget-e a túlnépesedés?

Fryer, P.: Balratolódás az angol munkáspártban.

Willaard, C.: Az európai szellem /1918-1945./

1954. 12. /dec./ sz. Különszám: Atomjövő.

Duclos, J.: Élet, vagy atomhalál?

Langevin, P.: Mi a nukleáris energia?

Young, E.P.: Atomstratégia.

Villon, P.: Bombák a Wehrmacht számára. /Németország atom-
ágyukkal való felszerelése./

Nisivaki, J.: A japán atommérgezés. /A csendesóceáni hidrogénbomba áldozatai./

Orcel, J.: Franciaország atomjövője.

Cotton, E.: Lucretius, Engels és Lenin az atomról.

LA NOUVELLE CRITIQUE

1954. 59. /nov./ sz.

Thorez, M.: Marxizmus és kultúra.

Hentges, P.: A francia-német együttműködés legendái és realitásai.

Ulbricht, W.: A háborúutáni válság Németországban és az 1923-i események. I.

Joly, P.: A szociáldemokrata paradicsomban. Dániai utijegyzetek. A burzsoá közgazdaság bomlása Marx után.

1954. 60. /dec./ sz.

Hervé, P.: Irántól Guatemaláig.

Egretaud, M.: Eurafrika előrehaladása.

Nyikolszkij, V.K.: Charles Hainchelin és a vallás eredete.

Ulbricht, W.: A háborúutáni válság Németországban és az 1923-i események. II.

CAHIERS INTERNATIONAUX

1954. 61. /dec./ sz.

A Wehrmacht vagy a béke? Európa öngyilkossága.

Stein, G.: Az elpazarolt fiatalság. /Nevelés az Egyesült államokban./

Duret, J.: Gazdasági problémák és kilátások 1954 végén.

Fargier, R.: Az algériai válság gyökerei.

Dumaine, A.L.: A tropikus Afrika piacainak fejlődése.

Lentin, A.P.: Az újrafelfegyverzés elleni munkásmozgalom Nyugat-Németországban.

Lanoue, H.: Mi az igazság az indokínai francia beruházások körül?

LA PENSÉE

1954. 58. /nov.-dec./ sz.

Prenant, M.: Csak akarni kell és elnyerjük a békét.

Fréville, J.: Sztálin élete a Nagy Októberi Szocialista forradalomig.

Chesneaux, J.: Vietnam egy és oszthatatlan.

Maublanc, R.: Anatole France eszméi és társadalmi akciói.

Parsin, C.: A régészet népszerűsége.

Mounin, G.: Leonardo da Vinci eszméi.

Rövid hír a magyar kulturéletről. /Enciklopédia, klasszikusok kiadása, stb./

RINASCITA

1954. 8-9. /aug.-szept./ sz.

Az antikommunizmus vizsgálata. Különszám. /19 cikkből álló leleplező sorozat./

1. A történelmi és ideológiai profil kialakításának kísérlete. /Az antiszocialista érvek, a klerikalizmus kommunistaellenes szerepe, a nacionalizmus, a fasiszták antikommunizmusa, a hitleri nacionalizmus, az európai antikommunizmus fasiszta és hitleri gyökerei, az amerikai antikommunizmus Mussolini és Hitler nyomdokain halad.

2. Az amerikai imperializmus szolgálatában: a népi egység megbontása.

3. Az április 18-i provokáció és erőszakoskodások /Olaszországban, 1947-ben/

4. A július 14. utáni antikommunista erőszakoskodások /Olaszországban, 1948-ban/

5. Az államapparátus mint elnyomógépezet.
6. A kereszténydemokraták antikommunista hadmozdulatai.
7. Megbélyegzés, kiközösítés, a Vatikán kereszteshadjárata.
8. Az 1953-as konfliktus. /Olaszországban./
9. Az antikommunizmus célja: a dolgozó osztályok kiszolgáltatása a nagyiparnak.
10. Provokációk és despotizmus a Fiat Műveknél.
11. A szabadságjogok elleni merényletek Milanóban és Lombardiában.
12. Az antikommunizmus hadjárata. /Morális hadjárat, gazdasági nyomás, a választások./
13. Néhány adat a munkásság elleni erőszakosságokról Emilia tartományban.
14. Az újságok a reakció szolgálatában.
15. A választási propaganda témája: hazugságok a népi demokráciákról.
16. A komikussá, nevetségessé, groteszkké-tevés.
17. A ráció, a sötétség terjesztője.
18. A maccarthyzmus hadjárata az olasz filmek ellen.
19. Megszorítások és cenzura a színházakban.

SOCIETA

1954. 5. /okt./ sz.

Antal, F.: Megfigyelések a művészettörténeti módszerekről.

Caracciolo, A.: Az 1914-15. évi olasz politikai válság.

Baldelli, P.: Újabb könyvek az olasz filmről.

WEG UND ZIEL

1954. 11. sz.

1917 októbere és a békés együttélés a kapitalista országokkal.

Frei, B.: Szakadások Bonnban. /Az újrafelfegyverzés elleni mozgalom a munkásság és a burzsoázia sorában./

Liu Sao-csi: A Kínai Népköztársaság Alkotmánya - a történeti tapasztalatok általánosítása.

Sacher, K.: Adók a szocializmusban.

A Politikai Gazdaságtan tenkönyvéről.

Fischer, W.: Az osztrák mezőgazdaság gépesítéséről.

Wimmer, K.: A Labour-Party pártkongresszusa.

Marx Károly a bérkövetelésekről.

1954. 12.sz.

Koplenig, J.: A választások utáni politikai helyzet.

Wimmer E.: Vér és olaj Perzsiában.

Alt, P.: Konjunktura Nyugat-Európában?

Marek, F.: Harcban a német fasizmus ellen. /Az Osztrák Kommunista Párt történetéhez 1938-tól a felszabadulásig/

Strobl, F.: Az osztrák munkások első nagy tömegtüntetése.
/Az 1869/70-es megmozdulásokról/

Stein, W.: Bérvetelések a konjunkturában.

Hager, F.: A falusi ifjúság kilátástalan helyzete.

Mit tanít a politikai gazdaságtan. /Részlet a pol.gazd.
tankönyvből./

Spira, L.: Népesedési elmélet és társadalmi rend.

DIE ARBEIT

1954. 11. sz.

Zickler, G.: Miért szükségesek az általános bérvetelések.

Volter, H.: A kereseti adó.

Doyle, A.Ch.: A hideghéboru és a fenyegető gazdasági válság Amerikában.

1954. 12.sz.

Hornik, .: Németország újrafelfegyverzése és az Osztrák Szakszervezeti Szövetség.

Margulies, F.: Az üzemi lapok az általános béremelésért folyó harcban.

Madjidi, A.: Irán munkásai harcban a szabadságért és kenyérért.

PAST AND PRESENT

1954. 5.sz. /máj./

Smith, R.: Néhány új novgorodi lelet. /Középkori archeológiai leletek Novgorodban./

Mercer, E.: A "gentryk" otthonai. /17-18. sz./

Hobsbawm, E.J.: Az európai gazdasági élet általános válsága a XVII. században. I.

Soboul, Al.: Robespierre és az 1793-94. évi népi mozgalom.

Manning, B.: A "hosszu parlament" és az angol forradalom.
/Pennington és Brunton professzorok könyvének ismertetése./

1954. 6.sz. /nov./

Mondolfo, R.: Az antik görögöknek a testi munkával szemben elfoglalt álláspontja.

Cahen, C.: Bevezetés az első kereszteshadjárat történetének tanulmányozásához.

Polisensky, J.V.: A harmincéves háboru.

Hobsbawm, E.J.: Az európai gazdasági élet általános válsága a XVII. században. II.

Saville, J.: Megjegyzések Rostow professzor "A brit gazdasági élet a XIX. században" c. művéről.

LABOUR MONTHLY

1954. 10. /okt./ sz.

- R.P.D.: Brightontól Scarboroughig. /Angol belpolitika./
Parkin, B.: Biztonság, vagy náci felfegyverzés?
Herriot, E.: Az Európai Védelmi Közösség vége.
Page Arnot, R.: Taivan és Manila.
Todd, J.: Kik a neonácik szövetségesei?
A dalai láma: Kína és Tibet.

1954. 12. /dec./ sz.

- R.P.D.: Mi történik a demokráciával? /Az imperializmus erőszakos gyarmati politikája./
Barrat Brown, M.: Újabb látogatásom Keletnémetországban.
Allen, C.: A középkeleti terror.
Kartun, D.: Az amerikai választások.
Morris, W.: Miért vagyok kommunista.

POLITICAL AFFAIRS

1955. 1. /jan./ sz.

- Lenin és a békés egymás mellett élés.
Magil, A.: Az Egyesült Államokban folyó békeharcról.
Blumberg, Albert E.: A munkásság, a kongresszus és az 56-os választások.
Foster, William Z.: "A három Internacionálé története".
Tematika.

MASSES AND MAINSTREAM

1954. 11. /nov./ sz.

- Sillen, S.: Korunk. /Aktuális politikai események./
Clark, J.: Amerikai tudósítók Moszkvában. /Moszkvában működő amerikai újságírók rágalmi 1919 óta./
Aptheker, H.: Douglass és Brown drámája. /Történelmi szin-
darabkritika./

1954. 12. /dec./ sz.

- Sillen, S.: Thoreau a mai Amerikában. /A nagy amerikai író értékelése./
Frankfeld, R.: Börtönnapjaim. /Egy amerikai kommunista nő börtönélményei./
Saginyan, M.: Az alkotószabadság és a szovjet író.

SCIENCE AND SOCIETY

1954. őszi sz.

- Hill, Ch.: Az angol forradalom és az emberek testvérisége.
Davis, Horace B.: Konzervatív írók az imperializmusról.
Bartlett, F.: A "korlátozás" elmélete. /Történelemfilozófia./

1954. téli sz.

- Williams, Villiam A.: Az izolacionizmus legendája a huszas években.
Meek, Ronald L.: Malthus - tegnap és ma. /A születésszabályozás kérdése./
Cazden, N.: Humor Stravinsky és Prokofjev zenéjében.

REVUE HISTORIQUE

1954. okt.-dec.sz.

- Ferroy, E.: Ismét Mohammed és Nagy Károly. /Vitacikk./

Leonard, E.: A protestánsizmus történetével foglalkozó művek 1939 és 1952 között. III.

Vaucher, E.: Nagybritannia története. A XVII. és a XVIII. század. I. rész.

ANNALES - ÉCONOMIES, SOCIÉTÉS, CIVILISATIONS

1954. 3. /jul.-szept./ sz.

Chesneaux, J.: Társadalmi átalakulások Kinában. /Az első világháború után, kb. 1930-ig/

Serrão, J.: Madeira és az Azori szigetek a XV. és a XVI. században.

Bois, P.: A politika és az elemi iskolai oktatás Nyugat-Franciaországban.

REVUE D'HISTOIRE ÉCONOMIQUE ET SOCIALE

1954. 3.sz.

Lajugie, J.: Európa gazdasági egyesítésének első lépései. II.

Moulin, L. - Aerts, L.: A középosztály. II.

Festy, O.: A francia nép helyzete a départementek tanácsainak a forradalom IX. évében történt feloszlatása után.

Vidalenc, J.: A hádtörténet gazdasági és társadalmi szempontjai.

RASSEGNA STORICA DEL RISORGIMENTO

1954. II-III.fasc. /ápr.-szept./

A Risorgimento történetének XXXII. kongresszusa. /Firenze, 1953 szept. 9-12./ A Kongresszus munkája:

Venturi, F.: Észmeáramlatok. /A XIX. századi Olaszországban./

Garrone, A.: A Risorgimento korának olasz politikai emigránsai.

Balestreri, L.: A Risorgimento-kori görögországi olasz emigráció hírlapjairól.

Baudi di Vesme, C.: A toszkán ghibellinizmus tényezői Itália egységesítésének folyamatában.

Berselli, A.: A francia katolikusok és a konzervatív bolognai katolikusok közti kapcsolatok 1858 és 1866 között.

Ciureanu, P.: Kulturális és hírlapi kapcsolatok Olaszország és Románia között. 1850-től 1880-ig. /Magyarvonnatkozású adatok is./

d'Addario, A.: Két toszkán diplomata véleménye az 1789-es francia forradalomról.

Depoli, A.: A nolai karbonári-megmozdulás előjátéka. /1820./

Depoli, A.: Az 1861-es fiumei választások. /Sok magyar vonatkozással./

Di Carlo, E.: Lamennais Sziciliában.

Engel-Janosi, F.: XIII. Leó konklávéjának politikai jelentősége.

Felzone, G.: A szicíliai magyar garibaldinizmus emléke és tradíciói. /Tüköry Lajos, Türr, stb./

Gaeta, G.: Az olasz határ mentén élő szlávok nemzeti megújulása az eszmék és a hírlapok tükrében. /Horvátok és szlovének 1790 és az 1870-es évek között./

- Lodolini, E.: Az olasz mazzinista párt szervezete Itáliában és a külföldön a XX. század elején.
- Smith, Dennis M.: II. Viktor Emánuel és miniszterelnökei.
- Márkus I.: Ricasoli báró és a magyar kérdés. /1861./
- D'Entreves, E.P.: A cavouri jelszó: "szabad egyház a szabad államban" és előzményei.
- Pedio, T.: A garibaldista mozgalom tevékenysége 1861-62-ben.
- Procacci, G.: Az amerikai forradalom és az olasz történetírás.
- Salvatorelli, L.: Kapcsolatok és ellentétek Mazzini és III. Napoleon között az európai politikában, 1850-től 1860-ig.
- Santini, L.: Alessandro Gavazzi és az angliai és amerikai politikai-vallási jellegű olasz emigráció az 1849 és 1859 közötti évtizedben.
- Vaccarino, G.: Adalékok az "anarchista" jakobinizmus és az olasz egységeszme tanulmányozásához.
- Valente, G.: A calabriai politikai emigráció. Eugenio de Riso márki.
- Vidal, C.: Benedetti gróf kiküldetése Turinba és a Ricasoli-kormány.
- A "Firenze - Olaszország fővárosa"-kiállítás katalógusa.

NUOVA RIVISTA STORICA

1954. I. fasc. /jan.-jun./

- Norsa, A.: A politikai elméletekkel foglalkozó történetírás jellege és módszerei.
- Catalano, F.: Lombardia XVIII. századbeli gazdaság- és társadalomtörténetének szempontjai.
- Piscitelli, E.: A társadalmi osztályok Bolognában a XVIII. században.
- Porzio, G.: Az 1848-49-es itáliai háború. I.
- Santonastaso, G.: Ateizmus és spirituelizmus Blanqui egy kiadatlan írásában.
- Caracciolo, A.: Róma gazdasági strukturájának folytonossága. I.

1954. II. fasc. /jul.-szept./

- Frati, A.: Athén és a szofizmus.
- Porzio, G.: Az 1848-49-es itáliai háború. II.
- Caracciolo, A.: Róma gazdasági strukturájának folytonossága. II.
- Passérin, E.: Giampietro Vieusseux és a toszkániai mérsékelt liberálisok.

WIENER GESCHICHTSBLÄTTER

1954. 4.sz.

- Marx, J.: A március előtti osztrák cenzúra.
- Gugitz, G.: Ritkaságok a régi Bécsből.
- Bécs történetére vonatkozó új kiadványok:
- Plantz, H.: A német város a középkorban. Graz-Köln, 1954. /Ism. Geyer, R./
- Rudolf, N.: A korai kereszténység Ausztriában. Kr.u. 600-ig. Bécs, 1954. /Ism. Loidl, F./

- Lhotsky, A.: Az Osztrák Történetkutató Intézet története 1854-1954. Graz-Köln, 1954. /Ism. Kratochwill, M./
"A protestantizmus története Ausztriában" c. Társaság évkönyve, Bécs, 1953. /Ism. Jäger-Sunstenau, H./
Lentze, H.: A bécsi középkori örökösödési jog. Weimar, 1953. /Ism. Kratochwill, M./

HISTORISCHE ZEITSCHRIFT

1954. 178/1.

- Schramm, P.E.: A középkori állam története az uralkodói jelvények tükrében.
Rauch, G.v.: Moszkva és az európai hatalmak a 17. században.
Conze, W.: A "pártállam" válsága Németországban 1929/30.

Könyvismertetés:

- Meisner, H.O.: Az ujkor oklevél és okirattana. Leipzig, 1950. /Ism. Rohr, W./
Panzer, F.: Felirattan. A középkori és ujkori német feliratok. 1951. /Ism. Meyer, E./
Kressner, J.: Az anglikán államvallás svájci eredete. 1953. /Ism. Strasser, O.E./
Neale, J.E.: I. Erzsébet és parlamentjei 1559-1581. London, 1953. /Ism. Carsten, F.L./
Hünerwadel, W.: Egyetemes Történet a Bécsi Kongresszustól a világháború kitöréséig. Aaran, 1952. /Ism. Gollwitzer, F./
Iratok az 1918-1945 időszak német külpolitikájából. Baden-Baden, 1953. /Ism. Klüke, P./
Sereau, R.: Az 1940. évi norvégiai hadjárat. Baden-Baden, 1949. /Ism. Hubatsch, W./
Mannerheim, G.: Visszaemlékezések. Zürich und Freiburg i. Br. 1952. /Ism. Hubatsch, W./
Dölger, F. - Schneider, A.M.: Bizánc. Bern, 1952. /Ism. Ostrogorsky, G./
Hildebrant, W.: A trieszti konfliktus és az olasz-jugoszláv kérdés. /Ism. Conze, W./

1954. okt. 178/2.

- Lehmann, P.: A tizenkettedik évszázad sokrétűsége. /A 13. századi irodalmi munkákról, kiváltképpen a latin irodalomról./
Vossler, O.: Humboldt nézete az egyetemi oktatásról.
Kessel, E.: Ranke elképzelése az egyetemes történelemről.

Könyvismertetés:

- Sethe, P.: A világtörténelem sorsdöntő órái. /A nagyhatalmak külpolitikája V. Károlytól Sztálinig/ Frankfurt a. M., 1952. /Ism. Vietsch v.E./
Wahle, E.: Német őskor. Basel, 1952. /Ism. Gummel, H./
A. Hömberg: A westfáliai szabad grófságok keletkezése, a középkori német alkotmánytörténet problémája. Münster, 1953. /Ism. Bader, K.S./
Hausherr, H.: Államigazgatási egység és ügykörök szétválasztása a 17. sz. végétől a 19. sz. kezdetéig. Berlin, 1953. /Ism. Heffter, F./

- Westphal, O.: Az ujkor világtörténete. 1750-1950. Stuttgart, 1953. /Ism. Hashagen, J./
- Conte-Corti, E.C.: Gyermekből császárrá. I.Ferencz József császár ifjúsága. Graz, 1950. /Ism. Haas, L./
- " " Ember és uralkodó. I.Ferencz József élete és sorsa. Graz, 1952. /Ism. Haas, L./
- Reichheld, L.: Európai munkásmozgalom. Frankfurt/M. 1953, /Ism. Gollwitzer, H./
- Carr, E.H.: A bolsevik forradalom, 1917-1923. I-III. London, 1950, 1952, 1953. /Ism. Rauch, v.G./

1954. 178/3.

- Gelzer, M.: Államférfi volt-e Caesar?
- Mayer, T.: A Szent Birodalom fénykora és hanyatlása.
- Zeeden, E.: Jacob Burckhardt nézete a vallásról és kereszténységről.

Könyvismertetés:

- Hirsch, E.: Az újabb evangélikus teológia története összefüggésben az európai gondolkodás általános változásával. I-III. /Ism. Bornkamm, H./
- Vetter, V.: Bázeliak itáliai utazásai a középkor végétől a 17. századig. /Ism. Kletler, P./
- Folmer, H.: Francia-spanyol versengés Észak-Amerikában, 1524-1763. /Ism. Koenigsberger, H.G./
- Roberts, M.: Gusztáv Adolf. Svédország történetéből 1611-1632. /Ism. Hubatsch, W./
- Trevor-Roper, H.R.: A gentry 1540,-tól 1640-ig /Ism. Trene, W./
- Kiszling, R.: Ferenc Ferdinánd főherceg. /Ism. Haas, L./
- Westermann, D.: Afrika története. /Ism. Jacob, G./
- Hoffmann, E.: A polgárság eredete Schleswig hercegség városaiban.

THE ENGLISH HISTORICAL REVIEW

1954. 272. /jul./ sz.

- Hughes, K.: Clonardi Szent Finnian életének történeti értékelése.
- Christie, Ian R.: Rockingham márki és Lord North koalíciós ajánlata. 1780 június-július.
- Walne, P.: A bárók amiensi határozata 1264 januárjában.

1954. 273. /okt./ sz.

- Thornton, A.P.: A brit politika Perzsiában 1858-tól 1890-ig.
- Lennard, R.: Paraszti tízedszedők a normannkori Angliában.
- Richardson, H.G.: A kamara II.Henrik korában.

THE JOURNAL OF MODERN HISTORY

1954. 4. /dec./ sz.

- Thirsk, J.: A restauráció korának földbirtokrendezése. /1660 körül/
- Sirich, J.B.: A Thermidor utáni forradalmi komiték.
- Edwards, E.W.: Az 1907-es távolkeleti egyezmények.
- Braisted, William R.: A keletázsiai nacionalizmus.
- Snell, John L.: Wilson Németországról és a "tízennégy pont."

THE ECONOMIC HISTORY REVIEW

1954. 2. /dec./ sz.

Baykov, A.: Oroszország gazdasági fejlődése. /A XVIII.századtól./

Davis, R.: Az angol külkereskedelem 1660 és 1700 között.

Joslin, D.M.: Az angol magánbankárok, 1720-1785.

Maiwald, K.: Az építkezések költségeinek indexe az Egyesült Királyságban 1845-1938 között.

- - -

A M A G Y. T U D. A K A D É M I A
T Ö R T É N E T T U D O M Á N Y I I N T É Z E T É N E K
É R T E S I T Ő J E

1954. évi V. évfolyamának betürendes tartalomjegyzéke.

	Szám	Oldal
I. Cikkek, tanulmányok:		
Asztafjev, G.V.: A kínai nép felszabadító harcának befejező szakasza.....	10-12	47
Druzsinyin, N.M.: A termelőerők és a feudális termelési viszonyok közötti konfliktus az 1861.évi reform előestéjén.....	7- 9	58
Fuchs, Simion: A marosvölgyi munkások 1925. évi sztrájkja	10-12	102
Gagarin, A.P.: A gazdasági törvények működése, mint a Nagy Októberi Szocialista Forradalom alapja	1- 6	28
Genkina, E.B.: V.I.Lenin államvezetői tevékenysége 1921-ben:.....	1- 6	1
Gorogyeckij, J.N.: A népi tömegek harca a szovjet kultúra megteremtéséért /1917-1920/	7- 9	114
Ibarruri, Dolores: A spanyol nép nemzeti felszabadító harca az olasz és német intervenciósok és a fasiszta lázadók ellen	1- 6	178
Kim, M. - Golikov, G.: A szovjet társadalom története kidolgozásának néhány kérdése	7- 9	1
Kolker, B.M.: A nemzeti felszabadító harc Romániában 1941-1944-ben.....	7- 9	142
Kon, I.Sz.: A gazdasági törvények működése antagonisztikus formációkban	1- 6	32
Lebegyev, V.I.: Az oroszországi parasztmozgalmak jellege a XVII-XVIII.században...	10-12	34
Ljublinszkaja, A.D.: A francia nép kifejlődésének kérdéséhez /9-15.század/.....	1- 6	50
Majorov, Sz.M.: A szovjet kormány harca 1917 végén az általános demokratikus békéért	10-12	17
Manuszevics, A.J.: Az agrárviszonyok forradalmi-demokratikus átalakítása Lengyelországban az 1944-1945.években:.....	10-12	62
Matei, Gh.-Damaschin, M.: Az 1899. évi parasztmozgalmak és a falusi szocialista klubok	1- 6	151

	Szám	Oldal
Mor, N.M.-Havin, A.F.: Az első szovjet ötéves terv és a kapitalista országok proletariátusa	10-12	1
Nichtweiss, Johannes: A második jobbágyság és a kapitalizmus fejlődésének ugynevezett porosz utja Kelet-Németország mezőgazdaságában	1- 6	121
Nyedorezov, A.J.: A cseh és szlovák népek nemzeti felszabadító mozgalma 1939-1945. között a német-fasiszta megszállók ellen..	1- 6	204
Ratkos, P.: A huszita forradalmi mozgalom és Szlovákia	1- 6	77
Riha, O.: A nemzeti mozgalomról és nemzetiségi kérdésről 1848-1918.....	7- 9	86
Sándor, V.: Lenin Ausztria-Magyarországról...	1- 6	329
Szmirnova, N.D. - Szenkevics, I.G.: Az albán nép szabadságharca a török kigázók ellen a 15. században.....	1- 6	94
Tyihomirov, V.P.: Az agrárkérdés és a bolgár mezőgazdaság szocialista átalakításának kezdetei.....	10-12	83
 II. Közlemények:		
Arhangelszkij, Sz. - Zimin, A. - Porsnyev, B.: "A középkor története" tankönyvről.....	1- 6	336
Az árutermelés a feudalizmusban. /Elméleti konferencia a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében/.....	10-12	133
Beszámoló az egyetemi tankönyvek vitáiról. /H.Balázs Éva/	10-12	187
Bocsarov, N.: "Bulgária története" első kötetének maketje /Vita a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szekvizitikai Intézetében/.	1- 6	242
Budapest és Wroclaw. /A Magyar Történész-kongresszusról és a Szilézia történetével foglalkozó lengyel Történészkongresszusról/.....	1- 6	286
Cheresteşiu V.: -A Magyar Történészkongresszus	1- 6	300
A Csehszlovák Köztársaság története. Tankönyv a gimnáziumok és pedagógiai gimnáziumok IV. osztálya számára. Bratislava, 1952. - Ismertetés.....	1- 6	349
A "Csehszlovákia története" c. tankönyv prospektje. - Ism. G.E.Szencsuk	1- 6	238
Holotik, L.: A Magyar Történészkongresszus eredményeiről	1- 6	308

	Szám	Oldal
A kapitalista országok ujkori és legujabb- kori történetének tanulmányozásáról.....	7- 9	19
A legközelebbi években a Voproszi Isztorii folyóiratban megjelenésre tervbevett cikkek témaköre.....	1- 6	231
A "Lengyelország története" c. egyetemi tan- könyv I. kötetének prospektje /1764.évig/ Összeáll.: Henryk Lowmienski.....	1- 6	246
Lesnodorski, B.: A Lengyel Népköztársaság Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tevékenységéről.....	10-12	158
Az össznémet történészkongresszuson.....	10-12	173
Poteranski, W.: Vita a lengyel történelem tanítási anyagáról /1864-1945/.....	7- 9	153
Stern, L.: A Magyar Történészkongresszus és jelentősége a haladó történettudomány szempontjából.....	1- 6	322
Az ujkori történeti tanszékek tudományos munkájáról.....	10-12	178
Vesely, J.: A budapesti Magyar Történész- kongresszus nemzetközi jelentősége.....	1- 6	305
A Voproszi Isztorii folyóirat munkájának megvitatása.....	10-12	153
Zangheri, R.: A haladó olasz történészek munkásságáról.....	10-12	164
III. Intézetünkbe beérkezett szovjet történet- tudományi munkák	1- 6	372
	7- 9	160
	10-12	232
IV. <u>Szovjet folyóiratszemle:</u>		
Isztoricseszkije Zapiszki	1- 6	414
	7- 9	181
	10-12	248
Kommunyiszt	1- 6	386
	7- 9	167
	10-12	236
Kratkije Szoobecsenyija Akagyemii Nauk SzSzsZR Insztyituta Szlavjanovegyenyija.	1- 6	411
Kratkije Szoobscsenyija Insztyituta Etnografii	1- 6	412
Kratkije Szoobscsenyija Insztyituta Isztorii Matyerialnoj Kulturi	1- 6	411
	7- 9	180
Kratkije Szoobscsenyija Insztyituta Voszto- kovegyenyija	1- 6	417
	10-12	248

	Szám	Oldal
Pravda	1- 6	391
	7- 9	170
	10-12	244
Szovjetszkaja Arheologia	1- 6	413
	7- 9	181
Szovjetszkaja Etnografia	1- 6	406
	7- 9	180
Ucsennie Zapiszki Insztyituta Szlavjanove- gyenyija	1- 6	416
	10-12	249
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzSZR.....	1- 6	416
	7- 9	182
	10-12	248
Vesztnyik Drevnej Isztorii	1- 6	405
	10-12	245
Vesztnyik Moszkovszkogo Unyiverszityeta...	1- 6	410
	7- 9	179
	10-12	247
Vizantyijszkij Vremennyik	1- 6	413
Voproszi Ekonomiki	1- 6	408
	7- 9	178
	10-12	246
Voproszi Filozofii	1- 6	407
	7- 9	177
	10-12	246
Voproszi Isztorii	1- 6	397
	7- 9	172
	10-12	237
 V. <u>Folyóíratszemle a népi demokráciák</u> <u>országából:</u>		
Bulgária		
Filozofsza Miszal	1- 6	436
	7- 9	201
	10-12	259
Isztoriceszki Pregled	1- 6	437
	7- 9	199
	10-12	258
Izvesztija na Insztituta za Balgarszka Isztorija	7- 9	200
Novo Vreme	1- 6	434
	7- 9	197
	10-12	257
Csehszlovákia		
Časopis Matice Moravské	1- 6	430
	10-12	254
Československý Časopis Historický	1- 6	427
	7- 9	192

	Szám	Oldal
Ekonomický Časopis	7- 9	194
Ekonomický Sbornik Slovenskej Akademie Vied a Umeni	1- 6	431
Historie a vojenství	1- 6	429
	7- 9	194
Nová Mysl	1- 6	426
	7- 9	190
	10-12	253
Sbornik Historický	7- 9	193
Slezský Sborník	1- 6	430
	7- 9	193
	10-12	254
Kina		
Narodnij Kitaj	1- 6	421
	7- 9	183
	10-12	250
Lengyelország		
Kwartalnik Historii Kultury Materialnoj ..	1- 6	424
Kwartalnik Historyczny	1- 6	421
	7- 9	185
Nowe Drogi	1- 6	419
	7- 9	184
	10-12	250
Przegląd Historyczny	1- 6	421
	7- 9	187
	10-12	251
Slavia Antiqua	7- 9	188
Sprawy Międzynarodowe	1- 6	423
	7- 9	189
	10-12	252
Wiadomości Archeologiczne	1- 6	425
Német Demokratikus Köztársaság		
Einheit	7- 9	202
	10-12	262
Wirtschaftswissenschaft	7- 9	210
Zeitschrift für Geschichtswissenschaft....	7- 9	206
	10-12	260
România		
Lupta de clasa	1- 6	431
	7- 9	195
	10-12	255
Studii, Revista de Istorie și Filosofie...	1- 6	433
	7- 9	196
	10-12	255
Studii și Cercetări de Istorie Veche	1- 6	434
	7- 9	197

	Szám	Oldal
VI. <u>Folyóíratszemle egyéb országokból:</u>		
Die Arbeit	7- 9 10-12	218 267
Cahiers du Communisme	1- 6 7- 9 10-12	439 212 264
Cahiers Internationaux	1- 6 7- 9 10-12	442 213 265
Démocratie Nouvelle	1- 6 7- 9 10-12	440 212 264
Labour Monthly	1- 6 7- 9 10-12	446 219 268
The Marxist Quarterly	1- 6 7- 9	446 219
Masses and Mainstream	1- 6 7- 9	448 221
La Nouvelle Critique	1- 6 7- 9 10-12	441 213 264
La Pensée	1- 6 7- 9 10-12	443 214 265
Past and Present	10-12	267
Political Affairs	1- 6 7- 9 10-12	447 220 268
Rinascita	1- 6 7- 9 10-12	444 215 265
Science and Society	1- 6 10-12	449 268
Societa	1- 6 7- 9 10-12	445 215 266
Weg und Ziel	7- 9 10-12	216 266
Annales - Economies - Sociétés - Civilisa- tions	1- 6 7- 9 10-12	450 222 269
Annales Historiques de la Révolution Française	1- 6 7- 9	451 222

	Szám	Oldal
Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters	7- 9	225
The Economic History Review	1- 6 10-12	453 272
The English Historical Review	1- 6 7- 9 10-12	452 229 272
Historische Zeitschrift	7- 9 10-12	226 271
The Journal of Economic History	1- 6 7- 9	453 229
The Journal of Modern History	1- 6 7- 9 10-12	453 229 272
Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung	7- 9	223
Nuova Rivista Storica	10-12	270
Rassegna Storica del Risorgimento	1- 6 10-12	451 269
Revue d'Histoire Economique et Sociale	7- 9 10-12	222 269
Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine...	7- 9	222
Revue Historique	1- 6 7- 9 10-12	450 221 268
Rivista Storica Italiana	1- 6 7- 9	452 223
Schweizerische Zeitschrift für Geschichte...	7- 9	225
Wiener Geschichtsblätter	7- 9 10-12	224 270

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

•